يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ

په پښتو ژبه کښې آسان، عام فهم او تحقیقی انداز کښې

علمي او الهامي نکاتو باندې مشتمل، لاجوابه علمي تحفه

رُشدُ القرآن

فی تفسیر آیات القرآن

اووم جلد

له ابتداء د سورة ق نه تر آخره سورة الناس پورې

تالیف

شیخ القرآن والحدیث حضرت مولانا اُسیدُ الله صاحب رحمه الله

جدید مکتبه رشیدیه

محله جنګی قصه خوانی پشاور

091-2580074

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

يَهۡدِيۤ اِلَى الرُّشۡدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ وَلَنۡ نُّشۡرِكَ بِرَبِّنَاۤ اَحَدًا

په پښتو ژبه کښې آسان، عام فهم او تحقيقي
انداز کښې، علمی او الهامی نکاتو باندې مشتمل ، لاجوابه علمی تحفه

رشد القران

فی تفسير آيات القرآن

اووم جلد

له ابتداء د سورة ق نه تر اخر د سورة الناس پوري

تاليف
شيخ القرآن والحديث
حضرت مولانا أسيد الله صاحب رحمه الله

جديد مكتبه رشيديه
محله جنگی قصه خوانی پشاور 091-2580074

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب نوم : **رشد القران فی تفسیر آیات القرآن**

تالیف : شیخ القرآن والحدیث حضرت مولانا **اُسید الله** صاحب رحمه الله

تصحیح ونظر ثانی : مولانا تقی الله صاحب

جلد : اووم

صفحات : ٦٩٤

چاپ اول ځل : ٢٠١٧ء

جدید مکتبه رشیدیه
محله جنگی قصه خوانی پشاور 091-2580074

د کتاب تر لاسه کولو ځایونه

پشاور ◦	◦ کندوز	◦ بغلان
اکوړه خټک ◦	◦ غزني	◦ لوګر
کوټه ◦	◦ جلال اباد	◦ خوست
پروان ◦	◦ قندهار	

ركوعاتها (۳)	سورة ق مكية	آياتها (۴۵)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۰) وحسب النزول (۳۴)

سورة ق مکیّ دې، نزلت بعدالمرسلات وقبل البلد.

ربط: څرنګه چه مشرکین دَتوحیدنه انکارکوی(چه دا اصل الاصول دې)نودغه شان دوئ دَ قیامت حشر نشر، سزا جزاء، نه هم انکارکوی، نوماقبل سورتونو، سورة محمّد، سورة فتح، سورة حجرات کښې ذکرا واثبات دَتوحیداوشو، بالسنان، پدې سورة کښې دَ دویم اصل بیان دې چه قیامت دې.

دسورة دَمضامینواجمالی خلاصه

سورة ق نه ورستومسئله دَقیامت ذکرکیږی په هرسورة کښې دَماقبل نه علی سبیل الترقی، اوتوحیدچه اصل الاصول دې نوورسره ورسره دَهغی بیان هم کیږی، په ابتداء کښې تمهیددې دعوې دَسورة ته بیاذکردَدعوې دې چه(کذلک الخروج)اوبیاپه هغی دوه دلائل عقلیه ذکردی، یوتفصیلی بل مختصر، اومنونکوته بشارات اونه منونکوته تخویفات، زجرونه هم ذکرکیږی، اوپه آخرکښې مسئله دَتوحید.

تفصیلی خلاصه

تمهید مع الزجر: آیت نمبر ۱ تا ۳ او دیکښې د مشرکینو دوه شبهې نقل کیږي

دعوه دَسورت: آیت نمبر ۱۱ کذلک الخروج ده

دوه دلائل عقلیوؤ بیان دې:

اول دلیل عقلی: آیت نمبر ۶ تر ۱۱ پورې.

دویم دلیل عقلی: آیت نمبر ۳۸

درې تخویفات ذکرکیږی:

(۱) اول تخویف: آیت ۱۲ تر ۱۴

(۲) تخویف ثانی: آیت نمبر ۱۲ تر ۳۰

(۳)تخویف ثالث آیت ۳۶، ۳۷

یو بشارت ذکر کبری، آیت ۳۱.۳۵

تسلی برائی نبی ﷺ ۳۹ تا آخر.

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ① بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ

قٓ،قسم دې په قرآن چه خاوند د شرافت دې،بلکه دا کافران تعجب کوی د دینه چه راغلې دې دوئ ته

مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَیْءٌ عَجِیْبٌ ② ءَاِذَا

یرونکې د دوئ د جنس نه پس وائی کافران دا یوشئ عجیب دې،آیا(مونږ به بیاژوندی کیږو)کله چه

مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِیْدٌ ③ قَدْ عَلِمْنَا

مړه شو مونږ او شو مونږ خاورې دا(بیاژوندی کیدل) واپسې لرې ده ،په تحقیق سره معلوم دی مونږ ته

مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِیْظٌ ④

هغه چه کموی ئی زمکه د دوئ نه او زمونږسره کتاب دې حفاظت کونکې(دعملونود دوئ).

بَلْ كَذَّبُوْا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِیْٓ اَمْرٍ مَّرِیْجٍ ⑤

بلکه دوئ تکذیب اوکړو د حق کله چه راغې دوئ ته نودوئ په خبروګډوډکښې دی

اَفَلَمْ یَنْظُرُوْٓا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَیْفَ بَنَیْنٰهَا وَ زَیَّنّٰهَا

آیا نه ګوری دوئ اسمان ته د پاسه د دوئ چه څه رنګه جوړکړیدې مونږ هغه او ښائسته کړیدې مودې

وَ مَا لَهَا مِنْ فُرُوْجٍ ⑥ وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَ اَلْقَیْنَا فِیْهَا رَوَاسِیَ

اونشته دې په هغې کښې څه چاؤد(سورې) اوزمکه غوړه ولی ده مونږهغه او ایخی دی مونږپه دیکښې مضبوط غرونه

وَ اَنْۢبَتْنَا فِیْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِیْجٍ ⑦ تَبْصِرَةً وَّ ذِكْرٰى

اوزرغون کړی مودی په دیکښې د هر قسمه بوټونه تر و تازه. د پاره د پوهه کولو او د پاره د نصیحت

لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ⑧
د هر هغه بنده چه رجوع کونکې وی الله ﷻ ته.

﴿قٓ﴾ دا د مقطعاتو قرآنيه ؤنه دي چه قطعي او حقيقي معنى ئى الله ﷻ ته معلومه ده، او راجح قول دا دي چې دا حروف د تحدي دپاره راوړلې شوي دي.

﴿وَٱلْقُرْءَانِ ٱلْمَجِيدِ﴾ دا قسم دې او قسم براى استشهاد دې او جواب قسم ئى محذوف دي چه "انک لرسولٌ صادقٌ" يا "لتبعثنّ بعد الموت" دي چې مابعد آيت په دې دليل دې، يعني دا دعزت او شرافت والا كتاب په دې ګواهي وركوي چې ته د الله ﷻ برحق رسول ئې او بعث حق دي، ﴿ٱلْمَجِيدِ﴾ يعني ذو المجد و الشرف على غيره من الكتب، يا ﴿ٱلْمَجِيدِ﴾ صفت بحال متعلقه دي يعني مجيدٌ صاحبه، چاچه ايزده كړو او عمل ئى پرې اوكړو نو عندالله او عندالناس به عزت مند شي (كشاف).

﴿بَلْ عَجِبُوٓا۟﴾ دا اضراب دې د جواب قسم محذوف نه او د مشركينو اعتراض به طور شكوه نقل كيږي، چې ته اګرچې د الله ﷻ برحق رسول ئې او بعث به خامخا كيږي او دا قرآن هم په دې ګواه دې خو ددې باوجود دا مشركان ستا په نبوت او بعث بعد الموت باندې اعتراض او حيرت و تعجب اظهار كوي چې دې څنګه رسول كيدې شي، رسول خو فرشته پكار ده، بشر كيدې نشي، اوبيا دې چې د مرګ نه ورستو احوال بيانه وي دا د كومه ځايه راغلي دي (مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ) ديكښې اشاره ده ديته چې د دوئ دپاره باعث تعجب اموره دوه وو: (۱) يو د بشر نبي كيدل (۲) او بل انذار يعني مرګ نه روستو احوالو سره دوئ يرول ﴿أَن جَآءَهُم﴾ اى لان جاءهم ﴿مِّنْهُمْ﴾ من جنسهم، ﴿هَٰذَا﴾ مشار اليه بشريت د رسول او بعث دي.

﴿أَءِذَا مِتْنَا﴾ دا د مشركانو دليل دې په عدم امكان د بعث، چې مونږ مړه شو او خاورې خاورې ذرې ذرې شو او اجزا خو په زمكه كښې ميلاؤ او نوم نشان خو روک شي نو بيا دا څنګه كيدې شي چې دا ټول را جمع كړې شي او بيا ورله وجود او حيات وركړې شي !!!

﴿ذَٰلِكَ﴾ يعنى دا بعث بعد الموت ﴿رَجْعٌۢ بَعِيدٌ﴾ اى بعيدٌ عن العقل والامكان. يعنى دا خو د عقل نه

ډيره لرې ده؛ ځکه چې (۱) يو خو دا اجزاؤو پته نه لګي (۲) او بل د دې نه بيا ځنګه ژوندي پيدا کيږي.

﴿ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنقُصُ ٱلْأَرْضُ ﴾ دا جواب دې د مشرکينو د دليل ، او دليل عقلي دې په امکان د بعث، چې بعث بالکل آسان او ممکن دې ، ځکه چې الله ﷻ عليم ذات دې ، د ستاسو د وجود يوې يوې ذرې علم ورسره دې ، هغه به د زمکې نه را اوباسي ،او قدير دې چې دې ذرو نه به بيا دوباره انسان جوړ کړي او حيات به ورله ورکړي ،

﴿ قد علمنا ما تنقص ﴾ دا د دوئ د **استبعاد اول شق جواب دې** چه ديکښې الله ﷻ لره د علم محيط اثبات دې ، چې زمکه دَانسان غوښه،هډوکی،ويختـه وغيره زاړه کړی اووئی خوری،ريزه ريزه ئی کړی ليکن بياهم داټول اجزاء مونږته معلوم وی او مونږ سره په يو محفوظ کتاب کښې درج وی،لهذا دَ دوئ وراسته اجزاء معلومول مونږ ته قطعًا مشکل امر نه دې،د بخاري شريف روايت دې چه نبیﷺ فرمائی: لَيْسَ مِنَ الإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلَّا يَبْلَى، إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الذَّنَبِ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الخَلْقُ يَوْمَ القِيَامَةِ وفی رواية لمسلم: «كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُهُ التُّرَابُ، إِلَّا عَجْبَ الذَّنَبِ، مِنْهُ خُلِقَ وَفِيهِ يُرَكَّبُ». يعنی دَانسان ټول بدن خاوري کيږی مګر يو هډوکي نه خاوری کيږی چه هغه عجبُ الذنب،دې (پښتوکښې دې هډوکی ته "لکمونې" وائی)د دينه پيدا شوې دې او هم دينه به دَ انسان دوباره تخليق کيږی.

﴿وَعِندَنَا كِتَـٰبٌ حَفِيظٌۢ ﴾حفيظ ياپمعنی دَمحفوظ دې يعنی دَهرتغيرنه محفوظ دې يا پمعنی دَ حافظ دې،اومراد ورنه يالوحِ محفوظ يا علم الهی دې.

﴿بَلْ كَذَّبُوا ﴾دادَ"بل عجبوا"نه اضراب دې ، يعني دوئ د تعجب د پاره څه واقعي باعث نشته ځکه چې دوئ د الله ﷻ علم محيط او قدرت تامه دواړه مني ، بلکه اصل مسئله د دوئ عناد ده ، چې هغې د وجهې نه حق نه انکار کوي او په ګډو وډو ئي سر دې ، ﴿بِٱلْحَقِّ﴾ ای بالامر الظاهر البين، مراد ورنه بعث بعدالموت دې﴿فَهُمْ فِىٓ أَمْرٍ مَّرِيجٍ ﴾ "مريج"پمعنی دَمختلط اومتلبس سره دې،يعنی داکافران په ګډوداومتزلزل احوالو،اقوالوکښې مبتلادی،يو طرف ته د الله ﷻ علم محيط او قدرت تامه مني او بل طرف ته د بعث نه انکار کوي ،دغه شان د الله

ﷺ رسول په باره کښې کله وائی چې دا (نعوذبالله) ساحر دې، کله وائی کاذب دې، کله وائی کاهن دې، کله وائی شاعر دې، یا "مریج" پمعنی دَ فاسد سره دې یقال مرجت المعدةُ اذافسدت.

﴿ أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ﴾دا د دوئ استبعاد دویم شق جواب دې چې دیکښې الله ﷻ لره قدرت تامه اثبات شوې دې ،چې کوم ذات چې دومره لویو لویو کارونو باندې قادر دې ، آسمانونه ، زمکه ، غرونه وغیره پیدا کولې شي نو انسان بیا ژوندې کول هغه ته څه مشکل دي !!! ﴿ أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ﴾دیکښې د علویاتو بیان دې ﴿ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا ﴾ای بلاعمدٍ،یعنی داڅومره لوئ عظیم الشان چهت ئی بغیردَستن نه اودره ولې دې،دې ته په نظرِدَعبرت سره اوګورئ،﴿وَزَيَّنَّٰهَا ﴾ اوبیائی په ستورو یا طبعی منظر سره مزین کړیدې،﴿فُرُوجٍ ﴾ جمع دَ "فرج" ده "شق" (چاود) ته وائی مراد دادې چه دَهرعیب اونقصان نه سالم دې،نودادَ"ابواب السّمآء"سره منافی نه دې.

﴿وَٱلْأَرْضَ مَدَدْنَٰهَا ﴾دې کښ دَ سفلیاتو ذکر دې یعنی علویات سفلیات ټولوباندې الله ﷻ قادردې﴿وَٱلْأَرْضَ ﴾ "منصوب" علی شریطة التفسیردې ﴿مَدَدْنَٰهَا ﴾ یعنی زمکه موخوره کړې اوغوړه ولی ده،هرچه ده نظریه دَاهل هیئت چه زمکه کرّه ده،نودَدې آیت سره مَخالفه نده ځکه چه کرّه چه کله ډیره لویه وی نودَهغې هره هره حصه په نظرباندې خوره سطح راځی﴿وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ﴾ جمع دَ"راسیّ"ده،یادَ"راسیةٌ"ده،دَ"رُسوّ"نه مشتق دې،پمعنی دَثبات دَاجساموثقیله وَ سره، نودَ"رواسی"معنی داده چه پاخه غرونه چه پخپله هم نه خوزیږی دَخپل ځائ نه اوزمکه ئی هم دَ خوځیدو نه منع کړیده،کقوله تعالی"رواسی ان تمیدبکم"اودغه رنګه په حدیث کښ هم مذکور دی چه کله الله ﷻ زمکه پیداکړه نوخوزیدله نودَپاسه نه ئی ورباندې دَغرونومیخونه اووهل نو اودریدله،﴿ مِن كُلِّ زَوْجٍ ﴾یعنی دازمکه موپه هرقسمه تازه بوټوسره زرغونه کړیده اورونق مو ورکړیدې .یازوج پمعنی دَجوړې سره دې نوداپدې دلالت کوی چه په بوټوکښ هم مذکرمؤنث شته دې.

﴿تَبۡصِرَةً وَذِكۡرَىٰ﴾ مفعول له دي د ماقبل ټولو افعالو ((بنينا، زينا، مددنا، القينا،او انبتنا)) د پاره على وجه التنازع، او علت دي دَ دې كارونو ،((تبصرة)) او ((ذكرىٰ)) كښې فرق دا دې چې "تبصرة" په مقابله كښې "جهل" راځي او او "ذكرى" په مقابله كښې "غفلت" راځي ، يعني په دې صنائعو كښې غور و فكر كولو سره د الله ﷻ د قدرتونو نه جاهل ته ، معرفت نصيب كيږي او غافل ته ورسره ياد دهاني كيږي ، خو شرط دا دې چې دې جاهل او غافل كښې دوه صفاته وي : يو عبديت او بل انابت ،يعني دا كس متكبره او ضدي او معاند نه وي.

وَنَزَّلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً مُّبَٰرَكًا فَأَنۢبَتۡنَا بِهِۦ
اوراورولې دى مونږدَطرفه دَاسمان نه اوبه مباركې نو رازغون كړې دي مونږ په هغې سره
جَنَّٰتٖ وَحَبَّ ٱلۡحَصِيدِ ⑨ وَٱلنَّخۡلَ بَاسِقَٰتٖ لَّهَا طَلۡعٞ نَّضِيدٞ ⑩ رِّزۡقٗا
باغونه او دانې (د هغه فصل)چه ريبلې شى، اوكجورې دنگې دنگې چه وي دَ هغې وږى لاندې باندې ، دَ پاره دَ رزق
لِّلۡعِبَادِۖ وَأَحۡيَيۡنَا بِهِۦ بَلۡدَةٗ مَّيۡتٗاۚ كَذَٰلِكَ ٱلۡخُرُوجُ ⑪
دَ بندگانو ، او را ژوندئ كړه مونږ په هغې سره مړه (وچه) زمكه ،هم دغه شان به راوتل وى(ستاسودَقبرونونه).

﴿وَنَزَّلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ﴾داهم دَ ماقبل دليل عقلى حصه ده،او د الله ﷻ قدرت مظاهر پكښې بيانيږي،﴿مَآءً مُّبَٰرَكًا﴾يعنى كثيرالمنافع،﴿وَحَبَّ ٱلۡحَصِيدِ﴾ "الحصيد"صفت دې دَموصوف محذوف دپاره،چى هغه الزرع يا النبت دې ،يعنى دانى دَ هغه بوټوچه"لو"كوليشى.﴿وَٱلنَّخۡلَ﴾ عطف دې په﴿جَنَّٰتٖ﴾ باندې﴿بَاسِقَٰتٖ﴾ دنگى دنگى كجورې ياپمعنى"حوامل"سره دې.﴿رِّزۡقٗا﴾ مفعول له دې،اى انبتناهاللرزق،

﴿ كَذَٰلِكَ ٱلۡخُرُوجُ ﴾دادَسورة **مركزى دعوه** ده،چه لكه څرنگه چه باران سره مړه زمكه راژوندئ شى، په زمكه بوټي نه وي بيا را زرغون شي ، بلكه څنو بوټو د تخم پته په زمكې كښ هم نه لگي خو بيا ئي هم الله ﷻ را پيدا كړي ، نودغه شان به دَقيامت په ورځ الله ﷻ مړه انسانان دَ زمكې نه دوباره راژوندى كړى ، برابره خبره ده چې د هغه اجزاء زمكې خوړلي وي

او که محفوظ وي . او د بخاري او مسلم په روايت کښې دا هم راغلي دي ،چې قيامت په ورځ به الله ﷻ باران اوکړي نو دې باران سره به انسانان داسې ژوندي کيږي او پيدا کيږې لکه چې بوټي ورسره پيدا کيږي ،

كَذَّبَتْ	قَبْلَهُمْ	قَوْمُ	نُوحٍ	وَّأَصْحٰبُ الرَّسِّ	وَثَمُودُ ﴿١٢﴾	وَعَادٌ		
تكذيب	كړي	وؤمخكښې	دَدوئ	نه قوم دَنوح عليه السلام	اوخاوندانودکوهي	اوثموديانو، اوعاديانو		

وَفِرْعَوْنُ	وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾	وَّأَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ	كُلٌّ	كَذَّبَ	الرُّسُلَ
اوفرعون	اوورونړودلوط عليه السلام	اوخاوندانودبنړ(ځنګل)اوقوم دتبّع	هريوتكذيب	كړي	ووُدرسولانو،

فَحَقَّ	وَعِيدِ ﴿١٤﴾	أَفَعَيِينَا	بِالْخَلْقِ	الْأَوَّلِ	بَلْ	هُمْ	فِي	لَبْسٍ
پس ثابت شو	په هغوئ عذاب ځما	آيامونړستړي شوي يوپه	اول ځل پيداكولو		بلكه	دوئ	په	شك كښې دي

مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾
دَپيداكيدو نوي نه

﴿ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ ﴾ په دېكښې مكذبينو اومنكرينو ته تخويف دنيوي بيانيږي، او ضمنًا تسلي ده حضور ﷺ ته يعني لكه څرنګه چه دغه سركشو قومونو تكذيب اوكړو نو دَ الله ﷻ عذاب پرې راغې نو دغه شان به اې اهل مكه ؤ په تاسوعذاب راشي كه تكذيب كوئ. په آياتونو مذكورؤ كښې چه دَ كومو قومونو ذكر دې دَ دوئ دَ هلاكت واقعات مخكښې سورتونو لكه اعراف، حجر، فرقان، دخان وغيره كښې تيرشويدي.

﴿ وَأَصْحٰبُ الرَّسِّ ﴾ مشهور قول په بناء دوئ ته پيغمبر حضرت حنظله بن صفوان عليه السلام راليږلې شوې وؤ نور تحقيق دَسورة فرقان آيت(٣٨)كښې وګورئ. ﴿ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴾ مراد دَ رونړو نه نسبي رونړه نه دي بلكه دوئ ته اخوان دَ لوط صرف دَمصاهرت(سخرګنئ)په وجه وئيلې شويدي(روح المعاني)﴿ وَأَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ ﴾ قوم دَشعيب عليه السلام ﴿ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ﴾ دَدې تفسيرپه سورة الدخان(٣٧)كښې شويدې چه داحميري بادشاه ووپخپله مؤمن وؤليكن قوم ئې كافروؤ.

﴿ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ ﴾ كذّب مفرد دَ وجهې دَ لفظ دَ كل نه راوړلې شوا و مراد دَ كلية نه تكثير دې كقوله تعالى واوتيت من كل شيء، ځكه چه په قوم نوح وغيره كښې بعضو ايمان راوړې وۏ كقوله تعالى فماآمن معه الاقليل.

﴿أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ﴾دازجردې منكرينودَقيامت ته استفهام دَتوبيخ دَپاره دې، ((افعيينا)) دا عيّت الحمامة بالبيضة نه ماخوذ دې ، او دا تعبير هغه وخت استعمالیږي چې كله كونترې د اګې اچولو وخت راشي خو په دې نه پوهيږي چې چرته ئې واچوي ، او كله چې واچوي نو بيا په دې نه پوهيږي چې اوس ئې حفاظت څنګه اوكړي ، نو خپله اګې ئې راغستې يو خوا بل خوا ګرځي او څه بن ورله نه ورځي چې څه پرې اوكړي ، او دغه شان عرب وائي : اعيانى دواءك ، كله چې د مرض تشخيص ورنه اونشي ، نو دلته ئې معني عاجزه كيدل ، متحير كيدل او تردد كښې اچيدل ده ، نو الله ﷻ منكرينو د بعث ته فرمائي چې مونږ تاسو اول ځل پيدا كړي يئ ،حالانكه د تاسو څه سابقه مثال هم نه وو، هر انسان له جداجدا صورت ورګول وو، د پلار خوي ترتيب وو، او نور داسې ډير امور وو چې هغه قيامت په ورځ پيدا كولو كښې نشته ، خو دې باوجود الله ﷻ نه ستاسو د اول پيدائش نه عاجزه شوې دې او نه د څه تردد او تذبذب كښې مبتلا شوې دې نو دوباره پيدا كولو كښې بيا د استبعاد څه خبر ده!!

﴿بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ﴾يعنى نه مونږ عاجزه شوي يو او نه داكافران دَالله ﷻدَقدرت نه انكار كولې شى بلكه اصل داده چه دوئ دَوقوع قيامت او دَ دوباره پيدا كيدلو په باره كښې په شک كښې دى.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ وَنَحْنُ
اوبه تحقيق سره پيداكړيدې مونږانسان اومونږپوهيږو په هغه چه وسوسې اچوى، دَ هغې نفس دَ ده اومونږ
أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ
زيات نزدې يو ده ته دَرګ دَمرئ نه،كله چه اخلى دوه اخستونكى(فرشتې)، چې خى طرف ته

وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

اودګس طرف ته ناستې وي . نه راوباسي انسان دخولې نه څه خبره مګرپه خوا دهغه کښې نګهبان تيار وي (ليکلو ته).

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ وَنَعْلَمُ﴾ داتخويف اخروى دې، اودبيان سابق تتمه ده چه په انسان باندې زمونږقدرت کامله هم شته دې اوعلم کامل هم، نولهذادانسان دوباره راژوندى کول مونږته مشکل نه دى. ﴿خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ﴾ دقدرت کامله بيان دې ﴿وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِۦ﴾ دعلم کامل بيان دې، چه مونږدانسان دهرقول اوفعل نه خبرداريو ، تر دې چه د هغه په پټو خبرو چه د وسوسې په طريقه دهغه په زړه کښې تيريږي هغه هم مونږته معلوم دى. «به» کښې هاء، ضمير "ما" ته راجع دې، اوداهم کيديشى چې «الانسان» ته راجع وى ،دى صورت کښې به معنى داسى وى: دده نفس چې د ده سره کومې پټې خبرې کوي مونږ ته د هغې هم پته ده .

﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ﴾ مراددقرب نه دجمهورومفسرينوپه نزدقرب علمى دې ﴿حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ﴾ اضافت بيانى دې، «حبل الوريد» شه رګ يعنى دځټ هغه غټ رګ ته وائى چه دهغې په پرې کيدلو سره انسان مړ کيږى ، ممکنه ده چه دا کنايه وى د روح او نفس نه، نومطلب دادې چه مونږ د علم په اعتبارسره انسان ته دده دروح اونفس نه هم زيات نزدې يو ،ځومره چه الله ﷻ دانسان په احوالوباندى عالم اوخبرداردې دومره انسان پخپل ځان ندې عالم،علامه ابن کثير رحمه الله په نزد د "نحن" نه مرادفرشتې دى،ذات يا علم دالله ﷻ نه دې مراد ،يعنى زمونږ فرشتې انسان ته دشه رګ نه زياتى قريبى دى.

﴿إِذْ يَتَلَقَّى ٱلْمُتَلَقِّيَانِ﴾ "اذ" متعلق دې د "اقرب" سره يعنى مونږ زيات قريب يوانسان ته دحبل الوريد د هغه نه،کله چه فرشتې دهغه اعمال ليکى،نوپديکښې اشاره ده ديته چه الله ﷻ دومره زيات عالم دې د انسان د احوالو او اعمالو نګرانې د پاره د فرشتو مقرر کولو ته ئې حاجت نشته دې،فرشتوتقررخوصرف دظاهرى اتمام حجت دپاره دې (روح المعانى). لکه په حديث کښې دى چه فرشتې د يو بنده نيک عمل بره اوړى اودهغې ډيرې خوبيانې بيانوى ، ترکومه پورې چه الله ﷻ غواړى هغه به وړى.بيابه ورته الله ﷻ هغوئ ته القاء اوکړى چه تاسو صرف ځما د بنده د عمل محافظې يئ او څه د هغه دزړه نګران يم ځمادې بنده داعمل ځما د

رضا دَ پاره نه دي کړي تاسو داپه جهنم کښ اوليکئ، او دَ يوبنده به داسې عمل راوړی چه دَ هغې به تحقير کوی او هغه به ډيرکم ګنړی، اوهغه عمل به هم ترکومه پورې چه دَالله ﷻ خوښه وی، وړی، بيا ورته الله ﷻ القاء اوکړی چه تاسوځما دَ بنده صرف دَ عمل محافظی يئ، ځه دَ هغه دَ زړه نګران يم، ځما دې بنده دا عمل ځما دَ رضاء د پاره کړيدې دا دَ نيکانو په دفترکښ اوليکئ (روح المعانی بحواله ابن مبارک وابن ابی الدنيافی الاخلاص).

﴿ يَتَلَقَّى ﴾ يمعنی دَ ياخذ سره دې، ﴿ ٱلْمُتَلَقِّيَانِ ﴾ هغه دوه فرشتې چه په هر انسان مقررې دی، او دَ هغه افعال، اقوال، اعمال ليکی او دوئ ته کراماً کاتبين ويلې کيږی. ﴿ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴾ "قعيد" په وزن دَ فعيل دې اطلاق ئې په واحد او په متعددو يوشانته کيږی، ځکه واحد ذکر شو ورنه "قعيدان" پکار وو، يا په عبارة کښ حذف دې ای عن اليمين قعيدوعن الشمال قعيد.

فائده: دقرآن ظاهر نه صرف دومره خبره معلوميږي چې دا دوه فرشتې دي ، يوه ښي طرف ته وي او بله ګس طرف ته ، خو د مکان تعيين ئې نه قرآن کښې راغلې دې او نه په صحيح احاديثو کښې ، البته بعضو سلفو نه مروي دي چې دا د انسان په اوګو باندې ناستې وي او بعض فرمائي چې د انسان په داړو باندې ناستې وي ، ليکن اصح داده چه علم دَ دې مفوض دې الله ﷻ ته، زمونږ عقول ئې ادراک نشی کولې اونه ئې مونږ مشاهده کولې شو.

﴿ مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ ﴾ يعنی انسان چه دَخولې نه څه قسمه خبره رااوباسی که خيروی که شر، دا فرشتې ورته تيارې ناستې وی، اوليکی ئې، په دې مسئله کښ اختلاف دې چه آيا دَ انسان هرقول ليکلې شی ياصرف هغه چه په هغې کښ ثواب ياعقاب وی؟ نو امام مالک رحمه الله وغيره علماء فرمائی چه هرڅيزليکی "حتی الانين فی المرض" صاحب دَروح المعانی ليکی چه وفي شرح الجوهرة للقاني: مما يجبُ اعتقاده انّ لله تعالى ملائكةً يكتبون افعال العباد من خير او شرٍ او غيرهما قولاً كانت اوعملاً او اعتقاداً ، همًا كانت او عزما او تقريراً ، اختارهم سبحانه لذلک فهم لايهملون من شانهم شيئًا فعلوه قصداً او تعمداً او ذهولاً و نسياناً.

بعضِ علماؤ دَابن عباس رضي الله عنه نه نقل کړيدی چه صرف هغه کلمات ليکلې شی چه دَثواب يا عقاب مدار وی پرې، بعضِ علماؤ د دواړو قولونو په مينځ کښ داسې تطبيق کړيدې چه

ابتداءً هر کلمه لیکلې شي لیکن چه کله دَده اعمال پیش کولې شي نو مباحات ورنه محوه کړې شي، او دا معنی ده دَالله ﷻ د: يمحوالله مايشاء ويثبت· والله اعلم

﴿مِن قَوْلٍ﴾ ذکردَقول دي خو·فعل·پکښې هم په دلالت النص سره داخل دې،او دغه شان دا ترینه هم معلومیږی چه فرشتې دَانسان دَزړه خیالات اووساوس نه لیکی کمالی الحدیث، إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسهَا، مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَتَكَلَّمْ

﴿رَقِيبٌ﴾یعنی فرشته چه دَده قول ساتنه کوی﴿عَتِيدٌ﴾تیاره اوحاضره.دادواړه هم په وزن دَفعیل دی په مفرد او متعدد ئی اطلاق یو شانته کیږی ، که دَ آیت کریمه استحضار وی نو دَ مسلمانانو نه به چرته هم گناه نه صادریږی خصوصاًگناه دَژبې.

وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ⑲
اورابه شی سختئ دَمرگ په رشتیاسره«اوبه ویلې شی ده ته»داهغه دې چه ته به دَهغې نه تختیدلې،
وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ⑳ وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ
اووبه پوکلې شی په شپیلئ کښې ،دا ورځ دَ عذاب ده،اوراشی به هر نفس ورسره به وی یو شړونکې
وَّشَهِيْدٌ ㉑ لَقَدْ كُنْتَ فِيْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ
اوگواهی کونکې«ورته به اوویلې شی»چه یقیناًوې ته په غفلت کښې دَدې ورځې نه نولرې کړله مونږستانه
غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيْدٌ ㉒
پرده ،ستانونظرستانن ورځ تیزدې

﴿وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ﴾داتخویف دې ، په دلائلو سره د بعث اثبات کولو نه ورستو اوس الله ﷻ د بعث پوره احوال په طور تخويف بيانوي ، او دې آيت کښې تخويف دې په ذکر دَ حالت دَ مرگ سره،یعني مرگ او دهغې سختئ راتلل یقیني دي د هغې دپاره تیاري اوکړه ، تعبیرپه ماضی سره دلته اودغه رنگه په مابعدکښې دَوجه دَ تیقن نه شویدې، ﴿سَكْرَةُ

ٱلۡمَوۡتِ﴾ دَمرګ په شدت سره چه کومه بی هوشی اوسختی وی هغی ته وائی، په قراءت دَابن مسعود ﷺ کښې ((سكرات الموت)) په جمع سره راغلې دې، داموافق دې دَهغه حديث سره چه بخاری، ترمذی وغيره ذکرکړيدې چه حضور ﷺ باندې چه کله دغه حالت راغې نوخپل لاسونه مبارک به ئې په اوبوکښې اووهل اوبيابه ئې په مخ مبارک باندې مسح کول اوفرمائيل به ئې ((لااله الاالله ان للموت سكرات)). ﴿بِٱلۡحَقِّ﴾ "باء" دَملابست دپاره ده او حال دې د ((سكرة)) نه، اى متلبسةً بالحق، مرګ دَحق سره راغې، يعنى دَمرګ سكرات راتلل يقينى دى، كقوله تعالى كل نفسٍ ذائقة الموت، او يا ((باء)) د پاره د تعديه ده ، يعني دَ مرګ سختئ حقيقت څرګند کړو. يعنى دَ مرګ په وخت کښې به دَ هغو وعدو حقيقت ښکاره شی کوم به چه الله ﷻ او دَ هغه انبياؤو کولې ﴿ذَٰلِكَ﴾ دينه مخکښې "يقال له عند الموت" مقدردې، اواشاره ده مرګ ته ﴿تَحِيدُ﴾ اى تَهربُ وتفرّ.

﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ﴾ ديکښې د قيامت واقع کيدلو منظر بيان دې ، چې صور به پو کړې شي او قيامت به واقع شي ، ﴿ذَٰلِكَ﴾ اشاره "نفخ" ته ده. ﴿يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ﴾ يعنى داورځ دَ واقع کيدلو دَ عذاب ده کافرانولره، يا "وعيد" عبارت دې دَعذاب موعودنه يعنى داورځ دَ واقع کيدلو دَ وعدې ده.

﴿وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٍ﴾ ديکښې د کافر حساب کتاب د پاره راوستلو منظر بيان دې ، چې چې دوه فرشتې به پرې مسلطې وي او يوه به ئې محشر طرف ته راکاږي او بله پرې ګواهي کوي ، ((کل نفسْ)) ابن عاشور رحمه الله متعدد قرائنو په وجه فرمائي چې دينه مراد نفس کافر دې ، او بعض مفسرين فرمائي چې دې نه مرادهرسړې دې مؤمن وي او که کافر ، نيک وي او که فاسق، اګرچه په اختلاف دَنفوسو سره به په کيفيت دَسوق اوشهادة کښې اختلاف وی . ٠

﴿سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ﴾ دينه(١) هغه دوه فرشتې مراددی چه په "اذيتلقى المتلقيان" کښې ئې ذکراوشويعنى يوه به ملک الحسنات وى اوبله ملک السيئات(٢) بعضِ وائى چه "سائق" فرشته ده چه ميدان حشرته به انسان راکاږی اودَ "شهيد" نه مرادجوارح دَانسان دى(٣) اصح داده (كما فى البحر) چه "سائق" هم اسم جنس دې تولې هغه فرشتې ورنه مراددی چه داسوق ورته حواله

شوې وي او "شهيد" هم اسم جنس دې ټول ګواهي کونکي ورنه مراددي که کراماً کاتبين وي، که جوارح وي اوکه زمکه.په حديث کښې دي"لايسمع مدیٰ صوت المؤذن انسٌ ولاجنٌ ولاشئ الاّشهدله يوم القيامة".

﴿لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ﴾ ديکښې د حساب کتاب د پاره پيښې منظر بيان دې ، او خطاب کافر ته دې ،او دينه مخکښې " يقال للكافر الغافل " مقدر دې، يعنى کافر چه کله دَ هغې حقائقو معاينه اوکړی دَ کومو تصديق به ئې چه په دنيا کښې نه کولو نو ورته اوبه ويلې شي چه په دنيا کښې ته دَ کوم څيز نه منکر وې نوهغه نن په تا نازل شواوس ئې ښه اوګوره.﴿مِّنْ هَٰذَا﴾ اشاره حالاتو دَ محشر ته ده،يا عملنامې ته ده،﴿فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءَكَ﴾ يعنى مونږ لرې کړه ستانه هغه پرده چه هغې دَ معاد امور ستا نه پټ کړی وو،چه هغه دَ غفلت،انهماک او محبت ساتل دَ دنيا دَ څيزونو سره او دَ خواهشات نفسانيه وُپرده وه.﴿فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ﴾يعنى نظردی نن ښه تيزدې اوښه لګی څکه چه مانع زائله شو.

وَقَالَ قَرِينُهُ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾ أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾
اواوبه وائی ملګرې دَده داهغه دې چه ماسره حاضردې،وغورځوئ په جهنم کښې هرکافرضدکونکې.
مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾ الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ
ديرمنع کونکې دَخير،ظالم،شک کونکې(په دين کښې)هغه کافرچه ګرځولې ئې دې دَالله ﷻ سره اله بل،
فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ
پس وغورځوئ دې په عذاب سخت کښې،اوبه وائی ملګرې دَده(شيطان)اې ربه زمونږنه وُګمراه کړې مادې په زوره
وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ
ليکن وُودې پخپله په ګمرا هئ لرې کښې دَحق نه،اوبه وائې الله ﷻ چه مه کوئ جګړې څماپه خواکښې

وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيْدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ
اوپه تحقيق سره مخكښې مې ليږلې وو تاسو ته يرول . نشي بدليدلې هيڅ خبره«فيصله»خماپه خواكښې
وَمَآ اَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿٢٩﴾
اونه يم څه هيڅ ظلم كونكې په بندګانوخپلو.

﴿وَقَالَ قَرِيْنُهٗ﴾ ديكښې د جرم ثبوت بيان دې چې كومه فرشته د ده په اعمالو ليكلو مقرر وه هغه به دده ټوله عمل نامه الله ﷻ په دربار كښې پيش كړې چې ما سره د ده دا جرائم ليكلي شوي دي ، مراد دَ «قرين» نه يافرشته ده چه كومه دَده دَعملونوپه ليكلومقرره وه او﴿هٰذَا﴾ اشاره دې كافر او د ده عملنامې ته ده، يا ورنه مرادشيطان دې چه كوم دنياكښې دَده سره ملګرې وو،كقوله تعالى: نقيّض له شيطاناً فهو له قرين(الزخرف: ٣٦)په حديث كښې دي: ما من احدٍ الاّ و قد وُكّل به قرينه من الجنّ قالوا:ولا انت يارسول الله قال: ولا انا الاّ انّ الله تعالى اعانني عليه فاسلم فلا يامرني الاّ بخيرٍ .او﴿هٰذَا﴾اشاره كافرسړى ته ده،يعنى شيطان به وائى چه دامجرم حاضردې چه ماغواكړې وؤاوګمراه كړې مې وؤاوجهنم ته مې تياركړيدې.«هذا» مبتدا دې او «ما لدي» ورنه بدل دې او«عتيد» خبر دې د اسم اشارې ،

﴿اَلْقِيَا فِيْ جَهَنَّمَ﴾داخطاب دې دَ طرفه دَ الله ﷻ نه فرشتو ته ، او ديكښې د فيصلې بيان دې چې الله ﷻ به د ده دَ جرمونو په وجه د ده په حق كښې د جهنم فيصله اوكړي ،په صيغې دَ "القيا" كښې مختلف اقوال دي:

(١)داچه دادَتثنيه صيغه ده،يعنى دوؤفرشتوته حكم دې، او دا دوه فرشتې ياهغه ملك الحسنات اوملک السيئات دی يا دَ جهنم دوه نورې داروغه دی چه يوه به ئې دَ سر نه او بله دَ خپو نه اونيسى او جهنم ته به ئې اوغورزه وى كقوله تعالى:"فيوخذبالنواصى والاقدام"(الرحمٰن)

(٢)دا دَ مفرد صيغه ده،په آخر كښې الف بدل دَ نون تاكيدخفيفه نه راغلې دې په اصل كښې "القينْ" دي

(۳)بعضِ وائی دلته صیغه د تثنیة دپاره د تکرار د فعل ده ، یعني کله د فعل تکرار اظهار په صورت د صیغې د تثنیې سره کیږي، نو ګویا دا په اصل کښې"القِ القِ" دي ، لکه "قِفا نبکِ من...." په اصل کښې "قف قف" دي.

(۴)بعضِ وائی دامحمول دي په محاورې دَ عربو چه دوئ واحدته خطاب په تثنیه سره کوی.

﴿كُلَّ كَفَّارٍ﴾ دیکښې د فیصلې وجوهات بیانیږي ، چې په دوئ د جهنم فیصله د شپږ وجوهاتو او صفاتو په بنیاد شوې ده ، ((کفار)) دا **اول صفت او وجه** ده ، چې دې ډیر ناشکره دي ، د الله نعمتونو شکریه ئي په ایمان راوړلو سره نه ده ادا کړې ، ﴿عَنِيدٍ﴾ **دویم صفت** او وجهې بیان دې ، چې ډیر لوئ معاند وو ، حق خبره ئي صرف ضد او عناد په وجه نه منله ، (مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ)**دریم صفت** او وجهې بیان دې ،چې خپله خو ئي هڅې خیر او اسلام نه قبولو چې نور خلق ئي ترینه هم منع کولو او په لار کښې ورته رکاوټونه اچول (مُعْتَدٍ)**خلورم صفت** دې ، چې لوئ ظالم وو، خلقو باندې به ئي ظلم زیاتې کولو او مسلمانانو ته به ئي تکلیفونه رسول (مُرِيبٍ)دا **پنځم صفت** او وجهې بیان دې ، چې هغه تشکیک دې ،" مریب" وائي بل په شک کښې اچونکي ته ،یعني د اسلام تعلیماتو او احکاماتو باندې به ئي مختلف قسم اعتراضات کولو او د دین راهنمایانو باندې به ئي مختلف الزمات لګولو او هغې سره به ئي د تشکیک او بې اعتمادي فضا جوړوله،﴿ الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ ﴾ دا**شپږم صفت** او وجه ده ، چې هغه شرک دي. ﴿ الَّذِي ﴾ مبتداءدې متضمن دې معنی دَشرط لره او﴿فَأَلْقِيَاهُ﴾ ئی خبردې.

﴿قَالَ قَرِينُهُ﴾ مراددَ((قرین)) نه ارجح قول مطابق شیطان دي ، یعني دې چې کله دا فیصله واوري ، نو ځان بچ کولو د پاره به ټوله ملبه په شیطان اوغورځوي او د دې ګناهونو ذمه دار او قصور وار به هغه اوګرځوي ، نو شیطان به ورته په جواب کښې اووائی چه ﴿رَبَّنَا مَآ أَطْغَيْتُهُۥ﴾ چه ما خو په زور نه وؤګمراه کړې بلکه ماخوصرف دعوت ورکړې وؤ ګمراهئ ته ، او

ده پخپل اختيارسره قبول کړي وؤ . داسې مضمون په سورة ابراهيم(۲۲)کښې هم تيردې
((وَمَاكَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ....))

﴿قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ﴾ الله ﷻ به ورته اوس وائي چې بس، بحث مباحثه نوره ختمه کړئ، دې هيڅ فائده نشته ، ما په دنيا کښې خپل رسولان تاسو ته راليږلي وو ، او هغوئ تاسو ته د کفر وعيدونه بيان کړي او اتمام حجت ئې درباندې کړې وو ، لهذا اوس د جهنم ته تلو فيصله کښې نه څه تبديلى کيدې شي او نه دا فيصله په بې انصافئ باندې مبني ده.﴿بِالْوَعِيدِ﴾ مرادورنه دادقول دَالله ﷻدي،((لاملئنّ جهنم من الجنّة والنّاس اجمعين)) (السجدة:۱۳) او دغه شان دا قول د الله ﷻ ((ان الله لايغفر ان يشرک به))﴿الْقَوْلُ﴾ الف لام عهد خارجي دي مرادورنه دا قول دَالله ﷻدي چه﴿أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ﴾.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَّزِيدٍ ۞
په هغه ورځ چه اووايومونږجهنم ته چه آياته ډک شوې اوهغه به اوائى آيا څه نور هم شته

﴿يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ﴾ د فيصلې نه بعد اوس د دوئ د ټهکانې حالت بيانيږي ، 'يوم'دپاره عامل مقدردې چه'انذر'دې يعنى اې پيغمبره ﷺچه داخلق دَهغه ورځې نه اوويره وه چه په کومه ورځ مونږ بې شماره کافران جهنم ته غورځولونه ورستو دَ هغه نه تپوس اوکړو چه ﴿هَلِ امْتَلَأْتِ﴾ آياته ډک شوې؟ نوفوج در فوج مجرمان هضمولو باوجود به جهنم جواب اوکړى چه ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾ نور خلق هم را اوغورځوئ څماخيټه لا نه ده ډکه شوې،شايدچه داخلق پدې سره اويريږى چه مونږ څومره خطرناکى ټهکانې ته روان يو ،اودَخپل عمل نه منع شى .
ترمذى دَ انس رضي الله عنه نه روايت کړيدې چه حضور ﷺفرمائى چه· قَالَ: لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ تَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ، حَتَّى يَضَعَ فِيهَا رَبُّ العِزَّةِ قَدَمَهُ فَتَقُولُ: قَطْ قَطْ وَعِزَّتِكَ، وَيُزْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ.
يعنى په جهنم کښې به دوزخيان غورځولې کيږى اوهغه به هل من مزيد وائى،حتّى چه الله ربُّ العزة به په هغې باندې خپل قدم (کمايليق بشانه)کيدى نوهغه به يوبل سره راتول شى اووائى به چې ستا د عزت قسم بس بس،

او په بخاري او مسلم يو روايت كښې دي چې په جنّت كښ به هم ځائ خالى وى نودغې ډكولولوپاره به الله ﷻ نورمخلوق هلته پيدا كړى اوهغوئ به پكښ آباد كړى.

لطيفه: يوبزرگ ته چاعرض اوكړوچه په حديث مذكوركښ چه دكوم مخلوق ذكردې دا خو ډير خوش قسمته دى چه پيدا كيدوسره جنّت ته داخل كړې شول،هغه ورته اوفرمايل چه دوئ ته به دجنت څه مزه ملاؤ شى ؟ ځكه چه دوئ د دنيا تكليفونه نه دى ليدلى، قبر، حشر منازل ئى نه دى ليدلى،دجنت دراحت اوارام به دوئ سره څه قدر وى؟ قدر خوبه ئي مونږسره وى چه د دنيا تكليفونه، د قبر، حشر سختئ موليدلى دى.

تنبيه: حديث مذكوره په احاديثودصفاتوكښ مشهورحديث دې،پديكښ دالله ﷻ د قدم ذكر دې، چه دا د متشابهاتو نه دې،چه معنى حقيقى ئى الله ﷻ ته معلومه ده.البته اكثر متكلمين او بعضِ سلف ددې تاويل صحيحه كوى چه موافق ذې دقواعدشرعيه وُسره او نصوص شرعيؤ سره،نو دوئ وائى چه داكنايه ده د"اذلال"نه يعنى كله چه ددوزخ طغيانى زياته شى نوالله ﷻ به ئي ذليل كړى،دَ دې "اذلال" نه تعبيرپه"وضع قدم"سره شويدې.

بعضِ علماؤاشكال كړيدې چه الله ﷻ وعده كړيده چه:لاملئنّ جهنم من الجنّة النّاس اجمعين«هود:١١٩»نوچه دې ډک كړيشى نودَ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾ څه مطلب دې،جواب«١» دادې چه مراددَامتلاء«ډكولو»نه دادې چه دَده يوطبقه به هم خالى نه وى اگرچه نورخالى ځايونه به پكښ وى،لكه خلق وائى"كلې دخلقونه ډک شوهيڅ خالى كورپكښ نشته دې"حالانكه لارې كوڅې اوميدانونه خالى وى.

«٢»بعضِ وائى چه داپه اعتباردَحالينو دې،خالى والي اودَ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾ مطالبه په اول الدخول كښ ده،بياپكښ نور مخلوق واچولې شى نوډک به شى«٣» بعضِ وائى چه جهنم به ډک وى ليكن په كافرانو اوپه عصاتوباندې دَ ډيرغضب په وجه به وائى چه ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾.

وَأُزْلِفَتِ	الْجَنَّةُ	لِلْمُتَّقِينَ	غَيْرَ	بَعِيدٍ	هَٰذَا
اورانزدې به «كړيشى	جنت	پرهيزگارانوته	نه به وى لرې»ورته	به اووئيلې	شى»داهغه جنت دې

مَا تُوْعَدُوْنَ لِكُلِّ اَوَّابٍ حَفِيْظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ
چه وعده به ئي كيدله تاسو سره دَ پاره دَ هر رجوع كونكي حفاظت كونكي ‹ دَ حقوق الله › . هغه څوک چه
خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيْبٍ ﴿٣٣﴾ اُدْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ
يريدلي وي دَالله جَلَّ جَلَالُهُ نه په غيبه سره او راغلي وى په زړه رجوع كونكي سره.داخل شئ دې جنت ته په سلامتئ سره،
ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿٣٥﴾
داورځ دَهميش والى ده،وى به دَدوئ لپاره هغه څه چه غواړى ئى په جنت كښ او زمونږ سره شته څه نور هم

﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ﴾دابشارت اخرويه دي متقينو ته،چه دوئ ته به جنّت بالكل نيزدې راوستلې شي چې دوئ به ميدان حشر نه دهغې نعمتونو مشاهده كوي او خوشحاله كيږي به ورته او دغه شان ورته په تګ او داخليدو كښې به هم ورته هيڅ قسم تكليف نه وي ، (وَأُزْلِفَت)د "ازلاف" نه ماخوذ دې ، قريب كولو او نيزدې كولو ته وائي ، او دا د جنت نيزدې كول به حقيقتا وي چې الله جَلَّ جَلَالُهُ به ئي حشر ځائ ته بالكل نيزدې راولي او دوئ به د دې نعمتونو مشاهده كوي ، لكه جهنم به باره كښې چې راځي: « وبرزت الجحيم لمن يرى »، (غَيْرَ بَعِيْدٍ) منصوب دې بناء بر طرفيت ،اي: مكانا غير بعيد، يعني دوئ ته بالكل نيزدې ځائ ته راوستلې شي ،

﴿هٰذَا﴾ دَدينه مخكښ"يُقال لهم" مقدردې،يعنى جنتيانوته به اوئيلې شى چه داهغه جنت دې چه دَهراوّاب اوحفيظ سره به ئى وعده كيدله ، «هذا»اشاره جنت ته ده، او اشاره د مذكر ورته په اعتبار د مسمى سره راوړلې شوې ده چې هغه مكان دې ،او مسمى اعتبار سره مذكر اشاره هم راوړلې شي او مؤنث هم ، خواه لفظ او اسم ئي مذكر وي يا مؤنث ، د تذكير او تانيث احكامات په هغې نه جاري كيږي ،بلكه د دې تعلق الفاظو سره دې ،‹ابو السعود› (مَا تُوْعَدُوْنَ) حكايت د حال ماضي دې ، نو صيغه دمضارع ده خو معني ئي ماضي ده ، اي كنتم توعدون به في الدنيا

﴿ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ﴾ جنت د داخليدلو مستحق کسانو اوصاف بيانيږي: ((اواب)) دا ئي **اول صفت** دي او دي معنى ده "كثير الرّجوع "الله ﷻ ته يعنى چه کوم سړي بار بار الله ﷻ طرف ته رجوع کوی، يعني كه گناه ترينه اوشي نو فورا توبه اوباسي او الله جل جلاله ته رجوع اوکړي ، معصيت نه طاعت طرف ته او غفلت نه د ذکر طرف ته رجوع كونكي وي ، حضرت ابن مسعود ﷺ او مجاهد رحمه الله، د ﴿أَوَّابٍ﴾ معنى کوی چه "هو الّذی يذكر ذنوبه في الخلوة فيستغفرالله منها" هغه چه په تنهايئ کښې خپل گناهونو يادوی اودهغې نه استغفار کوی. حضرت عبيد بن عمير ﷺ فرمائی چه ﴿أَوَّابٍ﴾ هغه دې "هو الّذی لايجلس مجلسٌ حتّی يستغفر الله تعالى فيه" يعنى چه په هر مجلس کښې استغفار کوی،

(حَفِيظ) دا ئي **دويم صفت** دې، او د "حفيظ" معنى ده د الله ﷻ د احكاماتو حفاظت كونكې، چې په هغې پوره کولو کښې نه سستي کوي او نه ئي ضائع کولو ته پريګدي ، لکه حديث شريف کښې راځي چې نبي کريم ﷺ يو ځل ابن عباس رضي الله عنهما ته او فرمائيل : "يا غلام احفظ الله يحفظك" چې اې ماشومه د الله ﷻ د احكاماتو حفاظت كوه الله به د ستا حفاظت کوي.

﴿مَّنْ خَشِيَ ٱلرَّحْمَٰنَ﴾ دا ئي **دريم صفت** دې ، چې هغه غيب باندې ايمان راوړل دي .

(وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ) دا ئي **خلورم صفت** دې ، چې د انابت په صفت مستقيم پاتې وي حتي چې مرګ ورته هم په دې حال کښې راغلې وي او الله ﷻ ته دې صفت سره حاضر شوې وي .

﴿ٱدْخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ﴾ اي : يقال لهم : ادخلوها، دا ئي د جزا او بدلې اعلان دې چې تاسو بدله دا جنت دې ديته داخل شئ ((بسلام)) دا داسې ټهكانه ده چې ديکښې به تاسو هر قسم تکليف ، پريشانئ ، غم او مصيبت نه په امن او سلامتئ کښې وئ ،(ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُلُودِ)نن ورځ نه دا د ستاسو مستقل ټهكانه ده او دا نعمتونه به ستاسو سره هيمشه د پاره وي ، زوال به پرې نه راځي ، (لَهُم مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا)چې څه غواړئ هغه به درته ميلاويږي ، نه څه ممانعت شته او نه د عدم موجودګئ احتمال ، بلکه هر څه به مهيا او حاضر خدمت وي ، (وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ)يعني دې

چې څه غواړي هغه خو به ورله خود وي بلکه داسې څيزونه به ورله هم وي چې د به نه د هغې مطالبه کړې وي او نه به د ده حاشيه خيال کښې راغلي وي. او هم داسې نعمتونو په باره کښې حديث کښې راغلي دي "ما لاعينٌ رأت ولااذنٌ سمعت ولاخطرعلى قلب بشر"چه نه به هغه دَ جنتيانو سترګو ليدلی وی نه به ئې غوږونو اوريدلی وی.نه به ئې دَ هغې تصورَپه زړه کښې تيرشوې وی (اللّهم ارزقناها)

حضرت انس او جابر رضی الله عنهما فرمائی چه "مزيد" نه مراد ديدار الهی دې،النظرالی وجهه تعالى (مسلم) چه جنتيانو ته به نصيب کيږی او دا به ورته دَ ټولو نعمتونو نه زيات محبوب وی"رزقناالله بمنّه وفضله"

او يو مطلب د "مزيد" دا هم بيان شوې دې چې دينه مراد هغه نعمتونه او اجرونه دي چې هغه د عمل په سبب ميلاو شوي نعمتونو نه علاوه دي.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا
او ډيرهلاک کړيدی مونږمخکښې دَدوئ نه ډلې چه وُهغوئ زيات سخت دَدوئ نه په نيولو(قوت)کښې
فَنَقَّبُوْا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ۝ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى
نو اوګرځيدل هغوئ په ښارونو کښې . آيا شته دې ځائ دَ خلاصی ، بيشکه پديکښې خامخانصيحت دې
لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ۝
لپاره دَهغه چاچه وی هغه لره زړه يا کيږدی غوږ او دې حاضر وی (متوجه وی).

﴿ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم ﴾داتخويف دنيوی دې اهل مکۆو ته "کم"خبريه دې يعنی مونږدَدې اهل مکۆو نه مخکښې ډيرخلق دَ هغوئ دَ کفر په وجه هلاک کړيدی حالانکه هغوئ په بدنی قوت اومالی قوت کښې دَدوئ نه زيات وۀ،ليکن دَ دې باوجود زمونږ دَ عذاب نه بچ نشول نو تاسو هم دَ دينه عبرت اونصيحت واخلئ،ايمان راوړئ.

﴿ فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ ﴾ ((نقبوا)) د نقب نه دې او "نقب" په معنی "ثقب" سره دې ، "ثقب" سوري ته وائي ، نو د "تنقيب معني دۀ سوري کول، يعني خارونه ئې سوري کړل او دلته دا

کنايه ده د تذليل او تسخير نه ، "فاء" د پاره د تفريع ده ، يعني داسې قوت او مال خو ورله ورکړي وو چې ټوله زمکه ئي ځان له مسخر کړې وه ، کاروبارونه ئي پکښې شروع کړي وو . غټې غټې بنګلې او قلعې ئي پکښې قائم کړې وې . فصل او کروندې ئي پکښې کولې او د هغې دپاره ئي ډيمونه جوړ کړي وو وغيره.(کما في قوله تعالى: واثاروا الارض وعمروها اکثر مما عمروها) خو چې کله عذاب پرې راغې نو دې هر څه باوجود بيا ئي د پناه او بچ کيدو ځائ نه وو .(ابو السعود ، التحرير والتنوير)

تنقيب په معنى د "سير" ګرځيدلو سره هم راځي او دې صورت کښې به ئي معنى داسې شي چې دمرګ نه دبچ کيدلو دپاره په زمکه کښې ډير اوګرځيدل را اوګرځيدل او د پناه ځائ تالاش کړوليکن چه کله زمونږعذاب راغې نو هيڅ ځائ ورته دخلاصيدلو ملاؤنه شو

دبحث او تالاش په معنى کښې هم استعماليږي ، او دې صورت باندې به ئي معنى داسې وي ، چې کله پرې د الله ﷻ عذاب راغې نو بيا ئي د پناه ځائيونه ډير تالاش کړو خو چرته ورته هم ځائ نشو ميلاو. (روح)

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ﴾ اشاره اهلاک ته ده،يعنى ددې تيرشوى قومونو په هلاکت کښې لوئ نصيحت اوعبرت دې دپاره دهغه چا چه صلاحيت پکښې وى.﴿لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ﴾ اى عقلٌ يعنى پخپله پکښې پوهه وى،اودقرآن په بيان کښې فکرکوليشى،دې کښې مرتبې داجتهادته اشاره ده﴿أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ﴾ مرتبې دتقليدته اشاره ده چه پخپله نه پوهيږى نوبل ته غوږکيدى،﴿وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ يعنى په قلب اودماغوسره حاضروى.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ أَيَّامٍ ۖ
اوپه تحقيق سره مونږپيداکړيدى اسمانونه اوزمکه اوهغه څه چه په مينځ ددې دواړوکښې دى په مقدارد شپږوورځوکښې،
وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ
اوندې رسيدلې مونږته هيڅ ستړلې والې،پس صبرکوه ته اې پيغمبره! په هغه څه چه دوئ ئې وائى اوپاکى بيانوه

بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ۝٣٩ وَمِنَ الَّيْلِ
سره د حمد د خپل رب مخکښې دَ راختلو دَ نور نه او مخکښې دَډوبيدلونه.اوپه څه حصې دَشپې کښې
فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ۝٤٠
نوپاکي بيانوه دَالله ﷻ اوورستودَسجدونه.

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ﴾ دادويم دليل دې په ثبوت دَقيامت،چه هغه ذات چه دَ تولو کائناتو په پيدا کولو باندې نه دې ستړې شوې نوهغه قادر دې په دوباره پيدا کولو دَ انسانانو ، قتاده رحمه الله وغيره وائی چه پدې آيت کښې رد او تکذيب دې دَ يهوديانو په قول چه هغوئ وائی چه الله ﷻ ابتدأ دَ خلق دَ اتوار ورځی نه کړيده او دَ جمعی په ورځ ورنه فارغ شويدې اوذَهفته په ورځ ئی(نعوذبالله)ارام کړيدې ځکه چه ستړې شوې وؤ.سبحانه وتعالی عما يقولون علواًکبيراً.

﴿فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ﴾دَشپږو ورځونه مرادمتعارفې ورځې نه دی مراد بلکه مقدار دَ شپږو ورځو مراد دې.﴿وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ ﴾ "من"زائده دې دَپاره تاکيد،اوتنوين په﴿لُغُوبٍ ﴾کښې دَ تحقير د پاره دې، يعني مونږ ته لږغونته ستړې والې هم نه دې را رسيدلې،

﴿فَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ ﴾داتسلی ده حضور ﷺ ته،چه په يادِالهی کښې مشغول اوسه نو دَ دې کافرانو معاندانه خبرو ته به دی توجه نه وی،﴿عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ ﴾ داعام دې قول مذکور دَ يهوديانو ته شامل دې او دَ مشرکانو وبناګانو ته هم شامل دې چه کله وائی ته کاذب ئی،کله وائی ساحر ئی ، کله وائی مجنون ئی، کله وائی"انّ هذالشئ عجيب" وغيره .

اشرف علی تهانوی رحمه الله فرمائی داآيت په دې دلالت کوی چه په شدائدوکښې قوی ذريعه دَ تسلی، الله ﷻ طرف ته رجوع کول دی.

﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾اکثرمفسرين فرمائی چه پدې آيت کښې دَصلوات خمسوْدَفرضيت بيان دي،نو﴿قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ﴾ نه مراد دَ سهارمونځ دې اودَ﴿وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾ نه دَ ماسپخين، مازيګر مونځونه مراددی،﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ﴾ نه مراددَماښام،ماسخوتن مونځونه مراددی.

(۲)بعض مفسرين وائی دا آيت دَفرضيت دَصلوات خمسه ؤنه قبل نازل شويدې نو پديکښې دَ پنځوؤ مونځونو دَ فرضيت بيان نه دې بلکه دَ درې مونځونو بيان دې، سهار، مازيګر او دَ تهجد مونځ،

(۳)بعضِ وائی چه په دې کښې دَ مونځ بيان نه دې بلکه دَ عامو تسبيحاتو بيان دې، لکه "سبحان الله و بحمده" وئيل. په بخاری اومسلم کښې دَابوهريره﷜نه روايت دې چه کوم سړې په ورځ کښې سل(۱۰۰) ځله، سبحان الله و بحمده،اووائی دَهغه ګناهونه به معاف شی اګرچه دَ سمندر دَ زګ برابر ولې نه وي ،«بخاري» دغه شان دَابوهريره﷜په يوروايت کښې دی چه کوم سړې سهاراوماښام سل(۱۰۰)سل(۱۰۰)ځله سبحان الله وائی قيامت په ورځ به دَده نه زيات بهترعمل کونکې بل څوک نوی ماسوئ دَهغه چانه چه هغه دغه تسبيح دغه مقداريازيات دَدې نه وئيلی وی.

﴿وَأَدْبَارَ السُّجُودِ﴾يعنی دَسجدونه ورستوهم دَالله﷯ تسبيح کوه(۱)بعض وائی دينه مرادهغه تسبيحات وئيل او اذکار دي چې فرض نه ورستو وئيلو فضائل راغليدي . (۲)بعضِ وائی دينه مرادسنن اونوافل دی(۳)بعضِ وائی دينه مراددرې رکعاته وتر دی.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ
اوغوږ کيده،په هغه ورځ چه اوازوکړی اوازکونکې دَځائ نزدې نه،په هغه ورځ چه واوزی به دوئ
الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ
چغه په حقه سره.داورځ دَراوتلوده«دَقبرونونه»،بيشکه صرف هم مونږژوندی کول کوؤاومړه کول کوؤ
وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا
اوهم مونږته رجوع دَخلقوده،په هغه ورځ چه وچوی زمکه دَدوئ نه ، نو را اوځی به دوئ‌په جلدئ سره،

ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ وَمَآ اَنْتَ

دادوباره ژوندی کول مونږ ته بالکل اسان دی، مونږ ښه پوهه یوو په هغه څه چې دوئ ئې وائی اونه ئې ته

عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَّخَافُ وَعِيْدِ ﴿٤٥﴾

په دوئ باندې زور کونکې (مسلط) پس نصیحت اوکړه په قرآن سره هغه چاته چې یریږی خما د عذاب نه

﴿وَاسْتَمِعْ﴾دا هم تسلي ده چې اې پيغمبره ، ته صبر کوه او د قيامت ورځ راتلو انتظار کوه او هغې صيحې ته غوږ کيده چې هغې سره به دوئ د قبرونونه راوتلل شروع شي او الله ﷻ دربار کښې به ئې پيشي وي او الله ﷻ به ورنه د دې هر څه حساب واخلي ،((استمع)) يا په خپله معنې کښې دې او مفعول ئې محذوف دې ، اي : استمع النداء او الصيحة يا "استمع" په معنی د "انتظر" دې.

﴿مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ﴾دَدې په تعين کښې اختلاف دې(١)بعضِ وائی دينه مراد ،صخره بيت المقدس،دې ځکه چه داآسمان ته دَنوروځايونوزيات قريب دې،اسرافيل عليه السلام به پدې باندې اودريږی او دا آواز به کوی : ايتها العظامُ البالية و الاوصال المتقطّعةُ و اللّحومُ المتمزّقةُ و الشّعورُ المتفرقةُ ان الله يأمركنّ ان تجتمعن لفصل القضاء"يعنی اې زړوهډکو ، او اې بندنو بيل بيل شوؤ او اې غوښو ټوټې ټوټې شوؤ ،اې ويښتوخواره خواره شوؤ! الله ﷻ امر کوی تاسو ته چه راغونډ شئ دپاره دَ فيصلې دَ قضاء.

(٢)بعضِ وائی چه دَهرانسان دَقدم لاندې به دغه اوازکيږی(٣)اصح داده چه هرسړې به دااوازداسې آوری چه خيال به کوی چه دااوازماسره خواشاکښې نزدې کيږی،

﴿يَوْمَ يَسْمَعُونَ ٱلصَّيْحَةَ﴾دادَ﴿يَوْمَ يُنَادِ﴾ نه بدل دې مراددَ﴿ ٱلصَّيْحَةَ ﴾ نه نفخه ثانيه ده، ﴿بِٱلْحَقِّ﴾ يعنی دابه يقينی اوازوی څه خيال اووهم به نه وی.

﴿يَوْمَ تَشَقَّقُ ٱلْأَرْضُ﴾بدل بعدبدل دې، ﴿ سِرَاعًا ﴾ جمع دَ "سريع"ده حال دې دَمقدرنه،ای فيخرجون سراعًا ،يعنی زمکه به اوشليږی نوخلق به ټول په منډه منډه رااوځی،په حديث کښې

دی چه دامنډي وهل به ملک شام طرف ته وی،چه هلته صخره بيت المقدس باندې به اسرافیل علیه السلام دغه نداکوی(معارف القرآن).

﴿ ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴾تقديم دَجارمجروردلالت کوی په اختصاص باندې يعنی دا حشر دَ خلقو صرف مونږ ته اسان دی،بل څوک دَدې قدرت نه لری،

﴿نَّحْنُ أَعْلَمُ ﴾تسلی ده حضورﷺ ته،﴿وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِجَبَّارٍ ﴾يعنی ته په دوئ مسلط نه ئی چه مجبوره ئی کړې ايمان راوړو ته،بلکه ستا کار خو صرف دعوت ورکول دی،﴿ فَذَكِّرْ بِٱلْقُرْءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ﴾په اصل کښې وعيدی دې حالتِ وقف پوجه ئ ساقطه شوه،يعنی ته په قرآن سره وعظ او نصيحت اوکړه هغه چا ته چه څما دَ عذاب نه يريږی. يعنی ستا دعوت او وعظ خو اګرچه عام دې ليکن اثر به ورنه صرف هغه اخلی چه څما دَ عذاب او وعيد نه يريږی، حضرت قتاده رحمه الله چه به دا آيت اولوستلونو دادعا به ئی کوله.اللّهم اجعلنامّمن يّخافُ وعيدکَ ويرجوا موعودکَ يا بارّ ، يا رحيم.

رکوعاتها (۳)	سورة الذاريات مكية	اٰياتها (۶۰)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	په نوم دالله ﷻ چه بيحده مهربان اورحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۱) وحسب النزول (۶۷)

نزلت بعدالاحقافِ وقبل الغاشية.

ربط: پدې سورة کښ مسئله دَقيامت على سبيل الترقى دَماقبل نه بيانيږی، ماقبل کښ ذکرشو چه﴿ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُرُوجِ﴾يعنى قيامت حق دې هرسړې به دَقبرنه دوباره ژوندې کيږی. دې سورة کښ دی چه﴿ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ۝ وَإِنَّ ٱلدِّينَ لَوَٰقِعٌ ﴾حشربه هم کيږی اوحساب به هم کيږی.

دسورة دَمضامينواجمالى خلاصه

ابتداء کښ جزاءسزاباندې شواهدذکرکيږی، اودَحشرنشريوه نمونه، اثبات دعوی دپاره دوه عقلی دليلونه. په درميان کښ دَتخويف دنيوی پنځه(۵)نمونی، اورفع عذاب دپاره دَامورثلاثه ؤبيان. زجرونه اوبشارات هم دی پکښ.

تفصيلى خلاصه

آيت نمبر ۳، ۴ څلور شواهد په دعوی باندی ذکر کيږی.

آيت نمبر ۵، ۶کښ دعوه ذکر کيږی

آيت ۷، حشر محشر نمونی بيان دې

آيت ۸، ۹ زجر دې مشرکينو ته.

آيت ۱۰، تر۱۴، تخويف اخروی دې.

آيت نمبر ۱۵تا۱۹ بشارت دې او دنجات علت بيان دې چې هغې تفصيل په درې امورو سره شوې دې.

آيت ۲۰تر ۲۳ کښ اول دليل عقلی او دهغی ثمری ذکر دی، دا مشتمل دې درى قسمه دلائلو باندی. (۱)دليل آفاقى(۲)انفسى(۳)علوی

آيت ۲۴تر ۳۷، تخويف دنيوی اوله نمونه از قوم لوط.

آیت ۳۸ تر ۴۰ تخویف دنیوی دویمه نمونه از فرعون.

آیت ۴۱، ۴۲ .تخویف دنیوی دریمه نمونه ازعاد.

آیت۴۳، ۴۵ تخویف دنیوی څلورمه نمونه از ثمود.

آیت ۴۶ تخویف دنیوی پنځمه نمونه ازقوم نوح.

آیت ۴۷، تر۵۱ دویم دلیل عقلي او دَ هغی مقتضا ذکر دي.

آیت ۵۲، ۵۸تسلی برائ رسول.

آیت ۵۹، ۶۰ تخویف برائ مشرکین.

تمت خلاصة السورة اجمالاً وتفصيلاً

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ① فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ② فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ③
قسم په هواګانو چه الوخونکی وی په الوخولو سره ، بیاپورته کونکی دی بوج لره. بیا چلیدونکی دی په نرمئ سره،
فَالْمُقَسِّمٰتِ اَمْرًا ④ اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَصَادِقٌ ⑤
بیاتقسیمونکی دی امر دَ الله ﷻ، بیشکه هغه څه تاسوسره ئی وعده کیږی خامخاوعده ریشتنی ده،
وَّاِنَّ الدِّيْنَ لَوَاقِعٌ ⑥ وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ⑦ اِنَّكُمْ
اوبیشکه چه قیامت خامخا واقع کیدونکي دي، قسم په اسمان چه ښائست والا دي په ستورو، بیشکه تاسو
لَفِيْ قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ⑧ يُّؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ ⑨
خامخاپه ګډو وډو خبرو کښې (اموخته) یئ، اړه ولي شي دَ قیامت نه هغه څوک چه اړه ولي شوې وی دَ خیرنه،

﴿وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا﴾ پدې آیاتونو کښې په اثبات دَقیامت اوپه جزاءسزاباندې شواهد ذکر دی، دَ دې الفاظو په تفسیرکښې دَ مفسرینو دوه اقوال دی:

یو قول دا دې چه دا څلور واړه مختلف صفات دي د یو موصوف ، چه "الرِّیاح" دي، ﴿وَالذّٰرِيٰتِ﴾ یعنی قسم په هغوهواګانو چه دوړی او نور څیزونه الوځوی په الوځولو سره،یو بل آیت کښې هم د هوا دې صفت ته اشاره شوې ده : «فاصبح هشيما تذروه الرياح» ﴿فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا﴾ دلته هم"الرِّیاح"موصوف مقدردې،یعنی قسم په هغه هواګانوچه اوچته وی بار دَ وریځو.

﴿وِقۡرٗا﴾ بار نه مرادوريځې دی لکه بل ځائ کښې راغلي دي ((حتى اذا اقلت سحابا ثقالا))
﴿فَٱلۡجَٰرِيَٰتِ يُسۡرٗا﴾ يعنى قسم په هغوهواګانوچه نرمئ سره چليږی. ﴿فَٱلۡمُقَسِّمَٰتِ أَمۡرًا﴾ قسم په هغه هواګانوچه تقسيموی امر دَ الله ﷻ لره.يعنی په يو ځائ کښې باران دَرحمت اوکړی اوپه بل ځائ کښې ګلئ اووره وی.

دويم قول دا دي چه داڅلورواړه دَمختلفوڅيزونودپاره صفات دی.﴿وَٱلذَّٰرِيَٰتِ﴾صفت دې دَ الرّياح دپاره،﴿فَٱلۡحَٰمِلَٰتِ﴾ صفت دې دَ السحاب دپاره.﴿وِقۡرٗا﴾ نه مرادبار دَ أبودې يعنى قسم په هغه وريځوچه بار دَ اوبواوچتونکی دی،بعضوورنه حاملې ښځې مرادکړيدی چه بار دَحمل ئی أوچت کړي وی.﴿فَٱلۡجَٰرِيَٰتِ﴾دا صفت دې دَ السُّفن دپاره،يعنى قسم په هغه کشتوچه په سرداوبوپه نرمئ سره چليږی. ﴿فَٱلۡمُقَسِّمَٰتِ﴾ داصفت دې دَ الملائکة دپاره،يعنى فرشتې چه په مخلوق کښں دَ رزق،باران،وغيره تقسيم دَتقديرالهى مطابق کوی.

﴿إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٞ﴾داجواب قسم دې،دَاول دوؤقسمونوسره متعلق دې،يعنى لکه څرنګه چه هواګانې راوالوځی اوخورې ورې وريځې راجمع کړی نودغه شان به الله ﷻ ستاسو اجزاء راجمع کړی. او دَ وعدې نه مراد وعده دَ بعث بعدالموت ده . ((ان)) حرف مشبه بالفعل دې ،او((ما)) په ((انماتوعدون)) کښں کافه نه ده،بلکه موصوله ده،او((لصادق)) خبر دې دَ((ان)).

﴿وَإِنَّ ٱلدِّينَ لَوَٰقِعٞ﴾ دا هم جواب قسم دې او اخری دوه قسمونو سره متعلق دې،يعنى څرنګه چه هواګانې اوچليږی بعضِ ځايونوکښں دَرحمت باران اوکړی بعضِ ځايونوکښں دَ عذاب، نو دغه شان به حساب کتاب خامخاکيږی بعضِ خلقوباندې به دَرحمت باران اوشی چه مؤمنان به جنت داخل شی اوبعضوباندې دَعذاب،چه کافران به جهنم ته لاړشی.

﴿وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلۡحُبُكِ﴾دابل شاهددې په ثبوت دَ قيامت او دَ حشر نشر يو نمونی ذکر دی، ﴿ٱلۡحُبُكِ﴾جمع دَ حيکة ده،لاروته وائی، حبکُ الرّمل دَ شګو په بيابان کښں دَ هوا په چليدو سره چه کومې لارې او لهرونه جوړ شی هغې ته وائی. حبکُ الماء په ولاړو اوبو باندې

دَ هوا په چلیدو سره چه کومې چپې او لهرونه جوړ شی،هغې ته وائی،"حبک الشعر" ویخته کمسئ کول. چونکه دې لاروسره حسن اوښائست راځی نوځکه دَ ﴿ذَاتِ ٱلْحُبُكِ﴾ معنی په خاوند دَ زینت او ښائست په ستورو او سپوږمئ وغیره سره کیږی (۲)بعضو "حبک" پخپله لفظی معنی محمول کړیدې،نومعنی داده چه قسم په آسمان چه لارو والا دې، او مراد دَ لارو نه یا دَ فرشتو دَ تلو راتلو لارې دی یا دَ ستورو لارې مراد دی

(۳)بعضو ئی معنی"المتقنة البنیان" کړیده،یعنی قسم په مضبوط آسمان (۴) بعضو ئی معنی په"جالی دار"سره هم کړیده،دَشپې په وخت کښ چه کله تیاره وی اوآسمان بالکل صفانه ښکاری اوستوری موجود وی نو داسې محسوسیږی لکه چه دَستوروجال غوړه ولې شوې وی(والله اعلم).

او جواب قسم محذوف دې چې انکم لتحشرون دې، قسم او جواب قسم کښ مناسبت دا دې چه څنګه چې آسمان لارې لارې دې تاسو ته نه ښکاری. څنګه چې هغې کښ موجود اشیاؤ کښ تغیر راځی،سپوګمئ اول بالکل وړه وی،ورو ورو غټې کیږی، حتی چه بدر کامل شی،بیا په زوال شی حتی چې بالکل غیبه شی هغې نه بعد ئې بیا الله ﷻ راپیدا کړی، ستوري د ورځې نه ښکاري او چې شپه شي نو بیا را ظاهر شي نو دغه شان به تاسو هم په مرګ سره څه ساعت د پاره پټ شئ او قیامت په ورځ خو به الله ﷻ دوباره را ژوندي کوي.

عامو مفسرینو جواب قسم «انکم لفي قول مختلف» ګرځولې دې،دې صورت باندې قسم او جواب کښ مناسبت دادې چې څرنګه آسمان لارې لارې دې .دغه شان تاسو اقوال هم نبی ﷺ باره کښ مضطرب دی،څوک ورته څه وائی اوڅوک څه؟

﴿إِنَّكُمْ لَفِى قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ﴾ دا زجر دې اهل مکې ته ، چې حشر نشر دومره شواهد ، نمونې او دلائل تاسو ته بیان شو خو دې باوجود تاسو په ګډو وډو سر دې «قول مختلف» نه مراد په اقوالو کښې اختلاف او تذبذب دې چې (۱) څوک په قیامت په راتلو کښې شک کوئ او څوک ترینه صفا انکار کوئ (۲) څوک قرآن ته سحر وایئ ، اوڅوک ورته شعر (۳) نبي ﷺ ته کله ساحر وائي ، کله دروغ ژن ، او کله مجنون. نو دا تذبذب ستاسو په ناحق والي ښکاره دلیل دې،

بعض وائی خطاب په ﴿ إِنَّكُمْ ﴾ کښ عام دي مؤمن، کافردواړوته، او دَ ﴿ قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴾ نه
مراددادي چه بعضِ په حضور ﷺ ایمان راوړی لکه صحابه کرام ﷺ اوبعض ئی تکذیب کوی
لکه کافران (بحرمحیط).

﴿يُؤْفَكُ عَنْهُ﴾ یعني دومره دلائلو او شواهدو بیان نه ورستو هم که څوک د حشر نشر او د
قیامت د وقوع نه انکار کوي نو دا ازلي بد بخته دي ، هدایت ئي په قسمت کښې نشته
«عنه» کښې ضمیر یاراجع دي «ما» ته په «انما توعدون» کښ. چی هغې مصداق حشر دي.
ای یُصرفُ عن الایمان بالحشر، یعنی دَحشر نه به هغه څوک انکار او اعراض کوی چه په حقیقت
کښ هغه دَ هر خیر نه محرومه شوې وی.

بعضو مفسرینو لیکلي دي چې "عن" دلته د پاره د سببیت دي . لکه په دې قول د الله ﷻ
کښې «أإنا لتارکوا آلهتنا عن قولک» او ضمیرراجع دي «قول مختلف» ته ، یعني دې ګډو وډو خبر
په وجه که څوک ایمان نه اوړي او ترینه متاثره کیږي نو دې ازلي شقي او بد بخته دي ،
(اضواء البیان).

قُتِلَ	الْخَرّٰصُوْنَ ⑩	الَّذِيْنَ	هُمْ	فِيْ	غَمْرَةٍ	سَاهُوْنَ ⑪	يَسْـَٔلُوْنَ	
لعنت دې وي په اټکل کونکو ، هغه چه هغوئ په غفلت کښ بی هوشه‌بی خبره‌دی، تپوس کوی دوئ								
اَيَّانَ	يَوْمُ	الدِّيْنِ ⑫	يَوْمَ	هُمْ	عَلَى	النَّارِ	يُفْتَنُوْنَ ⑬	ذُوْقُوْا
چه کله به وی ورځ دَقیامت، هغه ورځ چه دوئ به په اورباندې سیزلې شی، ورته به اووئیلې شی او څکئ								
فِتْنَتَكُمْ	هٰذَا	الَّذِيْ	كُنْتُمْ	بِهٖ	تَسْتَعْجِلُوْنَ ⑭			
عذاب خپل، داهغه عذاب دې چې تاسو پرې تادي کوله								

﴿ قُتِلَ الْخَرّٰصُوْنَ ﴾ تخویف اخروی دې منکرینو دَقیامت ته، چه نن خو ترینه په غفلت کښ
پراته دی او تعجب او استهزا وریوری کوی او د قیامت په راتلو تلوار کوي خو په دغه ورځ به
دوئ د الله ﷻ رحمت نه لرې وي او په اور به سیزلې شي . ﴿ قُتِلَ ﴾ بمعنی لُعنَ ﴿يَسْـَٔلُوْنَ﴾ یعنی
استهزاءً تپوس کوی چه قیامت چه ته ورنه مونږ یره وي هغه به کله راځی. ﴿يَوْمَ﴾ متعلق دې په

مقدر پوري، يعنی واقع کيږی به قيامت په هغه ورځ چه دوئ به په اُورکښ سوزولې کيږی.﴿ يُفۡتَنُونَ ﴾ بمعنی يُحرقون﴿ذُوقُوا﴾دينه مخکښ يقال لهم مقدر دي﴿فِتۡنَتَكُمۡ﴾فتنه پمعنی دَعذاب سره دي.

إِنَّ الۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَعُيُونٍ ⑮ اٰخِذِينَ مَآ اٰتٰهُمۡ
بيشکه متقيان به په جنتونوکښ اوپه چينوکښ وی . اغستونکی به وی د هغه څه چې ورکوی به دوئ ته
رَبُّهُمۡ ۚ إِنَّهُمۡ كَانُوا قَبۡلَ ذٰلِكَ مُحۡسِنِينَ ⑯ كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الَّيۡلِ
رب دَدوئ، بيشکه وؤدوئ مخکښ دَدينه په دنياکښ نيکی کونکی. وؤ دوئ به لږشانی دَشپې
مَا يَهۡجَعُونَ ⑰ وَبِالۡأَسۡحَارِ هُمۡ يَسۡتَغۡفِرُونَ ⑱ وَفِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقٌّ
خوب کولو. اوپه وخت دَسحرونو کښ به دوئ مغفرت غوښتلو.اوپه مالونودَدوئ کښ حق(حصه)وؤ
لِّلسَّآئِلِ وَالۡمَحۡرُومِ ⑲
دَسوال کونکی اونه کونکی لپاره.

﴿ إِنَّ الۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَعُيُونٍ ﴾ دا بشارت اخرويه دي چې آخرت کښ به متقيان او مؤمنان په جنتونو او چينو کښ به وی،او قسم قسم نعمتونه به ورته دَالله ﷻ دَطرفه ميلاويږی. ﴿ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتَىٰهُمۡ ﴾اخذين پمعنی دَقابلين،راضين سره د ي.ما" نه مراد ثواب او نعمتونه دَ جنت دی،يعنی پدی نعمتونو به خوشحاله وی او خوشحالئ سره به يې قبولوی.

﴿إِنَّهُمۡ كَانُوا قَبۡلَ ذَٰلِكَ مُحۡسِنِينَ ﴾دا د ماقبل تعليل دي چې دا نعمتونه به ورته په وجه د احسان ميلاويږي ، او احسان په تفصيل کښې دلته دري امور بيان شوي دي:

(۱)نفلی عبادات: يعنی فرضی عبادات اداکول خو هسی هم ضروری دی ،خو دَ هغی سره سره نفلی عباداتو اهتمام کول.

(۲)استغفار : کوم گناهونه اوخطاگانی انسان نه اوشی په هغی باندی اصرار کولو په ځائ استغفار کول.

(۳)انفاق: يعنی نورو سره همدری کول او هغوئ ضروريات پوره کول.

﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ﴾ دا **اول امر** دې ، چې فرضي عبادت خو پريګده چې د نفلي عبادت به ئي دومره اهتمام کولو چې د شپې لږه حصه به ئي آرام له او نوره به ئي عبادت له ورکوله .

﴿مَا يَهْجَعُونَ﴾ دَ هجوع نه مشتق دې پمعنى دَ نوم في الليل .

آسان اوزيات غوره ترکيب دَ دې آيت دا دې چه «ما» زائده ده . «يهجعون» جمله خبر دې د فعل ناقص، «قليلاً» يا مفعول فيه مقدم دې دَ «يهجعون» يا ورله مفعول مطلق دې باعتبار دَموصوف سره ، اي زمانا قليلا،او هجوعا قليلا. «من الليل» دا صفت دې د «قليلاً» . نومطلب داشوچه دوئ به دَشپې ډيرکم اوده کيدل اواکثره حصه به ئي په عبادت کښې تيره وله،اى ينامون قليلاًمن الليل ويصلّون اکثره(قرطبى)

بعضِ وائى چه"ما"نافيه دې اى کانوا قليلاًمن الليل لايهجعون.نومطلب دادې چه ټوله شپه به نه اوده کيدل،دَشپې په څه حصه کښې به ئى عبادت کولو ،ابن کثيرﷺ دَابن عباسؓ نه نقل کړيدى چه هغه فرمائى چه: لم تکن تمضى عليهم ليلة الاّ يأخذون منها و لو شيئًا،يعنى داسې شپه پدوئ نه ده تيره شوې چه عبادت ئى پکښې نه وى کړې اګرکه لګ وى. (روح المعانى).

﴿وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ دا **دويم امر** دې ، چه دوئ پخپل عبادت غرورنه کوى بلکه دَخپل قصوراوکوتاهئ اقرارکوى،په ﴿وَبِالْأَسْحَارِ﴾ کښې اشاره ده ديته چه عبادت او تهجد دَ دوئ متصل وى دَ سهار سره،

﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ﴾دا **دريم امر** دې چه دَ مخلوق سره ښيګړې کوى،دَ﴿حَقٌّ﴾نه بعضو زکوٰة مرادکړيدې يعنى زکوٰة ورکوى،ليکن چونکه داآيت مکى دې اوحکم دَ زکوٰة تفصيلاً په مدينه کښې نازل شويدې نو په دې وجه غوره داده چه دَزکوٰة نه علاوه حق ورنه مراددې لکه نفلى صدقه،صله رحمى،دَميلمه اکرام کول وغيره،په حديث کښې دى"انّ فى المال حقا سوىٰ الزکاة" ﴿لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾سائل خوظاهردې چه هغه چاته وائى دَخلقونه دَخپل حاجت پوره کولو سوال کوى"محروم"بعضِ وائى هغه دې چه دَسوال کولونه اجتناب کوى خپل حاجت خلقوته نه ښکاره کوى،بعضِ وائى چه هغه سړې چه دَهغه هرڅه دَ څه آفت په وجه تباه شوي وى اودې محروم پاتې وى.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾
اوپه زمكه كښې ډير دلائل دتوحيددي د پاره د يقين كونكو . او په خانونو ستاسو كښې هم . آيا نو تاسو نه وينئ.
وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَاءِ
اوپه اسمان كښې دي رزق ستاسواوهغه څه چه تاسوسره ئې وعده كيږي.پس قسم دي په رب داسمانونو
وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾
اودزمكې چه بيشكه دا خامخا حق دي پشان د دي چه تاسو خبرې كوئ .

﴿وَفِي الْأَرْضِ ءَايَٰتٌ﴾دادليل **عقلى افاقي** دي په ثبوت دقيامت ،چه په زمكه كښې په وقوع د حشر او بعث بعد الموت باندې ډير دلائل دى،كقوله تعالى: ومن آيته انك ترى الارض خاشعة فاذا انزلنا عليها الماء اهتزت و ربت انّ الّذى احياهالمحى الموتىٰ حم سجده:٣٩ ﴿لِّلْمُوقِنِينَ﴾ يعنى دپاره دهغه خلقوچه ديقين طلب كونكى دى،

﴿وَفِيٓ أَنفُسِكُمْ﴾دادليل **عقلى انفسى** دي، يعنى انسان چه پخپل بدن اواعضاؤپه تركيب اوتناسب باندې غوروكړى نودده دپاره پدې كښې ډيردلائل دى چه كوم ذات پدې قادردې نوهغه خماپه دوباره پيداكولوباندې هم قادردې،كقوله تعالى: ا لم يکُ نطفةً من منىّ يمنىٰ...ا ليس ذلک بقادرٍ على ان يحى الموتى(القيامة).

﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ﴾ دادليل **عقلى علوى** دي،يعنى كوم الله ﷻ سره زمونږ رزق ليكلې شويدې او مونږ ته په وخت مقرر ميلاويږى ،نو دغه شان هغه سره قيامت وخت هم ليكلې شويدې،او په وخت مقرر باندى به ضرور راځى،څنګه چى عدم علم د تعين د رزق دليل نه دې دعدم وجود د رزق، نو دغه شان عدم علم په وخت مقرر د قيامت، دليل نه دي د قيامت په نه واقع كيدلو. «رزقكم» مضاف مقدر دي اي اسباب رزقكم يعنى په آسمان كښې ستاسو د روزئ اسباب دى لكه نور سپوږمئ اوباران چه سبب درزق دې،حسن بصرى رحمه الله به چه كله وريځه اوليده نو خپلو ملګرو ته به ئې اوفرمائيل فيه والله رزقكم ولكنّكم تُحرَمونه بخطاياكم.

پدې کښې ستاسو رزق دې لیکن تاسو ورنه دخپلو ګناهونو په وجه محروم یئ. بعض وائی مطلب دادې چه وفی السّماء تقدیرُ رزقکم یعنی دَ انسان رزق او هر هغه څیز چه دوئ سره ئی وعدې کیږی ټول په لوح محفوظ کښې لیکلی شویدی.

﴿وَمَا تُوعَدُونَ﴾ مراد ورنه وعده دَبعث بعدالموت ده. مطلب دادې چه کچرته تاسو په عدم بعثت باندې استدلال په وجه دَعدم تعیّن دَ وقت مقررسره کوئ نو دَ دې جواب دادې چه دَ قیامت وقت مقررعلم الله سره دې، نودَعدم تعین نه استدلال په عدم وقوع باندې نشئ کولې نو په ﴿رِزْقُكُمْ﴾ کښې اشاره ده دیته چه لکه څرنګه باوجود دینه چې د رزق میلاویدو وخت مقرر مونږ ته معلوم نه وي ، خو وجود دَ رزق یقینی وي نودغه شان قیامت راتلل هم یقینی دي اګرچې مونږ ته ئي د متعین وخت پته نشته.

﴿فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ﴾ دا ثمره ده د ماقبل دلائلو ، چې دماقبل دلائلونه دا ثابت شوه قیامت وقوع به کیږي او د دې وقوع داسې یقیني دې لکه چې تاسو په خپلوخبرو یقین دي چې دا زمونږ خبرې دی ،او ضمیر په «انه» کښې راجع دې حشرته یعنی داراتلل دَ حشر او بعث بعدالموت داسې یقینی دی لکه څرنګه چه تاسو پخپلو خبرو یقین کوئ چه دا زمونږ خبرې دی او یاراجع دې رزق ته، یعنی تاسو ته خپل مقرر رزق ملاویدل یقینی دی.

هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرٰهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ
آیاراغلې ده تاته قصه دَمیلمنودَابراهیم علیه‌السلام چه عزت مندوؤ، کله چه داخل شول دوئ په ابراهیم علیه‌السلام،
فَقَالُوا سَلٰمًا ۖ قَالَ سَلٰمٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ
نودوئ اوونیل سلام (کوؤ مونږ په تا)، اوونیل ابراهیم سلام دې وی په تاسو، دا قوم نا اشنا دې. پس په پټه راغې دې
إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾
خپل کورته نو راوړلو سخې څورب، بیا ورنزدې ئی کړو هغوئ ته، ورته ئی اوونیل ولې نه خورئ تاسو.
فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلٰمٍ
نو محسوسه ئی کړه په زړه کښې دَ هغوئ نه یره ،هغوئ اوونیل مه یریږه. اوزیرې ئی ورته ورکړو د هلک

عَلِيْمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾
يوهه . نومخامخ راغله ښځه دَ ده په چغه پس وئ وهلومخ خپل اووئ ونيل چه ځه بوډئ يم شنډه يم.
قَالُوا كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾
هغوئ فرښتو ورته اووئيل هم داسې وئيلي دی رب ستا. بيشکه اللهﷻ هم هغه حکمت والا دپريوهه دې

﴿هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرٰهِيمَ الْمُكْرَمِينَ﴾ پدې آياتونوکښ دَتخويف دنيوی په پنځه نمونوکښ **اوله نمونه** ذکرکيږی. اصل نمونه دَقوم لوط دَهلاکت ده چه دوئ دَآخرت نه غافله وو او په ګناهونوکښ مشغوله وو اللهﷻ وربانديې عذاب نازل کړوتول هلاک شول، نو دَ دينه تاسوهم اې اهل مکه عبرت واخلئ،دَدينه مخکښ دَابراهيمعليه السلام قصه دَهغې تمهيد دې، دَ ابراهيمعليه السلام او دَ قوم لوطعليه السلام دَهلاکت کومه واقعه چه په دې آياتونوکښ ذکرده،په سورة هود او سورة حجرکښ ئې تفصيل تيرشويدې اودغه رنګه دَ آياتونو مذکورؤ اکثر تفسير هم کړې شويدې.

﴿ضَيْفِ﴾مصدردې اطلاق ئې په واحداوپه متعددکيږی. اطلاق دَضيف (ميلمنو)په دوئ دَ وجه دَخيال دَابراهيمعليه السلام نه شويدې،﴿الْمُكْرَمِينَ﴾ يعنی عندالله عزت مندووځکه چه دافرشتې وې چه دَهغوئ په شان کښ اللهﷻ فرمائی:بل عبادٌ مکرمون(انبياء:٢٦)يااوچه ابراهيمعليه السلام دَدوئ اکرام کړې وؤلکه په ورستوآيت کښ ئې ذکردې

﴿فَقَالُوا سَلٰمًا﴾ای نسلّم عليک سلامًا،نوداجمله فعليه ده چه په تجدّداوحدوث باندې دلالت کوی،ابراهيمعليه السلام جواب دَسلام په احسن طريقه سره ورکړوچه﴿قَالَ سَلٰمٌ﴾ای سلام عليکم،نوداجمله اسميه ده،چه په دوام اواستمرارباندې دلالت کوی،پدې کښ دَميلمه يوادب طرف ته اشاره شوه چه هغه ته به دَهغه سلام اودَخبروجواب په احسن طريقه سره ورکوې چه هغه محسوسه نه کړی چه دې ځما په راتلوخفه دې.﴿قَوْمٌ مُّنكَرُونَ﴾دائی ياپخپل زړه کښ اووئيل چه داڅوک نااشناخلق دی يائی هغوئ ته اووئيل چه(انتم قوم منکرون)وجه دَ نا آشنا

ګنړلو یاداوه چه دوئ سلام اوکړو او سلام کول پدغه وخت کښې نااشناوؤ . یاداچه دوئ بغیر د اجازت او اطلاع نه داخل شوی وؤ . یاداچه دَدوئ وضع قطع دَعامو انسانانو نه بدله وه.

﴿فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ﴾ راغ، بروغ پټ والی معنی ورکوی ، او کله چې صله کښې "الی" راشی نو بیا د "ذهاب" دَ تللو معنی ته متضمن شی ، یعنی پټه تللو معنی ورکوی یعنی فوراً د میلمنو نه په پټه کورته راغې او یو وریت شوې اوسُورب سخې ئی ورته دَخوراک دپاره راوړو ، پدې کښې یوبل ادب دَمیلمه ته اشاره ده چه میلمه ته به داسې نه وائی چه څه ستادپاره دَخوراک انتظام کوم ، ځکه کیدیشی چه هغه دَحیاء په وجه انکار اوکړی.

﴿سَمِينٍ﴾ ممتلئ الجسد بالشحم واللحم ، یعنی دَغوښې اوواز‌ګی نه ډک بدن والا ﴿فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيْهِمْ﴾ یعنی خوراک ئی ورته نزدې کیخودلو ، داهم دَمیلمه ادب دې چه خوراک به ورنه لرې نه کیدې ، لیکن هرکله چه ابراهیم علیہ السلام اولیدل چه دوئ خوراک نه کوی نوورته ئی اووئیل ﴿أَلَا تَأْكُلُونَ﴾ ګرانو میلمنوتاسوولې خوراک نهٔ کوئ ، داهم دَمیلمه ادب دې ، چه په نرمه طریقې سره به ورته ست کوی.

﴿فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾ یعنی چه دَسَت باوجودئی خوراک نه کولو نو ابراهیم علیہ السلام ورنه یره محسوسه کړه ځکه چه ددغه زمانی دستوروؤچه میلمه به دچاطعام نه خوړلونودابه دَدې علامه وه چه دَضرر رسولو په نیت راغلې دې "هکذافي سورة هود

﴿وَبَشَّرُوهُ﴾ ضمیر منصوب ابراهیم علیہ السلام ته راجع دې نودَدینه معلومیږی چه فرشتواول ابراهیم علیہ السلام ته بشارت دَ ولد ورکړیدې او بیا حضرت سارهؓ من وراء الحجاب واؤریدلو نو خوشحاله شوه اوچه پوهه شوه چه دا فرشتې دی نو ﴿فَأَقْبَلَتِ ٱمْرَأَتُهُۥ﴾ نو دَ پردې نه مخامخ راغله ، او بیا دا احتمال وؤ چه ولد به دَبلې ښځې نه پیدا کیږی نو دَ دې وجه نه ورته ملائکو بشارت دوباره ذکرکړو چه دَهغې ذکر په سورة هود کښې دې چه "فبشرنٰها باسحاق " (هود : ۷۱) لهذا دَ دې آیت اودَسورة هودآیت په مینځ کښې منافات نشته دې ، ﴿بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ﴾ یعنی پیغمبر به وی ځکه پیغمبرپه خلقو کښې لوئ عالم وی ، اودَجمهوروُ په نزد مبشربه حضرت اسحاق علیہ السلام دې ، چه دَحضرت سارهؓ دَبطن نه پیدا شوې وؤ . ﴿فِى صَرَّةٍ﴾ ای فی صیحة یعنی دَخوشحالئ نه ئې چغه

اووهله اوه‌تې اوکړو ﴿فَصَكَّتْ وَجْهَهَا﴾يعنی تعجبًا ئی خپل مخ اووهلو ، لکه ځرنګه چه دا عادت دي دښځو ،اووئی وئیل چه﴿عَجُوزٌ عَقِيمٌ﴾ای اناعجوزعقیمٌ.يعنی بوډئ هم يمه اوشنډه هم يمه په ځوانئ کښ مې اولاد نه دې شوې نو اوس به مې څنګه اولاد اوشي.

﴿قَالُوا كَذَٰلِكِ﴾فرښتوورته اووئيل چه دکوم زيری خبرمونږدرکړودامونږ دَ ځان نه،نه دې درکړې بلکه الله ﷻ هم داسې وئيلې دی.

﴿إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾تعليل دې دَماقبل،چه الله ﷻ حکيم دې په پخپلو اقوالو، افعالو ، عليم دې په هرڅيزنوقول اوفيصله دَالله ﷻ حقه اويقينی دَه

قَالَ	فَمَا	خَطْبُكُمْ	أَيُّهَا	الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾	قَالُوا	إِنَّا	أُرْسِلْنَا	
اووئيل ابراهيم عليه السلام نوڅه دې مقصد ستاسواې رالیږلې شوؤ.اووئيل هغوئ بيشکه مونږه رالیږلې شوی يو								
إِلَىٰ	قَوْمٍ	مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾	لِنُرْسِلَ	عَلَيْهِمْ	حِجَارَةً	مِّن	طِينٍ ﴿٣٣﴾	مُّسَوَّمَةً
داسې قوم ته چې مجرمان دي،چه اووره وو په دوئ کاڼړی دَختونه جوړ شوی نشان دار دی								
عِندَ	رَبِّكَ	لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾	فَأَخْرَجْنَا	مَن	كَانَ	فِيهَا	مِنَ	الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾
له طرفه دَ رب ستانه لپاره دَ اسراف کونکو ، پس اوباسل مونږ هغه څوک چه وو په پدې کلی کښ دَ مؤمنانو نه								
فَمَا	وَجَدْنَا	فِيهَا	غَيْرَ	بَيْتٍ	مِّنَ	الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾	وَتَرَكْنَا	فِيهَا آيَةً
پس نه وو موندلې مونږ په دې کلی کښ بې دَ يو کور، دَ مسلمانانو نه . او پرېخودله مونږ په هغې کښ نشانه								
لِّلَّذِينَ	يَخَافُونَ	الْعَذَابَ	الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾					
دَپاره دَ هغه کسانو چه يريږی دَ عذاب دردناک نه .								

﴿قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ﴾هرکله چه فرښتوابراهيم عليه السلام ته بشارت ورکړونوابراهيم عليه السلام ته دامعلومه شوه چه دَفرښتواصل مقصدهغه څه بل لوئ کاردې نوتپوس ئی ورنه اوکړوچه ستاسوڅه مقصددې فرښتوورته اووې چه﴿إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ﴾ ، چه سړ دقوم لوط دَهلاکت

دپاره راغلي يو ﴿ قَوۡمٖ مُّجۡرِمِينَ ﴾نه مرادقوم لوط دي چه دکفرشرک نه علاوه لوئ جرم ئې هم جنس پرستي وه ﴿لِنُرۡسِلَ عَلَيۡهِمۡ﴾ يعنې چه دَ کاڼو باران پرې اوکړو.داباران دَ دوئ کلي پرِ مخې کولو عذاب نه ورستي وؤ (مزيد تفسيرپه سورة هود: ۸۲کښې تيرشويدي).

﴿مُّسَوَّمَةً﴾اى معلّمةً عليها اسم من يرمىٰ. يعنې په هر کاڼي به دَ هغه چانوم ليکلې شوې وؤ څوک چه به پرې ويشتلې کيدو.﴿لِلۡمُسۡرِفِينَ﴾ اى المجاوزين الحدّ في الفجور

﴿فَأَخۡرَجۡنَا مَن كَانَ فِيهَا﴾يعنې دَ لوط عليه السلام په کلي کښې چه کومو خلقو ايمان راوړې وؤ. لوط عليه السلام ته موحکم اوکړوچه دوئ اوباسه کقوله فاسربِاهلک چه هغه لوط عليه السلام اودَهغه دوه لونړه وې،بعض وائي چه ايمان راوړونکي ديارلس(۱۳)کسان وؤ،چه دَالله تعالىٰ دعذاب نه محفوظ شول.﴿غَيۡرَ بَيۡتٖ﴾ يعنې يو کور چه دَ لوط عليه السلام وؤ.﴿مِّنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾ آيت کريمه مشهوراستدلال دې دَ هغه علماؤو د پاره چه ايمان اواسلام واحدګنړي،ځکه چه دَ يو قسم خلقو نه تعبير په يوځائ کښې په﴿ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ سره اوشو اوپه بل ځائ کښې په﴿ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾سره .

﴿وَتَرَكۡنَا فِيهَآ ءَايَةً﴾مراددَنشاني نه هغه آثاردَعذاب دي چه تر ډير وخته پورې باقي وؤ،بعض وائي مراد ورنه هغه احجارکثيره دي چه دَيوبل لاندې باندې پراته وؤ،بعض وائي هغه تورې،بدبوداري اوبو ورنه مرادذي چه اوس ورته بحرمرداروئيلې کيږي ځکه چه په دغه اوبو کښې هيڅ دَ اُوبو ښناور ژوندې نشي پاتې کيدلې.

وَفِي مُوسَىٰٓ إِذۡ أَرۡسَلۡنَٰهُ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٖ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ
اوپه قصه دَموسىٰ کښې هم نښانه ده کله چه اوليږلو مونږ دې فرعون ته په دليل ښکاره سره. پس انکارئ اوکړو
بِرُكۡنِهِۦ وَقَالَ سَٰحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٞ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذۡنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذۡنَٰهُمۡ
سره دَخپل لښکرنه اووئ وئيل دا ساحر دې يا ليونې دې. نو اونيولو مونږ دې او لښکر دَ ده نو اومو غورځول
فِي ٱلۡيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٞ ﴿٤٠﴾
په درياب کښې اودې ملامته وؤ.

﴿وَفِي مُوسَىٰٓ إِذْ أَرْسَلْنَٰهُ﴾ دا دَ تخويف دنيوي دويمه نمونه ده چه هلاكت دَفرعون دې، فرعون پخپل طاقت او لښكر باندې مغرور وؤ، دَحق نه ئې اعراض اوكړو. دَموسى عليه السلام تكذيب ئې اوكړو. نو الله تعالىٰ سره دَخپل لښكرنه په درياب كښې غرق كړو. ﴿وَفِي مُوسَىٰٓ﴾ عطف دې په ﴿فِيهَآ﴾ باندې اى و تركنا في موسىٰ آيةً ﴿إِذْ أَرْسَلْنَٰهُ﴾ بدل دې دَموسىٰ نه ﴿بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ﴾ سلطان مصدر دې اطلاق ئې په واحد او متعدد باندې يوشان كيږي، مراد ورنه هغه معجزات دى چه دَ موسى عليه السلام په لاس ښكاره شوي وې.

﴿فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِۦ﴾ ركن نه مراد قوت اولښكر دې او باء سببيه ده. يعنى په سبب دَخپل قوت اولوئ لښكرئې اعراض اوكړو، يا ركن په معنى دَ قوم دې الركن بمعنى القوم لانه يركن اليهم او باء دمصاحبت يا ملابست د پاره ده. ﴿وَهُوَ مُلِيمٌ﴾ اللوم نه ماخوذ دې، باب افعال نه داسم فاعل صيغه ده اوخاصيت استحقاق ماخذ پكښې موجود دې يعنى دې دَ خپلو كارونو او دعوو دَ وجهې نه دَ ملامت مستحق وؤ.

وَفِي	عَادٍ	إِذْ	أَرْسَلْنَا	عَلَيْهِمُ	الرِّيحَ	الْعَقِيمَ	۝٤١	مَا تَذَرُ
اوپه قصه دَ عاد كښې هم نښانه ده كله چه اوليږلو موږ په دوئ باد (هوا) شنډ (بې خيره) ، نه به ئې پريښودلو								
مِن	شَيْءٍ	أَتَتْ	عَلَيْهِ	إِلَّا	جَعَلَتْهُ	كَالرَّمِيمِ	۝٤٢	
هيڅ څيز چه راغې به هغه باد وربانديې مګر او به ئې ګرځولو پشان دَ ذرې شوي څيز،								
وَفِي	ثَمُودَ	إِذْ	قِيلَ	لَهُمْ	تَمَتَّعُوا	حَتَّىٰ	حِينٍ	۝٤٣
اوپه قصه دَثمودكښې هم نښانه ده كله چې اوويئيلو شو دوئ ته فائده واخلئ ترڅه وخته پورې،								
فَعَتَوْا	عَنْ	أَمْرِ	رَبِّهِمْ	فَأَخَذَتْهُمُ	الصَّٰعِقَةُ	وَهُمْ	يَنظُرُونَ	۝٤٤
پس شركشى ئې اوكړه دَامردَرب خپل نه نو اونيول هغوئ اواز دَ تندر او دوئ ورته كتل								
فَمَا	اسْتَطَٰعُوا	مِن	قِيَامٍ	وَمَا	كَانُوا	مُنتَصِرِينَ	۝٤٥	
پس نه لرلودوئ طاقت دَ پاسيدلو او نه وؤ دوئ بدله اخستونكى								

وَ قَوْمَ نُوْحٍ مِّنْ قَبْلُ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ۝
او قوم دَ نوح علیه السلام چه هلاک کړی وؤ مونږ مخکښ د دوئ نه. بیشکه وؤ هغوئ قوم فاسقان

﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ﴾ دا **دریمه نمونه دَ تخویف دنیوی** ده. دقوم عاد دَهلاکت تفصیل په سورة اعراف، هودوغیره کښ تیرشویدې ﴿وَفِي عَادٍ﴾ دا هم عطف دې په ماقبل معطوف علیه ای وترکنافی اهلاک عادٍ آيةً..... ﴿الرِّيحَ الْعَقِيمَ﴾ شنده هوا، یعنی هغه هوا چه خلقوته پکښ هیڅ قسمه خیراوبرکت نه وی. دا داسې ګرمه اوتیزه هوا وه چه په دوئ راغله نوبیخ بنیاد ئی ورله ختم کړواودَدوئ هرڅیز ئي زرې زرې کړو. ﴿كَالرَّمِيمِ﴾ رمیم هغه زوړ څیز لکه هډوکی چه وراسته او زاړه شی، بیاریزه ریزه شی، یاهغه وابنه چه وچ شی. زرې زرې شی بوس ترې جوړشی.

﴿وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ﴾ دا **څلورمه نمونه دَتخویف دنیوی** ده. قوم ثمود دَهلاکت واقعه هم مخکښ تیره شویده. ﴿حَتَّىٰ حِينٍ﴾ ترڅه وخت پورې فائده واخلئ، مراد ورنه د دنیا زندګي ده. یعني الله تعالیٰ چې څومره ژوند درکړې دې نو دیکښې دالله تعالیٰ د نعمتونو نه خوند واخلئ خو ګورئ دا دنیا فاني ده ،آخرت مه هیروئ او څما نافرماني مه کوئ ﴿فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ﴾ خو قوم ئي خبره او نه منله او د الله تعالیٰ د احکاماتو نه ئي بغاوت اوکړو، نو عذاب پرې راغې ﴿وَهُمْ يَنظُرُونَ﴾ دَ نظر نه مأخوذ دې، یعنی په رڼاورځ ورباندې عذاب راغې اودوئ ورته کتل لیکن دَځان خلاصولو طاقت ئی نه وؤ،

بعض مفسرینو د «حتی حین» نه مراد هغه درې ورځې اغستې دي چې هغې کښې ورسره صالح علیه السلام د الله تعالیٰ عذاب د راتلو وعده کړې وه ، کما في قوله تعالى: «فقال تمتعوا في داركم ثلثة ايام» او «ينظرون» د انتظار نه دې ،اى وهم ينتظرون الاخذ والعذاب فى تلك الايام الثلثة (روح المعانى).

﴿فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ﴾ یعنی دَ دېر هیبت دَ وجه نه پرمخې پریوتل اودَپاسیدو طاقت ئی نه وؤ، او بیاپه دغه حال مړه شول، كقوله تعالى: فاصبحوا في دارهم جثمين (هود: ٦٧) بعض وائی

دا كنايه ده دَ دوئ دَ عجز نه على سبيل المبالغه،يعنى دوئ زمونږدعذاب نه بالكل نشول خلاصيدلې، ځكه چه څوک دَقيام طاقت نه لرى نو دَتختيدلو به څه طاقت اولرى! «تفسير كبير». ﴿وَمَا كَانُوا۟ مُنتَصِرِينَ﴾يعنى دَعذاب راوړونكو فرشتو سره ئې مقابله نشوه كولې چه بدله ورنه واخلى اودَخپل ځان نه عذاب دفع كړى.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ﴾دا پنځمه نمونه ده دَ تخويف ﴿وَقَوْمَ﴾دَپاره فعل مقدردې اى اهلكنا قوم... ﴿مِّن قَبْلُ﴾اى قبل هؤلآء المذكورين،

وَالسَّمَآءَ بَنَيْنَٰهَا بِأَيْيدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَٰهَا فَنِعْمَ
اواسمان جوړكړيدې مونږ هغه پخپل قوت سره اوبيشكه مونږ قدرت لرونكى يو اوزمكه غوړه ولې ده مونږ هغه نو څه ښه
الْمَٰهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾
غوړه ونكى يو مونږه . او دَ هر څيز نه مونږ پيدا كړيدى جوړئ دپاره ددې چه نصيحت واخلئ تاسو.
فَفِرُّوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۖ إِنِّى لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا۟
پس په منډه لاړشئ الله ﷻ طرف ته،بيشكه زه تاسوته دَهغه له طرفه .. ويرونكې ښكاره يمه.اومه ګرځوئ
مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ ۖ إِنِّى لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾
دَالله ﷻ سره اِله بل.بيشكه زه تاسوته دَهغه له طرفه يرونكې ښكاره يمه

﴿وَٱلسَّمَآءَ بَنَيْنَٰهَا﴾دَتخويف دنيوى پنځه نمونې ذكركولونه ورستوپه ثبوت دَقيامت باندې دليل عقلى ذكركيږى چې الله ﷻ د لويو لويو قدرتونو خاوند دې ، پاسه اوګورئ دومره لوئ آسمان دا صرف الله ﷻ خپل قدرت سره اودرولې دې چې دا ستاسو دپاره پمنزله د يو چهت دې ، لاندې اوګورئ نو زمكه ئې درله الله ﷻ غوړولې ده چې تاسو له پمنزله د فرش ده ، دغه شان د كائنات هر هر څيز باندې غور اوكړئ نو ضرور به الله ﷻ ورله يو جوړه و مقابل پيدا كړې وي ،نو دغه شان د دې دنيا ژوند مقابل كښې يو ژوند شته چې هغه د

آخرت ژوندی ،چې هغه به ضرور راځي ، بیا دې نه خو سوچ اوکړئ آیا دا څیزونه پیدا کول گران دي او که انسان دوباره پیدا کول ؟!، چې دوئ دې په بنیاد د بعث انکار کوي

﴿وَٱلسَّمَآءَ﴾ منصوب علی شریطة التفسیردي،ای بنینا السماء بنیناها.﴿بِأَيْيْدٍ﴾ای بقوة﴿وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ (۱)یادَ وسعَ نه مشتق دي پمعنی دَطاقت اوقدرة سره ای لقادرون یعنی آسمان مونږ پخپل قوة سره پیدا کړیدي،دَ اسمان نه علاوه زمونږ قدرت هر څیز باندې حاوی دې. (۲)یا د وسعتْ نه ماخوذدي،پمعنی دَفراخئ سره،یعنی مونږفراخه کونکی یو د آسمان چې دې په مقابله کښې زمکه داسې ده لکه وسیع بیابان په مینځ کښې گوتئ وي.

﴿وَٱلْأَرْضَ﴾ای وفرشنا الارض﴿فَرَشْنَٰهَا﴾ای مهدناها﴿فَنِعْمَ ٱلْمَٰهِدُونَ﴾مخصوص بالمدح مقدر دې چه نحن دي،﴿وَمِن كُلِّ شَىْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾دَ زوجین نه مراد متقابل او متضاد څیزونه دی لکه اسمان،زمکه،نور،سپوږمئ،ورځ ،شپه وغیره ﴿لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾یعنی چه تاسو نصیحت واخلئ اوپوهه شئ چه دَ هر څیز مقابل موجود دي نو دا ضروری شوه دَ دنیا دې هم مقابل موجودوی چه آخرت دي،نو معلومه شوه بعث بعدالموت حق او یقینی دې.

﴿فَفِرُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ﴾ دا **ماقبل دلائلو مقتضا** بیان دي چې الله ﷻ د قدرت او خالقیت دا دلائل اوس د ستاسو نه دا تقاضه کوي چې تاسو صرف په هغه ایمان راوړئ او شرکاؤو نه ئې پاک اوگڼرئ.فاء د پاره د تفریع ده او دې نه مخکښې قل لهم مقدر دي ﴿إِلَى ٱللَّهِ﴾ یعنی دَشرک نه توحید طرف ته،دَمعاصیؤو نه طاعت طرفْ ته او دَ عذاب نه ثواب اونجات طرفَ ته،دیکښې دعوت د توحید دي ﴿إِنِّى لَكُم مِّنْهُ﴾ یعنی دَعذاب اِوعقاب دَالله ﷻ نه ستاسو دَپاره ښکاره یره ونکې یم،﴿وَلَا تَجْعَلُواْ مَعَ ٱللَّهِ﴾ پدیکښې نهی ده دَشرک نه،ماقبل آیت کښې امروؤ دَتوحید﴿إِنِّى لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ تکراریادَتاکیددَپاره دي،یاپه اول کښې انذاردَعذاب دَ دنیا وؤ او په دیکښې انذاردَعذاب دآخرت نه دې.

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُواْ سَاحِرٌ
دغه شان نه وؤ راغلې هغه کسانوته چه مخکښې وؤدوئ نه،هیڅ رسول مگر ووئیل به هغوئ دا ساحردی

اَوْ مَجْنُوْنٌ ﴿۵۲﴾ اَتَوَاصَوْا بِهٖ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ﴿۵۳﴾ فَتَوَلَّ
یالیونې دې . آیا دوئ یو بل ته د دغې وصیت کړیدې ، بلکه دوئ خلق دی سرکشه . پس اعراض اوکړه
عَنْهُمْ فَمَآ اَنْتَ بِمَلُوْمٍ ﴿۵۴﴾ وَّذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۵۵﴾
دَدوئ نه پس نه ئې ته ملامته کړې شوې اونصیحت کوه بیشکه نصیحت فائده ورکوی مؤمنانوته

﴿كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِيْنَ ﴾پدیکښ **تسلی** ده نبی کریمﷺته چه لکه څرنګه چه ستاقوم ستاتکذیب کوی اوساحر، مجنون درته وائی نوته پدې صبرکوه خکه ستانه مخکښ چه څومره رسولان تیرشویدی دهغوئ هم تکذیب شویدې اومجنون، ساحرورته وئیلې شویدی.

که څوک اشکال اوکړی چه نسبت دَ تکذیب کلیةً نه دې صحیح، ځکه چه بعض انبیاء داسې هم تیرشوي دی چه تکذیب ئی نه دې شوې لکه ادمعليه السلام اودغه شان دَ کومو انبیاؤچه تکذیب شویدې نوبعضو ئی تصدیق هم کړیدې؟**جواب دا دې** چه نسبت باعتباردَ اکثر او اغلب سره شویدې،یعنی اکثرخلقودَاکثروانبیاؤو تکذیب کړیدې او دَ ﴿الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ﴾ نه مراد کفّار دی،یعنی کفارودَخپلو انبیاؤتکذیب کړیدې.

﴿اَتَوَاصَوْا بِهٖ ﴾تواصی وائی یو بل ته وصیت کولو ته،«به»کښ ضمیر قول مذکور ساحر اومجنون ته راجع دې،استفهام تعجبی دې یعنی دا خبره او دغه اعتراض د وخت هر کافر په خپل پیغمبر کړې دې، عجیبه غوندې خبره ده چې څنګه دوئ ټول دا یوه خبره کوی ، چرته ئې یو بل ته د دې وصیت کړې دې!! ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ﴾بل د اضراب ابطالي د پاره دې ، یعني وصیت نه دې کړې بلکه اصل خبره داده چې دی خبرې کولو علت یو دې،چې هغه په دوئ ټولو کښ موجود دې چې هغه طغیان اوسرکشی ده

﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ اَنْتَ بِمَلُوْمٍ ﴾یعنی کله چې معلومه شوه چې دا سرکشه قوم دې نو ته دوئ سره بحث مباحثه مه کوه ځکه چې دوئ مني نه ،او ډیر ورته مه پریشانه کیږه ځکه چې په تاخه ملامت نشته دې، تاخپله ذمه واری پوره کړیده،﴿وَذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى﴾البته وعظ و

نصیحت کوه .د دې فائده شته دې او کم از کم دا فائده ئي خو یقیني ده چې کوم مؤمنان دي هغوئ له نفع ورکوي.

د آیت مذکور تفسیر نه معلومه شوه چه ﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ﴾نه مراد اعراض کول دی دَجدال نه. دعوت پریخودل نه دی، یعنی وعظ نصیحت مه پریږده ځکه چه دَچاپه قسمت کښ چه الله ﷻ ایمان راوړل لیکلی دی ستادعوت، اوبار بارنصیحت به هغوئ ته نفع ورکوی. اوهرچه مؤمنان دی نوستاپه وعظ نصیحت سره به دَهغوئ ایمانی بصیرت کښ اضافه کیږی اوپه یقین کښ به ئی قوت راځی(روح المعانی)

وَمَا	خَلَقْتُ	الْجِنَّ	وَالْإِنْسَ	إِلَّا	لِيَعْبُدُونِ ۝	مَآ أُرِيدُ	مِنْهُمْ
اوندی پیداکړی	ماپیریان	اوانسانان	مګرلپاره	دَدې چه	ځماعبادت اوکړی	نه لرم اراده	دَدوئ نه
مِنْ رِزْقٍ	وَمَآ	أُرِيدُ	أَنْ يُطْعِمُونِ ۝	إِنَّ	اللَّهَ	هُوَ	الرَّزَّاقُ
دَهیڅ رزق	اونه	لرم اراده	داچه خوراک راکړی ماته	بیشکه	الله ﷻ	صرف هغه	رزق ورکونکې
ذُو	الْقُوَّةِ	الْمَتِينُ ۝	فَإِنَّ	لِلَّذِينَ	ظَلَمُوا	ذَنُوبًا	مِثْلَ
خاونددَقوت	محکم دې	پس بیشکه	لپاره دَهغه کسانو	چه ظلم(شرک)ئی کړیدې	حصه دَعذاب	ده	پشان
ذَنُوبِ	أَصْحَابِهِمْ	فَلَا	يَسْتَعْجِلُونِ ۝	فَوَيْلٌ	لِلَّذِينَ	كَفَرُوا	
دَحصې	دَملګرودَدوئ	پس زردی نه غواړی	عذاب ځمانه	پس هلاکت دې	دَهغه خلقولپاره	چه کفرئی کړیدې	
مِنْ	يَوْمِهِمُ	الَّذِي	يُوعَدُونَ ۝				
دَهغې	ورځې	دَدوئ	چه	نه	وعده	ئې ورسره	کیږی

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ﴾داعلت دې دَماقبل، چه دوئ ته وعظ نصیحت کوه ځکه چه انسان اوجن مادَخپل عبادت دپاره پیدا کړي دي﴿إِلا لِيَعْبُدُونِ﴾لام په لیعبدون کښ تعلیلیه دې، علت اوحکمت دَپیداکولو دَ انس و جن ذکرکیږی، یعنی مادوئ دَخپل عبادت دپاره پیداکړیدی، اودامنافی نه دې دَعبادت نه کولودَ کافرانو، ځکه چه دَغایت وجود لازم نه دې

بلکه کله کله غایت متخلف اوګرځی کفولکَ،بريتُ هذاالقلم لاکتبَ به يعنى داقلم مى دَ دي د پاره جوړ کړوچه ليکل پرې اوکړم،ليکن کله پرې ليکل اونکړيشي (۲) بعض فرمائی چه دا خاص دي په مؤمنانو او نيک بختو پورې،يعنى په جنّاتو اوپه انسانانو کښې مى اهل سعادة او مؤمنان دَعبادت دَپاره پيداکړيدی،په دې وجه امام بخاری رحمه الله ددې آيت ذکر کولو نه بعد فرمائي"وماخلقتُ اهل السعادة من اهل الفريقين الّاليوحّدون".

(۳)بعضِ فرمائی چه"ليعبدون"نه مراداستعداد اوصلاحيت دَعبادت دې،يعنى په هر جن انس کښې دَعبادت استعدادقدرتی طورسره موجوددې،البته بعضِ دااستعداد په صحيح مصرف کښې خرچ کړی اوبعضِ ئې ضائع کړی، کمافى الحديث،کل مولودٍ يَولدعلى الفطرة فابواه يهوّدانه اويمجّسانه،يعنى هرمولودکښې فطرة دَاسلام اوتوحيدوی ليکن مورپلار ئې ورنه يايهودی جوړکړی يامجوسى نودغه شان هرجن انس کښې الله ﷻ استعداددَعبادت پيداکړيدې.

که څوک اشکال اوکړی چه ددې آيت تعارض دې دَسورة اعراف آيت(۱۷۹) "و لقد ذرأنا لجهنّم كثيراً من الجنّ و الانس..." سره؟ چې دينه معلوميږي ډير انسانان اوجنات داسې هم دي چې الله ﷻ دوئ د جهنم د پاره پيدا کړي دي ،

جواب: (۱) په"ليعبدون"کښې لام دَعلت دپاره دې،اوپه"لجهنم"کښې دَعاقبت دپاره دې يعنى جن وانس خودَعبادت دپاره پيدادی ليکن چه عبادت ترک کړی نوانجام ئې جهنم شی

(۲)لام په دواړومواضعوکښې دَعلت دپاره دې ليکن دلته دَغاية تشريعى ذکردې اوپه اعراف کښې دَغاية تکوينى ذکردې،فلا تناقض بينهما.

﴿ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ ﴾يعنى رزق اراده ورنه،نه لرم چه ماته رزق راکړی،لکه څرنګه چه دَ دنيا مالکان ددې دَپاره غلامان او نوکران ساتی چه څوک ورله مال ګټی،څوک ئې خدمت کوی، خوراک وغيره ورته تياره وی،يامطلب داد چه ددې دپاره مى انسان نه دې پيداکړې چه خپل ځان يا يو بل له رزق ورکړی،بلکه رازق ځه يم،رزق ځمايه ذمه دې،اودَانسان په ذمه عبادت دې.خو دَ دې مطلب دا نه دې چه کسب معاش او دَ رزق حلال طلب هم نه دې پکار، بلکه مطلب دادې چه مقصوداصلى دَانسان عبوديت اواطاعت دې دَالله ﷻ نوخپل ټول استعداد دَ رزق په پيداکولو کښې ندې خرچ کول پکار،

﴿وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ﴾دلته يا مضاف حذف دې،اى ان يطعموا خلقى يعنى ما انسان د دې د پاره نه دې پيدا كړې چه ځما مخلوقاتو ته خوراک وركړى. اسناد دَ اطعام اللهﷻ خپل ځان ته اوكړوځكه چه مخلوق ټول دَاللهﷻ عيال دى اودَچاعيال نه طعام وركول هغه ته طعام وركول دى،په حديث كښ دى چه قيامت په ورځ به اللهﷻ انسان ته اوفرمائى چه"ياعبدى مرضتُ فلم تعدني، و جعتُ فلم تطعمني...الخ" نو دَ دې مطلب دا دې چه"مرض عبدى فلم تعده، و جاعَ عبدى فلم تطعمه".او يامضاف حذف نه دې،بلكه حقيقت باندې محمول دې يعنى ما انسان دې دَپاره نه دې پيدا كړې چې ماله خوراک راكړى،الله ﷻ خوراک نه غوختل او اطعام مطالبه نه كول خو يو يقينى امر دې،خو بيا هم دلته دې ذكر كولو كښ نكته دا ده چې څنګه دا خبره يقينى ده چه انسان تخليق مقصد "اِطعام الرب" نه دې او نه كيديشى نو هم دغه شان دا خبره هم يقينى ده چه انسان تخليق مقصد دنيا ګټل نه دى.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ﴾تعليل دې دَماقبل،چه اللهﷻ پخپله رزاق دې،نودَچانه طلب دَرزق نه كوى﴿ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ﴾دې،انتهائي قوت والا دې او مستغني دې نودَچاخدمت اوتعاون ته ئى ضرورت نشته دې،

﴿ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ﴾داتخويف دنيوى دې اهل مكؤو او نورو كفارو ته، متفرع دې په ماقبل ((وماخلقت الجن والانس)) باندې، چې كچرته دوئ د زندګي مقصد اونه پيژندو او ايمان ئي نه راوړو نودوئ به هم داسې هلاک شى لكه دَدوئ نه مخكښ قومونوهلاک شويدى، ﴿ذَنُوبًا﴾ "ذنوب" په اصل كښ دَ كوهى بوكې ته وائى،عربو به د كوهي اوبو تقسيم او حصې د بوكو اعتبار سره كولو ،نو دې وجهې نه ورو ورو ئي بيا اطلاق په كوهي د اوبو په حصې او بيا ئي په مطلق حصې باندې هم شروع شو، نو دلته ترينه مراد مطلق حصه ده ، مطلب دادې چه دې كافرانو د پاره هم دَ عذاب هغه حصه ده چه دَ دوئ نه مخكښ كفر او شرک ارتكاب كونكو ته وركړې شوې وه. ﴿مِن يَوْمِهِمُ ٱلَّذِى ﴾ مراد دَ دې ورځې نه يا ورځ دَ بدر ده، يا ورنه مراد ورځ دَ قيامت ده.

ركوعاتها (۲)	سورة الطّور مكية	آياتها (۴۹)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۲) وحسب النزول (۷۶)

دا سورة مكي دي، نزلت بعدالسّجدة وقبل الملك.

ربط: ربط ئى ماقبل سره دادي چه پدي سورة كښ مسئله دَقيامت على سبيل الترقى ذكركيږى ماقبل سورة كښ ذكرشوچه﴿ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ۝ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴾يعنى قيامت حق دي اوحساب هم حق دي هرسړى سره به حساب كيږى، په دي سورة كښ دى چه﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝ مَا لَهُ مِن دَافِعٍ ﴾يعنى حساب به هم كيږى اوحساب نه ورستوبه عذاب وى چه هغي لره به څوك نشى دفع كولي.

دسورة دَمضامينواجمالى خلاصه

په دعوي دَسورة يعنى په اثبات دَقيامت باندي دوه(۲)عقلى اودوه(۲)نقلى دليلونه، انبياؤسابقوّاوكتبِ سابقوّنه،په درميان اواخركښ حضورﷺته تسلى ده دي نه علاوه تخويفات، بشارات،اوزجرونه هم پكښ مذكوردى.

تفصيلى خلاصه:

آيت ۱ نه تر ۶ پوري پنځه شواهد او دلائل دي په دعوي د سورت
آيت۷،۸ كښي دعوه د سورت ذكر ده
آيت ۹ نه تر ۱۶ پوري تخويف اخروي دي ،
آيت ۱۷ نه تر ۲۸ پوري بشارت اخروي دي
آيت ۲۹ نه تر ۳۴ پوري د مشركينو څلور اعتراضات اودَ هغي جوابات ذكر كيږي
آيت ۳۵ نه تر ۳۸ پوري مشركينو ته زجرونه ذكر كيږي
آيت ۳۹ نه تر ۴۴ پوري مشركينو د حماقت بيان دي
آيت ۴۵،۴۶ كښي تخويف اخروي دي
آيت ۴۷كښي تخويف دنيوي دي

آیت ۴۸،۴۹ کښې تسلي ده

تمت خلاصة السورة اجمالاً وتفصيلاً

وَالطُّوْرِ ① وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ② فِيْ رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ ③ وَّالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ ④								
قسم دې په کوه طور ، او په کتاب ليکلې شوی ، په کاغذنو خورو ورو کښې ، او بيتِ معمور باندې								
وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوْعِ ⑤ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ ⑥ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ								
اوپه چت پورته کړې شوی باندې اوپه درياب گرم کړی شوی باندې،بيشکه عذاب درب ستا								
لَوَاقِعٌ ⑦	مَّا	لَهٗ	مِنْ	دَافِعٍ ⑧				
خامخا	واقع	کيدونکې	دې	نشته	دې	لره	هيڅ	څوک	دفع	کونکې

﴿وَالطُّوْرِ﴾ دسورت په ابتداء کښې الله ﷻ د دعوې اثبات د پاره پنځه قسمونه خوري او په جواب کښې ورله دعوىٰ ذکر کوي چې هغه «ان عذاب ربک لواقع ، ماله من دافع» ده ، دا هر يو قَسَم مستقل استشهاد او دليل دې دَ دعوې په اثبات باندې او د هغې سره ئي لطيف مناسبت هم دې ، «والطور» **دا اول قسم دې** ، او په دعوې دَسورة يعنی په ثبوت دَقيامت باندې اول دليل نقلی دې،طور په اصل کښې هغه غرته وائي چه تک شين وی،بوټی ونې پکښې وی،خو عرف کښې ئي اطلاق په هغه معروف غر باندې کيږي چه پکښې الله ﷻ د موسیٰ عليه السلام سره همکلامی کړې وه ، ديته طور سينا هم وائي. او دلته په قسم سره مقصود طور غر نه دې بلکه هغه وحی ده چه په کوهِ طورکښې په موسیٰ عليه السلام نازله شوې وه چه"انّ السّاعةَ آتيةٌ اكادُ اخفيها(طه:۱۵) او **قسم او جواب قسم کښې مناسبت** دا دې چې دغه وحی په دې گواه ده چه قيامت خامخاواقع کيدونکې دې او هريو کس ته به د هغه د عمل بدله ميلاويږي ،څوک ترينه تختيدلې يا ځان بچ کولې نشي . واؤ په"والطور"کښې قسميه دې اوباقی کښې عاطفه دې.

﴿وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ﴾ دا **دويم قسم او دويم دليل نقلی** دې په ثبوت دَ قيامت، مراد دَ "کتاب" نه جنس کتاب سماوي دې يا په مناسبت دَطور سره توراة مراددې «مسطور» اي :

مكتوب على وجه الانتظام ، يعني په ترتيب سره ليکلې شوې. «في رق» "رق" نرمه اوباريکې څرمنې ته وائي،کله چه کاغذ نه وؤ موجود نوپه دې به ليکل کولې شو ، دلته ورنه مطلق اوراق مراد دی ، دَڅرمنې وی اوکه دَ کاغذ. «منشور» خور او کهلاؤ ته وائي، صفت دې دَ "رق" يا د "کتاب" ،يعني خور او کهلاؤ کتاب ، او دا کنايه ده د صفت هدايت . ځکه چې کتاب کهلاؤ وي نو څوک ترينه څه اخذ کولې شي ، که راټول او بند وي نو څوک به ترينه څه ازده کړي ، مطلب دا دې چې داسې کتابونه چې هغه سراسر هدايت دی ، د هدايت طلب ګار ته په کښې راهنمائي ده . **قسم او جواب قسم کښې مناسبت** دا دې چې دا د هدايت نه ډک کتابونه هم د دې ګواهي ورکوي چې قيامت به قائم کيږي، او څوک به ترينه بچ نشي

﴿وَٱلۡبَيۡتِ ٱلۡمَعۡمُورِ﴾ دادريم **قسم** او دليل وحي دې. "بيت معمور" داپه ووم(٧)اسمان کښ په محاذاة دَ خانه کعبې دَ فرشتوقبله ده،چه روزانه دلته اويا(٧٠)زره فرشتې عبادت،طواف وغيره دپاره راځی،اوکوم فرشتې چه يوځل دلته عبادت اوکړی نوترقيامته پورې بيادَهغوئ نمبرنه راځی،په احاديثودَمعراج کښ ددې بيان دې،په مسلم وغيره کښ دی:ثمّ رُفع اليّ البيت المعمور فقلتُ ياجبرئيل ماهذا؟قال هذاالبيت المعموريدخله كل يومٍ سبعون الف ملكٍ اذا خرجوا لم يُعودوا فيه اخر ما عليهم. او يا ترينه مراد کعبه او بيت الله دې ، تفسير جواهر القرآن کښې دي چې دلته هم ذکر د مکان دې خو مقصود ترينه هغه وحي ده چې دلته شوې ده ، **نو قسم او جواب قسم کښې مناسبت** دا شو چې هغه وحي چې په بيت الله کښې شوې ده هغه هم په دې شاهد ده چې قيامت به واقع کيږي .

بعض مفسرينو ليکلي دي چې «البيت المعمور» نه مراد زمکه ده چې انسان ئې تعمير کړې دې او آباده کړې ئې ده ،او د دې قرينه ورستونې آيت دې چې هغې کښې د آسمان ذکر به طور شاهد شوې دې ،« تدبر قرآن» نو دې تقدير باندې قسم او جواب قسم کښې مناسبت دا دې چې زمکه کښې که څوک څومره خه آبادي اوکړي نو هغې کښ تغيير خامخا واقع کيږي ، او دا څوک نشي منع کولې ، نو دا تغييرات په دې شاهد دي چې قيامت به خامخا واقع کيږي او دا به څوک دفع نه کړي.

﴿ وَٱلسَّقۡفِ ٱلۡمَرۡفُوعِ ﴾دا **څلورم قسم** دې او اول دليل عقلي دې او «السقف المرفوع » نه مراد آسمان دې ، او **قسم او جواب قسم کښې مناسبت** داسې دې چې دا آسمان هم په دې دلالت

كوي قيامت به واقع كيږي او څوک به ترينه ځان بچ نه كړي ، څكه چې كوم ذات دومره لوئ آسمان اوچت اودرولو باندې قادر دې هغه په قيامت راوستو باندې هم قادر دې . او انسان چې هغه باندې آسمان احاطه كړې ده، چرته چې هم ځي خو د آسمان نه لاندې به وي كقوله تعالى ﴿ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُواْ مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُواْ ۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ ﴾ الرحمن ۳۱. د دې دائرې نه بهر نشي وتلې ، نو آسمان خو د الله ﷻ د قدرت يو مظهر دې چې د دې دائرې نه نشي وتلې نو الله ﷻ د قدرت دائرې نه به څنګه اوزي او قيامت په ورځ به ځان څنګه بچ كړي

﴿وَٱلْبَحْرِ ٱلْمَسْجُورِ ﴾ دا پنځم قسم دې اودويم دليل عقلى دې په ثبوت دَقيامت، او ((البحر)) نه مراد هغه سمندر دې چې زمكې نه ئې احاطه كړې ده، ((المسجور)) په معني د المتملئ سره دې، يعني د اوبو ډک سمندر ، او **قسم او جواب قسم كښې مناسبت** دا دې چه لكه څرنګه بحر مسجور په تاسو احاطه كړيده چې زمكې كومې كنارې ته اوځئ، دې سره به مخامخ كيږئ نو دغه شان به قيامت هم په تاسو احاطه اوكړى او هيڅ چرته به ترينه ځان بچ نه كړئ ،(جواهر)

﴿ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَٰقِعٌ ﴾جواب قسم دې،او دَ **سورة مركزى دعوه** ده،﴿مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ﴾ من زائده دې برائى تاكيد يعنى هيڅ څوک به ئى نشى دفع كولې.

يَوْمَ تَمُورُ ٱلسَّمَآءُ مَوْرًا ۝٩ وَتَسِيرُ ٱلْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
په هغه ورځ چه ا خوځيږي به اسمان په زوره زوره ،اوروان به شي غرونه په عجيبه طريقې سره.پس هلاكت دې په دغه ورځ
لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١١ ٱلَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝١٢ يَوْمَ يُدَعُّونَ
مكذ بينو لپاره،هغه چه هغوئ په باطل كښ پراته دي لوبې كوي، په هغه ورځ چه ورديكه كوليشى به دوئ
إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ۝١٣ هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝١٤
اوردَجهنم ته په سختوديكوسره،ورته به اووئيلې شي،دااوردې هغه چه تاسو پدې تكذيب كولو.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا
آیانوسحردي دااوکه تاسوئی نه وینئ.داخل شئ دي ته پس صبرکوئ تاسواوکه نکوئ،
سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾
«دواړه» برابر دی په تاسوبیشکه بدله درکولې کیږی تاسوته دهغه عملونوچه وئ تاسوچه کول به مو.

﴿يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا﴾ په دیکښې تخویف اخروی ذکرکیږی مکذبینو اومنکرینو دَ قیامت ته "یوم" یا ظرف دې دَ پاره دَ "لواقع" یعنې دا عذاب به په هغه ورخ واقعه کیږی په کومه ورخ چه اسمان اولړځیږی او دَ ډیرو خوځیدلوپه وجه به اوچوی. یا ظرف دې دپاره دَ ورستو ﴿فَوَيْلٌ﴾ یعنی پدغه ورخ به مکذبینو دپاره هلاکت وی، ﴿تَمُور﴾ای تضطرب "مور" ډیر په تیزئ سره حرکت کولو ته وائي ،او قیامت ته نیزدې به آسمان په خپله هم ډیر تیزئ سره به حرکت او جړقیدل شروع کړې چې هغې د وجهې نه به اوچوي او دغه شان په آسمان کښې موجود نظام د نور، ستوري ، سپوګمئ بلکه ټول نظام شمسي به د معمول حرکت خلاف انتهائي تیز رفتارئ سره حرکت شروع کړي او د عالم نظام به درهم برهم شي او قیامت به واقع شي.

﴿وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا﴾یعنی غرونه به یوړلې شی په یوعجیبه ورلوسره،کیفیت دَسیرپه سورة واقعه آیت«۵»وغیره کښ ذکردې"وبسّت الجبال بسًا،فکانت هباءً منبثًا"یعنی غرونه به زرې زرې شی،دَشګوډیرئ به شی،اوبیابه په هواکښ خواره واره کړیشی،﴿ لِّلْمُكَذِّبِينَ﴾دَقیامت تکذیب کونکی،دَرسالت تکذیب کونکی .

﴿هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ﴾"خوض"په اصل کښې اوبو کښې غوطه کیدلو ته وائي ، او یو باطل قول او عمل د خپل زندګئ مشن جوړول او هغې کښې همه تن مشغوله کیدلو د پاره هم استعمالیږي ، نو دلته ئي د دوئ تشبیه غوطه زن سړي سره ورکړې شوې ده چې څنګه هغه د غوطې په حالت کښې نه څه ویني او نه آوري دغه شان دوئ هم په باطل امورو کښې داسې ننوتي دي چې نه بل څه ویني او نه آوري .

﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ﴾داد ﴿يَوْمَ تَمُورُ﴾ نه بدل دي "دَعٌّ" ونيلې كيږي ټيل وهلو اوسختې ديكې وركولوته كقوله تعالى:يدعَ اليتيم(ماعون:٢)يعني دوئ ته به جهنم ته ديكې وركړيشي.اول به ورته لاسونه دَستهنوسره اوتړلې شي اوسرخپې به يئ يوځائ كړيشي بيابئ جهنم ته ټيل وهي(اعاذناالله منها)

﴿هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِي﴾ دينه مخكښې فيقال لهم مقدردې﴿أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ﴾استفهام توبيخي دې،"هذا" اشاره عذاب دَجهنم ته ده،يعني دنيا كښې چې تاسو باندې قرآن تلاوت كيدو او دې عذاب نه يرولې شوئ نو تاسو به وې چې دا سحر دې كقوله تعالى:((وقال الذين كفروا للحق لما جاءهم ان هذا الاسحر مبين)) السبا: ۴۳نو اوس اوايئ چې دا عذاب هم سحر دې او كه نه ؟ ﴿أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ﴾ يا كه څنګه تاسو ته په دنيا كښې حق نه ښكاريدو او دا خو وئيلو ((ومن بيننا و بينک حجاب)) دغه شان دا عذاب هم اوس نه وينئ ؟!

﴿سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ﴾خبردَمبتدامحذوف دې"اى صبرُكم وجزعكم سواءٌعليكم".﴿ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ تعليل دې دَ﴿سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ﴾يعني كه تاسواوس پدې عذاب دَجهنم صبركوئ اوكه فريادكوئ دواړه په عدم نفع كښې برابردى ځكه چه تاسوته دَخپلوعملونوجزاء ملاويږى چه داحتمى فيصله ده دَالله ﷻ.

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَٰكِهِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ

بيشكه متقيان به جنتونو او نعمتونوكښې وى. خوشحالى كونكى به وى په هغه څه چه وركړې وى دوئ ته رب دَ دوئ

وَوَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا

اوبچ كړى به وى رب دَ دوئ دَعذاب دَجهنم نه ورته به اووئيلې شي خورئ اوڅكئ څه په خوند سره په سبب دَهغه عملونو

كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَٰهُم

چه تاسو به كول. تكيه لګونكى به وى په تختونوصف كړو شوؤ باندې . يوځائ به كړو مونږ دوئ

بِحُورٍ عِينٍ ۝ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ
غټو سترګو والا حورو سره، او هغه خلق چه ایمان ئی راوړې دې او اتباع ئی کړی وی د دوئ اولادونو د دوئ په ایمان کښ
أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ
یوځائ به کړومونږد دوئ سره اولادونه د دوئ او کم به نه کړو د دوئ نه په عمل د دوئ کښ هیڅ څیز. هر یو سړې به
بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ۝
په هغه عمل کښ چه ئی کړې وی ګرفتاره وی.

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ﴾ مکذبینو ته د تخویف اخروی نه بعد مُتقینوته بشارات اخرویه او دهغوئ اخروي انعامات او حالات ذکر کیږی، او دا ئي **اول حالت او انعام** دې چه دوئ به هلته بالکل مأمون اوبی فکره اوسیږی، دَعیش عشرت ارام راحت هر قسمه اسباب اوسامان به ورته حاضر وی، دَ دوزخ دَ عذاب نه به محفوظ وی. ﴿ فَٰكِهِينَ ﴾ "فکه" د زړه خوشحالي او رضاء ته وئیلې کیږي ، یعنې دوئ به الله ﷻ په ورکړه باندې رضا او خوشحاله وي اي: راضین مسرورین بما اتاهم ربهم ، یا په معنی دَ متلذذین سره یعنی خوندونه به اخلی دَجنت نعمتونو نه ، او یا فاعل ذی کذادې ای ذوی فاکهةٍ کثیرةٍ (قرطبی) یعنی ډیرو میوؤ والا به وی ﴿وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ﴾ یعنی ابتداءً به جنت ته داخلیږی جهنم ته به نه ځی. اللّهم ارزقنا الجنة.

﴿ كُلُوا وَاشْرَبُوا ﴾ دا **د بل انعام** بیان دې ، چې خوراک سکاک فراوانی به پرې وي ، چې څه ئي زړه غواړي هغه به خوري او څکي ، دینه مخکښ يقال لهم مقدردې، او مفعول ئي د تعمیم د پاره حذف شوې دې، یعنې چې څه مو زړه غواړي هغه څکئ او خورئ ﴿ هَنِيئًا﴾ صفت دې دَ مقدردپاره اي: "اکلاً و شربًا هنيئا" یامنصوب بنابرحالیت دې دَضمیردَ ﴿ كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ نه. "هنئ" هغه طعام ته وائی چه خونده وراومزیدار وی یاهغه طعام چه بغیردَمشقت نه حاصل وی. ﴿بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾ باء" سببيه ده، نیک عمل سبب ظاهری دې دپاره دَدخول جنّت.

﴿مُتَّكِـِٔينَ﴾ دا ئي د **بل انعام** **بيان** دې ،چې الله ﷻ به ورله د ملګرو خائسته مجلس هم ورکړي ، قطار در قطار به کټونه او پالنګونه لګيدلي وي او دوئ په هغې ناست او تکيه لګولې خوراک سکاک به کوي، او ګپ شپ به هم لګوي «متکئين» حال دې دَضميردَجمع نه په ﴿كُلُوا﴾ کښ، ﴿عَلَىٰ سُرُرٍ﴾ جمع دَسريرده،کټ پالنګ وغيره ته وائی، ﴿مَّصْفُوفَةٍ﴾ يعنی په سيدها قطارکښ به پراته وی ، يو بل ته به شاه نه وی دَ جنتيانو ،

﴿وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ﴾ دا ئي د بل **انعام** بيان دې ، چې شهواني قوت تسکين د پاره به ورله الله ﷻ خائسته ، غټو او تورو سترګو والا حورې رفاقت کښ ورکړي ، تزويج معنی يوځائی کولو اوجوړئ ګرځول دی .

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ﴾ دا ئي د **بل انعام** بيان دې چې الله ﷻ به ئي اولاد هم دوئ سره يو ځائ کړي دوئ د اکرام او رضاء د پاره ، حالانکه د هغوئ عمل به داسې نه وي چې هغې په وجه دوئ دا مقام او مرتبه موندلې وې.

په آيت کښ لوئ بشارت دې اهل ايمان ته،دَ کومو مؤمنانو والدين چه دَنيک عمل په وجه دَجنت اعلی درجو ته رسيدلی وی،اودوئ په عمل کښ دَ والدينو نه کم وی،نو الله ﷻ به دَ والدينو دَ خوشحالئ دپاره دَ دوئ اولاد دوئ سره يوځائ کړی.روح المعانی وغيره په حواله دَابن ابی حاتم اوحاکم اوبيهقی رحمهم الله دَابن عباس رضي الله عنه نه نقل کړيدی چه هغه فرمائی چه"انّ الله تعالی ليرفع ذرية المؤمن معه فی درجته فی الجنّة وان کانوا دونه في العمل لتقرّ بهم عينه" الله ﷻ دَ مؤمن دَ اولاد درجه په جنت کښ اوچته وی او ده سره ئی برابره وی اګرچه دوئ په عمل کښ کم وی دَ هغه نه،د پاره دَ دې چه دَهغه سترګې پرې يخې شي.

ابن کثير د طبرانی په حواله حديث مرفوع نقل کړيدې،چه نبی اکرم ﷺ فرمائی چه کله يو سړې جنت ته داخل شي نو هغه به دَ خپل مور پلار او بی بی او اولاد باره کښ تپوس اوکړی (چه هغوئ چرته دی) نو ده ته به اووئيلې شی چه هغوئ دَعمل په اعتبارسره ستادرجې ته نه دی را رسيدلی،نوهغه به عرض اوکړی چه يارب قدعملتُ لی ولهم،ما دَ ځان د پاره هم او دَ هغوئ د پاره مې هم عمل کړې وۀ،نو الله ﷻ به حکم اوکړی چه هغوئ ورسره هم يو ځائ کړئ.

نو دينه معلومه شوه چې لکه څرنګه چه په برکت دَ عمل دَ والدينو سره اولاد ته نفع رسی نو دغه شان دَ اولاد دَ نيک عمل په برکت سره هم والدينو ته نفع رسی،دَ ابوهريره ﷜نه روايت دې چه نبی کريم ﷺفرمائی چه الله ﷻ دَ يو بنده درجه په جنت کښ اوچته کړی نوهغه به تپوس اوکړی چه داماته څنګه ملاؤ شوه نوالله ﷻورته اوفرمائی چه په استغفار دَ بچی ستا ، ستا د پاره«ابن کثير ».

﴿ذُرِّيَّتُهُمْ﴾ مراد ورنه صلبي اولاد دي او بعضِ وائی چې دَ ذريت نه مراد مطلق توابع دی، صلبی اولاد نه علاوه نور خپل خپلوان ورنه هم مراد کيديشی «بايمانٍ» جارمجرور متعلق دی ﴿وَاتَّبَعَتْهُمْ﴾ پورې اوتنوين دپاره ده تقليل دی، يعنی دوئ هم مؤمنان وی. اګرچه ډير کمزورې درجی کښ ايمان ولې نه وی.اوداهم کيديشې چی «بايمان» جارمجرورمابعد «الحقنا» پوری متعلق وې،اودی صورت کښ تنوين په « بايمان » کښ دَپاره دَ تعظيم دې،اوايمان نه مراد آباؤو ايمان دې،مطلب به داسی شی چه دَ دوی دَ آباؤوعظيم اومضبوط ايمان په سبب به مونږ دوئ هم هغوئ سره ملحق کړو.«کشاف»

﴿ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم ﴾ يعنی دَيوځائ کولودپاره به داسې نشی کولې چه اعلی نه ادنی جوړشی بلکه بمقتضٰی ئی فضل دَادنیٰ نه به اعلی جوړشی.

﴿ كُلُّ ٱمْرِيٍٕ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴾ رهينٌ بمعنی مرهونٌ دې مخکښ بيان دَفضل ووُچه دَ اباؤو دَ نيک عمل په وجه دَ ذريت درجه هم اوچته کيږی پديکښ بيان دَعدل دې چه هيڅ څوک به دَ بل په عمل کښ نه نيولې کيږی بلکه.هرسړې به په خپل عمل کښ ګانړه وی،ګوياچه عمل بمنزله دَ قرض دې او نفس دَ انسان بمنزله دَرهن دې.،رهن ترهغه وخته پورې نه ورکولې کيږی تر څو چه قرض ادانه کړيشی،نوپه قيامت کښ که دَانسان عمل نيک اوصالح وی نودې به خلاص شی،اوکه عمل غيرصالح وی نوخلاصې به نوی کقوله تعالی: كلّ نفس بما كسبت رهينةٌ الاّ اصحاب اليمين«مدثر:۳۸ ، ۳۹»يعنی هرانسان پخپل عمل کښ ګانړه اوګرفتاردې عندالله، مګر اصحاب يمين چه دوئ په نيک عمل سره خپل ځانونه ازادکړيدی«روح المعانی»

وَأَمْدَدْنٰهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَّلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿۲۲﴾ يَتَنَازَعُوْنَ فِيْهَا

او زياتوؤ به دوئ ته ميوې او غوښې هغه چه دوئ ئې اشتهاکوی.تالانی به کوی په هغې جنتونکښ

كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَأْثِيْمٌ ﴿۲۳﴾ وَيَطُوْفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ

په پيالې دَ شرابو.چه نه به وی په هغې کښ لغوې وئيل اونه ګناه اوګرځی به په دوئ باندې غلامان.خادمان دَدوئ

كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿۲۴﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَاءَلُوْنَ ﴿۲۵﴾

ګوياکه هغوئ به ملغرې پټې ساتلې شوې وی.اومخ به کړی بعضِ دَدوئ نه بعضَ نوروته،دَيوبل نه به تپوس کوی.

قَالُوْا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِيْ أَهْلِنَا مُشْفِقِيْنَ ﴿۲۶﴾ فَمَنَّ اللّٰهُ

وائی به بيشکه وؤمونږمخکښ په دنياکښ پخپل اهل کښ يريدونکی دَالله جَلَّ شَانُہٗ.پس احسان اوکړو الله جَلَّ شَانُہٗ

عَلَيْنَا وَوَقٰنَا عَذَابَ السَّمُوْمِ ﴿۲۷﴾ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوْهُ

په مونږ.اوو ئ ساتلودَعذاب ګرمې هوانه.بيشکه وؤمونږمخکښ ددې نه چه عبادت موکولودَالله جَلَّ شَانُہٗ.

إِنَّهٗ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيْمُ ﴿۲۸﴾

بيشکه الله صرف هغه احسان کونکې مهربانه دې.

﴿وَأَمْدَدْنٰهُمْ﴾اى وزدناهم، دا هم **انعام** دې چې کوم کوم نعمتونه ورله الله جَلَّ شَانُہٗ ورکړي وي، نو دا نه ده چې بس په يو ځائ به اولاړ وي او يو متعين مقدار او يو خوند به ئي وي ، بلکه الله جَلَّ شَانُہٗ به ورله وقتا فوقتا کم وکيف کښې اضافه کوي

﴿يَتَنَازَعُوْنَ فِيْهَا﴾دا ئي **بل نعمت** تذکره ده ، چې شرابو دور به پکښې چليږي او دابه بالکل صفا او پاکيزه شراب وي ، " تنازع " دوه معنې مفسرينو ذکر کړې دي: (۱) تعاطي ، يعني يو بل ورکول ، (۲) تجاذب ، تالانې يعنی دَخوشحالئ په وجه به دَيوبل نه اخلی اوتالانئ به کوی.﴿لَا لَغْوٌ فِيْهَا﴾اى فى شربها،يعنی دَدې شرابوڅکلوپه دوران کښ به دوئ

لغواو گډي وډي نه وائی لکه دَدنیاپه شرابوکښ دغه تاثیرډي. ﴿وَلَا تَأْثِيمٌ﴾ اونه به ددي په څکلوسره دَځه ګناه ارتکاب کوی، یعنی داسې عمل چه په دنیاکښ ورته نسبت دګناه کیږی.

﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ﴾ یعنی دَجنتیانودَخدمت دپاره به داسې غلامان اوخدمتګاران وی چه په ښائست کښ،نظافت کښ اوپه ښائسته لباس کښ به داسې وی چه لکه ملغلرې،نه به ورته چالاس لګولې وی اونه پرې ګردوغبارلګیدلې وی.

﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾دا د بل نعمت تذکره ده ، چې دوستان به را جمع کیږي او د تیر ژوند(یعني د دنیا د ژوند) قصې او تذکرې به یو بل ته کوي.﴿قَالُوٓاْ إِنَّا كُنَّا﴾ دا د هغوئ یوه تذکره به طور مثال پیش کیږي ، یعني په خپلو خبرو کښې به دا خبره هم کوي ،﴿قَبْلُ﴾ یعنی مخکښ دَدې حال نه په دنیاکښ،﴿فِيٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ﴾ یعنی په دنیاکښ به دَعذاب اوعقاب دَالله تعالىٰ نه یریدلو ،﴿عَذَابَ ٱلسَّمُومِ﴾ یعنی هغه عذاب چه په مساماتودَبدن کښ ننوځی،چه هغه ګرمه هواده،دَجهنم،بعضِ وائی "سموم" دَجهنم دَنومونونه یونوم دی﴿ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ﴾ یعنی مونږبه په دنیاکښ صرف اوصرف دَالله تعالىٰ عبادت کولو ،یادَ دُعا نه دې،یعنی مونږبه په دنیاکښ هم دَدې عذاب نه دَبچ کیدودعاګانې دَالله تعالىٰ نه غوختلې،(اللّهم منّ علیناوقناعذاب السّموم انک انت البرّالرّحیم).﴿إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْبَرُّ﴾ای المحسن.

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ
پس نصیحت کوه ته پس نه ئی ته په سبب دَنعمت دَرب خپل سره کاهن اونه مجنون.خادوئ داوائی
شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُواْ فَإِنِّي
چه دا پیغمبرشاعردې مونږ انتظار کوو په ده دَ حادثې دَ مرګ، ته ورته اووایه انتظارکوئ پس بیشکه څه هم
مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَٰمُهُم بِهَٰذَآ أَمْ هُمْ قَوْمٌ
ستاسوسره دَ انتظار کونکو نه یمه آیا حکم کوی دوئ ته عقلونه دَ دوئ دَ دې خبرو بلکه دوئ قوم

طَاغُوْنَ ۳۲	اَمْ	يَقُوْلُوْنَ	تَقَوَّلَهٗ	بَلْ	لَّا يُؤْمِنُوْنَ ۳۳	فَلْيَاْتُوْا		
سرکش دي،	خا،	دوئ داوائي چه دځان ئي جوړکړيدې داقرآن		بلکه	ايمان نه راوړی دوئ،	پس راوړي دوئ		
بِحَدِيْثٍ	مِّثْلِهٖۤ	اِنْ	كَانُوْا	صٰدِقِيْنَ ۳۴				
يوکلام	پشان	ددې	قرآن	کچرته	وی	دوئ	رښتني	

﴿فَذَكِّرْ﴾پدې آياتونوکښې د کفارو څو اعتراضات او د هغې جوابات نقل کيږي او نبي کريم ﷺ ته تسلي ورکولې کيږي چې خپل وعظ ونصيحت جاري ساته ،دَدوئ دَبيکاره خبرو او بې بنياد اعتراضاتو په وجه دعوت او تبليغ مبارک کارمه پريږده،

﴿فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ﴾ديکښې د کفارو **دؤو اعتراضاتو ذکر او جواب** دې ، چې کفار کله تاته کاهن وائي او کله درته مجنون او ليوني ، خو نه ته کاهن ئي ځکه چې کهانت ځان له علم دې او دهغې خپل مقدمات وي او هغه دلته نشته ، او نه ته مجنون ئي ، ځکه چې هغه خو د عقل نعمت نه محرومه وي ، داسې پرحکمت کلام څنګه پيش کولې شي ، بلکه ته د خپل رب په نعمت سره متلبس ئي او د نبوت نعمت ئي درله درکړې دې او دهغه حقيقي صادق پيغمبر ئي،خو دوئ د ضد او حسد د وجهې نه دا اعتراضات کوي

﴿ أَمْ يَقُولُونَ ﴾دا د مشرکينو **دريم اعتراضات** ذکر دې ، چې کله دوئ په تا د شاعر ګمان کوي او شاعر دې بولي ، او په دې انتظار کښې دي چې څنګه نور شاعران مړه شول او پرستاران ئي ختم شول ، داسې به يو ورځ ته هم مړ شي او پرستاران به دې ختم شي ، نو دوئ به درنه خلاص شي ،"ام" پمعنی دَبل" سره دې ، او دوئ دا اعتراض علي سبيل الترقي ذکر کيږي ،چه خا، دوئ داخبره هم کوي چه داپيغمبر(نعوذبالله) شاعر دې﴿ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴾ "ريب" "راب يريب" نه دې دَ شک معنی کښ استعماليږی، کمافي الحديث:ودع ماير يبک "إلى ما لايريبك ليکن دلته پمعنی دَ حادثې سره دې، ځکه چې د دې هم څه پته نه لګي، څه وخت هم راتلې شي. «المنون»دَ مَنّ الشئ يمن نه دې، پمعنی دقطع سره،مراد ترينه مرګ دې،ځکه چې داهم انسان دنيا نه کټ کړي.او اضافت بيانيه دې ، يعني هغه حادثه چې مرګ دې ، او يا «ريب» په معني د حادثې سره او «المنون» په معني د دهر سره دې . يعني حوادث د زمانې

انتظار كوي ، چې هغه پرې راشي نو دې به هغې كښې مشغوله شي او دعوت كار به ورځنه پاتې شي

﴿قُلْ تَرَبَّصُوا﴾دا د كفارو د قولِ مذكور رد دې او تسلي ده نبي كريم ﷺ ته ،چې اوسئ په انتظار كښې ، مونږ هم انتظار كوو ، چرته به درله الله ﷻ دا خوب پوره نه كړي كما قال جل في علاه : « هو الذي ارسل رسوله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون » او ډير زر دوئ خپل انجام په بدر كښې اوليدو .

﴿ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَٰمُهُم بِهَٰذَآ ﴾ ديكښې د دوئ بې وقوفي او د اعتراضاتو كمزوري طرف ته اشاره ده ، چې دا كوم عقل دې چې يو كس دې شاعر او كاهن هم وي چې دا انتهائي عقل مند كيدو باندې دلالت كوي او بل طرف ته ليوني هم وي چې دا ورنه د عقل د سلب تقاضه كوي !! كوم عقل تاسو ته دا خبره خودلې ده .«هذا» كښې مذكور متضاد اقوالو ته اشاره ده.

﴿ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴾اضراب ابطالي دې ، يعني دا دعقل تعليم نه دې بلكه دا د دوئ سركشي ده

﴿أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ﴾دا د مشركينو څلورم اعتراض نقل كيږي چې دا قرآن د الله ﷻ كلام نه دې بلكه دې پيغمبر دَ خپل ځان جوړكړيدې ﴿بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴾ بلْ د پارهٔ د اضراب ابطالي دې ، يعني پيغمبر د ځان نه ، نه دې جوړ كړې خو دوئ پرې د ضد او عناد د وجهې نه ايمان نه راوړي ﴿فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ﴾دادَ دوئ اعتراض جواب دې چې كچرې دا كلام دې پيغمبر د ځان نه جوړكړې دې نو تاسو خو هم عرب يئ، تاسو هم دَخپل ځان نه داسې كلام راوړئ،كه تاسو داسې كلام نشئ پيش كولې نوظاهره ده چه دا كلام دَ الله ﷻ دَ طرفه دې.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَٰلِقُونَ ۝ أَمْ خَلَقُوا السَّمَٰوَٰتِ
آيادوئ پيداكړې شويدي بې دَڅه څيزنه اوكه دوئ پخپله پيداكونكې دي آيادوئ پيداكړيدي اسمانونه
وَالْأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ ۝ أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ
اوزمكه، بلكه دوئ نه كوي يقين آيادوئ سره دي خزانې دَرب ستايادوئ

الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۚ فَلْيَأْتِ
واكداره دى، آياشته دي دوئ لره اندرپايه چه آورى (خبرې دملائكو) په هغې باندى.پس را دې ورى
مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾
آوريدونكې ددوئ يو دليل ښكاره.

﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ﴾ **دا زجر دې** مشركينو ته په ايمان نه راوړلو باندې . چې دا مشركين په الله تعالى باندې ايمان ولې نه راوړى؟ آيادوئ دا وائي چې د دوئ څوك خالق نشته يا دوئ خپله د خپل ځان تخليق كړې دي،لهذا دوئ باندى دَ چا اطاعت او بندګى لازمه نه ده﴿مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ﴾معنى يا "من غير خالق" ده يعنى دوئ خپل پخپله پيداشويدى هيڅ څوك خالق ئې نشته،او يا ئې معنى عبث او بې مقصد ده كقوله تعالى: "افحسبتم انماخلقنكم عبثا" آيت كښ استفهام انكاري دى يعنى نه داسى نشى كيدلې چې دوئ دپاره څوك خالق نه وى،ځكه چې دابالكل بديه البطلان خبره ده چې دومره منظم او متقن وجودبغير دَ خالقه خپل پخپله پيداشي،اونه دوئ خپل تخليق كونكى دى،ځكه چه شې واحد په جهت واحده سره علت اومعلول نشي كيدې.

﴿أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ﴾**دابل زجر دې** چې آياآسمانونه اوځمكې دوئ پيداكړې دى،چې دوئ ځان د كائنات حكمرانان اومالكان ګڼړي اوالله تعالى ته سرټيټى نه كوى؟ ﴿بَل لَّا يُوقِنُونَ﴾ بل: دلته هم د اضراب ابطالي د پاره دې ، يعني هر ګز دوئ نه دي پيدا كړي، دا خو د دوئ خپل اقرار دې چې ځمكو او آسمانونو خالق ومالک الله دې كما في قوله جل في علاه:ولئن سالتهم من خلق السموات و الارض و سخر الشمس والقمر ليقولن الله (العنكبوت:٦١) بلكه اصل مسئله دا ده چې دلائل ټول موجود دي خو دوئ يقين نه كوي.

﴿أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ﴾**دابل زجر دې**،يعنې آيادوئ دَ الله تعالى خزانومالكان دى ،چې چاته ئې خوښه شى نبوت رزق وغيره ورته وركړي او چاته يې چه خوښه شې ترينه يې منع كړې، نو ځكه دوئ ايمان نه رواړې،استفهام دَانكار دَپاره دي ﴿أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ﴾دلته هم

استفهام دَ انکار د پاره دې، یعنی دَ خزانو مالکان خو خود نه دی بلکه دَ خزانو واکدار او چوکیداران هم نه دی.

﴿أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ﴾ په دیکښې هم زجودې مشرکینو دَمګی ته په انکار دَ رسالت باندې چه آیا دوئ، دَ حضورﷺ دَرسالت نه انکارپدې وجه کوی چه دوئ دادعوه کوی چه دوئ په پوړو «اندرپایه»اسمان ته ختلی دی اوکلام دَالله ﷻ اودَفرشتوئی اوریدلې دې چه «نعوذ بالله» دا پیغمبر په حقه نه دې، استفهام انکاری دې، یعنې دَدوئ داطاقت نشته دې، ﴿يَسْتَمِعُونَ﴾ مفعول محذوف دې چهٔ کلام الله دې، ﴿فِيهِ﴾ پمعنی دَ علیه دې.

﴿فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم﴾ کچرې دوئ پخپله دعوه کښې رشتنی وی نودعوه کونکې دې واضح دلیل پیش کړی، لکه څرنګه چه حضورﷺ ئې په دلیل سره بیانوی

أَمْ لَهُ الْبَنٰتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْئَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ
آیاالله ﷻ لره لونړه . دی اوتاسولره ځامن آیاته غواړې دَدوئ نه څه مزدوری چی دوئ
مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾
دَتاوان نه درانه کړی شویدی آیادوئ سره شته دې علم دَغیب چه دوئ لیکل کوی «دهغې نه»
أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾
آیاراده لری دوئ دَځه پټ تدبیر ، پس هغه کسان چه کافران دی هم دوئ باندې به ئې تدبیرونه الټه کیږي
أَمْ لَهُمْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحٰنَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾
آیاشته دې دوئ لپاره اِله ماسوئ دَالله ﷻ،نه پاک دې الله دَهغه نه چه دوئ ورسره شریکه وی.
وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾
او که اووینی دوئ یو ټوټه دَ عذاب دَ اسمان نه راغورزیدونکی نو او بهوائی داوریځ ده لاندې باندې.

﴿أَمْ لَهُ ٱلْبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلْبَنُونَ﴾ پديکښې دَمشرکانو دَحماقت اوبې عقلۍ بيان دې،او دا ئې **اول حماقت** بيان دې ،چه کوم شې ځان دَپاره نه خوخې الله تعالى دَپاره دَهغې اثبات کوي،نوادکوم منطق اوکوم انصاف دې؟ او مخکښني آيت «ام لهم سلم يستمعون فيه » نه ورستو راوړلو کښې اشاره ده ديته چه دَ کوموخلقودغه خيال اوراۍ وى نو د هغوۍ عالم ملکوت ته ختل او کلام دَ الله اوريدل خودرکناربلکه داسې خلقوته څوک عقل مندهم نه وائى(ذکره صاحب الروح).

﴿ أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا ﴾ دا ئې دَ **دويم حماقت** بيان دې،چې دوۍ چې ستا د رسالت نه انکار کوى نوآياپه دې وجه چه ته دَ دوۍ نه په تبليغ او وعظ باندې څه مزدورى ، معاوضه غواړې چه دوۍ نشى درکولې!؟ داسې نه ده بلکه پيغمبر خو اجر دَ الله ﷻ نه غواړى، خلقونه ئى نه غواړى نو بيا دَ دوۍ څه نقصان کيږى چه الله باندې ايمان راوړى.

﴿أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ﴾ اى علم الغيب، **دريم حماقت** بيان دې،چى آيادوۍ سره دَ غيب علم دې ، چې دوۍ ليکي او هغې په بنياد توحيد او نبوت دومره يقين اوکلکه سره رد کوى ظاهره خبره ده چه هيڅ ورسره نشته نوبيادا حماقت نه سوا نورڅه دى!؟ حضرت قتاده﵁ وغيره فرمائى چه دا دَ ﴿نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ﴾ جواب دې،چه دوۍ چه دغه خبره کوى او دَ حضور ﷺ دَمرګ انتظارکوى نوآيادوۍ سره دَغيب علم دې،چه نبى کريم ﷺ به مخکښې وفات کيږى او مونږ به ورستو،ابن عباس﵁ فرمائى چه دَ﴿ٱلْغَيْبُ﴾نه مرادلوح محفوظ دې او﴿فَهُمْ يَكْتُبُونَ﴾ يعنى دوۍ دَ هغې نه ليکل کوى او خلقو ته ئى خبر ورکوى.بعضُ دَ﴿ يَكْتُبُونَ ﴾ معنى "يحکمون" کړي ده.

﴿ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا﴾دا ئې **څلورم حماقت** بيان دې چې آيا دوۍ دا خيال دې چه مونږ به خپلو سازشونو او منصوبو کښې کامياب شو،اونبى کريم صلى الله عليه وسلم او دَ هغه دين به ختم کړو ، *اين خيال است، جنون است، محال است*،بلکه دوۍ تدبيرونه به په دوۍ الټا کيږى،اوهم دوۍ به هلاک کيږى. ﴿فَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ يعنى دوۍ ته به دَ خپلو تدبيرونو بدله ملاويږى.لکه يو څو کاله ورستو په بدر کښې ورنه واخستې شوه.

﴿ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ﴾ دا ئي **پنځم حماقت** بيان دې، چې آيا دوئ دپاره الله تعالى نه ماسوا بل څوک اله او کارساز شته، چې دوئ دومره په جرأت سره دخدائ احکاماتو نه بغاوت کوی؟ او بيا ئي دا اله د الله تعالى په مقابله کښ مدد اوکړی اوعذاب نه ئي بچ کړی «سبحان الله عمايصفون» دا هم نشته نو بيا دا څومره لويه بې وقوفي اوحماقت دې.

﴿وَإِن يَرَوْا كِسْفًا ﴾دا يې **شپږم حماقت** بيان دې، کچرته په دوئ باندې دَ اسمان نه عذاب راروان وی نودوئ حماقت او ضد و عناد دې انتهاء ته رسيدلې دې چې دوئ به بياهم ايمان نه راوړی او هغې ته به وريځ وائې.

دا آياتونه دَ کافرانو دَ يو سوال په جواب کښ نازل دی . کافرانو به نبی کريمﷺته وئيل چه: او تُسقط السّماء کما زعمتَ علينا کسفًا(اسراء: ۹۲)يعنی که ته پخپله دعوه کښ صادق ئی نو په مونږ باندې دې دَ اسمان نه ټکړه دَعذاب نازله کړيشی، نو دَ دې په جواب کښ الله ﷻ فرمائی چه کچرته دوئ ټکړه دَعذاب اوهم وينی خو بيا به هم دَ ضد او عناد په وجه ايمان رانه وړی بلکه وائی به﴿سَحَابٌ مَّرْكُومٌ﴾دا وريځ ده چه دَ يو بل دَپاسه جمع کړې شوي ده عذاب نه دې، نو دَ داسې متعصبونه دَايمان راوړو توقع نشته دې

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾
پس پريږده دوئ ترديې چه ملاقات وکړی دَورځې خپلې سره هغه چه په هغې کښ به بې هوشه کړې شی دوئ.
يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ
هغه ورځ چه دفعه به نکړی دَدوئ نه چلونه دَدوئ هيڅ څيزاونه به دوئ سره مدداوکړيشی.اوبيشکه
لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾
لپاره دَهغه خلقوچه ظلم شرک ئې کړيدې عذاب دې مخکښ دَدينه ليکن زيات دَدوئ نه نه پوهيږی.

﴿فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا ﴾دا **تخويف اخروي** دې چې دوئ پريږده چه يو څو ورځې لوبې مشغولتيا ګانې اوکړی .آخر به دَ داسې ورځ سره ملاقات اوکړی چه دَالله ﷻ دَ قهر تندر به

پرې را اوغورځيږي اوهوش اوحواس به ئې ختم شي. دَ يومهم نه مراد دَ مفسرينو په نزد
اولى والا ورځ ده چه دَ اسرافيل عليه السلام په شپيلئ سره به هر څه بې هوشه شي، كقوله تعالىٰ
فى الصّور فصعق من فى السموات والارض... بعض وائى مراد ورنه ورځ دَقيامت ده، ﴿يَوْمَ لَا يُغْنِي
﴾ بدل دې دَ ﴿ يَوْمَهُم ﴾ نه.

﴿وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ تخويف دنيوى دې ﴿عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ﴾ مشار اليه يوم دې. دون
پمعنى دَ قبلُ سره دې، اومراد ددې عذاب نه ياپه دنياكښ عذاب ملاويدل دى، يعنى
اخروى عذاب نه مخكښ دوئ ته په دنياكښ هم عذاب ملاويدونكې دې، لكه اوه (٧) كاله
قحط، جوع، قتل په بدركښ وغيره، بعضِ وائى مرادورنه دَقبرعذاب دې، اولى داده چه
دې دنياعذاب اودَقبرعذاب دواړه ورنه مرادكيديشى.

﴿وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ يعني دا جاهلان په دې نه پوهيږى چه دا دَ دُنيا عذاب
رجوع الى الله د پاره دې، كقوله تعالى: ولنذيقنّهم من العذاب الادنٰى دون العذاب الاكبرلعلّهم
يرجعون (السجده: ٢١) په حديث كښ دى چه مؤمن بنده چه كله ناجوړه شي بيائى الله تعالى جوړ
كړى نو دا دَ ده دَ تيرشوى ګناهونو كفاره اوګرځي او دَ ائنده د پاره ورته نصيحت اوعبرت
اوګرځى او منافق چه ناجوړه شي بيا جوړ شي دَ ده مثال دَ اوښ دې چه مالک تړلې وى بيائې
كولاؤ كړى نودې نه پوهيږى چه دَڅه پاره ئې تړلې وم او دَ څه دپاره ئې پرانستلم (رواه
ابو داؤد، كتاب الجنائز).

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
اوصبركوه ته اې پيغمبره! حكم دَرب خپل ته پس بيشكه ته زمونږپه حفاظت كښ ئې اوپاكي بيانوه سره دَحمد دَرب خپل
حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾
په هغه وخت كښ چه پورته كيږې اوپه څه حصې دَشپې كښ پس پاكى بيانوه دَالله جل جلاله او په وخت د واپس تللو د ستورو

﴿وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ ﴾دا تسلى ده حضورپاک ﷺ ته، لام په «لحكم ربک» كښې يا په معنىٰ د
«الى» دې ، نو مطلب دا دې چې ته د الله تعالى په دوئ د عذاب راتلو حكم ته انتظار كوه ، كما في قوله

جل في علاه : و اصبر حتى يحكم الله ، او يا په معنى د «على» سره دي . يعني ته د الله جل جلاله په حكم صبر كوه ، چې هغه د عفو او درگذر او انتقام نه اغستو حكم وو . كما في قوله جل في علاه : واصبر على ما يقولون و اهجرهم هجراً جميلاً ، او يا "لام" د پاره د تعليل دې . چې چونكه تا سره د الله ﷻ احكاماتو رسولو ذمه داري ده نو ته صبر كوه او تكليفونه برداشت كوه ، چرته بې صبرئ او دلبرداشته كيدو د وجهې ديكښې خلل رانشي (التحرير والتنوير)

﴿فَإِنَّكَ بِأَعۡيُنِنَا﴾ دَعين نه مراد معنى مجازى ده، يعنى ته زمونږ په حفاظت او نگرانئ كښې ئې، مونږ تا هم وينو او ستا دشمن هم وينو

« وسبح بحمد ربک » او د خپل رب ذكر تسبيح او حمد مستقل كوه ، ځكه چې دا د صبر د پاره ډير مفيد دي ، ﴿حِينَ تَقُومُ﴾ په وخت دَ اودريدلو كښ، وخت دقيام عام دي ،(١) كه مجلس نه پاسيدل وي لكه په حديث كښ دى چه كله به حضورﷺ دَ مجلس نه پاسيدلو نو دا دعا به ئې وئيله،سبحانک اللّهم وبحمدک اشهدان لاّ اله الاّ انتَ استغفرک واتوبُ اليکَ چا ورنه د دې باره كښ تپوس اوكړو نو اوئى فرمائيل : دا كفاره ده دَ هغه چه په مجلس كښ شوې وى . (٢)او كه مانځه د پاره پاسيدل وي لكه دَ مانځه په ابتداء كښ،سبحانک اللّهم وبحمدک وتبارک اسمکَ...وئيلې كيږى،(٣) او كه خوب نه پاسيدل وي لكه حديث كښې راځي: من تعار من الليل فقال: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير. سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر، ولا حول ولا قوة إلا بالله، ثم قال: رب اغفر لي – أو قال: ثم دعا- استجيب له، فإن عزم فتوضأ، ثم صلى تقبلت صلاته .(مسند احمد)

﴿وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَسَبِّحۡهُ﴾ مراد د دې نه يا تهجد مونځ دې ، يا ورنه ماښام، ماسخوتن مونځونه مراد دى.

﴿وَإِدۡبَٰرَ ٱلنُّجُومِ﴾ مراد د دينه دَ سهار وخت دې چه په دغه وخت كښ ستورى پټيږى، مراد ورنه دوه ركعته سنت دى دَ سهار مونځ نه مخكښ، په سننُ كښ به حضورﷺ دَ دې سنتونو ډير اهتمام كولو. په يوحديث كښ دى "ركعتا الفجرِ خيرٌ من الدّنيا و ما فيها" يا ورنه دوه ركعته فرض دَ سهار مراد دى ، والله اعلم.

ركوعاتها (۳)	سورة النّجم مكية	آياتها (۶۲)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۵۳) وحسب النزول (۲۳)

نزلت بعد الاخلاص و قبل العبس

بخاري، مسلم وغیرهماکښ دَابن مسعود ﷺنه نقل دی چه دَټولونه اول نازل شوې سورة چه پکښ سجده ده، سورة النجم دې، حضورﷺدَدې تلاوت دَعاموخلقوپه مجمع کښ اوکړو نوټولوخلقوسجده اوکړه مګریوسړی اونکړه هغه پخپل موټی کښ خاوره راوغسته په هغې ئی سجده اوکړه وئي وئيل داکافی ده، ماهغه سړې دکفرپه حالت کښ قتل کړې شوې اوليدلو او هغه امیه بن خلف وؤ، په بعض روایاتوکښ دَ زیدبن ثابتﷺنه نقل دی چه ماداسورة دَ حضورﷺپه مخکښ تلاوت کړونوحضورﷺسجده اونه کړه، پدې وجه امام شافعیؒ او احمدؒ په نزدسجده واجبه نه ده، لیکن دَ اول روایت په لحاظ سره دَاحناف په نزدسجده واجبه ده.

ربط : کومه مسئله دَقیامت چه دَسورة قٓ نه شروع شویده نوهغه پکښ دَماقبل نه علی سبیل الترقی ذکرکیږی، ماقبل سورة طورکښ ذکروؤچه﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝ مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ﴾ پدې سورة کښ دادی چې کله دغه عذاب راشی نوتاسو خو به ئي خود نشئ دفع کولې چې ستاسو شفعاء هم بیا ستاسو شفارش نشی کولې، یعنی بنیادی دعوه دَ سورت نفی شفاعت قهری ده ﴿وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ لَا تُغْنِي شَفَٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا﴾.

دسورة دَمضامینواجمالی خلاصه

په اول کښ دعوې دَسورة ته تمهید دې، بیادَسورة دوه(۲)دعوې دی: **اوله دعوه**﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ﴾ چه لات اوعزاۃ وغیره پخپل حاجاتوکښ مه رابلئ، دوئ شفیع قهری مه ګنړئ.

دويمه دعوه ﴿أَلَكُمُ ٱلذَّكَرُ وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ﴾فرشتې شفيع قهرى،شفيع بلااذنه مه ګنړئ، بيا اعاده دَ دواړو دعوؤ،بيا په دواړودليل عقلى،نقلى پيش کيږى،په آخرکښ خلاصه دَسورة ده.

تفصيلى خلاصه:

آيت نمبر1تا 18 صداقت رسول بيان دي

آيت 20،19 کښ اولى دعوى ذکر دي

آيت نمبر22،21کښ دويمى دعوى ذکر دي

آيت نمبر 23-25 کښ اولى دعوى اعاده ده

آيت 26-28 پورى دويمى دعوى اعاده ده

آيت نمبر 30،29 کښ تسلى ده

آيت 32،31 بنيادى دعوى اثبات،چې اختيار اوتصرف کامل صرف الله ﷻ سره دى،بل څوک بخښنې والانشته.

آيت نمبر32-35، پورى زجر دي يو مشرک ته،

آيت نمبر36-54 پورې دليل نقلي دې چې هغې کښې مختلف مضامين بيان دي .

آيت نمبر 55 تفريع ده ماقبل باندى،

آيت نمبر56 صداقت رسول بيان دي.

آيت نمبر 58،57 تخويف اخروى دي.

آيت 59-61 زجر دي.

آيت نمبر 62 خلاصه دَسورت ده

تمت خلاصة السورة مختصراًوتفصيلاً.

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۝ وَمَا يَنطِقُ
قسم دي په ستورى کله چه ډوب شى،چه ندي ګمراه شوي ملګري ستاسو او نه دي بى لاري،اوخبري نه کوى دي
عَنِ الْهَوَىٰ ۝ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝ عَلَّمَهُ شَدِيدُ
دَ خواهش خپل نه . نه دي دا قرآن مګر وحى ده چه ده ته وحى کيږي . ښودنه کړيده ده ته سخت

الْقُوٰى ﴿۵﴾ ذُوْ مِرَّةٍ ؕ فَاسْتَوٰى ﴿۶﴾ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ﴿۷﴾ ثُمَّ دَنَا
قوة والا ، عقل والا، بيا په اصل صورت كښې ظاهر شو او دې په كنارو اوچتو دَ اسمان وؤ . بيا رانزدې شو
فَتَدَلّٰى ﴿۸﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ﴿۹﴾ فَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدِهٖ
پس ښه نزدې شو، پس شولو په اندازى دَ دوؤليندو يا دَ دينه هم نزدې. پس وحى اوكړه الله جل جلاله خپل بنده ته
مَآ اَوْحٰى ﴿۱۰﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ﴿۱۱﴾
هغه چه وحى ئى اوكړه. نه وؤ كړې انكار زړه دَحضورﷺ دهغې نه چې ئى وليدل

﴿وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى ﴾پدې آياتونو كښې تمهيددې چه پكښې دَنبى كريمﷺ دَصداقت اثبات دې﴿وَالنَّجْمِ﴾ اسم جمع ده تول ستورى ورنه مراددى،واؤقسميه دې اودا قسم دې اوقسم برائ استشهاد دې،يعنى په كوم څيزچه قسم كړې شويدې هغه شاهداونمونه ګرځولې شويده په جواب قسم﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ﴾داجواب قسم دې، **مناسبت په مينځ دَمقسم به اوجواب قسم** كښې دا دې چې لكه څنګه چه داستورې طلوع كيږې اوسهارته قريب غروب كوى نو يو خودې دا تول مسافت سيدها قطع كوى، ويخته برابر هم يو خوا بل خوا نه ځى،اوبل داچه كله غروب ته قريب وى نوپه ادنى نظرسره معلوميږى چه داستورې سيدها را روان دې،دغه شان رسالت اوصداقت دَنبى كريمﷺ هم حق دې اوپه ادنى نظرسره ئى صداقت معلوميږى،اولكه څرنګه چه ستوروسره رهنمائى حاصليږى دَلارې نه ورک شوؤ ته، نو دغه شان حضورﷺ هم منبع دَ هدايت اورهنمائى دې.

(۲)دَوالدمحترم رحمه الله استاذالاستاذ(يعنى مارتونګ باباجى رحمه الله استاذ)حضرت مولانا عبدالرحمن امروهى رحمه الله په حاشيه دَبيضاوى كښې فرمائى چه دَ﴿وَالنَّجْمِ﴾ نه مراد شُهب دى چه شيطانان پرې ويشتلې كيږى،مطلب دادې چه دا شُهب په دې دليل دې چه ستاسو پيغمبر په حقه دې،څكه دا شُهب دَدې وجه نه دى چه اخرى پيغمبرﷺ دنياته تشريف راوړې دې،په سورة جن كښې دَدې ذكردې،اوڅه لږذكرئى په تفسيردَسورة احقاف كښې هم شويدې.

(۳) بعضِ وائی چه دَ ﴿وَالنَّجْمِ﴾نه مرادباقی انبیاء دی، اومثال دَحضورﷺپُرنورﷺپه شان دَ نور دي،

فانّه شمسُ فضلٍ هم کواکبُها یظهرن انوارُهاللنّاس فی الظلم

شاعرسرحدمولاناعبدالله نوښار په یوشعرکښې وائی:

دی واړه خوبان ستوری اشنالکه دَنوَردي ښکاري کله ستوری دانوَرچه چرته وی

نونبی کریمﷺنوَردي اوباقی انبیاءعلیهم السلام ستوری دی،ستوری چه پټ شی نونوَر ښکاره کیږی،نوچه باقی انبیاء وفات شول نواخری پیغمبرﷺدَنورپشان ښکاره شو،دَ﴿إِذَا هَوَىٰ﴾ معنی دَدې قول په بناوفات کیدل اودنیانه تلل دی،یعنی دَانبیاؤراتلل اووفات کیدل په دې دلیل دي چه﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ﴾

(۴) بعضِ وائی دَ(النجم)نه مرادقرآن دي،ځکه قرآن هم نجمًانجمًانازل شویدې،یعنی دا قرآن پدې ګواه دې چه﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ﴾اودَ ﴿إِذَا هَوَىٰ﴾ معنی دَدې قول په بناء نازلیدل دی دآسمان نه.

﴿مَا ضَلَّ﴾ضلالت په جهالت اولاعلمئ سره دَحق لارې نه انحراف ته وائی﴿وَمَا غَوَىٰ﴾ غوایت هغه انحراف چه قصداًاختیارکړیشی،بعض وائی دَضلالت تعلق دَقول سره دې، او دَ غوایت تعلق دَفعل سره دې،یعنی حضورﷺپه اقوالو افعالودواړوکښې په حقه دې اود هغه هر حالت فعل اوقول ئې حجت او حق دې ، کما جاء في الرواية : اني انسّی لاسنّ(موطأ امام مالک).

﴿إِنْ هُوَ﴾"ان"نافیه دې،"هو"نه مراد خبرې اوکلام دَنبیﷺ دې که وحی لفظی وی چه قرآن دې اوکه معنوی وی چه حدیث دې،یعنی داپیغمبرﷺقرآن اوحدیث دَخپل ځان دَطرفه نه بیانه وی بلکه دَاللهﷻطرف نه ورته وحی کیږی،بعضوپدې آیت کریمه سره دلیل نیولې دې په دې چه حضورﷺلره اجتهادکول منع وؤ،ځکه چه اجتهاد وحی نه وی،لیکن حقه داده چه نبی کریمﷺ لره اجتهادکول منع نه وؤ،اجتهاددَهغه هم منسوب کیږی وحی ته،نودَدې آیت سره ئې مخالفت نشته دې.

﴿عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ﴾ ضمير منصوب په عَلّمه کښې حضور ﷺ ته راجع دې﴿ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ﴾ نه مراد حضرت جبرئيل عليه السلام دې کماقال تعالى: انه لقول رسول كريم ذى قوة... (التكوير ۱۹، ۲۰) يعنى حضور ﷺ ته داقرآن قوة والا فرشتې ورښودلې دې، اوقوة ئې دومره دې چه دَلوط عليه السلام اووه (۷) بستيانې ئې په يو وزر کښې تر اسمانه پورې اوچتې کړې اوبيائې پرمخې رااوغورځولې، قوم ثمودئې په يوې چغې سره تول مړه کړل.

﴿ذُو مِرَّةٍ﴾ داثې بل صفت دې، يعنى دَمستحکم عقل والافرشته ده، بعضودَ﴿مِرَّةٍ﴾ معنى په حسنِ سره کړيده يعنى حسن والافرشته ده.

﴿فَٱسْتَوَىٰ﴾ فاء د پاره دتفصيل ده ،او د ((عَلَّمَهُۥ)) تفصيل بيانه وي ، (التحرير والتنوير) يعنى تعليم ئې داسې ورکړو چې جبرئيل عليه السلام په افق باندې پخپل اصلى صورة کښې ښکاره شو او حضور ﷺ اوليدلو ، بيا لاندې زمکې ته راکوز شو ، نبي کريم ﷺ ته خه نيزدې شو او الله ﷻ د احکاماتو وحي ئې ورته اوکړه .

﴿وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ﴾ يعنى دې په کناراوچتودَاسمان باندې وؤ، دَدې نظارې تفصيلات ځنې مفسرينو داسې ذکر کړې دې چې جبرئيل عليه السلام به انسانى شکل کښې راتللو او وحى به ئې حضور ﷺ ته راوړله، يو ځل ورته حضور ﷺ فرمائش اوکړوچه ماته خپل اصلى شکل اوښايه، جبرئيل عليه السلام ورسره وعده اوکړه، نوحضور ﷺ يوځل دَ حراء غر باندې وؤ چه جبرئيل عليه السلام مشرقى افق کښې ښکاره شوشپږ سوه وزرې ئې وې، اوکنارې دَاسمان ئې تولې پټې کړې وې، او دا مراددې دَقول دَالله ﷻ چه ﴿فَٱسْتَوَىٰ ۞ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ﴾ حضور ﷺ په دې نظارې سره بې هوشه شولو، نوبياجبرئيل عليه السلام د انسانانو په شکل کښې راکوز شو او نبي کريم ﷺ ئې ځان ته رانيزدې کړونو نبي ﷺ په هوش کښې راغې...او دا مراد دې الله ﷻ د دې قول نه ((ثم دنا فتدلى)) (قرطبي ، بغوي)

دا روايت اګرچې بعض مفسرينو ذکر کړې دې خو د حديث او تفسير معتبر کتابونو کښې په دې الفاظو او دې سياق سره د دې ذکر نشته دې ، البته معتبر رواياتو کښې دومره راغلي دي چې نبي ﷺ جبرئيل عليه السلام د اسمان نه راکوزيدو په حالت کښې خپل اصلي

شکل کښې اوليدلو ، د ده شپږ سوه وزرې وې ، او افق ئې ټول په خپل وجود سره پټ کړې وو.

﴿ثُمَّ دَنَا﴾ضمير مرفوع په کښې جبرئيل عليه السلام ته راجع دې، "دنو" نيزديکت ته وائي او "تدلي" آويزان کيدو او بره نه لاندې راکوزيدو ته وائي ، طبعي ترتيب دا دې چې اول آويزان کيدل وي او بياسرې نيزدې کيږي او دلته اول د نيزديکت او بيا د آويزان کيدو ذکر دې نو دې وجهې نه مفسرينو د دې متعدد توجيهات کړي دي:

(۱) بعض مفسرينو د نيزديکت او "دنو" نه مراد اراده د دنو اغستې ده ، يعني نبي کريم ﷺ ته ئې د نيزدې کيدلو اراده اوکړه نو آسمان نه لاندې راکوز شو .(ابو السعود)

(۲) ځنې مفسرين فرمائي چې دلته قلب دې ،تقدير د آيت داسې دې : ((ثم تدلى فدنا))

(۳) او ځنې مفسرين فرمائي چې "فاء" دلته پمعني د "واؤ" سره ده چې مطلق جمع دپاره راځي او ترتيب باندې دلالت نه کوي ، خو دا تقديم او تاخير صرف په هغه صورت کښې جائز دې چې کله معطوف او معطوف عليه کښې ترادف يا تلازم وي ، لکه دنا فقرب او قرب فدنا دواړه وئيل جائزدي او شتمني فاساء الي وئيل هم جائز دي او أساء الي فشتمني وئيل هم جائز دي،او دلته هم چونکه د نيزديکت نه لاندې راکوزيدل او لاندې راکوزيدو نه نيزديکت لازميږي نو ځکه د دې ترتيب رعايت اونشو ، (معاني القرآن للفراء ،اللباب)

﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ﴾مقصوددلته دَجبرئيل عليه السلام او دَ حضور ﷺ په مينځ کښې دَغايت قرب او اتصال بيان دې،دَ ﴿قَابَ قَوْسَيْنِ﴾په تفسيرکښې مختلف اقوال دى:

(۱) بې تکلفه قول دا دې چې "قاب" مطلق مقدار په معني کښې دې لکه په حديث کښې دى وَلَقَابُ قَوْسِ أَحَدِكُمْ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَوْ تَغْرُبُ (بخارى)او قوس کمان ته وئيلې کيږي خو دلته د پاره دَمسافت دې، لکه چې رمح نيزې ته او قدم خپې ته وائي خو کله د مسافت د پاره هم استعماليږي، يعني دوئ مابين کښې فاصله په مقدار د دوه کمانونو وه.

(۲)بعضِ حضرات وائی چې دلته د "قاب " نه مراد هغه فاصله ده چې د کمان دستې (موټې) او د کمان "سِيت "(د کمان بره او کوزه کناره چې راګګه کړې شوې وي) په مابين کښې وي، نو دې اعتبار سره هر کمان لره دوه "قابه" وي، يو هغه فاصله چې (بره کنارې د دستې

سره وي او بله هغه فاصله چې د کمان لاندې کنارې دَ دستې سره وي، دې تقدير باندې کلام کښې قلب شوې دې، په اصل کښې «قابي قوسٍ» دې، يعنى په دومره اندازه قريب شو لکه قابين دَ يو قوس.

(۳) "قاب" نه مراد مقبض نه تر "وتر" پورې ځائ او مينځنئ فاصله ده، او دادَعربو دَ يو رواج مطابق وئيلې شوې دى چه کله به دوئ دَ چاسره دوستى کوله اودَ اتفاق معاهده به ئې کوله، نو دَ خپلې ليندې (قوس) لرګې او وتر به ئې د بل ملګري ليندې او وتر سره ميلاؤ کړو چې دا به علامه وه دَ دې چې دې کمانونو مخ به اوس يو طرف ته وې ، ديو بل مخالف به نه وي ، نو دې صورت کښې د دواړو کمانونو د وتر سره فاصله يوه وي ، نو ځکه «قاب قوسين» اوئيلې شو ،دې تقدير باندې دا کنايه ده د انتهائي قربت او نيزديکت نه.

﴿أَوْ أَدْنَىٰ﴾ "او" دَ شک د پاره نه دې بلکه پمعنى دَ "بل" دې،يعنى بلکه دَ دې نه هم کمه فاصله وه﴿فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ﴾ضمير مرفوع په دواړو ځائيونو په « اوحى » کښې راجع دې جبرئيل عليه السلام ته ، او ضمير مجرور په «عبده » کښې راجع دې الله ﷻ ته ، يعني جبرئيل عليه السلام د الله ﷻ بنده ته عظيم الشان وحي اوکړه ، او تعيين د وحي نه دې شوې د پاره د تفخيم يعني داسې وحي وه چې الفاظ د هغې بيان نه او دماغ دَ هغې پوهيدلو نه قاصر دى . شعر:

به عندليب چه فرمودهٔ که نالان است بگوش گل چه گفتهٔ که خندان است
اکنون کين رادماغ که پرسيد زباغبان بلبل چه گفت وگل چه شنيد وصبا چه کرد

بعض مفسرين وائى چې اول «اوحى» کښې ضمير راجع دې جبرئيل او دويم کښې راجع دې الله ﷻ ته ضمير مستتر پکښې راجع دې الله ﷻ ته،مطلب دادې چه جبرئيل وحى اوکړه حضور ﷺ ته دَهغې چه الله تعالى جبرئيل عليه السلام ته کړې وه ،

﴿مَا كَذَبَ﴾ دا جواب د شبهې دې چې نبي کريم ﷺ د جبرئيل عليه السلام د ليدو تذکره کوي، داکيدې شي د زړه وهم او خيال وي چې هغه ورته متمثل شوې وي، لکه ځنې وخت تنهائي کښې خلقو ته وهم متمثل شي حقيقت کښې څه نه وي؛ او يا به دا څه جن او پيرې وو، خو ده به پرې وهم او ګمان د جبرئيل کړې وي «کذب» دلته پمعنى د وهم سره دې ،«لسان

العرب) يعني د جبرئيل عليه السلام ليدل څه خيال او وهم نه وو. بلکه حقيقت وو، او يا
پمعنی دَ ما انکر،سره دې ، يعني سترګو چې څه ليدلي وو ، زړه هم هغه پيژندلې وو او يقين
او وثوق ئي وو چې دا جبرئيل عليه السلام دي.

اَفَتُمٰرُوْنَهٗ	عَلٰى	مَا	يَرٰى ⑫	وَلَقَدْ	رَاٰهُ	نَزْلَةً	اُخْرٰى ⑬	
آياتاسو جګړې کوئ ددہ سرہ پہ هغې کښې چې دہ ليدلې دی، اوخامخاپہ تحقيق چہ ليدلې ئې وو جبرئيل عليه السلام پہ را کوزيدلو کښې بل واري.								
عِنْدَ	سِدْرَةِ	الْمُنْتَهٰى ⑭	عِنْدَهَا	جَنَّةُ	الْمَاْوٰى ⑮	اِذْ	يَغْشَى	السِّدْرَةَ
دَسدرة	المنتهىٰ	سرہ هغې	سرہ	دې	جنة	الماوىٰ کله	چې	پټوله بيرہ
مَا	يَغْشٰى ⑯	مَا	زَاغَ	الْبَصَرُ	وَمَا	طَغٰى ⑰		
هغه خيزونو چې ئې پټوله . نه وُ کوږ شوې نظر دَ حضور ﷺ او نه وُ تير شوې دَ حد نه								
لَقَدْ	رَاٰى	مِنْ	اٰيٰتِ	رَبِّهِ	الْكُبْرٰى ⑱			
خامخاپه	تحقيق	اوليدلی	ده	دَنشانودَرب	خپل	نه	لوئ	لوئ

﴿اَفَتُمٰرُوْنَهٗ عَلٰى مَا يَرٰى﴾ خطاب دي مشرکينوته اوهغوئ ته زجردې، چه حضور عليه السلام دَ
کوم خيز پخپلو سترګو معاينه کړيده بيا د هغې مشاهدې د صحت ګواهي الله ﷻ ورکوي نو
. دي باوجود تاسو ورسره پکښې بحث مباحثې او جګړې کوئ؟ دمشاهدې نه بل غټ دليل څه
دي چې تاسو ته پيش کړې شي ؟ دَ﴿مَا يَرٰى﴾نه مراد ليدل دَ صورة دَ جبرئيل عليه السلام دي.

﴿وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى﴾ په ديکښ د **مذکورې شبهې دويم جواب** دې چې خلاصه ئې تکرار د
مشاهدې او د توهم احتمال دفعيه ده چې تاسو دې يو ځل ليدو کښې بحث مباحثه کوئ ، چې
دا کيدې شي خيال وي جني وغيره وي ،نو نبي کريم ﷺ دې نه علاوه هم د معراج په موقع
باندې د سدرة المنتهى په خوا کښې په اصل صورت کښې ليدلې دې،نو د لته په ليدلو کښې
خو د وهم يا جني وغيره احتمال هډو سره امکان هم نشته (غرائب القرآن المعروف به تفسير
نيشاپوري)

﴿عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴾ دې کښې **مکان د روئيت** ذکر دې ، چې سدرة المنتهى سره ئې ليدلې وو ، "سدرة" دَبيرې ونې ته وائى او دَ﴿ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴾معنى ده ځائ دَانتهاء،نو دا يوځائ دې چه دَعالم محسوس او دَ عالم غيب انتهاء ده،دَعالم بالا نه چه څومره احکامات صادريږی فرشتې ئى دَدغې ځائ نه راوړى،اوپاسه چه څومره احوال ځى فرشتې ئى دغه ځائ ته رسوى، د رواياتو دَ مجموعې نه معلوميږى چه داداسې ونه ده چه جرړې ئې په شپږم اسمان کښې دى اوشاخونه ئى په ووم اسمان کښې، دعرش خې طرف ته ده ، پاڼړې دَ هغې پشان دَ غوګونو د هاتيانو دى،اوبيرې ئى پشان دَمټکو دَ "هجر" دى ، سوار کس دَ هغې په سورى کښې اويا(٧٠) کاله سفر اوکړى نوقطع به نشى،په يوروايت کښې(١٠٠)کاله راغلى دى اوديته سدرة المنتهى پدې وجه وائى لکه چه تير شو چه دا انتهاء د فرشتوده ، دَ دينه اخوا ماسوىٰ دَ الله ﷻ نه بل چاته علم نشته دې،ياورته په دې وجه وائى چه ارواح الشهدادى ځائ ته رسى .

فائده: دامسئله اختلافيه ده چه حضور ﷺ په شبِ معراج کښې ديدار الهي نه مشرف شوې وو او که نه؟ دې کښې حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما او حضرت عائشه رضي الله عنها مشهور اختلاف دې ، حضرت ابن عباس د دې اثبات کوي او حضرت عائشه رضي الله عنها ئي نفي کوي،او دې اختلاف په وجه د دوئ حضراتو د دې آيت په تفسير کښې هم آراء مختلفې دي، حضرت عائشه رضي الله عنها د «علمه شديد» نه تر « ولقد رآه نزلة اخرى» پورې آيتونه جبرئيل عليه السلام سره متعلق ګرځولي دي او ضميرونه ئي جبرئيل عليه السلام نه راجع کړي دي او عبد الله بن عباس رضي الله عنهما دا الله ﷻ سره متعلق ګرځولي دي او ضميرونو رجعه ئي الله ﷻ ته کړې ده . هم دې وجهې نه ورستنو علماؤو هم په دې مسئله کښې اختلاف دې، دواړو طرف ته قوي دلائل او د ترجيح قرائن شته دې ، مسئله هم څه اصولي نه ده ، بلکه فروع نما ده او مزيد دا چې د روئيت په ثبوت او عدم ثبوت باندې څه عمل هم نه دې موقوف ،نو دې وجهې نه احوط قول دا دې چې ديکښې توقف اختيار کړې شي.

﴿عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ﴾ دادَ مکان مزيد تعارف دې ، چې سدره المنتهي هغه ځائ دې چې دې خواه کښې جنة الماوي(هغه جنت چې د مؤمنانو مستقر او ټهکانه ده) واقع دې .

﴿إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ﴾ديكښې د رؤيت دَ وخت كيفيت نظاره ذكر كيږي، «اذ» متعلق دې د ﴿رَءَاهُ﴾ سره، چې دا رؤيت په داسې وخت كښې شوې وو چې په بيرې ونې باندې د الله ﷻ د انوارتو تجلي وه ، ملائک ئي په پانړه پانړه باندې ناست وو او سرو زرو پتنګان ترينه راغونډ وو ، غرض يو داسې كيفيت وو چې الفاظ د هغې بيان نه قاصر او عاجز دي، ﴿مَا يَغْشَىٰ﴾ ابهام په وجه دَتفخيم شوې دې،چې دې كيفيت بيان. د الفاظو دائرې نه بهر دې ، البته رواياتو كښې څنو څيزونو تعيين راغلې دې ، چې دې ونې باندې د الله ﷻ د انواراتو تجلي وه، دسرو زرو پتنګان پرې راټول شوي وو او د فرشتو اجتماع وه.

﴿مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ﴾ ديكښې د مشاهدې كيفيت بيانيږي، "زيغ" مطلب دې مقصود پريخودل او بل څه ته كتل او "طغيان" نه مراد دې مقصود سره سره بل څه كتل ، نو اول صورت كښې بالكل توجه نه وي او دويم صورت كښې كامله توجه نه وي ، نو دلته د دواړو نفي اوشوه ، چې دينه ثابته شوه چې دا مشاهده څه كامله او اعلى مشاهده وه .چې نبي كريم ﷺ د جبرئيل نه سوا بل څه طرف ته نه متوجه شوې دې ا٫ نه ئي ورته سترګې غړولي دي . يا د "زيغ" نه مراد مقصود پريخودل او د "طغيان" نه مراد غير مقصود ته متوجه كيدل دي يعني مقصد نه اوړيدلې او غير مقصد كښې متوجه شوې نه وو(روح المعاني).

﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلْكُبْرَىٰٓ﴾ يعني د جبرئيل عليه السلام د رؤيت نه علاوه ئي هم د الله ﷻ د قدرت لوئي لوئي نښانې اوليدلې ، «الكبرى» صفت دې د «آيات» او مفعول به محذوف دې د پاره د تفخيم او تعظيم ، يعني د الله ﷻ د لويو قدرتونو هغه نښانې ئي اوليدلې چې هغه دبيان د وس نه بهر دي ، او يا «الكبرى» مفعول به دې د «رأى» ، يعني الله ﷻ لوئ لوئ قدرتونه مشاهده كړو، مراد دَ دينه ټول مغيبات دى جنت،جهنم،اودغه رنګه نور مغيبات چه دَهغې تفصيل په احاديثودَمعراج كښې ذكردې.

أَفَرَءَيْتُمُ	ٱللَّٰتَ	وَٱلْعُزَّىٰ ⑲	وَمَنَوٰةَ	ٱلثَّالِثَةَ	ٱلْأُخْرَىٰٓ ⑳
خبرراكړئ تاسوماته	دلات او دَ	عزّیٰ ، او دَ	مناة	دريم	بل

﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ ﴾دتمهيدنه ورستودسورة اوله ضمني دعوه ذكركيږى چه لات،مناة،عزىٰ آلهه مه گڼئ،مشركانو دَ كاڼونه دادرې بتان جوړكړى وو.اودهغوى عبادت به ئي كولو، او خپل حاجات به ئي ورنه طلب كول ﴿ أَفَرَءَيْتُمُ ﴾پمعنى دَاخبرونى دې،مطلب دادې چه ماته خبراكړئ چه آيادغه بتانوځه قدرت شته په څه څيزباندى چه تاسوورته آلهه وايئ،بقول والدمحترم نورالله مرقده چه شيخ القرآن شاه منصورباباجى رحمه الله فرمائى دلته نفديردې ومع ذلک لم يحصل له الالوهية افرأيتم... يعنى سره دَدينه چه حضورﷺته دغه مذكوره فضيلت حاصل دې چه جبرئيل عليه السلام ئى ليدلې،سدرة المنتهىٰ ته ختلې دې،دَالله ديدارئ كړيدې،ليكن بياهم اله ندې نوستاسومعبودان دكوم باغ مولئ دى چه تاسوورته آله وايئ

﴿ٱللَّٰتَ ﴾داپه طائف كښ دَبنوثقيف دَتولونه لوئ بُت وو،بعض وائى په كعبه كښ وو

(۱)دَلتَ يلُتَ نه اسم فاعل دې،لتَ گډوډ كول اووړه كولوته وائى،وائى چه دايونيک سړې ووحاجيان چه به حج ته راغلل نوده به هغوئ دپاره سويق(ستو)تياره ولواوپه هغوئ به ئي خوړلو چه كله مړ شو نو دوئ دفن كړو او دَ هغه دَ قبرعبادت ئى شروع كړو،بيادڅه وخت تيريدلو نه ورستو ئى دَهغه په نوم بُت جوړكړو،په فتح البارى كښ دى چه كله دې مړ شو نو عمرو بن لُحى خلقوته اووئيل چه دې مړنه دې بلكه دَې كاڼړى كښ داخل شويدې نوخلقودهغه كاڼړى عبادت شروع كړو.

(۲)بعض وائى چه لات دَلوى يلوى نه مأخوذدې پمعنى دَ تاويدلو او طواف كولو، نو مشركانو به دَ دې بت نه طوافونه كول نوځكه پدغه نوم سره موسوم شو.

(۳)بعض وائى چه مشركانو دَ خپلو بتانو د پاره دَالله تعالىٰ دَ نومونو نه، نومونه مقرركړى وو نو وئيل به ئي چه لات دَالله نه دې،او عزىٰ دَالعزيز نه دې(والله اعلم).

﴿وَٱلْعُزَّىٰ ﴾دادَقريشُ اوبنوكنانه وَ دَ تولونه لوئ بُت وو،دَعزيز نه ماخوذ دې،دَ اعزّ مؤنث دې،وائى چه دا يوجنّى شيطانه وه چه مكې ته نزدې په بطن نخله كښ دَ كيكر په درې(۳) ونو كښ اوسيدله، مشركانوبه ئي عبادت كولو، دې به ورسره خبرې كولې،روحُ المعانى په حواله دَ نسائى او ابن مردويه ليكلى دى چه هر كله مكه فتح كړې شوه نو حضورﷺ خالد بن وليد رضي الله عنه نخله مقام ته اوليږلو،خالدبن وليد رضي الله عنه راغې هغه درې ونې ئى كټ كړې او يوه كوته

وه چه په هغې کښې به مشرکانو عبادت کولو هغه ئې هم اونړوله. اوبیا راغې حضورﷺ ته ئې خبرورکړو، حضورﷺ ورته اوفرمائیل: ارجع فانک لم تصنع شیئاً یعنی عزیٰ دې نه ده مړه کړې واپس لاړشه، خالدبن ولید﷜ بیا راغې، منجورانو چه اولیدلو نوچغې ئې شروع کړې یاعزیٰ یاعزیٰ نوپه دې کښې دَ هغې پرې کړې شوې ونې نه یوه بربنډه ببرسرې ښځه راښکاره شوه، پخپل سر ئې خاورې دوړه ولې، خالدبن ولید﷜ هغه په توره باندې اووهله اوقتل ئې کړه، بیا راغې حضورﷺ ته ئې خبرورکړو، حضورعلیه السلام اوفرمائیل تلک العزیٰ "په روایت کښې داهم راځي چه کله ئې قتل کړه نودا شعرئې وئیل:

یاعُزّ کفرانکِ لاسبحانکِ   انّی رأیت الله قداهانکِ

نیا راغې حضورﷺ ته ئې خبرورکړونونبی علیه السلام اوفرمائیل تلک العُزیٰ ولن تُعبد.

﴿وَمَنٰوةَ﴾ دا دَ اوس اوخزرج دَټولونه لوئ بُت وؤ (۱) دا یادَ نوءٌ نه مشتق دې، نوءٌ مفرد دې انواءٌ ئې جمع ده، او دینه مراد هغه ستورې دې چې دوئ عقیده وه چې دا باران په ورولو کښې مؤثر دی، نو کله به چه باران نه کیدلو نو مشرکانو به دَ دې بُت په تبرک سره دې ستورو نه باران طلب کولو (۲) یامشتق دې دَ منی یمنی نه پمعنی دَ صب او اراق سره، دې بُت ته مناة ځکه وئیلو چه دوئ به دلته ښاروی ذبح کول وینی به ئې بیولې

﴿ٱلثَّالِثَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰٓ﴾ دادواړه صفتین دی دَ ﴿وَمَنٰوةَ﴾ اوصفت دَپاره دَتاکید دې، بعضِ وائ چه ﴿ٱلثَّالِثَةَ﴾ دپاره دَتاکید دې او ﴿ٱلۡأُخۡرَىٰٓ﴾ پمعنی دَمتاخرةٌ دَذم لپاره دې.

أَلَكُمُ	ٱلذَّكَرُ	وَلَهُ	ٱلۡأُنثَىٰ ﴿٢١﴾	تِلۡكَ	إِذٗا	قِسۡمَةٞ	ضِيزَىٰٓ ﴿٢٢﴾	إِنۡ	هِيَ	إِلَّآ	
آیاتاسوله	نارینه	اولاددی	اوالله جل جلاله	لونړه	دی.دا	خوبیا	تقسیم	دی	ډیرناکاره.ندی	دامګر	
أَسۡمَآءٞ	سَمَّيۡتُمُوهَآ	أَنتُمۡ	وَءَابَآؤُكُم	مَّآ	أَنزَلَ	ٱللَّهُ	بِهَا				
صرف نومونه دی	چه ایخی دی	دانومونه تاسو	اوپلارانوستاسوندې	نازل کړې	الله جل جلاله په معبودوالی دَدوئ						
مِن	سُلۡطَٰنٍۚ	إِن	يَتَّبِعُونَ	إِلَّا	ٱلظَّنَّ	وَمَا	تَهۡوَى	ٱلۡأَنفُسُۖ	وَلَقَدۡ		
هیڅ دلیل	اتباع نه کوی دوئ	مګر دګمان	او دَهغې چه غواړی ئې نفسونه ددوئ اوپه	تحقیق							

جَآءَهُمْ مِّنْ رَّبِّهِمُ الْهُدٰى ﴿٢٣﴾ اَمْ لِلْاِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ﴿٢٤﴾

چه راغلي دي دوئ ته دَطرفه دَرب دَدوئ نه هدایت. آیاشته دې انسان لره هغه چه ئې آرزوکوي

فَلِلّٰهِ الْاٰخِرَةُ وَالْاُوْلٰى ﴿٢٥﴾

پس خاص الله جل جلاله لره دي آخرة او دنیا.

﴿ أَلَكُمُ ٱلذَّكَرُ وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ ﴾دادَسورة دویمی ضمني دعوې ذکردې، مشرکینو به فرشتوته بنات الله وئیلو چې دا د الله ﷻ لونړې دی او دې وجې نه به د هغوئ عبادت کولو او هغوئ به ئي شفیع قهري کنړلې ، نو الله ﷻ په دې آیاتونو کښې د دې باطلې عقیدې تردید کوي.﴿ قِسۡمَةٌ ضِيزَىٰٓ ﴾ضاز، یضیز، بمعنی دَظلم کولوسره، یعنی داظالمانه اوناجائز تقسیم دې چه ښه څیزستاسو په حصه کښې راشي اوبیکاره څیزدَالله ﷻ په حصه کښې.

﴿إِنۡ هِيَ إِلَّآ أَسۡمَآءٌ ﴾دا دَ اولې دعوې ذکر دې "ان"نافیه دې، یعنی ستاسو دَ معبودانو، لات، عزیٰ اومناة هیڅ حقیقت نشته دې هسې ورله تاسو نومونه آلهه ایخی دی.﴿مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا ﴾ ای بمعبودیتها﴿ إِلَّا ٱلظَّنَّ ﴾یعنی صرف خیالات او توهمات دي او﴿وَمَا تَهۡوَى ٱلۡأَنفُسُ﴾ خواهشات دي چې د هغې اتباع کوئ

﴿وَلَقَدۡ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلۡهُدَىٰٓ﴾جمله حالیه تعجبیه ده ، چې د توهماتو او خواهشاتو اتباع کوي خو الله ﷻ طرف نه ورته هدایت راغلې دې دهغې اتباع نه کوي .

﴿أَمۡ لِلۡإِنسَٰنِ ﴾دا اضراب انتقالي دې دَ «ان یتبعون الا الظن وما تهوی الانفس»نه او استفهام انکاري دي ، یعني دوئ خو توهماتو او خواهشاتو اتباع کوي چې زمونږ بتان آلهه دي نو دوئ به مونږ د عذاب نه بچ کړي خو دا د دوئ تمناګانې دي ، د دوئ په تمناګانو څوک اله نشي جوړې دې ، دَانسان نه مراد انسانِ کافردې، دَ﴿مَا تَمَنَّىٰ ﴾نه مراد شفارش د بتانو دې.

﴿فَلِلَّهِ ٱلۡأٓخِرَةُ وَٱلۡأُولَىٰ ﴾علت دي دَ ماقبل، یعنی دنیا او آخرت دَالله ﷻ په قبضه اختیار کښې دی، نو په دیکښې به هغه څه کیږي چه الله ﷻ ئې اوغواړي نه چه کافران.

وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا اِلَّا
او ډېرې دفرشتونه په اسمانونوکښې داسې دی چه نفع به ورنکړي سفارش دَ دوئ دَ هیڅ خیز مګر
مِنْۢ بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
ورستوددینه چه اجازت اوکړی الله تعالی هغه چا لپاره چه ئې خوښه شي او راضي وی . بیشکه هغه کسان
لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ
چه ایمان نه راوړي په آخرت باندې خامخانوم ایږدی فرشتو له نوم دَ ښځو حال داچه نشته دې دوئ لره
بِهٖ مِنْ عِلْمٍ ۭ اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ ۚ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِيْ
په دې هیڅ علم . نه کوي اتباع دوئ مګر دَ ګمان، او بیشکه ګمان نفع نه ورکوی
مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾
د حقیقت د هیڅ خیز.

﴿ وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ ﴾دادویمی دعوې(چه فرشتې شفیع قهری مه ګنړئ)اعاده ده،چه فرشتې اګرچه مقرب اومکرم دی عندالله،لیکن بیاهم داذن الهی نه بغیرشفاعت نشی کولې·کم·خبریه دې برائ تکثیراو﴿لَا تُغْنِيْ﴾ئې خبردې﴿اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ﴾ای لهم بالشفاعة، یعنی فرشتې به هله شفاعت کوی چه الله ﷻ ورته اذن وکړی.

﴿لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى﴾دینه مراد(۱)مشفوع له دې یعنی چه الله ﷻ دَهغه دپاره شفاعت کول اوغوارې اوراضی وی پرې،چه هغه اهل ایمان اوتوحیددی(۲)یاورنه شفیع مراددې.

﴿اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ﴾زجر دې مشرکانوته چه دوئ دَ کفر او انکار اخرت ارتکاب سره سره ملائک په وصف انوثت سره هم متصف کوي،او وائي چې دادَ الله ﷻ لونړه دي .

﴿تَسْمِيَةَ﴾دلته پمعني د · توصیف · سره دي،

﴿وَمَا لَهُم بِهِۦ﴾ای بمايقولون،داحال دي دَفاعل دَ﴿لَيُسَمُّونَ﴾ ﴿مِنْ عِلْمٍ﴾علم پمعنیٰ د دليل سره دي،نکره په سياق دَنفی کښ واقع ده نوعموم فائده کوی.يعنی دوئ سره په دې خپل قول باندې هيڅ دليل نشته دي،﴿إِلَّا ٱلظَّنَّ﴾ظن نه دلته مرادوهم دې،يعنی دوئ صرف وهم اوبې بنيادو خيالاتو اتباع کوی حقيقت ورسره هيڅ نشته دې،﴿وَإِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ﴾ دَ حق نه مراد حقيقت اوعلم قطعی دې،يعنی ظن سره هيڅ کله هم علم قطعی او د څه شي اصل حقيقت نه معلوميږي ((من الحق)) بيان مقدم دې د ((شيئا)).

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا ٱلْحَيَوٰةَ
پس اعراض اوکړه دَهغه چانه چه اعراض ئی کړې وی زمونږ دَ نصيحت نه او اراده نه لری مګردَژوند
ٱلدُّنْيَا ٢٩ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ
دَ دنيا . دا منتهیٰ دَ دوئ ده دَ علم . بيشکه رب ستا هغه ښه پوهه دې په هغه چاچه ګمراه شوې وی
عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱهْتَدَىٰ ٣٠
دَ لارې دَ الله جَلَّ جَلَالُهُ او هغه ښه پوهه دې په هغه چاچه په سمه لار روان وی

﴿فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ﴾داتسلی ده حضورﷺته چه کوم خلق زمونږ د ذکر او دين نه اعراض کوي او په دنيا کښې منهمک دي او د دنيا زندګي ئي مقصود اصلي ګرځولې ده نو ته د هغوئ په ايمان او نجات باندې ډير حرص مه کوه او هغوئ ته پريشانه کيږه مه ځکه چې دوئ کښې خپله طلب نشته ، اعراض نه مقصود دعوت پريخودلو حکم نه دې چې ته دوئ نه دعوت هم مه ورکوه بلکه دعوت نه قبولو باندې پريشانه کيدل دي چې دا پريګده. ﴿عَن ذِكْرِنَا﴾ دَ ذکر نه مراد ،قرآن دې،يا ايمان،يانبی اکرمﷺ. ﴿وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا﴾يعنی په دنيا راضی وی اخرت ئی هيروی،نظرئی صرف په دنيا وی، او ټول کوشش ئی دَدې په اصلاح کښ وی.

﴿ذَٰلِكَ﴾ديكنبې د هغوئ كم علمئ طرف ته اشاره ده چې د دوئ علم انتهاء بس په دنيا باندې ده ، د دنيا ترقي ، خوشحالي ، كاميابي او گټه پيژني خو دنيا نه ورستو لازوالې ، حقيقي او اصلي زندګئ دوئ ته هيڅ خبر او غم نشته دې كما قال تعالى «يعلمون ظاهراً من الحياة الدّنيا و هم عن الاخرة هم غٰفلون»(الروم:٧)خومره چه انسان سره دنيامحبت وى او دَ دنيا غلبه وى نودومره به دَاخرت نه غافله وى په حديث كښې دى:من احبّ دنياه اضرّبآخرته ومن احبّ آخرته،اضرّ بدنياه فآثروا مايبقىٰ على مايفنىٰ(مشكوة)په مسنونو دعاګانو كښې يوه دادعاهم ده: اللّهم لاتجعل مصيبتنا في ديننا ولاتجعل الدّنيا اكبرهمّنا ولامبلغ علمنا.

دنياته ترجيح وركول اوآخرت نه غافله كيدلو ته قرآن دَ كافرانوخصلت وئيلى دى اوكه دنيا كښې ډيره ترقي كړي وي خو چې آخرت علم ورسره نه وي هغه ته ئې بې علمه او جاهل وئيلې دي ليكن په دې آفسوس دې چه نن صبا دَ انګريزانو تعليم زمونږ دَ مسلمانانو داحالت جوړ كړيدې چه زمونږ ټول علوم،فنون،اوټول كوشش صرف په معاشياتوپورې منحصردې،او تعليم يافته هغه چاته وئيلې كيږي چې په دنيوي علومو او فنونو ئې عبور وي اګرچه هغه د خپل دين د ابجد نه هم واقف نه وي (اللهﷻدې زمونږپه حال رحم اوكړي).

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ﴾تعليل دې دَ فاعرض عمن.... يعني ستا رب ته علم دې چې څوك به هدايت قبلوي او څوك نه قبلوي ، نو د چا هدايت په قسمت كښې نشته نو كه هر څومره وعظ و نصيحت ورته اوكړې هغه ئې نه قبلوي ، نو دوئ په قسمت كښې هدايت نشته لهذا ته ورته مه پريشانه كيږه.

وَلِلَّهِ	مَا	فِي	السَّمٰوٰتِ	وَمَا	فِي	الْأَرْضِ	لِيَجْزِيَ

اوخاص الله لره دى هغه څه چه په اسمانونوكښې دى اوهغه څه چې په ځمكه كښې دى،لپاره دَدې چه بدله وركړى اللهﷻ

الَّذِينَ	أَسَاءُوا	بِمَا	عَمِلُوا	وَيَجْزِيَ	الَّذِينَ	أَحْسَنُوا

هغه خلقوته چه بد ئې كړى وى په هغه عملونوچه دوئ كړيدى اوبدله وركړى هغوته چه نيكئ ئې كړې وى

بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾ اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ ؕ							
په جنت حسنیٰ سره.داهغه دی چه ځان ساتی دَ کبیره گناهونو نه او دَ بې حیائی کارونو نه مگر دَ واړه گناهونو نه .							
اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ؕ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ							
بیشکه رب ستا.فراخ دې مغفرت (د هغه) الله جَلَّ جَلَالُہٗ به پوهه دې په تاسو کله چه ئی تاسو پیدا کړئ د زمکې نه							
وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ							
اوکله چه تاسوواړه بچی وئ په خیتو دَ میاندو خپلو کښ ، پس پاکي مه بیانه وئ تاسو د خپل ځانونه							
هُوَ		اَعْلَمُ		بِمَنِ		اتَّقٰى ﴿٣٢﴾	
الله جَلَّ جَلَالُہٗ	زیات	عالم	دي	په	هغه	چاچه	پرهیزگاروی

﴿وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ﴾ لات وعزی منات د الوهیت او ملائکو د شفیع قهری کیدلو نفی نه بعد مقصودي دعوې اثبات بیان دې، چې کامل تصرف او اختیار صرف اوصرف الله جَلَّ جَلَالُہٗ سره دې،چې هغه دَ آسمانونو او ځمکې او څه په دیکښ دی هغه مالک دې ﴿لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ﴾ لام دَ عاقبة لپاره دې، اودا (۱) یامتعلق دې دَ﴿وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ﴾سره،اومطلب دادې چه دَاسمان اوزمکې پیداکول څه بې مقصده نه دی بلکه دَدې پاره دی چه الله جَلَّ جَلَالُہٗ شرک او معاصی کونکوته سزا ورکړی او موحدینو او نیکی کونکو ته جزاء ورکړی (۲) یا متعلق دې دَ"هواعلم بمن ضلّ..." سره یعنی چه الله جَلَّ جَلَالُہٗ په گمراه اوپه نیک دواړوباندې عالم دې،نو دواړوته به مستحقه بدله ورکوی.﴿اَسَآءُوْا﴾ای اشرکوا﴿اَحْسَنُوْا﴾ای وحّدوا﴿بِالْحُسْنَى﴾ای بالمثوبة الحسنٰی،چه هغه جنت دې،نو"باء"په﴿بِالْحُسْنَى﴾کښ دَصله دپاره ده،یا"باء"سببیه ده اودَ"الحسنٰی"نه مرادنیک عملونه دی،یعنی په سبب دَنیکوعملونو

﴿ٱلَّذِينَ يَجۡتَنِبُونَ﴾دا د محسنينو صفاتو بيان دې، يعنى محسنين هغه دى چه دکبيره ګناهونو اودَفحش کارونونه اجتناب کوى، البته کله کله ورنه ارتکاب دَصغائرو اوشى ليکن هغه دَدرجې دَمحسنيت سره منافى نه دې.

دَ کبيره ګناهونوتعريف اودې باره کښې يوڅوقابل تحقيق خبرې دَسورة نساء آيت«۳۱»کښې تيرې شويدى هلته دې مطالعه شى.

﴿وَٱلۡفَوَٰحِشَ﴾جمع دَفاحشةٌ ده او دينه مراد هغه کبيره ګناه دې چې قباحت ئې د عام کبيره ګناه نه زيات وي ، لکه شرک ، ناحقه قتل وغيره، «تفسير نيشاپوري» ياهغه کبيره ګناه چې پکښې بې حيائي هم وي لکه زنا، لواطت وغيره، بعضِ وائى فواحش هغه دى چه دنياکښې ورباندې حدجارى کيږى «إِلَّا ٱللَّمَمَ» لمم په لغت کښې"ماقلّ قدره" ته وائى الَمّ بالطّعام يعنى کم خوراک ئى اوکړو، الَمّ بالمکان، لږ پاتې شوپه مکان کښې، او"لَمّه"هغه ويختوته وائى چه مادون الوفرة وى، اومراد دَ لمم نه«۱»بعضِ وائى صغيره ګناهونه دى چه په حسناتوسره معاف کيږى، لکه نامحرم ته نظرکول، قُبله، لمس وغيره، ابن عباسﷺفرمائى چه دَ "لمم" تفسير دَ هغې نه زيات خه څماپه نيز نشى کيدې کوم چه ابوهريرهﷺدَ حضورﷺنقل کړيدې چه"انّ الله کتب على ابن ادم حظّه من الزنّا ادرک ذلک لامحالة، فزناالعين النظر، و زنااللّسان النطق، و النفس تمنى و تشتهى، و الفرج يصدّق ذلک اويکذبه" اوپه بل روايت کښې په اخرکښې ئې دا اضافه هم ده :"فان تقدم بفرجه کان زانيًا و الّافهواللّمم".«ابن کثير»

«۲»بعضِ وائى چه"لمم"هغه ګناه ته وائى چه باربارئى ارتکاب نه کوى، دَ يو ځل صدور نه بعد ورته بيا عود نه کوى، خواه که ګناه کبيره وى اوکه صغيره، نومطلب دادې چه محسنين هغه دى چه په ګناهونو باندې مداومت او اصرارنه کوى، دَبشريت دَتقاضې مطابق ورنه احيانًا دَګناه صدورواوشى ليکن دادَمحسنيت سره منافى ندې.

«۳»چاويلى دى چه"لمم"په لغت کښې بغير دَ ارتکاب نه يو عمل ته نيزدې کيدلو ، ته وائى نو دَ "لمم" نه مراد دَګناه اراده کول، په زړه کښې دَيو ګناه راتلل بغير دَ ارتکاب نه.

بيان القرآن کښې حضرت تهانوي رحمه الله ليکلى دى چه په ايت کښې "الّااللمم" دَ استثناء مطلب دا نه دې چه دَصغائرو اجازت شته دې، ګناه اګرچه صغيره وى خو اجازت ئى نشته دې،

او مطلب دَ آيت دادې چه احياناًورنه ګناه صغيره صدور اوشي بغير دَ عود او اصرار نه.نو هغه به ورته معاف کيږي.

﴿إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ﴾ ديکښې **ترغيب دې ګناهګارانو** ته د توبې ، چې دَالله ﷻ رحمت ډير وسيع دې ، مايوسه کيږئ مه ، که هر څنګه ګناه درنه شوې وي ،الله ﷻ به درله معاف کړي ﴿ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ ﴾ديکښې **تنبيه ده محسنينو** ته ، چې خپل عبادت باندې په عجب کښې مبتلا نشئ ،ځکه چې کله په عباداتو کښې د انسان نه داسې خفيه آميزش اوشي چې بيا هغه قابل قبول نشي پاتې، تاسو ته به د هغې علم نه وي خو الله ﷻ ته به ئي وي ، لکه څنګه چې الله ﷻ ته د ستاسو د تخليق ټولو مراحلو علم دې او تاسو ته نشته دې ،﴿إِذْ أَنشَأَكُم ﴾ ‹‹اذ››متعلق دې دَ "اعلم" سره او دَ زمکې نه پيدا کول په اعتبار د سبب بعيد سره دي ځکه چې انسان د منې پيدا کيږي او منې دخوراک نه جوړيګي او خوراک د زمکې نه راپيدا کيږي ، يا دَمبدا او آغاز اعتبار سره وئيلې شوي دي ځکه چې انسانيت آغاز او مبدا د زمکې نه شوې دې چې د دوئ جد امجد آدم عليه السلام د زمکې نه پيدا کړې شوې وو ﴿أَجِنَّةٌ﴾ جمع دَ جنين ده،دَ مور په خيټه کښې ماشوم ته وائي،ده ته جنين ځکه وائي چه دې مستور وی

﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ ﴾تفريع ده په ماقبل چه اللهﷻ ستاسو په احوالو ، اعمالو عالم دې، او ستاسوهيڅ حال اوعمل ورنه خفی نه دې نو تاسو پخپله ځان صفائی اوتزکيه مه بيانوئ

﴿هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ ﴾يعنی په متقی او غير متقی باندې اللهﷻ خه عالم دې،حضورﷺ به داسې نوم هم خوښ نه وؤچه په هغې کښې به دَ خپل ځان لوئي ياخوبی طرف ته اشاره وه، حضرت زينب بنت ابی سلمهؓ فرمائی چه ځما نوم "برّه" وؤ، نو حضورﷺ اوفرمائيل "لاتزکوا انفسکم انّ الله اعلم باهل البرّ منکم" او بيا ئی او فرمائيل چه دې له زينب نوم کيدئ(ابن کثير) دا هم ياد ساتل پکاردی چه لکه څرنګه داسې نوم محمود نه دې چه پکښې خپله خوبی اوصفت وی نو دغه شان داسې نوم هم نه دې صحيح چه پکښې دَ ګناه معنی وی،حضورﷺ دَيوې زنانه نوم جميله ايښې وؤچه دَ هغې نوم عاصيه وؤ، انوارالبيان کښې ليکلی دی چه ډيرخلق دَ تواضع په وجه دَ خپل نوم سره (العبد العاصی) ليکی،دا طريقه دَ رسول اللهﷺ سره برابرنه ده.

بعضِ علماؤو دَ ﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ﴾معنی دا کړیده چه "لا یزکی بعضکم بعضاً" یعنی د یو
د پاره دَیوبل تزکیه مه بیانوئ.یایقینی توګه باندې د چا تزکیه مه بیانوئ. په یوروایت کښې
دی چه دَنبی کریمﷺ په مخکښې یوسړی دَبل مدحه اوکړه نونبی کریمﷺورته بار بار اوفرمائیل
"ویلک قطعت عنق صاحبک" او بیائی اوفرمائیل چه کله په تاسوکښې څوک دخپل صاحب مدح
کونکې وی نوداسې دی وائی چه خماوربانډې داسې ښه ګمان دې اوحساب ئی په الله ﷻ
دې، ولا أزكي على الله احداً
په یوروایت کښې دی چه یوسړي دَحضرت عثمانؓ خواته راغې اودهغه صفت ئی شروع
کړو نومقدادبن اسودؓ خاورې راوغستلې اودَهغه په مخ ئی وشندلې اوونې وئیل چه مونږ
ته رسول اللهﷺ امرکړیدې چه:اذا لقینا المداحین ان نحثو فی وجوههم التراب.ابن کثیر بحواله مسلم
و ابوداؤد).

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ
آیا تا لیدلې دې هغه سړې چه اعراض ئی اوکړو،او ورتی کړو لږ مال او کلک شو(په نور باندې) آیا د ده سره علم د غیب دی
فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾
چه دې دا عقیده ساتې آیا دې نه دې خبرکړې شوې په هغه څه چه په صحیفودموسیٰ علیہ السلام کښې وو.
وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾
اوپه صحیفودَابراهیم علیہ السلام کښې،هغه چې پوره کړې ئې دې ژکار او عهد خپل داچه نشی به بارکولې یو بارونکې بوج دَبل چا

﴿أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ﴾ په دیکښې یوکافرته زجرذکرکیږی.مجاهدرحمۃاللہ علیہ وغیره مفسرین وائی
چه دا آیت دَولیدبن مغیره باره کښې نازل شویدې،چه قرآن ئی واؤریدلو.اثرئی پرې اوکړو
اواقرارئی هم اوکړو چه دا قرآن حق کتاب دې، لیکن یو بل کافر ورته پیغور ورکړو چه دَ خپلو
مشرانو دین دې پریخودلو.ده ورته اووې چه څه دَالله ﷻ دعذاب نه یریږم.هغه ورته اوې چه
ته یریږې نو ستا ټول عذاب څه پخپله ذمه اخلم خو په دې شرط سره چه لږ مال ماته راکړه.ده
دا خبره اومنله او دَ مقرر شوی مقدار نه ئی لږ ورکړو او دَ نور مال ورکولو نه ئی انکار اوکړو.

نو دا آیت نازل شو ، ﴿وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا ﴾معنی داده کوم کس سره یې دا معاهده کړې وه ،هغه له یې لگ مال ورکړو ، ((واکدی)) دَ کدیة نه دې ، ګټ اوچتان ته وئیلې کیږي ، عرب وائي اکدی الحافر ،چې کله کوهې کنستونکي ته په لار کښې ګټ او کلکه خاوره راشي او دې د نور کنستلو نه ئي عاجز راشي ، او بیا دا استعمالیږي هر هغه کار دپاره چې عزم ئي اوکړې شي خو سر ته اونه رسولې شي ، نو دلته مطلب دا دې چې څومره مال ورکولو وعده ئي کړې وه هغې نه لگ شان ورکړو ،او په نور باندې په خپله کلک شو او ور ئي نه کړو . او څنو ئي داسې توجیه بیان کړې ده چې ((اعطی قلیلا)) اسلام ته لگ غوندې توجه ورکړه او څه میلان ئي ښکاره کړو ((واکدی)) خو سر ته ئي اونه رسولو ، او ایمان راوړلو نه منع شو

﴿ أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ ﴾یعنی آیاده سره دَغیب علم دې چه دَ دې په وجه دې په داسې ضمانتونو باور کوي ﴿فَهُوَ يَرَىٰٓ﴾ فاء د پاره تفریع ده ، او رؤیت نه مراد یا رؤیت قلبي دې ، یعني ده څه سره علم د غیب دې چې دې دا عقیده ساتي ، او یا رؤیت بصري دې ، یعني هغه څه ویني چې نور خلق ئي نه ویني .

﴿أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا ﴾دلیل نقلی دې په ثبوت دَقیامت دَ صحف دَ موسی او ابراهیم علیهما السلام نه او تخصیص دَدې دواړه انبیاؤ څکه اوشوچه دَنوح علیه السلام دَ زمانی نه تر ابراهیم علیه السلام دَ زمانې پورې به یو سړې دَ بچې په ضمانت کښې بچې به دَ پلار ، خاوند به دَ ښځې په ضمانت کښې نیولې کیدلو ،ابراهیم علیه السلام دَدې مخالفت اوکړو او موسی علیه السلام دَدې نفاذ اوکړو ، او تقدیم دَ صحف موسیٰ په صحف ابراهیم باندې دَوجې دَشهرت اواکثریت نه اوشو .

﴿ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ ﴾ توفیه ادا کولو او سر ته رسولو ته وائیلې کیږي ، مفعول به دتعمیم د پاره حذف شوې دې؛ لهذا د دینه مراد :

(۱) هغه تمامو امتحاناتو او ابتلاګانو کښې کامیاب کیدل دی چه په ابراهیم علیه السلام راغلی وو،

(۲) د الله ﷻ احکاماتو تبلیغ کول دي ،

(۳)او د غه شان دَ دينه مراد څلور رکعته اشراق نفل کول دی په اوّل النهار کښې. لکه ابن کثير رحمه الله په حواله دَابن ابی حاتم دَ ابو امامه رضی الله عنه نه روايت نقل کړيدې چه حضور عليه السلام دا آيت تلاوت کړو چه ﴿وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ﴾ او بيائې اوفرمائيل "اتدرون ماوفّى" ما ورته عرض اوکړو چه الله ورسوله اعلم، بيائې اوفرمائيل: وفّى عمل يومه باربع رکعاتٍ من اول النهار.

(۴)دغه شان دا شامل دې، دې کلماتو دَ قرآن سهر او ماښام لوستلو له هم "فسبحٰن الله حين تمسون وحين تصبحون وله الحمد في السمٰوٰت و الارض وعشيًّا و حينَ تُظهرون". معاذ بن انس رضی الله عنه دَ خپل پلار نه نقل کوی چه حضور ﷺ اوفرمائيل "الا اُخبرکم لم سمّى الله تعالى ابراهيم خليله الّذى وفّى، انه کان يقول کلما اصبح و امسىٰ، فسبحان الله حين.....الى اخرالآية". (ابن کثير)

﴿أَلَّا تَزِرُ﴾ په اصل کښې ان لاَ دې "ان" تفسيريه دې، ﴿لَا تَزِرُ﴾ نه واخله تر ﴿فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ﴾ پورې دا ټول تفسير دې دَ ﴿بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ۝ وَإِبْرَاهِيمَ﴾

دا **اول مضمون** دې دَصحف موسى او ابرهيم عليهما السلام يعنى په صحف موسىٰ او ابرهيم کښې دادی چه يومجرم دَبل مجرم پيټے په خپل سرنښی اخستلې، اوڅوک دَبل چاپه ګناه کښې نشی نيولې کيدلې، اوهرچه په حديث کښې دی "انّ الميت ليعذّب ببکاء اهله" نومرادورنه هغه ميت دې چه وصيت ئې کړې وی چه ځماپه مرګ دی جړاګانې اوکړيشی.

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ۝ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ۝
اوداچه نشته انسان لره مګرهغه چه ئې سعی کړې وي . او بيشکه چه سعی دده زرده اوبه خودلې شی ده ته.
ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ۝ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ۝ وَأَنَّهُ هُوَ
بيابه بدله ورکړې شی ده ته بدله پوره.اوبيشکه چه رب ستاطرف ته آخري رسيدل دی،اوبيشکه الله جل جلاله صرف هغه
أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۝ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝ وَأَنَّهُ خَلَقَ
خنده وی اوژړه وی.اوبيشکه الله جل جلاله صرف هغه مړه کول اوژوندی کول کوی.اوبيشکه هغه پيداکړې دي

الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثٰى ﴿٤٥﴾ مِنْ نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنٰى ﴿٤٦﴾ وَاَنَّ عَلَيْهِ النَّشْاَةَ

جوړې نر او ښځه. دَ نطفې نه کله چه واچولې شي په رحم کښ. اوبیشکه دَ هغه په ذمه دی پیداکول

الْأُخْرٰى ﴿٤٧﴾ وَاَنَّهٗ هُوَ اَغْنٰى وَاَقْنٰى ﴿٤٨﴾ وَاَنَّهٗ هُوَ رَبُّ الشِّعْرٰى ﴿٤٩﴾

دوباره. او بیشکه صرف هغه غنی کول کوی او فقیرکول کوی، او بیشکه صرف هغه رب دې دَ شعری ستورې

﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ داعطف دې په﴿أَلَّا تَزِرُ﴾باندې، **دویم مضمون** بیان دې یعنی په صحف موسیٰ اوابراهیم کښ داهم وۀچه انسان ته به دَخپلې سعی جزاورکولې کېږي. ان خیراً فخیر و ان شراً فشرٌ، دَبل چاپه ضمانت سره به څوک دَعذاب الهی نه نشی خلاصیدلې

بعضِ اهل بدعت لکه معتزله ۋ په دې آیت سره استدلال کړیدې په عدم ایصال ثواب باندې امواتو ته،یعنی مړوته دَ ژوندوله طرفه دَهیڅ عمل ثواب نه رسی،لیکن اهل سنت والجماعت قائل دی په ایصال ثواب باندې اوپه دې ئې اجماع ده چه دَ ژوندی سړی په دعا، استغفار، صدقې سره مړی ته ثواب او فائده رسی،او دا دَ نصوصِ شرعیه ۋ نه ثابته ده:

(۱)والّذین جآؤامن بعدهم یقولون ربّنا اغفرلنا و لاخواننا الّذین سبقونا بالایمان (حشر: ۱۰) په دیکښ دَ هغه مؤمنانوصفت بیان شویدې چه خپلووفات شده مؤمنانوته دُعادَمغفرت کوی، نو معلومه شوه چه دَ ژوندی دعا مړی ته فائده ورکوی،

(۲)جنازه کول هم دَژوندوعمل دې اوفائده پرې مړی ته رسی که مړی ته فائده نه رسیدلې نه بیابه نوه مشروعه.دَاحادیثوذخیره هم پدې باب کښ کثیره ده.

(۳)اذامات الانسان انقطع عنه عمله الا من ثلاثة (مسلم ۱۶۳۱)پدې حدیث کښ درې څیزونو ذکر دی چی هغه مرګ نه بعد انسان ته نفع رسوی(۱)صدقه جاریه (۲)علم چی هغی سره نفع حاصلیږی (۳)ولد صالح،چه هغه ورله دعا کوی،نوپلار ته هغه دعا نفع ورکوی.

(۴)په یوروایت کښ دی چه:انّ امرءة رفعت صبيًا لها فقالت یارسول الله! ا لهذا حجّ؟فقال نعم و لکِ اجرٌ(مسلم،ابوداؤد،ترمذی)

(۵)یوصحابی ﷺدَحضور ﷺ خدمت کښ حاضرشواوعرض ئې اوکړو، إِنَّ أُمِّي افْتُلِتَتْ نَفْسُهَا، وَأَظُنُّهَا لَوْ تَكَلَّمَتْ تَصَدَّقَتْ، فَهَلْ لَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ» (بخاری)

(۲) سعدبن عباده ﷺراغې اونبی کریمﷺته ئې اووئیل"انّ امّی توفیت افأتصدق عنها قال نعم،قال ایّ الصدقة افضلُ کومه صدقه افضله ده،نوحضورﷺورته اووئیل چه کوهې اوکنه اواوبه ئی وقف کړه نوهغه کوهې اوکنستلو او بیا ئی اووئیل هذه لامّ سعد ،دغه شان ډیر احادیث په دی دال دی چه ایصال ثواب حق دې اوهرچه دې آیت مذکوره﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ نومفسرین دَدې آیت یوڅوتوجیهات ذکرکوی:

(۱)ابن عباسﷺفرمائی چه دا حکم دَ مخکنو امتونو په حق کښې وؤ او دَ دې امت په حق کښې منسوخ دې په دی قول دَ اللهﷻ سره:والّذین امنوا و اتبعتهم ذرّیّتهم بایمانٍ الحقنابهم ذرّیّتهم (الطور: ۲۱) دَدینه معلومیږی چه دَآباؤپه نیک عمل سره مؤمن ذرّیت ته فائده رسی.

(۲)روح المعانی لیکلی دی چه دَخراسان والی عبدالله ابن طاهردَحُسین ابن الفضل نه تپوس اوکړوچه دَدې آیت دَ:والله یضاعفُ لمن یّشاء(بقره: ۲۶۱) سره تناقض دې،نوحسین ابن الفضل ورته اووئیل دلته په دې آیت کښې دَعدل الهی ذکر دې چه هرسړی ته به دَسعی مطابق خامخا جزاء ورکولې کیږی اوپه بقره کښې دَفضل الهی ذکردې،فقبّل عبدالله رأس الحسین

(۳)دلته مراد د سعي نه سعی ایمانی ده چه داپه آخرت کښې بل چاته فائده نه ورکوی چه ایمان دې دَیوکس وی اونجات دې پرې بل ته ملاؤشی،اوپه حدیث کښې دَسعی عملی ذکر دې، چه عمل دَ یو بل چاته نفع ورکوی، دَدارالعلوم دیوبند مفتی اعظم حضرت مولانا عزیز الرحمن صاحب په حالاتو کښې لیکلی دی چه هغه فرمائی:چه څه یوه شپه دَ اوده کیدلو دپاره سملاستم نواچانک می په زړه کښې دا اشکال راغې چه دَ ﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ خو مطلب دادې چه په آخرت کښې به دَ چا لپاره دَبل چاسعی پکار نه راځی،اوپه حدیث کښې خو دَ ایصال ثواب ترغیب راغلې دې چه په هغې سره دَمړی نه تخفیف عذاب او رفع عقاب کیږی او رفع درجات ئی کیږی اودغه رنګه دَدې آیت دَ انبیاؤو، صلحاؤو، حفاظو،شهداؤ دَ شفاعت سره هم تناقض دې،نو دې فرمائی چه دَ دې اشکال مې ډیر حل تالاش کړولیکن ذهن کښې می رانغې اوپه زړه مې داخوف طاری شوچه دَ دې تناقض حل ځماپه ذهن کښې نشته دې نوګویاچه دې آیت باره کښې ځماایمان سست او مضمحل دې،خدانخواسته کچرته دې حالت کښې ماته مرګ راشی نوځمابه څه حالت وی، نو فوراً راپاسیدلم اوپیاده ګنګوه ته روان شومه،چه حضرت ګنګوهیﷺنه دااشکال حل کړم، ګنګوه دَ دیوبند نه تقریباً دیرش(۳۰)میله لرې

وؤ،صبح صادق نه مخکښ ګنګوه ته اورسیدم، نو حضرت ګنګوهی رحمه الله دتهجد دپاره اودس کولو ماورته سلام اوکړو،جواب نه پس ئی راته اوفرمائیل ته دلته په دې وخت څه کوې؟ عرض مې اوکړوچه یوعلمی اشکال کښې مبتلا یم ، نو بیا مې ورته خپل اشکال بیان کړو، نو حضرت رحمه الله د اودس په دوران کښې او فرمائیل چه په آیت کښې دسعی نه مراد سعی ایمانی ده چه داپه آخرت کښې بل چاته فائده نه ورکوی چه ایمان دې دیوکس وی اونجات دې پرې بل ته ملاؤ شی،اوپه حدیث کښې دسعی عملی ذکردې،چه عمل دیو بل چاته نفع ورکوی.

(۴)بعضِ فرمائی چه دلته دانسان نه مرادکافردې،اوهرچه مؤمن دې نوهغه ته خپل عمل هم فائده ورکوی اودبل عمل هم،خلاصه دکلام داده چه استدلال دمعتزله ؤپدې آیت سره باطل دې،ایصال ثواب حق دې ،البته دامام شافعی رحمه الله ،مالک رحمه الله او د ظواهرو په نزد تلاوة د قرآن ثواب مړی ته نه رسی،دوئ وائی چه په نص صریح کښې ددې ثبوت نشته دې، لیکن احنافو اودجمهوروفقهاؤپه نزدلکه څرنګه چه دنوررونیکو اعمالوثواب رسی نودغه شان دقرآن دتلاوة ثواب هم رسی،دتلاوت نه بعدبهتره داده چه دااووئیلې شی،اللّهم اوصل ثواب ما قرأته الی فلانٍ،که په زړه کښې ئی اووائی نوهم کافی ده،خوداضروری ده چه تلاوة په اُجرت سره نه وی لکه بعضې خلق مړولپاره په ختم کولوپسې حافظانوته پیسې ورکوی،ځکه د داسې تلاوة ثواب نه وی نو ایصال ثواب به ئې څرنګه اوشی،هرچه دې قول دامام شافعی رحمه الله، مالک رحمه الله اودظواهرونو د دې په جواب کښې علماء فرمائی چه:

(۱)په نص کښې ددُعااودصدقې ثبوت راغلې دې،نوتلاوة هم هبه اودعابالقرآن ده

(۲) دویمه دا چه په احادیثوکښې دصوم،صدقې ذکردې نوداتمثیلات دی حصرنه دې او د تمثیلاتو حکم یوشان کیدل په شریعت کښې معروف دی.

(۳)په مشهورحدیث کښې دی"اقرؤاعلی موتاکم یٰسین"نوددې په تشریح کښې اصح قول دادې چه داحکم قبل الموت هم دې اوبعدالموت هم،نومعلومیږی چه تلاوت دقرآن مړی ته نفع ورکوی ورنه حکم به ئې نه وؤشوې(والله اعلم).

﴿وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ﴾یعنی قیامت په ورځ به انسان دخپلې سعی فائده اووینی،

﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ﴾دریم مضمون بیان دې یعنی انتهاء او رجوع د ټولو خلقو الله تعالی ته ده،بل ذات ته نه ده،بعضِ وائی معنی داده چه الله تعالی منتهی الافکار دې،یعنی د هر

څيز په حقائقو او ماهياتو کښې فکر چليږي ليکن دَالله ﷻ په ذات کښې نه چليږي،په حديث کښې دي "تفكّروا في الخلق و لاتفكّروا في الخالق فانّكم لن تقدروه(ابن ماجه)

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضۡحَكَ وَأَبۡكَىٰ ﴾**څلورم مضمون** بيان دې يعني دَخوشحالئ اودَغم اسباب دَالله ﷻ په قبضه کښې دي،خوشحاله کول خفه کول الله ﷻ کوي.تکرار دَ"هو"اوتقديم ئې دَ حصر لپاره دې،يعني صرف الله ﷻ دا کارکوي نه بل څوک

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحۡيَا﴾**پنځم مضمون** بيان دې يعني پيداکول اومړه کول هم صرف دَالله ﷻ په اختيارکښې دي

﴿خَلَقَ ٱلزَّوۡجَيۡنِ ﴾ **شپږم مضمون** بيان دې "هو"ضميرئې دلته دَمخکښې طرزموافق ذکرنه کړو څکه دلته وهم دَ شرکت دَغيرالله نشته دې.

﴿وَأَنَّ عَلَيۡهِ ٱلنَّشۡأَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰ ﴾**اووم مضمون** بيان دې يعني دوباره پيداکولوباندې هم قادردې لکه اول ځل قادردې،اودوباره پيداکول ئې پخپله ذمه واجب کړيدي.

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغۡنَىٰ وَأَقۡنَىٰ ﴾**اتم مضمون** بيان دې يعني مالداره کول اومحتاجه کول صرف دَالله ﷻ په قبضه کښې دي،"اقنیٰ" د "قنيۀ" نه دې او قنيه هغه مال ته وئيلې کيږي چې ذخيره اندوزي ئې کيږي او بل وخت ته هم پاتې کيږي ، لکه بنګلې ، باغونه ،حيوانات وغيره، و هو ما يدوم ويبقىٰ من الاموال ببقاء نفسه واصله «روح المعانى» او دلته بعضو وئيلي دي چې همزه د باب افعال د سلب ماخذ د پاره ده ، نو څکه ئې د دې معنى "افقر" سره کړې ده، امام بخارى رحمه الله په کتابُ التفسيرکښې هم دغه معنى کړيده، بعضو وئيلي دي دلته خاصيت د اعطاء ماخذ دې نو دوئ ئې معنى"اعطى القِنيةَ" سره کړې ده، يعنى هغه څيزونه ئې هم انسان ته عطاءکړيدي چه باقي پاتې کيږي او ذخيره کيږي،حضرت ابن عباس رضي الله عنه ددې آيت معنى داکوى چه مالداره کول کوى اوراضى کول کوى په ورکړې باندې.

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعۡرَىٰ ﴾ **نهم مضمون** دې "شعرىٰ"يوستورې دې چه مشرکانوبه ئې عبادت کولواو دَ عالم په احوالوکښې به ئې مؤثر ګڼرلو ،نوالله ﷻ فرمائى چه"شعرىٰ"خالق نه دې چه تاسوئې عبادت کوئ بلکه مخلوق دې،علماء وائى چه دَټولونه اول دَدې ستورې عبادت

دَخزاعه قبيلې يو سردار ابو كبشه شروع كړې وو ،مشركانو به حضور ﷺ ته ابن ابى كبشه هم په دې وجه وئيل ،چه ده هم نعوذبالله دَابى كبشه په شان نوې كار شروع كړيدې ،بعضِ وائى چې ابى كبشه دَحليمه سعديهؓ دَزوج كنيت وو په دې وجه به حضور ﷺ ته مشركانو ابن ابى كبشه وئيل .بعضِ وائى چه دادَوهب عبد مناف كنيه وو چه دې دَحضور عليه السلام دَمورله طرفه نيكه وو.

وَاَنَّهٗٓ اَهْلَكَ عَادَا ۨالْاُوْلٰى ﴿۵۰﴾ وَثَمُوْدَا۟ فَمَآ اَبْقٰى ﴿۵۱﴾
او بيشكه الله هلاک كړيدى عاد اولى . او ثمود ئى هم (هلاک كړيدى) نوهيڅ څوک ئى پکښ نه دې پريخې
وَقَوْمَ نُوْحٍ مِّنْ قَبْلُ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا هُمْ اَظْلَمَ وَاَطْغٰى ﴿۵۲﴾
او قوم دَ نوح ئى هم هلاک كړيدې مخكښ دَ دوئ نه ، بيشكه هم دوئ وو ډير ظالمان او ډير سركشه
وَالْمُؤْتَفِكَةَ اَهْوٰى ﴿۵۳﴾ فَغَشّٰىهَا مَا غَشّٰى ﴿۵۴﴾
او التِه كړې شوى كلى را اوئى غورځول . پس پټ كړل دا كلي هغه څيز چه پټ كړې ئى وو،
فَبِاَيِّ اٰلَاۗءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰى ﴿۵۵﴾ هٰذَا نَذِيْرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْاُوْلٰى ﴿۵۶﴾
نو د خپل رب كوم كوم نعمتونو كښ به ته شک كوى ،دا يرونكې دې دَ يرونكو مخكنونه .

﴿وَاَنَّهٗٓ اَهْلَكَ عَادَا ۨالْاُوْلٰى﴾ **لسم مضمون** بيان دې يعنى الله جل جلاله هغه زبردست قدرت والا ذات دې چه يو سركش اومعاند ئي هم نه دې پريخى ،قوم عاد ،ثمود اونوح نمونى تاسو ته مخكښ دى ،دغه شان روغ روغ كلى الله جل جلاله التِه كړيدى «عادا الاولى» مراد ورنه قوم هود عليه السلام دې، او "الاولى" ورته(۱) دَقوم ثمود په مقابله كښ وئيلې شويدى ځكه چه ثمود يانوته عاداُخرىٰ وئيلې كيږى ،قوم هود په تيزې اوسختى هواسره هلاک شوى وو اوقوم ثمود په صيحه اورجفه سره هلاک شوى وو(۲) بعضِ وائى په قوم عاد چه كله عذاب راغلې وو نو دَدوئ يو وفد مكې ته راغلې وو نو هغوئ دَعذاب نه محفوظ وو ،نومعذب قوم ته عاد اولى وئيلى كيږى (۳) بعض مفسرينو دَ الاولى ترجمه په "القدماء" سره كړيده دوئ دَقومِ نوح عليه السلام نه ورستو په ټولو سركشو قومونوكښ اول هلاک شوى وو(والله اعلم).

﴿وَثَمُودَاْ ﴾دا عطف دي په «عادا» باندي ﴿فَمَآ أَبْقَىٰ ﴾دَدواړوقومونوسره متعلق دي،يعنی قوم عاداوقوم ثمودکښې يوكافر هم دَعذاب نه بچ نشو ټول هلاک شول.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ ﴾عطف دي په"عادا"باندي. ﴿مِّن قَبْلُ﴾ای من قبل اهلاک عادٍ و ثمود ﴿إِنَّهُمْ كَانُواْ﴾ ضمير دَ جمع ياراجع دي مخكښې درې واړه قومونه ته.يعنی دغه قومونه دَ قريشو نه زيات ظالمان اوسركشه وو،نوپه دې كښې حضورﷺ ته تسلی ده، كمالايخفى.

ياراجع دي قوم نوح ته،يعنی قوم نوح دَعاداوثمودنه زيات ظالمان اوسركشه وو.ځكه چه دوئ به نوح عليه السلام وهلو او تكليفونه به ئي ورته رسول . يوسړی به خپل ځوې په لاس اونيولو او دَ نوح عليه السلام خواته به ئي بوتللو، ورته به ئي وئيل چه دا كاذب دې په ده ايمان رانه وړې، او ورته به ئي وئيل چه ماته هم خپل پلار دا وصيت كړيدې نن څه هم تا ته داوصيت كوم.نودغه رنګه پلار به مړ شو او ځوئ به ئي دَ پلار په وصيت قائم وو،دَنوح عليه السلام دعوت پرې اثر نه كولو.

﴿وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ ﴾التيه كړی شووښونه مراددَقوم لوط بستيانې دی.﴿أَهْوَىٰ ﴾يعنی اوچتې ئي كړې او بيا ئي په زمكه راغوزارې كړې ای اسقطهاالی الارض بعدان رفعهاعلى جناح جبرئيل عليه السلام الی السماء«روح المعانی»

﴿فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴾ ابهام دَعذاب كښې تفخيم اوتهويل دَعذاب ته اشاره ده.تردی ځائی پوری صحف موسی اوابراهيم مضامينو بيان ختم شو،

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ ﴾ ماقبل باندي تفريع ذكر كيږی خطاب دې هرانسان ته، اومراد"الاء"نه هغه دی چه په مخكنواياتونو كښې ذكرشول چه هلاكت دَظالمانو اودَسركشودې،اودَدې هلاكت نه تعبيرپه"الاء"سره ځكه اوشوچه دَظالمانواوباغيانو هلاكت دَالله تعالی په خلقوباندې دير لوئ انعام دې،اودغه رنګه پديكښې عبرت اونصيحت دې عبرت اخستونكواونصيحت قبولونكوته.

﴿هَٰذَا نَذِيرٌ﴾اشاره ياقرآن ته ده،ياحضورﷺته ده،او ديكښې دَ قرآن او نبی ﷺ صداقت بيان دې،چه دا قرآن او داپيغمبر ظالمانو او سركشانو لره نذيردې،لكه څرنګه چې مخكښې

کتابونه اورسولان وؤ، اویااشاره ده معذاب امتونو احوالو اواخبارو ته، په دی صورت کښې بیا تخویف دنیوی دې.

اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ ﴿۵۷﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ ﴿۵۸﴾
نزدې راغې نزدې راتلونکې (قیامت) نیشته دې دې ره ماسوی د الله ﷻ نه څوک بیانه ونکې
اَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيْثِ تَعْجَبُوْنَ ﴿۵۹﴾ وَتَضْحَكُوْنَ وَلَا تَبْكُوْنَ ﴿۶۰﴾ وَاَنْتُمْ سٰمِدُوْنَ ﴿۶۱﴾
آیا پس د دې کلام نه تاسو تعجب کوئ، او خاندئ او جاړئ نه ، او تاسو غافل يئ .
فَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوْا ﴿۶۲﴾
پس سجده اوکړئ خاص الله ﷻ ته او عبادت کوئ د ده.

﴿أَزِفَتِ الْآزِفَةُ﴾ تخویف اخروی دې مشرکانو ته چه ورځ د قیامت چه تاسو ورنه انکار کوئ قریبه ده ﴿الْآزِفَةُ﴾ د قیامت په نومونو کښې یو نوم دې کقوله تعالی "وانذرهم یومَ الازفة اذ القلوب...".

﴿كَاشِفَةٌ﴾ د نفسٌ مقدر صفت دې ای نفسٌ کاشفةٌ، او کشف یا پمعنی د بیانولو دې، یعنی ماسوی د الله ﷻ نه د دې بیانونکې نشته دې چه کله به قیامت راځی، کقوله تعالی: لايُجلّيها لوقتها الاّ هو (اعراف: ۱۸۷) یا د کشف نه مراد ازاله اولرې کول دی، یعنی چه کله قیامت واقع شي نو بیا به ئي څوک د لرې کولو قدرت نه لري سوا د الله ﷻ نه او الله ﷻ به ئي لرې کوي نه. یا کشف پمعنی د تاخیر دې، یعنی چه کله راشی نو څوک به ئي نشی ورستو کولې.

﴿أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ﴾ (هذا الحديث) نه مراد قرآن دې، په دیکښې منکرینو د قرآن ته زجر دې، چه تاسو د دې قرآن نه انکار کوئ او په دې پورې استهزاء کوئ، او دا خوف نه کوئ چه په تاسو به هم داسې عذاب راشی لکه مخکنو باندې چه راغلی وؤ.

﴿وَأَنتُمْ سَـٰمِدُونَ﴾ سمود: غفلت اوبې فكرئ ته وائى، اى انتم غافلون، بعضو ئى معنى متكبّرين كړيده، دينه علاوه نورې معنې لكه اعراض، لهولعب، ګانې وئيل ئى هم كړى شويدى.

﴿فَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ﴾ په آخركښ دَسورة خلاصه اولب لباب دې چه صرف الله تعالى ته سجده كوئ او دَ هغه نه غواړئ، دا آيت دَاكثروعلماؤ په نيز آيت دَسجدې دې، حضور عليه السلام دَدې آيت دَ تلاوت په وخت كښ سجده كړې وه، دَابن مسعود رضي الله عنه قول په ابتداء دَ دې سورة كښ تير شويدې چه: اوّل سورة أُنزلت فيها سجدة : النجم ، فسجدَ رسولُ الله ﷺ وسَجَدَالنّاسُ كلهم الاّ رجلاً... ، امام شافعى رحمه الله په نزدسجده واجبه نه ده، اواستدلال هغه په قول دَزيدبن ثابت كوى چه قرأتُ النجم عندالنبى ﷺ فلم يسجد فيها، دَدينه جواب دادې چه احتمال دې چه نبى عليه السلام ورستو سجده كړې وى، اودغه شان زيد رضي الله عنه هم. تاخيردَسجدې دَ تلاوت اګرچه مكروه تنزيهى دې ليكن كيديشى چه حضور ﷺ بياناً للجوازكړې وى اويابل څه عذرپه وجه وى (والله تعالى اعلم).

ركوعاتها (۳)	سورة القمر مكية	آياتها (۵۵)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۴) وحسب النزول (۳۷)

نَزَلَتْ بَعْدَ سُوْرَةِ الطَّارِقِ وَ قَبْلَ سُوْرَةِ ص

ربط : ماقبل سورة سره ئی ربط داسې دې چه دعوه دَدې سورة دَماقبل سورة دَدعوې لپاره علت اودليل دې،سورة النجم کښ داوؤچه ستاسوخودساخته معبودان ستاسوشفاعت نشی کولې،دې سورة کښ ئی دليل دې چه﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ﴾ چه دَهرڅيزخالق مالک الله تعالى دې نودَشفاعت اختيارهم هغه سره دې،بل چاته نشته دې.

دسورة دَمضامينواجمالي خلاصه

ابتداکښ اوآخرکښ شکوه ده،زجر،تخويف اخروی،بشارت اخروی اوپه درميان کښ دَتخويف دنيوی پنځه نمونې،دغه رنګه احوال قيامت،اواثبات قيامت لپاره يوه نمونه چه انشقاق القمردې.

تفصيلي خلاصه:

﴿ ٱقۡتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ ﴾آيت(۱)دَاثبات قيامت لپاره نمونه ده

﴿وَإِن يَرَوۡاْ ءَايَةً ﴾ آيت(۲)نه تر(۵)پورې شکوه ده

﴿يَوۡمَ يَدۡعُ ٱلدَّاعِ ﴾ آيت(۲)نه تر(۸)پورې،تخويف اخروی دې

﴿كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٍ ﴾آيت(۹)نه تر(۱۷)پورې دَتخويف دنيوی اوله نمونه ده

﴿كَذَّبَتۡ عَادٌ ﴾آيت(۱۸)نه تر(۲۲)پورې دويمه نمونه ده

﴿كذبت ثمود بالنذر﴾آيت نمبر ۲۳ نه تر آيت ۳۲ پورې تخويف دنيوی،دريمه نمونه ده

﴿كذبت قوم لوط﴾آيت نمبر ۳۳ نه تر آيت ۴۰پورې تخويف دنيوی څلورمه نمونه ده

﴿وَلَقَدۡ جَآءَ ءَالَ فِرۡعَوۡنَ ٱلنُّذُرُ ﴾آيت(۴۱)نه تر(۴۲)پورې پنځمه نمونه ده.

﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ﴾ آيت (۴۷، ۴۸) تخويفِ اخروي دي

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ﴾ آيت (۴۹) دَسورة دعوه ده،

﴿إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ﴾ ترآخره پورې متقينو ته بشارت دي.

تمت خلاصة السورة اجمالاً وتفصيلاً

اِقْتَرَبَتِ	السَّاعَةُ	وَانْشَقَّ	الْقَمَرُ	①وَاِنْ	يَّرَوْا	اٰيَةً	يُّعْرِضُوْا
نزدې شو قيامت او اوچاودله سپوږمۍ. اوكچرې اووينى دا كفار يو معجزه نو اعراض كوى ورنه							
وَيَقُوْلُوْا	سِحْرٌ	مُّسْتَمِرٌّ	②وَكَذَّبُوْا	وَاتَّبَعُوْٓا	اَهْوَآءَهُمْ	وَكُلُّ	اَمْرٍ
اووائى چه داسحردې پوخ او تكذيب اوكړودۍ اواتباع ئى اوكړه د خپلو خواهشاتو ، او هر امر							
مُّسْتَقِرٌّ	③وَلَقَدْ	جَآءَهُمْ	مِّنَ	الْاَنْۢبَآءِ	مَا	فِيْهِ	
قرارنيونكي دي (په خپل وخت كښې) اوپه تحقيق راغلى دى دوئ ته واقعات (د هلاكت) هغه چه په هغې كښ							
مُزْدَجَرٌ	④حِكْمَةٌ	بَالِغَةٌ	فَمَا	تُغْنِ	النُّذُرُ	⑤	
عبرت دې، دا حكمت دې پوره،پس هيڅ فائده نه وركوى دوئ ته يرول .							

﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ﴾ دااَثبات قيامت لپاره نمونه ده، او د دې بيان په دوه طريقو سره كيدې شي:

(۱) چه لكه څرنګه سپوږمۍ دوه ټكرې شوه دغه شان به تاسو هم ټكرې شئ او بيا لكه څرنګه چه ټكرې دَسپوږمۍ يوځائ شوې نو دغه شان به تاسو هم دوباره يو ځائ شئ او ژوندى به شئ

(۲) شق قمرمعجزه ده دَحضور ﷺ، په دې سره دَ نبوت تصديق كيږي او دَ نبى هر قول صادق وى نو دا ضرورى ده چه دَ قيامت دَ راتلوكوم خبرچه حضور ﷺ وركړيدې هغه صادق دې.

شقّ القمريعنى سپوږمۍ دوه ټكرې كيدل دَحضور ﷺ په معجزاتو كښ مشهوره معجزه ده، په بخارى او مسلم وغيره كتابونو دَ حديثو كښ دا په صحيح سند سره مروى ده،مفسرينو

ليکلی دی چه دَ هجرت نه تقريباً پنځه کاله قبل حضور ﷺ ته اهل مکّه اوئيل چه مونږ ته پخپل نبوت څه دليل اوښايه. نو حضور ﷺ ورته سپوږمئ ده ټکړی کيدل اوښودل حتی چه حرا غر دَ دوه ټکړو په مابين کښ وؤ. په صحيح بخاری اومسلم کښ دی چه ابن مسعود ﷺ فرمائی: انشق القمرعلی عهد رسول الله ﷺ فرقتين فرقة علی الجبل وفرقةً دونه فقال رسول الله ﷺ اشهدوابه، په يو روايت کښ دی چه سپوږمئ دوه ټکړې شوه نو قريشوا ووئيل چه داسحر دې، نو يو کس اووئيل چه انتظار وکړئ چه مسافر راشی هغوئ څه وائی، ځکه چه محمّد عليه السلام دا طاقت نه لری چه په ټولو خلقو سحر وکړی چه مسافر راغلل نو هغوئ ورته هم دغه خبر اوکړو، په درّ منثور وغيره کښ دی چه مشرکان نبی ﷺ ته راجمع شول چه په هغې کښ وليدبن مغيره. ابوجهل، عاص بن وائل وغيره مشران وؤ، حضور ﷺ ته ئی اووئيل که چرته په رشتيا نبی ئی نو دا سپوږمئ دوه ټکړې کړه چه يوه حصه په جبل ابی قيس وی اوبله په قينقاع وی، نونبی کريم ﷺ ورته اوفرمائيل کچرته مادا کار اوکړو نوايمان به راوړئ؟ نو هغوئ وئيل، هاؤ. دَڅوارلسمې سپوږمئ وه نبی کريم ﷺ دَ الله ﷻ نه دغه سوال اوکړو نو سپوږمئ دَوه ټکړې شوه نصف په ابی قبيس وه اونصف په قينقاع وه، حضور ﷺ ورته اوازونه کول چه اشهدوا.

بعضِ قديم فلاسفه اودشمنان اسلام دَانشقاق القمرنه انکارکوی اودابعيده ګڼړی چه داسې کاردی واقع شی، علامه شبيراحمدعثمانی رحمه الله دَدې په جواب کښ ليکلی دی چه، طحاوی اوابن کثيراونوروددې واقعی دَتواتردعوه کړيده، اوپه څه عقلي دليل سره تراوسه پورې دَداسې واقعاتومحال کيدل نشی ثابت کيدلې، اوصرف دَاستبعادپه بناءباندې داسې قطعی الثبوت څيزونه نشی رد کيدلې، بلکه استبعاد خو دَ اعجاز(معجزې) سره لازم دې، ورځينئ واقعاتو ته څوک معجزه وئيلې شی؟

هرچه دې دااعتراض چه که شق القمرواقع شوې وې نوټولې دنياولې نه دې ليدلې اوپه تواريخو کښ ئی ولې ذکرنشته دې نو دَ دې په جواب کښ مولانا رحمه الله ليکلی دی چه داواقعه دَ شپې شوي ده، دَ مطالعو دَ اختلاف په سبب په بعضِ ملکونو کښ دغه وخت ورځ وه، اوپه بعض ځايونو کښ نيمه شپه وه اوخلق اوده وؤ.

دَدې حالاتو باوجوددَدې واقعې ذکرپه تاريخ کښ هم ملاويږی، دَهندوستان په تاريخ ليکلی شوې مشهورکتاب تاريخ فرشته کښ دَدې ذکرموجوددې چه دَهندوستان راجه ماليبار دا واقعه په خپلو سترګو ليدلې وه اوپخپل ډائری کښ ئی ليکلې وه، بيا څه وخت ورستو يو

صحابی حبیب بن مالک رضي الله عنه تجارتی سفر باندي هندوستان ته راغي نو دي راجه ورنه دَ دغې واقعی متعلق معلومات اوکړل،نوصحابیﷺورته وضاحت اوکړوچه اللهﷻ خپل آخری پیغمبرمبعوث کړیدې، دَ هغه په معجزې سره سپوږمئ دوه ټکړې شوه او بیا یو ځائ شوه،دي اوریدلو سره راجه مسلمان شو(بحواله معالم العرفان).

﴿وَإِن يَرَوْا۟ ءَايَةً﴾دي کښې د کفارو اعتراض ذکر کیږي په معجزې باندې ، چې دا معجزه نه ده بلکه سحر دې ، او د «اية» نه مراد دلته معجزه د انشقاق القمرده﴿ مُّسْتَمِرٌّ ﴾یادَ مرّةٌ نه دې پمعنی دَ مضبوط اوقوی،یادَ مرور نه دې پمعنی دَ ذاهب یعنی لکه څرنګه چه مخکښ ساحران تلی دی تیرشویدی دغه شان به دې هم تیرشی،یاپمعنی دَ دائمٌ دې،ای مطرد دائمٌ بالی به محمدﷺ علی مرّالزمان.

﴿ وکذبوا و اتبعوا اهواءهم﴾دا دوئ اعتراض منشا بیان دې .چې د دې بنیاد اومنشاعناد او خواهش پرستي ده نور هیڅ نه دی.

﴿وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ﴾دا جواب دې دوئ د اعتراض «سحر مستمر» ،«امر» نه مراد دلته هر امر مؤثر دې.یعنی هر امر چې هغی کښ الله ﷻ څه نه څه تاثیر ایخې وی،نو هغه خپل اثر ضرور پریګدی ،اګرچه څنې وخت څه عارضی اسبابو دَ وجهی نه دباؤ شی،لیکن انجام او نتیجه دا وي چی بلآخر هغه خپل اثر ظاهر کړی،نو دغه شان دَ حق او دعوت محمدیه تاثیر غلبه ده، اګرکه څه وخت پورې به دباؤ وی خو بلآخر همدا به غالب کیږی،کافران دې دی غلط فهمی کښ نه اوسی چه دا سحر دې یووقتی شې دې،څه مده پس به ختم شی.

﴿وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّنَ ٱلْأَنۢبَآءِ﴾دیکښې د کفارو عناد او سرکشئ بیان دې چې دوئ دیر اویرولې هم شو او پرحکمت خبرو سره ورته نصیحت هم اوشو خو په دوئ دې تولو خبرو هیڅ اثر اونکړو،«من الانباء»بیان مقدم دې،دَ«ما» اود انباء نه مراد دَ هلاکت واقعات دی دَ تیرشوی امتونو.﴿مُزْدَجَرٌ﴾دَزجرنه ماخوذدې،اصل کښ "مزتجر"وؤ، بیا تاء په دال سره بدل کړیشوه، نو مزدجر شو. مصدر میمی دی ای ازدجار،او غیر ثلاثی مجرد نه مصدر میمی

دهغه باب اسم مفعول په وزن رازی،او یا اسم ظرف دې، اي موضع ازدجار، یعنی ځائ دَ عبرت او دَ منع کیدلو دَ معاصیوُو نه.

﴿حِكْمَةٌۢ بَٰلِغَةٌ﴾ای تامۃ بلغت منتهی البیان، یعني د بیان او وضاحت په دې انتها شوې ده، دایابدل دې دَ "ما"نه یادَمبتدامحذوف خبردې چه "هذهِ" دې، او اشاره یا "الانباء" ته ده ، یا قرآن ته ده،یعنی دا قرآن دَ پوره علم ، حکمت اونصیحت مجموعه ده.

﴿فَمَا تُغْنِ ٱلنُّذُرُ﴾"فاء" تفریعیه ده یعنی باوجود دَدی نه چه سابقوُو امتونو حالات دوئ ته معلوم شول ،او قرآن چی حکمت نه ډک کلام دې هغه په دوئ لوستلې کیږی ،خو دی باوجود دوئ دَ رسولانو دعوت نه منی اودَ هغوئ خبره پری څه اثر نه کوی(ابو السعود)

((ما)) نافیه ده،ای لم تغن النذرشیئاً(خطیب)او "نذر"یاجمع دَنذیرده،یعنی دوئ ته پیغمبران هیڅ فائده نه ورکوی،ځکه چه دَ دوئ په زړونو مهر دَ ضلالت لګیدلې دې، یا "نذر" مصدردې پمعنی دَانذار،یعنی یره ول،یعنی که ته دوئ دَالله ﷻ دَعذاب اوویره وې خودوئ ته فائده نه ورکوی. یا ((ما))استفهامیه ده،ای فایَ شیئ تُغنی النّذر عنهم وهم معرضون عنها (قرطبی، شربینی وغیره).

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ ۘ يَوْمَ يَدْعُ ٱلدَّاعِ إِلَىٰ شَىْءٍ نُّكُرٍ ﴿٦﴾ خُشَّعًا
پس اعراض اوکړه ته دَدوئ نه،هغه ورځ چه راغواړي به راغوختونکې یو څیز نا اشنا (بد) ته .حال دا چه خکته به وی
أَبْصَٰرُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُّهْطِعِينَ
سترګې دَدوئ را اوځی به دَ قبرونو نه ، لکه چې دوئ ملخان وی خواره واره تیټ سر مندی وهونکی به وی
إِلَى ٱلدَّاعِ ۖ يَقُولُ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾
بلونکی ته، وائی به کافران چه دا ورځ ده سخته .

﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ﴾ دا تسلی ده حضور ﷺ ته چی نصیحت انتهاء ته رسیدلی دی،واضح واضح دلیلونه مخکښې راغلل ،اوس که دوئ ایمان نه راوړی نو دیکښې ستا څه قصور نشته.

﴿ يَوْمَ يَدْعُ ٱلدَّاعِ ﴾دا تخويف اخروي دي كافرانوته او جمله مستانفه ده او ظرف متعلق دي «يخرجون» سره. يعني دوئ دي بې غمه كيږي نه ، قيامت ورځ شته.دوئ به الله ﷻ حضور ته پيش كيږي،او هغه به ورسره حساب كتاب كوي،دي تخويف ضمن كښ الله ﷻ دَ قيامت شپږ هولناك مناظر بيان كړل:

(١)﴿ يَوْمَ يَدْعُ ٱلدَّاعِ ﴾اسرافيل عليه السلام به شپيلئ اووهی.او آواز به اوكړی: هلموا الى عرض الرحمن چې خپل پروردګار دربارته حاضر شئ.

(٢)﴿شَيْءٍ نُّكُرٍ ﴾ډير ناګوار او نااشنا منظر به وی ،چې هغه منظر سره به دوئ مخكښ واسطه نه وی راغلی،«نكر»صيغه صفت ده فُعُل‌په پمعنی ناګوار او ناآشنا كښ استعماليږي.

(٣)﴿خُشَّعًا أَبْصَٰرُهُمْ يَخْرُجُونَ ﴾يعنی ټيټی سترګی او ذليله به دا كافران دَقبرونو نه را اوځی، چونكه ذلت اثر په سترګو كښ ښكاری نو دی وجهی نه دَخشوع نسبت ابصارو ته اوشو ، «خشعا» حال دي دَ ضمير دَ«يخرجون» نه

(٤)﴿كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ﴾ډير زيات خلق به دی اوده ډيری بدحواسئ نه به سرګردان اوخواره واره روان وی،لكه خواره واره ملخان وی،يو يو طرف ته ټوپ وهی،بل بل طرف ته.

(٥)﴿مُّهْطِعِينَ﴾سترګو به يی ټيټ وی او زر زر به آواز كونكی طرف ته روان وی، مهطع ويلي كيږي، هغه كس ته چې دَ ډيرې يرې دَوجهی نه يی سرټيټ كړې وی،اخو ديخوا نه ګوری او سيدها خپل منزل طرف ته روان وی.(التحرير والتنوير)

(٦)﴿يَقُولُ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴾كافران به دا نعرې وهی چې داخو ډيره سخته اوتكليف ده ورځ ده.

مفسرين ليكی چې كفارو طرف دَ فعل اسناد ، دلالت كوی په دې خبرې چه دا ورځ به په مؤمنانو باندې دومره سخته نه وی (ابو السعود)

كَذَّبَتْ	قَبْلَهُمْ	قَوْمُ	نُوحٍ	فَكَذَّبُوا	عَبْدَنَا	وَقَالُوا
تكذيب كړې	وؤمخكښ	دَدوئ نه	قوم	دَنوح عليه‌السلام،نودوئ	تكذيب كړې	وؤزمونږدبنده،اووې وئيل

مَجْنُوْنٌ وَّازْدُجِرَ ⑨ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ ⑩

دامجنون دې،اواورټلې شو.پس سوال اوکړوهغه دَرب خپل نه چه بیشکه څه عاجزه یمه نوځماامداداوکړه

فَفَتَحْنَآ اَبْوَابَ السَّمَآءِ بِمَآءٍ مُّنْهَمِرٍ ⑪ وَّفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُيُوْنًا فَالْتَقَى

نوپرانستې مونږدروازې دآسمان په اوبو بهیدونکو سره . او را اوسپړدلې مونږ زمکې کښې چینې نویوځای شوې

الْمَآءُ عَلٰٓى اَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ⑫ وَحَمَلْنٰهُ

اوبه دآسمان اوزمکې په (پوره کولو دَ) هغه امر چه فیصله کړې شوې وه. اوسورکړې وه مونږنوح علیه السلام

عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ⑬ تَجْرِيْ بِاَعْيُنِنَا جَزَآءً

په کشتئ تختو والا او میخونو والا باندې ، چلیده زمونږ د نظر لاندې (غرق شو دغه قوم) دَپاره دَبدله اغستلو

لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ⑭ وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً

دَهغه چاچه ناشکرې ئې کړې شوې وه،په تحقیق سره پرېښودله مونږدغه (کشتئ) نښه دَعبرت،

فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ⑮ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ ⑯ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا

نوآیاشته څوک عبرت اخستونکې،پس څنګه وؤعذاب ځمااويره ول ځما اوپه تحقیق اسان کړیدې مونږ

الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ⑰

قرآن دپاره دنصیحت،نوآیاشته څوک نصیحت اغستونکې

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ﴾ دَتخویف دنیوی په پنځه نمونوکښ **اوله نمونه** ذکرکیږی چه هلاکت دَقوم نوح دې،دَقوم نوح دَهلاکت تفصیلی واقعه په دولسمه(۱۲)اواتلسمه(۱۸)سپاره کښ تیره شویده. ﴿فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا﴾ دوباره د «کذبوا» راوړل (۱)یا دپاره دَتفسیر دی چی هغه تکذیب دادې (۲)او یا دَپاره دَتکرار دی چی تکذیب یو ځل نه وؤ،بلکه مسلسل اونسل در نسل دَهغوئ دا روش اوعادت وؤ،(۳) او یا تخصیص بعد التعمیم قبیل نه دې،یعنی «کذبت

قبلهم قوم» کښې تکذیب نه مراد مطلق نبوت اورسالت انکار وؤ. او «فکذبوا عبدنا» کښې خاص دَ نوح علیه السلام دَنبوت نه انکار دي، «عبدنا» نه مرادنوح علیه السلام دي،نوح علیه السلام خپل قوم ته دعوت ورکړولیکن هغوئ ئې تکذیب اوکړاو اوئیل چه ﴿مَجۡنُونٞ﴾دې لیونې دې.

﴿وَٱزۡدُجِرَ﴾ عطف دې په «قالوا»،او خبر دې دَ الله تعالى د جانبه یعنی تبلیغ دین په لار کښې ډیر رټلی شوی وؤ، مختلف قسم تکالیف ورته رسولی شوی وؤ، او مختلفوحربو سره هغه لار کښې رکاوټونه جوړ کړیشوی وؤ. نقل دی چه دَنوح علیه السلام دَقوم بعضِ خلقوبه چه چرته نوح علیه السلام اولیدلونومرئ بې ورته خپی کړه حتی چه هغه به بې هوشه شوچه کله به په هوش شونووئیل بې، اللّهم اهدِقومی فانّهم لایعلمون(کشاف، البحرالمحیط).

بعضِ وائی چه﴿وَٱزۡدُجِرَ﴾عطف دې په﴿ مَجۡنُونٞ﴾باندې، او دا هم مقوله دکفارو ده یعنی دوئ اووئیل چه په ده پیریان راغلی دی اوعقل ئی ختم شویدې،اي:ازدجرته الجنّ وذهبت بلبّه و تخبطته (روح،شربینی). لیکن اوله معنی اصحه ده.

نهه نیم سوه کاله تکلیفونوبرداشت کولونه ورستوچه کله نوح علیه السلام مایوسه شونودعائی اوکړه چه﴿ أَنِّي مَغۡلُوبٞ فَٱنتَصِرۡ ﴾نو الله تعالى ئې دعاقبوله کړه﴿ فَفَتَحۡنَآ أَبۡوَٰبَ ٱلسَّمَآءِ ﴾حضرت ابن عباس رضی الله عنه دَ«ابواب السماء»نه حقیقي دروازې اخیستی دي،چې په دې ورځې خلاف عادت الله تعالى د وریځو په ځائ د اسمان نه اوبه اوورولې ،حالانکه هځې د وریځی نه باران وریګی،او عام مفسرینو داآیت په تمثیل محمول کړیدی،چه لکه څرنګه چی اوبو یو تیز طوفان دروازې ماتی کړی اوپه مخ روان شی،دغه شان په دی روځ داسی باران وریدو لکه آسمان دروازې کولاؤ شوی وی،او اوبه ترینه رابهیږی(روح)

﴿بِمَآءٖ مُّنۡهَمِرٖ ﴾یعنی ډیربهیدونکی اوبه وی، ساسکې ساسکې نه وؤ، "باء"دآله دپاره راغلی ده لکه" کتب بالقلم " کښې دَ آلې دَپاره ده، دیکښې دَابو شدت طرف ته اشاره ده چې دومره تیزې وي چې آسمانونو دروازې هم دې کهولاؤ کړې ، مفسرین وائی چه څلویښت ورځې مسلسل دغه اوبه وریدلې.

﴿ وَفَجَّرْنَا ٱلْأَرْضَ ﴾ يعنى تولہ زمكہ مو چينہ چينہ كړہ اوهرځائى نہ اوبہ راوتلل شروع شو، دَاسمان نہ هم اوبہ راوريدلې،اوزمكې نہ هم اوبہ رااوتلې ﴿فَٱلْتَقَى ٱلْمَآءُ ﴾ "التقاء" پہ معني د اجتماع سره دي ،«الماء» نہ مراد جنس اوبہ دي ، چې هغہ داسمان او زمكي دواړو اوبہ وې «امر» نہ مراد اندازه او مقدار د اوبو دي چې دي طوفان د پاره الله ﷻ پہ تقدير كښې ليكلې وو(تفسير ابن عطيه) يعني آسمان نہ هم اوبہ رااوبهيدلې او زمكې نہ هم ، تردې چې دواړه اوبہ ميلاويدو نہ پس هغہ مقدار تہ اورسيدلې چې كوم ورلہ پہ تقدير كښې ليكلې وو، او يا «امر»نہ هلاكت د قوم نوح دي ، يعني د آسمان او زمكې اوبو پہ هلاكت دقوم نوح اجماع اوكړه،

﴿عَلَىٰ ذَاتِ أَلْوَٰحٍ ﴾اى على سفينة ذاتِ الواحٍ،﴿وَدُسُرٍ ﴾جمع دَ"دسار"ده، غټ مينخ تہ وائى،ياهغہ رسئ اوپړې چہ كشتئ پرې تړلې كيږى.﴿تَجْرِى بِأَعْيُنِنَا ﴾يعنى زمونږپہ نگرانئ اوحفاظت كښې چليده،طوفان او نور آفاتو دَ بحر نہ محفوظه وه، ﴿جَزَآءً ﴾مفعول لہ دې اى أُغرقوا جزاءً،غرق كړې شول لپاره دَبدلہ اخستلودَهغہ چاچہ ناشكرى ئى شوې وه چہ نوح عليه السلام ووْ،هرنبى نعمت وى دَالله ﷻ دَطرفہ پہ امت باندې، نو دوئ دَ دې نعمت ناشكرى اوكړه نوهلاك شول.

﴿وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ﴾ضمير يا سفينۀ نوح تہ راجع دې،دَقتاده رحمه الله نہ روايت دې چہ الله ﷻ سفينہ دَ نوح پہ جودى غر باندې باقى پريخودلہ لپاره دَعبرت حتّى چہ اوائلو دَ دې امت اوليده، يا ضمير راجع دې قصّہ دَ نوح عليه السلام تہ يعنى دا قصہ مو دَ عبرت ذريعہ اوگرځولہ.﴿فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴾استفهام دَامرپہ معنى دې،يعنى نصيحت اوعبرت ورنہ قبول كړئ.

«مدكر»پہ اصل كښې،مذتكردې "تاء"پہ دال سره بدل كړې شوه او ذال پہ دال بدل شو او بيا ادغام اوشو نو «مدكر» شو

﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ ﴾جملہ قسميه ده چہ دَخلورواړوقصوپہ آخركښې ذكر شويده، لپاره دَتاكيددَمضمون.﴿ لِلذِّكْرِ ﴾لپاره دَوعظ اونصيحت اسان دې يعنى هرسړى پكښې دَخپل

حال مطابق نصيحت اوعبرت موندلی شي،اوبعضو مفسرينو ذکر نه مراد حفظ او يادول دَ قرآن اخيستي دي ،چې دا دَ قرآن يو لويه معجزه ده چې دومره لوئ کتاب په دومره آسانه سره ياد شي چې بل يوکتاب هم داسې نشته ، البته استنباط دَ احکام اومسائل د دې کلام اسان کار نه دې،لکه بعضې احمقان وائي چه په لږ غور وفکر او عربي ګرائمر ونيلو سره پرې هم سرې پوهيدې شي او احکام ترينه اخذ کولې شې ، او په دې آيت په سهارې سره دَ قرآن نه دَ احکامو او دَ مسائلو استخراج کوی،حالانکه دا واضحه ضلالت دې،علماء دَ دې امت اوائمه کرامو دَ احکامودَ استنباط او دَ قرآن په اسرارو او په دقائقو باندې پوهيدلو لپاره خپل عمرونه صرف کړيدی.

﴿فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ دلته هم استفهام پمعنی دَامردې،يعنی دَقرآن نه نصيحت واخلئ اودايادکړئ.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا

تکذيب کړې وؤعاديانوپس څنګه وؤعذاب څمااويره ول څما بيشکه مونږليږلې وؤ په دوئ باندې باد

صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ

تيز په ورځ د نحوست مسلسل کښې راويستل به دې باد خلق داسې لکه دوئ تنې

نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا

دَ کجورو دی چه دَ ويخه راويستلی شوې وی. پس څنګه وؤ عذاب څمااويره ول څما .اوپه تحقيق اسان کړيدې مونږ

الْقُرْآنَ	لِلذِّكْرِ	فَهَلْ	مِن	مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾
قرآن دپاره	دَنصيحت	نوآياشته	څوک	نصيحت اغستونکي

﴿كَذَّبَتْ عَادٌ﴾ دادويمه نمونه ده دَتخويف دنيوی چه هلاکت دَقوم عاددې،دَدوئ دَهلاکت تفصيلي واقعه هم په اتمه،دولسمه،سپاروکښې تيره شويده،﴿رِيحًا صَرْصَرًا﴾ تيزه هوايا سخته يخه هوا ،تفصيلي بحث په سورة حم سجده کښې تيرشويدې،﴿فِي يَوْمِ﴾ دَيوم نه مراد مطلق وقت

دي، ځکه چه دا هوا صرف یوه ورځ نه وه بلکه مسلسل وه(۷)شپې اته(۸)ورځې وه،نو د«في ایام نحسات» سره ئي تناقض نشته﴿نحس﴾یعنی دَدوئ په حق کښ سپیره وه ﴿مُّسْتَمِرٍّ﴾ دا یا صفت دَ ﴿نَّحْسٍ﴾ دې یعنی دانحوست اوسپیره والې په دی ځائ ختم نشو بلکه هلاکت نه بعد هم د هغی اثرجاری دې ،چی برزخ کښ ورته مسلسل عذاب ورکولی کیږی، یا «مستمر» د «یوم» صفت دې،او استمرار نه مراد یا استمرار بحسب الزمان دې ،یعنی هغه ورځ په دوئ مسلسل وه ،تردې چې ئي هلاک کړل،اویا استمرار بحسب الاشخاص دې،یعنی عذاب دهغې ورځې، دوئ کښ هر یوکس ته شامل وؤ ،وړوکی ووا و که لوئ،بهر حال دی دواړو توجیهاتو مطابق مستمر خپل معروفه معنی دوام تسلسل کښ استعمال دې،او بعضو مفسرینو «مستمر» دَ "مر" بمعنی قوت نه ماخوذ ګڼړلې دې یعنی دا ډیره قوی او درنه ورځ وه،او بعضو ویلي دی چی دا« مرارة» نه ماخوذ دې، یعنی دا ډیر ه ترخه او بې خونده ورځ وه او ځنی مفسرینو دَ مرور معنی کښ اخستی دې ،اې ذاهب یعنی نحوست ورځی وي چی لاړې(تفسیرعثمانی)

﴿تَنزِعُ ٱلنَّاسَ﴾مروی ده چه دوئ پدغه ورځ په کندواوپه سورنګونو کښ پټ شوی وؤ او تیزې هواپه وجه ئی یو بل نیولی وؤ،نوهوا رااوویستل اوالته ئی اوغورځول اوځتونه به ئی ورته مات کړل،نوسرونه به ئي دَجسمونونه جداشول،﴿ كانهم اعجاز نخل منقعر﴾چونکه دوئ اوګده اوګده قد و قامت والا وؤ،نو هواچی اوچت کړل او سر دَ لاندی را اوغورځول نو داسی معلومیدل لکه کهجورې ونه دَ بیخه را اوباسلې شوې او په ځمکه غورځولې شوې وی.

اوځنی مفسرین لیکی چی دا صرف دَدوئ سرونو تشبیه ده د کهجورو بیخونو سره ،یعنی هوا ورله ستونه او سرونه مات کړل او دا داسی خکاریدل لکه کجهوری ونې بیخونه چی راوباسلی شوی وی(روح)

نخل اسم جنس دې،صفت ئی مذکرهم راتلې شی دَوجه دَرعایت دَلفظ نه لکه دلته منقعر راغلې دې اومؤنث هم راتلې شی رعایةً للمعنیٰ کمافی قوله تعالیٰ: كأنهم اعجاز نخل خاوية(الحاقة:۷).

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوْٓا اَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهٗٓ ۙ
تكذيب كړې وؤ ثموديانو دَ پيغمبرانو پس اووئيل دوئ آيا دَ يو بشر چې زمونږ نه دې. يواځې دې، مونږ دَ هغه اتباع نې اوکړو.
اِنَّآ اِذًا لَّفِيْ ضَلٰلٍ وَّسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ ءَاُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ
بيشكه پدغه وخت كښې به مونږ يوخامخاپه ګمراهئ اوليونتوب كښې آيانازله ولې شى وحى په ده باندې
مِنْۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُوْنَ غَدًا
په مينځ زمونږ كښې بلكه دې ډير دروغژن تكبركونكې دې. زرده چه پوهه به شى دوئ صبا
مَّنِ الْكَذَّابُ الْاَشِرُ ﴿٢٦﴾ اِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ
چه څوک دې ډير دروغژن، تكبركونكې، بيشكه مونږ ليږونكى دَ اوښى يو دَ پاره دَامتحان دَ دوئ
فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ اَنَّ الْمَآءَ قِسْمَةٌۢ بَيْنَهُمْ ۚ
پس ته انتظاركوه دَ دوئ او صبركوه. او خبركړه دوئ چه بيشكه اوبه ويشلى شويدى په مينځ دَدوئ كښې،
كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾
هر نمبر دَ اوبوته به حاضر وى نمبروالا، نودوئ را اوباله ملګرې خپل. نو هغه تورد راوغسته اوزخمى ئې كړه«اوښه»
فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَكَانُوْا كَهَشِيْمِ
پس څنګه وؤعذاب څما او يره ول څما بيشكه مونږاوليږله په هغوئ باندى چغه يوه نوشول هغوئ په شان دَميده ريزو
الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾
«د شپول» دَ شپول جوړونكى اوپه تحقيق اسان كړيدې مونږقرآن دَپاره دَنصيحت نوآياشته څوك نصيحت اغستونكې

﴿كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِالنُّذُرِ﴾ **دادريمه نمونه ده** دَتخويف اخروى چه هلاكت دَثموديانو دې، دَدوئ دَهلاكت تفصيل هم په اتمه، دولسمه سپاره كښې تيرشويدې.

﴿فَقَالُوٓا۟ أَبَشَرًا﴾ دا د دوئ تکذیب تفصیل بیان دې ،«بشرا»مفعول به دې فعل محذوف دپاره . چې نتبعه دې او ورستو «نتبعه» ئې تفسیرکوی ای انتبع بشرا..اواستفهام دَ انکار لپاره دې «منا» یعني زمونږ جنس نه دې ، حالانکه رسول خو فرشته پکار ده.«واحدا» تن تنها دې ، ډله او پارټې ئې نشته ، نو ولې مونږ د داسې کس اتباع اوکړو.﴿إِنَّآ إِذًا﴾یعنی که مونږ دَ داسې کس اتباع اوکړه نو دابه لویه ګمراهی اولیونتوب وی. ﴿وَسُعُرٍ﴾سعر اسم مفرد دی پمعنی دَ جنون ،یعنی ډیر غټ لیونی به یو کچرته مونږ اتباع اوکړه،اویا «سعر» جمع سعیر (پمعنی دَ اور) ده، دې صورت کښ دَ دوئ دا مقوله دَحضرت صالح علیه السلام هغه قول جواب دې چی هغه به ورته وی چی کچرته څما اتباع نه کوئ نو تاسوبه ګمراه وئ او اور ته به ځان اوغورځوئ،نو ذوئ دَدې التـه جواب ورکړو، یعنی کچرته مونږ ستا اتباع اوکړه، نو ځان به ګمراه کړو ،او اورونو ته به اوغورځوؤ.

﴿ أَءُلْقِىَ ٱلذِّكْرُ ﴾ «الذکر» نه مراد وحي ده ، یعنی آیاپه ده وحی نازلیږی ، په مونږ کښ چې دومره مالداره اوغټان موجود دی په هغوئ ولې نه نازلیږی،دې نه معلومیږی چه دې ډیر دروغ ژن او کبر جن دې (نعوذبالله)﴿أَشِرٌ﴾ای شدیدالبطر

﴿سَيَعْلَمُونَ غَدًا﴾ای قیل له،صالح علیه السلام ته اووئیلې شودَطرفه دَالله تعالیٰ نه چه عنقریبه ده چه معلومه به شی چه کذاب او اشرخوک دې،مراددَ﴿ غَدًا ﴾نه وخت دَعذاب دنیوی دې یاورنه ورځ دَقیامة مرادده.

﴿إِنَّا مُرْسِلُوا۟ ٱلنَّاقَةِ﴾ارسال دَناقې کنایه ده دَاخراج نه،ثمودیانودَصالح علیه السلام نه مطالبه اوکړه چه که ته نبی ئی نو دَ دې وچ کلک غر نه حامله اوښه پیدا کړه،نوصالح علیه السلام دعااوکړه نواوښه پیداشوه.﴿فِتْنَةً﴾یعنی دااوښه دَدوئ لپاره امتحان دې چه اوس هم ایمان راوړی او که نه «فارتقبهم »ته صرف دوئ انتظار او تماشه کوه چې څه کوي «واصطبر» او د دوئ په طغیان او په تکلیفونو باندې صبر کوه

﴿وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ﴾ يعنى اوبه به دثمودیانواودناقي په مابين کښ تقسيم وی په سورة الشعراء(۱۵۵)کښ دامضمون داسې بيان شويدي لهاشربٌ ولکم شربُ يومٍ معلوم يعنى يوه ورځ به دا اوبه څکی يوه ورځ به ستاسوځناورڅکی.﴿كُلُّ شِرْبٍ﴾ شرب حصه يا نمبر د اوبو ﴿مُّحْتَضَرٌ﴾ ای يحضره صاحبه في نوبته. هريوبه خپلې خپلې حصې اونمبرته حاضريږی دبل نمبر ته به نه حاضريږی . ثموديان ددې ناقې نه تنګ شول ځکه چه دې به ډيرې اوبه څکلې نوددې د قتلولو منصوبه ئی جوړه کړه ، دې لپاره ئی يوسړې تيارکړو چه دهغه نوم قداربن سالف وؤ،هغه توره راوغسته، اول ئی ترې خپې پرې کړې اوبيائی قتل کړه ﴿فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ﴾ ملګرې خپل چه هغه قدار بن سالف وؤ﴿فَتَعَاطَىٰ﴾ تعاطي يو کار په خپله کولو ته وئيلې کيږي، د عطا نه ماخوذ دې، مطاوع دې د عاطی ،اي : عاطيته فتعاطى ، يعني ماورله (څه شې) ورکړو نو هغه واغستلو . د آيت د اسلوب نه معلوميږې چې قوم ټول دې اوښې نه تنګ وو ، خو د چا براه راست په خپله قتلولو جرات نه کيدو ، بلکه يو بل ته ئي دا معامله سپارله، نو دې بدبخت سره ئي خبره اوکړه ، نو ده د براه راست قتل ذمه واري واغستله ﴿فَعَقَرَ﴾ زخمی ئی کړه بيائی قتل کړه.

﴿صَيْحَةً وَاحِدَةً﴾يعنى جبرئيل عليه السلام ورباندې چغه اوکړه چه دهغې پوجه دټولوزړونه اوچاؤدل اومردارشول،په سورة اعراف کښ د الرجفة (زلزله)ذکردې نوزلزله پرې دلاندې نه راغله اوصيحه پرې دبره نه راغله.﴿فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ﴾((هشيم)) د هشم نه دې، هشم ماتيدو ته وئيلې کيږي، او((هشيم)) وچې ګيا، غنو او پاڼړو ته وائي ځکه چې دا هم زر ماتيږي، او دلته ترينه مراد به طور خاص وچې غنې دي، ((المحتظر)) د حظيرة نه دې او حظيرة د ګډو بيزو نه چاپيره د غنو او سانګو نه جوړشوی شپول (باړ)ته وائی چه په هغې کښ د ننه ګډې بيزې محفوظ وی او((المحتظر))صاحب الحظيرة،شپول جوړه ونکی ته وائی. نو ((هشيم المحتظر)) نه مراد يا هغه ميده ميده ذرات دي چې شپول د پاره جمع کړې شوي ازغواو سانګو نه په آخرکښ پاتې شوې وي چې هغه چور چور او منتشر خواه واره وي ، او يا ترينه مراد هغه اوچ او ميده ميده ذرات دي چه دشپول نه پريوځی اوګډې بيزې ئی په خپوسره چوړچوره

اوميده ميده کړي، نو مطلب دا شو چې الله ﷻ دوئ داسې ذرې ذرې کړو لکه شپول جوړولو دپاره جمع کړې شوو لرګو په ويخ کنبې چې کوم د ازغو واړه واړه ذرات پاتې شي

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا
تکذيب کړې ووقوم دلوط عليه السلام په پيغمبرانو،بيشکه مونږ ليږلې وه په دوئ باندې هوا د کاڼړو
إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ ۖ نَّجَّيْنَاهُم بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا ۚ كَذَٰلِكَ
مګر آل دَ لوط ، نجات ورکړو مونږ دوئ ته په وخت دَ سهارکښې له وکهې دَ انعام د طرفه زمونږ نه ، هم دغه شان
نَجْزِي مَن شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا
بدله ورکوؤ مونږ هغه چاته چه شکرکوي.اوپه تحقيق يره ولی وؤ لوط. دوئ دَ نيولو زمونږ نه،
فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَآ
خو دوئ تکذيب کولو د رسولانو . په تحقيق سره مطالبه کړې وه دوئ دَ لوط نه دَميلمنودَهغه پس خاړه کړې مونږ
أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً
سترګې دَ دوئ (ورته مواووئيل) پس اوڅکئ عذاب ځمااويره ول ځما،په تحقيق سره راغلې وؤپه دوئ په وخت دَ صبا کښې
عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ
عذاب قرار نيونکې (ورته اووئيل شول)پس اوڅکئ عذاب ځمااويره ول ځما.په تحقيق سره
يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾
اسان کړيدې مونږ قرآن دَ پاره دَ نصيحت نو آيا شته څوک نصيحت اغستونکې

﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴾ دا خلورمه نمونه ده اوتخويف دنيوی دې چه هلاکت دَقوم لوط دې،دَدوئ دَهلاکت تفصيل هم په مخکنوسپاروکښې تيرشويدې ﴿ حَاصِبًا ﴾ هغه تيزه هوا ده چې په دوئ ئې کاڼړی ورولی وؤ، اي ريحا حاصبا، ﴿ إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ ﴾ يعنی پخپله لوط عليه السلام اودَده

دوه لونړې، ښځه ئې پکښې نه ده شامله ځکه هغه مؤمنه نه وه. ﴿نَجَّيْنَٰهُم بِسَحَرٍ﴾ د سحرنه مراد د شپې اخرى وخت دې ﴿نِّعْمَةً﴾ مفعول له دې د ﴿نَجَّيْنَٰهُم﴾ لپاره. ﴿فَتَمَارَوْا۟﴾ یا د مرية نه مشتق دې، شک ته وائي چې حاصل ئې تکذيب دې، يا د مراء نه مشتق دې يعنى جګړې ئې اوکړې د پيغمبرانو سره ﴿وَلَقَدْ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِۦ﴾ مراودة بدكارئ باندى اماده كول او د هغى مطالبه كولو ته وائى. يعني قوم د لوط عليه السلام نه دميلمانو حوالګي مطالبه اوكړه، چې دوئ ورنه خپل خبيث مقصد پوره كړي

﴿فَطَمَسْنَآ أَعْيُنَهُمْ﴾ هر كله چه دوئ د بدفعلئ په نيت فرشتوته رانزدې شول نو جبرئيل عليه السلام د خپل وزر يوه حصه د دوئ په مخونوراخكله نو د دوئ مخونه خاړه شول نظرونه ئى زائله شول. او لوط عليه السلام ته حكم اوشوچه:فاسربأهلك بقطعٍ من الليل(هود:٨١)بياسحرته قريب په دوئ عذاب راغې چه بيان ئى په هودوغيره كښې تيرشويدې ﴿عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ﴾ عذاب قرار نيونكې، ترهغې ترينه جدا نه شو ترڅو يې چې دوئ هلاک کړې نه وو.

وَلَقَدْ جَآءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ ٱلنُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَٰهُمْ
او په تحقيق سره راغلى وو ال فرعون ته پيغمبران، تكذيب وكړو هغوئ زمونږ په آياتونو ټولو نو ونيول مونږ هغوئ
أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُو۟لَٰٓئِكُمْ
په نيولو د غالب قادر ذات .(اې اهل مكې)آيا كفار ستاسو (د زمانى) غوره دى د هغوئ نه
أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾
يا ستاسو د پاره معافى ده په كتابونو كښې . بلكه دوئ دا وائى چه مونږه ډله يو بدله اغستونكى
سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ ٱلسَّاعَةُ
زرده چه شكست به وركړيشى دې ډلې ته او اوبه ګرځوى دوئ شاګانى بلكه قيامت

مَوْعِدُهُمْ	وَالسَّاعَةُ	أَدْهٰى	وَأَمَرُّ ۝
ځائ د وعدې «دعذاب» د دوئ دې،	اوقيامت ډيرسخت دې	او ډير	تريخ دې

﴿وَلَقَدْ جَآءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ ٱلنُّذُرُ﴾دا پنځمه نمونه ده دتخويف دنيوی، چه فرعون اوقوم دهغه
دَ موسى عليه السلام تكذيب اوكړونوتول موپه بحرِقلزم كښ غرق كړل اوهلاک شول. ﴿ءَالَ فِرْعَوْنَ﴾
يعنى قوم دفرعون ﴿ بِـَٔايَـٰتِنَا كُلِّهَا ﴾ايات تسعه ورنه مراددی ﴿فَأَخَذْنَـٰهُمْ﴾يعنى دوئ موپه
عذاب سره اونيول په نيولودهغه ذات چه غالب دې په انتقام چې څوک ئي مغلوب كولې نشي
او قادر دې په هلاكوالى او څوک ئي عاجز كولې نشي.

﴿أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ﴾داالتفات اوخطاب دې اهل مكؤو ته، اواستفهام انكارى دې يعنى
ستاسو دَ زمانى كفار په څه مطمئن دی؟ آيادَدوئ قوت اوعدد زيات دې پاعتبار دَ مخكښنو
كفارو سره ، چې هغوئ هلاک شول او دوئ به نه هلاكيږي ؟ يا دَدوئ كفر كمې درجې والا
دې،او پيغمبر تكذيب كښ نرمى كوی او هغه ته تكليف او اذيت نه رسوی؟ هرګز هيڅ اعتبار
سره ترينه څه نه دی نو بيا دا څنګه كيديشی چې هغوئ هلاک شول او دوئ دَ الله ﷻ دَعذاب
نه بچ شی. ﴿أُوْلَـٰٓئِكُمْ﴾تيرشوی هلاک شوی قومونه،قومِ نوح،قوم عاد ،ثموديان،قوم لوط، قوم
فرعون،

﴿أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ﴾ امْ اضراب انتقالي د پاره دې او د اطمينان دويم سبب بيانيږی چې آيا
دوئ ته سابقؤو كتابونو نه آزادئ پروانه ميلاؤشويده،چې دوئ څه كول غواړي،كوی دی،
عذاب به پرې نه راځی،نو څكه اوس دوئ مطمئن دی ﴿فِى ٱلزُّبُرِ﴾جمع دَ زبور ده،كتب سابقه
ورنه مراد دی.

﴿ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ ﴾ دا دريم سبب دَاطمينان بيانيږی چې آيا دوئ دَدې وجهې نه مطمئن
دی چه دوئ سره يولوئ قوت دې،هوښيارانو اودجنګ ماهرينو جماعت دې،او خپل مينځ
كښ اتفاق واتحاد او همدردی ده ،نودوئ دَ الله ﷻ دَ عذاب ا ولښكر و مقابله كولې شی او

دَ يو بل انتقام اغستې شی؟(ابو السعود) ﴿جَمِيعٌ﴾ پمعنی دَ جمعَ دې هغه منظم جماعت ته ویلی کیږی چه خبره یې یوه وی ﴿مُّنتَصِرٌ﴾ای منتقمٌ من الاعداء ﴿مُّنتَصِرٌ﴾ مفرد راوړلې شو (اګرچه مناسب منتصرون وو) دَ وجه دَ لفظ دَ ((جميع)) نه څکه هغه لفظًا مفرد دې. او دغه رنګه پدې کښې رعایت دَ فواصلو یعنی آخر دَ ایاتونو هم شویدې.

﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ﴾ دا د دوئ زعم رددې چه دَدوئ داجماعت چه دوئ ورباندې غرورکوی ډیر زر به شکست اوخری، او دا پیشن ګوئ الله ﷻ په میدان بدرکښې ښکاره کړه، په روایاتو کښې دی چه دَبدرپه ورځ حضور علیه السلام پخپله خیمه کښې په دعا کښې مضروفه وو او ډیره زیاته زاری اوالحجاح ئی کولو، ابوبکر رضی الله عنه ورته عرض اوکړو چه حسبک یارسولَ الله فقدالححتَ علی ربّکَ نو حضور ﷺ دَخیمی نه راووتلو او داآیت ئی لوستلو ﴿وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ "الدّبر" مفرد دې "الادبار" ئې جمع ده، رعایت دَ فواصلو په وجه مفرد راوړلې شویدې، یاورنه جنسِ دُبر مراد دې چه په کثیرینو هم صادق کیږی، یاپه تاویل دکلّ واحدٍ سره دې

﴿بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ﴾ یعنی داشکست ئی ټوله سزانه ده بلکه اصل عذاب به ورته په قیامت کښې ملاویږی، او دَقیامت عذاب ډیرسخت اوتریخ دې دَعذاب دنیانه ﴿أَدْهَىٰ﴾ ای اعظم داهیةً (روح) یعنی ډیر هیبت ناک دې ﴿وَأَمَرُّ﴾ ډیر تریخ دې، یعنی په انسان ډیر مشکل دې، وهو استعارةٌ لصعوبتهاعلی النفسِ (روح المعانی).

إِنَّ	الْمُجْرِمِينَ	فِي	ضَلَالٍ	وَسُعُرٍ	﴿۴٧﴾	يَوْمَ	يُسْحَبُونَ
بیشکه مجرمان په هلاکت کښې دی په جهنم کښې دی په هغه ورځ چه راخکلې شی دوئ							
فِي	النَّارِ	عَلَىٰ	وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا	مَسَّ	سَقَرَ	﴿۴٨﴾ إِنَّا	كُلَّ شَيْءٍ
په اورکښې په مخونو دَ دوئ (پرمخې)، (ورته به اوئیلې شی) اوڅکئ مزه دَ رسیدلو دَ عذاب د جهنم، بیشکه هرڅیز							
خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿۴٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿۵٠﴾							
پیدا کړیدې مونږ هغه په اندازې سره، او نه دې امرزمونږمګریوخل لکه ریول دَسترګو							

﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى ضَلَٰلٍ﴾ داتخويف دي. يعنى مجرمين كه د دى زمانى او مخكښ زمانى دى تول برابر دى دنياكښ هم په هلاكت كښ دى اوپه آخرت كښ به هم په جهنم كښ وى. پرمخې به اُورته غورځولې كيږى فرشتې به ورته وائى چه اوڅكئ مزه دعذاب د جهنم ﴿فِى ضَلَٰلٍ﴾ اى فى هلاكٍ بالقتلِ فى الدنيا(جلالين)دائى دَدنياسزاده او ﴿وَسُعُرٍ﴾ دائى د آخرت سزاده. ابن عباس رضي الله عنه دَ ﴿فِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ﴾ معنى فى خسرانٍ وجنونٍ كوى نو دا دَ دنيا سزا ده او ﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ﴾ دَآخرت سزاده، يا دَضلال معنى داده چه دَجنت لاربه ورنه وركه وى. نو دواړه دآخرت سزاګانې دى (والله اعلم).

﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ﴾ متعلق دې دَ يقال لهم سره چه دَ ﴿ذُوقُواْ مَسَّ سَقَرَ﴾ نه مخكښ مقدر دې اى يوم يُسحبونَ يُقالَ لهم ذوقوا... ﴿مَسَّ سَقَرَ﴾ الم اوتكليف دَجهنم. مس يمس معنى رسيدل او لګيدل ده، چونكه اوررسيدل او لګيدل سبب د الم دې نو دې وجهې نه الم او تكليف باندې اطلاق دَ مس اوشو. ﴿سَقَرَ﴾ عَلم دَجهنم دې(اعاذناالله منها).

﴿إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَٰهُ﴾ داپه آخركښ دَسورة نفي د شفيع قهري او اثبات د قيامت كيږي، چه دَ هر څيزخالق صرف الله ﷻ دې، دَقيامت دَورځې دَشفاعت اختيارهم صرف هغه سره دې، دَ مشركانوخود ساخته معبودان دَ چا شفاعت نشى كولې. لهذاصرف دَ الله ﷻ عبادت كوئ صرف دَ هغه نه غواړئ ﴿بِقَدَرٍ﴾ او دغه رنګه الله ﷻ هر څيز په يو متعينه اندازې سره پيدا كړيدې، من جمله دَ هر څيز نه دنيا هم ده، دَدې لپاره هم يو متعينه مقررَه اندازه ده، آخر به يوه ورځ دافناء شى، اوهم دابه دَقيامت ورځ وى، نوثبوت دَ قيامت اوشو.

﴿كُلَّ شَىْءٍ﴾ منصوب دې، په أضمرعامله على شريطة التفسيرسره ورستو ﴿خَلَقْنَٰهُ﴾ ئې تفسيركوى په اصل كښ دې خلقناكلّ شئ... ﴿بِقَدَرٍ﴾ معنى تقدير الهى ده يعنى هر څيز الله ﷻ دَ تقدير مطابق پيدا كړيدې، كوم چې په لوح محفوظ كښ ليكلى شويدى، يا ((قدر)) پمعنى دَاندازې سره دې، يعنى هر څيز الله ﷻ دَخپل حكمت او مشيئت مطابق په خاص

اندازې سره پیدا کړیدې،لکه بل ځائی کښې راغلیدی.((وخلق کل شئ فقدره تقدیرا))لیکن اوله معنی مراد اغستل زیات غوره ده ځکه چې متعدد احادیثو کښې ذکر راغلې دې

﴿وَمَا أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ﴾دیکښې د الله ﷻ قدرت کامله بیان دې .او د آیت څو تفسیره شوي دي:

(۱) امر نه مراد تکوین او خلق دې . او ((واحدة)) صفت دې د موصوف محذوف د پاره ، اي: کلمة واحدة، نو مطلب دا آیت دا دې چې مونږ څه پیدا کول غواړو نو بس صرف یو کلمه د ·کن· وئیل وي نو سترګو رپ کښې پیدا شي ، کما في قوله جل في علاه: اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون،

(۲)یا ((واحدة)) صفت دې د((فعلة)) محذوف، اي: ما شاننا الا فعلة واحدة یعنی مونږچه څه کول غواړونو شان زمونږدادې چه هغه کارمونږته محض فعل واحد پشان وی په کولو کښې ئی مونږ ته څه مشقت نه رارسی

(۳) یادَ((امرنا))نه مراد قائمول اوراوستل دَقیامت دی،یعنی قیامت به داسې قائم شی لکه دَ سترګې رپ، نو دا تمثیل دې په قدرت اوسرعت کښې،کقوله تعالی:ومآامرالسّاعة الاّکلمح البصراوهواقرب(النحل:۷۷).

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَىْءٍ
اوپه تحقیق سره هلاک کړیدی مونږستاسو په شان کافران نوآیاشته څوک نصیحت اغستونکې.اوهرڅیز
فَعَلُوهُ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ
چه کړي ئی دي هغوئ په اعمالناموکښې(لیکلې شوې)دې اوهروړوکې اولوئ عمل لیکلې شویدې بیشکه پرهیزګاران
فِى جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ ﴿٥٥﴾
به په جنتونو او نهرونو کښې وی . د ناستې په اعلې ځائیونو کښې به وي په خواه کښې د لوئ بادشاه قدرة لرونکی.

﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ﴾تخویف دنیوی دې کفارمکه ؤته.﴿أَشْيَاعَكُمْ﴾ای اشباهکم فی الکفرمن الامم السابقة(روح المعانی)یعنی څرنګه چه تاسو کفراوتکذیب کوئ نودغه شان امم سابقوهم

کړې وؤ نوهغوئ مونږهلاک کړی وؤنوتاسوولې دهغې نه عبرت نه اخلئ ﴿فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ استفهام پمعنى دامردې،يعنى نصيحت واخلئ

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ﴾ديکښې اخروي عذاب طرف ته اشاره ده ، چې دنيا کښې الله ﷻ د عذاب نه بچ نشو او په آخرت کښې به هم نشي بچ کيدې ، بلکه دوئ چې څه کړي دي ، کراماً کاتبين او حفظه فرشتو هغه ليکلي دي او الله ﷻ به ورله د هغې سزا ورکوي.((فعلوه)) ضمير دَ جمع ياراجع دې "اشياع" (امم مكذبه ؤ) ته يعنى دغه مخکښنو امتونو چه څه هم کول ، کفر او معاصى، نو هغه دَ هغوئ په اعمالنامو کښې ليکلې شوي دي، يا ضمير دَ جمع مطلق عبادو ته راجع دې ﴿فِي الزُّبُرِ﴾اى فى كتب الحفظة، دَ کراماً کاتبينو په رجسټرو کښې ليکلې شويدى.

﴿وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ﴾ ،((مستطر)) نه مراد يا اعمال نامه کښې ليکل دي نو دا د ما قبل تاکيد دې چې د دوئ وړوکې او لوئ هر يو عمل ليکلې کيږي كقوله تعالى:لايغادرُ صغيرةً ولاكبيرةً الاّ احصاها،حضورﷺحضرت عائشهؓته يو ځل اوفرمائيل چه: يا عائشة ايّاک ومحقرات الذنوب فانّ لها من الله طالبًا(ابن كثير)يعنى دَحقير(صغيره)ګناهونو نه ځان ساته،بيشکه الله ﷻ دَ دې مطالبه هم کوى،يا((مستطر)) نه مراد په لوحِ محفوظ کښې ليکل دي ، نو دا بيا تاسيس دې، يعني صرف اعمالنامې کښې د دوئ اعمال نه دي ليکلي شوي ، بلکه علم الهي او لوحِ محفوظ کښې هم ليک دي (والله اعلم).

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ﴾بشارت اخرويه دې چه مُتقيان به په جنتونو اونهرونو کښې وى﴿وَنَهَرٍ﴾جنس نهرونه مراد دى ،رعايت دَ فواصلوپه وجه مفردراوړلې شوي دې. ﴿مَقْعَدِ﴾ناستې او اوسانې ځائ ته وائي،﴿ صِدْقٍ ﴾رښتيا ته وائي،او مجازاً د هر جنس کامل حالت د پاره هم استعماليږي ، لکه عرب وائي : رجل صدق ، اي : كامل في رجولة، يعني واقعي سړى دې ، او د عربو مشهور شاعر تابط شراً وائي:

إِنِّي لَمُهْدٍ مِنْ ثَنَائِي فَقَاصِدٌ بِهِ لِابْنِ عَمِّ الصِّدْقِ شَمْسِ بْنِ مَالِكِ

يعني زه د خپل مدح وثنا هديه خپل تره ځوي شمس بن مالک ته ليږم نو که د تره ځوې ځوک وي نو داسې پکار دې ، نو دلته د((مقعد صدق))نه مراد دناستې اعلى ځائ دې، چې ځائ د

ناستې او اوسانې هم داسې پکار دي ، ځکه چې يو طرف ته پکښې اعلى درجې آرام او راحت ميسر دي او بل طرف ته دا هميشه او لازوال هم دي

﴿عِندَ مَلِيكٍ﴾صيغه دَمبالغې ده اى عظيم الملك﴿مُّقْتَدِرٍ﴾عظيم القدرة،دَ لوئ بادشاه او قادر ذات قربت به ورته نصيب وي .

فائده:دې دواړواسماحسنٰى لره په استجابتْ دَدُعاكښې لوئ اثردې،حکايت دې چه سعيدبن مسيب فرمائى چه يو ځل څه جمات ته په دې خيال داخل شوم چه سحردې ليکن د شپې يوه ډير حصه لا تراوسه پاتې وه،په جمات کښې څمانه بغيربل څوک نه وو،نوځه اوده شوم،دَځه ځيز اوازمى واؤريدلو،نوځه أُويريدم،نوچاراته اووې چه يريږه مه؛بلکه داوايه چه"اللّٰهم انّک مليکٌ مقتدرٌ ما تشاء من امرٍ يکون" دينه بعدچه دَالله ﷻ نه دَځه سوال کوې نوهغه به قبليږى، سعيد بن مسيب رحمه الله فرمائي چې ما په دې صفاتو په وسيله چې څه دعا مې غوختې ده هغه قبوله شوې ده ،

اللّٰهم انّک مليکٌ مقتدرٌ ما تشاء من امرٍ يکون نسألك العفو والعافية في الدنيا و الاخرة

رکوعاتها (۳)	سورة الرحمن مدنية	آیاتها (۷۸)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۵۵) وحسب النزول (۹۷)

نزلت بعد الرّعد و قبل الدهر

دا مدني سورت دي او زمانه دَنزول ئی بعدالهجرة ده.بعض وائی داسورة مکّی دې قرطبی رحمه الله اوبعضِ نورو مفسرینوترجیح دیته ورکړیده چه دامکّی دي.په ترمذی کښ د حضرت جابر رضی الله عنه نه نقل دی چه حضور ﷺ سورة رحمٰن دَاول نه ترآخره پورې دَصحابۇپه مخکښ تلاوت کړو،هغوئ خاموشه وؤ، نوحضور ﷺ ورته اوفرمائیل چه داسورة ما په لیلة الجن کښ په جناتو تلاوت کړو فکانوا احسنَ مردوداً منکم یعنی هغوئ ستاسو نه ښه جواب راکړو،کله چه به ما فبایِّ الآء ربکماتکذبان آیت تلاوت کولونوهغوئ به په جواب کښ وئیل چه لابشئ من نعمکَ ربّنانکذّب فلک الحمد نو د دې حدیث نه معلومیږی چه داسورة مکّی دې ځکه چه لیلة الجن مکی دورکښ شوې وه.

ربط : پدې سورة کښ مسئله دَتوحیدعلی سبیل الترقی دَماقبل نه بیانیږی،ماقبل سورة قمرکښ فرمائیلی وؤ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَٰهُ﴾ دلته سورة رحمن کښ فرمائی﴿تَبَٰرَكَ ٱسْمُ رَبِّكَ ذِى ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ﴾ یعنی لکه څرنګه چه خالق دَهرڅیزصرف الله تعالیٰ دي نو دغسې برکات هم خاص دَالله تعالیٰ په اسم کښ دی،نوبرکت دهنده هم صرف الله تعالیٰ او ګڼړئ.

د سورة دَ مضامینو خلاصه

سوُرت الرحمن څلور حصو باندې مشتمل دې.

(۱)اوله حصه آیت(۱)نه تر(۱۳)پورې ده:دیکښ دَالله تعالیٰ نعمتونو بیان دې.

(۲)دویمه حصه آیت (۱۴)نه تر(۳۰)پورې ده :دیکښ دَالله تعالیٰ ربوبیت اوتوحید دلائلو بیان دې

(۳)دریمه حصه آیت(۳۱)نه تر (۴۵)پورې ده:دیکښ تخویفات ذکر دیٔ.

(۴)څلورمه حصه آیت ۴۲ نه تر ۷۷پورې ده: دیکښ بشارات دی.

اوبالکل آخري آيت تبرک اسم ربک کښې دعوې دَسورت بيان دې

تمت خلاصة السورة

اَلرَّحْمٰنُ ①	عَلَّمَ	الْقُرْاٰنَ ②	خَلَقَ	الْاِنْسَانَ ③	عَلَّمَهُ	الْبَيَانَ ④		
په هر چا مهربانه الله ﷻ	ښودلې ئې دې	قرآن	پيداکړې ئې دې	انسان	ښودلی دی ئې	ورته خبرې		

﴿ اَلرَّحْمٰنُ ﴾دا **دَ سورت اوله حصه** ده چې ديکښې دَالله ﷻ نعمتونو بيان دی.ټول شپږ نعمتونه ذکر کيږي او هر نعمت بيان کښې دوه دوه نعمتونه جوړه جوړه ذکر کيږي،چې هغوئ دواړو يو بل سره ژور تعلق دې. نو دا **اول نعمت** بيان دې،ديکښې دَ الله ﷻ دوه لويو انعاماتو ذکر دې:

(۱)**عمومي رحمت**:چې هغې ذکر په «الرحمن» کښې دی چې هر مخلوق سره هغه رحمت اور رحم والا معامله کوي.

(۲)**خصوصي رحمت**:چې هغه خاص طور باندې په مخلوقاتو کښې په انسان او مسلمان باندې دې.چې هغه «علم القرآن» يعنی تعليم قرآن دې ،يعنی الله ﷻ په انسان باندې خپل خصوصي فضل او رحم دا اوکړو چې هغهٔ ته ئې دَ قرآن تعليم ورکړو،اودَ خپل کتاب حامل يې اوګرځوو ، چې د دې طاقت غرونو هم نه لرلو.«القرآن» مفعول ثانی«علم»اورمفعول اول ئې محذوف دې چې هغه "الانسان" دې.

﴿خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴾دَ **دويم نعمت بيان** دې،ديکښې هم دَ الله ﷻ دَ دوه لوئی انعاماتو ذکر دې.

(۱)**تخليق انسان**:چې انسان يې نيست ته نه هست او عدم نه وجود ته راوستو.

(۲)**تعليم بيان**: چې بيا ئې ورته دَاظهار مافی الضمير دپاره دګويائی اوبيان سليقه او ملکه ورکړه،چې په دې باندې تفاهم،تخاطب اور نوردير مصالح دَ معاد ومعاش دواړو موقوف دی. «البيان» نه مراد قوت ګويائی اونطق دې،چې په دې سره دَ انسان تميز د نورو حيواناتونه راځی.

فائده: تخليق دَانسان اول شويدې اوتعليم دَقرآن ورته روستو ورکړې شوې دې،ليکن دې نه باوجود دلته نعمت دَ تعليم ذکر مقدم اونعمت تخليق ذکر مؤخر دې، نو ديکښې اشاره ده دې خبرې ته،چې روحانی نعمتونه دَجسمانی نعمتونو نه افضل دی .اوروحانی نعمتونو کښې ټولو نه افضل تعليم دَ قرآن دې،نو ځکه مقدم کړيشو.

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝ وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ۝ وَالسَّمَآءَ
نور او سپوږمۍ (روان دي)په حساب سره،واړه بوټي او ونې سجده کوي(الله ﷻ ته)او اسمان
رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ۝ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيْزَانِ ۝ وَاَقِيْمُوا
اوچت کړې ئي دې هغه او ايښې ئې ده تله . لپاره دَدې چه تجاوز نه کوئ تاسو په تله کښې.اوقائم ساتئ
الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ ۝ وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ۝
وزن په انصاف سره اومه کوئ کمې تاسوپه تله کښې.اوزمکه(الله ﷻ)ئيښې ده پيداکړيده لپاره دَخلقو
فِيْهَا فَاكِهَةٌ ۝ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ۝
پدې کښې (قسم قسم) ميوې دي ، او کجورې دي دَ غلافونو والا
وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَ الرَّيْحَانُ ۝ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝
او دانې دي دَ بوسو والا او خوشبوئ دي. نو په کوم يو نعمت دَ نعمتونو دَ خپل رب ،به ستاسو تکذيب کوئ

﴿اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ﴾ دا دَ هريم نعمت بيان دې،ديکښې الله ﷻ دوه لوئ نعمتونه ذکر کړيدي: (۱)نور(۲)سپوګمئ،يعنې نور او سپوګمئ باندې سوچ اوکه،چې دوئ څنګه خپل مدار کښې په ترتيب سره روان دي،اوحرکت کوي،بيا په دوئ کښې تغير اوتبدل ته اوګوره، سپوګمئ مياشت اول کښې اوګوره،مينځ کښې يې مشاهده اوکه،اوبيايې آخر کښې اوګوره. دغه شان نور دَورځ په شروع کښې اوګوره ،بيايې غرمه کښې اوګوره ،او بيا ئې ماذيګر او مابنام کښې نظاره اوکه . او دغه شان ئې ګرمئ او يخنئ کښې دَ فرق اندازه واخله، دا ټول يو مربوط نظام او متعين حساب ماتحت کيږي او دَ انسان فائدې دَ پاره کيږي، دې سره دَ انسان ډير منافع ومصالح مثلاً موسمونو تبديليدل ، ميوې او فصلونو نشونما او پخيدل،اوهغې کښې خوند اوذائقه پيدا کيدل وغيره،وابسته دي،((حسبان))مصدر دې لکه غُفران پمعنی دَ حساب سره: اي يجريان بحساب مقدر في بروجهما ومنازلهمايعنې خپل بروجونو او منازلو کښې متعين وخت اوحساب سره ځي.يا((حسبان))جمع دَ"حساب" ده لکه "شُهبان" جمع دَ"شِهاب" ده يعنې مختلفو برجونو اعتبار سره مختلف اوقات پکښې تيره وي.

﴿وَٱلنَّجۡمُ وَٱلشَّجَرُ يَسۡجُدَانِ﴾ دا **خلورم نعمت بيان** دي ديکښې هم دوه نعمتونو ذکر دي:
(۱) بوټي (۲) ونې ،يعنې بوټو اوونو ته اوګورئ.څومره فائده ترينه اخلئ.دا ټول د الله ﷻ حکم تابع اور منقاد دي اوتاسو خدمت کښې مامور کړي اوتاسو دپاره يې مسخر کړي دي.
«النجم» نه مراد هغه بوټي دي چې تنه نه يې نه وي ،اوپه زمکه خوريګي.لکه کدو ، خربوزه، وغيرو ،او «الشجر» نه مراد هغه ونې اوبوټي دي چې تنه يې وي ﴿يسجدان﴾ دسجدې نه مراد دادې چه د الله ﷻ دتکويني حکم منقاد اوتابعدار دي.

﴿وَٱلسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ ٱلۡمِيزَانَ﴾ دا **پنځم نعمت بيان** دي او ديکښې هم د دوو نعمتونو ذکر دي: (۱) رفع سماء (۲) وضع ميزان.يعنې آسمان ئې قائم کړې دې .او بغير د ستون نه ئې دا شين چهت اوچت ادرولې دې، د دې نورمصالح او فوائد پريګده داڅومره لوئې فضل واحسان دې چې دا د الله ﷻ توحيد يو ښکاره دليل اوننبه ده، او دغه شان د دې قائم ساتلو د پاره ئې عدل وانصاف حکم کړې دې،کچرته دا نه وې نو ټول کائنات کښې به فساد خور وې اوتباه وبرباد شوي به وؤ. «السماء» منصوب على شريطة التفسير دې «رفعها» معنى خلقها مرفوعة ده يعنې ابتدا نه يې اوچت پيدا کړې دې،داسې نه ده چې اول يې پيدا کړو .اوبيا يې اوچت کړو. «و وضع الميزان» "ميزان" متعدد تفسيرونه شويدي، **غوره قول** دا دې چې دينه مراد عدل او انصاف دې يعنې الله ﷻ د عدل وانصاف حکم ورکړيدې، **ځنې مفسرين** وائې چې "ميزان" نه مراد هغه تکويني انتظام دې چې د هغې په وجه ټول کائنات په عدل او صحيح نهج روان دي، هغه ګرمي يخنې، باد و باران،ورځ او شپه ، نور اوسپوګمئ او د غه شان د انسانانو اصلاح وهدايت دپاره د انبياوؤ بعثت اوکتابونو نازلول دي،خلاصه دا چې دينه مراد هغه ټول اسباب دي چې کائنات پرې صحيح اعتدال سره قائم دې، **او ځنې مفسرينو** ترينه ظاهرې اوحسې "ميزان" (تله) مراد اخيستې ده.

﴿أَلَّا تَطۡغَوۡاْ﴾ "الا" په اصل کښې «أن لا» دې، "أن" تفسيريه دې.او "لا" ناهيه ده او دا د وضع ميزان تفسير دې،يعنې وضع د ميزان داده چې تاسو خپل حقوق په اغستو کښې بې انصافي مه کوئ.

يا "ان" مصدريه دې او دينه مخکښې لام اجليه مقدر دې او "لا" نافيه ده اي لئلا تطغوا يعنې "وضع ميزان" مقصد دا دې چې تاسو چرته د خپل حقوق په اغستلو کښې حدودو نه تجاوز

اونه کړئ.اوظلم و زيادتی نه کار وانخلئ "طغيان" وئيلی کيږی حدود نه تجاوز ته.مطلب دادی خپل حقوق اغستو کښ انصاف اوعدل نه کار اخلئ.څومره مو حق جوړيږی هغی نه تجاوز مه کوئ

﴿وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ﴾ يعنی کله چی دبل چا حقوق درسره وابسته وی نوهغه ته هم حقوق بيا پوره پوره انصاف سره ورکوئ ،کمی پکښ مه کوئ.

فائده:لفظ د "ميزان" اهميت او د حکم تاکيد دپاره الله ﷻ دری(۳) ځله مکرر ذکر کړو په اسم ظاهر سره.

﴿وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا ﴾دا **شپږم نعمت** بيان دې،او دا هم په دوه نعمتونو باندی مشتمل دې:

(۱) وضع ارض(۲)پيداوار دَ زمکی،يعنی دَ الله ﷻ څومره فضل واحسان دې په تاسو چی تاسولره زمکه غوړولی ده او بيا ئي د هغې نه تاسو او تاسو د څارووْ رزق بندوبست هم کړيدې،﴿لِلْأَنَامِ﴾نه مراد صرف انسانان دی يا انسانان او جنات دی او ياټول مخلوقات دی.

﴿فِيهَا فَاكِهَةٌ ﴾يعنی مختلف قسم نعمتونه يی زمکی نه پيدا کړيدی:

(۱)بعض هغه چی هغي سره صرف تفکه (خوند اولذت) حاصليږی.

(۲) بعض هغه دي چی هغی سره صرف غذائيت حاصليږی.

(۳) ځنی هغه نعمتونه دی چی هغی سره تفکه اوغذائيت دواړه حاصليږی.

(۴)ځنونه دا دواړه نه حاصليږی بلکه خوشبووغيره ورکوی.

نو ((فيها فاکهة)) کښ دهغه نعمتونو ذکر دې چی هغی سره صرف تفکه حاصليږی﴿وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ﴾ کښ دهغه نعمت ذکر دې چی هغې سره تفکه اوغذائيت دواړه حاصليږی،چې هغه کجهوره ده،((الاکمام)) جمع دَ "کُم" ده، "اوعية التمر"يعنی دکجهورو غلاف ته وائی﴿وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ﴾کښ دَهغه نعمتونو ذکر دې چی هغې سره صرف غذائيت حاصليږی،((الحب)) داني ته وائی، دينه مراد غنم،وريشی،دال،وغيره دی،((العصف)) بوسې ته وائی.يعنی صرف انسان ترينه فائده نه اخلی بلکه دهغی بوټې اوپڼ دَ بوسو کار هم ورکوی ، چې هغې سره دوئ

څارووته خوراک میلاویږی، «الریحان» یعنی بعض بوټی داسی دی چی صرف خوشبو ورکوی، لکه ګلاب، کشمالو وغیره. الریحان معنی خوشبودار بوټی ده.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ ماقبل نعمتونو باندی تفریع ده. یعنی کوم ذات چی په تاسو دومره لوئ لوئ او دومره ډیر انعامات واحسانات کړیدی، آیا ددې باوجود به دهغه ذات نافرمانی کوئ، او بل چا ته به سر ټیټی کوئ او بل څوک به برکات دهنده بولئ. نو دا خو ډیر بې انصافي ده.

﴿الآء﴾ جمع دَ «أَلْيٌ» یا «إِلْيٌ» ده نعمت اوقدرت دواړو معنو کښ استعمالیږی. دلته ترینه مراد نعمت دې، مخاطبین انسان اوجنات دي، او جناتو ذکر اګرچې مخکښ صراحتاً نه دې شوې خود «انام» په ضمن کښ شویدی.

فائده: دا آیت کریمه پدې سورة کښ (۳۱) ځلې مکرر راغلې دې. په ظاهر کښ تکرار دې لیکن په حقیقت کښ تکرار نه دې، هر ځائ کښ ئې مقصد جدا دې. اصول دَ نعمت چه ټول اته (۸) دی: (۱) باطنی (۲) ظاهری (۳) انفسی (۴) آفاقی (۵) بری (۲) بحری (۷) علوی (۸) سفلی. دا ټول دلته ذکر دي نو دا آیت دَ هر یوسره ذکر دې، او دغه رنګه دا آیت دَ تخویفاتو سره وه (۷) ځلې ذکردې، دَجهنم دروازې وه (۷) دی دَ ټولونه دَبچ کیدلو سبب دَتکذیب نه بچ کیدل دی، دغه رنګه اته (۸) ځلې دَ بشاراتو سره اولأذکر دې، او اته (۸) ځلې ثانیًا ذکر دې، دَ جنت اته (۸) دروازې دی، هرې یوې ته دَداخلیدو سبب دَتکذیب نه بچ کیدل دی. نو دا محض لفظی تشارک دې، البته دَ تکرار ظاهری په وجه پدیکښ حسن دَ کلام سره سره افاده دَ تاکید هم ده او دا قسم تکرار په کلام دَ عربوکښ په کثرت سره بلا نکیر استعمالیږی. لکه یوسړې بل ته وائی چه «الم احسن الیکَ بان خوّلتک فی الاموال، الم احسن الیک بان فعلتُ بک کذا و کذا» او په اشعار دَعربوکښ هم استعمال شویدې.

علماء وائی چه مستحبه ده چه سامع دی پس له دې هرآیت نه داالفاظ اووائی چه «لابشئ مَن نعمکَ ربّنانکذّب فلک الحمد» دَحضرت جابر ﷺ نه روایت دې حضور ﷺ سورة رحمان دَاول نه ترآخره پورې زمونږ په مخکښ اولوستلو نوبیائی اوفرمائیل «مالی اَراکم سکوتًا، للجنّ کانوا احسنَ منکم ردّاً» ولې خاموشه یئ، یقیناً چې پیریان ډیر غوره وو د ستاسو نه په جواب کښ.

څکه چه مابه نه لوستلو په هغوئ باندې دا آیت کریمه ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ مګر هغوئ به وئیل چه لابشئ من نعمک ربّنانکذّب فلک الحمدُ (ترمذی).

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ	
الله جل جلاله پیدا کړې دې انسان دَ ختې کړنګیدونکې نه په شان دَ کودرې، او پیداکړې ئې دی پیریان	
مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ	
دَخالصې شغلې دَ اُور نه ، نوپه کوم یونعمت دَ نعمتونو دَ رب خپل به تاسو تکذیب کوئ. الله جل جلاله رب دَ مشرقینو دې	
وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾	
او رب دَ مغربینو دې، نوپه کوم یونعمت دَ نعمتونو دَ رب خپل به تاسو تکذیب کوئ	

﴿خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ﴾ دا د **سورت دویمه حصه** ده. دیکښې **په دعوی دتوحید باندې دلائل** ذکر کیږی. دا **اول دلیل عقلی انفسی** دې، چې انسان دې خپل پیدائش آغاز باندې غور اوکړی چې دې الله جل جلاله دَ خاورې نه پیدا کړې دې ،اوجنات دې په خپل تخلیق باندې غور اوکړي چې خالص دَ اور شغلو نه ئې پیدا کړیدی، آیا داسې بل ذات شته چې هغه دَخاورو او دَاور نه داسې ژوندې مخلوق پیدا کړی؟ هرګز نه شته چې په دې قادر شي، نو تاسو به دَالله جل جلاله کوم کوم قدرتونو نه انکار کوئ.

﴿صَلْصَالٍ﴾ هغه وچه او مټینه خټه چه کله اوکړنګولې شي نو اوګړنګیږی. (جلالین)

﴿كَالْفَخَّارِ﴾ کودرې، او چټکورې یعني هغه خټه چه په اورکښ پخه شي ﴿الْجَآنّ﴾ دَ جان نه مراد یا جنس جن دې یا ورنه مراد ابو الجنّ (دَ پیریانو نیکه) دې، ﴿مِن مَّارِجٍ﴾ دَ اورخالصه شغله چه لوګې پکښې نه وی، یا هغه اور چه مختلف رنګونه پکښې وی، تور، سور، شین، او دا قسمه اور ډیر تیز وی. من په ﴿مِن مَّارِجٍ﴾ کښې ابتدائیه دې اوپه ﴿مِّن نَّارٍ﴾ کښې بیانیه دې، بیان دې دَ ﴿مَّارِجٍ﴾

﴿رَبُّ ٱلۡمَشۡرِقَيۡنِ﴾ دادویم **دلیل عقلی** دي او آفاقي دلیل دي، چه الله ﷻ دَمشرقينو او مغربینو مالک او رب دي، او داخو صرف یو عنوان دي ، د دي په ضمن کښې د الله ﷻ ځومره انعامات او د قدرت مظاهر دي، چې دَ دوئ په تغیر او تبدل سره موسمونه بدلیږي، فصلونه پیدا کیږي،دَشپې اوورځې شروع اواختتام پدې سره کیږي،دغه شان خلقوته نورهم په زرهاؤ فوائد ور رسیږي،نو دا دَ الله ﷻ په تاسو لوئ لوئ نعمتونه دی.

﴿رَبُّ ٱلۡمَشۡرِقَيۡنِ وَرَبُّ ٱلۡمَغۡرِبَيۡنِ﴾مشرق او مغرب تذکره قرآن کښې مختلف صیغو سره شوي ده،ځنې ځائی کښې مفرد صیغه راغلیده لکه رب المشرق والمغرب لا اله الا هو(المزمل۹) او ځنی ځائنو کښې صیغه دَجمعی راوړلی شویده،لکه فلا اقسم برب المشارق والمغارب (المعارج) او دلته صیغه دَتثنيي ده. دیکښې تطبیق داسی کیږی چې جهت او رخ ته اوکتلی شی چې هغه یو دي نو ځکه دَ هغې اعتبار سره صیغه هم هلته د مفرد ذکر شوي ده،اوکه موسم اعتبار سره اوکتلی شی نو دګرمئ اویخنئ مشرق او مغرب کښې واضح فرق موجود وی نو ځکه صیغه دَتثنیه استعمال شی او چونکه دَ هر ورځ نورخاتي او ډوبیدو ځائی دَبلی ورځی نه بدل وی نو دی اعتبار سره صیغه دَ جمع هم استعمالیږي.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ﴾په طلوع اوغروب کښې بی شماره فوائددی.لکه اعتدال دَهوا،اختلاف دَموسمونو اوپیدا اکول دَهرفصل په مناسب وخت کښې،نودکوم یونعمت نه به تاسو انکارکوئ.

مَرَجَ	ٱلۡبَحۡرَيۡنِ	يَلۡتَقِيَانِ ⑲	بَيۡنَهُمَا	بَرۡزَخٌ	لَّا	يَبۡغِيَانِ ⑳	
روان کړي نی دی دوه دریابونه یوبل سره لګیدلي ، دواړومینځ کښې یوه پرده ده تجاوزنه کوی دَ خپل حدود نه.							
فَبِأَيِّ	ءَالَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبَانِ ㉑	يَخۡرُجُ	مِنۡهُمَا	ٱللُّؤۡلُؤُ	وَٱلۡمَرۡجَانُ ㉒
نوپه کوم یونعمت دنعمتونو دَ رب خپل به تاسو تکذیب کوئ . را اوځی دَ دواړونه غټی ملغری اووړی ملغری.							
فَبِأَيِّ	ءَالَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبَانِ ㉓				
نوپه کوم یو نعمت دَ نعمتونو دَ رب خپل به تاسو تکذیب کوئ							

﴿مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ﴾دا **دریم دلیل عقلی دي** په توحید اودبحری مظاهرِ قدرت او نعمتونوبیان دي، چه الله ﷻ پخپل قدرت سره دوه مختلف الطبع دریابونه یوځائ روان کړي وی،ددواړو سطح دیوبل سره لګیدلی وی،په ظاهرکښ څه فصل اوحاجز نه وي لیکن بیا هم دواړه په یوبل کښ نه خلط کیږی ﴿مَرَجَ﴾ ای ارسل واجریٰ ﴿ٱلْبَحْرَيْنِ﴾دوه دریابونه . بحرمالح(مالګین) بحرشیرین، کقوله تعالی:وهوالّذی مرجَ البحرین هذاعذابٌ فراتٌ وهذاملحٌ اجاجٌ(الفرقان:۵۳) بحرمالح هم دالله ﷻ له طرفه یو لوئی انعام دي څکه کچرې دانه وي نوپه هواکښ به فساد او بدبوئي پیداشوې وې،بحرمالح سره بدبوئی اوفساد د هواختم شی.

﴿بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ﴾یعنی ددواړوپه مینځ کښ محضِ دالله ﷻ په قدرت کښ پرده اوحاجزدي چه دواړه نه یوځائ کیږی﴿لَّا يَبْغِيَانِ﴾په یوبل کښ تجاوزنه کوی یعنی یوبل کښ نه خلط کیږی چه دیواوبواثرپه بل کښ راشی،قتاده رحمه الله وائی:لایبغیان علی النّاسِ فیغرقاهم یعنی په خلقونه رااوړی چه خلق غرق کړی بناء پدې قول د﴿بَرْزَخٌ﴾نه مرادپرده اورکاوټ دزمکې دي

﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا ٱللُّؤْلُؤُ﴾دا د بحری نعمتونه ذکر دي چه الله ﷻ ددې دریابونونه تاسولپاره. ملغری وغیره رااوباسی چه ددې منافع ظاهردی.﴿ٱللُّؤْلُؤُ﴾وړې ملغرې﴿وَٱلْمَرْجَانُ﴾غټې ملغرې،مشهوره داده چه ملغرې وغیره دبحرمالح(مالګین)نه رااوځی،بحرشیرین کښ ملغرې نه وی اودلته د﴿مِنْهُمَا﴾نه معلومیږی چه ددواړونه رااوځی،نوپدې وجه علماؤتاویل کړیدي چه(۱)﴿مِنْهُمَا﴾یمعنی دمن مجموعهما دي،کمافی کقوله تعالی:یٰمعشرالجنّ والانسِ الم یأتکم رسُلٌ منکم ای من مجموعکم:څکه چه په جنّاتوکښ رُسل ندی راغلی(۲)بعضِ وائی دلته مضاف حذف دي،ای من احدهما،کمافی قوله تعالی"علی رجُلٍ من القریتین"ای من احدی القریتین.لیکن محققینو ظاهر د قرآن ته ترجیح ورکړیده چه ملغرې ددواړونه رااوځی البته بحرمالح کښ ډیرې دی اوبحرشیرین کښ کمې،دموجوده دوردتجرباتونه هم ثابته ده چه بحرشیرین کښ ملغلرې وی،لهذاتاویلات اوتکلفاتوته ضرورت نشته.

په ملغرواومرجان کښې دظاهری زینت نه علاوه طبّی فوائدهم دی چه داپه امراض قلب،جگر،جنون وغیره کښې استعمالیږی،نودکوم یونعمت نه به تاسوانکارکوئ.

وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَئٰتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿۲۴﴾ فَبِأَيِّ
اودالله ﷻ په قبضه کښې دی بیړئ چلیدونکی دنګی دنګی په دریاب کښې پشان دغرونو نوپه کوم یو
الَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۵﴾ .
نعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذیب کوئ

﴿وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَئَاتُ فِي الْبَحْرِ﴾دا **خلورم دلیل عقلی** دې په توحید،اوپدې کښې هم دبحری نعمتونوبیان دې،چه الله ﷻ پخپل امرسره ستاسولپاره په دریاب کښې دغرونوپشان دنګې دنګې بیړئ روانی کړیدی﴿ الْجَوَارِ﴾ ی ورنه تخفیفاً حذف شویده.اصل کښې جواری دې،جمع دَ جاریةٌ ده کشتئ ته وائی،کشتئ ته جاریة په دې وجه وائی چه شان دَدې دادې چه داچلیږی په اوبو کښې اګرچه په بعضِ اوقاتوکښې په ساحل ولاړه وی،دَجوړیدونه مخکښې ورته فلک وائی کقوله تعالی: واصنع الفلک باعیننا(هود:۳۷)پس دَجوړیدونه ورته سفینه وائی،کقوله تعالی:فانجیناه واصحاب السّفینة(عنکبوت:۱۵)اوپس دَچلیدونه ورته جاریةٌ وائی(کبیر).

﴿الْمُنشَئَاتُ﴾صیغه داسم مفعول ده دَ«انشأ ینشأ»نه ، دَ دې دوه معنې راځی،(۱)صنع اوجوړول یعنی جوړې کړې شوې،صیغه دمجهول راوړلو کښې اشاره ده دې خبرې ته چې دې صنعت اوجوړول انسان ذاتی کمال نه دې،بلکه دَالله ﷻ احسان دې چې هغه ورته الهام کړیدې، (روح) (۲)انشأ بمعنی رفع کښې هم راځی،اې المرفوعات الشُرُع یعنی اوچتواچتو باد بانونو والا کشتئ ﴿ كَالْأَعْلَامِ ﴾جمع دَعَلَم ده دنګودنګو غرونوته وائی،

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ ﴾بیړئ چلیدل دَالله ﷻ لوئ نعمت دې چه په دې سره دَخوراک وغیره سامانونه دَیوښارنه بل ښارته منتقل کیږی، خلق پکښې هم تجارتی وغیره سفرکوی.نودکوم یونعمت نه به تاسوانکارکوئ.

كُلُّ	مَنْ	عَلَيْهَا	فَانٍ ٢٦	وَّيَبْقٰى	وَجْهُ	رَبِّكَ
هر هغه څه چه پدی زمکه دی فانی کیدونکی دی،اوباقی به ـي شي ذات درب ستاچه						
ذُو	الْجَلٰلِ	وَالْإِكْرَامِ ٢٧	فَبِأَيِّ	اٰلَاۤءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ٢٨
خاوند د لويئ او د عزت دي نو په کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ						

﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴾دا **پنځم دليل عقلی** دې په توحيد .ټول په مخ دزمکې مخلوقات فنا کيدونکی اوختميدونکی دی،صرف يوذات ذوالجلال سره د خپلو صفاتو باقي پاتې کيدونکې دې،کوم چه فانی دي نوهغه مستحق دربوبيت نه دې،نولهذا صرف يو الله ﷻ کارساز، برکات ورکونکې اوګڼړئ﴿ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴾ای علی الارض من کښې عموم دې يعنی هرڅه فناء کيدونکی دی.انسان دي که جن،حيوان دي،که اشجار.لقوله تعالی انا لجاعلون ما عليها صعيداً جُرزاً(کهف ٢٨)او من اطلاق پرې تغليبا شويدې

چونکه اصل خطاب دلته انس وجن ته دې، نو دې وجهی نه» من عليها فان »يعني د زمکې مخلوقاتو د فنا ذکر اوشو کنې زمکی آسمانونو او فضا کښې ټول مخلوقات به فنا کېږی صرف الله ﷻ ذات به باقی پاتی کيږی

﴿وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ﴾ وجه نه مراد متاخرينو ذات باری تعالی اغستې دي ﴿ذوالجلال﴾اي ذوالعظمة يعنی ډيرلوئ ذات دې،چاته يې هيڅ قسم ضرورت نشته،ديکښې صفات دتنزيه ته اشاره ده﴿والاکرام﴾اي ذوالفضل والاحسانيعنی ډير فضل اواحسان والا دې خپل بندګانو باندې ډير فضل او احسان کوی،ديکښې صفات کمال طرف ته اشاره ده.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَاۤءِ رَبِّكُمَا ﴾دَدنيافناءکيدل هم دَانسان لپاره لوئ نعمت دې څکه ددې فناءکيدل سبب دې لپاره دَبقاء اوحيات ابدی،اولپاره دَلقاء مع الله،صوفياءوائی الموتُ جسرٌيوصل الحبيبَ الى الحبيبِ.اوبل داچې مخکښې نه دوئ ته دا خبرورکړې شو نو دا هم يو نعمت او احسان نه کم نه دې،نوڅکه اوفرمائيلې شول چې دَخپل پروردګار کوم کوم نعمتونو به تاسو ناقدری کوئ

فائده:،،ذوالجلال والاكرام،، دي دواړوا سماؤنه په حديث كښې اسم اعظم وئيلې شويدى چه په دې سره كومه دعا اوغوښتلې شي نو هغه قبليږي. انس رضي الله عنه فرمائي چه څه د نبي عليه السلام سره ومه يو صحابي مونځ اوكړو بيا ئې داسې دعا اوكړه: اللّهم انّى اسألك بان لک الحمد،لااله الاّ انت المنان،بديع السموات والارض ذوالجلال والاكرام ياحيّ ياقيوم. نونبي عليه السلام صحابؤته اوفرمائيل: اتدرُون بما دعا؟ هغوئ عرض اوكړو: الله ورسوله اعلم نبي ﷺ اوفرمائيل: والّذى نفسى بيدهِ لقد دعا الله باسمه الاعظم الذى اذادُعى به اجاب واذاسئل به اعطى(ترمذى.ابوداؤد، دغه شان په دې اسماؤو سره دَ دعا غوښتلو ترغيب هم راغلې دې. نبي عليه السلام فرمائي الظّوا بـ: ياذاالجلال والاكرام ،يعنى خپلې دعاګانې په دې الفاظو سره غواړئ

يَسْئَلُهُ	مَنْ	فِي	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	كُلَّ	يَوْمٍ	هُوَ
سوال كوي دَالله جل جلاله	نه هغه	څوک چه	په اسمانونو	كښې دى اوزمكه	كښې دى	هر وخت	الله جل جلاله
فِيْ	شَاْنٍ	۝	فَبِاَيِّ	اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ	۝
څه نه	څه تصرف	كښې وي.	نوپه كوم يونعمت	دَ نعمتونو	دَ رب خپل	به تاسو	تكذيب كوئ

﴿يَسْـَٔلُهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ دا **شپږم دليل عقلى** دې په توحيد ،چه دَزمكې،آسمان ټول مخلوقات الله جل جلاله ته په وجوداوبقاء كښې محتاجه دى،اودَهغه نه سوال كوي په لسانِ قال يا حال سره.او الله جل جلاله په ټول كائناتو كښې هروخت پخپلې مرضئ سره تصرف كوي.

﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ﴾ يومٍ دلته پمعنى دَوقتٍ سره دې اى كل وقتٍ من الاوقات ولحظةٍ من اللحظات(روح المعانى) شانٍ نه مراد تصرف كول دى يعنى دَالله جل جلاله تصرف هر وخت په كائناتو كښې جارى وى،دانه ده ممكنه چه په الله جل جلاله باندې ستړې والې ياغفلت دَيوې لحظې لپاره هم طارى شي،عبدالله بن خبيب دَخپل پلارنه روايت كړيدې چه نبي كريم ﷺ دا آيت كريمه تلاوت كړو (كلّ يومٍ هُوفى شانٍ) نومونږ عرض اوكړويارسول الله ﷺ وماذاک الشان؟ يعنى څه كاردې.

نو نبي كريم ﷺ اوفرمائيل: ان يّغفرذنبًا،ويفرج كربًا،ويرفع قومًاويضعُ آخرين.يعنى شان اوكار دَالله جل جلاله دادې چه ګناه معاف كوي.تكليفونه لرې كوي،يوقوم اوچتوى يعنى عزت وركوى، يو ښكته كوى يعنى ذليله كوى ئې(ابن كثير)

مقاتل رحمه الله فرمائی چه داآیت دیهودیانو دَ قول تردید دې. چه هغوئ وائی چه الله ﷻ دَخالی په ورځ هیڅ کارهم نه کوی، سترې وی ارام سره ناست وی (نعوذبالله)
په روح المعانی کښې دی چه عبدالله بن طاهردَحسین ابن الفضل نه تپوس اوکړوچه څه تطبیق دې دَدې آیت اودَهغه احادیثوپه مینځ کښې چه دَتقدیرباره کښې راغلی دی چه ترقیامته پورې څه کیږی دَقلم سیاهی په هغې وچه شویده، نوهغه ورته اووئیل :شؤونٌ یُبدیها لاشؤونٌ یبتدیها یعنی شؤن (تصرفات) دی چه الله ﷻ ئی ښکاره کوی روستو دَتقدیرنه. دانه چه شؤن دی اوس ئی شروع کوی. ((فِي شان)) جار مجرور "استقر" یا "ثابت" سره متعلق کیږی، او خبر واقع کیږی. دَ "هو" ضمیر دَپاره، او ((کل یوم)) مفعول فیه دې دَ استقر یا ثابت.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا﴾ وجود اوبقاء ستاسو، حاجتونه اوضروریات پوره کول ستاسو، دادَالله ﷻ په تاسولوئ لوئ انعامات دی، نودکوم یونعمت دَرب خپل نه به تاسو انکاراوکړئ.

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلٰنِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ الَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٢﴾
زرده چه شروع به کړومونږتاسوسره حساب اې دوؤفرقو نوپه کوم یونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تکذیب کوئ.

﴿سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ ٱلثَّقَلَانِ﴾ دی ځائی نه **دَسورت دریمه حصه** شروع کیږی او پدیکښې تخویفاتوبیان دې اودا آیت د هغی دپاره تمهید دې. ((سنفرغ لکم)) فراغت للشئ، سابق او لاحق دواړو تقاضه کوي، یعنی مخکښې یو کار کښې مشغول وی. بیادَهغی کارنه فارغ شی او دې بل کار ته متوجه شی، اودلته محض تمثیل مقصود دې او اشاره ده دیته چې دَدنیا چمک دمک، شوروغوغا اوتصرفاتو و تغیراتو الله ﷻ په علم کښې یومعلومه اومتعینه انتهاء ده، کله چې هغه پوره شی نو بیا به دا دنیا ورانه شی او تاسو ټول به دَالله ﷻ حضور کښې پیش کیږئ، اوهغه به تاسونه حساب کتاب اخلی، لکه چې یوسړې په یوکارکښې مشغول وی خو په ذهن کښې یی بل کار هم وی، نوکله چې هغه کار نه فارغ شی نو بیا دې بل کارته متوجه شی، اویا ((سنفرغ لکم)) کنایه دَتهدید نه، لکه مونږ پښتو کښې وایو ته صبراوکه.

﴿ٱلثَّقَلَانِ﴾ انسانان اوجنات ورته مراددی، دَثقل تشنیه ده، انس جن ته ثقل ځکه وائی (١) چه دوئ مکلف دی دَاحکام شرعیه ؤ، یعنی دَاحکام شرعیه ؤبوج پرې پروت دې (٢) یاداچه دوئ بوج دی په زمکه (٣) یاداچه پدوئ دګناهونوبوج پروت دې (۴) یاداچه ثقل لفظ په عربئ

ژبه کښې هغه څيزته وائي چه دَهغې شان عظيم وي.قيمتي وي.لکه په حديث کښې دي انّي تارکٌ فيکم الثقلين کتابُ الله وعترتي نوانس اوجن هم قيمتي اوقدر دان دي.په لکم کښې دَجمع صيغه ذکرشوه اوپه﴿ أَيُّهَ ٱلثَّقَلَانِ ﴾کښې تثنيه ذکرشوه،داپدې وجه چه هرفريق جماعت دي،کقوله تعالى:وان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا(حجرات:۹).

يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا۟ مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
اې ټوليه دَپيريانواوانسانانوکچرته وَس رسيږي ستاسوداچه اوتختئ تاسودغاړودَاسمانونو
وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُوا۟ ۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ
اودزمکې نه نواوتختئ کنه،نه شئ تختيدلې تاسومګرپه زورسره نو په کوم يونعمت دَنعمتونو
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ
دَرب خپل به تاسو تکذيب کوئ،رااوبه ليږلې شی په تاسوباندې لمبې دَاور دَجهنم، اوتورلوږې،
فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾ فَإِذَا
نو تاسو به خان نشئ بچ کولې.نوپه کوم يونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تاسو تکذيب کوئ.پس کله چه
ٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَٱلدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا
اوچوې اسمان نوشي به سور ګلابي په شانته دَ سرې څرمنې. نوپه کوم يونعمت دَنعمتونودَرب خپل به
تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَن ذَنۢبِهِۦٓ إِنسٌ وَلَا جَآنٌّ ﴿٣٩﴾
تاسو تکذيب کوئ. پس پدغه ورځ به تپوس نشي کولې دګناه دَ ده په باره کښې .نه دَ انسان نه اونه دَپيرې نه.
فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾
نوپه کوم يو نعمت دَنعمتونو دَرب خپل به تکذيب کوئ.

﴿يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ﴾داتخويف دنيوى دي،چه کچرته په تاسوکښې ،اې انس و جن داطاقت وي چه څمادَعذاب نه دَبچ کيدلولپاره دَآسمانونواودَزمکې دَاطرافونه اووځئ اوبل

محفوظ مقام ته تلي شئ نولاړشئ﴿فَانفُذُوا﴾امردَتعجيزلپاره دي.يعنى نشئ وتلي اوتختيدلي (روح)

﴿لَا تَنفُذُونَ﴾اى لاتقدرون على النفوذ﴿إِلَّا بِسُلْطَانٍ﴾اى بقوّة وقهرٍ.يعنى بغير دقوت اوقدرت نه دا كاركيدنشى چي تاسو دځان نه الله ﷻ عذاب دفع كړئ.اوقوت وقدرت تاسو سره نشته دي.

﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ﴾دا تخويف اخروى دي، يعنى څرنګه دنيا كښ دَالله ﷻ عذاب نه نشئ بچ كيدلي اوهغه ځان نه نشئ لرې كولي نو دغه حالت موبه په آخرت كښ هم وى،د اور لمبى اوګرم كړي شوي تانبا به په تاسو غورزولي كيږى اوتاسو كښ به دومره همت نه وى چي ځان ترينه بچ كړئ يا دَيوبل مدد اوكړئ ﴿شُوَاظٌ﴾دَاورخالصى شغلي ته وائى چي هغي كښ لوږى بالكل آميزش نه وى،﴿وَنُحَاسٌ﴾د نحاس دوه معني دَابن عباس ﷺ نه منقول دى يوه معنى خالص لوږى كړي ده،چى اور پكښ بالكل نه وى.اوبله معنى ترينه دَ تانبي منقول ده،﴿فَلَا تَنتَصِرَانِ﴾اي لاتمتنعانيعنى ځان به نشى بچ كولي

﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا﴾مجرمان دَخپلوجرائمودَسزانه قبل ازوقت مطلع كيدل اوخبريدل هم دَالله ﷻ دَطرفه لوئ نعمت دي،ځكه دَتوبى موقع ورته ملاويږى،نوپس كوم يونعمت دَرب خپل نه به تاسوانكاركوئ.

﴿فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ﴾دا هم تخويف اخروى دي يعنى كله آسمان اوچوى ،اوسخت حرارت اوګرمئ په وجه تک صور شى،دا به يو ډيره هولناكه ورځ وى،په دغه ورځ به مجرمينوته دَخپلي صفائى موقع به نه وركولى كيږى،بلكه علاماتونه به دوئ څرګند معلوميږى، فرشتى به ئى سر او خپو نه نيسى اوجهنم ته به ئى غورځوئ((انشقت السماء)) آسمان اوچوى او دروازي دروازي به شى او فرشتى به ترينه راكوزى شى﴿فَكَانَتْ وَرْدَةً﴾جمله عطف ده په((انشقت السماء)) او تشبيه بليغ ده،اي كالوردة، او وردة نه مراد ياګلاب دي او تشبيه په سورالى كښ وركړى شوي ده،يا وردة نه مراد الفرس الورد دي. دا دَ اسونو يو

خاص قسم دي چې رنګونه بدلوي را بدلوي، سپرلي موسم کښې ني رنګ زيړ وی چې يخني راشي نورنګ يې سور شي اوکله چې يخني خه تيزه شي نو بيا رنګ خړ شي. په دې تقدير وجه تشبيه "تلون" ده يعنې ډير شدت د وجهې نه به آسمان رنګ بدلوي رابدلوي

﴿كَالدِّهَانِ﴾ خبرثاني دې دَ "كانت" ياصفت دې دَ﴿وَرْدَةً﴾ دَ ,,دهان،، مختلفې معنى منقولې دی: ابن عباس ﷺ ئې معنى کوي "الاديمُ الاحمر" سره چمړه. بعضِ وائي چه جمع دَ دُهن ده. يعنې اسمانونه به سره شي او دَ تيلو په شانته به اوبهيږي، په دې قول په بناء به دَدې مطلب دَ يوم تكونُ السّماء كالمهل (المعارج.۸) په شانته دي،

جواب دَ "اذا" يا محذوف دې چې "فما اعظم الهول" دې، يعنې خه لوئ هيبت به وی اويا ئې جواب "فيومئذ لايسئل " دې دَقيامت دَاحوالونه قبل ازوقت اخبارهم دَالله ﷻ دَطرفه يولوئ نعمت دې نو څکه اوئيلې شو﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾

﴿فَيَوْمَئِذٍ ﴾تنوين پکښې عوض دې دَمحذوف نه، تقديرداړنګه دې. فيوم اذانشقّت السّماء(البحرالمحيط). ﴿لَّا يُسْـَٔلُ عَن ذَنۢبِهِۦٓ ﴾ضمير په "ذنبه" کښې "انسٌ اوجنٌ" ته راجع دې، باعتبار کل واحداو "انسٌ ولاجانٌ" اګرچه مؤخر دې لفظاً ليکن مقدم دې رتبةً . څکه چه نائب فاعل دې، دَ﴿لَّا يُسْـَٔلُ ﴾مطلب دادې چه دګناهونو معلومولو اوتحقيق حال لپاره به دَچانه سوال نه کيږی چه آيادا ګناه دې کړيدې اوکنه؟ څکه چه هرڅه الله ﷻ ته معلوم دی دَچانه دَ تپوس کولو حاجت ورته نشته، البته دَالزام حجت لپاره به ورنه سوال کيږی چه په نورو آياتونو کښې ئې(لکه اعراف، حجر وغيره) ذکر دې. (۲)بعضِ وائی چه مواقف دَحشر به مختلف وی، نو په يوموقف کښې به ورنه سوال نه کيږی، لکه په وخت دَخروج کښې دَ قبرونو نه، اوپه بل موقف کښې به ورنه کيږی چه موقف دَحساب به وی(۳)بعضِ وائی چه دَ ګناه دَعذرصفائي بيانولو دپاره تپوس به ورنه نه کيږی کقوله تعالى: ولايؤذن لهم فيعتذرون(المرسلات:36).

يُعْرَفُ	الْمُجْرِمُوْنَ	بِسِيْمٰهُمْ	فَيُؤْخَذُ	بِالنَّوَاصِيْ	وَالْاَقْدَامِ ۝

پیژندلې به شي مجرمان په علامو خپلو سره نو او به نیولې شي دَ ویښتو دَ تندی او دَ قدمونو نه .

فَبِأَيِّ	آلَاءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبَانِ ۝٤٢	هَٰذِهِ	جَهَنَّمُ	الَّتِي	يُكَذِّبُ
پس په كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ				ورته به اوونيلي شي دا هغه جهنم دې چه تكذيب به			
بِهَا	الْمُجْرِمُونَ ۝٤٣	يَطُوفُونَ	بَيْنَهَا	وَبَيْنَ	حَمِيمٍ	آنٍ ۝٤٤	
كوو دَ دى مجرمانو	پيرې به وهي	دوئ په مينځ دَدى كښ اوپه مينځ دَ اشيدلي انتهائي گرمو اوبو كښې					
فَبِأَيِّ	آلَاءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبَانِ ۝٤٥				
نوپه كوم يونعمت	دنعمتونودرب خپل به تاسو	تكذيب كوئ					

﴿ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ ﴾داپمنزله دَعلت دې لپاره دَماقبل،چه سوال به ځكه نه كيږى چه مجرمان به پخپلوخپلوعلاموسره پيژندلې كيږى نونيولې كيږى به اوجهنم ته به غورځولې كيږى ﴿بِسِيمَاهُمْ ﴾چه مخونه به ئي تور وى،قال تعالى وتسودُّ وجوهٌ بدشكله اوپريشانه به وى،قال تعالى وَوجوهٌ يومئذٍباسرةٌ ووجوهٌ يومئذٍعليهاغبرةٌ سترگې به ئي شنې وى،قال تعالى ونحشر المجرمينَ يومئذٍ زُرقًا

﴿فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي ﴾نواصى دَناصيةٌ جمع ده ، دَتندى ويختوته وائى،كيفيت دَنيولوبه ئي داسې وى چه فرشته به ئى دَتندى ويخته دَ قدمونوسره اوترى،دَملاهډوكى به ورته مات كرى،سراوخپې به ئي يوځائ شى اوجهنم ته به ئي اوغورځوى اوورته وائى به چه داهغه جهنم دې چه تاسوئى تكذيب كولو.بعض مفسرين وائى چى دوه فرشتې به يويو مجرم نيسى، يوه به يى تندى نه اونيسى اوبله به يى خپونه نيسى اوجهنم ته به يى غوزارى.

﴿ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي ﴾دينه مخكښ يُقال لهم مقدردې﴿ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا ﴾يعنى دې دوه قسمه عذابونه به پرې پيره او نمبر وى،كله به په اور والا عذاب كښ مبتلا وى اوكله به گرمو اوبو عذاب كښ . دَ دى پيرى اوطواف كيفيت كښ مفسرين داسې ليكى چه مجرمانوته به دَ اور دَ ډيرگرم والى په وجه تنده اولږى نواوبو طرف ته به منډه كرى نو هغه به ډيرې گرمې وى چه اوئى څكى نو كلمې به ئي اوشليږى لكه په سورة محمّد(١٥)كښ دى فقطّع امعاءهم نوبيابه خپل ځائ ته راشى،بيابه تږى شى،بيابه اوبوته لاړشى نوكله به په گرم اورسره ورته عذاب

ملاويږي اوكله په سختو گرمو اوبو سره (ابن كثير) بعض وائي چه په اُوركښ به سوزه ولې
كيږي او په سړونو به ورته سختې گرمې اوبه اړه ولې كيږي (اعاذناالله منهابفضله)
« بينها » ضمير نار جهنم ته راجع دې «حميم» گرمو ايشيدلي اوبو ته وائي. او «ان» هغه
اوبه چې هغې گرمائش او حرارت انتهاء ته رسيدلې وي

وَلِمَنْ	خَافَ	مَقَامَ	رَبِّهٖ	جَنَّتٰنِ	﴿٤٦﴾	فَبِاَيِّ	اٰلَآءِ
او دپاره دهغه چاچه يريږي دقيام نه په حضوردخپل رب كښ دوه باغونه دي نوپه كوم يونعمت د نعمتونو							
رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَآ اَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٩﴾							
درب خپل به تاسو تكذيب كوئ. «دواړه باغونه به» د خانگو والا وي نو په كوم يونعمت دنعمتونو د رب خپل به تاسو تكذيب كوئ							
فِيْهِمَا عَيْنٰنِ تَجْرِيٰنِ ﴿٥٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥١﴾							
پدې دواړوكښ به دوه چيني وي چه بهيږي به. نو په كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ							
فِيْهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجٰنِ ﴿٥٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٣﴾							
پدې دواړوكښ به وي دهرې ميوې نه دوه دوه قسمه نو په كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ							
مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى فُرُشٍۢ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ؕ وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ							
تكيه لگونكي به وي په داسې بستروچه استرونه به ئې دريښموې اوشوكول دميوؤدغې دواړوباغونوبه							
دَانٍ ﴿٥٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٥﴾							
نژدې وي . نو په كوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تكذيب كوئ							

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ ﴾ دې ځائ نه دسورة **څلورمه حصه** شروع كيږي چه پكښ مُتقيانو
ته بشارات ذكر كيږي او تولونه اول خواصو ته بشارت ذكر كيږي. ﴿ وَلِمَنْ ﴾ عام دې جنس انس
دواړوته شامل دې، نوپه دې سره بعض علماؤو استدلال كړې دې چه جنات مؤمنان به هم جنت
ته داخليږي په شان د مؤمن انسانانو. «خاف» خوف نه مراد كله مطلقاً يره وي، چې د تعظيم نه
خالي وي او دهغې اثر تنفر او تبعد په شكل كښ ظاهريږي او كله ترينه مراد خشيت او هغه

یره وی چی عظمت ،کبریائی ،او محسن والی دَ وجهی نه وی چی هغې لازمی اثر تقرب او طاعت اختیارول وی.اودلته ترینه د غه دویمه معنی مراد ده.دی وجهی نه ابن عباس رضی الله عنه دلته دَ خائف تفسیر داسی کوی: من رکب طاعة الله وترک معصیته، "خائف" هغه چاته ویلی کیږی چې الله تعالی اطاعت اختیار کړی او معصیت او نافرمانی پریګدی لیکن دې مطلب دا هرګز نه دې چی هغه به ګناه نه بالکل معصوم وی بلکه ارتکاب دګناه کله کله دَخوف الهی سره جمع کیږی،چه نفس وربانديې غالب شی، دَ ګناه ارتکاب هم اوکړی اودَعقاب دَالله تعالی نه هم خائف وی. دَ دې تائید دَهغه حدیث نه هم کیږی چه ابودرداء رضی الله عنه فرمائی چه نبی کریم ﷺ دا آیت:ولمن خاف مقام ربّه جنتان: تلاوت کړو نوماورته عرض اوکړوچه:وان زنی وان سرق: نو نبی کریم ﷺ دویم ځل بیادغه آیت تلاوت کړونومابیاعرض اوکړوچه:وان زنی وان سرق: دریم ځل ئی بیادغه آیت تلاوت کړونوماورته بیاعرض اوکړو:وان زنی وان سرق:نوونئی فرمائیل: نعم وان رغم انف ابی الدرداء.(ابن کثیر)

«مقام»یامصدرمیمی دې پمعنی دَقیام: سره او مضاف دې فاعل ته،ای ولمن خاف قیامَ ربّه علیه (کشاف،روح)یعنی هغه څوک چه دَ نګرانئ دَالله تعالی نه اویریږی.چه الله تعالی ما او ځما احوال وینی،نودَ ګناه جسارت نه کوی،کمافی قوله تعالی:افمن هوقائمٌ علی کلّ نفسٍ بماکسبت.یا«مقام»اسم مکان دې،مراد ورنه مکان دَ وقوف دَخلقودې په ورځ دَقیامت لپاره دَحساب،کماقال تعالی:یومَ یقومُ النّاسُ لرّب العالمین

﴿جَنَّتَانِ﴾دوه باغونه دَجنت،بعضِ وائی تثنیه دَتکراراوکثرت لپاره ده،یعنی دوئ لپاره به قسمه قسمه ډیر باغونه وی،لیکن اکثرعلماء وائی تثنیه پخپلې معنی کښې ده، دوه باغونه به وی:(۱) یو به دَده وی بل به ئې دَمیلمنووی لکه دنیاکښ چه دَ کورسره حجره،بیټهک وی (۲) یایوبه دَده وی بل به ئې دَ ازواجواو خادمانو وی (۳) یایوبه ئی په محل کښ د ننه وی او بل بهر وی (۴) مقاتل رحمه الله وائی یو به جنتِ عدن وی بل به جنت النعیم وی(۵)بعضِ وائی یو به دَمعصیت دَترک په بدله کښ وی بل به دَطاعت په بدله کښ،یوبه دَعقیده توحید پوجه بل به دَحسن عمل پوجه،دې نه علاوه نوراقوال هم دی پکښ(روح،قرطبی وغیره). په حدیث کښ دَدې دواړوشان داسې راغلې دې چه:انّ عرض کلّ واحدةٍ منهمامسیرة مائة عام:

﴿ ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ ﴾صفت دي د ﴿جَنَّتَانِ ﴾ افنان یاجمع د فنن ده.هغه شاخونوته وائی چې نری او نرمې وي ،دې کښ اشاره ده کثرت دمیوؤ ته. ځکه چه هر شاخ به د میوؤ نه ډک وی(ابن کثیر) یا﴿ أَفْنَانٍ﴾د فنّ جمع ده.یعنی دادواړه باغونه به مختلف انواعواشجارو اواثمارووالا وی ﴿فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴾ددوؤچینونه مرادتسنیم اوسلسبیل دی ﴿ تَجْرِيَانِ ﴾مطلب داچه اوبه به ئي نه وچیږی، اودا دوه چینې به د هغې انهار اربعهؤنه علاوه وی چه په سورة محمّد (۱۵) کښ ئی ذکر دې

﴿ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَٰكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴾دلته هم تثنیه یادتکراراودکثرت لپاره ده.چه په دې باغونو کښ به هرقسم بې شماره میوې وی، د یوقسم میوې به بې شماره اقسام وی.یاتثنیه پخپلې معنی ده،دوه قسمه میوې به وی.یوقسم به هغه وی چه معروف وی.دنیاکښ به ئي لیدلې وی،بل قسم غیرمعروف.یا یو قسم تازه میوې بل قسم وچې میوې

﴿مُتَّكِـِٔينَ﴾منصوب بناء برحالیت دې ذوالحال ئی یامحذوف دې ای یتنعمون خوندونه او مزې به اخلی په داسې حال کښ چې تکیه به ئي لګولې وي .یا حال دې د من نه په ,,ولمن خاف،، کښ، جمع راوړلو کښ رعایت دې د معنی(روح المعانی)اومراددَاتکاء نه یعنی تکیه لړه ولونه اضطجاع دې ارام کول دی والمراد بالاتکاء ههنا الاضطجاع(ابن کثیر)﴿ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ ﴾استبرق غټوریښموته وائی.او بطائن جمع دبطانةٌ ده.دَبسترې د استر یا دَ قالین لاندنئ حصې ته وائی کوم چه دزمکې سره لږیدلې وی.مقابل ئی ظهار راخی،چې دا دَ استر یا دَ قالین بالائی طرف ته وائی، نو مطلب دا شوچه دَجنت دَبسترو لاندې طرف به دَ ریښمو وی نو بالائی حصې خو تپوس مه کوه. دَسعیدبن جبیر﷫نه چاتپوس اوکړوچه بطائن ئی دَ استبرق دی نوظواهربه ئی څنګه وی؟ نو هغه ورته اووې هذا مما قال الله:فلا تعلم نفسٌ مَا اخفی لهم من قُرّة اعینٍ(سجده:۱۷).

﴿وَجَنَى ٱلْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴾جنی مصدر دې، شوکولو ته وائی.اویاصفت مشبه دې په معنی د مجنيّ سره ،مراد ترینه میوه ده,, دان،،د دنا ،یدنو نه دې معنی قریب.یعنی شوکول د

میوو به بالکل قریب اوآسان وی. دَدي کیفیت روایاتو کښ داسې راغی چي کله جنتی دَ یوې ونې میوې ته اشتهاء اوشی نو الله ﷻ به ورته هغه رانیزدې کړی که جنتی یی په ولاړه شوکول غواړی نو په ولاړه بي هم شوکولې شی.که په ناسته یی شوکول غواړی نو په ناسته یی هم شوکولې شی، اوکه په ملاسته یی شوکول غواړی نو په ملاسته به یی هم شوکولې شی

فِيهِنَّ	قٰصِرٰتُ	الطَّرْفِ	لَمْ	يَطْمِثْهُنَّ	إِنْسٌ	قَبْلَهُمْ
پدغه جنتونوکښ به په ناز کتونکې حورې وي ، نه به وی لاس لګولې دوئ ته انسان مخکښ دجنتیانونه						
وَلَا	جَآنٌّ ۝	فَبِأَيِّ	اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ۝	كَأَنَّهُنَّ
اونه پیری،نوپه کوم یونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ،داسې به خکاري ، لکه چې دوئ						
الْيَاقُوتُ	وَالْمَرْجَانُ ۝	فَبِأَيِّ	اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ۝	
یاقوت اومرجان وی.نوپه کوم یونعمت دَنعمتونودَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ						

﴿ فِيهِنَّ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ ﴾ضمیرپه"فیهن"کښ راجع دې﴿جَنَّتَان ﴾ته،جمع دَضمیرپه اعتبار دَ وُسعت او کثرت دَاشجارو او مساکنو او نهرونو ده (کبیر) یا ضمیر راجع دې"فرش"ته او "فی" پمعنی دَ"علی"دې کما فی قوله تعالی:"فی جذوع النخل" یعنی دی بسترو باندی به دوئ حورو سره ناست وی.او د "علی"په ځائ "فی" راوړلو کښ څو نکاتو طرف ته اشاره ده: (۱) یو نکته دا ده لکه څرنګه مظروف خپل ظرف کښ مستقر او پروت وی نودوئ به هم اکثر په جنت کښ حورو سره په بسترو باندې ناست اوپراته وی.

(۲)بله نکته داده چې لکه څرنګه یوظرف خپل مظروف باندی احاطه کړی وی،اومظروف پکښ دننه پروت وی ،نو دا بسترې به هم دومره نرمې او پستې وی چې انسان پکښ کینی نو د ننه به لاړ شی.

﴿قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ ﴾"قصرات" صفت دې موصوف مقدردې ای ازواجٌ قاصرات الطرف،او دَقصرات الطرف معنی:(۱)یاداده چې قصرن ابصارهنّ علیٰ ازواجهنّ،یعنې بندونکې به وې نظرونه خپل لره په خاوندانوخپلوپورې، بل چاته به نه ګوري،دادَښځې کمال اوعفت دې چې صرف خپل خاوندته ګوري،نو وصف یا مبني دې په ظاهر یا کنایه ده دَ فرطِ محبت نه دَ خپلو

خاوندانو سره.(۲)يامعنی داده چې دکمالِ حياء په وجه به سترګې خکته ساتي(۳) يامعنیٰ داده چې دوئ به دَخاوندانو نظرونه خکته کونکي وي خپل ځان پورې،دَډیرحسن په وجه به خاوندان ئی بل چا ته نه ګوري(۴) او بعض مفسرينو ئی معنی ذابلات الطرف تدللا کړې ده،يعنی ډير ناز نه سترګې به پټوی را پټوی.

﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ﴾يعنی داحورې به باکرې وی.طمث.خروج الدم ته وائی،په دې وجه حيض ته هم طمث وائی اوحائضه ښځې ته طامث وائی،اطلاق ئی په باکرو ښځوسره په جماع باندې کيږی،ځکه چه په دې کښ هم خروج الدّم وی،بعضِ وائی تعميم دې پکښ هر قسمه جماع باندې ئی اطلاق کيږی باکرې سره وی اوکه ثيّبه سره،اکثرو اوله معنی مرادکړيده،تعبيرپدې لفظ سره کولوکښ اشاره ده ديته چه دوئ به باکرې وی کله چه هم ورسره خاوندان جماع کوی «روح المعانی»فرّاء وائی چه.طمث.مس ته وائی.ای لم يمسهنّ.

«قبلهم» کښ ضمير ازواجو يعني جنتي خاوندانو ته راجع دې.چه﴿ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ﴾ورباندې دلالت کوی.

﴿كَأَنَّهُنَّ ٱلْيَاقُوتُ وَٱلْمَرْجَانُ﴾دې آيت کښ دَجنت دَحورودَحسن صورت بيان دې،چه دَحسن سيرت نه ئې ورستوذکرکړو،غالبًااشاره وی ديته چه حسن سيرت اولی اوبهتردې دَحُسن صورت نه،په دې آيت کښ تشبيه دَحورودَجنت دَياقوتُ اومرجانُ سره ورکړې شويده،نوبعضِ وائی چه دَياقوتوپه شان به صفاوی اودَمرجان په شان به سپينی وی،بعضِ وائی چه مخونه به ئي دَياقوتوپه شان سره وی اوباقی بدن بهٔ دمرجانوپه شان صفااوسپين وی،اوچونکه دادوه رنګونه په ښځوکښ دَاکثروخلقوخوښ وی نوځکه ئی ورسره تشبيه ورکړه،ابن مسعودﷺدَنبی کريمﷺ نه نقل کړيدی چه:انّ المرأةَ من نسآء اهلِ الجنّة ليُرىٰ بياض ساقها من وّرآءسبعين حُلّةً من حريرٍحتّى يُرىٰ مخها(ابن کثير)يعنی دَجنّتی حورې دَپنډئ سپين والې به دَاوياجوړوباوجودښکاری.او مسند احمد په روايت دی چې پردې کښ به هغی مخ دآئينی نه زيات صفا ښکاری او دَهغی حوري يو ادنی غمی به دومره چمکدار وی چې مشرق اومغرب ټول به روښانه کړی.اوکه په هغې باندې اويا(70)کپړې هم پرتې وی،نو بيا هم هغی پنډئ به ښکاری.

هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ ﴿٦٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦١﴾

نه ده بدله داحسن مگراحسان دي.نوپه کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ

﴿هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ﴾ ((احسان)) عربي کښې يو کار ښه اومحکمې طريقې سره انجام ته رسولو ته وائي.دلته مراد دَاول ((احسان)) نه "احسان في الطاعة" دې يعنې طاعت يې کمال ته رسولې وي.او دويم ((احسان)) نه مراد "احسان في العطاء" دې يعني کمال طاعت بدله کمال عنايت وعطاء نه سوابل څه کيدې شي،ځنې رواياتو نه معلوميږي چې اول احسان نه مرادتوحيددې په دنياکښې اودويم احسان نه مرادجنت دې په آخرت اى ماجزآء التوحيد الاّ الجنّة.انس رضي الله عنه فرمائي چه قرأرسول الله ﷺ﴿هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ﴾فقال وهل تدرون ما قال ربّكم؟ قالواالله ورسوله اعلمُ قال:يقول هل جزاء من انعمتُ عليه بالتوحيد الاّ الجنّة (ابن کثير)

وَمِنْ دُوْنِهِمَا جَنَّتٰنِ ﴿٦٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٣﴾

او علاوه ددې دوؤجنتونونه دوه نورجنتونه دې نوپه کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ

مُدْهَآمَّتٰنِ ﴿٦٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٥﴾ فِيْهِمَا

تک توربه وي دډيرشين والي په وجه.نوپه کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ پدې دوارو جنتونو کښې به

عَيْنٰنِ نَضَّاخَتٰنِ ﴿٦٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٧﴾ فِيْهِمَا

دوه چينې وي جوش وهونکې(فوارې) نوپه کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ پدې دواړوجنتونو کښې به

فَاكِهَةٌ وَّنَخْلٌ وَّرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٩﴾

ميوې وي اوکجورې به وي اواناربه وي.نوپه کوم يونعمت دنعمتونودرب خپل به تاسو تکذيب کوئ

﴿وَمِنْ دُوْنِهِمَا جَنَّتٰنِ﴾په دې آياتونو کښې عوامو دپاره بشارت اوهغوئ دپاره دوه جنتونه ذکر کيږي "دون"پمعنى دَادنى او کم سره دې يعنې دادوه (۲) جنتونه به دَاولنى جنتونو

نه په مرتبه کښې کم وی.ای ومن دون تينک الجنتين في المنزلة والقدر جنتان اُخريان(روح المعانی)

﴿جَنَّتَانِ﴾تثنيه دلته هم يا دَ كثرت لپاره ده لکه چه مخکښې تيرشويا پخپله معنٰی ده،

بعض والی مراد ورنه جنت الفردوس اوجنت الماوی دې.﴿مُدْهَآمَّتَانِ﴾صفت دې دَ «جَنَّتَانِ»او د ادهيمام باب نه دَاسم فاعل تثنيه مؤنث ده.دُهمةٌ نه مشتق دې.د ډيرشين والی په وجه رنگ تور والی ته مائل شي هغی ونيلې کيږي.په قرآن مجيدکښې دايو آيت دې چه کلمه واحده باندې مشتمل دې.

﴿فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ﴾نضخ اوبوشيندلوته يعنی فوارې ته وائی.ای فوّارتان لاينقطعان (جلالين)يعنی فوارې په شکل به په جوش اوتيزئ سره را اوزی چې هغې نه به يو حسين منظر جوړ شی

﴿فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ﴾نخل اورمان عطف دی په«فَاكِهَةٌ»باندې دمعطوف اومعطوف عليه په مينځ کښې مغايرت وی نومعلومه شوه چه دادواړه په فواکه کښې نه دی داخل. په دې وجه امام ابوحنيفهرحمه الله پدې سره استدلال کوی په عدم حنث دَهغه چاچه هغه قسم اوکړی چه والله لا ياکل فاکهةً او بيا انار يا کجورې اُخوری.او دامغايرت دَ دنياپه ميوو کښې دې ځکه چه کجورې کښې غذائيت دې اوانارکښې دواء ده.د آخرت ميوې خالص دَ تلذذ لپاره دی.صاحبين په مسئلی مذکورې کښې دَامام صاحبرحمه الله سره مخالف دی.اووائی چه﴿وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ﴾جداذکرکول دَفضيلت اوکثيرالمنافع په وجه دی.اودغه رنگه په عربوکښې به دادواړه په کثرت سره استعماليدل.

په حديث کښې دی چه دَيهوديانويوځوکسان نبی کريمﷺ ته راغلل.تپوس ئې ورنه اوکړوچه آياپه جنت کښې به ميوې وی؟نبی کريمﷺاوفرمائيل نعم فاکهةٌ وّنخلٌ ورمّانٌ.هغوئ اووئيل آيااهل جنت به ئې خوزی لکه په دنياکښې؟ نبی کريمﷺ اوفرمائيل نعم واضعاف. هغوئ اووئيل نوقضاء حاجت به کوی؟حضورﷺورته اوفرمائيل لاولکنّهم يعرقون ويرشحون

فيذهب الله مافي بطونهم من اذیٰ یعنی خوله به پرې راشي اولګ غوندی به او بهیګی، او خیتی نه به تو له ګندګی ختم شي. (ابن کثیر)

فِيهِنَّ خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ
پدی جنتونو کښې به حوری وی نیکی ښائسته. نو په کوم یو نعمت دَ نعمتونو دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ. حوری به وی
مَّقْصُورَٰتٌ فِى ٱلْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
بندې ساتلې شوی په خیمو کښې. نو په کوم یو نعمت دَ نعمتونو دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ. لاس به نه وی لګولې دوئ ته
إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِـِٔينَ
انسان مخکښې دَ جنتیانو نه او نه پیری. نو په کوم یو نعمت دَ نعمتونو دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ. تکیه لګونکی به وی
عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِىٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾
په بالختونو شنو باندې او په غالیچو (ګدو) عمدو باندې. نو په کوم یو نعمت دَ نعمتونو دَرب خپل به تاسو تکذیب کوئ
تَبَٰرَكَ ٱسْمُ رَبِّكَ ذِى ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾
برکت والا دې نوم دَرب دَستا چه خاوند دلویئ او دَعزت دې

﴿ فِيهِنَّ خَيْرَٰتٌ ﴾ ((فیهن)) ضمیر ((جنتان)) ته راجع دې، چونکه هر یو جنت بیا نورو ډیرو جنتونو ته متضمن دې ، نو دې وجهې نه ضمیر دَجمعي ورته راجع کړې شو ، ((خیرات)) جمع دَ ''خَيْرَة'' ده. ښه اخلاقو والا حورې ﴿حِسَانٌ﴾ ښکلی صورتونو والا ، ام سلمه رضي الله عنها فرمائی چه ما حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه ﴿خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ﴾ څه معنی ده، اوئې فرمائیل: خیراتُ الاخلاق حسانُ الوجوه ﴿حُورٌ﴾ بدل دې دَ ﴿خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ﴾ نه جمع دَ ''حوراءُ'' ده، چه سترګو تور ئې ډیر تور وی او سپین ئې ډیر سپین وی سترګی ئې غوندې او نازک نرې بانړه ئې وي

﴿ مَّقْصُورَٰتٌ ﴾ ای مستوراتٌ ﴿فِى ٱلْخِيَامِ﴾ یعنی په خیمو کښې به پټې او مستوری وی، دا دلالت دې دَهغوئ په صیانت باندې، علامه شبیراحمدعثمانی رحمه الله فرمائی چه دینه

معلوميږي چه دښځې کمال اووصف،ستر پرده ده،دښځو اصلي ښائست په کورکښ کيناستل دي، پکارده چه ښځې دملغروپه شان په کورکښ پټې ناستې وي.نه داچه بازارونوکښ لارو کوڅو کښ دي ګرځي،نن مغربي ممالک دښځودغه قيمتي حقوق ضائع کوي اوبيادعوه هم کوي چه مونږ دښځو حقوق غواړو او د هغې علمبرداران يو.

﴿فِي الْخِيَامِ﴾مراددينه دهغوئ کورونه اومحلونه دي.په حديث کښ دهغې بيان داسې راغلې دې چه ابوموسىٰ اشعري رضي الله عنه فرمائي چه نبي کريم ﷺ فرمائي چه:الخيمةُ درةٌ مجوفةٌ طولها في السّماء ستون ميلاً في كلّ زاوية منهاللمؤمن اهل لايراهم الاخرون يطوف عليهم المؤمن (بخاري، مسلم،ترمذي)يعني داخيمه دډډې ملغرې ده،اوږدوالى ئې شپيته(٦٠)ميله دې،مؤمن لره به د هغې هر يو طرف ته اهل وي،هغوئ به يوبل نهويني،دې به په هغوئ چکرلږه وي.اوبل روايت کښ رازي چه د دې به دغمونه جوړى اويا(٧٠) دروازې وي.

﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ﴾اى قبل اصحابُ الجنّتين،باقي تفسيرمخکښ تير شويدې

﴿مُتَّكِئِينَ﴾حال دې دمقدرنه اى يتنعّمون،اوضميرپکښ اصحاب الجنتين ته راجع دې.﴿عَلَىٰ رَفْرَفٍ﴾ د"رَفٌّ"نه مشتق دې،بلندئ ته وائي،کومه مرغئ چه په هواکښ اُوچته الوځى هغې ته هم رفرفه وائي،دلته ورنه مراد(١)بعض وائي چه شنې ربښمى څادرې دى چه په بسترو ياتکيه ګانو باندې اچولې کيږي.(٢)بعضِ وائي بالختونه اوتکيه ګانې ورنه مراددي(٣)بعضِ وائي د جنّت چمنونه ورنه مراددى.﴿وَعَبْقَرِيٍّ﴾ابن عباس رضي الله عنه اوقتاده وغيره وائي چې«عبقرى» غاليچو ته يعنى ګدئ ته وائي،بعضِ وائي چه هرنادراوعمده څيزته وائي،حضور ﷺ دغه لفظ دحضرت عمر رضي الله عنه باره کښ استعمال کړيدې،فلم ارىٰ عبقريًا يفري فَرِيَّه (بخاري،باب فضل عمر) يعني ماداسې باکمال اوعمده سړې نه دې ليدلې چه دعمر رضي الله عنه په شان کارکوى، .بعضِ وائي «عبقرى» منسوب دې "عبقر" ته،عربو دا ګمان وو چه عبقر د جناتو ښاردې،نودوئ هر عجيب غريب څيزديته منسوب کوى،بعض وائي د غتو ربښموڅادرونوته وائي،وعلى كلّ حال اهل جنت چه کوم ځائ اوسيږي نوهلته به عمده عمده تکيه ګانى،بسترې،قالينونه

غوړيدلی وی،نوداداﷲ ﷻ بی شماره انعامات وی، نودَ کوم يو نعمت دَرب خپل نه به تاسو انکار کوئ.

دلته پوري دَعوامو جنت بيان پوره شو ،دَخواصو او عوامو په جنت کښ يو څو واضع فرقونه ذکرشو:

(۱)خواصو جنت کښ په ونی او ميوی ډيرې وی،څکه چه د هغی صفت ((ذواتا افنان)) راغلې دی.او عوامو جنت کښ به واړه بوټی ډير وی څکه چی صفت ((مدهٰمتان))راغلې دې.

(۲)دهغې چينو صفت جری راغليدې چی بهيږی به اودَدي چينو صفت نضخ راغليدې چې جوش به وهی،اوفوار به پريدی

(۳)د هغې هرې ميوې جوړه ذکر دې،((من كل فاكهة زوجان))ديکښ دهغې ذکر نشته.

(۴) هلته چې دَحوروکوم اوصاف بيان شويدی دلته هغه ټول اوصاف نشته.

﴿تَبَٰرَكَ ٱسْمُ رَبِّكَ ذِى ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ﴾داپه آخرکښ دعوه دَسورة ذکرکيږی چه دانعمتونه دَجنت به هغه چاته ملاويږی چه دعوت دَرب ئی اومنلوچه اﷲ ﷻ نه سِوی څوک کارساز نشته،برکت هم دَهغه په نوم کښ دې اوهغه خاوند دَفضل تام اواعطاء تام دې،اللّهم ارزقناها بفضلکَ وجودکَ وکرمکَ ياارحم الرّاحمين ياذاالجلال الاكرام،واغفرلنا ولوالدينا واساتذنا وازواجنا وذرّياتناوجميع امّة محمّدﷺ.آمين.

هرکه خوانَد دُعاطمع دارم زانکه من گنهگارم
صرفتُ العمرفی لهو ولعبٍ فـآهـاثمّ آهـاثُمّ آها

ركوعاتها (۳)	سورة الواقعة مكية	آياتها (۹۶)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكې دې شروع كوم		

ترتيبها حسب التسلسل (۵۶) وحسب النزول (۴۶)

نزلت بعدطه قبل الشعراء.

ربط: (۱) پدى سورة كښې توحيددَماقبل سورة نه على سبيل الترقى بيانيږى،ماقبل سورة رحمٰن كښې داوؤچه﴿تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلٰلِ وَالْإِكْرَامِ﴾يعنى بركت والانوم صرف دَالله ﷻدې اوهغه بركات وركونكې دې،نوهركله چه بركات خاص دَبارى تعالى په اسم كښې دى نو دى سورت كښې دى﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ﴾يعنى الله ﷻ پدغه صفت كښې دَشريكانو نه پاک اوګڼړئ.

(۲)ماقبل سورت كښې دَخواصو مؤمنانو اوعامو مؤمنانودَ جنت فرق بيان شوې وؤ.دې سورت كښې په تفصيل سره دَمكلفينو اقسام او احوال بيانيږى.

فضيلت:ابن مسعود ﷛فرمائى چه:سمعتُ رسول الله ﷺيقول:من قرأسورة الواقعة كلّ ليلةٍ لم تُصبه الفاقةُ ابداً،ابن عساكردَابن عباس ﷛ نه دَدې په مثل مرفوعًاروايت نقل كړيدې،اوابن مردويه دَانس ﷛نه نقل كړيدى چه حضور ﷺفرمائى:سورة الواقعةُ سورة الغنٰى فاقرؤها وعلّموها اولادكم،روايت دې چه عثمان ﷛ دَعبدالله بن مسعود ﷛بيمارپُرسئ ته لاړو،هغه په مرض الوفات كښې وؤ،عثمان ﷛ورته اووئيل څه تكليف دې تاته،هغه ورته اووئيل دَ خپلو ګناهونو،عثمان ﷛ورته اووئيل چه خواهش دې څه دې،هغه ورته اووئيل دَالله ﷻ رحم، عثمان ﷛ ورته اووئيل آياطبيب درله رااوغواړم هغه ورته اووئيل طبيب خو څه بيمار كړې يمه، عثمان ﷛ورته اووئيل آيادَبيت المال نه درته څه عطيّه راوليږم،هغه ورته اووئيل ماته ضرورت نشته،عثمان ﷛ورته اووئيل چه ستانه ورستوبه ستابچوله به پكارراشى هغه ورته اووئيل آياته ځماپه بچوباندې دَفقرخطره كوې،ماهغوئ ته امركړيدې چه هرشپه سورة الواقعه لولئ،مادَحضور ﷺنه اوريدلى دى:من قرأسورة الواقعة لم تصبه الفاقة ابدا(ابن كثير).

دسورة دَمضامينو اجمالي خلاصه

ابتداء كښ تمهيد دې چه پكښ احوال دَقيامت دى.بيادَدريوُجماعتونو ذكردې، دَهغوئ احوال اونتيجه بطورِ لف نشرغيرمرتب،درميان كښ په توحيدخلوردلائل، بياعظمت دَقرآن،په آخركښ دَسورة دعوه.

تفصيلي خلاصه

﴿ إِذَا وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴾آيت(۱)نه ترآيت(۲)پورې تمهيددې احوال دَقيامت پكښ ذكركيږى

﴿ وَكُنتُمْ أَزْوَٰجًا ثَلَٰثَةً ﴾آيت(۷)نه ترآيت (۱۰) پورې دَدرې جماعتونويعنى اصحاب الميمنه،اصحاب المشئمه،السابقون اجمالي ذكردې.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ﴾ آيت(۱۱)نه ترآيت(۲۲)پورې دَ"السّابقون"دَاحوالوبيان دې،بطريق لف نشرغيرمرتب.

﴿ وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ﴾آيت(۲۷)نه ترآيت(۴۰)پورې،دَاول جماعت يعنى اصحاب الميمنه دَاحوالُ بيان دې

﴿وَأَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ﴾آيت(۴۱)نه ترآيت(۵۲)پورې دَدويم فريق يعنى اصحاب المشئمه دَاحوالوبيان دې.

﴿نَحْنُ خَلَقْنَٰكُمْ ﴾آيت(۵۷)نه ترآيت(۲۲)پورې اول دليل عقلي دې په توحيد او په بعث

﴿أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴾آيت(۲۳)نه ترآيت(۲۷)پورې دويم دليل دې.

﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴾آيت(۲۸)نه ترآيت(۷۰)پورې دريم دليل عقلي دې په توحيد

﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى تُورُونَ ﴾آيت(۷۱)نه ترآيت(۷۳)پورې خلور دليل عقلي دې.

﴿ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴾آيت(۷۴)دلائلُ نه بعددعوىٰ دَسورة ذكرده.

﴿ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴾آيت((۷۵))نه آيت((۸۲))پورې دقرآن دعظمت بيان دي

﴿ فَلَوۡلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلۡحُلۡقُومَ ﴾نه ترآيت((۸۷)) پورې زجردي منكرينودقيامت ته. بيا ترآيت((۹۵))پورې ددرې واړوجماعتونو داحوالو اعاده ده

﴿فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ﴾آيت((۹۲))په آخركښ دسورة ددعوې اعاده ده

تمت خلاصة السورة اجمالاًوتفصيلاً

إِذَا	وَقَعَتِ	ٱلۡوَاقِعَةُ	۝١	لَيۡسَ	لِوَقۡعَتِهَا	كَاذِبَةٌ	۝٢خَافِضَةٌ
كله چه واقع شى واقع كيدونكې(قيامت)نشته په واقع كيدو د هغى كښ دروغ. ښكته(ذليله)كونكې دې.							
رَّافِعَةٌ	۝٣إِذَا	رُجَّتِ	ٱلۡأَرۡضُ	رَجًّا	۝٤	وَبُسَّتِ	
پورته كونكې دې. كله چه اوخوځولې شى زمكه په سختوخوځولوسره.اوريزه ريزه كړې شى							
ٱلۡجِبَالُ	بَسًّا	۝٥	فَكَانَتۡ	هَبَآءً	مُّنۢبَثًّا	۝٦	
غرونه	په	ريزه	ريزه	كولوسره،نوشى	په	داغرونه	دوړه	خوره.

﴿إِذَا وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ﴾دې آياتونوكښ د"ازواجاًثلثه" داحوالودبيان دپاره تمهيد دې،چه كله قيامت قائم شى نوپه دغه وخت به ټول خلق به په درې جماعتونوكښ تقسيم شى،اصحابُ الميمنه،اصحابُ المشئمه،مقرّبين،ورستوآياتونوكښ بيادې درې واړوجماعتونوتفصيلى احوال ذكركيږى.((اذا))په باره كښ راجح قول دا دې دا دلته تهويل دپاره راغليدې،په دى سره دلته دقيامت حادثې هولناكئ اوخوفناكئ طرف ته اشاره ده،او ظرف (يعنى اذا اواذ) چې كله تهويل دپاره راشې نواصح او بې تكلفه قول دادې چې بيا دې دپاره نه دعامل تلاش كولوضرورت شته او نه ورله دجواب لټولو ضرورت شته ﴿ٱلۡوَاقِعَةُ ﴾ واقعه معنى ده واقع كيدونكې دا دقيامت په نومونوكښ يونوم دې،قيامت په دې نوم سره ځكه مسمّى شوچه هغه به لامحاله واقع كيږى(ابن كثير).

﴿لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ﴾ وقعة يوغږ امر واقع کیدلوته وائی ((کاذبة)) مصدر دې په وزن دَاسم فاعل ،یعنی دې واقع کیدوکښې هیڅ دروغ نشته ، دابه په رښتیا واقع کیږی.یا((کاذبة)) صیغه داسم فاعل ده اوصفت دې دپاره دَموصوف محذوف . اي نفس کاذبة. دې صورت کښې لام په ((لوقعتها)) کښې دَتوقیت دَپاره دې یعنی اوس خو لګیایئ اودروغ وایئ چې قیامت نشته اودوباره ژوندې کیدل نشته،خوچې واقع شي نو بیابه څوک هم داخبرې نشی کولې

﴿خَافِضَةٌ﴾خبردې دَمبتدا محذوف ای هی خافضةٌ للكافرين.یعنی کافرانولره ذلیله کونکی ورځ ده چه جهنم ته به غورځیږی.﴿رَّافِعَةٌ﴾خبربعدخبردې.ای رافعةٌ للمؤمنین، مؤمنانو لره عزت ورکونکی ده چه جنت ته به داخلیږی.

﴿إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ﴾بدل دې دَ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ﴾نه."رج"خوځولو ته وائي یعنی ځمکه به دومره سخته اوخوځولې شی چې څه هم په مخ دَځمکې وی هغه به ټول راغوزار شی

﴿وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا﴾یعنی غرونه ریزه ریزه شی،ای فُتِّتَتْ فتًّا،بعض وایئ معنی داده چه یوړلې به شی دَځپلوځایونونه،کقوله تعالی:وسُيِّرَتِ الجبالُ فكانت سرابًا.﴿فَكَانَتْ هَبَآءً﴾ ای غباراً﴿مُّنۢبَثًّا﴾ای منتشراً.

وَّكُنْتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ۞ فَاَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ۙ مَآ اَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ۞
اوشئ به تاسو ډلې درې، پس ښی طرف والا، څومره ښه حال به وی دښي طرف والؤ،
وَاَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ۙ مَآ اَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ۞ وَالسّٰبِقُوْنَ السّٰبِقُوْنَ ۞
اوګس طرف والا،څومره بد حال به وی دَ ګس طرف والؤ. او ړومبی کیدونکی خو ړومبی کیدونکی دی

﴿وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً﴾تمهیدنه بعددَدرې(۳)جماعتونو اجمالی ذکردې چه کله قیامت قائم شی نوخلق به درې قسمه شی(۱)اصحاب الميمنه(۲)اصحابُ المشئمه(۳)السابقون.

﴿فَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ﴾ " الميمنة"معنی ښې طرف او " المشئمة"معنی ګس طرف ده ښې طرف والا نه مراد جنتيان اوګس طرف والا نه مراد جهنميان دی چونکه اهل عرب دښې طرف نه نيک فالی اوګس طرف نه بدشګونی اخلی نوځکه ورته ((اصحب الميمنة)) او ((اصحب المشئمة)) اويلې شو،يا چونکه جنتيانو ته به اعمال نامې په ښی لاس کښ او جهنميانو ته به ګس لاس کښ ميلاويږی نو دې وجهې نه جنتيانو ته ((اصحٰب الميمنة)) اوجهنميانو ته ((اصحٰب المشئمة)) اويلې شوَيا چونکه جنتيان به جنت او عرش الهی ښې طرف ته اوجهنميان په ګس طرف اولاړ وی نوځکه ورته ((اصحٰب الميمنة)) او ((اصحٰب المشئمة)) اوويلی شو.

يا((الميمنة)) نه دَ "يُمن"بمعنی خوش بختی او برکت)او ((المشئمة)) دَ"شؤم" (بمعنی بدبختی) نه ماخوذ دې، نو((اصحٰب الميمنة)) نه مراد خوش بخت خلق (جنتيان) دي او ((اصحٰب المشئمة)) نه مراد بدبخته اوسپيره دی.

((اصحٰب الميمنة)) مبتدا دې ((مااصحٰب الميمنة))مبتدا سره دَ خبر نه پوره جمله خبر واقع کيږی د اول مبتدا دَپاره،يا ((اصحٰب الميمنة)) خبر دې مبتدا محذوف احدها دَ پاره.يعنی هغه دری ډلو کښ اوله ډله اصحب الميمنة ده او ما اصحٰب الميمنه پوره جمله انشائيه مقول في حقهم په تاويل ورله صفت واقع شوي ده ،هم دهغه دوه صورتونه په ((واصحب المشئمة))کښ جاري کيږی،خودلته به دويم صورت کښ مبتدا ثانيها وی.

﴿وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ﴾دادَريم جماعت بيان دې،يعنی ړومبي کيدنکي خو ړومبي کيدونکې دی، دا تعبير دَهغوئ عظمت شان اوفضل باندی دلالت کوی،لکه پښتو کښ وائی:څه خوځه يم ، يا ته خو ته يې،مطلب دا چې دَسابقينو اوخيرکارونو کښ ړومبی کيدونکی څه تپوس کوئ،هغوئ خو بس هغوئ دی،دَهغوئ درجی الله ﷻ ته معلومې دی.او ((السابقون)) نه نيکئ کارونو کښ سبقت کونکی مراد دی خواه که هغه ايمان دې يا اعمال صالحه دی يا توبه ده،خلاصه دا چې دَشريعت هرحکم ته غاړه اېښودنکی وی اوپه اول وهله کښ بغير چوچرا نه ، تسليم کيږي.

دَدی جملې ترکيب کښ هم دوه احتماله دی،يو دا چې اول ((السابقون)) مبتدا او دويم ((السابقون)) ورله خبر،يااول ((السابقون)) خبردي،دَ ثالثها مبتدا محذوف دپارهَ،اودويم ورله صفت دې.

أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾

هم دوئ نژدې کړې شويدی الله ﷻ ته. دوئ به په جنتونو د نعمتونو کښې وي

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ

لويه ډله به وی د ړومبو خلقونه، او لږ خلق به وی د وروستنو نه ناست به وی دوئ په تختونو

مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ

په سرو زرو اودلو شوو باندی، تکيه لګوونکی به وی په هغو تختونو باندی، يو بل ته مخامخ به وی. ګرځی راګرځی به

عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ

په دوئ لپاره د خدمت هلکان هميشه به هلکان وی، په ګلاسونو سره او په کوزوسره، او په کاسو د کوسړ

مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ

د بهيدونکو شرابونه نه به سر خوګيږي شی د دوئ د هغی شرابونه اونه به بيخوده (بيهوشه) کيږی. او په ميوؤسره

مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾

د هغی قسمونونه چه دوئ ئې خوښه وی او په غوښه د مرغانوسره د هغی قسمونونه چه د دوئ ورته زړه کيږی.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً

او دوئ لپاره به حورې وی غټوسترګو والا، پشان د ملغروپټوساتلوشوؤپه غلافونو کښې بدله ورکيدېشی دوئ ته

بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا

په مطابق د هغه عملونو چه دوئ به کول نه به آوری دوئ په جنت کښې عبث خبرې اونه د ګناه خبرې، مګر

قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

داخبره چه سلام دې سلام دې

﴿أُوْلَـٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ﴾ دى ځائى نه دَدرى واړو جماعتونو احوال بيانيږى بطور لف نشر غير مرتب، داد **سابقينو حالت بيان** دي، ((اولئک)) كښ اشاره "السابقون" ته ده. ((المقربون)) دا ئي **اول حالت** بيان دي يعنى دوئ ته به جنت كښ دَعام جنتيانو په نسبت زيات قرب الهى نصيب وى. ﴿فِى جَنَّـٰتِ﴾ جار مجرور ((المقربون)) سره متعلق دي

﴿ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ﴾ خبر دَ مبتدامقدردي، اى هم ثلة. ثُلة په ضمي سره دَانسانانو جماعت ته وائى او په فتحې سره دَ ګډو بيزو رمې ته وائى، مطلب دادي چه سابقينو كښ به كثير تعداد دَ اولينو وى اولګ غوندي تعداد به د آخرينو وى ((الاولين)) او ((الآخرين)) نه څوک مراد دي؟ دې باره كښ متعدد اقوال راغلى دى:

(۱) دَ "الاوّلين" نه مراد دآدم عليه السلام نه ترنبى كريم ﷺ پورې چه څومره امتونه تيرشويدى هغه مراد دى "الاخرين" نه دَنبى كريم ﷺ نه ترقيامت پورې خلق مراددى.

ليكن په **دې توجيه باندې اشكال** دې چه داخو دَ امم سابقۇفضيلت راغې په دې اُمت باندې، ځكه چه دينه معلوميږى چه دې امت كښ به دَسابقينومقربينوتعدادكم وى مخكنى امتونوكښ به ډيروى، حالانكه دا دَ قرآن دَ نصوصولكه "كنتم خيرامّةٍ اخرجت..." ولتكونوا شهداءعلى الناس... نه خلاف ده اودغه شان په ډيرواحاديثوكښ هم دَدې امت فضيلت په مخكښنو امتونوباندې راغلې دې.

جواب دا دې چه دَ اُمم سابقۇو فضيلت نه دې راغلې ځكه چه: (۱) مخكښى امتونو كښ دَ سابقينو كثرت اودَدې امت سابقينو قلت صرف تعداد سره دې. چونكه هغوئ ته زمانه زياته ميلاؤ ده نو ځكه دَهغوئ سابقينو تعداد به هم زيادت وي او دې امت ته زمانه كم ميلاؤ ده نو دې وجهې نه يى دَسابقينو تعداد هم كم دې، ليكن تعداد نه قطع نظر زماني اعتبار اوشى او دَ زماني نسبت سره شمار اوشى نو بيا به دَدې امت سابقين زيات وى. دې مثال داسى واخلئ لكه يو مصنف پنځه كاله كښ پنځه كتابونه اوليكې، اوبل مصنف په درى كاله كښ څلور كتابونه اوليكې، نو كه نفس تعداد ته اوګورو نو دَ اول مصنف كتابونه زيات دى ليكن كه زماني تناسب سره حساب اولګوو نودويم تعداد زيات دي (۲) بل داچې دَسابقينو تعداد زياتوالى دَوجهى نه نفس فضيلت كښ كمى نه راځى ،ځكه چې دَدې امت فضيلت كثرت

متبعینو په اعتبار سره دي(۳)بل داچې په هغوئ کښې انبیاء دهغوئ هم داخل دی.نو کثرت دهغوئ دوجه دانبیاؤنه دي.

(۲)دویم قول دادي چه ((الاولین)) او((الآخرین)) دواړه ددې اُمت دی، اولین نه مراد ددې امت قرونِ اولی یعنی صحابه رضی الله عنهم تابعین وغیره دی ، په حدیث کښې ورته هم خیرالقرون وئیلې شوي دی،اود آخرین نه قرونِ اولی نه ورستو خلق مراد دي.نو مطلب دا شو چه امت محمدیه علی صاحبها الف الف سلام وتحیة کښې چه کومو خلقو ته دسابقینو مقربینو مرتبه حاصله وی نو اکثر به پکښې دقرونِ اولی خلق وی،اوقرونِ اولی نه ورستوبه ډیرکم خوش قسمته داسې وی چه دامرتبه به ورته حاصله وی .اکثرومفسرینولکه ابو حیان ، ابن کثیر،قرطبی،آلوسي وغیره دې قول ته ترجیح ورکړیده،صاحب دروح المعانی ددې قول په تائیدکښې یوحدیث مرفوع هم ذکرکړیدي چه حضور ﷺ فرمائی چه ((هما جمیعًا من هذه الامة)) یعنی دادواړه جماعتونه ددې امت نه دی،ددې قول په بناء﴿ وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴾کښې خطاب فقط دې امت ته دي.

(۳)دریم قول دادي چه اولین او آخرین دهراُمت مراد دی،شک نشته پدې کښې چه اول دهرامت غوره وی داخردهغې نه(والله اعلم).

﴿عَلَىٰ سُرُرٍ﴾**دویم حالت** بیان دي،یعنی خپلو دوستانو سره به ګپ شپ موقع میلاویږی، او د هغی انتظام به داسی شوي وی،چې دوئ به د سرو زور پړونه جوړ کټونو باندې تکیه وهلې یو بل به ته مخامخ ناست وی،دجنت خائسته اوسدابهار هلکان به یی په خدمت باندې مامور وی، پاکیزه شرابو دور به چلیږی،عمده او لذیذې میوې به ورته پیش کیږی ،اوخوراک کښې به ورته مرغیو غوښه وی.

((سرر)) جمع دسریرده، مراد ورنه تختونه،پالنګونه دي ، او جار او مجرور متعلق دی کائنون پورې ﴿مَّوْضُونَةٍ ﴾ای منسوجة بالذهب،د وضن نه مأخوذ دي، اودلو ته وائی،یعنی جنتیان به په داسې تختونوناست وی چه پرې به ئی د سرو زرو وی،یا﴿مَّوْضُونَةٍ ﴾ پمعنی د مصفوفة دي،عکرمه رحمه الله وائی مشبکة بالدرر و الیاقوت یعنی یاقوت او ملغلرې به په کښې لګولې شوې وي. ﴿مُّتَّكِئِينَ﴾او﴿مُتَقَابِلِينَ ﴾دواړه حال واقع کیږی د((علی سرر)) متعلق ضمیر نه ،یعنی جنتیان په کټونو ناست وی،تکیه به یی وهلی وی ،او یوبل ته به مخامخ وی

چا به چا ته شا او سټ نه وی ﴿وِلۡدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ﴾ مخلدون دَ خلود نه دي يعنی هلک والی صفت به يې هميشه وی يا خلدة نه دي، خلده دَ غوږونو واليو يو خاص قسم دې يعنی غوږونو کښې به ئې والئ وي.

﴿بِأَكۡوَابٖ﴾ متعلق دي دَ ﴿يَطُوفُ عَلَيۡهِمۡ﴾ سره، اکواب جمع دَ کوب ده آنيةٌ لاعرا لها و لا خراطيم (روح المعانی) يعنی دَ شرابو څکلو هغه لوخی چه نه ئې مخوکی وی او نه ئې کنډې وی، ترجمه ئې په ګلاس سره مناسبه ده. ﴿وَأَبَارِيقَ﴾ جمع دَ ابريق ده، هغه لوخې دَ شرابو چه مخوکه ئې هم وی کنډه ئې هم وی، لکه کوزه، ﴿وَكَأۡسٖ مِّن مَّعِينٖ﴾ يعنی ډکې کاسی دَ جاری شرابو. ﴿لَّا يُصَدَّعُونَ عَنۡهَا﴾ عن سببيه دې ای عن سببها، دَصداع نه مأخوذ دې. سر دردته وائی چه دَ شرابو دَ نشې په وجه وی ، يعنی دَجنت په شرابو کښې به سردردی نه وی په خلاف دَ شرابو دَ دنيا نه يا دَ صدع نه ماخوذ دې، صدع جداولی اوټکړې کولوته وائی، يعنی هغه به داسی شراب وی چې هغی لذت به په هيڅ څه سره هم جنتيانو دَخلې نه ، نه ختميږی ﴿وَلَا يُنزِفُونَ﴾ دَ نزف نه مأخوذ دې ، خاصه لزوم پکښې ده، دَعقل هغه فتورته وائی چه دَشرابو دَنشې په وجه وی.

﴿وَفَٰكِهَةٖ﴾ او ورستو ﴿وَلَحۡمِ﴾ دواړه عطف دی په ﴿بِأَكۡوَابٖ﴾ يعنی داهلکان به په جنتيانو ميوې او غوښې دَ مرغو ګرځوی، جنتيان اګرچه دَدوئ دَدې خدمت نه به مستغنی وی، ليکن دا به دَدوئ اکرام، تعظيم وی اودَدوئ سره دَمحبت اظهاربه وی.

﴿وَلَحۡمِ طَيۡرٖ﴾ دَ مرغو دَ غوښو ذکر ئې څکه اوکړو چه داپه ټولو غوښوکښې زياته لذيذه وی، اوپه تقديم دَ ﴿وَفَٰكِهَةٖ﴾ په ﴿وَلَحۡمِ﴾ کښې اشاره ده ديته چه خوراک دَاهلِ جنت به دَلوږی دَوجی نه، نه وی، څکه چې وږې انسان دَميوې په ځائ لحم ته زياته ترجيح ورکوی، اواحتياج ئې ورته زيات وی، اوموړسړې فاکهی ته زياته ترجيح ورکوی.

﴿وَحُورٌ عِينٞ﴾ ای لهم حور، دَ سابقينو دريم **حالت بيان** دې، يعنی جنسی تسکين دَپاره به ورله الله ﷻ حورې مهيا کړې وی، غټوغټو سترګو والا به وی، دَ خيرې او آلودګئ نه محفوظ، پړ قيدونکی غمی په شان به باعفته اوحسن دارې وې، دَخائست حالت به ئې دا وی چه انسان عقل به ورته حيران شی حُورٌ جمع دَحوراء ده، لانه يُحارُفيه العيون ﴿عِينٞ﴾ جمع دَ

"عيناً" ده، غټو سترګو والا، ﴿ كَأَمْثَٰلِ ٱللُّؤْلُوِ ٱلْمَكْنُونِ ﴾ يعني په حفاظت او په صفائی کښې داسې دی لکه محفوظه ملغلره چه په سيپۍ کښې پرته وی ، دَ چا لاسونه ورته نه وی لګيدلی ﴿ جَزَآءً ﴾ يا مفعول له دی،ای يُفعل بهم ذالکَ کله جزآءً... يامفعول مطلق دی ای يُجزون جزاء(روح المعانی،جلالين).

﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا ﴾ دا يی بل حالت بيان دی،يعني تکميل راحت او تسکين دَپاره به ورته الله ﷻ ګير چاپيره ماحول هم خه ورکړی وي ،چې نه به فضول بکواس وي او نه د ګناه خبرې ، بلکه هر طرف نه به سلام سلام آوازونه وي ،چې سلامتي ده ،هيڅ پريشاني نشته ، دا هم يو لوئ نعمت دی چه انسان په غوږونو باندې دَ خپل مزاج مطابق خبرې آوری ، کنې عمده عمده خوراکونه بياهيڅ فائده نه ورکوی، پښتو کښې متل دی چه "انسان دَ غوږونو دَ طرفه ښورب کيږی خاروي دَخولې دَطرفه" ﴿وَلَا تَأْثِيمًا ﴾نه دګناه خبرې: غيبت ، دروغو ، کنځلو ټولو د ګناه خبرو ته شامل دی . ﴿ إِلَّا قِيلًا ﴾ای قولاًمستثنی منقطع ده"سَلَٰمًا سَلَٰمًا ﴾دی کښې درې معروف احتماله دی:

(۱)بدل دی "قيلا" نه دَدی تائيد دی آيت نه هم کيږی: لا يسمعون فيها لغواً الا سلاما (مريم۶۲)

(۲)سلاما دَ سالماً په تاويل کښې صفت دی دَ"قيلا" اي قولا سالما من هذه العيوب

(۳)سلماً مفعول به دی دَقيلا دَپاره ،يعنی صرف داوينا به وی چې سلاما سلاما.

وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِى سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ
او ښي طرف والا،څه ښه حال به وی دَ ښي طرف والو. (وي به دوئ) بې د ازغو بيرو کښې .او کيلو
مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَٰكِهَةٍ
لاندې باندې کښې .او په اوږد سوری کښې، او په اوبو بهيدونکو کښې او په ميوو
كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾
ډيرو کښې .چه نه به ختميږی (هروخت به وی)اونه به ترينه منع کولې شی او په اوچتو بسترو کښې

اِنَّآ	اَنۡشَاۡنٰهُنَّ	اِنۡشَآءً ﴿۳۵﴾	فَجَعَلۡنٰهُنَّ	اَبۡكَارًا ﴿۳۶﴾	عُرُبًا		
بيشكه مونږ پيداكړيدي حورې په جداقسم پيداكولوسره.پس ګرځولې دي مونږدوئ باكرې. عاشقانې په جنتيانو							
اَتۡرَابًا ﴿۳۷﴾	لِّاَصۡحٰبِ الۡيَمِيۡنِ ﴿۳۸﴾	ثُلَّةٌ مِّنَ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۳۹﴾	وَثُلَّةٌ مِّنَ الۡاٰخِرِيۡنَ ﴿۴۰﴾				
همزولې	لپاره دَ ښي طرف والؤو.	ډله به وي دَ ړومبو خلقو نه .	او ډله به وي دَ ورستنو خلقو نه .				

﴿ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡيَمِينِ ﴾پديكښې **دَدويم جماعت دَاحوالو** اوانعاماتوبيان دي،اصحاب اليمين وجه تسميه په تفسيردَ﴿ فَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ ﴾كښې تيره شويده،صرف دَتفنّن په وجه ورنه هلته تعبيرپه اصحابُ الميمنة سره اوشواودلته ورنه په اصحاب اليمين سره،

﴿ فِي سِدۡرٖ مَّخۡضُودٖ ﴾ دا دَ **اصحٰب اليمن اول حالت** بيان دي يعنې جنت كښې به كثير تعداد سره ګنړې اوغټې غټې ونې وی ،سورې به يې لرې لرې پورې خور وی.اوبه، به پكښې مينځ كښې رواني بهيږی،چې دا به حسين منظر پيش كوي. ﴿مَّخۡضُودٖ﴾الخضدُ نه مأخوذدې،ازغی قطع كول ﴿مَّخۡضُودٖ﴾ ای قُطع شوكه،روح المعاني په حواله دَحاكم اوبيهقي دَابواُمامه﷜نقل كړي ذی چه هغه فرمائی چه صحابه﷢ فرمائي چه بيشكه الله ﷻ مونږته دَاعرابو(باندچيانو) دَ سوالونو په وجه ډيرنفع راكړي ده. يواعرابی يوځل راغې عرض ئې اوكړويارسولَ الله! په قرآن مجيدكښې الله ﷻ دَ يوې داسې ونې ذكركړيدې چه هغه ايذاء رسونكې ده،حالانكه څه دا ګمان نه كوم چه په جنّت كښې دې داسې ونه وی چه چاته تكليف اُورسوی،نبی كريم ﷺورنه تپوس اوكړوچه هغه كومه اونه ده،عرض ئې اوكړو دَ بيرې اونه ده،نوحضورﷺورته او فرمائيل : "اليسَ الله يقولُ فی سدرٍ مخضود" الله ﷻ دَ هغې ازغی قطع كړيدی او دَ هرازغي په ځائ ئې دَ بيرې دانې پيداكړيدی اوپه هرې دانې كښې به دوه اويا(۷۲)خوندونه وی، هر يو خوند به دَ بل نه جداوی.

بعضودَ﴿مَّخۡضُودٖ﴾معنٰی داكړيده چه شاخونه به ئې دكثرت دَدانوپه وجه خكته شوی وی،

﴿ وَطَلْحٍ ﴾ دَ كيلې اونې ته وائي﴿ مَّنضُودٍ ﴾ نضدنه دى،نضد لاندې باندې په ترتيب سره يوشى لګولو ته وائى مطلب دا چې ويخ نه ترسره پورې به دکيلونه ډکې وى تنه به نې نه ښكارى،په خلاف دَدنيانه چه كيلې دَاونى په سرکښ وى فقط.

﴿ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴾ امتدادیامکانی دې،يعنى ډير لرې پورې به يى سورې خوروى لکه په حديث کښ دى،دَابى هريرهؓنه روايت دې چه حضورﷺفرمائى:انّ فى الجنّةِ شجرةً يسيرالراكبُ فى ظلّهامائة عامٍ لايقطعهااقرؤا ان شئتم وظلٍّ ممدودٍ يعنى په جنت کښ داسې اونه ده چه سوار سړې دَهغې په سورى کښ سل(۱۰۰)کاله مزل اوکړى بيابه هم آخرته ئى اونه رسيږى(بخارى،مسلم وغيرهما) ياامتداد زمانى دې يعنى هميشه به وى دغه سورى،په نمر سره به نه ختميږى.

﴿ وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ ﴾ سبک:بهيدلوته وائى،اى جارٍ من غير اخاديد،يعنى روانى اوبه به وى، په کندو يا کوهيانو کښ به نه وى،رسئ اوبوقوته به محتاج نه وى.

﴿ وَفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴾چې الله ﷻ به ورته ډيرې ميوې عطاءکړى،اوداسى باغات به ورله ورکړى چې هغى ميوۀ باندې به نه زوال راځى لکه دنيا باغونه .چې موسم تير شى بيا پکښ ميوه نه وى او نه به يى شوکولو کښ څه تكليف اوممانعت وى."کثرت" بحسب الانواع والاجناس دې،يعنى مختلف قسمه ډيرى ميوې به وى.﴿ لَّا مَقْطُوعَةٍ ﴾ يعنى دَموسم په ختميدلوسره به نه ختميږى په شان دَميوودَدنياچه موسم ختم شى نوميوه هم ختم شى.﴿وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴾ يعنى دَجنتيانونه به منع نه وى چارديوارى او ګيرچاپيره به ورنه ګير نه وى شوې لکه دَدنيادَباغونوپه شان،اونه به قيمتاًخرڅيږى

﴿ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴾دويم حالت بيان دې يعنى جنسى تسکين دپاره به ورله الله ﷻ داسى ببيبانى پيدا کړى چې هميشه به ځوانى وى دَدوئ عاشقانې اوهمزولې به وى،په اوچتو پالنګونو باندى ورسره ناستې وى،"فرش"نه مراد يا ظاهرى معنى ده يعنى بسترې اوياترينه مراد ببيبانې دى،ځکه چې بې بې باندې هم اطلاق دَ فِراش کيږى.لکه څرنګه چې پرې اطلاق

دَ لباس کیږی، «مرفوعة»، مرادترینه یا حسی رفعت دې، یعنی اوچت ځائی کښې به وی،یا معنوی رفعت دې، چې قدر ومنزلت والا به وي.

﴿إِنَّآ أَنشَأۡنَٰهُنَّ إِنشَآءً﴾ «هن» ضمیر مصداق ازواج او بیبیانې دی،اومرجع یې "فرش" دې کچرته مراد ترینه غیر معروفه معنی شی،اوکه مراد ترینه معروفه معنی شی نوبیا دَدې مرجع حکما مذکور ده، ځکه چې فرش سره ازواج لازمی دی،معنی داچې الله ﷻ به دوئ له عجیبه زندګې ورکړې وي،

﴿فَجَعَلۡنَٰهُنَّ أَبۡكَارًا﴾ دا تفسیر دې د ماقبل ، چې دا عجیب تخلیق به داسې وي چې همیشه به باکرې وی لکه حدیث کښې راځی چې کله خاوندان ورسره جماع اوکړی نو دوئ به بیا باکره شی، «عربا» جمع دَ "عروب" ده مینه ناکې،نازونو او اداګانو والا،خوش اخلاقې اوخاوندانو باندې به عاشقانې وی، «اترابا» هم عمر به وې دَ خاوندانو،خلاصه داچې که دوئ دنیا کښې ثیبه وی نو جنت کښې به باکره وی، که دوئ بد رنګې دی الله ﷻ به ورله حسن ورکړی،دوئ عمر زیات وی،بداوالې کښې وفات شوی وی الله ﷻ به ورله بیا ځوانی ورکړی.

په شمائل ترمذی کښې دی چه یوه بوډئ راغله عرض ئې اوکړویارسولَ الله!ماته دعااوکړه چه الله ﷻماجنت ته داخله کړی،حضورﷺورته(بطورِمزاح)اوفرمائیل:یاامّ فلان انّ الجنّة لا تدخلها عجوزٌ(اوکماقال)اې دَفلانئ مورې بوډئ به جنت ته نه داخلیږی،نوهغه واپس شوه اوجړل ئې نبی کریمﷺ صحابه ؤته اوفرمائیل چه دیته اووائی چه جنت به چه کله داخلیږی نوبوډئ به نه وی ځکه الله ﷻ فرمائی:انّاانشأناهنّ انشاءً...

﴿لِّأَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ﴾ متعلق دې یادَ﴿أَنشَأۡنَٰهُنَّ﴾سره،یادَ﴿أَتۡرَابٗا﴾سره ای جعلناهنّ اترابًا لاصحاب الیمین ای مساویاتٌ فی الطول والعرض والجمال.﴿ثُلَّةٞ مِّنَ ٱلۡأَوَّلِينَ﴾ خبردې دَ مبتدا محذوف ای هم ثلّةٌ،دَاولینُ اودآخرینو مصداق مخکښې تیرشویدي.

﴿وَأَصۡحَٰبُ ٱلشِّمَالِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلشِّمَالِ ۝٤١ فِي سَمُومٖ وَحَمِيمٖ ۝٤٢﴾

اوخاوندان دګس لاس،څه بدحال به وی دَخاوندانودګس لاس،په ګرموهواګانوکښې اوپه ګرمواوبوکښې به وی

وَظِلٍّ	مِّنْ	يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾	لَّا	بَارِدٍ	وَلَا	كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾	إِنَّهُمْ	كَانُوا

اوپه سورې کښې به وي دتورلوګې چه نه به يخ وي اونه به نفع ورکونکې وي.بيشکه دوئ وو په دنياکښې

قَبْلَ	ذَٰلِكَ	مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾	وَكَانُوا	يُصِرُّونَ	عَلَى	الْحِنثِ	الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

مخکښې ددينه،آزادپريخودلې شوي.اووؤدوئ چه هميشه والې به ئې کولوپه ګنا لوئ شرکباندئ

وَكَانُوا	يَقُولُونَ	أَئِذَا	مِتْنَا	وَكُنَّا	تُرَابًا	وَعِظَامًا

اووؤ دوئ چه وئيل به ئې،آياچه کله مړه شومونږه اوشومونږه خاورې اوهډوکي وراسته،

أَإِنَّا	لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾	أَوَآبَاؤُنَا	الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾	

آيامونږه به بياراپورته کړې شو.آيااوپلاران زمونږمخکنې به هم راپورته کوليشي

﴿وَأَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ﴾ دا دريم جماعت دَ احوالو بيان دې،يعنی هغه خلق چه هغوئ ته عمل نامې په ګس لاس کښې دَقيامت په ورځ ملاؤشی،دوئ به په سختوعذابونو تکليفونو کښې وی ﴿ فِي سَمُومٍ ﴾ای هم فی سموم.سموم:هغه ګرمه هوا چه په مساماتو دَانسان کښې ننوځی زهروته هم سم وائی ځکه چه داهم په مساماتو دَانسان کښې داخل شی،انسان هلاک کړی﴿وَحَمِيمٍ﴾ډيرې ګرمې اوبه، يا دَ جهنم په نومونو کښې يونوم دې﴿ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴾دَ تور لوګې په سورې کښې به وی﴿ يَحْمُومٍ ﴾بروزن يَفعُول تور لوګې معنی کښې استعماليږی، حُمَمَة: نه ماخوذ دې، حُمَمَة: سکارو ته وائی﴿لابارد﴾سورې نه دوه فائدې حاصليږې اول جسمانی فائده،چې هغه يخوالې دې،ديکښې دهغې نفي اوشوه اودويم:روحانی فائده،چې هغه اندرونی مسرت اوسکون دې او په ﴿لاکريم﴾ کښې د هغې نفی اوشوه،عرب هر قابل قدر شې اوقابل مدح صفت دَپاره د کرم: لفظ استعمالوی،اوکله چې دَ قابل مدح صفت نفی کوی نو بيا هم ترينه دَ کرم: نفی کوی، چونکه دلته دَسورې نه دَ نفع رسانی صفت نفی مقصود ده نوځکه :لاکريم:ذکر کړې شو.

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ﴾ای فی الدنیا، په دې کښې سبب دعذاب ذکرکیږی﴿مُتْرَفِينَ﴾ دا **اول سبب** بیان دې چې مادی زندګئ کښې ډوب وو او د هر قسم پابندئ نه ځان ماوراء او آزاد ګڼړلو، چې څه یې زړه غوختله بس هغه ئي کولو. ﴿وَكَانُوا يُصِرُّونَ﴾ دا **دویم سبب** دې چې په لویو لویو ګناهونو باندې اصرار دې، «الحنث» په اصل کښې جرم او ګناه ته وائي، او قسم ماتولو ته هم حنث وائي ځکه چې دا هم یو جرم دې، او دلته «الحنث» نه مراد (۱)یا حقیقي معنې ده مراد ترینه مطلقا ګناه کبیره دې چې هغې کښې شرک او بعث نه انکار وغیره داخل دي (۲)او یا د «الحنث» نه مراد معروفه معنی یعني قسم ماتول ده، ځکه چې دوئ به دا قسم خوړلو چې: «واقسموا بالله جهد ایمانهم لئن جآءهم نذیر لیکونن اهدی من احدی الامم» خو کله چې نبي کریم ﷺ مبعوث شو نو بیا ئي ایمان نه راوړلو، (۳)او بعضو ترینه د دروغو قسم مراد اغستې دي، او چونکه بعث بعد الموت نه انکار تېولو نه غټ دروغ دی نو لهذا په دې قسم خوړل د ټولو نه غټ دروغو قسم دې نو ځکه ورله «العظیم» صفت راوړلې شو، د دوئ دا قسم په قرآن بل آیت کښې وضاحت سره ذکر دې: واقسموابالله جهدا ایمانهم لایبعث الله من یموت(النحل ۳۸)

﴿وَكَانُوا يَقُولُونَ﴾د «الحنث» اول دوو توجیهاتو مطابق دا **دریم سبب بیان** دې او آخری توجیه مطابق بیا دا د حنث تفسیر دې، ﴿أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ﴾داعطف دې په محل د اسم د"انّ" باندې، تقدیر دا رنګه دې ء إنّا و اباؤنا الاوّلون لمبعوثون. اسلوب د کلام په مزید استبعاد باندې دلالت کوي، چې مونږ خو پرېږده زمونږ پلار نیکان به څنګه دوباره ژوندي کیږي

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ
ته ورته اووایه چه بیشکه اولنی اوورستنی ټول خامخاجمع کولې به شي، وخت دورځې
مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ
معلومې ته، بیابه بیشکه تاسواې ګمراهانو انکار کونکو خامخا خوړونکې به یئ د اونې

مِنْ زَقُّوْمٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔوْنَ مِنْهَا الْبُطُوْنَ ﴿٥٣﴾ فَشٰرِبُوْنَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيْمِ ﴿٥٤﴾
دَ زقوم نه ، پس ډکه ونکی به یئ دَهغی نه خیټې، بیا څکونکی به یئ په هغی باندی دَ ابو گرمو نه .
فَشٰرِبُوْنَ شُرْبَ الْهِيْمِ ﴿٥٥﴾ هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّيْنِ ﴿٥٦﴾
نو څکونکی به یئ په شان دَ څکلو دَ جل وهونکو اوښانو دا میلمستیا دَ دوئ ده په ورځی دَجزاء

﴿قُلْ إِنَّ ٱلْأَوَّلِينَ﴾جواب دي دَدوئ دَاستبعاداوانکار،اودوئ چونکه دَاول اومخکښ وفات شوی خلقوبعثت ئی زیات ناممکن گنړلونو په دي وجه په جواب کښ﴿ ٱلْأَوَّلِينَ﴾مقدم ذکرشول،یعنی دابعیده مه گنړئ بلکه اوّلین اوآخرین به ټول قیامت په ورځ دَالله ﷻمخې ته جمع کیږی﴿ إِلَىٰ مِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴾دَقیامت ورځ ورنه مراده،اومعنی دَ"معلوم"داده چه معینه اومعلومه عندالله ده،یاداچه په علاماتوسره معلومه ده، ﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا ﴾ اهل جهنم طرف ته التفات دي﴿ٱلْمُكَذِّبُونَ ﴾تکذیب کونکی دَبعث﴿ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴾اول"من"ابتدائیه دي اودویم"من"بیانیه دي دَ"شجر"بیان کوی،یعنی خوراک ابتدا به دَزقوم ونې نه کوئ (روح)

﴿ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا ﴾دډیري لوږي دَ وجهی نه به ترینه خیټی ډکې کړئ،((منها)) ضمیرراجع دي "شجر" ته په اعتباردَمعنی،ځکه چه"شجر"په معنی دَشجرَةٌ دي

﴿فَشَٰرِبُونَ عَلَيْهِ ﴾دَډیر خوراک دَوجهی نه به سخته تنده اولگی نو فوراً به گرمی اوبه اوڅکې،((علیه)) ضمیر زقوم ته راجع دي ، یا شجر ته راجع ته په تاویل دَ ماکول ،او یا دلته لفظ دَشجررعایت شویدي او ماقبل کښ یې معني رعایت شوي وؤ. ﴿فَشَٰرِبُونَ شُرْبَ ٱلْهِيمِ﴾

ای کشرب الهيم"هیم"جمع دَ"اهیم"ده هغه تګی اوښ ته وائی چه دَ تنده نه ختمیدو مرض ورته لږیدلې وی او په اُوبو نه مړیږی،یعنی جل وهلې وي ، بعضِ وائی جمع دَهیام ده، دَ شګو هغه میدان چه په اوبو سره نه سیرابه کیږی(کشاف وغیره)مطلب دادي چه جهنمیان به دَډیری تندی په وجه دَجهنم ایشیدلی اوبه هم داسې څکی لکه تګي اُوښ چه په اوبووړپریخودلې شی،

﴿هٰذَا﴾ یعنی داقسم قسم عذابونه چه کوم ذکرشول دابه ئی صرف میلمستیا وی، نو د میلمستیا نه پس عذابونه به څومره لوئ وي "اللّهمّ اجرنامن النّار" دې عذابونو ته میلمستیا وئیل تهکمًا دی.

نَحْنُ	خَلَقْنٰكُمْ	فَلَوْلَا	تُصَدِّقُوْنَ ﴿۵۷﴾	اَفَرَءَيْتُمْ	مَّا
مونږ پیداکړی یئ تاسو نو ولې تصدیق نه کوئ تاسو(ایمان ولې نه راوړئ) خبرراکړئ ماته.هغه نطفه چه					
تُمْنُوْنَ ﴿۵۸﴾	ءَاَنْتُمْ	تَخْلُقُوْنَهٗ	اَمْ	نَحْنُ	الْخٰلِقُوْنَ ﴿۵۹﴾ نَحْنُ
تاسوئی (په رحم کښ) غورځوئ . آیا تاسو پیدا کوئ (دَ هغی نه) بشر او که مونږ پیدا کونکی یو مونږه					
قَدَّرْنَا	بَيْنَكُمُ	الْمَوْتَ	وَمَا	نَحْنُ	بِمَسْبُوْقِيْنَ ﴿۶۰﴾ عَلٰٓى اَنْ
مقرر کړیدې په مینځ ستاسوکښ مرګ اونه شي مونږ څوک عاجزه کولې. دَ دینه چه					
نُّبَدِّلَ	اَمْثَالَكُمْ	وَنُنْشِئَكُمْ	فِيْ	مَا	لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۱﴾
په بدل کښ پیدا کړونور خلق پشان ستاسو.اوپیدا کړو مونږ تاسو په هغه ځائ کښ چه تاسوته نه دي معلوم(یعنی قیامت)					
وَلَقَدْ	عَلِمْتُمُ	النَّشْاَةَ	الْاُوْلٰى	فَلَوْلَا	تَذَكَّرُوْنَ ﴿۶۲﴾
په تحقیق سره معلوم شویدې تاسوته پیداکول اول ځل نوولې نه قبولوئ نصیحت تاسو.					

﴿نَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُوْنَ﴾دا دلیل اجمالی دې په معاد او بعث بعدالموت باندی،او دغه شان ضمنا توحید دلیل هم دې،یعنی تاسو پخپله دَدی اقرار کوئ چې مونږ تاسو پیدا کړې یئ،نو که اوس مړه اوفنا شولئ نو بیا پیدا کول دَستاسو په څه ګرانه ده چې تاسو تربنه انکارکوئ؟ ﴿فلولا تصدقون﴾اي البعث

﴿اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تُمْنُوْنَ﴾ تفصیل دَ اجمالی دې یعنی تاسو خپل تخلیق اطوارو اور مراحلو باندې غور اوکړئ،نو دا واضح دلیل دې په بعث بعد الموت باندې. ﴿ماتمنون﴾دزندګی اوله مرحله ده چې بې جانه نطفه وی،الله ﷻ تربنه خائسته شکل وصورت والا انسان پیدا

کړی.نودغه شان هغه په دې هم قادر دې چې چور چور او وراستو هډوکو ته بیا حیات ورکړی.او راژوندي کړی.

فائده:منی ذکر کولو سره استدلال ذکر کولو کښ ډیر لطافت دې،ځکه چی منی نچوړ دې دَ مختلف غذاگانو چی انسان یی خوري،دامختلفې غذاگاني دعالم مختلف اطرافو کښ وی هغه ځائ نه انسان ته رارسی اودي يی خوري،اونچوړ په صورت کښ ترينه منی جوړه شی،اوټول جسم کښ خوره شی،بیا شهوت په وخت کښ الله ﷻ په حکم سره ده جسم مختلف حصو نه راجمع شی (علی قول الاطباء المتقدمین)او ښځی رحم کښ قرار اونیسی .او الله ﷻ ترینه انسان جورکړی.نوکله چه دامتفرق اجزاؤ راجمع کولو اوبیا ترینه انسان جوړولو باندی الله ﷻ قادردې،نو که انسان مړ شی اوده اعضا ټکړې ټکړې او چور چور شی،نو دهغې جمع کول الله ﷻ ته مشکل دی (طیبي)

﴿تَخۡلُقُونَهُۥٓ﴾دلته د خلق معنی مکمل صورت ورکول اور روغ انسان ترینه جوړه ول دی، ·ها·ضمیر ·ما·ته راجع دی په ·ما تمنون·کښ

تنبیه:بعض روایاتوپه بناعلماءوائی چه مستحبه ده چه دَدې آیاتونواودغه رنګه بعدکښ راتلونکی آیاتونوکښ هری جمله استفهامیه تلاوت کولونه ورستوداالفاظ اووئیلې شی·بل انتَ یاربّ·روح المعانی وغیره،دَوالدمحترم شیخ القرآن والحدیث حضرت مولاناأسیدالله صاحب نوّرالله مرقده هم دامعمول وؤچه دَترجمې درس په دوران کښ به ئې دغه الفاظ وئیل.

﴿نَحۡنُ قَدَّرۡنَا بَيۡنَكُمُ ٱلۡمَوۡتَ﴾داد زندګی بلې مرحلې بیان دې چې انسان دَپاره الله ﷻ په دنیا کښ یو وخت مقرر کړې دې،چې هغه وخت انسان پوره کړی نو مړ شي او ژوندې وجود ئي بي جانه ډهانچې سره بدل شی،که انسان ډیر هم نه غواړی خومرګ ورباندی خامخارازی،نو کله چه الله ﷻ احیاء اواماتت دواړو باندې قادر دې، دواړه دهغه په اختیار کښ دی نو بعث الموت باندې هم قادر شو ځکه چی بعث بعدالموت عبارت دې اماتت او احیاء نه. ﴿بینکم﴾ ذکر کولو کښ دیته اشاره ده چې دَمرګ حیثیت دَ دائری مرکز دې،دَدې نسبت ټولو ته برابر دې هيڅ ترتیب اوترجیح پکښ نشته اودغه شان دیته اشاره ده چی ګویامرګ تاسو مابین کښ موجود دې، نو هر وخت ورته تیار اوسئ

﴿وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ﴾ تفريع ده په ((نحن قدرنا...)) باندی په واسطې د دَ "واؤ" حرف عطف سره ، تفريع دَ پاره اگر چه اصل دا دې چې "فاء" حرف عطف سره وی.خو چونکه دا صرف ماقبل باندې مرتب نه دې بلکه وعيد ته هم متضمن دې نوځکه "واؤ" حرف عطف سره ذكر كړې شو ،(التحرير والتنوير) مطلب دَ آيت دا دې چه چونکه مونږ د هر چاد پاره مرگ مقرر كړې دې نو لهذا تاسو كښې هم هيڅ څوک زمونږ نه نشی بچ كيدلي.ضروربه مرگ راځی، او ستاسو ځائ به تاسو نائبان او وارثان واخلی،﴿مسبوقين﴾ بمعنی دَ "مغلوبين" سره دې.﴿ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ﴾ جارمجرور متعلق كيږی ((مسبوقين)) پورې،﴿أَمْثَٰلَكُمْ﴾جمع دَ "مِثل" ده، بمعنی نظير،يعنی الله ﷻ به ستاسو مړه كړی او ستاسو په ځائ به تاسو په شان نورانسانان يعنی وارثان اونائبان راولی، ﴿وَنُنشِئَكُمْ﴾عطف دې په ﴿نبدل﴾،يعنی يو وخت پوری به قبر كښې پراته وئ اوبيا خو به د قيامت په ورځ ژوندی كوو، او الله ﷻ ته به حساب وركوئ﴿فِى مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ "ما" نه مراد كيفيت اوهيئيت دې.يعنی كوم حالت اوكيفيت باندی به ستاسو بعث كيږی هغی نه تاسو ناخبري ئ،يا "ما" نه مراد "وخت" دې يعنی كومه ورځ به چی تاسو دوباره راپورته كوي چه هغه قيامت ورځ ده ،هغي علم تاسو ته نشته

اكثر مفسرينو "ومانحن بمسبوقين"جمله حال گرځولي ده دَ "قدرنا" ضمير مرفوع نه،يعنی مونږ پدې هم قادر يو چی تاسو لرې كړو اوتاسو په ځائی نورخلق راولو ،اوستاسو صورتونه بدل كړو ،اوبيزوگانی ،خنزيران، درنه جوړ كړو ،دی صورت كښې بيا داصرف وعيد دې.

﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلنَّشْأَةَ﴾ دا دَ استدلال تتمه ده يعنی تاسو زندگی باندی نظر واچولو ،اودَهغی مختلفو مراحلو كښې مودَالله ﷻ قدرت مظاهرومشاهده اوكړه نو دوباره پيداكول خودَهغی نه آسان دی،ځكه چې اول پيدائش كښې ماده نه وه،دويم كښې ماده شته،اول پيدائش كښې نقشه نه وه ،دويم كښې نقشه شته وغيره،كله چی الله ﷻ په اول پيدائش باندې قادر دې چی هغه په نسبت دَدويم نه گران دې نو دويم پيدائش باندې خوبه بطريق اولی قادر دې.

أَفَرَءَيْتُم	مَّا	تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾	ءَأَنتُمْ	تَزْرَعُونَهُۥٓ	أَمْ	نَحْنُ	ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾
خبر راکړئ ما ته ،	هغه تخم چه کرئ ئي تاسو ،		آیا تاسو	زرغونه وئ هغه	او که	مونږه	زرغونه ونکی یو .

لَوْ	نَشَآءُ	لَجَعَلْنَٰهُ	حُطَٰمًا	فَظَلْتُمْ	تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾
که مونږ	غوختلي نو	دا فصل به مو درله گرځولي وې	ذرې ذرې،	نو بیا به تاسو	تعجب کولې

إِنَّا	لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾	بَلْ	نَحْنُ	مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾
بیشکه	چه مونږه تاوانیان شو	بلکه	مونږه	محرومه شو.

﴿أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ﴾ دادویم دلیل عقلی دې په توحید او په ثبوت دَقیامت چه تاسو چه کومه کرونده کوئ او په زمکه کښې اوچ تخم واچوئ نو بیا هغه څوک راز غونه وی، هغه فصل جوړول او بیا ئي فائده مند گرځول دَ چا کار دې، زمونږ او که تاسو؟ بل انتَ یاربَّ.په حدیث کښې دی"لایقولنّ احدُکم زرعتُ ولکن لیقل حرثتُ"یعنی"زرعتُ"مه وایئ بلکه"حرثتُ"وایئ ځکه چه زرع دَالله ﷻ کاردې.قرطبی رحمه الله وائي چه څوک زمکه کری یعنی په زمکه کښې څه تخم اچوی نو اعوذبالله نه پس دی دغه آیات تلاوت کړی یعنی"أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ﴾ او بیا دې دا اوائي"بل الله الزّارع والمنبت والمبلغ،اللّهمّ صلّ علی محمّدٍ، و ارزقنا ثمرهُ،وجنبّناضرره،واجعلنا لانعمک من الشّاکرین،ولآلائک من الذاکرین، وبارک لنا فیه یا ربّ العالمین"نو په دې سره به هغه فصل دَ ټولو آفاتونه، دَچنجو او دَ ملخانو ، میگو وغیره نه محفوظ وی،قرطبی وائی چه مونږدَدې تجربه اوکړه نوهم دغه شان وه.

﴿لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا﴾ یعنی دَفصل زرغونه کیدلونه بعدهغه محفوظه ساتل هم زمونږکاردې ورنه که مونږاوغواړونوپه څه آفت سره به هغه ټول فصل وچ ذری ذری کړو.
﴿فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ﴾په اصل کښې"تتفکّهون"دې یوه " تاء" تخفیفًا حذف شوي ده، پمعنی دَ "تتعجبون" یعنی دَهغې فصل په بدحال به تعجب کوئ،یا پمعنی دَ" تندمون " دې یعنی ندامت به کوئ پخپل کوشش اوخرچی باندې، چه مونږپدې دومره خرچه اوکړه بیاهم څه نفع په لاس

رانه غله.کسائي رحمه الله وائي تفکهه دَاضدادو نه دي پمعنی دَنعمت اوخوشحالئ هم رازی اوپمعنی دَ غم هم رازی.بعضِ وائی﴿ تَفَكَّهُونَ﴾پمعنی دَتنوَعون کلامکم دي.یعنی بیابه قسم قسم خبری کوئ.کله به وایئ چه﴿إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴾تاوان راته اورسیدلو په فصل کښ اوکله به وایئ﴿بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴾دَرزق نه محرومه شو.تش لاس پاتی شو(ابن کثیر.روح المعانی وغیره).

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ
خبر را کړئ ماته،هغه اوبه چه تاسوئی څکئ آیاتاسوورونئ هغه دَوریځی نه اوکه
نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾
مونږ ئی وره وؤ، کچرته خوښه وي زمونږ نوګرځولې به مو وي اوبه تروی ترخی نو ولې شکرنه اوباسئ تاسو

﴿أَفَرَءَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴾دادریم دلیل عقلی دي په توحید چه هغه خوړې اوبه چه تاسوئی څکئ اوستاسوژوندورسره ترلې دي هغه زمونږپه حکم سره دَوریځونه نازلیږی که مونږاوغواړونودااوبه به تروی ترخی کړو.

﴿ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ ﴾جمع دَمزنةٌ ده وریځی ته وائی.بعضِ وائی سپینی وریځی ته وائی چه اوبه دَهغی خوږې وی﴿ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا ﴾ یعنی مالګینی چه په مرئ کښ انخلی.څکل ئی ممکن نه وی.

که څوک اشکال اوکړی چه په﴿ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا ﴾کښ په جواب دَلو باندي لام داخل کړي شو،نودلته ولې داخل نه کړي شو؟

جواب(۱): دَ قرینی حالیه په وجه دلته حذف شوي دي چونکه دا خبره عامه او معروفه ده چي لو په جواب باندي لام داخلیږی،نودی وجهې نه ترینه لام حذف شو.بله داچی «لجعلنه حطاما» کښ بالکل نیزدي ذکر هم اوشو،نودي وجهې نه یی هم دوباره راوړلو حاجت نه وؤ

(۲)دویم جواب دادې چه لام دلته د تاکید د پاره دې، چونکه خوګی اوبه مالګینې ګرځول په عرف عادت کښې زیات اسان دی او دغه رنګه وجود د مالګینو اوبو ډیر دې د خوګو اُوبو نه نو دلته"لام" تاکیدیه راوړلو ته حاجت نه وؤ چه هغه مفید دې د زیادة تحقیق. په خلاف د فصل نه، ځکه چه هغه حطام ګرځول دعادت اوعرف نه عام طور باندې خارج دې نو هلته لام تاکید ذکر شو(روح المعانی، کشاف).

﴿فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ﴾ دَ شکر تېولو نه اعلی فرد توحید دې، نقل دی چه حضور ﷺ به چه کله اوبه اوڅکلې نو دابه ئې وئيل: الحمدلله الذى سقاناعذبًا فراتًا برحمته ولم يجعله ملحًا اُجاجًا بذنوبنا(ابن کثیر).

أَفَرَءَيْتُمُ	النَّارَ	الَّتِي	تُورُونَ ﴿٧١﴾	ءَأَنتُمْ	أَنشَأْتُمْ	شَجَرَتَهَا	أَمْ	نَحْنُ
خبر راکړئ ماته،هغه	اوورچه	تاسوئی بلوئ،آیاتاسو	پیدا اکړیده	اونه	دهغه	اور،اوکه	مونږ	
الْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾	نَحْنُ	جَعَلْنَاهَا	تَذْكِرَةً	وَمَتَاعًا	لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾	فَسَبِّحْ		
پیداکونکی یو. مونږګرځولې دې دا اور یاد ګیرنه (دَ اور د جهنم) اونفع دپاره دَمسافرو.پس پاکئ سره ذکرکوه								
بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾								
نوم دَرب خپل چه لوئ دې								

﴿أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ﴾ داخلورم دلیلِ عقلی دې په توحید،چه هغه اور چه تاسوئی بله وئ،نوآیا دَ هغې اُونی تاسوپیدا اکړیدی که مونږه؟"بل انتَ یاربَ"

﴿ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا﴾ په عربو کښې دوه اونی وی،مرخ،عفارچه دَهغې څانګی یوبل سره مخلوپوجه اورپیدا اکیږی هغه ورنه مراددی،نن صباچه کوم ګیس پیدا اکیږی اودَزمکی نه رااوځی،خلق پرې اوربلوی آیت دیته هم شامل دې.

﴿نَحْنُ جَعَلْنَاهَا﴾ضمیراورته راجع دې.﴿تَذْكِرَةً﴾معنی یادګیرنه ده ،یعنی دنیا اور مو دَ جهنم اور یاد ګیرنه ګرځولې دې،ځکه چې انسان ډیر اسباب معاش دې سره وابسته دی.نوچې کله

هم د کوزي نو دجهنم اوربه ورته مخکښې مخکښې کيږي، یا ﴿تذكرة﴾معنی نمونه ده یعنی دنیا اور مو د جهنم اور یوه نمونه گرځولی ده لکه حدیث کښې رازي چې دنیا اور د جهنم اور او یا مه ۷۰حصه ده.

﴿وَمَتَٰعٗا لِّلۡمُقۡوِينَ﴾ای المسافرين، د قواء نه مشتق دي، قواء صحراء ته وائی «مقوين» هغه مسافرچې صحراء کښې یې پړاو اچولي وی ،اومراد ترینه مطلقا مسافر دی چونکه صحراکښې پړاو اچونکي ورته زیات حاجت مندوی نوځکه دهغوئ تخصیص بالذکر اوشو،خنی مفسرینو مقوین معنی مستمتعین نفع اخیستونکي کړیده برابره خبره ده که هغه مقیمین دی یا مسافر ،مالداره وی که غریب.

﴿فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ﴾ دلائل اربعونه بعددعوه دسورة اول حٔل ذکرکیږی.خطاب هرمخاطب ته دي چه خپل عظیم رب اوداعلی صفاتوپروردګاردهرشریک نه پاک اوګڼره، باء په باسم کښې یادملابست لپاره ده یا د استعانت لپاره.﴿ٱلۡعَظِيمِ﴾صفت دي لپاره د اسم یاد رب.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ۝٧٥ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٞ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ۝٧٦
پس قسم کوم څه په ځایونو د ډوبیدو د ستورو . او بیشکه دا یقینا قسم -که تاسوپوهیږئ- لوئ دي
إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ ۝٧٧ فِي كِتَٰبٖ مَّكۡنُونٖ ۝٧٨ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ۝٧٩
بیشکه دا خامخا قرآن عزت مند دي . ساتلي شوي په کتاب پټ کښې دي.نه لږه وی دیته لاس مګرپاک خلق
تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٨٠ أَفَبِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِ أَنتُم مُّدۡهِنُونَ ۝٨١
نازل شویدي دطرفه درب العالمین.آیا نو داسي کلام تاسو معمولي ګنړئ
وَتَجۡعَلُونَ رِزۡقَكُمۡ أَنَّكُمۡ تُكَذِّبُونَ ۝٨٢
او ګرځوئ تاسو حصه خپله دا چه تاسو ني تکذیب کوئ

﴿ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴾ په دی آیاتونو کښې دَقرآن کریم دَعظمت بیان دې او ترغیب دې تصدیق بالقرآن ته. "لا" په باره کښې متعدد اقوال دی:

(۱) "لا" برائې نفی ده او منفی کلام محذوف دې چې هغه قول دَ کفارو دې چې کله به ئې قرآن ته سحر ،کله شعر، او کله به ئې ورته د کان کلام وې، ،نو دې سره د دې قول رد اوشو یعنی دا کفار چې څه وائی دیکښې هیڅ حقیقت نشته، بلکه څه قسم خورم چې دا قرآن د الله ﷻ کلام دې.

(۲) "لا" زائده ده، "اقسم" معنی کښې تاکید پیدا کولو دَپاره ، چې قسم خوړلو ته ضرورت نشته خو بیا هم قسم خورم ، لکه "لئلا یعلم اهل الکتاب" کښې لا برائې تاکید زائد دې.

(۳) دا اصل کښې لام ابتدائیه دې خو فتحې دَاشباع دَوجهی نه ترینه لا جوړشو.

(۴) بعض وائی لا دَ "الا" حرف تنبیه په معنی کښې ده.

﴿ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴾ مقسم بِهِ دې، (۱) مشهور قول دا دې چې مراد دَ مواقع النجوم نه دَ ستورو دَ غروب کیدلو مواقع دی. چونکه دا وخت دَتهجد او آخر اللیل وی الله ﷻ آسمان دنیا ته نزول کوی او دَ مغفرت او رحمت پروانې جاری کوی، تهجد کونکی تهجد دَپاره پاسی دغه شان نور عظیم امور، پکښې کیږی، نو دې وجهی نه دینه باندې قسم اوخوړلې شو (۲) یا ورنه مراد دَ قیامت په ورځ دَ دوئ راغورځیدل او بی نوره کیدل دی (۳) حضرت ابن عباس رضی الله عنهما وغیره وائی چه دَ "نجوم" نه مراد دَ قرآن آیاتونه دی ځکه چه نجم حصّی ته وائی او قرآن هم نجماً نجماً نازل شویدې، کما مرّ فی سورة النجم، او دَمواقع نه مراد دَقرآن دَنزول مواقع دی، یعنی دا استعاره ده دَ نزول دَ قرآن نه، الله ﷻ په نزول دَقرآن باندې قسم کوی او کلام مؤکد کوی.

﴿ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ ﴾ جمله معترضه ده په مابین دَقسم او جواب قسم کښې لپاره دَبیان دَعظمت دَقسم. «قسم» موصوف دې او «عظیم» ئې صفت دې او «لو تعلمون» جمله معترضه ده په مابین موصوف او صفت کښې لوتعلمون شرط دې او جزاء یې یا محذوفه ده اې لعظمتموه او یا بالکل متروکه ده ، او مقصود ترینه په دی تنبیه ده چې دَهغه عظمت شان اندازه تاسو نشئ لګولې.

﴿إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ﴾ دا جواب قسم دي، مناسبة دَ قسم او جواب قسم په مينځ کښې دا دي چه لکه څرنګه په ستورو سره لاره موندلې کيږي کقوله تعالى: وبالنجم هم يهتدون (نحل: ۱۶) و کقوله تعالى: وهوالّذي جعل لكم النجوم لتهدوا بها (انعام: ۹۷) دارنګه قرآن هم سبب دَهدايت دي (مظهري وغيره)

﴿كَرِيمٞ﴾ صفت اول دي دَ﴿لَقُرۡءَانٞ﴾ اى كريمٌ على الله ياداچه کرامت اوعزت ورته الله ﷻ ورکړيدې اودَه مرتبه ئې په نوروکتابونواوچته کړيده. ياکريم نه مراد ظاهري معنى بذل واحسان ده. چونکه قرآن نه هم انسان ته ډير زيات فوائد حاصليږي، نوځکه ورته کريم اويلې شو. ﴿فِي كِتَٰبٖ﴾ ثنى بل صفت دي، مراددَ﴿كِتَٰبٖ﴾ نه لوح محفوظ دي، ﴿مَّكۡنُونٖ﴾ صفت دي دَ «كِتَٰبٖ» "مکنون" ياخپل لغوى معنى کښې دي، يعنى پټ ساتلې شوې، چې مقرر شوي فرشتو نه علاوه چا ته دَ دي خبر نه وو او ياد "مصون" پمعنى کښې دي يعنى محفوظ ساتلې شوې، دَ تغير او تبدل نه.

﴿لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ﴾ دا يا صفت دي دَ﴿كِتَٰبٖ﴾، نو بيا د ﴿المطهرون﴾ نه مراد فرشتې دى يعنى دې لوح محفوظ ته رسائى نشته سوا دَ فرشتو نه چې هر قسم ګناهونو او ګندګيانو نه پاکې دى، او ياصفت دي د ﴿لَقُرۡءَانٞ﴾، نودې صورت کښې «المطهرون» نه مراد حدث اصغر اوحدث اکبر نه پاک خلق دي، يعنى دومره معزز اومقدس کتاب دي چې بې اودسه اوناپاک خلق خو دې ته لاس هم نه لګوي، دې صورت کښې «لايمسه» پمعنى دَ "لا ينبغي ان يمسه" کښې دي، ددې آيت سره بې اودسه قرآن ته لاس وړلو ممانعت باندې استدلال متعدد رواياتو کښې راغليدې:

(۱) حضرت عمر ﷺ اسلام راوړلو واقعې کښې دي چې کله ده دَ خور نه قرآن پاڼړو مطالبه اوکړه نو هغې ورکولو نه انکار اوکړو، او دا آيت ئې ورته اولوستلو. لايمسه الا المطهرون.

(۲) مصنف ابن ابى شيبه کښې دَحضرت سلمان ﷺ نه هم دې آيات سره استشهاد واستدلال ذکر دي،

دينه علاوه متعدد رواياتو كښې هم نبی كريم ﷺ دَدې حرمت ذكر راغليدې عمرو بن حزام ﷺ ته مشهور خط كښې نبی ﷺ يو هدايت دا ليكلې وۀ. لا يمس القرآن الا على الطهور حضرت ابن عمر ﷺ نه هم يو روايت داسې مروی دې لا يمس القرآن الا طاهر (المعجم الكبير للطبراني)

﴿تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ بل صفت دې دَقرآن، مصدر مبنی للمفعول دې اې منزل

﴿أَفَبِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ﴾ توبيخ دې يعنی قرآن په شان عظيم الشان كتاب تاسو معمولي گڼئ اودې كښې خبرې ترې كوئ. ﴿مدهنون﴾ "دهن" نه ماخوذ دې، "تيلو" ته ويلې كيږی، "ادهان" تيل لګولوسره څه شې نرمولو ته ويلې كيږی. چونكه ادهان مستلزم دې "نرمولو" لره. او قرآن كښې نرمی خودل مترادف دې دَ قرآن معمولی گڼړلو اوتوهين اوتكذيب لره، څكه پرې مجازا اواستعارتاً اطلاق دَ "ادهان" اوشو، هم دې وجهې نه بعض مفسرين دې ترجمه "تهاون" (سپک گڼړل) اوبعض تكذيب سره كوی.

﴿وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ﴾ رزق ياپخپله معنی دې اومطلب دادې چه تاسوتكذيب خپل رزق اوخوراک گرځولې دې، دَتكذيب نه بغيرستاسوگزاره نه كيږی (۲) يارزق پمعنی دَحصّی سره دې ای حظكم يعنی تاسوخپله حصه !وبرخه (په قرآن كښې) تكذيب گرځولې ده يعنی خلقوته ترينه هدايت ملاويږی اوتاسوئی تكذيب كوئ (۳) يارزق پمعنی دَشكرسره دې ای شكركم، يعنی تاسوچه كوم شكراداكوئ نوهغه تكذيب دې دَالله ﷻ لكه چه كله به باران اوشو نو مشركانو به وئيل مُطرنابنوء كذا فلانكی ستوری پوجه په مونږباران اوشو، په اكثرو رواياتوكښې دی چه داآيات دَدوئ دَمذكوره قول په ردكښې نازل شويدې، ابن عباس ﷺ فرمائی: مطر النّاسُ على عهدرسول الله ﷺ فقال النبی ﷺ: اصبح من الناس شاكر و منهم كافرٌ، قالوا هذهِ رحمةٌ وضعها الله، وقال بعضهم لقدصدق نوء كذا فنزلت هذه الآية (مسلم ج۱)

فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾

پس ولې نه، په هغه وخت كښې چه ورسيږی روح مرئ ته، اوحال داچه تاسوپدغه وخت كښې گورئ مركيدونكی نه

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِنْ كُنتُمْ غَيْرَ							
اومونږ يات نږدې يو هغه مړي ته ستاسو نه ليکن تاسو نه وينئ ، نو ولې نه کچرته تاسو د حکم الهی ماتحته							
مَدِينِينَ	﴿٨٦﴾	تَرْجِعُونَهَا	إِن	كُنتُمْ	صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾		
نه يئ	-	واپس کوئ	دغه	روح	کهرته	يئ	تاسو ريښتني

﴿فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ﴾ دازجراوتوبيخ دي منکرينو دَقيامت ته چه کچرته ستاسو دا ګمان صحيح وی چه جزاء سزا او بعث بعد الموت نشته او ستاسو څوک خالق مالک نشته چه دَهغه دَ حکم لاندې تاسو محکوم يئ، نو چه په کوم وخت کښې ستاسو دَيو قريبي عزيز روح قبض کيږي، او تاسو ورته دَحسرت په نظر سره ګورئ، تمناوم هم وی چه دې مړنه شي، نو دَده روح را واپس کړئ کنه په څه قوت او تدبير سره، چه داسې نه شئ کولې نو ستا ګمان باطل دې، سزاء جزاء ورځ هم شته او ستاسو خالق مالک هم شته چه تاسو دَهغه دَحکم لاندې محکوم يئ.

﴿فَلَوْلَآ﴾ تحضيضيه دې ، فعل باندې داخليږي، نو دې نه بعد« ترجعونها» فعل مقدر دې، چې هغې تفسير ورستو«ترجعونها»کوي، ﴿إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ﴾ظرف متعلق کيږي ترجعون پورې، او ضمير مؤنث په «بلغت» او «ترجعونها» کښې راجع دې روح ته، ذکرئې اګرچه ماقبل کښې صراحتًا نشته ليکن سياق دکلام نه فهم کيږي ﴿وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ﴾او﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ﴾ دواړه جملې حاليه دی، دويم « لولا» تاکيد دې دَاول دَپاره، ﴿إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ﴾شرط دی، جزاء ورله محذفه ده، چې هغې باندې« ترجعونها»دلالت کوی﴿إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾شرط تاکيد دې دَشرط اول.

﴿ٱلْحُلْقُومَ﴾ دَ خوراک سکاک مرئ ته وائی ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ﴾ مراد دَ قرب نه قرب دې په اعتبار دَعلم او قدرة، يعنی دَهغه مړکيدونکی په حالاتو مونږ ستاسو نه زيات واقف يو، ځکه تاسو صرف دَظاهرى اثارو مشاهده کوئ مونږئې دکنهه نه اوباطن نه واقف يو، بعض وائی مراد دَقرب نه قرب دَملائکو دې چه کوم روح قبض کوی.

﴿وَلٰكِن لَّا تُبۡصِرُونَ﴾ کنایه ده دعدم ادراک نه ﴿غَيۡرَ مَدِينِينَ﴾ معنی یا غیر مجزيين د، یعنی کچری تاسونه حساب کتاب نه اغستلې کیدلې یا پمعنی د غیر محکومین دي، یعنی کچری تاسو د الله ﷻ ماتحت نه یئ.

فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوۡحٞ وَرَيۡحَانٞ وَجَنَّتُ نَعِيمٖ ﴿٨٩﴾							
پس کچرته وی دغه مړې دمقربینونه نو بیاده لره آرام دې او روزی ده او جنت د نعمتونو دې							
وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٞ لَّكَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ							
او کچرته وی دا مړې د ښی لاس والؤو نه، نو ورته به اوئیلې شی سلام دې ستاد پاره، ته د خاوندانو							
ٱلۡيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٞ							
دښی لاس نه یې. او کچرته وی دا مړې دتکذیب کونکو د ګمراهانو نه نو ده دپاره میلمستیاده							
مِّنۡ حَمِيمٖ ﴿٩٣﴾ وَتَصۡلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٩٥﴾							
د ګرمو اوبو نه . او داخلیدل دی جهنم ته ، بیشکه دا (احوال تول) بالکل هم دا حق یقینی دی.							
فَسَبِّحۡ	بِٱسۡمِ	رَبِّكَ	ٱلۡعَظِيمِ ﴿٩٦﴾				
پس	پاکی	سره	یاده	وه	نوم	درب	خپل چه لوئ دې

﴿فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ﴾ ضمیر په کان کښې متوفی ته راجع دې، پدی آیاتو کښې د جماعت ثلثه ؤ (سابقین، اصحاب المیمنه، اصحابُ المشئمه) د احوال واعاده ده، چه کچرته دادُنیانه رخصتیدونکې انسان دمقربینو نه وی نو دمرګ نه ورستو به په قسم قسم خوشحالو او راحتونو کښې وی. ﴿فَرَوۡحٞ﴾ مبتدادې خبرئی محذوف دې چه هغه ورباندې مقدم دې ای فله روحٌ، یاخبر دمبتدامحذوف دې ای فجزاءه روحٌ روح پمعنی د استراحت سره دې، یعنی د دنیاد مشقتونونه به ورته راحت ملاوشی، په حدیث کښې دی چه فرشتې د رحمت به ورته وائی، ایتها الرّوح الطیبة، فی الجسد الطیّب کنتِ تعمرینه اخرجی الی روحٍ وریحانٍ وربٌ غیر غضبان (ابن کثیر).

بعضِ وائی: روح معنی مغفرت دې، ابن کثیر رحمه الله وائی: وکلّ هذه الاقوال متقاربةٌ صحیحةٌ فانّ من ماتَ مقربًاحصل له جمیع ذلک من الرحمة والراحة والاستراحة والفرح.... الخ:

﴿وَرَيْحَانٌ﴾ یاپمعنی دَرزق دې کماروِی عن ابن عباس رضی الله عنه یاپمعنی دَخوشبوئ دَ کشمالو دَ گل. روحِ المعانی دَابن جریروغیره نه نقل کړیدی چه په مقرّبینو کښ هیڅ څوک ترهغه وختـه پورې نه مرکیږی حتّی چه هغه ته دَجنت دَریحان نه دوه څانگی راوړې شی، دې هغه بوئ کوی اوروح ئې قبض شی. ﴿وَجَنَّتُ نَعِيمٍ﴾ یعنی دَنعمتونو والا جنتونه. اضافت لامیه دې.

﴿وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنْ أَصْحَـٰبِ ٱلْيَمِينِ﴾ دَدویم جماعت بیان دې ﴿فَسَلَـٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَـٰبِ ٱلْيَمِينِ﴾ دینه مخکښ: یقال: مقدر دې، معنی یاداده چې تاته سلامتی اوامن وامان حاصل دې څکه چې ته اصحٰب الیمین نه یې، اویایې معنی داده چې اصحٰب الیمین له طرفه په تا سلام دې.

﴿وَأَمَّآ إِن كَانَ﴾ دادریم جماعت یعنی اصحاب المشئمه بیان دې ﴿فَنُزُلٌ﴾ ای فله نزلٌ بالجزائه نزلٌ ﴿مِّنْ حَمِيمٍ﴾ گرم ایشیدلی اوبه چه دَزقوم خوړلونه بعد به ئې څکی.

﴿إِنَّ هَـٰذَا﴾ اشاره احوالو دَجماعات ثلثه ؤته ده، ﴿لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ﴾ داکوم احوال چې تاسو ته بیان شو دابالکل حق اوحقیقت اویقینی امور دی

﴿فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ﴾ داپه آخردَسورة کښ دعوه دَ سورة بیان شوه چه دَلویوصفاتوو الاذات پاکی بیان کړه،

باقی تفصیل ئې لږمخکښ شویدې، په حدیث کښ دی چه کله داآیت نازل شونوحضورﷺ اوفرمائیل: اجعلوهافی رکوعکم اوچه کله داآیت نازل شوچه: سبّح اسم ربّک الاعلی نوو ئې فرمائیل: اجعلوهافی سجودکم (ابو داؤد، ابن ماجه).

صاحب دَمدارک وائی: لطیفةٌ عجیبةٌ لیسَ فی هذه السورالثلث لفظ الله: القتربت، الرّحمٰن، الواقعه: والله اعلم باسراره، یعنی داعجیبه خبره ده چه په دې درې سورتونو کښ (باوجود د دینه چې اوگده سورتونه دي) اسم جلالـ(الله) نه دې ذکرشوې الله تعالی پخپل اسرارو ښه پوهیږی.

مولانا اشرف علی تهانوی رحمه الله فرمائی: اقول ومن اللّطائف، ان سورة المجادلة لاتخلو آيةً من آياتها عن لفظ الله، والله اعلم باسراره، يعنى داهم عجيبه خبره ده چه په سورة المجادله کښې يو آيت هم د لفظ د الله تعالىٰ نه خالى نه دي الله تعالىٰ پخپل رازونو ښه پوهيږي.

رکوعاتها (۴)	سورة الحديد مدنية	آياتها (۲۹)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۵۷) وحسب النزول (۹۴)

نزلت بعد الزلزال قبل محمّد

ربط : ماقبل سره ئې ربط: (۱) دادې چه ماقبل کښې دَتوحيدبيان اوشودې سورة کښې مسئله دَانفاق اوجهاد بيانيږی چه توحيدلپاره دَالله ﷻ په لاره کښې مال خرچ کړئ اوجهاد اوکړئ، په دې دواړو مسئلوباندې ائنده نهه (۹) سورتونه، مجادله، حشر، ممتحنه، صف، جمعه، منافقون، تغابن، طلاق، تحريم، متفرع دی، څلورپه مضمون دَجهاد، څلورپه مضمون دَانفاق اويوسورة کښې دواړه مضمونونه جمع دی. دجهادمضمون والاسورة ابتداء په سَبَّحَ لِلّٰهِ سره شويده، اودَانفاق، مضمون والاسورة په يُسَبِّحُ لِلّٰهِ سره.

(۲) دَماقبل سورة په آخرکښې امردَتسبيح وؤ، په دې سورة په ابتداء کښې دَتسبيح ذکر دې.

دسورة دَمضامينواجمالی خلاصه

دَ دې سورة درې حصې دی:

اوله حصّه کښې دَتوحيد ذکر دې چې هغه مقصود دَپاره تمهيد دې،

په دويمه حصه کښې دَانفاق پنځه وجوه ذکر دي

په دريمه حصه کښې ترغيب دې جهادته.

تفصيلي خلاصه

﴿سَبَّحَ لِلّٰهِ﴾ آيت اول نه ترآيت (۶) پورې تمهيددې اودَسورت اوله حصه ده چه پکښې دَمسئلې دَتوحيد ذکر دې، چه ددې دَخاطره انفاق اوجهاد اوکړئ.

﴿ءَامِنُوا بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ﴾ آيت (۷) نه دَاول مضمون ابتداء ده. اودَسورت دويمه حصه ده

﴿وَأَنفِقُوا مِمَّا﴾ دَانفاق اوله وجه ده

﴿وَمَا لَكُمۡ أَلَّا تُنفِقُوا﴾ آيت (۱۰) دويمه وجه ده بطورترقی

﴿مَن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ﴾آيت(۱۱)دريمه وجه ده

﴿ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا﴾آيت(۲۰)څلورمه وجه ده.

﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ﴾(۲۱)پنځمه وجه ده.

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ﴾آيت(۲۵) نه دويم مضمون يعنى دجهادبيان ذكر كيږي.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ①
پاكي وائي الله ﷻ ته هغه څيزونه چه په اسمانونوكښ دى اوپه زمكه كښ دى.اوالله ﷻ غالب دې،حكيم دې.
لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ②
هغه لره ده بادشاهي داسمانونو اوزمكې ژوندى كول كوى اومړه كول كوى.اوهغه په هرڅيزباندى قادردې.
هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ③
هغه اول هم دې اوآخرهم دې،ظاهرهم دې اوباطن هم دې،اوهغه په هرڅيزباندى ښه پوهه دې

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ﴾دا د **سورت اوله حصه ده** چې ديكښې د مسئله توحيد ذكر دې او داتمهيداو ترغيب دې د جهاد او انفاق حكم دپاره ،چه دَدى دَخاطره دَمال خرچ كولواوجهادكولوحكم دې.'لام' په 'لله' كښ زائد دې لپاره دَتاكيد،كمافى نصحتُ له، دَمسبّحاتوابتداءپه بعضِ ځايونوكښ په ماضى سره شويده لكه دلته اوپه حشر،اوصف كښ،اوپه بعضِ ځايونوكښ په'يسبّح'مضارع سره شويده،لكه په جمعه اوتغابن كښ،پدى كښ اشاره ده چه تسبيح دَالله ﷻ په جميعُ اوقاتوكښ جارى ده(روح المعانى وغيره)

﴿مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ﴾ 'ما' ذكر شو دَ 'من'ذكرنه شودپاره دَتغليب دَاكثرو، تسبيح دَذوى العقولوبالاتفاق قولى ده،البته غيرذوى العقولوپه تسبيح كښ اختلاف دې،بعضِ وائى داهم قولى ده،بعضِ وائى صرف تسبيح حالى ده،دَدى تفصيل دَسورة بنى اسرائيل آيت(۴۴)وان من شيئٍ الايسبّح بحمده....الخ كښ تيرشويدې،هلته ئې وګورئ.

﴿وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ﴾ «العزيز» معنى قادر اوغالب، «الحكيم» معنى حکمت نه ډک محکم احکامات صادرکونکې، داجمله بطور علت راغلیده، ماقبل حکم دپاره، چونکه بادشاه دپاره دوه اموره ضروری وی: (۱) یو استیلاء، نوالله ﷻ «العزیز» دې، هغه هر چا باندې غالب دې، (۲) دویم تدبیر وتدبر: نوالله ﷻ «الحکیم» دې، دهغه هرحکم محکم اوحکمت نه ډک دې، خلاصه داچې ټول کائنات دالله ﷻ تسبیح ځکه بیانوی چې هغه تن تنها بادشاه دې، مخکښې آیتونو کښې دديې دوه صفاتو «العزیز» او «الحکیم» تفصیل اومظاهر بیانیږی.

﴿لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ دیکښې دَ «العزیز» صفت یو مظهر او نمونه ذکر کیږی، چې الله ﷻ ته دکائنات آسمانونو او زمکې زرې زرې کښې تصرف کلی اختیار حاصل دې، ژوند هم هغه ورکوی، مرګ هم هغه ورکوی اوهر څه باندې قادردې. ﴿يُحۡيِۦ وَيُمِيتُ﴾ خبر دَ مبتدا محذوف دې ای: هو يحي ويميتُ «یحی» معنی داده چه انشاء دَحیات کوی یعنی اول ځل پیدا کول هم هغه کوی، اومرګ هم هغه راولی.

﴿هُوَ ٱلۡأَوَّلُ﴾ دیکښې دَ «العزیز» صفت دویمه نمونه بیانیږی چې هیڅ هم نه وو، الله ﷻ وو، یو وخت به داسې راشی چې ټول به فناشی خو الله ﷻ ذات به باقی وی، هر چاباندی غالب دې، هیڅ څوک ترینه هم هیڅ چرته نشی پټیدلې، هغه ته د هر څه پته لګی. «الاول» ای السابق علی جميع الموجودات، یعنی الله ﷻ دَهرځیزنه قبل موجودوؤ، قبل دَده نه هیڅ هم نه وؤ. «والاخر» ای الباقی. بعدفنائها (روح) یعنی دَهرځیزفناکیدلونه بعدبه هم موجودوی، الله ﷻ باندی نه عدم سابق طاری شویدې اونه به پری عدم لاحق طاری کیږی. ﴿وَٱلظَّٰهِرُ وَٱلۡبَاطِنُ﴾ د دې په تفسیر کښې متعدد اقوال منقول دې:

(۱) «الظاهر» معنی غالب، چې هغه نه برتر څوک نشته، «الباطن» معنی هغه ذات چې هغه نه ماسوا بل داسی پټ ځائ نشته چی سرې پکښې د الله ﷻ نه پټ شی، حدیث کښې دَ الظاهر او الباطن دغه معنی راغلیده: انت الظاهر فليس فوقک شيئ، وانت الباطن فليس دونک شيئ

(۲) الظاهر معنی آثار واعتبار سره بالکل ظاهر دې ځکه چې الله ﷻ د کائنات ذرې ذرې نه عیان دې، خوځوک یې کنه اوحقیقت معلومه وی ،نوبیا الباطن دې څوک یې حقیقت ته نشي رسیدلې،

(۳) الظاهر معنی امور ظاهریوو باندې عالم، او الباطن معنی امور باطنیوو باندې عالم.

(۴) بعضِ وائی چه ﴿ وَالظَّاهِرُ ﴾ معنی داچه دظاهری نعمتونو مالک دې او ﴿ وَالْبَاطِنُ ﴾ معنی داچه باطنی نعمتونو مالک دې، کقوله تعالی: واسبغ علیکم نعمه ظاهرةً وباطنةً

فائده: چونکه دا اسماء حسنٰی صفات متضاده دی نوپدی وجه ددی په مینځ کښې واؤ ذکرشو

﴿وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ یعنی الله ﷻ نه ماورا بل څه پناه ګاه نشته چې سړی پکښې پناه واخلي اوبچ شی، ځکه چې الله ﷻ هر څه باندې باخبر ذات دې.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى
الله ﷻ هغه ذات دې چه پیداکړی نی دي اسمانونه اوزمکه په اندازې دشپږو ورځوکښې.بیائې استواء کړیده
عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا
په عرش باندې،عالم دې په هغه څه چه ننوځی په زمکه کښې اوپه هغه څه چه راواوځی ددی زمکی نه
وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ مَعَكُمْ
اوپه هغه څه چه راکوزیږی داسمان نه اوپه هغه څه چه خیژی اسمان ته،اوالله ﷻ تاسوسره دې
أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۞ لَهُ مُلْكُ
هرچرته چه یئ تاسو،اوالله ﷻ په هغه عملونوچه تاسوئی کوئ لیدونکې دې،الله ﷻ لره ده بادشاهی
السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ۞ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ
داسمانونواودزمکی اوخاص الله ﷻ ته ګرځولې شی تول کارونه.داخلوی شپه په ورځې کښې
وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۚ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۞
اوداخلوی ورځ په شپه کښې اوهغه ښه عالم دې په خبرودسینوباندې

﴿هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ﴾په دی کښ دَ الحکیم صفت نمونه بیانیږی،چي اوخوګورئ دَالله ﷻ څنګه محکمه بادشاهی ده اوڅنګه حکمت باندې مبنی نظام دې. آسمانونه اوزمکی یی شپږ ورځو کښ پیدا کړی،حالانکه محض ارادې سره هم پیداکولي شول.اودکائنات ذرې ذرې باندی هغه نګرانی ده،زمکه کښ کومه قطره کوم تخم ننوځی،اوڅه چې ترینه راوځی،آسمان نه څه نازلیږی،اوڅه ورته خیژی،تاسو کوم ځائی وئ،او څه عمل کوئ تولو باندې الله ﷻ عالم دې،اوهغه ورته ګوری ﴿فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ﴾مراد دَشپږوورځومقدار دې،لکه په اعراف وغیره کښ باربارتیرډی.

﴿ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ﴾استواء علی العرش دَمتشابهاتونه دې،متشابهاتوتفصیلی تفسیر په سورة ال عمران کښ تیرشویدې،چه سلف دَدی معنی نه کوی بلکه تفسیرئی په لفظ منصوصی سره کوی اوداسی وائی چه استواء یلیق بشانه، اومتاخرین اهل سنت دَدی داسی تفسیراو تاویل کوی چه دَنورونصوصوسره موافق وی، نودلته دَاستواء علی العرش معنی او تفسیر په تصرف سره کوی اومطلب دادې چه دکائناتوخالق صرف اللهﷻ دې،دَدی نه پیداکولونه بعدئی استواء علی العرش کړیده یعنی دکائناتونظم نسق ئی پخپله اغستې دې،بل چاته ئی دا اختیارنه دې ورکړې.

﴿ مَا يَلِجُ فِى ٱلْأَرْضِ ﴾ نه مراد دَباران قطری،تخم،مړی وغیره مراد دی،یعنی ګویاچه اللهﷻته دَزمکی دَ اندرونی حصّی علم هم دې او﴿وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا ﴾دَبیرونی حصّی علم دې ورته،دې نه مراد ، نباتات، معدنیات وغیره دی﴿ وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ ﴾مرادورنه عذاب، رحمة، احکامات او باران قطرې وغیره دی، ﴿وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ مراددَینه فرشتی او نیک اعمال وغیره دی،حاصل داچه دَاللهﷻعلم دکائناتوپه ذری ذری محیط دې﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ﴾تمثیل دې دَاحاطی علمی دَاللهﷻ،معیت کنایه ده دَعلم نه،

﴿ لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ ﴾ دیکښ دَ الله ﷻ ملک او بادشاهئ استحکام بیان دې چې تعلق صرف دې کائنات سره نه دی بلکه آخرت کښ به هم دَ الله ﷻ بادشاهی وی ،ستاسو تول او ستاسو اعمال به هغه باندی پیش کیږی، او هغې مطابق به جزا درکوی

﴿ يُولِجُ ٱلَّيۡلَ فِى ٱلنَّهَارِ ﴾ دا دَ حکمت او احکام بله نمونه ده، چې شپې ورځې تللو راتللو او د وړیکې کیدلو او غټیدلو الله ﷻ یو محکم نظام پیدا کړیدې چې هغې کښ ډیر حکمتونه او مصلحتونه پټ دی. ﴿ وَهُوَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴾ دا اهم بیان دې د احاطی علمی د الله ﷻ

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ
ایمان راوړئ په الله ﷻ او په رسول دَهغه، او خرچ کړئ دَهغې مال نه چه ګرځولی یئ تاسو الله ﷻ خلیفه ګان
فِيْهِ ؕ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝٧
په هغې کښ، پس هغه کسان چه ایمان ئې راوړې دې دَتاسو نه او خرچ کړې ئې دې (مال) دوئ دپاره اجرلوئ دې
وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ
او څه عذر دې تاسو له چه ایمان نه راوړئ په الله ﷻ او رسول ﷺ راغواړی تاسو چه ایمان راوړئ په رب خپل
وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝٨ هُوَ الَّذِيْ
او په تحقیق سره اغستی ئې وه وعده ستاسو نه، که چرته یئ تاسو ایمان راوړونکی. الله ﷻ هغه ذات دې
يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖٓ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ
چه نازلوی په بنده خپل حضور ﷺ باندی آیاتونه واضح چه رااوباسی تاسو دَتیارو د کفرنه رنړا د ایمان ته،
وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۝٩
او بیشکه الله ﷻ په تاسو خامخا مهربانه دې رحم کونکې دې

﴿ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَأَنفِقُواْ ﴾ دې ځائ نه د **سورت دویمه حصه** شروع کیږي ، دتمهید نه بعد دَسورت اول مضمون انفاق فی سبیل الله بیان دې، چه کوم مال درته الله ﷻ بطور نیابت

درکړيدې دَهغی نه دَالله ﷻ په لاره کښې خرچ کړئ،الله ﷻ به درته لوئ اجردرکړی.،،امنوا بالله و رسوله ،، داتمهید دې دَانفاق دَحکم دَپاره او خطاب پکښې مؤمنانو ته دې.مقصود ترینه ایمان مقتضی باندې عمل دې،یعنی الله ﷻ او دَ هغه رسول چی کوم حکم درکوی هغه منئ ، ،، انفقوا ،، یعنی هغی حکمونو نه یوحکم انفاق هم دې لهذا الله ﷻ په لار کښې خپل مال خرچ کوئ.

﴿ جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ﴾دا اوله وجه دَ انفاق ده،چه دامال دَالله ﷻ په لاره کښې څکه خرچ کړئ چه داپه حقیقت کښې ستاسونه دې،تاسوئی دَیوڅوورځودپاره نائبان او چوکیدار یئ، حقیقی مالک دَدې صرف الله ﷻ دې،هغه به ئي درنه یوه ورځ واپس اخلی کقول القائل:شعر:

وما المال والاهلون الاّ ودائع   و لابدّ یومًا ان تردّ الودائع

دې تفسیر مطابق ،،مُّسْتَخْلَفِينَ،، معنی نائب في التصرف ده یعنی صرف تصرف اختیار درکړیدې،حقیقتاً یی مالکان نه یئ گرځولی.

بعضِ وائی چه دَ﴿ مُّسْتَخْلَفِينَ ﴾مطلب دادې چه الله ﷻ تاسو دَدی مال خلیفه گان گرځولی یئ په وراثت سره دَمخکښنونه،نولکه څرنګه چه دادَمخکښنوسره نه دې پاتی شوې نوتاسوسره به هم نه پاتی کیږی،نوغیرته منتقل کیدلونه مخکښې مخکښې په دې کښې انفاق اوکړئ.

﴿فَالَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ ﴾بشارت دې چی څوک ایمان تقاضو باندی عمل کوی،اوالله ﷻ په لارکښې مال خرچه کوی،هغوئ دَپاره لوئ لوئ اجرونه دي.

﴿ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ ﴾دیکښې دَایمان دواعی بیان دي،اومراد دلته هم دَایمان نه مقتضی دَایمان ده،یعنی دَایمان په مقتضی باندې دَ عمل ټول دواعی اواسباب موجود دی،نوبیاتاسو ولی عمل نه کوئ،،،ما،، مبتدا ده ،،لکم،،ورله خبر دې،،،لا تؤمنون،، جمله حال واقع کیږی، دَ ،،کم ،، ضمیر نه ،﴿وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ ﴾اول داعی بیان دې،یعنی رسول ﷺ تاسوته ایمان دعوت درکوي،اودَایمان په مقتضی اوالله ﷻ په لار کښې خرچ کولو مطالبه درنه کوی.جمله

اسمیه حال واقع کیږی تۆمنون ضمیر نه.﴿وَقَدْ أَخَذَ مِيثَٰقَكُمْ﴾دویم داعی بیان دې.یعنی تاسو
هغه سره دَ دې عهد هم کړیدي چی مونږ به ایمان تقاضو باندي عمل کوؤ.او الله ﷻ لاره کښې
به مال خرچه کوؤ.دینه هغه عهدمراد دې چی نبی کریم ﷺ دصحابوؤ نه اغستي وۆمسند
احمد(رقم الحدیث ۲۳۲۷۹) کښې دَحضرت عباده بن صامت ﷺ نه روایت دې:بایعنا رسول الله
ﷺ على السمع والطاعة في النشاط والكسل،وعلى النفقة في العسر واليسر،وعلى الامر
بالمعروف والنهي عن المنكر ،وعلى ان نقول في الله تعالى ولانخاف لومة لائم.یعنی مونږ نبی ﷺ
په لاس دَدې خبر دَبیعت کړیدی:

۱)،چی هر قسم حالاتو کښې به یې اطاعت کوؤ،نشاط وی اوکه سستی وی.
۲)هر قسم حالاتو کښې به الله ﷻ په لارکښې خرچ کوؤ فراخی وی اوکه تنگدستی.
۳)حق وینا به کوؤ،دَچاملامت پرواه به نه کوؤ.

﴿إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾یعنی کچرته واقعتاً مؤمنان یئ نو ایمان مقتضی باندی عمل کولودَپاره دَغه
دواعی کافی دی.

﴿هُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ﴾دا بل داعي ذکر کیږي دَایمان په تقاضو باندی عمل کولودَپاره،یعنی
الله ﷻ خومره لویه مهربانی اورحم وکرم دې په تاسو ،چی خپل واضح او خائسته احکامات
تاسو ته درلیږی اودَجهالت تیارونه مو دَایمان نور اورڼرا ته رااوباسی،لهذا دیکښې چون چرا
مه کوئ،بلکه په خوشالئ سرهورباندئ عمل کوئ.

وَلِلَّهِ	اللَّهِ	سَبِيلِ	فِي	تُنفِقُوا	أَلَّا	لَكُمْ	وَمَا

اوڅه عذردې تاسولره چه نه خرچ کوئ مال په لاره دَالله ﷻکښې اوحال داچه خاص الله ﷻلره دې

مِن قَبْلِ	أَنفَقَ	مَّنْ	مِنكُم	لَا يَسْتَوِى	وَٱلْأَرْضِ	ٱلسَّمَٰوَٰتِ	مِيرَٰثُ	

میراث‌پاتی کیدل‌دَاسمانونواودزمکی،نه دی برابردَتاسونه هغه څوک چه خرچ کړې ئې دې مال مخکښې

أَنفَقُوا	ٱلَّذِينَ	مِّنَ	دَرَجَةً	أَعْظَمُ	أُولَٰٓئِكَ	وَقَٰتَلَ	ٱلْفَتْحِ

دَفتح مکی نه اوقتال ئې کړیدي،دغه کسان لوئ‌اوچت‌دی په درجه کښې دَهغه کسانونه چه خرچ کړې ئې دې مال

مِنۢ	بَعۡدُ	وَقَٰتَلُواْ	ۚ	وَكُلّٗا	وَعَدَ	ٱللَّهُ	ٱلۡحُسۡنَىٰۚ	وَٱللَّهُ
ورستو دفتح	مكى	نه،اوقتال	ئى	كړيدي،اودټولوسره	وعده	كړيده		الله ﷻ نوثواب.اوالله ﷻ
بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ⑩								
په هغه عملونوچه تاسوئى كوئ،بنه خبرداردي								

﴿ وَمَا لَكُمۡ أَلَّا تُنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ﴾ دادويمه وجه دانفاق ده.چه داما ل دالله ﷻ په لاره كښ خرچ كړئ،تاسوبه هسى هم مړه كيږئ دابه درنه پاتى كيږى،ددى مال وارث الله ﷻ دي، نو چه بلااجره درنه پاتى كيږى نو اجر پرى حاصل كړئ. ﴿وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ﴾ داسمان ذكركول،باوجود ددي چه هيڅ مخلوق ددى مالک - نه مجازاً او نه حقيقتاً-كيديشى په دى كښ نكته داوى چه لكه څرنګه آسمان خالص دالله ﷻ ملک دي(چه تاسوئى هم منئ)نودغه رنګه زمكه هم دالله ﷻ ملک دي(بيان القرآن بتغير).

﴿ لَا يَسۡتَوِي مِنكُم مَّنۡ أَنفَقَ ﴾ پدى كښ بيان دي دتفاوت ددرجاتو دانفاق كونكواوقتال كونكو،چه بعضِ صحابه ﷺ داسى دى چه دفتح مكى نه قبل ئى انفاق كړيدي اوقتال ئى كړيدي نودوئ په درجه اومرتبه كښ زيات دى دهغونه چه ورستو دفتح نه ئى كړيدي،وجه داده چه فتحى مكى نه قبل وخت دابتلااوتكليفونووخت وؤ،ابتلااوتكليف په وخت كښ نيک عمل زيات بهتروى دراحت دوخت نه،﴿ مَّنۡ أَنفَقَ﴾فاعل دي د﴿لَا يَسۡتَوِي ﴾،اوقسيم اومقابل د﴿مَّنۡ أَنفَقَ﴾حذف دي دوجهى دظهورنه،چه هغه"ومن انفق من بعدالفتح"دي(كبيروغيره)﴿مِن قَبۡلِ ٱلۡفَتۡحِ ﴾فتح نه مراددبعضوپه نيزصلح حديبيه ده،ليكن دجمهورومفسرينوپه نيزورنه فتح مكه مراد ده.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ أَعۡظَمُ دَرَجَةٗ ﴾اسم اشارى دپاره مشاراليه هغه مهاجرين اوانصار صحابه دى چې فتح مكه نه مخكښ انفاق اوقتال فريضه ادا كړيده ، دوئ باره كښ حضورﷺ فرمائيلى دى چې:لوانفقَ احدُكم مثل اُحُدٍ ذهبًا مابلغ مدّ احدهم و لا نصيفه(بخاري وغيره)يعنى كه په

تاسو کښې څوک د احد غر برابر مقدار سره زر نفقه کړي ليکن د دوئ د يو موټی نفقی ته نه رسی. په يو روايت کښې داسې دی: دَعُوا لي اصحابي فوالذی نفسي بيده لو انفقتم مثل احدٍ، اومثل الجبال ذهبًا مابلغتم اعمالهم، مفسرين وائی چه پدی آيت کښې واضح دليل دې په دی چه حضرت ابوبکرصديق ﷺ په تمامو صحابه ؤکښې افضل وؤځکه دې اول اسلام راوړونکي وؤ او اول خرچ کونکي وؤ مال خپل لره په اسلام او په حضور ﷺ ،

د ابن عمر ﷺ نه روايت دې چه دې وائی چه يو ځل د حضور ﷺ سره ناست وم. ابوبکر ﷺ هم ناست وؤ چه چوغه ئی اچولې وه او هغه ئی دکيکروپه ازغوګنډلې وه، جبرئيل ﷺ راغې اووئيل چه: ابوبکر ﷺ ولې داسې چوغه اچولې ده چه دکيکروپه ازغوئی ګنډلې ده، نو حضور ﷺ ورته اوفرمائيل: انفقَ مالَه عليَّ قبل الفتح، يعنی ده خپل ټول مال په مابانديی خرچ کړيدې قبل د فتحی نه. جبرئيل ﷺ اووئيل چه الله ﷻ په ده باندی سلام وائی اوورته اووايه چه ته ځمانه په دی خپل فقرباندې راضی ئی اوکه ناراضه؟ حضور ﷺ ورته اووئيل نو ابوبکر ﷺ اووئيل چه آيا څه به د خپل رب نه ناراضه کيږمه؟ څه د خپل رب نه راضي يمه (ابن کثير) قرطبی په دی روايت کښې دا اضافه هم کړيده چه جبرئيل ﷺ اووئيل: فانَّ الله يقولُ لکَ قد رضيتُ عنکَ کمالنتَ عنّی راضٍ، ابوبکر ﷺ په ژړاشو، بيا جبرنيل ﷺ حضور ﷺ ته اووئيل چه کله نه ستادې ملګری داچوغه اچولی ده نو د عرش اوچته ونکوفرشتوهم داسې چوغې اچولی دی.

﴿مِنْ بَعْدُ﴾ ای من بعدالفتح ﴿وَكُلًّا﴾ منصوب دې مفعول به مقدم دې د ﴿وَعَدَ اللَّهُ﴾. ﴿الْحُسْنَىٰ﴾ نه مراد ثواب حسنی دې چه جنت دې اومطلب دادې چه دواړه فريقينو ته په نفقی او قتال باندی ثواب ملاويږی، صرف يو فريق ته نه.

مَنْ	ذَا	الَّذِي	يُقْرِضُ	اللَّهَ	قَرْضًا	حَسَنًا	فَيُضَاعِفَهُ لَهُ

څوک دې هغه چه قرض ورکړی الله ﷻ ته قرض ښائسته، پس دوه چنده به کړی الله ﷻ دغه قرض هغه لره.

وَلَهُ	أَجْرٌ	كَرِيمٌ ⑪	يَوْمَ	تَرَى	الْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنَاتِ	يَسْعَىٰ نُورُهُمْ

او هغه لره به وي اجر ښه . په هغه ورځ چه وينی به ته مؤمنان سړی اومؤمنانی ښځی چه منډه به وهی نوردد وئ

بَيْنَ	اَيْدِيهِمْ	وَبِاَيْمَانِهِمْ	بُشْرٰىكُمُ	الْيَوْمَ	جَنّٰتٌ

مخکښې دَ دوئ نه او د ښۍ طرفونودَدوئ ورته به اووئیلې شي زیري دې تاسولره نن ورځ دَجنتونو.

تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۲﴾

چه بهیږي به لاندې دهغې نه نهرونه همیشه به وي په هغې کښې داهم داکامیابي ده لویه

﴿مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ ﴾دا دریمه وجه دَانفاق ده،ماقبل نه علی سبیل الترقي،چه دا مال خرج کړئ دَ الله ﷻ په لاره کښې په طوردَقرض سره،دَفقراوکمې نه مه ویریږئ،الله ﷻ به ئې درته واپس درکړي،دَ کمیت اوکیفیت دواړو اضافې سره. دلته دَانفاق نه تعبیرپه قرض سره شوي دې،اشاره ده دیته چه دَانفاق اجرداسې قطعي اویقیني دې چه ګویاپه الله ﷻ باندې قرض دې،(مدارک)"من"مبتدا مرفوع محلاًدې"ذا"ورله خبردې"الّذی"موصول صفت دې دَ "ذا" یا ترینه بدل دې،یعني څوک به وي داسې سړې چه قرض ورکړي الله ﷻ ته.

«قرضاً حسناً» قرض حسن بعضِ وائي هغه صدقه چه په اخلاص اوپه طریقه دَسنت سره خرچ کړې شي،دَ ریااوبدعت شائبه پکښې نه وي،بعضوئیلي دي چه داهغه صدقه ده چه لس(۱۰) صفات وي په کښې:

(۱)حلال مال نه وي ځکه چه حرام مال الله ﷻ نه قبلوي

(۲)بهترا وافضل څیزوي

(۳)په داسې حال کښې اوشي چه صدقه کونکې صحیح وي یعني بیمارنه وي، دَژوند امیدئې وي،اودَفقریره ورسره وي

(۴)زیات حاجت مندته ئې ورکړي

(۵)په پټه ئې ورکړي،

(۶)من یعني احسان اوتکلیف نه ورکول،

(۷)خالص دَ الله ﷻ دَرضادپاره ورکول

(۸)ورکړې شوې صدقه لګه ګڼړل اګرچه ډیره وي

(۹)محبوب اوخوښ مال ورکول

(۱۰) دَفقیرکورته رسول(روح المعاني).

﴿ فَيُضَٰعِفَهُۥ ﴾ دا جواب استفهام دي د "ان" مقدره د وجهی نه منصوب دي. او ضمير مستتر پکښې چه فاعل دي راجع دي الله ﷻ ته، او "ه" ضمير راجع دي قرض ته، مراد ترينه اجر او ثواب د قرض (صدقی) دي، په ديکښې د کميت او مقدار اضافي بيان دي، او په ﴿ وَلَهُۥٓ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴾ کښې د کيف اعتبار سره زياتوالی ذکر دي ((کريم)) معنی مَرضِیٌّ سره شويده يعني عظيم الشان اجر به ورته ميلاويږي، چې هغه الله ﷻ ته معلوم دي، مخلوق د هغې تصور نشي کولې

﴿يَوْمَ تَرَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ دا بشارت أُخرويه دي مؤمنانو ته او انفاق کونکو ته، چه د قيامت په ورځ چه کله دوئ په پل صراط باندی تيريږی نو يو نور او رڼرابه ورسره وی فرشتی به ورته د جنت زيری ورکوی، د ابن مسعود ﷺ نقل دی چه دې وائی چه: مؤمنانو ته به په قدر د عملونو د دوئ دا نُور ورکولې کيږی او پل صراط باندی به تيريږی، د بعضو سره به د غر په مقدار نور وی، د تولو نوادئی نوربه د وړې گوتی په مقدار وی کله به مرکيږی او کله به بليږی ﴿يَوْمَ ﴾ يا د اُذکر محذوف د پاره مفعول دي، يا ﴿ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴾ او يا د ﴿فَيُضَٰعِفَهُۥ﴾ د پاره ظرف دي.

﴿ يَسْعَىٰ نُورُهُم ﴾ حال دي د مفعول د "ترىٰ" نه او مراد د نور نه په نيز د جمهورو حقيقتًا نُور دي، او دا نور به ورته په پل صراط باندې تيريدلو وخت کښې ورکولې کيږی، بعضِ وائی مخکښې د دی نه به وی او ور سره به وی چه کله دوئ په پل صراط تيريږی.

﴿بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَٰنِهِم ﴾ يعنی مخکښې او خی طرف ته به يی نور وی، د دې دوارو جهتونو تخصيص: (۱) يا د دې وجهی نه او شو چی اعمال نامې په دوئ ته هم دې جهتونو نه ميلاويږی، (۲) او يا مخکښې طرف ته به د ايمان نوروي، ځکه چې ايمان محل زړه دي او زړه مخکښې طرف ته دي، او خی طرف ته به د نيک اعمالو نور وي، ځکه چې نيک اعمالو خی طرف سره ډير مناسبت دي. نيک اعمال ليکونکی فرشتې هم دې طرف ته ناستی وي، او نيک اعمالو اعمالنامه هم په خی لاس ميلاويږی، او کومو رواياتو کښې چی د گس طرفونو ذکر راغلې دي نو هغه د دي دوارو نور اثر دي، (۳) او يا دلته "ايمانهم" نه مراد ټول اطراف دي خو د يمين تخصيص صرف شرافت په وجه شويدي.

﴿بُشۡرَىٰكُمُ ٱلۡيَوۡمَ﴾ دېنه مخکښې يُقال لهم مقدر دي، يعنى فرشتې به ورته وائي چه زيرې ستاسو نن ورځ داخليدل دي جنتونو ته. ﴿ذَٰلِكَ﴾ اشاره يا نورته ده يا ﴿جَنَّٰتٌ﴾ ته ده په تاويل دَ ماذكر

يَوۡمَ يَقُولُ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ وَٱلۡمُنَٰفِقَٰتُ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱنظُرُونَا نَقۡتَبِسۡ
په هغه ورځ چه وائى به منافقان سړى اومنافقانى ښځى مؤمنانو ته چه انتظار وكړئ مونږ ته چه رڼا واخلو ستاسو
مِن نُّورِكُمۡ قِيلَ ٱرۡجِعُواْ وَرَآءَكُمۡ فَٱلۡتَمِسُواْ نُورٗا ۖ فَضُرِبَ
درڼا نه. وورته به اووئيلې شى واپس شئ خپل ورستو پس طلب كړئ هلته رڼا. نو او به وهلې شي
بَيۡنَهُم بِسُورٖ لَّهُۥ بَابُۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحۡمَةُ
به مينځ دَدوئ كښې يو ديوال چه هغې لره به دروازه وى. ننه طرف دَهغې . وى به په هغې كښې رحمت (جنت)
وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلۡعَذَابُ ۝١٣ يُنَادُونَهُمۡ أَلَمۡ نَكُن
اوظاهر دَ هغې، وى به دَ دې طرفه عذاب (دَجهنم) آوازبه اوكړى منافقان مؤمنانو ته چه آيانه وومونږ
مَّعَكُمۡ ۖ قَالُواْ بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمۡ فَتَنتُمۡ أَنفُسَكُمۡ
تاسو سره په دنيا كښې، مؤمنان به اووائى هاؤ، خو ليكن تاسو په فتنه كښې اچولى وو خانونه خپل
وَتَرَبَّصۡتُمۡ وَٱرۡتَبۡتُمۡ وَغَرَّتۡكُمُ ٱلۡأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَآءَ
اوانتظار كولو تاسو (زمونږ دَهلاكت) اوشك خو كولو او دهوكه كښې اچولي وئ تاسو اميدونو، تردې چه راغې
أَمۡرُ ٱللَّهِ وَغَرَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ۝١٤ فَٱلۡيَوۡمَ لَا يُؤۡخَذُ
امرد الله (مرگ) او دهوكه كړي وئ تاسو په باره دَ الله ﷻ كښې دهوكه باز (شيطان)، پس نن ورځ به نشى اغستلې
مِنكُمۡ فِدۡيَةٞ وَلَا مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ۚ مَأۡوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ ۖ هِيَ مَوۡلَىٰكُمۡ
ستاسو نه فديه او نه دَ كافرانو نه، ځائ دَ اوسيدلو ستاسو اور دي، هغه ستاسو متولي دي

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿۱۵﴾

او ډیر بد ځای د اوسیدلو دی دا جهنم.

﴿يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ ﴾دا زجردې منافقانو ته چې هسې خو دوئ دايمان دعوې کوی،خوکله چې ايمان مقتضى باندې عمل کولو وخت راشی،نو بيا شاته کيږی،اوعمل پرې نه کوی،نودې بدله به ورله الله ﷻ قيامت کښ داسې ورکړی چې لګ ساعت له به ورله نور ورکړی،چې کوم مؤمنانو سره دې،خو بيا به يې ترینه مړکړی،او جهنم ته به يې اوغور ځوی ﴿يَوْمَ ﴾بدل دې د﴿ يَوْمَ تَرَى ﴾ نه ،

﴿ انظُرُونَا ﴾يا پمعنى د" انتظرونا" دې يعنى مونږ ته انتظار اوکړئ،په حديث کښ دی چه پل صراط سره به الله ﷻ هر مؤمن ته هم نور ورکړی او هر منافق ته هم،چه کله دوئ روان شی په پل صراط باندې نو الله ﷻ به د منافقانو ،نور مړ کړی (مؤمنان به ورنه مخکښ لاړشی) نو منافقان به مؤمنانو ته اواز اوکړی چه"انظرونانقتبس من نورکم"اودريږئ چه مونږ ستاسو د نور نه نور واخلو . يا﴿ انظُرُونَا ﴾پخپله معنى کښې دې يعنى مونږ ته نظر شفقت اوکړئ،﴿نَقْتَبِسْ ﴾ جواب امر په وجه مجزوم دې،اقتباس په اصل کښ وئيلې کيږی د اور نه ليت بلول،تکړه د اور اخستل.

﴿قِيلَ ارْجِعُوا ﴾قائلين به يا مؤمنان وی يا ملائکه،يعنى منافقانوته به اووئيلې شی چه واپس لاړشئ هلته نه رڼا راوړئ،دوئ چه واپس شی نو﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُم ﴾د دوئ او د مؤمنانو په مينځ کښ به ديوال جوړشی.﴿ وَرَاءَكُمْ ﴾ نه مراد(۱)يادنياده،يعنى دنياته لاړشئ هلته نه د ايمان اوعمل صالح نور او رڼا راوړئ، يا(۲)ورنه مراد هغه موقف او مکان دې چه په هغې کښ نور تقسيمدلو دابه ورته استهزاءً اووئيلې شی،لکه څرنګه چه دوئ په دنياکښ مؤمنانو پورې استهزاء کوله او وئيل به ئی:انما نحن مستهزؤن،

﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ ﴾يعنى کله چې دوئ ته اوئيلى شی چې تاسو روستو لاړشئ، هلته رڼا تلاش کړئ، نو چې دوئ مخ واړوی او واپس شی نو الله ﷻ به د دوئ او مؤمنانو په مابين

کښ به يو حاجز او ديوال جوړ کړی، ﴿لَّهُۥ بَابٌۢ﴾ يعنی دې ديوال کښ به يو دروازه وی. ﴿بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ﴾ ضمير مجرور مرجع "سور" يا "باب" ده باطن يعنی مؤمنانو والاطرف ته به جنت وی ﴿وَظَٰهِرُهُۥ﴾ يعنی منافقانو والاطرف ته به عذاب دَجهنم وی

﴿يُنَادُونَهُمْ﴾ يعنی منافقان به مؤمنانوته اوازونه کوی او ورته وائی به چه مونږدنياکښ تاسوسره يوځائ نه وؤ، تاسوسره مومونځونه کول، جهادونه کول نو اوس موولې پريخولو؟

﴿وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ﴾ دا دَمؤمنانو جواب دې چې اګرچې ظاهری طور باندی په دنيا کښ تاسو مونږ سره پدې اعمالوکښ شريک وئ، خو څو وجوهاتو دَوجهې نه نن تاسوزمونږ سره نشئ يوځائ کيدلې، «فتنتم انفسكم» دا **اوله وجه** ده چې خواهشاتو اتباع خو کړې وه او نفاق خواختيار کړې وؤ، اوظاهری نفع ته مو کتل، حالانکه دا په حقيقت کښ ځان په هلاکت کښ اچول وو. ﴿وَتَرَبَّصْتُمْ﴾ دا **دويمه وجه** ده چې نن تاسو مونږسره ځکه نشئ يو ځائ کيدې چې تاسو مونږ سره په دنيا کښې مخلص نه وئ، بلکه هميشه دَدې په انتظار کښ وئ چې څه بلا اومصيبت به په مسلمانانو نازليږی. ﴿وَٱرْتَبْتُمْ﴾ دا **دريمه وجه** ده . چې تاسو يقين نه وو بلکه اسلام اوداسلام تعليماتو په باره کښ تاسوتذبذب شکار وئ، اوشکوکو کښ مبتلا وئ، ﴿وَغَرَّتْكُمُ ٱلْأَمَانِىُّ﴾ دا **څلورمه وجه** ده ، چې لوئ لوئ اميدونه خوتړلي وؤ، چه عمر دارز به راته ميلاويږی، نن وی که صَباوی دامسلمانان به ختميږی، زمونږ هم دغه رويه او دوه رخي به مونږ له دنيا کښ فائده راکوی، دی سره سره شيطان هم درته داخبره زړه کښ اچولی ده چې الله ﷻ غفوررحيم دې، آخرت پرواه مه کوئ، هغه به مو اوبښی ﴿حَتَّىٰ جَآءَ أَمْرُ ٱللَّهِ﴾ مراد دَ "امرالله" نه مرګ دې، ﴿وَغَرَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ﴾ جمله عطف ده په «غرتكم الامانى» باندی او «الغرور» نه مراد شيطان دې.

﴿فَٱلْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ﴾ دا تفريع ده په ماقبل چه نن ورځ هيڅ فديه نه قبولې کيږی چه دوئ ته به پری دَجهنم نه نجات ملاوشی، په يو روايت کښ دی چه الله ﷻ به کافرته اووائی چه کچرته نن ورځ تاسره دوچنده دنياوی نوآيادابه تولـه ته په فديه کښ ورکړې چه جهنم نه

ازادشي،نوهغه به اووائي نعم يارب،الله ﷻ به ورته اوفرمائي ماستانه دَدى نه اسان ځيزغوختى وۈچه ماسره شرک مه کوه ليکن تاورنه انکارکړې وۈ(روح)

﴿هِيَ مَوْلَىٰكُمْ﴾مولى ياپمعنى دَاولى دې اى هى اولى بکم.يعنى دا أور دَ جهنم ستاسو دَ پاره غوره دې، ياپمعنى دَ متولى اوذمه دارسره دې،يعنى اوس جهنم دَسخت عذاب درکولو متولى اوذمه داردې، ﴿وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ﴾مخصوص بالذم محذوف دې چه هى دې

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ
آياوخت نه دې راغلې مؤمنانوته داچه اويرېږى زړونه ددوئ دَوجى دَذکردَالله ﷻ نه،اودَهغى نه چه نازل شويدې
مِنَ ٱلْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلُ
دَحق نه يعنى قرآن،اوچه نه شى دوئ په شان دَهغه کسانوچه ورکړې شوې وۈهغوئ ته کتاب مخکښې دَدينه،
فَطَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ١٦
پس اوږده شول په هغوئ عمرونه،پس سخت شول زړونه دَهغوئ،او ډير دَ هغوئ نه فاسقان وۈ

﴿ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ ﴾زجر دې بعض مسلمانوته،چې هغوئ نه اعمالو اوانفاق کښې سستى راغلې وه. يعنى آياپه مؤمنانوداوخت نه دې راغلې چه دَدوئ زړونه دَقرآن او دَ الله ﷻ دَ ذکر به وجه نرم شى،وعظ نصيحت قبول کړى اومکمل اطاعت پکښې راشى.

صاحب د روح المعانى په حواله دَابن المبارک او ابن المنذر دَاعمش رحمه الله نه نقل کړيدى چه هغه فرمائي چه کله صحابه کرام رضي الله عنهم مدينى ته راغلل نوپه معاش کښې ورته څه فراخى اوسهولت ملاؤشونوبعضوحضراتونه په خپل عمل کښې څه فتوراوکمې راغې،نو په دى باندى دا آيت نازل شو

((يأن))مضارع ده اَنى يَأْنِي اذا جاء اناه ،اي: وقته،﴿أَن تَخْشَعَ ﴾جمله په تاويل دَمفردسره فاعل دې دَ﴿ أَلَمْ يَأْنِ ﴾، خشوع نه مراد دَزړه نرمى او خوف الهى دې، چې گناه پريگدى اوالله ﷻ احکاماتو باندې عمل شروع کړى.﴿وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ ﴾عطف تفسير دې ذکر الله او مانزل

دوارو نه مراد قرآن دې ځکه چې قرآن ذکر او نصیحت هم دې او آسمان نه نازل شوې حق هم دې ، یا "ذکر" نه مراد مطلقاً ذکر دې،او"مانزل"نه مراد قرآن دې.

﴿وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾دینه مراد یهود او نصارىٰ دی یعنی اهل کتابو طرز عمل دې نه اختیاروئ،چې ابتدا کښې ورته کله تورات او انجیل احکامات بیان شو نو دوئ زړونه به نرم شو او ګناه به یې پریخو دو،خودوخت تیریدو سره سره دوئ زړونه سخت شو،بیا به یې پرواه نه وه ،او د غه شان اکثریت پکښې رو رو خپل دین پریخودو. دا جمله عطف ده په ﴿تَخْشَعَ﴾او"لا"نافیه یا ناهیه ده

﴿فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ﴾په دې کښې دَ مفسرینو یو څو اقوال دی:

(۱)چه دَهغوئ اودَ هغوئ انبیاوُو په مینځ کښې مدت تیرشو،دَانبیاوُو نه لرې شول نو زړونه ئې سخت شول او ډیرپکښې فاسقان شول.

(۲)بعض وائی مطلب دادې چه په دوئ باندې په غفلت کښې ډیروخت تیرشوحتیٰ چه دغه غفلت، حبّ دنیا او دین نه بې خبرئ په وجه دَدوئ زړونه سخت شول

(۳)بعض وائی انتظار دَ قیامت او دَ جزا وربانډې اوږد شو نو دَ خپل کتاب دَ احکاماتو خلاف ئې ژوند شروع کړو ، نو زړونه ئې سخت شول.

حضرت تهانوی رحمه الله فرمائی چه دی آیت نه درې(۳)خبرې معلومې شوې: یو دَ خشوع لزوم او دوام،دویم داچه په طولِ غفلت سره دَزړه قساوت پیداکیږی، دریم داچه دَقساوت قلبی علاج دَالله تعالیٰ ذکر دې.

قرطبی رحمه الله لیکلی دی چه داآیت دَفضیل بن عیاض رحمه الله مشهوربزرګ دَهدایت سبب ګرځیدلې دې،ده به اول ډاکې اوزناګانې کولې،په یوې جینئ عاشق شوې وُو،نوهغې ورسره دَشپې دَملاقات وعده اوکړه،دې چه دَهغې خواته تلوپه دیوال ختلونواچانک ئې واوریدل چه یو قاری داآیت تلاوت کولو﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾ نودې راواپس شو اووئیل ئې:بلی والله قدآن،بیایووران کورته دَشپې لاړوچه په هغې کښې دَ مسافرو قافله وه، بعضوپکښې بعضوته وئیل چه فضیل ډاکوقافلې لوټ کوی هسې نه چه مونږهم لوټ کړی، فضیل په دی ډیرافسوس اوکړواووئیل چه افسوس څه ټوله شپه په ګناه کښې لګیایم او دَ مسلمانانو قوم څمانه یرېږی،بیائې توبه اوباسله اوالله تعالیٰ ته ئې عرض اوکړو:اللهم انی قدتبتُ

الیکَ،وجعلتُ توبتی الیکَ جوار بیتک الحرام،یعنی څه توبه اوباسم اوخپله باقی زندګی دَحرم شریف په جوارکښ تیروم،بیامکی ته لاړواوهلته ئی پوره ژونددَاللهﷻپه عبادت کښ تیرکړو.

اِعْلَمُوْٓا	اَنَّ	اللّٰهَ	یُحْیِ	الْاَرْضَ	بَعْدَ	مَوْتِهَا ؕ	قَدْ	بَیَّنَّا	

پوهه شئ چه بیشکه اللهﷻ ژوندئ کوی زمکه ورستودمرګ ،اوچوالی دهغی نه،بیشکه بیان کړیدی مونږ

لَكُمُ	الْاٰیٰتِ	لَعَلَّكُمْ	تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷﴾	اِنَّ	الْمُصَّدِّقِیْنَ	وَالْمُصَّدِّقٰتِ	

تاسوته دلائل (دَبعث بعدالموت) دپاره دَدی چه تاسو پوهه شئ.بیشکه صدقه کونکی سړی اوصدقه کونکی ښځی

وَاَقْرَضُوا	اللّٰهَ	قَرْضًا	حَسَنًا	یُّضٰعَفُ	لَهُمْ	وَلَهُمْ	اَجْرٌ	كَرِیْمٌ ﴿۱۸﴾

اوهغه کسان چه قرض ني ورکړي دي اللهﷻته قرض ښائسته،دوه چنده به کړي شي دوئ ته،اووی به دوئ لره اجر د عزت

وَالَّذِیْنَ	اٰمَنُوْا	بِاللّٰهِ	وَرُسُلِهٖٓ	اُولٰٓئِكَ	هُمُ	الصِّدِّیْقُوْنَ ۖ

اوهغه کسان چه ایمان ئی راوړي دي به اللهﷻاوپه رسولانودهغه،دغه خلق هم دوئ ریښتنی دی

وَالشُّهَدَآءُ	عِنْدَ	رَبِّهِمْ ؕ	لَهُمْ	اَجْرُهُمْ	وَنُوْرُهُمْ ؕ	وَالَّذِیْنَ	كَفَرُوْا

اوشُهداءدی په نیزدرب خپل،وی به دوئ لره اجردَدوئ اونوردَدوئ،اوهغه کسان چه کفرئی کړیدي

وَكَذَّبُوْا	بِاٰیٰتِنَآ	اُولٰٓئِكَ	اَصْحٰبُ	الْجَحِیْمِ ﴿۱۹﴾	
اوتکذیب ئی کړیدي	زمونږدآیاتونو،دغه	خلق	خاوندان	دَجهنم	دی

﴿اَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ یُحْیِ الْاَرْضَ﴾ترغیب دي دَاللهﷻذکراوقرآن ته په بیان دَمثال سره چه لکه څرنګه اللهﷻپه باران سره اوچه زمکه ژوندئ کوي نودغه شان دَقرآن تلاوت او دَاللهﷻذکر سره دَ زړه قساوت ختمیږی،مړزړه ورسره ژوندي کیږی﴿لَكُمُ الْاٰیٰتِ﴾دآیاتونه مراددلیلونه دَبعث بعدالموت دی.

﴿إِنَّ ٱلۡمُصَّدِّقِينَ وَٱلۡمُصَّدِّقَٰتِ﴾ داهم ترغيب دي انفاق ته چه کوم خلق دَالله ﷻ په لاره کښې انفاق کوی، الله ﷻ به دوئ ته دَدې بدله خوخوچنده ورکوی ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦٓ﴾ ترغيب دي ايمان اوايمان مقتضياتو باندي عمل کولوته.دَصديقنو شهداء پوره تفصيل دَسورت النساآيت ۶۹کښې تير دې.

اِعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞ وَزِينَةٞ وَتَفَاخُرُۢ بَيۡنَكُمۡ	
پوهه شئ چه بيشکه دَاژوندددنيا لوبې دی اومشغولتياده اوښائست دې اوفخرکول دی په مينځ ستاسوکښې	
وَتَكَاثُرٞ فِي ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِۖ كَمَثَلِ غَيۡثٍ أَعۡجَبَ ٱلۡكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ	
اوډيرول دی په مالونواواولادونوکښې،مثال دَدنياپه شان دَباران دې چه ښه ښکاره شی زميندارته فصل دَباران.	
ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصۡفَرّٗا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمٗاۖ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٞ	
بيااوچ شی پس وينی ته هغه زير،بياشی هغه فصل ذری ذری.اوپه آخرة کښې عذاب دې	
شَدِيدٞ وَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٞۚ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ	
سخت،انهماک کونکوته په دنياکښې،اوبخنه ده دَطرفه دَالله ﷻ اورضامندی ده،اوندي ژونددَدنيا	
	إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ۝٢٠
	مګر سامان دَدهوکې دې

﴿ٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا﴾ داخلورمه وجه دَ انفاق ده په بيان دَحقارت اوبې ثبوتئ دَدنيا ،چه دادنياډيره حقيره اوبې ثبوته ځيزدې، ځې راځې نودَالله ﷻ په لاره کښې ئې خرچ کړئ چه په آخرت کښې درته مغفرت اودَالله ﷻ رضا ميلاوْ شی چې دائمې نعمت دې او که الله لاره کښې نه خرچ کوئ نو بيا به درته عذاب شديد ملاويږی.

دي آيت کښې دَ زندګئ دري قسم احوال بيانيږی: (۱)ماشوم توب احوال (۲)ځوانئ احوال (۳)بوډاوالی احوال ﴿لَعِبٞ وَلَهۡوٞ﴾ دادَماشوم توب احوال دي،ماشوم توب کښې انسان

محبوب ترين مشغله لوبی اوتماشه دی﴿وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ ﴾دخوانی احوالو بيان دي چې ځوانئ کښې يو طرف ته انسان ظاهری زيب وزينت طرف ته توجه وي بل طرف ته هغه داسی کارکولو کوشش کښې وی چی هغې سره،دده نوم اوشي اودې فکرکښې وی چی څرنګه دې خپلو همزولو کښې بر شي،﴿وَتَكَاثُرٌ فِي ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَٰدِ ﴾دادبوډاوالی حالت بيان دې،تکاثر کښې خاصه مبالغه ده يعنی دکثرت حرص ئي زيات شی،خوبهر حال دغه ټول فاني دی لوبه وی او که تماشه وي، آخر تيره شی،تزين وی اوکه فخر وی آخر ختم شی، حرص وی دمال اوکه داولاد آخرترينه انسان لاړشی،بس دغه دنيا زندګئ حاصل دې.

بعض مفسرين فرمائی چی دلته دی امورو سره دنيا زندګئ تشبيه مقصود ده، ((لعب)) يعنی لکه څنګه چې يو انسان لوبه کښې مشغول وی نوهغې دوران ده ته خپله ټوله کاميابی او ناکامی دې لوبه کښې ښکاری،خو چې کله بس کړی نو سوا د سترتيا نه ورته بل څه نشی حاصل نو دغه شان دنيا ده،چې دې کښې څوک منهمک وی هغه ته هر څه بس دابښکاری،خو چې ترينه لاړ شی نو بياورته پته اولګی.((لهو))يعنی مثال ئي دتماشی دې چی فضول وخت پکښې ضائع شی او ورته هيڅ حاصل نشی. ((وزينة وتفاخر))لکه څنګه حسن فانی دې، عهده عارضی ده،نن شتې ،صبا نشته،دغه شان دنيا زندګی فانی اوعارضی ده. ((وتكاثر في الاموال والاولاد)) لکه څرنګه مال اولاد نه پاتي کيدونکی دی لګ،کله ډير، اوکله بالکل نه، نو زندګی دغه شان مثال دې چی داآخر ختميدونکي ده،اګر چه عمر نوح ولي ميلاؤ نشی،اګر چه انسان په بقاء باندی حريص ولی نه وی(والله اعلم)

﴿ كَمَثَلِ غَيْثٍ﴾ددنيادسرعت زوال مثال دې چه لکه څرنګه په زمکه باران اوشی،تکه شنه شی،بياڅه وخت بعددغه واخه زيړشی،ذری ذری شی،دارنګه انسان اودهغه زندګي ده چه د يو څو ورځوصحت اوخوشحالئ نه بعدورباندی مرضونه .غمونه بوډاوالې راشی، آخر مړ شی نو په داسی بی ثباته څيز باندی اطمينان نه دې پکار،اونه ورته ميلان پکاردې.

﴿أَعْجَبَ ٱلْكُفَّارَ﴾ابن مسعود﷛نه مروی ده چه مراد د کفار نه زميند اران دی ځکه چه کفر "ستر"(پټولو) ته وائی اودوئ هم تخم په زمکه کښې پټه وی،بعض وائی مرادورنه کافران

دي خکه چه دوئ دَدنيا په ژوندباندی تکبراوتعجب کوی،په خلاف دَمؤمن نه﴿ ثُمَّ يَهِيجُ ﴾ای يتحرک الى اقصٰى مايتأتى له(روح)يعنی بنه زورکښ شی اوقوت ته اورسی،ياپمعنی دَيجف اوييبسُ سره دې يعنی اوچ شی.

﴿وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٞ ﴾دَدنياپه مقابله کښ دآخرت شان بيانيږی يعنی څوک چه په دنياکښ منهمک شی نوپه آخرة کښ به ورته سخت عذاب ورکولې کيږی.﴿ وَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ ﴾ يعنی چاچه په دنياکښ غفلت اونکړو،انفاق فی سبيل الله ئی اوکړونوهغه ته به مغفرت اودَالله رضاملاويږی.﴿وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ ﴾مرادورنه اطمينان اوهغه اعمال دی چه مختص دی په حياة دنيوي پورې.اوهرچه دی اعمالِ صالحه اوپه قدردَضرورت کسب دَمعاش.نوداپکښ نه دی داخل.

سَابِقُوٓاْ	إِلَىٰ	مَغۡفِرَةٖ	مِّن	رَّبِّكُمۡ	وَجَنَّةٍ	عَرۡضُهَا	كَعَرۡضِ
وړاندوالې اوکړئ مغفرت ته دَ طرفه دَرب خپل نه او جنت ته چه فراخی پلنوالې دَهغی په شان دَ فراخي							
ٱلسَّمَآءِ	وَٱلۡأَرۡضِ أُعِدَّتۡ	لِلَّذِينَ	ءَامَنُواْ	بِٱللَّهِ	وَرُسُلِهِۦۚ		
دَاسمان اودزمکی ده . تيار کړې شويدې دپاره دَهغه خلقوچه ايمان ئی راوړې دې په الله جَلّ جَلالُه اوپه رسولانودَهغه،							
ذَٰلِكَ	فَضۡلُ	ٱللَّهِ	يُؤۡتِيهِ	مَن	يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ	ذُو	ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ٢١
دغه فضل دَالله جَلّ جَلالُه دې چه ورکوی ئې هغه چاته چه ئی خوښه شی اوالله جَلّ جَلالُه خاونددَفضل لوئ دې							

﴿سَابِقُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ ﴾بشارة دې اوترغيب دې ايمان،انفاق.جهادفی سبيل الله ته،دلته مضاف مقدردې،ای الى اسباب مغفرةٍ وجنةٍ(روح)اواسباب دَمغفرت ايمان،انفاق اوجهاددې په لاره دَالله جَلّ جَلالُه کښ،حضرت علی رضی الله عنه نه دَدی آيت په تفسيرکښ منقول دی چه:دَتولونه اول مسجدته داخليږه اوآخرکښ خارجيږه،انس رضی الله عنه وائی:تکبيرتحريمه ته دَامام سره شريک کيږه،بعضِ وائی دَقتال په صف اول کښ شه(روح).

﴿كَعَرْضِ السَّمَآءِ﴾ عرض كله په معنی دَپلن والی سره راځی او کله په معنی دَنفس وسعت سره، اودا یا په ظاهرباندی محمول دې یعنی دَجنت پلن والې دومره دې لکه اوه(۷)واړه اسمانونه اوزمکی چه دَیوبل سره متصل کړې شی.نوچه دَجنت پلن والې دومره دې نوطول نی الله ﷻ ته معلوم دې دَمخلوق دَعلم نه خارج دې،ځکه طول زیات وی دعرض نه،وهذاقول الجمهور(قرطبی)بعضِ مفسرین وائی چه تمثیل دې دَوسعت دَجنت دپاره،ځکه چه دَانسانانو په نظرکښې دَاسماناوزمکی نه زیات وسعت نشته دې.﴿ذٰلِكَ﴾ یعنی داوعده دَمغفرت اوجنت

مَآ أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ
نه رسیږی هیڅ تکلیف په زمکه کښې اونه په ځانونوستاسوکښې مګرهغه لیکلې شویدې په کتاب(لوح محفوظ)کښې،
مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾
مخکښې دَدینه چه پیداکړې وی مونږ هغه، بیشکه داکار(لوح محفوظ کښې لیکل)په الله ﷻ باندی اسان دې
لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَآ
«داخبرمی درکړو»دَپاره دَدی چه تاسوخفه نه شئ په هغه څه چې فوت شی ستاسو نه او مستې اونه کړئ تاسو په هغی
ءَاتَىٰكُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الَّذِينَ
چه درکړې دې تاسوته الله ﷻ،اوالله ﷻ ته خوښه وی هرتکبرکونکې فخرکونکې.داهغه دی
يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ۗ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ
چه بخل کوی(پخپله هم) اوحکم کوی نوروخلقوته هم دَبخل،اوهغه څوک چې اعراض اوکړی نو بیشکه الله ﷻ
هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾
هم هغه بې پرواه دې ستایلې شویدې

﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ﴾ داپنځمه وجه دَانفاق ده.یعنی کچرته تاسوځکه نه خرچ کوئ دَ الله ﷻ په لاره کښې چه دابه تاسوته دَتکلیف اودَمصیبت به وخت کښې پکارراشی نوداخیال

غلط دي ځکه چه کوم مصيبتونه په انسان راځي هغه دمخکښ نه په تقديرالهي کښ مقرر دی، په مال سره هغه نه دفعه کيږي﴿مِن مُّصِيبَةٍ﴾کښ من زائده دي لپاره دتاکيد او عموم. يعني هرقسمه مصيبت﴿فِي ٱلْأَرْضِ﴾لکه قحط، فسادپه فصلونو اوباغونو کښ، زلزله، سيلابونه، دهماکي کيدل وغيره.

﴿وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ﴾لکه مرضونه، اولادمرکيدل فقر، وغيره﴿إِلَّا فِي كِتَٰبٍ﴾اى الامكتوبة مثبتة في كتاب(روح) کتاب نه لوح محفوظ ياعلم الهي مراددي. ﴿مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ﴾اى نخلقها، ضمير يا مصيبت ته راجع دي، يا نفسونو ته يا ﴿ٱلْأَرْض﴾ته، ﴿إِنَّ ذَٰلِكَ﴾يعني دااثبات اومحفوظ کول په لوح محفوظ کښ

﴿لِّكَيْلَا﴾دا تقدير حکمت بيانيږي ، جارمجرورمتعلق دي به محذوف پوری: اى اخبركم بذلك... يعني ددغه خبرئ اطلاع موتاسوته ځکه درکړه چه تاسوته څه تکليف در ورسيږی، څه نعمت درنه فوت شی په هغی غمژن نه شئ اوچه څه نعمت درته ملاوشي نو په هغی تکبراونه کړئ، ځکه چه مصيبت اونعمت مخکښ نه مقررشويدي.

﴿ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴾اشاره ده دی خبرئ ته چه خوشحاليدل هغه مذموم دی چه موجب دکبراوفخر وی، مطلق فرح مذموم نه ده﴿ مُخْتَالٍ ﴾هغه چاته وائی چه خپل ځان ورته ښه ښکاری، دبل چاحقوق په خپل ځان نه منی، اودلويئ په وجه دخپلوانو، ګاونډيانو نه نفرت کوی.﴿فَخُورٍ ﴾هغه څوک چه پخپله خپل صفتونه خلقوته کوی.

﴿ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ ﴾خبردي دمبتدامحذوف اى هم الذين...يابدل دي﴿ كُلَّ مُخْتَالٍ ﴾نه ﴿ وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ ﴾پخپله هم ګمراه دی نورخلق هم ګمراه کوی، ماقبل کښ دضلال درجه وه دا د اضلال درجه ده، پخپله هم بخيل وی خلقوته هم د بخل امرکوی. ﴿وَمَن يَتَوَلَّ ﴾زجردي بخل

کونکوته چه څوک دَالله ﷻ په لاره کښې دَانفاق نه اعراض اوکړي نو الله ﷻ دده اودده دَانفاق نه مستغني دي، محمود دي في ذاته، دَهغه دَشکرنه اعراض کول هغه ته ضرر نه رسوي.

لَقَدْ	أَرْسَلْنَا	رُسُلَنَا	بِالْبَيِّنٰتِ	وَأَنْزَلْنَا	مَعَهُمُ	الْكِتٰبَ	وَالْمِيزَانَ
خامخا په تحقيق سره ليږلي وو مونږ رسولان خپل ښکاره دليلونو سره او نازل کړي مو وو دَ هغوئ سره کتاب اوتله							
لِيَقُومَ	النَّاسُ	بِالْقِسْطِ	وَأَنْزَلْنَا	الْحَدِيدَ	فِيهِ	بَأْسٌ	شَدِيدٌ
لپاره دَدې چه قائم شي خلق په عدل او پيدا کړيده مونږه اوسپنه چه په دې کښې جنگ دې سخت.							
وَمَنَافِعُ	لِلنَّاسِ	وَلِيَعْلَمَ	اللَّهُ	مَنْ	يَنْصُرُهُ	وَرُسُلَهُ	
اوفائدې دي نورې دَ خلقو د پاره، او چه ښکاره کړي الله ﷻ هغه څوک چې امدادکوي دَالله ﷻ اودَرسولانودهغه							
بِالْغَيْبِ	ط	إِنَّ	اللَّهَ	قَوِيٌّ	عَزِيزٌ	⑳	
په غيبه سره		بيشکه	چه الله ﷻ	طاقت والادې	غالب دې		

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ﴾ دادسورت دريمه حصه ده اودیکښې دَسورة دويم مضمون يعني جهادفي سبيل الله بيانيږي چه مونږ ارسال دَرسولانو اوانزال دکتابونو کړيدې دَپاره دَدې چه خلق په انصاف قائم شي يعني هدايت قبول کړي،ليکن چه بياهم هدايت نه قبلوي نو اوسپنه مو پيدا کړيده چه آلات دَحرب ورنه جوړشي او دَ منکرينو سره جهاد اوکړيشي،په اوسپنه کښې ډيرې فائدې دي خو اولاً وبالذات فائده ئې داده چه دَدينه دَجنگ اسلحه جوړشي او دَ اسلام اودَالله ﷻ دشمنانوسره پرې جهاد اوکړيشي.

﴿بِالْبَيِّنٰتِ﴾ نه مراددلائل اومعجزات دي ياورنه مراداحکامات اوهدايات دي﴿مَعَهُمُ الْكِتٰبَ﴾ جنس کتاب،نودَهررسول کتاب ته شامل دي،﴿وَالْمِيزَانَ﴾ دا(۱)ياعطف تفسيري دي دَ﴿الْكِتٰبَ﴾، يعني هغه کتاب چه هغه وزن کونکې وُودَخلقو عقائدو دَپاره،(۲) ياورنه مراد حکم دي دَعدل اوانصاف، (۳) يا ورنه مرادمعروفه تله ده، دې صورت کښې مراد دَ انزال نه

انزال دَهغه احکامو او اسبابو دي چه دَتلي سره متعلق دي(روح)او يا دَ قبيلي دَعلّفتها تبنًا و ماء باردًا نه دي اى انزلناالکتاب ووضعناالميزان.

﴿لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ ﴾علت دي .دَانزال دکتاب اوميزان.قيام بالقسط نه مراداتباع دَشريعت ده، ﴿وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ﴾يعنى که څوک د دومره واضحه دلائلو او انصاف باندى مبني نظام اتباع نه کوي نو بيا مونږ اوسپنه هم پيدا کړيده «انزلنا»دلته پمعنى دَخلقنا دي،کقوله تعالى وانزل لکم من الانعام. ﴿فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ ﴾ د اوسپنې تخليق مقاصد او فوائد بيانيږي ، دا اوله فائده ده چې هغې سره اوزار اوآلات دَجنګ جوړيږي اوکفر وفساد خلاف جهاد پرې کيږي چى هغې سره قيام بالقسط مقصد حاصليږي ﴿وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ﴾ دا دويمه فائده ده چې دَخلقو معاش ضرورت ورسره هم پوره کيږي، ځکه چې يو ګنړ شمير اشياء داسې دى چې هغې کښ داوسپنې استعمال څه نه څه درجه کښ ضرورت راپيښيږي ، او انسان هغې سره خپل معاش اونور ضرورتونه پوره کوي. ﴿وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ ﴾دا ئي بله فائده او مقصود بيانيږي ، چې اولنو دوو فائدو باندې مرتب کيږي ،يعنى مقصودترينه امتحان دې چى يوطرف ته دَانسان ذاتي مفادات اوضروريات دى اوبل طرف ته دَالله ﷻ لار کښ جهاددي، نو الله ﷻ معلومول غواړى چى څوک پرى خپله دنيا آبادول غواړى،اوڅوک پرې دَاسلام مدد اوحفاظت کول غواړى.«ليعلم الله »عطف دې په محذوف باندى اى لينفعهم وليعلم الله.....الخ(روح)اوپه دى محذوف باندى سياق دلالت کوى.﴿بِٱلْغَيْبِ ﴾حال دې دَفاعل دَينصر نه يادَمفعول نه اى غائبًامنهم،ياغائبين منه(روح)﴿إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ﴾تنبيه ده چه دَجهاد حکم کول داپدى وجه نه دې چه الله ﷻ دَاعلاء کلمة الله د پاره بل چاته محتاج دي،الله ﷻ خو پخپله قوت والا او غالب ذات دي دَچامددته ئې حاجت نشته،صرف ستاسو امتحان مقصود دي.

وَلَقَدْ	أَرْسَلْنَا	نُوحًا	وَإِبْرَٰهِيمَ	وَجَعَلْنَا	فِى	ذُرِّيَّتِهِمَا

اوخامخا په تحقيق سره ليږلي وو مونږه نوح عليه السلام او ابراهيم عليه السلام اوګرځولي وو مونږه په اولاد دَ هغو دواړوکښ،

النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ فَمِنْهُمْ مُّهْتَدٍ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۲۶﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا

نبوه اوکتاب پس بعض دهغوی نه هدایت موندونکی وو .اوډیردهغوی نه فاسقان وو بیابرله پسی اولیږل موږ.

عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ

په نقش قدم ددوی رسولان خپل اوبدوی پسی اولیږلو مونږعیسی ابن مریم.اوورکړومونږهغه ته انجیل.

وَجَعَلْنَا فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ؕ وَرَهْبَانِيَّةَ

اوګرځولې وه مونږه په زړونودهغه خلکو چه اتباع ئې کړې وه دعیسیٰ علیه السلام نرمی او رحمت او رهبانیت

ابْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ

چه دخان نه ئې جوړکړې وه.نه وه فرض کړې مونږ رهبانیت په دوی مګر لپاره د طلب د رضا مندئ دالله تعالیٰ.

فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ

نو دوی رعایت اونه ساتلو دهغې څنګه چې حق وو درعایت ساتلو د هغې پس ورکړومونږهغه کسانو ته چه

اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

ایمان ئې راوړې وو د دوی نه اجر د هغوی ، او ډیر د دوی نه فاسقان وو

﴿وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا﴾ دَتیرشوی آیت تفصیل دې چه مونږه دَخلقودَاصلاح دَپاره حضرت نوح علیه السلام اوحضرت ابراهیم علیه السلام رااولیږل،اودَدوی په اولادکښې موهم دَنبوت سلسله جاری اوساتله لیکن بیاهم اکثرخلق نافرمانه وو. ﴿فَمِنْهُمْ﴾ ضمیر«ذریة» ته راجع دې.

﴿ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ﴾ یعنی دوئ نه بعدمو دَرسولانوسلسله منقطع نه کړه بلکه پرله پسې مو پیغمبران رالیږلی دی ﴿ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ﴾ «هم» ضمیر مرجع نوح اوابراهیم علیهما السلام دي چونکه دوئ سره نور رسولان هم شته،لکه ابراهیم علیه السلام په زمانه کښې لوط علیه السلام لیږلي

شوي وؤ نوځکه ورته ضمير دجمع راجع کړيشو. ﴿وَ قَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ﴾ تر دې چې دا سلسله عيسى عليه السلام ته رااورسيده.

﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ﴾ضمير راجع دې عيسى عليه السلام ته. يعنى کوم خلقو چه دعيسى عليه السلام اتباع کړې وه يعنى حوارين، نو الله تعالی دهغوئ په زړونو کښې ديوبل سره مينه اومحبت جوړ کړې وؤ، لکه دصحابوؤ رضي الله عنهم په شان کښې الله تعالی فرمائي رحماء بينهم ﴿رَأْفَةً وَرَحْمَةً﴾ مشهوره داده چه دادواړه مترادف الفاظ دى، ليکن بعضِ وائى چه﴿رَأْفَةً﴾دفع الشرته وائى او﴿وَرَحْمَةً﴾جلبُ الخيرته وائى(روح).

﴿وَرَهْبَانِيَّةً﴾ددې په وجه دنصب کښې دوه قوله دى(١)داپه﴿رَأْفَةً﴾باندى عطف دې اوجعلنا پمعنى دخلقنا يا صيرنا دې، او﴿ابْتَدَعُوهَا﴾د﴿وَرَهْبَانِيَّةً﴾صفت دې.(٢)بعضِ وائى چه داد ما اضمر عامله على شريطة التفسير دقبيلى نه دې، معمول دې دفعل محذوف چه تفسيرئى ورستو﴿ابْتَدَعُوهَا﴾کوى، اى ابتدعوا رهبانيةً. اکثر مفسرينو دا ترکيب نه دې خوښ کړې ځکه چه پدى سره معتزله دخپل مذهب اثبات کوى چه بنده دخپل افعالو خالق دې، ځکه چه رأفة اورحمة دالله تعالی افعال دى نو نسبت ئى الله تعالی ته شويدې، اودرهبانية نسبت بندګانو ته شويدې ځکه چه ددې خالق بندګان دى، ليکن ددوئ دا استدلال کمزورې اوباطل دې، ځکه چه دلته بندګانو ته نسبت په دى اعتبارسره نه دې شوې چه دوئ ئى خالق دى بلکه په دى اعتبار سره شويدې چه دوئ ددې تشريع کړيده، الله تعالی ئى نه ده کړې او﴿مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ پدى واضح دليل دې اى ماشرعناها وانماهم التزموهامن تلقاء انفسهم(ابن کثير).

رهبانيت وئيلې کيږى: الفعلةُ المنسوبةُ الى الرّهبان، يعنى راهبانوته منسوب طرز عمل، نسبت دې د رهبان بروزن فعلان. د رهب يرهبُ نه مأخوذدې، ويره کولوته وائى کقوله تعالى واضمم اليک جناحک من الرّهب. "راهب" هغه چاته وائى چه دالله تعالی د يرې اوخوف په وجه د مخلوق نه تعلق قطع کړى، کناره کش شى په تنهايئ کښې. عبادات اومجاهدات اختيار

کړی، دَ رهبانیت ابتداء داسی اوشوه چه دَعیسیٰ علیه السلام دَرفع الی السَمآء نه ورستو عیسایانو ډیر محکومانه ژوندتیره ولو ،دَ بُت پرستوغلامان وؤ او دَ یهودو دَ لاسه به ورته ډیر تکلیف ور رسیدلو ،دینِ عیسوی علیه السلام باندی ورته عمل کول ډیرمشکل وؤ ،په دوئ کښ دوه اویا (۷۲) فرقی جوړې شوې،دَهغوئ نه صرف دری فرقونجات اومندلو .یوی فرقی قتال شروع کړو لیکن ډیر زر هغوئ شهیدان شول،بلی فرقی دعوت وتبلیغ شروع کړولیکن هغوئ هم په اروباندی شهیدان کړې شول اوپه اُورکښ اوسیزول شول.دریمی فرقی چه کله داحالات اولیدل نودَښارونونه بهراووتل غرونواوغارونوته لاړل هلته ئی دالله ﷻ عبادت شروع کړو. لکه ابن ابی حاتم رحمه الله پخپل تفسیرکښ دَعبدالله بن مسعود رضی الله عنه طویل روایت نقل کړیدې چه هغه وائی:قال لِی رسولُ الله ﷺ:یاابن مسعود:قلتُ لبیکَ یارسولَ الله!قال:هل علمتَ انّ بنی اسرائیلَ افترقواعلی ثنتین وسبعین فرقةً لم ینج منها الاَثلاث فرقٍ قامت بین الملوکِ والجبابرة بعد عیسیٰ بن مریم علیه السلام فدعتْ الی دین الله ودین عیسیٰ بن مریم،فقاتلتِ الجبابرة فقُتلت فصبرتْ و نجتْ،ثم قامت طائفةٌ اخریٰ لم تکن لهاقوة بالقتال فقامت بین الملوک والجبابرة فدعوا الی دین الله و دین عیسیٰ بن مریم،فقتلت وَقُطعت بالمناشیروحرقت بالنیران فصبرت ونجتْ،ثم قامت طائفة اخریٰ لم یکن لهاقوة بالقتال ولم تطق القیام بالقسط فلحقت بالجبال فتعبدت وترهبت،وهم الذین ذکر الله، و رهبانیّة ابتدعوها ما کتبناعلیهم.

دا د رهبانیت ابتداء وه خو ورو ورو دا رهبانیة دَدوئ یو رواج جوړشو ،څکه چی په سنه (۳۰۵) کښ دَرومابادشاه قسطنطین چه عیسائی مذهب قبول کړونوعیسایانوته اقتدار میلاؤ شو، هره قسمه ازادی ورته ملاوه شوه اوډیرې ګرجی هم جوړې شوې،لیکن دَدی باوجود هم دوئ رهبانیت پری نه ښودلو ،بلکه نوره غلو ئی هم پکښ اوکړه،دَعیسایانو پادریانو به دَ کورونونه ماشومان تخته ول اودَرهبانیت تربیت به ئی ورله ورکولو ،نکاح کول ئی په ځان حرام کړل،حلال خوراکونه ئی حرام کړل،غسل کول صفائی کول ئی حرام ګنړل ، دَ خپلو میاندو خویندو سره خبری کول ئی هم معصیت ګنړلو ، چونکه دَ رهبانیة دا طرزعمل دَ فطرت خلاف وؤ نوپه دی وجه پکښ ډیرې خامئ پیدا شوې، دَ دوئ عبادت خانی او دَ خلوت ځایونه دَ زناکارئ،بدکارئ مرکزونه جوړشول،حلال او حرام تمیزکولونه بغیرهرقسمه مال به

ئی خوړلو.وغیره وغیره.لکه په سورة التوبه کښې دَدوئ حالت ذکردي اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الاحبار والرّهبان ليأكلونَ اموال النّاس بالباطل ويصدّون عن سبيل الله (توبه:٣٤)

﴿إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ﴾ صحیح داده چه دااستثنا منقطع ده.ای ماشرعناهاعليهم لكنهم ابتدعوها ابتغاءرضوان الله.یعنی مونږ په دوئ رهبانیت نه وؤفرض کړې لیکن دوئ پخپله دَ الله ﷻ دَرضامندئ دپاره دااختیارکړې وو.

﴿فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا﴾ابن کثیروائی چه په دې کښې دَ دوئ ذم ذکر شویدې په دوؤ وجهوسره:(١) یو داچه دوئ په دین دَ الله ﷻ کښې دَهغه څیز ایجاد اوکړوچه الله ﷻ ورته امرنه وؤکړې.(٢)دویم داچه کوم څیزدوئ په ځان لازم کړې وؤپه هغې قائم پاتې نه شول.اوهغه خامئ اوبداخلاقئ پکښې پیدا شوې چه تفصیل مخکښې تیرشو.

بعض مفسرین وائی چه په دې کښې "ذم" په یوې وجهې سره دې چه دَرهبانیت اصل مقصد دَ الله ﷻ عبادت وؤلیکن دوئ دَخپل مقصدنه لرې شول،دَرهبانیت حق ئې ادانه کړو.

﴿فَـَٔاتَيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ﴾دَدینه مراد هغه حوارین او نصاری دی چې ظالم بادشاهونو ظلم وستم باوجود حق باندې مستقیم ولاړوؤ،اوحق طرف ته یې دعوت ورکولو اودَدین حق په لار کښې جهاد کولو یا مراد دَ دینه راهبان دی چه زمانه دَحضور ﷺ ئې اوموندله اوایمان ئې راوړلوپه یوحدیث کښې هم دَدې تفسیرپه"الذین امنوابی وصدقونی"سره راغلې دې ﴿وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ﴾مرادورنه هغه دی چه ایمان ئې په نبی علیه السلام باندې نه وؤ راوړلې

يَٰٓأَيُّهَا	ٱلَّذِينَ	ءَامَنُوا۟	ٱتَّقُوا۟	ٱللَّهَ	وَءَامِنُوا۟
اې هغه کسانوچه ایمان مو راوړې دې			اویریږئ	دالله ﷻ نه	ایمان راوړئ
بِرَسُولِهِۦ	يُؤْتِكُمْ	كِفْلَيْنِ	مِن	رَّحْمَتِهِۦ	وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا
په رسول حضور ﷺ دَالله ﷻ باندې.دربه کړی تاسوته دوه حصې دَرحمت خپل نه اواوبه ګرځوی تاسولره رڼا					
تَمْشُونَ بِهِۦ	وَيَغْفِرْ لَكُمْ	وَٱللَّهُ	غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾	لِّئَلَّا	يَعْلَمَ
چه ځئ به تاسوپه هغې سره اوبخنه به اوکړی تاسوته،اوالله ﷻ بخونکې مهربانه دې.چه پوهه شی					

اَهْلُ الْكِتٰبِ اَلَّا يَقْدِرُوْنَ عَلٰى شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ
اهل كتاب يهود،نصارى چه دوئ قادرنه دى په هيڅ څيزدفضل نبوت د الله تعالىٰ نه.اوبيشكه فضل نبوت
بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ۝
په اختيارد الله تعالىٰ كښ دي،وركوى ئي هغه چاته چه ئې خوښه شي.اوالله تعالىٰ خاونددفضل لوئ دي

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ﴾دې دوه آيتونو كښ اهل كتابو ته ايمان دعوت ،ايمان تولو مقتضياتو باندې على العموم عمل او جهاد باندې على الخصوص عمل ترغيب دې، او بشارت اعلان دې،چې اى اهل كتابو الله تعالىٰ درته خپل رسول رالیږلی دې هغه باندى ايمان راوړئ اوهغه په اتباع كښ الله تعالىٰ په لار كښ جهاد اوكړئ،اوعذرونه بهانې پريګدئ، الله تعالىٰ به درله دَ ايمان اوجهاد ډير اجرونه در كړى.

﴿يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ﴾يعنى دوه چنده اجر به دركړى،يو اجر خپل نبى باندى ايمان راوړلو په سبب او بل نبى كريم ﷺ باندې ايمان راوړلو په سبب،لكه حديث كښ راغليدى، ثلاثة يؤتون اجرهم مرتين،رجل من اهل الكتاب امن بنبيه وأمن بي فله اجران﴿وَيَجْعَل لَّكُمْ نُوْرًا﴾نور نه مراد هغه نور دې چې مخكښ آياتونو كښ تير شويدې نورهم يسعى بين ايديهم

﴿اَلَّا يَقْدِرُوْنَ عَلٰى شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ﴾فضل الله نه مراد قتال دې يعنى چې اهل كتاب دابهانى اونه كړې چې دَ الله رسول نشته نو مونږ څنګه جهاد اوكړو،دَچاپه نګرانئ كښ اوكړو، دې تفسير مطابق"لا"په لئلا كښ زائد نه دې،دادَحضرت حسين على رحمه الله رائى ده، جمهور مفسرينو مطابق﴿فَضْلِ اللّٰهِ﴾نه مراد تير شوى آيت كښ مذكور اجر دې،او"لا"په ﴿لِّئَلَّا﴾كښ زائددې يعنى قيامت په ورځ غير مؤمن اهل كتابوته پته اولګي چې صرف سابقه انبياوؤ باندى ايمان روا ړل نجات دَپاره كافى نه دې بلكه نبى كريم ﷺ باندې ايمان راوړل هم ضرورى دى،

دَدى آيتونو يو بل تفسير هم منقول دې چې يا ايها الذين أمنوكښ خطاب غير اهل كتاب مؤمنانو ته دې ،دې تفسير اعتبار سره داپه آخر كښ بيا دَايمان اودَايمان مقتضياتو باندې عمل كولو طرف ته ترغيب ذكر كيږى،اوبشارت دې

يؤتكم كفلين)) روایاتو کښ راځی چی کله دا آیاتونه الذین اتیناهم الکتب من قبله هم به یؤمنون .اولئک یؤتون اجرهم مرتین(القصص ،۵۴.۵۳)نازل شو نواهل کتاب مسلمانانو به په پېږي فخر کولو اوخپل فضیلت به یی ثابتولو ، نو الله ﷻ غیر اهل کتاب مؤمنانوپه حق کښ دا آیت نازل کړو ،چی دوئ ته هم دوچنده اجر میلاویږی،((کفلین))معنی یا نصیبین ده یعنی دوه چند اجربه ورته میلاویږی،یو اجرنبی ﷺ باندی ایمان راوړنو په سبب.اوبل سابقه تولو نبیوؤ باندی ایمان په سبب کقوله تعالی:لا نفرق بین احد من رسله یا"کفلین" معنی ضعفین ده یعنی کیفیت اعتبار سره به ورله الله ﷻ اجر زیات کړی.

﴿وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ﴾ کچرته "لا" په ((لئلا یعلم)) کښ زائد وی نوبیا عطف دي به په "الا یقدرون" باندی.یعنی چی پدې خبرې باندې پوهه شی چی فضل او احسان صرف الله ﷻ په لاس کښ دي،اوکچرته "لا" په ((لئلا)) کښ زائد نه وی ،نوبیا عطف دي په "الا یعلم اهل کتاب" باندې.

رکوعاتها (۲)	سورة المجادلة مدنية	اياتها (۲۲)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	په نوم دَ الله ﷻ چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۵۸) وحسب النزول (۱۰۵)

سورة المنافقون نه بعد او سورة الحجرات نه قبل نازل شویدې.

ربط: (۱) څلور سورتونه، سورة مجادله، حشر، ممتحنه، او سورة الصّف دَ سورة حدیدپه مضمون ثانی یعنی په جهادفی سبیل الله باندی متفرع دی، نو مخکښې سورة کښې ترغیب وؤ قتال او جهادفی سبیل الله ته، نو په دې سورة کښې زجردې هغه منافقانو ته چه جهادئی نه کولو، او دَجهاد خلاف ئی مشورې کولې. دغه شان سورة الحدید کښې په جهاد مضمون کښې **لیعلم الله من ینصره ورسله** ذکر وؤ دلته کښې دَ **"کتب الله لاغلبن انا ورسلی** ذکر دې.

(۲) مخکښې سورت کښې "الباطن" صفت ذکر شوې وؤ، دیکښې دَهغې نمونې بیانیږی.

(۳) مخکښې سورت آخر کښې دَ "فضل" ذکر وؤ، دیکښې مسئله ظهار بیانیږی چې **هغه دَالله** ﷻ **فضل یو مظهر دې.**

دسورة دَمضامینو اجمالی خلاصه

ابتداء کښې تمهید دې حکم دَظهار ته، بیامسئله او حکم دَظهار ذکر کیږی، دَمنافقانو دَاصلاح دپاره هغوئ ته زجرونه او دری (۳) قوانین ذکر کیږی.

تفصیلی خلاصه

﴿ قَدۡ سَمِعَ اللّٰهُ ﴾ آیت اول (۱) تمهید دې حکم دَظهار ته.

﴿ اَلَّذِيۡنَ يُظٰهِرُوۡنَ ﴾ آیت (۲) تر آیت (۴) پورې دَظهار دَمسئلې بیان او حکم دې،

﴿ اِنَّ الَّذِيۡنَ يُحَآدُّوۡنَ اللّٰهَ ﴾ آیت (۵) او (۲) کښې زجراو تخویفات دی منافقانو ته.

دَ منافقانو پنځه شرارتونه او خباثتونه بیانیږي:

آیت (۷) کښې اول خباثت بیان دې

آیت (۸) کښې دویم او دریم خباثت بیان دې

آيت (۱۴ . ۱۵) کښې ځلورم خباثت بيان دې او تخويف دې

آيت ۱۲ . ۱۹) کښې پنځم خباثت ذکر دې او په هغې زجر او تخويف دې

درې قوانين ذکر کړې د پاره د اصلاح د منافقينو:

﴿يَتَأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَـٰجَيۡتُمۡ﴾ آيت (۹) او (۱۰) اول قانون دې

﴿يَتَأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمۡ﴾ آيت (۱۱) دويم قانون دې

﴿يَتَأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَـٰجَيۡتُمُ ٱلرَّسُولَ﴾ آيت (۱۲) دريم قانون دې

دی ﴿لَّا تَجِدُ قَوۡمًا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ﴾ دَمخلصانو مؤمنانو مدحه او هغوئ ته بشارة دې

تمت خلاصة السورة اجمالاً وتفصيلاً

قَدۡ	سَمِعَ	ٱللَّهُ	قَوۡلَ	ٱلَّتِي	تُجَٰدِلُكَ	فِي	زَوۡجِهَا
په تحقيق سره واورېدله قبوله کړه الله ﷻ خبره دَهغه ښځې چه جګړه ئې کوله تاسره په باره دَخاوندخپل کښې							
وَتَشۡتَكِيٓ	إِلَى	ٱللَّهِ		وَٱللَّهُ	يَسۡمَعُ	تَحَاوُرَكُمَآ	إِنَّ ٱللَّهَ
اوفريادئې	کولو الله ﷻ ته،			اوالله ﷻ اورېدلې	خبرې	ترې دَ	ستاسو دواړو. بېشکه الله ﷻ
سَمِيعُۢ بَصِيرٌ ①							
ښه آورېدونکې دې ښه کتونکې دې							

﴿قَدۡ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوۡلَ ٱلَّتِي﴾ دی آيت کښې **تمهيد دې حکم دَ ظهار** ته، دَآيت شانِ نزول باره کښې مفسرينو ليکلی دی چه داآيت دَخوله بنت ثعلبة ﷞ باره کښې نازل شويدې، چه داداوس ابن صامت ﷜ بی بی وه، دَاوس بن صامت ﷜ په طبيعت کښې غصّه وه، يوه ورځ کورته راغې، کور والا سره يې خبرې ترې کولې، په دېکښې حضرت خوله ﷞ څه داسې خبره اوکړه چې ده له پرې غصه ورغله اوظهارئې ورسره اوکړو يعنې "انتِ علیّ کظهرامیّ" ئې ورته اووئيل، اوظهارکول په جاهليت کښې يعنې قبل دَ اسلام نه طلاق ګڼړلې کېدلو او حرمتِ ابدی به ورسره راتلو، نو دا دَ حضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه او اوئې وئيل: ای ده الله رسوله، چې کله څه ځوانه وم خلقو ماته رغبت کيدو، نو "اوس" ماسره نکاح اوکړو، اوس چې غاخونه مې اوغورځيدو، خيته

مې دَ بچو نه خالي شوه، نوماسره يې ظهار اوکړو ،اوبالکل يو اخې ئې پريخودلم،نوآيازمونږ يو ځائ اوسيدلو څه ګنجائش شته اوکنه؟ نوحضورﷺ ورته اوفرمائيل:واللهِ مااُمرتُ لي شانکِ بشئ حتّی الآن،يعنی تراوسه پوری ماته ستاپه شان کښ څه امر نه دې شوې،په يو روايت کښ دی چه حضورﷺ ورته اوفرمائيل:مااراکِ الاّقدحرمتِ عليه،يعنی څه خيال کوم چه ته په هغه باندی حرامه شوی ئې. دې ورته اووئيل:ماذکرطلاقًايعنی طلاق ئې نه دې راکړې . او دَ حضورﷺ سره ئې باربارمجادله کوله ، بيائې اووئيل:چه ياالله!څه تا ته شکايت کومه دَ خپل يو اخې والې او دَ دې مصيبت،په يوروايت کښ دی چه دې اووئيل،څه الله تعالیٰ ته دَخپلې فاقی اوبدحالئ شکايت کومه، څماواړه ماشومان دی که داهغه ته ورکوم نوضايع کيږی اوکه دَ څان سره ئې ساتمه نو دَ لوږې نه مری،سرئې خپل اسمان طرف ته اوچت کړې وؤاو دعاء ئې اوغوختله چه ياالله!څماباره کښ دَخپل نبی عليه السلام په ژبه باندې څه حکم نازل کړه،دا دعا ئې کوله تردې چه الله تعالیٰ دا آياتونه نازل کړل او حکم دَظهارنازل شو چه ورستوآيت کښ ذکر کيږی،حضورﷺ دی ته اوفرمائيل ورشه خپل خاوندراوله، خاوند ئې راغې حضورﷺ ورته دا آياتونه اولوستل اوبيائې ورته اوفرمائيل: فتحريرُرقبةٍ تعتقهامن قبلِ ان تمسها،نو هغه ورته اووئيل : نه، حضورﷺ ورته اوفرمائيل: افلاتستطيع ان تصوم شهرين. نوده ورته اوئيل په هغه ذات مې دې قسم وی چه ته ئې په حقه مبعوث کړې ئې،کچرته څه په ورځ کښ دوه درې څله خوراک اونه کړم نو نظر مې زائله کيږی،حضورﷺ ورته اوفرمائيل:افتسطيع ان تطعم ستين مسکينًا، نو ده ورته اوئيل:څه قدرت نه لرم مګرداچه ته راسره تعاون اوکړې،نوحضورﷺ ورته څه ورکړل اوورته ئې اوفرمائيل داشپيته مسکينانوته ورکړه(ابن کثير)

﴿ قدسمِعَ اللّٰهُ﴾سماع کنايه ده اجابت او قبول نه يعنی الله تعالیٰ د هغې فرياد قبول کړو ،لکه (سمع الله لمن حمده) کښ. ﴿تُجَٰدِلُكَ﴾ مراد دَجګړې نه بحث مباحثه کول دی يعنی باربارئې دا وئيل چه:ماذکرطلاقًا- يعنی څماخاوندد َطلاق الفاظ نه دی وئيلی اومقصدئې طلاق نه وؤ،﴿ وَتَشْتَكِيٓ إِلَى ٱللَّهِ ﴾يعنی دابه ئې وئيل:اللّهم انی اشکواليک﴿ تحاورکما﴾خبرې ترې ستاسو، تحاور: جانبينو نه خبرې ترې کيدو ته ويلې کيږي ﴿إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ﴾ماقبل دپاره علت دې

اَلَّذِيْنَ	يُظٰهِرُوْنَ	مِنْكُمْ	مِّنْ	نِّسَآئِهِمْ	مَّا	هُنَّ	اُمَّهٰتِهِمْ ؕ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ
هغه كسان چه ظهاركوي ستاسو نه ، دَ ښځو خپلو نه، نه دي هغوئ مياندې دَ دوئ، نه دي مياندې ددوئ							
اِلَّا	الّٰٓـِٔيْ	وَلَدْنَهُمْ ؕ	وَاِنَّهُمْ	لَيَقُوْلُوْنَ	مُنْكَرًا	مِّنَ	الْقَوْلِ
مگر	هغه	چه زيږولي ئې دي دوئ،اوبيشكه	دوئ يقيناً	چې وائي	يوه بې كاره خبره		
وَزُوْرًا ؕ	وَاِنَّ	اللّٰهَ	لَعَفُوٌّ	غَفُوْرٌ	②		
اووائې	دروغ،اوبيشكه	الله ﷻخامخامعافى	كونكې.	بخښونكې	دې		

﴿ اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ ﴾دې آياتونوكښ **حكم دَ ظهار** ذكركيږي،چه په ظهارسره خپله ښځه مورنه گرځي،دائمي حرمت ورسره نه راځي،ليكن داسې قول كول عقلاً اوشرعاًدواړه منكراوبددي،اوصفادروغ اودَحق نه انحراف دې.

ظهار مصدردې دَ ظَاهَرَيُظَاهِرُ ،په لغت كښ مقابلةُ الظَّهرِبالظهرته وائي،كله چه دَدوؤكسانو په مينځ كښ عداوة شي نو هر يو خپل شا دَ بل شا ته اوگرځوي،او په ظهاركښ هم مظاهر دَ مظاهرمنها سره عداوة راشي نو ظهار ورسره اَوكړي، بعضِ وائي چې ظَهر دلته پمعنى دَ عُلو سره دې،مرادورنه ختل دى كقوله تعالى: **فمااستطاعوه ان يَظهروه**(كهف:٩٧).نو دَ انتِ عليّ **كظهر امّي**،معنٰى داده چه:**انّه لايعلوهاكمالايعلوامّه**(بحر،كبير)

په اصطلاح دَاحنافوكښ ظهار وائي:**هوتشبيه المنكوحة بمحرمةٍ عليه على التابيد**،يعنى دَ خپلې ښځې تشبيه دَهغه ښځې سره وركول چه هغه په ده باندې هميشه دپاره حرامه وى،لكه مور، خور، لور،

(١)احنافو په نيز ظهار صرف مورسره تشبيه وركولو سره خاص نه دې،بلكه ټولو محرماتو ابديؤو سره تشبيه وركولو داحكم دې.

(٢) ظهار ځنگه دَښځې كل له تشبيه وركولو سره ثابتيږي،دغه شان هغه جزء چې ترينه تعبير دَ كل كيږي لكه سر،سټ وغيره او جزشائع (لكه نصف،ثلث وغيره) له تشبيه وركولو سره هم ثابتيږي،

(۳)ظهار څنگه "ظهر" سره تشبه ورکولو سره ثابتیږي،دغه شان دمحرماتو ابدیوؤ په هغه عضوسره تشبیه ورکولو سره ثابتیږي چې هغې ته کتل حرام دي.

په﴿ مِنكُم ﴾کښې اشاره ده چه ظهارصرف دسړي حق دې په شان دطلاق،دښځې په ظهارسره ظهار نه واقع کیږي.

﴿وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ ﴾ضمیرظهارکونکوته راجع دي﴿مُنكَرًا ﴾یعنی عقل ونقل دواړو اعتبار سره بې کاره خبره ده چې یو سړې خپلې ښځې له مور سره تشبیه ورکړي. ای ینکره الشرع والعقل والطبع (روح المعانی)﴿ وَزُورًا ﴾ "زور"دروغوته ویلی کیږي،اودا دروغ ځکه دي چې گویا دې خبرورکوي چې څنگه مور په ما حرامه ده دغه شان ښځه هم راباندې حرامه ده ، یا دَ دې وجهې نه چې گویا دَ ده دا اعتقاد دې چې دې الفاظوپه وجه ښځه دأسې حرامیږي لکه مور، او دا بالکل دروغ دي ځکه چې شریعت دا الفاظ دَ حرمت مؤقت سبب گرځولی دی، دَ حرمت مؤبد نه.﴿ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴾الله ﷻ معاف کونکې اوبخونکې دې نوپه ارتکاب دَظهارسره هم معاف کول وی په توبې سره،صاحب دَروح المعانی وائی چه دآیت نه معلومه شوه چې ظهارکول حرام دی بلکه گناه کبیره ده ځکه چه پدی کښې دَالله ﷻ دَحکم بدلولو باندی اقدام دې،اودا دَډیروکبائرونه زیاته خطرناکه ده.

وَالَّذِينَ يُظٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا
اوهغه کسان چه ظهاراوکړي دښځوخپلونه بیاواپس کیږي دوئ دهغې خبرې نه چه دوئ کړې وه،
فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ ذٰلِكُمْ
نو (په دوئ لازم دی) ازادول دمرئ(غلام)مخکښې ددې نه چه ښځه خاوندیوبل ته نیزدې شی،دا(حکم دکفارې)
تُوعَظُونَ بِهِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝ فَمَن
نصیحت کولیشی تاسوته په دې سره ، او الله ﷻ په هغه عملونوچه تاسوئې کوئ خبرداردې،پس هغه څوک

لَّمْ	يَجِدْ	فَصِيَامُ	شَهْرَيْنِ	مُتَتَابِعَيْنِ	مِنْ	قَبْلِ

چه اونه مومندی(رقبه) نو په هغه باندې روژې نيول دي دوه مياشتې پرله پسې مخکښ ددينه

أَنْ	يَتَمَآسَّا	فَمَنْ	لَّمْ	يَسْتَطِعْ	فَإِطْعَامُ	سِتِّينَ

چه ښخه خاونديوبل ته نيزدې شي،پس هغه څوک چه نه لرې طاقت دروژو نوپه هغه طعام ورکول دی شپيتوو

مِسْكِينًا ؕ ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ ؕ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ؕ

مسکينانوته.دادې لپاره چه ايمان راوړئ تاسوپه الله ﷻ اوپه رسول دهغه.اودااحکام پولې دالله جل جلاله دي

وَلِلْكٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

اولپاره دکافرانوعذاب دردناک دي

﴿ وَالَّذِينَ يُظٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ﴾په دې آياتونوکښ **کفارې د ظهار** بيان دې.چه کوم خلق ظهاراوکړی اوبيادخپل قول نه رجوع کول غواړی نوپه هغه باندې په دې درې کفاروکښ بالترتيب يوه کفاره لازمه ده(۱)تحريردرقبی، اوکه استطاعت ئی نه وی(۲)نودوه مياشتې پرله پسی روژی نيول، اوکه ددې استطاعت ئی نه وی(۳)نوشپيته مسکينانوته طعام ورکول.

﴿ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا﴾جمهور فقهاءفرمائی چې نفس ظهار سره کفاره نه ثابتيږی.بلکه "عود" سره ثابتيږی،خو د "عود" تعريف کښ ددوئ مابين کښ اختلاف دې:

(۱)احنافو په نيز"عود" نه مراد اباحت دتمتع دې،يعنی چې دا اوغواړی چې ښځه ورله مخکښ دښځې نه فائده اغستل حلاله وه اوس هم حلاله شی،دې تقدير باندې د"عود"معنی تدارک اوتلافی د مافات ده،او"عود"دې معنی کښ کلام عرب کښ استعمال شوې دې لکه وائی عادَ غيثٌ علی ما افسد.اي تدارکه بالاصلاح.(احکام القرآن)

(۲)امام مالک رحمه الله په نيز د"عود"نه مراد عزم علی الوطی دې،امام مالک اواحنافو قول کښ خاص فرق نشته.

(۳)امام شافعی رحمه الله په نیز "عود" مطلب دا دې چې ظهار کولو نه بعد دومره زمانې پورې طلاق نه ورکول چې هغې کښې ښځې ته طلاق ورکول ممکن وی لهذا که دومره زمانې پورې یې طلاق ورنه کړو نوخپله پخپله به پرې کفاره لازمه شی.
(۴)اهل ظواهرو "عود" ظاهری معنی باندې محمول کړیدې.یعنی که دوباره دا قول اوکړی نو کفاره پرې شته گنی نشته.

﴿ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ﴾ اي : فعليهم تحرير رقبة جمله خبرواقع کیږی دَ "الذین" اسم موصول نه چونکه مبتدا اسم موصول متضمن معنی شرط دې، نو ځکه ئي خبر باندې "فاء" داخله شوه، احنافو په نیز ((رقبة)) نه مراد مطلق غلام دې،مؤمن وی که کافر،مذکر وی که مؤنث او وړوکي یالوئ.((من قبل ان یتماسا)) یعنی جماع اودواعی دَجماع دواړه،دَ کفارې ادا کولو نه قبل منع دی،امام شافعی رحمه الله په نیزصرف جماع کول حرام دی

﴿ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ﴾ای تزجرون به عن ارتکاب المنکر(روح)اشاره حکم دکفاری ته ده،یعنی دَدی کفاری په ذریعه تاسو دَارتکاب دَمنکرنه منع کولیشئ، تهانوی رحمه الله فرمائی چه دینه معلومه شوه چه په مالی جرمانی سره هم اصلاح دَنفس کیږی(ازماجدی).

﴿ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ ﴾دَ "لم یجد" دپاره مفعول مقدردې،ای فمن لم یجدرقبةً،یعنی چاته چه رقبه دَآزاده ولودَپاره ملاؤنشي برابره خبره ده چه ورته ملاؤنشی یاورته ملاویږی خوقیمت ئی ورسره نه وی،نوپده باندی پرله پسی دوه میاشتی روژی نیول لازم دی،تتابع په روژه کښې دَاحنافوپه نیزشرط دې،دغه رنگه دوه میاشتی پوره کیدلونه قبل ورباندی تماس منع دې هم دَورځې هم دَشپې،که په مینځ دکفاری کښې ئی تماس اوکړونوبیابه دَسرنه روژې نیسی.

﴿فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ ﴾یعنی که دَدوؤمیاشتوروژو نیولوطاقت ئی نه وی،برابره خبره ده که استطاعت ئی دَنفس روژی نیولونه وی یادَتتابع استطاعت ئی نه وی،نوبیابه شپیته مسکینانو ته طعام ورکوی سهاراوماښام په مقداردَ "من اوسطِ ماتُطعمونَ اهلیکم" اوداهم کولیشی چه هرمسکین ته په مقداردَفطرانی طعام ورکړی تملیکًا .دی دریم صورة سره چونکه

﴿مِن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ﴾قيدنه دې لګيدلې،نودی وجه نه احناف وائی چه دَاطعام په خلال کښې هم جماع وغيره کوليشی.

﴿ذَٰلِكَ ﴾اشاره ده تيرشوی بيان اوتعليم ته او دَ﴿لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ ﴾نه مراد عمل کول دی په احکامو او شرائعو باندې﴿وَتِلْكَ ﴾يعنی دااحکام مذکوره دَالله ﷻ پولې او حدود دی نو دَ دينه تجاوزمه کوئ کافران چه ورنه تجاوزکوی نوهغوئ دَپاره دردناک عذاب دې.

إِنَّ	الَّذِينَ	يُحَادُّونَ	اللَّهَ	وَرَسُولَهُ	كُبِتُوا	كَمَا	كُبِتَ
بيشکه هغه کسان چه مخالفت کوی دَالله ﷻ اودرسول دهغه ذليله به کړې شی لکه چه ذليله کړې شويدی							
الَّذِينَ	مِن	قَبْلِهِمْ	وَقَدْ	أَنزَلْنَا	آيَاتٍ	بَيِّنَاتٍ	وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ
هغه خلق چه مخکښ وؤددوئ نه اوحال داچه نازل کړی وؤمونږدلائل واضحه.اولپاره دکافرانوعذاب							
مُّهِينٌ	۞	يَوْمَ	يَبْعَثُهُمُ	اللَّهُ	جَمِيعًا	فَيُنَبِّئُهُم	بِمَا
رسواکونکې دې په کومه ورځ چه راپورته به کړی دوئ الله ﷻ ټول پس خبربه کړی دوئ په هغه عملونو							
عَمِلُوا	أَحْصَاهُ	اللَّهُ	وَنَسُوهُ	وَاللَّهُ	عَلَىٰ	كُلِّ	شَيْءٍ شَهِيدٌ ⑥
چه کړی وؤ،يادداشت کړی هغه عملونه الله ﷻ ته اودوئ هيرکړيدی اوالله ﷻ په هرڅيزباندې ګواه دې							

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ ﴾دی آياتونو کښې زجراوتخويف دې هغه کفارواومنافقانوته چه دَالله ﷻ اودَ رسول ﷺ مخالفت کوی،او احکامو دَ شريعت باندې طعن کوی،چه دوئ به دَ تيرشوی کافرانو په شان دنيااواخرت کښې ذليله وی.

«يُحَادُّونَ اللَّهَ» دشمني او اختلاف کولو ته وائي ، د "حد" نه مشتق دې ، نو د شمني او اختلاف کونکي هم د يو بل مخالف حد آخر کښې وي نو ځکه ورته محاده وئيلې کيږي

﴿ كُبِتُوا ﴾ "کبت" ذليله او رسوا کولو ته وائي ، د ماضی مجهول صيغه ده، مضارع نه تعبير په ماضی سره اوشو دَ وجهی د تيقن فی الوقوع نه،چنانچه دا وعده په خندق او په بدرکښې

پوره شوه، چه مشرکین مکه پکښی ذلیله شول،علماءوائی چه آیت اګرچه دَ منافقانو او یهودیانو باره کښی نازل دي،لیکن مصداق کښی ئی عموم دي.چه کوم مسلمانان بادشاه او أمراءِ سوءِ دَشریعت اسلامی نه جدا قانون جوړه وی اونافذه وی هغه هم په دې وعید کښې داخل دی.

﴿ وَقَدْ أَنزَلْنَآ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ﴾یعنی باوجود دَدینه چې زمونږ لیږل احکامات بالکل واضحه وؤ، عدل وانصاف اودَعقل تقاضې عین موافق وؤ ،لیکن دوئ هغه پریخودل،جمله معترضه ده یاحال واقع ده دَ"کبتوا" ضمیر مرفوع نه.

﴿ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ ﴾متعلق دې یادَ﴿مُّهِينٌ ﴾سره،یاپکښی"اذکر"مقدردي.﴿جَمِيعًا﴾حال مؤکده دي یعنی قیامت په روځ به الله ﷻ دوئ ټول راپورته کوی دَقبرونونه ،یوبه پکښی هم غیر مبعوث نه وی نو کوم کارونه ئی کړیدی نودَټولوخلقومخکښی به ورته ئی ښکاره کړی، دپاره دَتخجیل اودَخزیِ دَدوئ.

﴿ أَحْصَىٰهُ ٱللَّهُ وَنَسُوهُ ﴾ یعنی اللهﷻدَدوئ عملونه محفوظ کړیدی،اګرکه دوئ هیر کړیدی یا ئی ورته التفات نه دې کړې﴿وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴾تاکیددې دَماقبل.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ
آیاته نه وینی نه ئی خبرچه بیشکه اللهﷻعالم دې په هغه څه چې په اسمانونوکښی دی اوپه هغه څه چې په زمکه کښی دی،
مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ
نه وی هیڅ پټه جرګه دَدری کسانو مګراللهﷻ ئی څلورم وی اونه دَپنځه کسانوجرګه مګراللهﷻ ئی شپږم وی
وَلَآ أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا۟ ۖ ثُمَّ
اونه کم کسان دَدینه اونه زیات کسان مګراللهﷻدَدوئ سره وی کوم ځائ کښی چه.هم وی دوئ،بیابه
يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ۝
خبرورکړی دوئ ته دَهغه عملونوچه کړی ئی وو،په ورځ دَقیامت،بیشکه اللهﷻپه هرخیزباندی ښه عالم دې

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ ﴾ دی آیاتونو کښې زجر دې منافقانو ته د هغوئ په خباثت. او خباثت ني دا وو چه دَ جهاد خلاف به ئې پټې مشورې کولې او دا به ئې ګنړله چه زمونږ دَ پټو مشورو چا ته علم نشته، حالانکه الله ﷻ په هرڅه عالم دې دَ هغه نه هیڅ خبره نه شی پټې دلې.

﴿ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ ﴾ دَ الله ﷻ دَ وُسعت علمی تاکید دې "ما" نافیه ده او ﴿ يَكُونُ ﴾ کښې کان تامه ده "من" زائد دې لپاره دَ تاکید، دَ دری(۳) او دَ پنځه(۵) دَ عدد تخصیص دَ دوه وجهونه شوې دې:

(۱) یو دَ دې وجهې نه چې دَ منافقانو یو جماعت وُ چه هغې کښې به درې، کله پنځه کسان وُ، هغوئ به دَ مسلمانانو نه جدا کیدل او په پټه سرګوشیانی به ئې کولې. مقصد ئې دَ مسلمانانو غصه کول وُ، نو دی آیت کښې دوئ ته اووئیلې شول چه که درې کسان وی او که پنځه کسان وی ستاسو په شان او که دَ دینه کم وی او که زیات وی، الله ﷻ ورسره وی، چه څه وائی الله ﷻ پرې عالم وی

(۲) بله دا چې دَ "نجوی" دَ پاره کم از کم دوه کسان پکار وي دینه بعد چې څومره زیاتیږي تول نجوی کښې راځی لیکن الله ﷻ ابتداءً درې او بیا پنځه ذکر کړو دیکښې اشاره ده دیته چه اولی داده چه تعداد دَ اهل شوریٰ دې طاق عدد وی، لکه درې، پنځه.. وه(۷)، ځکه چه په وخت دَ اختلاف کښې به طرف راجح متحقق شی(روح المعانی وغیره)

﴿ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ ﴾ یعنی دَ الله ﷻ ورباندی علم وی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نُهُوا۟ عَنِ ٱلنَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا
آیا ته نه ګورې هغه کسانو(منافقانو، یهودیانو) ته چه منع کړې شوی دی دَ پټو جرګونه بیا کوي هغه عمل
نُهُوا۟ عَنْهُ وَيَتَنَٰجَوْنَ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ ۖ وَإِذَا
چه منع کړې شوی وُ دَ هغې نه اوجرګې کوی دَ ګناه او دَ ظلم او دَ نافرمانئ دَ رسول او کله چه
جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ
راشی تا ته(ای پیغمبره) سلام کوی تا ته په هغی الفاظو چه ندې کړې سلام تا ته په هغی سره الله ﷻ. او وائی

فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُوْلُ ؕ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ

په زړونو خپلو کښې چه ولې عذاب نه راکوي مونږ ته الله ﷻ په هغه الفاظو چه مونږئې وايو. کافي دي دوئ لره جهنم.

يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝

ورننوځي به هغې ته، پس ډيره بده ځائ د ورتلو دي دا جهنم.

﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نُهُوْا عَنِ النَّجْوٰى﴾ ديکښې د **منافقينو دويم خباثت** او هغې باندې ورته زجر ذکر کيږي. خباثت ئې دا وو چه دوئ به په لاروکښې به ناست وو. مؤمنان چه به تيريدل نودوئ به يوبل سره په غوږونوکښې پُس پسې کولو، مؤمنانوته به ئې کتل، په سترګوبه ئې ورته اشارې کولې، نو مسلمانان به پريشانه کيدل چه لګه زمونږ اقاربو ته څه نقصان رسيدلې دې ياڅه بل څه مسئله ده، مؤمنانو حضور ﷺ ته دَدې شکايت اوکړو، نو حضور ﷺ دوئ دَدې عمل نه منع کړل، ليکن څه وخت پس بيا دوئ دا عمل شروع کړو. ﴿اَلنَّجْوٰى﴾ کښې لام دَعهد دې معهود په دې سره هغه مشورې دي چه مسلمانانو ته ئې ورسره تکليف رسولو.

﴿ وَاِذَا جَآءُوْكَ حَيَّوْكَ﴾ دې کښې دَ منافقينو يو **بل خباثت اوشرارت** ذکردې، دوئ به دَ حضور ﷺ مجلس ته راتلل نو دَالسّلام عليکم په ځائ به ئې انعم صباحاً وئيلو، د اسلام شعائر به ئې پريخودلو او جاهليت طرز به ئې اختيارولو (تفسير ابن عطيه)

منافقينو په شان د يهودو هم دا طرز عمل وو چې هغوئ به نبي ﷺ ته السلام عليکم په ځائ السّام عليکَ وئيل (يعنى ته مرشې، نعوذبالله) په جواب کښې به ورته حضور ﷺ صرف: وعليکم وئيل، په روايت دَبخاري وغيره کښې دي چه څه کسان دَ يهوديانو حضور ﷺ مجلس ته راغلل او اوئې اووئيل: السّام عليکَ ياأباالقاسم، حضور ﷺ ورته په جواب کښې: وعليکم اووئيل، حضرت عائشه ؓ ورته اووئيل: عليکم السّام ولعنکم الله وغضب عليکم، حضور ﷺ عائشه ؓ ته اوفرمائيل پريږده: انّ الله لايُحبُّ الفاحشَ ولاالمتفحش. دې ورته اووئيل: آياتادوئ قول وانه وريدلو چه دوئ اووئيل: السّام عليک، حضور ﷺ ورته او فرمائيل: آيا تا وا نه اوريدل ماورته هم صرف: وعليکم: اووئيل اوپه يوروايت کښې داهم دي چه زمونږ خيرې دَهغوئ په حق کښې قبليږي او دَهغوئ خيرې زمونږ په حق کښې نه قبليږي.

﴿ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ ﴾يعنى الله ﷻ دربالدى لفظ دَسلام وائى كمافى قوله تعالى:وسلام
على المرسلين،وسلامٌ على عباده الذين اصطفى،اوپه تشهد كښ دى:السّلام عليكَ ايُّهاالنبىَ ورحمة
الله وبركاته. ﴿وَيَقُولُونَ فِيٓ أَنفُسِهِمْ ﴾يعنى چه كله بيادَحضورﷺ دَمجلس نه راا وځى،نوبيايوبل
ته وائى چه كچرته دانبى ﷺ په حقه وي نو الله ﷻ مونږته پدى خپلې خبرى او گستاخي باندى
عذاب ولې نه راكوى﴿حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ﴾دادَدوئ دَمذكورى خبرى جواب دې،چه كچرته په
دنياكښ دوئ ته دَخپلوشرارتونوسزاملاؤنشى،خوپه آخرت كښ دَدوئ سزاجهنم دې چه دوئ
به ورته داخليږى اوداډيره بده ټهكانه ده.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ
اې ايمان والؤ! كله چه جرگى كوئ تاسونومكوئ جرگى دگناه اوډظلم زياتى
وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ
اودنافرمانۍ درسول ،اوجرگى كوئ دَنيكۍ او دَ پرهيزگارۍ ، او اويريږئ دَ الله ﷻ نه. هغه ذات
اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ۝ اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطٰنِ لِيَحْزُنَ
چه خاص هغه ته به تاسوجمع كړې شئ،بيشكه دَمسلمانانوخلاف پټې جرگى دَشيطان دَطرفه دى چه غمژن كړى
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا اِلَّا
هغه كسان چه ايمان ئى راوړيدې،اونه دې شيطان ضرر رسونكې مسلمانانوته هيڅ ضرر.مگر
بِاِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝
به اجازت دالله ﷻ تسره،اوخاص په الله ﷻ باندى پس توكل دى اوكړى مؤمنان

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيۡتُمۡ ﴾ **دا اول قانون دې براى اصلاح** ،خطاب منافقانوته
دې اودَ﴿ءَامَنُوٓاْ﴾نه مراد ايمان باللّسان دې،بعضِ وائى خطاب مؤمنانوته دې،چه كله تاسو
مشورى كوئ نو دَ منافقانو په شان دَشرارت او دَ گناه مشورى مه كوئ،بلكه دَنيكۍ اودَتقوى

مشورې کوئ﴿إِنَّمَا ٱلنَّجْوَىٰ ﴾ لام العهد دې،هغه مشورې چه : مسلمانانو ضرر د پاره وي. نو دا دَ شیطان دَطرفه دی،یعنی شیطان دوئ ته داعمل مزین کریدې.چه پدې سره مؤمنان پریشان شی.لکه مخکښ چه تیرشو.

﴿ وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا ﴾تسلی ده مؤمنانو ته چه شیطان چاته هیڅ ضرر نه شی رسولې. مگر هغه چه الله ﷻ مقدرکړې وی هغه به رسیږی،صرف په الله ﷻ باندی اعتماد کوئ. او توکل کوئ،هم داتوکل به موانشاءالله دَمخلوق دَهرقسمه ضررنه محفوظه ساتی،په حدیث کښ دی چه کله تاسو دری(۳)کسان یئ،نو دوه کسان دی یواځې څه پټې خبرې اومشورې نه کوی،ځکه دریم کس به پدې سره پریشانه کیږی(بخاری،مسلم وغیره)دغه شان پداسې ځای کښ خبری کول چه دریم کس پرې نه پوهیږی داهم منهی عنهادي

يَٰٓأَيُّهَا	ٱلَّذِينَ	ءَامَنُوٓاْ	إِذَا	قِيلَ	لَكُمْ	تَفَسَّحُواْ	فِى ٱلْمَجَٰلِسِ	فَٱفْسَحُواْ
اې ایمان والو!		کله چه اوویلی شی تاسوته چه ځای فراخه کړئ په مجلسونوکښ نوځای فراخه کړئ						
يَفْسَحِ	ٱللَّهُ	لَكُمْ	وَإِذَا	قِيلَ	ٱنشُزُواْ	فَٱنشُزُواْ	يَرْفَعِ ٱللَّهُ	ٱلَّذِينَ
فراخی به راولي الله ﷻ تاسوته،اوکله چه اوویلی شی څئ پاسئ نوبیاځئ پاسئ اوچتوی الله ﷻ هغه کسان								
ءَامَنُواْ	مِنكُمْ	وَٱلَّذِينَ	أُوتُواْ	ٱلْعِلْمَ	دَرَجَٰتٍ			
چه ایمان ئی راوړی دې دَستاسونه،او هغه کسان چه ورکړی شویدې هغوئ ته علم،په ډیرو درجوسره								
وَٱللَّهُ	بِمَا	تَعْمَلُونَ	خَبِيرٌ ⑪					
اوالله ﷻ په	هغه	عملونو چه	تاسوئی	کوئ	ښه	خبردار	دې	

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ ﴾دا دویم قانون دې برای اصلاح ،منافقان به دَحضور ﷺ مجلس ته راغلل،مخکښ به کیناستل چه ځای تنګ کړی اونورمخلص صحابه کرام دَ خبرو اوریدلونه محرومه شی نو الله ﷻ داآیت نازل کړو،اکثرمفسرین داوائی چه داآیت دَصحابه کرامو ﷡ دَتنافس پوجه نازل شویدې،هرصحابی ﷛ به داخواهش وو چه حضور ﷺ ته قریب کینی،نودَدی پوجه به ورستوراتلونکی ته ځای تنګ شوځکه چه دائره به ورکی وه، نو

دا آیت نازل شوچه په مجلس کښې فراخي کوئ،لږ کینئ چه ځائ کهلاؤشی.الله ﷻ به ستاسو د پاره خپل رحمت فراخه کړي اودنیاآخرت کښې به درته فراخي درکړي

﴿ فِي ٱلۡمَجَٰلِسِ ﴾ عام دي،هرنیک مجلس ورنه مراددي،که دجمعه وی یادبل څه،بلکه په دوران دسفرکښې هم په ګاډی کښې بل انسان ته ځائ ورکول اسلامی تعلیمات دی.

﴿ يَفۡسَحِ ٱللَّهُ ﴾جواب امرپه وجه مجزوم دي،او دلته مراددفراخي نه عام دي چه الله ﷻ به تاسو ته خپل رحمت فراخه کړي،فراخي به درکړي په جنت کښې،په قبرونوکښې،اوپه رزق کښې، نو داجزاء من جنس العمل ده،لکه په صحيح حديث کښې دی،مَن بنٰى لِلهِ مسجداًبنى الله له بيتًا في الجنة،په يوبل حديث کښې دی،ومن يسّرعلى معسرٍ،يسّرالله عليه في الدنياوالاخرة،والله تعالى في عونِ العبدماكان العبدفي عونِ اخيهِ.

﴿ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ ﴾ عامومفسرینوداسعنی کړیده چه کله تاسوته په یومجلس کښې دمونځ، قتال یا دنورو څه نیکو د پاره دپاسیدلوحکم اوشی نو دا حکم منئ اوپاسئ،بعض وائی چه کله تاسوته دمجلس دحضور ﷺ نه دپاسیدلوحکم اوشی نوپاسئ،ځکه چه د حضور ﷺ خپلې ذاتي تقاضې هم وی،

حضرت شیخ حسین علی رحمه الله فرمائی چه دحضور ﷺ په مجلس کښې به چونکه منافقان هم ناست وو،نوکله کله به دخاص امورو اظهار د دوئ په مخکښې مُضر وو،نوپه دې وجه مؤمنانوته هم داحکم اوشوچه کله تاسوته دپاسیدلوحکم اوشی نوپاسئ چی منافقین هم لاړ شی اوخاص صحابه کرامو سره دې متعلق مشوره اوشی.

﴿يَرۡفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾جواب امرپوجه مجزوم دي اوداهم جزاءمن جنس العمل وه،ځکه چه مأموربه تفسح اوترک دتنافس دي اوپه دی مأموربه باندی عمل کول په وجه دتواضع سره وی، او تواضع سره درجات رفع کيږی،كقوله عليه السلام:من تواضعَ لله رفعهُ الله،او بیا چونکه د علماؤ مقام په مجلس کښې زیات اوچت وی نودَدوئ ذکرئې اوکړوچه دوئ ته اتیان په مأموربه باندی اسان شی(روح المعانی)مفسرین وائی دی آیت کښې لوئ فضیلت دي دعلماؤ چه په

ایمان والؤکښې دَعلماؤدرجه اوچته ده دَوجی دَعلم نه.﴿وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾زجردې هغه چاته چه امتثال دَامر نه کوی(والله اعلم).

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ فَقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ
اې ایمان والؤ!کله چه پټې خبرې کول غواړئ درسول ﷺسره نو اول وړکړئ مخکښې دَجرګوخپلونه
صَدَقَةً ۭ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاَطْهَرُ ۭ فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا
صدقه،دا(اول صدقه ورکول)غوره ده ستاسودپاره اوډېر پاکونکی ده.پس کچرته بیانه مومئ تاسو
فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٢﴾ ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ
نو بیشکه الله جَلَّ جَلَالُهٗ بخښونکې رحم کونکې دې،آیا اویریدئ تاسوددینه چه اول ورکړئ مخکښې
نَجْوٰىكُمْ صَدَقٰتٍ ۭ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوْا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقِيْمُوا
دَجرګوخپلونه صدقې،پس کله چه اونه کړوتاسو دغه کار(صدقه ورکول)او توبه قبوله کړه الله جَلَّ جَلَالُهٗ ستاسو نوقائم کړئ
الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۭ وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ
مونځ اوورکړئ زکوٰة اوخبره منئ دَالله جَلَّ جَلَالُهٗ اودَرسول دَهغه،اوالله جَلَّ جَلَالُهٗ ښه خبردې
بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٣﴾
په هغه چه تاسوئې کوئ.

﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ ﴾ **دا دريم قانون دې براۍ اصلاح** ،منافقان به دَ حضورﷺمجلس ته راتلل،نوخپل ځان مخلص ښکاره کولواودَحضورﷺوخت ضائع کولو، او دَ نورو صحابؤو محرومه کیدلو دپاره به ئې دَنبیﷺسره پټې خبرې کولې،اوبې ضرورته تپوسونه به ئې کول،حضورﷺبه ورته دَشرافت په وجه څه نه وئیل،نوالله جَلَّ جَلَالُهٗ داحکم نازل کړوچه څوک هم دَحضورﷺسره خبرې کوی اوتپوس ورنه کول غواړی نواول به صدقه کوی بیابه مجلس ته راځی،چه اخلاص ئې معلوم شی،نومنافقان په دی وجه دَخپل عمل نه منع شول.

دا حکم انتهائي مختصر مدت پورې وو ، بيا زر الله ﷻ پکښې تخفيف راوستلو ، حتي چې حضرت علي رضي الله عنه نه ماسوا بل چا ته په دې حکم باندې عمل موقع هم نه وه ميلاؤ ، چې الله ﷻ پکښې تخفيف راوستلو ، په يوروايت کښې دی چه حضرت علی رضی الله عنه په دې حکم باندی عمل کړې وؤده سره يو دينارووُهغه ئې په لس دراهمو بدل کړواوچه کله به يئ دَحضور ﷺ مجلس ته حاضری کوله يو درهم به ئی صدقه کولو . ځنې مفسرينو د دې حکم مدت نيمه ورځ او ځنو لس ورځې ليکلې دې ،

دا حکم وجوبي وو او که استحبابي ؟ ځنې مفسرين فرمائي چې دا استحبابي وو او ځنې وائي چې وجوبي وو ،دې باره کښې څه واضح نص نشته او په آيت کښې دَ دواړو جانب قرائن شته، او يو جانب له علي التعيين ترجيح ورکول مشکل دي (حاشيه القونوي علي البيضاوي) بهر حال چې کوم قول هم اختيار کړې شي خو دومره خبره متفق عليه ده چې اول حکم عزيمت باندې مبني او دويم په رخصت باندې مبني دې، او دې باندې اگرچې دَ متقدمينو په اصطلاح کښې ناسخ منسوخ اطلاق کيدې شي خو متاخرينو په نيز معروف د نسخ اصطلاح اطلاق پرې نشي کيدې .

﴿ذَٰلِكَ﴾مشار اليه تقديم صدقه ده﴿خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ځکه چې فانی په بدله کښ باقی اجر ميلاويږی، ﴿وَأَطْهَرُ﴾زړه پاکي ذريعه ده،ځکه چی باربار صدقه ورکولو سره مال سره محبت کښ کموالی راځي او زړه دَدنيا محبت نه پاکيږی.

﴿فَإِن لَّمْ تَجِدُوا﴾اول صورت کښې دې رخصت موجود وو. چې کوم صاحب استطاعت وو هغوئ خو ددې حکم مخاطب وو خو غريبانان وو نو هغه ترينه مستثني وو جزاء دَ شرط محذوفه ده چه "فلا عليكم"يعنى که ستاسو طاقت دَصدقى نه وی نو په تاسو هيڅ گناه نشته.

﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ دَمحذوفی جزاء علت دې،او قائم مقام دَجزا گرځولي شوي دي (روح).

((ااشفقتم ان تقدموا)) دې کښې د ماقبل حکم(صدقې) کښې تخفيف بيان دې،حضرت تهانوي رحمه الله ليکي چې ځنو مسلمانانو باندې مخکښنې حکم شاق وو ، ځکه چې نه هغوئ ډير مالداره وو چې صدقه ئې ورکولې او نه ډير غريبانان وو چې رخصت دائره کښې شمار وې نو هغوئ د سرگوشئ نه بالکل منع شو ، نو دې آيت کښې دا قسم کسان اصل

مخاطب دي،(بيان القرآن بتصرف) استفهام توبيخي دي. يعني تاسو سره د صدقې کولو د وجهې نه د فقر خوف وو چې تعميل ئي درته ګران شو؛ ﴿فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا﴾خو خير چې کله درنه دي حکم تعميل اونشو ﴿وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ﴾الله ﷻ ته خو رجوع اوکړه نو الله ﷻ دربانديې نظر کرم اوکړو او رخصت ئي درکړو دَ مناجات دَ رسول ﷺ بغيردتقديم دَصدقې نه ، نواوس دَدې دَتدارک دپاره اقامت دَصلاة کوئ او ايتاء دَزکوة کوئ اوپه هرکارکښې دَالله ﷻ اودَهغه دَرسول اطاعت کوئ.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
آيا ته نه ګورې هغه خلقوته(منافقانو ته)چه دوستي کوي دَهغه قوم سره چه غضب کړيدې الله ﷻ په هغوئ.
مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾
ندي هغوئ(منافقان)ستاسونه اونه دَهغوئ(يهوديانو)نه اوقسم کوي په درغو اوحال داحه دوئ پوهيږي(پخپلو درغو)
أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾
تيارکړيدي الله ﷻ دوئ دپاره عذاب سخت،بيشکه دوئ ډيربددې هغه عملونه چې دوئ يې کوي
اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٦﴾
نيولي دي دوئ قسمونه خپل ډال بيا(خلق) منع کوي دوئ دَلارې دَالله ﷻ نه نو دوئ لره عذاب دې سپکونکې.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا﴾دې آياتونو کښې منافقينو ته د هغوئ **يو بل خباثت** باندې زجر دې. منافقانوبه دَ دنيوي منافعو او وقتي مصالحو په بناء ظاهراً دَ اسلام دعوه کوله،او باطنًا دَ يهودو سره ملګرې وو،دَمسلمانانو رازونه به ئې هغوئ ته رسول، او کله به چې مسلمانانو ته دَ داسې يو کار پته اولګيده نو بيا خپلې صفائي او خلوص ثابتولو د پاره د دروغو قسمونه خوړل .((الذين تولوا)) دينه مراد منافقان دي ﴿قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم﴾ دينه مراد يهود دی لقوله تعالى:من لعنهُ الله وغضبَ عليه(مائده: ٦٠)﴿مَّا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ﴾يعنی دامنافقان

نه پوره ستاسو سره دي او نه هغوئ (يهودو) سره، بلکه مذبذب دی لکه په سورة نساء (۱۴۳) کښې ذکر دی.

﴿وَيَحْلِفُونَ عَلَى ٱلْكَذِبِ﴾ دَ دروغونه مراد دعوه دَ اسلام. مسلمانو خلاف پټو سازشونو نه براءت، اسلام سره د وفادارئ اظهار او نبي ﷺ پسي بد رد نه وئيل وغيره امور دي.

﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ حال دې دَفاعل دَ ﴿وَيَحْلِفُونَ﴾ نه يعنی دوئ ته خه پتہ وي چې دروغ او خلاف حقيقت خبره کوو

﴿أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا﴾ دا ئي د سزا بيان دې چې الله ﷻ دوئ له په آخرت کښې سخت عذاب تيار کړې دې.

﴿ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَـٰنَهُمْ﴾ دا د **منافقينو بل خباثت** بيان دې، چې دوئ دا د دروغو قسمونه ځان دپاره سپر گرځولي دي چې کله مؤمنانو ته د دوئ اسلام د شمني پته نو دوئ بيا قسمونه خوري او ځان مؤمنان حسابوي، کله چې مؤمنان د دوئ په قسمونو اعتماد اوکړي نو بيا دا نه کوي چې نور د خپل خباثتونو نه بس کړي او په صدق ايمان راوړي بلکه هغه شان په کفر قائم وي او اسلام دپاره رکاوټونو جوړه وي، "ايمان" جمع دَ "يمين" ده په معنی دَقسم، يعنی لکه څرنګه چه په ډهال سره سرې دَدشمن دَحملی نه محفوظ وی، دغه شان دوئ خپل درغو قسمونه دَ مسلمانانو دَ تورو نه دَ حفاظت دپاره ډهالونه ګرځولی دی، خپل ځانونه اومالونه پری محفوظ کوی. ﴿فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾ فاء تفريعيه ده، "صدوا" لازمی اومتعدی دواړه استعماليږي، يعني دې دورغو قسمونو په وجه ئي ځان هم د الله ﷻ لاري نه منع کړو او نور خلق د اسلام نه منع کوي، چې په دروغه ورته د اسلام يو بد شکل پيش کوي او هغوئ د اسلام راوړلو لاره کښې رکاوټ جوړيږي.

لَن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَـٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ
هرګزبه نکړی دفع دَدوئ نه مالونه دَدوئ اونه اولادونه دَدوئ «دَعذاب» دَالله ﷻ نه هيڅ خيز، دغه کسان
أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ⑰ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا
اور والادی، دوئ به وی په هغی کښی هميشه، په هغه ورځ چه راپورته کړی دوئ الله ﷻ ټول

فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ
نوقسمونه به خوری الله جل جلاله ته لکه چه قسمونه خوری تاسو ته اوگمان به کوی چه دوئ په څه خیرباندی دی.
اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿۱۸﴾ اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَاَنْسٰىهُمْ
خبردارشئ!چه بیشکه دوئ هم دوئ دروغژن دی،غلبه موندلی ده په دوئ شیطان پس هیرئی کړو دَ دوئ نه
ذِكْرَ اللّٰهِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ۭ اَلَآ اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ
ذکر(یاد)دَالله جل جلاله،دغه کسان ډله دَشیطان ده،خبردارشئ،بیشکه ډله دَشیطان
هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾
هم دوئ زیان مندی.

﴿ لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ ﴾دی آیاتونو کښ منافقانوته تخویف دې چه دوئ مال او اولاد په وجه نن پوره پوره په اسلام کښې نه داخلیږي ، خو دغه مال اولاد به ورله بیا قیامت په ورځ هیڅ فائده هم ورنکړي ﴿ مِّنَ اللَّهِ ﴾ای من عذابه.

﴿يَوْمَ ﴾متعلق دې دَ﴿ لَن تُغْنِيَ ﴾سره، ﴿ فَيَحْلِفُونَ لَهُ ﴾ دیکښې د دوئ نفاق شدت بیان دې ، چې دا نفاق او دروغ وئیل او دروغو قسمونه خوړل د دوئ رګ او روح کښې پیوست شوی دی ،دا صرف د دنیا خبره نه ده آخرت کښ به هم دوئ دروغ وائي او صرف تاسو سره ئي دا معامله نه ده بلکه الله جل جلاله چې علیم بالسرائر دې هغه په مخکښې به د دروغو قسمونه خوري.

﴿وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ﴾دَ شئ نه مرادجلب منفعة،اودفع مضرة دې یعنی دوئ به ګمان کوی چه لکه څرنګه مونږته په دنیاکښ په دی دروغوقسمونوسره نفع میلاویدله نن په آخرت کښ به هم میلاؤشی.

﴿ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ ﴾ای غلبَ علی عقولهم،استحواذ دَحوذ نه دې ، په یو څیز داسې غلبه او قدرت د تصرف حاصلولو ته وائي چې هغه شې بیا د خپل اختیار پاتې نشي ، او چې څه پرې کول غواړې هغه پرې کوي ، نو مطلب دا دې چې دوئ په عقلونو شیطان قبضه

کړي ده ، او د الله ﷻ ذکر نه ئي غافله کړي نو ځکه داسې د بې وقوفئ خبرې کوي . کني الله ﷻ نه به څوک څه پټ کړي ﴿أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ﴾ يعنی منافقان دَشيطان لښکردې اودَهغه اَتباع دی اودَشيطان لښکراواتباع په کامله خساره کښې دی،ځکه چه دوئ دآخرت ابدی نعمتونونه ځانونه محرومه کړل اودَهغې په بدله کښې ئې عذاب اليم واغستلو.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
بيشکه هغه خلق چه مخالفت کوی دَالله ﷻ اودَرسول دَهغه دغه خلق په ډيروذليل شوؤکښې دی
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ
ليکلی دی «فيصله ئي کړې ده» الله ﷻ .چه خامخا به غالبه کيږم زه اورسولان زما،بيشکه الله ﷻ
قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾
ډيرقوی دې ښه غالب دې

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ ﴾دازجراوتخويف دې کافرانو،منافقانوته،اوتعليل دې دَماقبل،چه حزب الشيطان ځکه په کامله خساره کښې دې چه کوم خلق دَالله ﷻ اودَهغه دَرسول دَاحکاماتونه مخالفت کوی هغه ناکامه،سپک اوذليله دی الله ﷻ په لوح محفوظ کښې دغه فيصله کړيده چه حق اوصداقت ته به غلبه وی.﴿كَتَبَ اللَّهُ﴾اهلِ اسلام دپاره دَغلبې بشارة دې ای اثبت فی اللوح المحفوظ،يا"کتب"پمعنی دَقضیٰ وحکم سره دې.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ
اوبه نه مومې ته داسې قوم چه ايمان راوړی په الله ﷻ اوپه ورځ دآخرت چه دوستی به کوی دَهغه چاسره
حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ
چه مخالفت کوی دَالله ﷻ اودَرسول دَهغه اگرکه وی دامخالفين پلاران دَدوئ ياځامن دَدوئ يارونړه دَدوئ

أَوْ	عَشِيْرَتَهُمْ	أُولٰٓئِكَ	كَتَبَ	فِيْ	قُلُوْبِهِمُ	الْإِيْمَانَ
یا نورخپلوان	دَدوئ قوم قبیله	دغه خلق	راسخ کړې دې	الله جَلَّ جَلَالُهُ په	زړونودَدوئ کښ	ایمان
وَأَيَّدَهُمْ	بِرُوْحٍ	مِّنْهُ ۖ	وَيُدْخِلُهُمْ	جَنّٰتٍ	تَجْرِيْ	مِنْ تَحْتِهَا
اوقوی کړی ئی دی دوئ په مددسره دَخپله طرفه،			اوداخله وی به دوئ جنتونه		چه بهیږی به دَلاندی دَهغی نه	
الْأَنْهٰرُ	خٰلِدِيْنَ	فِيْهَا ۚ	رَضِيَ	اللّٰهُ	عَنْهُمْ	وَرَضُوْا عَنْهُ
نهرونه	همیشه به وی	په هغی کښ،	راضی شویدې	الله جَلَّ جَلَالُهُ	دَدوئ نه	اودوئ راضی دی دَالله جَلَّ جَلَالُهُ نه.
أُولٰٓئِكَ	حِزْبُ	اللّٰهِ ۚ	أَلَآ إِنَّ	حِزْبَ	اللّٰهِ	هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٢٢﴾
دغه خلق	ډله	دَالله جَلَّ جَلَالُهُ ده.	خبردارشئ بیشکه	ډله	دَالله جَلَّ جَلَالُهُ هم	دوئ کامیاب دی

﴿ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ﴾ دی آیاتو نو کښ ترغیب دې مؤمنانوته چه دامناسبه نه ده چه مؤمنان دی دَهغه خلقوسره دوستی اوکړی چه هغه دَالله جَلَّ جَلَالُهُ اودَهغه دَرسول دشمنان دی، اګرکه هغه ئی پلاران، رونړه، ځامن یائی دَقبیله وی.

دصحابه کرامو زندګی دَقرآن مجید د دې آیت عملی تفسیر دې، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته یوورځ خپل ځوی اوئیل چی باباجان! ته په جنګ کښې څو څو ځله ځما توري لاندې راغلې، خو ماخپله توره اوچته کړه، حضرت ابوبکر رضی الله عنه ورته اوئیل: بچیه کچرته ته یوځل هم ځما توري لاندې راغلې وي نو مابه ستاسر قلم کړې وو.

امین الامت حضرت ابوعبیده بن جراح رضی الله عنه بدر په میدان کښ خپل پلار قتل کړې وو، مصعب بن عمیر رضی الله عنه خپل ورور عبید بن عمیر قتل کړې وو، حضرت عمر رضی الله عنه خپل ماما عاص بن هشام قتل کړې وو، حضرت حمزه رضی الله عنه، حضرت علی رضی الله عنه، اوحضرت عبیده بن حارث رضی الله عنه خپل تره ځامن اوقبیلی افراد عتبه، شیبه، اوولید بن عتبه کړې وو. دې حضراتو ته ټولو نه عزیز دَ الله جَلَّ جَلَالُهُ دین وو، اوهغې په مقابله کښ به ئې د لومة لائم پرواه نه کوله، نن مونږه یو چې قومیت، مفاد پرستی اومصلحت پرستی دپاره مو په دین کښ څه څه لوبې اونکړی، اوالحب في الله و البغض في الله خصلت نن زمونږ دَ معاشرې نه عنقاء دې.

«لاتجدون قوما يؤمنون بالله » مؤمنانو نه يا كامل مؤمنان مراد دي . نو دې صورت كښې دا د واقع بيان دې، چې چرته به هم تا ته يو كامل مؤمن داسې ميلاؤ نشي چې هغه د الله ﷻ دشمنانو سره محبت ساتي، او يا مطلق مؤمنان مراد دي ، نو دې صورت كښې بيا دا د واقع بيان نه دې ، بلكه مبالغه في النهي ده ،يعني پكار دا ده چې د ايماني غيرت دا كيفيت وي چې چرته هم يو مسلمان د كافر ملګرې او نه موندلې شي

«يوادون» مودت نه مراد دلته موالات دې ،چې كافر سره ئي نفع او نقصان يو شي او دين ته پكښې ثانوي حيثيت ميلاؤ شي ، نو د دې نه منع راغلې ده ، د كافر سره كوم قسم تعلق ساتلې شي او كوم قسم نه ،نو د دې تفصيل په سورت آل عمران كښې تير دې ، هلته رجوع اوكړئ

﴿ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ﴾مرادورنه كافردې،بعضِ وائی فاسق ته هم شامل دې.ځكه دكافرانوپه شان دَفاسقانوسره دَدوستئ نه هم منع راغلې ده.﴿أُوْلَٰٓئِكَ ﴾اشاره ده هغوته چه دكافرانو ،فاسقانوسره دوستئ نه كوی،﴿كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ﴾ای اثبته الله تعالى.

﴿وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ﴾منه ضميرراجع دې الله ﷻ ته،اودَروحِ نه مراددَزړه نور دې، الله ﷻ خپلوبندګانو كښ چه چاته اوغوارى هغه په زړه كښ ئی اچوی چی دَهغی په ذريعی سره ورته اطمينان ميلاويږی«روح» بعضِ وائی روح القدس،جبرئيل ﷺ ورنه مراددې«والله اعلم».

﴿وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى ﴾يعنی چه كله دی اولينوصحابوُدَايمان په بنياددَالله ﷻ دَ دشمنانو سره دشمنی اوكړه حتّی چه خپل اقارب ئی پخپلولاسونوقتل كړل،نودَدی په بدله كښ به الله ﷻ دوئ جنتونوته داخله وی چه دوئ به په هغی كښ هميشه وی،الله ﷻ دَدوئ نه راضی شواودوئ دَالله ﷻ نه راضی شول،هم دغه خلق دَالله ﷻ لښكردې چه په دنيااوآخرت كښ كامياب دی،فرضی الله عنهم ورضواعنه،اللّهم ارزقناحبّهم واتباعهم.

ركوعاتها (٣)	سورة الحشر مدنية	آياتها (٢٤)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (٥٩) وحسب النزول (١٠١)

نزلت بعد البينه و قبل النور

ربط : (١)دا سورة هم دَسورة حديد په مضمون ثاني يعنى ترغيب الى القتال في سبيل الله باندى متفرع دې مخکښې سورة مجادله کښې بدترين قسمه منافقانو باندى زجرونه وو، دى سورة کښې على سبيل التنزل کمى درجې منافقانو باندى زجرونه ذکر کيږي.

(٢)مخکښنى سورت کښې دَ الله ﷻ او ذ هغه رسولانو د غلبې او کافرونو رسوائى اعلان وو. ان الذين يحادون الله ورسوله اولئک في الاذلين کتب الله لاغلبن انا ورسلي ، دې سورت کښې دَ دغه اعلان عملى نمونه ذکر کيږي چې هغه دَبنو نضير او منافقينو رسوائى او ذلت دې.

دسورة دَمضامينو اجمالى خلاصه

په ابتداء کښې دعوه دَتوحيد ده، بيا تخويف دنيوى دې يهودوته بيا تقسيم دَمال فئ دې، بيا زجرونه دى منافقانو ته، په آخر کښې دَتوحيد دعوه سره دَدلائلو.

تفصيلى خلاصه:

﴿سَبَّحَ لِلّٰهِ﴾ آيت (١) دَعوه دَتوحيد ده چه دا اصل مقصودى دعوه ده.

﴿هُوَ الَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا﴾ آيت (٢) نه تر آيت (٥) پورى دَتخويف دنيوى نمونه ده، چه يهوديانو ته الله ﷻ څنګه سزا ورکړه

﴿وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ﴾ آيت (٦) نه تر آيت (١٠) پورې دَمال فئ تقسيم طريقه ده.

﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نَافَقُوْا﴾ آيت (١١) نه تر آيت (١٧) پورې منافقانو ته زجرونه دى.

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ﴾ آيت (١٨) نه تر آيت (٢١) پورى منافقانو ته زجر دې او مؤمنانو ته ترغيب دې دَقتال.

﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ﴾ آيت (۲۲) نه تر آخره پوری اعاده د دعوی ده.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ

پاکی بیانوی الله جل جلاله هرهغه څه چه په آسمانونوکښ دی اوهرهغه څه چه په زمکه کښ دی. اوهغه

الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ① هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا

غالب دې ډیر حکمتونووالا دې الله تعالی هغه ذات دې چې وئ ویستل هغه خلق چه کفرئې کړي وو

مِنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ

د اهل کتابونه یعنی بنی نضیر د کورونو خپلونه په وخت د اولې جلا وطنئ .گمان نه کوؤ تاسو (اې مؤمنانو)

أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ

داچه اوبه وځی دوئ اوگمان کولودوئ چه بیشکه منع کونکی (حفاظت کونکی) د دوئ دی قلاګانی د دوئ

مِنَ اللَّهِ فَأَتٰهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا ق وَقَذَفَ

د عذاب د الله نه، پس راغلودوئ ته عذاب د الله تعالی د هغه ځائ نه چه گمان هم نه کوؤدوئ اوواچولوئې

فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ ق

په زړونود دوئ کښې رُعب، ورانول ئې کورنه خپل په لاسونو خپلوسره اوپه لاسونو د مؤمنانو سره،

فَاعْتَبِرُوا يٰأُولِي الْأَبْصَارِ ②

پس عبرت واخلئ تاسو اې خاوندانو د عقلونو

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ﴾ دادعوه د توحید ده، چه د کائناتو هر څیز د الله تعالی پاکی بیانوی قولاً یا حالاً، نو تاسو ئې هم پاکی بیان کړئ او د شریک نه ئې منزه اوگڼړئ.

﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ دا د تخویف دنیوی نمونه ده، چې الله تعالی باندې ایمان راوړئ، کني انجام به مو داسې وي لکه چې د بنو نضیر وو. د ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ نه مراد بنی

نضیر دی، اودی آیاتونو کښې **غزوهٔ بنی نضیر** طرف ته اشاره ده.بنی نضیر دَ یهودو مشهوره قبیله وه، سبب دَدې غزوې داوؤچه بئر معونه په موقع باندې چی کوم اویا(۷۰)صحابه کرام شهیدان شوی وؤ،هغوئ نه عمروبن امیه ضمری بچ شوي وؤ. دې مدینې ته راروان وؤ په لار کښې ورته بنو عامر دوه کسان مخی ته راغلل، او د ده گمان داؤو چی دا غداری مونږ سره بنو عامر اوکړه ، نو ده هغه کسان قتل کړل او مدینې ته چی رااورسیدو نو نبی ﷺ یی ده دینه خبر کړو،دَبنی عامر دَحضورﷺسره دَصلح معاهده وه، او حقیقت کښې هغوئ عهد شکنی هم نوه کړې. نو ځکه بنی عامرته ئی دَدیت ورکولو اراده اوکړه، بنی نضیر چونکه دَ مسلمانانو حلیف وؤ نوپه دې وجه دَدیت څه حصه په دوئ ورکول هم لازم وؤ،نو په دې غرض حضورﷺ دَ بنو نضیر خوا ته تشریف یوړلو،یوڅوصحابه کرام هم ورسره وؤ،هلته دَدیوال سوری لاندی کیناستل، بنونضیروورسره دَاعانت وعده اوکړله،لیکن دَیوبل سره ئی مشوره اوکړه چه دَ حضور ﷺ دَ قتل کولوښه موقع ده،یوکس دی چهت ته اوخیجی اودَبری نه دی یوه درنه غټه گټه په ده باندی رااوغورځوی نو دې به مړه شی،په دی کښې وخت نه وؤ تیر، چه جبرئیل علیہ السلام وحی راوړله اوحضورﷺنی دَدوئ دَمنصوبی نه خبرکړو،حضورﷺفوراًدَخپل ځائ نه داسی راپاسیدلو لکه دَضرورت دپاره چه څوک راپاسی،واپس مدینی ته راغې،صحابه کرام ئی دَ دوئ دَغدارئ نه خبرکړل اودَحملی حکم ئی ورباندی اوکړو،بنونضیرته ئی اطلاع اوکړه چه ستاسو دَ غدارئ په وجه اوس زمونږاوستاسومینځ کښې عهدباقی نه دې،لهذاتاسوته لس (۱۰) ورځی مهلت دی چی په دی کښې دا خالی کړئ،خپل اهل وعیال اوسامان چه څومره وړلې شئ هغه هم ځان سره یوځئ اوجلاوطن شئ،دوئ دَجلاوطن کیدلو اراده اوکړه لیکن دَ منافقانو سردارعبدالله بن ابی منع کړل چه مه ځئ مونږه تاسوسره یو،دَمسلمانانوپه مقابله کښې کلک شئ که چری تاسواوویستلې شوئ دَوطن نه نومونږبه هم درسره اوځو،اوکه مسلمانانو درسره جنگ کولونومونږبه موملگرتیاکوؤ(ورستوپه دویمه رکوع کښې دَدی ذکردې) په دی خبره بنی نضیردهوکه شول اودَجلاوطن کیدلونه ئی انکاراوکړواوجنگ ته تیار شول، حضورﷺعبدالله ابن مکتومؓدَمدینی عامل مقررکړواوبنی نضیرطرف ته روان شولو، بنی نضیرپخپلو قلعوکښې داخل شول،حضورﷺدَدوئ محاصره اوکړله،یومنافق ئی هم مدد ته رانه غلو،دوئ ورنه هم نااُمیده شول،حضورعلیہ السلامصحابه کراموته دَدوئ دَباغونو دَ ونو قطع کولو او سیزولو حکم اوکړو. آخر دوئ تنگ شول او جلاوطن کیدل ئی منظور کړل، حضورﷺورته حکم اوکړوچه څومره سامان بغیردَسامان جنگ نه چه اوړلې شئ هغه یوځئ،

دوئ رااووتل څوک خیبرته لاړل څوک بل خوا،او دَ مال دَحرص په وجه ئې دَ خپلو کورونو دروازې ، چوکاټونه وغیره رااوباسل څان سره ئې یوړل.﴿يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ﴾ کښې دیته اشاره ده،دَدوئ دَتللونه ورستوحضورﷺدَدوئ مالونه په مهاجرینوباندې تقسیم کړل،چه ورستوئې ذکرراځي.

﴿لِأَوَّلِ الْحَشْرِ﴾ لام دَتوقیت دَپاره دې،(۱)"حشر"معنی یا جلاوطنی ده یعنې دَ دوئ دا اوله جلا وطنې ده ،دینه مخکښې دوئ چرته وطن بدرکړې شوی نه وو،بخلاف دَنورو یهودو ،چې هغوئ بخت نصر بادشاه جلاوطن کړی وو.یامطلب دادې چې دادَدوئ اول ځل جلاوطنی ده ، دینه بعد به یوځل بیاهم وطن بدر کیږي،لکه حضرت عمر ﷺ دور کښې دوئ دَخیبر نه شام طرف ته جلاوطن کړې شوی وو،(۲)یا حشر دلته دَ جمع پمعنی کښې دې اومراد ترینه جنګ دپاره جمع کیدل دی،یعنی الله ﷻ ورته دَجنګ په اول وهله کښې شکست ورکړو. او جلاوطنئ باندې آماده شول.

﴿مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا﴾ یعنی دَبنی نضیرودَبهادرئ،اوقوت اودَ کثرت اسبابو په وجه مسلمانانو هم دا خیال نه وڅه دوئ به جلاوطن کړې شي،اودَدوئ هم داګمان وڅه زمونږ مضبوطې قلعې به مونږدَالله ﷻدَعذاب نه بچ کړې اومانع به اوګرځي.

﴿مِّنَ اللَّهِ﴾ای من عذاب الله﴿فَأَتَاهُمُ اللَّهُ﴾یعنی عذاب اوفیصله دَالله ﷻ،دَجمع ټول مذکوره ضمیرونه بنی نضیروته راجع دی.

﴿مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا﴾حیث ظرف مکان دې او دلته ترینه مراد د مسلمانانو جهت دې، چه دَبې سروسامان مسلمانانودَلاسه جلاوطن کړې شول حالانکه دادوئ ګمان هم نه وو چه زمونږ په شان خلق به د داسې بې سروسامانه خلقو د لاسه جلاوطن کړې شي،

((وقذف في قلوبهم الرعب)) دا تفصیل دې د الله ﷻ د عذاب ،چې الله ﷻ دَ دوئ په زړونو کښې دَ مسلمانانو رعب واچولو.﴿يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ﴾یعنی دَحرص په وجه ئې کورونه خپل ورانول چه لرګی،چوکاټونه،دروازې دَځان سره یوځي(لکه مخکښې تیرشول)اودغه رنګه چه زمونږدَتللونه ورستو دَمسلمانانولپاره دَاستعمال قابل پاتې نه شي.

﴿وَأَيْدِي ٱلْمُؤْمِنِينَ﴾ مؤمنانو دبهرنه ورته کورونه ورانول لپاره ددی چه رُعب پری راشی اونیول ئی اسان شی، اودغه شان نوره صدمه ورته اورسی، دمسلمانانو دتخریب نسبت هم هغوئ ته اوشوځکه چه هغوئ سبب دتخریب وو، ځکه چه عهدشکنی اودهوکه ئی کړې وه، نودا په اصل کښې سبب طرف ته اسنادشویدې (کشاف، تهانوی رحمه الله).

﴿فَٱعْتَبِرُوا۟ يَـٰٓأُو۟لِى ٱلْأَبْصَـٰرِ﴾ یعنی دوئ پخپلو قلعواوطاقت باندی اعتمادوو، الله تعالیٰ ورته سزا ورکړه نوتاسوهم ددوئ دانجام نه عبرت واخلئ دالله تعالیٰ نه ماسوی په بل څیز باندې اعتماد مه کوئ، فقهاؤو دا آیت دقیاس دحجیت لپاره دلیل ګرځولې دې، تفصیل په کتب: اصول فقه کښې ملاحظه کړئ.

وَلَوْلَآ	أَن	كَتَبَ	ٱللَّهُ	عَلَيْهِمُ	ٱلْجَلَآءَ	لَعَذَّبَهُمْ	فِى	ٱلدُّنْيَا ۖ
اوکچرته نه وی مقررکړې الله تعالیٰ په دوئ باندی جلاوطنی نوخامخاعذاب به ئې ورکړې وې دوئ ته په دنیاکښ								
وَلَهُمْ	فِى	ٱلْـَٔاخِرَةِ	عَذَابُ	ٱلنَّارِ ۝٣	ذَٰلِكَ	بِأَنَّهُمْ	شَآقُّوا۟	ٱللَّهَ
اودوئ دپاره دې په آخرت کښې عذاب داُور، داسزاپوجه ددی چه بیشکه دوئ مخالفت کړې ووډالله تعالیٰ								
وَرَسُولَهُۥ ۖ	وَمَن	يُشَآقِّ	ٱللَّهَ	فَإِنَّ	ٱللَّهَ	شَدِيدُ	ٱلْعِقَابِ ۝٤	
اودرسول دهغه، اوځوک چه مخالفت کوی دالله نوبیشکه الله تعالیٰ سخت عذاب ورکونکې دې								
مَا	قَطَعْتُم	مِّن	لِّينَةٍ	أَوْ	تَرَكْتُمُوهَا	قَآئِمَةً	عَلَىٰٓ	أُصُولِهَا
هغه چه پرې کړې دی تاسو، د اونودکجوررونه یاپرېخې دی تاسوهغه اونې ولاړې په بیخونوخپلو								
فَبِإِذْنِ	ٱللَّهِ	وَلِيُخْزِىَ	ٱلْفَـٰسِقِينَ ۝٥					
نوداتول په اجازت دالله سره دی، اوچه رسواکړی فاسقان								

﴿وَلَوْلَآ أَن كَتَبَ ٱللَّهُ﴾ دا جمله معترضه ده او دې کښې سبب د عذاب بیانیږي، چې چونکه دوئ د الله تعالیٰ او د هغه رسول مخالفت کړې دې نو ځکه په دنیا کښې په دوئ باندې عذاب راتلل لازمي وو، او هغه عذاب ورله الله تعالیٰ د جلاوطنئ په صورت کښې ورکړو، او

کچرته دا عذاب نه وي نو بل عذاب به پرې راغلي وي . قتل او قيد کړې شوي به وو . لکه بدر په موقع باندې قريش او غزوه خندق نه ورستو د بنو قريظه چې کوم انجام وو . خو بهر حال د الله عذاب په دوئ دنيا کښې راتلل لازمي وو . ځکه چې «بانهم شاقوا الله ورسوله» دوئ خالص عناد او ضد په وجه مخالفت کړې دې. ﴿وَلَهُمْ فِي ٱلْآخِرَةِ عَذَابُ ٱلنَّارِ﴾ يعني صرف د دنيا په عذاب اکتفا نه ده بلکه آخرت کښې د دوئ استوګنه جهنم دې

﴿مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ﴾مفسرين وائي چه دا دَيهودو دَيوى طعنى اواعتراض جواب دې.چه کله بنو نضير د تسليم کيدو نه انکار اوکړو او قلعه بند شو نو نبي کريم ﷺ مسلمانانو ته د دوئ اونې او باغات سوزولو حکم اوکړو،نو مسلمانانو د "بويره" مقام کښې د دوئ باغات سوزول شروع کړو نو دوئ دا اعتراض اوکړو چې اونى قطع کول اوسيزه ول خو فساد دې. پخپله فسادکوئ او مونږ ورنه منع کوئ، نوجواب اوشو چې دا فساد نه دې. ځکه چې ددې حکم الله ﷻ ورکړې دې او کوم شي حکم چې الله ﷻ ورکړي هغه فساد نه وي .﴿مِّن لِّينَةٍ﴾ "من" بيانيه دې دَ﴿ مَا قَطَعْتُم ﴾ بيان کوي. «لِيْنَةٍ»عمده کجورى أونى ته وائى. عرب سوا د عجوه او برني کهجورو نه، نور هر قسم کهجورې وني ته "لينه" وائي. او ميوې ته ئې "لون" وائي. په اصل کښې لِوْنَةٌ دې،واؤماقبل مکسورپه ياء سره بدل شوي دې «التحرير والتنوير»

﴿أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً﴾ جواب اګرچې «ما قطعتم» سره پوره شو ،خو د دې راوړلو کښې نکته دا ده چه ځنګه کهجورې نه کټ کول فساد نه دې نو دغه شان کټ کول ئې هم فساد نه دې ، ځکه چې دَ دې حکم الله ﷻ کړې دې ، او دغه شان ديکښې مسلمانانو ته تسلي ده. ځکه چې کله دوئ ته د باغونو کټ کولو حکم اوشو نو ځنې مسلمانانو عمده او غير عمده هر قسم کهجورې کټ کړي ،چې يهودو غيظ وغضب نور هم زيات شي او ځنو عمده کهجورې پريخودلي او غير عمده اونې ئې کټ کړي ، ځکه چې دا هسې هم مسلمانو لاس ته را رواني دي، نو بيا دواړو فريقينو سره وسواس شو چې مونږ څه اوکړو دا مو خه اوکړو او که نه ؟ نو الله ﷻ ورته اوفرمائيل چې دواړه کاره کول صحيح دى.که مو پريخولي نو بيا هم دَ دوئ ذلت دي، ځکه چې دَدوئ عمده عمده باغونه اوفصلونه مسلمانو قبضې ته لاړ شى اوهغوى به ترينه فائده اچتوى،او دوئ چې دا وينى نو نور به سوزى اوغم وغصه کښ به مبتلا کيږى، او

چا چې دا باغونه کټ کړل او اوسيزل ئي،هغوئ هم خه کړې دی خکه چې ديکښ هم دَدې يهوديانو ذلت اورسوائی ده،چې دوئ ټول عمر محنت نن دَدوئ په مخ کښ په اورکښ دُود کيږی، اودوئ سوا دَ حسرت نه نور هيڅ نشی کولی.

﴿ فَبِإِذْنِ اللّٰهِ ﴾جواب شرط دې او ﴿ مَا قَطَعْتُمْ ﴾شرط دې او﴿وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِينَ ﴾ علت دې د "اذن" او عطف دې په مقدرباندی ای ليعزّالمؤمنين يعنی الله ﷻ دې اجازت درله خکه درکړو چه مسلمانانوته عزت ورکړی او فاسقان (بنی نضير)رسوااوذليله کړی.

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ
اوهغه مال چه ورکړې دې، الله ﷻ رسول خپل ته دَ کافرانو نه، نونه دی زغله ولی تاسوپه هغی باندی هيڅ اسونه
وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ
اونه اوښان ليکن الله ﷻ مسلط کوی خپل رسولان په هغه چا چه ئی خوښه شی،اوالله ﷻ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۞ مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى
په هر شيزباندی قادردې.هغه مال چه ورکړې دې الله ﷻ رسول خپل ته دَ کلو والا نه
فَلِلّٰهِ وَ لِلرَّسُوْلِ وَ لِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ
نودادَالله دپاره دې اودَرسول دپاره دې اودَپاره دَخپلوانودَرسول دې،اويتيمانواومسکينانواومسافرودپاره دې،
كَيْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةًۢ بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ ؕ وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ
دپاره دَدی چه نشی دامال گرزيدونکې په مينځ دَمالداروستاسوکښ،اوهغه څه چه درکړی تاسوته رسول ﷺ
فَخُذُوْهُ ۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ
نواخلئ هغه،اوهغه څه چه منع کوی تاسو(رسول الله)دَهغی نه نومنع شئ (دَ هغی نه)،او اويريږئ د الله نه
اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۘ لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ
بيشکه الله ﷻ سخت عذاب ورکونکې دې،(دغه مال فئ استحقاق دې) د فقيرانو هجرت کونکو . هغه

أُخْرِجُوا	مِن	دِيَارِهِمْ	وَأَمْوَالِهِمْ	يَبْتَغُونَ	فَضْلًا	مِّنَ	اللَّهِ	وَرِضْوَانًا	
چه ويستلى	شوى	دى	دكورونوخپلونه	اومالونوخپلونه	طلب كوى	فضل	دالله	اورضاء	
وَيَنصُرُونَ	اللَّهَ	وَرَسُولَهُ	ۚ	أُولَٰئِكَ	هُمُ	الصَّادِقُونَ	⑧		
اومددكوى	ددين	دالله ﷻ اودرسول		دغه،دغه خلق	هم	دوئ	ريښتنى	دى	

﴿ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ ﴾دبنى نضيرودجلاوطنئ نه ورستومسلمانانوته دهغوئ مالونه پاتى شول،نواوس دهغى حكم اومصارف ذكركيږى،روايت دې چه دبنى نضيرو د جلاوطنئ نه ورستو مسلمانانو مطالبه اوكړه چه ددوئ مالونه دى دمال غنيمت په شان په مونږ تقسيم كړې شى.نو داآيت نازل شوچه دامالِ غنيمت نه دې،دامالِ فئ دې چه ددى ټول مالكانه اختيار حضور ﷺ ته دې،دحضور ﷺ په مرضئ او فيصلى سره به د حضور ﷺ رشته دارانو يتيمانانو ، مسكينانو ،مسافرو ،باندى خرچ كولې كيږى،«روح،قرطبى»

فيء: رجوع ته وائى كقوله تعالى فان فاؤوا ،په دې وجه زوال نه ورستوسورى ته هم فيء وئيلې كيږى، ځكه چه دې وخت كښې سورې د هر څيز را واپس شى. په اصطلاح دفقه كښې مالِ فيء هغه دې چه دكافرانونه صلحًا واغستلې شى ياوربانډى رُعب راشى اوپاتې شى ورنه،اوكوم مال چه په غزا ،قتال سره واغستې شى هغه مالِ غنيمت دې چه حكم ئى په لسمى«١٠»سپارى په ابتداء كښې شويدې،

فيء: كښې نبي كريم ﷺ اختيار مالكانه وو، او په آيت كښې مذكورو مصارفو كښې صرف كولو حكم داسې وو لكه چې عام سړي ته خپل مال كښې زكات، صدقات وركولو حكم دې، نبي كريم ﷺ دېكښې څه حصه د خپل اهل وعيال نان نفقې د پاره پريخوده او د هغوئ د كال خرچه به ئې ترينه پوره كوله، او ديكښې به چې هم كوم مال زياتي شو هغه به ئي د الله ﷻ په لاره كښې وركړو. او دينه علاوه نور ټول مال فيء به ئي الله ﷻ په لاره كښې لګوو، نبي كريم ﷺ وفات نه ورستو د دې حيثيت د وقف شو او محل د ميراث نه وو چې اولاد او بيبيانو مينځ كښې تقسيم كړې شوې ، نبي كريم ﷺ نه بعد د دې اختيار د وخت حاكم سره دې خو دا اختيار صرف د تصرف دې ، مالكانه ، نه دې، هغه به ئي د مسلمانانو مصالح عامه كښې صرف كوي

((افاءالله)) دلته ((افاء)) د فيء نه دي ، خو اصطلاحي معنی په کښې ملحوظ ده ، لغوي معنی ئي نه ده ملحوظ، يعني دلته صرف د ورکولو معنی کښې استعمال شوې دې. د رجوع او واپسي معنی په کښې نشته ، ځکه چې دا ځمکې او مالونه دينه مخکښې مسلمانانو ملکيت کښې نه وو، البته په داسې مال باندې فيء اطلاق او افاء لفظ سره تعبير کښې دي طرف ته اشاره ده چې کفار خپل مملوکه مال هم حق دارنه دي، بلکه مؤمنان يې حقدار دي ،هم دې وجهې نه مال فيء ته فيء ويلې کيږي،چې دا خپل اصل مستحقينو ته واپس راشي.

﴿ فَمَآ أَوۡجَفۡتُمۡ عَلَيۡهِ ﴾ايجاف،سيرِسريع ته وائي،﴿مِنۡ خَيۡلٍ ﴾من زائد دې براي تاکيد.

﴿وَلَا رِكَابٖ ﴾رکاب اوښانوته وائي،واحدئي راحله رازي من غيرلفظه،عرب اطلاق دراکب په هغه چاکوي چه په اوښ ناست وي.اوفارس چه په فرس ناست وي(کبير)مطلب دادې چه د دې مال په ميلاويدلوکښې نه تاسوته دسفرمشقت رسيدلې دې ځکه چه بني نضيردمدينې نه دوه ميله باندې وو،اونه دمعتدبه قتال.((ولكن الله يسلط رسله)) بلکه د الله ﷻ طرف نه دخپل رسول خصوصي مدد وو ،چې هغوئ په زړونو کښې ئي رعب واچولو ، او هغوئ دا پريخودلو او اوتختيدو(جلاوطن شو)،نو په دې وجه دې مال کښې صرف د الله رسول حق دې، ستاسو په کښې استحقاق نشته.

﴿ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ ﴾ دا آيت د ماقبل آيت بيان او تفصيل دې ، دا رنګه ماقبل کښې حکم خاص وو په بنو نضير پورې ، ديکښې حکم تعميم دې، چې مال فيئ کوم ځائ کښې چې هم درته ميلاو شي هغې مصارف دا دي ﴿مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰ ﴾نه مراد فدک اوځه حصه دخيبروغيره دی چه داهم بغيردقتال نه ميلاوشوی وو،

﴿فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ ﴾ دا اول مصرف دې د فيئ، ذکر د الله تبرکادې اواشاره ده ديته چه مالک حقيقي ئی صرف الله ﷻ دې دهغه دحکم مطابق به تقسيمولې شي. او نبي کريم ﷺ حق پکښې د ملکيت وو ، په خلاف د نورو مصارفو ، بخاری مسلم وغيره کښې دی چه حضورﷺ به مالِ فئ نه دخپل اهل لپاره ديوکال نفقه جداکوله اومابقی به ئې دجهادپه سازوسامان کښې خرچ کولو. حصه درسول ساقطه شوي ده په موت سره

﴿وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ﴾ دويم مصرف دي ، او دينه مراد دَ حضورﷺ رشته داران، بنو هاشم، بنو مطلب دی،اودَدوئ حصه څکه مقرره شوه چه دوئ باندی نورنفقات واجبه اخستل حرام وو.

«واليتامى» دريم مصرف دي «والمساكين» څلورم مصرف دي «وابن السبيل» پنځم مصرف دي

﴿كَىْ لَا يَكُونَ دُولَةًۢ﴾ دادَمصارفودَعلت بيان دي "دولة"دولة معنى مفسرينو دا کړيده،الدولة مايتداول بين الايادي يعنى هغه شي چي يوڅو مخصوص لاسونو کښې تاويږي راتاويږی.يعنى الله ﷻ دامصارف څکه بيان کړو چی مال فيئ صرف مالدارو پورې منحصر نشی چې کله يو مالدار اوکله بل ته ميلاوشی بلکه داد غريبانانو ضرورت او احتياج پوره کولو يو ذريعه ده.

﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟﴾ دا حكم د فئي او د هغې مصارفو بيان په مينځ کښې جمله معترضه ده، دا خبره مخکښې تيره ده چې صحابه کرامو بنو نضير مال په باره کښې هم دا ګمان وو چې دا به غنيمت په شان تقسيميږي ،خو دلته د هغوئ توقع خلاف حكم راغې او زيات په ځائ کم ميلاو شو او څنو ته بالکل ميلاو نشو ، نو دوئ سره احساس د محرومئ پيداشو، نو دې آيت کښې الله ﷻ د هغې ازاله فرمائې. چې ديته مه پريشانه کيږئ ، د يو مسلمان دپاره ټولو نه لويه سرمايه د نبي حكم اطاعت دې او ټولو نه لوئ نقصان د رسول مخالفت دې ، لهذا د دې فکر کوئ.

نزول په اعتبارسره اګرچه داحكم خاص دې مالِ فئ پورى،ليکن حكم يې عام دې ټول احکاماتو کښې دَحضورﷺ اطاعت واجب دې،اودی کښې اشاره ده چه دَهرامراونهی وجودپه قرآن کښې ضروری نه دې بلکه ډيراوامراونواهی الله ﷻ دَحضورﷺ په ذريعه سره بيان کړي دی، بخاری وغيره کښې دی ابن مسعودﷺ اوفرمائيل:لعن الله الواشمات والمستوشماتِ و المتنمصات و المتفلّجات للحسن المغيرات خلقِ الله، يعنى الله ﷻ لعنت کړيدې په خالونو لګونکو او لګولو زنانه ؤباندی اوپه هغه زنانه ؤباندی چه ويخته ويستونکی وی «دَ ورځونه چه نری شي اوښکلی ښکاری»اوپه هغوزنانه ؤباندی چه دَحسن لپاره غاښونه فراخونکی وی چه دَالله ﷻ خلقت بدلونکی وی،نويوی ښځی داواؤريدل نواشکال ورته اوشو چه ما خو ټول قرآن تلاوت کړوليکن دالعنت می پکښې اونه ليدلو ،نودَابن مسعودﷺ خواته راغله اوداخبره

ئی ورته اوکړه، نوهغه ورته اوفرمائیل کچرته تاتول قرآن صحیح لوستلې وې نوتاته به پکښې دا لعنت میلاوشوې وو.آیاتادا آیت نه دې لوستلې ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُواْ﴾ نو هغې ورته اووئیل لوستلې مې دې، نوابن مسعودﷺورته اوفرمائیل چه په چا باندې حضور ﷺلعنت کړې وې نو په هغه اللهﷻهم لعنت کړیدې.

﴿ لِلْفُقَرَآءِ ٱلْمُهَـٰجِرِينَ ٱلَّذِينَ ﴾بدل دې دماقبل﴿ وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ ﴾نه. یعنې هغې ما قبل څلور اصناف ټول د دې مصرف ګرځي خو به طور خاص مهاجرن فقرا د دې ډیر مستحقین دي ، ﴿ٱلَّذِينَ أُخْرِجُواْ ﴾دی کښې دَ مهاجرینو صحابؤیوڅوصفات ذکرکیږی.دائې **اول صفت** دې، چې کورونه نه ویستلی شویدی،بې سروسامان دی،

﴿ يَبْتَغُونَ فَضْلاً ﴾**دویم صفت** دې یعنې دَ اللهﷻ د رزق او رضا طلب ګاردي، "فضل" نه مرادرزق دې ای طالبین منه تعالی رزقافی الدنیاومرضاةً فی الاخرةِ

﴿ وَيَنصُرُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ﴾ **دریم صفت** دې، یعنې نصرت دین دَهغوئ شعار اومقصود اصلی دې، یعنی دَاللهﷻاودهغه دَرسولﷺدَدین حفاظت کوی

﴿أُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّـٰدِقُونَ﴾ دا **څلورم صفت** بیانیږی،چې دادَعقیدې اوایمان ،قول اوعمل اعتبار سره رینښتنی خلق دي. دادَاللهﷻدَطرفه دَصحابه کرامو دَایمان او اخلاص ګواهی ده.

وَٱلَّذِينَ	تَبَوَّءُو	ٱلدَّارَ	وَٱلْإِيمَـٰنَ	مِن	قَبْلِهِمْ

او (استحقاق دې دا مال) د هغه خلقو چه اوسیږي په کور دَ هجرت(مدینې)کښې او ایمان کښې،مخکښې دَمهاجرینونه

يُحِبُّونَ	مَنْ	هَاجَرَ	إِلَيْهِمْ	وَلَا	يَجِدُونَ	فِى	صُدُورِهِمْ	حَاجَةً

محبت کوی دَهغه چاسره چه هجرت ئې کړیدې دوئ ته اونه مومی په سینوخپلوکښې حسد

مِّمَّآ	أُوتُواْ	وَيُؤْثِرُونَ	عَلَىٰٓ	أَنفُسِهِمْ	وَلَوْ	كَانَ

پوجه دَهغې مال چه مهاجرینوته ورکړې شویدې اوغوره کوی(ترجیح ورکوی)په خپلوځانونورخلق اګرکه وی

بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ⑨

پدوئ تنګی، اوهرهغه څوک چه اوساتلې شودَبخل دَخپل نفس نه،نودغه خلق هم دوئ کامیاب دی

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا

دامالِ فئ استحقاق دې ، د هغه کسانو چه راغلی دی ورستوددوئ مهاجرينونه،وائی دوئ اې ربه زمونږ

اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ

بخنه اوکړه مونږته اوورونړوزمونږته هغه چه رومبې داخل شويدی زمونږنه په ايمان کښ اومه ګرځوه

فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ⑩

په زړونوزمونږکښ کينه هغی کسانوته چه ايمان ئی راوړې دې،اې ربه زمونږ!بيشکه ته ډيرمهربانه،ډيررحم کونکې ئی.

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْإِيمَٰنَ﴾ داکثرومفسرينوپه نيزدا عطف دې په ماقبل « للفقراء المهاجرين » باندې، مراد دَ دينه انصار دَ مدينی دی،يعنې ښنګه چې فقرا مهاجرين به طور خاص د دې مستحقين دي نو دغه شان انصار هم د دې مستحق دي ، ديکښ دَ انصارو يو څو صفات بيانيږی،دا اول صفت دې،يعنی دهغه خلق دي چې ايمان په حالت کښ مدينه کښ اوسيږی.

﴿ الدَّارَ﴾نه مراد دارالهجرة دې چه مدينه ده،نسبت دَتبوّء دارته حقيقی دې،اوايمان ته مجازی دې،دَايمان تشبيه دَمحفوظ مکان سره ورکړې شويده.(۲)بعضِ وائی دادَقبيلی دَ علفتُهاتبنًاوماءً باردًا نه دې،تقديردارنګه دې:تبوّء الدارَ واخلصوالايمان،يعنی مدينه ئی خپله استوګنه ګرځولې ده اوايمان ئی خپل خالص کړيدې.(۳)بعضِ وائی اصل عبارة دارنګه دې،تبوّءوا دارالهجرة ودارالايمان،اومراد دَدارينونه مدينه ده(روح المعانی).

﴿مِن قَبْلِهِمْ﴾جارمجرور متعلق دَتبوّءوا سره اوکلام کښ مضاف مقدردې ای من قبل هجرتهم اومطلب دادې چه دَمهاجرينودَراتلونه مخکښ ئی ايمان راوړې وۇ،اودامطلب نه دې چه دَمهاجرينودَايمان راوړونه مخکښ ئی ايمان راوړې وۇ.

﴿**يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ**﴾ **دويم صفت** دي دَانصارو،چي خپل مهاجرينو رونړو سره مينه محبت ساتي انصارو دَمهاجرينوسره دَمحبت داحال ووچه حضورﷺدَهرمهاجردَانصاري سره اخوت قائم كړي وو، تردې پورې چې دَيوبل وارث به ووبياچه كله آيت دَميراث نازل شونوبيادا حكم دامنسوخ شو.

﴿**وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً**﴾**دريم صفت** دي دانصارو،چې كوم مال نبي كريم ﷺ ته غنيمت اوفيئ كښ ميلاؤ شي اونبي كريم ﷺ ئي فقرا مهاجرينو كښ تقسيم كړي،نو هغې باندې زړه كښ خفګان نه راولي،او نه دامحسوسه وي،بلكه پدې باندې رضااو خوشحاله وي، ﴿**لايجدون**﴾وجدان نه مراد وجدان عقلي دې،يعني اګرچه غير اختياري اوطبعي تقاضه خو وي خوليكن دوئ هغه دومره دباؤ كړي وي لكه چې سره وي هم نه،«حاجة»**حاجت نه مراد** يا خپله معنى حقيقي احتياج ده ، دې صورت كښ «مما اوتوا» كښ "مِن" تعليليه دې،يعني مهاجرينو ته وركولو په وجه دومره خوشحاله وي چې دوئ سره دَخپل احتياج احساس هم نه وي، **يا**«حاجة» معنى محتاج اليه ده، اې طلب مايحتاج اليه يعني هغه مال چې نبي كريم ﷺ ئي فقرا مهاجرينو له وركوي،دوي باوجود دَ احتياج نه دهغې طلب اوطمع په زړه كښ نه لري، **يا** «حاجة» نه مراد اثرلازمي دَحاجت دې،چې هغه حسد اوكينه ده يعني دوئ زړونو كښ څه حسد اوكينه نه وي.

﴿**وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ**﴾**دا ئي بل صفت** دې چه مهاجرينوته دَخپل ځان نه زياته ترجيح وركوي اګركه خپله په فاقې اوتكليف كښ وي،حتّى چه دَچابه دوه ښځي وي نو يوې ته به ئي طلاق وركړو او دَ مهاجر سره به ئي ورله نكاح اوكړه،بخاري،مسلم وغيره كښ دی چه دَ ابوهريرهؓنه روايت دې چه يوصحابيؓدَنبي اكرمﷺخدمت كښ حاضرشواودَخپلې لوږې شكايت ئي اوكړو، نبيﷺخپلو كورونو ته سړې اوليږلو،خوچرته هم څه بيا نه موندلې شول، نو نبيﷺصحابؤته اوفرمائيل چه څوک شته چه دَده يوې شپې ميلمستيا اوكړي؟ يو انصاري صحابي عرض اوكړو(په يوروايت كښ دی چه دا ابوطلحهؓوو)څه به ئي بوځم يارسول اللهﷺ! هغه ئي كورته بوتلو او بي بي ته ئي اووئيل چه دا دَ حضورﷺميلمه دې،څومره چه ئي اكرام كولې شي،كمې پكښ مه كوه،اوڅه چيزمه پټوه،بي بي ورته اووئيل:په اللهﷻمې دقسم وي

چه دماشومانو دپاره می څه لږغوندی څیزایخې دې،نورهیڅ هم په کورکښ نشته.صحابی ورته او فرمائیل ماشومان دلاسه کړه او اودهٔ یی که، خوراک راوړه، مونږ به هم میلمه سره کینو . بیا ته دډیوی سمولو په غرض پاسه او ډیوه مړه کړه،نوبی بی هم داسی اوکړل، دواړو بنځې خاوند او ماشومانو نهره شپه تیره کړه اوکله چه صبا شونو حضور ﷺ اوفرمائیل د فلاني او د فلانئ دشپې سلوک الله ﷻ ته ډیرخوښ شو.

په یوروایت کښ دی چه حضرت ابن عمر ؓ فرمائی چه یوصحابی ته چادچیلئ سر په هدیه کښ ورکړو ،نوهغه داخیال اوکړوچه څمافلانې وروردې زیات ضرورت منددې،دبال بچ خاونددې پدې وجه ئی هغه ته اولیږلو ،مختصره داچه داسراوه،۷،کورونوکښ اوګرځیدلو ، بیادړومبی صحابی کورته راغې.

﴿وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ای فاقة وحاجةً،او دا صفت اعلی دې دهغی نه چه الله ﷻ فرمائیلی دی:ویطعمون الطعام علی حبّهٖ،اودغه شان:واتی المال علی حبّهٖ.

﴿وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ﴾ یعنی انصاروته لالچ اوبخل نه وؤ. الله ﷻ ورنه بچ کړی وؤ ، او څوک چه الله ﷻ د لالچ اوبخل نه بچ کړی هغه کامیاب وی.

شح او بخل کښ فرق دې ،بخل دا دې چی شرعاً د خرچ موقع وی اوانسان هلته خپل مال خرچ نکړی،مثلازکات،صدقات واجبه، جهاد، وغیره،او شح دادې چې خپل مال هم خرچ نکړی او د بل مال ناجائزې طریقی لاس ته کولو په چکر کښ وی،اودهغه هرې کولو دپاره منصوبې اوحربې جوړه وی،دې وجهی نه حدیث کښ سختئ سره ددینه منع راغلیده،چی شح نه ځان ساتئ ،ځکه چې دې ستاسونه مخکښ خلق تباه کړي دی. دې دوجهی نه هغوئ یو بل وینی توئ کړې، او د احترام رشتې ئې پامالې کړې (مسلم)

نن صبا کائنات کښ خورفساد منبع هم دهغه شح دې،حدیث کښ راځی،چی آخری وخت کښ به زمانه یوبل ته نیزدې شی،علم به قبض شی ،زړونو کښ به شح واچولی شی اوهرج به ډیر شی صحابه کرامو عرض اوکړو،ای دالله ﷻ رسوله! هرج څه ته وائی،نبی کریم ﷺ اوفرمائیل: قتل عام ته.(مسلم شریف ۱۵۷)

﴿وَالَّذِينَ جَاءُو مِنْ بَعْدِهِمْ﴾داهم داکثروپه نیزعطف دې په ماقبل او یو صنف دې د مستحقینو د مال فئ یعنی دصحابؤ ؓ نه ورستوترقیامته پوری مسلمانان هم دمال فئ

مستحق دی، بعضِ وائی مراد دینه هغه دی چه دَموجوده مهاجرینو نه ورستوئی هجرت کړې وو مدینې ته .﴿وَلَا تَجْعَلْ فِىْ قُلُوْبِنَا غِلًّا﴾ای حسداًوبغضًا، یعني زمونږ زړونه د مؤمنانو سره حسد او بغض نه پاک اوساتې ، امام مالکؒ دَدی آیت نه استنباط کړیدې چه روافض(شیعه ګان) دَ مال فئ مستحق نه دی ځکه چه دوئ موصوف نه دی په صفت مذکوره سره،صحابه کرام سره بغض ساتی اوبدردورته وائی(لعنهم الله).

ابن ابی لیلی فرمائی چه دَخلقودری درجی دی(۱)مهاجرین(۲)انصار(۳)دَدی دواړو سره محبت ساتونکی اودَدوئ په نقشِ قدم باندی تلونکی،نوته کوشش کوه چه دَدی دریوُنه خارج نه شی(خطیب شربینی).

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نَافَقُوْا يَقُوْلُوْنَ لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
آیاته نه ګوری هغه خلقوته چه منافقان شویدی وائی دوئ ورڼروخپلوته هغه چه کافران دی
مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَئِنْ اُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ
دَاهل کتابونه،قسم دې کچرته تاسوویستلی کیدئ نوخامخامونږبه هم اوزودَستاسوسره،
وَلَا نُطِيْعُ فِيْكُمْ اَحَدًا اَبَدًا ۙ وَّاِنْ قُوْتِلْتُمْ
اوخبره به اونه منومونږبه حق ستاسوکښِ دَهیچا کله هم ، او کچرته جنګ کولې شی ستاسوسره
لَنَنْصُرَنَّكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ⑪
نوخامخا به مونږ مدد کوو د تاسو، او الله ګواهی ورکوی چه بیشکه دوئ یقیناً دروغژن دی،
لَئِنْ اُخْرِجُوْا لَا يَخْرُجُوْنَ مَعَهُمْ ۚ وَلَئِنْ قُوْتِلُوْا لَا
قسم دې کچرته اوویستلی شی دَهغوئ(بنی نضیر)اوبه نه ووځی دوئ دَهغوئ سره،اوکچری جنګ اوکړې شی دَهغوی سره نومددبه
يَنْصُرُوْنَهُمْ ۚ وَلَئِنْ نَّصَرُوْهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْاَدْبَارَ ۫ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ ⑫
اونکړی دَهغوئ،او بفرض محال کچری دوئ ورسره امداداوکړی نوخامخابه اوګرځوی شاګانی بیابه مدداونکړېشی

لَاَانْتُمْ اَشَدُّ رَهْبَةً فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنَ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
يقينا چې ستاسو ډير دي هيبت په سينو د دوئ کښې په نسبت الله ﷻ ته.داپدې وجه چه بيشکه دوئ
قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ⑬ لَا يُقَاتِلُوْنَكُمْ جَمِيْعًا اِلَّا فِيْ قُرًى
داسې قوم دي چه نه پوهيږی.نشی کولې جنګ دوئ تاسوسره ټول په يوځائ مګرپه هغه کلوکښ
مُّحَصَّنَةٍ اَوْ مِنْ وَّرَآءِ جُدُرٍ ؕ بَاْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيْدٌ ؕ
چه محکم وی په قلعوسره ياورستوډ ديوالونونه،جنګ ددوئ په مينځ ددوئ کښ ډيرسخت دي.
تَحْسَبُهُمْ جَمِيْعًا وَّقُلُوْبُهُمْ شَتّٰى ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
ګمان به کوی ته په دوئ چه يوځائ متحد دی حال داچه زړونه ددوئ جداجدادی.داپدې وجه چه بيشکه دوئ
قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ ⑭
داسې قوم دي چه نه پوهيږی

﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نَافَقُوْا ﴾دا زجر او تخويف دي منافقانو ته،په ابتداءکښې تيرشول چه منافقانوبنی نضيرو ته پيغام راوليږلوچه جلاوطنی مکوئ،مونږتاسوسره يو،که تاسو څوک زبردستی اوباسی نومونږ به هم درسره اوځو،او که څوک تاسو سره جنګ کوی نومونږبه درسره نصرت کوو.الله ﷻ ددې ګواهي کوی چه دوئ پدې خبره کښې کاذب دی.﴿لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِيْنَ ﴾مرادورنه دين اواعتقادي رونړه دی ﴿ولانطيع فيكم﴾يعنی تاسو سره وتلو کښې که راته څوک بل څه خبره کوی (چې مه اوځئ وغيره)نو هيڅ چرته به ئې او نه منو.«والله يشهد انهم لكذبون» يعني يهودو سره کومې وعدې کوي دا د دروغو وعدې دي، چرته ئې هم نه پوره کوي او نه ئې پوره کولې شي.

﴿لَئِنْ اُخْرِجُوْا﴾ ديکښې د «لكذبون» بيان دي ﴿ وَلَئِنْ نَّصَرُوْهُمْ ﴾که بالفرض والمحال نصرت ته راشي هم نوبيابه راهِ فرار اختيار وی.

﴿لَاَنْتُمْ اَشَدُّ﴾دیکښې مؤمنانو ته تسلي ده چې تاسو د يهودو او منافقينو اتحاد ته مه پریشانه کیږئ ، دوئ که متفق هم شي خو په زړونو کښې د ستاسو رعب او خوف پروت دې دوئ خو ستاسو نه دومره يريږي چې دومره د الله ﷻ نه هم نه يريږي، نو دوئ څنګه ستاسو سره جنګ کولې شي، ﴿فِي صُدُورِهِم﴾ضمير منافقانو او يهوديانو دواړو ته راجع دې﴿ذَٰلِكَ﴾ د سبب بيان دې ، او اشاره ده ماقبل حکم ته يعنى ستاسونه يريدل او دَ الله ﷻ نه،نه يريدل ﴿لايفقهون﴾يعنى دوئ ظاهر پرسته دی،ظاهری مشاهدی نه يريږی،ليکن حقيقى قوت او مقدرت والا چې هغه الله دې، هغه دوئ ته نه ښکاری.

﴿لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا﴾ دیکښې هم د دوئ بزدلئ بيان دې، ضميرِدَغائب دلته هم دواړوته راجع دې، چه دوئ دومره بُزدله دی چه اول خو تاسو سره جنګ نشي کولې ، که بالفرض کول غواړي نو ټول به نه کوي او چې کوم کوي هغوئ هم اقدام نشي کولې بلکه شکست خورده قوم په شان به قلعو او ښارونو کښې به محصور وي او د ځان دفاع به کوي .

﴿بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ﴾ سبب د بزدلئ ذکر کيږي ، چې هغه د دوئ داخلي افتراق دې ﴿ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا ﴾يعنى دَمسلمانانو په مقابله کښ دَهغوئ په ظاهری اتفاق،اتحادمه دهوکه کيږئ، دَهغوئ په زړونوکښ يوبل سره هيڅ الفت اوخيرخواهی نشته،بلکه يوبل سره ئی عداوت دې،دی کښ تسلی ده مؤمنانوته اوتحريض على القتال دې

﴿ذَٰلِكَ﴾يعنى داافتراق دَزړونودَدوئ،﴿ لايعقلون﴾اي لايعرفون الحق يعنى دَدوئ اختلاف اصل سبب حق نه انکار اوخواهشاتو اتباع ده،څکه چې حق يودې او هغې سره اتفاق راځی، او خواهشات دَهر چا جدا جدا دی،نوڅرنګه به اتفاق پيدا شی

كَمَثَلِ	الَّذِينَ	مِن	قَبْلِهِمْ	قَرِيبًا	ذَاقُوا	وَبَالَ
مثال دوئ په شان دَ هغو خلقو دې چه مخکښ وؤ دَ دوئ نه په نيزدې زمانه کښ ، چه اوڅکله						
أَمْرِهِمْ	وَلَهُمْ	عَذَابٌ	أَلِيمٌ ﴿١٥﴾	كَمَثَلِ	الشَّيْطَانِ	إِذْ
هغوئ سزا دَ عمل خپل،اودوئ لره عذاب دردناک دې (مثال دَدوئ په شان دَشيطان دې کله چه						

قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكَ							
اووائی انسان ته کافرشه.نوکله چه کفراوکړی انسان نوشیطان ورته اووائی بیشکه څه بیزاره یم ستا نه.							
إِنِّيْ	أَخَافُ	اللّٰهَ	رَبَّ	الْعٰلَمِيْنَ ⑯	فَكَانَ	عَاقِبَتَهُمَآ	
بیشکه څه	یریږم	د الله ﷻ نه	چه	ربّ العالمین دی . نو شی	آخری انجام د دواړو	دا	
أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيْهَا وَ ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظّٰلِمِيْنَ ⑰							
چه دواړه به په اور دجهنم کښې وی همیشه همیشه په هغې کښې . او دا جزاء د ظالمانو ده							

﴿كَمَثَلِ الَّذِيْنَ﴾ دې کښې د بنو نضیر انجام طرف ته اشاره ده ، چې دوئ قلعه بند شو او د منافقینو په وعدو مطمئن شو ، چې په مونږ څوک غالب نشي راتلي او نه مو څوک اوباسلي شي ، نو الله ﷻ فرمائي چې د دوئ قلعه ګانو او د دوئ مال و دولت کر وفر دوئ ته هیڅ فائده ورنکړه ، او د دوئ هغه انجام اوشو چې کوم د دوئ نه مخکښې متکبرینو د قریشو او بنو قینقاع شوې وو، «کمثل» خبر د مبتداء محذوف دې،ای مثلهم کمثل الذین... ضمیر په مثلهم کښې بنی نضیروته راجع دې اود ﴿مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ نه مراد(۱)اهل بدر دی، یعنی د دی بنونضیرو انجام به هم د اهل بدرپه شان وی چه دنیا کښې هم ورته سزا میلاو شوه او ذلیله شول اوپه آخرة کښې به هم ورته دردناک عذاب وی(۲) او دغه شان مراد ورنه بنی قینقاع هم دی.بنی قینقاع د یهودو یوه قبیله وه چه د رسول الله ﷺ سره ئی عهدشکنی کړې وه چه د هغی په وجه حضور ﷺ دوئ شام ته جلاوطن کړل.

﴿قریبا﴾ مفعول فیه دې،د "استقر" فعل محذوف،چی هغی سره من قبلهم هم متعلق دې، یا مفعول فیه دې د «ذاقو» د پاره یعنی ډیر زر یی خپل عمل سزا وڅکله ﴿ذَاقُوْا وَبَالَ أَمْرِهِمْ﴾ دا جمله تفسیریه ده، د مثل تفسیر کوی

﴿كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ إِذْ قَالَ﴾دا دویم مثال دې دبنو نضیر د انجام ، اول مثال او دې مثال کښې فرق دا دې چې هغې کښې بنو نضیر انجام ذکر وو او دیکښې ورسره د منافقینو وعدو انجام بیانیږي ، یعني منافقین چې دوئ سره کوم د امداد دعوې او وعدې کولې ، هغه د دوئ تشې

لافي وي، موقع باندې ورسره بيا ئي مدد اونکړو، او بالکل د شيطان غوندې کار ورسره ئي اوکړوچې دې دنيا کښې انسان ته د کفر ترغيب ورکوي ، گناه ورته مزين کړي او وعدې ورسره اوکړي ، او انسان په خه سرکشئ باندې آماده کړي ، نو کله چې د حساب کتاب ورځ شي او د الله ﷻ عذاب راشي نو بيا ترينه برات اعلان اوکړي .لکه سورت ابراهيم کښې تفصيل سره ذکر دې ذکردې،«وقال الشيطان لماقضى الامر ان الله وعدكم...» (ابراهيم :۲۲) اوکله کله دنيا کښې هم داسې صورت پيدا شي لکه ابوجهل ته ابليس د بدر په ورځ د سُراقه بن مالک کنانی په صورت کښې ظاهرشوی وؤ اوورته ئي وئيلي وؤ: «لاغالب لکم اليوم من الناس و انی جارٌ لکم...» (انفال:۴۸) او بيا ئي ورنه په عين موقع براءت وکړو چه «انّی اَرىٰ مالاترون»﴿اِنِّیْ اَخَافُ اللّٰهَ﴾خوف نه مراد خوف طبعي دې باقي تفصيل په سورة انفال ۴۸کښې تير دې.

﴿فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَآ﴾يعنى عاقبة اواخرى انجام دَشيطان اودَانسان کافرداوی چه دواړه هميشه لپاره جهنم ته لاړشي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ
اې ايمان والؤ!اويريږئ دَالله ﷻ نه اواودې گوری هرکس چه څه ئي ليږلي دی لپاره دَصبا،
وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸﴾ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ
اويريږئ دَالله نه،بيشکه الله ﷻ نبه خبردار دې په هغه څه چه تاسوئی کوئ اومه کيږئ په شانته دَهغه خلقو
نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰىهُمْ اَنْفُسَهُمْ ۭ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۱۹﴾ لَا يَسْتَوِيْٓ
چه هيرکړې ئی دې الله،نوهيرکړل الله ﷻ دوئ نه دَدوئ ځانونه ،دغه خلق هم دوئ فاسقان دی. نه دی برابر
اَصْحٰبُ النَّارِ وَاَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۭ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَاۗىِٕزُوْنَ ﴿۲۰﴾
خاوندان دَاوردَجهنم اوخاوندان دَجنت،خاوندان دَجنت هم دوئ کامياب دی

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ﴾ منافقانو ته زجراوتخويف نه ورستومسلمانانو ته وعظ او ارشاد دې،چه تقویٰ اختيارکړئ،اوهرکس دی داسوچ اوکړی چه دآخرت لوئ سفرلپاره ئی څه ذخيره جمع کړيده،دَدنياوړکی سفرلپاره خامخاهرکس تياري کوی دَلاری خرچه وغيره

برابره وي،نو د آخرت او د سفر لپاره خوهم تياري ضروري دي ﴿مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾ د غد نه مراد ورځ د قيامت ده،تعبير ترينه په غد سره ځکه اوشوچه قيامت هم داسې نيزدې دې لکه صبا چه نيزدې دې،ياد وجې د تيقن فى الوقوع نه،بعض وائى د ﴿لِغَدٍ﴾نه مراد ورځ د مرګ ده (روح).

﴿وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ﴾تكرار لپاره د تاكيد دې،يا اول نه مراد تقوى ده په ادا د فرائضو او واجباتو كښ، او دويم كښ تقوىٰ ده په ترک د محارمو او معاصيو كښ

﴿ولاتكونوا﴾ديكښې تحذيراو منع ده د دين نه د تغافل او اعراض، چې الله ﷻ احكاماتو خلاف ورزي مه كوئ او د كافرانو او منافقانو طرز عمل مه اختياره وئ،﴿كالذين نسوا الله﴾اي حقوقه وعهوده، يعنى نه د الله ﷻ حقوق اداكوى،او نه چې كومى وعدى كړيدى هغه پوره كوى. ﴿ فَأَنسَىٰهُمْ أَنفُسَهُمْ ﴾ د الله ﷻ حقوق اوهغه سره كړې وعدو هيرولو سزا الله ﷻ داوركړه چې دوئ نه يې د دوئ ځانونه هيركړل،په دنيا كښې ورسره د ځان اصلاح او آخرت د پاره څه زادراه جمع كولو هډو سره فكر هم نشته اوآخرت كښې به ورله هم داسې سزا ګانې ورته اوښائى چې دوئ نه به د دوئ ځانونه هيركړى

﴿لَا يَسْتَوِىٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ﴾ ديكښې د ماقبل آيتونو نتيجې بيان دې ، چې كوم خلق الله ﷻ نه اويريږي او الله ﷻ احكاماتو اومني او عمل پرې اوكړي نو هغه به اهل جنت وي او كوم چې ورنه اعراض اوكړي او په ژوند دنيا كښې د ځان اصلاح اونكړي نو دا به اهل جهنم وي او اواهل جنت او جهنم چرته هم نشي برابر كيدې ، هغوئ كامياب او جنتيان دى،او د دوئ ټهكانه به جهنم وى.

لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا
كچرته نازل كړې وې مونږ دا قرآن په يوغر باندې نو خامخا به تا ليد لې وو دا (غر) يريدونكې،توتې توتې كيدونكې
مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾
ديرې د الله نه ، او دا مثالونه بيانوؤ مونږ دا خلقو ته چه كيديشى دوئ فكراوكړى.

هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
داالله هغه ذات دي چه نشته لائق دَعبادت بل هيڅ څوک مګرهم دي دي.عالم دي په غيبواوپه ښکاره باندې.
هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
هغه په هر چا مهربانه ډيررحم کونکې دي.داالله هغه ذات دي چه نشته لائق دَعبادت بل هيڅ څوک مګرهم دي دي.
اَلْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلٰمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ
بادشاه دي ډيرپاک دي،سلامتئ ورکونکې دي.امن ورکونکې دي،ساتونکې دي دَخلقو،غالب دي،
الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٢٣﴾
کارساز دي،بواځې دي په لوئئ کښې پاک دي الله ﷻ دَهغې نه چه مشرکان ئې ورسره شريکوي.

﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ﴾ **دا ترغيب دي** لپاره دَ فکر او تأمل کولو په قرآن کښې او تمثيل دي دَ عُلوَ شان دَ قرآن،چه باوجود دَدې چه غرسخت اوغيرمتأثردي،کچرته عاقل جوړکړې شي اوقابل دَخطاب جوړکړې شي په شان دَانسان اوقرآن ورباندې نازل کړې شي نو دَ الله ﷻ دَخوف نه به ټکړې ټکړې شي،ليکن آفسوس دي په انسان چې تلاوت ئې او رې او بياهم پکښې تقوې اوخوف خدا نشته.

﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ دَسورت په آخر کښې **دعوه دَ توحيد** مدلل ذکرکيږي،چې الله ﷻ نه ماسوا بل څوک اله او معبود نشته.

﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ **دليل اوعلت دي** دَدعوې يعنې الله ﷻ نه ماسوا بل څوک اله نشته ، ځکه چې صرف هغه دَعالم غيب اومشاهد احوالو باندې خبردې،بل چاسره داسې علم نشته. "**غيب**" هغه ته وائې چې دَهغې ادراک انسان نه په حواسو سره کولې شي او نه په عقل سره، او "**شهادة**" نه مراد هغه امور دې چې انسان بصريابصيرت سره دَهغې مشاهده کولې شي.

﴿هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ﴾ **بل دليل دي** په دعوې،يعنې الله ﷻ ته دَټولو بندګانو حاجات او ضروريات معلوم دې په ټولو باندې رحم کوې،اوحاجات اوضروريات ورله پوره کوې،خواه

بنده مؤمن وي اوكه كافر، البته كافر باندې رحم صرف دنيا كښې دې اومؤمن باندې دنيا او آخرت دواړو كښې دې، اودالله ﷻ له نه ماسوا دبل چا رحمت.نودهغې څه نسبت د الله ﷻ رحمت سره نشته. لكه حديث كښې راځي، چې الله ﷻ درحمت سل حصې ګرځولې دي،يوكم سل(۹۹) ئي ځان سره پريخيدې اويوه حصه دنيا ته راليږليده.نومخلوقاتو كښې چې مونږ كوم تراحم وينو دادهغې مظهر دې،درحمت ظهور چونكه دعلم نه بعد كيږي څكه چې د چا د حاجت اوپريشان حالې علم ورسره نه وى نورحمت به پرې څنګه اوكړي.نوځكه د عالم الغيب نه بعد « هو الرحمن الرحيم »ذكر اوشو.

﴿هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ تكرار دې لپاره دتاكيد اواهتمام.﴿الملك﴾ بل دليل دې په توحيد ،چې الله ﷻ على الاطلاق بادشاه دې، د هغه امر د هر چا نه بالا دې،بل څوك ورسره شريك نشته. صفت رحمت نه ورستو صفت "الملك" راوړلو كښې ديته اشاره ده چې رحمت د الله ﷻ فضل دې،ګنې الله ﷻ مختار بادشاه دې ،څه غواړي هغه كولې شي

﴿ٱلْقُدُّوسُ﴾ بل دليل دې په توحيد ،د "قدس" نه مشتق دې.لغت كښې طهارت اوبركت په معنى كښې استعماليږي دلته "قدوس" فعول په وزن مبالغې صيغه ده،يعنى هغه ذات چې د هر قسم نقائصو اوعيبونو نه پاك،هرقسم خيالاتو،تصوراتواو اوهامو نه ماوراء او هر صفت كمال پكښې موجود وي،او دغه معنى صرف الله ﷻ په ذات مبارك كښې موجود ده بل څوك نشته چې هغه دې سره متصف شي نوثابته شوه چې بل څوك "اله"هم نشي كيدې.

﴿ٱلسَّلَٰمُ﴾ بل دليل دې د توحيد، سَلِمَ يَسلَمَ نه مشتق دې، لغوى معنى ئي عافيت اوسلامتيا ده، دلته ترينه مراد هغه ذات دې چې د هلاكت نه او د هر قسم آفاتو،تغيراتو او عيوبونو نه سالم اومحفوظ وي،او دغه صرف الله ﷻ دې بل څوك نشى كيدې كماقي قوله تعالى كل شئ هالك الا وجهه لهذا اله هم صرف الله ﷻ دې، بل څوك نشته،«السلام» معنى «القدوس» ته قريب قريب ده څنى مفسرينو دواړو كښې دافرق بيان كړيدې چې «السلام» تعلق د زمانه استقبال سره دې،او«القدوس» تعلق زمانه ماضى اوحال سره دې.

﴿ٱلْمُؤْمِنُ﴾ بل دليل دې په توحيد ،«المؤمن» معنى يا امن وركونكې ده،يعنى دفزع اكبر نه امن صرف اوصرف هغه وركونكې دې بل څوك نشته،دعذاب نه نجات اوامن وركونكې

صرف هغه دي ، د بل يو "اله" يا د شفيع اختيار او وس نشته.يا «المؤمن» معنى تصديق کونکي ده ،يعنى دَ خپل الوهيت ، دَخپل انبياوؤ رسالت او دَ مؤمنانو دَايمان تصديق کونکي پخپلو آياتونو سره لکه شهد الله انه الااله الاهواو يا په معجزاتو سره.

﴿ٱلْمُهَيْمِنُ﴾بل دليل دي په توحيد ، المهين اسم فاعل صيغه ده دَ هَيمن نه، "هيمن" اصل کښ ايمن دي،دَ "امن" نه ماخوذ دي، همزه بيا "هاء" سره بدل کړې شوه ،نو هَيمن ترينه جوړ شو، المهيمن معنى ده دَ کائنات مکمل نظام نګران چې د هغه محکمې نګرانۍ په وجه ټولو مخلوقاتو ته امن ميلاؤ دي،اونظام کښ تبديلي اوفساد نه پيدا کيږي،داسې بل څوک چرته کيدې شي چې دومره لوئ سلطنت اودومره ډيرو مخلوقاتو نګراني انتظام اوکړي.

﴿ٱلْعَزِيزُ﴾يعنى غالب دي،نه ترينه څوک ځان خلاصولي شي او نه ورسره څوک مقابله کولي شي.

﴿ٱلْجَبَّارُ﴾جبار يا دَ "جبر" نه دي، اي الذي جبرالخلق على ما اراد يعنى هغه ذات چې خلق يې خپل قضا و قدر فيصلو باندې مجبور کړي دي،که څوک ډير کوشش اوکړي، خو د هغې نه نشي وتلې،ياجبار دَ "جبيرة" نه دي،پمعنى دَمصلح اوجوړونکې سره.يعنى کارساز ذات دي.

﴿ٱلْمُتَكَبِّرُ﴾.ډير لوئ اوبرتر ذات چې دَهغه کبريائى اوبادشائى هم څه انتها نشته ، او دَ هغه صفات هم دَ کمال دي چې دهغې کمال څه انتها نشته . مخلوقاتو سره يې څه مشابهت او مماثلت نشته. ﴿سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾دي صفاتو کښ هغه سره څوک شريک نشته،اونه يې بادشاهت دَپاره څوک مشير شته نه معاون.

هُوَ	ٱللَّهُ	ٱلْخَٰلِقُ	ٱلْبَارِئُ	ٱلْمُصَوِّرُ	لَهُ
خاص هغه الله دي،پيدا کونکي دي،راويستونکي دي (هر شي لره دَ عدم نه وجود ته) صورت ورکونکي دي ، هغه لره					
ٱلْأَسْمَآءُ	ٱلْحُسْنَىٰ	يُسَبِّحُ	لَهُۥ	مَا	فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ
نومونه دي ښائسته،پاکي بيانوي هغه لره هغه څه چه په اسمانونوکښ دي اوزمکه کښ دي،					

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

اوهغه غالب دي، حکمتونو والا دي.

﴿ هُوَ ٱللَّهُ ٱلۡخَٰلِقُ ﴾ دا په توحيد باندې بل دليل دې ،ديکښې د پيدائش درې(۳)مراحلو بيان دې، بلاتشبيه د دې مثال داسې دې لکه چې يوانسان څه جوړه وى نواول دهغه شى دپاره يو سوچ او تصور اوکړى، بياورله مواد راپيدا کړى، بياهغه مواد له ترتيب ورکړى اودخپل سوچ او نقشى مطابق يې مکمل کړى. نوالله ﷻ دخپل حکمت موافق اول دېوخيز منصوبه جوړه کړى،او اندازه اولګوى،دَ دې ذکر په«الخالق»کښې اوشو ،بياورله وجود ورکړى،دې ذکر په «البارئ» کښې اوشو ،او بيا ورله دخپل تقدير اوارادې موافق صورت ورکړى. نو دې ذکر په «المصور» کښې اوشو. خلاصه د دليل داشوه چې صرف الله ﷻ دکائنات خالق او مقدر دې ، وجود هم هغه ورکړې اونقشه يې هم هغه تياره کړې ده ، نو اله هم صرف هغه دې.

«الخالق» خالق دوه معنو کښې استعماليږى: (۱)**الايجاد**: يعنى عدم نه يو شى وجود ته راوستل،خو چې دهغى مثل مخکښې موجود نه وى،(۲)**تقدير**: يعنى يوشي وجود ته راوستلو نه مخکښې دهغى مکمل منصوبه بندى کول، او هغي له نظم وضبط جوړه ول،دلته دادويمه معنى مراد ده

﴿ٱلۡبَارِئُ ﴾ الباري وجود ورکونکې،﴿ٱلۡمُصَوِّرُ ﴾دخپل ارادې اوتقدير مطابق صورت ورکونکې.

﴿لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰ ﴾يعنى دَدى نه علاوه دَالله ﷻ دپاره نورهم ښايسته ښائسته نومونه دى چه په ښائسته ښائسته معانيؤباندې دلالت کوى

﴿يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ ﴾ دَ دعوى دَ سورة اعاده ده چه په ابتداء کښې مذکوره وه.دسورت شروع کښې «مسبح» ماضى صيغه استعمال شوېده،اودلته مضارع،ديکښې اشاره ده تجديد اواستمرار ته چې داتسبيح دَ ازل نه شروع ده اوترابده به جارى وى.

دَسورة حشردَدى آخرى آياتونوډيرفضائل په رواياتوکښې راغلى دى،په يوروايت کښې دى چه حضور ﷺ فرمائى چه څوک په وخت دَصباکښې اعوذبالله السّميع العليم من الشّيطان الرجيم درى (۳)ځلى اووائى اوبيادا آخرى درى آياتونه أولولى نو الله ﷻ اويا (۷۰)زره ملائک مقررې

کړی چه دَده لپاره ترمابنامه پوری بخنه غواړی،اوپه بعضِ روایاتوکښ دی چه دَده حفاظت کوی ترمابنامه پوری.اوکه دې مړ شو په دغه ورځ کښ نو شهید مړ شو، او څوک ئی چه مابنام او وائی نوترسهاره پوری ورته دعااواستغفارکوی.په یوروایت کښ دی چه دَالله تعالیٰ اسمِ اعظم په آخردَسورة حشرکښ دې.

ركوعاتها (۲)	سورة الممتحنه مدنية	آياتها (۱۳)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم		

ترتيبها حسب التسلسل (۶۰) وحسب النزول (۹۱)

نزلت بعدالاحزاب وقبل النساء

ربط : ماقبل سورتونو كښ منافقانو ته زجرونه وؤ،دى سورة كښ هغه مخلص مؤمنانو باندى زجردي چه په باره دَجهاد كښ ورنه كوتاهى شوې وه.

خلاصه: په ابتداء او انتهاء كښ زجردې مؤمنانو ته،په تعلق ساتلو دكفاروسره،چه دكفارو سره تعلق مه ساتئ،بلكه دَابراهيم عليه السلام متبع شئ،اوپه درميان كښ يوقانون براى مؤمنين اوبل قانون براى نبى كريم ﷺ.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّيْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ تُلْقُوْنَ
اې ايمان والؤ!مه نيسئ تاسودشمن خما او دشمن خپل دوستان ، وراندې كوئ تاسو
اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوْا بِمَا جَآءَكُمْ مِّنَ الْحَقِّ
هغوئ ته پيغام دَ دوستئ ،اوحال داچه كفركړيدې هغوئ په هغه چه راغلې دې تاسوته دَحق دين نه
يُخْرِجُوْنَ الرَّسُوْلَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ
اوباسى دوئ رسول ﷺ او تاسو هم (دَمكى نه)، په وجه د دې چه ايمان راوړيدې تاسو په الله جل جلاله چه رب دې ستاسو.
اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِيْ سَبِيْلِيْ وَابْتِغَآءَ مَرْضَاتِيْ
كچرته تاسو راوتلى يئ دَپاره دَجهاد په لاره خماكښ اولپاره دَغوښتلودَرضاخما.
تُسِرُّوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَآ اَخْفَيْتُمْ
په پټه ليږئ تاسوپيغامونه هغوئ ته دَدوستئ ،حال داچه زه عالم يم په هغه چه پټوئ ئي تاسو

وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ١

اوپه هغه چه ښکاره کوئ ئې.اوهرچاچه اوکړوداکاردَتاسونه،پس يقيناده خطا کړه سمه لاره

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ﴾دازجردي مؤمنانوته د کفارو سره همدردئ اظهار او دوستئ باندې، دَ دی آياتونوشان نزول دادې چه کله حضورﷺدفتح مکی اراده اوکړه او صحابه کرامو﷡ته ئي په خفيه طوردَتيارئ حکم اوکړو.حضرت حاطب ابن ابی بلتعه ﷛يومهاجربدری صحابی وو.اصلاًدَيمن وو.قريشوسره ئې هيڅ خپلولی نه وه.ليکن بال بچ ئې په مکی کښ وو.ده سوچ اوکړوچه څه به قريش مکه ؤته دَحضورﷺدَتيارئ اطلاع اوکړم، نو دَ دی احسان په بدله کښ به هغوئ څمادَبال بچ خيال اوساتی.اودائی يقين ووچه حضور ﷺ ته به اللهﷻفتحه ورکوی،مسلمانانوته يااسلام ته پدی رازښکاره کيدوسره هيڅ نقصان نه رسی.چنانچه هغه دَدی تيارئ اطلاع په يوخط کښ اوليکله.يوه ښځه چه ظعينه نوم ئې وو،په بل روايت کښ دی چه امّ ساره نوم ئې وو،هغی ته ئې حواله کړوچه داقريشوته اورسوه،په خط کښ ليکلی وو:انّ رسولَ اللهﷺتوجّه اليکم بجيشٍ کالليل يسير کالسيل،واقسمُ باللهِ لوسارَ اليکم وَحدهُ لنصرهُ اللهُ عليکم فانه منجزٌله ماوعدهُ(روح)

دَدی اطلاع په ذريعی دَوحی حضورﷺته اوشوه،نوحضورﷺ،حضرت علی﷛اوحضرت مقداد﷛اوحضرت زبير﷛ته اوفرمائيل چه لاړشئ،روضۂ خاخ مقام کښ به يوه ښځه وی چه مکی ته به روانه وی،هغی سره به يوخط وی هغه ورنه راوړئ.داحضرات حسب الحکم په آسونوباندی سواره شول،عين مقام کښ ئې هغه ښځه اونيوله اوورته ئې اووئيل چه تاسره کوم خط دې هغه راکړه هغی انکاراوکړوچه ماسره خط نشته،دوئ ورنه تالاشی واخسته اوئې نه مندلو.خويقين ئې ووچه خط خامخاورسره دې،حضرت علی﷛ورته اووئيل خط راکړه ورنه لنلقيّن الثياب کپړی به درنه اوباسو،نوبيا هغی دَ خپلو کمسو نه خط را اوباسلو، دی حضراتو خط حضورﷺته راوړلو، دَحاطب﷛نوم وؤپکښ حضورﷺرا اوبښتلو، تپوس ئې ورنه اوکړوچه تاولې داکارکړيدې،حاطب﷛ ورته عرض اوکړوچه يارسول اللهﷺ ما دا کار دَ کفر او ارتداد په بناء نه دي کړې،بيائې ورته خپل غرض بيان کړو،حضورﷺئې تصديق اوکړو، هيڅ ناراضګی ئې ورنه اونکړه،دی واقعی په بناء داآياتونه نازل شول اومؤمنانوته تنبيه اوشوه چه دکافرانوسره داسی قسمه تعلقات مه ساتئ.قرطبی﷫ ليکلی دی چه کله دا

آيت نازل شونو حضرت حاطب ﷛ ډير خوشحاله شوچه الله ﷻ خه په صفت دَايمان سره ياد کړمه، اودَډيرى خوشحالئ نه بى هوشه شو.

﴿ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ ﴾ القاء لغت کښې دَلاس نه يوشى په زمکهٔ راغورځولوته وائى، اومجازأيى اطلاق بغير دَسوچ اوتدبر نه کارکولو باندى هم کيږي، دلته دغه دويمه معنى مراد ده، يعنى تاسودَعاقبت اوانجام نه بي پرواه دوئ سره دوستى کول غواړئ؛ او "باء" په ((بالمودة)) کښې زائده ده يا "القاء" پمعنى "افضاء" دي، يعنى تاسو دَهغوئ سره پټه دوسى کول غواړئ؛، او "باء" دَپاره دَتعديه ده، اويا القاء دَمودة کنايه ده دَارسال نه او "باء" دَسببيت لپاره ده، يعنى تاسوهغوئ ته په سبب دَموَدَة دَحضور ﷺ خبرونه ليږئ،

﴿وَقَدْ كَفَرُوا﴾ دا **اول علت دي** دپاره د((لا تتخذوا عدوي))، يعني دوئ سره دوستي څکه مه کوئ چې دوئ کافران دي ، ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ﴾ **دويم علت دي** ، يعني دوستي څکه مه کوئ چې رسول ﷺ او تاسو ئي د خپل علاقې نه په اوباسلي يئ صرف د دى وجهې نه چې تاسو د الله ﷻ په وحدانيت ايمان راوړي دي،﴿ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ ﴾ "ان" مصدريه دي، مخکښې ورنه لام تعليليه مقدردې، اى لايمانكم بالله.

﴿إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ﴾ **دريم علت دې** ، يعنى کچرته تاسو د الله ﷻ په لاره کښې واقعى جهاد کول غواړئ او دَ الله ﷻ رضامندى تلاش کول غواړئ نو بيادَ الله ﷻ دشمنانو سره تعلق دَ دوستئ مه ساتئ، څکه چې الله ﷻ رضامندي په دې کښې ده چې د هغه دشمنانو سره دوستي اونکړې شي ، دې تعلق لاتتخذواسره دې،اوغوره قول دا دې چى دا حال واقع دې دَ ((لا تتخذوا)) ضمير مرفوع نه ، دې تقدير باندې شرط دَپاره جزا رااوباسلو ضرورت نه وي، او نه "إِنْ" دلته د شک معني ورکوي بلکه د تحقيق د پاره وي او خپل متعلق د پاره باعث جوړيږي ،يعني کله چې تاسو الله ﷻ په لار کښې جهاد کوئ او د هغه رضاغواړئ نو بيا ولې د هغه دشمنانو سره دوستي کوئ .﴿جِهَادًا ﴾ مفعول له دي

﴿ تُسِرُّونَ إِلَيْهِم ﴾ دا هم سبب دَ عتاب دي،بدل دې دَ﴿تُلْقُونَ إِلَيْهِم ﴾ نه،﴿ وَأَنَا أَعْلَمُ ﴾ اعلم

اسم تفضیل دي مفضل علیه منکممحذوف دي ﴿بِمَآ أَخْفَيْتُمْ﴾یعنی پټ او ښکاره هر څه الله ﷻ ته برابر دي هغه نه څه نشئ پټولې، ﴿وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ﴾ضمیر منصوب مرجع اسرار ده یعنی که څوک داسې کار کوي اودایې سوچ وي چې څه به دا دَالله ﷻ نه پټ اوساتم نو دې بالکل په غلطه باندې دې، یا دَ ضمیر منصوب مرجع اتخاذ دې،یعنی څوک چې هم د مسلمانانونه کافر دوست جوړول غواړي نو دې په غلطه باندې دې.

إِن	يَثْقَفُوكُمْ	يَكُونُوا	لَكُمْ	أَعْدَآءً	وَيَبْسُطُوٓا	إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ
که چرې وس اورسي دَدوئ په تاسونوشي به دوئ ستاسودشمنان اواوږده به کړي تاسوته لاسونه خپل						
وَأَلْسِنَتَهُم	بِالسُّوٓءِ	وَوَدُّوا	لَوْ	تَكْفُرُونَ ۞	لَن تَنفَعَكُمْ	أَرْحَامُكُمْ
اوژبې خپلې په تکلیف سره اوخوښوي به دوئ چه تاسوکافران شئ،هرګزبه نفع درونه رسوي تاسوته خپلولی ستاسو						
وَلَآ	أَوْلَادُكُمْ	يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	يَفْصِلُ	بَيْنَكُمْ	وَاللهُ
اونه	اولادستاسو،په ورځ	دَقیامت،جدائی	به اوکړي	الله ﷻ په	مینځ ستاسوکښ،	اوالله ﷻ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۞						
په هغه څه چه تاسوئی کوئ ښه لیدونکې دې.						

﴿ إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَآءً ﴾ څلورم علت دې ، یعني دوئ سره دوستي مه کوئ ځکه چې تاسو هر څومره دَدوستئ اظهارورسره اوکړئ خوداکافران هیڅ کله ستاسوخیرخواه نشي کیدلې،کچرته په تاسوئی لاس برشي نوښکاره دشمنی به درسره کوي.﴿وَيَبْسُطُوٓا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ ﴾لاسونه به اوږده کړي یعنی تاسوبه قتل کوي اووهی به مو،اوکفرته به مودوباره واپس کوي.

﴿لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ﴾ پنځم علت دې ،او رد دې دَ خیال دَ حاطب ﷺ خصوصًا، او دَ هر مسلمان عمومًا،چه دَ کومو اقاربو او اولادو په وجه تاسودَ کافرانوسره مودّت کوئ هغه

اولاد ، اقارب تاسوته دقیامت په ورځ هیڅ نفع نشی درکولې،نو ددوئ په وجه خپل آخرت مه خرابوئ «ارحامکم» دلته ترینه یا حقیقی معنی مراد ده یعنی خپلولی اورشته داری،اویاترینه مجازی معنی مراد ده یعنی خپلوان اورشته داران.﴿ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ﴾«۱»متعلق دې د﴿لَن تَنفَعَكُمْ ﴾ سره،یعنی دقیامت په ورځ دوئ تاسوته هیڅ نفع نشی درکولې څکه چه﴿ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ﴾ الله جل جلاله به جدائی راولی ستاسو مینځ کښ په سبب دهولناکئ.دیوبل نه به منډې وهئ، کقوله تعالی:یوم یفرّ المرء من اخیه... «عبس:۳۴»

«۲» یا﴿ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ﴾متعلق دې دورستو﴿يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ﴾سره

قَدْ	كَانَتْ	لَكُمْ	أُسْوَةٌ	حَسَنَةٌ	فِىٓ	إِبْرَٰهِيمَ	وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ

په تحقیق سره ستاسودپاره نمونه ښائسته ده. په ابراهیم علیه السلام کښ اوپه هغه کسانوکښ چه دده سره وو،

إِذْ	قَالُوا۟	لِقَوْمِهِمْ	إِنَّا	بُرَءَٰٓؤُا۟	مِنكُمْ	وَمِمَّا	تَعْبُدُونَ

کله چه ئی اوویل قوم خپل ته چه بیشکه مونږبیزاره یوستاسونه اودهغه څه نه چه عبادت ئی کوئ تاسو

مِن	دُونِ	ٱللَّهِ	كَفَرْنَا	بِكُمْ	وَبَدَا	بَيْنَنَا	وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ

بی دالله جل جلاله،انکارکړې دې مونږ د ستاسواوښکاره شویده په مینځ زمونږکښ اوستاسوکښ دشمنی

وَٱلْبَغْضَآءُ	أَبَدًا	حَتَّىٰ	تُؤْمِنُوا۟	بِٱللَّهِ	وَحْدَهُۥٓ	إِلَّا	قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ

اوبغض همیشه دپاره تردی چه تاسو ایمان راوړئ په الله جل جلاله باندی یواځی مګراقتدامکوئ دیوی خبری دابراهیم علیه السلام

لِأَبِيهِ	لَأَسْتَغْفِرَنَّ	لَكَ	وَمَآ	أَمْلِكُ	لَكَ	مِنَ	ٱللَّهِ

چه وئیلی ووپلارخپل ته چه خامخابه څه بخنه غواړم ستادپاره،اوڅه اختیار نه لرم د بچ کولو تالره دعذاب دالله جل جلاله

مِن شَىْءٍ	رَّبَّنَا	عَلَيْكَ	تَوَكَّلْنَا	وَإِلَيْكَ	أَنَبْنَا	وَإِلَيْكَ	ٱلْمَصِيرُ ﴿۴﴾

دهیڅ څیز.اې ربه زمونږخاص په تاباندی اعتمادکړیدې مونږاوخاص تاته رجوع کړیده مونږاوخاص تاته درتلل دی،

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ إِنَّكَ أَنْتَ
اې ربه زمونږه مونږ مه ګرځوه مونږ تختهٔ مشق لپاره دكافرانواوبخنه اوكړه مونږته اې ربه زمونږ،بیشکه هم ته
الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ
ډیرغالب ډیرحکیم یې،خامخاپه تحقیق سره ده ستاسودپاره په هغوئ کښې نمونه ښائسته(یعنې)،دپاره دهغه کس
كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ ۭ وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ
چه هغه امیدساتی دملاقات دالله اودورځې دآخرت،اوهغه څوک چې مخ اوګرځوی،نوبیشکه الله ﷻ
هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ۝
هم هغه بې پرواه دې ډیرستائیلې شویدې

﴿ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾دكافرانوسره دعدم موالاتودپاره دابراهیم علیه السلام مثال ذکر کیږی،چه دابراهیم علیه السلام متبع شئ چه دتوحیددپاره ئې دخپل مشرک قوم نه براءت اوکړو ،د﴿وَالَّذِيْنَ مَعَهٗ ﴾نه مراددده مؤمنان متبعین دی لکه لوط علیه السلام یاورنه مرادانبیاءکرام دی، ﴿إِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ ﴾جمع دبرئ ده ﴿ كَفَرْنَا بِكُمْ ﴾ یعنی چی تاسو دالله ﷻ وحدانیت اوپه هغې باندی واضح آیاتونه انکار کوئ نو مونږ هم ستاسو څه پرواه نکوؤ،مونږ هم ستاسو اوستاسو معبودانونه انکار کوو،"کفر" دلته کنایه ده تحقیر شان نه،یعنی زمونږ په نیز تاسو اوستاسو معبودان هیڅ نه دي.

﴿وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَآءُ أَبَدًا ﴾یعنی ترڅوچه تاسودالله ﷻ په وحدانیت باندی ایمان نه وی راوړی ترهغې به زمونږستاسومینځ کښې بغض اوعداوة وی."عداوة"ښکاره دشمنی ته وائی اوبغض پټې دشمنی یعنی حسدته وائی،بعض وائی داواړه متقارب دی."بغضاء" شدة البغض ته وائی.

﴿ إِلَّا قَوْلَ إِبْرٰهِيْمَ لِأَبِيْهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ ﴾استثناء ده د﴿ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾نه،یعنی دابراهیم علیه السلام په ټولواقوالو،افعالوکښې ستاسودپاره اسوهٔ حسنه ده،تابع داری ئې کوئ

مکرپه دي قول کښې ئې تابعداري مه کوئ، یعنې دمشرکانو نه برأت درباندې ضروري دي لیکن دهغوئ لپاره استغفار درباندې حرام دي. استغفار دابراهیم علیه السلام لپاره دخپل مشرک پلار په سورة مریم (۴۷) کښې تیرشویدي.

﴿وَمَآ أَمۡلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ﴾ واؤ حالیه دي او جمله په محل دنصب کښې ده، حال دي دفاعل د﴿ لَأَسۡتَغۡفِرَنَّ لَكَ﴾نه یعنې استغفار خودرله کولې شم خونور وس مې نشته چې دالله تعالیٰ دعذاب نه دې هم بچ کړم. استثناء په «الا قول ابراهیم» کښې صرف داستغفارنه ده، وما املک سره یې تعلق نشته، ځکه داقول قابلِ اتباع دي.

﴿رَّبَّنَا عَلَيۡكَ تَوَكَّلۡنَا﴾داهم دعادابراهیم علیه السلام ده، یاپکښې قولوا مقدردي، امردې دی امت ته، اوتنبیه ده په انابت الله تعالیٰ ته، اوپه استعاذی دعذاب داهل کفرنه، اودخپل ګناهونونه استغفار باندې. ﴿ لَا تَجۡعَلۡنَا فِتۡنَةٗ ﴾ای موضع فتنةٍ وعذاب، یعنې دکافرانو دعذاب ځائ مونږه مه ګرځوه، یا فتنة مصدر پمعنی دمفتون دي، ای ربّنالاتجعلنامعذبین للذین کفروا(روح).

﴿لَقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِيهِمۡ﴾تکرار دتاکید دپاره دي په اتباع کښې ﴿ لِّمَن كَانَ ﴾بدل دي د لکم نه

عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجۡعَلَ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَ ٱلَّذِينَ عَادَيۡتُم مِّنۡهُم
نزدې ده چې الله تعالیٰ به پیداکړي په مینځ ستاسوکښې اودهغه کسانوکښې چې دشمني لرئ تاسودهغوئ سره
مَّوَدَّةٗۚ وَٱللَّهُ قَدِيرٞۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝ لَّا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ
دوستي، اوالله تعالیٰ ښه قادردي اوالله تعالیٰ مغفرت کونکې دیررحم والادې نه منع کوي تاسوالله تعالیٰ دهغه خلقونه
لَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَلَمۡ يُخۡرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ
چې نه ئې دي کړي جنګ تاسوسره په دین کښې اونه ئې ویستلي يئ تاسودخپلوکورونونه
أَن تَبَرُّوهُمۡ وَتُقۡسِطُوٓاْ إِلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ۝
ددینه چې نیکي اوکړئ ورسره اوچه انصاف اوکړئ ورسره، بیشکه الله تعالیٰ خوښه وي انصاف کونکي.

إِنَّمَا	يَنْهٰىكُمُ	اللّٰهُ	عَنِ	الَّذِيْنَ	قٰتَلُوْكُمْ	فِي	الدِّيْنِ	وَاَخْرَجُوْكُمْ
بيشکه منع کوی تاسو الله ﷻ وهغه خلقونه چه جنګ ئی کړي وی تاسوسره په دين کښ اوواباسلی ئې تاسو								
مِّنْ	دِيَارِكُمْ	وَظٰهَرُوْا	عَلٰى	اِخْرَاجِكُمْ	اَنْ	تَوَلَّوْهُمْ		
دکورونودستاسونه	اومددئی کړيدي	په	اوباسلوستاسوکښ،دډينه	چه	نيکی	ورسره وکړئ		
وَمَنْ	يَّتَوَلَّهُمْ	فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ	الظّٰلِمُوْنَ ۞				
اوهغه خوک	چه ملګرتياکوی دَدوئ	نودغه خلق	هم دوئ	ظالمان دی				

﴿عَسَى اللّٰهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ﴾دی کښ مؤمنانوته دَهغوئ مشرک اقاربو دَايمان راوړلوبشارة دي، اوتسلی ده ورته چه دَايمان پوجه دکومورشته دارانوسره ،اباؤو او ابناؤو سره تعلقات ختم شوي دی عنقريب به الله ﷻ ستاسو اودَهغوئ په مينځ کښ مودت پيدا کړی، يعنی هغوئ ته به دَايمان راوړلوتوفيق ورکړی، نوبُغض به په مودت بدل شی، الله ﷻ دَمسلمانانو سره دا وعده پوره کړه چه دَفتح مکی په وخت کښ ډيرو اهل مکۀ ايمان راؤړلو ،لکه ابوسفيان، سُهيل بن عمرو ،حارث بن هشام وغيره.

﴿لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ﴾ دا د يو بل نوعيت بيان دې دکفارو سره د تعلقاتو، يعني دوستي او موالات خو هر قسم کافر سره منع دي خو احسان او همدردي کول د هر کافر سره منع نه دي بلکه هغې کښ تفصيل دې ،چې کوم اهل حرب دي هغوئ سره منع دي او کوم چې ذميان دي يا صلح کونکي او مستامنين دي نو هغوئ سره احسان کول منع نه دي،

« لا ينهاكم الله » کښې د ذميانو او مصالحينو حکم بيان دې .﴿أَن تَبَرُّوهُمْ﴾ بدل دې دَ﴿الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ﴾ نه، بخاری وغيره کښ دی چه اسماء ﷺ وائی چه دَصلح حديبيه نه ورستوخما مور مدينی ته راغله،څه حاجت ئی وؤ،نومادَحضور ﷺ نه تپوس اوکړوچه آياڅه هغی ته دَصله رحمئ په طور څه ورکولې شم؟ نو الله ﷻ دا آيت نازل کړو ،نونبی کريم ﷺ ورته اوفرمائيل چه هاؤ ، خپلی مورسره صله رحمی اوکړه،په يوروايت کښ داسی دی چه دَدی موردَدی خواته راغله اوڅه هدايائی ورته راوړی،دامشرکه وه نوځکه ورنه اسماء ﷺ انکاراوکړو اوکورته ئی نه داخله وله، تردی چه دَعائشی ﷺ په ذريعه ئی دَحضور ﷺ نه دَدی باره کښ تپوس اوکړو، نو

نذ ﷺ داآیت نازل کړو، نوحضور ﷺ ورته امراوکړوچه هدایاورنه قبولی کړه اوکورته ئې بوځه. دی آیت نه فقهاؤ دا ثابته کړیده چه دَغیرمسلم مصالح ته نفلی صدقات ورکول جائزدی

﴿إِنَّمَا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ﴾ دینه مراد اهل حرب غیر مصالحین دي، لکه عام مشرکین مکه ﴿أَن تَوَلَّوْهُمْ﴾ بدل دي دَ﴿ٱلَّذِينَ﴾ نه. ﴿فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ﴾ حصرکښې مبالغه ده. او دوئ ظالمان ځکه دی چه دَدشمنی په ځائ ورسره دوستی اوکړه اوهم دادَظلم تعریف دې، یا ظلم کونکی دی پخپلو ځانونو چه عذاب ته ئې ځان ورواندی کړو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ

اې ایمان والؤ! کله چه راشي تاسوته مؤمناني ښځې هجرت کونکې نوامتحان ئې واخلئ. الله ﷻ

أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ

ښه عالم دي په ایمان دَهغوئ، پس که چرته پوهه شئ تاسوپه هغوئ چه مؤمناني دی نومه واپس کوئ هغوئ

إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ وَءَاتُوهُم

کافرانوته. ځکه چه نِدی دوئ حلالې دَهغوئ لپاره اونه هغوئ حلال دی دَدوئ لپاره، اوورکړئ کافرانوته

مَّآ أَنفَقُواْ ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ

هغه مال چه لګولي ئې دي اونشته هیڅ ګناه په تاسودَی چه نکاح ورسره اوکړئ خوکله چه

ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ وَلَا تُمْسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ

ورکړئ ورته (ښځوهجرت کونکوته) مهرونه دَهغوئ اومه ساتئ تاسوتعلق نکاح دکافروښځو،

وَسْـَٔلُواْ مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْ ۚ ذَٰلِكُمْ

اوغواړئ هغه مال (مهر) چه لګولي دي تاسو، اوغواړي دی کافران هغه مال چه هغوئ لګولي دي، دا

حُكْمُ ٱللَّهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۞

حکم دَالله ﷻ دي، حکم کوی په مینځ ستاسوکښې، اوالله ﷻ ډیرپوهه اوډیرحکمت والادي

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ﴾ دا اول قانون دې مؤمنانوته په باره دَ مؤمناتو مهاجراتو کښې، چه کله دَ کفَارو خوانه تاسوته زنانه هجرت اوکړی اودَایمان دعوه کوی نو تاسو ئې امتحان واخلئ چه په دعوه کښې ریشتنې دی او که نه؟که ستاسویقین اوشی چه په رشتیا مؤمنانی دی،نوبیائې کفاروته مه واپس کوئ،دَهغوئ دپاره اوس دوئ حلالې نه دی، دَ دې آیت شان نزول باره کښې مفسرین وائی چه دَصلح حدیبیه په شرطونو کښې یوداشرط هم وؤچه کچرته دکافرانونه دَمسلمانانوخواته څوک لاړشی اواسلام راوړی نومسلمانان به ئې واپس کوی،اوکه دَمسلمانانونه څوک لاړشی نوکافران به ئې نه واپس کوی،امّ کلثوم بنتِ عقبه دَ مسلمانانو خواته راغله هجرت ئې اوکړو، نودَدی رونړه پدې پسې راغلل او دَ حضور ﷺ نه ئې مطالبه اوکړه چه داموږته راواپس کړه،نوداآیت نازل شو ،حضورﷺورته واپس نه کړه، دَ زیدبن حارثه﷜سره ئې ورته نکاح اوکړه،بعضِ وائی هجرت کونکی سبیعه بنت الحارث وه،بعضِ وائی امیمه بنت بشروه،چه کومه یوه هم وی خودآیت مطلب دادې چه دَصلح حدیبیه شرط صرف دَسړوباره کښې دې،ښځوباره کښې نه دې.دا قانون په اووه دفعاتو او احکاماتو باندی مشتمل دې:

(۱)هجرت کونکي ښځو امتحان اخلئ چی په کوم نیت یی هجرت کړې دې،

(۲)کچرته دوئ مؤمناتې وي نوبیایی کفارو ته مه واپس کوئ ځکه دوئ هغوئ دَ پاره اوهغوئ دَدوئ دَپاره اوس حلال نه دی.

(۳) دې مهاجراتومهردَ دوئ کافرخاوندانوته حواله کړئ.

(۴) "دار" بدلیدو سره دوئ دَسابقه خاوندانونه آزادې شوي دي، نو تاسو ورسره بشرط اداء مهر اوس نکاح کولې شئ.

(۵) دغه شان دکومو مسلمانانو کافرې ښځې په دارالحرب کښې پاتی دی هغوئ نکاح مسلمان خاوندانو سره ختم شو.

(۶) دغه شان خاوندان یوبل سره دَ مهر تبادله کولې شی.

(۷)کچرته کافرنه وي تیار، نو مسلمانان دې هم بیامهاجرې ښځې مهر کافر له نه ورکوی.

﴿فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ﴾ دا اول حکم دې یعنی باطنی کیفیاتو باندی ئې الله﷯ستاسونه زیات عالم دې،صرف ظاهری حالات ئې معلوم کړئ چه دَڅه مقصد دپاره ئې هجرت کړیدې، دَخاوندسره ئې ورانه خونه ده کړې؟یادَعشق دَوجی نه ئې خو هجرت نه دې

کړي، بعض روایاتو کښې راغلیدي چې حضرت عمرﷺ به ورته قسم ورکولوچه: ماخرجت رغبةً بارضٍ عن ارض،وبالله ماخرجت من بُغض زوج،وبالله ماخرجت التماس دنیا، وبالله ماخرجت الا لله ورسوله (روح).

﴿فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ﴾دویم حکم دي، روایت دي چه کله به مهاجرې ښځې دغه قسم اوکړو،نوحضورﷺ به ئې کافرخاوندته دهغې مهروغیره واپس ورکړو، او دا به ئې نه واپس کوله.﴿لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ﴾تعلیل دې دنهې مذکورې،چه الله ﷻ د مؤمنې نکاح دکافر سره حرامه کړي ده اودغه شان کافره ئې دمسلمان دپاره حرامه کړیده.

﴿وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُوا۟ ﴾ دریم حکم دې او حکم امام المسلمین ته دې،چه دهجرت کونکې ښځې کافر خاوند ته هغه مهروغیره واپس ورکړئ چه دې ښځې ته ئې ورکړیدې،چه دوه تاوانه ورباندې رانشي،تاوان دښځې اومال،امام به دغه مهردبیت المال نه ورکوي.

﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ﴾څلورم حکم دې، یعنې دهجرت کونکې ښځې نکاح دکافر خاوند سره په سبب داختلاف ددارینوفسخ شواوس ورسره مسلمان نکاح کولې شي بغیر د تیرولو د عدت نه، کچرته حامله نه وي.اګرچه کافرخاوندورته طلاق نه وی ورکړي،البته شرط دا دې چه مهربه ورته ورکوي،کافرخاوندته چه کوم مهرواپس شویدې هغه قائمقام د دې د مهر نه دې.

﴿وَلَا تُمْسِكُوا۟ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ ﴾پنځم حکم دې، «کوافر» جمع د «کافرةٌ» ده او «عصم» جمع د عصمة ده،دلته ورنه مراد نکاح دې اومقصددادې چه که دیو مومن ښځه کافره په مکه کښې پاتې شوی وی ، هجرت ئې نه وی کړي،نونکاح ددوئ ختم شو،ددې دنزول نه قبل دمسلمان اودکافرې ښځې نکاح یابالعکس جائزوه،دینه بعد ناجائز شوه،

﴿وَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقُوا۟﴾شپږم حکم دې، یعنې کچرته(نعوذبالله)یوه مسلمانه ښځه مرتده شي اوکافرانوته لاړه شي نومسلمانان دې دمهرمطالبه ورنه اوکړي،اوکه یوه ښځه مسلمانه شي اوراشي نوکافران دې دخپل مهرمطالبه اوکړي.

وَاِنْ	فَاتَكُمْ	شَيْءٌ	مِّنْ	اَزْوَاجِكُمْ	اِلَى	الْكُفَّارِ	فَعَاقَبْتُمْ	فَاٰتُوا
اوکچرته	پاتې شي ستاسو نه	څه شې	دَ	ښځوستاسو		کافرانوته	نوچه ستاسو نمبرپرې راشي	نوورکړئ
الَّذِيْنَ	ذَهَبَتْ	اَزْوَاجُهُمْ	مِّثْلَ	مَآ	اَنْفَقُوْا		وَاتَّقُوا	اللّٰهَ
هغه کسانو(مسلمانانو)ته	چه تلې دي	ښځې دَهغوئ په	شانته	دَهغې(مهر) چه	دوئ لګولې دي.		اوبيريږئ	دَالله ﷻ نه

الَّذِيْٓ اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۱﴾

هغه الله چه تاسو پرې ايمان راوړې دې.

﴿وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ﴾ **اووم حكم دې**، روايت دې چه کله مذکوره حکم نازل شو نو مسلمانانو دَ مهاجراتو مهرونه واپس کړل،ليکن کافرانو انکار اوکړو نو دا آيت نازل شو﴿ شَيْءٍ ﴾نه مراد مهر دې ، او دا احتمال هم مفسرينو ذکر کړې دې چې دينه مراد زوجه وي ،او شيئ سره ئي ذکر دَ پاره دَ تحقير دې ، يعني که ستاسو نه يوه ښځه کافرانو ته لاړه شي او کافران دَ هغې مهر تاسو ته واپس نه کړي ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ دَ "عقبة" نه مأخوذ دې، نوبت او نمبر ته وائي،حاصل دا دې چه کچرته لاړې شي بعضې دَ ښځو ستاسو نه کفارو ته او هغوئ دَ هغې مهر مسلمان ته نه واپس کوي، نو بيا ستاسو نمبر راشي، يعنې دَ کافرښځه مسلمانه شي نو دَ هغې مهر دَ هغې کافرخاوند ته مه ورکوئ بلکه هغه مسلمان ته ئې ورکوئ چه دَهغه ښځه کافره شويده،اومهرته ورته نه دي واپس شوې، ((مثل ما انفقوا)) يعنې بقدر مهرمال دې مسلمان له ورکړې او که بقايااضافې مال پاتې کيږي نو هغه دې بيا کافرخاوند ته حواله کړي(تفسير عثمانی)

ځنې مفسرين فرمائي چې ((فعاقبتم))دَعقاب نه ماخوذ دې يعنې کله چې بياتاسو دوئ سره جهاد اوکړئ او تاسوته مالِ غنيمت ميلاؤشي نودَينه دې دغه مسلمان ته دَهغه مهرورکړې شي، ابن عباس رضي الله عنه وائي چه حضور ﷺ به دَخمس نه مخکښې دغه شان مسلمان ته مال ورکولو (روح وغيره).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ
اې نبي ﷺ کله چه راشي تاته مؤمناني ښځې بيعت کوي تاسره پدې چه شريک به نه ګرځوي
بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ
دالله ﷻ سره هيڅ شي، اونه به کوي غلا اونه به کوي زنااونه به قتله وي اولادخپل اونه به راتله کوي
بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ
په بهتان چه تړي به هغه په مينځ دلاسونوخپلواوخپوخپلوکښ،اونافرماني به نه کوي ستا
فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ⑫
په نيک کارکښ نوبيعت ورسره اوکړه اوبخنه ورله غواړه دالله ﷻ نه.بېشکه الله ﷻ غفور رحيم دي

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ﴾ **دا دويم قانون دې** حضورﷺ ته په باره دبيعت د زنانه وکښ،مفسرين وائي چه کله حضورﷺ مکه فتحه کړله نوزنانه به راتللې اسلام به ئې قبولو ، بيعت به ئې کولو ،نودا آيت نازل شو،چه کوم زنانه داشپږشرطونه قبول کړي نوته ورنه بيعت قبول کړه.

﴿وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ﴾ دينه مرادوأدالبنات يعنى ژوندئ لونړې خخول دي، يا ورنه مطلق اولاددې ځکه چه عربوبه دفقرفاقى پوجه اولادقتلول،کقوله تعالى: ولا تقتلوا اولادکم خشية املاق.

﴿وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ﴾ جمهور مفسرين دې مطلب دابيانوي چې زمانه جاهليت کښ چې به دکومې ښځې اولاد نه کيدو ،نودطلاق دخوف نه به يې داسې اوکړو چې خيته پرسولو والا دوائ به يې اوخکله اوخيته به يې خاوند ته ښکاره کړه چې خه حامله يم، اوبيا مدت حمل پوره کيدلو وخت کښ به يې په ځان درد راوستلو ،اوچرته نه به يې بچې راوستلو اوخپو مينځ کښ به يې اوغورځولو اودابه يې اوئې چۀ ځما بچې اوشو ،مطلب داچې د پردې هلک نسبت خپل خاوندانو ته مه کوئ(التحرير والتنوير)

﴿بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ﴾ بين ايدهن‌اول حالت اعتبار سره دي،چې خاوند ته به پرسيدلى خيته ظاهره كړه چې څه حامله يم حالانكه حامله به نه وه،چونكه خيته دَلاسونو مينځ كښ ده ، نو ځكه بين ايديهن ذكر شو،او ارجلهن آخر حالت اعتبار سره دې يعنى بچى به يې راوړو، او خپو مينځ كښ به يې اوغورځولو،اوبيا به ئې خاوند ته اووئيل چې داځما ستانه شوې دې ، يا﴿بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ﴾كنايه ده دَذات نه، اي يفترينه من قبل انفسهن‌يعنى دَځان نه يې جوړه وئ.

﴿وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ﴾ دى كښ ټول احكام دَشريعت،اوامر،نواهى داخل دى، عائشه‌ رضي الله عنها فرمائى چه كوموښځوبه دااقراراوكړونوحضورﷺ به ورته اوفرمائيل:انطلقن فقد بايعتكنّ تاسو لاړې شئ ماستاسوبيعت قبول كړو،والله مامسّت يدُرسول اللهﷺيدامرأةٍ قطّ، يعنى نبى عليه السلام په وخت دَبيعت كښ دَاجنبى زنانه دَلاس سره لاس نه دې لګولې،په يوروايت كښ دى چه كله حضورﷺدَزنانه ؤسره بيعت كولو ،نوپه لاس باندى ئى كپړه وه،دى روايت نه مصافحه معلوميږى،ليكن مشهوره داده چه مصافحه به نه وه،ابوحيان‌رحمه الله وائى چه بيعت دَ زنانه ؤسره په دويمه ورځ دَفتح مكى وؤ،ورستودَفراغت دَسړونه،حضورﷺ په صفاغونډئ ناست وؤ،عمر رضي الله عنه لاندى وؤ،حضور ﷺ په امر سره به ئى دَزنانه ؤ نه بيعت اخستلو او دَ حضور ﷺ خبرى به ئي هغوئ ته نقل كولې،

اسماء بنت يزيدوائى چه په وخت دَبيعت كښ دَابى سفيان‌رضي الله عنه بى بى هندبنت عتبه هم موجوده وه،ځان ئى په برقعه كښ پټ كړې وؤچه حضورﷺمى اونه پيژنى،ځكه چه دى په أحدكښ دَحضورﷺتره حمزه‌رضي الله عنه سره ډيرظلم كړې وؤ،نبى كريم عليه السلام په زنانه ؤداآيت لوستلو، كله ئى چه اوفرمائيل﴿عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا﴾نودى اووئيل چه داخولازمى شرط دې، دَسړونه شرك قبول نه دې نوموږبه څنګه قبول شى،كله ئى چه اوفرمائيل﴿وَلَا يَسْرِقْنَ﴾ نو دى اووئيل چه ابوسفيان بخيل سړې دې،څه دَهغه دَمال نه په پټه لږمال اخلم،پته نشته چه هغه به ځماداپاره حلال وى اوكنه؟ ابوسفيان‌رضي الله عنه ورته اووئيل ځمامال ستاداپاره ټول حلال دې، حضورﷺاوخاندل اووئى پيژندله چه ته هندبنت عتبه ئى،دى ورنه معافى اوغوښتله چه ماته

خپل جرم معاف کړه، کله چه ئی دااوفرمائیل﴿وَلَا يَزْنِينَ ﴾نو دی اوونیل، زنا خو دَ شریفو ښځو کار نه دې آیاحرائری هم زناکوی؟کله چه ئی دااوفرمائیل﴿وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَـٰدَهُنَّ ﴾نو دی اوونیل: مونږ خپل اولاد واړه غټ کړل، تاسو راله په بدرکښ قتل کړل،اشاره ئی خپل ځوی حنظله بن ابی سفیان ته وه چه بدرکښ قتل شوې وو،عمرﷺپه دی خبره دومره اوخاندل چه سملاست، او حضورﷺتبسم اوکړو،کله ئی چه دااوفرمائیل﴿وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَـٰنٍ ﴾دی اوونیل،بهتان امر قبیح دې،او اللهﷻدَښه اخلاقو امرکوی،کله ئی چه دا اوفرمائیل﴿وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ﴾ نو دی اوونیل په اللهﷻقسم چه ستاپه مجلس کښ مونږناستی یوزمونږپه زړونوکښ داخیال نشته چه مونږبه ستانافرمانی اوکړو.

يَـٰٓأَيُّهَا	ٱلَّذِينَ	ءَامَنُوا۟	لَا	تَتَوَلَّوْا۟	قَوْمًا	غَضِبَ	ٱللَّهُ	عَلَيْهِمْ	قَدْ
اې ایمان والو! مکوئ دوستئ دَهغی قوم سره چه غضب کړیدې اللهﷻپه هغوئ،په تحقیق سره									
يَئِسُوا۟	مِنَ	ٱلْـَٔاخِرَةِ	كَمَا	يَئِسَ	ٱلْكُفَّارُ	مِنْ	أَصْحَـٰبِ	ٱلْقُبُورِ ١٣	
نا امیده شوی دی دوئ دَاخرت ثواب نه لکه چه ناامیده شویدی کافران دَخاوندانو دَقبرونونه									

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَوَلَّوْا۟ قَوْمًا ﴾په آخرکښ مؤمنانوته دَزجراعاده ده کوم چه په ابتداء کښ تیروو،قوم مغضوب نه مرادیهودیان دی،لقوله تعالیٰ بل لعنهم الله وغضب علیه. اولی دا ده چه ټول کافران ورنه مرادشی،﴿قَدْ يَئِسُوا۟ مِنَ ٱلْـَٔاخِرَةِ ﴾ای ثواب الاخرة

﴿كَمَا يَئِسَ ٱلْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَـٰبِ ٱلْقُبُورِ ﴾«من» یا بیانیه دې، «اصحاب القبور»دَ«الکفار»بیان دې اومطلب دادې چه لکه څرنګه اصحاب القبورکافران دَ آخرت دَثواب اونجات نه نااُمیده شوي دی دغه شان دوئ هم دَ آخرة نه نااُمیده دی،یا«من»ابتدائیه دې،او«الکفار»وضع دَظاهرده په موضع دَ ضمیر،اومطلب دادې چه داکفاردآخرت نه داسی ناامیده دی لکه چه دوئ دَاصحاب القبورُ دَدوباره ژوندی کیدلونه نااُمیده شوي دی.(والله اعلم).

ركوعاتها (۲)	سورة الصّف مدنية	آياتها (۱۴)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۱) وحسب النزول (۱۰۹)

نزلت بعد التغابن وقبل الجمعة

ربط: ماقبل په شان دی سورة کښې هم مضمون دجهادبیانیږی،او زجرونه دي هغې مسلمانانو ته چه جهاد کښې ورنه کوتاهي شوې وه.

خلاصه: ابتداء کښې بیان دتوحید دې، چه ددی دخاطره جهادلازم دې،دری (۳) خطابونه دی مسلمانانوته، په آخرکښې بشارت دفتح دې.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ
پاکی بیانوی الله لره هغه څه چه په اسمانونوکښې دی اوهغه څه چه په زمکه کښې دی،اوالله ﷻ غالب
الْحَكِيْمُ ۞ يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ۞ كَبُرَ مَقْتًا
حکیم دې،اې ایمان والو،ولې وایئ تاسو هغه چه نه ئی کوئ،ډیره دخفګان خبره ده
عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ۞
په نیزد الله داچه وایئ تاسوهغه څه چه نه ئی کوئ،

﴿سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ﴾ دابیان دتوحیددې چه ددی دخاطره جهادکول لازم دی،باقی تفصیل ئی ماقبل کښې تیرشویدې.

﴿يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ﴾ دااول خطاب دې مؤمنانوته،چې کومه خبره کوئ بیا هغه پوره کوئ، داسی خبره مه کوئ چې بیا صبا پوره کولي نشی،قول دې یوڅه وی او عمل دې بل څه وی په دې الله ﷻ ډیر خفه کیږی.

روایاتو کښې دي چې یوځوصحابه کرام ناست وؤ او دا مذاکره ئي کوله چه کچرته مونږته معلومه شی چه کوم عمل الله ﷻ ته زیات محبوب دې نو مونږ به پری عمل اوکړو، نو الله ﷻ دا سورة نازل کړو، چې ماته ناخوخ عمل دادي چې دعوىٰ دې یوه وي او عمل دي هغې مخالف وی اوخوخ عمل دادي چې ځمایه لار کښې نظم وضبط سره قتال اوکړئ،پدیکښې مؤمنانو ته زجردې چې الله ﷻ ته محبوب عمل نظم وضبط سره قتال وجهاد کول دي،نوکله چې دا حکم نازل شو نو تاسو بیاولې دا وایئ« لم کتبت علینا القتال،لولا اخرتنا الی اجل قریب » او ولې خو په جنگ احد کښې بدانتظامی مظاهره اوکړه

﴿كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ﴾ «کبر»دلته فعل ذم دې ،فاعل یې ضمیر مستتر مبهم دې چې ﴿مَقْتًا﴾ تمیز ئي تفسیر کوي، ﴿أَن تَقُولُوا﴾ مخصوص بالذم دې،دیکښې ناخوخ عمل بیان دې﴿مَقْتًا﴾خفگان اوناراضګئ ته وائی. -

إِنَّ	ٱللَّهَ	يُحِبُّ	ٱلَّذِينَ	يُقَٰتِلُونَ	فِي	سَبِيلِهِۦ	صَفًّا كَأَنَّهُم
بیشکه الله خوښه وی هغه خلق چه جنگ کوی په لاره دالله کښن صف ترونکی گویاچه دوئ							
بُنْيَٰنٌ	مَّرْصُوصٌ ۝٤	وَإِذْ	قَالَ	مُوسَىٰ	لِقَوْمِهِۦ	يَٰقَوْمِ	لِمَ
عمارت دي کلک شوې په قلعی سره،اوکله چه اووئیل موسیٰ علیه السلام قوم خپل ته اي قومه ځماولې							
تُؤْذُونَنِي	وَقَد	تَّعْلَمُونَ	أَنِّي	رَسُولُ	ٱللَّهِ	إِلَيْكُمْ	فَلَمَّا زَاغُوٓا
تکلیف راکوئ ماته حال داچه تاسوپوهیږئ پدې چه بیشکه ځه الله رالیږلی یم تاسوته،نوهرکله چه کاږه شول دوئ							
أَزَاغَ	ٱللَّهُ	قُلُوبَهُمْ	وَٱللَّهُ	لَا	يَهْدِي	ٱلْقَوْمَ	ٱلْفَٰسِقِينَ ۝٥
نوکاږه	کړل	الله	زړونه	دَ	دوئ،اوالله ﷻ نه	کوی	هدایت قوم فاسقانوته

﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ﴾ دې آیت کښې بیان دې دَ محبوب عمل دَالله ﷻ،ورستو دَ مبغوض عمل عندالله نه ﴿صَفًّا﴾ یامفعول مطلق دې ای یصفون انفسهم صفًا،یاحال دې دَضمیر

﴿يُقَـٰتِلُونَ﴾ نه، پمعنی دَ«صافّين»﴿كَأَنَّهُم بُنْيَـٰنٌ مَّرْصُوصٌ﴾ «بنيان» عمارت ته وائی «مرصوص» رَصّ يو شی بل سره ملاولو اومضبوطولو ته وائی،يعنی عمارت چی هغی مختلف اجزاء ترتيب او مضبوطئ سره يوبل سره ميلاو کړي شوي وی چې هغه يو وحدت نمونه پيش کوي.

«بنيان مرصوص» سره تشبيه کښ دوه قوله دي: **يو دا** چه دَدوئ تشبيه دَبنيان مرصوص سره دَ يوبل سره جُخت جخت اودريدلوکښ ورکړي شوي ده،په دی شان چه دَدوئ په مينځ کښ خالی ځائ او فاصله،مخکښ والي ورستووالي نه وی، يعنی داسی کلک اوټينګ ولاړوی په ميدان جهادکښ لکه دوئ ديوالونه وی په قلعی (سيسی) سره ټينګ کړي شوی اوجوړشوي وي. **بعض وائی** مراد ورنه اتحاد او اتفاق دي په نظرياتو او مقاصدو کښ(روح المعانی).

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَـٰقَوْمِ﴾دانمونه بيانيږی چه موسیٰ عليه السلام بنی اسرائيلوته دَ جهاد حکم اوکړو ليکن هغوئ ورنه انکار اوکړو نو الله تعالیٰ ورباندی مهر جباريت اولګولو، نو تاسو دَ هغو په شان مه کيږئ

﴿لِمَ تُؤْذُونَنِى﴾ ايذاء نه مرادمخالفت دي دَحکم دَموسیٰ عليه السلام، موسیٰ عليه السلام ورته وئيلي وو: « ياقوم ادخلوا الارض المقدّسة التى....»(مائده:٢١) دوئ ورته په جواب کښ اووئيل:« يا موسىٰ انّ فيها قومًا جبّارين.....الی قوله تعالی فاذهب انتَ وربّک فقاتلا» ﴿وَقَد تَّعْلَمُونَ﴾ جمله حاليه ده﴿فَلَمَّا زَاغُوٓا۟﴾يعنی چه کله ئی دَجهادکولونه اعراض او انکار اوکړو﴿أَزَاغَ ٱللَّهُ﴾يعنی الله تعالیٰ ورباندی لعنت اوکړو.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَـٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم
اوکله چه اووئيل عيسیٰ ابن مريم عليه السلام اې بنی اسرائيلوبيشکه زه الله رااستولي يم تاسوته
مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرَىٰةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ
تصديق کونکې يم دَهغی کتاب چه مخکښ زمانه دي چه توراة دي اوزيرې ورکونکې يم په هغه رسول سره

يَأْتِي	مِنْۢ	بَعْدِي	اسْمُهٗ	أَحْمَدُ	فَلَمَّا	جَآءَهُم
چه راځي به	ورستو	ځما	نه چه نوم	دَهغه احمد ﷺ دی، پس هرکله	چه راغي	دوئ ته هغه رسول
بِالْبَيِّنٰتِ	قَالُوا	هٰذَا	سِحْرٌ	مُّبِينٌ	⑥	
په	ښکاره	معجزوسره	نووئ	وئيل	داخوسحردي	ښکاره.

﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يٰبَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ﴾ دادويمه نمونه ده چه عيسى علیہ السلام بنی اسرائيلوته دعوت ورکړوليکن هغوئ ئې تکذيب اوکړو نوالله تعالیٰ دَهدايت نه محرومه کړل.نوتاسواې مؤمنانوداسې مه کوئ.

﴿مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ﴾ دَتورات دَتصديق نه مطلب دادې چه دَدې تصديق کومه چه توراة دَالله تعالیٰ دَطرفه نازل دې،اوځه دَهغې په احکاماتو .اخباروباندې يقين ساتمه، او ځه چه کوم دعوت درکومه داهم په حقيقت کښ دَتورات دعوت دې،نولکه څرنګه چه تاسو په موسیٰ علیہ السلام اوهارون علیہ السلام باندې ايمان راوړې وؤ.نوپه ماهم ايمان راوړئ،

ابن کثيراوبعض مفسرين وائی چه دَ﴿مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ﴾مطلب دادې چه ځما وجود دَ توراة تصديق کوی ځکه چه دکوموخبروپه تورات کښ خبرورکړې شوې دې دَهغې مصداق ځه يم.

﴿وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَّأْتِي مِنۢ بَعْدِي اسْمُهٗٓ أَحْمَدُ﴾يعنی ځه تاسوته دآخرالنبيّن احمد ﷺ دَ راتلو بشارت درکومه، احمد دَ حضور ﷺ په نومونو کښ يو نوم دې، بخاری، مسلم وغيره کښ دَ جبير بن مطعم رضی اللہ عنہ نه روايت دې چه نبی کريم علیہ السلام فرمائی: انّ لي اسماءً، انا محمّد و انا احمدٌ، و انا حاشرٌ الّذي يُحشر النّاسُ علی قدمي، و انا الماحي، يعنی ځماځونومونه دی،ځه محمّديمه،اوځه احمد يمه، او ځه حاشر يمه يعنی جمع کونکې چه الله تعالیٰ به په ماباندې ټول خلق راجمع کړی، اوځه ماحی يمه، يعنی محوه کونکې دکفراوشرک، او ځه عاقب يمه، يعنی ځه ورستو دَ ټولو پيغمبرانو نه راغلی يمه، ورستو رانه بل نبی نشته.

((احمد)) يا اسم تفضيل دې،يعنی احمد الحامدين، دَ ټولو حمد کونکو نه زيات حمد کونکې دَ الله تعالیٰ.ياپمعنی دَ محمود دې، يعنی ستائيلې شوې، دَ محمّد معنی هم محمود

يعنى ستائيلې شوې ده،ليکن په محمّدکښې مبالغه اوتکراردې،هغه هستى چه باربار ستائيلې شوې وى او تعريف ئى شوې وى(قرطبى).

دَ قرآن مجيد دَ دې تصريح نه بعدچه عيسىٰ بنى اسرائيلوته دَحضورﷺدَراتلوبشارت ورکړې دې بل دليل اوحجت ته هيڅ ضرورت نشته،ليکن صدآفسوس په عيسايانو چه څومره لرې دَ حق نه پراته دى،اوعذاب مخلدئى قبول کړيدې،اوپه حضوراخرالنبيّنﷺباندى ايمان نه راوړى،دوئ باندې الزام حجت دپاره دلته مونږ دَ دوئ دَ انجيلونو نه يوڅوحوالې ورکوؤچه په هغې کښې هم عيسىٰ عليه السلام دَحضورﷺدَراتلوبشارت اوپه هغه باندى دَايمان راوړلوترغيب ورکړې دې، دَ انجيل يوحنّاپه څوارلسم(۱۴)باب،شپاړسمى(۱۲)جملى کښې دى: "اوځه خپل پلار نه (پلارنه عيسايان دَاللهﷻذات مرادکوى)"درخواست کومه،هغه به تاسوته بل فارقليط عطاء کړى چه هميشه به تاسوسره وى.....الخ.

اوپه آيت(۲۲)کښې دى: "ليکن هغه فارقليط(يعنى روح القدس)چه هغه به پلار(الله)ځماپه نوم راليږى،هغه به تاسوته هرڅه دراُوخائي،او کومى خبرې ماتاسوته وئيلې دى هغه به ټولې تاسو ته يادې کړى".

اوپه آيت(۲۹)کښې دى: "اواوس ماتاسوته دَهغه دَراتلونه مخکښې اووئيل چه کله هغه راشى نو تاسو وربانديى ايمان راوړئ".

اوپه شپاړلسم(۱۲)باب آيت(۷)کښې دى: "ليکن ځه تاسوته رِشتياوايم چه ځماتلل ستاسو د پاره فائده مند دى، ځکه چه کچرته ځه لاړنه شم نو هغه (فارقليط) به ستاسو خوا ته نه راځى، ليکن چه لاړشمه نوهغه به ستاسوخواته رااوليږمه".

دې بشارتونوکښې دَ "فارقليط" لفظ راغلې دې،دې معنى احمدﷺده،عيسىٰ عليه السلام عبرانى لغت کښې کلام کړې وؤ اوخالص دَ"احمد"نوم ئى اخستې وؤ،کله چه مترجمينوپه يونانى لغت کښې ترجمه اوکړه نودَ"احمد"ترجمه ئى"پيرکلوطوس"اوکړه،بياچه کله دالفظ دَيونانى لغت نه عبرانى ته نقل شونو"فارقليط"ورنه جوړ شو.

عيسايان اعتراض کوى چه يونانى نسخوکښې دا لفظ "پاراکلى طوس" دې،معنى ئى معين، مددگار اِوکاساز وکيل ده،لهذا دَ مسلمانانو دَ دينه استدلال صحيح نه دې چه عيسىٰ عليه السلام دَحضورﷺدَراتلوبشارت ورکړې دې.

جواب«۱»: دې دواړو لفظونو «پيرکلوطوس،پاراکلی طوس» کښې صرف دَ رسم الخط تفاوت دې معنی کښې تفاوت نشته،او دا تفاوت دَ تلفظ په وجه او دَ عدم اعراب په وجه راغلې دې،ځکه چه په بعضِ لغاتو کښې دَ اعراب په ځائ حروف مفرده ذکر کيږی.

«۲»که داهم تسليم کړې شی چه صرف رسم الخط تفاوت نه دې،نوبياهم زمونږمدعیٰ ثابته ده ځکه چه زمونږدَنبی کريم ﷺ نوم معين،وکيل هم دې

«۳»دَعيسايانو مشرانوچه په تورات مقدس کښې لوئ لوئ تحريفات کړيدی بعيده نه ده چه په دې لفظ کښې ئی هم تحريف کړې وی.

بل اعتراض عيسايان داکوی چه دَ"فارقليط"نه مراد حضور ﷺ نه دې بلکه"روح القدس"دې چه دَعيسیٰ علیہ السلام نه ورستو په حوارينو نازل شوې وُو دَاختر په ورځ.

جواب«۱»:دينه روح القدس نه شی مرادکيدلې ځکه چه په قول دَعيسیٰ علیہ السلام کښې دی"چه هغه به هميشه تاسو سره وی" حالانکه روح القدس هميشه نه وُوبلکه يوه ورځ صرف دَ لږ وخت لپاره راغلې وُو ، بله داچه روح القدس هغه خبری نه وی بيان کړې کومې چه عيسیٰ علیہ السلام بيان کړې وی،اوپه قول دَعيسیٰ علیہ السلام کښې دی"هغه به تاسو ته ټولې خبری درښائی اوچه ماتاسو ته وئيلی دی هغه به ټولې تاسو ته ياده وی".

«۲»بعضِ عيسايانو دَظهورمحمدی نه قبل دَدې دعوه کړې وه چه لفظ دَ"فارقليط" مصداق مونږ يو ، مثلاً په دويمه صدئ کښې دَعيسايانولوئ رياضت گزار،عابد ،اودَټولونه لوئ متقی "مونتينس" دعووه کړې وه چې دَ"فارقليط"وعده چه عيسیٰ علیہ السلام کړې وه هغه زه يم «بہ حوالہ بائبل سے قرآن تک» دينه معلوميږی چه دَ"فارقليط" دَراتلو انتظارابتدائی عيسوی صدئ کښې ډير زيات وُو ، ورنه چه يو څيز دَ سره نه وی نوانتظار او دعوی ئی څنگه کيدې شی،دغه رنگه دَ حضور ﷺ دَ زمانې اهل کتاب هم دَيونبی دَراتلو منتظروُو،چنانچه دَحبشی بادشاه نجاشی ته چه کله دَنبی علیہ السلام خط مبارک اورسيدلونواوئې وئيل:ځه الله ﷻ گواه گرځوم چه داهغه نبی دې چه اهل کتاب ئی انتظارکوی،دغه شان دَقبطيانو سردارمقوقس ته هم چه کله دَحضور ﷺ خط مبارک ميلاوُشونو اقرارئې اوکړوچه ځما په علم کښې وه چه يونبی اخرالزمان باقی دې،چه هغه راتلونکې دې،دغه رنگه دَسلمان فارسی رضی اللہ عنہ تفصيلی واقعه هم ده په آخرکښې ورته يوراهب دَ نبی اکرم ﷺ دَتشريف آورئ بشارت ورکړې وُو ، او هم په دې غرض دې مدينی ته راغلې وُو

(خلاصہ از تفسیر حقانی، بائبل سے قرآن تک).

﴿فَلَمَّا جَآءَهُم﴾ ضمير دَمفرد با عيسى علیه السلام ته راجع دي، يا احمد علیه السلام ته راجع دي (روح).

وَمَنْ	اَظْلَمُ	مِمَّنِ	افْتَرٰى	عَلَى	اللّٰهِ	الْكَذِبَ	وَهُوَ	يُدْعٰى
اوخوک به وی غټ ظالم دَهغه چانه چه دَخانه تړی په الله جل جلاله باندی دروغ اوحال داچه دي رابللي کيږی								
اِلَى	الْاِسْلَامِ	وَاللّٰهُ	لَا	يَهْدِى	الْقَوْمَ	الظّٰلِمِيْنَ ۞	يُرِيْدُوْنَ	لِيُطْفِـُٔوْا
اسلام	ته	اوالله جل جلاله	کوی	هدايت	قوم	ظالمانوته	غواړي دوئ	چه مړه کړی
نُوْرَ	اللّٰهِ	بِاَفْوَاهِهِمْ	وَاللّٰهُ	مُتِمُّ	نُوْرِهٖ	وَلَوْ	كَرِهَ	الْكٰفِرُوْنَ ۞ ٨
رڼرا	دَالله جل جلاله	په خُلوخپلوسره،	اوالله جل جلاله پوره	کونکي دي	رڼراخپلې	لره اګرکه	بد ګڼرى	کافران
هُوَ	الَّذِىٓ	اَرْسَلَ	رَسُوْلَهٗ	بِالْهُدٰى	وَدِيْنِ	الْحَقِّ	لِيُظْهِرَهٗ	
الله جل جلاله هغه ذات دي چه رااليږلي ئی دي رسول خپل په هدايت سره اوپه دين حق سره لپاره دَدی چه غالب ئی کړی								
عَلَى	الدِّيْنِ	كُلِّهٖ	وَلَوْ	كَرِهَ	الْمُشْرِكُوْنَ ۞ ٩			
په	تولو	دينونو	باندی، اګرکه	بد	ګڼرى	مشرکان		

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ﴾ زجر دي کافرانو ته ، چې دا نبي چې د ده بشارت عيسي علیه السلام ورکړې وو او واضحه معجزات ئې د الله طرف نه رواړي دي ، دوئ ئي تکذيب کوي ، ساحر ورته وائي او د ده دين ختمولو کوششونه کوي .

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا نُورَ اللَّهِ﴾ نورالله نه مراددين دَالله تعالى دي، يعنى داکافران کوشش کوی چه دين دَالله جل جلاله باطل کړی اوتکذيب ئی اوکړی په شبهاتو واهيؤ اوپه درغو پروپيګنډو سره، او داتمثيل دي دَدوئ دَدی باطل کوشش، يعنى مثال ئی داسی دي لکه يوبې وقوفه سړي چه دَنوريا سپوږمئ رڼراپه پوکلوسره مړه کوی

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ﴾ ديکښ الله جل جلاله خپله دَحضور ﷺ صداقت اولوئ شان بيانوی، دَدی دواړو آياتونو تفسيردَسورة التوبه آيت (٣٢، ٣٣) کښ تيرشوي دي، دلته ئی دوباره ذکرکولو ته حاجت نشته.

يَٰٓأَيُّهَا	الَّذِينَ	ءَامَنُوا	هَلْ	أَدُلُّكُمْ	عَلَىٰ	تِجَٰرَةٍ	تُنجِيكُم	مِّنْ	عَذَابٍ	
اي	ايمان	والو!	آیااوښايم	تاسوته	داسې	تجارة	چه	نجات	به	دركړي تاسودعذاب

أَلِيمٍ ⑩	تُؤْمِنُونَ	بِٱللَّهِ	وَرَسُولِهِۦ	وَتُجَٰهِدُونَ	فِى	سَبِيلِ	ٱللَّهِ	بِأَمْوَٰلِكُمْ
دردناك نه.	ايمان راوړئ	په الله ﷻ	اوپه رسول دهغه	اوجهاداوكړئ	په لاره	دالله ﷻ		كښې په مالونوخپلوسره

وَأَنفُسِكُمْ	ذَٰلِكُمْ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	إِن	كُنتُمْ	تَعْلَمُونَ ⑪	يَغْفِرْ	لَكُمْ
اوپه نفسونوخپلوسره،	داويرغوره	دي	تاسولره	كچرته	تاسو	پوهيږئ اوبه	بخښي	تاسوته

ذُنُوبَكُمْ	وَيُدْخِلْكُمْ	جَنَّٰتٍ	تَجْرِى	مِن	تَحْتِهَا	ٱلْأَنْهَٰرُ
گناهونه ستاسو	اوداخل به كړي تاسوداسې	جنتونوته	چه بهيږي	به لاندې	دهغې نه	نهرونه

وَمَسَٰكِنَ	طَيِّبَةً	فِى	جَنَّٰتِ	عَدْنٍ	ذَٰلِكَ	ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ⑫	وَأُخْرَىٰ
او(داخل به مو كړي)خايونوپاكيزوته،		په جنتونودهميشه		اوسيدلو كښې،	داكاميابي	ده لويه	اودربه كړي بل نعمت

تُحِبُّونَهَا	نَصْرٌ	مِّنَ	ٱللَّهِ	وَفَتْحٌ	قَرِيبٌ	وَبَشِّرِ	ٱلْمُؤْمِنِينَ ⑬	
چه خوښوئ تاسوهغه،	مددي	دطرفه	دالله ﷻ	اوفتحه	ده نيزدې	اوزيري وركړه	مؤمنانوته	

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَٰرَةٍ﴾دا دويم خطاب دې مؤمنانوته اوترغيب دې قتال في سبيل الله ته.﴿تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ﴾مضارع په دواړو ځايونو كښې پمعنى دامرده ای آمنوا وجاهدوا اومراددايمان راوړونه دوام اوثابته پاتې كيدل دی په ايمان﴿يَغْفِرْ لَكُمْ﴾جواب امرپوجه مجزوم دې،ياجواب دشرط مقدردي،ای ان تفعلوه يغفرلكم(جلالين).

﴿وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا﴾ياپه موضع دنصب كښې دي ای ويُعطِكم نعمة اخرىٰ،يعنى يوبل انعام به دركړي،ياپه محل درفع كښې دې ای ولكم نعمةٌ اخرىٰ،يا﴿وَأُخْرَىٰ﴾مبتداء دې او﴿نَصْرٌ مِّنَ

الله ﴾نی خبردې، ﴿وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ﴾نه مرادفتح دَخیبراوفتح مکه ده،یاروم وغیره مراددی چه دَخلافت راشده ﷺ په زمانی کښې فتح شوی وؤ.

يَاَيُّهَا	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	كُوْنُوْٓا	اَنْصَارَ اللّٰهِ	كَمَا	قَالَ	عِيْسَى	ابْنُ	مَرْيَمَ
اې	ایمان والؤ!	شئ	تاسومددگاران	(دَدین) دَالله ﷻ	لکه	چه	ونیلی	وؤعیسیٰ	ابن مریم

لِلْحَوَارِيّٖنَ	مَنْ	اَنْصَارِيْٓ	اِلَى اللّٰهِ	قَالَ	الْحَوَارِيُّوْنَ	نَحْنُ	اَنْصَارُ	اللّٰهِ
حوارینوته	څوک دې	مددگارځماپه	دعوت الی الله کښې،	اوونیل	حوارینومونږ		یومددگاران (دَدین)	دَالله،

فَاٰمَنَتْ	طَّآئِفَةٌ	مِّنْۢ	بَنِيْٓ	اِسْرَآءِيْلَ	وَكَفَرَتْ	طَّآئِفَةٌ	فَاَيَّدْنَا	الَّذِيْنَ
پس ایمان	راوړلویوی ډلې		دَبنی	اسرائیلواوکفراوکړو		یوې ډلې،	پس امداداوکړومونږ	دَهغه خلقو

اٰمَنُوْا	عَلٰى	عَدُوِّهِمْ	فَاَصْبَحُوْا	ظٰهِرِيْنَ	۟
چه ایمان	ئی راوړې	وؤپه	دشمنانودَهغوئ پس	اوګرځیدل هغوئ	غالب

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوٓا۟ أَنصَارَ ٱللَّهِ﴾دادریم خطاب دې مؤمنانوته دی کښې هم ترغیب دَقتال دې﴿ أَنصَارَ ٱللَّهِ ﴾ای انصاردینِ الله،هرمؤمن ته حکم دې چه دَدین دَالله ﷻ دی مددگار شی، لکه چه څنګه حوارینودَعیسی علیه السلام نصرت کړې وؤپه هغه وخت کښې چه ده ورته اوونیل ﴿مَنْ أَنصَارِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ﴾ای من ینصرنی و یکون عونی لتبلیغ دعوةِ الله(صفوة التفاسیر)علماء وائی چه دینه معلومه شوه چه دَبل نه استعانت اونصرت طلب کول په دین کارکښې سنت دَ انبیاؤ دې.

﴿قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ﴾جمع دَحواريّ ده،مخلص او راز دار دوست ته وائی کقوله علیه السلام لکل نبی حواري وحواری زبیر ﷺ،دادولس(۱۲)کسان وؤاول ایمان راوړونکی وؤ،کله چه دوئ اوونیل ﴿نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ﴾نوعیسی علیه السلام بیادوئ دَشام ښارونوته دَدعوت تبلیغ لپاره اولیږل. په

حواری کښې زيات تفصيل اووجه تسميه دَسورة آل عمران آيت(۵۲)کښې تيرشويدې هلته ئې اوګورئ.

﴿فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ﴾يعني بني اسرائيل دوه جماعتونو ته تقسيم شول. يو جماعت ايمان راوړودَعيسیٰ عليه السلام تصديق ئې اوکړو،اويوجماعت کفراوکړو اوتکذيب ئې اوکړو.﴿فَأَيَّدۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَىٰ عَدُوِّهِمۡ فَأَصۡبَحُواْ ظَٰهِرِينَ﴾مشهوره داده چه په شريعت دَ عيسیٰ عليه السلام کښې قتال حکم نه وؤنوپدی وجه دلته دَنصرت اوغلبې نه مرادپه اعتبار دَ حجت او برهان سره غلبه ده، بعضِ وائي چه رفع عيسیٰ عليه السلام نه ورستومؤمنانواوکافرانومينځ کښې قتال اوشونوالله تعالیٰ مؤمنانوته غلبه ورکړه،ليکن داقول خلاف مشهوردې، تهانوی رحمه الله فرمائي چه ممکنه ده چه ابتداءً جنګ دَ کافرانونه شوې وی اومؤمنانومدافعت کړې وی، نو دا په حکم دَقتال کښې نه دې داخل.

آیاتها (۱۱)	سورة الجمعة مدنية	رکوعاتها (۲)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دې شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۶۲) وحسب النزول (۱۱۰)

نزلت بعد الصّف وقبل الفتح

ربط: (۱) ماقبل څلور(۴)سورتونه دَسورة حدید په دويم مضمون يعنى جهادفی سبيل الله مرتب وؤ، اوس آئنده څلور سورتونه،جمعه،منافقون،تغابن،طلاق په اول مضمون يعنى انفاق فی سبيل الله مرتب دی.سورت الجمعه دَ انفاق دَپاره يو تمهيد دې،ځکه انفاق دَ مسلمانانو يوه اجتماعی مسئله ده،او جمعي ورځ هم دَمسلمانو اجتماع وی،نوپديکښ دَ انفاق ترغيب سره دا مقصد ښه طريقي سره حاصليږی.

(۲)مخکښ سورت کښ دَرسول الله ﷺ دَبعثت بشارت وؤ« ياتي من بعد اسمه احمد » ديکښ دَ بعثت مقاصدو ذکر دې.

(۳)سورت الصف کښ د،يهود دَحضرت موسى عليه السلام سره دَعناد ذکروؤ،چې باوجود دينه چې ښه ورته پته ده چې موسى عليه السلام دَالله ﷻ رسول دې خوبيا يې هم ايمان نه راوړو،«کماقال تعالى:وقدتعلمون اني رسول الله اليکم، فلما زاغوا» دلته نبى کريم ﷺ سره دَعناد ذکر دې.

خلاصه: ابتداء کښ مسئله دَتوحيد ده،

آيت نمبر ۲ نه تر ۴ پورې،دې امت فضيلت بيان دې.

آيت نمبر ۵ کښ دَ يهودو اولې دعوې رد دې.

آيت نمبر ۷-۸ پورې دَيهود دويمې دعوې رد دې.

آيت ۹، ۱۰ کښ دَيهودو دريمې دعوې رد دې.

او آخر کښ مؤمناتو ته زجر دې.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ
پاکی بيانوی دَالله ﷻ هغه څيزونه چه په آسمانونکښ دی اوهغه څه چه په زمکه کښ دی،چه بادشاه دې،

الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ① هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّنَ رَسُولًا							
پاک دي، غالبه دي، حکمتونو والا دي . الله جل جلاله هغه ذات دي چه ليږلي ئی دي په اميانو کښې رسول							
مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ							
دَدوئ جنس نه چه لولي په هغوئ آياتونه دَ الله او پاکوی دوئ «دَ قباحتو نه » او ښائی ورته کتاب اوسنت،							
وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ② وَآخَرِينَ							
اوبيشکه وو دوئ مخکښې «دَمبعوث کيدلودَرسول نه» په ګمراهئ ښکاره کښې، ليږلي ئی دي نوروخلقوته							
مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ③ ذَٰلِكَ							
دَدوئ نه، چه تراوسه پورې نه دی پيوست شوی دَدوئ سره، اوالله غالبه دي حکيم دي، دا رالېږل دَرسول							
فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ④							
فضل دَالله دي ورکوی ئی چاته ئی چه خوښه شی، اوالله جل جلاله خاوندِدَفضل لوئ دي							

﴿ يُسَبِّحُ لِلَّهِ ﴾ ديکښې مسئله توحيد بيان دي.

﴿هُوَ ٱلَّذِى بَعَثَ فِى ٱلْأُمِّيِّـۧنَ ﴾ دادَ دي امت **فضيلت بيان دي**، يعني نبی کريم ﷺ بعثت، دَ دي امت دومره لوئ فضيلت دي چې دابل چاته نه دي حاصل، دوئ اميان وو، هغه دَخپل تعليم وتربيت اوتزکيه په برکته دوئ نه داسې خلق جوړ کړل چې دوئ دَنورودَپاره مقتديان اوګرځيدل، اوقيامته پورې راتلونکی انسانانوته ئې داسې هدايت پريخودلو چې څوک پرې هم عمل کوی، نو هغه به يو کامل مکمل انسان جوړيدلې شی.

﴿ٱلْأُمِّيِّـۧنَ ﴾ نه مرادعرب دی ځکه چه اکثرو پدوئ کښې ليکل اولوستل نه شول کولې، په صحيحينو وغيره کښې دی "إنَّاأمة أمية لانکتب ولانحسب" نوامی منسوب دې ام يعنی مور ته، انسان چه دَ مور نه پيدا شی نوليکل اولوستل نه شی کولې، ﴿رَسُولاً مِّنْهُمْ﴾ واضح دليل دي چه حضور ﷺ بشر دي، ﴿يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتِهِۦ ﴾ **د رسالت مقاصدو بيان دي**، دا **اول مقصد** دي، چې

الله ﷺ آيات اواحكام به په خلقو لولي.«يتلوا»واحدصيغه ده دَجمع نه ده، ﴿وَيُزَكِّيهِمْ﴾دويم مقصد دې يعنى غلط اوفاسد عقائد اعمال اواخلاقو نه خلق پاكول ﴿وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ﴾دريم مقصد دې،او«الكتب» نه مرادمعانى دَ كتاب الله دى ځكه چه دَالفاظوذكر په «يتلوا» كښ راغلې دې، ﴿وَٱلْحِكْمَةَ﴾دَ راجع قول په بناء دَدينه مراد سنت دَ رسولﷺ دې.

تنبيه:دَدى آيات تفصيلى تفسيراومنكرينوحديث باندې رد دَسورة البقرة آيت(١٢٩) اوآلِ عمران(١٢٤) كښ دَوالدمحترم غفرالله له دَلاسه ليكلې شوې دې هلته دى اوكتلې شى.

﴿وَإِن كَانُوا۟﴾"ان"مخففه عن المثقله دې﴿مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ﴾يعنى دَحضورﷺدَمبعوث كيدلونه قبل دوئ په شرك اودَجاهليت په ګنده رسمونوكښ مبتلاوؤ،نوبعثت دَنبى كريم عليه السلام په دوئ لوئ احسان دې.

﴿وَءَاخَرِينَ مِنْهُمْ﴾«آخرين» جمع دَآخر ده پمعنى "غير" كښ استعماليږى،دلته ترينه مراد يا غير عرب يعنى عجم دى، اودې تائيد دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه حديث نه هم كيږى چى مونږ نبى كريم ﷺ سره ناست وؤ چې داسورت نازل شو،نبى ﷺ په مونږ دااولوستلو،كله چى «وآخرين منهم لما يلحقو بهم» ته اورسيدو نو يو صحابى عرض اوكړو،چى يارسول الله ﷺ دا كوم خلق دى چى لا تراوسه پورې مونږ سره ميلاؤ شوى نه دى،نو نبى كريم ﷺ خپل لاس سلمان فارسى رضي الله عنه باندى كيخودلو او اوئى فرمائيل:چى قسم مې دې وى په هغه ذات چى هغه په قبضه كښ ځماځان دې كچرته ايمان ثريا ستورى سره هم وى نودَده قوم به هغه حاصل كړى، نو ديكښ اشاره ده چى دينه مراد اهل عجم دى،برابره خبره ده كه هغه وخت موجود وؤ او كه روستو راغلى دې او يا راروان دى،البته موجودينو په حق كښ« لما يلحقوا » نه مراد "لحوق فى الاسلام" دې ،يعنى تر اوسه ئې لا ايمان نه دې راوړې خو عنقريب چى ايمان به راوړى، اوغير موجودينو حق كښ "لحوق" نه مراد متبادره معنى ده، يعنى لحوق زمانى دې.

يا«آخرين» نه مراد دلته مغائرت زمانى دې يعنى موجودينو نه علاوه چى څوک هم دى برابره خبره ده چى هغه عرب وى اوكه عجم تولوته نبى كريم ﷺ مبعوث شوې دې.

«آخرين» **يا حالت جري** كښ دي اوعطف دې په « الامين» اي بعث في الآخرين، يا «عليهم» ضمير مجرور باندې، اي: يتلو على الآخرين آيته ، **يا حالت نصبي** كښ دي، "واو" بمعنى "مع" دې ،او مفعول معه دې او دې تعلق « يتلو، يزكي، يعلم » درې وارو فعلو نوسره دې او د هغوئ پکښې تنازع ده، يعنى بعثت مقاصد صرف امیینو پورې خاص نه دى بلکه «آخرين» هم په دې کښ شامل دى،**او يا** « يعلمهم » ضمير منصوب باندې عطف دې يعنى د آخرينو دپاره هم معلم دې.

﴿مِنْهُمْ﴾ اي كائنين منهم يعنى دوئ سره به يې تعلق وى، يا صرف ديني ،اويا دينى او نسبى دواړو اعتبار سره ،ضمير مجرور «الامين» ته راجع دې او ياجارمجرور «آخرين» سره متعلق کيږى، اي مغائرين لهم يعنى چې دَامیینو نه غير دى، (حدائق الروح والريحان)

﴿وهو العزيز الحكيم﴾دا بمنزله دليل دې ځکه چې کله دا اوئيلى شو« وآخرين منهم» نو ذهن کښې دا خبره راتله چې آخرينو ته به دَنبوت مقاصد څنګه رسى نو الله ﷻ اوفرمائيل چې ځه قادريم اوځمادَحكمت هم داتقاضا ده، لهذاقيامت پورې ماخپل قوت اوحکمت سره ده د دې تکوينى انتظام کړې دې.

﴿ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ﴾اشاره ده مذكور ټولو صفاتو ته يعنى دَنبى كريم ﷺ بعثت تلاوت ، تعليم و تزكيه،او انقاذ من الضلالة داټول دَالله ﷻ په تاسو فضل عظيم دې، دې فضيلت کښ درسره بل څوک شريک نشته.

فائده: دې آيتونو کښ دَدې امت څوفضيلتونه بيان شول:

(۱)الله ﷻ پکښ خپل آخرى پيغمبر مبعوث اوفرمائيلو.

(۲)باوجود دَدينه چې دوئ اميان وؤ، جهالت کښ پراته وؤ،الله ﷻ دَنبى كريم ﷺ دَتعليم وتزكيه په برکته مقتديان اوګرځولو.

(۳)دَنبوت مقاصد تلاوت،تعليم تزكيه دَنبى كريم ﷺ نه بعد دوئ ته حواله دې،اوهغه کار چې دينى ذمه وارى وه اوس دَدوئ سره ده، دوئ به يې آخرينو ته رسوى.

مَثَلُ	الَّذِيْنَ	حُمِّلُوا	التَّوْرٰىةَ	ثُمَّ	لَمْ	يَحْمِلُوْهَا	كَمَثَلِ الْحِمَارِ
مثال دَهغه خلقوچه مکلف (پابند) کړې شوی ووُدَعمل په تورات،بیائی اونکړوعمل په هغی.په شانته دَخره دی							
يَحْمِلُ	اَسْفَارًا ۭ	بِئْسَ	مَثَلُ	الْقَوْمِ	الَّذِيْنَ	كَذَّبُوْا	بِاٰيٰتِ اللّٰهِ
حه بارکړی ئی وی غټ کتابونه،ډیربدي مثال دَهغه قوم چه تکذیب کوی په آیاتونودالله.							
وَاللّٰهُ	لَا	يَهْدِي	الْقَوْمَ	الظّٰلِمِيْنَ ۝			
اوالله ﷻ	هدایت	نکوی	قوم	ظالمانوته			

﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ﴾دیکښ دَ یهودو اولې دعوې رد دې،چې دوئ به وی:مونږ ته په تاسو فضیلت حاصل دې،ځکه چې مونږ اهل کتاب یو اوتاسو امیان یئ ،الله ﷻ فرمائی چې دوئ کوم په خپل کتاب باندې عمل کړیدی؟ کچرته واقعی اهل کتاب وې نو خپل کتاب باندې دې عمل اوکړی چې هغې کښ دَنبی کریم ﷺ صفات ذکر دی اوپه هغه باندی ایمان راوړلو حکم دې،کتاب احکاماتوباندی عمل نه کولو باوجود اهل کتاب کیدل داسې دي لکه خرباندې چې لوئ لوئ کتابونه بازکړی، نو کتابونه بار کیدل ځنګه هغه د پاره فضیلت خبره نه ده نو داسې د دوئ د پاره هم نه ده.

﴿حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ﴾ اي كلفوا العمل بها، یعنی هغی باندی عمل کولو مکلف ګرځولی شوی وو، ﴿ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا ﴾ اي لم يعملوا بها یعنی بیا پری عمل اونکړو،((كمثل الحمار)) خره سره تشبیه ورکولو دَهغوئ بې وقوفتیا اظهار اوتحقیر مقصود دې.﴿يَحْمِلُ أَسْفَارًا ﴾دَ سفر جمع ده، غټ کتاب ته وائی،یعنی لکه څرنګه چه په خرباندی دَغټو کتابونو بار پروت وی اوروان وی ماسوئ دَتکلیف او سترتیانه ورته هیڅ فائده نه ورکوی،دغه شان دایهودیان هم دی. ﴿الظّٰلمين﴾ظالمان ورته په دې وجه اوونیلې شو،چې تورات کښ دوئ ته دَنبی کریم ﷺ اتباع او تصدیق حکم شوې وو او دوئ د تصدیق په ځائ تکذیب کوی.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ هَادُوْٓا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَآءُ لِلّٰهِ

اووايه اې پيغمبره! اې يهوديانو! كچرته گمان كوئ تاسوچه تاسو دوستان يئ د الله،

مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهٗٓ

په غير د نورو خلقونه نوتاسواوغواړئ مرګ كچرته يئ تاسو ريشتني اوبه نه غواړي دوئ مرګ

اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ۝٧ قُلْ

هيڅ كله پوجه د هغه عملونوچه مخكښ ليږلى دى لاسونو د دوئ، اوالله ښه پوهه دې په ظالمانو. اووايه

اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِيْ تَفِرُّوْنَ مِنْهُ فَاِنَّهٗ مُلٰقِيْكُمْ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ

بيشكه چه هغه مرګ چه تختئ ورنه تاسونوبيشكه هغه راتلونكې دې تاسوته بيابه بوتلې شئ تاسو

اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝٨

هغه ذات طرف ته چه عالم دې په پټ اوښكاره. پس خبربه كړى تاسوپه هغه عملونوچه تاسو كول.

﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ هَادُوْٓا اِنْ زَعَمْتُمْ﴾ ديكښ د يهودو دويمې دعوې رد دې، چې مونږ ته په تاسو باندې ځكه فضيلت حاصل دې چې مونږ د الله ﷻ اولياء، ابناء او احباء يوؤ، اوجنت به صرف مونږ ته ميلاويږي، نوالله ﷻ ورته اوفرمائيل چه كچرته تاسوپدى خپله خبرې كښ ريشتنى يئ نومرګ اوغواړئ.

د سورة بقرى په تفسير كښ تيرشويدى چه دابن عباس ؓ نه مروى ده چې مراد د ﴿فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ﴾ نه مباهله ده او په دې آيت كښ دعوت د مباهلى دې، ابن كثير ؒ هم دامتعينه كړې ده چه مراد ترينه دُعاعلى وجه المباهلة ده، عام مفسرين داسې توجيه كوى چه كچرته تاسو ريشتنى يئ پخپله دعوه نومرګ اوغواړئ ځكه چه كوم څيزد محبوب د حصول ذريعه اوسبب وى نود هغى د ذريعې طلب ضرورى وى، اګركه داذريعه فى نفسه مكروه اوترخه وى، نوچه جنت تاسولره يقينًا دې، اوتاسو الله ﷻ ته ډير محبوب يئ- اوجنت ته د رسيدلو اوالله ﷻ سره ملاقات ذريعه خو مرګ دې- نو د موت سوال اوكړئ، ليكن مونږ دا پيشن ګوني كوؤ چه تاسو

دَ مرګ تمنا هيڅ کله نه کوئ، نو معلومه شوه چه تاسو کاذبان يئ.دَ دې مزيد تفسير پاره اوّل جلد صفحه (۲۰۸) آيت نمبر (۹۴) مطالعه اوکړئ.

﴿قُلۡ إِنَّ ٱلۡمَوۡتَ ٱلَّذِي تَفِرُّونَ مِنۡهُ﴾ ماقبل سره متعلق دې، چه دَ کوم مرګ د يرې نه تاسو دَ مباهلې نه تختئ هغې نه خلاصيدل بياهم نشته، کقوله تعالى: اين ماتکونوا يدرکم الموت و لوکنتم ... (النساء:78) ﴿فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمۡ﴾ اسم موصول متضمن دې معنى دَ شرط لره نو ځکه فاء داخله شوه، .

يَٰٓأَيُّهَا	ٱلَّذِينَ	ءَامَنُوٓاْ	إِذَا	نُودِيَ	لِلصَّلَوٰةِ	مِن	يَوۡمِ	ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ
اې	ايمان والو!	کله چه	اوازاوکړې شي	(اذان) لپاره	دَمونځ	په	ورځ	دَجمعې نواهتمام سره ځئ
إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ	وَذَرُواْ	ٱلۡبَيۡعَۚ	ذَٰلِكُمۡ	خَيۡرٞ	لَّكُمۡ	إِنۡ	كُنتُمۡ	تَعۡلَمُونَ ۝
ذکر دالله ﷻ ته	اوپريږدئ	بيع، دا	ډيرغوره	دې	تاسولره	کچرته	تاسو	پوهيږئ،
فَإِذَا	قُضِيَتِ	ٱلصَّلَوٰةُ	فَٱنتَشِرُواْ	فِي	ٱلۡأَرۡضِ	وَٱبۡتَغُواْ	مِن	فَضۡلِ ٱللَّهِ
پس کله	چه اداکړې شي	مونځ	نوخواره شئ	په	زمکه کښې	اوطلب کړئ	دَ	فضل دَالله ﷻ (رزق)
وَٱذۡكُرُواْ	ٱللَّهَ	كَثِيرٗا	لَّعَلَّكُمۡ		تُفۡلِحُونَ ۝			
اوذکرکوئ	دَالله ﷻ	ډير، لپاره	دَدې	چه	تاسوکامياب	شئ،		

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ﴾ ديکښې دَ يهودو دريمې دعوې رد دې، چې دوئ به يوم السبت باندې فخرکولو، اودَ هغې په ذريعه ئې خپل فضيلت ظاهرولو، نو الله ﷻ دې آيتونو کښې مسلمانانوته دَجمعې مونځ ترغيب ذکر کوی، ځکه چې دايوم السبت په مقابله کښې مسلمانانو ته ورکړی شوی ده اودهغې نه غوره ورځ ده.

﴿نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ﴾ دينه مراد اذان ثاني دې چه په وخت دَ قعود امام په منبر باندې کيږي، ځکه اذان اول دَ نزول قرآن په وخت کښې نه وؤ، دَحضور ﷺ په وخت کښې به يو اذان کيدلو، دَ ابوبکر رضي الله عنه اودَحضرت عمر رضي الله عنه هم دغه معمول وؤ، ليکن چه کله دَعثمان رضي الله عنه خلافت راغې او

خلق زيات شول، کورونه دَ مسجدنبوی ﷺ نه لرې شول، نوعثمان ﷺ امر اوکړو دَاول اذان، چه دَ مسجدنبوی نه بهردَ زوراء پـه مقام کښې به کيدلو، خلقوبه دا اذان واورېدلو نوجمات ته به راغلل ، بيابه دويم اذان اوشو، اذانِ اول هم مسنون دې دَ وجه دَ قول دَحضور ﷺ نه علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين من بعدي دغه رنګه صحابه کرامو کښې هيڅ چاهم په اول اذان باندې اعتراض اونکړو، په دې وجه احنافورحمهم الله تعالى په نيز دَ بيع وغيره په حرمت کښې اذانِ اول حکم په مثال دَثلني اذان دې، يعنى دَاذان اول نه ورستوبيع وغيره مشاغل ممنوع اوګرځی، ځکه چه دَعلت په اشتراک سره اشتراک په حکم کښې هم راځی، البته آذان قديم «اذان ثانی» کښې داحکم منصوص او قطعی دې او اول اذان کښې داحکم مجتهد فيه او ظني دې «عثمانی».

﴿مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ﴾ من پمعنی دَ في دې ای في يوم الجمعة، کمافی قوله تعالى:«اروني ماذا خلقوامن الارضِ» ای فی الارض«روح» يا من بيانيه دې دَ اذا بيان او تفسير کوی «کشاف» **جُمُعَة** بضم الميم هم راغلې دې اوبالسکون هم راغلې دې، پمعنی دَمجموع سره، جمعې ورځی ته ځکه جمعه وائی چه خلق پکښې دَ لرې لرې نه دَجمعې مونځ لپاره راجمع کيږی، **بعضِ وائی** چه په دې ورځې آدم علیه السلام دَخپلی بی بی حواء سره په زمکه ميلاؤشوې وؤ، ځکه ورته جمعه وائی. **بعضِ وائی** چه په دې ورځی خلقت دَآدم علیه السلام جمع شوې وو.

جاهليت په زمانه کښې ديته يوم العروبه وئيلی کيدل، دَعروبه معنی رحمة ده «روح المعانی».

اودجمعه اطلاق ټولونه اول کعب بن لؤی«دحضور ﷺ جدامجد» کړې دې او يا پرې اسلام کښې شويدې، لکه بعضو رواياتو کښې راځی چه دَحضور ﷺ دحکم مطابق انصارو دَ هجرت نه قبل اجتماعی عبادت لپاره داورځ مقرره کړې وه، خالی ورځ دَيهودواوداتوار دَ نصارىٰ وؤ د پاره متعينه وه، نومسلمانان سعدبن زراره ﷺ خواته جمع شول، هغه ورته وعظ او نصيحت اوکړو بيا ئی ورته دوه رکعته مونځ اوکړو، نودَغی وخت نه دی ورځی ته جمعه اووئيل شول، ليکن دا وربانـدی فرض نه وؤ، هجرت نه ورستواول کال باندی داآيت نازل شو او دَجمعی مونځ فرض شو ، بعضِ وائی اصح داده چه په شپږم کال دَهجرت دَجمعی مونځ فرض شوي دې. «روح المعانی»

ملائکه به په قیامت کښ دی ورځی ته یوم المزیدوائی ځکه چه په دې ورځ به الله ﷻ اهلِ جنت ته تجلی کوی. په احادیثوکښ دې ورځې ته سیدالایام اوافضل الایّام وئیلي شوي دي، په دې ورځې کښ یوداسې وخت دې چه دَحرام سوال نه علاوه پکښ هره دعاقبولیږی، تعین دَ دغی ساعت نشته، الله ﷻ خفی کړیدي په شان دَاسم اعظم اولیلة القدر

﴿فَٱسۡعَوۡاْ﴾ مراد دَسعی نه منډه وهل نه دی، ځکه چه په حدیث کښ دی: اذا اُقیمت الصلاة فلاتأتوها و انتم تسعون، واتوها و انتم تمشون ، وعلیکم السکینة ، فما ادرکتم فصلوا وما فاتکم فاتموا، بلکه مرادورنه اهتمام سره اواول وخت کښ تلل مراد دې. دَ ﴿ذِكۡرِ ٱللَّهِ﴾ نه مرادخطبه او مونځ دواړه دی، ﴿وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَ﴾ مراد دَبیع نه مطلق عقداومعاملات دی، که بیع وی که شراء وی او که اجاره وغیره وی، او امر دَ وجوب لپاره دې، نو دَ اذان نه ورستو دا هر څه حرام دی. صاحب دَ روح المعانی دَ عطاء نه نقل کړي دی چه مباح کار، کورته راتلل اوخط کتابت کول وغیره ټول حرام دی دَاذان دَجمعی نه ورستو. ﴿ذَٰلِكُمۡ﴾ ای السعی الی ذکرالله وترک البیع (روح).

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ امر دَ اباحت دپاره دي ﴿وَٱبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ﴾ فضل الله نه مرادرزق اوربح ده، بعضِ سلفونه مروی ده چه کوم سړي دَجمعی مونځ کولو نه ورستوتجارت اوکړی نو الله ﷻ به هغی کښ اویا (۷۰) درجی برکت اچوی (ابن کثیر).

﴿وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا﴾ یعنی چه کله تاسوبیع شراءکوی نوبازارونه دَغفلت ځائ دي نوهلته ذکر ډیر کوئ، حدیث کښ دی چه څوک بازارته لاړشی اوهلته دادعااووائی: لااِله الاّالله وحدهٗ لا شریک له، له الملکُ وله الحمدوهوعلی کلّ شئ قدیر، هغه ته لس لاکهه نیکیانی ورکولې کیږی لس (۱۰) لاکهه ګناهونه ئی معاف کیږی.

وَإِذَا رَأَوۡاْ تِجَٰرَةً أَوۡ لَهۡوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيۡهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمٗاۚ قُلۡ
کله چې اولیدلو دوئ تجارت او لهوه نو منډې ئي کړی هغی ته او پریخودې ئي ته ولاړ ، ته ورته اووایه

مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ⑪
هغه څه چه الله جل جلاله سره دی غوره دی دلهوی نه اودتجارت نه،اوالله جل جلاله ډیرغوره دې درزق ورکونکونه

﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا﴾ دا زجر دې بعضې مؤمنانو ته. بخاری،مسلم، وغیرهما کښې د جابر بن عبدالله رضی الله عنه نه مروی دی چه یوځل حضور ﷺ دجمعې په ورځ خطبه فرمایله چه مدینې ته تجارتی قافله راغله،صحابه کرام چه خبرشول نوورپسی لاړل صرف دولس(۱۲)کسان ورسره په مسجدکښې پاتې شول،نوالله جل جلاله داآیت نازل کړو،په یوروایت کښې دی چه دولس سړی او وه(۷)ښځې پاتې شولې،نوحضور ﷺ اوفرمائیل کچرته تاسو ټول تلی وئ نو دا "وادی" به ټوله په تاسودَ اُورنه ډکه شوی وه.

«اذا» دلته دَماضی معنی ورکوی،استقبال دَپاره نه دې،(روح المعاني،التحرير والتنوير) دَ «لهوا» نه مراد، هغه دف وغیره دې چه دَقافلې راتلووخت کښې به وهلې کیدلو. « انفضوا الیها » "ها" ضمیر « تجارة » او « لهوا» دواړو ته راجع دې، او عطف په « او» سره شوې دې، نو ځکه ورته ضمیر دَ مفرد راجع شو،او چونکه دې "انفضاض" او وتلو اصل سبب تجارت وو،لهو نه وه نو ځکه ضمیر د مؤنث راوړلې شو،او دیکښې اشاره ده دیته هم چې تجارت دَ وجهې نه خطبه پریخودل ګناه ده حالانکه تجارت یو مباح امر دې، نو لهو دَوجهې نه پریخودل خولاغټه ګناه ده. ﴿وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا﴾استدلال کړې شوې دې په دې سره په مشروعیة دَقیام په خطبه کښې،

﴿قُلْ مَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ﴾یعنی ثواب اونعمتونه دَجنت،﴿وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾نوپس الله جل جلاله طرف ته سعی اوکړئ اودَهغه نه رزق طلب کړئ.

ركوعاتها (۲)	سورة المنافقون مدنية	آياتها (۱۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكې دې شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۳) وحسب النزول (۱۰۴)

نزلت بعد الحج و قبل المجادلة

ربط : ماقبل سورة كښې دَانفاق حكم وؤچه دَجمعي خطبى ته حاضريدئ او انفاق فى سبيل الله مسائل آورئ، اوس دې سورة كښې هم دَانفاق حكم دې چه زمونږدَدركړې شوى مال نه دَمرګ نه مخكښې مخكښې انفاق اوكړئ.

خلاصه: منافقانو ته زجرونه اودَهغوئ نه شكوى دى، چه دوئ وائى په مهاجرينو باندى مال مه خرچ كوئ، اودَهغوئ دَاحوال خبيثه ؤبيان دې، آخر كښې مقصودى مضمون يعنى دَانفاق في سبيل الله حكم دې (تمت).

شانِ نزول: روايت دې چه په سفردَغزوه بنى مصطلق كښې دَيومهاجر صحابى ﷺ اوانصارى صحابى په څه خبره په اوبو باندى جګړه اوشوه، نومهاجرصحابى په انصارى باندى ګزاراوكړو، نوانصارى صحابى خپلو انصاروته آوازاوكړو: ياللانصار، اې انصارو راشئ، مهاجر خپلو مهاجرينو ته اواز اوكړو: ياللمهاجرين، قريبه وه چه دَانصارو اومهاجرينو مينځ كښې لويه جګړه شوې وې، حضور ﷺ تشريف راؤړو اواوئى فرمائيل: مَابال دعوىٰ الجاهلية، اوبيائى او فرمائيل: دعوها فانّها مُنتنةٌ، دا بدبوداره دعوه پريږدئ، دَصحابه ؤپه مينځ كښې روغه اوشوه، رئيس المنافقين عبدالله بن سلول چه خبرشونوئى وئيل: چه زمونږاودَمهاجرينو مثال خو داسى ده لكه متل دې چه سَمِّن كلبك ياكلك خپل سپې غټ كړه چې تااوخرى داتاسودَخان سره پخپله اوكړل، پخپلوكورونوكښې موورته ځائ وركړو، خرچې موورباندى اوكړې نواوس دوئ قوى شول اوتاسوضعيف شوئ، لهذا پدوئ خرچې مكوئ چه چرته بل ځائ ته لاړشى، اودائى هم اووئيل ﴿لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ﴾ زيدبن ارقم ﷺ هم پدغه موقع باندې موجود وو، كله چې يې دغه خبره واؤريدله، نو حضور ﷺ ته يى داخبره

اورسوله، حضرت عمرﷺ اجازت طلب کړو یارسول الله! ماته اجازت راکړه چه دَدی منافق سر پریکړم ، لیکن نبی کریم علیه السلام دې منع کړو ،چه خلق به وائی داپیغمبرخپل ملګری قتلوی، بیا حضور ﷺ عبدالله ابن سلول راواوغوښتلو ،تپوس ئی ورنه اوکړوآیاتاداخبره کړیده؟ هغه ورته قسمونه اوکړل چه ماداسی څه خبره هم نه ده کړې،اوزیدﷺ کاذب دې،زیدﷺ چونکه پدغه وخت کښ کم عمره وو نوحاضرینو اووئیل چه کیدیشی زیدﷺ ته وهم شوې وی اوعبدالله به داخبره نه وی کړې،نوحضورﷺ دَعبدالله بن سلول تصدیق اوکړو.اودَزیدﷺ خبره ئی اونه منله،زیدبن ارقمﷺ فرمائی چه څه پدې سخت ملامته شوم،اودومره پریشانه شوم چه دومره بل څوک نه وو پریشانه،دَزیدﷺ یقین ووچه الله ﷻ به خمادَتصدیق باره کښ خامخاوحی نازلوی حتّی چه پدغه سفرکښ داسورة نازل شو،دَزیدﷺ تصدیق اوشواودَعبدالله بن سلول تکذیب اوشو ، بعضِ صحابه ؤابن سلول ته اووئیل چه ورشه معافی اوغواړه حضورﷺ به درته معافی اوکړی او مغفرت به درله اوغواړی لیکن ده انکاراوکړو.چه ورستوراروان دی.

إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَـٰفِقُونَ قَالُوا۟ نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ
کله چه راسی تاته منافقان وائی دوئ ګواهی کوؤمونږچه بیشکه ته یقیناً چی دَالله رسول ئی،اوالله ﷻ پوهیږی
إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ ٱلْمُنَـٰفِقِينَ لَكَـٰذِبُونَ ①
چه ته خمخادَهغه رسول ئی،اوالله ﷻ ګواهی ورکوی چه بیشکه منافقان دروغژن دی

﴿إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَـٰفِقُونَ﴾ دیکښ دَ **منافقینو اول خباثت ذکر** دې چی دوئ دروغو ګواهانی ورکوی،او« المنافقون» نه مرادعبدالله بن أبي دې او دَ ده ملګری دي، « نشهد انک لرسول الله» مونږ تاواقعی دَالله ﷻ رسول ګنړودَزړه نه داګواهی ورکوو. ﴿وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ﴾ جمله معترضه ده راوړې شوې ده دَ پاره دفعِ توهم، چه سامع دا توهم اونکړی چه قول دَدوئ «انک لرسول الله» هم کذب دې.

﴿وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ ٱلْمُنَـٰفِقِينَ لَكَـٰذِبُونَ﴾ دامنافقینو دعوې رد دې تکذیب یاراجع دې شهادت دَدوئ ته،یعنی دوئی ته،یعنی دوئی دروغژن دی په شهادت کښ ځکه شهادت دَزړه خبری ته وائی نو الله ﷻ فرمائی چه دوئ دروغ ژن دی،دادَدوئ زبانی جمع خرچ دې ، زړه نه

دوئ ستاد رسالت منکرین دی.یاتکذیب په نسبت سره اعتقاد دَدوئ ته دې،یعنی دروغژن دی په مشهود به کښې دَخپل

اِتَّخَذُوْٓا	اَيْمَانَهُمْ	جُنَّةً	فَصَدُّوْا	عَنْ	سَبِيْلِ	اللّٰهِ	اِنَّهُمْ	سَآءَ
نیولی دی دوئ	قسمونه خپل	ډال	پس منع شول دوئ	دَلاری	دَالله	جل شانه،بیشکه دوئ		ډیربددی
مَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ ۞	ذٰلِكَ	بِاَنَّهُمْ	اٰمَنُوْا	ثُمَّ	كَفَرُوْا	
هغه عملونه چه	دوئ	ئی کوی،	داپه وجه دَدې	چه بیشکه دوئ	ایمان	راوړوبیائی	کفراوکړو	
فَطُبِعَ	عَلٰى	قُلُوْبِهِمْ	فَهُمْ	لَا	يَفْقَهُوْنَ ۞			
نومُهروهلې	شویدې	په	زړونودَدوئ	پس	دوئ	نه	بوهیږی	

﴿اتَّخَذُوٓا أَيْمَـٰنَهُمْ جُنَّةً﴾داد َ منافقانو دویم خباثت ذکرکیږی،چه دَروغوقسمونه ئی دَخپل ځان دَ بچ کولو لپاره ډهالونه جوړکړیدی،چی هغی په ذریعی سره دوئ یو طرف ته ځان مسلمانان ظاهری کړی اودَ مجاهدینونه پرې خپل جان ومال بچ کړی،اوبل طرف ته پری مسلمانانو ته نقصان رسوی،چی کوم خلق اسلام راوړل غواړی،یااسلام دَپاره جانی ومالی یا بل څه تعاون کول غواړی دوئ مختلف شکوک وشبهات اوحیلو حربوسره (هغوئ) په لار کښی رکاوټونه پیدا کوی،چونکه دوئ ځان مسلمانان اودین همدرد ظاهر وی نودې وجهی نه ځنی خلق دَدوئ سازشونو شکار شی.

﴿فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾فاء تفریعیه ده یعنی دروغو قسمونو خوړلودَوجهې نه دوئ چونکه ځان مؤمنان ظاهرکړی نو بیا دوئ ته ډیر ښه موقع میلاو شوی،او مختلفو طریقوسره خلق دَاسلام نه منع کول شروع کړی.﴿ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾نه مرادنفاق اودَدروغو قسمونه دی،

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ ثُمَّ كَفَرُوا۟ ﴾دې کښې دَدوئ خباثتونو وجه اوسبب بیانیږی،اشاره دَدوئ خباثتونو ته ده،یعنی وجه ئي داده، چی دوئ په ژبه ایمان راوړو اوپه زړه کښې ترینه منکر وؤ، نو الله ﷻ ورله په زړه باندې مهرجباریت اولګولو،نو اوس دوئ هیڅ خیرنه پیژنی،خباثت دَ دوئ فطرت اوګرځیدلو.

وَإِذَا	رَأَيْتَهُمْ	تُعْجِبُكَ	أَجْسَامُهُمْ	وَإِن	يَقُولُوا تَسْمَعْ
اوكله چه ته اووينې دوئ نوپه تعجب كښ به واچوي تا جثې ددوئ، اوكه خبرې كوي دوئ نوغوربه كيدې ته					
لِقَوْلِهِمْ	كَأَنَّهُمْ	خُشُبٌ	مُّسَنَّدَةٌ	يَحْسَبُونَ	كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ
خبرودَدوئ ته.گويا كه دوئ لرگي دي تكيه كړې شوې ديوال ته.گمان كوي دوئ دهراواز چه واقع دې په مونږباندې.					
هُمُ	الْعَدُوُّ	فَاحْذَرْهُمْ	قَاتَلَهُمُ	اللَّهُ	أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ④
هم دوئ دشمنان دی.نوځان ورنه اوساته، هلاک دې كړي دوئ الله . كوم طرف ته اړه ولې كيږي					

﴿وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ﴾دا ئي بل قباحت ذكر كيږي،چې ظاهرې صورت ته اوگوری نوډير خائسته ، خبرې ئي ډيرې فصيحې،چې تاسو له به خوند درکوي ،خوچې باطن ته ئې اوگورئ نو انتهائي گنده، طلب نه خالي، دشمنئ نه ډک، بې فائده ،بزدله اويروندكي خلق دي.

﴿تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ﴾يعنى ظاهرى شكل وصورت اوهيئت ئې سړې په تعجب كښ اچوي،خه غوړ پړ وي،هندو پرې مسلمانيږي،﴿وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ﴾يعنى دومره فصيحه دی چه خلق ئې خبروته متوجه كيږي،ابن عباسﷺفرمائي چه عبد الله بن أُبي ابن سلول جسيم، فصيح وو ، مجلس دَ حضورﷺته به راتللوسره دَخپلوملگرو ،حضورﷺاوصحابه كرام به ئې شكل و صورت ته حيرانيدل،او دَ هغه خبرو ته به ئي غوږكيخودلو﴿كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ﴾يعنى ظاهرى چال چلن خو ئې ښه دې ليكن باطن كښ هيڅ نه وي،تش كدوان دی،مثال ئې داسې دې لكه لرگې چه ديوال ته تكيه كړې شوې وي،تشبيه دَ منافقانو دَ لرگو تكيه كړې شوؤ سره (۱) يا په عدم نفع اوخيركښ وركړې شوې ده. خكه چه كوم لرگې ديوال ته اودره ولې شي نو هغه بې فائدې وي په عمارت وغيره جوړه ولو كښ نه استعماليږي،ماسوا دَ سوزولو نه . نو دغه شان دامنافقين هم دي چې جهنم دَاور خشاك جوړيدونه علاوه بل څه سره نه جوړيگي. (۲) ياداچه دوئ په مجلس دَحضورﷺكښ تكيه لگه ولى داسې بې طلبه ناست وی لكه لرگې،چه په هيڅ هم نه پوهيږي.

﴿يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ﴾ اي واقعة عليهم. دوئ دومره بزدله دي چه څه شوک خبره کوي نودوئ يريږي چه لکه دا زمونږ خلاف څه خبره کيږي.مقاتل رحمه الله وائي چه چابه دڅه ورک شوي څيزاعلان کولوياڅه بل څه اعلان،نودوئ به اويريدل چه زمونږباره کښې اعلان دې، بعضِ وائي چه دوئ به هروخت کښې په ويره کښې وؤچه هسې نه الله تعالىٰ زمونږباره کښې څه نازل نکړي چه زمونږحقيقت ښکاره شي ((هم العدو))دادستاسو اصل دښمنان دي،خان ترينه ساتئ. ﴿قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ﴾الله دي دوئ غرق کړي په کومه روان دي،دومره هم حق ته نه گوري.

وَإِذَا	قِيلَ	لَهُمْ	تَعَالَوْا	يَسْتَغْفِرْ	لَكُمْ	رَسُولُ	اللّٰهِ لَوَّوْا
اوکله چه	اوئيلې شي	دوئ ته	چه راشئ	چه بخنه اوغواړي	تاسوله	رسول دالله تعالىٰ	نوکاږه کړي
رُءُوسَهُمْ	وَرَأَيْتَهُمْ	يَصُدُّونَ	وَهُمْ	مُسْتَكْبِرُونَ ⑤			
سرونه خپل	اووينې ته دوئ	چه منع کيږي(دراتلونه رسول الله ته)	اودوئ	تکبرکونکي دي			
سَوَاءٌ	عَلَيْهِمْ	أَسْتَغْفَرْتَ	لَهُمْ	أَمْ	لَمْ	تَسْتَغْفِرْ	لَهُمْ
برابرده	په دوئ باندې	که بخنه غواړې	ته دوئ لپاره	اوکه	نه	غواړې بخنه	دوئ لپاره،
لَنْ	يَغْفِرَ	اللّٰهُ	لَهُمْ إِنَّ	اللّٰهَ	لَا يَهْدِي	الْقَوْمَ	الْفَاسِقِينَ ⑥
هرگزبخنه	نه کوي	الله تعالىٰ	دوئ ته ، بيشکه	الله تعالىٰ	نه کوي هدايت	قوم	فاسقانوته

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ﴾دابل **قباحت دَ منافقانو** دې.چې انتهائي متکبر دي کله چې ترينه غلطي اوشي ، او ورته اويلې شي لاړ شئ رسول الله ﷺ ته چې مغفرت درله او غواړي نودوئ نه ځي، روايت کښې دي چه کله الله تعالىٰ دزيدبن ارقم رضي الله عنه تصديق اوکړو نو خلقو عبد الله بن أبي بن سلول ملامته کړو،اوبعضومسلمانانو ورته اووئيل،ورشه حضور ﷺ ته اودَخپل جرم اعتراف اوکړه هغه به درله بخنه اوغواړي ليکن ده انکاراوکړو،او ورته ئې اوئيل: تاسوراته وئيل چه ايمان راوړه نوايمان مې راوړو، تاسو راته اووئيل زکوة ورکړه نو زکوة مې ورکړو، اوس نور څه نه دي پاتې مگر داچه تاسومابه سجده کوئ محمد ﷺ ته.

﴿لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ﴾ تاوه ول دَسرونو کنایه ده دَتکبراواعراض نه.یاحقیقةً تاوه ول ورنه مراد دی لکه څنګه چه عادت دې دَانکارکونکو.

﴿سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ أَسۡتَغۡفَرۡتَ لَهُمۡ﴾دازجراوتخویف دې منافقانوته،چه دَدوئ مغفرت نشی کیدې اګرچه سید الکونینﷺ ورله مغفرت اوغواړی،څه ضروری تفسیردَدی آیت متعلق دَ لسمی(۱۰)سپاری په آخرکښې سورة التوبه کښې تیرشویدې هلته ئې اوګورئ.

هُمُ الَّذِيۡنَ يَقُوۡلُوۡنَ لَا تُنۡفِقُوۡا عَلٰى مَنۡ عِنۡدَ رَسُوۡلِ اللّٰهِ حَتّٰى يَنۡفَضُّوۡا
دا(منافقان)هغه دی چه وائی دوئ مه کوئ نفقه په هغه چاچه دَرسول الله سره دی لپاره دَدی چه تول خواره شی،
وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَلٰـكِنَّ الۡمُنٰفِقِيۡنَ لَا يَفۡقَهُوۡنَ ۞
اوخاص الله لره دی خزانی دَاسمانونو اودَزمکی لیکن منافقان نه پوهیږی.

﴿هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُواْ﴾دائی بل قباحت ذکر کیږی،چې دوئ وائی صحابه باندی خرچ مه کوئ،دوئ سره مالی تعاون مه کوئ،دامهاجره بې کوره خلق دی چې تاسو ورسره امداد بند کړئ نو دوئ به خپله نبی ﷺ اتباع پریږدی، قائل دَدی خبری رئیس المنافقین عبدالله بن ابي وؤ ، او نور منافقان ورسره په دې راضی وؤ.دَ آیت شانِ نزول ابتداءکښې تیرشویدې.﴿عَلَىٰ مَنۡ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ﴾ دینه مرادئی فقراء مهاجرینﷺ دی،﴿رَسُولِ ٱللَّهِ﴾ سره تعبیر ئې صرف ظاهراً کړیدې اعتقاداًئې ندی وئیلی﴿حَتَّىٰ يَنفَضُّواْ﴾حتیٰ تعلیلیه دې، انفضاض تفرق او انتشار ته وائی یعنی په دوئ خرچه بنده کړئ چې دوئ منتشر شی.

﴿وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾رد دې په قولِ مذکور دَ منافقانو،چې دَ اسمانونو او دَ زمکی دَ رزق خزانی صرف الله سره دی،مخلوق سره نه دی چه په چائ بندی کړی،لیکن منافقان په دې نه پوهیږی.

يَقُوۡلُوۡنَ لَـئِنۡ رَّجَعۡنَاۤ اِلَى الۡمَدِيۡنَةِ لَيُخۡرِجَنَّ الۡاَعَزُّ مِنۡهَا الۡاَذَلَّ ؕ
وائی دوئ(منافقان)کچری واپس شومونږمدینی ته نو خامخا اوباسی به عزت مند دَ مدینی نه ذلیلو لره،

وَلِلّٰهِ	الْعِزَّةُ	وَلِرَسُوْلِهٖ	وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ	وَلٰكِنَّ	الْمُنٰفِقِيْنَ	لَا	يَعْلَمُوْنَ ۝
اوخاص الله	لره دي عزة	اودهغه رسول لره دي	اومؤمنانولره دي	ليكن	منافقان	نه	پوهيږي

﴿يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ﴾ دا ئي **بل قباحت دې**. چې دوئ وائي:مونږ دمدينې معززين يو اودامهاجرين ذليل خلق دي،چې كله مدينې ته اورسو نو مونږ به دوئ دمدينې نه اوباسو. دَدې قائل هم ابن أبي بن سلول دې

﴿وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ﴾رد دې دَدوئ دَقول مذكور،يعنى دا خبره صحيح ده چې مدينې عزت مند خلق به ذليل خلق اوباسي ليكن عزت مند خلق خومؤمنان دى اوتاسو ذليل ئى،لهذا هم تاسو به دَمدينې نه اوځئ. تقديم دَخبر ((لله)) تخصيص لپاره شويدي.چې عزت صرف الله ﷻ او د الله ﷻ رسول او مؤمنانو دپاره دې، دوئ نه علاوه چې څوک هم دى هغه ذليل دي.

فائده: دې آيت نه ثابتيږي چې عزت معيار صرف الله ﷻ او د هغه رسول اتباع او اسلامى طورطريقې اواسلامى علوم دى، آه! انقلاب د زمانې ته اوګورئ چې نن په مسمانانو داسې زمانه راغليده چې هغوئ ته عزت په غيرو طريقو او دنيوى علومو و فنونو كښې ښكارى اودينى علوم اودَهغې حاصلونكى ورته سپک ليدې شى

فائده: ((خزائن السمٰوات)) تخصيص صرف الله ﷻ سره اوشو اوعزت تخصيص الله ﷻ، رسول اومؤمنانو درې واړو سره اوشو،ديكښې اشاره ده دې خبرې ته چې مؤمن مالداره كيدل ضرورى امر نه دې،البته عزت مند به خامخا وي.

په رواياتونوكښې راغلى دى چه دَعبدالله بن أبي بن سلول داخبره چه كله دَ ده ځوى واؤريدله، او هغه مخلص مسلمان وؤ،نوتوره ئى رااوباسله اوپلارته ئى اووئيل چه په الله ﷻ مې دې قسم وى تر هغې دې نه پريدم چه دااونه وائى محمّد ﷺ عزت مند دې اوځه ذليل يمه، حتّى چه پلار ئي دې خبرى وئيلو ته مجبورشولو.

يٰٓاَيُّهَا	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لَا تُلْهِكُمْ	اَمْوَالُكُمْ	وَلَآ	اَوْلَادُكُمْ
اې	ايمان والؤ!	غافله دې نكړى	تاسولره	مالونه	ستاسواونه	اولادستاسو

عَنْ ذِكْرِ	اللّٰهِ ۚ	وَمَنْ	يَّفْعَلْ	ذٰلِكَ	فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ	الْخٰسِرُوْنَ	۝٩
دذکرداللہ	نه.اوهرچاچه	اوکړو	داکارنودغه	خلق	هم	دوئ	تاوانيان	دی

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ﴾ داپه آخردَسورة کښې مؤمنانوته دَ انفاق فی سبيل الله ترغيب دې،مؤمنانوته حکم دې چه په مال او اولادکښې دومره انهماک مه کوئ چه په هغې سره دَالله ﷻ دَيادنه غافل شئ﴿ذِكْرِ اللّٰهِ﴾نه مرادمطلق عبادت دې ﴿وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ﴾يعنی دَدنياپوجه دَدين نه غافله کيدل ډيرلوئ تاوان دې،ځکه چه داغوره کول دَفانی خيزدی په مقابل دَباقی کښې.

وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ
او خرج کوئ دَهغې مال نه چه درکړيدې مونږتاسوته مخکښې ددينه چه راشي يودستاسونه مرګ
فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِيْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍ فَاَصَّدَّقَ
نوبيابه وائی اې ربه خما! ولې دی ورستو نه کړم څه ترنيتی نيزدی پورې.نوصدقه به مې کړې وې
وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝١٠ وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا ط
اوشوې به وې څه دَنيکانونه.اوهرګزنه ورستوکوی الله ﷻ هيڅ نفس لره کله چه راشی نيته دهغی.

وَاللّٰهُ	خَبِيْرٌ ۢ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ	۝١١
اوالله ﷻ تبنه	خبردې په	هغه عملونوچه	تاسوئی	کوئ

﴿وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ﴾ ترغيب دې انفاق ته صراحتًا،يعنی دآخرت دَذخيری جمع کولو دَپاره دَخپل مالونه څه حصه خرچ کوئ ﴿اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ ای: اماراته ومقدماته. يعنی دَ مرګ آثار راتلو نه مخکښې مخکښې نفقه اوکړئ ورنه بيابه تمنًاکوئ چه ياالله ماته لږغونته مهلت راکړه چه څه صدقه اوکرم،«لولا اخرتني»کښې «لو» تحضيض دپاره دې يعنی ولې دې ما له لکه نوره زندګي نه راکوله.

((فاصدق واكن من الصْلحين)) جواب "لولا" منصوب هم راځی، "أنْ" ناصبه مقدره د وجهی نه. او مجزوم هم راځی، دَ "إنْ" شرطیه مقدره دَ وجهی نه، نو دي وجهې نه ((اَصَّدَّقَ)) منصوب راغلیدې او ((اَكُنْ)) مجزوم راغلې دې، او ((اَكُنْ)) عطف دې په ((فَاَصَّدَّقَ)) باندې. دَ فاء مدخول نه دې. اي ان اخرتني اكن من الصالحين.

دغه شان تعبيز سره مختصر الفاظو کښې دوه فائدې حاصلې شوې. (۱) تسبب (۲) تعليق. مطلب به دَ آيت دا شي، اې ځما ربه تامالہ لګه نوره زندګی ولې نه راکوله، چې ما ستا په لار کښې مال خرچ کړې وې او اې ربه! که ته ماله زندګی راکړې نو څه به ښه کارونه کوم. ((التحرير والتنوير))

﴿وَلَن يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفۡسًا﴾ يعنی الله ﷻ هيڅ چاته هم دَمقرری نيتی نه ورستومهلت نه ورکوی، اوس درته ډيرمهلت دې چه څه نيک کارکوئ اوکړئ.

ركوعاتها (۲)	سورة التغابن مدنية	آياتها (۱۸)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۴) وحسب النزول (۱۰۸)

نزلت بعد التحريم و قبل الصّف

ربط: ماقبل سورة په آخرکښې دَانفاق حکم اوشو، دی سورة کښې هم دَانفاق حکم دې بطور ترقی، چه د اموال ستاسو دي ليکن په قرض ئی الله تعالی ته ورکړئ، څوګنه زيات اجربه ئی درته درکړی.

خلاصه: دې سورت دوه حصې دي:

اوله حصه ايت نمبر ۲ تر ۱۳ پورې ده.

آيت نمبر ۱ نه تر ۴ پورې توحيد بيان دي.

آيت نمبر ۵، ۶ کښې رسالت بيان دي.

آيت نمبر ۷ کښې معاد بيان دي.

آيت نمبر ۸ کښې ماقبل درې وارو مسئلو باندی تفريع ده.

آيت ۹، ۱۰ کښې بشارت او تخويف دي.

آيت ۹-۱۳ تسلی ده مؤمنانو ته

آيت نمبر ۱۴ نه د **سورت دويمه حصه** شروع کيږی، ديکښې دوه مانع دَانفاق ذکر کيږی، بيا انفاق حکم دي او آخر کښې دهغی ترغيب ذکر کيږی

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ
پاکی بيانوی الله جل جلاله لره هغه څه چه په آسمانونوکښی دی او هغه څه چه په زمکه کښی دی، هم ده لره بادشاهی ده،
وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ① هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ
او هم ده لره ثنا ده، او الله جل جلاله په هرڅه باندی قادر دي، الله جل جلاله هغه ذات دي چه پيدا کړی يئ تاسو پس ځنې په تاسو کښی

كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝٢
كافردى اوځينې په تاسوكښې مؤمنان دي.اوالله ﷻ په هغه څه چه تاسوئې كوئ ښه ليدونكي دي
خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ
پيداكړيدى الله ﷻ اسمانونه اوزمكه په حقه سره اوصورتونه ئې دركړيدي تاسو ته ښائسته صورتونه ئې دركړيدي
وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ۝٣ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
اوخاص هغه ته ورتلل دي.عالم دي الله ﷻ په هغې چه په اسمانونوكښې دي اوپه زمكه كښې دي
وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝٤
اوعالم دي په هغې چه پټوئ تاسواوپه هغې چه ښكاره كوئ يې.اوالله ﷻ ښه عالم دي په رازونودسينوباندې

﴿يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ﴾ دې ځائې نه **توحيد بيان** شروع كيږي.اوداتمهيد دې چې كائنات كښې چې څه هم دي هغه دَالله ﷻ تسبيح بيانوي.ځكه چې هغه دټول كائنات تن تنها بادشاه دې، اوصرف هغه دَحمد مستحق دې.اودَ هغه په هر څه باندې قدرت دې.

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾ دَ **اول دليل عقلي** په توحيد دې.﴿فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ﴾ دا دليل عقلي په ضمن كښې شكوه ده،چې الله ﷻ تاسو پيداكړئ.قوت اواستعداد يې درله دركړو،علمي اوعملي كمالاتو نه ئې مشرف كړئ،دې تقاضه خوداوه چې تاسوټولو ايمان راوړې وې، ليكن په ځائې ددې، تاسو په فرقو اوحصو كښې تقسيم شوئ.چاايمان راوړو اوچا كفر اوكړو،خو دا واورئ چې دا هرڅه الله ﷻ گورى هغهٔ په درله بدله دركوى.

﴿خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾ دا **دويم دليل عقلي دې** په توحيد،چې الله ﷻ د كائنات تخليق داسې انداز سره كړيدې چې هغې كښې دانسان سراسر نفع ده،دنيوى هم اخروى هم، اوانسان ئې هم دومره ښائسته نقشې باندې جوړكړيدې چې داسې ترتيب اوتناسق سره بل مخلوق نه دې جوړ.نو دا كارونه صرف الله كړي دي بل څوك داسې نشته چې دا كارونه اوكړي. ﴿واليه المصير﴾ دا تخويف اخروي دې چې دا كافران دې بې غمه كيږى نه،كائنات كښې

چې څه کیږی او څوک چې څه کوی ، دهغې ټولو رجعه الله ﷻ ته کیږی نو ستاسو اعمالوخبر هم الله ﷻ ته رسی .الله ﷻ به درله دهغې سزادرکوی.

﴿يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوٰتِ وَالْأَرْضِ﴾ دادریم دلیل عقلی دې په توحید ،چې الله ﷻ علیم بکل شئ دې.

اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ
آیا ندې راغلې تاسوته خبردهغې خلقوچه کفرئې کړې وؤمخکښې دَدینه،پس اوڅکلوهغوئ عذاب دعمل خپل
وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۞ذٰلِكَ بِاَنَّهٗ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ
اوهغوئ لره عذاب دې دردناک.داپه سبب دَدې چه وؤراتلل به دوئ ته رسولان دَدوئ په دلائلوښکاروسره.
فَقَالُوْٓا اَبَشَرٌ يَّهْدُوْنَنَا ۡ فَكَفَرُوْا وَتَوَلَّوْا وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ
نوئیل به دوئ آیا بشر به مونږته هدایت کوی.پس کفرئې اوکړواواعراض ئې اوکړواوښکاره کړه الله جل شانه غنی خپله.
وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ۞
او الله جل شانه غنی(بی پرواه)دې،ستائیلې شویدې

﴿أَلَمْ يَأْتِكُمْ﴾ دیکښې **مسئله رسالت بیان** دې،او رسالت نه انکار باندې تخویف دې،یعنی رسول الله ﷺ دَالله ﷻ رسول دې،ده باندی ایمان راوړئ،ګنې تاسوته دَ مخکښنو کفارو نمونې مخې ته دی، چې دَخپلو رسولانو تکذیب ئې اوکړو،نو الله ﷻ ورله په دنیا کښې څنګه سزا ورکړه.او آخرت سزا دینه علاوه ده . ﴿ذٰلِكَ﴾یعنی داعذاب دنیوی او اخروي په سبب دَدې چه دوئ دَ رسولانو دَحکم منلونه ئې همیشه انکارکړې وؤ.

﴿فَقَالُوٓا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا﴾ دا اعتراض دې د دوئ په رسولانو.چې زمونږغونته سرې څنګه زمونږ دَ هدایت لپاره رالیږلې شوې دې؟ ګویا که دَ دوئ په نیز دَ بشریت او رسالت په مینځ کښې منافات وؤ.نو په دې وجه ئې کفراختیارکړواودَرسولانو دَحکم منلونه ئې مخ واړؤ.داآیت

دَ هغی عقیدی واضح تردید کوی چه دَرسول دَبشریت نه انکار کوی.((بشر)) نه مراد جنس بشر دي، نو ځکه ورته په ((یهدوننا)) کښې ضمیر دَ جمعې راجع شوې دې.

﴿وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ﴾ای اظهرسبحانه غناهُ عن ایمانهم،یعنی الله ﷻ دَدوئ دَایمان راوړلو او طاعت نه بې پرواه شولو،مطلب دادې چه عذاب ئې وربانِدې راوستلو تول ئې هلاک برباد کړل

زَعَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا ۭ قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ
غلط گمان کړيدې کافرانوچه هرگزبه دوباره پورته نکړې شی دوئ،اووایه نه.ولی نه،قسم دې په رب ځما
لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۭ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
چه خامخابه دوباره پورته کولې شئ تاسو،بیابه خبرکړې شئ په هغی چه کړی دی تاسو،اوداکاربه الله ﷻ باندی
يَسِيْرٌ ۞ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْٓ اَنْزَلْنَا ۭ وَاللّٰهُ
آسان دي،پس ایمان راوړئ په الله ﷻ اوپه رسول دَهغه اوپه هغه نور(قرآن)چه مونږنازل کړیدې،اوالله ﷻ
بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۞ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ
په هغه څه چه تاسوئی کوئ ښه خبردار دې،هغه ورځ چه راجمع به کړی الله ﷻ تاسو،په ورځی دَجمع کیدلو کښې،داورځ
يَوْمُ التَّغَابُنِ ۭ وَمَنْ يُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّكَفِّرْ
ورځ دگټنی بیلنی ده،اوهغه څوک چه ایمان راوړی په الله ﷻ اووکړی عمل نیک،لری به کړی(معاف به کړی)
عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ
دَده نه گناهونه دَ ده اوداخل به یی کړی جنتونوته چه بهیږی به دَلاندی دَهغی نه نهرونه همیشه به وی دوئ
فِيْهَآ اَبَدًا ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۞ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ
په هغی کښې همیشه،داکامیابی ده لویه.اوهغه کسان چه کفرئی کړیدې اوتکذیب ئی کړیدې دَآیاتونوزمونږ،

أُولَٰٓئِكَ	أَصۡحَٰبُ	ٱلنَّارِ	خَٰلِدِينَ	فِيهَا	ۖ	وَبِئۡسَ	ٱلۡمَصِيرُ ۝
دغه کسان	خاوندان	دَاوردی	همیشه به وی	په هغی	کښې.او	بد ځائ	دور تلو دې ‹‹جهنم››

﴿زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ﴾ دیکښې **مسئله معاد بیان** دې اوشکوه ده مشرکینو نه، چې دوئ داګمان دې چې مونږ به دوباره نه ژوندي کیږو؟ضرور به دوئ دوباره ژوندی کیږی. او الله ﷻ به ترینه دَ عملونو حساب کتاب اخلی. او دا کار الله ﷻ ته هیڅ ګران نه دې

﴿فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ﴾ دا په ماقبل باندې **تفریع** ده. یعنی کله چې مسئله توحید، رسالت او معاد واضحه شونو تاسو له پکار ده چې تاسو اوس په الله ﷻ، د هغه په رسول او د هغه په کتاب باندې ایمان راوړئ. ﴿وَٱلنُّورِ﴾ "نور" نه مراد قرآن دې، ځکه چې قرآن هم دَ نور پشان واضحه دې او بل له هم روښانه کونکې دې. ﴿و الله بما تعملون خبير﴾ ترغیب دې ایمان ته. او اعمال صالحو ته

﴿يَوۡمَ يَجۡمَعُكُمۡ﴾ مؤمناتو ته **بشارت اخروی** اوکافرانو ته **تخویف اخروی** دې چې دګټې او تاوان ورځ قیامت ده. هغه ورځ به تاسو ټول الله ﷻ جمع کوی او تاسو عملونو مطابق به بدله درکوی. مؤمنان به جنت ته ځی او کافران به همیشه همیشه لپاره جهنم ته ځي

﴿يَوۡمَ﴾ متعلق دې ﴿لَتُنَبَّؤُنَّ﴾ پورې اویا ‹‹ اذکر›› فعل محذوف پورې ‹‹لیوم الجمع›› "یوم الجمع" دَ قیامت په نومونو کښې یونوم دې قیامت ته یوم الجمع ځکه وائی چه په دې ورځ اولین اخرین، انس و جن ټول جمع کړې شی ﴿ذَٰلِكَ﴾ یعنی دا ورځ جمع کولو ﴿يَوۡمُ ٱلتَّغَابُنِ﴾ دا هم دَ قیامت په نومونو کښې یونوم دې، ‹‹ تغابن ›› د "غبن" نه مشتق دې. غبن تاوان ورکولو ته وائی. یعنی قیامت په ورځ به حقیقی ګټې او تاوان پته لګی، دنیا کښې خو صرف سودا شوي ده، کافرانو دنیا دَ ژوند سوداکړې ده، کماقال الله تعالی: اولئک الذین اشتروا الحیوة الدنیا بالاخرة(البقره: ۸۶) او مسلمانانو د آخرت ژوند سودا کړیده، کما قال تعالی: ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم(توبه، ۱۱۱) وقال الله تعالی: ومن الناس من یشتری نفسه ابتغاءمرضات الله(البقره ۲۰۷) نو دَ دې سودا پته به قیامت په ورځ لګی چې چا پکښې ګټه اوکړه او چا تاوان ‹قرطبی›

﴿وَمَن يُؤْمِنْ بِاللَّهِ﴾ دا دَ تغابن وضاحت دي، مؤمنانو ته بشارت اخرويه دي. ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا﴾ تخويف اخروي دي كافرانو ته.

مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَن يُؤْمِنْ بِاللَّهِ
نه رسيږي چاته هيڅ مصيبت مګرپه حكم دَالله ﷻ سره.اوهغه حوك چه ايمان راوړي په الله ﷻ
يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ⑪ وَأَطِيعُوا اللَّهَ
هدايت به وكړي الله ﷻ زړه دَهغه ته،اوالله ﷻ په هرڅيزښه عالم دي.اواطاعت كوئ دَالله ﷻ
وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ⑫
اواطاعت كوئ دَرسول ﷺ،پس كچرته اعراض اوكړئ تاسو،نوبيشكه په رسول زمونږباندې رسه ول ښكاره دى
اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑬
الله ﷻ چه دي نشته دې هيڅ څوک لائق دعبادت بغيردَده نه،اوصرف په الله ﷻ دې توكل اوكړي مؤمنان

﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ ديكښې مؤمنانو ته تسلي او دَ صبر و استقامت درس دې، چې كله تاسو ايمان راوړو اودَ آخرت سودا مو اوكړه نو اوس دې لاره كښې به په تاسو ستونزې او تكليفونو راځي، دا به خه استقامت سره برداشت كوئ او دَ حالاتو دَ وجهې نه به دَ الله ﷻ او د هغه رسول اطاعت نه پريګدئ، بلكه په الله ﷻ باندې به توكل او بهروسه ساتئ، ځكه چې دا ټول حالات هغه طرف نه راځي، اوهغه ئي په لرې كولو قادر دې.

﴿وَمَن يُؤْمِنْ بِاللَّهِ﴾ يعنى څوک چې مشكلاتو باندې صبر اوكړي او تقدير باندې تسليم و رضا اختيار كړي، ﴿يَهْدِ قَلْبَهُ﴾(۱) الله ﷻ به ورته دَ زړه سكون نصيب كړي چې دهغې په نتيجه كښې به ورته په ايمان باندې مزيد استقامت او په عباداتو كښې مزيد انشراح نصيب شي، (۲) او الله ﷻ به وربانديې دَمعرفت هغه دروازې كولاؤ كړي چې دې مجاهدو بغير دَ هغې حصول نشي كيدې.

﴿ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ﴾ترغيب دې اطاعت ته،چه هر وخت کښې دَالله ﷻ او دَرسول الله ﷺ اطاعت کوئ خاص کرپه وخت دَمصيبت کښې﴿فَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ﴾يعنى که تاسو اعراض اوکړئ دَاطاعت دَرسول نه،داشرط دې جزاء ئې محذوفه ده چه:فلابأس عليه.﴿فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴾دادَمحذوفې جزاء علت اوقائمقام دې يعنى که تاسو دَاطاعت دَرسول نه اعراض اوکړئ نو پدې هغه ته هيڅ ضرر نه رسيږى ځکه چه هغه تاسو ته احکام ښه په وضاحت سره در رسولى دى او د هغه ذمه واري بس دومره وه.

﴿ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ د اعاده ده مقصودي دعوې،چې دَ الله نه ماسوى بل څوک اله، حاجت روا نشته،نو په وخت دَمصيبت کښې دَهغه نه مدد غواړئ،اوهم صرف په هغه توکل کوئ. دې سورتونو کښې ضمناً ځائ په ځائ ددې اعاده کيږي ، د پاره ياد دهانئ چې اصل مقصود د الله ﷻ وحدانيت باندې ايمان دې او انفاق وغيره نور ټول اعمال د هغې تابع دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ مِنۡ أَزۡوَٰجِكُمۡ وَأَوۡلَٰدِكُمۡ عَدُوّٗا لَّكُمۡ فَٱحۡذَرُوهُمۡۚ
اې ايمان والؤ!بيشکه چه بعضې دَښخو ستاسونه اودَځامنو ستاسونه دشمنان دى تاسولره نو ځان اوساتئ دَهغوئ نه،
وَإِن تَعۡفُواْ وَتَصۡفَحُواْ وَتَغۡفِرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾
اوکچرته عفوه اوکړئ اومخ اوګرځوئ(دَملامته کولونه)اوبخنه اوکړئ نوبيشکه الله ﷻ بخښونکي مهربان دي.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ﴾دى ځائى نه دَ **سورت دويمه حصه** شروع کيږى چې دې کښې دَ انفاق بيان دې،اول دا انفاق دَپاره موانع ذکر کيږى اوبيا آخر کښې د انفاق حکم اوترغيب ذکر کيږى،

﴿ إِنَّ مِنۡ أَزۡوَٰجِكُمۡ وَأَوۡلَٰدِكُمۡ ﴾دا **اول مانع بيان دې**،انسان دپاره ځنې وخت انفاق نه مانع او رکاوټ خپله ښځې او اولاد اوګرځى،چونکه دوئ ، انسان د ځان دَپاره ټولونه زيات همدرده او خيرخواه ګڼړى نوځکه دوئ په دام کښې راښى، نو الله ﷻ فرمائي: خيال کوه اې

انسانه! دغه شان ببيانې او اولاد ستا همدرد او خيرخواه نه دی بلکه دا د ستا دشمنان دي.
دوئ نه ځان ساته.

﴿وَإِن تَعْفُوا﴾ يعنی داسی ببيانو او اولاد علاج دا نه دې چی ته هغوئ سره په جنګ شي، او سزا ورله ورکړئ، بلکه دَمصلحت اودَهوش نه کار اغستل پکار دې. اوشرعی حدود کښې دننه دَ عفو درګزر معاملې سره دَ هغوئ اصلاح کوشش پکار دې. يقيناً چې الله ﷻ به معامله خير طرف ته بوځی، ((تعفوا)) معاف کړئ سزا ورله ور نه کړئ. ﴿وَتَصْفَحُوا﴾ پيغور او ملامت هم اونه کړئ. ((تغفروا)) اخفاء کښې يی هم اوساتئ. ﴿فان الله غفور رحيم﴾ جزاء محذوفې قائم مقام دې او ديکښې ترغيب دې عفو درګزر ته.

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ⑮
بيشکه مالونه ستاسو او اولاد ستاسو ازميښت دې ، او الله ﷻ هغه سره اجردې لوئ
فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا
نو اوويريږئ دَالله ﷻ نه څومره چې موطاقت وی، او اورئ دَالله ﷻ خبره او اطاعت ئې کوئ او نفقه کوئ دا به خيروی
لِّأَنفُسِكُمْ ۗ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ⑯
تاسو دَپاره، او څوک چه اوساتلې شودَبخل دَخپل نفس نه، نو هم داخلق هم دوئ کامياب دی

﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ دويم مانع بيان دې، چې بعض اوقات انسان مال خه الله ﷻ په لار کښې خرچ کول غواړی خو دَ مال يا اولاد محبت ورله مانع اوګرځی، او دې ئي خرچ نه کړی، او لوئې لوئې اجرونو نه محروم شی، نو الله ﷻ افرمائيل: که دَ مال اولاد داسې محبت وی چې انسان دَطاعاتونه منع کړی نو بيا دا فتنه ده. دَ مال محبت چونکه لويه او کثير الوقع فتنه ده نو ځکه تقديم دَ "اموال" اوشو په "اولاد" باندی، اولاد مکرر راوړلو کښې غالباً نکته دا ده چې اول آيت کښې کومو اولادو ذکر وۀ، هغه منع انفاق دَپاره سبب هم وۀ او امر کونکی هم وۀ، دې آيت کښې دَ هغه اولادو ذکر دې چې منع دَپاره صرف سبب خو دي ، خو امر کونکی نه دي. (والله اعلم)

په حديث كښې دي چه :يؤتى برجلٍ يوم القيامة فيقال:اكل عياله حسناته.په ابوداؤد،ترمذى وغيره كښې دي چه يوځل نبي كريم ﷺ خطبه وئيله،حسن حسين رضي الله عنهما راغلل، دَ سرو لكيرو والا قميصونه ئې اغوستي وو،غورزيدل بيابه پاسيدل،بياپاسيدل، حضور ﷺ دَمنبرنه راكوز شو، دواړه ئې اوچت كړل خپل ځان سره ئې كينول اواوئې فرمائيل:چه الله تعالى رشتياوئيلى دى چه:« انماموالكم واولادكم فتنةٌ» ما دا دواړه بچي اوليدل چه راپاسي او غورزيږي نو صبر مې او نه شو حتّى چه خپله خبره مې قطعه كړه دوئ مې رااوچت كړل .په يوحديث كښې دي:الولدثمرة القلوب و انهم مجبنةٌ مبخلةٌ، محزنةٌ، بچي دَ زړونو ميوى دي اوبيشكه دوئ سړې بزدله كوى، بخيل كوى،غم جن كوى (ابن كثير).

﴿وَٱللَّهُ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ﴾الله تعالى به اجرعظيم وركوى هغه چاته چه ترجيح وركړى محبت او طاعت دَ الله تعالى ته په محبت دَاموالواواولادوباندى.

﴿ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ﴾ديكښې دَ انفاق حكم دې،چې الله تعالى نه يريږئ.اوهغه چې كوم حكم وركوى نو جان ومال سره دَهغې اطاعت كوئ،اودهغه په لار كښې انفاق كوئ،دَهغې فائده به تاسوته رسى ﴿مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ﴾اى ابذلوا فيها استطاعتكم(كشاف)يعنى خپل طاقت په تقوىٰ كښې خرچ كړئ. رواياتو كښې راځى چه كله چه« يا ايّهاالذين امنوا اتقوالله حق تقاتِهِ» (ال عمران)نازل شو نو مسلمانانوباندى عمل كول سخت شول ، نو دا آيت نازل شوچه دَخپل وس موافق تقوىٰ كوئ.

﴿خَيۡرٗا لِّأَنفُسِكُمۡ﴾سيبويه وائى چه خيراً مفعول به دې دَفعل محذوف دپاره اى وأتوا خيراً لانفسكم،يعنى چه كوم خيزستاسولپاره بهتردې هغه اوكړئ.او يا خبر دې، دَ "يكن" فعل ناقص محذوف دپاره.

إِن تُقۡرِضُواْ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا يُضَٰعِفۡهُ لَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ
كچرته قرض وركړئ تاسوالله تعالى ته قرض ښائسته،نودوه چنده به ئې كړى تاسولره،اومغفرت به اوكړى تاسوته،

وَاللّٰهُ شَكُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿١٧﴾ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١٨﴾
اوالله تعالیٰ قدردان دې،صبرناک دې، عالم دې په غیبواوپه ښکاره غالب دې،ډیرحکمت والادې

﴿ إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ﴾دیکښې دانفاق فی سبیل الله بیان دې، ماقبل سورة نه بطورِترقی، اوترغیب دې چه خپل مال الله تعالیٰ ته قرض ورکړئ،څه ګنه زیات اجر به ئې درته درکړی،﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْ﴾ په برکت دانفاق سره به موګناهونه معاف کړی﴿وَاللَّهُ شَكُورٌ ﴾الله تعالیٰ قدردان دې،لګ په بدله کښې ډیر ورکوي.﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾هیڅ هم ورنه پټ نه دی،دهرڅه بدله به ورکوی.

ركوعاتها (۲)	سورة الطلاق مدنية	آياتها (۱۲)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۵) وحسب النزول (۹۹)

نزلت بعد الرحمٰن و قبل البيّنة

ربط: دي سورت كښې هم د انفاق بيان دې ، خوماقبل سورتونو كښې د اِنفاق نفلی بيان وۀ، او دې سورة كښې اِنفاق واجبی بيان دې.

خلاصه: دَښخوسره متعلق څلورمسائل،طلاق،عدت،نفقه اوسكنى بيانيږى،تخويف دنيوی،بشارت اوتوحيدباندی دليل عقلی(تمت).

يٰۤاَيُّهَا	النَّبِيُّ	اِذَا	طَلَّقۡتُمُ	النِّسَآءَ	فَطَلِّقُوۡهُنَّ

اي نبی(خپل اُمت ته اووايه)كله چه طلاق وركول غواړئ تاسو ښځوخپلونه نوطلاق وركوئ هغوئ ته

لِعِدَّتِهِنَّ	وَاَحۡصُوا	الۡعِدَّةَ ۚ	وَاتَّقُوا	اللّٰهَ	رَبَّكُمۡ ۚ

په وخت دَعدت دَهغوئ كښې اوشمارئ(يادئې ساتئ)عدت،اوويريږئ دَالله جَلَّ جَلَالُهٗ نه چه رب دي ستاسو.

لَا	تُخۡرِجُوۡهُنَّ	مِنۡۢ	بُيُوۡتِهِنَّ	وَلَا	يَخۡرُجۡنَ	اِلَّاۤ	اَنۡ يَّاۡتِيۡنَ

مه اوباسئ دغه(مطلقې)ښځې دكورونودَهغوئ نه اونه دې اوځي دوئ پخپله هم،مګر داچه راتلل اوكړي

بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ؕ وَتِلۡكَ حُدُوۡدُ اللّٰهِ ؕ وَمَنۡ يَّتَعَدَّ حُدُوۡدَ اللّٰهِ فَقَدۡ ظَلَمَ

په بدئ ښكاره ، او دا پولي دَالله جَلَّ جَلَالُهٗ دی ،اوڅوک چه اوځي دَ پولو دَ الله جَلَّ جَلَالُهٗ نه نوپه تحقيق سره ظلم ئې اوكړو

نَفۡسَهٗ ؕ	لَا	تَدۡرِيۡ	لَعَلَّ	اللّٰهَ	يُحۡدِثُ	بَعۡدَ	ذٰلِكَ	اَمۡرًا ①

په ځان خپل،نه پوهيږې ته(اي طلاق وركونكيه)چه كيديشي چه الله جَلَّ جَلَالُهٗ پيدا كړي ورستودَيوطلاق نه څه نوی خبره

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ ﴾ دا اوله مسئله ده دښځو سره متعلق خلورو مسائلو کښ، دې کښ مدخول بهاذوات الحيض ښځوته دَطلاق دَ ورکولوشرعي زمانې او وخت بيان دې، چې که څوک خپلې بی بی له طلاق ورکول غواړی، نو په داسې مده اوزمانه کښ دې ورکوی، چې هغې کښ هغه دَحيض نه پاکه وی،

فقهاء کرامو دَ مجموعي رواياتو او آثارو نه ورسره مزيد نور قيدونه هم اضافه کړيدی.

(۱) يوداچې په دې طهر کښ ورسره جماع نه وی کړی.

(۲) بل داچې حمل نی واضح نه وی.

(۳) بل داچی درې طلاقه په يو طهر کښ نه وی.

رواياتو کښ راځی چې حضرت عبدالله بن عمر ﷺ خپلې بی بی ته دَحيض په حالت کښ طلاق ورکړې وؤ، حضرت عمر ﷺ حضور ﷺ ته دَدې ذکراوکړو، حضور ﷺ ديرناراضه شو، بيا ئی اوفرمائيل : «لِيُرَاجِعْهَا، ثُمَّ يُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ، ثُمَّ تَحِيضَ فَتَطْهُرَ، فَإِنْ بَدَا لَهُ أَنْ يُطَلِّقَهَا فَلْيُطَلِّقْهَا طَاهِرًا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّهَا، فَتِلْكَ العِدَّةُ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ» (بخاري:4908).

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ﴾ نداء حضور ﷺ ته ده، ليکن حکم کښ عموم دې، دَ«النساء» نه مرادمدخول بها ښځې دی، چه ذوات الحيض وی، حاملی نه وی، اونه ائسه؛ ځکه دَ دوئ حکم ورستو را روان دې. اومعنٰی دَ ﴿إِذَا طَلَّقْتُمُ﴾ اذا اردتم تطليقهنّ، ده. ﴿لِعِدَّتِهِنَّ﴾ لام دَپاره دَتوقيت دې، او "عدت" نه مراد امام شافعی ﷫ او امام مالک ﷫ طهر اغستې دې ، او معنی ئی بالکل واضحه ده، چی طلاق ورله په زمانه دَطهر کښ ورکوئ، دَدينه امام شافعی ﷫ دا استنباط هم کوی، چې عدت اعتبار به په طهر سره کيږی، حيض سره به نه کيږی، ځکه چی دلته دَعدت زمانه کښ طلاق ورکولو حکم دې، اودې مصداق صرف طهر کيديشی، حيض نشی کيدې، ځکه چې حالت حيض کښ طلاق ورکول بالاتفاق ناجائز دې.

امام ابوحنيفه ﷫ دَ"عدت" نه مراد "حيض" اغستې دې، نو د هغوئ په مذهب دا اشکال کيږی، چی دې مطلب خو به بيا داشی چې په زمانه دَحيض کښ خپلو بيبيانو له طلاق ورکوئ حالانکه داخو بالاتفاق ناجائز دې.

دې وجهی نه هغوئ فرمائی چې جارمجرور طلقوهن سره متعلق نه دې، بلکه د دې متعلق محذوف دې ، چې هغه "مستقبلات" دې ، اې: طلقوهن مستقبلات لعدتهن و متوجهات اليهن ،

يعني دوئ له دعدت مدې (حيض) راتلونه مخکښ مخکښ طلاق ورکوئ،لپاره ددې چې را روان حيض نه بيا هغوئ خپل عدت شمارلې شی،او د دې تائيد هغې روايت نه هم کيږی چې نبی کريم ﷺ "من قبل عدتهن" لوستلې وو(احكام القرآن للتهانوی)

باقی دامسئله چې عدت اعتبار به په حيض سره کولې کيږی اوکه طهر سره؟ ددې تفصيل سورت بقره کښ والمطلقت يتربصن بانفسهن ثلاثة قروءپه ذيل کښ تير شويدې.

﴿وَأَحْصُوا۟ ٱلْعِدَّةَ﴾ **دا دويمه مسئله ده چه عدت** ئې ياد ساتئ . ابتداء او انتهاء ئې پيژنئ، خکه چې دې صحيح ضبط او د ياد نه ساتلو دوجه ډيرې خربيانې پيدا کيږی: (١)کله به د بوې زنانه د عدت مده پوره نه وی او هغه به بل ځائ کښ نکاح اوکړی (٢)کله به خاوند رجوع کول غواړی اودې به درجوع نه محرومه شی،(٣)اوکله به دعدت مده پوره وی او خزه به هسې ناسته وی ،اوعدت مده به وربانديې اوگده شی.

﴿وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ رَبَّكُمْ﴾دا جمله معترضه ده په مابين دطلاق اود عدت د احکاماتو، يعنی دطلاق او عدت مسائلو کښ الله ﷻ نه ډير يريږئ، چې چرته افراط اوتفريط درنه اونشی.

﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ﴾ **دادريمه مسئله ده** چې ښځه به دوران عدت خاوند کور کښ اوسی،خاوند بانديې دهغې نفقه اوسکنی لازم ده ، دې دوران نه خاوند له جائز ده چې ښځه د کوره اوباسی، او نه ښځې له جائز ده چې دادکوره اوځی.﴿بُيُوتِهِنَّ﴾اضافت د بيوت مطلقوته تاکيداً شوې دې.

﴿بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾دا دماقبل حکم نه استثناء ده، د دې جملې مفسرينو متعدد توجيهات بيان کړيدی:

(١)حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائی چې« فاحشة بينة» نه مراد نفس خروج دښځی دې په دوران عدت کښ،نو مطلب به داشی :"لا تسمح لهن الخروج الا الخروج الذي هو فاحشة بينة" نو ديکښ دخروج اجازت نه دې،بلکه نفی ده په ابلغی طريقې سره ،لکه عرب وائی لاتزن الا ان تكون فاسقا،لا تشتم اخاك الا ان تكون قاطع رحم.

(۲) حضرت ابن عباس ﷺ ترینه مراد بداخلاقي اغستې ده. مطلب دادې چې سوا دَدې صورت نه، چې ښځه کور والوسره، ډیره بداخلاقي شروع کړي. اونور په کور کښې پاتې کيدلو دَ وجهي نه حالات مزيد ابترئ (خرابي) طرف ته درومي. نو دې صورت کښې بیاجائز ده چې دادې خاوند کور پريګدي.

(۳) څنی مفسرینو ترینه مراد زنا اغستې ده، یعنی سوا د دې صورت نه چې زنا اوکړی او بيا حد دَپاره باهر وباسلې شي.

﴿وَتِلْكَ ﴾ دا خلورم حکم دې، چې دیکښې رجوع طرف ته اشاره ده. چې طلاق او دَعدت کوم احکامات الله ﷻ مقرر کړي دی، دا حدود دي، لهذا د دې رعایت ساتئ. دینه تجاوز مه کوئي، کچرته تجاوز مو اوکړو، نوځان ته به تاوان اورسوئ. ځکه چې کیدیشی دینه ورستو خو خیال بدل شی، او دوباره جمع کیدل غواړئ، اوبیارجوع یا بالکل ممکن نه وی. لکه دَ یو طلاق په ځائ درې طلاقونو ورکول صورت کښې. یا رجوع کول ممکن وی خو خوله مو نه جوړیږی، لکه بدسلوکئ په صورت کښې. ﴿ومن یتعد﴾ دیکښې ترهیب دې دَ حدود الله نه تجاوز کولونه. ﴿لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ﴾ دیکښې ترغیب دې دَ حدودو رعایت ساتلو، خطاب په «لا تدری» کښې عام دې، ﴿أَمْرًا﴾ نه مراد د حالاتو تبدیلی ده، چې کیدې شی چې بیاخونفرت په محبت بدل شی، بې رخی په توجه بدله شی، دَ فراق غوختنه دَ وصال په تمناګانو بدله شی.

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
پس کله چه ورسیږی هغوئ، نیتی خپلی ته نویاني اوساتئ په ښه شان سره اویاجداکړئ هغوئ په ښه شان سره،
وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ
اوګواهان جوړکړئ دوه کسان خاوندان دَعدل دَستاسونه، اوقائمه کړئ (ورکړئ) ګواهي صرف دَالله ﷻ رضاد پاره،
ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
داحکمونه ، نصیحت کیږی پدی سره هغه چاته چه ایمان راوړی په الله ﷻ اوپه ورځ دَاخرت

وَمَنْ	يَتَّقِ	اللَّهَ	يَجْعَل	لَّهُ	مَخْرَجًا	②	وَيَرْزُقْهُ	مِنْ	حَيْثُ

اوځوک چه اویریږی د الله ﷻ نه اوبه ګرځوی هغه لره لار دوتلو (د هر تکلیف نه) او رزق به ورکړی ورته د هغه ځایه

لَا	يَحْتَسِبُ	ۚ	وَمَنْ	يَتَوَكَّلْ	عَلَى	اللَّهِ	فَهُوَ	حَسْبُهُ	ۚ إِنَّ اللَّهَ

چه ګمان به نه وی دده، او څوک چه توکل اوکړی په الله ﷻ پس الله ﷻ کافی دی هغه لره، بیشکه الله ﷻ

بَالِغُ	أَمْرِهِ	ۚ	قَدْ	جَعَلَ	اللَّهُ	لِكُلِّ	شَيْءٍ	قَدْرًا ③
پوره	کونکې	دې	دکار خپل، تحقیق	سره	ګرځولې	ده	الله ﷻ دپاره	د هر څیز یو انداز،

﴿فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ﴾ ای قاربن انقضاء العدة (قرطبی) ، دا د طلاق متعلق بله مسئله ده، چه د طلاقِ رجعی ورکولو نه بعد چه کله مطلقه ښځه عدت ختمیدلو ته نیزدې شی، نو یا خو ئې صرف رجوع سره بغیر د نکاح جدید نه خپل عقد کښې اوساتئ. او که ساتئ ئې نه. نو بیا ئې په خې طریقې سره رخصت کړئ. دامضمون په تفصیل سره د سورة البقرة آیت (۱۳۰) او (۱۳۱) کښې تیر شویدې.

﴿فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ ای فراجعوهن بحسن معاشرة (روح) یعنی په وجه شرعی سره ورته رجوع اوکړئ، صرف د تطویل عدت لپاره ورته رجوع مه کوئ. لکه په جاهلیت کښې دغه شان عادت وو. ﴿أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ یعنی مهرورته ورکړئ، متعه د طلاق ورکړئ.

﴿وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ ،یعنی که رجوع کول غواړئ او یا ئې پریخودل غواړئ دواړو صورتونو کښې بهتره داده چې په دې باندې کم ازکم دوه ثقه کسان ګواهان جوړکړئ، چه تنازع په وخت کښې بیا ګواهی کوی. دا امر استحبابی دې د احنافو په نیز، شوافعو په نیز واجبی دې. ﴿وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ﴾ ګواهانو ته حکم دې چه ګواهی خالص د الله ﷻ د رضا لپاره ورکوئ. ﴿ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ﴾ اشاره مذکوره ټولو احکاموته ده

﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا﴾ جمله معترضه ده لپاره د تاکید د مخکښنی احکامو، یعنی که څوک چه د الله ﷻ نه اویریږی، او مذکوره احکام پوره کړی، نو الله ﷻ به ورته د دنیا

او آخرت هرغم نه دَخلاصى لاره ورکړی، خصوصاً دَ طلاق په وجه ورته چه کوم مشکلات او غمونه لاحق شوی وی، هغی نه به ورته نجات ورکړی، حضرت ابوذر ﷺ فرمائی حضور ﷺ دا آیت بار بارتلاوت کولو حتّی چې ماله خوب راغې اوبیائی اوفرمائیل: یااباذر: لوانّ الناس کلهم اخذوا به لکفتهم. یعني اې ابوذر! کچرته خلقو په دې حکم عمل کولې نو دې کښې ئې د ټولو مسائلو حل موجود دې.

مفسرینو دې آیت په ذیل کښې دَحضرت عوف بن مالک اشجعی ﷺ قصه ذکر کړیده چه دَ حضور ﷺ خدمت کښې حاضرشو، عرض ئې اوکړو چه یارسول الله! چه ځماځوې (سالم یا عوف) دشمنانو قید کړیدې، او مونږ ډیری پریشانئ کښې یو، حضور ﷺ ورته دَصبرتلقین اوکړو اوورته ئې اوفرمائیل: چه ځوی ته دې پیغام اولیږه چه رسول الله ﷺ تاته امرکوی چه لاحول ولاقوة الاّ بالله په کثرت سره وایه، ځوې ئې دشمنانو په زنځیرونو کښې تړلې ووَ، زنځیرونه ورنه پخپله کلاوَ شول، په یو اوښ باندی سورشو راروان شو، مخی ته ورته دَقوم ډیراوښان میلاوَشول (په یو روایت کښې دی چه څلورزره اوښان وو) هغه ئې هم دَځان سره راروان کړل، کورته را اورسیدلو، آواز ئې اوکړو پلارئې اوونیل: داعوف دې وربّ الکعبة، مورئې اوونیل: افسوس عوف به څنګه راشی هغه خو په زنځیرونو کښې تړلې شویدې، چه دواړو دروازې ته منډه کړه، نو عوف ولاړ ووَ، ډیر اوښان ورسره ووَ، پلار ته ئې خپله قصه اوکړه، پلار ئې ورته اوونیل (باوجود دَ دې چه ډیره تنګی وه وربانډی)، چه اودریږئ چه دَحضور ﷺ نه تپوس اوکړم، چه آیا دا اوښان مونږ د پاره جائزدی؟ حضور ﷺ ورته اوفرمائیل: دا ستاًمال دې، څه دې چه خوښه وی، هغه پرې اوکړه. (ابن کثیر)

﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ﴾ څوک چه په الله ﷻ اعتماد اوکړی الله ﷻ ورلره دَ ټولو کارونو پوره کولوذمه وارشی، حدیث قدسی دې چه: اذا توکل عليّ عبدي لو كادته السمٰوات والارض جعلتُ له من بين ذلک المخرج، چه کله ځمابنده په ما توکل اوکړی نوکچری اسمان او زمکه ئې راګیر کړی نوبیابه هم څه ورته دَهغې نه لاره اوباسم (روح المعانی بحواله الزهد للامام احمد).

﴿إِنَّ ٱللَّهَ بَٰلِغُ أَمْرِهِۦ﴾ یعنی امراوفیصله دَالله ﷻ نافذه او پوره کیدونکی ده، د کوم څیز اراده چه الله ﷻ اوکړی، هغه خامخاکیدونکې وي. ﴿قَدْ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا﴾ یعنی

الله جل جلاله د هرڅيز د پاره، که خوشحالي وي که غم يو اندازه او يوه انتهاء مقرر کړيده، چه د هغې نه
يو اندازه د عدت هم ده، يا﴿ قَدْرًا ﴾ په معنی د تقدير سره دي. والمرادتقديره قبل وجوده (روح)
يعنې هرڅه په تقدير د الله جل جلاله سره کيږي نو هم الله جل جلاله ته خپل کارونه سپارل پکار دي.

وَالّٰٓئِيْ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَآئِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ
او هغه ښځې چه نا اُميده شوي وي د حيض نه، د ښځو ستاسو نه کچرته په شک کښې يئ تاسو (په عدة د هغوئ کښې)
فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَّالّٰٓئِيْ لَمْ يَحِضْنَ ۭ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ
نو عدة د هغوئ درې مياشتې دي، او د هغو ښځو هم چه حيض ئې نه راځي. او حاملې ښځې عدة د هغوئ دا دي
اَنْ يَّضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۭ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ اَمْرِهٖ
چه اوزګار کړي حمل خپل (بچي پيداشي)، او څوک چه ويريږي د الله جل جلاله نه او به ګرځوي ده لره په کار د هغه کښې
يُسْرًا ④ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهٗٓ اِلَيْكُمْ ۭ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ
آساني. دا حکم د الله جل جلاله دي چه نازل کړې ئې دي تاسو ته، او هغه څوک چه ويريږي د الله جل جلاله نه
يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهٗٓ اَجْرًا ⑤
نو لرې به کړي د هغه نه ګناهونه د هغه، او لوئ به ورکړي ورته اجر

﴿وَالّٰٓئِيْ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ﴾ دې آيت کښې **د عدت بيان دي**، روح المعاني وغيره مفسرينو د دې آيت شان نزول باره کښې ليکلي دي، چه کله د سورة البقره آيت (۲۲۸) والمطلّقات يتربصن بانفسهن ثلثة قروء، نازل شو، نو څه کسانو عرض اوکړو: يارسول الله! چه دغو ښځو د عدت متعلق حکم ذکر شوي نه دي: (۱) کم عمروالا (۲) او ډير عمروالا چه حيض ئې نه راځي او (۳) حاملې ښځې، نو د دوئ عدت څه دي؟ نو الله جل جلاله دا آيت نازل کړو، نو دلته د غير حائضې د عدت بيان دي چه د دې درې (۳) صورتونه دي:

﴿وَالّٰٓئِيْ يَئِسْنَ﴾ **دا اول صورت دي**، يعنې هغه ښځې چه د کبرسنۍ په وجه د حيض نه نا اُميده شوي وي نو چه طلاق ورته ورکړې شي نو عدت ئې درې (۳) مياشتې دي.

﴿وَالّٰتِي﴾ مبتدا دې او ﴿فَعِدَّتُهُن﴾ ئې خبر دې
سن اياس كښې اختلاف دې،بعض وائي(٦٠)كاله دې،بعض وائي(٥٥)كاله دې.ليكن اصح داده چه دَدې دپاره څه خاص زمانه معينه نه ده،بلكه دَدې انحصارپه جسماني.او آب و هوا په تفاوت باندې دې.بس چه كله حيض بند شي نو دا"سن اياس" دې
﴿إِنِ ٱرْتَبْتُمْ﴾ شرط دلته پمنزله دَقيد اتفاقي دې، دَ واقع حكايت كوي. چې چونكه تاسو دَدې حكم نه جاهله يئ او سوال مو كړې دې، نودا ئې حكم دې. احتراز دَ پاره نه دې . چې كچرته شک كښې وئ نو بيائې داعدت دې، او كه شک كښې نه وئ نو بيائې داعدت نه دې.
﴿وَالّٰتِي لَمْ يَحِضْنَ﴾دادويم صورت دې ، چه دَ صغرسنى په وجه ورته حيض نه راځي. چه طلاق ورته وركړې شي نو دَدوئ عدت هم درې(٣)مياشتى دې﴿وَالّٰتِي لَمْ يَحِضْنَ﴾مبتداء دې او خبر ئې يامحذوف دې اى والئ لم يحضن كذالک،يا عطف دې په﴿وَالّٰتِي يَئِسْنَ﴾ باندې او ﴿فَعِدَّتُهُنَّ﴾ورله خبردې.
﴿وَأُولَٰتُ ٱلْأَحْمَالِ﴾ دا دريم صورت دې ، چه دَحمل په وجه ئې حيض نه راځي،نو دَ دوئ عدت وضع دَحمل ده،برابره خبره ده كه طلاق ورته وركړې شوې وي يامتوفىٰ عنهازوجهاوي او په سورة البقرة آيت(٢٣٤)والّذين يتوفون منكم.....كښې چه دكوم عدت يعنى څلورمياشتى لس(١٠) ورځې ذكردې، هغه دَغيرحاملى متوفّٰى عنهازوجهادې،اوچه حامله متوفّٰى عنها زوجها وى نوعدت ئې وضع دَحمل ده،اګركه ورځ دوه پس ولې نه وى،حضرت عمر رضي الله عنه فرمائي: لووُلدتْ وزوجهاعلى سريره،لم يُدفن لحلت،يعنى كه خاوندئ تراوسه پورى دفن شوې هم نه وى اوبچې ئې اوشى نوعدت ئې ختم شي،باقى تفصيل په كتب دفقه كښې مذكوردې.
﴿وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مِنْ أَمْرِهِۦ يُسْرًا﴾څوک چه ځان كښې تقوىٰ پيدا كړي الله تعالىٰ به ورته تول كارونه اسان كړي. "مِنْ" يا بيانيه دې، يا پمعنى"فى" دې(روح)﴿ذَٰلِكَ﴾اشاره مذكوره احكاماتو نه ده.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ

اُسوئ دا مطلقې ښځې چرته چه تاسو اُوسیږئ دخپل طاقت مطابق. اوضررمه رسوئ هغوئ ته

لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ

چه تنګی راولئ په هغوئ، اوکچرته وی دغه مطلقې ښځې حاملې نونفقه کوئ پدوئ تردې چه اوزیګوی

حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا

حمل خپل. پس کچرته تي ئې ورکولو ستاسو دپاره، نو ورکړئ هغوئ ته مزدوری دهغوئ، اومشوره کوئ

بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ⑥

په خپل مینځ کښې په نیکئ سره، اوکه سختی اوکړئ تاسو په یوبل نوبیا دې تي ورکړې بچی ته بله ښځه

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ

خرچه دې کوی خاوند دغنا دخپل طاقت موافق، اوهغه څوک چه تنګ کړې شوې وی په هغه رزق دهغه

فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا

نو خرچه دې کوی دهغی مال نه چه ورکړې وی ورته الله جل جلاله. نه اچوی بار الله جل جلاله په چا مګر

مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ⑦

د هغې چه خومره ئې وس ورکړې وي ورته . زرده چه اوبه ګرځوی الله جل جلاله ورستو دسختئ نه آسانی

﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم﴾ دې کښې هم دَ عدت مسائلو بیان دې ، چه معتدّه لپاره حسبِ استطاعت تر انقضاء دَعدت پورې دَسکنیٰ انتظام دَخاوندپه ذمه واجب دې، امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز طلاق رجعی اوبائن دواړو کښې سکنیٰ اونفقه دواړه واجب دی، ځکه چه سکنیٰ واجبه شی ، نو ښکاره خبره ده چه خوراک هم دَخاوندپه ذمه شی، کچرته صرف سکنیٰ مراد شی نو دَ هغی حکم خومخکښی آیت ﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ﴾ کښې تیر دې، بلکه داچه دَابن مسعود رضي الله عنه په قراءت کښې "اسکنوهنّ من حیث سکنتم وانفقوا علیهنّ" راغلې دې، په دې سره هم دَ

امام صاحب قول تائید کیږی، دغه شان دَفاطمه بنت قیس رضي الله عنها قول حضرت عمر رضي الله عنه رد کړې وُ چه حضور ﷺ ماته وئیلی وُو چه: لاسکنٰی لکِ ولانفقة، په هغه وخت کښې چه کله ماته خاوند دریِ طلاقه راکړی وُو، نوحضرت عمر رضي الله عنه ورته اوفرمائیل: لاندعُ کتاب ربّناولاسنة نبینابقول امرأة لاندری صدقت ام کذبت حفظت ام نسیت، یعنی مونږ دَ یوې ښځې په وینا سره دَالله تعالیٰ کتاب او دَ هغه دَرسول سنت نشوپریښودلې، چه دانه ده معلومه مونږ ته، چه دیته یاد دي که ورنه هیر دی، صادقه ده که کاذبه، ظاهره ده چه دَحضرت عمر رضي الله عنه مراددَ کتاب الله نه هم داآیت دې.
او دَ دینه استدلال کوی چه مطلقی ثلاثه ته نفقه اوسکنٰی دواړه واجب دی، اودَسنت نه مراد دا وُوچه دې فرمائی: ماپخپله دَحضور ﷺ نه اوریدلی دی یقول لهاالسکنی والنفقة (طحاوی وغیره).

﴿مِنْ حَيْثُ﴾ کښې مِن یاتبعیضیه دې، یعنی دَخپل کورپه څه ځائ کښې ورله ځائ ورکړئ. اوکه صرف یوه کمره وی ، نوپه طلاق بائن کښې یوځائ اوسیدل جائزنه دی بلکه یوه پرده به حائله کړی، یا مِن ابتدائیه دې ﴿وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ﴾ یعنی په خوراک، سکنٰی کښې وربانده ی سختی مه کوئ چه هغه مجبوره شی اوتنګه شی، دکورنه اوځی ﴿وَإِن كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمْلٍ﴾ یعنی که چرته دامطلقه حامله وی نوهغې ته هم دَوضع حمل پورې نفقه ورکوئ. که څوک سوال: اوکړی چه هرکله دَاحنافوپه نیزهرقسمه مطلقی ته سکنٰی اونفقه دواړه واجب دی نودَ﴿وَإِن كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمْلٍ﴾ ذکرکولوڅهٔ ضرورت وُو؟جواب: دادې چه مده دَحمل کله کله اوږده شی نوچابه وهم کولو چه کیدیشی دری میاشتونه زیات نفقه، سکنٰی ساقطیږی، نودَ دې وهم نفی اوشوه (کشاف).

﴿فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ﴾ دیکښې بل حکم ذکرکیږی چه دَوضع حمل نه ورستوکچرته مطلقه ښځه ستاسې ته پئ ورکوی نوهغې ته به دَپئ ورکولومزدوری ورکوئ.

﴿وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ﴾ یعنی دَدستوراومعمول مطابق دَیوبل رضامندئ اومشوری سره اجرت مقرر کړئ.

﴿وَإِن تَعَاسَرْتُمْ﴾ يعنى كه تاسو د يو بل نه تنګ شئ، نه مور مناسب اجرت باندى پئ ور کوى او نه پلار ورته مناسب اجرت ور کوى، نو بله ښځه دى پئ ور کړى. ﴿فَسَتُرْضِعُ لَهُۥٓ أُخْرَىٰ﴾ خبر دې پمعنى د امر، ضمناً او اشارةً پکښ عتاب دې.

﴿لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ﴾ يعنى په خرچ کښ د سړى د حيثيت خيال او ساتلې شى . كه مالداره وى نو د خپل حيثيت موافق دى خرچ او کړى ، او كه غريب وى نو هغه دى خپل حيثيت ته او ګورى ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا﴾ علت دې د ماقبل

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا
او ډير و د کلو نه د اسى وو چه نافرمانى ئى کړې وه د حکم د رب خپل نه، او د رسولانو د ده نه، نو حساب او کړو مونږ ورسره
حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ
حساب سخت او عذاب ور کړو مونږ ورته عذاب نا آشنا (سخت) پس او څکلو هغوئ عذاب د کار خپل اوو
عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ
انجام د کار د هغوئ زيان مند تيار کړيدې الله جل جلاله دوئ لپاره عذاب سخت، پس او يريږئ د الله جل جلاله نه
يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَدْ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾
اې خاوندانو د عقل، هغه کسانو چه ايمان ئى راوړيدې، په تحقيق نازل کړيدې الله جل جلاله تاسو ته نصيحت
رَّسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَ ٱلَّذِينَ
درالیږلې ئې دې ، رسول چې لولى په تاسو باندى داسې آياتو نه د الله جل جلاله چې ښکاره کونکى دى حکمانو لره، چه را او باسى هغه خلق
ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَمَن يُؤْمِنۢ
چه ايمان ئى راوړيدې او عملونه ئى کړيدى نيک د تيارو (د کفر او ګمراهئ) نه نور د ايمان ته، او هر چاچه ايمان راوړو

بِاللّٰهِ	وَيَعْمَلْ	صَالِحًا	يُّدْخِلْهُ	جَنّٰتٍ	تَجْرِيْ	مِنْ	تَحْتِهَا	الْاَنْهٰرُ	
په الله جل جلاله	او کړو عمل نې	نیک	داخل به کړي هغه	جنتونو ته	چه بهیږي	به	دلاندې	دهغې نه	نهرونه
خٰلِدِيْنَ	فِيْهَآ	اَبَدًا	قَدْ	اَحْسَنَ	اللّٰهُ	لَهٗ	رِزْقًا ⑪		
همیشه به وی	په هغې کښې	همیشه.	یقیناً	ښائسته نیار کړیدې	الله جل جلاله	هغه لپاره	رزق		

﴿وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا﴾داتخویف دنیوی اواُخروی دې چې الله جل جلاله اودهغه رسول کوم احکامات درکوي په هغې باندی عمل کوئ.کوموخلقو چې دهغې تکذیب اونافرمانی کړیده، دهغوئ انجام ته اوګورئ، دنیا او آخرت دواړه ئې تباه شویدی، لهذا د هغوئ نه عبرت واخلئ.

﴿فَحَاسَبْنٰهَا حِسَابًا شَدِيْدًا﴾دې کښې دنیوی عذاب ذکر دې چې دنیا کښې ترینه مونږ دَ ګناهونو حساب واغست،او سخت حساب موترینه واغست،اوتباه وبرباد مو کړو.﴿وعذبناها عذابا نكرا﴾عطف تفسیری دې چې په دنیا کښې موروته ناآشنا عذاب ورکړو.﴿فذاقت وبال امرها﴾داپه ماقبل تفریع ده چې نافرمانئ انجام ئې داشو چې دنیا ژوند ئې تباه شو.

﴿اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ﴾دیکښې داخروی عذاب ذکر دې چې صرف دانه چې دنیائی تباه شوه بلکه آخرت کښې به ورله هم الله جل جلاله سخت عذاب ورکوی.﴿فاتقوا الله﴾داپه ماقبل تفریع ده،چې الله جل جلاله اورسول دَاحکاماتو بغاوت انجام سابقینو خلقو داوؤ چې دنیائی هم تباه شوه او آخرت هم،نوتاسو دعقل نه کارواخلئ اوالله جل جلاله نه اویریږئ کوم کتاب ئې چې نازل کړیدې اوکوم رسول ئې چې درته رالیږلې دې دهغه اتباع اوکړئ،دیکښې ستاسو دنیوی فائده هم ده اواخروی هم.

﴿ذِكْرًا﴾اصح قول دادې چې دینه مراد قرآن مجید دې ﴿رَّسُوْلًا﴾مفعول به دې دَفعل محذوف دَپاره، اي ارسل رسولا

اَللّٰهُ	الَّذِيْ	خَلَقَ	سَبْعَ	سَمٰوٰتٍ	وَّمِنَ	الْاَرْضِ	مِثْلَهُنَّ	يَتَنَزَّلُ	
الله جل جلاله هغه ذات دي چه پيدا كړي ئي دي وه آسمانونه او زمكې په مثل دآسمانونو نازليږي									
الْاَمْرُ	بَيْنَهُنَّ	لِتَعْلَمُوْٓا	اَنَّ	اللّٰهَ	عَلٰى	كُلِّ	شَيْءٍ	قَدِيْرٌ	ۙ
حكم دالله جل جلاله په مينځ دَدغوكښې چه پوهه شئ تاسوچه بيشكه الله جل جلاله په هرڅه باندې قادردې									
وَّاَنَّ	اللّٰهَ	قَدْ	اَحَاطَ	بِكُلِّ	شَيْءٍ	عِلْمًا	۝۱۲		
اوبيشكه چه الله جل جلاله په تحقيق سره احاطه كړيده په هرڅيزدجهته دعلم نه									

﴿ اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ ﴾دا په آخرت دَسورة كښې دليل عقلي دې په توحيد، اونفي دَشرك في التصرف ده، چه دَاسمانونو اوزمكو خالق تن تنها الله جل جلاله دي، دَټولو كائناتو متصرف اومختار هم صرف هغه دي، نو دَعبادت هم صرف هغه لائق دي.

﴿وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ﴾ مثلهنّ مفعول دي دَفعل محذوف اى وخلق من الارض مثلهنّ، يعني زمكې هم الله جل جلاله دَاسمانونو په شان پيدا كړيدي، مماثلت اشتراک ته وائي په بعضِ صفاتو كښې، نو ديكښې خواتفاق دي چه اسمانونه وه(۷)دي، او دَ يو بل دَ پاسه دى، كقوله تعالى: الم تروا كيف خلق الله سبع سموات طباقًا، دغه شان دا هم قطعي ده چه زمكې اووه(۷)دي، څكه دى باره كښې صريح احاديث دى لكه په بخاري، مسلم وغيره كښې دى. من اخذ شبراً من الارض ظلمًا فانه طوقه يوم القيامة من سبع ارضين، يعني څوک چه دَچانه په ظلم سره يوه ليشت زمكه هم واخلى نوقيامت په ورځ به ورته غاړې ته دَ ووَ(۷)زمكو طوق اچولې شي. ليكن كيفيت كښې ئې اختلاف دي، نوجمهور وائي چه دا اووه(۷) زمكې دَاسمانونو په شان يو بل دَ لاندې دى، او دَ هرې زمكې په مينځ(۵۰۰)كاله مسافت دې په شان دَآسمانونو، اوپه هرزمكه كښې او سيدونكې مخلوقات دى چه حقيقت ئې صرف الله جل جلاله ته معلوم دې، بعضِ وائي : اووه زمكې دى خو يو بل سره مطبقې دى فاصله پكښې نشته(قرطبى).

بعضِ وائي : زمكه يوه ده خو وه حصې ورنه مراددى، چه دَهرې حصې دَبلې نه جدائي په سمندر سره راغلې ده، چه هغې ته اووه براعظم وائي، لكه ايشيا، يورپ، شمالي افريقه، جنوبي افريقه، امريكه، انټارټيكا، استريليا (روح المعاني).

بعض وائی چه مثلیت دَزمکی اسمانونوسره صرف په خلق کښ دي نه په عدد کښ،یعنی زمکه هُم دَاسمانونو په شان دَالله ﷻ مخلوق ده .لیکن داقول رد دي په حدیث سره چه ذکرشو . او دغه رنګه بل حدیث کښ دی:اللّهم ربّ السّموات السبع وماظللن ورب الارضین السبع و ما اقللن....(شرح مشکل الآثار للطحاوي، عمل الیوم و اللیلة للنسائي)دی توجیهاتو نه علاوه نور توجیهات هم شته، لیکن اصح قول دَجمهورودي کوم چه اول ذکرشو(والله اعلم).

﴿يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ﴾امرنه مرادامرتکوینی لکه حیات،موت،غنی،فقر،صحت،بیماری هم دي اوامرِتشریعی هم دي،او﴿ بَيْنَهُنَّ ﴾ضمیرراجع دي تولواسمانونو او تولوزمکوته.

﴿لِتَعْلَمُوٓا أَنَّ ٱللَّهَ ﴾ متعلق دي یادَ خلق سره،یاتقدیردارنګه دي:اخبرتُکم بذلکِ لتعلموا یااعلمتکم بذلک لتعلموا.

ركوعاتها «۲»	سورة التحريم مدنية	اٰياتها «۱۲»
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل «۶۶» وحسب النزول «۱۰۷»

نزلت بعدالحجرات و قبل التغابن

ربط: سورة التحريم د سورت الحديد په مضامينو باندي متفرع سورتونو كښي آخري سورت دي، او ديكښي د سورت الحديد دواړه مضمونونه يعنى انفاق فى سبيل الله اوجهاد بيانيږي.خو انفاق مسئله پكښي ضمناً او اشارتاً، او د قتال ذكر پكښي صراحتاً شوي دي.

خلاصه: اول كښ تمهيددي،خطاب دي حضورﷺ ته چه خپل اهل دخلاف رضادبارى تعالى دكارونونه منع كړه،بل خطاب دي مؤمنانوته چه خپل ځان اواهل وعيال داورنه بچ كړئ، دهغى نه بعدامردانفاق فى سبيل الله دي اشارةً،اوامردجهاددي صراحتًا،اخركښ مثالونه بيانيږي ددى دپاره چه مداردنجات په ايمان اوعمل صالحه دي،اومداردهلاكت په كفر دي(تمت).

يَاَيُّهَا	النَّبِيُّ	لِمَ	تُحَرِّمُ	مَآ	اَحَلَّ	اللّٰهُ	لَكَ		تَبْتَغِيْ	مَرْضَاتَ
اي	نبي ﷺ ولى	حراموي	ته	هغه	چه	حلال	كړيدى	الله جل شانه	غواړى ته	رضامندى
اَزْوَاجِكَ		وَ	اللّٰهُ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ	①				
د بيبيانو	خپلو	او	الله جل جلاله	بخونكي	دي	مهربانه	دي			

﴿يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ﴾ دا تمهيد دي، او نبي كريم ﷺ ته حكم دي، چي د الله رضامندي غواړه، د بيبيانو د رضامندئ د پاره د الله جل جلاله رضا مندي خلاف كار او نه كړي.

ددى آياتونوشان نزول باره كښ صحيح قول هغه دي چي په صحيحينووغيره كښ دحضرت عائشه رضي الله عنها نه منقول دى چه دحضورﷺ معمول وو چه د مازيګر مونځ نه ورستو به ئى د خير خبر

اغستلو د پاره لږوخت د ازواجو مطهراتو کورونو ته تشریف وړلو .ام المؤمنین حضرت زینب ﷺ ته چا ګبین په هدیه کښ ورکړې وو ،چه کله به حضور ﷺ د دی خوانه تشریف یوړلو . نو دې به ورته د ګبین شربت جوړکړو چه د دی په وجه به دی سره لګ زیات حصارشو . په دې وجه به بی بی عائشه ﷺ اوبی بی حفصه ﷺ خفه کیدلې، نو یو تدبیر .منصوبه ئی جوړه کړه چه حضور ﷺ هلته د حصاریدلو نه اوګبین څکلونه منع شو .هغه دا چه د ګبین څکلونه ورستو چه د کومې بی بی خوا ته تشریف یوړو ، نو هغې به ورته اووئیل یارسول الله! آیا تا مغافیرخوړلی دی؟ ستاسو د خولی مبارکې نه خود مغافیرو بوئ راځی، "مغافیر" یو خوږ څیز وو لیکن بدبو داره وو، او نبی ﷺ بدبوئ ډیره بدی شوه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه مغافیرمې نه دی خوړلی، بلکه د ګبین شربت می څکلې دې .انده به ئی نه څکمه،په ماباندی حرام دی،اوبی بی حفصه ﷺ ته ئی اووئیل دا خبره امانت اوساته څوک پری مه خبره وه .هغې عائشه ﷺ ته اوئیل نو الله پاک دا آیاتونه نازل کړل

قَدْ	فَرَضَ	اللّٰهُ	لَكُمْ	تَحِلَّةَ	اَيْمَانِكُمْ	وَاللّٰهُ
په تحقیق سره مقررکړیدي الله ﷻ تاسو لپاره حلال والي د قسمونو ستاسو (په کفاری) سره او الله ﷻ						
مَوْلٰىكُمْ	وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ۞	وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ	اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ			
مددګاردې ستاسو ،اوهغه ښه عالم ښه حکمت والادې اوکله چه پټه اوکړه نبی ﷺ یو بي بي خپلې ته (حفصی ﷺ)						
حَدِيْثًا	فَلَمَّا	نَبَّاَتْ	بِهٖ	وَاَظْهَرَهُ	اللّٰهُ	
یوه خبره، پس کله چه خبرورکړوهغی بی بی (حفصه ﷺ) د هغی خبری (عائشه ﷺ ته) اوښکاره کړه هغه خبره الله ﷻ						
عَلَيْهِ	عَرَّفَ	بَعْضَهٗ	وَاَعْرَضَ	عَنْۢ	بَعْضٍ	فَلَمَّا
په نبی ﷺ باندی، ظاهره کړه نبی ﷺ بعضې خبره اواعراض ئی اوکړو د بعضی خبری نه، پس کله						
نَبَّاَهَا	بِهٖ	قَالَتْ	مَنْ	اَنْۢبَاَكَ	هٰذَا	قَالَ
چه خبرکړه نبی ﷺ بی بی حفصه پدغه خبره باندی هغی اوئیل چاخبرکړې ته پدی خبری، نبی ﷺ اووئیل						

خبرداردي	دي	الخبير	عالم	العليم	الله تعالی چه	هغه	خبراکړوماته	نبأني

﴿قَدْ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَـٰنِكُمْ﴾ بعضُ روایاتوکښ دی چه حضورﷺقسم کړي وؤ، نو دي آیت کښ ورته دَقسم ماتولوحکم دي په ذریعه دکفاری سره.بعضی وائی قسم ئی نه وؤ کړي، بلکه مباح څیزپه ځان حراموِل قسم دي،نوځکه دکفاری حکم اوشو،دی کښ اختلاف دي چه آیاحضورﷺکفاره اداکړي وه اوکنه؟نوبعضِ وائی چه نه وَه اداکړي، ځکه چه داتعلیم دي مؤمنانوته،حضورﷺمغفوردي دَماتقدم وماتأخرمن ذنبه،لیکن صحیح داده چه رقبه ئی ازاده کړي وه.

﴿تَحِلَّةَ أَيْمَـٰنِكُمْ﴾ تحلة په اصل کښ تحِلَلَةدي یولام بل لام کښ مدغم شویدي،مأخوذ دي دَ حَل نه،پرانستل او حلالولوته وائی،مراد ورنه کفاره دَقسم ده چه بیان ئی په مائده آیت(۸۹) کښ تیرشویدي،

﴿وَإِذْ أَسَرَّ ٱلنَّبِىُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَٰجِهِۦ حَدِيثًا﴾بعض ازواجه نه مراد حضرت حفصه رضي الله عنها ده اوپته خبره دا وه چې ګبین می په ځان حرام کړي دي،آئنده به دَحضرت زینب رضي الله عنها سره نه څکم.

﴿فَلَمَّا نَبَّأَتْ﴾نبی کریم ﷺ داخبره حضرت حفصه رضي الله عنها ته اوکړه ، خوورته ئی داهم اوئیل چې دابل چاته مه وایه، چونکه دا دَحضرت حفصه اوحضرت عائشه رضي الله عنها مشترکه منصوبه وه،نو که نور چاته ئی نه وئیلو هم، حضرت عائشه رضي الله عنها ته خو به ئی وئیلو ، نو ځکه حفصه رضي الله عنها ددې ذکر عائشه رضي الله عنها سره اوکړو،الله تعالی نبی کریم ﷺ ته دَدې خبرورکړو. نبی کریم ﷺ دَ حضرت حفصه رضي الله عنها نه دَدې ګله اوکړه چې تاځما راز ښکاره کړو ، «نبأت»کښ ضمیرراجع دي حفصهﷺته، یعنی حفصهﷺداخبره عائشهﷺته اوکړه.

﴿وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ﴾ جمله حاليه ده يعنى الله ﷻ دا خبره حضور ﷺ ته ظاهره كړى وه چه ستا راز ئي ښكاره كړيدي.

﴿عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ﴾ يعنى حضور ﷺ حفصه ؓ ته گله اوكړه چه خمارازدى ښكاره كړو،ليكن دَحسنِ اخلاقو په وجه ئى ورته ټوله خبره اونكړه . بلكه صرف ئى دومره ورته اوئيلو چې گوره تا څما راز ښكاره كړو، لپاره دَدى چه هغى ته ندامت كم وى.

﴿فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ﴾ نبا كښې ضمير مستتر رسول پاك ﷺ ته راجع دي. او "ها" ضمير راجع دي حفصه ؓ ته ﴿قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا﴾ حفصه ؓ ورته اووئيل چه ته چاپدى خبر كړى چه ما ستا راز ښكاره كړې دې، گمان ئى داوؤ چه عائشه ؓ ورته وئيلى دى.

﴿قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ﴾ يعنى ماته هغه ذات خبرراكړې دې چه دَهغه نه هيڅ هم پټ نه دى.

فائده: دينه معلومه شوه چه حضور ﷺ ته دَغيب علم نه وؤاو دَغه شان دَازواج مطهراتوهم داعقيده وه چه حضور پاك ﷺ ته علم غيب نشته.

إِنْ	تَتُوبَا	إِلَى	اللَّهِ	فَقَدْ	صَغَتْ	قُلُوبُكُمَا	ۚ
كه توبه اوباسئ تاسى دواړه الله ﷻ ته نو دا په تاسو ضرورى ده څكه چه ښى شكه كاږه شويدى زړونه ستاسو (دَحق نه)							
وَإِنْ	تَظَاهَرَا	عَلَيْهِ	فَإِنَّ	اللَّهَ	هُوَ	مَوْلَاهُ	وَجِبْرِيلُ
اوكچرته تاسومددكوئ دَيوبل په مقابلې دَپيغمبر كښې نوبيشكه الله ﷻ هم هغه ئى مددگاردې اوجبرئيل							
وَصَالِحُ	الْمُؤْمِنِينَ	وَالْمَلَائِكَةُ	بَعْدَ	ذَٰلِكَ	ظَهِيرٌ	④	
اونيكان	مؤمنان	ئى هم	مددگاردى، اوفرشتى	ورستودَدينه	ئى	مددگارانى دى	

﴿إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ﴾ دې كښې ترغيب دې توبې ته، اوخطاب حضرت حفصه اوعائشه رضي الله عنهما ته دي، چې كه توبه اوباسئ نوبه تاسو دَپاره خه وى، څكه چې تاسو كوم كار كړې

دي، دا مو دَ معاشرت آدابو خلاف كاركړي دي. دا شرط دي جزاءمحذوفه ده چه فذاك واجبٌ، يا فكان خيرالكما، يا يمح اثمكما (روح وغيره)

﴿ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ﴾ اى زاغت ومالت عن الحق (قرطبى) دا قائمقام دَجزاءِ محذوفه دي او سبب دَتوبى دي، چه بيشكه ستاسو دَدواړو زړونونه مائله شويدى د حق نه ديته چه دَ زينب ﷺ خصوصيت ختم كړئ، اوپيغمبر ﷺ ځان ته راواړه وئ، نو دا اګرچه فى نفسه حسن دي ځكه چه لوئ سعادت دي. ليكن مستلزم دي قبيح لره، چه حق تلفى ده دَبلى زوجى. اوقبيح لره مستلزم قبيح وى. نو په دى وجه توبه ضرورى ده (تهانوى رحمه الله)

بعضِ دَ﴿ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ﴾ معنى داكوى چه: مالت قلوبكما الى التوبة (قرطبى) يعنى ستاسو زړونه توبې ته مائله شوى دى، لهذا توبه اوباسئ «قلوبكما» په اصل كښ "قلبا كما" دي، اضافت دَ تثنيه، تثنيه ته ثقيل اوشنيع وى دَعربوپه نيز، نو پدي وجه دَتثنيه په ځائ جمع راوړي شوه،

﴿وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيۡهِ ﴾ او كه تاسو دَدي كارنه توبه نه اوباسئ دغه شان مشتركه منصوبې جوړه وئ او دَيوبل مدد كوئ، دَپيغمبر ﷺ په خلاف، نو واورئ چې تاسو هغه ته پدي سره هيڅ نقصان نشئ رسولي، ځكه چې الله ﷻ، جبرئيل عليه السلام، نيک مؤمنان او ملائک دَهغه مددګار دى

﴿فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوۡلَىٰهُ ﴾ ابوحيان رحمه الله په البحر المحيط كښ فرمائى چې په "مولى" باندي وقف احسن دي، او «جبرئيل» مبتدا دي او «صالح المومنين» او «الملائكة» ورباندى عطف دي، او «ظهير» ورله خبر دي، او ځني مفسرينو په «وصالح المؤمنين» باندي وقف كړيدي، دي صورت كښ «جبرئيل» او «صالح المؤمنين» جدا جدا مبتدا دى. او هر يوله خبر "مولاه" محذوف دي.

﴿وَصَٰلِحُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ دينه مراد ټول مؤمنان دي، اوحضرت ابوبكر اوعمر ﷺ پكښ بطريق اولى سره داخل دى. يعنى كه تاسو دَپيغمبر ﷺ خلاف منصوبى جوړه وئ، نو ټول مؤمنان حتى چې تاسو پلاران به هم ستاسو مخالفت او دَ پيغمبر ﷺ حمايت كوى،

«صالح»یا اسم جنس دي،او یا صیغه دَجمع «صالحون» ده. نون د جمع په وجه دَاضافت غورځیدلې دي،او واؤ رسم الخط کښې غورځولې شوې دي،لکه ویدع الانسان کښې اوسندع الزبانیة کښې غورځولې شوې دي.

﴿بَعْدَ ذَٰلِكَ﴾ مشارالیه نصرت خداوندی ،نصرت دَجبرئیل اومؤمنانو دي،او بعد یمعنی دَ مع کښې دي اي والملائکه مع ذلک ظهیر."ظهیر"صیغه دَمفرد راوړلو کښې اشاره ده دیته چې دا ټول یومتې اولاس دي دَپاره دَمدد دَپیغمبر نودوه زنانه به څه اوکړي؟

عَسٰى رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُّبْدِلَهٗٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ
قریب دي رب دَده،کچرته طلاق درکړي تاسوته، چه بدل کښې ورکړي ورته بيبيانې بهترې ستاسونه
مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ
چه هغه به مسلمانانې وی مؤمنانې به وی تابعداری به وی ،توبه ویستونکی به وی عبادت کونکی به وی.
سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا ۝
روژه‌نیونکی به‌وی ثیبې اوپیغلې

﴿ عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُۥٓ ﴾داتنبیه ده ازواج مطهراتوته،اودَهغوئ دَدی خیال تردیددي، چه کچرته پیغمبر علیه السلام مونږته طلاق راکړي نوکوربه نی وران شی،زمونږپه شان به ورته نشی میلاوی،الله تعالیٰ ورته فرمائی چه څه په دی قادره یمه چه ستاسونه غوره بيبيانې به ورته عطاکرمه،دَدینه دانه لازمیږی چه دَدی نه غوره ښځی پدغه وخت کښې موجودی وی، بلکه مطلب دادي چه کله دوئ ته دَنافرمانئ په وجه طلاق ورکړې شی نودوئ به پدی صفت پاتی نشی، نوښکاره خبره ده چه بیابه نوری دَدوئ نه غوره شی. (کبیر).

﴿مُسْلِمَٰتٍ﴾ یعنی منقادې به وی دَپیغمبر ﷺ، ظاهراً هم او﴿مُّؤْمِنَٰتٍ﴾ باطنًا هم .

﴿سَٰٓئِحَٰتٍ﴾ ابن عباس رضی الله عنه ئی معنی "صائمات" کوی،سیاحت نه مشتق دي.چونکه صائم هم تول‌ه ورځ دَلوګی تندی میدان طې کوی نوځکه ورته سائح وائی. (روح)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ
اي ايمان والؤ اوساتئ ځانونه خپل اوبال بچ خپل دَاوردجهنم نه حه خشاك دهغې خلق دی
وَٱلۡحِجَارَةُ عَلَيۡهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ
اوکنړي دی.پېدی اورمقرری دې داسي فرشتی چه سخت زړه والا دی تکړه دی نه کوی نافرمانی دالله ﷻ
مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ⑥ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ
په هغې کښې چه حکم ئی ورته کړې دی اوکوی هغه څه حکم ورته کولې شی اې کافرانو
لَا تَعۡتَذِرُواْ ٱلۡيَوۡمَۖ إِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ⑦
عذرمکوئ نن ورځ . بیشکه بدله درکولې شی تاسو دَ هغې چه تاسو به کول

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ﴾ دا اول خطاب دې مؤمنانو ته، چې اهل و عيال په خواهشاتو مه چليږئ، بلکه د الله ﷻ احکاماتولاندې خپله هم زندګي تيره وئ او اهل عيال ته هم دَ دې حکم کوئ ،لپاره دَ دې چه خپل ځان اواهل وعيال دَ اور دَ جهنم نه بچ کړئ.ځان بچ کول په ترک دَمعاصيؤ او په کولو دَ طاعاتوسره دی،اواهل بچ کول دادی چه ورته نصيحت اوکړې شی،او ادب ورته ورکړې شي، اودينی تربيت ئی اوکړې شی، حديث شريف کښې راځي: الاكلكم راع وكلكم مسؤول عن رعيته، فالامام الذي على الناس راع، وهو مسؤول عن رعيته، والرجل راع على اهل بيته وهو مسؤول عن رعيته، والمرأة راعية على اهل بيت زوجها وولده، وهي مسؤولة عنهم(صحيح البخاري٧١٣٨)

بل روايت کښې راځی مروا اولادكم بالصلاة وهم ابنا عشر.وفرقوا بينهم في المضاجع، (ابوداؤد:٤٩٥) يو بل روايت کښې راځی : مانحل والد ولدا افضل من ادب حسن(الترمذي ١٩٥٢) يعنی دخه ادب خودلونه افضله څه عطيه نشته چې پلار خپل خوی له ورکړی.

دَ حضرت علی ﷺ دَدی تفسيرداسی انقل دې چه:علّموا انفسكم واهليكم الخير و ادّبوهم (روح المعانی).

پدی آیت سره استدلال کړې شویدې چه واجب دی په سړی باندې چه خپل اهل وعیال ته دَ فرائضو حلال حرام وغیره احکاماتو تعلیم ورکړی(روح)

﴿وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ﴾ الناس نه مرادمشرکان دی او الحجارة نه مراد دَدوئ بتان دی چه کانړووغیره نه ئې جوړکړی وؤ. ﴿عَلَيْهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ﴾ دَنجات لپاره یوڅوطریقې وی دلته دَهغې تولونفی ده . یو دا چه دَچاپړی شفقت راشی،زړه ئې وربانديٰ اوسوزی،نودلته دَدې نفی ده چه په جهنم داسی فرشتی مقررې دی چه ﴿ غِلَاظٌ﴾ بې شفقته دی. که څوک ورته ډیره ژړا فریاد اوکړی ، خوزړه به ئې وربانديٰ نه سوزی. دویم داچه په زور زبردستی ځان خلاص کړی، نو دَ دې نفی اوشوه چه﴿ شِدَادٌ﴾ پهلوانانې دی، اقویاءعلی الافعال الشدیدة(روح). دریم دا چه په رشوت او سفارش ترینه ځان خلاص کړي ، نو د دې نفي اوشوه چې ﴿لَّا يَعْصُونَ ٱللَّهَ﴾ دَ الله ﷻ دَحکم نافرمانی نه کوی،په رشوت یاشفارس ورنه ځان څوک نشی خلاصولې،څه چه ورته الله ﷻ حکم اوکړی صرف هغه کوی.((لا یعصون الله)) او ((یفعلون مایؤمرون)) کښې فرق دادې چې عدم عصیان نه مراد احکامات قبولو نه انکار کول،او ((یفعلون ما یؤمرون)) نه مراد حکم مطابق هغې باندې عمل کول اودهغې پوره کولو کښې سستی نه کول دی.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾تخویف اخروی دې کافرانوته﴿لَا تَعْتَذِرُواْ ٱلْيَوْمَ﴾دینه مخکښې یُقال لهم عنددخول النار مقدردې،یعنی چه کله ملائکې دَجهنم کافران اورته داخله وی نوورته به اووائی چه نن ورځ ستاسوهیڅ عذرقبول نه دې،بیشکه تاسوته دَهغی عملونوبدله میلاویږی چه تاسوپه دنیاکښې کول.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ تُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ
اې ایمان والؤتوبه اوباسئ الله ﷻ ته توبه خالصه،قریبه ده چه رب ستاسولری به کړی
عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ يَوْمَ
ستاسونه گناهونه ستاسواوداخل به کړی تاسوجنتونوته چه بهیږی به دَلاندی دَهغی نه نهرونه،په هغه ورځ

لَا	يُخْزِي	اللّٰهُ	النَّبِيَّ	وَالَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	مَعَهٗ	نُوْرُهُمْ	يَسْعٰى
چه رسوابه نکړی الله ﷻ نبی ﷺ اوهغه کسانولره چه ایمان ئی راوړی دی دهغه سره،رڼادوئ منډی به وهی								
بَيْنَ	اَيْدِيْهِمْ	وَبِاَيْمَانِهِمْ	يَقُوْلُوْنَ	رَبَّنَآ	اَتْمِمْ	لَنَا	نُوْرَنَا	
په مخکښی ددوئ اوپه ښی طرفونوددوئ وائی به دوئ اې ربه زمونږه پوره کړه مونږلره رڼازمونږ								
وَاغْفِرْ	لَنَا	ۚ	اِنَّكَ	عَلٰى	كُلِّ	شَيْءٍ	قَدِيْرٌ ۝٨	
اوبخښنه	اوکړه	مونږته،	بیشکه	چه	ته	په	هرځيزباندی	قادرئی

﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ﴾دادویم خطاب دی مؤمنانوته چه دخپلوگناهونونه خالصه اوصادقه توبه اوباسئ،الله ﷻ به مومعاف کړی،دآخرت درسوائی نه به موبچ کړی اوجنت ته مو داخل کړی﴿تَوْبَةً نَّصُوْحًا﴾ای بالغةً فی النصح. نصوح یا دنصح نه مشتق دی پمعنی دخالص کولو،یعنی خالصه توبه اوباسئ،اوخالصه توبه دا ده: (۱)چې گذشته گناهونو باندې ندامت اختیار کړی.(۲)دکومو گناهو تلافی کیدیشی دهغې تلافی اوکړی.(۳)فوراً گناه پریگدی.(۴)اوآئنده دپاره نه کولو کلک عزم اوکړی.

یو اعرابی زر زر وئیل : اللّهمّ انّی استغفرک و اتوبُ الیک. نو حضرت علی ؓ ورته او فرمائیل : داسی زر زرتوبه اوباسل د کاذبینو توبه ده،هغه ورته عرض اوکړو،صحیح توبه څنگه وی،ده ورته اوفرمائیل:چه په هغی کښې شپږ(۶)خبرې وی.

(۱)تیرشوی گناهونوباندی ندامت

(۲)چه کوم فرائض واجبات درنه پاتی وی دهغی اعاده

(۳)د بل چامال واپس کول

(۴)معاف کول دتکلیف

(۵)عزم کول په عدم عودباندی

(۶)اوداچه ته به ویلی(کمزوری)کړې نفس خپل په طاعة دالله ﷻ کښې ، لکه چه غټ کړې دې دې په معصیت کښې(کشاف)،

معاذبن جبل ﷜ عرض اوکړو ،يارسول الله! توبة النصوح کومی توبی ته وائی، حضور ﷺ اوفرمائيل: ان يَندمَ العبدُ على الذّنب الّذى اصابَ فيعتذرَ الى الله ثم لا يعودُ اليه كما لا يعودُ اللّبن الضرع

(۲) بعضِ وائی ﴿ نَّصُوحًا ﴾ دنصاحت نه مشتق دې، ګنډلو اوپيوندلګولوته وائی. يعنی داسی توبه اوباسئ چه په ګناه سره کوم تعلق مع الله شليدلې وې هغه جوړشی. (روح المعانی)

(۳) بعضِ وائی دَنصيحت نه مشتق دې، يعنی داسی توبه چه خلق ورنه نصيحت اخلی، يعنی په توبه کونکی کښ داسی اثرراشی چه خلق هم دغه شان توبه اوباسی.

﴿عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ ﴾ دافائده دَتوبی ده، تکفيردَسيئاتو په توبی سره يقينی وعده ده دَالله ﷻ دلته ﴿عَسَىٰ ﴾ راوړل اختيارول دَعادة دَملوکودې، دغه رنګه اشاره ده چه تکفير دَ سيئاتو او دخول جنت ته صرف فضل اواحسان دې دَالله پاک، اودغه رنګه مناسب دی انسان ته ، چه خوف اواميدکښ دی اوسيږی، استدلال کړې شويدې پدی سره چه قبول دَتوبی واجب نه دی په الله ﷻ باندی (روح المعانی).

﴿ يَوْمَ لَا يُخْزِى ٱللَّهُ ٱلنَّبِىَّ ﴾ ظرف متعلق دې ﴿وَيُدْخِلَكُمْ ﴾ پوری، مراددَنبی نه سيد الانبياء محمد ﷺ دې، ﴿ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ ﴾ عطف دې ﴿ ٱلنَّبِىَّ ﴾ باندی، دی کښ تعريض دې چه کافران اوفاسقان به الله ﷻ رسوا کوی.

﴿نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ ﴾ جمله مستأنفه ده ياحال دې، دَنورنه مراد **نور دَ ايمان او انفاق دې** ، لکه سورة حديدکښ تير دی، نو دې کښ **مضمون دَ انفاق** ته اشاره ده ضمنًا، يو روايت کښ دی چه حضور ﷺ فرمائی څه به دَقيامت په ورځ خپل امت په دې پيژنم، چه يو نور به دَ دوئ مخې ته روان وی (ابن کثير).

﴿يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا ﴾ ابن عباس ﷠ فرمائی. چه دادعابه مؤمنان هغه وخت او وائی چه دَمنافقانونورمړشی، لکه په سورة حديدکښ تيردی، اتمام دَنُورنه مراد دوام دې تر جنت پوری.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ
اې نبي ﷺ جهاد کوه دکافرانو سره اودمنافقانو سره او سخت شه پدوئ، او ځای دأسیدلو ددوئ
جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ⑨
جهنم دي، او ډیر بد ځای د ورتلو دي دا جهنم

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ﴾ دا دَ دويم مضمون دسورت الحديد يعنی **دمضمون جهاد ذکر دي** صراحتًا ، کفارو سره جهاد پمعنی دَ قتال سره دي اودمنافقانو سره په حجت اودلسان پمعنی دي، په قول دوالد محترم نورالله مرقده چه حضرت شيخ فرمائی هغه منافقان چه بهر دَ مدينی نه وو ، نوهغوئ سره هم جهاد پمعنی دقتال دي. ﴿وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ يعنی دجهاد په معامله کښ ورسره سختی کوه هيڅ قسمه نرمی ورسره مکوه.

ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱمْرَأَتَ نُوحٍ وَٱمْرَأَتَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا
بيان کړيدي الله جل جلاله مثال دکافرانو لپاره دښځی دنوح عليه السلام اودښځی دلوط عليه السلام، چه وي دا دواړه
تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَٰلِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا
په نکاح کښي دَ دوؤ بندګانو د زمونږ دَ بند ګانو نه چه نيکان وؤ نو خيانت ئی اوکړو دهغوئ سره، پس دفع نکړو هغوئ
عَنْهُمَا مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ٱدْخُلَا ٱلنَّارَ مَعَ ٱلدَّٰخِلِينَ ⑩
دخپلو بيبيانو نه دعذاب دالله جل جلاله نه هيڅ څيز او اوئيل شول ورته داخلی شئ دواړه اُورته سره دَ نوروداخليدونکو

﴿ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ دا په اخرکښ دوه مثالونه ذکرکيږی،اول مثال کافرانو ته دي ، اوآخری دوه مثالونه مؤمنانو ته دی،کافرانو ته په مثال کښ دا بيانيږی چه دَ چا خپل ايمان اوعمل صالح نه وی نونسب دَ پيغمبر ورته منجی نه دي،لکه دَ نوح عليه السلام او دَ لوط عليه السلام بيبيانی، چه ژوند ئي تېول دَپيغمبرپه کوراوصحبت کښ تيرووْ، ليکن چه ايمان ئی نه وؤ نوجهنم ته داخلې شوې،دغه رنګه ديکښ تعريض اوتخويف دي امهات المؤمنين رضی الله

تعالی عنهنّ ته چه کچرته بالفرض دوئ مخالفت اوکړی دپیغمبر علیه السلام نو بیا وحت به نی و د هیڅ فائده ورنکړی.

﴿فَخَانَتَاهُمَا﴾ خیانت نه مرادزنا نه ده، بلکه عدم ایمان دی. ځکه چه د هیڅ پیغمبر بی زنا کاره نه ده تیره شوی، عن ابن عباس رضی الله عنه مازنت امراة نبیّ قط. چنانچه د نوح علیه السلام دبی بی خیانت دا وو، چه خلقو ته به ئی ونیل چه دی مجنون دی، او د لوط علیه السلام دبی بی خیانت دا وو چه کله به ده کره میلمانه راغلل نوقوم ته به ئی اطلاع ورکوله. صاحب دجلالین وائی چه د شپې به راغلل، نو اوربه ئي بل کړو، اوچه د ورځې به راغلل نو لوګي به ئی اوکړو. بعض وائی دادواړه چغل خوری وی، الله پاک به چې څه وحی اوکړه نودوئ به مشرکانوته اورسوله

«فلم یغنیا عنهما» ضمیر مرفوع حضرت نوح او لوط علیهما السلام ته راجع دی او ضمیر مجرور دهغوئ بیبیانو ته راجع دی، یعنی چې بیبیانو پرې ایمان نه راوړو، نوصرف زوجیت ورله هیڅ فائده ورنکړه. ﴿وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ﴾ په وخت دمرګ کښ ورته اوونیلې شویابه ورته په قیامت کښ اوونیلې شی تعبیرپه ماضی سره لپاره دتحقق دوقوع دی (روح المعانی، کشاف)

وَضَرَبَ	اللَّهُ	مَثَلًا	لِّلَّذِينَ	آمَنُوا	امْرَأَتَ	فِرْعَوْنَ إِذْ	قَالَتْ	رَبِّ
اوبیان کړیدی	الله تعالی	مثال	لپاره	دمؤمنانو	دښځې	دفرعون کله	چه نی اوونیل	ای ربه خما
ابْنِ	لِي	عِندَكَ	بَيْتًا	فِي	الْجَنَّةِ			وَنَجِّنِي
جوړکړه	مالره	ستاخواته	کورپه	جنت	کښ.	اونجات	راکړه	مانه
مِن	فِرْعَوْنَ	وَعَمَلِهِ	وَنَجِّنِي	مِنَ	الْقَوْمِ	الظَّالِمِينَ ⑪		
دفرعون	اودعمل	دهغه	نه	اونجات	راکړه	مانه	دقوم	ظالمانونه

﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا﴾ دا دویم مثال دی، مؤمنانوته بیانیږی چه دچاځیل ایمان اوعمل صالح وی نودبل چاکفرورته مضرنه دی، لکه دفرعون ښځې آسیه چه ایمان راوړې وو، نواګرچه ښځه دغټ کافر وه، لیکن په دنیاکښ ورته زیرې دجنت اوشو دغه شان دیکښ ترغیب دی مؤمنانو ته چې حالات که څنګه هم وی دایمان باندې استقامت پکار دی.

اوګورئ يو زنانه دفرعون په کورکښ دهغه جبر و ظلم څنګه مقابله اوکړه اوايمان ئی پرې نخودلو.

﴿ٱمۡرَأَتَ فِرۡعَوۡنَ﴾ددی نوم آسيه بنتِ مزاحم وؤ،دموسیٰ علیہ السلام ترور وه ، په موسیٰ علیہ السلام ئی ايمان راوړې وؤ،فرعون چه خبرشو، نو په لالچ وغيره سره ئی منع کړه، ليکن هغی ايمان پرې نه خودلو،فرعون ورته سخت سخت عذابونه تجويزکړل. ليکن بيائی هم کفر اختيار نکړو. ﴿رَبِّ ٱبۡنِ لِي عِندَكَ بَيۡتٗا﴾ابی هريره رضی اللہ عنہ نه مروی ده چه فرعون پکښ څلورميخونه ټک وهل دوه په لاسونواودوه په خپوکښ نوپدی وخت کښ هغی دادعااوکړه،نوالله تعالیٰ دعاقبوله کړه په جنت کښ ورته کورښکاره کړې شونوتکليف پرې آسان شو،اومراددَ﴿عِندَكَ بَيۡتٗا﴾ نه اعلی درجه دمقربينُ ده،يا﴿عِندَكَ﴾پمعنی د عند عرشِکَ دي،اوپه تقديم دَ﴿عِندَكَ﴾ کښ اشاره ده دي قول ته چه اطلب الجارقبل الدار،قالت العلماء اختارت الجارَقبل الدار (ابن کثير). ﴿وَنَجِّنِي مِن فِرۡعَوۡنَ وَعَمَلِهِۦ﴾دعمل دهغه نه مرادکفراوشرک دي،اودغه شان بغيردجرم نه خلقوته عذاب ورکول اودغه شان نورقبائح.

وَمَرۡيَمَ	ٱبۡنَتَ	عِمۡرَٰنَ	ٱلَّتِيٓ	أَحۡصَنَتۡ	فَرۡجَهَا	فَنَفَخۡنَا	فِيهِ
اوبی بی مريم لوردعمران هغه چه پاک ساتلې ئی وؤګريوان خپل پس پوکړل مونږپه ګريوان دهغی کښ							
مِن رُّوحِنَا	وَصَدَّقَتۡ	بِكَلِمَٰتِ	رَبِّهَا	وَكُتُبِهِۦ	وَكَانَتۡ	مِنَ ٱلۡقَٰنِتِينَ ﴿١٢﴾	
دروح خپل نه اوتصديق ئی کړې وؤپه کلمودرب خپل اوپه کتابونودهغه اووه هغه دطاعت کونکونه.							

﴿وَمَرۡيَمَ ٱبۡنَتَ عِمۡرَٰنَ﴾دادريم مثال دي، عطف دي په﴿ٱمۡرَأَتَ فِرۡعَوۡنَ﴾، يعنی الله تعالیٰ مؤمنانو ته دبی بی مريم علیہا السلام مثال هم بيانوی ، چه بی خاونده وه، اوقوم ئی هم اکثرکافران وؤ ، ليکن ددی باوجودئی ځان دهرقسم ګناه نه بچ اوساتلو، دغه شان په هغې باندې ډير الزامات او طعنونه اولګيدل خوهغې بې خوفه اوبې پرواه دَ دين دعوت جاری اوساتلو، نو ديکښ مؤمناتو ته ترغيب دي چې تاسو حالاتو او نقشو نه مه متاثره کيږئ، او خلقو طعنونو او استهزاګانو اوالزاماتو په وجه دين کار مه پريګدئ،دغه شان دي کښ بې خاونده ښځو ته هم

تسلی ده چی دویٔ هم لویٔ مرتبې حاصلولې شی کچرته په ایمان اواعمال صالحه باندې استقامت اختیار کړی

﴿ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا ﴾اکثرمفسرین وائی چه دفرج نه مراد گریوان دې دقمیص دَ هغی . نو دا مبالغه ده په پاکدامنیٔ اوعفت کښ، چه خپل گریوان ته ئی هم دچالاس نه وو پریښی.لکه په پښتو کښ خلق وائی فلانیٔ ډیرسپین لمنی ده، او ضمیرپه «فَنَفَخْنَا فِيهِ »کښ گریوان ته راجع دې ځکه چه جبرئیل علیه السلام دَهغی دَقمیص په گریوان کښ پوکړل. هغه دَهغې خیټې ته اورسیدلو ، نوحامله شوه لکه په سورة مریم کښ تیرددی.

ځنې مفسرینودَ فرج معروفه مراد اغستې ده یعنی دَخپل شرم گاه حفاظت ئی کړې وؤ،دې صورت کښ فرج کښ نفخ کولو مطلب دادې چې جبرئیل علیه السلام وړله په گرایوان پوه کړل نو د هغې اثر فرج ته رااورسیدلو

﴿ وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَٰتِ رَبِّهَا ﴾کلماتونه مراد یا کلمات دَ توحید دي. یا ورنه عیسی علیه السلام مراد دې، ځکه هغه ته هم کلمة الله وئیلی شویدی،بعضو« کلمات ربها» نه وړې وړې صحیفې مراد اغستې دی، چې ادریس او ابراهیم علیهما السلام اوپه نورانبیاوؤ نازلې شوې وې،«کتبه»نه مراد منزل کتب سماویه اغستی دی. خوراجحه داده چې « کلمات ربها» هغه کلمات اوخبرې چې الله تعالیٰ ورسره دَفرشتو په واسطې کړی دی،لکه په سورت مریم ،آل عمران،کښ ذکر دې، اذ قالت الملائکة یا مریم ان الله اصطفاک"او«کتبه » نه عام کتب سماویه مراد دی (تفسیر عثمانی)

﴿وَكَانَتْ مِنَ ٱلْقَٰنِتِينَ ﴾صیغه دَمذکرتغلیباًذکرشویده یااصل عبارة دارنگه دې:وکانت من نسلِ القانتین،ځکه چه دادَ نسل دَهارون علیه السلام نه وه،په حدیث کښ دی : په سړوکښ کاملین ډیر دی ، مگرپه ښځوکښ څلوردي:آسیه بنت مزاحم، امرأة فرعون، ومریم بنت عمران، و خدیجه بنت خویلد، و فاطمة بنت محمد ﷺ، وفضل عائشة علی النساء کفضل الثرید علی سائر الطعام، رضی الله عنهنّ ورضین عنه جلّ جلاله.

فائده: ددې دوؤ مثالونواول دَسورت سره خاص ارتباط دې **اول مثال ربط** داسې دې چې ابتداء دَسورت کښې دَبیوې بی بی خیانت ته اشاره وه چې هغې دنبی کریم ﷺ راز نې بلې بی بی ته ښکاره کړې وؤ، نو دیکښې "امرأة نوح و امرأة لوط" سره تذکیر دې چې ګورئ داهم پیغمبرانو بیبیانې وی، خوچې پیغمبر سره ئی خیانت اوکړو ،نوبیا ورله دَپیغمبر زوجت هیڅ فائده ورنکړه.

دویم مثال ابتداء دَسورت ربط داسی دې چی ابتدا کښې دَنبی کریم ﷺ ازواجو تذکره اوشوه او آخر کښې دَبی بی آسیه اومریم تذکره اوشوه اورواياتو کښې راځی چې دابه جنت کښې دَنبی کریم ﷺ بیبیانې وی،نو ابتدا هم په ذکر دَازواجومطهراتو سره اوانتهاء په ذکر ده ازواجو مطهراتو سره اوشوه.

رکوعاتها (۲)	سورة الملک مکیّة	آیاتها (۳۰)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۶۷) وحسب النزول (۷۷)

نزلت بعد الطّور و قبل الحاقة

دی سورة ته مانعه او منجیه هم وائی.

ربط: دسورة الحدید نه ترسورة التحریم پوری د انفاق او د جهاد ذکر وو لپاره د توحید، اوس دی سورة نه ترسورة الجن پوري د توحید بله پهلو بیانیږی. چه برکت ورکونکي ذات هم صرف یو الله ﷻ دي، او هرسورت کښ علی سبیل الترقی دَدي مسئلی ذکر دي، سورة الملک کښ دلائلو عقلیو سره د دي بیان دي، سورة القلم کښ په دي مسئلي کښ لچک او نرمي نه کولو بیان دي، سورة الحاقه کښ تخویف دي ، سورة المعارج کښ پرې زجر ذکر کیږی، سورة نوح کښ دلیل نقلی دي، اوسورة الجن کښ هم دلیل نقلی ذکر کیږی د جناتو نه.

خلاصه د سورة د مضامینو: یولس (۱۱) دلائل عقلیه دی په دعوه د سورة باندی، دري عقلی عامه دي، او اته عقلی خاصه دی، عقلی خاصه دیته وائی چه په هغی کښ مدار د کلام او دلیل ذکر وي ، او عقلی عامه هغې ته وائی چه مدار د کلام پکښ نه وی ذکر، دینه علاوه پکښ تخویفات اوبشارتونه دی ، او بیان د طرقو د تبلیغ دي.

فضیلت: (۱) د ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي چه حضور ﷺ فرمائی قرآن شریف کښ یو سورت د دیرش (۳۰) آیاتونو داسی دي چه هغه د خپل ویونکی دپاره شفاعت کوی، تردی چه د هغه بخنه اوکړی او هغه سورة تبارک الّذی دي (رواه احمد وابوداؤد وغیرهما).

(۲) یوروایت کښ د نبی اکرم ﷺ ارشاد راغلي دي چه خمازره غواړي چه دا سورة دي د هر مؤمن په زړه کښ وی

(۳) یوروایت کښ دی چه چاسو :سورة تبارک الّذی اوسورة الٓم سجده د ماښام او ماسخوتن په مینځ کښ اولوستل گویا هغه د لیلة القدرشپه رونړه کړه.

(۴) یوروایت کښ دی چه داسورة دعذاب قبر دپاره مانع دي حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی چه

نبي کریمﷺ به ترهغې وخته پورې نه اوده کېدلو ترڅوچه به یې سورة السجده اوسورة الملک نه وؤلوستلی

تَبٰرَكَ	الَّذِيْ	بِيَدِهِ	الْمُلْكُ	وَهُوَ	عَلٰى	كُلِّ	شَيْءٍ	قَدِيْرُ ۝١
برکت ورکونکې هغه اللهﷻ دې چه په قبضې دهغه کښې بادشاهي ده.اوهغه په هرڅیزباندې قادردې								
الَّذِيْ	خَلَقَ	الْمَوْتَ	وَالْحَيٰوةَ	لِيَبْلُوَكُمْ	اَيُّكُمْ			
هغه اللهﷻ چه پیداکړې ئې دې مرګ اوژوندلپاره ددې چه امتحان اوکړي په تاسوچه کوم په تاسوکښې								
اَحْسَنُ	عَمَلًا	ط	وَهُوَ	الْعَزِيْزُ	الْغَفُوْرُ ۝٢			
ډیرښه دې په عمل کښې اواللهﷻ غالب دې بخښونکې دې								

﴿تَبٰرَكَ﴾دا دعوه دَسورت ده، دَ « تبارک » درې معنې بيان شوې دی:

(۱) ډير خيرواحساناتو والاذات دې چې هغه دَخير اواحساناتو څه انتهانشته.

(۲) ذات وصفات سره ډير لوئ ذات دې ، چې دَ چاذات اوصفاتو دهغه سره څه نسبت هم نشته، دې دواړو معنو په صورت کښې دا ماخوذ دې "البركة" نه ، چې په معنی دَ "نما" او "اضافي" سره راځی

(۳) «تبارک» پمعنی دَ "ثبوت" او "دوام" سره دې، يعنی اللهﷻ هغه ذات دې چې هغه لره دوام اوثبوت حاصل دې. دې صورت کښې دا ماخوذ دې "برک البعير"نه، چې اوخ په يو ځائ کښې کينی او قرار واخلی

﴿الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾دا اول دليل عقلی عام دې په دعوی دَسورت،چې برکتونو والاذات صرف اللهﷻ دې: ځکه چې دَټول جهان بادشاهی هغه سره ده ،دَ زمکی هم اودَ آسمان هم ، دَ بحر هم او دَ بر ،او دَ فضا هم هغه تن تنها بادشاه دې او هغه شاهنشاه دې. «بيده» "يد" دَ صفاتو متشابهاتو نه دې متقدمين عموما ديکښې تفويض کوی، اومتاخرين عموماً پکښې تاويل کوی چې دينه قبضه اوتصرف مراد دې

﴿وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ **دويم دليل عقلي عام دي**،په دعوى دسورت باندې. چې بركتونو والا ذات صرف الله ﷻ دې . ځكه چې هر څه باندې قادر دې.هيڅ شې هم دهغه داحاطې قدرت نه باهر نه دې.

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ﴾ **دريم دليل عقلي عام دي**،په دعوى دسورت باندې.بركتونو والاذات صرف الله ﷻ دې، ځكه چې الله هغه ذات دې چې هغه په عالم كښې دمرګ وحيات نظام پيدا كړيدې. آيا بل څوک داسې شته چې يوبې جانه څيز كښې روح واچوى،هغه كښې وينه په ګرځيدو شى، سترګو كښې رڼرا راشى، غوږونو كښې د سماعت قوت پيداشى . يا آيا داسې څوک شته چې دمرګ نظام هغه په لاس كښې وى،چې الله ﷻ ئې مرګ غواړى اوهغه ئې د مرګ نه بچ كړى، يا مرګ وركول دهغه په اختيار كښې وى.

﴿ خَلَقَ الْمَوْتَ ﴾نه معلوميږى چه موت هم يومستقل وجودى مخلوق دې، صرف عدم حيات ياعدم محض ته موت نه وائى،ځكه چه عدمى سره خلق نه متعلق كيږى.واستدل بهذه الاية مَن قال ان الموت امروجودي(ابن كثير). په دى وجه حديث كښې دبخارى وغيره كښې راغلى دى چه مرګ به دقيامت په ورځى د لمه ور ګډ په صورت كښې راوستلې شى، او بيا به ذبح كړيشى.

دلته ئې موت مقدم ذكركړوځكه چه(١)الله ﷻ اول موت پيداكړيدې بياحياة لكه په حديث كښې دى،چه دروح اچولونه مخكښې دانسان عمل،رزق،اجل،وغيره اوليكلې شى(٢). دويمه وجه داده چه ښه عمل لپاره اقوىٰ داعى موت دې نوځكه ئې مقدم كړو(كشاف).

﴿لِيَبْلُوَكُمْ﴾ديكښې دمرګ او ژوند تخليق مقصد ذكر كيږى.چې دانظام څه عبث اوتماشه نه ده ، بلكه دينه مقصودستاسوامتحان كول دى چه څوک ښه عمل كوى.حيات ،وخت د تيارئ دې لپاره د امتحان، او موت ، وخت د نتيجى دې،علماء وائى چه په﴿أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ كښې اخلاص ته اشاره ده،ځكه چه اكثرعملاً ئې اونه وئيل،په بعضو رواياتو كښې د «احسن عملاً» تفسير داسې راغلې دې،ايكم احسن عقلاً و اورع عن محارم الله تعالى واسرع فى طاعة الله تعالى(روح). ﴿ وهو العزيز الغفور﴾ الله ﷻ غالب ذات دې كه چاله عذاب وركول غواړى،

هغه ترينه بچ كيدې نشي، اومغفرت كونكې ذات دې كه چاته هم ښنښه كوى نوخوك ترينه تپوس كونكې نشته.

الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۖ مَا تَرٰى فِيْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ
الله ﷻ هغه ذات دې چه پيدا كړى ئې دى وه اسمانونه لاندې باندې او به نه وينې ته په پيدا كولو د رحمان ذات كښې
مِنْ تَفٰوُتٍ ۖ فَارْجِعِ الْبَصَرَ ۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ③ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ
څه عيب . نو را اوګرځوه ته نظر آياوينې ته څه چاؤد بياواپس كړه نظر
كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ④
باربار واپس به شى تاته نظرستانامراده اووى به دې ستړې د پيدا كولو د عيب نه.

﴿الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ﴾ داخلورم دليل عقلى دې اوخاص دې،ځكه چې د كلام او دليل مدار پكښې موجود دې، چې هغه ﴿طِبَاقًا﴾ دې، چه الله ﷻ وه اسمانونه لاندې باندې پيدا كړيدى، نه خو هغه يو بل باندې راغوځيګى، او نه ئې په يو بل باندې سهاره او اعتماد شته،دې باوجود څه نقص،څه كمزورى څه عيب هيڅ پكښې نه ښكارى،نودينه معلومه شوه خالق اوبركات وركولو والا ذات صرف يو الله ﷻ دې،﴿طِبَاقًا﴾ صفت اول دې د «سبع سموات» د پاره، د دې دوه معنى بيان شوى دى:(١)لاندې باندې،چې د آسمانونه الله ﷻ لاندې باندې پيدا كړيدى،يو بل سر جوخت او ميلاؤ نه دى پيدا كړى،لكه احاديثو كښې هم راځى چې يو آسمان نه بل آسمان ته ختلو مسافت پنځه سوه كاله دې.

(٢)مطابقت اومماثلت:دې صورت كښې مطلب دادې چه دا اووه آسمانونه په نظام، هيئت اوصفاتو كښې د يو بل بالكل مماثل دى.

﴿مَا تَرٰى فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ﴾ دادريم صفت دې د پاره دسبع سموات دې ، چې دا اووه(٧) آسمانونه ئې لاندې باندې داسى اندازه سره پيدا كړى دې، چې چاته پكښې هيڅ تفاوت نه ښكارى.

﴿ تَفَٰوُتٍ﴾ "تفاوت" ډيري معنې بيان شوې دی. دهغې ټولو رجعه دېته کيږي چې نه به ديکښې څه نقص او عيب شته او نه پکښې څه عدم مناسبت او بې ډنګه توب شته

﴿فَٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ﴾دا په ماقبل باندی تفريع ده ، چې که يقين دې نه راځی نو بيا دې آسمانونو باندې نظرواچوه، او باربار پرې نظر واچوه، که تا ته پکښې څه عيب ښکاره شو نو بيا اوايه ﴿فُطُورٍ﴾ "فطور" درزونو او چاودونو ته وائی،يعنی انسان يو معمولی غوندی چهت جوړوی ،دهغې دپاره ستون اوسهاره هم وی. دَ هغې نه باوجود پکښې درزونه او چاودونه راځی ،خو الله ﷻ قدرت ته اوګوره چې دومره عظيم الشان آسمان ئې بغير دستون نه اودرولې دې، اوهيڅ چاود او دراز پکښې نشته.

﴿ ثُمَّ ٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ ﴾امر دپاره دَ تعجيز دې. او تثنيه نه مقصود دتکثير دې ﴿خَاسِئًا﴾ دَ "خسأ يخسأ" نه دې، سپې شړلو ته وائی،دلته ترينه مجازی معنی مراد ده . يعنی ذلت سره ناکامه اونامراده کيدل ترينه مراد دی. ﴿حَسِيرٌ﴾يعنی ستړې به وی ډيروکوششونو په وجه.

وَلَقَدْ	زَيَّنَّا	السَّمَآءَ	الدُّنْيَا	بِمَصَابِيحَ	وَجَعَلْنَٰهَا
اوخامخايقيناًبناَسته کړې دې مونږدا نيږدې اسمان په ډيوو(ستورو)سره اوګرځولی دی مونږدغه ستوری					
رُجُومًا	لِّلشَّيَٰطِينِ	وَأَعْتَدْنَا	لَهُمْ	عَذَابَ	السَّعِيرِ ۞
ويشتونکی	شيطانانولره	اوتيارکړيدې	مونږدوئ	لره	عذاب دجهنم

﴿ وَلَقَدْ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا ﴾پنځم دليل عقلی دې، او داهم دليل خاص دې، ځکه چې دليل مدار پکښې موجود دې، هغه ﴿بِمَصَٰبِيحَ ﴾دې او دا دليل علی سبيل الترقی ذکر شوې دې، چې آسمانونه خو مو هم پيدا کړيدی، او بيا دې سره سره مو آسمان دنيا په بې شماره ستورو سره مزين او ښائسته کړې هم دې، دَالله ﷻ نه ماسوا ذات داسې مزين کول خو پريږده چې دومره ستوری هم نشی پيدا کولې،نومعلومه شوه چې معبود او برکاتو ورکولو والا صرف

الله ﷻ دي ﴿وَجَعَلْنَٰهَا رُجُومًا﴾ شپږم **دليل عقلی** دي . او **دليل خاص** دي. مدار د دليل «رجوما» دي، دا هم علی سبيل الترقی ذکر دي.چي آسمانونه خو پيدا کړی دی.آسمان دنيا خو په ستورو سره مزين کړي دي. او بيا خو ورله په دي ستورو سره د شياطينو نه دحفاظت بندوبست هم کړي دي،چی يو شيطان هم بره نشی راتلې.کچرته پکښ څوک کوشش اوکړی نو شهاب ثاقب ورپسی شی او اوئې څوزوی ﴿وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ﴾ شياطينو له دي دنيوی عذاب نه علاوه اخروی عذاب خوورله هم تيار کړي دي

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝٦

اودپاره دهغه کسانوچه کفرئی کړيدي په رب خپل.عذاب دجهنم دی اوډيربدځای دورتلودي جهنم

إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۝٧ تَكَادُ

کله چه اوغورځولې شی کافران په هغې کښ وابه وری هغې لره بدآواز اوهغه به خوټکيږی،نيزدې به وی

تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۖ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ

چه اُوچوی دي دغصی نه (په کافرانو)،هرکله چه اوغورځولې شی به جهنم کښ يوه ډله دکافرانو

سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝٨ قَالُوا

پوښتنه به اوکړی دهغوئ نه چوکيداران دجهنم چه آيانه وو راغلې تاسوته يرونکې . اوبه وائی دوئ

بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا

چه ولی نه،په تحقيق سره راغلی وو مونږته يرونکی،نوتکذيب اوکړومونږاومونږورته اوونيل

مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ۝٩ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا

ندې نازل کړي الله ﷻ هيڅ څيز،نه يئ تاسومګرپه ګمراهئ لوئ کښ يئ.اوبه وائی کافران کچرته وې مونږ

نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۝١٠ فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ

اوريدلې مويامو عقل لرلې نونه به وې مونږ په جهنم والؤو کښ پس اقرار ئې اوکړوپه ګناه خپل.

دجهنم	السَّعِيْرِ ⑪	دخاوندانو	لِّاَصْحٰبِ	لپاره	دي	فَسُحْقًا هلاکت	پس

﴿وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ﴾داتخويف اخروى دي،يعنى دَجهنم عذاب به صرف دَشياطينو دَپاره نه وى بلكه دكافرانو دَپاره به هم وى.

﴿اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا﴾دي خائى نه دَ جهنم مختلف اهوال واحوال بيانيږى،دائى **اول هولناک حالت** بيان دي،چې کله ورته کافران اوغورځولې شى نو دَهغې نه به بد . بد آوازونه راوځى،لکه خر چې آوازونه کوي،دا آواز به جهنم هم کوي ، او جهنميان به هم کوي ، لکه سورت هود آيت نمبر ۱۰۶کښې دي: لهم فيها زفير وشهيق. او "شهيق" بد آواز ته وائى،او دَ خر په آواز باندې هم اطلاق کيږى.﴿وَّهِىَ تَفُوْرُ﴾دائى **دويم حالت** بيان دي چې جهنم به داسې خوټ کيږى لکه کټوئ چې خوټ کيږى.

﴿تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ﴾دائى **دريم حالت** بيان دي، "تميز" چولو او جدا کيدلو ته وائى او "غيظ" سختې غصې ته وائى،يعنى جهنم به دَسختې غصې نه داسې معلوميږى چې لکه چوى ﴿كُلَّمَآ اُلْقِىَ فِيْهَا﴾ديکښې دَاهل جهنم حالت بيانيږى،چې کومه ډله هم جهنم ته داخليږى ، نو فرشتې به ورنه بطور توبيخ اوپيغور تپوس کوى : چې ولې تاسو ته رسولان نه وو راغلى، چې تاسو گمراه شوئ او جهنم ته راغلئ.

﴿قَالُوْا بَلٰى﴾دوئ به اعتراف اوکړى چې رسولان راغلې وو خومونږ ئې تکذيب اوکړو، او دَ اتباع په ځائ موهغو ته وئيل چې تاسو گمراه يئ.﴿فَكَذَّبْنَا﴾يعنى خاص دَدوئ تکذيب مو اوکړو.﴿ مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ﴾يعنى مطلقا رسالت انکار مو هم اوکړو.﴿ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا فِىْ ضَلٰلٍ كَبِيْرٍ﴾په دې خو هم اکتفاء اونکړه، بلکه دَ لوئ گمراهئ نسبت مو ورته اوکړو ،ارجح قول دادې چې داهم دکفارو مقوله ده.

﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ﴾ يعنى دوئ به تمنا اوكړى چې كاش مونږ هم ايمان راوړې وې. چې هميشه هميشه دَ پاره خوجهنم كښ نه وې ((نسمع)) نه مراد په دلائل نقلبه سمعيه باندې ايمان راوړل دى، ((نعقل)) نه مراد دلائل عقليه باندې غوركول اوايمان راوړل دى ياپه ((نسمع)) كښ اشاره مرتبه تقليد ته ده، اوپه ((نعقل)) كښ اشاره ده مرتبه تحقيق اواجتهاد ته. نو دينه معلومه شوه چې فلاح ته رسيدلو دوه لارې دى يو داچې سړې خپله محقق اومجتهد جوړ شى، خو داسى كيدل د هر سړى دَ پاره عادتاً ناممكن دى. څكه چې دا دَ بل هر يو كار نه فراغت غواړى، چې دې سره دَ كائنات نظام معطل كيږى، لهذا لا محاله دويم صورت دادې چې دَ محقق اتباع اوتقليد اوكړى. دَ((نسمع)) دَ پاره مفعول نه ذكر كولو كښ اشاره ده عموم ته، چې هغه دَهر محقق قول دې خواه كه هغه رسول وى اوكه غير رسول . نو دا په يو خاص محمل باندې محمول كول دَ تفسير مسلمه اصولو خلاف ده.

﴿فَسُحْقًا﴾ اى فبعداً لهم من رحمتِهِ تعالى، منصوب دې مفعول مطلق دې براۓ تاكيد، اى سحقهم الله سحقًا.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾
بيشكه هغه كسان چه يريږى دَرب خپل نه په غيبه دوئ دَپاره مغفرة دې اواجرلوئ دې
وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ ۖ إِنَّهُ عَلِيمٌ
اوكه پټوئ تاسوخبره خپله اوكه ښكاره كوئ ئى په دواړو الله عالم دې څكه چه بيشكه الله ﷻ ښه عالم دې
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾
په رازونودَسينو آيانه پوهيږى هغه ذات چه خالق دې، حال داچه هغه عالم دې په رازونوخبردار دې

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم﴾ دا بشارت اُخروى دې مؤمنانو ته، بعد دَتخويف اخروى نه كافرانو ته، ﴿بِالْغَيْبِ﴾ يعنى دَعذاب دَالله ﷻ نه يريږى حال داچه عذاب ئى ليدلې نه دې، يا مطلب دادې چه دوئ غائب وى دَستركو دَ خلقو نه، نو دَ الله ﷻ نه يريږى، اطاعت ئى كوى ، نو چه په خلوت كښ اطاعت كوى نو جلوت كښ خو په طريقه اولى كوى، بعضِ وائى "غيب" دَ

انسان قلب دي چه بل څوک ئې نشي ليدلې، نومعنى دا ده چه د زړه نه ياپه زړه کښې دالله ﷻ نه پريږې (حقانى).

﴿وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ﴾ دادماقبل دلائلو ثمره ده.چې دلائلو نه دا ثابته شوه چې الله ﷻ عليم ذات دې، که تاسو به پټه څه خبره کوئ،دهغې نه هم خبردې،که په ښکاره کوئ. هغې نه هم خبر دې،او که په زړه کښې موڅه خبر ده دهغې نه هم خبر دې . لهذا برکات ورکونو والا صرف هغه اوګڼئ ، اودهغه نه ټول حاجات غواړئ «اسروا» او «اجهروا» دواړو ځايونو کښې امر پمعنى خبر دې، يعنى که پټوئ تاسو خبره خپله او که ښکاره کوئ ئې. خو الله ﷻ ته يو شان ده، دَ هغه نه هيڅ هم پټ نه دى

﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ تعليل دې دَ ماقبل،چه الله ﷻ خو دَ سينو په پټو رازونو هم عليم اوخبرداردې،نوستاسوخبرى به ورنه څنګه پټې وى

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ﴾ «من خلق» فاعل دې دَ﴿أَلَا يَعْلَمُ﴾ ، اى الا يعلم الخالق.يعنى آيا خالق دَ خپل مخلوق دَ پټوحالاتو يا خبرونه بې خبره کيديشى؟ استفهام انكارى دې. يعنى نه شى کيدې ، ځکه چه تخليق بې دَ علم نه نشى کيدلې . يا «من خلق» مفعول به دې دَ «يعلم» دَ پاره، او فاعل ضمير مستتر دې، چې راجع دې الله ﷻ ته، مطلب به داشى چې آياهغه بې خبره کيديشى دَخپل مخلوق نه، مآل دَدواړو توجيهاتو يو دې «وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ»حال دې دَفاعل دَ﴿أَلَا يَعْلَمُ﴾نه تاکيد دې دَماقبل.

هُوَ	الَّذِي	جَعَلَ	لَكُمُ	الْأَرْضَ	ذَلُولًا	فَامْشُوا	فِي	مَنَاكِبِهَا
الله ﷻ	هغه ذات دې	چه	ګرځولې ئې ده	ستاسو	لپاره زمکه تابعداره	پس ځئ	په	اوږوطرفونو دَهغې کښې

وَكُلُوا	مِنْ	رِزْقِهِ	ط	وَإِلَيْهِ		النُّشُورُ	⑮
اوخورئ	نه	رزق	دَالله ﷻ نه،اوالله ﷻ	ته	دى	پورته کيدل(ورستو دَمرګ	نه)

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ﴾دا اووم دليل عقلى دې. او دليل خاص دې ﴿ذَلُولًا﴾ مدار كلام دې، يعنى الله ﷻ هغه ذات دې چې زمکه ئې ستاسو تابع ګرځولې ده.تاسو په هغې

کښې ګرځئ راګرځئ. هغې کښې کرونده کوئ. فصلونه ئې خورئ. معدنيات ترينه را اوباسئ. د هغې نه فائده اخلئ. لهذا کوم ذات چې داسې زمکه پيدا کړنده هم هغه معبود او برکات ورکولو والا دې. د هغه نه خپل حاجات غواړئ.

﴿ذَلُولًا﴾ "ذلول" په وزن دَ "فعول" بمعنی الفاعل دې. هغه ښاروی ته وائی چې هغه دخپل مالک تابع وی، او اړيکې نه کوی، او دلته مجازاً دَ زمکې دپاره استعمال شوې دې.چې دا زمکه هم الله ﷻ ستاسو لپاره دَ تابع ښاروی پشان ګرځولې ده.

﴿فَامْشُوا﴾ "فاء" دپاره دَتفريع ده،چې څنګه تابع ښاروی باندې ګرځئ راګرځئ. دغه شان زمکه هم تاسو لره مسخره ده، ګرځئ راګرځئ پکښې ﴿فِي مَنَاكِبِهَا﴾ "مناکب" جمع دَ "منکب" ده. "اوګې" ته وائی، او دلته ترينه مراد مجازاً دَ زمکې اطراف و اکناف دی، اومناکب راوړلو کښې مبالغه مقصود ده دَ زمکې په اتباع اوعاجزئ کښې،(کشاف)

﴿وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ﴾((کلوا)) دلته خپلې ظاهرې معنی کښې نه دې، بلکه يا معنی "انتفعوا" سره دې، يعنی دَالله ﷻ نعمتونو نه فائده واخلئ،اويا په معنی دَ "التمسوا" سره دې يعنی دَ زمکې اطراف او په اکنافو کښې اوګرځئ اودَ الله ﷻ رزق طلب کړئ(روح)

﴿وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾داتخويف اخروی دې،يعنی زمکې په اطرافو کښې ګرځئ، او دَ الله ﷻ نعمتونو نه خوند اخلئ، خوګورئ چرته ديکښې ډوب نشئ . او هم دا مقصود اونه ګرځوئ. او دَ الله ﷻ احکاماتو نه روګردانی اونکړئ،دا دنيا فانی ده،آخر به مرئ اوالله ﷻ په حضور کښې به پيش کيږئ.

ءَأَمِنتُم	مَّن	فِي	السَّمَاءِ	أَن	يَخْسِفَ	بِكُمُ	الْأَرْضَ
آيا په امن کښې شوئ تاسو دَهغه ذات نه چه په اسمان کښې دې دَدې نه چه ژوندی به موخخ کړی په زمکه کښې							
فَإِذَا	هِيَ	تَمُورُ ﴿١٦﴾	أَمْ	أَمِنتُم	مَّن	فِي السَّمَاءِ	أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ
نو بيا به دا زمکه ولړزيږی. آيابی خوفه يئ تاسودَهغه ذات نه چه په اسمان کښې دې دَدينه چه رااوبه ليږی په تاسو							

حَاصِبًا	ط	فَسَتَعْلَمُونَ	كَيْفَ	نَذِيرِ	۝١٧ وَلَقَدْ	كَذَّبَ	الَّذِينَ
باران دکاڼړو،پس زرده		چه پوهه به شئ تاسو		پدې چه څنګه وو	يرول زما او بيشانا	تكذيب كړې وو	هغه خلقو
مِنْ	قَبْلِهِمْ	فَكَيْفَ	كَانَ	نَكِيرِ	۝١٨		
چه	مخکښې	وو	ددوئ	نه،نو څنګه	وو عذاب	زما	

﴿ ءَأَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ ﴾ دا تخويف دنيوي دې،چه دا کومه څمکه الله ﷻ ستاسو لپاره تابعه کړې شوې ده، نو کچرته د الله ﷻ اطاعت نه کوئ نو پېدې څمکه کښې به مو د قارون په شان خسف کړي. "من" نه مراد الله ﷻ دې،﴿ فِي ٱلسَّمَآءِ ﴾ د متشابهاتو نه دې.ظاهري معنى ظرفيت نشي مراد کيدلې،ځکه چې دينه باري تعالى لره مکان او جهت لازميږي. او په اتفاق د اهل السنت والجماعت دا صحيح نه ده، بلکه ياخو ترينه مراد "في السماء" کمايليق بشانه دې لکه متقدمينو مسلک دې ، او يا د متاخرينو مسلک مطابق تاويل به کوؤ،اي من في السما امره و قضاءه، او دا د مشرکانو د محاوري او اعتقاد مطابق ورته او وئيل شول،ځکه چه دوئ به الله ﷻ ته اله السماء وئيل او خپلو معبودانو ته به ئي آلهة الارض وئيل. بهر صورت دينه ظاهري معنى مراد نشو اغستى، او نه داسې معنى چې د هغې نه جهت او مکان اثبات لازميږي په اتفاق د مفسرينو،او داسې معنى مراد اغستل يا الحاد دې او يا جهل،او د اکابر مفسرينو نيم عبارات راغستل، او بيا د هغې نه د خپل خواهش مطابق نتيجه رااوباسل لوئي علمي خيانت او د خپل مذهب کمزورئ واضح دليل دې.

﴿أَن يَخْسِفَ بِكُمُ ٱلْأَرْضَ﴾ بدل الاشتمال دې د ﴿مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ﴾ نه.

﴿ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ﴾ ديکښې د خسف منظر کشى ده. "مور" باربار تلو راتلو او په تيزئ سره خوځيدلو ته وائي،موجونو ته هم وائي،مطلب دا چې دا ساکنه او تابعه زمکه به حرکت شروع کړي او موجونو پشان به او چته شي او تاسو به د ځان د لاندې ډوب کړي او اسفل السافلين ته به مو اورسوي.

﴿أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ﴾ داهم تخويف دنيوي دي. ام د پاره داضراب انتقالي دي يعني دخسف خبره پريګدئ، دا اوايئ چې آيا تاسو ددينه په امن کښ يئ چې الله ﷻ درباندي دَ کانړو باران رااوليږی، اوقوم لوط اواصحاب الفيل پشان خو تس نس او هلاک کړی.

﴿فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ﴾ نذير یاپمعنی دَمُنذرسره دي.حضورﷺورنه مراددي.یعنی بیا به تاسوته معلومه شی اې اهل مکوڅه ثه رنګه ووَرسول ځما.صادق ووَکه کاذب؟ خولیکن بیا به درته داخه نفع نه درکوی،یا پمعنی دَ انذار مصدر سره دي. ای فستعلمون عاقبة انذاری ایاکم بالکتاب والرّسول(کبیر).

﴿وَلَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾مرادورنه قوم عاداوقوم ثمودوغیره معذّب امتونه دی،﴿فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ﴾ای انکاری علیهم بانزال العذاب(روح).

أَوَلَمْ	يَرَوْا	إِلَى	ٱلطَّيْرِ	فَوْقَهُمْ	صَٰٓفَّٰتٍ	وَيَقْبِضْنَ
آیادوئ نه	ګوری	مارغانوته	دپاسه دخپل ځان	چه وزری	غوړونکی دی	او راټولوی،
مَا يُمْسِكُهُنَّ	إِلَّا ٱلرَّحْمَٰنُ	إِنَّهُۥ بِكُلِّ	شَيْءٍۭ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾	أَمَّنْ	هَٰذَا	ٱلَّذِى
ندی حصارکړی دوئ په هواکښ	مګرالله ﷻ،	بیشکه الله ﷻ هرخیزلره	لیدونکې دې	آیاڅوک دې	هغه	ذات
هُوَ جُندٌ لَّكُمْ	يَنصُرُكُم	مِّن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ	إِنِ ٱلْكَٰفِرُونَ	إِلَّا فِى	غُرُورٍ ﴿٢٠﴾	
چه هغه لښکرشی	ستاسوچه مددمواوکړی،	ماسوی دَالله ﷻ نه.	ندی کافران	مګرپه	دهوکه کښ دی	

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى ٱلطَّيْرِ فَوْقَهُمْ﴾ دااتم دلیل عقلی دي،یعنی آیادوئ بره دي مارغانوته نه ګوری چه دَالله ﷻ په قدرت سره الوزی،په هواکښ کله وزرې پرانزی کله ئې راټولوي ، دواړو حالتونو کښ، دوئ دَ راپری وتلونه الله ﷻ ساتی،هغه ټینګ کړیدی،حالانکه ثقیل او وزنی دی دوئ په دې خبرې سوچ نه کوی چې دامرغئ چاپیدا کړې دی؟دوئ ته داالوتل چاخودلی

دی؟ دا په دې فضاکښې دَغورځیدلو نه څوک ساتي؟کوم ذات چې دا ټول کارونه کوي هم هغه حقیقي معبود اوبرکات ورکولو والا دې.

دلته د مرغیو دوه صفات ذکر شو، وزر غوړول او راټولول. اول صفت دپاره صیغه داسم فاعل «صٰفٰت» راوړلې شوه او دویم پاره صیغه د فعل مضارع. چې «یقبضن» دې. مفسرین د دې نکته دا بیانوي ،چې چونکه د الوتو په صورت کښې د مرغئ اصل حالت وزر غوړول وي. او هم دې سره ورله الوتل ممکن وي . نو ځکه دې دَ پاره صیغه اسم فاعل راوړلې شوه چې دا په استمرار دلالت کوي ، او وزر راټولو حالت عارضي وي ، صرف دَ آرام حاصلولو د پاره وي ،نو ځکه د هغې صفت بیان د پاره صیغه فعل مضارع راوړلې شوه ، چې دا په تجدد دلالت کوي ، ﴿إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ﴾یعنی یو الله ﷻ دې چې دا دَ غورځیدلو نه ساتي،اوصرف دانه ،بلکه هر مخلوق باندې نظر دې اودَهغه ورکی نه ورکی حالت باندې ئې نظر دې.

﴿أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ﴾داتخویفِ دنیوی دې،یعنی چه کوم معبودان تاسوبرکات دهنده گنرئ،که الله ﷻ تاسوته دَعذاب درکولواراده اوکړي، نو آیا هغوئ ستاسو لښکر او بادی گاډ جوړیدې شي، چه ستاسونصرت اوکړي نوعذاب نه موبچ کړي،استفهام انکاری دې یعنی نشی نصرت کولې﴿مَّنْ﴾مبتداء دې﴿هَٰذَا﴾ خبردې، "الّذی"موصول یابدل دې دَ"هذا"نه یا ئې صفت دې،«هذا» اشاره ده، هر"من دون الله"ته.﴿يَنصُرُكُم﴾یعنی دَآفاتو او دَ الله ﷻ دَ عذاب نه موحفاظت اوکړي، یعنی دَفع دَمضرت درنه اوکړي.

﴿إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ﴾"ان"نافیه دې،مطلب دادې چه شیطان کافران دهوکه کړیدي چه داخیال ئې دې چه دَهغوئ باطل خدایان اوبتان به ئې دَالله ﷻ دَعذاب نه بچ کړي، ښه پوهه شئ چه درحمٰن ذات ماسوی هیڅ څوک ئې مددنشی کولې.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ بَل لَّجُّوا
آیاڅوک دې هغه ذات چه رزق درکړي تاسوته کچرته بندکړي الله ﷻ رزق خپل،بلکه ننوتي دي دوئ

فِيْ عُتُوٍّ وَّنُفُوْرٍ ۝٢١	اَفَمَنْ	يَّمْشِيْ	مُكِبًّا	عَلٰى	وَجْهِهٖٓ	اَهْدٰٓى	
په سرکشئ اونفرت کښ.آیاهغه څوک چه روان وی نسکورپه مخ خل پرمخ‌بنه لاره موندونکي دي							
اَمَّنْ	يَّمْشِيْ	سَوِيًّا	عَلٰى	صِرَاطٍ	مُّسْتَقِيْمٍ ۝٢٢		
اوکه هغه	څوک	چه	روان	وی	برابرپه	لاری	نیغی باندی

﴿ اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ يَرْزُقُكُمْ ﴾داهم تخويف دنيوی دي،کچرته الله ﷻدرباندی رزق او اسباب دَ رزق ، لکه باران وغيره بندکړی ، نو آيا دا باطل خدايان به درله رزق درکړی ﴿ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ﴾يعنی په امساک دباران سره، يا څمکه منع کړی د فصل پيدا کولو نه، يا تيار فصل تباه کړی، يا داچه رزق ډير وی ليکن الله ﷻ درنه قوة دَ خوړلو واخلی، نوڅوک به نی درباندی اخوری(خطيب).

﴿بَلْ لَّجُّوْا فِيْ عُتُوٍّ وَّنُفُوْرٍ ﴾بل دپاره دَانتقال دي، يعنی دامشرکان پدی ښه پوهه دی چه زمونږ باطل خدايان نه دفع دَمضرت کولي شی، او نه جلب منفعت کولي شی، ليکن په سرکشئ اوعنادکښ دومره پاخه ورننوتی دی چه دَتوحيد دلائلو باندی ايمان نه راوړی.

﴿اَفَمَنْ يَّمْشِيْ ﴾داتفريع ده په ماقبل، او دَ مشرک او دَ مؤمن مثال دي چي يوسړی هغه دي چي په داسي لار روان وی چي قدم په قدم هغي کښ خندونه وی، خطري وی، اوپيچمي وی، دَ لاري هيڅ پته ورته نه لږی،حيران اوپريشان تندکونه خوری، روان وی، او بل هغه دي چي په سمه او معلومه لار برابر روان وی،آيا دا دواړه برابر کيدي شی؟ استفهام انکاري دي، چي دا دواړه نشی برابريدلي،نودغه شان مؤمن موحد اومشرک کافر نشی برابريدلي، مؤمن دَ يو الله ﷻ عبادت کوی اوسيده په لار روان وی،اومشرک دَ ډيرو آلهوعبادت کوی،او بغير تحقيقه دَخپل ګمراه آباؤونقش قدم باندي روان وی، نو چرته به هم دي منزل مقصود او کاميابی ته اونه رسی.

﴿مُكِبًّا﴾ پرمخي کيدلو ته وائی، ديکښ دَلاري ويرانئ طرف ته اشاره ده، چي سړي پري سم نشی تللي بلکه قدم به قدم غورځيږی، ګوياچي دي پرمخي روان وی، قتادهؒ فرمائی چه

دی آیت کښې اخبار دې دحال دکافراو مؤمن نه په آخرت کښې. نو کفار به پرمخې جهنم ته روان وی او مؤمنان به سم په لارې جنت ته روان وی کما قال تعالی ونحشرهم یوم القیامة علی وجوههم ... (بنی اسرائیل:۹۷).

روایت دې چه حضورﷺ نه چاتپوس اوکړو چه څنګه به کافر قیامت کښې پرمخې ځی. نو حضورﷺ ورته اوفرمائیل چه کوم ذات ئې په دنیاکښې په خپو بوځی نو هغه قادر دې پدی چه پرمخې ئې بوځی په آخرة کښې (ابن کثیر وروح المعانی).

قُلْ هُوَ الَّذِیٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ
ته اووایه اې نبیﷺ الله هغه ذات دې چه تاسو ئې پیدا کړی یئ او ګرځولی ئې دی تاسو لره غوږونه او سترګې او زړونه
قَلِیْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ۝ قُلْ هُوَ الَّذِیْ ذَرَاَكُمْ فِی الْاَرْضِ
ډیرلږ شکر اوباسئ تاسو اووایه اې نبیﷺ الله هغه ذات دې چه خواره کړی ئې یئ تاسو په زمکه کښې
وَاِلَیْهِ تُحْشَرُوْنَ ۝ وَیَقُوْلُوْنَ مَتٰی هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ۝
اوخاص الله ته به تاسو جمع کړې شئ او وائی دوئ چه کله به وی دا وعده دقیامت کچرته یئ تاسو رښتنی
قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۪ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِیْرٌ مُّبِیْنٌ ۝
ته ورته اووایه اې نبیﷺ بیشکه علم دقیامت الله ته دې او بیشکه څه خو صرف یرونکې یم ښکاره
فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِیْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا وَقِیْلَ
پس هرکله چه اووینی دوئ قیامت نیزدې نوتوربه شی مخونه دکافرانو او ورته به اووئیلې شی
هٰذَا الَّذِیْ كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُوْنَ ۝
داهغه عذاب دې چه وئی تاسو غه موغوښتلو

﴿قُلْ هُوَ الَّذِیٓ اَنْشَاَكُمْ﴾ دا نهم دلیل عقلی دې ، او داهم دلیل خاص دې په توحید. ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ﴾ مدار کلام دې، چه الله ﷻ تاسو پیدا کړی یئ، او دَ توحید دلائلو اوریدلو د پاره ئې درته غوږونه درکړیدی، سترګې ئې درکړیدی دپاره دلیدلو دَ قدرتونو دَ

توحيد ، او زړونه ئې درکړيدی دپاره دَ پوهيدلو ـ لهذا توحيد اومنئ او دَالله ﷻ اطاعت کوئ

﴿قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ ما زائده دې لپاره دَتاکيد ،قلتِ شکريا په ظاهرمحمول دې،ياخطاب کافرانو ته دې اوقلت پمعنی دَنفی اوعدم وجودسره دې ،يعنی تاسوبالکل شکر نه اداکوئ.

﴿قُلْ هُوَ ٱلَّذِى ذَرَأَكُمْ﴾ دا لسم دليل عقلی دې په توحيد ـ او داهم دليل خاص دې ، او ﴿ذَرَأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ﴾ مدارِکلام دې ، چې الله ﷻ هغه ذات دې چې تاسوئې په زمکه کښ خواره کړی يئ، بل څوک داسې نشته چې ستاسو سلسله داسې محکم اومنظم اندازسره جاری کړی، او قيامت په ورځ به بيا هم هغه ذات طرف ته تاسو جمع کيږئ، اوحساب کتاب به درنه اخلی، لهذا صرف دهغه عبادت کوئ اوهغه برکات ورکولو ولا اومنئ

﴿وَيَقُولُونَ﴾ داشکوه ده دکافرانو نه،چه دوئ مسخری په طورمؤمنانو ته وائی چه کچرته تاسوصادق يئ په دی دعوه کښ چه قيامت به راځی، حشربه کيږی، نوموږته ئې وخت بيان کړئ ،کله به وی؟

﴿قُلْ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ﴾ جواب شکوه دې يعنی څما دَمنصب تقاضه اوفريضه داده چې بس تاسو مې خبر کړلئ چې قيامت راروان دې، اوالله ﷻ به درنه حساب کتاب اخلی، باقی دا خبره چې دا به کله وی؟ دې تعيين څما منصب سره څه تعلق نشته،دا دَ الله ﷻ تکوينی امور دی، او څه دَتشريعی امورو په تبليغ او بيان باندې مامور يم.

﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً﴾ داتخويف دې،ضميردَاکثروپه نيز "الوعد" يعنی عذاب دَ قيامت ته راجع دې، يعنی چه کله داکافران دَقيامت عذاب اووينی اودَقيامت دَاهوال ومعائنه اوکړی نو مخونه به ئې دَ ډيرغم په وجه تورشی،فرشتی دَجهنم به ورته وائی چه داهغه عذاب دې چه تاسو په دنيا کښ غوښتلو،اوس ورته تينګ شئ. ﴿زُلْفَةً﴾ حال دې دَمفعول دَ﴿رَأَوْهُ﴾ نه، پمعنی دَ قريب سره، بعضونی معنی په حاضرسره کړيده

قُلْ		أَرَءَيْتُمْ		إِنْ		أَهْلَكَنِىَ		ٱللَّهُ
نه	ورته	اووايه‌اې	نبی ﷺ خبراکړئ	ماته	کچرته	هلاک	کړی	ماالله ﷻ

وَمَنْ مَّعِيَ اَوْ رَحِمَنَا ۙ فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۸﴾

اوهغه خوک چه ماسره دی یارحم اوکړی په مونږ،نوخوک دي چه پناه ورکړی کافرانوته دعذاب دردناک نه.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ته اووایه چه الله په هر چا مهربان ذات دي،ایمان راوړیدي مونږ په هغه اوخاص په هغه مونږ توکل اعتماد کړیدي.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾

پس زرده چه پوهه به شئ تاسوپيدي چه څوک دي په گمراهئ ښکاره کښي

﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ ٱللَّهُ ﴾دا اوله طریقه دَ تبلیغ ده،اوجواب دي دقول دَ مشرکانو .اهل مکه ؤ به وئیل چه دانبی اومؤمنان به مړه شی مونږبه ورنه خلاص شو .کماقال تعالی:شاعرٌنتربّصُ به رَیب المنون(طور ۳۰) نوالله ﷻ امراوکړوچه ته ورته اووایه چه مونږخومؤمنان یو .دَ احدی الحسنیینْ انتظارکوؤ (۱) یابه مړه شولکه تاسوئی تمناکوئ، نوداهم زمونږلپاره ښه ده. څکه چه جنت ته به لاړوشو.(۲)﴿أَوْ رَحِمَنَا ﴾ یابه په مونږ رحم اوکړی غلبه اوقوت به راکړی. دي دواړو کښ زمونږ خیر دي. لیکن تاسوخپل غم اوکړئ،تاسوخوک فرْان يئ. د عذاب الیم نه به موڅوک بچ کوی

صاحب دکشاف دَدی آیت دری(۳)توجیهات ذکرکړیدی یوه دامذکوره ده.(۲)دویمه داچه مطلب دادي کچرته مونږه الله ﷻ مړه کړو،حال داچه مونږخوتاسونه سمه لارښایو ،دوزخ نه مو بچ کوؤ، نو تاسوبه بیاڅوک بچ کوی دَعذاب الیم نه.اوکچرته رحم ئی راباندی اوکړوغلبه ئی راته راکړه نو تاسو به زمونږ دَ لاسه نه څوک بچ کوی.

(۳) دریمه داچه مونږ باوجود دَایمان نه، دَ خوف او رجاء په مینځ کښ یو ، نو تاسو به دَ کفر باوجود دَعذاب الیم نه څرنگه بچ شئ(کشاف).

﴿ قُلْ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ ﴾دادویمه طریقه دَتبلیغ ده.اود ماقبل تتمه ده.چه مونږ په رحمن ذات باندی ایمان راوړي دي مونږبه دآخرت دَعذاب نه بچ کوی.اوخاص په هغه مو

توكل دې،مشکلات اوحوادث به زانه آسانه وي.اوس خو ايمان نه راوړئ خو آخرت کښې چې فيصله اوشي بيا درته پته اولګی چې څوک په حق دي څوک ناحقه

﴿قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ۝﴾

نه ورته اووايه خبرراکړئ ماته کچرته اوګرځی اوبه ستاسو ډوبې،اوچې نوڅوک دی چه رابه ولی تاسوته اوبه روانی

﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَآؤُكُمْ﴾ دا يوولسم (۱۱) دليل عقلی دې په توحيد او دليل خاص دې .

﴿غَوْرًا﴾ مدارِکلام دې، يعنی دا اووايئ کچرته ستاسو دا اوبه الله ﷻ اوچې کړی. نوبل کوم ذات دې چه هغه ئی درته راوباسی ماسوا دَالله ﷻ نه. چې بل څوک دومره هم نشی کوې نو څنګه به دوئ تاسو دَعذاب نه بچ کړی اوڅنګه به برکتونه درکړی؟ لهذا صرف دَالله ﷻ عبادت کوئ،اوهغه برکات ورکونکې ګڼړئ.

«غورا» مصدر دي مبالغتاً راوړلې شوې دې، اي غائرا ، يعنی اوبه ډوبې لاړې شی او تاسو ئی بيا رااوباسلې نشئ﴿ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴾ معين ياصفت مشبه دې. دَ معن نه مشتق دې ، پمعنی دَکثيراوجاری سره،يا معين دَعين نه مشتق دې. ياء پکښې اصلی ده.دَاسم مفعول صيغه ده، ای ظاهرةً تراهُ العيون قرطبی وغيره يعنی ښکاره اوبه چه په سترګو ليدلې شی اوپه اسانئ سره رااوباسلې شی

ركوعاتها (٢)	سورة القلم مكية	آياتها (٥٢)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٦٨) وحسب النزول (٢)

نزلت بعد العلق وقبل المزّمل

ربط: ماقبل سورة کښ دا ثابته شوه چه برکت ورکونکي صرف الله ﷻ دي، دی صفت کښ ورسره څوک شریک نشته، دی سورة کښ تنبیه ده چه مشرکان به کوشش کوی او دا به وړئ چه تاسو دې مسئله کښ نرمی اوکړئ، مونږ به هم تاسوسره نرمی اوکړو، لیکن تاسوپدی کښ نرمی بالکل مه کوئ کماقال تعالی: ودّوا لوتُدهِنُ فیدهنون.

خلاصه: ابتداء کښ تسلی ذه حضور ﷺ ته، بیادعوه دسورة ده، تخویف دنیوی. بشارت. تخویف اخروی دي (تمت).

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ① مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ②
الله عالم دي په مراد خپل، قسم دي په قلم او په هغه څه چه کاتبان ئي ليکي، چه نه ئي نه په سبب دفضل درب خپل ليونی
وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُوْنٍ ③ وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ④
او بیشکه ستا لپاره خامخا ثواب دي نه ختمیدونکي . او بیشکه ته خامخا په اخلاقو لویو باندی ئی

﴿ نٓ ﴾ دا دحروف مقطعاتو نه دي، معنی حقیقی او معنی مراده ئی الله ﷻ ته ښه معلومه ده لکه تفصیل ئی په ابتداء دسورة البقرې کښ تیر دي،

﴿وَالْقَلَمِ﴾ په قسم سره مؤکده تسلی ذه حضور ﷺ ته، او «واو» قسمیه دي، قسم برائ استشهاد دي، دَ قلم نه مراد یا قلم دلوح محفوظ دي چه دهرڅه نه اول الله ﷻ پیدا کړي دي، او دَ تقدیر دَ لیکلو حکم ئی ورته کړي وو، په روایت کښ دی: انّ اوّل ماخلق الله القلمَ، فقال له:

اكتب، فقال : يارب وما اكتب، فقال: اكتب القدر، فجرى القلم في تلك السّاعة بما كان و ما هو كائن الى الابد (ابو داؤد باب في القدر)

یا دَ قلم نه مراد دَ کراماکاتبینو قلم دي، اولی داده چه دی کښ تعمیم دي .مطلق قلم ورنه مراد دي که دَلوح محفوظ وی، که دَفرشتووی یادَانسانانووی که دجناتو

﴿وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ پدی کښ هم عموم اولی دي عام اهل قلم ورنه مراددی (قرطبی)

﴿مَآ أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ﴾ داجواب قسم دي، کفاروبه حضور ﷺ ته دَمجنون نسبت کولو (نعوذبالله)، الله ﷻ دَدوئ رداوکړوچې ته په فضل دَالله ﷻ سره مجنون نه ئی، اوقسم او جواب قسم کښ مناسبت دادي ، چې دَالله ﷻ قسم خوری چې اوسه پوری څومره قلمونه راغلی دی، خواه هغه دَفرشتو قلم وی اوکه دَجناتو او دَ انسانانو . اوپه هغې چې څه هم لیکلی شوی دی، هغه ټول پدې ګواه دی چې ته مجنون نه ئی ، څکه چې ستاکومې خبرې په دې سره لیکلې کیږی، دغه شان خائسته اوقیمتی خبرې دې نه مخکښ نه دی لیکلې شوې، نو بیا څنګه کیدې شی چې ته مجنون وې، او دا دَیو مجنون کلام شی

﴿بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ﴾ بمجنون کښ "باء" زائده ده بنعمة کښ باء یا سببیه ده، نعمة نه مراد فضل دې یعنی په سبب دَفضل دَالله ﷻ ته مجنون نه ئی، یا "نعمة" نه مرادنبوت دې "باء" ملابسة دپاره ده، یعنی ته مجنون نه ئې، څکه چه تاته الله ﷻ دَ نبوت لوئ منصب درکړې دې، مجنون ته دامنصب نه ورکولې کیږی.

﴿وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ﴾ ای غیرمقطوع، داپمنزله دَدلیل دې ماقبل دپاره چه مجنون قابل ... و سبب دَاجرنه وی څکه دَهغه هیڅ عمل معتبرنه وی، پخلاف دَدینه چه تاته به اجرملاویږی اوهغه هم بی انتهاءاجر.

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ داهم دلیل دې چه ته مجنون نه ئی څکه چه ستااخلاق ډیرلوئ اخلاق دی، دَمجنون اخلاق ښه نه وی، هغه خوخلق په کانړوولی، دَحضرت عائشه ﷺ نه چا تپوس اوکړوچه اې امّ المؤمنین دَحضور ﷺ اخلاق څنګه وو؟ هغی ورته اوفرمائیل آیاتاقرآن

نه دي لوستلي. اخلاق دحضور ﷺ دي ... يعني په قرآن کښې حه کوم اوامر او نواهي ذکر کړی شوي دی نو په هغې باندې عمل کول دحضور ﷺ اخلاق ...

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ۝ بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ۝ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ

پس زربه اووینې ته اودوئ به هم اووینی. داچه په کوم یودسانونه لیونتوب دی. بیشکه رب ستا هغه

أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ۝

ښه عالم دي په هغه چاچه ګمراه شوي وی دلاري دالله ﷻ نه. اوهغه ښه عالم دی په هدایت موندونکو

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ۝ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ

پس ته مکوه اطاعت دتکذیب کونکو. غواړی دوئ چه که ته نرمی کوی به مسئله دتوحید کښې

فَيُدْهِنُونَ ۝

نو دوئ به هم نرمی کوی په تکلیف درکولو کښې

﴿ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴾ داتخویف دي بعض مفسرین فرمائی چي تخویف دنیوی دي، او دیکښې غزوه بدر، فتح مکه اودغه شان نورکوم عذابونه اوقحطونه په قریشو نازل شوی دی. هغې ته اشاره ده. اوبعض وائی چی داتخویف اخروی دي، چه دمرګ نه ورستوبه درته پته اولګی چه لیوني څوک دي؟

﴿ بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴾ مفتون یامصدرمیمی دي پمعنی دلیونتوب. یعنی پته به اولګی چه لیونتوب په چاپوری دي، یا مفتون پمعنی دمجنون دي او باء زائده ده. یعنی څوک لیوني دي؟

﴿ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ ﴾ داهم دلیل دي چه مجنون ته نه ئی بلکه داکافران مجنونان دی، ځکه د دوئ ګمراهی ددوئ په جنون دلالت کوی، اوستاهدایت ستاپه عدم جنون باندی دلالت کوی. الله ﷻ په هرچا ښه پوهه دي.

﴿فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ﴾ ،،فاء، تفريعيه ده. په ماقبل تفريع ده. يعنى كله چه د او صحيح شود چه اې پيغمبرﷺ په تا د الله تعالى فضل دى.ته الحمدلله مجنون نه يې. بلكه داكرآن ثبوتي دي چه د الله تعالى نافرمانه دى.لهذا ته د دوئ اطاعت مكوه

﴿وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ﴾ ،،دادعوه دسورة ده اوعلت دى د نهي مذكوري.مشركين غواړى چه ته (نعوذبالله) خپل منصبى كار كښې نرمى اوكړې. يعنى دتوحيدپه معامله كښې ورسره نرمى اوكړې. او د دوئ دمعبودانو مذمت پريدې.نو دوئ به هم ستاپه مخالفت كښې نرمى اوكړى. ليكن ته د دعوى خبره مه منه. مسئله دتوحيدښه واضحه بيانوه. د دوئ دمعبودانونفى كوه.

،،تدهن،، د ،،دهن،، نه دې. ،،دهن، تيلو ته وئيلې كيږى.او د تيلو لازمى اثر نرمى ده. نو دې وجه نه هر څه معامله كښې نرمى خودلوباندې هم اطلاق كيږى.او دلته ترينه مراد مطلقا نرمى نه ده.ځكه چې داخو ماموربه ده(كما في قوله تعالى. فبما رحمة من الله لنت لهم،، بلكه مراد ترينه دلته مداهنت دې.چې دخپل طرزعمل سره سره خپل موقف كښې هم ځكه اونرمى پيدا كړه

فائده ،،**مداراة**،، او ،،**مداهنة**،، قريب المعنى الفاظ دى.خو مدارات جائز، بلكه مستحسن امر دې. او مداهنت ناجائز امردې. د دې وجهى نه دواړو كښې فرق پيژندل ضروري دې

(۱)مداهنت وئيلى كيږى "بذل الدين لصلاح الدنيا"ته چې دنيا جوړلو دپاره دين حكم شاته غورځول اومدارات وئيلى كيږى بذل الدنيا لصلاح الدين اولصلاح الدنيا اولهما معايعنى دين ،يا دنيا ، او يادين او دنيا دواړو د خير دپاره يودنيوى امر پريخودلوته

(۲)مداهنت دادې چې فاسق سړى سره ناسته پاسته كول.دهغه ناجائز كارونه باندې نه نكير كول اونه ترينه اعراض كول،بلكه دخپل طرزعمل سره گويادهغه تائيد كول، اومدارات دا دې چې جاهل اوناواقف ته حق خودل، خو خودنه كښې ورسره نرمى كول ، او دغه شان فاسق د گناه نه منع كول. خونهى كښې ورسره نرمى كول

(۳)مدارات اومداهنت دواړو كښې چشم پوشى وى، خومداهنت كښې ددنيا سلامتى د پاره وى، اومدارات كښې ددين سلامتى دپاره وى

(۴)مدارات او مداهنت دواړو كښې تلطف اونرمى وى،خومدارات كښې نرمى دباطل نه راگرځولو د پاره وى. اومداهنت كښې نرمى په باطل باندې اقرار دپاره وى

(۵)مدارات کښې صرف طرز عمل اواسلوب کښې نرمي وي. عقيدې اوموقف خپل ځاي باندې مضبوط پاتې وي،اومداهنت کښې مؤقف اوعقيدې کښې هم ورسره نرمي راشي. اوهغه په خپل اصل حال پاتې نشي،(قرطبی، فتح الباری ، احياء العلوم)

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ۝ هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ۝
اواطاعت مکوه دهرډيرقسم خور،سپک،پيغور ورکونکې ډيرتلونکې په چغلئ سره ډيرچغلخور
مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ۝ أَن كَانَ ذَا
ډيرمنع کونکې دخير،تجاوزکونکې، گناه گار،بداخلاقه، علاوه دډينه حرامي هم دې.ددې وجې نه چه دې هغه خاوند
مَالٍ وَبَنِينَ ۝ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝
دمال او د اولاد. کله چه لوستلې شي پده باندې آياتونه زمونږنووائی دادروغوقصې دپخوانوخلقودي.
سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ۝
زرده چه داغداربه کړومونږده لره په پوزه باندې

﴿ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ ﴾ماقبل کښې دعامو کافرانو داطاعت نه منع وه،دلته دېو خاص کافر داطاعت نه منع ده چه وليدبن مغيره،يا ابوجهل، يا اخنس وو،جمهورروائي دا آيت د وليدبن مغيره باره کښې نازل دې،چه دې ډيردروغژن وو،خبرې خبرې باندې به ئي قسمونه خوړل،چغل خور وو،بداخلاقه اوسرکشه وو،خپل مال اولادباندې ډيرمغروروو،

﴿مَّهِينٍ ﴾حقيراوسپک ته وائې،﴿هَمَّازٍ﴾همز نه صيغه دمبالغې ده طعنه بلز اوپيغور ورکونکي ته وائی.﴿بِنَمِيمٍ ﴾چغلي دفساد ورانی راوستلو په غرض دېو کس خبره بل کس ته ورلو ته وائی، (روح،کشاف).﴿مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ﴾ خير يابمعنى داسلام سره دې،منع کونکې وو د اسلام نه،دده لس(۱۰)خامن وو،دوئ ته او نورو خپلوانو ته به ئي وئيل چه کچرته په تاسو کښې چا اسلام راوړو، نوځه به ورسره چرته هم ښه اونکړم،خپل راشن به وربانديى بند کړم، يا خير پمعنى دمال سره دې، مال منع کونکې وو،حقوق دمال ئي نه اداکول،بخيل وو﴿مُعْتَدٍ﴾

اعتداء نه دې يعني ظلم كښې دحد نه تجاوز كونكې دې. ﴿أَثِيمٍ﴾فاسق پيشه دې چې كار ئې

بس گناه كول دى.ماجدى.﴿عُتُلٍّ﴾ بداخلاقه،ډيرجگړمار. دعتل دمشتق دې په سختئ سره

يوشې لرې كولو ته وئيلى كيږى﴿بَعْدَ ذَٰلِكَ﴾ "بعد" پمعنى د "ثم" دې ، اشاره مذكور ټولو

قباحتونو ته ده، " ثمّ " په تفاوت رتبى باندى دلالت كوى،نومطلب دادې چه دټولونه لوئ

قباحت ئې دادې چه حرامى دې،ولدالزناء دې ، يا "بعد" په معنى د "دون" سره دې، يعنى

علاوه دّ دې بدو اوصافو نه حرامى هم دې. ﴿زَنِيمٍ﴾ دّ "زنمة" نه مشتق دې،دّ بيزى غټيالوته

وائى،چونكه دغه شان بيزه په نوروبيزوكښې پيژندلې كيږى،نودغه شان دې هم په خلقوكښې په

كمينه والى اورذيل والى كښې پيژندلې كيږى،اوچونكه دغه شان دغه غوټيالى فضولى

وى،ضرورت ورته نه وى،نودغه شان دې هم په قريشوكښې نه دې بلكه حرامى ولدالزناء دې.

روايت دې چه كله داآيت نازل شونوولیدخپلې مورته راغې ورته ئې اووئيل،چه محمّد ﷺ خما نهه(۹) صفات بيان كړل،نورټول ماته معلوم دى ليكن ماسوىٰ دآخرى نه،آيا په ريشتيا څه حرامى يم،مورئې تصديق اوكړو،ورته ئې اووئيل،ستاپلار عنين(نامرده)وؤ،نوځه دّ هغه په مال ضائع كيدوباندى يريدمه،نويوشپونكى سره مى زنااوكړه،نوته دّهغه څوې ئې.

﴿أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ﴾ لام تعليليه پكښې مقدردې،اى لان كان ذامال. (۱)او دا علت

دې دّ ﴿وَلَا تُطِعْ﴾، يعنى داسې بدكردار انسان اتباع ددې وجهى نه مه كوه چې دّده مال ډير

دې اولادئې ډير دى، (۲) او يا علت دې د محذوف ،چه كذّبَ يا كفَرَدې،اي: كذب لان كان ذا مال... ، مراد دا دې چه دې د تكذيب او دّ مذكوره قباحتونو ارتكاب په دې وجه كوى چه دّمال اولادپه نشه كښې ډوب دې،حالانكه دّمال او اولاد شكر ورته پكاروؤ.

﴿إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا﴾دائى بل قباحت دې،چه دّقرآن آياتونوته دّدروغوقصى وائى

﴿سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلْخُرْطُومِ﴾دّمذموم اوصافوبيان نه بعدئې اوس دّجزاء بيان دې، چې دّ ده جزاء دا ده چې مونږ به ئې دنيا او آخرت دواړه كښې ذليله او ناكامه كړو،دّدنيا ذلت ئې دا وؤ چې غزوه بدر كښې مسلمانانو دّ لاسه قتل شو،او دّ آخرت ذلت دّپاره ئې دّقيامت ورځ ده.

«سنسمه» د وسم نه دي . نشان زد کول او داغ لګولو ته وايي او دا داغ حقيقتا وو او که صرف کنايه ده د ذلت او رسوائي نه؟ مفسرينو دواړه قوله ذکر کړي دي بعض وائي چې داکنايه ده ذلت او رسوائي نه.څکه چې پوزه به عربو د عزت محل ګڼلو او خپل ذلت و رسوائي تعبير به ئې د پوزې کټ کيدلو سره کولو . نو به پوزه داغ لګولو کښې د هغه رسوائي طرف ته اشاره اوشوه. او بعض وائي دا حقيقتا وو . غزوه بدر کښې ددغه به پوزه داغ لګيدلي وو ، او آخرت کښې به پرې هم الله ﷻ اولګوي .چې هغې کښې به ددغه اهانت هم وي . او کفر او جرم به ئې هم هر چاته ښکاره شي

«خرطوم» د هاتي او خنزير خرتم ته وائي. اومراد ترينه دلته پوزه ده. او د انف ذکر کولو په ځاې خرطوم راوړلو کښې د ده اهانت طرف ته اشاره ده ، چې کوږ دي د خنزير په شان بدشکله دي

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا

بيشکه مونږ ازمائش کړيدې په اهل مکه لکه چه آزمائش کړې وؤ مونږ دباغ والو.کله چه قسمونه اوکړل هغوئ

لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ

چه خامخا شوکوي به ميوې دباغ په وخت دصباکښ،اوان شاءالله ئې نه ونيل،نوتاؤراتاؤ شو په دې باغ يو تاويدونکي عذاب

مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا

دطرفه درب ستانه اودوئ اوده وؤ.پس اوګرځيدلو هغه باغ پشان دکټ کړي شوي فصل.پس دوئ آوازونه اوکړل يوبل ته

مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانطَلَقُوا

په وخت دصباکښ چه دوخته راشئ باغ خپل ته کچرته يئ تاسو ميوې شوکونکي.نودوئ لاړل

وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾

اودوئ ورو ورو داخبرې کولې چه داخل نه شي هرګزدې باغ ته نن ورځ په تاسو مسکين.

وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾

او سهروختي اوتلل،په دې ګمان چې دوئ په منع کولو د مسکينانو،قادر دي.

﴿ إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ﴾دادنخويف دنيوى نمونه ده.چه دى اهلِ مكۆنه مونږ دنياوى نعمتونه.دعيش سامان وركړل.دينى نعمتونه چه قرآن دې .او بعثت دَ اخرى رسول دې.موهم وركړل. ليكن دوئ ئى ناشكرى اوكړه، نو مونږ وربااندى ازمائښت اوكړو. قحط او لوږه كښې مومبتلاكړل. لكه څرنگه چه مو باغ والؤو ته نعمتونه وركړى وو،په ناشكرئ سره وربااندى عذاب راغې،باغ ئى هلاک شو،حضورﷺاهل مكۆو ته بد دعاء كړې وه چه"اللّهم اشدد وطأتک علی مضر ، واجعلهاعليهم سنين كسنى يوسف"په دې وجه دوئ په قحط كښې څوكاله مبتلاوؤ.

دَ **اصحب الجنت واقعې خلاصه** داده، چې دا يو څو رونړه وؤ . دَ دوئ يو مشتركه باغ وؤ. چې كله ميوې پخې شوې. نو دوئ مشوره اوكړه چې سحر وختى به په. پټه پټه ميوې اوشكوؤ ، چې څوک مسكين رانشي او څه رانه اونه غواړي،(كيدې شي دَدغې علاقې دستور به دا وؤ چې مساكينو له به ئى حصه وركوله. يا دَ دوئ نه مخكښې دَپلار ئى داعمل پاتې شوې وى، لكه بعض آثاروكښې راغلى دى) بهر حال الله ﷻ ته دَ دوئ دامشوره ډير ناخوښه شوه .اوشپې شپې ئى دَدوئ په باغ عذابُ نازل كړو، اوباغ ئى تباه وبربادشو. سحر دوئ مشورې مطابق روان شول.او دَ يرې نه ئى خبرې هم يوبل سره پټې پټې كولې، چې چاته پته او نه لگى،خو چې كله باغ ځائ ته اورسيدل، نوهلته باغ نه وؤ،حيران شول چې لارمو غلطه كړه او كه بل څه معامله ده .آخر ورته دَخپلې غلطئ احساس اوشو،او توبه اواستغفار ئى اوكړو.

دا باغ دَ چا وؤ؟ كومې علاقې كښې وؤ؟ اوكومې زمانې كښې دا واقعه تيره شوې ده؟دې باره كښې هيڅ قطعى ثبوت نشته، اونه په قرآن كښې دَ واقعاتو بيان نه دا خبرې مقصود وى، لهذا بهتره خبره دا ده چې داخپل اجمال باندې پريخودلې شى، البته مفسرينو قرائنو او آثارو په بنياد دې متعلق مختلف اقوال ذكر كړى دى،چې هغې كښې اقرب الى الصحة قول دادې ، چې دا باغ صنعاء يمن مضافاتى علاقې كښې دَ يوسړى وؤ،د هغه معمول دا وؤ چې كله به ميوې پخې شوى، نو مساكينوله به ترينه حصه وركوله ،خوكله چې هغهٔ وفات شو ، نو ځامنو دَ هغه معمول خلاف دامشوره اوكړه. صنعايمن په مضافات كښې واقع . دې علاقې كښې اوس هم تور كانړى اوشواهد شته چې هغه دې احتمال ته ترجيح وركوى.

﴿ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴾استثناء درې معنې مفسرينو ذكر كړيدى:

(۱) استثناء: پمعنى دَ ترک: ده، چې مسکینانو له به هیڅ نه پریږدو، ټول په ځان له اخلو

(۲) استثناء نه مراد ان شاءالله وئیل دی، یعنی دومره په غرور کښې وو، چې ان شاءالله ئې هم او نه وې، چې مونږ به صباخپل فصل شکوو. دې دویمې معنې مطابق عذاب سبب ان شاءالله نه وئیل، نه وو، بلکه اصل سبب تکبر او غرور دَدوئ وو

(۳) "لایستثنون" دَ "لاینثنون" په معنی کښې دې، او انثناء رجوع او واپس کیدلو ته وائي، یعني دوئ په خپلې ارادې ټینګ اولاړ وو، واپس کیدل ترینه نه.

﴿ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ ﴾ یعنی دوئ ځان سره داتدبیر ونه جوړکړل او اوده شول. خو بل طرف ته تقدیر الهی دا وو، چې مساکین محرمه پاتې کیږي نو دوئ به هم ترینه محرومیږي. نو دَ الله ﷻ عذاب په شپه کښې په باغ نازل شو اوباغ مکمل تباه شو.

طواف: ګیر چاپیره تاویدلو ته وائي، یعنی دې عذاب دَ باغ مکمله احاطه کړې وه. "طائف" صفت دې د موصوف محذوف دَ پاره، اې بلاء طائف. دَ عذاب نوعې تعین په روایاتو کښې نشته، صرف دومره دې چې عذاب پرې راغې اوباغ ئې ټول تباه کړو

﴿ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴾ مفسرینو متعدد دې معنې بیان کړیدی.

(۱) صریم: هغه باغ ته وائی چې هغې میوې بوټی هرڅه کټ شوی وی، مطلب دا چې ودان او آباد باغ داسی وران وجاړ شو.

(۲) صریم: تورې ایرې ته وائی، یعنی باغ تورې ایرې په شان اوګرځیدو.

(۳) صریم په معنی د "لیل: شپې سره دې، یعنی باغ دَشپې په شان تک تورشو.

﴿ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ ﴾ "ان" تفسیریه دې دَ ﴿فَتَنَادَوْا﴾ تفسیرکوی یعنی کچرته میوی شوکول غواړئ، نوسهاروختی رااوځئ﴿ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ ﴾ای قاصدین للصرم وقطع الثمار.

﴿وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ ﴾ ((حرد)) درې معنو کښې استعمالیږي: (۱) سرعت (۲) منع (۳) غصه اودلته ترینه درې واړه معنې اغستلې شی، که اوله معنی مراد واخلو، نو بیا ((على)) پمعنی "باء" سره دې، او جار مجرور به متعلق کیږي ((غدوا)) سره، اې غدوا بسرعة ونشاط، یعنی خه په تیزئ اوچستئ سره سهار روان شول، اوګمان ئې داوو چې مونږ په کټ کولو باندې قادر یو. اوکه ((حرد)) پمعنی دَ "منع" سره واخلو، نوبیا به مطلب دا شی چې دوئ سهار روان شول،

او حال داوؤ چې دوئ صرف په منع باندې قادر وؤ،په خير بلكل نه وؤ قادر .اگر كه دوئ غوختلې هم، ځكه چې باغ ورله الله ﷻ هلاک کړې وؤ . يادا تهکم دې چې دوئ دا غته توره گنړله چې مونږ په منع باندی قادر يو .

اوكه ((حرد)) پمعنی غصې سره واخلو بيابه مطلب داشی چې دوئ سهار روان شول، او حال دا وؤ چې صرف يو بل ته په غصې قادر وؤ،نه په بل څه باندې .كما في قوله تعالى: يتلاومون ، چې ولې مو داسې مشوره كوله . چې د مكمل باغ نه خو لاس اووينځلو ،آخرى دوؤ معنو په صورت كښې دَ جار مجرور تعلق ((قادرين)) سره دې. او تقديم دَپاره دَحصر دې.

(ابو السعود ،التحرير والتنوير)

فَلَمَّا	رَاَوْهَا	قَالُوْٓا	اِنَّا	لَضَآلُّوْنَ ﴿۲۶﴾	بَلْ	نَحْنُ	

پس هركله چه وَئ ليدلوداباغ نواوئى ونيل بيشكه مونږخامخالاره وركه كړيده،بلكه دگناه پوجه مونږ

مَحْرُوْمُوْنَ ﴿۲۷﴾	قَالَ	اَوْسَطُهُمْ	اَلَمْ	اَقُلْ	لَّكُمْ	لَوْلَا	تُسَبِّحُوْنَ ﴿۲۸﴾	

محرومه كړې شوى يو دَميوى نه،اوونيل مينځنى په هغوئ كښې آيانه وؤ ويلى ماتاسوته ولى پاكى نه بيانوئ دَالله ﷻ

قَالُوْا	سُبْحٰنَ	رَبِّنَآ	اِنَّا	كُنَّا	ظٰلِمِيْنَ ﴿۲۹﴾	فَاَقْبَلَ	بَعْضُهُمْ

اوونيل هغوئ پاكى ده رب زمونږلره بيشكه مونږوؤظلم كونكى پخپله پس مخ كړو(شروع شول)بعض دَهغوئ

عَلٰى	بَعْضٍ	يَّتَلَاوَمُوْنَ ﴿۳۰﴾	قَالُوْا	يٰوَيْلَنَآ	اِنَّا	كُنَّا	طٰغِيْنَ ﴿۳۱﴾

په بعضو باندی چه يو بل ته ملامته كول.اوونيل هغوئ هائې افسوس مونږلره بيشكه مونږتول وؤسركشى كونكى

عَسٰى	رَبُّنَآ	اَنْ	يُّبْدِلَنَا	خَيْرًا	مِّنْهَآ	اِنَّآ	اِلٰى	رَبِّنَا

قريبه ده داچه رب زمونږ په بدل راكړى مونږ ته (په بركت دَتوبې)غوره باغ دَ دى باغ نه،بيشكه مونږخپل رب ته

رٰغِبُوْنَ ﴿۳۲﴾	كَذٰلِكَ	الْعَذَابُ	وَلَعَذَابُ	الْاٰخِرَةِ	اَكْبَرُ	لَوْ	كَانُوْا	يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۳﴾		

رغبت كونكى يو .هم داسې وى عذاب دَدنيا ،اوخامخاعذاب دَآخرة ډيرلوئ دى دَدې نه،كچرته وې دوئ چه پوهيدلې

﴿فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓا﴾ یعنی کله ئې چه باغ اولیدلو ،چه هلته څو هیڅ هم نه وو ،نو وې ویل لکه چه مونږ لاره غلطه کړیده ،بل ځائ ته راغلي وو ،لیکن چه سوچ ئې اوکړو چه لاره خو هغه ده، نو اوئې وئیل چې لار مو نه ده غلطه کړې. بلکه حقیقت دا دې چه مونږ دخپل جرم په وجه محرومه شوي وو.

﴿قَالَ أَوْسَطُهُمْ﴾ دیکښې ورته یو دَیو ورو طرف ته تنبیه او یاددهانی ده په خطاء باندې. چې ګورئ داستاسو بدنیتی نتیجه ده، او دا کارمو غلط کړیدې ،تاسو ته مامخکښې هم وئیلی وو چې داسې کارمه کوئ. «اوسطهم» یا پمعنی دخیر سره دې. یعنی هغه ورور چې دوئ کښې دَدین اوعقل په اعتبار سره بهتر وو ،اویا په معنی مینځنی سره دې.

﴿لَوْلَا تُسَبِّحُونَ﴾ تسبیح نه مراد دلته نافرمانی اوګناه ترک کول دی ، ځکه چې دیکښې تنزیه ده الله ﷻ دَدینه چې په معصیت سره ئې نافرمانی اوکړې شي ،اودغه شان ترغیب دې پکښې توبې ته، ځکه چې تسبیح تمهیددې دَپاره دَتوبې کما في قوله تعالی:فسبح بحمد ربک واستغفره. ﴿قَالُوا سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ﴾ داپه اول وهله کښې اعتراف د جرم دې ، چې واقعی مونږ ظلم کړیدې . او د عبدیت تقاضه هم دا ده چې انسان حیلې ،بهانې تلاش کولو په ځائ فوراً د خپل خطا اعتراف اوکړي.

﴿فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ اعتراف جرم نه بعد ملامتیا ذکر کیږی. چې هر یوپه بل باندې خبره اوچوله چې ستادلاسه داسې اوشو ،لکه څنګه چې عام عادت موافق څه کار ورانیدلو نه بعدخلق داسې کوی.

﴿قَالُوا يَٰوَيْلَنَآ﴾ ملامتیا نه بعد اوس دَدې خبرې اعتراف دې چې مونږ ټول دې کښې برابر شریک یو ،او ټولو له توبه اوباسل پکار ده، کیدیشی چې الله ﷻ راباندې رحم اوکړی، مجاهد رحمه الله فرمائي چې دوئ توبه اوباسله نو الله ﷻ دوباره دَهغې نه غوره باغ ورکړو بعض وائی چه دوئ دَدې په بدله کښې دآخرت ثواب اوغوښتلو(ابن کثیر).

﴿كَذَٰلِكَ ٱلْعَذَابُ﴾ تنبیه ده خلقوته چه داخودَدُنیادَعذاب یووړکی نمونه وه،دَاخرت عذاب دَدې نه ډیرزیات دې،خوتاسونه پوهیږئ.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ

بیشکه لپاره د پرهیزګارانو به نیزد رب د دوی جنتونه د عیش وعشرت دي آیا نو او به ګرځوو مونږ مسلمانان

كَٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ

په شان د مجرمانو (کافرانو) څه شوي دي تاسو لره، څنګه فیصله کوئ تاسو آیا شته دی تاسو لره کتاب چه په هغې کښې

تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ

تاسو د اسبق وایئ. چه بیشکه وی تاسو لره په هغې کښې خامخا هغه څه چه تاسو یې خوښوئ. آیا شته دي ستاسو لپاره

أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ

قسمونه چې لازم وي په مونږ باندي، چه رسیدونکي وي انتها ته (په تاکید کښې) هم وی تر ورځ د قیامت پورې. چه بیشکه

لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾

وی به تاسو لپاره هغه څه چه تاسو یې فیصله کوئ. تپوس اوکړه د دوی نه چه څوک د دوی کښې په دغه خبره باندی ذمه واردي.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَأْتُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ ﴿٤١﴾

آیا شته دي دوی لره شریکان پس را دې ولی شریکان خپل که چرته وی دوی رښتنی.

﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ﴾ دا مؤمنانو ته بشارت اخرویه دي.

﴿أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ﴾ دې کښې زجر وتوبیخ دې مشرکینو ته. او د هغوئ په زعم رد دې، چې دوئ به وئیل چې اول خو به قیامت نه راځي. او که قیامت راغي. نو مونږ به هلته مال دار او معزز یو. او د مسلمانانو نه به په غوره حالت کښې یو. استفهام انکاري دې، چې قیامت په ورځ چرته هم مؤمن او مجرم نشي برابر کیدې؟

﴿مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾ ام دپره دانتقال دې، اودیکښې انتقال دې زجر او توبیخ نه د دوئ مذکوره قول په دلیل سره ردکولو ته، چې دوئ کومه خبره کوی ددې خلور وجهې کیدې شي:

(۱) دوئ سره به کتب سماویه وی هغې کښ به ئې داخبره لیدلی وی.
(۲) دوئ به مونږ سره دَ دې خبرې عهد ومعاهده کړې وې.
(۳) چاورله زمونږ طرف نه ددې ذمه داری به اغستې وی.
(۴) یا به دَ دوئ خود ساخته معبوذان ورله دا مقام ورکړی وی.

﴿أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ﴾ دیکښ دَاولې وجهې رد دې، یعنی دوئ سره په دې خبرې څه نقلی دلیل نشته، ﴿إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ﴾ داجمله مفعول به ده دَپاره دَ ﴿تَدْرُسُونَ﴾، یعنی هغه کتاب کښ تاسو دا لوستلی وی چې تاسو دَپاره به هغه څه وی چې څه ستاسو خوښه وی. او جمله چې کله مفعول به وي، نو دې په شروع کښې "أَنَّ" (بفتح الهمزه) وي ، "إِنَّ" (بکسر الهمزه) نه وي ، او دلته "إِنَّ" بکسر الهمزه دې ، ځکه چې دا جمله دلته محکي بلفظها ده ، او مطلب دا دې چې آیا تاسو يو داسې کتاب لولئ چې په هغې کښې داعبارت لیکلې وي چې «ان لکم فیه لما تخیرون» ، ﴿فیه﴾ کښ "هاء" ضمیر مجرور «کتب» طرف ته راجع دې، او دا دَ اول "فیه" دَ پاره تاکید دې. «تخیرون» پمعنی دَ "تختارون" سره دې.

﴿أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا﴾ دا دَ دویمې وجهې رد دې ، چې کیدې شی دوئ دا خبره دې وجهې نه کوی چې دوئ زمونږ سره عهد وپیمان کړې وی، چې قیامت په روځ به مونږ دوئ سره داسې معامله کوؤ، چې څنګه دوئ فیصله کول غواړی، لیکن دوئ خومونږ سره څه داسې عهد و پیمان نشته .

«لکم» خبر مقدم دې، «ایمان» مبتدا موخر دې، «علینا» صفت اول دې دَ پاره دَ «ایمان»، چې دا قسمونه پوره کول په مونږ لازم وی، ﴿بَالِغَةٌ﴾ صفت ثانی دې دَ «ایمان» یعنې تاکید او مضبوطې کښ دا قسمونه انتهاء ته رسیدلی وی، ﴿إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ جار مجرور متعلق دې "ثابت" سره، چې "خبر" ورسره هم متعلق کیږی، مطلب دادې چې داقسمونه ترقیامته پورې قائم وی، ﴿إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ﴾ جمله جواب قسم دې، قسم اګرچې مذکورنه دې خوملحوظ دې، یعنی مونږ دا قسمونه خوړلی دی چې تاسو څه فیصله خوښه وی زمونږ به په هغې عمل وی.

﴿سَلْهُمْ﴾ دې كښې د **دريمې وجهې رد** دې ، چې كيدې شي چا ورله د دې ذمه دارى اغستې وى؟ الله ﷻ فرمائى چې كه چا ورله ذمه وارى اغستې وى . نو اودې خائى چې څوك دې؟

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ﴾ ديكښې د **څلورمې وجهې رد** دې، چې كيدې شي دوئ داخبره څكه كوئ چې دوئ بتان به ئى مدداوكړى اودامقام به ورله وركړى . « لهم » كښې لام اجليه دې، او مضاف محذوف دې اي لاجل نصرهم. ﴿فَلْيَأْتُوا﴾ الله ﷻ ورله جواب وركوى چې دغې سختى ورځې كښې به ورله شركاء هيڅ نفع ورنكړى.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَّيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُوْدِ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ۝
په هغه ورځ چه كشف اوكړې شى دپنډئ نه اوراوبللې شى دوئ سجدې كولو نه نودوئ به نۀ طاقت اونه لرى
خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ وَقَدْ كَانُوْا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُوْدِ
ښكتې به وى سترګې ددوئ خور به وى په دوئ ذلت،اوپه تحقيق وؤبه دوئ چه رابللې به شول سجدې كولو ته
وَهُمْ سٰلِمُوْنَ ۝ فَذَرْنِيْ وَمَنْ يُّكَذِّبُ بِهٰذَا الْحَدِيْثِ
او دوئ روغ رمټ وؤ (بيا ئې هم سجده نه كوله)پس پريږده مالره اوهغه څوك چه تكذيب كوى پدې قرآن
سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ وَأُمْلِيْ لَهُمْ
زرده چه په رورو به ونيسومونږدوئ پداسې طريقه چه دوئ به نه پوهيږى،اومهلت وركوم دوئ ته،
إِنَّ كَيْدِيْ مَتِيْنٌ ۝ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِّنْ مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُوْنَ ۝
بيشكه تدبيرځمامحكم دې،آياغوارې ته ددوئ نه مزدورى،بدله،نوپه دوئ دتاوان دوجې نه بوج دې
أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُوْنَ ۝
آيلښته دوئ سره علم دغيب چه دوئ ئى ليكى

﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ﴾داتخويف اخروى دي،چې قيامت په ورځ چې كله سختى شي دوئ به سجدې ته رااوبللى شي، خودوئ به سجده نشى كولې، ستر گې به ئې د شرمه ټيټې وى، ذلت اورسوائى به پرې خوره وى،

«یوم» ظرف متعلق دي ﴿فَلْيَأْتُوا﴾ پورې، يا "اذكر" محذوف پورې. ﴿ يكشف عن ساق ﴾ بعض مفسرين فرمائى چې دا د متشابهاتو نه دې، او دينه مراد كشف ساق دې كمايليق بشانه . او څنو پكښې تاويل كړې دې، چې دا كنايه ده دَ معامله سختيدلو نه، او دا تاويل دَ حضرت ابن عباس ﷺ مجاهد رحمه الله ابراهيم نخعى رحمه الله اونورو متقدمينو اودَخير القرون اسلافو نه په صحيح سندونو سره مروى دې. تاويل ته بدعت وئيل او دې قائلينو باندې دَالحاد فتوې لګونكو حضراتو دَپاره لمحه فكريه ده چې داسې حضراتوپاره كښې به دوئ څه وائى؟ او دكومو سلفو د اتباع دعويدارې كوي؟

﴿وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ﴾يعنى كله چه داتجلى اوشى نوخلق به فرشتى يا الله ﷻ، سجدى كولو ته را اوغواړى، مسلمانان به سجده اوكړى، ليكن بعضې خلق به دَ سجدې طاقت نه لرى، ابن مسعود ﷺوائى چه ملاګانې به ئې تخته شى، يوهډوكى به شى،جوړ به پكښې نه وى، كوزستر گى به وى،ذليله به وى. دابه كوم خلق وى؟ دې باره كښې تفسيرونه مختلف راغلى دى:

(۱)ابن عباس ﷺاوابن جبير ﷺنه نقل كړې شويدى چه دابه هغه خلق وى چه اذان به ئې اوريدلو او جمع مونځ ته به نه تلل.

(۲)دَ ابو سعيدخدرى ﷺدَروايت مطابق هغه خلق په دنياكښې دَ رياء او خودنې دپاره مونځ كولو.

(۳)بعضې وائى چه دينه مرادكافران دى.

﴿وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ﴾سجدونه مرادفرض مونځونه دى،دَدريم تفسيرمطابق ورنه مرادټول طاعات دى.

﴿ فَذَرْنِي وَمَن يُكَذِّبُ ﴾ دا تسلى ده نبى كريم ﷺ ته،چه دومره دلائلو،نصائحو او تخويفاتو باوجود، دوئ ايمان نه راوړى، نو ته ترينه بې غمه شه ،ما ته ئې پريګده، څه به

ورسره پوهه شم، ﴿ذرني﴾ داكنايه ده په طاقت لرلو د سزاوركولو .يعني ځوك چه تكذيب كوي

نو ماته ئې پرېږده، ﴿بِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ﴾اى بالقرآن، ﴿سَنَسْتَدْرِجُهُم﴾ استدراج: رو رو درجه وار

كوزولو ته وائي،يعني مونږ به ئې مختلف اسبابو اواحوالو نه تيره وؤ. اوخپل عذاب او

ګرفت ته ئې را نيزدې كوؤ، «من حيث لايعلمون » يعني مونږبه ئې په داسې طورسره رو رو

نيسو ، چه دوئ به نه پوهيږي چه دا زمونږ نيول دي،بلكه ګمان به كوي چه دا زمونږ ترقي ده،

دَ دې آيت پوره تفصيل اعراف(۱۸۲)كښې تيرشويدې هلته ئې اوګورئ.

﴿أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم﴾دې آيتونو كښې مشركينوته زجر دې په ايمان نه راوړلو باندې .

او دَ ايمان راوړلو په لار كښې چې كوم موانع دي دَهغې نفي هم كيږي،اودې آيت كښې داول

مانع نفي ده،چې كله سړي دَپاره مالي تاوان مانع اوګرځي، ليكن ته خو دَ دوئ نه څه چنده او

اجرت نه غواړې چې دوئ پرې تاواني كيږي.

﴿أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ﴾دې كښې دويم مانع نفي ده ،چې كله سړې دې وجهې نه

ايمان نه راوړي چې څه ته ضرورت ئې نه وي،هغه ته خپله دَالله ﷻ طرف نه وحي كيږي، دَ

هغه نبي اورسول ته احتياج نه وي ، ليكن دوئ سره څه وحي هم نشته ،"غيب" نه مراد وحي

ده، فهم يكتبون.يعني دوئ هغه ليكي اوتاته ئې حاجت نشته.

فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾
پس صبر كوه ته دَحكم دَرب خپل اومه كيږه په شان دَمهي والا كله ئې چه اواز اوكړوالله ته اوروډې ډک دَغم نه،
لَّوْلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلْعَرَآءِ وَهُوَ
كچرته نه وې رسيدلې ده ته نعمت دَطرفه دَرب خپل نه نوخامخاغورځولې شوې به وې په صحراء،اووډبه دې
مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٥٠﴾
ملامته كړې شوې پس غوره كړوده لره رب دَ ده پس اوئې ګرځولو دې دَ نيكانو نه

﴿فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾داتسلي ده اودَصبرحكم دې حضورﷺته،﴿وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلْحُوتِ

﴾ دينه مراديونس عليه السلام دي،يعني لكه څرنګه چه يونس عليه السلام عجلت اوكړو، دَالله ﷻ دَحكم

راتلونه بغير دَ ښار نه اووتلو، نو بطورتنبیه مونږه دَمهي په خیټه کښې قید کړو .نو ته دغه شان مکذبینو په معامله کښې تنګدلی مه کوه . (قصه دَیونس علیه السلام په سورة انبیاء وغیره کښې تیره شویده).

﴿إِذْ نَادَىٰ﴾ ندا نه مراد دعا خوښتل دی یعنی په خیټه دَمهي کښې نې دادعااوئیله: لااله الاانت سُبحٰنکَ انی کنتُ من الظالمین(انبیاء:۸۷)﴿وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾ای مملوءٌ غمًا(جلالین)دغم نه ډک وؤ، یادَغصی نه ډک وؤقوم ته چه دَ ده په دعوت سره ئې ایمان نه وؤراوړی(روح).

﴿لَّوْلَآ أَن تَدَارَكَهُۥ نِعْمَةٌ﴾مراددَنعمةٌ نه دَتوبې کولوتوفیق ورکول دی (کبیر) ﴿لَنُبِذَ بِٱلْعَرَآءِ﴾ یعنی په یوخالی اوبی اب وګیاه ځائ کښې به ئې غورځولې وؤ .اودې به قابل مذمت وې، نه به موپرې یقطین (کدو)اونه راخیژولې وه اونه به ورله رسالت ورکړې وؤ لیکن الله ﷻ ورباندې خپل رحمت اوکړو نوځکه دَدې ملامتیٔ نه بچ شو.

﴿فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ﴾یعنی الله ﷻ ئې توبه قبوله کړه، اوغوره ئې کړو، یعنی دَوحی اعاده ئې ورته اوکړه ورستودَانقطاع نه.﴿فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ﴾ای من الکاملین فی الصّلاح،یعنی کامل اصلاح ئې ورله اوکړه،بعض وائی داتفسیردې دَ﴿فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ﴾.

وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَٰرِهِمْ لَمَّا
اوبه تحقیق سره شان دَخبری دادې چه قریب دی کافران خامخا او به خویه وی تاله په سترګوخپلوسره، هرکله چه
سَمِعُوا۟ ٱلذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجْنُونٌ ۝ وَمَا هُوَ إِلَّا
دوئ اوری قرآن،اووائی دوئ چه بیشکه دانبیﷺخامخالیونی دی،اونه دی داقرآن مګر
ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ۝
نصیحت دې دپاره دَټولوخلقو.

﴿وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ﴾ دا دَمشرکانو دَقرآن او دَحضورﷺ سره دَعداوت بیان دی.چه دوئ قرآن واؤری نودومره په غصّی سره تاته گوری چه قریب وی چه تا پخپلو سترگوسره اوبنویه وی . (۱) دایادَمحاوری مطابق وئیلی شویدی،لکه خلق وائی فلانې داسی گوری لکه چه خوری می، لکه نظرالیّ نظراً یکاد یصرعني او یکاد یأکلني (۲) یامراد دینه نظربازان دی، یعنی دوئ دا کوشش کوی چه نظره دې کړی اوهلاک دې کړی.

روایت دې چه په بنی اسدکښ نظر بازان وؤ،بعضوپکښ اراده اوکړه چه نبی کریمﷺنظره کړی نو دا آیت نازل شو (روح).

حسن بصری رحمه اللهٔ وائی څوک چه نظره شوې وی داآیت لوستل دَهغه نه ضرردفع کوی،دی آیت کښ دلیل دې په دې چه نظرلگیدل اودَهغی اثرحق دې،په دې باره کښ ډیرحدیثونه راغلی دی، په یوحدیث کښ دی: انّ العین حق(ابن کثیر)ابن عباس رضي الله عنه فرمائی حضورﷺبه حضرات حسنین پدې دعاء سره دم کول: اُعیذکمابکلمات الله التامةِ من کلّ شیطانٍ وهامةٍ،ومن کلّ عینٍ لامةٍ،دی نه علاوه نور ډیر احادیث ابن کثیروغیره دی باره کښ ذکرکړیدی.

﴿ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجْنُونٌ ﴾یعنی دَډیرعداوت په وجه تاته مجنون وائی،حالانکه مجنون داسی کلام نشی کولې چه ته ئی کوی، دا خو نه دې مگر ټولو خلقو دپاره نصیحت دې.

ركوعاتها (۲)	سورة الحاقة مكيّة	آياتها (۵۲)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۶۹) وحسب النزول (۷۸)

نزلت بعد الملک وقبل المعارج

ربط: مخکی سورة کښ وؤچه دتوحید په مسئله کښ نرمی مه کوئ ﴿وَدُّوا لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ﴾ اوس دی سورة کښ دَدی بیان دې چه کوم کسان دامسئله نه منی حال دَهغوئ به په شان دَحال دَثمود ،عادوی.

خلاصه: دَتخویف دنیوی پنځه نمونی،تخویف اخروی،بشارت اخرویه،دعوه دَسورة چه ﴿فَسَبِّحۡ بِاسۡمِ رَبِّكَ الۡعَظِيۡمِ﴾.

اَلۡحَآقَّةُ ۝١	مَا	الۡحَآقَّةُ ۝٢	وَمَآ	اَدۡرٰىكَ	مَا	الۡحَآقَّةُ ۝٣	
هغه خامخا راتلونکې، څه دي هغه خامخا راتلونکې، اوڅه پته ده تاته چه څه دي هغه خامخاراتلونکې							

﴿ اَلۡحَآقَّةُ ۝ مَا الۡحَآقَّةُ ۝ ﴾ داتخویف دي توحیدنه منونکوته،چه قیامت یقینی راتلونکې دي چه هغه ډیرلوئ آفت دي، دَهغی دَراتلونه مخکښ توحیدمنل پکاردی.

﴿ اَلۡحَآقَّةُ ﴾ دَقیامت په نومو کښ یو نوم دي، دَ "حق يحق" نه اسم فاعل صیغه ده، یقینی امر ته وائی، او قیامت ته هم "حاقة" په دی وجه وائی: (۱) چه قیامت هم یقینًابلاشک واقع کیدونکې دي، (۲) امورحقه لکه بعث حشرحساب کتاب میزان پکښ واقع کیږی (۳) حقیقت دَ اعمالو پکښ معلو میږی (روح، ابن کثیر).

﴿ ٱلْحَآقَّةُ ﴾مبتداء دي، «ما» استفهاميه مبتداء.ثاني دي﴿ ٱلْحَآقَّةُ ﴾خبردي.جمله خبردي د﴿ ٱلْحَآقَّةُ ﴾ مبتداء،جمله چه کله خبر وی نودَعائد نه لابدی وی،نوپه اصل کښ"ماهی"دي،وضع دَ ظاهر په ځای دَضمیرلپاره دَتهویل اودَعظمت شان شویده.

﴿ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحَآقَّةُ ﴾ "وماادراک کذا"داتعبیر بطور ضرب المثل بیانیږی دَیوشی عظمت اوتهویل دَپاره، چې دادومره عظیم الشان یا هولناک شې دې چې ستا ذهن دَدې عظمت یا هولناکئ ادراک نشی کولې،دې وجهې نه مخاطب که مذکروی اوکه مؤنث،واحد اوکه تثنیه یا جمع،صیغه دَواحد مذکر ورله راوړلې کیږی. «ما» دواړو ځایونو کښ استفهامیه ده، اوله «ما» مبتدا دې، «ادراک» "ادری" فعل درې مفعوله غواړی،"ک"ضمیر ورله مفعول اول دې. او«ماالحاقة» مبتدا خبر جمله ورله دَدوؤ مفعولو قائم مقام ده.اوداپوره جمله بیا خبرواقع کیږی دَاولې «ما»نه

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌۢ بِٱلْقَارِعَةِ ۝٤ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا۟ بِٱلطَّاغِيَةِ ۝٥
تکذیب اوکړو ثمودیانو او عادیانو په ټکوونکی (قیامت) .هرچه ثمودیان وؤنوهلاک کړې شول په چغې تیزی سره،
وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا۟ بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝٦ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ
اوهرچه عادیان وؤنوهلاک کړې شول په داسې هوا تیزی سره چه دَ قابونه بهر وه ، مسلط شوې وه په دوئ ورو(٧)،
لَيَالٍ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا ۖ فَتَرَى ٱلْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ
شپې اواته (٨) ورځې ، پرله پسې(مسلسل) ، نو لیدلې به تاقوم عاد په هغې کښ مړه پراته په زمکه،لکه دوئ
أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٍ ۝٨
تنې وې دَ کهجورو غورځیدلو ، نو آیا وینی ته دَ هغوئ نه څوک پاتې؟

﴿ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌۢ ﴾دادَتخویف دنیوی اوله اودویمه نمونه ذکر کیږی، اوله نمونه ئې قوم ثمود ده او دویمه نمونه ئې قوم عاد ده، اوالله ﷻ مشرکینوته خودل غواړی چې دومره

دلائلونه ورستو هم که تاسو ایمان نه راوړئ. نو دَقوم ثمود او عادانجام خپل مخې ته کړئ.
چې څه موهغوئ سره کړي وو تاسو سره به هم هغه شان اوکړم

﴿بِالْقَارِعَةِ ﴾ القارعتهم دَقیامت نوم دې،دَ قَرَعَ یقرع نه مشتق دې. ټکولوته وائی. اوقیامت ته قارعه ځکه وائی چې دا ورځ به آسمانونه ، نور اوسپوګمئ ټول اوټکوی اوریزه ریزه به ئې کړی.

﴿فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴾دیکښې په قوم ثمود باندې دَعذاب تفصیل بیانیږی، دا مخکښې په تفصیل سره تیر شویدی چې قوم ثمود باندې درې قسمه عذاب نازل شوې وو (۱) زلزله (۲) تندر (۳) چغه، اودلته ذکر دَ «طاغیة» شوې دې، داڅه بل مستقل عذاب نه دې. بلکه صیغه اسم فاعل ده، پمعنی دَحدنه شرکشه اوتجاوز کونکې.اوصفت دې دَپاره دَموصوف محذوف ، بعضو ورله موصوف "الصیحة"محذوف رااوباسلې دې. یعنی داصیحه عام چغه نه وه، بلکه ډیره تیزه وه چې څه حدئې نه وو،او بعضو ورله"الرجفة" محذوف رااوباسلې دې. یعنې داڅه معمولی زلزله نه وه، بلکه ډیره تیزه زلزله وه ،اوځنو مفسّرینو لیکلی دی چې «الطاغیة» مصدر دې په وزن دَاسم فاعل، او"باء" سببیه ده، اي: فاهلکوا بسبب طغیانهم یعنی دَ خپل سرکشئ په وجه هلاک شو.

﴿ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ ﴾دیکښې قوم عاد باندې دَعذاب تفصیل ذکر کیږی، بریح صرصرتیز چلیدونکی اوتیز آواز اوباسونکی یا ډیره یخه هوا ،تفصیل ئې مخکښې تیر شویدې،﴿عَاتِيَةٍ﴾ دَ"عتو" نه دې، سر کشئ نافرمانی اوسخت تکبر ته وائی، اودلته ترینه مراد دَ حد نه تیزه هوا ده،ځکه چې داهم چا قابوکښې نه وی، اونه ترینه څوک بچ کیدی شی،بعض مفسرینو دلته حقیقی معنی مراد اغستې ده ،چې دا هوا نافرمانه وه، ځکه چې کومه فرشته په دې مامور ده، دا دهغې اجازت نه بغیر بې اندازې راوتلې وه. کما اشار اليه البخاري تعليقا.

﴿سَخَّرَهَا﴾ "تسخیر" زبردستئ په یوکارباندې لګولوته وائی ، چونکه هوا دَ معمول خلاف وه، ګویا داپه دې مجبوره کړې شوې وه، ځکه "سخرها" راوړلې شو.

﴿حُسُوْمًا﴾ حسوم په دوؤ معنو كښ استعماليږي: (۱) مسلسل يعنى داهوا اوه (۷) شپې اواته (۸) ورځې مسلسل په دوئ اوچليده. (۲) قطع كونكې. يعنى داسې هوا چې دوئ نوم نشان ئې ختم كړو. (۳) بعضو ئې معنى سپيره والى سره هم كړې ده (روح)

﴿فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا﴾ فاء تفريعيه ده، يعنى دې عذابٌ نتيجه دا شوه چې داټول هلاك شول ، ﴿فيها﴾ ضمير مجرور "ايام" او "ليال" ته راجعْ دي، ﴿صرعى﴾ جمع دَ "صريع" ده، يعنى مړه پراته ، ﴿اعجاز نخل﴾ يعنى داسې ښكاريدل لكه دَ كهجورو بيخونه چا راوباسلي وى، اوپه زمكه ئې غورځولي وى، دې تشبيه تفصيل مخكښ په سورت القمر كښ تيرديِ، هلته ئې اوګورئ. ﴿خَاوِيَةٍ﴾ پمعنى دَ "خالية" سره ده، "دَدْ" چى دَ ننه نه خالى وى دا هوا په يوطرف نوته او بل طرف ته ترينه راوتله، او ياپه پمعنى دَ "ساقطة" سره ده. يعنى دابيخونه چا راوباسلى وى اوبيا ئې په زمكه غورځولي وى.

﴿فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنْ بَاقِيَةٍ﴾ يااسم فاعل دي، موصوف ئې محذوف دې اى من نفسٍ باقية ، يا مصدر دې، په وزن دَاسم فاعل، اى هل ترىٰ لهم من بقية. يعنى ته دَدوئ څه نوم نشان ګورې.

وَجَآءَ	فِرْعَوْنُ	وَمَنْ	قَبْلَهٗ	وَالْمُؤْتَفِكٰتُ	بِالْخَاطِئَةِ	⑨
او راغلې فرعون اوهغه خوك چه مخكښ وؤدفرعون نه،اوكلي اولته كړې شوى په ګناه سره.						
فَعَصَوْا	رَسُوْلَ	رَبِّهِمْ	فَاَخَذَهُمْ	اَخْذَةً	رَّابِيَةً	⑩ اِنَّا
نو دوئ نافرمانى كړې وه دَرسول دَرب خپل، نو اونيول دوئ لره اللهﷻ په نيولوسختوسره،بيشكه مونږه						
لَمَّا	طَغَا	الْمَآءُ	حَمَلْنٰكُمْ	فِي	الْجَارِيَةِ	⑪
كله چه سركشى اوكړه اُوبو. سواره كړل مونږ پلاران ستاسو په كشتئ دَنوحؑ كښ.						
لِنَجْعَلَهَا	لَكُمْ	تَذْكِرَةً	وَّتَعِيَهَآ	اُذُنٌ	وَّاعِيَةٌ	⑫
چه اوګرځو مونږدغه قصه تاسولپاره نصيحت اوياديې اولرى غوږونه يادونكى.						

﴿وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ﴾ دا دریمه نمونه ده، دَتخویف دنیوی، چه دَرسول په نافرمانئ سره فرعون او نور قومونه مونږ هلاک کړل، نو تاسو هم دَ هغوئ نه عبرت واخلئ ﴿وَمَن قَبۡلَهُۥ﴾ قوم نوح، قوم عاد، قوم ثمود وغیره مراددی، نو په دې کښې تعمیم بعد التخصیص دې.

﴿وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتُ﴾ دا څلورمه نمونه ده، مراد ورنه قوم لوط دې، یعنی لوط علیه السلام قوم په ګناهونو اصرار او دَ پیغمبر تکذیب ئې اوکړو، نو الله ﷻ پرې روغ کلې الټه کړو، نو که تاسو هم داسې کوئ نو دَدوئ به شان نه موالله ﷻ هلاک کړی.

﴿بِٱلۡخَاطِئَةِ﴾ مصدر دې په وزن دَاسم فاعل، متعلق دې دَ«جاء» سره. ﴿أَخۡذَةٗ رَّابِيَةً﴾ دَ ربو نه مأخوذ دې، ای زائدةً فی الشدة، یعنی مخکې قومونو نه ئې عذاب سخت وو

﴿إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلۡمَآءُ﴾ دا پنځمه نمونه ده دَ تخویف دنیوی، چې قوم نوح دَ نوح علیه السلام نافرمانی اوکړه، نو اوبو سیلاب مو پرې راوستو، اومکذبین خو ټول هلاک کړو، او کومو خلقو پرې ایمان راوړې وو، هغه موبچ کړو، چې هغوئ نسل کښې تاسو یئ، نوکه اوس تاسو هم نافرمانی کوئ، نو الله ﷻ خوبه هلاک کړی.

﴿طَغَا ٱلۡمَآءُ﴾ یعنی حدمعتادنه ئې تجاوزاوکړو، حتّی چې دَغرونونه پنځلس پنځلس ګزه اوچتې وی. ﴿حَمَلۡنَٰكُمۡ﴾ ای حملنا اباءکم، ﴿فِي ٱلۡجَارِيَةِ﴾ یعنی په کشتئ دَنوح علیه السلام کښې، ﴿لِنَجۡعَلَهَا﴾ ضمیر یا کشتئ ته راجع دې، یا قصی ته راجع دې.

فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ نَفۡخَةٞ وَٰحِدَةٞ ۝ وَحُمِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ
پس کله چه پوه کړې شی په شپیلئ کښې، صرف یو پوه ، او پورته کړې شی زمکه او غرونه
فَدُكَّتَا دَكَّةٗ وَٰحِدَةٗ ۝ فَيَوۡمَئِذٖ وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ۝ وَٱنشَقَّتِ
بیا مات کړې شی په یو درز سره ، نو په دغه ورځ به واقع شی واقع کیدونکې قیامت او مات مات به شی
ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوۡمَئِذٖ وَاهِيَةٞ ۝ وَٱلۡمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرۡجَآئِهَاۚ وَيَحۡمِلُ عَرۡشَ
آسمان نودې به په دغه ورځ کمزورې وی او فرشتی به په طرفونو دآسمان وی، او اوچت کړې به وی عرش

رَبِّكَ	فَوْقَهُمْ	يَوْمَئِذٍ	ثَمٰنِيَةٌ ⑰		يَوْمَئِذٍ	تُعْرَضُوْنَ
دَرب ستا، دَ ځان د پاسه په دغه ورځ، اته فرښتو ۔ په دغه ورځ به پیشی کیږی ستاسو «حضور دَالله ﷻ ته»						

لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ⑱
نه به وی پټ ستاسو نه «په الله باندی» څه پټ شي

﴿ فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ ﴾دا تخویف اخروی دي،چې که دوئ ایمان نه راوړی، نو داسې هولناکه ورځ را روانه ده چې هغې کښې به دوئ دَالله ﷻ دَعذاب نه بچ نشی،په دیکښې دَ قیامت احوال بیانیږی، څه د وقوع احوال دی،څه دَوقوع نه بعد حساب کتاب او حوال دی، او څه حساب کتاب نه بعد سزا او جزاء احوال دی.

﴿نَفْخَةٌ وَٰحِدَةٌ ﴾دا دَ قیامت اول حالت بیان دي ، چې پوشپیلۍ به اوهلې شی.

﴿ وَحُمِلَتِ ٱلْأَرْضُ ﴾دویم حالت بیان دې چې زمکه او غرونه به پورته کړې شی.

﴿فَدُكَّتَا دَكَّةً وَٰحِدَةً ﴾دریم حالت بیان دې،چې فضا کښې به یوبل له راپریخودلې شی، او یو درز سره به زمکه او غورونه دړې وړې شی، "دک"یو شې بل له راپریخودلو ته وائی،نو زمکه او غروته به یوبل له راپریخودلې شی، او دواړه به ریزه ریزه شی، او دَ غر او زمکې فرق او تمیز به نه کیږی، ټول به برابر وی.

﴿ فَيَوْمَئِذٍ ﴾دا څلورم حالت دې، چې دغه وخت به قیامت قائم شی "یوم" په معنی دَ "حین" سره دې، مطلق وخت ترینه مراد دې.

﴿وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ ﴾دا پنځم او شپږم حالت بیان دې، چې آسمانونه به مالوچو پشان بالکل پاسته اوکمزورې به وی،داسې به نه وی لکه نن چې څنګه مضبوط ښکاری، او بیا به دا آسمان هم دړې وړې شی،﴿وَاهِيَةٌ ﴾دَ "وهي" نه مشتق دې، "وَهيٌ" او "وهن"دواړه په یوې معنی کښې استعمالیږی،کمزورئ ، ضعف، فتور، وغیره معنې ئې راځی، خو "وهي"دَغیر ذوی العقول دَپاره استعمالیږی او "وهن" دَذوی العقول دَپاره.

﴿وَٱلْمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرْجَآئِهَا ﴾دا اووم حالت بيان دي . چې آسمان په تکړې کيدو شروع شی. نو فرشتې به ئې اطرافو اواکنافو ته لاړې شی،«والملکُ» نه جنس فرشته مراد دي.﴿ أَرْجَآئِهَا ﴾ "ارجاء" جمع دَ "رجا"ده، اطراف اوجوانب ته وئيلی کيږی ،او"ها"ضميرآسمان ته راجع دي دا و«۷» حالات دَ قيامت وقوع وؤ، اوس دينه بعد دَ حساب کتاب حالات بيانيږی.

﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَٰنِيَةٌ ﴾دااول حالت دي. دَ حساب کتاب شروع کيدلو دَ پاره به اته فرشتې به خپلوسرونو عرش الهی راغستې راوړی. اوفيصلی اوحساب کتاب دَ پاره به ئې اولګوی،

دَدې اته فرشتو په احاديثو کښې عجيب وغريب کيفيت بيان شوي دي، ابوداؤد شريف کښې راځی چې د غوږونونرمې حصې نه تر اوګو پورې دومره فاصله وی چې هغه په اووه سوه «۷۰۰» کالوکښې طې کيږی، اوبعضو رواياتو کښې داهم راغليدی چې دامسافت دَمرغئ الوتلو رفتار سره دي.

﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ ﴾دويم حالت دي، چې عرش الهی لګيدلونه بعد به حساب کتاب او خلقو پيشې به شروع شی،﴿لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴾دادريم حالت دي، چې حساب کتاب نه به نه څوک خپل ځان پټولې شی، اونه خپله څه ګناه ياغلطی، "خافية"صيغه دَواحد مؤنث اسم فاعل ده،اوصفت دې دَپاره دَموصوف محذوف،چې هغه، "فعلة"يا "نفس" دي.

فائده: بعض ضعيف رواياتو کښې راغلي دي چې دَقيامت په ورځ به درې ځله پيشی کيږی:

«۱»اول ځل چې پيشی اوشی، نودې کښې به بنده جدل اوجدال کوی چې مونږ ته انبياء نه وؤ راغلی، دَ خپلو ګناهونو نه به انکار کوی وغيره، په دې پيشئ کښې به دَدوئ فيصله اونشی.

«۲»دينه بعد به دويم ځل بيادَدوئ پيشی اوشی،ديکښې به دوئ دَخپلو ګناهونو اعتراف اوکړی، خو عذر او بهانی به هغې دَپاره کوی، چې په غلطئ سره مې کړی دی ګناهونه، يا را باندې زبردستی شوې وه وغيره،دې ځل به هم فيصله اونشی.

(۳) دینه بعد به دریم خل پیشی اوشی، اعمال نامی به ورته ورکړې شی، دَ دوئ هر قسم دلائلو او اعذارو جوابونه به ورکړې شی، او دَ جنت جهنم فیصله به اوشی

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتٰبَهُ بِيَمِينِهِ ۙ فَيَقُولُ
پس هرهغه څوک چه ورکړې شی هغه ته اعمال نامه دَهغه په ښی لاس دَهغه کښ. نووائی به (دَ ډیرې خوشحالئ نه)
هَآؤُمُ اقْرَءُوا كِتٰبِيَهْ ۞ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ ۞ فَهُوَ
واخلئ اَلولئ عملنامه څما بیشکه څمایقین وؤچه څه ملاقات کونکې یم دَ حساب خپل سره، پس وی به دې
فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۞ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۞ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ۞ كُلُوا
په ژوندخوشحاله کښ په جنت اُوچت کښ به وی میوی دَجنت به نیزدی وی ده ته ورته به اوونیل شی خورئ
وَاشْرَبُوا هَنِيٓئًا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ۞
څکئ په خوندخوند سره په وجه دَهغه نیکوعملونوچه کړی وؤ تاسو په ورځو تیرو شوؤ کښ

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتٰبَهُ بِيَمِينِهِ﴾ دې ځائ نه **"بعداز حساب وکتاب" دَ جنتیانو احوال** بیانیږی، او دا ئی اول حالت دې، چه دوئ ته به دَقیامت په ورځ اعمال نامه په "ښی لاس ورکولې کیږی چه دابه دَهغوئ دَفلاح اونجات علامه وی، دوئ به خوشحاله وی هرچاته به خپله اعمال نامه ښائی **﴿هَآؤُمُ﴾** دَ "ها" او "میم مضمومه" نه مرکب دې، "ها" اسم فعل دې، بمعنی دَ "خذ" سره، او "میم" ورسره علامت دَجمعی دې، **﴿كِتٰبِيَهْ﴾** مفعول به دې اوتنازع ده پکښ **﴿هَآؤُمُ﴾** او **﴿اقْرَءُوا﴾** دواړوفعلونو، بصریانوپه نیز فعل ثانی له عمل ورکول مختار دی، او کوفیانوپه نیز فعل اول له، او "یاء" په کتابیه کښ ضمیر مجرور دَ متکلم دې، او "هاء" ضمیر نه دې بلکه "یاء سکته" ده، چې وقف په حالت کښ سکته کولې کیږی، دغه حکم دَ "حسابیه"، "مالیه"، او "سلطانیه" هم دې.

﴿إِنِّي ظَنَنْتُ﴾ "ظن" یا بمعنی دَعلم سره دې؛ یعنی څه دنیا کښ مؤمن اومسلمان وم، او څما یقین اوعقیده وه چې قیامت به واقع کیږی اوحساب کتاب به کیږی، یا "ظن" خپلې

حقیقي معنی کښې دي،اوحساب نه مراد حساب یسیر دې چې ظن اوغالب گمان دا ووّ.چې الله ﷻ به ما رحم کوي اوآسان حساب کتاب به راسره کوي.

﴿فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ﴾دانی حساب کتاب نه بعد دویم حالت دې چې په ماقبل باندې متفرع دې، اعمال نامه ورته ښې لاس کښې میلاؤیدلو په نتیجه کښې به دې الله ﷻ جنت داخل کړي،اوهلته به دَ راحت، اسائش اودَ مزو خوندونو ژوند به تیره وي

﴿راضية﴾ صیغه دَمؤنث راوړلې شویده اوضمیر پکښې راجع دې « عيشة» ته، او دا مجاز في الاسناد دې، حقیقت داسې دې في عيشة راض صاحبها. (۲)بعضو « راضية» پمعنی دَمفعول ٭مرضيٌ سره اغستې دې، خونده ورې زندگئ کښې به وي. (۳) څنوونیلی دی چې « راضية » فاعل ذي كذا دې، چې نسبت باندې دلالت کوي لکه لابن ،تامر ،او راضية معنی ٭ذات رضا٭ ده. ﴿فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ﴾یعنی په اُوچت جنت کښې به وي، څکه چه جنت په آسمان کښې دې. ب مضاف محذوف دې، ای: عاليةِ درجاتها، په حدیث کښې دی: الجنة مائة درجة، كل درجة منها ما بين السماء والأرض...(ابن ماجه:۴۳۳۱)، د جنت سل(۱۰۰) درجې دی، او هر دووّ درجو په مَا بین کښې دومره فاصله ده لکه اسمان اوزمکه.

﴿قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ﴾یعنی میوی دَجنت به دومره قریبی وی چه په ولاړه،په ناسته،په ملاسته به ئې شوکولې شی، اونو ته دَ ختلوضرورت به نه وي.

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ دینه مخکښې يُقال لهم٭ مقدردې﴿هَنِيئًا﴾ صفت دې دَمفعول مطلق مقدر ای: اكلاًهنيئًا ، یا حال دې دَضمیر دَ ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ نه، یعنی اوس په جنت کښې ښه بی غمه خوراک څکاک کوئ، نه بیماریٔ شته، نه مرگ،نه شوگرنه بلډپریشر،په حدیث کښې دی چې جنت کښې به ورته اعلان اوشي چې: إنَّ لَكُمْ أنْ تَصِحُّوا فَلَا تَسْقَمُوا أَبَدًا، وَإنَّ لَكُمْ أنْ تَحْيَوْا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا، وَإنَّ لَكُمْ أنْ تَشِبُّوا فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا، وَإنَّ لَكُمْ أنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْأَسُوا أَبَدًا (مسلم).

﴿فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾ مراد ترینه دنیا زندگی ده، "الخالية"یا په معنی ٭الماضية٭ سره دې، یعني تیرې شوې ورځې،او یا په خپلې معنې کښې دې، او مطلب داچې دَ شهواتو او لذائذو نه خالی ورځې،ددې وجهی نه مجاهد رحمه الله ئی تفسیر په روژو سره کړیدې.

وَاَمَّا	مَنْ	اُوْتِيَ	كِتٰبَهٗ	بِشِمَالِهٖ	ۙ	فَيَقُوْلُ	يٰلَيْتَنِيْ
اوهغه څوك چه ورکړې شی هغه ته عملنامه دهغه په چپ لاس د هغه کښ.نوواٸی به هاې کاش چې ما ته							
لَمْ	اُوْتَ	كِتٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾	وَلَمْ	اَدْرِ	مَا	حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾	يٰلَيْتَهَا
نه وې راکړې شوې علمنامه څما،او نه وې پته ما ته چه څه دې حساب څما.هاٸ آفسوس							
كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾	مَآ اَغْنٰى عَنِّيْ مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾	هَلَكَ عَنِّيْ سُلْطٰنِيَهْ ﴿٢٩﴾					
چې دامرگ ختمونکې وې مالره،هيڅ فائده رانکړه ماته مال څما بربادشوه څمانه بادشاهی څما							
خُذُوْهُ	فَغُلُّوْهُ ﴿٣٠﴾	ثُمَّ	الْجَحِيْمَ	صَلُّوْهُ ﴿٣١﴾	ثُمَّ	فِيْ	سِلْسِلَةٍ
حکم به اوشی فرشتوته،اونيسئ دې بيا طوق واچوئ ورته،بيايه جهنم کښ داخل کړئ دې،بيايه زنځيرکښ							
ذَرْعُهَا	سَبْعُوْنَ	ذِرَاعًا	فَاسْلُكُوْهُ ﴿٣٢﴾				
چه	اُوږدوالې	دَهغی	اویاگزه	دې	پس	تنباسئ	دې

﴿وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ﴾دیکښ د **جهنميانو احوال** بيانيږی **بعد از حساب و كتاب**، چې كله حساب كتاب اوشی، نودوئ ته به اعمال نامه په چپ لاس ميلاو شی، نو دوئ به ډير پريشانه اوخفه شی اوتمنا به کوی،چې هډوسره ماته ميلاؤ شوې نه وې ، اوځه دَخپل انجام نه خبر نه وې، كاش چې مرگ سره هر څه ختم شوې وې.

﴿ وَلَمْ اَدْرِ﴾عطف دې په﴿لَمْ اُوْتَ ﴾ يعنی افسوس چه ماته دَخپل حساب پته هم نه وې، ځكه چه دا دَ غم خبردې او دَ غم خبرنه چه سړې بالكل خبرنشي نو دا ښه وی.

﴿ يٰلَيْتَهَا﴾ضميرراجع دې مرگ ته،يعنی هاٸ افسوس چه دامرگ مالره ختم كونكې وې، او دوباره نه وې ژوندې شوې، مرگ اگرچه ماقبل كښ نه دې ذكرليكن دَ وجې دَظهورنه كالمذكور دې (كبير).

﴿ مَآ أَغْنَىٰ ﴾ ما نافيه ده ﴿مَالِيَهْ ﴾ ما موصوله په محل د رفع كښې فاعل دې د اغنى . او له جار مجرور سره د متعلق نه ئې صله ده ، او هاء د پاره د سكتې ده ، يعنى هغه شئ ماته هيڅ فائده رانكړه چه په دنياكښې ماسره وؤ ، لكه مال اتباع وغيره . يا مال مضاف دې ئ متكلم طرف ته ، يعنى څمامال ماته څه فائده رانه كړ «روح».

﴿هَلَكَ عَنِّى سُلْطَٰنِيَهْ ﴾ سلطان نه مراد ياحجت اودليل دې. يعنى كوم حجت چه په دنيا كښې ما نيولې وؤ ، هغه حجت باطل شو ، يا مطلب دادې چه څما د نجات څه دليل پاتې نه شو . يا ورنه مرادرعب اودبدبه اوبادشاهى ده په خلقو .

﴿خُذُوهُ ﴾ ديكښې دَجهنميانو دويم حالت بيان دې، چې كله ورته اعمال نامې په چپ لاس ميلاؤ شى، نو دَې نه ورستو به الله ﷻ فرشتوته حكم اوكړى چې دوئ جهنم ته اوغورځوئ. فرشتې به ئى راونيسى، مرئ كښې به ورله طوقونه واچوى، بيابه ئى اوګدو اوګدو زنځيرونو كښې بند په بند اوتړى، او جهنم ته به ئى اوغورځوى ﴿خُذُوه ﴾نه مخكښې يقول الله للزبانية مقدر دې. ﴿فَغُلُّوهُ﴾ دَ غل نه دې، طوق ته وائى يعنى طوق ورته واچوئ.

﴿ثُمَّ ٱلْجَحِيمَ﴾ "ثم" دَ تراخى رتبى دَپاره دې يعنى طوق اچولونه غټ عذاب جهنم ته غورځول دى.

﴿ ثُمَّ فِى سِلْسِلَةٍ﴾ دلته هم ثم دَ تراخى رتبى دپاره دې ، تراخى ذكرى لپاره نه دې ،او دامطلب نه دې چې اول به جهنم كښې اوغورځولې شى، او بيا په زنځيرونو اوتړلې شى، بلكه ثم دَ تراخى رتبى دَپاره دې ،چې هسې بغير دَ زنځيرونو جهنم ته داخلولو نه، لوئ عذاب زنځيرونو كښې جهنم ته ننباسل دى. ﴿سِلْسِلَةٍ ﴾ زنځيرته وائى،تنوين پكښې تفخيم لپاره دې، دَابن عباس رضي الله عنه نه مروى ده چه كچرته دَ دى رنځيريوه حلقه (كړئ) په غره باندى كيخودلې شى نو غر به دَ تانبى په شان ويلى شى ﴿ذَرْعُهَا ﴾ د ذرع نه مراد اندازه اومقدار دې، او ذراع نه ګز مراد دې، يعنى اندازه اومقدارئى طولاً به اويا (٧٠)ګزه وى،بعض وائى دلته عدد مقصود

نه دي، بلکه مراد ورنه مبالغه ده په طول کښ، کماقال تعالی ان تستغفرلهم سبعين مرة «التوبة ۸۰».

﴿فَاسْلُكُوهُ﴾ای فادخلوه(روح) په زنځيرکښ داخلولو مطلب دا دې چه زنځير دَ ده ، دَ ټول بدن نه تاؤ راتاؤ کړئ، او بند په بند ئې اوترئ، نودې به ئې په مينځ کښ راشی ، او داسې به شی لکه چې دې پکښ نئوتلې وی.

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ۝ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ
بې شکه وؤدې چه ايمان ئې نه راوړوبه لوئ الله ﷻ باندې، اونېزولو ترغيب ئې نه کول په طعام
الْمِسْكِينِ ۝ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ۝ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ۝
دَمسکين باندې، پس نشته ده لره نن ورځ دلته قريبي دوست ،اونه طعام مگردوينوزووډجهنميانودزخمونه
لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ۝
چه نه خوری هغه مگر کافران

﴿إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ﴾تعليل دې دَماقبل، ﴿وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ﴾يعنی خپل مال خوئې خود نه خرچ کولو ،چې بل چاته ئې هم ترغيب نه ورکولو ،حضرت ابودرداء ؓ به خپلې ښځې ته حکم کولو چه ترکاری زياته پخه وه، اووئيل به ئې چه نيم زنځير دَ جهنم نه مونږ په ايمان سره خلاص شوی يو ، نو دَ نيم نه به ځان په دې خلاص کړو.

﴿ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴾يعنی داسې ملګرې به ئې نه وی چه حمايت ئې اوکړی ياورنه عذاب دفع کړی، ځکه چه په دغه ورځ به هرملګرې دَبل نه تختی﴿ غِسْلِينٍ﴾هغه وينو زووو ته وائي چه دَاهل ناردَدَزخمونونه به بهيږی، ﴿ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴾جمع دَ خاطئ ده،قصداً عمداً ګناه کونکو ته وائي، مرادورنه مشرکان دی،او مخطئ په غلطئ سره ګناه کونکی ته وائي.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ۝ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ۝ إِنَّهُ لَقَوْلُ
پس قسم خورم زه په هغه څه چه تاسونی وينئ،اوپه هغه څه چه تاسونی نه وينئ،چه بيشکه داقرآن خامخاخبره

رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۙ۝ وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تُؤْمِنُوْنَ ۙ۝ وَلَا بِقَوْلِ
درسول عزت منددہ.اوندي داقرآن قول دشاعر،ډيرلږايمان راوړئ تاسو اوندي قرآن قول
كَاهِنٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ؕ۝ تَنْزِيْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝
دكاهن،ډيرلږنصيحت اخلئ تاسو دا(قرآن) نازل شويدي دطرفه درب العالمين نه

﴿ فَلَآ أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ﴾ نبی کریم ﷺ چې کله مشرکینو ته کلام الهی واورولو. او قیامت اودَحشر نشر خبرې به ئې ورته اوکړې، نو دوئ په قرآن اونبی پاک ﷺ باندې ایمان راوړلو په ځائ اعتراضات شروع کړل.

(۱)چابه وئیل دا قرآن شعر و شاعری مجموعه ده.

(۲)چابه وئیل چې دا دَ کاهنانو کلام دې.

(۳)چابه وئیل چې دانبی کریم ﷺ په خپله ځانه جوړکړې دې اوبیا قصداًپه دروغه الله ﷻ ته منسوب کوی.

الله ﷻ په دې آیتونو کښ اول دَنبی کریم ﷺ او دَ قرآن حقانیت اثبات کوی، او بیا دوئ اعتراضات رد کوی، نوپه دی آیاتونو کښ اثبات دَرسالت اوحقانیت دَقرآن ذکر دې. اوالله ﷻ قسم خوری چې دَا نبی قیامت متعلق کومې خبرې تاسوته کوی دا حق او رښتیا خبرې دي،دې څه شاعر نه دې چې خیالاتو ته دَ الفاظو جامه اچوی، اونه کاهن دې چې اندازې اوتخمینې ولي، بلکه دَالله ﷻ معزز رسول دې، دَالله ﷻ طرف نه ورته دَ دې خبرو وحی کیږی. خوستاسو بدقسمتی ده چې تاسو ایمان نه رواړئ، اونصیحت نه قبلوئ

﴿ فَلَآ أُقْسِمُ ﴾ "فاء" تفریعیه ده ، دَ داسې قسم تحقیق په سورت الواقعه کښ تیردې،﴿ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ،وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ﴾عام دې هر قسم مرئی اوغیر مرئی څیزونه ته،علوی دی که سفلی. مشاهدات دی که مغیبات،اجسام دی که ارواح،نعمتونو اوکه قدرتونه(ابو السعود)

﴿إِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ﴾"انه" کښ ضمیر قرآن ته راجع دې، "رسول"نه مراد راجح قول مطابق نبی کریم ﷺ دې، او "رسول" راوړلو کښ اشاره ده دیته چې دَ ده حیثیت دَپیغام

رسولو دي، څه پيغام ورته الله ﷻ راليږی، هغه خلقونه اوروی.خان نه څه نه جوړ وی
«کريم» اي: علی الله . په الله ﷻ باندې ډيرګران.

قسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې لکه څنګه دنيا کښې څه څيزونه تاسو ته ښکاری اومنئ ئی. او څه څيزونه تاسو ته ښکاری نه، اومنئ ئی او يقين پرې لرئ. جناتو وجود شو. وغيره وغيره، دغه شان دانبی کريم چې کوم دغيب اودقيامت احوال تاسو ته بيانوی داحق دې، اګر چې تاسو ليدلی نه دی،داټول احکامات ده ته دَ الله ﷻ طرف نه وحی کيږی او فرشته ورته راځی، اګر چې تاسوته دانښکاری نه .

﴿ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ﴾ داد مشرکينو **اول اعتراض جواب** دې.الله ﷻ قسم خوري چې دا دَ شاعرانو قول نه دې، بلکه دَالله ﷻ کلام دې،څکه چې شاعرانه کلام دَپاره خپل بحور. اوزان وی، او خيالاتو مجموعه وی اودې کښې دايوهم نشته.

﴿ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ﴾دادَمشرکينو **دويم اعتراض جواب** دې.چې قسم مې دې وی چې دا قرآن دَ کاهن کلام هم نه دې، څکه هغه مسجع اوپرتکلف قافيو نه جوړوی ، تخمينه او اندازه وی پکښې ، بې معنی الفاظ وی پکښې ، او قرآن دې ټولو نه منزه دې . او مزيد داچې دَ قرآن په شان کلام څوک نشی پيش کولې،کچرته دا دَشاعر اوکاهن کلام وې،نوبل شاعر اوکاهن به دَدې مثل پيش کړې وی.

﴿قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴾ قليلاپه دواړوآيتونو کښې صفت دې دَمصدر محذوف، اي ايمانا قليلا، و تذکرا قليلا ، او مفعول مطلق واقع کيږی دَ مابعد فعل دَپاره. او يا صفت دې دَ "زمانا" محذوف دَپاره، او مفعول فيه جوړيږی دَ ما بعد دَ پاره . او "ما" زائده ده او جمله معترضه ده ، "قليل" يا خپل حقيقی معنی کښې استعمال دې،او **مفعول مطلق** په صورت کښې به ئی معنی داسې کيږی چې لګ غوندې ايمان اونصيحت قبلوئ،هغه داسې چې کوم احکامات ستاسو عاداتو او خواهشاتو سره برابر وی، بس هغه منئ،**او مفعول فيه** په صورت کښې به ئی معنی دا وی چې لګ ساعت ايمان اونصيحت قبلوئ،اوداهغه وخت چې درنه تپوس اوکړې شی چې رازق ، خالق څوک دې، او يا **قليل** پمعنی دَ "عديم" سره دې،يعنی لګ غوندې ايمان ونصيحت

او لگ ساعت دپاره هم نه قبولوئ. ﴿تَنزِيلٌ﴾خبردې دَ مبتدا محذوف چې "هو" دې. اوبخبر
دې د "انّ"، په "انه" کښې، او دا هم جواب قسم تحت داخل دې.

حضرت عمر فرمائی دَاسلام نه قبل څه دَحضور ﷺ په تلاش کښې دَقتل په غرض ز
اووتلم، حضور ﷺ مسجد حرام کښې مونځ کولوسورت الحاقه ئې شروع کړې وؤ. د قرآن
حسن تاليف نه ماته ډير تعجب اوشو، ماپه زړه کښې اووئيل چه دا محمد ﷺ خوډير ښه شاعر
دې په الله ﷻ مې دې قسم وی، نو حضور ﷺ دا آيت اولوستلوچه انه لقول رسول كريم، وما
هو بقول شاعر،ما اووئيل چه دې خو ډير ښه کاهن دې چه څما د تصوراتو علم ورته اوشو او
رد ئې اوکړو، نو حضور ﷺ وريسې دا آيت اولوستلو چه ولابقول كاهن ،قليلا ما تذكرون.
حضرت عمر ﷛ فرمائی چه حقانيت دَ اسلام په دغه وخت کښې څما په ذهن کښې راغلې
وؤ(ابن كثير)

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾

اوکچرته دَځان نه جوړې کړې وې دی پيغمبر، په مونږ باندې څه خبرې، نو خامخا مونږ به نيولې وې دې په قوت سره،

ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾

بيابه خامخا پرې کړې وې مونږ دَ ده نه رگ دَزړه، پس نه به وؤ ستاسو نه ، هيڅ څوک ، ده لره منع کونکې څما نه

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ

اوبې شکه داقرآن خامخانصيحت دې پرهيزگارانولره.اوبې شکه خامخامونږپوهيږوپدې چه بې شکه

مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

بعض په تاسوکښې تکذيب کونکې دی.اوبې شکه داقرآن سبب دَارمان دې په کافرانوپه قيامت کښې

وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

اوبې شکه داقرآن خامخاحق يقيني دې،پس پاکی سره بيانه وه نوم دَرب خپل چه لوئ دې

﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا﴾ دا دَ دريم اعتراض جواب دي. چې داخبره خو مسلمه ده چې الله ﷻ په هر چا قادر دي اوپه هرڅه عليم دي. نو که دا نبي- نعوذبالله- دروغ ژن وي. نومونږ نه به خامخا پته وي، اومونږ به رانيولي اوهلاک کړي خوبه وي. ليکن دي هلاک نه دي نو معلومه شوه چې دروغ ژن هم نه دي، او دا قرآن واقعتاً دَالله ﷻ کلام دي

﴿ تَقَوَّلَ﴾افتراءته وائي﴿ ٱلْأَقَاوِيلِ ﴾ دروغوخبرو ته وائي،جمع ده دَ "قول" .او يا دَ "اقوال" او جمع الجمع ده ، او يا دَ "اقولة" جمع ده، لکه اضاحيک جمع ده اضحوکة ده

﴿ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِٱلْيَمِينِ ﴾ يمين په معنی دَقوت سره دي او"من"زائددي اى لاخذناه باليمين «قرطبي» يعني په قوت سره به مونيولي وي،نه به وي رانه خلاص شوي، يا دَ "يمين" نه مراد خي لاس دي، "باء" زائده ده،يعني دَخي لاس نه به مونيولي وي، بيابه موهلاک کړي وي.صاحب دَروح المعاني رحمه الله وائي دی تعبيرکښې دَيورسواکن حالت بيان دي. چه لکه ملوک باغی ته سزا ورکوی ، نوجلاد ترينه اول خي لاس قطع کړی، بيا ترينه څټ قطع کړی،دغه شان کچرته دا پيغمبرکاذب وي نوداسی کاربه موورسره کړي وو.﴿ٱلْوَتِينَ ﴾ وتين دَزړه رګ دي چه قطع شی نوسړي ورنه مړکيږی،نوقطع دَ وتين نه مراد مړکول هلاکول دی

﴿فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ ﴾"من"زائده دي لپاره دَتاکيد﴿حَٰجِزِينَ ﴾اى مانعين«روح»يعنی کچرته دی پيغمبرپه الله ﷻ باندی يوه خبره هم په دروغه تړلې وي. نو دغه حشربه ئي ورسره کولو ، اوتاسو کښې به هيڅ چاهم دَالله ﷻ نه ، نه شو خلاصولې.ليکن چه دغه عذاب ورته نه دي ميلاؤ ، نو معلومه شوه چه په حقه پيغمبردي.

فائده:په ﴿ وَلَوْ تَقَوَّلَ ﴾وغيره کښې ضميرحضور ﷺ ته راجع دي نومذکوره استدلال خاص دي په حضور ﷺ پوری،هريومدعی نبوت باره کښې دا قانون نه دي.لهذا دَملعون قاديانی کاذب قول باطل دي چه کچرته څه کاذب وي نوماته به داسزاراکړي شوي وه.

﴿وَإِنَّهُۥ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴾يعنی متقين ورنه فائده اخلی.ورنه قرآن خوټولوخلقولپاره نصيحت دي،

﴿وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم ﴾ تخويف دي اوخطاب ټولوخلقوته دي .چه بعض په تاسوکښې به قرآن تکذيب کونکی، بعض پری تصديق کونکی دی،ددواړو مونږته علم دي .مکذبينو ته به سزا ورکوؤ، تصديق کونکو ته به ثواب ورکوؤ.

﴿وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ ﴾ضميرياتکذيب ته راجع دي يعنی داتکذيب بالقرآن به حسرة وی لپاره د کافرانو په ورځ دقيامت،ياضميرقرآن ته راجع دي او﴿ لَحَسْرَةٌ ﴾نه مرادسبب دحسرة دي .يعنی دا قرآن به سبب اوباعث دحسرة وی په کافرانوکله چه دوئ ته عذاب ورکولې کيږی او مؤمنانوته ثواب(کشاف وغيره) ﴿وَإِنَّهُ لَحَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴾يعنی اخبارنی يقينی اومجرّب دی

﴿ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴾داپه اخردسورة کښې دسورة دعوه ذکرده.چه خپل عظيم رب دشريک نه منزه اوپاک اوکنړه،برکت ورکونکې صرف هغه اوکنړه

ركوعاتها (۲)	سورة المعارج مكيّة	اٰياتها ۴۴
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۰) وحسب النزول (۷۹)

نزلت بعدالحاقة، وقبل الانبياء

ربط: ماقبل سورة الحاقه سره ئې ربط دادې چه ماقبل کښې تخويف وۀمشرک فی البرکة ته، دې سورة کښې ورته زجر دې، او شکايت دې چه توحيدخو خود نه منی بلکه التيه اعتراضونه کوی چه دا عذاب به کله راځی په مونږ؟

ع: چه دلاوراست دزدی که بکف چراغ دارد. (غل څومره زړه ور دې چه په لاس کښې ئې چراغ هم نيولې دې)

خلاصه: ابتدا انتهاء کښې زجرونه دی، برائ منکرين. درميان کښې تسلی ده حضورﷺ ته، مؤمنانو ته بشارات دی.

سَأَلَ	سَآئِلٌۢ	بِعَذَابٍ	وَّاقِعٍ ۙ	لِّلْكٰفِرِيْنَ	لَيْسَ	لَهٗ	دَافِعٌ ۙ

اوغوښتلو يوغوښتونکی داسې عذاب چه واقع کيدونکې دې. په کافرانو چه نشته دې هغې لره څوک دفع کونکې

مِّنَ	اللّٰهِ	ذِی	الْمَعَارِجِ ۙ	تَعْرُجُ	الْمَلٰٓئِكَةُ	وَالرُّوْحُ	اِلَيْهِ
دطرفه	دالله جل جلاله	چه	خاوندد اسمانونو دې. ورخيجي		فرشتې	او جبرئيل علیه السلام هغه	ته

فِیْ	يَوْمٍ	كَانَ	مِقْدَارُهٗ	خَمْسِيْنَ	اَلْفَ	سَنَةٍ ۚ
واقع کيږی به داعذاب په يو ورځ کښې			چه اندازه	دهغې پنځوس	زره	کاله ده

﴿سَأَلَ سَآئِلٌ﴾ شکوه او شکايت دې دمشرکينو نه، چه مسئله دتوحيدخو خود نه منی بلکه سرکشی ئې دومره حد ته اورسيدله چې اوس دالله ﷻ عذاب طلب کوی

مفسرين فرمائی چې داسوال کونکې نضربن حارث وۀ چې ده ونيلی وو. اللهم ان كان هذا

هوالحق من عندک فامطرعلینا حجارة من السماء اوائتنا بعذاب الیم(الانفال ۳۲)

﴿سَآئِلٌ﴾ کښې تنوین دَپاره دَتحقیر دی﴿ بِعَذَابٍ ﴾کښې تنوین دپاره دتعظیم دی یعنی یوحقیر اوسپک سړي دَلویٔ عذاب تقاضه اوکړه. ﴿وَاقِعٍ﴾ صفت اول دی دعذاب . او تنوین د تهویل دَپاره دی،یعنی داسې عذاب خامخا واقع کیدونکې دی،اوواقعی عذاب دی

﴿ لِّلْكَـٰفِرِينَ ﴾صفت ثانې دی، یعنی خاص دکافرانو دَپاره جوړ دی،جارمجرور متعلق 'کائن' محذوف دی، یا جارمجرور متعلق کیږی دَ واقع سره،او 'لام' تعلیلیه دی. اي واقع لاجلهم، یعنی دی عذاب واقع کیدلو سبب هم دویٔ دی، او یا 'لام' په معنی دَ 'علی' سره دی.اي واقع علی الکافرین، یعنی په کافرانو باندې واقع کیدونکې عذاب.

﴿لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴾داصفت ثالث دی دیکښې دَسائل مزید تحقیر او دَعذاب مزید تهویل بیان دی ، یعنی دَده حیثیت ته اوګوره! او عذاب داسې غواړی چې یوځل راشی نوبیا څوک منع کونکې ورله هم نشته.

﴿مِّنَ ٱللَّهِ ﴾جارمجرور « دافع » سره متعلق کیږی،یعنی دَالله ﷻ دَطرفه دَراتللو نه ورله څوک رکاوټ نشی جوړې دی،یا«واقع» سره دی،یعنی الله ﷻ طرف نه به خامخا واقع کیږی.

﴿ذِى ٱلْمَعَارِجِ ﴾دا صفت دی دَلفظ جلاله یعنی هغه الله ﷻ چې دَاسمانونو مالک دی، 'معارج' جمع د 'معرج' ده، پوړو ته وائی، او مراد ترینه آسمانونه دی چې داد فرشتو دَپاره پوړو حیثیت لری،اوفرشی پکښې دَیو اسمان نه بل آسمان ته خیږی.

﴿تَعْرُجُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ ﴾کښې تفصیل دی،د "المعارج"، چې دآسمانونه 'المعارج' داسې دی چې فرشتې پدیکښې الله ﷻ ته خیژی، 'روح' نه مرا دجبرئیل علیه السلام دی. ﴿إِلَيْهِ ﴾کښې 'ها' ضمیر راجع دی الله ﷻ ته،اوعروج نه معروفه معنی نه ده مراد ، بلکه کمایلیق بشانه ، او یا به تاویل کړو ،چې الله ﷻ ته ختلو نه مراد عرش اوهغه ځایٔ ته ختل دی چې هلته نه فرشې دَالله ﷻ احکامات راخلی.

﴿فِي يَوْمٍ﴾ جارمجرور متعلق دی دَ"يقع" فعل محذوف سره. او "يوم" نه مراد ورځ دقيامت ده. يعنی داعذاب به دَقيامت په ورځ واقع کيږی چې هغه دَستاسو پنځوس زروکالو برابر ده او يا ﴿في يوم﴾ متعلق دي په «تعرج» پورې،نو بيادَ آيت دوه مطلبه کيديشی (۱)يودا چې «تعرج» په معنی دَ "تصير" او "ترجع" شی ،او "يوم" نه مراد دَ قيامت ورځ شی،يعنی د فرشتو چې دومره لوئ نظام قائم دې،چې هغه دَ کائنات قيام دَپاره سبب ظاهری گرځيدلی دې،دا هرڅه به دَ قيامت ورځ ختم شی،اودَالله ﷻ ته به اوسپارلې شی.(۲) او يا«تعرج»خپله حقيقی معنی کښې دې، "يوم" نه مراد دَ دنيا ورځ ده ، مطلب دادې چې الله ﷻ خو هغه قدرتونه والا ذات دې چې فرشتی چې کله دَ هغه حکم نافذ کړی، او بيا دَهغه طرف ته خيږی نو يوه ورځ مقدار پرې اولگی، اوکه تاسو دَخپل رفتار اندازه واخلئ، نو دا پنځوس زره کاله جوړيږی

﴿كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾ اشکال کيږی چې دلته دَپنځوس زروکالوذکر دې. اوپه سورت الم سجده کښې دَ زرکالوذکردې،نو داخو تعارض دې؟

يو جواب ترينه دا شوی دې، چې دلته څه عدد مخصوص نه دې مراد ، بلکه محض کثرت مراد دې، نو کله ترينه تعبير په «الف سنة» سره، اوکله ترينه په «خمسين الف سنة» سره شوې دې

(۲)دلته مراد "طول زمان" دې، او دا په مختلف اشخاصو اعتبارسره مختلف وي، نو په چا باندې به دا ورځ دَسختئ دَوجهی دومره اوگده شی لکه زر کاله، او په چاباندې به دومره اوگده شی لکه پنځوس زره کاله،لکه حديث کښې راځی چې يوصحابی نبی کريم ﷺ ته اوئيل چې پنځوس زره کاله ورځ خومره اوگده به وی؟نو نبی کريم ﷺ ورته اوفرمائيل والذي نفسي بيده انه ليخفف علي المؤمن حتي يكون اخف عليه من صلاته مكتوبة يصليها في الدنيا. په هغه ذات مې دې قسم وی چې هغه په قبضه کښې ځما ځان دې چې داورځ په مؤمن ډيره لنډه وی حتی چې فرض مونځ باندې چې دنيا کښې څومره وخت لگوی هغې نه به هم لنډه وی.

(۳)«الف سنة » يوموقف اعتبارسره ورته وئيلی شوی دی،او«خمسين الف سنة» ټول مواقفو اعتبار سره وته وئيلی شوی دې، ځکه چې ټول مواقف به پنځوس وی.

(۴)اوکه« في يوم» نه قيامت ورځ مراد نه شی، بلکه دنيا ورځ مرادشی، او د آسمان او زمکی فاصله مراد شی، نو بيا« الف سنة »نه مراد آسمان دنيا اودَزمکی فاصله ده،اودَ

«خمسين الف سنة» نه دَ كائناتو بالكل لاندې حصې نه تر آسمانونو نه برد بالكل انتهائي حصې پورې فاصله مراد ده.(والله تعالى اعلم)

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيْلًا ﴿٥﴾ اِنَّهُمْ يَرَوْنَهٗ بَعِيْدًا ﴿٦﴾

پس صبركوه ته صبرښائسته بې شكه داكافران گمان كوي پدې عذاب باقيامت، چه لرې دي.

وَّنَرٰىهُ قَرِيْبًا ﴿٧﴾

او مونږئې وينو چه نزدې دي

﴿فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلاً﴾ داتسلي ده حضور ﷺ ته، چه دَدوئ په اعتراضونوزړه مه تنگوه بلكه صبر كوه، دَدوئ لپاره ورځ دَعذاب مقرر ده، صبرجميل هغې ته وائي چه جزع پكښې نه وي او دَ الله ﷻ نه ماسوئ بل چاته شكوى هم نه وي.

﴿إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ﴾ ضميرياراجع دې «عذاب واقع» ته، ياورځ دَقيامت ته ﴿بَعِيدًا﴾ ياپمعنى دَغيركائن اودَغيرواقع سره دې يعني دوئ داگمان كوي چه قيامت نه شي راتلې ياپمعنى دَبعيداًعن القدرة والامكان دې، يعنې دَامكان نه بعيده ده.

﴿وَنَرَاهُ قَرِيبًا﴾ قريباً يا پمعنى دَ واقع كيدونكي دې، او يا قريباًمن الامكان اوتعبير په ﴿وَنَرَاهُ﴾ سره مشاكلة اوشو.

يَوْمَ تَكُوْنُ السَّمَآءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ

واقع به شي دغه عذاب په هغه ورځ چه وي به آسمان په شان دَتامبې ويلې شوي.او وي به غرونه

كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيْمٌ حَمِيْمًا ﴿١٠﴾ يُّبَصَّرُوْنَهُمْ

په شان درنگينې وړئ، او دَحال پوښتنه به نه كوي يودوست دَبل دوست نه.خودلې كيږي به دوئ ته يوبل

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِيْ مِنْ عَذَابِ يَوْمِىٕذٍ بِبَنِيْهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهٖ

خواهش به كوي مجرم چه په فديه بدله كښې وركړي دَعذاب دَدغې ورځې نه خامن خپل اوښځه خپله

وَأَخِيهِ ⑫	وَفَصِيلَتِهِ	الَّتِي	تُؤْوِيهِ	⑬ وَمَن	فِي	الْأَرْضِ		
اوورور خپل، او قبيله د ده هغه چه ځاى ېې ور كولوده ته په وخت د مصيبت كښ، وهغه خوك چه په زمكه كښ دى								
جَمِيعًا	ثُمَّ	يُنجِيهِ ⑭	كَلَّا	إِنَّهَا	لَظَىٰ ⑮	نَزَّاعَةً		
ټول، بياخلاص كړى خپل ځان، هرګزداسى نه شى كيدلې، بيشكه دااوردجهنم خالص لمبى دى. ويستونكې دې								
لِّلشَّوَىٰ ⑯	تَدْعُوا	مَنْ	أَدْبَرَ	وَتَوَلَّىٰ ⑰				
څرمنى دسرلره، راغواړى به ځان ته هغه څوک چه شاكړې وه دايمان نه، اومخ ئې ورنه اړه ولي وو								
وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ⑱								
اومال ئې جمع كړې وو پس ذخيره كړې ئې وو.								

﴿يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ﴾ دا تخويف اخروى دې چې د يكښ دقيامت هولناک احوال بيانيږى.

« يوم » متعلق دې يادمحذوف سره چه "يقعُ" دې، اودا جواب دسوال دې چه: متى يقعُ ذلك العذاب، يا متعلق دې د ﴿قَرِيبًا﴾ سره،

﴿كَالْمُهْلِ﴾ دا اول حالت دې، يعنى دقيامت په ورځ به اسمان دغه شان كلك نه وى، بلكه ضعيف اوبهيدونكې به وى په شان د ويلى كړې شوې تانبې، ابن عباس رضي الله عنه "المهل" معنى دُردى الزيت" كوى، يعنى دقيامت په ورځ به دآسمان رنګ داسى شي لكه دتيلوويخ اوخيرې، يعنى تور به وى، بل آيت كښ چه "كالدّهان" ونيلى شويدى، نو دسرخئ په شدّت سره دتور رنګ سره مشابهت پيدا كيږى نو په دې وجه دواړه ونيل صحيح دى.

﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ﴾ دا دويم حالت دې، « العهن » رنګينى وړئ اومالوچوته وائى، د وړئ سره تشبيه په خفت، سپكوالى كښ ده، يعنى درانه به نه وى، بلكه د وړئ په شان به سپک وى، او رنګينى وړى سره ځكه تشبيه وركړې شوې ده، چه غرونه مختلف رنګونو والا دى

﴿وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا﴾ دادريم حالت بيان دې. يعنى په دغه ورځ به دومره بدحال وى. چه يو قريبى دوست به دَبل قريبى دوست دَفائدى لپاره به دَهغه نه تپوس نه شى كولې. چه ځه حال دې؟ ځما لايق څه خدمت شته دې؟﴿يُبَصَّرُونَهُمْ﴾يعنى بنه به يوبل وينى ليكن دَډيرى سختئ پوجه دَيوبل نه تپوس نه شى كولې.

﴿يَوَدُّ ٱلْمُجْرِمُ﴾ داځلورم حالت بيان دې مجرم نه مراد كافر دې.ياهر گنهګار ﴿لَوْ يَفْتَدِى﴾ ´لو´ مصدريه پمعنى دَ´ان´ دې(جلالين) يعنى قيامت په ورځ مجرم داغواړى چه ځماپه فديه او عوض كښ ځمابچى،بى بى،رونړه،خاندان او هر څه واغستلې شى. خو ما ته دې نجت ميلاؤ شى.﴿ثُمَّ يُنجِيهِ﴾´ثمّ´دَنجات دَاستبعاد لپاره دې،عطف دې په ﴿يَفْتَدِى﴾اى يودّ لو يفتدى ثم ينجيه(روح،كشاف).

﴿كَلَّآ﴾حرف ردع دې،زجردې مجرم ته،اوتصريح ده چه داسى بالكل نه شى كيدلې ﴿إِنَّهَا لَظَىٰ﴾ ضميرنار ته راجع دې، ذكر دَ عذاب وربانذى دلالت كوى.﴿لَظَىٰ﴾يا پمعنى دَاللهب سره دې،يعنى شعلى اولمبى وهونكې دې، يا نوم دې دَ جهنم.

﴿نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ﴾ جمع دَ´شواة´ ده، دَ دې دوه معنې بيان شوې دى: (١) اطراف دَ جسم لكه لاس اوخپې، (٢)دَ سر ځرمن، يعنى دومره تيز او ګرم اور دې چه دَ كافرانونه به د سر ځرمن اوباسى، چونكه دَ دې رااوباسل مشكل وى، نوچه دا ورله را اوباسى. نودَتول بدن ځرمن به ورله په اسانئ سره رااوباسى.

﴿تَدْعُوا۟﴾ ضمير مستتر راجع دې جهنم ته ، يعنى داجهنم به كافرانو او منافقانو ته آوازونه كوى چه دلته راشئ. (١) او دا اواز كول ياحقيقةً دى.الله تعالى به ورته دكلام قدرة وركړى، ابن عباس رضي الله عنهما فرمائى جهنم به دَ هر كافر او منافق نوم اخلى، او ورته به وائى الىّ يا مشرك، الىّ يامنافق،بيابه ټول دَدانوپه شان راټول كړى(قرطبى وغيره).

(٢)يا﴿تَدْعُوا۟﴾كنايه ده دَجذب او حاضرولونه (٣)بعض وائى﴿تَدْعُوا۟﴾پمعنى دَ تهلك سره دې، لكه عرب وائى، دعاك الله، اي: اهلكك. يعنى كافران به هلاكوى (روح وغيره).

(۴) یادلته جانب د فاعل مضاف محذوف دي ای تدعو ربانیتها. یعنی دجهنم داروغی به آوازونه کوی، کافران به جهنم ته راغواړی.

﴿مَنْ أَدْبَرَ﴾ دیکښ اسبابو دَعذاب طرف ته اشاره ده او دا اول سبب دي چې حق ته نی شاکړي وه، ﴿وَتَوَلَّىٰ﴾ دویم سبب دي دَ عذاب چې حق نه اعراض کړي وو. "ادبار" او "تولي" کښ فرق دا دي، چې "ادبار" کښ اعراض دَ اول وهلې نه، یعنی حق ته بالکل نیز دي شوي نه وی، او "تولي" کښ اعراض وی ورستو دَ حق پیژندلو او حق ته نیز دي کیدلو نه. د مدبرینو حالت په قرآن کښ دا بیان شوي دي. وقال الذين كفروا لاتسمعوا لهذا القرآن(فصلت ۲۶) او "متولینو" حالت دابیان شوي دي. واذا تتلى عليهم آياتنا قالوا قدسمعنا لونشاء لقلنا مثل هذا، ان هذا الا اساطير الاولين(الانفال ۳۱) (التحرير والتنوير).

﴿وَجَمَعَ﴾ دیکښ دریم سبب ته اشاره ده چې هغه حرص دَ مال دي چې حلال وحرام نه کتل اوبس مال جمع کول ﴿فَأَوْعَىٰ﴾ دیکښ خلورم سبب ته اشاره ده چې هغه طول امل اوبخل دي،

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿۱۹﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿۲۰﴾
بې شکه چه انسان پیداکړې شویدې په زړه کمزوري(بې صبره)کله چه ورسیږی ده ته تکلیف نوفریادکونکې وی
وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿۲۱﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿۲۲﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ
اوچه کله ورسیږی ورته خیرنومنع کونکې شي مګرمونځ کونکی هغه چه هغوئ په
صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿۲۳﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿۲۴﴾ لِّلسَّائِلِ
مونځونوخپلوهمیشوالې کونکی وی.اوهغه چه په مالونودهغوئ کښ حق وی(حصه وی)معلومه دپاره دَسوال ګری
وَالْمَحْرُومِ ﴿۲۵﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿۲۶﴾ وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ
اونَمحروم(سوال نه کونکی)اوهغه چه تصدیق کوی په ورځ دَقیامت.اوهغه چه هغوئ دَعذاب

رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُوْنٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِيْنَ

درب خپل نه یریدونکی وی بی شکه عذاب ذرب ددوئ نه دی ذبی غمه کیدونکی اوهغه چه

هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلٰٓى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ

هغوئ دغورتونوخپلوحفاظت کونکی دی مگر په ښځوخپلوباندی یاپه وینزوخپلوباندی

فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ

پس بی شکه دوئ نه دی ملامته کړی شوی،پس چاچه طلب کړماسوی ددغهٔخپلوښځووینزونه نوداکسان

هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿٣١﴾ وَالَّذِيْنَ هُمْ لِأَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿٣٢﴾

هم دوئ تجاوزکونکی دی اوهغه کسان چه دوئ داماناتوخپلولره اوعدوخپلولره ساتونکی دی

وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ

اوهغه کسان چه دوئ په گواهئ خپلوپوره ولاړدی،اوهغه کسان چه دوئ په مونځونوخپلوباندی

يُحَافِظُوْنَ ﴿٣٤﴾ أُولٰٓئِكَ فِىْ جَنّٰتٍ مُّكْرَمُوْنَ ﴿٣٥﴾

ساتنه کونکی دی داکسان به په جنتونوکښی وی عزت منډبه وی

﴿ إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوْعًا ﴾دا دري آیتونه جمله معترضه دی په مابین دَ "تدعو من ادبر" او "الا المصلین" کښی، او دیکښی زجر دې په حرص اوطول امل باندې، چې انسان فطری طور باندې حریص اوبخیل دې، معمولی غوندې تکلیف ورته اورسی نوصبر کولو په ځائ جزع فزع شروع کړی،اوکه څه خیر ورته اورسی نو بیا هم دَالله ﷻ شکرنه اداکوی،او دَ نورو . حق منع کوی، گویاچې دې به همیشه ژوندې وی، اوداما ل به ده له پکار راځی

"هلوع"وائی هغه چا ته چه دَتکلیف په وخت کښی ډیر زرفریادونه شروع کړی، اوچه کله مالداره شی نو بیا ډیر زرمستی شروع کړی،حضرت شاه صاحب ئی ترجمه داسی کوی چې

انسان په زره ډیر کمزوري دي. دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه چاد هلوع باره کښې تپوس اوکړو نو هغه ورته اوفرمائیل چه ﴿ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ۝ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴾ ئې تفسیر دې

﴿ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ ﴾ دخیرنه مراد مالداری، صحت دې.

﴿ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴾ استثنا منقطع ده د ماقبل وعید نه، چې ابتداء ئې د "یود المجرم" نه شوې وه، چونکه ماقبل کښې د کفارو هغه مذموم صفات مذکور وو چې هغه باعث دعذاب وو. نو اوس دهغې په مقابله کښې دمؤمنانو هغه صفات بیانیږی چې دافع د عذاب دی. نو **اول صفت** دې چې دمونځ پابندی کول دی. ﴿ دَآئِمُونَ ﴾ په معنی د مواظبون سره دې. یعنی مونځ ادائیګی اهتمام اوپابندی کوی. او بعضو د ﴿ دَآئِمُونَ ﴾ معنی په لایلتفتون سره کړیده، دائم په معنی د ساکن. لکه په یوروایت کښې دی: نهی عن البول فی الماء الدائم. نو مطلب دآیت دادې چه په مونځ کښې یو طرف ته بل طرف ته التفات او توجه نه کوی بلکه همه تن مانځه کښې متوجه وی.

﴿ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴾ دا **دویم صفت** دې چې ددوئ په مال کښې دغریبانو حصه وی، د حق معلوم نه مراد یازکوة نه علاوه مقرره حصه ده، او یا ورنه مراد زکوٰة دې. خکه چه ددی مقدار مقرر او معلوم وی. ﴿ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴾ یعنی غوښتونکی اونه غوښتونکی دواړه ته ورکوی.

﴿ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴾ **دریم صفت** دې ، چې په قیامت باندی ایمان راوړل دی،

﴿والذین هم عذاب ربهم﴾ **څلورم صفت** دې، چې خپل عباداتو باندې نازان نه وی، بلکه د الله ﷻ دعذاب نه په خوف کښې وی.

﴿ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَـٰفِظُونَ ﴾ **پنځم صفت** دې ، چې باعفت اوپاک دامن وی، دې آیت مکمل تفصیل په سورت المؤمنون ابتدا کښې تیر شوې دې،

﴿ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِأَمَـٰنَـٰتِهِمْ ﴾ **شپږم صفت** دې، چې امانت داره اووعده پوره کونکی وی.

﴿ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَـٰدَٰتِهِمْ ﴾ **اووم صفت** دې، اوګواهی قائمولو مطلب دادې چې (۱) نه ګواهی

پټوي،(۲)اونه ګواهي ورکولونه انکارکوي(۳)بلکه عدل وانصاف سره پوره پوره ګواهي ورکوي.

﴿الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ﴾دا داول صفت تکرار دې، اوديکښې دمانځه اهميت ته اشاره ده، او په ابتداء او انتهاء کښې راوړلو کښې کيديشي اشاره وي دېته چې که مونځ دچاصحيح شو نو داټول صفات به پکښې پيداشي.

﴿أُولَٰئِكَ﴾يعني داموصوفين په صفاتو مذکوروسره،دابشارت دې.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ۝ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
پس څه شويدي کافرانولره چه ستاطرف ته منډې راوهونکي دي دښي طرف نه اودګس طرف نه
عِزِينَ ۝ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ۝ كَلَّا
ډلې ډلې. آياطمع لري هريوسړې ددوئ نه داچه داخل به کړې شي جنت دعيش وعشرته،هرګزداسې نده
إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ۝ فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ
بې شکه پيداکړيدي مونږدوئ دهغې څيزنه چه دوئ ئې پيژني،پس خمادې قسم وي په رب دمشرقونواومغربونو
إِنَّا لَقَادِرُونَ ۝ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ۝
چه بې شکه مونږخامخاقادريوېدي چه بدل راوړو غوره ددوئ نه،اونه يومونږعاجزه کړې شوي

﴿فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾اثبات درسالت دې اوزجردې کفاروته،روايت دې چه حضورﷺ به خانه کعبې سره مونځ کولو ،قرآن به ئې لوستلو ،مشرکان به ګيرچاپيره ډلې ډلې کيناستل، دحضورﷺ په کلام پورې به ئې استهزاءکوله،اووئيل به ئې، چه کچرته داخوار غريبانان مؤمنان جنت ته ځي،مونږ به ددوئ نه مخکښې ورته ځو ،نودا آياتونه نازل شول(روح) او د دوئ د قول رداوشو ، چه آياهر يوپه دوئ کښې دجنت طمع لري،جنت ته تلل د هر چا کارندې، بلکه ايمان اوعملِ صالح په وجه سړې جنت ته ځي،هغه ورسره نشته دې نوځنګه دوئ طمع کوي.

﴿ فَمَالِ ﴾ لام جدا ليکل د قرآن مخصوص رسم الخط دي . عام کتابت کښې لام جارہ د

اسم موصول نه جدا نه ليکلې کيږي ﴿مُهْطِعِينَ ﴾ای مسرعين عِزِينَ ﴾جمع د عزة ده. ډلې

اوجماعت ته وائی

﴿أَيَطْمَعُ كُلُّ ٱمْرِيٍٕ ﴾دا د مشرکانو د باطل قول ذکر دي

﴿ كَلَّآ ﴾ حرف ردع دې. او دقول مذکور رد دې ،يعنی داسی هرګزنه ده لکه چه دوئ طمع

کوی د دخول د جنت.﴿إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾تعليل دې د ما قبل. ﴿ مِّمَّا﴾ کښې من يا

(۱)اجليه دې،نومطلب دادې چه مونږدوئ دکوم مقصدلپاره پيداکړيدی. هغه دوئ ته پته

ده،چه هغه ايمان دې اوعمل صالح دې، نو چا چه دا مقصد پوره نه کړو. نو هغه به څنګه د

مؤمنانوځائ ته داخل شی.

(۲)يا من ابتدائيه دې،اومطلب دادې چه دوئ ته پته ده چه دوئ مونږدګنده نطفی نه

پيداکړيدی،هغه جنت ته دداخليدلو سبب نه دې،ترڅوپوری چه په ايمان اوعمل صالح سره نی

پاکی اونه کړې شی.

(۳)دريم دا چې کلا باندې مخکښې خبره پوره شوه،او اناخلقناهم نه جمله استئنافيه ده،

ديکښې دالله ﷻ قدرت بيان دې، او دا د مابعد دپاره تمهيد دې. چه کوم الله چې په يوې بې

جانې نطفې نه ، دوئ پيدا کولو باندې قادر دې ، هغه په دې هم قادر دې چې دا کافران د

تکذيب او استهزا په وجه هلاک کړي او دوئ په ځائ نور خلق پيدا کړي ، چې هغه ايمان

راوړونکي وي

﴿فَلَآ أُقْسِمُ ﴾ فا فصيحيه ده او لا زائده دې﴿بِرَبِّ ٱلْمَشَٰرِقِ وَٱلْمَغَٰرِبِ ﴾ مشارق مغارب

جمع ذکر کولو وجه په سورت الصفات اوسورت الرحمن کښې تيره شوې ده ﴿إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴾

جواب قسم دې.

فَذَرْهُمْ	يَخُوضُوا۟	وَيَلْعَبُوا۟	حَتَّىٰ	يُلَٰقُوا۟	يَوْمَهُمُ	ٱلَّذِى
بس بريږده دوئ چه مشغوله وی،په دنياکښې،اولوبې کوی تردی چه ملاقات اوکړی دوړخی خپلې سره هغه ورځ						

يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ
چه دوئ سره ئې وعده کیږي.هغه ورځ چه راووځي به دوئ دقبرونونه.په منډه منډه لکه دوئ
إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ
په طرف دبتانوچې منډې وهي.ذليله به وي سترګې ددوئ خوربه وي په دوئ ذلت.داورځ
الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾
هغه ورځ ده چه دوئ سره به ئې وعده کیدله

﴿فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا﴾ داتخويف أخروي اوتسلي ده نبي كريم ﷺ ته دكفارو په طرزعمل باندې، چې داكافران نن دنياكښ ايمان نه راوړي،اوتاپورې استهزاء كوي، ته ددې پرواه مه كوه، دمرګ نه ورستوبه سيده شي﴿يَوْمَهُمُ الَّذِي﴾مراد ورنه ورځ دقيامت ده.

﴿يَوْمَ يَخْرُجُونَ﴾بدل دې د﴿يَوْمَهُمُ﴾نه.﴿مِنَ الْأَجْدَاثِ﴾اى من القبور﴿سِرَاعًا﴾جمع دسريع ده، حال دې دفاعل د﴿يَخْرُجُونَ﴾نه.

﴿كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ﴾يعنى كله چه دوئ دقبرونونه راووځي اوفرشته ورته اوازاوكړي چه: هلموا الى عرض الرحمن،نودوئ به داسې منډې وهي لكه دنياكښ چه بتانوطرف ته منډې وهي، دا عادت د مشركانو وؤ، چه سهاروختي به د بتانو تقرب حاصلولولپاره هر يو منډه وهله، او د يو بل نه به مخكښ كيدلو.

﴿نُصُبٍ﴾جمع دنصاب ده(۱)بتانوته وائي. (۲)بعض وائي نصب نشاني ته وائي،چې په لاره كښ لګيدلې وي اومنزل طرف ته راهنمائي كوي،نولكه څنګه په دنيا كښ تلونكي هغې پسې روان وي، اخوديخوا كيږي ترينه نه، نودغه شان به قيامت كښ دداعي په آواز پسې روان وي، اخوديخوا كيدې به ترينه نشي. (۳)بعض وائي چې نصاب جال ته وائي، چه ښكار پكښ اونخلي، نوښكاري ورته تيزه منډه وهي چه خلاص نه شي(روح).

رکوعاتها (۲)	سورة النوح مكيّة	آياتها (۲۸)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۱) وحسب النزول (۷۱)

نزلت بعد النّحل وقبل ابراهيم

ربط: ماقبل سورة کښې زجرونو معاندينو ته چه توحيد نه مني بلکه الټه عذاب طلب کوي، دی سورة کښې په توحيد دليل نقلي دي، چه نوح عليه السلام دې مسئلې لپاره نهه نيم سوه (۹۵۰) کاله تبليغ کړي وو، ليکن هغوئ اونه منلو، اې اهلِ مکه، راشئ دامسئله اومنئ، ورنه په تاسو به هم عذاب راشي.

خلاصه

آيت ۱، تر ۴ پورې دليل نقلي دي، اودې نه بعد دَدعوت مختلف مراحل ذکر کيږي.

آيت ۵ نه تر ۷ پورې اوله مرحله ده، ديکښې عموم دَ عوت ذکر دي، اوقاتو لحاظ سره، او دَ قوم طرز عمل بيان دي.

آيت ۸، ۹ پورې دويمه مرحله ده ، ديکښې عموم دَ دعوت ذکر دي، اساليبو لحاظ سره.

آيت ۱۰ نه تر ۲۰ پورې دريمه مرحله ده، ديکښې عموم دَدعوت ذکر دي انداز اومضمون اعتبار سره،

آيت ۲۱ نه تر ۲۴ پورې څلورمه مرحله ده، ديکښې دَقوم نه شکايت ذکر دي.

آيت ۲۴ نه ترآخر پورې پنځمه مرحله ده، ديکښې کافرانو ته دَبدعا اومؤمنانو ته دَدعا ذکر دي.

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ
بيشکه مونږ ليږلي وو نوح عليه السلام قوم خپل ته چه اويره وه قوم خپل مخکې دَ دينه چه راشي دوئ ته
عَذَابٌ أَلِيمٌ ① قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ② أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ
عذاب دردناک اووئيل نوح عليه السلام اې قومه خمابې شکه زه تاسولره يرونکې يم ښکاره ، چه عبادت کوئ دَ الله

وَاتَّقُوْهُ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۳﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ

اودهغه نه اويريږئ اواطاعت کوئ څما، اوبه بخي تاسوته ګناهونه ستاسو اوروستى به کړي تاسو بلاعذابه

اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۴﴾

ترنيتي مقررې مرګه پورې. بې شکه نيټه دَعذاب دَالله چه کله راشي نوبيانه ورسوکيږي کاش چه تاسو پوهيدلى.

﴿ إِنَّآ أَرْسَلْنَا نُوحًا ﴾ دا دليل نقلى دې، چې نوح عليه السلام مونږ خپل قوم ته ليږلي وو. اوهغه نهه نيم سوه (۹۵۰) سوه کاله خپل قوم ته صرف ددې خبرې دعوت ورکړې وؤ چې الله ﷻ يو دې اوصرف هغه برکات ورکولو والا دې ﴿أَنْ أَنذِرْ ﴾ مقصد دَ ارسال ذکر کيږي. چې د ارسال مقصد دا وؤ چې قوم ته توحيد دعوت ورکړي، اودتوحيد په نه منلوباندې دَالله ﷻ عذاب نه ئې اويره وى، «ان» يا تفسيريه دې او « ارسلنا» دَ قول معني ته متضمن دې. او يا «ان» مصدريه ده، اودينه مخکښې لام حرف جرمقدردې، اي لان انذر قومک. او يا باء حرف جر مقدر دې، اي: فلنابان انذر ﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ دې نه مطلق عذاب الهي مراددې، دنيوى وى اوکه اخروى.

﴿قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى لَكُمْ﴾ ديکښې دَ نوح عليه السلام تعميل حکم اودعوت بيان دې، يعنى دَ الله ﷻ حکم تعميل ئى اوکړو، اوخپل قوم ته ئې ددې خبرو دعوت ورکړو، ﴿أَنِ ٱعْبُدُوا ٱللَّهَ﴾ دا اوله خبره ده، چې غير الله عبادت پريګدئې اوصرف دَ الله ﷻ عبادت شروع کړئ، "ان" دلته هم تفسيريه ده. ﴿وَٱتَّقُوهُ﴾ دا دويمه خبره ده چې تقوى اختيار کړئ ﴿وَأَطِيعُونِ ﴾ دا دريمه خبره ده چې څما اطاعت اوکړئ څه درته کوم احکامات بيانوم هغه اومنئ اوعمل پرې اوکړئ.

﴿ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ ﴾ دا نعامات بيانيږي په دعوت منلوباندې. اول انعام دا دې چې الله ﷻ به درله ګناهونه معاف کړي، ﴿وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ ديکښې دَ دويم انعام ذکر دې، چې دنيوى عذاب نه به په امن کښې شئ، او الله ﷻ به مو په عافيت سره تراجله پورې اورسوى

﴿إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ﴾ پاتې شو مرگ، هغې نه خو هسې بچ کیدل نشته. هغه خو به خامخا راځي، ایمان راوړئ او که نه. ایمان راوړلو په صورت کښې به دربانديې دنیوی عذاب نه راځي، او نه راوړو په صورت کښې به دربانديې راځي دې تقدیر بانديې دَ «اجل مسمی» او «اجل الله» دواړو نه مراد موت طبیعی دې، اوجمله « ان اجل الله » کښې یاترغیب دې ایمان زر راوړلو ته، چې گورئ ایمان زر، زر راوړئ، دَ مرگ یو وخت مقرر دې. هغه چې کله راشي، نو بیا به مهلت بالکل نه میلاویږي، یا دتوهم ازاله ده چې ایمان سره خوبه دنیوی عذاب نه بچ شو، خو مرگ بهرحال یقیني دې هغه به خامخا راځي.

ځنی مفسرینو دَ « اجل الله» نه مراد عذاب دنیوی اغستې دې. دوئ وائي چې الله ﷻ قوم نوح دپاره دوقسمه اجل مقرر کړي وو: (۱) یو نیزدې اجل ، چې دا عذاب دنیوی نه عبارت دې، نو الله ﷻ ورته وائي چې « یؤخرکم الی اجل مسمی» کچرې ایمان مو راوړو. نو اجل قریب به درنه لرې کړو ، او « اجل مسمی» چې طبیعی موت دې هغې ته به مو اورسو، لیکن کچرې ایمان مونه راوړو نو بیابه دې اجل قریب کښې تاخیر نشي کیدې. او ﴿إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ﴾ کښې دَ دې بیان دې

﴿لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ یعنی افسوس که تاسو په دې خبرو پوهیدلې، نو ایمان به مو راوړې وې، ځکه چې دیکښې دَ ستاسو دنیا او آخرت دواړو نفع ده.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ۝
اووئیل نوح علیه السلام اې ربه ځمابه شکه دعوت ورکړو ماقوم خپل ته شپې اوورځې.
فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَاءِي إِلَّا فِرَارًا ۝ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ
پس زیات نکړو دوئ لره دعوت ځمامگر تیښته، او بې شکه ما چه کله هم دعوت ورکړې دې دوئ ته چه ته بخنه اوکړې
لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ
دوئ نو دوئ ورکړې دې گوتې خپلې په غوږونو خپلو کښې او پټ کړي ني دي ځانونه په جامو خپلو کښې

وَأَصَرُّوا	وَاسْتَكْبَرُوا	اسْتِكْبَارًا ⑦	ثُمَّ	إِنِّيْ	دَعَوْتُهُمْ		
اودوام نی کړې دې	په کفر او تکبر نی کړې دې	لوئ تکبر	بیا	ما	دعوت ورکړو ورته		
جِهَارًا ⑧	ثُمَّ	إِنِّيْ	أَعْلَنْتُ	لَهُمْ	وَأَسْرَرْتُ	لَهُمْ	إِسْرَارًا ⑨
ښه په زوره	بیا	ما	ښکاره دعوت ورکړو ورته		او پټ دعوت می ورکړو	ورته	په پټه.

﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّيْ دَعَوْتُ قَوْمِيْ ﴾ دی آیتونو کښې دَنوح علیه السلام دَدعوت تفصیلی کار گزاری اودَهغې مختلف مراحل بیانیږی، دا ئی **اوله مرحله** ده، چې دیکښې عموم د دعوت ذکر دې، په لحاظ د اوقاتو سره، یعنی اې الله ! ماخپل قوم ته مسلسل دعوت ورکړو ،دَورځې هم. دَ شپې هم، په گرمئ کښې هم اویخنئ کښې هم، صحت کښې هم اوبیمارئ کښې هم،غرض هر حالت کښې مې دعوت ورکړو ،خو دوئ ایمان رانه وړو.﴿لَيْلًا وَنَهَارًا ﴾کنایه ده دَ دوام نه.

﴿فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيْ ﴾دیکښې دَ **قوم طرزعمل او رد عمل** بیانوی،﴿ إِلَّا فِرَارًا﴾دا ئی **اول رد عمل** دې، چې اعراض دې ، یعنی دَ بلنې مقصد خو دَاوی چې څوک درله نیزدې راشی، خو دوئ ځما نه تختی.﴿جَعَلُوْٓا أَصَابِعَهُمْ فِيْٓ ءَاذَانِهِمْ ﴾ **دویم رَدٌ عمل** دې . چې نفرت دې د دعوت نه، یعنی دعوت سره انتهائی نفرت په وجه په غوږونو کښې گوتې ورکړی.﴿وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ ﴾**دریم رد عمل** دې چې کراهت دې دَداعی نه، یعنی ځمانه ئی دومره کراهت شروع کړو ، چې کله ورته پته اولگی چې دې راغې، نوځان تینگ په کپړو کښې بندکړی، چې نه دوئ ما اوگوری، اونه ځه دوئ اوگورم، "استغشوا"کښې سین اوتاء دَ پاره دَمبالغې دی.﴿وَأَصَرُّوا ﴾**څلورم ردعمل** دې، چې هغه اصراردې په گناهونو ،یعنی ایمان نه راوړل خو څه کوې چې مزید په گناهونو کښې سختیږی، ﴿وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا﴾ډیرلوئ تکبر کوی،نه ما په څه کښې گڼړی ، نه ځما اصحاب او نه ځمادعوت په څه کښې گڼړی.

﴿ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا﴾ دادَ کارگزاری **دويمه مرحله** ده،چې اسلوب وطريقه کار اعتبار سره عموم دَ دعوت بيان دې پکښې،چې اې الله ! ما دوئ ته دا دعوت مختلف طريقو سره ورکړو، او په متنوع اساليبو کښې مې ورته پيش کړو، خو دوئ بيا هم ايمان را نه وړ

«جهارا» دااوله طريقه ده چې اجتماعی دعوت مې ورته ورکړو،ټول مې راجمع کړو او تقرير مې ورته اوکړو. "جهار" په زوره وينا ته وائی،نودينه معلوميږی چې دا اجتماعی او د جلسې صورت وو. ﴿ثُمَّ إِنِّيٓ أَعْلَنتُ لَهُمْ﴾دويمه طريقه ده دَ دعوت، چې انفرادی اوعلانيه دعوت دې، يعنی يويو کس مې مخاطب کړو، اوهغه ته مې علانيتًا دعوت ورکړې دې،﴿وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا﴾ دريمه طريقه ده دَدعوت چې انفرادې اوسری ده، يعنی يو يوپسې جداجدا تلې يم او دَ نورخلقونه مې ورله په پټه دعوت ورکړې دې.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ⑩ يُرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُم

نوروئيل ماچه بخنه اوغواړئ دَرب خپل نه بې شکه هغه دې ډيربخونکې. راأوبه ورروی باران په تاسوپه

مِّدْرَارًا ⑪ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَٰرًا ⑫

نيبوشيبو،اوزيات به کړی تاسو په مالونواوپه ځامنوسره اواوبه ګرځوی تاسولره باغونه اواوبه ګرځوی تاسولره نهرونه

مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ⑬ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ⑭

څه شويدی تاسولره چه عقيده نه ساتئ الله جل جلاله لره دَعظمت، حال داچه پيداکړی ئې تاسوپه مختلف حالتونو،

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ⑮ وَجَعَلَ الْقَمَرَ

آيانه ګورئ تاسوچه څرنګه پيداکړيدی الله جل جلاله وه اسمانونه لاندی باندی اوګرځولې ئې ده سپوږمۍ

فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ⑯ وَاللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ

په دوئ کښې رڼااوګرځولې ئې دې نمرډيوه.اوالله جل جلاله پيداکړی يئ تاسودَزمکی نه

نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

په پیداکولوسره، بیابه واپس کوي تاسو په دې زمکه کښې اوبیابه مو راوباسي په راویستلوسره

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

اوالله ﷻ ګرځولې ده تاسولره زمکه فرش په شان دپوخې چه ګرځئ ددېنه په لارو لارو فراخو کښې

﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا﴾ دې کښې دکارګزارۍ دريمه مرحله شروع کيږي. چې ديکښې عموم ددعوت ذکر کيږي، په اعتبار د طريقو، يعني په مختلف اندازونو سره مې دعوت ورکړو، چې کله ترغيب سره ، او کله دلائل اونعمتونو بيان سره، نو دې آيتونو کښې دعوت دې په ترغيب سره﴿إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا﴾ دااول ترغيب دې، يعنی شرک وکفرنه توبه اوباسئ. اوالله ﷻ نه متوجه شئ، الله ﷻ به خو اوبښي، هغه ډيربښونکي ذات دې * ﴿يُرْسِلِ السَّمَاءَ﴾ دويم ترغيب دې چې الله ﷻ به درنه قحطونه اوخشک سالی ختمه کړي، اوبارانونه به دربانديې را اوروي. "السماء" نه مرادباران دې. ﴿مِدْرَارًا﴾ د دَرَّ يَدُرُّ، دُرُوراً، نه د مبالغی صيغه ده، ډير زيات بهيدونکی ته وائی، حال واقع دې السماء نه.

﴿وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ﴾ دريم ترغيب دې چې الله ﷻ به موپه مال اواولاد کښې اضافه اوبرکت واچوي، ﴿وَيَجْعَل لَكُمْ جَنَّاتٍ﴾ څلورم ترغيب دې چې الله ﷻ به درله باغونه درکړي، ﴿وَيَجْعَل لَكُمْ أَنْهَارًا﴾ پنځم ترغيب دې، نهرونه به درله جاری کړي﴿مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ﴾ دې کښې د دلائلو او نعمتونو په بيان سره دعوت دې، چې دومره لوئ الله ﷻ چې داکائنات اودې کښې چې څه دی هغه ئې ټول پيداکړی دی، اوپه تاسو ئې ګڼر شمير انعامات کړی دی، خوتاسو بياهم دهغه عظمت خيال نه ساتئ اوايمان پرې نه راوړئ، ﴿لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ﴾ يا پمعنی د "لاتعتقدون" سره دې، اويا "لاتخافون" سره دې، "وقارا" عظمت ته وائی.

﴿وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا﴾ دااول دليل عقلی دې اودليل انفسی دې.چې الله ﷻ تاسو مختلف مراحلو کښې پيدا کړی يئ «اطوارا» جمع د طور ده.او دينه مراد

(۱)ياهغه مراحل دی چې سورت المؤمنون ابتداء کښې تيردی،چې اول نطفه وی،بيا علقه،بيامضغه...الخ

(۲) يا مراد پيدائش نه بعد تر مرګ پورې د ماشوم توب،خوانئ او بوډاتوب مختلف مراحل دی.

(۳) يادَ دې نه زندګئ مختلف احوال بيمارئ وصحت وغيره مراد دی

(۴)رنګونو اختلاف ترينه مراد دې،راجح قول دادې چې داټول ترينه مراد دی.ځکه چې دا ټول دَ الله ﷻ په عظمت باندې دلائل دی، اوجمله حال واقع ده،دضمير دَ ترجون نه

﴿أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ﴾ دا دويم دليل عقلی دې چې آفاقی اوعلوی دې.ګورئ

(۱) چې الله ﷻ څنګه اووه آسمانونه لاندې باندې بې دَستون نه قائم کړی دی،داسې بل څوک کولې شی؟

(۲) بيائی پکښې سپوږمئ اينخيده چې په توره شپه کښې رڼا ورکوی،داسې بل څوک کولې شی؟

(۳) او پکښې نمر ايخيدې،چې دَهغې حيثيت دَډيوې دې،ټول جهان ئی روښانه کړې وی.

﴿فِيهِنَّ﴾ضمير مجرور مرجع 'سموات' دی، او سپوږمئ اګرچې په آسمان دنيا کښې ده، خو چونکه داآسمان ټولو آسمانونو باندې محيط دې،نودې کښې واقع کيدل داسې ده لکه ټولو کښې واقع وی نوځکه "فيهن"اووئيلی شو. ﴿نُورًا﴾ "منورا"﴿سِرَاجًا﴾ډيوه،سپوږمئ ته نور او نمر نه ډيوه اوئيلی شو ، ځکه چې سپوږمئ خپله هم روښانه وی اوځمکه هم روښانه کوی،خودې رڼا دومره نه وی چې خلقوته پرې هر څه ښکاری،او کاروبار دَ زندګئ پرې روان وی،بخلاف دَ نمر نه.چې دَدې حيثيت ټولې دنيا دَپاره داسې دې لکه يوه کمرې دَپاره ډيوه اوبلب.چې هغې سره کمره مکمله روښانه وی او هر څه پرې ښکاری

﴿وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا﴾ديکښې دَسابقه دليل انفسی اعاده ده،چونکه دې کښې دَمعاد ذکر سره دَ الله ﷻ مزيد قدرت اظهار دې، نوځکه مکرر شو ، دليل خلاصه دا ده چې الله ﷻ

تاسو مخصوص انداز سره دَ زمکې نه پیدا کړی یئ.چې ابتداء دحضرت آدم علیه السلام نه اوکړه، اوهغه ئې خالص دَختونه پیداکړو،بیا دَ هغې نه بعد دَ انسانیت سلسله شروع شوه. نو دې دپاره اګرچه ظاهری سبب نطفه ده، خو دیکښ هم دَ زمکې دخل دې،چې نطفه دَزمکې عذاګانو نه جوړیږی. ﴿ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا﴾ يعنى بيا موهم دې زمکې ته لیږی او قیامت په ورځ به مو را اوباسی، اوحساب کتاب به درنه اخلی،لهذا په داسې ذات باندې ایمان راوړئ ﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ﴾ دا دلیل عقلی سفلی دې،اومطلب دادې چه الله ﷻ درته زمکه کښې ګرځیدل داسې آسان کړیدی لکه په بسترې باندې چه سرې اوړی رااوړی.﴿بِسَاطًا﴾درئ او پوځی ته وائی﴿فِجَاجًا﴾ جمع دَ فج ده،فراخی لاری ته وائی.

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ
اوويئيل نوح علیه السلام اې ربه خمابې شکه چه دوئ نافرمانی اوکړه خما او اتباع ئې وکړه دَهغه چاچه زیات نکړو هغوئ لره
مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾
مال دَهغوئ او اولاد دَ هغوئ مګر تاوان (دَ آخرت) او مکر اوکړو هغوئ مکر لوئ
وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا
اواوئيل مشرانو کشرانو ته چه مه پريدئ هرګزعبادت دَمعبودانو خپلو اومه پريدئ هرګزعبادت دَوَد اونه دَسواع،
وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ
اونه دَيغوث اويعوق اونسر.اوبه تحقيق ګمراه کړيدی دوئ ډيرخلق،اومه زياتوه ظالمانو لره
إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾ مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ
مګرعذاب،په سبب دګناهونوخپلو هغوئ غرق کړې شول نوداخل کړې شول اُورته،پس اونئ نه موندل خپلوخانونولره
دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾
ماسوئ دَالله ﷻ نه مددګاران اوويئيل نوح علیه السلام اې ربه خمامه پريږده په زمکه باندې دکافرانو نه دکوراُوسيدونکې

إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا						كَفَّارًا	٢٧
بې شکه که ته پرېږدې دوئ ژوندي، نوګمراه به کړي نوربندګان ستا اونه پيداکيږي ددوئ نه مګر فاجر غټ						کافر	
رَّبِّ	اغْفِرْ	لِي	وَلِوَالِدَيَّ	وَلِمَن	دَخَلَ	بَيْتِيَ	مُؤْمِنًا
اې ربه خمابخنه اوکړه ماته اومورپلار خماته اوهغه چاته چه داخل شي کورخمانه پدې حال کښ چه مؤمن وي،							
وَلِلْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنَاتِ	وَلَا	تَزِدِ	الظَّالِمِينَ	إِلَّا	تَبَارًا	٢٨
اومؤمنانوسړو	اومومنانوښځوته،	اومه	زياتوه	ظالمانولره		مګرهلاکت	

﴿قَالَ نُوحٌ رَّبِّ﴾ دا د نوح عليه السلام کارګزاری **خلورمه مرحله** ده، چې دیکښ دخپل قوم شکایت کوي. الله ﷻ ته. ﴿إِنَّهُمْ عَصَوْنِي﴾ یعنی دوئ دنجات لارپریخوده چې هغه خمااتباع ده. ﴿وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ﴾ او د هلاکت لار ئی اختیار کړۀ، اوپه مال اواولاد باندې مغروره رئیسانو او سردارانو اتباع ئی اوکړه. ﴿لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا﴾ یعنی د هغه خلقو اتباع اوکړه. چې د هغوئ مال او اولاد دهغوئ دپاره خسارې سبب دې، خکه چې هم دوئ په وجه، ئې سرکشی او د الله ﷻ احکاماتو نه بغاوت کړیدې، ((یزده)) او((ماله)) کښ ضمیر مفرد رؤساؤو ته راجع دې اومفرد ضمیر راوړلو کښ د "من" لفظی حثیت لحاظ ساتلې شوې دې.

﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا﴾ دا د رؤساؤ بل صف مذموم دې، یعنی صرف ئی د الله ﷻ احکاماتو نه بغاوت نه وؤکړې ، بلکه دین په لارکښ رکاوټونه ئی هم اوچول.

﴿وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ﴾ دا عطف دې په "ومکروا مکرا" باندې او د رؤساؤو د مکر یو نمونې بیان دې، یعنی متبوعینو خپلو اتباعو ته اووئیل، چه دخپل معبودانو عبادت بالکل مه پریدئ، او خاصکر د دې پنځه ؤمعبودانو ،چه "ود" دې، سواع دې، یغوث دې،یعوق او نسر دې، چونکه دا پکښ دتولونه لوئ بتان وؤ نو ځکه ئی ورته ذکر اوکړو، دبخاری شریف وغیره د دې آیت په تفسیر کښ دی چه داپنځه واړه دنوح عليه السلام دقوم صلحاء وؤ،کله چه وفات شول، نو شیطان د دوئ مریدانو ته اووئیل چه ددوئ تصویرونه جوړکړئ. په کورونوکښ ئی کیږدئ، چه د دوئ یاد درته تازه وی، او د تصورشیخ په وجه به درته نیک عملونه اسان وی،کله چه دا

تصويرونو جوړولو والا وفات شول،نوشيطان ئې اولادته اووئيل چه ستاسوآباؤو د دې عبادت كولو، نو هغوئ دَدې بُتانوعبادت شروع كړو، دَ هر مطلب دپاره ئې بيل بيل بُت مقرر كړو.

﴿وُدّ﴾ مشتق دې دَمودة نه، دَ چابه چه عشق اودَمحبت حاجت وؤ .معشوقى به ورسره محبت نه كوؤ، نوده ته به راتلو ،هندوان ديته برهما وائى.

﴿وَلَا سُوَاعًا﴾ سواع حصارولوته وائ،دادَبقاء اودَنظام عالم چلولووالاوؤ .هندوان ورته بشنئ وائى.﴿وَلَا يَغُوثَ﴾دَغوث نه دې، حاجت روائى لپاره وؤ .هندوان ورته.ديوتا وائى ﴿وَيَعُوقَ﴾ عوق نه مأخوذ دې، دَ دښمن رفع كولولپاره وؤ ،هندوان ورته شوجى وائى.﴿وَنَسْرًا﴾ دادَطول العمرلپاره وؤ.

﴿وَقَدْ أَضَلُّوا﴾ضميرياراجع دې رؤساؤدَقوم ته يعنى دې مشرانوديرخلق پدى بتانوپه وجه گمراه كړل،يامذكوره پنځه بُتانوته،يعنى دَدوئ پوجه ديرخلق گمراه شول.

﴿وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا﴾دادَنوح عليه السلام كارگزارئ پنځمه او اخرى مرحله ده، چې قوم ايمان راوړلونه مايوسه كيدلونه ورستو دهغوئ دَپاره بدعاء او دَ مؤمنانو دَپاره دعاكوى.

«ضلال»(۱) يابمعنى دَهلاک اوعذاب دې،يعنى نوح عليه السلام بددعااوكړه چه اې ربه بس أوس صرف دوئ هلاک كړې دَايمان طمع ورنه نشته دې. (۲)ياورنه مرادناكامه كول دى پخپلومنصوبوكښې، يعنى ياالله دوئ چه څماخلاف اودَدين خلاف كومې منصوبى كوى هغه ناكامه كړې. (۳) ياضلال پخپله ظاهرى معنى دې،نوذابعينه دَموسى عليه السلام په شان بد دعاء ده، ربناطمس على اموالهم واشددعلى قلوبهم... (يونس:۸۸)

﴿مِّمَّا خَطِيئَاتِهِمْ﴾داجمله معترضه ده ماقبل اومابعد په منيځ كښې، او دَ عذاب علت اوسبب بيان دې پكښې، "من"تعليليه دې او"ما"زائده دې اى من اجل خطيئاتهم(روح)يعنى دَ خپلو گناهونوپه وجه وربادى طوفان راغې اوپكښې غرق كړې شول﴿فَأُدْخِلُوا نَارًا﴾ناردَبرزخ ورنه مراد دې،"فاء"دَتعقيب لپاره ده، نو دينه عذاب دَقبر ثابت شو.

﴿فَلَمۡ يَجِدُواْ لَهُم﴾زجراوپيغوردي مشركانوته.چه دَدوئ خودساخته معبودانوبيادَدوئ نصرت نشوكولي

﴿وَقَالَ نُوحٞ رَّبِّ لَا تَذَرۡ﴾ دا دَ بد دعاء تسلسل دي، چي ربه دوئ كښې يو كس هم ژوندې پرې نكړې ﴿ دَيَّارًا ﴾په اصل كښې ديوار دي،په وزن دَ فيعالٌ . واوْ په ياء بدل شو، او ادغام اوشو.نو ديار شو ، ساكن الدار،يعنى دَ كوراوسيدونكى ته وائى.يا دَ دور نه ماخوذ دي، گرځيدلو ته وائى(روح) يعنى هيڅ گرځيدونكي اوحركت كونكې دَ كافرانونه په مخ دَزمكى مه پريږده.

﴿يُضِلُّواْ عِبَادَكَ﴾يعنى چه كوموپه ماايمان راوړيدي، هغه به هم گمراه كړى،پخپله خو خود ايمان نه راوړى،يادَ عبادَكَ نه مرادنابالغه هلكان دَدوئ يا دَمؤمنانودى.﴿وَلَا يَلِدُوٓاْ إِلَّا فَاجِرٗا كَفَّارٗا﴾يعنى نهم نيم سوه كاله تجربه ځمااوشوه، چه دينه ورستودَدوئ ځامن هم ايمان نه راوړى،بعض وائى داعلم ورته په وحى سره اوشو.لكه په سورة هود(٣٦)كښې دى:واُوحى الى نوحٍ انّه لن يؤمنَ من قومكَ....

﴿رَّبِّ ٱغۡفِرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيَّ﴾كافرانوته بددعاء نه ورستوخپل خان،مورپلار،اومؤمنانوته ئى دعا اوكړه، دينه معلوميږى چه مور پلار دَ نوحعليه السلام مؤمنان وو.خكه كافرته دَمغفرت دعانه ده جائز، بعض وائى دَمورپلارنه مرادئى ادمعليه السلام اوحواء وو.

﴿وَلِمَن دَخَلَ بَيۡتِيَ﴾ياورنه حقيقةً كورمراد دي،ياورنه كشتئ مراده،﴿مُؤۡمِنٗا﴾احتراز دې پدى سره دَخوى نه اودښځې نه،﴿وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ﴾تعميم بعد التخصيص دئ،يعنى تر قيامته پورى دَهراُمت مؤمن اومؤمنه ته مغفرت اوكړى.

صاحب دَروح المعانى وائى چه نوحعليه السلام كافرانوته بددعااوكړه،مؤمنانوته ئى دُعا اوكړه،بددعاء ئى قبوله شوه،بعيده نده چه دُعائى هم قبوله شى.

ركوعاتها (۲)	سورة الجنّ مكيّة	اٰياتها (۲۸)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۲) وحسب النزول (۴۰)

نزلت بعد الاعراف وقبل يٰسين

ربط: ماقبل سورة کښې دعوې دَتبارک باندی دَحضرت نوح عليه السلام دليلِ نقلی تفصيلی ذکرشوې وؤ، اوس دی سورة کښې دَجناتونه دليلِ نقلی تفصيلی دې چه جناتو دامسئله تسليم کړه اوخپل قوم ته ئی تبليغ اوکړوحالانکه هغه قوی اوناری مخلوق دې.

خلاصه: دې سورت کښې درې دليل وحی ذکر کيږی.

(۱)اول دليل وحی دآيت (۱)تر ۱۰ پورې دې اودَجناتو نه نقل دې، اوذادليل وحې په درې حصوباندې تقسيم دې.

(۱)اولو اووه(۷) آيتونو کښې دَجناتو ايمان راوړلو، اودشرک نه برات ذکر دې،

(۲) ۸ تر ۱۰ پورې دآسمانی حالاتو بيان دې،

(۳)۱۱نه تر۱۵ پورې تقسيم دَجناتو دې قبل از اسلام اوبعد از اسلام.

(۲)دويم دليل وحی وان المساجد لله آيت ۱۸ دې.

(۳)دريم دليل وحی انه لما قام دې اودا په خلورو اعلاناتو مشتمل دې، دينه نه علاوه څه بشارات وتخويفات پکښې هم دی.

قُلْ	اُوْحِيَ	اِلَيَّ	اَنَّهُ	اسْتَمَعَ	نَفَرٌ	مِّنَ	الْجِنِّ
ته اووايه(اې پيغمبره)چه وحی کړې شويده ماته چه غوږ کيخودلو (قرآن ته)يوجماعت دَجناتونه.							
فَقَالُوْٓا	اِنَّا	سَمِعْنَا	قُرْاٰنًا	عَجَبًا	ۙيَّهْدِيْٓ	اِلَى	الرُّشْدِ
نواووئيل دوی(خپل قوم ته چه کله لاړلې شکه مونږه واوريدلوقرآن عجيبه،چه ښائي دَ کاميابۍ لاره ته							

فَاٰمَنَّا بِهٖ ؕ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۞ وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا
پس مونږ ایمان راوړو په هغه، او هرگز به شریک نکړو د رب خپل سره هیڅوک. او بې سکه هغه چه لوئ دې شان د رب زمونږ
مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۞ وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۞
نه ئې ده نیولې ښځه اونه اولاد. او بې شکه وئیل به زمونږ کم عقلو. په الله باندې خبرې لرې د حق نه
وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۞ وَّاَنَّهٗ كَانَ
او بې شکه زمونږ گمان ووچه هرگزنه به وائې انسان او پیریان په الله ﷻ باندې دروغ. او بې شکه ووبه
رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۞
ډیرسړې د انسانانو نه چه پناه به ئې غوښتله په کسانو د پیریانو نه، نوزیاته کړه انسانانو پیریانو له سرکشي
وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۞
او بې شکه دوی گمان کولو لکه چه گمان کوئ تاسو داچه هرگزبه به ژوندئ نکړی الله هیڅوک.

﴿ قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ ﴾ دا دليل نقلي دي دجناتو نه، چې په دري حصو تقسيم دي، او دا ني اوله حصه ده ، چې ديکښې د جناتو د ايمان راوړو ذکر دي.

بخاري شريف کښې دي چې نبي کريم ﷺ دخپلو اصحابو يو جماعت سره سوق عکاظ طرف ته اووتلو، داهغه زمانه وه چې شياطينو باندې دآسمانو نوخبرې بندې شوې وې اوپه انګاربه ويشتلي کيدل، شياطينو يوبل نه تپوس اوکړو چې څه وجه ده چې مونږ دآسمان خبرونه منع کړی شوی يو، اوشهاب ثاقب راباندې ويشتلي کيږي، ضرورڅه چل شوې دې، لهذا مشرق نه تر مغرب پورې ټول زمکه چاڼ کړئ، شياطين په تلاش کښې اووتل، يو جماعت دَ تهامه په طرف تشکيل شو ،نبي کريم ﷺ هلته وادی نخله په مقام کښې صحابه کراموته سهر مونځ ورکولو ،هغوئ چې کله قرآن واوريدلو نو اوئې وئيل هم داستاسو پاره دآسمان خبرونه رکاوټ ګرځيدلي دې، اوقوم ته واپس شولو اودائي اووئيل، ﴿اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا﴾ «بخاري باختصار».

مسلم شريف کښ ورسره داهم دي چې دې موقع باندې نبي کريم ﷺ نه دوئ باندې قرآن لوستلې وؤ، اونه ئې دوئ ليدلی وؤ، نودې آيت کښ يوخوا مشرکېنو ته او زجر پيغور دې چه جناتوقرآن يو ځل آوريدلوسره ايمان راؤړو،تاسوعرب يئ. هروخت قرآن آورئ. اوبياهم ايمان نه راؤړئ . بل ددې نه داهم ثابته شوه چې نبي کريم ﷺ عالم الغيب نه دې. ځکه چې نبي کريم ﷺ جناتوپه راتګ اوپه دې واقعې نه وؤ پوهه شوې،بلکه الله ﷻ ورله خبر ورکړو. او دغه شان داهم ثابته شوه چې جنات هم عالم الغيب نه دی .ځکه دوئ ته دَ رکاوټ سبب معلوم نه وؤ.

﴿أَنَّهُ﴾ضمير شان دې ﴿فَقَالُوٓا۟﴾يعنی قوم طرف ته واپس کيدلو نه بعد ئی هغوئ ته اوئيل

﴿عَجَبًا﴾صفت اول دې دَقرآن، عجب ناآشنا ته وائی،نو قرآن هم فصاحت وبلاغت اواسلوب بيان اعتبارسره دَمخلوق نه بالکل جدا اومعجز دې، نوځکه ئی ورته عجب اوئيلو ،يائی ورته عجب دَمضامينواواحکاماتو اعتبارسره اوئيلو .ځکه چې دوئ مشرکان وؤ ،اودَدې مضامين دَعقيده شرکيه خلاف دی، ﴿يَهْدِىٓ إِلَى ٱلرُّشْدِ﴾داصفت ثانی دې دَقرآن، الرشد خيراوحق ته وائی،يعنی حق اوخير طرف ته راهنمائی کوی﴿فَـَٔامَنَّا﴾دائی د ايمان بالقرآن اعلان دې، «به» کښ ضمير مجرور قرآن راجع دې﴿وَلَن نُّشْرِكَ﴾شرک نه برات دې

﴿وَأَنَّهُۥ تَعَـٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا﴾ديکښ دَالله ﷻ تنزيه بيانوی چی الله ﷻ ډير عظيم الشان ذات دې، هغه د عجز سماتو نه پاک دې ، دهغه نه بی بی شته اونه اولاد.﴿تَعَـٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا﴾جد په معنی دَعظمت ،شان،اوقدرت سره دې،اوداجمله معترضه ده په مابين دَ «انه» او «ما اتخذ» کښ.

ان کښ دلته اودينه ورستو چې يولس (١١) ځل ذکر دې،دوه قرات متواتره دی، بالفتح او بالکسر انّ بالکسر په صورت کښ هيڅ اشکال نشته،ځکه چې داعطف دې په انا سمعنا باندې، البته انّ بالفتح په صورت اشکال جوړيږی،چې دا په چا عطف کيږی، متعدد اقوال منقول دی، بې تکلفه قول دادې چې داعطف دې په«فامنا به »کښې ضمير مجرور باندې چې

به کښې دي ، او عطف په ضمير مجرور باندې بلا اعاده د جار نه . د کوفيانو په نيز جائز دي ،او د دې ګنړ شمير شواهد دی

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ﴾ دې کښې د خپل مشرک مشرانو نه براءت اعلان دې.چې دوئ الله ﷻ ته کومې خبرې منسوب کولې چې الله ﷻ لره بی بی ده او فرشتې د هغه لونړه دی. وغيره، دا ډيرې غلطې خبرې دی،اوبې وقوف توب باندې مبنی دی ﴿سَفِيهُنَا﴾ سفيه نه مراد خپل مشران مشرکان دی، چې سردارئی ابليس عليه اللعنة دې. «شَطَطًا»شطط حد نه تجاوز اوبې انصافی ته وئيلی کيږی،يعنی دوئ خبرې د حق نه لرې وی.جلال محلی ئی معنی غلو في الکذب سره کړيده ،يعنی ډيرغټ دروغ ئی په الله ﷻ باندې وئيل

﴿وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ﴾ دا د وعظ کونکو جناتو معذرت دې،چه تراوسه پورې خو مونږ په دی سوء ظن کښې پراته وو ، چه هيڅ څوک د جن وانس نه په الله ﷻ باندی دروغ نه وائی، په دی وجه مونږ دا ګڼړله چه زمونږمشران چه «نعوذبالله» الله ﷻ لره شريک اونائب ثابتوی، دوئ په حقه دی،ليکن اوس د قرآن ؓ اوريدلوسره راباندی داحقيقت ښکاره شوچه دوئ بی وقوفه دی، کاذبان دی.

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ﴾ ديکښې د جناتوسرکشئ اسباب بيانوی،چې دا انسانو ډير سرکشه کړيدی، څکه چې کله به د دوئ په لاره په سفرکښې په ځنګل يابيابان کښې شپه راغله، بريدل به نوپه زوره به ئې اوازاوکړو :ياعزيزهذاالوادی اعوذبک من السفهاءالذين في طاعتک، يعنی ستانه د دی ځنګل د سرکشونه پناه غوارم،جناتوبه چه دا واوريدل ، نو نور به هم په غرور کښې راغلل، چه مونږ د جناتو او انسانانو مشران يو ،او هم دا مقصد دې د «يعوذون برجال من الجن» ﴿فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ ضمير د فاعل انسانانو ته راجع دې اوضمير د مفعول جناتو ته، "رهقا" بمعنی د سرکشئ سره دې.انسانانو د جناتو په تکبر کښې اوطغيانئ کښې زياتوالې اوکړو په قول مذکور سره،بعض وائی د﴿ رَهَقًا﴾ معنی "اثما"ده،نوضميرونه بالعکس دی،نومعنی داده چه جناتو د انسانانو په ګناه کښې زياتوالې اوکړو«روح». عبدالماجد دريا آبادی صاحب دی ايت په

ذيل كښې ليکلې دي. چې نن صبا کوم مسلمان عاملان خپلو تعويذونو اوعملياتو کښې جناتو او مؤکلينو نه مدد طلب کوي،هغوئ له پکار ده چې دغه شان آياتونه لګ په غور سره اولوي.

﴿وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا﴾داهم کلام دَجناتو دي،ديکښې په بعث الموت باندې ايمان راوړلو ذکر و دعوت دي ، يعني دانسانانو هم داعقيده وه چې کله يوځل مړه شونو بيا دوباره پورته کيدل نشته، لکه څنګه چې ستاسوعقيده ده، هغوئ هم په غلطه عقيده وو . تاسوهم په غلطه يئ. نو کله چې داقرآن نازل شو نوهغوئ دا عقيده پريخودله اوپه بعث بعدالموت باندې ايمان راوړلو، لهذاتاسو هم ايمان راوړئ ﴿كَمَا ظَنَنتُمْ﴾کښې خطاب خپلوجناتوته دي

يا داجمله معترضه ده او ظنوا کښې ضمير جناتو ته اوپه ظننتم کښې خطاب کفارونه دي، يعني اي کفارمکه ! دَجناتو هم عقيده دا وه، خوکله چې قرآن ئې واوريدلو. نو ايمان ئې راوړلو. لهذاتاسو ايمان راوړئ(تفسير مظهري) ﴿أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا﴾ مطلب دادې چه لکه څنګه ستاسوداګمان ووچه دَمرګ نه ورستوبياژوندې نشته دغه شان دَبعض انسانانوهم دغه ګمان وو،نودَ بعث نه مرادبعث بعدالموت دي.

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ⑧
اوبې شکه مونږ مسه کړوآسمان پس بيامونددمونږهغه چه ډک کړې شوې دې دخوکيدارانوسختونه اودلمبودأورنه
وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن
اوبې شکه ومونږچه کيناستلوبه پدې آسمان کښې په ځايونودکيناستلوکښې دپاره داوريدلو،پس هغه څوک
يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا ⑨ وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ
چه غوږکيدې اوس نوبيامومي ځان لره لمبه تياره،اوبې شکه مونږنه پوهيږوچه آيا د څه شراراده شويده
بِمَن فِى الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ⑩
په هغه چاچه په زمکه کښې دی اوکه اراده کړيده پدوئ رب دَدوئ کاميلې

﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ﴾ دا دَ دليل نقلي دويمه حصه ده. چې دى كښې جنات داسمانونو حالات بيانوى، چه دينه قبل به مونږ اسمانونوته ختلو اوس نه شو ختلې ، دينه قبل به مودملأ اعلى خبرى اوريدلى، ليكن اوس نه شو اوريدلى، نو دينه معلوميږى چې الله ﷻ خپل رسول مبعوث كړيدى لهذا ايمان پرى راوړئ.

«لمسنا» يمعنى دَ "طلبنا" سره دې،يعنى مونږ دَ فرشتوخبرواوريدلودپاره آسمان ته څان رسول طلب كړل، ليكن سخته چوكيدارى ئې شروع وه،نومونږپوهه شوچه څه نوې واقعه شويده دنيا كښې،اوهغه بعثت دَ دې رسول اكرمﷺدې، ځكه چه دَده دبعثت نه قبل به مونږ خبرو اوريدلو دپاره كيناستلو ، ليكن اوس خولاناست نه يو ،چه شغله راته تياره رارسيدلى وى.

﴿وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ﴾دَدې آيت دوه مطلبه بيان كړې شوې دى.

(١)يوداچې مونږ ته تر اوسه پورې پته نوه چې دآسمان كوم دَحراست انتظام شوې دې، نودينه څه مقصود دى؟آياپه خلقوباندې څه عذاب راروان دې او كه نه،څه دَخيراراده شوى ده ، خو اوس چې كله قرآن واريدلو ، نومعلومه شوه راته چې دَخلقو خيراوهدايت مقصود دې، چې جنات كاهنانوله خبررانه وړى اوخلق پرې گمراه نشى.

(٢) دويم طلب دابيان شوې دې چې دې رسول بعثت خو حق دې،خو ليكن مونږته داپته نشته چې دې سره دَخلقو خير اراده شوې ده اوكه شر،ځكه چې داپته نشته چې داخلق به پرې ايمان راوړى او كه نه؟نو كه ايمان ئې راوړلو نو دَدوئ خير اراده شوې ده، دنيوى اواخروى انعامات به ورته ميلاويږى،اوكه ايمان ئې رانوړو ، نو بيا دَ دوئ شراراده كړې شوې ده ، او دَ دوئ هلاكت وخت قريب دې(مظهرى روح المعانى،جواهر).

وَأَنَّا مِنَّا الصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾
اوبې شكه بعضى زمونږنه نيكان دى اوبعض زمونږنه غيردى له دوئ نه وؤمونږمختلفى فرقى.
وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُۥ
اوبې شكه مونږيقين كوؤداچه هرگزنشوعاجزه كولې مونږاللهﷻلره په زمكه كښې اوهرگزنشوعاجزه كولې هغه لره

هَرَبًا ﴿۱۲﴾ وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓى اٰمَنَّا بِهٖ ؕ فَمَنْ يُّؤْمِنْۢ

په تیختې سره اوبی شکه مونږ هرکله چه واؤریدلو داقرآن نو ایمان موراوړوېده.پس څوک چه ایمان راوړي

بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾ وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ

په رب خپل نونه به یریږي دکمولودنیکئ نه اونه زیاتولودبدئ نه اوبی شکه بعضی زمونږنه مسلمانان دي

وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾

اوبعضی زمونږنه ظالمان دي پس هغه چاچه اسلام راوړونو دغه کسانوقصداوکړودکامیابئ

وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

اوهرچه ظالمان دي نو دي دوئ دجهنم خشاک

﴿وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ﴾ دا دلیل نقلي دریمه حصه ده چې دې کښ دا جنات نورو جناتو ته قبل ازاسلام خپل حالات ذکرکوی،چې قبل ازاسلام مونږ کښ مختلف مذاهب وو، څوک مؤمنان اوڅوک کافران ،او کوم چې مؤمنان وو ، نو هغوئ هم درجاتو اعتبار سره مختلف وو، ځنې کامل مؤمنان وو، او ځنې ناقص،او زمونږ حالت دا وو چې مونږ مؤمنان نه وو، کافران وو، خواوس موچې کله قرآن واریدلو، نو دَ الله ﷻ په عظمت اوقدرت په هدایت حقانیت خویقین راغې نو ایمان موراوړو.

﴿وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ﴾ "دون" په دوؤ معنو کښ استعمالیږی(۱)تحت او"اقل".(۲)غیر،که اوله معنی واخلو نومطلب به داوی چې ځنې مونږ کښ کامل مؤمنان وو اوځنې دَهغوئ نه کم درجې والا، اوکه"غیر"په معنی کښ نی واخلو نومطلب به داوی چې ځنې مونږ کښ صالحان مؤمنان وو اوځنې نه وو، ﴿كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا﴾ تفسیر دې دَماقبل،طرائق جمع دَطریق ده اومراد ترینه مذاهب دی ،او مضاف محذوف دې اې ذې طرائق"قددا"جمع "قِد"ده،متفرق اومختلف په معنی کښ راخی.

.﴿وَأَنَّا ظَنَنَّآ﴾ اي علمنا الآن بعد نزول القرآن﴿أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِى ٱلْأَرْضِ﴾يعنى زمكه كښې ترينه نشوبچ كيدلې ﴿وَلَن نُّعْجِزَهُۥ هَرَبًا﴾اوآسمان ته ترينه هم نشو تختيدلې.هلته به هم په شهاب ثاقب ويشتلې كيږو،يادٔ "لن نعجز الله في الارض"معنى داده چې مقابله ئې هم نشو كولې،اونه ئې مغلوبه ولې شو او "ولن نعجزه هربا"اوپه تخته ترينه هم ځان نشو بچ كولې.

﴿وانا لما سمعنا الهدى﴾ "هدىٰ" نه مراد قرآن دې ، چې قرآن مو واوريدلو ،نو ايمان مو پرې راوړو . ﴿فَمَن يُؤْمِنۢ﴾ داترغيب دې ايمان ته﴿فَلَا يَخَافُ بَخْسًا﴾اى نقصًافي الجزاء(روح)﴿وَلَا رَهَقًا﴾ اى لازيادة في سيئاتِهِ.يعنى مؤمن به په ثواب اوبدله كښې دكموالى خوف نكوى اونه به زياتوالى دګناه خوف كوى،بعضو دٔ﴿ رَهَقًا ﴾معنى ذلة كړيده، يعنى دٔ ذلة اورسوايئ خوف به ورسره نوى(روح)

.﴿وَأَنَّا مِنَّا ٱلْمُسْلِمُونَ ﴾داتقسيم دې دَدوئ بعدازاسلام، يعنى څنګه د اسلام نه مخكښې مونږ كښې فرقې وې، نو اسلام نه بعد هم په طبقوكښې تقسيم شو،چا ايمان راوړو او چا را نوړو، اوپه ځان ئې ظلم اوكړو.﴿وَمِنَّا ٱلْقَٰسِطُونَ ﴾يعنى دَحق لارى نه ګمراه، "قاسط" دٔ ثلاثى مجرد نه پمعنى دَظالم اوبى انصافه دې،اوثلاثى مزيدفيه نه يعنى مقسط ، پمعنى دَانصاف او مُنصف سره دې. ﴿فَمَنْ أَسْلَمَ﴾بشارت دې چه اسلام راوړونكو دكاميابئ لاره اوموندله.

﴿ وَأَمَّا ٱلْقَٰسِطُونَ ﴾ دا تخويف دې چه ظالمانو اومشركانو دَناكامئ لاره اومندله چه دوئ به دَجهنم خس خشاک وى.

وَأَن لَّوِ ٱسْتَقَٰمُوا۟ عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَٰهُم مَّآءً غَدَقًا ﴿١٦﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ
اوداهم ماته وحى شويده چه كچرته داخلق روان شوپه لارى سمى(داسلام)نوخامخاوبه څكوو مونږدوئ اوبه ډيرى دَپاره دَدى چه مونږازميښت
فِيهِ ۚ وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾
اوكړودَدوئ پدغه نعمت كښې،اوڅوک چه اعراض اوكړى دَعبادت دَرب خپل نه نوداخل به ئى كړى الله تعالى عذاب سخت ته

﴿وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا﴾ دَجناتو بیان ختم شو، اوس دیکښې النفات دې اهل مکوٴته او داعطف دې په﴿أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ﴾باندی ای قل اُوحی الیَّ ان لّواستقاموا. ضمیرپه﴿ اسْتَقَامُوا ﴾کښې راجع دې اهلِ مکه ؤته﴿عَلَى الطَّرِيقَةِ ﴾دَ الطَّريقة نه مراددين اسلام ايمان اواطاعت دې.روايت دې چه داآیت کریمه په هغې وخت کښې نازل دې چه اهل مکه په سخت قحط کښې مبتلاوؤ،نو الله ﷻ ورته اوفرمائیل کچرته دوئ ایمان راوړی په لاری دَاطاعت باندی مستقیم شی نو مونږبه بارانونه راولو،قحط به ختم شی،﴿مَّآءً غَدَقًا ﴾ ای کثیرا، مراددډیروالی دَاُوبونه وسعت اوډیروالې دَرزق دې،ځکه چه په کثرت دَاوبو سره کثرت درزق راځی(روح وغیره)

﴿لِّنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ﴾يعنى مونږپرې امتحان کوؤچه شکرکوی که ناشکری.بعض وائی دَالطَّريقة نه مرادلاردګمراهئ اودکفردهء،نوبیامطلب دادې کچرته دوئ پخپل کفرباندی دغه شان پاتی شی ایمان نه راوړی نوبطوراستدراج به ورله مونږپه دنیوی نعمتونوکښې وسعت اوکړوبیابه ورله عذاب ورکړو،کقوله تعالی:فلمّانسواماذکرّوابه فتحناعلیهم ابوابَ کلّ شیئ(انعام:۴۴).

﴿وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِ﴾داتخويف دې کفرکونکوته،دَذکردَرب نه مرادعبادة دَالله تعالی دې،يعنى چاچه دَالله ﷻ دَعبادة نه اعراض اوکړونوسخت عذاب کښې بهٔ ورداخل کړو،بعض وائی نصیحت ورنه مراددې،بعض وائی وحی یعنی قرآن ورنه مراددې

وَأَنَّ الْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ⑱ وَأَنَّهُ لَمَّا
.داهم ماته وحی شویده چه بیشکه جماتونه صرف دَالله ﷻ عبادت لپاره دی نومه بلئ دَالله سره بل هیڅوک اوبی شکه هرکله
قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ⑲
چه به اودریدلوبنده دَالله حضور ﷺ چه عبادت به ئی کولو دغه نونیژدی ؤدوئ چه شی پده باندی راپنډ.
قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ⑳
ته ورته اووایه ای پیغمبره چه بی شکه ځهٔ خوعبادت کوم صرف دَرب خپل اونه شریکوم دَهغه سره هیڅوک

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي
نه اوايه بيشكه څه نه يم مالک تاسولره دضرردفع كولو اونه دنفع رسولو نه اوايه بې شكه مابه هرګزخلاص نكړي
مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ ۙ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ
دالله ﷻ دعذاب نه هيڅوک اوهرګزبه پيدانكړم دهغه نه ماسوى خاى دتښتې ليكن رسول دطرفه دالله نه
وَرِسَالَاتِهِ ۚ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ
اوپيغامونه دهغه دادماكاردي اوهغه څوک چه نافرماني اوكړي دالله ﷻ اودرسول دهغه نوبې شكه هغه لره دي
نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ
اور دجهنم چه هميشه به وي په هغې كښې هميشه تردې چه اووينى هغه عذاب چه وعده نې ورسره كولې شى
فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾
پس زرده چه پوهه به شى كافران چه څوک دي ډيركمزوري دجهته دمددګاراوډيرلږدي په شماركښ

﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ﴾ دويم دليل وحى دي ، او داهم په ابتداء دسورة يعنى﴿ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ﴾ باندى عطف دي، يعنى ماته داهم وحى شويده چه جماعتونه صرف دالله ﷻ دعبادت لپاره دى، ديكښى دبل چاعبادت، تجارت، دنياوى خبرى مكوئ.

بعض وائى المساجدنه مراددسجدى اعضاء دى، اومطلب دادي چه اعضاء دسجدى الله ﷻ پيدا كړيدى ، نو د الله ﷻ نه بغيرپرى بل چاته عبادت اوسجدى مكوئ، بعض وائى المساجد جمع دمسجد ده، مصدرميمى دي، پمعنى دسجدى، نومطلب دادي چه سجدى صرف الله تعالى ته كوئ بل چاته مه كوئ. روح، قرطبى وغيره».

﴿وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ ﴾دادريم دليل وحى دي، او دا هم په﴿ اسْتَمَعَ نَفَرٌ﴾باندى عطف دي،﴿عَبْدُ اللَّهِ﴾ نه مراد حضور ﷺ دي، يعنى كله چې ته عبادت كوى، نو دا خلق تول راپنډ شى، او ډير په تعجب درته ګورځي، چه ته داڅه كوي؟ ځكه چې دوئ بتانو ته سرتيتى نه علاوه بل څه ليدلى

نه دی،نو اې ځما پیغمبره ،ته ورته خه صفا او ایه چې ځما معبود صرف الله ﷻ دې.هغه د هر څه مالک دې، او څه دهغه رسول یم،او تاسو ته دهغه پیغام دررسوم ﴿ يَدْعُوهُ ﴾نه مراد عبادت دَ الله ﷻ دې . ﴿ كَادُوا يَكُونُونَ ﴾ ضمیر مرفوع کښې مفسرینو متعدد احتمالات ذکر کړیدی.

(۱) ضمیر راجع دې کفاروته ،یعنی نبی کریم ﷺ چې عبادت دپاره اودریږي، نودوئ په هغه باندې راپنډ شی ، یادَ تعجب دَوجهی نه ،یا تکلیف د رسولو په غرض،اویا په عبات کښې خلل راوستلو دپاره.

(۲)ضمیر جناتو ته راجع دې، یعنی کله چی نبی کریم ﷺ بطن نخله کښې سهر مونځ دپاره اوریدلو . نو دوئ دَقرآن اوریدلو په غرض پرې راپنډ شو.

(۳)ضمیرمؤمنانوصحابؤته راجع دې، یعنی کله چې نبی کریم ﷺ دَعبادت دپاره اودریږی، نو دوئ پرې راپنډ یږی او اقتدا ئی کوی.

چونکې دې ټولو احتمالاتو جمع ممکنه ده ، لهذا راجحه خبره داده چې دا ټول مراد دی.

﴿قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ ﴾ دا اعلانات دی او دااول اعلان دې،یعنی کله چې دوئ راپنډ شی، نو ته ورته او ایه چې صرف دَالله ﷻ عبادت کوم اوهغه سره څوک نه شریکوم.

﴿قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ﴾دویم اعلان دې . چې نفع نقصان ورکول اوهدایت ورکول اوګمراه کول دَالله ﷻ په اختیار کښې دی،ځما سره داهیڅ نشته

﴿قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي ﴾دریم اعلانْ دې، چې تاسو ماته دا وایئ چې دَخپل رب عبادت او دَهغه طرف ته دعوت ورکول پریګدم، داهرګزنشی کیدی،ځکه داخو ځما فرض منصبی دې، که دا مې پریخودلو نو بیا مې څوک دَالله ﷻ دَعذابه نشی بچ کولې.﴿مُلْتَحَدًا ﴾نه مراد پناه ګاه او محفوظ مقام دې.

﴿ إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ ﴾ استثناده یادَ "ضرا و لارشدا" نه ده،یعنی څه دَ هیڅ مالک نه یم سوا دَ تبلیغ نه ، او یا استثناه ده دَ "ملتحدا" نه، یعنی هیڅ جائی پناه نه مونډم، سوائ دَ دعوت الی الله نه. ﴿وَمَن يَعْصِ اللَّهَ ﴾تخویف دې.

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ ﴾داد ماقبل تخويف «ومن يعص الله » سره متعلق دي.يعنې دا تخويفات په دوئ هيڅ اثر نه کوي .او دوئ ايمان نه راوړي . د دوئ دا ګمان دې چې مسلمانان به هميش دغه شان کمزوري اوبې ياره او مددګاره وي.تردې چې دوئ دَالله ﷻ عذاب دنيوي يا اخروي مشاهده اوکړي.نوبيا به ورته پته اولګي. حتىٰ ابتدائيه ده اوغايه ده دپاره دَمحذوف،چې لايزالون يعصون ويستضعفون دي.

قُلْ	إِنْ	أَدْرِىٓ	أَقَرِيبٌ	مَّا	تُوعَدُونَ	أَمْ	يَجْعَلُ	لَهُۥ رَبِّىٓ
نه اووايه نه پوهيږم څه چه آيانيزدې دې هغه عذاب چه تاسوسره ئې وعده کيږي اوکه مقررکړيدې هغې لره رب څما								
أَمَدًا ﴿٢٥﴾	عَٰلِمُ	ٱلْغَيْبِ	فَلَا يُظْهِرُ	عَلَىٰ	غَيْبِهِۦٓ	أَحَدًا ﴿٢٦﴾	إِلَّا مَنِ	ٱرْتَضَىٰ
لرې نيټه الله عالم دې دغيبوپس نه خبروي په مغيباتوخپلوهيڅوک ليکن هغه چه غوره ئې کړې								
مِن رَّسُولٍ	فَإِنَّهُۥ	يَسْلُكُ	مِنۢ بَيْنِ	يَدَيْهِ	وَمِنْ	خَلْفِهِۦ	رَصَدًا ﴿٢٧﴾	
کوم رسول پس بې شکه الله روان کړې دَمخکې دَهغه نه اودورستودَهغه .نه څوکئ دَفرشتو								
لِّيَعْلَمَ	أَن	قَدْ	أَبْلَغُوا۟	رِسَٰلَٰتِ	رَبِّهِمْ	وَأَحَاطَ		
دپاره دَدې چه ښکاره کړي الله داخبره چه بې شکه دې فرشتو ورسول پيغامات دَرب خپل اواحاطه کړيده الله								
بِمَا	لَدَيْهِمْ	وَأَحْصَىٰ	كُلَّ	شَىْءٍ	عَدَدًۢا ﴿٢٨﴾			
پوره عالم دې په هغې احکاماتوچه پيغمبرانوسره دي،اوشمارلې ئې دي هرڅيزپه پوره شمارلوسره								

﴿قُلْ إِنْ أَدْرِىٓ ﴾ څلورم اعلان دې، چې دامشرکين ستانه تپوس کوي چې کوم دنيوي اواخروي عذاب نه مونږ يروې دا به کله وي؟ او ستا نه دَهغې تعيين په باره کښې تپوس کوي، نو ته ورته اووايه ماته هيڅ پته نشته،څمامنصب تقاضه صرف انذار وؤ دعذاب نه، چې هغې راتلل يقيني دي، باقي دَهغې وخت تعيينَ دا امورتکوينيه دي،دې څمامنصب سره څه تعلق نشته. «ان» نافيه دي، ﴿ أَمَدًا ﴾ نيټې نه مرادلرې نيټه ده،يعنې داماته علم نشته چه قريب دي که لرې دي.

﴿عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ﴾اى هو عالم الغيب .تعليل دې دَماقبل چه ماته علم خکه نشته چه دَقيامت علم :
مغيباتونه دې، او علم دَ غيب صرف الله ته دې،اوالله ﷻ دَخپلو مغيباتو اطلاع هرچاته نه
ورکوي. ﴿فَلَا يُظْهِرُ﴾داظهار دلته دوه معنى کيدې شى (١)اطلاع ورکول.يعنى الله ﷻ اطلاع
چاله نه ده ورکړى،(٢)غلبه ورکول،يعنى چاله ئى په غيب باندې غلبه نه ده درکړې چې څه
وخت اوڅه ئى خوښه شى راواخلى ترينه.﴿عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ﴾دينه مراد تکوينى مغيبات دى.چې
دهغې کلى علم الله ﷻ چاله هم نه دې ورکړې.

﴿إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ﴾مستثنى منقطع ده،﴿مِن رَّسُولٍ﴾نه معلوميږى چې ددې قسم مغيبتو
تعلق صرف دَامور رسالت او تشريعاتو سره دې،نومطلب داشو چې سوائى دَداسى مغيباتونه
چې دَهغې تعلق رسالت سره اوتشريعى احکاماتو سره دې. نو هغې باندې الله ﷻ خپل
رسولان مطلع کوى. نودَدينه معلومه شوه چه مرادورنه هغه بعضِ علم غيب دې چه دَنبوت سره
متعلق وى.

تفسيرابوالسعود کښې دى چه حاصل ئى دادې چه غيب په درى(٣)قسمه دې:
(١)يوهغه دې چه تعلق ئى دَمبادى دَرسالت سره وى لکه معجزات شول.
(٢)بل هغه چه ارکانُ دَرسالت نه وى،لکه تکاليف شرعيه شول.
(٣)دريم هغه دې چه دواړوسره ئى تعلق نه وى . نودې قسم باره کښې اوونيل شوچه﴿فَلَا
يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا﴾ نو علم دَ قيامت هم دَدى قسم نه دې،يعنى نه ئى مباديوسره تعلق
شته اونه ئى ارکانوسره،لهذاکافرانوته اوونيل شوچه دَده نه داسوال مه کوئ چه کله به قيامت
وى.

﴿فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ﴾دې کښې دَاطلاع کيفيت ذکر کيږى،چې الله ﷻ کله خپل نبى ته يوحکم
اطلاع ورکوى، نو الله ﷻ ورته فرشتى اوليږى چې هغه فرشتې دَپيغمبر نه چارچاپيره شى،
چې داپيغام بالکل حقيقى صورت اوپه حفاظت سره ورته اورسى اودَشياطينو هر قسم دخل ،
وساوسو اواثراتو نه محفوظ شى.

﴿لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا﴾ دامتعلق دي په يسلک پوري اودهغي علت بيان دي.يعنى الله ﷻ دا فرشتى ځکه رالیږی چې پیغمبرانو ته دایقین اوشی چې دوئ دالله ﷻ پیغام صحیح سلامت رارسولې دي. ﴿لِّيَعْلَمَ﴾ کښې ضمير رسول ته راجع دي. اوپه ﴿أَبْلَغُوا﴾ کښې ضمير رصدا محافظوفرشتو ته راجع دي،دیکښې دویم احتمال داهم دي چې ليعلم کښې ضميرالله ﷻ ته راجع وی،او ابلغو کښې ضمير رسولانو ته راجع وی.یعنی دافرشتی الله ﷻ ځکه ليږی چې معلوم کړی چې دده رسولانو خپله فریضه کماحقه اداکړه.اودالله ﷻ پیغام ئی پوره پوره اورسولو.

﴿وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ﴾ ديکښې دالله ﷻ کمال علم بيان دي،یعنی الله ﷻ دافرشتی رالیږی . خوحال دادي چې دي فرشتواوپیغمبرانو کوم کوم احکامات اوشرائع دی هغه هم دالله ﷻ په احاطه علم کښې دی اودینه نه علاوه هرهر څیز تعداد الله ﷻ معلوم دي.

ركوعاتها (٢)	سورة المُزَمل مكيَة	اٰياتها (٢٠)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٧٣) وحسب النزول (٣)

نزلت بعد القلم وقبل المدثر

ربط: ددې ربط ماقبل سره په څو وجوه دې:

(١) ماقبل سورتونو کښې نفي دَشرک في البرکت ښه په تفصيل سره اوشوه. اوس دې کښې دَقرآن تلاوت حکم دې چې دامسئله ښه زړه ته کوزه شي.

(٢) ماقبل سورت کښې دَجناتو قرآن نه متاثره کيدلو تذکره وه. اوس دې کښې دَقرآن تلاوت حکم دې چې انسانان ئې واوري او دوئ ترينه هم متاثره شي.

خلاصه

داابتدانه ترآيت ١٠ پورې شپې او امر دی.

آيت نمبر ١١ نه تر ١٩ پورې مختلف تخويفات دی. څه دنيوی او څه اخروی،

آيت نمبر ١٩ کښې ترغيب دې ايمان ته.

آيت ٢٠ متعلق دې ابتدا دَسورت سره.

يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٢﴾ نِّصْفَهٗٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ﴿٣﴾
اې نغښتونکيه دَخان په جامه کښې، قيام کوه دَشپې سوا دَلګ ساعت نه چې هغه نيمه شپه ده، ياکمه کړه دَنيمې شپې نه لږشانتې
اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ﴿٤﴾
او يازياته کړه په نيمې باندې او ورو رووايه قرآن ښه په ورو لوستلو سره،
اِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا ﴿٥﴾ اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ
بې شکه مونږه زردې چه نازل کړوپه تاباندې قول درووند(قرآن) بې شکه چه پاسيدل دَشپې

هِيَ اَشَدُّ وَطْأً وَّاَقْوَمُ قِيْلًا ﴿٦﴾ اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيْلًا ﴿٧﴾

دا ډیر سخت دي په پائمال کولو دنفس کښې او ډیر فائده مند دي په ویناکښې بې شکه ستا ره په ورځې کښې شغل دي اوږد.

﴿ يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴾ دې آيتونو کښې امر دې حضور ﷺ ته دقيام الليل. "المزمل" په اصل کښې متزمّل وو، "تاء" په "زاء" بدل شوه، او بيا زا په زا کښې مدغم شوه. «المزمل» هغه چاته وئيلې کيږي چې په کپړه يا څادر کښې ئې ځان رانغښتي وي. او ديکښې اشاره ده واقعې د غار حرا ته، چې کله جبرئيل ؑ په نبي کريم ﷺ باندې نازل شو، او وحي او هم کلامي ئې ورسره اوکړه. نو نبي ؑ کورته راغي، اوخپلې بي بي حضرت خديجه ؓ ته ئې اوئيل چې زملوني، زملوني ماپټ کړئ، ماپټ کړئ. او د ندا نه مقصود بې تکلفي پيدا کول، دشرم حجاب لرې کول او انس مقصود دي.

بعضو د"المزمل" معنى المتحمّل، کړيده، يعني اې پورته کونکيه د ذمه وارئ دنبوت «قرطبي».

﴿قُمِ الَّيْلَ ﴾ دصحيح قول مطابق مونځ فرضيت نه مخکښې قيام الليل فرض وو، خو ديکښې اختلاف دي چې دا صرف نبي کريم ﷺ باندې فرض وو، اوکه په امت باندې هم، بعض علماء فرمائي چې دا صرف په نبي کريم ﷺ باندې فرض وو، او دوئ استدلال په آيت دسورت الاسراء "ومن الليل فتهجد به نافلة لک" سره کړيدې، چې "نافلة لك" معنى داده چې دا په تا باندې اضافي فرض دي.

ليکن اکثر علماء وائي چې دا په امت باندې هم فرض وو، ځکه چې.

﴿١﴾ دسورت په آخر کښې د امت په حق کښې ددې نسخ ذکر دې، "علم ان لن تحصوه فتاب عليكم".

﴿٢﴾ متعدد و احاديثو نه هم معلوميږي چې دا په ټولو باندې فرض وو، لکه تفسير ابن ابي حاتم کښې دحضرت ابن عباس ؓ نه روايت دې چې صحابوؤ به قيام الليل کښې داسې قيام کولو لکه څنګه چې رمضان کښې دتراويحو قيام دې، او دغه شان په مسند احمد «۲۴۲۲۹» او تفسير طبري روايت کښې راځي چې کله داحکم راغي، نو صحابوؤ دنبي کريم ﷺ سره قيام شروع کړو، او دومره به ادريدلو چې خپې به ئې اوپړسيدلې، البته داحکم تقريباً تر يو کاله

پورې وؤ، دینه ورستو بیامنسوخ شو. لیکن دې کښې هم اختلاف دې چې نسخه صرف امت په حق کښې راغلیده اوکه نبی کریم ﷺ په حق کښې هم؟ دواړه قوله ښته دي. خوځنې علماؤو دې له ترجیح ورکړې ده چې نسخه صرف دامت په حق کښې ده. نبی ﷺ په حق کښې نشته. لکه فتهجد به نافلة نه معلومیږي، چې داپه نزول کښې ددې سورت نه مؤخر دې. اودغه شان په دې باندې مواظبت د نبي ﷺ ، هم د دې دلیل دې. (والله تعالی اعلم)

﴿إِلَّا قَلِيلًا﴾ استثناء ده د﴿ٱلَّيۡلَ﴾ نه، یعنی دشپې قیام کوه خوسوادلګ ساعت نه. ځکه چې ټول شپه علی الدوام قیام کول غیرممکن دی. نودراحة دجسدلپاره ورنه قلیل وخت مستثنی کړې شو. ﴿نِّصۡفَهُۥٓ﴾ بدل الکل دې د "قلیلا" نه. البته په دې دااشکال کیږی. چې نصف ته قلیل ځنګه اوئیلی شو. کلام عرب کښې خوپه نصف باندې دقلت اطلاق نه کیږی؟ جواب دا دې چې دلته په نصف باندې دقلت اطلاق یونکتې دوجهی نه شوې دې. اوهغه نکته داده چې دلته اګرچې د شپې دواړه حصې حالت نوم اوحالت قیام کمیت اعتبارسره برابری دی، خوکیفیت اعتبارسره هر ګرنه دی برابرې، کومه حصه کښې چې قیام اوعبادت کیږی هغه په کیفیت کښې دبلې حصې نه ډیره او دابله ترینه قلیله ده.

حضرت شاه ولی الله ﷫ د قم اللیل الا قلیلامعنی داکړې ده چې هرې هرې شپې پاسه خو سوا د څه شپونه، چې هغه دعذراوبیمارئ اودسفر شپې دي. او﴿نِّصۡفَهُۥٓ﴾ د "اللیل" تفسیر دې، چې کومو شپوکښې پاسی نوهغی کښې نیمه شپه قیام کوه. یا نیمی شپې نه کم اویادینه زیات.

﴿وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلًا﴾ دیکښې دویم حکم یعنی تلاوت دقرآن ذکر دې، یعنی په تهجدکښې قرآن ښه په ارام او وضاحت سره لوله، چه حرف حرف ئې صحیح معلومیږی، ځکه چه په داسې لوستلوسره فهم اوتدبر ښه حاصلیږی، اوپه زړه ښه اثر کوی.

ترتیل په اصل کښې ترتیب اوحسن نظام ته وائی، علامه بیضاوی ﷫ دې په تفسیر کښې فرمائی :ای جوّد القرآن تجویداً، یعنی قرآن تجوید سره وایه، حضرت علی ﷛ فرمائی الترتیل هوتجویدالحروف ومعرفة الوقوف (الاتقان) یعنی ترتیل سره قرآن وئیلو مطلب دادې چه حروف تجوید سره اداکړې شی، یعنی هرحرف دخپل مخرج نه اداشی، او د وقف محل او

طريقه او پیژندل شی دام سلمهﷺ نه چادحضورﷺدتلاوت حال نیوس اوکړونواوئی وئیل چه دحضورﷺ تلاوت به حرفاحرفاوو.

﴿إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ﴾ای سنوحی الیک(روح) قولاً ثقیلاً نه مرادقرآن مجیددي،اوداجمله معترضه ده په مابین د قم اللیل او ان ناشئة اللیل کښ. چونکه قیام اللیل بالعموم گران دی، نو پدی وجه پدې آیت کښ بطور ترغیب فرمائیلې کیږی.چه مونږدَدی نه زیات ثقیل او مشکل کارتاباندی نازلوو ، نوپدی مشقت باندی پرواه مه کوه(روح)
قرآن ته قول ثقیل یاپه دی وجه وئیلی دی چه داثقیل دې په مشرکانواومنافقانو ،ځکه چه دوئ ته پکښ تخویفات وی، یاداچه ثقیل دې په میزان دعملونوکښ.یعنی کنایه ده دکثرت ثواب نه، یا دا چه ثقیل دې په اعتباردَاحکامو ،یا داچه نزول ئی ثقیل دې،چه په کوم وخت کښ به وحی کیدله نودحضورﷺدتندی نه به په سخت ژمی کښ هم خولې بهیدلې،لکه په کتاب بدء الوحی کښ چه راغلی دی،بعض وائی ثقیل پمعنی دَ کریم دې،یاپمعنی دعظیم دې ای کلامًا عظیمًا (کبیر).

﴿إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ﴾دا داعی دې دقیام اللیل،یعنی دشپې قیام ځکه کوه،چې دې سره نفس پائماله کیږی، او دخواهشاتو تقاضه ئی کمزورې کیږی،چې په دې سره انسان ته په نورو طاعاتو او عباداتو باندې عمل اواستقامت آسان شی.

ناشئة اللیل ددې څو معنې بیان شوی دی:

(۱) ناشئة صیغه داسم فاعل ده،دنشأنه پمعنی دحدوث اووقوع سره،اوموصوف محذوف دې،چې الصلاة دې. اي الصلاة الواقعة في اللیل یعنی هغه مونځ چې په شپه کښ اداکیږی.

(۲) ناشئة صیغه داسم فاعل ده پمعنی دَ ناهضة او قائمة سره، اوموصوف ئی نفس دې، اي النفس الناهضة في اللیل یعنی هغه نفس چې شپې راپاسی.

(۳)"ناشئة" مصدر دې په معنی دقیام سره، لکه کاذبة،خاطئة اي قیام اللیل.

﴿وَطْئًا﴾ وطئًا پائمالواودباولو ته وائی.﴿وَأَقْوَمُ قِيلًا﴾ "اقوم"نیغ ته وائی اودلته ترینه مراد انفع دې (التحریر والتنویر)، او قیلا پمعنی قولاً سره دې،اومراد ترینه تلاوت ، ذکر، دعا

ګاني، وغيره دي او مطلب د آيت دا دې چې دا وخت د ذکر و اذکار ،تلاوت او دعاګانو کښې زيات معاون دې، ځکه چې خاموشه خاموشي وي، ذهن تازه وي او هيڅ قسم اضطراب نه وي

فائده: دقيام الليل او ناشئة الليل وخت باره کښې دوقوله دي

(۱) حضرت عائشه ﷺ فرمائي چې دا خوب نه ورستو مونځ د پاره پاسيدلو وخت دې

(۲) حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چې شپې هرې حصې کښې مونځ نه دا فضيلت حاصل دې

﴿إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا﴾ دا دويم داعي دقيام الليل ذکر کيږي. يعنې شپې قيام ځکه کوه چې ستا توله ورځ په دعوت کښې مشغوله وي، يکسوئي درته نه ميلا ويږي، "سبح" اوبو کښې لامبو وهلو ته وائي، او دلته ترينه حوائجو او کارونو کښې مصروفيت دې. او دا کارونه او اشغال دعوت الى الله وؤ ،بعض وائي "سبح" فراغت ته وائي، نو مطلب دا دې چه د ورځې تا سره د خوب او راحت د پاره ډير فراغت وي، نو د شپې څه حصه د عبادت د پاره او ګرځوه (قرطبي)

وَٱذْكُرِ	ٱسْمَ	رَبِّكَ	وَتَبَتَّلْ	إِلَيْهِ	تَبْتِيلًا ﴿٨﴾			
اوذکرکوه	دَ	نوم	دَرب	خپل	اوجدا کړه	خان	هغه	ته	په	جدا کولو سره

رَّبُّ	ٱلْمَشْرِقِ	وَٱلْمَغْرِبِ	لَآ	إِلَٰهَ	إِلَّا	هُوَ	فَٱتَّخِذْهُ	وَكِيلًا ﴿٩﴾
الله	رب دې	دَمشرق	اومغرب	نشته	بل معبود مګر هغه	دې	پس	اونيسه هغه لره کارساز

وَٱصْبِرْ	عَلَىٰ	مَا	يَقُولُونَ	وَٱهْجُرْهُمْ	هَجْرًا	جَمِيلًا ﴿١٠﴾	
اوصبرکوه	په	هغه	خبروچه	دوئ	تاته	کوي	اوپريږده	دوئ	په	پريښودو ښائسته سره

﴿وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ﴾ دريم حکم دې يعنې د الله ﷻ په ذکر باندې مداومت کوه، ورځې، شپې هر وخت د الله ﷻ تذکرې په ژبه کوه د بل چا تذکرې مه کوه.

﴿وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ﴾ څلورم حکم دې، دې تعلق باطن سره دې، يعنې زړه هم د غير الله نه کټ کړه، او صرف الله ﷻ طرف ته متوجه شه، او صرف او صرف هغه سره خپل زړه اولګوه،

﴿رَّبُّ ٱلْمَشْرِقِ﴾ پنځم حکم دې چې صرف الله ﷻ خپل کارساز او حاجت روا ،او ګرځوه ،ځکه چې هغه د ټول کائناتو رب دې او هغه نه سوا بل څوک معبود نشته.

﴿وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ﴾ دا شپږم حکم دې او دا تسلي ده حضور ﷺ ته. چه دا کفار تا ته ساحر، مجنون، کاهن وائي نو پدې صبر کوه ﴿وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا﴾ هجر جميل دا چه کينه ورسره مه ساته، ليکن تعلق ورسره هم مه ساته، او د انتقام او ايذاء رسولو قصد هم مه کوه، ځکه چه پدې سره ستا د دعوت لاره بنديږي.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ⑪ إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا
او پريږده ما او تکذيب کونکي چه خاوندان د نعمت دي او مهلت ورکړه دوئ ته لږه زمانه بې شکه مونږ سره زنځيرونه دي
وَجَحِيمًا ⑫ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ⑬ يَوْمَ تَرْجُفُ
او دوزخ دي او طعام دي انختونکې په مرئ کښ او عذاب دې دردناک واقع به شي دا عذاب په هغه ورځ چه او به لړزيږي
الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ⑭
زمکه او غرونه او وي به غرونه په شان د ډيرئ د شګو بهيدونکو

﴿وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ﴾ دا تخويف دې، چه تکذيب کونکي او د دنيا په تماشو کښ مست خلق ما ته پريږده، ته ورته مهلت ورکړه، ما ورته قسم قسم عذابونه سزاګانې تياري کړيدي ﴿النَّعْمَةِ﴾ بفتح النون مالداري او بې غمی ته وائي. ﴿وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا﴾ اى زماناً قليلاً (روح) د لږې زمانې نه مراد ژوند د دنيا دې، بعضِ وائي ترو رخی د بدر پورې زمانه ورنه مراد ده.

﴿إِنَّ لَدَيْنَا﴾ دا جمله بمنزله د علت ده، د ذرني د پاره، يعنی ته دوئ ته څه ما وايه، مونږ سره ئې بندوبست شته، چې هغه د دوئ دنيوی احوالو موافق عذابونه دي. ﴿أَنكَالًا﴾ دا اول عذاب دې، چې دنيا کښ خودوئ آزاد ګرځي، او هيڅ پرواه د الله ﷻ احکاماتو نه کوي، خو آخرت کښ به ورته درانه درانه زنځيرونه واچولې شي، او بالکل به ترينه نشي خوځيدلې. انکال جمع د "نکل" ده، درنو زنځيرونو ته وائي. ﴿وَجَحِيمًا﴾ دويم عذاب دې چې دا مست خلق په دنيا کښ ډيخو يخوسورو اويخو اوبو او مشروباتو نه څه خوندونه اخلی، خو چې د الله ﷻ احکامات نه

منی نوآخرت کښې به ئې الله ﷻ سخت ګرم اورته واچوي.﴿وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ﴾دريم عذاب دې، چې نن خو ډيرلذيذ اواعلی خوراکونه کوي خوآخرت کښې به ورته داسې خوراک ورکولې کيږي چې هغه به ئې مرئ کښې خخيږي،او ازغن به وي،لکه زقوم وغيره شو.﴿وَعَذَابًا أَلِيمًا﴾ څلورم عذاب دې ، چې دنيا کښې دوئ ډيره بې غمه فارغ البال اوخوشحالئ زندګی تيروی. تکليفونه، پريشانئ اومرضونه پرې ډير نه راځی ، خوآخرت کښې به دوئ دردناک عذابونو کښې مبتلاوي(التحرير والتنوير)

﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ﴾يوم ظرف دې،متعلق کيږي د لدينا ظرف متعلق سره،يعنی دا عذابونه به په ورځ دقيامت وي،ترجف د رجف نه دې زلزلې اوخوځيدلوته وائی.﴿كَثِيبًا﴾ دشګو ډيری ته وائی،﴿مَّهِيلًا﴾ اې منشورا يعنی ډيری ډيری به خواره واره روان وي،يا پمعنی د رِخوًا لِيّنًا سره دې،يعنی خويه ډيری په شان به شی، يا پمعنی دبهيدونکی سره دې،يعنی د شګو هغه ډيرې په شان به وي چې هغه هوا يا اوبو سره دوريږي او بهيږي روان په ختميدو وي

إِنَّا	أَرْسَلْنَا	إِلَيْكُمْ	رَسُولًا	شَاهِدًا	عَلَيْكُمْ

بې شکه مونږ راليږلې دې تاسوته(اې ټولوخلقو)رسول،ګواهی کونکې دې ستاسوپه عملونو(په قيامت کښې)

كَمَا	أَرْسَلْنَا	إِلَىٰ	فِرْعَوْنَ	رَسُولًا ﴿١٥﴾	فَعَصَىٰ	فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ

لکه چه مونږليږلې وؤفرعون ته رسول(موسی عليه السلام)،نونافرمانی اوکړه فرعون د رسول(موسی)

فَأَخَذْنَاهُ	أَخْذًا	وَبِيلًا ﴿١٦﴾	فَكَيْفَ	تَتَّقُونَ	إِن	كَفَرْتُمْ يَوْمًا

نواونيولومونږپه نيولوسختوسره،پس څنګه به بچ شئ تاسوکه کفرمواوکړو د داسې ورځې عذاب نه

يَجْعَلُ	الْوِلْدَانَ	شِيبًا ﴿١٧﴾	السَّمَاءُ	مُنفَطِرٌ بِهِ	كَانَ وَعْدُهُ	مَفْعُولًا ﴿١٨﴾

چه اوبه ګرځوی هلکانو لره بوډاګان،آسمان به چودې وی په دغه ورځ کښې وعده د الله خامخاکيدونکې ده

إِنَّ	هٰذِهٖ	تَذْكِرَةٌ	فَمَنْ	شَآءَ	اتَّخَذَ	اِلٰى	رَبِّهٖ	سَبِيْلًا	﴿۱۹﴾
بې شكه	دا	نصيحت	دي،پس	دچاچه	خوښه	وي	اودي	نيسي	رب خپل ته لاره

﴿اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ﴾داتخويف دنيوى دي اهل مكه ؤته،چه لكه څرنګه موفرعون ته موسى عليه السلام ليږلي ووهغه ئې تكذيب كړي وونوهلاک شو،دغه شان چه تاسوتكذيب كوئ نوتاسوبه هم هلاک شئ﴿شٰهِدًا عَلَيْكُمْ﴾يعنى دقيامت په ورځ به ستاسودكفراوعصيان ګواهي كوى﴿اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا﴾مرادورنه موسىٰ دي﴿اَلرَّسُوْلَ﴾كښ الف لام عهدى دي. معهودموسى عليه السلام دي﴿وَبِيْلًا﴾صيغه دصفت مشبه دهٔ دٔوبل المكانٔ نه،فضاء خرابيدلو ته وائى، او دلته ترينه مراد بدترين اوسخت عذاب دي چې هغه په بحيره قلزم كښ غرقول وؤ ،

﴿فَكَيْفَ تَتَّقُوْنَ﴾يعنى كه دنياكښ دنبى الرحمةﷺپوجه ددنياوى عذاب نه خلاص شئ،ليكن په آخرت كښ به څرنګه خلاصيږئ، چه هغه دومره اوږده اوسخته ورځ ده چه واړه هلكان به پكښ بوډاګان شى.﴿يَوْمًا﴾مفعول به دي﴿تَتَّقُوْنَ﴾دپاره،﴿يَجْعَلُ﴾كښ ضمير د فاعل يا ﴿يَوْمًا﴾ ته راجع دي ، يعنى دا ورځ به هلكان بوډاګان كړى، او اسناد مجازى دي، يا ضمير راجع دي الله تعالى ته،او اسنادحقيقى دي ، بوډاګان كيدل دابه ياحقيقتأوى څكه چې بو طرف ته به داورځ اوګده وى اوبل طرف ته به سخته اوهولناكه وى، نو ددى وجهى نه به ماشومانو ويخته سپين او بوډاګان به شى.(٢)اوياتمثيلا وئيلى شوى دى،حقيقت كښ به نه بوډاګان كيږى،بلكه مقصودترينه سختى ده.

﴿اَلسَّمَآءُ مُنْفَطِرٌۢ بِهٖ﴾به كښ باء سببيه ده،اى بسبب ذلک اليوم،يعنى اسمان به ددغى ورځې دهيبت په بسبب اوچوى،يا بهٖ پمعنى دفيه سره دي،يعنى پدغه ورځ به اسمان اوچوى،

﴿اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ﴾ترغيب دي ايمان ته اواتباع دقرآن ته"هٰذِهٖ"كښ اشاره تيرشوى آياتونه ده چه پكښ وعيدات ذكرشول.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ

بې شکه رب ستاپوهیږي پدې چه بې شکه ته قیام کوې کم ددوؤحصودشپې.اوکله نیمه شپه اوکله دریمه حصه

وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ عَلِمَ

اویوه ډله دمؤمنانوهم قیام کوې تاسره.اوالله ﷻ اندازه کوې دشپې اوددورځې.عالم دې الله پدې چه

أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَاقْرَءُوا مَا

هرگزتاسونه لرئ طاقت د ضبط د وختونودشپې نو معافي ئې اوکړه تاسو ته . پس اوس لولئ هغه مقدار

تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ

چه آسان وي درته دقرآن نه،عالم دې الله پدې چې وي به بعض په تاسوکښې مریضان.

وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ ۙ وَآخَرُونَ

اووې به نورکسان چه سفریه کوې په زمکه کښې تالاش کوې به دفضل دالله نه رزق حلال، اونورکسان به وي

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ

چه جنګ به کوي په لارې دالله کښې،پس لولئ هغه مقدارچه آسان وي دقرآن نه،اوقائموئ مونځ

وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا

اوورکوئ زکوة اوقرض ورکوئ الله ﷻ ته قرض ښائسته اوهغه عمل چه مخکښې ولیږئ تاسو

لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ

دځانونوخپلودپاره دنیک عمل نه،اوبه مومئ هغه عمل الله ﷻ سره ډیرغوره اودیرلوئ د اجر په اعتبار سره،

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

اوبخنه غواړئ دالله ﷻ نه، بې شکه الله ﷻ بخښونکې دې مهربانه دې

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ ﴾داداَبتداء دَسورة سره متعلق دي. د هغی ناسخ دي.ابتداءکښ دَقيام الليل يعنی دَتهجد دَمونځ فرضيت بيان شوي وؤ، چه نصف الليل قيام کوه،يا کم.يعنی ثلث الليل يا زيات،يعنی دوه ثلثه،نوحضورﷺاوصحابۀ کراموبه قيام کولو.ليکن په هغه وخت کښ گهړئ اونوراسباب دَوخت دَمعلومولو نه وؤ، نودَوخت اندازه به نه وه،نوپدی خوف چه نصف ياثلث رانه فوت نشی، صحابۀ کراموبه دَشپی ابتداء نه ترسهاره پوری قيام کولو. نو دَ بعضِ صحابه کراموخپی اوپړسيدلې،دَبعضوچاودی شوی.بعضِ به په سفر وؤ ، نو دا حکم ورته پوره کول مشکل وؤ،نوالله ﷻدی آيت سره ماقبل حکم منسوخ کړو،اودَشپی قيام نی مستحب اوگرځولو.«ادنی من ثلثي الليل» ادنی په معنی د اقل سره دي او مراد ترينه د دوه ثلثو نه کم او نيم شپې نه زيات قيام کول دي.

﴿وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ ﴾ يعنی مقادير دَ شپی او ورځی صرف الله تعالی ته معلوم دی چه دانصف دې،داثلث دې. ﴿عَلِمَ أَن لَّن تُحۡصُوهُ﴾ دااول علت دې دَناسخ والی،«تحصو» د حصاة نه ماخوذ دې ، او دا وړو کاڼرو ته وائي ،او چونکه عربو به ډير شمار په وړو وړو کاڼرو سره کولو نو ځکه بياد شمار د پاره د دې فعل استعماليدل شروع شول،او دشمار نه علاوه مختلفو معنو کښې استعماليږي خو هغې ټولو کښې د شمار معنی څه نه څه درجه کښې ملحوظ ده:(۱) حفظ په معنی کښې استعماليږي، لکه په حديث کښې دي ، ان لله تسعا وتسعين اسما ، من احصاها دخل الجنة ، (۲)احاطه په معنی کښې ، لکه واحاط بما لديهم و احصى كل شئ عددا، (۳)طاقت او قدرت لرلو په معنی کښې ، لکه يو حديث کښې دي ، استقيموا و لن تحصوا، او دلته هم دا آخري معنی مراد ده ،اوضميرغائب په﴿لَّن تُحۡصُوهُ﴾ کښې يا قيام ته راجع دې ، چې د « تقوم » په ضمن کښې موجود دې، يعني الله ﷻ ته پته ده چې تاسو دَ دې قيام طاقت او قدرت نه لرئ، او يا ضمير غائب راجع دې تقدير ته، يعنی اندازه کولو ته ، يعني الله ﷻ عالم دې په دې چې تاسو دَ شپې اوقاتو او ساعاتو صحيح صحيح ضبط وس او طاقت نه لرئ نوځکه ئی درنه فرضيت منسوخ کړو.

﴿فَتَابَ عَلَيْكُمْ﴾توبې نه مراد عدم مؤاخذه ده، چونکه دې معامله کښې تقصیر یقیني امر وو، نو ځکه دلته رفع حکم د پاره مجازا توبه فعل راوړلي شو.

﴿فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْءَانِ﴾مراد دَقرآن وئيلونه په تهجد کښې قرآن وئيل دی یعنی چه څومره درته اسانه وی نو هغه اومره تهجد کوئ،ای فصلوا ماتیسرلکم من صلاة الليل(روح)امام ابوحنیفه رحمه الله دی آیت نه استدلال کوی چه فاتحه لوستل په مونځ کښې فرض ندی. بلکه مطلق قراءت فرض دی،البته فاتحه لوستل واجب دی، دَ خبر واحد په وجه. تفصیل په کتابونو دَ فقهې او اصول فقهې کښې دي.

﴿عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم﴾دا دویم علت دی دَحکم مذکور"ان"مخففه عن المثقله دي.

﴿وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ﴾دا دریم علت دی﴿فَضْلِ اللَّهِ﴾نه مراد تجارت دی. ﴿فَاقْرَءُوا﴾تکرار د پاره دَ تاکید دی. ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ﴾مراد ورنه صلوٰت خمسه دی،چه عند البعض ناسخ دی دَقیام الليل. ﴿وَءَاتُوا الزَّكَوٰةَ﴾مراد ورنه یا زکوٰة مفروضه دی نو بیا دا آیت مدنی دی،بعضې وائی دَزکوٰة فرضیت په مکه کښې راغلي دی البته نصاب ئې مدینه کښې مقرر دي،یا ورنه مراد تزکیه دَ عقائدو او استقامت دي په لااله الاالله(جواهر).

﴿وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾مراد ورنه په نیک ځایونو کښې نفقه کول دی،تعبیر ترینه په قرض سره ځکه اوشو چه بدله او ثواب به ئې خامخا ورکولي کیږي،اوقرض حسن نه مراد په اخلاص او په طریقې دَسنت سره خرچ کول دی.

﴿وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم﴾حکمت دې دَورکولو،خرچ کولو دَمال یعنی هرنیکی که مال خرچ کول وی یا بله نیکی هغه نه ضائع کیږی دَهغې بدله به ډیر ښه صورت کښې دَالله تعالیٰ سره اومومئ﴿هُوَ خَيْرًا﴾"خیرا"مفعول ثانی دی دَ﴿تَجِدُوهُ﴾او"ه"مفعول اول دی،او"هو"ضمیر فصل دی.

﴿وَٱسۡتَغۡفِرُواْ ٱللَّهَ﴾ هرحال کښې د الله تعالیٰ نه بخنه غواړئ، ځکه چه انسان اګرکه ډیرمحتاط وی خوبیاهم بعضِ عمل داسې وی چه دَهغه په نسبت تقصیروی ﴿إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾ نوخوک چه ورنه بخنه اوغواړی بخنه ورته کوی.

اللهم اغفر لنا و لاباءنا و لابنائنا و لجميع المؤمنين والمؤمنات

ركوعاتها (٢)	سورة المُدثر مكيّة	آياتها (٥٦)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٧٤) وحسب النزول (٣)

نزلت بعدالمزّمل وقبل الفاتحة

بعضِ وائی سورة المدثر دَسورة المزمل نه مخکښې نازل دې.ابو سلمهﷺ دَحضرت جابر بن عبد اللهؓ نه تپوس او کړو چه اول کوم سورة نازل دې؟ نو هغه ورته اووئيلّ سورة المدثر. نو ابوسلمهؓ ورته اووئيل: چه خلق خو وائی چه سورة المزمل اول نازل دې. نو جابر ؓ ورته اووئيل: چه څه تاته هغه خبره کوم کومه چه ماد حضورﷺ نه اوريدله،چه حضورﷺ فرمائی: چه څه دَغارِحراء نه راکوزيدم ، نوماته اوازاوکړې شو .ښی طرف ته مې اوکتل. خو څه مې اونه ليدل، ګس طرف ته هم څوک نه وؤ ،ورستوهم څوک نه وؤ ،نوماسراوچت کړو ،نوهغه فرشته چه په غارحراءکښې ماته راغلې وه، په کرسئ ناسته وه په مابين دَاسمان اوزمکی کښې، څه مرعوبه شوم، کور ته راغلم، ما اووئيل:دثّروني دثّروني، يعنی ماباندې کمبل واچوئ ، نو په ماثی کمبل واچولونوالله ﷻ تعالىٰ رانازل کړل چه﴿ يٰٓاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ﴾ تر﴿وَالرُّجۡزَ فَاهۡجُرۡ ﴾(بخاری وغيره مفهوماً).

ظاهردَدی روايت نه داهم معلوميږی چه سورة المدثردَسورة العلق نه هم قبل نازل دې، حالانکه په صحيحينو وغيره کښې دَعائشهؓ نه نقل دی چه سورة العلق اول نازل دې،اوداقول دَ جمهورو هم دې،(١) نوجواب دادې چه دَجابرؓ نه سوال دَپوره کامل سورة باره کښې شوې وؤ، نوځکه هغه ورته اووئيل چه سورة المدثراول نازل دې،ځکه چه دَسورة العلق صرف ابتدائی آياتونه اول نازل دی. (٢)دويم داچه مراد دَجابرؓ دَاولية نه اولية مخصوصه دې، چه هغه دَ فترة نه ورستودې، اولية مطلقه ئی نه دې مراد ،يعنی على الاطلاق چه اول نازل دې، نو هغه سورة العلق اودَفترة الوحی نه ورستو چه اول نازل دې نوهغه سورة المدثر دې (روح المعانی).

ربط :دَمضمون په لحاظ سره سورة مزمّل اوداسورة يو دی،ماقبل سورة مزمل کښې داوؤ

چه قرآن تلاوت کوه چه مسئله دتوحید دی زړه ته کوزه شي. اوس دی سورة کښ دا حکم دي چه تلاوت سره سره دقرآن تبلیغ هم کوه. یعني مسئلی دتوحید او نورو احکامو تبلیغ هم کوه

خلاصه: آیت ۱ نه تر ۷ پوری، شپږ حکمونه دی او دیکښ دعوې دسورت بیان دې.
آیت ۸ نه تر ۱۰ پوری، تخویف اخروی دې
آیت ۱۱ نه ۲۵ زجر دې
آیت ۲۶ نه تر ۳۰ پوری تخویف اخروی دې
آیت ۳۱ نه تر ۳۷ پورې زجر دې،
آیت ۳۸ نه تر ۴۰ پوری بشارت دې
۴۱ نه تر ۴۸ پوری تخویف اخروی دې
۴۹ نه تر ۵۶ پوری زجر دې

يَٰٓأَيُّهَا	ٱلْمُدَّثِّرُ	قُمْ ①	فَأَنذِرْ	وَرَبَّكَ	فَكَبِّرْ	③
اې خان نغښتونکیه په کمبل کښ، پاسه نو اویره وه خلق دالله ﷻ نه. اود خپل رب لوئي بیان کړه						
وَثِيَابَكَ	فَطَهِّرْ	وَٱلرُّجْزَ	فَٱهْجُرْ	وَلَا	تَمْنُن	تَسْتَكْثِرُ ⑥
اوجامی خپلی پاکی کړه ته، اوپلیتئ نه لری اوسیږه، اواحسان مه کوه پدی نیت چه زیات به غواړی.						
وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ⑦						
اورب خپل لره صبر کوه.						

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ﴾ په اصل کښ مُتدثِّر دې، تا په دال بدل شوه، اوادغام اوشو. د دِثار نه مأخوذ دې، کمبل یا څادر اغستوته وائی دقمیص دپاسه، اوقمیص نه لاندی ته شعار وائی، حضور ﷺ قول دې: الانصارُ شعار و الناسُ دثارُ، حضور ﷺ پدی وصف سره مخاطب کول د ملاطفت په وجه دې.

﴿قُمْ فَأَنذِرْ﴾ دا اول حکم دې ؛ او دعوه دسورة ده، چه دنبوت میلاویدلو نه ورستو دتولو نه اول دتبلیغ حکم اوشو، چه پاسه اودوحی دبوج اوفرشتی دهیبت نه مه مرعوبه کیږه، بلکه دنبوت منصب سنبال کړه ، راحت ارام پریده، خلق دالله دعذاب نه اویره وه، چونکه ابتداء

دَنبوت وه، نوځکه ورته صرف امردَ انذار اوشو.دَ تبشیر اونشو. اومراد دَ قیام نه دلته قیام دې لپاره دَتبلیغ.

﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ﴾ دويم حكم دې چې تعظيم دَالله ﷻ دې يعنى خلقوته دَخپل رب لوئي بيان كړه، ځكه چه دَالله ﷻ لوئى بيانولوسره دَهغه عظمت او يره په زړونو كښې پيدا كيږى. ((ربک)) مفعول به دې دَپاره((فکبر)) فعل، او تقديم دَ وجهى دَ تخصيص نه شوې دې، او فا جزائيه ده، اوجمله جزا ده د شرط محذوف، چې مهما يكن شئ دې يعنى چې څه حالات هم وى ته دَخپل رب تعظيم بيانوه.

﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾ دريم حكم دې چې هغه تطهير دَ ثيابو دې (۱) تطهيردَثيابويا كنايه ده د تطهير دَ نفس دَ اعمالِ ذميمه ؤ نه،اى وعملك فاصلح(روح) يعنى خپل عمل صالح كړه ځكه چه غيرصالح وى نودعوت په كاركښې روكاوټ وى.

(۲)بعض محمول كوى په معنىٰ حقيقى باندى،يعنى خپل كپړى دَنجاست نه پاكى ساته. داَ امرحضور ﷺ ته لپاره دَمخالفت دَمشركانواوشو،ځكه چه هغوئ به خپلى كپړى دَنجاست نه،نه بچ كولې.

(۳)بعض وائى تطهيرنه مراددَنجاست معنوى نه تطهيردې چه گناه دې،يعنى خپلى كپړى دَ گناه نه پاكى ساته. (روح).

﴿وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ﴾ څلورم حكم دې ، چې هغه هر گنده عمل اوعادت نه ځان ساتل دى. رُجز قبيح اوگنده څيزته وائى،يعنى هرقبيح عمل مكوه دَمشركانو دَاخلاقونه ځان ساته، دَ رجز معنى اوثان يعنى بتان هم كړې شويده يعنى دَبتانودَعبادت نه لرى اوسيږه،يامضاف مقدر دې:اى واهل الرجزفاهجر،مرادمشركان دى،يعنى دَمشركانونه لرى اوسيږه كقوله تعالى: ولاتكوننّ من المشركين(جواهر) او دا امر دَ دوام لپاره دې، يعنى په توحيد او په ښه اخلاقو دائم اوسيږه لكه چه څنگه دَنبوت نه قبل وې.

﴿وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ﴾ پنځم حكم دې، چې هغه ممانعت دې دَ بدلې په نيت َچاسره احسان كولو نه،يعنى په دې نيت دَچاسره احسان مه كوه چه تاسره به زيات احسان اوكړى،دانهى حضور ﷺ دپاره خاص ده، عاموخلقودپاره جواز شته چه پدغه نيت دَ چا سره احسان اوكړى،

مگر بیا هم مذموم دې . او یا ئې مطلب دا دې چې چا سره څه احسان اوکړې .نو خپل احسان او خیګړه بیا ډیره او لویه مه ګڼره . څکه چې دیکښې یو طرف ته عجب دې او طرف ته بخل ‹‹تستکثر›› جمله حال واقع ده دَ ضمیر مستتر دَ ‹‹لاتمنن›› نه.

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾شپږم حکم دې چې هغه حکم دصبر دې او تسلی ده نبي پاکﷺته،چه دَمشرکانوپه اذیتونو صبرکوه، یا په اداء دَ فرائضو او دَ تبلیغ په وجه چه کوم تکلیفونه تاته رسی په هغې صبرکوه.

فَإِذَا	نُقِرَ	فِي	النَّاقُورِ	﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ	يَوْمَئِذٍ	يَوْمٌ	عَسِيرٌ	﴿٩﴾
پس کله	چې	پوکړې شی	په شپیلئ	کښ نو دغه	ورځ	به	سخته ورځ	وی
			عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾					
			په کافرانو نه به وی آسانه					

﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ﴾ داتخويف اخروي دې، ناقور به وزن فاعول شپیلئ ته وائی. یعنی چه کله په شپیلئ کښ پوکړیشی،قیامت قائم شی نوداورځ به په کافرانوباندی ډیرسخته وی، څه قسمه آسانی به ورته نوی ﴿فَذَٰلِكَ﴾یعنی داورځ دَشپیلئ پوکلو،مرادورنه نفخ ثانی ده.

﴿فَذَٰلِكَ﴾ مبتداء ده او﴿يَوْمَئِذٍ﴾ورنه بدل دې، ﴿يَوْمٌ عَسِيرٌ﴾خبردې،یعنی داورځ دَشپیلئ وهلوورځ سخته ده.﴿عَلَى الْكَافِرِينَ﴾متعلق دې دَ﴿عَسِيرٌ﴾سره او﴿غَيْرُ يَسِيرٍ﴾تاکیددې، دینه معلومیږی چه په مؤمنانوبه داورځ سخته نه وی.‹روح المعانی›.

ذَرْنِي	وَمَنْ	خَلَقْتُ	وَحِيدًا ﴿١١﴾	وَجَعَلْتُ	لَهُ	مَالًا	مَمْدُودًا ﴿١٢﴾	وَبَنِينَ
پریږده ماواوهغه	چه	پیداکړې می	دې یواځې،اوګرځولې می	دې	ده	لره	مال	ډیراوځامن
شُهُودًا ﴿١٣﴾	وَمَهَّدْتُ	لَهُ	تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾	ثُمَّ	يَطْمَعُ	أَنْ	أَزِيدَ	﴿١٥﴾
حاضروړسره	په هرځائ کښ،اوفراخي می	ورکړیده	ده ته بنه فراخي،بیاطمع	کوی	داچه نورزیات	به	ورکړمه	

كَلَّا ۖ إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾

هرگزداسی نده،بې شکه دې دآياتونوزمونږسره عنادکونکي دې.زرده چه اوبه ئې خيژوم په صعودغرباندې

﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾ دا زجر دې اومتعلق دې ولربک فاصبر سره.مفسرين فرمائي چې داآيتونه دَ وليد بن مغيره په باره کښې نازل شوی دی، چې کله ئې قرآن واوريدلو اوترينه متاثره شو،نو يوڅو تعريفی کلمات ئې دَقرآن په باره کښې اوئيل.خلقو مشهوره کړه چې وليد مسلمان شو،قريش مکه پريشانه شولو ، چې کچرته دې واقعی مسلمان شو ، نو ټول خلق به بيا مسلمانان شی،ابوجهل ورپسې لاړو چې خلق ستاپه باره کښې داسې وائی.لهذااوس ته څه داسې خبره اوکړه چې هغې سره دَقرآن مذمت اوشی، او خلقو ته هم پته اولگی چې ته مسلمان شوې نه ئې،نوده ورته اوئيل چې صبرکوه څه سوچ کوم چې څه اووايم. دَسوچ وفکر نه بعد ئې دااوئيل چې محمد نه مجنون دې، نه کاهن دې، نه شاعر دې. بلکه نعوذبالله ساحر دې، او دې سحر نقل کوی اوخلقو په مينځ کښې تفريق راولی.نو الله ﷻ به طور د زجر دا آيتونه نازل کړو،چې ماپه ده څومره احسانات کړی دی،اودې دهغې څه بدله ورکوی.

﴿وَحِيدًا﴾دا(١)حال دې دَمفعول به محذوف نه اې:خلقته وحيدا . او ديکښې تهکم دې په وليد بن مغيره باندې،وليد بن مغيره په مال دولت،اولاد اوحسن زانی اوداسې نور اوصافو داجتماع دَ وجهی نه په عربو کښې په وحيد باندې مشهور وو.څکه چې دې دې صفاتو کښې دې يکتا وو ، بل څوک ورسره برابرنه وو، نو الله ﷻ ورته دې آيت کښې فرمائي چې دې خپل دې حالت مغروره کړيدې،اودهوکه کښې ئې اچولې دې، ده ته خپل حالت ياد نه دې چې دې مونږ تن تنها او خړ لغړ پيدا کړې وو،او يا(٢)حال دې دَمفعول دَ﴿ذَرْنِي﴾نه،ای ذرنی وحدی معه.يعنی ماورته يواځې پريده، څه به ورنه ستا انتقام واخلم، يا(٣)حال دې دَفاعل دَ﴿خَلَقْتُ﴾نه ای خلقته وحدی لم يشرکنی فی خلقه احد،يعنی تنهاماپيداکړې دې،څه به ئې تنهاهلاکوم ، دَده په هلاکت کښې مې بل چاته احتياج نشته.

﴿وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا﴾ای کثيرا،داپه په وليد باندې نعمتونو اواحساناتو تذکره ده او اول انعام اواحسان دې، ،يعنی ډيرمال مې ورته ورکړو.ابن عباس رضی الله عنه وائی چه مکی نه تر

طائف پورې دَده باغونه، څاروی، غلامان وو. بعض وائی دده په طائف کښ داسی باغ وو چه په ژمی او گرمئ دواړو موسمونو کښ به ئی میوه کوله. نورنقدی هم ورسره دیرزیات وو

﴿وَبَنِينَ شُهُودًا﴾ دویم انعام دي چې نارینه اولاد می ورکړی دې چې هروخت ده سره وی، (۱) د «شهودا» مطلب دادې چې هروخت ده سره حاضر وی، تجارت یا کاروبار دپاره ترینه بل چرته سفر نه کوی، دینه معلومه شوه چې اولاد ته په وطن کښ درزق اسباب مهیاکیدل دالله ﷻ غټ احسان دې. (۲) یاد «شهودا» مطلب دادې چې داذی وجاهت دې، چې دشان وشوکت په وجه هر محفل اومجلس کښ دوئ حاضروی (۳) یامطلب دادې چې گواهی اوخبرې اعتبار به ئی کیدلو.

﴿وَمَهَّدتُّ لَهُ تَمْهِيدًا﴾ دریم انعام دې، یعنی دنیوئی جاه او وقارکښ ورته ښه فراخی ورکړې وه، قریش به هرمشکل کارکښ ده ته ورتلل، ریحانة القریش به ورته وئیل کیدل.

﴿ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ﴾ یعنی د دومره ناشکری اود عناد باوجود دا امید هم لری چه ماته به په مال اولادکښ نورهم زیاتوالې کیږی، ده به وئیل کچرته محمد ﷺ پخپل بیان کښ صادق وی، نوخمایقین دې چه دجنت نعمتونه به هم ماته میلاویږی.

﴿كَلَّا﴾ ردع اوزجردې دده دطمع ﴿إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا﴾ تعلیل دې دماقبل، یعنی دې د دلائلو د توحید اودقرآن دآیاتونو نه معانداوانکارکونکې دې، پدی وجه دده په مال اولادکښ به نورزیاتوالې نه کیږی، روایت دې چه ددی آیاتونو دنزول نه ورستو دده په مال اولادکښ پرله پسی نقصان راتلو، تردې چه ذلیله مړشو.

﴿سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا﴾ داجمله معترضه ده په مابین د« انه كان لآياتنا عنيدا» او« انه فكر و قدر» کښ، او دیکښ د ولید ذلت اورسوائی طرف ته اشاره ده. یعنی اضافه به ورله نه کوم بلکه رسوا کوم به ئی، او ارهاق ستړې کولو اومجبوره کولوته وائی، صعودا د غر پیچمې ته وائی، چې ختل پرې مشکل وی، او دا کنایه ده د رسوائی او دسخت عذاب نه، یا صعود په جهنم کښ یوغردې، په یوروایت کښ دی چه داد اُورغردې چه کافربه وربانذی اویا (۷۰) کاله پورې خیژی، اوبیابه اویاکاله کښ ورنه لاندی راغورځولې کیږی، همیشه به ئې دغه سزا وی.

اِنَّهٗ	فَكَّرَ	وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾	فَقُتِلَ	كَيْفَ	قَدَّرَ ﴿١٩﴾	ثُمَّ	قُتِلَ	

بې شکه ده فکراوکړواواندازه ئې وکړه،پس هلاک دې شي دې څنګه اندازه ئې وکړه،بیادی هلاک شي

كَيْفَ	قَدَّرَ ﴿٢٠﴾	ثُمَّ	نَظَرَ ﴿٢١﴾	ثُمَّ	عَبَسَ	وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾	ثُمَّ	اَدْبَرَ

څنګه اندازه ئې اوکړه،بیائې فکراوکړو،بیائې مخ تریوکړو،اوتندي ئې ګونجې کړو،بیائې شاکړه

وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ يُّؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ اِنْ هٰذَآ اِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

اوتکبرئې اوکړوپس وې وئیل ندې داقرآن مګرسحردې چه نقل کولې شي،ندی داقرآن مګرقول دانسان دې

سَاُصْلِيْهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِيْ وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾

زرده چه داخل به ئې کړودوزخ ته اوتاته څه پته ده چه څه دې سقر،نه به ئې پریګدې ژوندې،او نه به ئې پریګدې مړ.

لَوَّاحَةٌ	لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾	عَلَيْهَا	تِسْعَةَ	عَشَرَ ﴿٣٠﴾
سیزونکې دې	دڅرمنې،مقرردی	په هغې باندې	نولس(۱۹)	فرښتې

﴿اِنَّهٗ فَكَّرَ وَقَدَّرَ﴾دیکښې تفصیل دې دعناد د ولید،چې دهغې ذکر په ﴿عَنِيْدًا﴾ کښې اجمالا اوشو، چې کله ورته ابوجهل راغې، او ده ته ئې اوئیل چې قرآن په باره کښې څه مذمتی کلمات اوایه، چې قوم ته پته اولګی چې تاآیمان نه دې راوړې. نو دې په سوچ کښې شو چې قرآن په باره کښې څه اوایم،خان سره ئې مختلف اندازې لګول شروع کړې،﴿ اِنَّهٗ فَكَّرَ﴾یعنی سوچ ئې شروع کرو چې دقرآن په باره کښې څه اوایم،﴿قَدَّرَ﴾یعنی مختلفې اندازې ئې خان سره اولګولې چې قرآن ته دمجنون کلام اوایم،د کاهن کلام اوایم،که دشاعر شعری مجموعه ورته اوایم، اوکه سحر ورته اوایم،﴿فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ﴾داتعجب دې چې دې دی هلاک شي دقرآن په باره کښې دې داڅنګه اندازې لګوی،یاداتهکم دې چې څومره بهادر دې چې قرآن په باره کښې داسې خیالات لری.﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ﴾داد ماقبل تاکید دې.

﴿ثُمَّ نَظَرَ﴾ يعنى لگ ساعت ئې بيا سوچ اوفکر اوکړوچې څه اووايم ﴿ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ﴾ يعنى ډير سوچ وفکر نه بعد ورته هم څه دَاعتراض اوطعن ځائ ميلاؤ نشو، نو ډير بوج نه ئې تندې تريو کړو، اومخ ئې تورشو، "عبس" تندى تريوالى ته وائې. "بسر" هم دَ تندې تريوالى ته وائې، خودې کښې مبالغه ده چې ډير تريووالى نه ورسره مخ هم تور شى. اوياد «ثم نظر» مطلب دا دې چې خلقو ته ئې اوکتل اوتندې ئې تريو کړو، او دا تاثر ئې ورکړو چې څمادَقرآن نه ډير نفرت دې. اويائې مطلب دادې چې نبى ﷺ ئې ته اوکتل اودَنفرت په وجه ئې تندې تريو کړو.

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ﴾ يعنى ډير سوچ اوفکر نه بعد چې هم ده په قرآن کښې څه نقص يا طعن اونه مندلو، نوپکاروه چې حق ئې قبول کړې وې. اوايمان ئې راوړې وې خوده اعراض اوتکبر اوکړو، اودائې اوئيل چې قرآن سحر دې.

﴿إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ﴾ اى يُروىٰ ويُنقل، يعنى دَبابل وغيره ساحرانونه نقل شويدې، يا دا چه غوره اوراجح دې په نوروسحرونوباندې.

﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾ تخويف اخروى دې اودآخرت سزابيان دې. "سقر" دَجهنم دَيوى طبقې نوم دې. ﴿لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ﴾ «لا تبقي» مطلب دا دې چې دا جهنم به جهنمي ژوندې نه پريږدي، بلکه هلاک به ئې کړي، او «لاتذر» چې بيا به ئې مړ هم نه پريږدي، بلکه بيا به ژوندې کيږي او عذاب به ورله ورکولې کيږي، کقوله تعالى: ثم لايموتُ فيها و لا يحيىٰ (الاعلى:١٢). او يا د «لا تبقي» مطلب دا دې چې په جهنميانو به هيڅ نه پريږدي، غوښه او څرمن هر څه به ورله او سوزه وي، او «لا تذر» کښې نفي د حالت ده، چې په يو حال به ئې هم نه پريږدي، بلکه عذاب پسې عذاب او هر عذاب به د بل عذاب نه سخت وي، او دا هم کيدې شي چې «لا تبقي» خپلې معروفه معنى کښې نه وي، بلکه د "رحم" په معنې کښې وي، لکه عرب وائي: ابقيت على فلان، اذا ارعيت عليه ورحمته، او چا ته چې بد دعا کوي نو وائي: لا ابقى الله عليک، يعني الله ﷻ دې په تا رحمت او نکړي، (لسان العرب)، نو دې صورت کښې به معنې داسې شي، چې نه به پرې رحم کوي چې څه عذاب ترينه کم کړي، او نه به ئې څه وخت د پاره بې د عذابه

پریږدي ، یعني نه به پکښې تخفیف وي او نه چهټي ﴿لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ﴾ یعنی دکافرانو سکلونه
بدلونکې دي، مخونه اوڅرمنی به ورته تورې کړی،بعضِ وائی لوّاحة پمعنی دمحرقة یعني
سوځونکې دي .﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ یعنی(۱۹) فرشتی ورباندی مقرردی

وَمَا جَعَلْنَآ اَصْحٰبَ النَّارِ اِلَّا مَلٰٓئِكَةً ۙ وَّمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ اِلَّا
اوندی ګرځولی مونږه خاوندان(مؤکلین)دجهنم داورمګرملائکی اونه دي ګرځولي مونږشماردهغوئ مګر
فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۙ لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَيَزْدَادَ
امتحان دپاره دکافرانو،چه یقین راشي داهل کتابو(یهودنصاری)اوزیات کړی
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِيْمَانًا وَّلَا يَرْتَابَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ۙ
مؤمنانولره ایمان اوشک اونکړی هغه کسان چه ورکړې شویدي هغوئ ته کتاب(اهل کتاب)اومؤمنان
وَلِيَقُوْلَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْكٰفِرُوْنَ مَاذَآ اَرَادَ
اوچه اووائی هغه کسان چه په زړونودهغوکښ مرض دنفاق دي اوکافران چه څه غوارې
اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا ؕ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ
الله جل جلاله پدی سره مثال ورکولو نه . هم داسی ګمراه کوی الله جل جلاله هغه څوک چه خوښه نی شی
وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ ؕ
اولاره ښائی هغه چاته چه نی خوښه شی،اونه دي معلوم هیڅ چاته لښکردرب ستامګرالله تعالی نه
وَمَا هِيَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْبَشَرِ ﴿۳۱﴾
اوندي سقرمګرلپاره دنصیحت دي انسان نه،

﴿ وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ ﴾ کله چې مخکښ آیت "علیها تسعة عشر" نازل شو، نو کفارو
استهزاء شروع کړه،ابوجهل خپل ملګرو ته اوئیل چې تاسو دومره ډیر یئ،دومره هم نشئ

کولې چې لس(۱۰) لس کسان یوه یوه فرشته رااونیسي، ابوالاشد دعرب یو مشهور پهلوان وؤ، هغه ورته اوئیل چې اوولس(۱۷) فرشتی ماته پریګدئ، اودوه(۲) تاسو سنبهالې کړئ، نو الله ﷻ داآیت نازل کړو چې دافرشتې دی انسانان نه دی، چې دوئ ئی مقابله اوکړی، یوې یوې فرشتې روغ کلی اوقومونه هلاک کړی دی، نهه لس(۱۹) خو ډیر غټ شې دې، اوبل داچې د الله ﷻ فرشتې صرف نهه لس نه دی، بلکه بې حسابه دی. خودې عدد ذکر کښ یوڅو حکمتونه وؤ، ﴿إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ دااول حکمت دې چې داعدد د کفارو د پاره ابتلاء او امتحان دې، اوفتنې کښ واقع کیدلو سبب دې، ځکه چې دوئ به دغه اعتراضونه کوی چې نولس ولې دی، دې نه زیات اوکم ولې نه دی؟ مونږ دومره ډیر یو، دا لګ تعداد به مونږ له څنګه عذاب راکړی؟

﴿لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾ دویم حکمت بیان دې چې اهل کتابو یقین راشی چې داواقعی دالله ﷻ کتاب دې ځکه چې سابقه کتب سماویه کښ هم ددې عدد ذکروؤ ،

﴿وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا﴾ دریم حکمت بیان دې چې اهل ایمان ،ایمان کښ زیادتی راشی کیفاً هم، او دا داسې چې اهل کتاب ئې تصدیق اوکړې ، نو دې سره به مسلمانانو ته مزید طمانیت میلاو شې، اوکماً هم، چې ایمانیاتو کښې یو زیات شو ، چې هغې په تصدیق سره ایمان کښې اضافه اوشې.

﴿وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ﴾ څلورم حکمت دې چې د یقین اثبات نه بعد دریب اوتردد نفی ده،

﴿وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ﴾ پنځم حکمت دې چې منافقینو اودزړه بیمارانو اضطراب او تردد کښ مزیده اضافه اوشی، "مرض" نه مرض دنفاق مراددې، اوداپیشن ګوئی ده، ځکه چې داسورت مکې دې، او مکې کښ منافقین نه وؤ. «بهذا» کښې اشاره ده عدد د فرشتو ته ، او اسم اشاره قریب راوړلو کښې د عدد قلت طرف ته اشاره ده ، «مثلاً» یا په معنې دا "مثال" سره دې ، یعنې دوئ استهزا کوې چې مثال بیانولو نه الله ﷻ څه غوارې ؟آیا مونږ یرول غوارې ؟ نو څنګه به نولس کسان د دومره لوئې ډلې مقابله اوکړې!! خو دا د دوئ جهالت او غباوت دې، ځکه چې غلبې دار ومدار په کثرت نه وې بلکه په قدرت وې ، لکه لس ماشومان په یو

سړي غالبه نشي راتلې او دا خو بيا فرشتې دي، يا ((مثلا))بمعني د عجيب و غريب څيز دي. چې داسې قابل تعجب تعداد بيانولو نه الله ﷻ څه غواړي، (نظم الدرر)

﴿ كَذٰلِكَ﴾مشار اليه ماقبل اضلال اوهدايت دي،يعنی څنګه چه الله ﷻ دغه کافران ګمراه کړل اومؤمنانوته ئې هدايت ورکړو، نو دغه شان الله ﷻ چاته چه خوښه شی ګمراه کوی ئې اوچاته چه ئې خوښه شی هدايت ورته کوی.

﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ﴾دارددې دَاستهزاءدکافرانو ﴿وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ﴾ ضمير راجع دې سقرته،يعنی دادَانسان دَنصيحت دپاره دي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ۝ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ۝ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ۝
هرګزداسی نده،قسم دې په سپوږمۍ اوپه شپې کله چه په شاشي(لاړه شي)اوپه سهارباندی کله چه روښانه شي.
إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ۝ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ۝ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ
بې شکه داقيامت خامخايودلويوڅيزونونه دې،يرونکې دَانسان دې،هغه انسان لره چه غواړی دَستاسونه
أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ۝
داچې وړاندې شي خيرته ياورنه ورستوشي،

﴿ كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴾ددې آيتونو دوه تفسيره شويدی:(١)حضرت حسين علی رحمه الله فرمائی چې داتسلی ده مسلمانانو ته ،دَکفارو په استهزاباندې،((کلا))په معنی دَ"حقاً" سره تاکيددې دَ ما بعد قسمونو دَ پاره،جواب دَقسم محذوف دې،چې "لترکبن طبقاعن طبق"دې، او قسم او جواب قسم کښې مناسبت دادې چې لکه څنګه په سپوږمۍ باندې په مياشت کښې مختلف احوال راځی،شپې کښې مختلف حالات وی ،شپې ابتداء وې ،بياتکه توره شی بيا ورو ورو ختميږی،آخر رڼړ سهر راوخيژی، نو دغه شان تاسو باندې به هم مختلف حالات راځی، او مختلف دَ ازمائش او امتحان مراحلو نه تيريدلونه پس به موکاميابۍ اوکامرانی سهر روښانه راخيژی، دې تفسير مطابق ((انها لاحدی الکبر)) جمله مستانفه ده ،(جواهر القرآن)

(۲) دویم تفسیر دَجمهور علماؤدي، چې دا کفاروته زجر دې په استهزا اوانکار باندې، دَ سقر نه، چې سقر نه انکار مه کوئ، لکه څنګه چې سپوګمئ ،شپه اوسهر حقیقت دې، دغه شان دا هم حقیقت دې، او دَ لویو عذابونو نه دې، دې تفسیر مطابق «کلا» ردع دَپاره دې او «انها لاحدی الکبر» جواب قسم دې. قسم او جواب قسم کښې مناسبت داسې بیان شوې دې چې لکه څنګه چې په سپوګمئ مختلف احوال راځی، ابتداء کښې هلال وی، بیا بدرکامل شی، بیا ورو ورو ، وړه کیږی، حتی چې آخر کښې بالکل ختمه شی، نو دغه شان دادنیا هم ده ختمه به شی ، قیامت به راشی، اوتاسو به عذاب وینئ، اوتاسو چې نن دامستبعد ګڼرئ، اوپه حقیقت ئې نه رسئ نو داپه دې وجه چې تاسو دَدنیا په تیاره کښې پراته ئې. کله چې داپه انتهاء شی او قیامت ظهور اوشی (نوڅنګه چې شپه په ختمیدو اوسهرپه روښانه کیدوسره سرې دَډیر هغه څیزونه مشاهده اوکړې چې هغه دَشپې په څادر کښې پټ وی) نودغه شان داهر څه به تاسو مشاهده کښې راشی اویقین به پرې اوکړئ (بیان القرآن)

﴿ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴾ انها کښې ضمیر سقر ته راجع دې، الکبر جمع دَ کبری ده، یعنی دا جهنم خامخا یو دَ لویو ځایونو نه دې اولویوحادثوکښې لویه حادثه ده. ﴿نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ﴾ تذیراً یا تمیز دې دَ ﴿ لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴾ مصدردې پمعنی دَ انذار یعنی په اعتبار دَ تخویف او انذار جهنم په سختوځایونوکښې یودې، یاحال دې دَضمیردَ انها نه پمعنی دَ منذرة یعنی حال داچه دې خلقولره یره ونکې دې ﴿لِمَن شَاءَ مِنكُمْ ﴾ بدل دې دَ ﴿لِّلْبَشَرِ﴾ نه، یعنی جهنم یرونکې دې هغه چا لره چه هغه غواړی چه مخکښې شی خیرته یا ورنه ورستو شی، یا ان يتقدم الی النار او یتاخر عنها یاداچه ایمان ته مخکی شی، یعنی ایمان راوړی او ﴿أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴾ یعنی کفر اوکړی، کقوله تعالی: فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر (کهف:۲۹).

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّاتٍ
هرنفس به په خپل عمل کښې ګانړه «ګرفتاره» وی لیکن خاوندان دښی لاس په جنتونوکښې به وی،

يَتَسَآءَلُوْنَ ۙ	عَنِ الْمُجْرِمِيْنَ ۙ	مَا	سَلَكَكُمْ	فِيْ	سَقَرَ ۞	قَالُوْا		
تپوس به کوی، دَمجرمانونه	چه څه خيزداخل کړئ	تاسو په	دوزخ کښ،	اوبه	وائی	هغوئ		
لَمْ	نَكُ	مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ۙ	وَلَمْ	نَكُ	نُطْعِمُ	الْمِسْكِيْنَ ۞	وَكُنَّا	
چه نه	وؤمونږدَمونځ	کونکوندااونه	وؤمونږچه	طعام	مووركړي وي	مسكينانوته،	اووؤمونږ	
نَخُوْضُ	مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ۙ	وَكُنَّا	نُكَذِّبُ	بِيَوْمِ	الدِّيْنِ ۙ	حَتّٰى		
استهزاءموکوله «دين پورې»	دَاستهزاءکونکوسره،	اووؤمونږتکذيب	موکولوپه	ورځ	دَقيامت،	تردې چه		
اَتٰىنَا	الْيَقِيْنُ ۞	فَمَا	تَنْفَعُهُمْ	شَفَاعَةُ	الشّٰفِعِيْنَ ۞			
راغې مونږته مرګ	پس	نفع به ونه	رسوی دوئ ته	شفاعت	دَشفاعت کونکو			

﴿ كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ ﴾دیکښ دَ سابقه اختیار "لمن شاء" انجام بیانیږی،چې قیامت کښ به هر سری ته دخپل عمل جزا میلاویږی، که بد وی ، نو ټهکانه ئی جهنم ده، او که نیک وی نوټهکانه ئی جنت ده.

﴿اِلَّآ اَصْحٰبَ الْيَمِيْنِ ﴾دابشارت دې، یعنی هغه خلق چه اعمال نامی ورته په خی لاس کښ میلاؤشی، هغوئ به په جنتونوکښ وی﴿يَتَسَآءَلُوْنَ﴾باب تفاعل دَمجردپمعنی یعنی پمعنی دَ "یسئلون" دې، یعنی دَمجرمانونه به دَهغوئ دَاحوالو باره کښ، تپوس کوی چه تاسو دَ کومو بد عملونو په وجه جهنم ته لاړئي

﴿قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴾مجرمین به ورته دَخپل عذاب اوسقر ته دَ تللو څلور اسباب بیان کړی، ﴿لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴾ دا اول سبب دې چی مونځ مو نه کولو چې دا دَتقرب الی الله ذریعه ده. ﴿وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ﴾دویم سبب دې، غریبانواومساکینو ته مو دَ هغوئ حصه نه ورکوله﴿وَكُنَّا نَخُوْضُ ﴾دریم سبب دې چې اسلام اومسلمانانو په لار کښ خو

رکاوټونه جوړول، هغوئ ته موایذاء رسوله . او ورپورې خو ټوقې مسخرې کولې ﴿وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ﴾ څلورم سبب دې چې انکار د آخرت او قیامت دې

فائده: کفار د شریعت فرعی احکاماتو مخاطب دی او کنه؟ دا یوه اختلافی مسئله ده. احنافو په نیز نه دی، او شوافعو په نیز مخاطب دی، او هغوئ دې آیت او دغه شان نور آیاتونو نه استدلال کوی، خو دې آیتونو نه استدلال صحیح نه دې:

(١) یو خو دې وجهې نه چې داخلور اسباب کنایه دی د عدم ایمان نه، نو عذاب په ایمان نه راوړلو باندې مرتب شو، نه په فروعاتو پریخودلو باندې

(٢) دویم داچې مجموعه د څلورو امورو سبب د عذاب ده او دا خو صریح کفر دې. (التحریر والتنویر)

(٣) دریم داچې سقر کښ دوه څیزونه دی (١) یو نفس عذاب (٢) او بل زیادت د عذاب، نو نفس عذاب د پاره سبب ایمان نه راوړل دی، او زیادت د عذاب د پاره سبب فروع نه منل دی. نو فروعو مخاطب او مکلف نه ګرځیدلو مطلب دادې چې نفس عذاب به دې د وجهې نه نه وی، چونکه د اصولو په ضمن کښ دا هم راځی، نو زیادت د عذاب د پاره په سبب ګرځی (بیان القرآن)

﴿حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلْيَقِينُ﴾ دا غایت ده د مذکو څلور واړو امورو د پاره، او یقین نه مراد مرګ او مقدمات د مرګ دی، یعنی دغه کارونه موکول چې مرګ راباندې راغې.

﴿فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَٰعَةُ ٱلشَّٰفِعِينَ﴾ کلام علی سبیل الفرض دې، یعنی که بالفرض څوک دوئ باره کښ شفاعت او کړی هم نو هم به ورته څه نفع نه ورکوی.

فَمَا لَهُمْ عَنِ ٱلتَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ۞ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ۞
پس څه شویدی دوئ لره چه د نصیحت نه اعراض کونکی دی، لکه دوئ چه خرونه دی تختیدونکی
فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍۭ ۞ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا
چه تختیدلی وی د زمری نه بلکه غواړی هر یو سړې د دوئ نه داچه ورکړې شی ورته پاڼړې

مُنۡتَشِرَةً ۝ كَلَّا ؕ بَلۡ لَّا يَخَافُوۡنَ الۡاٰخِرَةَ ۝ كَلَّاۤ اِنَّهٗ تَذۡكِرَةٌ ۝ فَمَنۡ

كړلاوي، هرګزوربه نكړيشي،بلكه نه ويريږي دوئ دآخرت نه يقيناداقرآن نصيحت دي،پس څوك چه

شَآءَ ذَكَرَهٗ ۝ وَمَا يَذۡكُرُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ هُوَ اَهۡلُ

غواړي نو نصيحت دې واخلي ورنه‌اونه اخلي نصيحت دوئ مګرداچه خوښه شي دالله ﷻ،الله لائق دې

التَّقۡوٰى وَاَهۡلُ الۡمَغۡفِرَةِ ۝

چه يره تري اوكړي‌شي اولائق دمغفرت دي.

﴿فَمَا لَهُمۡ عَنِ التَّذۡكِرَةِ مُعۡرِضِيۡنَ﴾زجردي مشركانوته ، او"فاء" دپاره دتفريع ده، يعنى چې دكفر اوشرك انجام دادي، نو بيا ولې دوئ دنصيحت نه تختي اوقرآن نه داسي اغراض كوي، لكه حماروحشى چه زمرې اووينى!!

﴿فَرَّتۡ مِنۡ قَسۡوَرَةٍ﴾"قسورة"زمري ته وائي ، ياغشي ويشتونكي ته وائي. دكافرانو دقرآن نه اعراض تشبيه دهغه حمار سره وركړى شويده چې زمري او وينى اوتختي، دې تشبيه كښ درې امور ملحوظ ساتلي شوي دي:

(۱)خرسره تشبيه وركولو كښ ددوئ حماقت اوبلادت طرف ته اشاره ده چې دوئ دومره بې وقوفان دى چې خپل نفع اونقصان نه پيژني.

(۲)مراد دلته دحمار نه حمار وحشى دې چې هغه اكثر بلاسبب تيخته كوي،نودغه شان دوئ هم دى چې قرآن نه تختيدل نه دې پكار،اودوئ ترينه تختي.

(۳)"من قسورة"اضافى سره انتهائى تيزى منډې اواعراض طرف ته اشاره ده(بيان القرآن)

﴿بَلۡ يُرِيۡدُ كُلُّ امۡرِئٍ﴾بل دپاره داضراب انتقالي دې، او ديكښ ددوئ عناد اواعراض بله نمونه ذكر كيږي. مشركينو به نبى كريم ﷺ ته وئيل چې مونږ په تا تر هغه پورې ايمان نه راوړو، تر څو چې دالله ﷻ طرف نه زمونږ هر يوكس په نوم خط نه وي راغلې، چې هغې كښ ستا د اتباع حكم وي.

﴿ كَلَّا ﴾زجر دي چې دوئ له داسې مطالبې نه دي كول پكار ﴿بَل لَّا يَخَافُونَ ٱلْأَخِرَةَ﴾
اضراب ابطالی دي چې اصل معامله دَايمان نه راوړلو ايتاء د صحف نه ده ، بلكه خوف
آخرت فقدان دي، چې دوئ سره دآخرت فكراوخوف نشته.

﴿كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذْكِرَةٌ ﴾دلته هم «كلاّ»ردع دي، چې دوئ دَخطوطو مطالبی څه دَپاره كوی.
دَنصيحت اغوستلو لپاره خو قرآن كافی دي، خطونو ته حاجت نشته، څوک چه نصيحت
قبولول غواړی نودَقرآن نه دی نصيحت واخلی،ليكن داهم دَالله ﷻ په توفيق اوخوښه سره
كيږی.

﴿هُوَ أَهْلُ ٱلتَّقْوَىٰ وَأَهْلُ ٱلْمَغْفِرَةِ ﴾يعنی الله ﷻ دَدی لائق دي چه دَعذاب نه ئی يره اوكړې
شی، ايمان پری راوړې شی،اوهغه لائق دي چه ايمان راوړونكواوتوبه ايستونكوته مغفرت
اوكړی.

رکوعاتها (۲)	سورة القيامة مكيّة	آياتها (۴۰)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۵) وحسب النزول (۳۱)

نَزَلَتْ بَعْدَ سُورَةِ الْقَارِعَةِ وَقَبْلَ سُورَةِ الْهُمَزَةِ

ربط: ماقبل سورتونو کښې مسئله دَتوحيد وه، اوس دې سورة نه ترسورة الاعلى پورې مسئله دَثبوت دَقيامت ذکرکيږي هريوسورة کښې على سبيل الترقى، ځکه چه مشرکان لکه څنګه دَتوحيدنه منکروؤدغه شان دَقيامت نه هم منکروؤ، اوچونکه توحيد اصل الاصول دې نودَتوحيد ذکربه ورسره هم کيږي يوسورة کښې به توحيد ذکروی بل کښې به نه وی.

خلاصه: آيت ۱. ۲ کښې پورې ثبوت قيامت باندې دوه مشاهدې پيش کيږي.

آيت ۳ نه تر ۶ پورې، زجر اودعوه دسورت ده.

آيت ۷ نه تر ۱۵ پورې تخويف اخروی دې.

آيت ۱۶ نه تر ۱۹ پورې جمله معترضه ده لپاره دَحفاظت قرآن.

آيت ۲۰ او ۲۱ کښې دَماقبل تخويف تتمه ده.

آيت ۲۲، ۲۳ کښې بشارت اخروی دې.

آيت ۲۴ نه ترآخر پورې درې زجرونه ذکر کيږي.

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۝ وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۝ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ
قسم دې وی خماپه ورځ دَقيامت اوقسم دې وی خماپه نفس ملامته کونکې باندې، آياګمان کوی انسان داچه
أَلَّنْ نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ۝ بَلٰى قٰدِرِيْنَ عَلٰٓى أَنْ نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ ۝
چرې به مونږ جمع نکړو هډوکې دَده. خامخابه ئې جمع کوؤ، حال داچه قادريومونږيدې چه برابرکړوبندونه دګوتودَده
بَلْ يُرِيْدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۝ يَسْئَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ۝
بلکه اراده لرې انسان دَدې چه تکذيب اوکړی دَهغه څه چه دَده مخې ته دې، تپوس کوی چه کله به وی ورځ دَقيامت

﴿ لَآ أُقۡسِمُ بِيَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ ﴾دادوه شاهده پیش کیږی په قیامت باندې.(۱) اول شاهد خپله قیامت دې ،یعنی داقیامت خپله د خپل حقیقت ګواهی ورکوی. آفتاب آمد دلیل آفتاب. د قیامت خومره احوال او اهوال بیان شوی دی دا ټول د دې ګواهی ورکوی چې قیامت شته دې.
(۲) دویم شاهد نفس لوامه دې، یعنی کله چې هم انسان د دې نه انکار کوی، نو د هغه ضمیر او نفس دې په انکار باندې ملامته کوی.

﴿ وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ﴾داهغه نفس دې چې انسان په خلاف شرع او ناجائز باندې ملامته کوی، نفس درې قسمه دی (۱) نفس مطمئنه (۲) لوامه (۳) اماره ،نو په دې قسم سره قسم خوړلو نه معلومیږی چې د دې عندالله لوئ قدر دی، د نفس اقسامو تفصیلات دیارلسمی سپاری ابتدا کښې تیر دی، او جواب د قسم محذوف دې چې هغه لَتُبۡعَثُنَّ دې.

﴿أَيَحۡسَبُ ٱلۡإِنسَٰنُ ﴾دا زجر دې منکرینو د قیامت ته، دلیل دې د جواب قسم. او دعوه د سورت ده . ﴿ٱلۡإِنسَٰنُ﴾نه مراد کافر او منکر د قیامت دې، چې آیا د ده ګمان دادې چې مونږ د ده هډوکی رایوځی کولې نشو.

﴿بَلَىٰ قَٰدِرِينَ عَلَىٰٓ ﴾دا ابطال دې د دوئ ګمان، چه دوئ باکل غلطه خبره کوی ،قیامت به خامخا راځی، باقی دا خبره چې زمونږ هډوکی به څنګه رایوځی کولې شی نو دا الله ﷻ ته څه ګرانه ده، الله ﷻ خو د دوئ د ګوتو څوکو او بندونو په دوباره جوړولو باندې هم قادر دې.
(قٰدرین) حال دې د تجمع فعل محذوف د پاره، اي نجمع قادرين. ﴿نُّسَوِّيَ﴾ "تسوية" تخليق په احسن او مضبوط اندازسره "اتمام" ته رسولو ته وائی، ﴿بَنَانَهُۥ﴾ "بنان" د ګوتو څوکو ته وائی او دلته ترینه مراد یا پوره جسم دې څکه چې دا د جسم انسانی اطرافو (خپې لاسونو) انتها ده، نو چې کله چې د دې تخلیق اوشی نو جسم تخلیق ورسره انتهاء ته اورسی، یا "بنان" نه مراد حقیقتاً د ګوتو څوکې دی، او مقصد دادې چې ستاسو وجود خوغټ او ښکاره شې دې، داخو آسان کار دې الله ﷻ خو ستاسو د ګوتو څوکې هم دوباره پیدا کولو باندې قادر دې، حالانکه (۱) دا خویو د جسم مرکزی حصه نه ده (۲) بل ورکې غوندې جزدې (۳) بیا د ګوتو یو یو بند کښې ګنې شمیر ورې ورې لکیری دی هغه هم جوړول دی (۴) او بیا د هر سړی د ګوتو لکیری د بل نه جدا هم دی.

﴿بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ﴾ اضراب دې او ترقی ده. دماقبل نه چې صرف دا گمان نه دې بلکه ده خو دَقیامت او راتلونکی حالاتو تکذیب خه کلکه اراده کړی ده ﴿لِيَفْجُرَ﴾ ای لیکفر ویکذب ﴿أَمَامَهُ﴾ ضمیر راجع دې انسان مکذب ته. ای ماامامه. یعنی چه کوم حالات ده ته مخی ته راروان دی چه قبر دې، بعث بعد الموت دې په هغی دې کفر کوی.

﴿يَسْئَلُ أَيَّانَ﴾ داد فجور تفصیل دې یعنی بطور استهزاء تپوس کوی چه قیامت به کله راځی

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ (٧) وَخَسَفَ الْقَمَرُ (٨) وَجُمِعَ الشَّمْسُ
پس کله چه اوبریخي نظر اوتوره شی سپوږمۍ اوجمع کړې شی نور
وَالْقَمَرُ (٩) يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ (١٠) كَلَّا لَا وَزَرَ (١١) إِلَىٰ رَبِّكَ
اوسپوږمۍ وائی به انسان پدغه ورځ چه چرته دې ځائ دَتیختی هرگزداسی نده نشته دې ځائ دَخلاصۍ په طرف دَرب ستا
يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ (١٢) يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ (١٣)
پدغه ورځ ځائ دَقرارئ دې خبربه کړې شی انسان پدغه ورځ په هغه عملونو چه ئی مخکښې لیږلي ذي او وروستو ئي پريخې دي
بَلِ الْإِنسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ (١٤) وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ (١٥)
بلکه انسان به پخپل ځان ښه لیدونکې وی گواهی کونکې به وی اگرکه پیش به کړی ډیرعذرونه خپل

﴿فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ﴾ داتخویف اخروی دې اوجواب دې دَالله ﷻ طرف نه، اوجواب کښې ورته دَ قیامت اهوال بیانیږی، چې نن خودوئ استهزاء کوی قیامت پورې، خوچې کله دوئ اهوال اوگوری نو بیا به دَ تیختې ځائ تلاش کوی اوتختې دې به نشی، برق البصر ته مراد دَسخت خوف اوهیبت ناک منظر نه سترگو بریخیدل دی.

﴿وَخَسَفَ الْقَمَرُ﴾ دویم هولناکی بیانیږی، چې سپوگمۍ نه به الله ﷻ نور اورنړا سلب کړی. 'خسف' نه دلته مراد بې نوره کول دی، معروفه معنی تندرنیول نه دی.

﴿ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ﴾دريم هولناک حالت بيان دي يعنى كله چې نوراو سپوږمۍ جمع کړى شى، (۱) نوراودَسپوږمۍ جمع نه مراديا دادي چې دواړه يوبل سره ټکراوخوري او کائنات نظام درهم برهم شى،(۲) ياداچې دواړه الله ﷻ دمغرب نه طلوع کړى.(۳)يادادواړه الله ﷻ بې نوره کړى الى غير ذلک من الاقوال.

﴿ يَقُولُ ٱلْإِنسَـٰنُ يَوْمَئِذٍ ﴾اى يوم اذ تقع هذه الامور(روح)يعنى كومه ورځ چه دا امور واقع شى،چه هغه ورځ دقيامت ده،﴿كَلَّا﴾ردع دي،چه دَفرارلاره بالكل نشته﴿ لَا وَزَرَ ﴾وزر پناه گاه ته وائى يعنى هيڅ پناه گاه نشته.﴿إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ﴾يعنى تختيدل تختيدل نشته نن ورځ صرف دَالله ﷻ په حضور اودرباز کښ حاضرى اودَخپلو سزاوجزا دَپاره استقراردي.

﴿ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴾(۱) قدّم نه مراد فعلَ دي،يعنى كوم عمل ئى چه کړې وى كه خيروى او كه شر، نو په خير به ورته ثواب وركولې كيږى،په شربه ورته عذاب، او دَ﴿وَأَخَّرَ ﴾ معنى ترک ده،يعنى ترک خيرئى کړې وى كه ترکِ شر،نوپه اول به ورته عذاب وركولې كيږى اوپه دويم به ورته ثواب.

(۲)يا﴿ قَدَّمَ﴾نه مرادهغه عمل دي چه پخپله ئى کړې وى كه نيک وى كه بد ، اودَ﴿ وَأَخَّرَ ﴾ نه مرادهغه عمل دي چه دې ئى ذريعه جوړه شوى وى نيک وى كه بد .لكه په حديث كښ دي: مَن سنّ فى الأسلام سنّةً حسنةً كانَ له اجرهاواجرمن عمل بهابعده من غيران ينقصَ من اجورهم شئ، و مَن سنّ فى الاسلام سنةً سيئةً كان عليه وزرهاووزرُمن عمل بهابعدهُ،من غيران ينقصَ من اوزارهم شئ(مسلم وغيره).

(۳)يادَ﴿قَدَّمَ ﴾نه مرادهغه مال دي چې خپل ژوندکښ ئى صدقه کړې وى او﴿وَأَخَّرَ ﴾نه مراد هغه مال دي وارث ته ئى پريښى وى،يا ئى وقف کړې وى.

﴿ بَلِ ٱلْإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ﴾ماقبل نه ترقی ده.چه انسان دعمل نه خبره ول خوصرف د اعزاز یا توهین لپاره وي، ورنه هرانسان پخپلو عملونو به پخپله گواه او بنه خبر به وی.اگرچه خان باندی به بیا ډیرې پردی اچوی،عذرونه به پیش کوی.لکه کافران به وانی واللہ ربّنا ما کنّا مشرکین ﴿بَصِيرَةٌ ﴾په معنی دَ بینة او واضحة سره دي،اوصفت دي دَموصوف محذوف دَ پاره، ای حجة بینة او «علی نفسه» جار مجرور "بصیرة" سره متعلق دی. او دا خبر دې دَ "الانسان" د پاره ﴿ مَعَاذِيرَهُۥ﴾جمع دَ"معذرة" پمعنی دَعذر

لَا تُحَرِّكْ	بِهِۦ	لِسَانَكَ	لِتَعْجَلَ	بِهِۦٓ ⑯	إِنَّ	عَلَيْنَا	جَمْعَهُۥ
مه خوزوه ته پدی قرآن ژبه خپله چه ته جلتی اوکړی په دی بې شکه زمونږپه ذمه دی جمع کول ئی په سینه ستا کښې							
وَقُرْءَانَهُۥ ⑰	فَإِذَا	قَرَأْنَٰهُ	فَٱتَّبِعْ	قُرْءَانَهُۥ ⑱			
اولوستل ئی په ژبه ستا،پس کله چه مونږاولولوقرآن په لسان جبرئیل نوته اتباع کوه دَهغه دلوستلو،							
ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ⑲							
بیازمونږپه ذمه دی بیان دَمعانیوُدَدی قرآن							

﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ ﴾ داجمله معترضه ده،پدیکښې دَقرآن مجید دَحفاظت بیان دې،په بخاری وغیره کښې دَحضرت ابن عباسؓ نه روایت دې چه ابتداء کښې به کله حضورﷺ باندی وحی نازلیده، نوحضورﷺ به اوریدله هم، اوورسره به ئي په خولې وئیله هم، دَ دې خوف نه چه هیره رانه نشی، نو دا امرمشکل وؤ، نوالله ﷻ داآیاتونه نازل کړل، چه داخوف مه کوه چه قرآن به رانه هیر شی، ضائع به شی، دا زمونږ ذمه واری ده چه مونږ به ئی ستاپه سینه کښې محفوظه کوؤ، نو دَ وحی ختمیدلو نه مخکښې ئی مه وایه،کقوله تعالیٰ: ولاتعجل بالقرآن من قبل ان یُقضیٰ الیک وحیهُ. (طه).

﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ ﴾ یعنی دَدې قرآن جمع کول اومحفوظه کول ستاپه سینې کښې زمونږ ذمه واریَ ده،﴿وَقُرْءَانَهُۥ﴾قرآن دلته مصدردې پمعنی دَقراءة،یعنی ستاپه ژبه باندی لوستل هم

زمونږ ذمه واری ده، داسی به ئی درته اسان کړوچه کله هم ستاخوښنه وی قرأت بې کولې شی ﴿فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ﴾ یعنی چه کله په لسان دجبرئیل زمونږوحی تمامه شی نوبیائی لوله په ذهن کښې به دی راسخه شی، بعض وائی دَاتباع نه مراددَاوامراونواهی ؤاتباع ده.

﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ﴾ یعنی دَقرآن دَمشکلومقاماتوتشریح، دَاحکاماتو وضاحت، داهم زمونږذمه واری ده، که تاته دَیوآیت په معنی اومطلب ځان پوهول مشکل وی، نوسوال کولو کښې جلدی مه کوه، مونږ به ئې درته بیان کوؤ، گویاچه حضور ﷺ ته په حفظ اوپه مطلب باندی پوهیدلو دواړوکښې عجلت وؤ. دینه معلومه شوه چه حدیث دَحضور ﷺ هم دَالله ﷻ دَطرفه الهام دې، پدی وجه دَقرآن په شان ئې منل ضروری دی.

دَدې اياتونو دَ ماقبل سره ربط باره کښې دَ مفسرينو ډير اقوال دی:

(۱) امام رازی رحمه الله فرمائی چه داَجملی معترضی په شان ده. او دَ قبیلی دَتنبیه دَمدرس نه ده، لکه په دوران دَ درس کښې یوطالب علم لیکل کوی، یا یوخوا بل خواگوری، نو مدرس ورته تنبیه ورکړی، چه اې طالبه اوس لیکل مه کوه، بلکه ماته متوجه شه، چه سبق ختم شی بیا به ئې اولیکې ، بیا دې نه پس مدرس خپل درس بیاشروع کړی، نو درس دَ مدرس مربوط وی، دغه شان احتمال دې چه حضور ﷺ په وخت دَ نزول دَ دې آیاتونوکښې دَ یادولو په نیت وحی لوستله نوپه عین وخت کښې ورنه منع کړې شو ، او بیا دوباره دَ قیامت ذکر شروع شو چه ﴿كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ﴾.

(۲) علامه شبیراحمدعثمانی رحمه الله فرمائی چه دادَ ﴿يُنَبَّؤُا۟ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾ یو وړه نمونه ده په دنیاکښې، یعنی څنگه چه الله ﷻ په دی قادردې چه خپله وحی دَفرشتی دَ تگ نه ورستو په پوره ترتیب سره، متفرد متفرد حرف، سره دَمعانیؤمعارفو دَخپل پیغمبر علیه السلام په سینه کښې جمع کوی، نوهغه په دی هم قادردې چه دَ انسان نوی زاړه ټول عملونه راجمع کړی، انسان پری په قیامت کښې خبرکړی، اودغه شان دَبدن خورې ورې ذرې په قیامت کښې را جمع کړې، انسان ترینه دوباره پیدا کړی (تفسیرعثمانی).

(۳) حضرت حسین علی الوانی رحمه الله فرمائی چې ماقبل سره مناسبت دادې چې دیکښې تسلی ده نبی کریم ﷺ ته، چې کله الله ﷻ په دې قادر دې چې انسان ته دَمخکښې او ورستو

تول اعمالو خبرورکړی، نوهغه پدې هم قادر دې چې دا قرآن [illegible] به [illegible] جمع [illegible] لهذا ته غم مه کوه (جواهر)

كَلَّا	بَلْ	تُحِبُّونَ	الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾	وَتَذَرُونَ	الْاٰخِرَةَ ﴿٢١﴾	وُجُوهٌ
چرته هم نه ده داسې، بلکه محبت ساتئ تاسو ددنیا سره، اوپرېږدئ يعنې [illegible] دآخرت، ځينې مخونه [illegible]						
يَّوْمَئِذٍ	نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾	إِلٰى	رَبِّهَا	نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾		
پدغه ورځ	تازه	وي خپل	رب	ته	به	کتونکي دي
وَوُجُوهٌ	يَّوْمَئِذٍ	بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾	تَظُنُّ	أَنْ يُّفْعَلَ	بِهَا	فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾
او ځينې مخونه به پدغه ورځ تراوه وي يقين به کوي داچه اوبه کړې شي ددوئ سره معامله ملاماتونکې [illegible]						

﴿كَلَّا﴾ دپاره دَابطال دې (التحرير والتنوير) اودې تعلق د "ولو القی معاذیره" سره دې. يعني که ډير معذرتونه اوکړي خو دا معذرتونه به ئې نه قبليږي.

﴿بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ﴾ دا دَ ﴿كَلَّا﴾ اجمال تفصيل دې، يعنې عذرونه به ئې ځکه نه قبليږي چې دوئ دنيا پسې لګيدلي وو، او آخرت ئې پريخودلې وو.

﴿وُجُوهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ﴾ دابشارت اخروی دې، چه دَمؤمنانو مخلصانه مخونه به دقيامت په سخته ورځ کښې دَډيرې خوشحالئ په وجه تروتازه وي ﴿إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ يعنې دخپل رب ديدارکونکي به وي، په ترمذي وغيره کښې دَابن عمر رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائي: انّ ادنىٰ اهل الجنة منزلة لمن ينظرالى جنانه وازواجه ونعيمه وخدمه وسُرره مسيرة الف سَنة، واكرمهم على الله من ينظرالى وجهه غدوة وعشيةً، اهل جنت کښې به ادنی ترينه درجه د هغه کس وي چې هغه به ديو کال په مسافت خپل باغات، بيبيانې، خادمان، اوتختونه وينې، او تولو نه ګران به دَالله ﷻ هغه کس وي چې سحر مابنام دهغه ديدار کوي. بيا حضور ﷺ دا آيت تلاوت کړو.

اهل السنت والجماعت دی ايت اودغه شان نوروآياتونه اوداحاديثونه استدلال کوي چه مؤمنان به په جنت کښې دَالله ﷻ ديدارکوي، معتزله وغيره ګمراه فرقې ورنه انکارکوي، ددی

تفصيل دَدي تفسيرپه دويم جلدصفحه نمبر(۴۵۱)کښې تيرشويدي هلته دې اوکتلي شي

﴿وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ﴾تخويف اخروی دي چه دکافرانومخونه به دقيامت دسختئ پوجه بې رونقه، بدشکله به وی.﴿تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا﴾ضمير په تظن کښې راجع دي وجوهو دَ کافرانو ته، ظن پمعنی دَيقين دي.﴿فَاقِرَةٌ﴾دَ فقر نه دي ملاهډوکی ته وائی اومراد ترینه لوئ عذابونه دی، يعنی دايقين به کوی چه اوس به ماسره داسی معامله کيږی چه ملابه مې ماته وی، دَ ملاهډوکي دَتول بدن بادشاه دي چه دي مات شی نوټول بدن کارپريدی

كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ۙ وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ۙ
هرگزدنياسره محبت مکوئ،کله چه اورسيږی روح مرئ تهاواووئيلي شي څوک دي.دم اچونکي(علاج کونکي)
وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ۙ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ۙ إِلَىٰ رَبِّكَ
اويقين اوکړی مرکيدونکي چه داوخت دفراق دي اوتاوشی يوه پنډئ دبلی پنډئ سره په طرف دَرب ستا
يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ۞
پدغه ورځ ورتلل دي

﴿كَلَّآ﴾دیکښې ردع اوزجر دي دَدنيا په محبت يعنی دنيا محبت پريگدئ،مرگ درته راروان دي دهغې فکر اوغم اوکړی،﴿إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾ضمير دَ بلغت روح انسانی راجع دي چي حکماً مذکور دي "التراقی" جمع دَ "ترقوة" ده، دَمرئ هډوکی ته وائی،يعنی کله چي انسان ځنکدن شروع شی اوروح ئې مرئ ته را اورسی او حالت ئې خرا ب شی.

﴿وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ﴾يعنی دی حالت کښې ده نه گير چاپيره ناست کسان چغې کړی، هلئ دم گري راولئ، زر کړئ طبيب راولئ ، «قيل» فعل مجهول څکه راوړلي شوې دي چې دي وخت کښې هائ هوئ وي دَ قائل پته نه لگی، «من راق»استفهام خپلې حقيقي معنی باندې محمول دي ، يعنی دم گری څوک دي،چې راشی اودي دم کړي . يا استفهام دَ استبعاد او انکار دَ پاره دي، يعنی اوس به څوک دَ ده علاج اوکړی؟دي نشی بچ کيدلې.

﴿رَاقٍ﴾ دَ "رقیة" نه مأخوذ دي، دم گری ته وائی، دلته ورنه مراد مطلقاًمعالج دي، برابره خبره ده چې هغه دم گرې وي او که طبیب وی ، چونکه عربو کښې دمونو رواج ډیر وؤ، نوځکه "راق" ذکر اوشو. بعضِ وائی ﴿رَاقٍ﴾ دَ "الرُقی" نه مأخوذ دي ، "عروج" یعنی بره ختلو ته وائی، نو دا کلام دَ ملائکو دَ موت دي ، یعنی ملائک دَ موت به دَ موت په وخت کښې وائی،دَده روح اچتونکي څوک دي، دَ رحمة ملائکی به ئی پورته کوی او که دَ عذاب؟
په "من" باندی سکته ده، ځکه دغه وخت خلقو باندې هم رعب په وجه سکته وی، ساه ئی لنډیږی.

بهر حال جمهور مفسرینوپه نیز دَ "من راق" قائلین یو نوع کسان دي،چې هغه دَقریب المرگ خپل خپلوان دی اویا ملائک دی، البته دَحضرت شیخ غلام الله خان صاحب رحمه الله په نیز دَ"من" قائل جدا دي اودَ"راق"قائل جدا دي، دَ"من"قائل خپل خپلوان دی چی دَانسان ځنکدن شروع شی، نو دوئ "من،من" شروع کړی،چې چاپسی ئی بوځو ،چرته ئی بوځو ،وغیره او "راق" قریب المرگ په خپله دي، یعنی دي به ورته اوائی چې څوک دم گرې را اوغواړئ، چونکه قائلین جدا جدا دی دي وجهې نه مینځ کښې سکته راغلی ده.

﴿وَظَنَّ أَنَّهُ ٱلْفِرَاقُ﴾ "ظن"بمعنی دَیقین دي،یعنی دامړې دغه وخت کښې یقین اوکړی چه بس اوس دی څوک بچ کولو والانشته،محبوبی دنیا،دَ دی دَخوندونواو د بال بچ اوبی بی، دوستانو نه دَ فراق وخت راغې،تعبیر دَ یقین نه په ظن سره ځکه اوشوچه ترڅودَانسان روح دَده په بدن کښې وی دي ترهغه وخته طمع کوی دژوند ،دَوجی دَډیرمحبت نه،نویقین ئی نه راځی چه زه مرکیږم(روح).

﴿ وَٱلْتَفَّتِ ٱلسَّاقُ بِٱلسَّاقِ ﴾یامحمول دي په ظاهرباندی،چه دمړی دَبدن نه روح اوځی، نو ځنې وخت دَډیری سختئ وجهې نه یوه پنډئ دَبلی پنډئ نه تاوشی ،یوه دَبلی نه بیلول دَده په واک کښې نه وی،یاساق کنایه ده دَسختئ نه،یعنی یوه سختی دَبلی سره ضم شی،پرله پسی ورباندی سختیانی راشی،دنیانه فراق یوه سختی،مرگ بله سختی، قبر بله سختی،بعث بله سختی،حساب کتاب بله سختی.﴿إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ٱلْمَسَاقُ ﴾داداَلله تعالی طرف ته راونکی ورځ ده ،"مساق"مصدر میمی دي په معنی دَ"سوق"سره

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ۝ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ۝ ثُمَّ ذَهَبَ
پس نه ئې تصديق اوکړو اونه ئې مونځ اوکړو،بلکه تکذيب ئې اوکړواواعراض ئې اوکړو،بيالاړو
إِلٰى أَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ۝ أَوْلٰى لَكَ فَأَوْلٰى ۝ ثُمَّ أَوْلٰى لَكَ فَأَوْلٰى ۝
خپل اهل ته تکبر کوی‌هلاکت دی وی تاله بيادی هلاکت وی بياهلاکت دې تاله بياهلاکت دې

﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى﴾دازجردې منکرينو دَحشرنشرته،ضميرپه دواړوخايونوکښې انسان ته راجع دې چه مذکوردې په﴿أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ﴾کښې،چه مرادورنه مطلق کافرمکذب دې،يعنی دومره دلائلو،وعظ ونصيحت اوتخويف وبشاراتو باوجود ده نه ايمان راوړلو او نه ئې شريعت احکامات اومنل.﴿صَدَّقَ﴾دَتصديق نه دې،يعنی تصديق ئې اونکړو په الله ﷻ،اوپه رسول الله ﷺ،اوپه قرآن ،اوپه قيامت،چه دااصول دَدين دی،﴿وَلَا صَلّٰى﴾ اونه ئې فروع اوکړل چه مونځ وغيره دی، بلکه ښه په ښکاره ئې ترينه انکاراواعراض اوکړو.

﴿ثُمَّ ذَهَبَ إِلٰى أَهْلِهٖ﴾يعنی کفراوعصيان باندی فخراوغروراوتکبرسره دَخپلو متعلقينو اوخپلوانوپه لوری ځی،اهل نه مراداهل مجلس دی﴿يَتَمَطّٰى﴾مأخوذدې دَ"المط"نه په اصل کښې"يتمطط"دې،ای يتمدّد،تکبر په وجه اوږدو اوږدو قدمونو اغستلوته وائی،يادَ"مطا"نه دې، شا ته وائی،متکبر هم دَ تکبر په وجه شا گرځوی.

﴿أَوْلٰى لَكَ فَأَوْلٰى﴾"اولی"مقلوب دَ"ويل"دې، پمعنی دَهلاکت"اولی"مبتدادې"لک"ئې خبردې،يا"اولی"اسم تفضيل دې پمعنی دَاحسن،او،احریٰ نو خبردې دَمبتدامحذوف ای النّاراولی لک،يعنی اوردَجهنم تادپاره ښه لائق اوښه دې(روح المعانی).

﴿ثُمَّ أَوْلٰى لَكَ فَأَوْلٰى﴾تکراردَتاکيددپاره دې،ياپکښې څلورقسمه عذابونوته اشاره ده، اول عذاب دَمرگ،بياعذاب دَ برزخ،بياعذاب دَبعث،بياعذاب دَجهنم(قرطبی).

اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ مَّنِيٍّ								
آیاگمان کوی انسان دَدی خبری چه پرې به خودلي شی بیکاره،آیانه وودانسان یوڅاڅکي پلیت دمنی								
يُّمْنٰى ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ								
چه غورځولي شوپه رحم کښ،بیاوؤدې ټکره دَوینی نوالله ﷻ پیدا کړوبیائی برابر کړل اندامونه دده بیائی اوګرځولو								
مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ﴿٣٩﴾ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ﴿٤٠﴾								
دَده نه دوه جوړې نارینه اوښځه،آیاندې دغه ذات قادرپدی چه ژوندی کړی مړی،ورستودمرګ نه								

﴿ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى ﴾داهم زجردې چې آیا دې داګمان کوی چې څه بې کار پیدا شوی یم، نه ورته دنیا کښ څه ذمه داری حواله شوې ده، اونه دَخه احکاماتو مکلف کړې شوې دې،اونه به ورسره آخرت کښ حساب کتاب کیږی،اودوباره به نه ژوندې کیږی.

﴿ اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ مَّنِيٍّ ﴾داپه ثبوت دَقیامت اوبعث بعدالموت باندی دلیلِ عقلی دې، او رد دې دَ مذکوره ګمان،چه آیاهغه ذات چه انسان ئی دَمرداری نطفی دَمنی پیدا کړیدې او برابر اندامونه ئی ورله ورکړیدی،او ښځه ئي نر او ښځه ئي پیدا کړې ده ، نو آیا دا دومره عظیم الشان نظام بې غرضه او بې مقصده پیدا دې؟هرګز نه . بلکه د انسان تخلیق په دې ګواه دې چې دې بې مقصده نه دې پیدا کړې شوې ، د ده نه ضرور څه مطالبات شته دې ،او دمرګ نه بعد به ورنه د دې حساب کتاب کیږي ، او دې به دوباره ژوندې کیږي ، او کوم ذات چې اول خل دې پیدا کړې دې هغه به ئي دوباره پیدا کوي، او هغه په دوباره پیدا کولو قادر دې ، «الیس ذلک بقادر » په حدیث کښ دی چه کله به حضور ﷺ داآیت اولوستلو ، نو اوونیل به ئي "سبحانک اللّهم وبلیٰ" په یوروایت کښ دی چه څوک داآیت الولی نو"بلیٰ"دی وریسی اووائی.

ركوعاتها (۲)	سورة الدهر مدنية	اياتها (۳۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دى شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۶) وحسب النزول (۹۸)

نزلت بعدالرّعدوقبل الرّحمٰن، دى سورة ته سورة الانسان هم وائى

ربط: ماقبل سورة كښې مسئله دقيامت اوبعث بعدالموت باندى شواهدذكرشول، دى سورة كښې دامسئله علىٰ سبيل الترقى ذكركيږى چه دانسان وجودپخپله يوه نمونه ده دبعث بعدالموت چه انسان مودعدم نه دنطفى په ذريعه وجودته راوستلو، آلات داوريدلو، ليدلو موورته وركړل نودانمونه ده چه الله ﷻ دى انسان په دوباره پيداكولوباندى هم قادردي.

خلاصه سورة: داول آيت نه ترآيت(۳) پورى دالله ﷻ دقدرت يوه نمونه ذكركيږى، آيت(۴) تخويف اخروى دي، بياترآيت(۲۲) پورى بشارت اخروى دي، آيت(۲۳) ترغيب الى القرآن دي، آيت(۲۴) تسلى ده حضور ﷺ ته، آيت(۲۵، ۲۶) بيان دتوحيددي، او ذكر الهى دي، آيت ۲۷، ۲۸ كښې زجردي، اوآيت ۲۹ نه ۳۱ كښې دسورت لب لباب اوخلاصي بيان دي.

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا

بيشكه راغلي دي په انسان باندى يووخت دزمانى نه داسى چه نه ووده څه شئ

مَّذْكُوْرًا ﴿۱﴾ اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ ۖ نَّبْتَلِيْهِ

قابل دذكر بى شكه مونږپيداكړيدي انسان دنطفى مخلوطى دموراوپلار نه. چى ازميښت اوكړو مونږ دده

فَجَعَلْنٰهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ﴿۲﴾ اِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا

نواوګرځولومونږ دي اوريدونكي ليدونكي، بى شكه اوښودله مونږده ته سمه لاره، يابه دي شكركونكي شى

وَّاِمَّا كَفُوْرًا ﴿۳﴾ اِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَلٰسِلَاۡ وَاَغْلٰلًا وَّسَعِيْرًا ﴿۴﴾

اويابه كفركونكي شى. بى شكه مونږتياركړيدى لپاره دكافرانوزنځيرونه اوطوقونه اواوردجهنم

﴿ هَلْ أَتَىٰ عَلَى ٱلْإِنسَٰنِ ﴾ داد قدرت الهی یو ه نمونه ده په امکان د بعث بعد الموت یعنی انسان دې خپل تخلیق باندې غوراوکړی ده باندې یوه زمانه داسې تیره شویده چې د ده پکښې هیڅ وجود نه وو ،بیا الله ﷻ وجود ته راوستلو نوکله چې مړشی نوبیابه ئی هم دغه الله ژوندې کوی، هل د پاره د تحقیق پمعنی د قد سره دې، الانسان نه مراد جنس انسان دې.

﴿حِينٌ﴾ محدودزمانې ته وائی لکه وی اوکه ډیره، اودلته ترینه دنیاته راتلو نه مخکښې زمانه مراده ده، ﴿ٱلدَّهْرِ﴾غیر محدود زمانی ته وائی، یعنی د دهر یو زمانه پرې تیره ده.

﴿لَمْ يَكُن شَيْـًٔا مَّذْكُورًا ﴾جمله صفت ده حین اونفی د قید مذکورا ده او مذکورا نه مراد قابل ذکر او خاص شې دې، یعنی یقینا په انسان د دهر یو داسې وخت هم تیر دې چې دیکښې څه خاص اوقابل ذکر شې نه وو ، او دانسانیت په لقب نه یادیدلو ،بلکه چرته د عناصرو اربعؤو په صورت کښې، چرته د میوؤ او غذاګانو په ضمن کښې، او چرته د نطفې په شکل کښې وو.

﴿خَلَقْنَا﴾ دیکښې ئی د تخلیق کیفیت ذکر کیږی ﴿أَمْشَاجٍ ﴾صفت دې د نطفة جمع ده د مَشج اختلاط په معنی کښې استعمالیږی، یعنی د مورا وپلار مخلوطی نطفې نه مودې پیدا کړو.

سوال: امشاج جمع ده، اونطفه مفرد دې، اوموصوف صفت مطابقت ضروری دې په وحدت، تثنیه اوجمع کښې؟

جواب: (۱)یوجواب داورکړې شوې دې چې چونکه نطفه مختلفواجزا ومجموعه ده ، اوبیا دلته مراد د ښځې اوخاوند دواړو نطفه ده، نوځکه ورله صفت جمع راوړلې شو.

(۲)دویم جواب داورکړی شوې دې چې امشاج جمع نه دې، بلکه افعال په وزن مفرد دې لکه اعشار.

﴿نَّبْتَلِيهِ﴾ دې کښې مقصد د تخلیق بیانیږی، یعنی عبث موندې پیداکړې، بلکه د خپلو احکاماتو مکلف خوګرځولې دې اودنیاکښې ئی آزمیښت کوؤ چې عمل کوی اوکه نه.

﴿ فَجَعَلْنَٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴾ یعنی چو نکه مقصود د انسان تخلیق نه ،د ده ابتلاء ده، نو ځکه ورله سمع اوبصر قوت ورکړو ، چې د الله ﷻ وحدانیت دلائل پرې واوری او اوګوری، او د حق اخذ او فهم استعداد پکښې پیدا شی.

﴿إِنَّا هَدَيْنَٰهُ﴾ اوصرف په دی مو هم اکتفاء اونکړه ، بلکه ده ته مو سمه لاره هم اوښودله په ذريعې دانبياؤو ، او آسماني کتابونو ،اوس دَ ده مرضی ده چه شکر کونکې کرځی یعنی ایمان راوړی اوکه ناشکره یعنی کفرکوی ﴿ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴾دواړه یاحال دی دمفعول دَ ﴿هَدَيْنَٰهُ﴾ نه یا خبر دي "كان"مقدر د پاره، تقدير دا رنګه دي،سواءکان شاکراً او کان کفوراً.

﴿إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ﴾انسان ته تخويف دي چه کفورمه جوړيږه، ځکه چه مونږ په آخرت کښې دکافرانو لپاره ډیرسخت سخت عذابونه تیارکړیدی.

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ۝ عَيْنًا
بې شکه نیکان څکې به دَشرابودکاسې نه چه وی به خلط دَهغې سره کافور،دابه یوه چینه وی
يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ۝ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ
چه څکې به دینه بندګان دَالله ﷻ،بیوی به ئې به بیولوسره،پوره کولودوئ،نیکان،نذراو،ویریدل به
يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ۝ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا
دهغې ورځې نه چه عذاب دَهغې خوردې او ورکوؤ به ئې خوراک په محبت دَالله تعالی کښې مسکین ته
وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ
اویتیم ته اوقیدی ته،وائی دوئ بې شکه مونږخوراک درکوؤتاسوته لپاره دَرضادَالله ﷻنه لرومونږاراده
مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ۝ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا
ستاسونه دَبدلی اونه دَصفت کولوبې شکه مونږ ډیریږودَخپل رب نه دَداسې ورځې
عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ۝
چې دَغم دکه اواوګدده ده

﴿إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ﴾ دې کښې بشارت دې شاکرينو ته.چې دوئ به جنتونو کښې مزې و
عيش وعشرت کوی، او داسې شراب به وربانديې څکولې کيږی چې هغې کښې به د
کافوروچينې اوبه ميلاوې شوې وی،﴿مِن كَأْسٍ﴾ دَشرابوډکې پيالې ته وائي . اوکله نې
اطلاق په شرابوباندې هم کيږی،دلته دواړو معنی اغستلې کيدې شی او"من"دَپاره دَتبعيض
دې اي بعض كاس، دې کښې اهل جنت عيش وعشرت طرف ته اشاره ده چې داشراب دَ خوند
لو مستې نه څکی،تندې دَوجهې به نه څکی،لکه دنيا کښې دَ مستو اومالداره خلقو عادت
وی﴿مِزَاجُهَا كَافُورًا﴾ دَدې جملې متعدد تفسيره شوی دې:
(۱)"کافور"چينه ده په جنت کښې، چې دَ هغې اوبه په رنگ اوخوشبو کښې دکافوروپه شان
دې نودهغې اوبه به دې شرابوکښې ميلاوولې کيږی،دې صورت کښې ورستونې آيت کښې را
روان "عينا"بدل دې دَ کافوراً نه.
(۲)کافور نه حقيقتاً کافور مراد دې الله ﷻ به په دې شرابو کښې کافور ميلاو کړی او
دا جنت کافور دې چې دَ هرقسم نقصان اوضرر به پاک نه وی، اوبيا پرې دَ مشکو مهر
اولگوی، اوجنتياتو ته به پيش کولې کيږی.
(۳) حقيقتاً به دَ کافورآميزش هډو سره وی نه،خو چونکه داشراب به په صفائی ، رنگت،
او خوشبوئی کښې دکافور په شان وی، نودې اوصافو سره اتصاف دَوجهې نه وربانديې اطلاق
دَآميزش اوشو،دې دواړو صورتونو کښې"عينا"بدل دې،دَ"من كاس"محل نه.
﴿يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ﴾ "شرب" فعل بلاواسطه حرف جر متعدی کيږی، خودلته چونکه
تلذذ اومزج معنې ته متضمن دې، نو څکه ورنه ورستو "باء" ذکر شويده،اي يشرب ب متلذذا بها
وممزوجاً بها،يعنی نيکان به دا شراب چې دکافورو اميزش پکښې وی په خوند اومستئ سره
څکی، جمله صفت ده دَعيناً دَپاره.
﴿ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴾ دابل صفت دې دَ﴿ عَيْنًا﴾يعنی چه مؤمنان ئې کوم طرف ته غواړی
بوځی به ئې،بطوراکرام په دغه چينه دَدوئ تابع وی.

﴿يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ﴾علت دي دَماقبل چه دوئ ته دانعمتونه ولې ملاويږي.او دَ ابرارو اوصاف ذکر کيږي چې هغه دَدې نعمتونو ميلاويدلوسبب گرځيدلی دې. وفاءِ نذر دائی اول صفت دې، او دا کنايه ده دَ ادا کولو دَ ټولو واجباتونه.بعض وائی:نذر نه مراد عهد دې. يعني وعدې پوره کوی،عام ده که خلقوسره وی اوکه الله ﷻ سره وی. چه هغه دَشريعت احکام پوره کول دی،په ازل کښ چه ورنه کومه وعده اخستې شوې وه.

﴿وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ﴾دويم صفت دې دَعباد الله ، چې هغه خوف آخرت دې،"شر" نه مراد عذاب دې،﴿مُسْتَطِيرًا﴾خور وور ، دَ "استطار" نه دې ،اوسين اوتادَپاره مبالغې دی.

﴿وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ﴾دائی دريم صفت دې چې ايثار دې، ضمير يا طعام ته راجع دې، نومطلب دادې چه خپل محبوب طعام مسکين ته يتيم او اسير ته ورکوی، گويا چه "لن تنالوا البرّحتّی تنفقوا مما تحبّون" باندې عمل کوی، ياضمير الله ﷻ ته راجع دې يعنی دَ الله ﷻ دَ محبت ،رضا د پاره طعام ورکوی،رياء اوشهرت ئې مقصدنوی.﴿أَسِيرًا﴾ نه مراد قيدی هم کيدې شی اوغلام هم، دَ صحابه کرامو طرزعمل دَدوئ سره دَچانه مخفی نه دې،نبی کريم ﷺ چې کله دَبدر اسيران صحابوٌو ته سپارل نودَهغوئ سره دَښه سلوک وصيت به ئې ورته هم کولو،خپله دَبدراسيرانو بيان دې چې صحابوٌو سر به غنمو روټئ نه وه،خوکه چاچرته نه پيداکړه نوهغهٔ به خپله نه خوړه،مونږ له به ئې راکوله،اودغه شان جال بلکه دَدينه هم ښه سلوک دَغلامانو سره وؤ،دَعهد اول لوئ علماء اوگوره، نواکثر پکښ موالی«غلامان»دی، صحابوٌو به لباس وخوراک کښ ځان سره برابر ساتل، اوخپل خدمت په ځائ ئې دينی تعليم ته فارغه کړی وؤ.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ﴾ جمله حال دې دَفاعل دَ﴿وَيُطْعِمُونَ﴾نه "قائلين" پکښ مقدر دې، يعنی دَدوئ دَاخلاص دَعلاماتونه داظاهريږی چه دوئ په لسان حال سره وائی چه مونږ تاسوته صرف دَالله ﷻ دَرضادپاره خوراک درکوؤ،نه درنه بدله غواړونه شکريه،چه زمونږ صفت اوکړئ، بلکه زمونږ خيرات صرف دَقيامت دَورځې دَسختئ نه بچ کولودپاره دې ، مونږ دَ هغې ورځې دَسختئ نه يريږو ،حضرت عائشه صديقه ﷺ به چه چاته صدقه ورکړه نوکه هغه به ورته

څه دعا اوکړه، نودې به ورته هم هغه شان دعا اوکړه، په دې نيت چه دُعا به دُعا په بدله کښې شي اوثواب دَصدقې به الله تعالىٰ سره باقې پاتې وي.

﴿ يَوْمًا عَبُوسًا ﴾ عبوس شوندې تريولوته وائي ،او اسنادئې يوم ته مجازي دې يعني داسې ورځ چې پديکښې به ډيرې سختې پريشانئ وجهې نه کافر سرې به شوندې تريو اووران نيولې وي ﴿قَمْطَرِيرًا ﴾ ابن عباس رضي الله عنه ئې معنیٰ طويلا سره کړيده ،اوبعضوئې معنیٰ تريوتندي سره کړيده.

فَوَقٰىهُمُ	اللّٰهُ	شَرَّ	ذٰلِكَ	الْيَوْمِ	وَلَقّٰىهُمْ	نَضْرَةً	وَّسُرُوْرًا ⑪
پس وبه ساتي دوئ لره الله دَعذاب دَدغې ورځې اووربه کړي دوئ ته تازګي اوخوشحالي.							
وَجَزٰىهُمْ	بِمَا	صَبَرُوْا	جَنَّةً	وَّحَرِيْرًا ⑫	مُّتَّكِـِٕيْنَ	فِيْهَا	
اوبدله کښې به ورکړي دوئ ته په سبب دَصبردَدوئ جنت اوريښمي لباس.تکيه وهونکي به وي په جنت کښې							
عَلَى الْاَرَآئِكِ	لَا يَرَوْنَ	فِيْهَا	شَمْسًا	وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ⑬	وَدَانِيَةً	عَلَيْهِمْ	
په تختونوباندې.نه به وينې پکښې نورګرمي.اونه يخني. اونزدې به وي پدوئ							
ظِلٰلُهَا	وَذُلِّلَتْ	قُطُوْفُهَا	تَذْلِيْلًا ⑭				
سورې دَهغې اوتابع شوي به وي ميوي دَهغې په تابع کيدلوسره							

﴿فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ ﴾ دا بشارت دې چې متفرع دې په ماقابل صفاتوباندې،يعني دَدوئ دَخوف دَوجهې نه به الله تعالىٰ دوئ دَدې ورځې عذاب نه محفوظ کړي﴿وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴾ دَدې ورځې پريشاني اوغم جنئ په بدله کښې به ورله الله تعالىٰ تازګي اوخوشحالي ورکړي.﴿وَجَزٰىهُم بِمَا صَبَرُوْا ﴾يعني دَطاعاتوپه تکليفونودَنفس خواهشاتوپريښودلو اودَ محرماتو نه اجتناب کولوباندې صبرپوجه به ورته الله تعالىٰ جنت ورکړي،ريښمي لباس بې اچولې وي،دَجنت په پالنګونوبئ تکيه ګانې لږه ولې وي،نه به ئې ګرمي کيږي نه ساړه.

﴿لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا﴾ نه مراد اثرلازم حرارت دي او﴿ زَمْهَرِيرًا ﴾يخني ته وائي يعني جنت موسم به متعدل وي نه به پکښې ګرمي وي اونه يخني،بعض مفسرين وائي چې شمسا نه مراد پخپله نور دي، او زمهرير نه مراد سپوږمۍ ده لکه قبيله طئ په لغت کښې ورته وئيلې کيږي. او مطلب دادي چې جنت به په خپله روښانه وي نه به سپوږمۍ ته محتاج دی او نه نور ته او بعض مفسرينو دَ شمسا نه نور اوزمهرير نه يخني مراد اغستې ده، او وائي چې کلام کښې صنعت احتباک دي اي لايرون فيها شمسا و لا قمرا،ولا حرًا و لا زمهريرا

﴿وَدَانِيَةً ﴾عطف دي په «متکئين» باندی اوحال دي، يعنی دَدوئ په مجلس باندې به دَ ونو څانګې راټيټې شوې وی،چې هغې سره به ئې دَمجلس حسن اوسرور دوبالا وی، ظلال سوری ته وائی، او دَ سوری نيزديکت اوټيټدل نه دي مراد ،بلکه کنايه ده دَ څانګو ټيټيدلو نه، نو څانګو باندې ظلال اطلاق شويدي،يا دانية صفت دي دموصوف محذوف "جنة"اي وجنة دانية اوداعطف دي په جنة باندې په «وجزاهم بما صبروا جنة» کښې، يعني الله ﷻ به ورله يوبل جنت ورکړی چې دهغې به داکيفيت وی،کماقال الله تعالی: ولمن خاف مقام ربه جنتان(الرحمن)

﴿ وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا﴾اوداڅانګې به دومره راټيټې وی چې دَدې نه دَميوې راشکول به بالکل آسان وی، هيڅ مشکل اوتعب به پکښې نه وی.

وَيُطَافُ	عَلَيْهِمْ	بِآنِيَةٍ	مِّنْ	فِضَّةٍ	وَّأَكْوَابٍ	كَانَتْ	قَوَارِيرَا ۝١٥	قَوَارِيرَا	
اوګرځولې	به	شی	پدوئ	لوخی	دَسپينوزرو	اوګلاسونه	چه	هغه	به شيشې وی‌شيشې

مِن	فِضَّةٍ	قَدَّرُوهَا	تَقْدِيرًا	۝١٦وَيُسْقَوْنَ	فِيهَا
دَسپينوزرو به وی په اندازه کړی به ئې وی هغه جامونه په پوره اندازه کولوسره.اوڅکولې به شی پدوئ په جنت کښې					

كَأْسًا	كَانَ	مِزَاجُهَا	زَنجَبِيلًا	۝١٧عَيْنًا	فِيهَا	تُسَمَّىٰ	سَلْسَبِيلًا ۝١٨		
پياله دَشرابوچه وی به خلط هغې سره عرق دَسونټداپوه چينه ده په جنت کښې نوم ورته وئيلې شی سلسبيل									

﴿وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ﴾يعنى په دوئ باندى دَسپينو زرو په لوخوكښ طعام، شراب پيش كولې كيږي، اوداسى گلاسونوبه وى چه شيشه به ئې دسپينو زرو نه جوړه وى، نو دَ سپينو زروپشان به چمک داراوسپين هم وى اودَشيشى په شان به پكښ دَبهرنه باطن هم ښكارى، دَ دنيايوه كارخانه هم داسى نشى كولې چه دَسپينو زرو نه داسى گلاس جوړكړى چه دَشيشى په شان پكښ بهرنه څيزښكارى.

دَدى آيت اودَسورة زخرف(۷۱)وَيُطافُ عليهم بصحافٍ من ذهبٍ.په مابين كښ منافاة نشته. ځكه چه كله به ورته دَسروزرو په لوخوكښ اوكله به ورته دَسپينوزروپه لوخوكښ شراب وركولې كيږى.

﴿ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴾ضميرمرفوع ياساقيانو دَجنت ته راجع دې، نومطلب دادې چه دوئ به داگلاسونه په هغه اندازه ډک كړى وى چه جنتيان پرى سيرابه كيږى، نه به لږ وى چه تږى پاتى شى، نه به زيات وى چه زړه ئى ترينه موړشى،بلكه چه څومره ئى زړه غواړى په هغه اندازه به پكښ شراب وى ، يا ضميرجنتيانوته راجع دې،نومطلب دادې چه دوئ پخپلوزړونوكښ كومه اندازمقرركړې وه اودَ كوم مقداراشتهائى وه په هغه اندازه به ورته پيش كولې شى،نه زيات نه كم (كبير،روح).

﴿وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلاً ﴾دابل قسم شراب به وربا ندى څكولې كيږى، چه ديكښ به زنجبيل خلط شوى وى. "زنجبيل"سونټه(ادرک)ته وائى،داگرم وى،دَدى په خلط سره يو مزيدار تريخ والې پيداكيږى، دغه شان دَعربودامرعوب څيزوؤ،نومطلب دادې چه جنتيانو باندى به يوقسم يخ شراب څكولې كيږى چه كافوربه پكښ ملاؤوى،بل قسمه گرم شراب چه زنجبيل به پكښ وى، بعضِ وائى زنجبيل په جنت كښ يوه چينه ده،مقربين به ورته څكل كوى نودى قول په بناء﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلاً ﴾بدل دې دَ﴿ زَنجَبِيلاً ﴾نه،يعنى دازنجبيل په جنت كښ يوچينه ده چه سلسبيل نوم ئى دې،ديته ځكه سلسبيل وائى چه سلسبيل معنى ده، صافى بهيدونكى، اوپه حلق كښ اسانئ سره تيريدونكى ،دابه هم په حلق كښ په آسانئ سره تيريږى،اول قول په بناء﴿عَيْنًا ﴾بدل دې دَ﴿كَأْسًا ﴾نه،نومطلب دادې چه جنتيانوباندى به دَچينى دَشرابونه شراب څكولې كيږى چه هغى چينى ته سلسبيل وائى.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ۚ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ
اوګرځي به چاپیره پدوئ هلکان همیشه به وی هلکوالي دهغوئ کله چه اووینې نه هغوئ نوګمان به کوی یرې
لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ۝١٩ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ۝٢٠
دملغروخوروکړي شوو اوکله چه ته اووینې هغه ځائ نواوبه وینې نه نعمت اوبادشاهي لويه
عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ
وی به په دوئ جامې دباریکوریښمو شنې اودغټوریښمو.اواغوستولې به شی دوئ ته بنګرې دسپینوزرو،
وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ۝٢١ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ
اواوبه څکوی به دوئ رب ددوئ شراب پاکیزه‌بی شکه داده ستاسوبدله اووو
سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ۝٢٢
عمل ستاسومقبول(الله ته).

﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ﴾یعنی ددوئ دخدمت دپاره به داسې هلکان پدوئ ګرځي چه په صفت دولدانیت به همیشه وی،یعنی همیشه به هلکان وی. او داسې ښکلي به وی چه جنتي ته به دخوروملغروپشان ښکاری،دملغروسره ئې مشابهت په حسن اوجمال کښې ده، او خورو ملغرو سره پدې وجه چه دوئ به یوطرف بل طرف ته دخدمت دپاره خواره وی، نوداسې به ښکاری لکه خوری ملغری.

﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ ﴾ ثمّ ظرف دې پمعنی دهناک،مفعول فیه دې د"رأیت"مرادورنه جنت دې، یعنې چه کله ته دغه ځائ اووینې یعنې جنت﴿رَأَيْتَ نَعِيمًا ﴾ئې جزاء ده،نواوبه وینې ته بې شماره نعمتونه چه صفت ئې نشې کیدې،﴿وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴾یعنې ډیره لويه بادشاهي، د رقیبې لحاظ سره هم، چه د یوادنی مرتبې والاجنتي به پخپلې بادشاهئ کښې زرکاله مسافت کوی، د هیبت او وقار لحاظ سره هم ،چې فرشتې به هم دده اجازت بغیر جنت ته نشې داخلیدې، د قدرت اعتبار سره هم،چې څه غواړی فوراًبه هغه اوشي.

﴿وَحُلُّوٓا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ﴾ په سورة کهف(۳۱)کښ ﴿من اساور من ذهب﴾ دی.دواړو مابين
کښ منافاة نشته ذې څکه ممکنه ده چه دواړه قسمه کالی به ورته وراچولې کيږی په يوځل. يا
به يوقسم اوباسی بل قسم به واچوی،دغه شان چاته به دسروکالی چاته به دسپينوکالی
وراچولې کيږی،رغبت په لحاظ سره يامرتبی په لحاظ سره.چونکه په جنت کښ به کالی اچول
عيب نه وی بلکه زينت به وی،نوځکه به سړوته هم اچولې کيږی. لکه دامشاهده چه دنياکښ
هم بعض بادشاهان کالی اچوی دسروزرو تاجونه په سره وی.

﴿وَسَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا﴾ دابل قسم شراب دی چه دمخکښ دوؤ قسمه شرابونه اعلی
دی. طهوراً يامبالغه ده د طاهر يعنی ډيرپاک شراب به ورباندی الله ﷻ اڅکوی چه نه به
پکښ چکر وی نه دردسر (کمافی الصفت،والواقعه) يا طهوراً په معنی د مطهر دې،يعنی
پاکونکی شراب، چه جنتيان ئی دخوراک نه ورستو اوڅکی نوګيډې به ورله صفاکړی.دبدن نه
به ئي خوله رااوځی چه خوشبوبه ئي د مشکو په شان وی،هرڅه به ئی هضم شی، مقاتل رحمه الله
وائی چه دې شرابوڅکلوسره به زړه دخيانت،حسد،دهوکی وغيره ګناهونونه صفا شی،او زړه
به دبل څيزدمحبت نه صفاشی(روح،کبير).

﴿إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً﴾ يعنی دالوئ لوئ نعمتونه ستاسودَاعمال صالحه بدله ده، او
ستاسو کوشش عندالله مقبول دې،الله ﷻ پری راضی دې،داخطاب دَالله ﷻ دطرفه به جنتيانو
ته وی،يعنی دخول جنت نه بعدبه ورته دغه اووئيلی شی،نوپدی سره به ئی په سرورکښ نوره
هم اضافه اوشی،روايت دې چه حضور ﷺ داسورة تلاوت کولويو حبشی ناست وو، حضور ﷺ
چه تردې ځايه رااورسيدلونوهغه کس اوريپدلواوساه ئی اووتله مړ شو ، نو حضور ﷺ او
فرمائيل: چه ستاسوملګرې دَجنت دَشوق نه مړشو.

إِنَّا	نَحْنُ	نَزَّلْنَا	عَلَيْكَ	الْقُرْآنَ	تَنزِيلًا ۝	فَاصْبِرْ	لِحُكْمِ	رَبِّكَ
بی شکه	مونږه	نازل کړيدې	په تاباندی	قرآن	په نازولوسره،	نوصبرکوه	حکم	دَرب خپل
وَلَا	تُطِعْ	مِنْهُمْ	آثِمًا	أَوْ	كَفُورًا ۝			
اوتابعداری	مکوه	دَدوئ	نه	دګنهګار	اوناشکره			

﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْءَانَ ﴾داترغيب دې اتباع دقرآن ته. چه بې شکه مونږنازل کړيدې په تاباندې اې پيغمبره داقرآن،نه قول دساحردې نه دکاهن.نه شعردې،بلکه حق کلام دې،وعدې دده اووعيدونه ئې حق دې،اتباع کونکې به ئې دآخرت نعمتونه اوکاميابې حاصله کړي،مخالفت کونکې به ئې جهنم ته ځي.

﴿ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ ﴾داتسلې ده حضورﷺته،چه داکافران دقرآن اتباع نه کوي اوتاته تکليفونه درکوي،نوته صبرکوه اودالله ﷻدفيصلې انتظارکوه.هغه چې ستاپه نصرت کښې څه تاخيرکوي،نوپه هغې کښې ئې حکمت دې. ﴿وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴾ آثم ګنهګارته وائي او کفورکفرکونکي ته،يعنې ددې دواړه قسمه خلقوکښې دچاهم اطاعت مکوه،

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٢٥ وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ
اوياده وه نوم درب خپل سهاراوماښام اوڅه حصې دشپې کښې نوسجده کوه الله ﷻته اوپاکې بيانوه دالله
لَيْلًا طَوِيلًا ۝٢٦ إِنَّ هَؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا
په شپه اوږده کښې بې شکه داخلق محبت کوي دنياسره اوپرېږدي ورستودخپل ځان نه ورځ
ثَقِيلًا ۝٢٧ نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا
درنه قيامت.مونږپيداکړيدي دوئ اوکلک کړيدي مونږبندونه ددوئ اوکله چه اوغواړومونږبدل به راوړو
أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ۝٢٨
ددوئ په شان په بدل راوړلوسره.

﴿وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ ﴾صبر نه بعد ذکر الهې حکم دې، چې دا صبر د پاره معاون اوممددې کمافي قوله تعالى،ولقدنعلم انک يضيق صدرک بما يقولون فسبح بحمدربک وکن من السٰجدين (الحجر٩٧، ٩٨) يعنې د مسلسل تکذيب،رکاوټونواواستهزادوجهې نه انسان خامخا پريشانه اوبې حوصله کيږي.لهذاددې علاج دادې چې ذکر الهې کښې مستغرق اوسه، او هر

وخت الله ﷻ یادوه.﴿بُكْرَةً ﴾سهارته وائی،﴿ وَأَصِيلاً ﴾ماښام ته.اوداکنایه ده ددوام نه . و بعض مفسرین فرمائی چې دَ بکرةً نه مراددَفجرمونځ دې اودَ اصیلاً نه مراد .ظهر، عصردې. او دَ﴿وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَٱسْجُدْ لَهُۥ ﴾نه دَمغرب اوعشاء مونځ مراددې﴿وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً ﴾نه مرادتهجددې.

﴿إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ﴾دازجردې منکرینودَقیامت ته اودنیاسره محبت کونکو ته، آخرت نه غفلت کونکوته،چه دوئ خودنیاخوښه وی لیکن دوئ پسی خوورسته سخته درنه ورځ راروانه ده.

﴿نَّحْنُ خَلَقْنَٰهُمْ وَشَدَدْنَآ أَسْرَهُمْ ﴾اسر په اصل کښ ترلو ته وائی،اطلاق ئی په ترلی شوی څیزباندی کیږی،مرادورنه دلته بندونه دَاعضاؤدی، چه په اعصابو او رګونو سره مضبوط اوکلک ترلی شویدی(روح).﴿وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ أَمْثَٰلَهُمْ ﴾یعنی که مونږاوغواړونودوئ به هلاک کړونورخلق به پیداکړودَدوئ په بدل کښ،چه دَالله ﷻ اطاعت کونکی به وی،یادَ﴿ أَمْثَٰلَهُمْ﴾ معنی(اشکالهم) ده،یعنی دَدوئ شکلونه به مسخ کړو ،بدل به ئی کړو.

إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَآءُونَ
بې شکه داقرآن نصیحت دې،نودَچاچه خوښه وی اودی نیسی خپل رب طرف ته لاره.اونشئ خوښولې تاسو
إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ
مګرچه اونی غواړی الله ﷻ بې شکه الله ﷻ ښه پوهه اوښه حکمت والا دې،داخلوی
مَن يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًۢا ﴿٣١﴾
هغه څوک چه ئی اوغواړی په رحمت خپل کښ،اوظالمان چه دی تیارکړیدې الله ﷻ دوئ لره عذاب دردناک

﴿إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ﴾دې آیاتونو کښ دَسورت غرض اولب لباب ذکر کیږی. یعنی داقرآن نصیحت دې،نودَچاچه خوښه وی دادی خپل رب ته دَرسیدلولاره اوګرځوی،البته

داالله ﷻ په خوښه او توفیق سره کیږي، الله ﷻ د خپل علم او حکمت په بنا چه چاته ئې خوښه شي د نصیحت اخستلو د پاره ورته توفیق ورکړي.

﴿يُدۡخِلُ مَن يَشَآءُ﴾ دا بشارت دي مؤمنانو ته چه کوم خلق الله ﷻ ته انابت کوي الله ﷻ ئې خپل رحمت کښې داخلوي یعنی دقبول حق او دثابت قدمئ توفیق ورکوي. ﴿وَٱلظَّٰلِمِينَ﴾ تخویف دي کافرانو ته، منصوب دي على شريطة التفسير، اى: اعد الظالمين اعدلهم عذابًا اليمًا، یعنی الله ﷻ کافرانو دردناک عذاب تیار کړیدي.

ركوعاتها (٢)	سورة المرسلات مكيّة	آياتها (٥٠)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کوونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٧٧) وحسب النزول (٣٣)

نزلت بعد سورة الهمزة و قبل سورة ق

ربط: ماقبل سورة کښې په بعث بعد الموت باندې دَانسان وجود به طورِ نمونه ذکرشو، دې سورة کښې به طورِ ترقي دَثواب عقاب نمونه بیانیږي چه په دنیا کښې عذاب ورکول په قیامت کښې دَعذاب ورکولو نمونه ده ﴿أَلَمْ نُهْلِكِ ٱلْأَوَّلِينَ ۝ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ ٱلْآخِرِينَ﴾.

خلاصه: ابتداء کښې شواهد دي برائ دعوه، یعنې په اثبات دَقیامت، بیا پرې دوه (٢) دلائل عقلیه دي درمیان کښې تخویف اخروي او بشارت دې آخر کښې زجر دي (تمت).

وَالْمُرْسَلٰتِ	عُرْفًا ۝١	فَالْعٰصِفٰتِ	عَصْفًا ۝٢	
قسم دې په هغه هواګانو چې الوتونکې دي په تیزۍ سره		بیا قسم دې په هغه هواګانو چې الوتونکې دي په نرمۍ سره،		
وَّالنّٰشِرٰتِ	نَشْرًا ۝٣	فَالْفٰرِقٰتِ	فَرْقًا ۝٤	
قسم دې په هغه هواګانو چې جدا کونکې دي په جدا کولو سره		بیا قسم دې په هغه هواګانو چه خوره ونکې دي په خوره ولو سره،		
فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ۝٥	عُذْرًا	اَوْ نُذْرًا ۝٦	اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَوَاقِعٌ ۝٧	
بیا قسم په هغه هواګانو چه القاکونکې دي دَنصیحت لپاره دَعذر یا دَ ډیرېدلو		بې شکه هغه چه تاسو سره ئې وعده کولیشې خامخا واقع کیدونکې دي		

﴿وَٱلْمُرْسَلَٰتِ عُرْفًا﴾ دا شاهد ذکر کیږي په دعوی دَسورت، چې هغه دَ هواګانو نظام او د هغې مختلف اصناف دي.

«المرسلت» دا اول قسم دي، موصوف ئې محذوف دې اي الرياح المرسلت ، «عرفا» حال دي به معنی دَ متابعة سره، یعنی قسم دي په هغه هواګانو چې مسلسل چلیږي، یا په معنی دا لینة سره دي، یعنی نرمۍ سره چلیدونکې،

﴿فَٱلۡعَٰصِفَٰتِ عَصۡفٗا﴾دويم قسم دې. دینه مراد طوفانی هواگانی دی چې تباهی خوروی.

﴿وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشۡرٗا﴾دریم قسم دې،دینه مراد هغه هواگانی دی چې وریځی خوره وی.یاپه نرمۍ سره چلیږی،

﴿فَٱلۡفَٰرِقَٰتِ فَرۡقٗا﴾څلورم قسم دې ،اودینه مراد هغه هواگانی دی چې وریځی جداکوی،لکه عموما دباران کیدلونه ورستو چې کومې هواگانې وی،

﴿فَٱلۡمُلۡقِيَٰتِ ذِكۡرًا﴾پنځم قسم دې، اودینه مراد هغه هواگانی دی چې انسان ته نصیحت ورکوی، اوالله ﷻ طرف ته ئې متوجه کوئ.﴿عُذۡرًا﴾مفعول له دې. یعنی کله انسان ته دخپلو تقصیراتو اوکوتاهیانو یاددهانی کوی اوعذر اومعافی ته ئې متوجه کوی،﴿نُذۡرًا﴾اوکله انسان په زړه کښ دالله ﷻ خوف پیدا کوی،لکه چې کله تیزی وی.

﴿إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٞ﴾داجواب قسم دې، اودعوه دسورت ده،قسم اوجواب قسم کښ مناسبت دادې چې لکه څنګه چې هواگانو مختلف قسمونه دي . ځنې هواگاني نرمې دي، او د کائنات د نظام قیام سبب دې، او ځنې هواگاني طوفاني دي . او د کائنات خرابئ ذریعه ده. چې دا راشی نو نظام درهم برهم کړی،اونی اوغورځوی،دیوالونه کورونه ورسره وران شی، مواصلاتی نظام برباد شی،نو دغه شان د جهان هم دوه قسمه دي . یو دنیا او بل آخرت ،دنیا چې څومره عمر الله ﷻ لیکلې دي ، چې هغه پوره کړي ، نو بیا به قیامت برپا کیږی اوداټول نظام به تس نس کیږی.اولکه څنګه چې ځنې هواګانی نرمې اوفائده مندې وی، کله چې راشی نو وریځی خورې کړی، باران اوشی ، او مړه ځمکه ورسره ژوندئ شی،دغه شان به الله ﷻ تاسو هم قیامت په ورځ ژوندی کوی.

بعض مفسرین فرمائی چې مرسلت،عاصفات وغیر صفات دی دفرشتو.اومرسلت نه مراد هغه فرشتې دی، چه په انبیاؤکرامو باندی پی درپی لیږلې کیږی،یا﴿عُرۡفٗا﴾معنی نیکی اواحسان ده،یعنی هغه فرشتی چه دانتظام ددنیااومصالحودینه ؤدپاره لیږلې کیږی په هغو قسم، نو﴿عُرۡفٗا﴾پدی معنی سره مفعول له دې،ای اُرسلت للاحسان والمعروف(کبیر)اول معنی په اعتبارسره حال دې.

﴿ فَالْعٰصِفٰتِ﴾یعنی قسم په هغه فرشتو چه کله دَ الله ﷻ او امر راوخلی نوبیا ئې تعمیل دَپاره دَهوا ګانو په شان تیزی چلیږی،یاهغه فرشتې چه هلاکونکی دی کافرانولره.

﴿ وَالنّٰشِرٰتِ﴾یعنی قسم په هغه فرشتوچه خورونکی دی وزرونوخپلولره په هواکښ یاخورونکی دی شرائعولره،یانشردَرحمت اوعذاب کوی ﴿فَالْفٰرِقٰتِ ﴾یعنی قسم په هغه فرشتوچه حق اوباطل مینځ کښ فرق کونکی یعنی جدائی راوستونکی دی

﴿فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ﴾ذکرنه مرادیاوحی ده یعنی انبیاؤته وحی راوړونکی.یاورنه مراد صرف قرآن دې،یانصیحت،یعنی دَخلقوپه زړونوکښ نصیحت اچونکی.﴿ عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ﴾ دواړه مفعول له دی،یعنی وحی دی دپاره راوړی چه دَخلقوعذرد‌فع کوی چه عند الله ئې حجت باقي پاتې نشي په کفرباندی،اوخلق یره وی دَالله دَعذاب نه دینه علاوه هم متعدد اقوال شته

فَإِذَا	النُّجُومُ	طُمِسَتْ ﴿٨﴾		وَإِذَا	السَّمَاءُ	فُرِجَتْ ﴿٩﴾		
پس هرکله	چه	ستوری	بی نوره	کړې شی	اوکله	چه	اسمان	اچوی
وَإِذَا	الْجِبَالُ	نُسِفَتْ ﴿١٠﴾		وَإِذَا	الرُّسُلُ	أُقِّتَتْ ﴿١١﴾		
اوکله	چه	غرونه	والوزولې شی	اوکله	چه رسولان	جمع کړې شی	په وخت	مقررکښ
لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾								
دکومی ورځ دپاره ورستوکړې شویدی، دپاره دورځی دفیصلی اوڅاپوهه کړې ئې ته چه څه ده ورځ دفیصلی								
وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾								
تباهی ده پدغه ورځ دَپاره دتکذیب کونکو								

﴿ فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴾دې آیتونو کښ تخویف اخروی دې، تفصیل اوتعیین دې دَ "انما توعدون لواقع"،یعنی قیامت به په هغه ورځ وي چې کله داخلور احوال واقع شی،اوداول حالت بیان دې چې ستورې بې نوره اوبالکل به ختم شی.

﴿وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتْ﴾دويم حالت دي چې اسمان به اوچوی اودروازو په شان درزونه پکښې پيداشي. ﴿وَإِذَا ٱلْجِبَالُ نُسِفَتْ﴾دريم حالت دي چې غرونه ايره ايره والوځي.

﴿وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتْ﴾څلورم حالت دي چې قيامت به هله واقع کيږي چې کوم ورځ انبياء او رسول دالله ﷻ په دربار کښې پيشي اوکړی دهغوئ نه خپلو ذمه داريانو اودامت احوالو تپوس اوکړې شي.

«اقتت» دتوقيت نه دي اصل کښې "وُقتت" وو، تخفيفاً واؤ په همزه سره بدل کړې شوي دي، توقيت په دوه معنو کښې استعماليږي. (۱)وخت متعين کول دي تقدير باندی به ئې معنی داسې شی، چی کله رسولانوته دالله ﷻ په دربار کښې دپيشی وخت تعيين اوکړې شی چې ديکښې به دوئ خپله مکمله کارګزاری الله ﷻ بيانوی، (۲)مقرره وخت ته رسيدل اوحاضريدل: يعنی کله چې رسولان خپل مقرره وخت ته اورسی اوحاضر شی. چې داورځ دقيامت ده، هم دي معنې پيش نظر حضرت ابن عباس ﷺ ددي آيت معنی "جمعت کريده، "اذا" په څلورو واړو آياتونو کښې شرطيه ده اوجوب شرط محذوف دي چې هغه تقع الساعة دي.

﴿لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ﴾جمله مستانفه ده اواستفهام دپاره د تعجب اوهيبت دي، اوضمير مؤنث په «اجلت»کښې هغه حوادثو اواحوالو ته راجع دي چې قيامت په ورځ به واقع کيږی، يعنی دا حالات د کومې هيبت ناکې ورځې د پاره مؤخر کړې شوی دي، او يا ضمير مونث "الرسل" ته راجع دي، خومراد ترينه هغه احوال دی چی د"رسولانو"په تصديق اوتکذيب باندې مرتب کيږی.

﴿لِيَوْمِ ٱلْفَصْلِ﴾داجواب استفهام دي چې د حق اوباطل اومؤمن او کافر په مينځ کښې فيصلې ورځی لپاره مؤخر کړې شوی دی.

ابن عاشور رحمه الله فرمائی چې "لاي يوم"کښې "اي"کماليه ده. اوصفت دي دپاره د موصوف محذوف اي ليوم اي يوم ، اوجار مجرور د «اقتت» په معنی د جمعت سره متعلق کيږی، اولام تعليليه دي ، او« اجلت» جمله صفت ده د«يوم» دپاره اي اجلت اليه. معنی په داشی :کله چې

رسولان حاضر کړې شی هغه عظیم الشان ورځی دوجهی نه. چې هغې ته دا امور مؤخر کړې شوی دی. او «لیوم الفصل» بدل دې «لاي یوم» نه

﴿وَمَآ أَدْرٰىكَ﴾ دلته استفهام دمزید تهویل اوعظمت دپاره دې یعنی د فیصلې ورځ څه ده؟اوڅنګه ده؟دابیانول دوس نه بهر خبره ده داسی څوک نشته چې تاته د دې خبر درکړی

أَلَمْ	نُهْلِكِ	الْأَوَّلِينَ ⑯	ثُمَّ	نُتْبِعُهُمُ	الْآخِرِينَ ⑰	كَذٰلِكَ نَفْعَلُ
آیاندی	هلاک کړی	مونږاولنی خلق	بیابه	وروسی کړیدی	ورستنی خلق	دغه شان کوؤمونږ
بِالْمُجْرِمِينَ ⑱	وَيْلٌ	يَوْمَئِذٍ	لِلْمُكَذِّبِينَ ⑲			
دمجرمانوسره	تباهی ده	پدغه ورځ	دپاره دتکذیب کونکو			

﴿أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ﴾ دا انمونه ده داخروی عذاب چه لکه څرنګه مودنیاکښې مکذبین هلاک کړل دغه شان به ورته آخرت کښې هم عذاب ورکړو﴿الْأَوَّلِينَ﴾نه مرادقوم دنوح او عاد ،ثمود دی او﴿الْآخِرِينَ﴾نه مراد لوط عليه السلام قوم،قوم شعیب،قوم موسی یعنی فرعون وغیره دی.

﴿كَذٰلِكَ نَفْعَلُ﴾دغه سزادهر جرم ده دې کښې اهل مکوؤ ته تهدید دې.

أَلَمْ	نَخْلُقْكُمْ	مِنْ مَّآءٍ	مَّهِينٍ ⑳	فَجَعَلْنٰهُ	فِي	قَرَارٍ	مَّكِينٍ ㉑	إِلٰى قَدَرٍ
آیانه یئ پیداکړی مونږتاسو		داوبوحقیرو	نه	منی بیا اوګرځولی مونږدغه	اوبه په	ځائ دقرارئ	مضبوط کښې	تروخت
مَّعْلُومٍ ㉒	فَقَدَرْنَا	فَنِعْمَ الْقٰدِرُونَ ㉓	وَيْلٌ	يَوْمَئِذٍ	لِلْمُكَذِّبِينَ ㉔			
معلوم پورې	پس قادریومونږ	پس ښه قدرت لرونکی یومونږ	تباهی ده	پدغه ورځ	دپاره دمکذبینو			

﴿أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّآءٍ مَّهِينٍ﴾دا په حشرنشرباندی اول دلیل عقلی دې،چه لکه څرنګه مونږانسان پخپل قدرت سره دحقیری نطفی نه پیداکړیدې دغه شان پدی هم ښه قادریوچه دوباره ئې پیداکړو.

﴿فَجَعَلْنٰهُ فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ﴾محکم جایٔ قرارنه مراددموررحم دې چه ماشوم بچې پکښې ښه په حفاظت سره پروت وی﴿إِلٰى قَدَرٍ مَّعْلُومٍ﴾یعنی ترمقدارِمعلوم عندالله پوری چه ترولادت پوری ئی مقررکړیدې،چه کثیرالوقوع نهه (۹) میاشتی دی.

﴿فَقَدَرْنَا﴾یعنی مونږ پدغه کارونوقادریو،اومونږځومره ښه قدرت لرونکی یو.هیڅ څیز زمونږ دَ قدرت نه بهرندې، نودوباره ژوندې کول مونږته آسان دی.اوبعضو په معنی دَتقدیر سره اغستې دې،پمعنی دَاندازه کولو،یعنی مونږپه رحم دَمورکښې دَانسان د اعضاؤ جوړولو اندازه اوکړه،نوڅومره ښه اندازه کونکی یومونږه، چه تمام اعضاء مو ورله برابر جوړ کړل. یو اوږ او بل لنډنه دې.

أَلَمْ	نَجْعَلِ	الْأَرْضَ	كِفَاتًا ۝٢٥	أَحْيَآءً	وَّأَمْوَاتًا ۝٢٦	وَّجَعَلْنَا	فِيْهَا	رَوَاسِيَ	
آیانده	گرځولی	مونږځمکه	جمع کونکی،ژوندولره		اومړولره،اوپیداکړیدی		مونږپیدی کښې	غرونه	
شٰمِخٰتٍ	وَّأَسْقَيْنٰكُمْ	مَّآءً	فُرَاتًا ۝٢٧	وَيْلٌ	يَّوْمَئِذٍ	لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝٢٨			
دنگ دنگ اوڅکولی مودی په تاسواوبه خوږی				تنده ماتونکی.تباهی ده	پدغه ورځ	دپاره دَتکذیب کونکو			

﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا﴾دویم دلیل عقلی دې اودیکښې الله ﷻ خپل،درې عظیم نعمتونه ذکر کوی،چې هغه یوطرف ته په بنده باندې امتنان دې اوبل طرف ته دَالله ﷻ عظیم قدرت طرف ته اشاره کوی،اوداپیغام ورکوی چی کله الله ﷻ داامور پیداکولې شی نوا عاده هغه دَپاره څه مشکل ده؟مزیداچې بنده ته د داسې مهربان رب ناشکری نه ده پکار.

«کفاتا» دا اول نعمت دې، کفات دَکفت نه دې، په معنی دَجمع اوضم سره راځی،لوخی ته هم کفات وئیلی کیږی، ځکه چې دا هم شې په ځان کښې جمع کوی اوراغونده وی،اوځمکی ته کفات ځکه وئیلی کیږی چې دې هم انسانیت په ځان کښې جمع کړې دې مړی دی اوکه ژوندې . ژوندې په سر باندې اوسیږی،اومړی پکښې ننه دی. ﴿أَحْيَآءً وَّأَمْوَاتًا﴾مفعول به دې دَپاره دکفاتا.

﴿ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ﴾دویم نعمت بیان دې چې زمکه خوداوسیدلو قابله نه وه. الله ﷻ پکښې مضبوط مضبوط اورنګ رنګ غرونه دَمیخونو پشان اولګول ،نوکوم ذات چې داکار کولې شی نوآیا هغه دوباره پیداکول نشی کولې.

﴿وَأَسْقَيْنَاكُم﴾دریم نعمت بیان دې چې خوړې اوبه دی.

اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ۞ اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ
ورته به اووئیل شي) ځئ لاړشئ هغه عذاب ته چه تاسود هغې تکذیب کولو ځئ لاړشئ هغه ګرم لوږې ته
ذِيْ ثَلٰثِ شُعَبٍ ۞ لَّا ظَلِيْلٍ وَّلَا يُغْنِيْ مِنَ اللَّهَبِ ۞ اِنَّهَا تَرْمِيْ بِشَرَرٍ
چه خاونددَری حصَودې،نه به وی یخ اونه به دفع کوی دګرمولمبونه،بې شکه دا ولي به بــرکي
كَالْقَصْرِ ۞ كَاَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ ۞ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۞
په شان دَبنګلو.لکه چې دااوښان وی زیړ. تباهی ده پدغه ورځ لپاره دَتکذیب کونکو

﴿ اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى مَا كُنْتُمْ﴾دیکښې تخویف اخروی دې په انکار دَبعث الموت چې نن خودوئ ډیر په تکبر سره دَدوباره پیداکیدلو،دَقیامت اوسزاجزا تکذیب کوی خو دقیامت په ورځ به ډیر ذلت سره عذاب ته واچولې شی، "انطلقوا" دیکښې دوئ تذلیل طرف ته اشاره.

﴿اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ ﴾دابدل دې دَمخکښې "انطلقوا" نه ، اوداجمال تفصیل دې، "ظل" په اصل کښې سورې ته وائی ، اودلته مراد ترینه"دخان"(لوګې)دې،لوګی باندې اطلاق د "ظل" تهکما شوې دې،ځکه چې دوئ به دَقیامت په سخته ګرمئ کښې به دَسورې ډیر محتاج او په طلب کښې به وی، نوورته به اوئیلی شی،دې لوګی پسې لاړ شئ داستاسو دَپاره سورې دې.

﴿ذِيْ ثَلٰثِ﴾ صفت اول دې د"ظل"، یعنی هغه به سورې چرته وی هغه به لوئ مقدار کښې لوګې وی، چې دکثرت دَوجهی نه په درې حصو کښې تقسیم شوې وی،یوحصه به دَدې جهنمی سر دَپاسه وی،اودوه حصې به ئی ښی اوچپ طرف ته وی.

﴿ لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴾ دويم اودريم صفت دي د ظل. چې دا څه حقيقت كښې خوبه سورې نه وي چې څه سكون اوراحت ورته ميلاؤ شي. نه به يخ وي اونه به دجهنم داور شغلو ګرمي كموي

﴿إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴾انها كښې ضمير مؤنث دَجهنم اورته راجع دې. يعنې دابه دومره لوئ اور وي چې دَدې يويو بسركې به دَلوئ لوئ محلاتو هومره وي قصر بنګلي اومحل سره تشبيه په ذات او لوئ والي كښې ده، ﴿كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴾دادويمه تشبيه ده چې زيړ اوښانو سره ده، اودا تشبيه دَ اوصافو اعتبار سره ده،زيړ اوښانوسره تشبيه څووجهو نه ورکړې شوې ده: (١)په رنګ كښې(٢)كثرت كښې(٣)تتابع كښې(۴)سرعت كښې كانه كښې ضمير شرر ته راجع دې جمالة جمع دَجمل ده

هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
داهغه ورځ ده چه خبرې به نشي كولې كفار.اونه به اجازت وركولې شي دوئ چه عذراوكړي.تباهي ده پدغه ورځ
لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِن كَانَ
دپاره دَتكذيب كونكو،داورځ دَفيصلې ده.جمع كړي يئ مونږتاسواواولني خلق.پس كه وي
لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾
تاسولره څه منصوبه دَخلاصئ نه نو اوئې كړئ ماسره.تباهي ده پدغه ورځ دَپاره تكذيب كونكو.

﴿هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴾دادَسابقه تخويف تتمه ده، نفي يادَنطقِ مفيدده يعنې ګوياكه حجت اودليل به ورسره نوي چه دَجهنم نه خلاص شي،لكه خلق وائي فلانې زماپه مخكښې خبرې هم نشي كولې،ياپه بعضو مواطنوكښې نفي مرادده ځكه چه دَقيامت ورځ طويله ورځ ده، نوپدې وجه دَنوروآياتونوسره دَدې آيت تعارض نشته،دغه شان نفي دَعذرهم ده.

﴿فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ ﴾داسخت وعيددې جهنم والؤته،كچرته نن تاسوڅه دګرفت نه دَځان دَخلاصوڅه تدبيراومنصوبه جوړولې شئ نوجوړه كړئ،ځان خلاص كړئ.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾

بې شکه متقیان به په سوروکښې وي اوچینوکښې به وي اومیوؤکښې به وي دهغې نه چه زړه ئې ورته کیږي

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي

ورته به اووئیل شي خورئ اوڅکئ په مزې سره په سبب دنیکوعملونوستاسو بې شکه مونږ دغه شان بدله ورکوو

الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم

نیکانوته تباهي ده پدغه ورځ لپاره دتکذیب کونکو خورئ اوفائده واخلئ لږوخت بې شکه تاسو

مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا

مجرمان يئ تباهي ده پدغه ورځ لپاره دتکذیب کونکو اوکله چه اووئیلې شي دوئ ته چه رکوع اوکړئ

لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

نورکوع نکوي تباهي ده پدغه ورځ لپاره دتکذیب کونکو پس په کومه خبره ورسودقرآن نه ایمان به راوړي دوئ

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ﴾ دابشارت دې مؤمنانوته، کفارومشرکینوپه مقابل کښې به مؤمنان اومتقیان دجنت په یخ سوروکښې مزې اخلی، هرقسمه میوې به ورته ورکولې کیږي

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا﴾ یُقال لهم ورنه مخکښې محذوف دې، یعنی دوئ ته به اووئیلې شي چه دنیک عملونوپه بدله کښې نن ښه بې غمه خوراک څکاک کوئ، هم داسې بدله وي دنیکوکارانو.

﴿وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ﴾ دمکذبینو دپاره هلاکت دې چه دوئ دخپل تکذیب پوجه دجنت دلویولویونعمتونونه محرومه شول.

﴿كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا﴾ دادهمکی اوخطاب دې مکذبینوته په دنیاکښې چه خورئې څکئ اویوڅوورځې مزې واخلئ، اخربه زمونږخواته راځئ، مونږدرته عذابونه تیارکړیدي.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا ﴾ دائى دَجرم تفصيل دي او ركوع نه احكامات الهيه ته غاړه ایخول او هغي نه اعراض نه کول دی یعنی دوئ دومره سرکشه دی چه دنیاکښ دوئ ته اوونیلې شي چه دَالله ﷻ اطاعت کوئ . د هغه دَدین اتباع کوئ . نودوئ دَ تکبر او سرکشئ په وجه دا خبره نه مني،بعضِ وائی دَرکوع کولونه مرادمونځ کول دی،یعنی دَمونځ کولونه انکار کوي.بعضِ وائی دابه ورته په قیامت کښ اوونیل شی،په هغه وخت کښ چه کله کشف دساق اوشی لکه سورة القلم آیت(۴۲)کښ تیردی.او دې صورت کښې معنی د «لایرکعون» دا وي ، چې دوئ به الله ﷻ ته سجده نشي کولې.

﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ ﴾ضمیرراجع دي قرآن ته،یعنی چه دوئ دَقرآن په شان معجز، فصیح بلیغ،مدلل،مفصل کتاب باندی ایمان نه راوړی نوبیابه په کوم کتاب ایمان راوړی.

ركوعاتها ۲	سورة النبأ مكية	اٰياتها ۴۰
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۷۸) وحسب النزول (۸۰)

نزلت بعد المعارج و قبل النازعات

ربط: ماقبل سورة مرسلات کښې دَقیامت په ثواب عقاب باندې دنیوی عذاب نمونه وه. دې سورة کښې دنیوی انعامات، عقوبات او دَقیامت دَانعاماتو عقوباتو نمونه ده نولکه څرنګه چه دنیاکښې انعامات او مصائب دې دغه شان به آخرت کښې هم بعض خلق په انعاماتو کښې وی بعض په مصائبو کښې، دغه شان ماقبل سورة کښې دَقیامت دَورځې باره کښې استفهام وۆچه وماادراک مایوم الفصل، دې سورة کښې دَیوم الفصل تشریح ده چه ان یوم الفصل کان میقاتا.

خلاصه دَسورة:

آیت ۱ نه تر ۵ پورې ابتدائیه دَسورت ده، چې دیکښې دَمشرکینو دَقیامت په باره کښې اختلاف ذکر دې.

آیت ۲ نه تر ۱۲ یو لس (۱۱) انعامات به طور دلیل دَبعث الموت ذکر کیږی.

آیت، ۱۷ نه تر ۲۰ پورې دَفیصلې ورځ (قیامت) واقع کیدلو احوال بیانیږی.

آیت ۲۱ نه تر ۳۷ پورې دَفیصلې تفصیلات بیانیږی.

آیت ۳۷، او ۳۸ کښې دَفیصلې ساعت اهوال بیانیږی.

آیت ۳۹، ۴۰ خاتمه دَسورت ده چې پکښې دَقیامت ورځې دَپاره تیارئ ترغیب دې.

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ۝١ عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ۝٢ الَّذِيْ هُمْ فِيْهِ

دَڅه څیزباره کښې دوئ تپوس کوی دَیوبل نه، تپوس کوی دَهغې واقعی لوئ په باره کښې، چه دوئ په هغې کښې

مُخْتَلِفُوْنَ ۝٣ كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ۝٤ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ۝٥

اختلاف کونکې دی، هرګزدی نکوی تپوسونه زرده چه پوهه به شی دوئ، بیاهرګزندی کوی زربه پوهه شی

﴿عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ﴾دازجر دي مشركينو ته په انكار دَبعث بعدالموت،چې دومره عظيم الشان واقعي نه انكار كوي اوهغې پورې استهزا اوخانداګانې كوي،چې كله به راځي،څنګه به واقع كيږي،مونږ به دوباره څنګه ژوندي كيږو.الله ﷻ فرمائي چې تپوس كولو ضرورت نشته چې كله راشي بيابه درته پته اولګي.

﴿عَمَّ ﴾اصل كښې "عن، ما" وو، "نون" په "ميم" سره بدل كړې شو، او بيا ميم په ميم مدغم كړې شو، نو "عما" شو، "ما" استفهاميه ده، دې باندې چې كله حرف جر داخل كړې شي نواكثر ورنه الف حذف كړې شي دَ پاره دَ دې چې "ما" موصوله سره ئې فرق راشي، نو "عم"ترينه جوړ شو.

﴿يَتَسَآءَلُونَ ﴾ضمير مشركين مكه ته راجع دې،چونكه سياق كلام نه د مرجع پته لګي نو دَ تحقير واهانت دَپاره ئې صراحتاًذكر اونشو(روح). "تساؤل" د سوال نه دې، معنى ئې تپوس ده، او تپوس په دو قسمه باندې وي: (۱)كله تپوس دَحق پيژندلو او دَجهالت ازالې دَپاره وي،(۲)اوكله تپوس انكار، عناد او استهزاء دَپاره وي،دلته دويم قسم تپوس مراد دې،اوهم دې باندې زجر دې. باب تفاعل دلته خپلې حقيقي معنى"مشاركت" كښې استعمال دې، يعني يوبل نه تپوس كول، اومطلب دادې چې دوئ مسئله دَبعث دَ خپل مجلس موضوع ګرځولې ده، اودَ خپل ناقص عقل او آراؤو دخل اندازي پكښې كوي، يا تفاعل مشاركت په ځائ تكرار په معنى دلالت كوي،يعني دوئ څه به پاره كښې باربار دَنبي ﷺ اومؤمنانو نه سوال كوي.

﴿عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلۡعَظِيمِ ﴾جارمجرور متعلق دې محذوف"يتساؤلون"سره، اويا بدل واقع كيږي دَ "عم" نه. د" النبأ العظيم " په باره كښې مفسرينو مختلف اقوال دي:

(۱)بعضو ترينه توحيد مراد اغستې دې.

(۲)بعضو ترينه قرآن اودَنبي ﷺ نبوت مراد اغستې دې.

(۳)راجح قول دادې چې دينه مراد قيامت او بعث بعدالموت دې.

دې تعبير كښې په درې وجوهو سره دَقيامت تعظيم بيان كړې شوې دې:

(۱)"النبأ" لفظ راوړلو سره، چې دا هغه خبرته وئيلې كيږي چې دَهغې څه شان وي ،عام خبرته نه وئيلې كيږي.

(۲)الف لام سره معرفه ګرځولو سره.

(۳): العظیم صفت راوړلو سره.

﴿الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ اختلاف د دوئ داوو چي بعضو بالکل محال ګڼړلو چي ان هي الا حياتنا الدنيا نموت ونحيا.بعضو پکښ شک کولو چي ماندري ماالساعة ان نظن الاظنا وما نحن بمستيقنين.بغضو صرف د روحاني معادقائل وو. وغیره

﴿كَلَّا سَيَعْلَمُونَ﴾ کلا د پاره د ردع دي د قیامت تپوسونه او دیکښ اختلاف مه کوئ.تاسوته به خپله پته اولګی،﴿ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ﴾دا د ماقبل د پاره تاکید دي.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ۝ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ۝ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ۝
آیاموږنه ده ګرځولي زمکه غوړیدلی.اوغرونه میخونه د زمکی.اوپیداکړی یئ موږتاسوجوړئ جوړئ.
وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۝ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ
اوګرځولي مودي خوب ستاسوسبب د آرام.اوګرځولی موده شپه برده.اوګرځولي موده ورځ
مَعَاشًا ۝ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ۝ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ۝
وخت د کټلو. اوجوړکړی مودی د پاسه د ستاسووه اسمانونه سخت.اوپیداکړي مودي نمرروښانه
وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ۝ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ۝ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ۝
اونازلی کړی مودی د وریځونه اوبه راوریدونکی.باران.چه رااوباسوپه هغی سره دانی اوګیاه.اوباغونه ګڼ

﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا﴾ دا یولس (۱۱) انعامات د الله ﷻ بطورنمونه اودلیل ذکر کوی په بعث بعد الموت ،چي کوم ذات په دنیا کښ دومره لویولویو قدرتونو والاد دي هغه ته بعث څه ګران دي؟ کوم ذات چي په دي دنیا کښ نعمتونوورکولوباندي قادردي،اودغه شان تکلیف اومصیبت رسولو باندي قادر دي هغه ته جزاورځ راوستلو کښ څه مشکل دی؟ ځکه چي هغه ورځ هم د ثواب اوعقاب نعمت اونقمت نه عبارت ده،

﴿مِهَٰدًا﴾ دا اول انعام دي. "مهادا" يا پمعنى د "فراشا" سره دي، چې الله ﷻ تاسو له ځمکه بستره ګرځولې ده ، يا پمعنى دَ "مَهْدا" سره دي، نوبيا په دې آيت کښې تشبيه ده يعنى په شان دَ ځانګوټي ګرځولې ده.

﴿ وَٱلْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴾ دادويم انعام دي. "اوتاد" جمع دَ "وتد" ده. ميخ ته وائي، دې کښې هم تشبيه ده اې کالاوتاد، مراد داچې الله ﷻ ځمکه غرونو سره کلکه کړې ده. لکه ميخ سره چې يوشى کلک شي، يوبل آيت کښې راغليدى دې والقى في الارض رواسي ان تميدبكم(لقمان) دغه شان يوحديث کښې هم راغليدى چې الله ﷻ کله ځمکه پيداکره نو هغه خوځيده.نوبيائې غرونه پيداکړل اوهغه ئې پرې کيخودل نو په قرار شوه.

﴿وَخَلَقْنَٰكُمْ أَزْوَٰجًا ﴾ دادريم انعام دي، "ازواجا" نه مراد(١)جوړه ده يعنى بعض مذكر اوبعض مؤنث لپاره دَدې چې توالد اوتناسل جارى وى،(٢)يادورنه مراد اصناف دي .يعنى تاسومختلف رنګونو، صورتونو او ژبو والا پيداکړي يئ.

﴿ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا﴾ دا څلورم انعام دي، "سباتا" دَ "سبت" نه ماخوذ دي (١) پمعنى دَ "قطع" . او مراد ورنه مرګ دي، ځکه چې دا هم دا بيداري زندګئ نه سرې کټ کوي ، نو په آيت کښې تشبيه ده اې کالسبات لکه بل آيت کښې راغليدى: وهوالذي يتوفاكم بالليل.(٢)بعض وائي"سباتا"په معنى دَنوم خفيف سره دي،يعنى خوب مى درله خفيف ګرځولې دې ،ډير درونډ نه دې، چې دنيا او معاش کښې مو خلل واقع شي.(٣) بعضو په معنى دَ"راحة"سره اغستې دې، يعنى خوب مو درله دَ راحت ذريعه ګرځولې ده.

﴿ وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِبَاسًا﴾ پنځم انعام دي، دې آيت کښې هم تشبيه ده اې کاللباس يعنى شپه الله ﷻ بمنزله دَلباس ګرځولې ده، يو په ستركښې چې څنګه لباس سره انسان ځان پټوي، دغه شان ډير کارونه چې انسان ئې بل په مخ کښې نه کول غواړي دَ شپې په پرده کښې ئې اوکړي،اوبل په راحت کښې، چې څنګه لباس کښې انسان ته راحت ميلاويږي، دغه شان شپه کښې ورته هم راحت اواطمينان نصيب شي.

﴿وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا﴾ شپږم انعام دي، "معاشا" مصدر ميمي دي عيش او ژوند ته وائی او ورځ "معاش" ګرځولو نه مراد "سبب دَ معاش" دي يعنی زندګی ضروريات ټول په ديکښ پوره کيږی. او یا ورنه مراد وخت دَمعاش دي، اومعاش نه مراد ما يعيش به الانسان دي يعنی رزق.

﴿وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا﴾ اووم انعام دي، دَ "سبعا" نه مراد اووه آسمانونه دی، "شدادا" ئې صفت دي ،معنی ئې مضبوط اوکلک ده، يعني هيڅ چاود اوکمزوری پکښ نشته.

﴿وَجَعَلْنَا سِرَاجًا﴾ دا اتم انعام دي، "جعلنا" په معنی دَ "انشانا" سره دي، يعنی مونږ په اسمان کښ روښانه نمر پيدا کړيدي. "سراج" ډيوې ته وائی اودلته ترينه مراد نمر دي. ﴿وَهَّاجًا﴾ نه مراد پړ قيدونکي.

﴿ وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ﴾دا نهم انعام دي، "المعصرات" جمع دَ "معصرة" ده ، دَ "اعصر" نه مأخوذ دي، همزه پکښ دَحينونت دَپاره ده،ای آن لها ان تعصر، يعنی هغه وريځی چه دَاوبونه ډکی وی. وريدلوته قريب وی،ليکن لا وريدلی نه وی. ﴿ثَجَّاجًا﴾په زور سره بهيدونکی.

﴿ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا﴾ دا لسم انعام دي، يعنی دَباران په ذريعه غنم،جوار ،سبزی،واخه رااوباسو. ﴿وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا﴾ يولسم انعام دي، چی دَباران په ذريعه ګڼ ګڼ باغونه را اوباسو ، دَ ډير ګڼ والی په وجه يوبل پورې انختی وی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ
بی شکه دَ ورځی دَفيصلی(قيامت)،وخت مقرردي،په هغه ورځ چه پوبه کړې شی په شپيلۍ کښ،نوراځئ به تاسو
أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾
ډلې ډلې،اوخيری به شی اسمان نوشی به دروازی دروازی،اوروان به کړيشی غرونه نوشی به سراب

﴿إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا﴾ دا تخويف أخروی دي،دَفيصلی ورځ (قيامت)واقع کيدلو احوال بيان دي، چه ورځ دَفيصلی يعنی دَقيامت وخت مقرردي،چه کله په شپيلۍ کښ پوکړې شی نوټول

خلق به دَقبرونونه موقف دَحساب ته ډلی ډلی راروانی شی.هرانسان سره به دخپل عمل باره کښې فیصله کیږی.

﴿يَوْمَ ٱلْفَصْلِ﴾نه مرادورځ دَقیامت ده ځکه چه پدغه ورځ به الله ﷻ دَخلقو مینځ کښې فیصله کوی.

﴿مِيقَٰتًا﴾ مقرره وخت او حد ته وئیلې کیږي ، یعني قیامت ورځ د دنیا نظام حد او انتهاء ده ، یا وخت دې دَ هغه امورو چه الله ﷻ ئې وعده کړیده، او وخت دې دَ اولینو او اخرینو د جمع کولو.

﴿يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ﴾بدل دې دَ﴿يَوْمَ ٱلْفَصْلِ﴾نه مرادورنه نفخه ثانیه ده،چه ټول خلق به ورسره راژوندی شی، ﴿أَفْوَاجًا﴾ای اُمَمًا، یعنی امتونه امتونه به جداراځی هریوامت سره به خپل پیغمبر وی، کماقال تعالی: «يومَ ندعواكلُ اناسٍ بامامِهم» ، یا ورنه ډلې ډلې مراد دی په اعتبار دَ اختلافو دَ اعمالو ، دَنیکو خلقو به جدا ډلی وی، گنهگارانو به جدا ډلی وی.
په سورت مریم کښې دَیواځی راتلوتذکره ده چې« وكلهم أتيه يوم القيامة فردا» . نوتطبیق پکښې داسې شوې دې چې جماعت او ډلې ډلې راتلل به دَ قبرونو نه پورته کیدلو وخت کښې وی، او تنها او یواځی به هغه کښې وی چې کله الله ﷻ ته حساب کتاب اوسوال وجواب ورکولو دَپاره ځی.

﴿وَفُتِحَتِ ٱلسَّمَآءُ﴾دلته نه دَ دروازو کهلاویدلو ذکر دې،اوځنې آیاتونو کښې دَشق اوانفطار ذکر دې، دې تطبیق ځنی علماؤو داسی کړیدی چې "فتح" نه مراد هم "شق" دې، یعنی اسمان به اچوی، لکه بل ځائ دی: اذالسمّاء انشقت، خو تعبیر ترینه په فتح سره کولو اشاره ده کمال قدرت دَ الله تعالی ته، چه دَ دومره لوئ اسمان شق به الله ﷻ ته دَ دروازی دَ کولاولو په شان آسان وی «روح» او بعضو مفسرینو ئې تطبیق داسی کړې دې چې اول به کښې چاود اوشق اوشی،اوهغې نه بعد به دروازې دروازې کهلاوشی.﴿فَكَانَتْ أَبْوَٰبًا﴾آیت مبنی دې په تشبیه باندې،مطلب دادې چه دومره به اُچوی لکه ډیری دروازی چه کولاوی شی، نوداشبه نشی کیدلې چه دروازی دَاسمان خواوس هم شته دې.

﴿وَسُيِّرَتِ ٱلْجِبَالُ﴾یعنی غرونه به وَالوځی،ریزه ریزه به شی،خوره وره دُوړه به ترینه جوړه شی،اوسراب به ترینه جوړشی،چه په هواکښې به دلری نه داسی ښکاری لکه غر،لیکن غربه نوی بلکه هسی یوغباربه وی،زمکه به ټوله یوشان هموار ه شی،کمافی سورة طٰه(۱۰۵، ۱۰۶).

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَّابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾
بې شکه جهنم ځای د انتظار دې .د پاره د سرکشو ټکانه ده اوسیږی به پکښې ډیرې زمانه
لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَآءً
نه به څکی دوئ په هغې کښې څه یخ اونه څه د څکلو څیزمګرګرمی اوبه د جهنم اووینی زوی بدله به ورکولې شی
وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾
بدله پوره .ځکه بې شکه دوئ وؤ چه اعتقادئ نه لرلو د حساب .او تکذیب ئې کولو زمونږ د ایاتونو په تکذیب کولو سره
وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾
اوهرڅیز محفوظ کړیدې مونږ هغه په لیکلو سره پس اوڅکئ نو هرګزنه زیاته وؤمونږ تاسولره مګر عذاب

﴿إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ﴾ د فیصلې ورځ احوالونه بعد اوس د فیصلې تفصیلات او کیفیت بیانیږی.
دې آیتونو کښې د کافرانو فیصلې بیان دې، چې دوئ به همیشه همیشه جهنم کښې وی اومختلف عذابونه به ورته میلاویږی.

﴿مِرْصَادًا﴾ د مرصاد دلته مختلفې معنی بیان کړې شوې دی:

(۱) بعض مفسرین وائی چې دا صیغه د اسم آله ده، یعنی د انتظار ګاه .ځکه چې دې سره فرشتې انتظار کوی، قیامت په ورځ کله چې فیصله اوشی اوخلق روان شی نو که کافران وی اوکه مؤمنان، لار به ئې په جهنم وی، نو د جنت فرشتې به دې سره ولاړې وی او د جنتیانو انتظار او استقبال به کوی، او دوئ به د جهنم د لمبو نه بچ ساتی، او د جهنم فرشتې به ورسره هم ولاړې د جهنمیانو انتظار کوی.

(۲) بعض مفسرینو دا صیغه د مبالغې اغستې ده: یعنی ډیر انتظار اوتلاش کونکې، یعنی کافرانو پسې به په تلاش کښې به ګرځی.

(۳) څنو ئې معنی په "الطريق" سره کړې ده، یعنی دا به لار وی، مؤمنان به پرې په خیرسره تیر شی، او کافران به پکښې اوغورځیږی.

﴿لِلطَّٰغِينَ مَـَٔابًا﴾جار مجرور دَ"ماباً" سره متعلق دي، "مآب" مرجع اوټهکانې ته وائی، يعنی د سرکشانو ټهکانه ده.

﴿لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا﴾"لابثين"حال دي د "الطاغين" ضمير نه، "احقابا"جمع د "حقب"ده، "حقب" مطلق مدت دَ زمانی ته وائی لکه په سورت کهف کښې دي «او امضی حقبا»، او دلته ترينه څومره زمانه مراد ده؟ دې باره کښې مفسرينو مختلف اقوال ذکر کړی دی.

(۱)حضرت ابن مسعود ،ابن عباس اوابن عمر رضي الله عنهم نه مروی دی چې دې نه مراد څه دَ پاسه اتيا(۸۰) کاله دی،اوځنی علماؤو دې قول په تفسير کښې دا هم ليکلی دي چې يوه يوه ورځ به ئی دَ دنيا زرکالو برابر وی.

(۲)بعضو اويازره کاله ترينه مراد اغستی دي.

(۳)بعضودرې سو کاله.

(۴)خوراجح قول دادې چې دلته ترينه مراد لامتناهی زمانه ده،کمارواه الطبري عن قتادة.

﴿لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا﴾ذوق اصل معنی څکَل ده ،دَ "احساس" په معنی کښې هم راځی، لکه وائی ذاق الالم تکليف ئی محسوس کړو، مونږ پښتو کښې هم وايو خوند ئی درکړو، اودغه شان دَ نفس وجدان باندې ئي هم اطلاق کيږی، نودلته اولنئ دوه معنې مراد دې ، "برد" اعتبارسره دويمه معنی مراد ده، او "شراب" لحاظ سره اوله معنی مراد ده . ﴿بَرْدًا﴾نه داسې يخ شی مراد دې چې انسان ظاهری بدن دَ حرارت او اور نه بچ کړی. ﴿شَرَابًا﴾ نه مشروب مراد دې چې باطن دَحرارت نه بچ کړی،﴿حَمِيمًا﴾ انتهائی ګرمې اوبه،﴿وَغَسَّاقًا﴾ د جهنميانو وينی زوی، ﴿جَزَآءً﴾مفعول مطلق دې دَفعل محذوف، أي: يجزون جزاء ﴿وِفَاقًا﴾يعنی دَاعمالو موافق بدله،

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا﴾تعليل دې، دَاستحقاق دَعذاب، "رجاء" يا پمعنی دَ اعتقاد دې يا پمعنی دَخوف دې،يعنی دوئ دَدينه نه يريدل چه مرګ نه پس به حساب کيږی، او زمونږ دَ آياتونو تکذيب ئی کولو.

﴿ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴾ داجمله معترضه ده. ﴿كِتَابًا﴾ يا حال دي دمفعول نه،يامفعول مطلق دي،يعني مونږدهرڅيزاحاطه کړيده په ليکلوکښ،نولهذاپوره پوره بدله به ورته ورکوو.﴿فَذُوقُوا ﴾فيقال لهم،ورنه مخکښ مقدردي.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ۝ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ۝ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ۝ وَكَأْسًا دِهَاقًا ۝
بی شکه متقیانو د پاره ده کامیابی چه باغونه دی او انګور دی، او حوری ځوانی همزولی اوکاسی ډکی دشرابو
لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ۝ جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا ۝
، نه به اوري دوئ په جنت کښ فضول خبری اونه دروغ،بدله به ورکولي شي بدله دطرفه درب ستا نه عطا پوره پوره

﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴾ دي آيتونو کښ دجنتيانو فيصلي بيان دي،او بشارت دي متقيانوته،چه دوئ دپاره په آخرت کښ کاميابی ده،اوهغه انعامات به ورته ورکولي کيږی کوم چه په ورستو آيتونوکښ مذکوردی﴿ مَفَازًا ﴾يامصدرميمی دي پمعنی د"فوز"يااسم مکان دي،يعنی ځائ د کاميابی.

﴿حَدَائِقَ ﴾دادکاميابئ تفصيل دي، بدل دي د﴿ مَفَازًا ﴾نه،جمع دحديقة ده يعنی متقيانوته به داسی باغونه ورکولي کيږی چه په هغی کښ به قسمه قسم ميوه داری اونی وی،اوانګوربه وی.

﴿وَكَوَاعِبَ ﴾يعنی متقيانو دپاره په جنت کښ ښائسته پيغلي حوری هم وی."کواعب" جمع د "کاعب" ده، هغي پيغلي ته وائی چې سينې ئی غونډی راوتلي وی،چيري نه وی.﴿أَتْرَابًا ﴾داحوري به تولي همزولي وی. ﴿ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴾"کاس"داشرابو پيالي ته وائی، "دهاقا" يا پمعنی د "ممتلئة" سره دي، يعنی ډکې پيالی به د شرابو ورله ورکولي کيږی ، ياپمعنی د "متابعة" سره دي، يعنی پرله پسې به ورله پيالي ورکولي کيږی، يا پمعنی د "صافية" سره دي، يعنی عمده خالص شراب چې ګندګيو نه پاک وی

﴿ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا ﴾ ضمير په « فيها » كښې يا جنت ته راجع دې . يعنى جنت كښې به پرسكون او اطمينان بخش ماحول وى، خلاف مزاج اوګډې وډې خبرې به نه وى، او يا ضمير مجرور راجع دې ﴿ وَكَأْسًا ﴾ته، نو "في" سببيه دې، يعنى دَ دې دَ څکلو په سبب به لغو اودروغ نه وى.

﴿ جَزَآءً ﴾مفعول مطلق دې فعل محذوف دَپاره، اي يجزون جزاء. ﴿عَطَآءً ﴾ورنه بدل دې يعنى دا بدله عطاء ربانى اوفضل الهى دې، د چا ذاتى كمال اواستحقاق نه دې. ﴿حِسَابًا ﴾صفت دې دَ "عطاءً" پمعنى دَ "كافيًا" ، يعنى پوره اوكافى بدله به ورته وركړې، يا معنى داده چه دَدوئ دَاعمالو په حساب به ورته وركړى، څومره اعمال وى هومره عطاء ربّانى.

رَّبِّ	السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضِ	وَمَا	بَيْنَهُمَا	الرَّحْمٰنِ
چې رب دَاسمانونودې اودَزمکې دې اودهغه څه چه په مينځ دَدوئ كښ دى،چه ډيرمهربانه دې،					
لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ۞ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا ۖ					
اختيارنه لرى دَالله ﷻ سره هيڅوک دَخبرو. په هغه ورځ اوبه دريږى جبرئيل اوملائكى صفونه صفونه					
لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ۞					
خبرې به نشى كولې هيڅوک مګرهغه څوک چه اجازت ورته اوكړى مهربانه الله ﷻ اووائى به سمه خبره.					

﴿رَّبِّ السَّمٰوٰتِ﴾بدل دې دَ﴿رَبِّكَ ﴾نه﴿ الرَّحْمٰنِ ﴾ئى صفت دې.

﴿لَا يَمْلِكُونَ ﴾دا دَ فيصلې كيفيت بيان دې چې هر انسان دَپاره به دهغه عمل دَلارې مل وى، جاه او منصب به په كار نه رازى، هلته به نه څوک خان په باره كښ دَالله ﷻ سره خبره كولى شى اونه به دَبل چابه باره كښ. « لا يملكون » كښې ضمير تولو خلقو ته راجع دې. ﴿مِنْهُ ﴾جار مجرور كښ دوه احتماله دى: (۱)يادا حال مقدم دې د دَ﴿خِطَابًا ﴾ نه، يعنى دوئ به دَخان نه دَالله ﷻ سره خبرې كولو قدرت نه لرى بغير دَ اجازت نه. (۲) ياجارمجرور متعلق دې دَ«لايملكون» سره، يعنى دوئ ته

به داسي خبرې قدرت او طاقت دَالله ﷻ طرف نه ، نه ورکولې کيږي چې دوئ پرې خان بچ کړي. يا خپلې مرتبې اوچتې کړي. (روح).

﴿يَوْمَ يَقُومُ ٱلرُّوحُ﴾ دیکښې دَفیصلې ساعت مزید هیبت بیانیږی چې دا به دومره هیبت ناک ساعت وی چې روح اوفرشتې بلکه ټول مخلوقات به الله ﷻ په تواضع سره لاس په نامه صف در صف ولاړ وی، څوک به الله ﷻ دَاجازت نه بغیر خبره هم نشی کولې. اوچاته چې الله ﷻ اجازت ورکړی هغه به هم خبره اخوادیخوانشی کولې،بلکه مکمل آدابو سره اوشرعی حدودوکښې به خبره کوی.

روح نه دلته په آیت کښې څوک مراد دی؟ دې باره کښې مختلف اقوال دی:

(۱)اکثر مفسرينو په نيز دې نه مراد جبرئيل عليه السلام دې.

(۲)بعض وائي دينه ارواح دَبنی آدم مراد دی.

(۳)بعض وائي چې بنی آدم ترینه مراد دې . دینه علاوه نوراقوال پکښې هم شته،خو اول قول ارجح دې.

﴿لَا يَتَكَلَّمُونَ﴾ضمیرټولوخلقوته راجع دې،اوداتاکید دې دَ لایملکون منه خطابا ﴿إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ﴾ مراد ورنه شفاعت کونکې دې يعنې شفاعت اوخبرې به چاپه اختيار کښې نه وی،صرف به هغه کس کوی چې هغه ته الله ﷻ اجازت ورکړی وی، ﴿وَقَالَ صَوَابًا﴾يعنې چاته چې اختيار د خبرو او شفاعت ميلاو شو، نو دې مطلب دانه دې چې هغه څه وئيل غواړی او چا سفارش کول غواړی، کوی به، بلکه دَ الله ﷻ مرضياتو په حدود کښې به سفارش کوی،دَ کوم کس سفارش کولو اجازت چې ورله الله ﷻ ورکړی نو دهغه سفارش به قاعدې اوقانون مطابق کوی،تزکيه کښې به ئې مبالغه نشی کولې.

اتَّخَذَ	شَآءَ	فَمَنْ	الْحَقُّ	الْيَوْمُ	ذٰلِكَ
نيسی	اودی	وی	خوښه	ده،نودَچاچه	حقه	داورځ

الْمَرْءُ	يَنْظُرُ	يَوْمَ	قَرِيبًا	عَذَابًا	أَنْذَرْنٰكُمْ	إِنَّآ ۞	مَآبًا	رَبِّهٖ	إِلٰى

خپل رب ته ځائ دَورتللو،بې شکه مونږه يره ووَتاسودَعذاب نيزدی نه،هغه ورځ چه اوبه وينی انسان

مَا	قَدَّمَتْ	يَدٰهُ	وَيَقُوْلُ	الْكٰفِرُ	يٰلَيْتَنِيْ	كُنْتُ	تُرٰبًا	﴿٤٠﴾

هغه عملونه چه مخکښ راليږلی دی دواړولاسونودَهغهاودوائی به کافرآفسوس مالره چه وې خه خاوره

﴿ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ﴾دادسورت خاتمه ده، دَ وعد او وعيد ،بشارات اوقيامت ورځ هولناکيؤو بيان نه ورستو الله ﷻ ترغيب ورکوی د دې ورځ دَ تيارئ ، چی دَدې ورځی حساب کتاب، دَ دې نعمتونو اودَدې عذابونه يقينی اوبرحق دی، که څوک دا نعمتونه حاصلول اودَدې عذابونه به بچ کيدل غواړی، نو اوس نه دې الله ﷻ طرف ته رجوع اوکړی، ورنه په هغه ورځ په ئی هيڅ په لاس نه راځی.

﴿إِنَّآ أَنذَرْنَٰكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا﴾عذاب قريب نه مراد دآخرت عذاب دې،اهل عرب دَچې کوم څيز وجود يقينی وی هغې باندې دَ قرب اطلاق کوی، او بل داچې مرګ خو د هر کس قريب دې، اوڅوک چې مرشی دَهغه قيامت قائم شی، نو دې اعتبار سره ورباندې هم دَقريب اطلاق شوې دې، مطلب داچې کوم عذاب نه خوځه يروم هغه بالکل يقينی او نيزدې دې.

﴿يَوْمَ يَنظُرُ الْمَرْءُ﴾ په هغهٔ ورځ به هرا نسان ته خپله اعمال نامه مخکښ پرته وی﴿وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَٰلَيْتَنِي كُنتُ تُرَٰبًا﴾کافر به بيا ډير تمناګانی کوی خو هيڅ فائده به نه ورکوی،اودَدې جملې متعدد تفسيره شوی دی:

(۱)کاش چې څه خاورې وې هډوسره پيدا شوې نه وې.
(۲)کا ش چې په قبر کښ خاورې خاورې شوې وې،اوبياپورته کړې شوې نه وې.
(۳)ځنی رواياتو کښ راځی قيامت په ورځ الله ﷻ حيوانات دوباره پيدا کړی،هغوئ کښ چې چاپه يوبل باندی ظلم کړی وی هغی بدله به ترينه واغستې شی اوبيابه ورته الله ﷻ اوائی چې خاورې شئ نوهغه به ټول خاوری شی نو کافر چې دااوګوری نودې به هم دَدې تمنا اوکړی.

ركوعاتها (۲)	سورة النازعات مكيّة	اٰياتها (۴۶)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دی شروع کوم		

ترتيبها حسب التسلسل (۷۹) وحسب النزول (۸۱)

نزلت بعد النبأ و قبل الانفطار

ربط :ماقبل سورة کښ دنیوی انعامات نمونه وه په بعث بعد الموت باندی،دی سورة کښ ترقی ده چه لکه څرنګه دنیاکښ روح قبض کولوخت کښ فرشتی دمؤمنانوسره نرمی کوی کافرانوسره سختی کوی نودانمونه ده چه آخرة کښ به مؤمنانوسره نرمی کیږی.کافرانوسره سختی.

خلاصه: آیت ۱نه تر ۵ پورې پنځه قسمونه بطور شاهد ذکر کیږی،په اخروی ثواب اوعقاب.

آیت ۶نه تر۹ پوری تخویف اخروی دې.

آیت ۱۰نه تر۱۴ شکوه اوجوب شکوه ده.

آیت ۱۱نه تر ۲۲ تخویف دنیوی نمونه ده.

آیت ۲۷نه تر ۳۳ دلیل عقلی دې په اثبات دقیامت.

آیت ۳۴ نه تر ۴۱ تخویف اخروی اوفیصلې تفصیل دې.

آیت ۴۲نه تر ۴۶شکوی اوجواب ذکر کیږی.

وَالنّٰزِعٰتِ	غَرْقًا	۝۱	وَّ	النّٰشِطٰتِ
قسم دې په هغه فرشتوچه رااوباسی روح دکافرپه سختئ سره.اوقسم په هغه فرشتوچه اوباسی روح دمومن				
نَشْطًا	۝۲	وَّ	السّٰبِحٰتِ	سَبْحًا ۝۳
په نرمئ سره.اوقسم دې په هغه فرشتوچه لامبوروهی په په تیزئ سره				

فَالسّٰبِقٰتِ	سَبْقًا	فَالْمُدَبِّرٰتِ	اَمْرًا
بیا قسم په هغه فرشتو چه مخکښ کیدونکې دي په مخکښ کیدلو سره.		بیا قسم په هغه ملائکو چه تدبیر کونکې دي د امر	

﴿وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا﴾جمهور مفسرینو په نیز النزعٰت،النشطٰت،السٰبحٰت،السٰبقٰت،المدبرٰت پنځه واړه صفات دی دَفرشتو،اودَهغه فرشتو چې دروح اوباسلو اوبیادَهغې نه ورستو دَهغې نورانتظامات کولو باندې مامور دی.

﴿وَالنّٰزِعٰتِ﴾ "نزع" الجذب بشدة ته وائی(روح)یعنی سختئ سره راخکل،او دا ورته د کافرانو او بدعمله انسانانو اعتبار سره وئیلی شوی دی ، چې دَ هغوئ ارواح دا فرشتې په ډیرې سختئ سره قبض کوی،﴿غَرْقًا ﴾مفعول مطلق من غير لفظه دې دَ النزاعٰت دَپاره اوداهم په شدت اوسختئ سره رابنکلو په معنی کښ استعمالیږی.

﴿وَالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ﴾"النشط" الاخراج بسهولة و رفق ته وائی. یعنی نرمئ اوپه آسانتیا سره رااوباسل ،اودا ورته دَمؤمنانو اونیک عمله انسانانو روح اوباسلو اعتبار سره وئیلی شوی دی،چې دوئ ارواح فرشتې په نرمئ اوسهولت سره قبض کوی.

دمؤمن روح په نرمئ او دَ کافر روح په سختئ سره قبض کولو وجه حدیث (مسند احمد ، ابوداؤد ، رقم الحدیث۴۷۵۳) کښ دا راغلې ده چې بنده مؤمن ته دَمرګ په وخت کښ کومې فرشتې راځی، نوهغه ډیر خه شان سره راځی،ځان سره دَجنت خوشبوئی راوړی، ډیر خه انداز کښ ورسره مکالمه کوی،او دَ جنت او دَ هغې نعمتونو بشارت ورکوی، نو دَ ده روح ډیر په خوشحالئ سره اوځی، او بنده کافر روح قبض کولو دَ پاره چې راشی نو ډیر بدهیئت اوحالت کښ راشی، ډیر بد انداز کښ ورسره مخاطبت اوکړی، چې اې خبیث نفسه! راوخه دالله ﷻ عذاب اوقهر ته، نوهغه روح دَخوف دَوجهی نه راوتل نه غواړی. نو دوئ ئې داسې په زور سره ئې راخکې لکه دَغوښې ریتو لو والا سیخ پورې چې انختې وړئ دهغې نه لرې کولې شی.

﴿وَالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا﴾دادریم قسم اوصفت دې دَدې فرشتو .بعض مفسرین فرمائی چې فرشتې کله انسان نه روح قبض کوی ، نو جسم کښ داخلې شی. نو دَ فرشتو دَده جسم ته

داخليدل او دَهغی نه روح راوباسل داسې وی لکه یو لامبوزن په اوبو کښې لامبو اووهی او دننه شی، او هلته نه څه راواخلی او راوخی.

خو اکثر مفسرین فرمائی چې داسرعت سیر نه کنایه ده، یعنی دَروح اوباسلو نه ورستو په ډیر تیزئ سره ئې د رب طرف ته وړی لکه حدیث کښې هم دَدې ذکر راغلې دې.

﴿فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا﴾ داځلورم قسم او صفت دې دَفرشتو، "سبقت" نه مراد انقیاد اوتبادر دې حکم الهی ته، او"سبقت" ماده راوړلو کښې دې وصف کښې مبالغې طرف ته اشاره ده، ګویاچې انقیاد او اطاعت کښې یو بل نه مخکښې کیږی، اومقصود دلته دَروح په باره کښې حکم الهی ته انقیاد دې، چې روح په باره کښې الله ﷻ کوم احکامات ورته ورکړی ډیر په تیزئ سره دَهغې تعمیل کوی او ځائ ته ئې رسوی.

﴿فَالْمُدَبِّرٰتِ أَمْرًا﴾ داپنځم قسم او صفت دې، یعنی روح خپل مقام ته وړلو نه ورستو کوم احکامات ورته دَثواب اوعقاب دَالله ﷻ طرف نه میلاو شوی وی، دَ هغې انتظام اوتدبیر کوی.

بهرحال داپنځه قسمونو وو، اوجواب قسم محذوف دې، چې «لتبعثن» دې، اوقسم او جواب قسم کښې مناسبت دادې: (۱) چې روح قبض کول دادَقیامت توطئه او اولین منزل دې من مات قامت قیامته (۲) اوبل داچې داپنځه قسمونه شواهد دی په ثواب اوعقاب دَبعثت او آخرت، چې څنګه دنیا کښې مؤمنانو روح په آسانئ اونرمئ سره اوکافرانو روح په سختئ او تکلیف سره قبض کیږی، نودهغه شان فرق به په آخرت هم وی، مؤمنان به په راحت اوکافران به په تکلیف کښې وی.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ۝ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ۝ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ
په هغه ورځ چې اوخوزوی خوزونکی وریسې راشی وریسې راتلونکې ډیر زړونه به پدغه ورځ
وَاجِفَةٌ ۝ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۝ يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ۝
درځیدونکی وی سترګی به ئې خکته وی،وائی دوئ آیا مونږ به واپس ګرځولې شو زوړ حالت ته

ءَاِذَا	كُنَّا	عِظَامًا	نَّخِرَةً ﴿١١﴾	قَالُوْا	تِلْكَ	اِذًا	كَرَّةٌ	خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾		
آيا	كله	چه	شو	مونږ	هډوکي	وراسته	وائي	چه	دا	خو به بيا تاواني واپسي وى
فَاِنَّمَا	هِيَ	زَجْرَةٌ	وَّاحِدَةٌ ﴿١٣﴾	فَاِذَا	هُمْ	بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾				
بى شكه	دادوباره پيدا كيدل	صرف اواز دي	يو	بيا به دا	ټول خلق	په مخ دزمكې وى				

﴿يَوْمَ تَرْجُفُ﴾داتخويف دي متعلق دي دَجواب قسم محذوف سره،چه لَتُبعثنّ دي، يعنى دابعثت به په هغه ورځ وى چې كومه ورځ زورداري زلزلې سره هر څه فنا شى، اوبيا به دوباره صور پوكلې شى، او تاسو ټول به دوباره ژوندى شئ.﴿اَلرَّاجِفَةُ﴾دَرجف يرجف نه داسم فاعل صيغه ده ،په معنى دَخوزونكې ، دينه مراد نفخه اولى ده چې دي سره به ساكن شې په خوځيدوشى

﴿تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ﴾ الرادفة وروستې راتلونكې ته وائي،اودينه مراد نفخه ثانيه ده.

﴿قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ﴾ډير زړونه به په دې ورځې لړزان وى، ﴿وَّاجِفَةٌ﴾بمعنى دَدرځيدلو اوېريدلو كښ دي،﴿ اَبْصَارُهَا﴾ضمير راجع دي﴿قُلُوْبٌ﴾ته په حذف دَمضاف سره اى ابصار اهلها(روح) يعنى دَ ډير خوف په وجه به ئې سترګې خكته وى،يا دَابصار نه مرادبصائر يعنى عقلونه دى، يعنى عقلونه به په دغه ورځ خراب وى په هيڅ به هم نه پوهيږى چه څه اوكړو (روح).

﴿ يَقُوْلُوْنَ اَءِنَّا لَمَرْدُوْدُوْنَ ﴾داشكوه ده،دَمشركانونه، چه دوئ به قيامت پورې استهزاء كوى، او وائى چه آيا كله زمونږ هډوكي اوريزيږى په زمكه كښ، آيابيا به مونږزوړحالت ته واپس كيږو ،يعنى بيابه ژوندى كيږو.﴿اَلْحَافِرَةِ ﴾معنى زوړ حالت دي.

﴿قَالُوْا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴾يعنى كچرته داواپس كيدل زوړحالت ته يعنى بياژوندى كيدل واقعى په حقه وى، نومونږبه په لويه خسارى كښ يو، دَ وجى دَ تكذيب نه، يامطلب دادي چه دابه خولوئ تاوان وى، ځكه چه زمونږ په مالونو،جائيدادونو باندې به نورو خلقو قبضه كړې وى(جو اهر).

﴿فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ﴾جواب شکوه دي. هي ضمير يا ژوړ حالت ته واپس کيدلونه راجع دي، يا رادفة ته. يعني داواپس کيدل اوبياژوندی کيدل مشکل مه ګڼړئ او استهزاء ورپوری مه کوئ، ځکه چه داخوبه يو چړق وی، چه بس ټول خلق به د قبرونونه رابيدارشی په زمکه به ولاړوی. ﴿بِالسَّاهِرَةِ﴾ ساهرة وجه الارض ته وائی.

هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿١٥﴾ إِذْ نَادٰىهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

آیاراغلې ده تاته قصه ده موسیٰ علیه السلام. کله چه آواز اوکړوده ته رب ده. په وادی پاکی کښې چه طوی ده.

اِذْهَبْ إِلٰى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَلْ لَّكَ إِلٰى أَنْ تَزَكّٰى ﴿١٨﴾

ورته ئې اووئيل لاړشه فرعون ته بې شکه هغه سرکشه شويدې نوورته اووايه آيا ته غواړې داچه پاک شې دګناه نه،

وَأَهْدِيَكَ إِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ﴿١٩﴾ فَأَرٰىهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ

اوځه لاره اوښايم تاته په طرف درب ستانوته اويريږې. نواوئې خودله هغه ته معجزه لويه نوهغه ئې تکذيب اوکړو

وَعَصٰى ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعٰى ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادٰى ﴿٢٣﴾ فَقَالَ

اونافرمانی ئې اوکړه بيائې شاکړه کوشش ئې کولو. خلق ئې راجمع کړل اواز تقريرئې ورته اوکړو نواوئې وئيل

أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلٰى ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْأُولٰى ﴿٢٥﴾

څه یم ستاسورب لوئې. نواونيولوده لره الله جل جلاله په عذاب دآخرة اوددنيا

إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ﴿٢٦﴾

بې شکه پدی قصې کښې خامخاعبرت دې لپاره دهغه چاچه يريږی دالله جل جلاله نه

﴿هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰى﴾ دادتخويف دنيوی نمونه ده اوتسلی ده حضور صلی الله علیه وسلم ته چه مونږه حضرت موسیٰ علیه السلام فرعون ته ددعوت ورکولودپاره اوليږلو. ليکن هغه ئې تکذيب اوکړو. نافرمانی ئې اوکړه نودنيوی عذاب سره موهم اونيولوچه غرق دې اوآخرة کښې به هم ورته

عذاب ورکوؤ. نودغه شان که دااهلِ مکه ستاتکذیب کوی نوهغوئ له به هم مونږ عذاب ورکړو.

﴿اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ﴾ قال له ورنه مخکښ مقدر دې. یا تفسیردې د ﴿إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ﴾ نو ندا مفسره پکښ محذوف دې، سورت طه کښ صیغه دتثنیه اذهبا راغلې ده. دواړو کښ هیڅ منافات نشته:

(۱) چونکه موسی علیه السلام او هارون علیه السلام دواړه فرعون ته لیږلی شوی نوځکه هلته دتثنیې صیغه ده او اصل پکښ موسی علیه السلام وؤ، نوځکه دلته واحد صیغه راوړلې شوه.

(۲) یا اول صرف حکم موسی علیه السلام ته شوې وؤ، اوبیا هغهٔ دعا اوکړه، اوخپل وروړئ خان سره معاون کړو، نودې وجهې نه اول حکم اعتبار سره صیغه واحد اودویم حکم اعتبار سره صیغه دتثنیې راوړلې شوی ده

﴿تَزَكَّىٰ﴾ په اصل کښ تتزکئ دې یعنی ته خان پاک کړې دګندګئ دکفراوسرکشئ نه

﴿فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ﴾ لوئی معجزی نه مراددعصانه مارجوړول دی. یاورنه عصا او ید بیضاء دواړه دی، په اعتبار د دلالت یوه معجزه ده نوځکه واحد ذکرشوه.

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ﴾ ادبار ونیلی کیږی شاه کولو ته. او سعی ونیلې کیږی تیزتللو اومنډې وهلو ته، خو دلته دواړه مجازی معنو کښ استعمال شوی دی ادبار نه مراد اعراض او سعی نه مراد دین موسوی ابطال کول دی.

﴿فَحَشَرَ﴾ دا ئې د اعراض او سعي تفصیل دې، یعنی ساحران ئې راجمع کړل. کقوله تعالی فارسل فرعون فی المدائن حاشرین بیا ئې خپل لښکر او خلق راجمع کړل اوبیان ئې ورته تقریر اوکړو اوورته ئې اوونیل ﴿أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ﴾ دلته ئې خان ته لوئ رب اوونیل اوپه سورة قصص (۳۸) کښ اوونیل: ماعلمتُ لکم من الهٍ غیری، یعنی خمانه علاوه بل اله نشته دې

﴿فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ﴾ نکال پمعنی دتنکیل دې، هغه عذاب اوسزا ورکولوته وائی چه لیدونکې او اوریدونکې ورنه عبرت واخلی. او دهغه عمل نه ئې منع

کړی، "نکال" یامفعول مطلق دی ای نکل الله به نکال الاخرة، یامنصوب بنزع الخافض دی ای اخذه بنکال الاخرة(روح).

﴿ الْآخِرَةِ ﴾نه مراد احراق دی په آخرة کښې په جهنم کښې او ﴿وَالْأُولَىٰ ﴾نه مراد غرق دی په دنیا کښې،یعنی دنیا و آخرت دواړوکښې موورته عبرتناکه سزاورکړه.چه څوک د الله ﷻ نه یریږی هغه دپاره پکښې لوئ عبرت دی.

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا
آیاتاسوزیات سخت یئ په پیداکولوکښې یااسمان چې جوړ کړی دی الله اوچت کړی ئې دی چت دهغې
فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ
بیائې برابر کړې دې هغه او تیاره ئې کړخولې ده شپه دهغې او روښانه کړې ئې ده ورځ دهغې.اوزمکه ورستو ددینه
دَحَاهَا ﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٣٢﴾
خوره کړې ده . را اوباسلی ئې دی د دینه اوبه د دې او گیاه . او غرونه ئې قائم کړی دی
مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾
لپاره دفائدې ستاسواودځناوروستاسو.

﴿ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا ﴾داپه دعوی دسورة یعنی حشرنشرباندې دلیلِ عقلی دی،چه آیاستاسودوباره پیداکول گران دی اوکه دآسمان اوځمکی پیداکول؟بلکه اسمان اودځمکی پیداکول گران دی،نوچه الله ﷻ پخپل قدرت سره دا پیداکړیدی،تصرفات ئې پکښې کړیدی نو ستاسو پیداکول خوآسان دی کقوله تعالی:لخلق السموات والارض اکبرمن خلق الناس.

﴿رَفَعَ سَمْكَهَا ﴾بیان دی د﴿ بَنَاهَا﴾ یعنی صرف پیدا کول ئې نه دی ،بلکه په هوا کښې اوچت بلاستون اوسهارې نه ئې پیداکړې دې، "سمک"اوچتوالی ته وائی،چت د اسمان ورنه مراد دې، اومطلب دادې چه اسمان ئې اوچت پیداکړیدې،دامطلب نه دې چه اول لاندې وو بیائې اوچت کړې دې.

﴿فَسَوّٰنَهَا﴾بیانی هوا کښې داسې ادرولي دي چې هیځ عیب سکښې نشته.نه یکښې لاندې باندې والی شته.نه یکښې چاود شته. نه یکښې پیوند شته.اوځنسه ستورو سره ئې مزین کړې دې

﴿وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحٰهَا﴾صرف آسمان نه.بلکه شپه ئې پیداکړه ورځ ئې پیداکړه. شپه ئې تیاري والا اوګرځوله. او ورځ ئې رونړانه اوګرځوله. "اغطش"بمعنی د"اظلم" سره دې. او "اخرج"بمعنی "اظهرو ابرز"سره دې. "ضحی" نه مراد ټوله ورځ ده. خوچونکه داوخت په ټولو کښې اشرف دې نوځکه د"نهار"نه تعبیر په دې سره اوشو

دلته "لیل"او"ضحی"دواړو نسبت آسمان ته شوي دي.یعنی د آسمان شپه اود آسمان ورځ. ددې وجه داده چې دشپې اوورځې تعلق نمر سره دې. چې د ډوب شي.نوشپه شي اوچې طلوع شي نوورځ شي.اودا امر سماوی دې. نوادنی ملابست اوتعلق په وجهې دلیل اوضحی نسبت آسمان ته اوشو

﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ﴾یعنی صرف آسمان اودهغې انتظامات نه دی.بلکه ځمکه ئې پیدا کړې ده.هغه ئې غوړه ولې ده.هغې کښې دخوراک سکاک بندوبست کړې دې.اوددې استقرار دپاره ئې پرې غرونه ایخیدی.داټول ئې انسانانو اوځناورو فائدې دپاره دی

«الارض» منصوب دې بنا بر "مااضمر عامله علی شریطة التفسیر". «ذلک» مشارالیه خلق السماء، اغطاش اللیل ،او اخراج النهار دي ، ﴿دَحٰنهَا﴾خورولو ته وائی.دینه معلومیږی چې خلق السماء اول شوي اودځمکې تخلیق دینه ورستو شوي دي. نو بظاهر ددې تعارض راځی د سوره البقره،آیت ۱۹ الذي جعل لکم الخ او سورت فصلت آیت ۱۱قل ائنکم لتکفرون سره. ځکه چې هلته صراحت دې د دې خبرې چې اول ځمکې تخلیق اوبیاد آسمان تخلیق شوي دي. دا تعارض مفسرینو څوطریقو سره حل کړې دې .تفصیل دپاره ددی تفسیر جلد۱ صفحه ۱۲۵ آیت ۱۹ تفسیر ملاحظه کړئ

﴿وَمَرْعٰهَا﴾"مرعی"ظرف دې یعنی ورشو.یامصدربمعنی دمفعول دې.هغه واخه چه حیوان یکښې سرکوی، د انسان غذا لکه سبزی فصل وغیره ته هم شامل دې.البته اطلاق ئې دپاندې مجازأشویدې.

﴿ فَسَوّٰىهَا﴾بیانی هوا کښې داسې ادرولې دې چې هیڅ عیب پکښې نشته.نه پکښې لاندې باندې والی شته،نه پکښې چاود شته، نه پکښې پیوند شته.اوخائسته ستورو سره ئی مزین کړې دې.

﴿وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحٰهَا ﴾صرف آسمان نه،بلکه شپه ئی پیدا کړه ورځ ئی پیدا کړه، شپه ئی تیارې والا اوګرځوله، او ورځ ئی روښانه اوګرځوله. "اغطش"بمعنی دَ"اظلم" سره دې، او "اخرج"بمعنیٰ "اظهرو ابرز"سره دې، "ضحی" نه مراد ټوله ورځ ده، خوچونکه داوخت په ټولو کښې اشرف دې نوځکه دَ نهار نه تعبیر په دې سره اوشو.

دلته "لیل"او"ضحی"دواړو نسبت آسمان ته شوې دې،یعنی دَ آسمان شپه اودَ آسمان ورځ، دَدې وجه داده چې دَشپې اوورځې تعلق نمر سره دې، چې داډوب شی،نوشپه شی اوچې طلوع شی نوورځ شی،اوداامر سماوی دې، نوادنی ملابست اوتعلق په وجهی دَلیل اوضحی نسبت آسمان ته اوشو.

﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ ﴾یعنی صرف آسمان اودهغې انتظامات نه دی،بلکه ځمکه ئی پیدا کړې ده،هغه ئی غوړه ولې ده،هغې کښې دَخوراک سکاک بندوبست کړې دې،اودَدې استقرار دَپاره ئی پرې غرونه ایخیدی،داټول ئی انسانانو اوځنانوروفائدې دَپاره دی.

«الارض» منصوب دې بنا بر "مااضمر عامله علی شریطة التفسیر"، «ذلک» مشارالیه خلق السماء، اغطاش اللیل ،او اخراج النهار دې ، ﴿دَحٰهَا﴾خورولو ته وائی،دینه معلومیږی چې خلق السماء اول شوې اودَځمکې تخلیق دینه ورستو شوې دې، نو بظاهر دَدې تعارض راځی دَ سوره البقره،آیت ۱۹ الذي جعل لکم الخ او سورت فصلت آیت(۱۱)قل ائنکم لتکفرون سره، ځکه چې هلته صراحت دې دَ دې خبرې چې اول ځمکې تخلیق اوبیادآسمان تخلیق شوې دې، دا تعارض مفسرینو څوطریقو سره حل کړې دې ،تفصیل دَپاره دَدی تفسیر جلد(۱)صفحه ۱۲۵ آیت ۱۹تفسیر ملاحظه کړئ.

﴿ وَمَرْعٰىهَا ﴾"مرعیٰ"ظرف دې یعنی ورشو،یامصدربمعنی دَمفعول دې،هغه واخه چه حیوان پکښې سرکوی، د انسان غذا لکه سبزی فصل وغیره ته هم شامل دې،البته اطلاق ئی وربان‌دې مجاز‌اً شویدې.

﴿وَالْجِبَالَ﴾ منصوب على شريطة التفسير دي ﴿أَرْسَىٰهَا﴾ نى تفسير دي ﴿مَتَاعًا لَّكُمْ﴾ مفعول له دي. اى فعل ذلك تمتعًا لكم. يعني ستاسو اودخناور ستاسو دپاره ئى داكارونه اوكړل

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾
نوكله چه راشى حادثه لويه قيامت چه پدغه ورځ به يادشى انسان ته هغه عملونه چه ئى كړى وى
وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾
اوښكاره به كړې شى جهنم هرليدونكى ته نوهغه چه سركشى ئى كړى وى اوغوره كړې ئى وى ژونددنيا
فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ
نوبى شكه جهنم بس هم هغه ئي ځكانه ده . اوهغه څوك چه يريدلې وى داودريدلونه په حضوردرب خپل كښ
وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾
اومنع كړې ئى وى نفس خپل دناجائزخواهش نه، نوبى شكه جنت صرف هغه ئي ځكانه ده

﴿فَإِذَا جَاءَتِ﴾ داتخويف اخروى دې چې كله قيامت راشى نو الله ﷻ به دانسان سره حساب كتاب كوى، چې دې نعمتونو شكرادكړې دې اوكه نه.

﴿الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ﴾ لونى حادثى اومصيبت ته وائى دَ طمَّ يطمُّ نه دې، پمعنى دَغالب راتللو سره، او داعلم گرځيدلې دې دَپاره دَ قيامت ، او دې ته "طامة" ځكه وائى چې داټولونه لويه حادثه ده او نور ټول مصيبتونه تكليفونه دې په مقابله كښ هيڅ نه دى.

﴿يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ﴾ بدل دې دَ "اذاجاءت"نه، "تذكر" دَ يو شى هيريدلو نه پس ياديدلو ته وائى، دې كښ اشاره ده حساب كتاب ته ، ځكه چې انسان كوم عملونه كړى دى، نوترينه به هير وى، نوچې كله حساب، كتاب ورسره اوشى، نو يو يو عمل به ورته اوخودلې شى، ده ته به دا ټول ياد شى، او اعتراف به ئى اوكړى. ﴿مَا سَعَىٰ﴾ نه مراد اعمال دى.

﴿وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ﴾ جهنم به راوړلي شي اوبالکل په ډاګه به کيخودلي شي.هرسړی ته به ښکاري، مؤمن وي اوکه کافر، اوداسې حالت کښې به حساب کتاب اغستې شي.حديث شريف کښې راځي چې جهنم به داسې حالت کښې راوستلې شي چې دې پوري به اويا(۷۰)زره پرې ترلې شوې وي،اوهر پرې به اويا(۷۰) زره فرښتې راکاږي. مسلم﴿لِمَن يَرَىٰ﴾اې لکل راء.

﴿فَأَمَّا مَن طَغَىٰ﴾داتفصيل دَجزا دې ، چې کومو خلقو دنيا کښې دَالله ﷻ حکمونو بغاوت کړې وي اودنيا زندګئ له ئې په آخرت باندې ترجيح ورکړې وي، نوهغه به جهنم ته اوغورځولې شي.

﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ﴾دامؤمنانو جزا بيان دې، يعنی کوم خلقو سره چې دَالله ﷻ خوف وؤ،او دَ نفس خواهشاتو اتباع نه ئې ځان ساتلې وؤ، نوهغوئ به جنت ته اوليږې شي .

«مقام ربه» نه مراد قيامت په ورځ الله ﷻ دربار کښې پيشې ده، اولفظ "مقام"دلته مقحم(زائد) دې دَپاره دَمبالغې، اومراد مطلقاًخوف الهی دې، ځکه چې دَ مکان نه خوف وی، نو مکين نه خو په پطريق اولی خوف وی، دلته صرف مبالغې معنی مقصود ده باقی الله ﷻ دَمکان نه منزه دې.

دَخوف صوفياوؤ درې درجې بيان کړی دی:

(۱)داهل تقوی درجه:چې دآخرت دَمؤاخذې خوف وی.

(۲)داهل محبت درجه:دخطاپه وجه دَمحبوب دَنظر نه غورځيدلو خوف وی.

(۳)مقام عبديت:بلالحاظ دڅه نتيجې بلکه محض دَذات الهی عظمت اوهيبت دَوجهی خوف وی. (تفسير ماجدی)

يَسْأَلُونَكَ	عَنِ	السَّاعَةِ	أَيَّانَ	مُرْسَاهَا	﴿٤٢﴾

تپوس کوی مشرکان ستانه په باره دَقيامت کښې چه کله به وی راتلل دَهغی.

فِيمَ	أَنتَ	مِن	ذِكْرَاهَا	﴿٤٣﴾	إِلَىٰ رَبِّكَ	مُنتَهَاهَا	﴿٤٤﴾	إِنَّمَا	أَنتَ

ستاڅه کاردې دَ بيانولودې سره،صرف رب ستاته ده انتهادَقيامت(علم ئې ورته حواله دې)بې شکه ته

مُنذِرُ	مَن	يَخْشَىٰهَا	كَأَنَّهُمْ	يَوْمَ	يَرَوْنَهَا
صرف يرونكي ئى دهغه	چاچه يريږى دقيامت نه	گويا چي دوئ	په هغه	ورځ چي	اووينى قيمت
لَمْ	يَلْبَثُوٓا	إِلَّا	عَشِيَّةً	أَوْ	ضُحَىٰهَا
به دا كيفيت وي ، چي نه	دي تيركړي دوئ دنيا كښ	مګر يو	بيګا	يا	يوصبا

﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ﴾ داشكوه ده اوزجردي منكرينو دقيامت ته چه دوئ استهزاء تپوس كوى چه قيامت به كله راځى ﴿مُرْسَىٰهَا﴾ مُرسى يامصدرميمى دې پمعنى داثبات اوقيام ، يعني راتلل دقيامت، يا مُرسى ٠ پمعنى د منتهىٰ دي، د ٠ارساءالسفينة٠ نه ماخوذ دي، يعني لكه په سفر روانه كشتئ چي كله په كنارې لنگر اوغورځوى اومنزل مقصود راشي نودغه شان دې عالم دنيا كشتئ به كله غاړى سره لګى اوقيامت به راځى؟

﴿فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ﴾ داجواب دې دوئ سوال،چي دوئ داسوال ستانه بالكل بې محل دې ځكه چي ستاكار تشريعيات بيانول دى تكوينيات بيانول نه دى، اودې تعلق خو تكوينياتو سره دي، ٠فيم٠او٠من ذكرٰها٠ دواړه جارمجرور د يو متعلق سره متعلق دى، او خبر دى دپاره دمبتدا ٠انت٠، ﴿ذِكْرَىٰهَآ﴾حذف دمضاف سره دي، اي ذكرى وقتها.

﴿إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ﴾ تفسير ماجدى كښ دى،چي دې آيت كښ دوو خبر تعليم ميلاؤشو: (١)يوددې چي ستاحيثيت محض دمبلغ اومنذر دې،خبرول اوپوهه كول دستا كاردي،زړه ته خبره كوزول دادستا كارنه دې،(٢)دويم داچي ستاتبليغ اوتعليم نه به هغه خلق اثر اخلى چي هغوئ په زړونو كښ خوف قيامت وى،اوچاسره چي خوف قيامت نه وى نوهغه باندې به ستاتبليغ هيڅ اثر نه كوى. ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا﴾ داهم دهغوئ اعتراض جواب دې مشركينو به وئيل چي كچرته قيامت وې، نو تراوسه پورې به راغلې وې؟الله ﷻ ورته فرمانى چي قيامت شته ،اګرچې لږ مؤخر دې، اودوئ ته داموده اوس خوډيره ښكارى، خوكله چي قيامت قائم شي نوبيابه ورته د قيامت داسې ښكارى لكه يوبيګا يا صبا، ٠يوم يرونها٠ظرف متعلق دې حال محذوفه سره ٠لم يلبثوا٠ جمله خبر ده ،د ٠كان٠دپاره.

رکوعاتها (۱)	سورة العبس مدنية	آیاتها (۴۲)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۸۰) وحسب النزول (۲۴)

نزلت بعدسورة النجم و قبل القدر

ربط: (۱) ماقبل سورة کښې دَثبوت دَقیامت اوتخویف اخروی نمونه ذکرشوه، دی سورة کښې تخویف أخروی علی سبیل الترقی ذکر دي، چه قیامت ورځ به په کافرانو دومره سختی وی چې نفسی نفسی کښې به وی. اوهرسړې به دَیوبل نه تختی.

(۲) مخکښې سورت په آخر کښې ذکروؤ چې انما انت منذر من یخشاها اودې سورت په ابتدا کښې دَدې عملی نمونه ذکرده.

خلاصه: دَمضمون په اعتبارسره دَسورة درې حصې دی:

اوله حصه ترآیت (۱۶) پورې ده ، دیکښې د انما انت منذرمن یخشاها عملی نمونی بیان دې او دَعظمت قرآن ذکر دې.

دویمه حصه ترآیت (۲۳) پوری ده، دیکښې زجر دې مشرکانو ته.

دریمه حصه ترآیت (۳۲) پوری ده، دیکښې دلیل عقلی دې په ثبوت دَقیامت، بیا تر آیت (۴۲) پوری تخویف اخروی دې، بیا اخرکښې بشارت اوتخویف دې (تمت).

عَبَسَ	وَتَوَلّٰٓى ۝١	اَنْ	جَآءَهُ	الْاَعْمٰى ۝٢	وَمَا	يُدْرِيْكَ	

تَندی اوگرځوله اوگرځیده ښکاره شول په مخ مبارک اومخ ئی واړولو.پدی وجه چه راغي ده ته لوند.اوڅه پته ده تاته

لَعَلَّهٗ	يَزَّكّٰٓى ۝٣	اَوْ	يَذَّكَّرُ	فَتَنْفَعَهُ	الذِّكْرٰى ۝٤	اَمَّا	مَنِ

چه کیدیشی هغه پاک کړی ځان یانصیحت قبول کړی نونفع ورکړی هغه ته نصیحت.هغه څوک چه

اسْتَغْنٰى ۝٥	فَاَنْتَ	لَهٗ	تَصَدّٰى ۝٦	وَمَا	عَلَيْكَ	اَلَّا	يَزَّكّٰى ۝٧	

بې پرواهی کوی لَدین نه،نوته هغه ته متوجه کیږې.اونیشته په تاباندی څه ضررکه پاک مسلمان نشی.

وَأَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰى ۝٨ وَهُوَ يَخْشٰى ۝٩ فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰى ۝١٠

او هغه څوک چې راغې تاته په منډه منډه ، او هغه يريږي . نو ته هغه نه غفلت کوې

﴿عَبَسَ وَتَوَلّٰى﴾ دا آياتونه دحضرت عبدالله بن ام مکتوم ﷺ باره کښې نازل شوی دی قصه داسې ده چې يو ځل نبی کريم ﷺ دمشرکينو يوسردار ته دعوت ورکولو ، چې دې دوران کښې دې راغې، او دا آواز ئې لګول شروع کړو: يارسول الله ارشدني"اې دالله رسوله څه راهنمائی اوکړه(وفي رواية موطا استدنيي"يعنی ماخان ته نيزدې کړه) نبی کريم ﷺ ده طرف ته توجه ورنکړه اوهغه مشرک ته ئې خپل دعوت جاری اوساتلو. اودائې ورته اوئيل يافلان !اترى بما اقول فيه باسا، اې فلانيه څه چې کوم وينا کوم، دې کښې تاسوته څه حرج ښکاری.اودې مشرک به ورته وئيل "لا"يعنی نه ښکاری،نودې باره کښې دا آياتونه نازل شول (ترمذی. موطا امام مالک)

دلته يو څو خبرو پيژندل ضروری دی.

(۱)احاديثو کښې ددې واقعې صرف دومره ذکر راغلې دې، دينه علاوه څومره اضافات او زيادات دی يا بلاسنده دی اويا انتهائی ضعيف سند سره منقول دی، او دَ حديث يو معتبر کتاب کښې هم ددې ذکر نشته ، خصوصاً دَ دې الفاظو چې "مرحبا بمن عاتبني فيه ربي" څو هډو ثبوت نشته،بلکه بعض محدثينو ورته دموضوعی نسبت کړې دې.

(۲)ديکښې اختلاف دې چې نبی کريم ﷺ به اجتهاد کولو اوکه نه؟جمهور علماؤوداقول دې چې نبی کريم ﷺ اجتهاد کړې دې،خوبيا په دې کښې اختلاف دې چې نبی ﷺ اجتهاد کښې خطاواقع شوې ده اوکه نه ،عام اصوليين دا وائی چې اجتهاد کښې ترينه خطاواقع شوې ده، اګر چې قرار پرې نه دې شوې، بلکه فوراًبذريعه وحی تنبيه شوې ده،ليکن محققينو او دَ عامو محدثينو قول دادې چې نبی ﷺ نه خطا نه ده واقع شوې،دوئ فرمائی چې څنګه دَنبی الهام اوامتی الهام کښې فرق دې،د نبی الهام قطعی وی ديکښې دَخطا احتمال نه وی،په خلاف د امتی الهام نه چې داقطعی نه وی اوپه ديکښې دَ خطااحتمال وی، نودغه شان دَنبی اجتهاد او امتی اجتهاد کښې هم فرق دې،امتي نه په اجتهاد کښې خطا کيدې شی (اګرچې خطا باوجود هم ورته يو اجر ميلاويږی،کله چې دَ اجتهاد اهل وی،اوخپل مکمل صلاحيتونو ئې پکښې

صرف کړی وی، خو د نبی اجتهاد قطعی وی . دیکښ خطا نشی واقع کیدې.نورتفصیل دپاره ئی د اصول فقه کتابونه ملاحظه کړئ.

(۳)کوم حضرات چې وائی چې نبی ﷺ نه په اجتهاد کښ خطا واقع شوې ده. نو هغوئ د واقعه هغو واقعاتو په ضمن کښ ذکر کړې ده، چې نبی ﷺ پکښ اجتهاد کړې دې او اجتهاد کښ ترینه خطا شوې ده،دوئ وائی چې دلته نبی کریم ﷺ اجتهاد داسې اوکړو چې

(۱)ابن ام مکتوم ځماجان نثار اوحاضر باش صحابی دې .ده نه هروخت تعلیم ورکولې شم، په خلاف دَدې مشرک نه، چې دې ځما مجلس ته نه راځی. او دا موقع رانه ضائع کیږی، لهذادې مشرک ته توجه ورکړه.

(۲)اوبله داچې ابن ام مکتوم دَمجلس آدابو خلاف ورزی هم اوکړه،ځکه چې نبی ﷺ مخکښ نه دې مشرک سره خبروکښ مصروف وو،اودې په کښ مینځ راغې، او د نبی ﷺ خبرې ختمولو ته انتظار ئی اونکړو، او آوازونه ئی شروع کړل. او دا د آدابو د مجلس خلاف وه، نو د تادیب اوتنبیه دَپاره ئی ورته توجه ورنکړه.

نودې اجتهاد کښ څو اعتبار سره خطا واقع شوې ده:

(۱)عاجلې اویقینی نفع باندې آجلې اوموهوم نفع له ترجیح ورکړې شوه ، دَ حضرت ابن ام مکتوم نفع عاجله اویقینی وه، په خلاف ددې مشرک نه ،چې دَده نفع غیر یقینی اوموهوم وه.

(۲)دیکښ دَغریبانو زړه ماتیدلو خطره وه.

(۳)دَصحابی طلب صادق وو اودَمشرک طلب غیر صادق وو.

(۴)مزید داچې دَمجلس آدابو خلاف کولو عذر الله ﷻ دَهغه لونړ والې بیان کړو.

کوم حضرات چې وائی چې نبی ﷺ په اجتهاد کښ خطاامکان نشته نوهغوئ وائی چې دا اجتهاد بالکل صحیح دې، دیکښ هیڅ قسم خطا نشته ،ځکه چې دا مشرک سردار وو،خلق دَ ده متبع او مقلدین وو، نو دَ ده په ایمان راوړلو سره مسلمانانو ته ډیر خیر او فائده حاصلیده، او دَ لوی فائدې په ځائ ډیرې فائدې له ترجیح ورکول اواعظم المصلحتین باندې عمل کول عین دَشریعت حکم دې، نو ځکه نبی کریم ﷺ دې مشرک ته توجه اوکړه اوصحابی ته ئی اونکړه، نودااجتهاد بالکل صحیح وو،البته دَغیب خبرې نورې وې،الله په علم ازلی کښ دا لیک وه چې دا مشرک به ایمان نه راوړی، نودې وجهې نه ئی نبی ﷺ ته اخبار دَغیب اوکړو چې دې پریگده، اودې صحابی ته توجه اوکړه، ځکه چې ده ته دعوت ورکولو کښ هیڅ نفع نشته.

اوآیت کښې چې کوم صورت عتاب دې نودې باره کښې محققین فرمائی چې دا عتاب علی النبی نه دې بلکه عتاب للنبی دې، اوعتاب علی الشئ اوللشئ کښې ډیر فرق دې. دَ عتاب علی الشئ منشأ ناراضګی وی، اوعتاب للشئ منشأ ترحم وی. لکه یو طالب سبق نه یادوی فضول ګرځی نو استاد ورته غصه شی، نو دې عتاب منشأ نارضګی ده، او یوبل طالب دې چې محنت کوی ،تر ناوخته پورې ناست وی، سبق وائی، نو استاد ده ته هم غصه شی چې دا څه کوی؟ستاجسم په تاباندې حق دې، دې له لګ آرام ورکوه اوس داهم عتاب دې، خو دې سبب اومنشأ ترحم دې، نودلته هم دوه کسان وو یو معاند ،مشرک،دشمن اوبل مؤمن ،جان نثار، هر حکم منونکې، نو اوس آسانه خو دا وه چې نبی ﷺ دې دویم کس ته دعوت ورکړې وې، لیکن نبی ﷺ شدت حرص ایمان اوامت دَخیر د پاره ګرانه لاراختیار کړه، نو دې په وجه ترحم باندې مبنی حکم ورته الله ﷻ راولیږلو.

اوبعضو وئیلی دی چې دلته هډوسره عتاب نشته بلکه دامحض حکایت حال دې،یعنې دې وخت کښې چې د نبي کریم ﷺ کوم کیفیت وو ، هغې بیان مقصود دې اوتذکیر دې.

﴿عَبَسَ﴾ عبس دَعبوس نه دې تندې تریولو ته وائی ،اودلته ترینه مراد ناګوارئ اظهار اوبدګنړل دی،اودَ تولی نه مراد اعراض کول دی اوضمیر دَغائب نبی کریم ﷺ ته راجع دې.

﴿أَن جَآءَهُ ٱلْأَعْمَىٰ﴾ دایامنصوب بنزع الخافض دې،اې لان جاءه الاعمی، او یا مفعول له دې، اوماقبل دواړو فعلونه علی سبیل التنازع دې ته متوجه دی.''الاعمی''نه مراد حضرت عبدالله بن ام مکتوم دې.

کوم حضرات چې دااجتهادی خطاګنړی هغوئ وائی چې دالطیف عتادب دې اوصیغه دَغائب راوړلوکښ تلطیف دې نبی کریم ﷺ سره اوتکریم دې دَهغوئ ،اوکوم حضرات چې وائی دا اجتهادی خطانه وه نوهغوئ وائی چې دامحض تذکیر دې اوحکایت حال دې، او یا عتاب للنبی دې علی النبی نه دې.

﴿لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ أَوْ يَذَّكَّرُ﴾ یزکی اصل کښ یتزکی دې،اودې کښ دَدی صحابیٰ کاملې نفعی طرف ته اشاره ده چې کیدی شی ستانصیحت سره دَده کامله اصلاح شوې وې،''اویذکر''داهم په اصل کښ یتذکروؤ،اودیکښ جزوی فائدی طرف ته اشاره ده یعنی خاص حکم ئې اوریدلې

وي، او په هغې باندې ئې عمل کړې وی «او» د مانعة الخلو د پاره دې. يعنې دادواړه حالته هم جمع کيدې شي. خو داسې نشي کيدې چې يو هم نه وې حاصل شوې.

﴿فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكْرَىٰٓ﴾ تزکيې اوتذکير دواړو باندې مرتب دې يعنې يا به ئې تزکيه شوې وه . يا به تذکير اويابه دواړه، خوبه هرصورت نفع به ورته ميلاؤشوې وه.

﴿أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ﴾ يعنې کوم سړې چې ځان دقرآن اوعلوم نبوت اوهدايت نه ځان مستغنی گنړي ستاتوله توجه هغه ته ده.

﴿وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ﴾ دهغه دايمان نه راوړلو به ستانه تپوس نه کيږي،ته ورته مه دومره پرېشانه کيږه، 'ما'نافيه ده 'عليک'خبرمقدم دې او'الايزکی'مبتدا مؤخر دې.

﴿وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسْعَىٰ﴾ يعنې ابن امّ مکتوم چه دهدايت او دخصال الخيرطلب کونکې دي﴿وَهُوَ يَخْشَىٰ﴾ يعنې دالله ﷻ نه خوف کوی،ياخوف کوی دأذيت د کفارو نه ستا خوا ته راتلو کښې،ياخوف کوی په لاره کښې دغورزيدلونه،ځکه چه ځوک ورسره نه وی چه دلاس نه ئې اونيسي ، ياخوف کوی چه ستادرس ورنه فوت نشي«روح المعاني»

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾ فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾
هرگزداسی مه کوه،بی شکه قرآن نصيحت دې،نوځوک چه غواړی نصيحت دی ورنه واخلی په پاڼوعزت مندوکښی دې
مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾
چه لوړ قدروالادی پاکی دی،په لاسونودفرشتوليکونوکښی دی،چه عزت مندی دی،نيکانی دی

﴿كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ﴾ کلا په نيز دمحققينو په معنی د الاحرف استفتاح دې، اوجمهور مفسرينو په نيز ردع دې يعنې داسې انداز د دعوت مه اختياره وه،«انها» ضمير يا قرآن ته راجع دې، او مؤنث د وجهې دخبر نه راوړلې شوې دې، او يا ضمير الدعوة الى الله ته راجع دې چې مقام په دې باندې دلالت کوی.

﴿ فِىْ صُحُفٍ ﴾بيان دَعظمت دَقرآن دي، جارمجرور په اعتباردمحذوف متعلق صفت دي دَ﴿ تَذْكِرَةٌ ﴾ اى كائنةٌ يا مثبتة فى صحفٍ، يا خبرثانى دي دَ﴿ إِنَّهَا ﴾(روح). مرادورنه لوحِ محفوظ دي.
يعنى دغه قرآنى آياتونه په عزت ناكو پاڼرويعنى لوح محفوظ كښ ثابت اوليكلى شويدى

﴿ مَّرْفُوعَةٍ ﴾يعنى مرفوعة القدردى، لوئ قدر ئى دي عندالله ، يا مرفوعة المكان دى ځكه چه لوحِ محفوظ تحت العرش دي.

﴿مُّطَهَّرَةٍ ﴾دَهرعيب نه پاكي دى كه هغه عيب دَتناقض دي په مضامينو كښ، يا دلائلو كمزورى ده، يا دَ شيطانانو مس كول دى.

﴿ بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴾جمع دَسافر ده پمعنى دَ كاتب،مرادورنه فرشتې دى. دَ لوح محفوظ نه نقل كولو په وجه دوئ ته "سفرةٍ" اووئيل شول،يعنى داقرآنى آياتونه په لاسونو دَ كاتبانو فرشتو كښ دى چه عزت مندى اونيكانى دى دَالله اطاعت كونكى دى، يا﴿سَفَرَةٍ ﴾جمع دَ سافرٌ ده پمعنى دَسفير،يعنى هغه فرشتى چه دَالله ﷻ اودَانبياؤ مينځ كښ سفيرانى دى، (ابن كثير،روح).

﴿ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴾ كرام يا دَ كرامة نه ماخوذ دي، پمعنى دَعزت مند . يعنى دا فرشتې دَالله ﷻ خواه ته ډيرې عزت مندې دى،اويادَ "كرم" نه ماخوذ دي، يعنى ډيرې كريمې اومهربانې فرشتې دى، مؤمنانو دَ پاره مغفرت سوال كوى او انسانيت دَ پاره دَ خير رسانى ذريعه گرځيگى، "بررة" نيكوكارې دَ افعالو په اعتبار سره. يعنى دَالله ﷻ اطاعت كونكى دى، په حديث كښ دى:الّذى يقرأالقرآن وهوماهرٌبه مع السّفرة الكرام البررة،والذى يقراء وهوعليه شاق،له اجران(ابن كثير).

ابن كثير رحمه الله وائى دلته نه دامعلومه شوه چه حامل قرآن يعنى حافظ قرآن دپاره مناسب ده چه دَهغه په افعالواقوالوكښ دى دَفرشتوپه شان درستگى وى.

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ	
هلاک دى شى انسان څومره ناشكره دي دكوم څيزنه الله ﷻ پيداكړيدي	دې دَنطفى نه پيداكړې ئى دي

فَقَدَّرَهٗ ﴿۱۹﴾	ثُمَّ	السَّبِيْلَ	يَسَّرَهٗ ﴿۲۰﴾	ثُمَّ	اَمَاتَهٗ	فَاَقْبَرَهٗ ﴿۲۱﴾	ثُمَّ	اِذَا	
نواندازه كړې ئې		دې بيالاردراوتلوئى اسانه كړيده		ورته بيائى مړكړى		نو ئېركښ ئې دفن كړى بيا چه كله			
شَآءَ	اَنْشَرَهٗ ﴿۲۲﴾	كَلَّا	لَمَّا	يَقْضِ	مَآ	اَمَرَهٗ ﴿۲۳﴾			
دَالله جَلَّ جَلَالُهٗ خوښه شي دوباره به ئې پيداكړي		يقيناًندې پوره كړې انسان هغه حكم				چه امرورته كړيدې الله جَلَّ جَلَالُهٗ			

﴿قُتِلَ الْإِنسَانُ مَآ أَكْفَرَهٗ﴾ ديكښ زجر دې انسان كافرمتكبر ته. چې دې څنګه څان دَالله ﷻ احكاماتواوهدايت نه مستغنى ګنړي!؟دَخپل زندګى اطوارو اوحالاتو باندې غورنه دې كړې چې دې هر هر حالت كښ الله ﷻ ته محتاجه دې، نوچې جسم اعتبار سره محتاجه دې نو روح اعتبار سره څنګه مستغنى كيدې شى؟

﴿قُتِلَ الْإِنسَانُ﴾ دينه مقصود لعنت اواظهاردَناراضګئ دې ﴿مَآ أَكْفَرَهٗ﴾ ما تعجبيه ده يعنى تعجب دې چې دومره واضحه دلائلو باوجود هم دې كفركوى. يا ما استفهاميه دې يعنى دومره دلائلو باجود كوم شى دې په كفرآماده كړو؟

﴿مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهٗ﴾ ديكښ دَانسان زندګئ مختلفو مراحلو بيان دې، او دا اوله مرحله ده چې دمور خيټى زندګى ده ، مفسرين فرمائى چې دلته استفهام دَپاره دَتحقير دې لكه مونږ پښتو كښ به طور تحقير چا ته وايو: ده ته اوګوره! او دَ څه نه پيدائى؟ كمافي قوله تعالى:خلق الانسان من نطفة فاذا هو خصيم مبين(سورت يٰسين)حضرت حسن بصرى رحمه الله فرمائى: كيف يتكبر من خرج من سبيل البول مرتين(الزهد للامام احمد)يعنى څنګه هغه كس تكبر كوى چې دوه كرته متيازو دَلارې وتلې دې.

﴿فَقَدَّرَهٗ﴾ تقدير نه مراد(۱) دلته دَمور خيټه كښ مختلف مراحل هم كيدى شى، كوم چې سورت المؤمنون كښ ذكر دى ثم خلقنا النطفة علقة فخلقنا العلقة مضغة فخلقنا المضغة عظاما فكسونا العظام لحما. (۲)دغه شان دَ ټول اعضا اواندامونه په ترتيب سره كيخودل ترينه هم مرادكيدې شى، كمافي قوله تعالى:خلقک من تراب ثم من نطفة ثم سواک رجلا. (۳) او دينه تقدير

هم مراد کیدي شي لکه حدیث کښې راغی، چې انسان دَ مور په خیټه کښې څلورمیاشتې تېرې کړي، نو الله ﷻ ورته فرښته رالېږي او هغه ئې تقدير اوليکي

﴿ ثُمَّ ٱلسَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ ﴾ دادَرُوند دويمه مرحله ده چې انسان دمور خيټې نه راوځي او دنيا کښې قدم کيدي.

"السبيل" نه(١)څنې مفسرينو دَمور خيټې نه وتلو لار مراد اغستې ده. (٢) اوځنې مفسرينو ترينه دَهدايت اوحق لاراغستې ده. (٣) اوځنو ترينه دَحصول رزق لار مراد اغستې ده. خلاصه داچې دَمور خيټې کښې پروت وی، تنګه لار وی الله ﷻ ورته آسانه کړی. دې ترينه را اوځی، بیاورله دَغذابندوبست اوکړی اودَمور تې روی، اودَقبول حق فطری استعداً پکښې هم کیدی، نوکچری په سمه تلل غواری نوتلې شی.

﴿ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴾ دادريمه مرحله ده چې انسان مړشی اوقبرکښې خخ کړی شی. "اقبره" اي صيره ذا قبر، باب افعال کښې خاصه دَتصيير ده، يعنی صاحب ماخذ ګرځول .يعنی دَ الله ﷻ پرې په دې حالت کښې غټ احسان دادې چې هسې په ډاګه ئې نه پريږدی، چې بې احترامه پروت وی، اوځاروی مرغان ئې خوری، لکه دَنورو مخلوقاتو حال دې.بلکه قبر ورله ورکړی، اوخه په احترام سره هغې کښې دفن کړې شی.

﴿ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ﴾ داڅلورمه مرحله ده چې بعث بعدالموت دې يعنی انسان په قبر کښې پروت وی بيا چې کله الله ﷻ قيامت قائم کول اوغواړی، نودې به دوباره راژوندې کړی.

﴿كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴾ "کلا" په باره کښې دلته دَمفسرينو متعدد اقوال دی. بې تکلفه قول دادې دا پمعنی دَ "الا" استفتاحيه سره دې، اوالله ﷻ کله کوی دَانسان نه چې دومره احساناتو باوجود ده دَ الله ﷻ حکم لا تر اوسه نه دې منلې.

څنی مفسرين فرمائی چې ﴿كَلَّا﴾ خپلی معنی ردع دَپاره دې، خو ماقبل کښې ظاهراً صراحتاً څه داسې شې نشته چې دا ورله ردع اوګرځی، نودې وجهې نه مفسرينو دَدې متعدد توجيهات ذکر کړی دی:

(١) دامخکښې آيت ثم اذا شاءانشره باندې دَمنکرينو دَبعث الموت اشکال نه ردع ده، هغه اشکال دادې چې داڅلورمراحل ذکر کړی شو، دې کښې اول درې مرحلې زمونږ په مشاهده

کښ دی اومونږ ئی منو. خو دا څلورمه مرحله خومونږ اونه لیدله .کچرته داهم برحق وی نو اوسه پورې څومره مړی اوشول، څوک خوبه ژوندي شوي وي؟ نو الله ﷻ ورته فرمائی چې داسې خبره نه ده چې تاسو کوئ. بلکه بعث حق دې خووقوع څکه نه کیږی چې لاتر اوسه پورې ورته دَالله ﷻ حکم نه دې شوې

(۲)ځنې مفسرین فرمائی چې دادَمابعد یعنی ﴿ لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ﴾نه ردع ده، یعنی انسان که ډیر اووائی چې مادَالله ﷻ حق اداکړې دې خونه دې کړی (التحریر والتنویر)

فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا
پس اودی گوری انسان خوراک خپل ته. چې مونږ راتوئی کړې اوبه خه ډیرې بیا مو اوشلوله ځمکه په ناآشنا
الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا
طریقې سره،نورازرغون موکړه په دې کښ غله‌داني، اوانگور اوسبزیاني اوزیتون
وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾
اوکجوری اوباغونه گڼ اومیوی اوگیاه‌لپاره دَفائدی ستاسو اودَځناورستاسو.

﴿فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ﴾دادلیل عقلي آفاقی دې په ثبوت دَقیامت، چې انسان دې خپل طعام باندې غوراوکړی نوده ته به معلومه شی چې الله ﷻ ته د ده دوباره پیداکول هیڅ گرانه نه ده، یعنی باران اوشی،دَهغې اوبه تخم سره میلاوې شی تخم ډډ شی. نو په زمکه باندې بوټې را شین شی، نو کوم ذات چې زمکې کښ دننه پروت تخم نه تک شین تروتازه بوټې باهر په ځمکه راوباسلې شی هغه تاسوهم دوباره پیداکولې شی.

﴿ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ ﴾بدل دې ﴿ طَعَامِهِ﴾نه، ﴿حَبًّا ﴾ نه مرادغنم،جوار،روجې وغیره ده

وَقَضْبًا﴾ تازه سبزیانو ته وائی، دغه شان هغه چه بغیر دَ پخولونه خوړلې کیږی.لکه مولۍ. گاجری، پیاز، وغیره. مقصودورنه سرکاریاني دی، یا شنو واښو ته وائی.

﴿وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴾.غلبا جمع دَ اغلب وغلباءده، اصل کښ غټ سټ ته وئیلی کیږی.اودلته نرینه مقصود تشبیبه ده دَباغونو په لوئ والی دَغټو سټو سره. یعنی لکه څنگه دَغټ ستی

سرې په سټ کښ پرسیدلی رګونه ښکاری دهغه شان دې باغونو شاخونه هم په ګنړ ولی داسی ښکاری

﴿ وَأَبًّا﴾ دَ څناورشنی ګیاه ته وائی، بعض وائی بوسونه وانی. دابوبکرﷺددی لفظ دمعنی باره کښ سوال اوکړې شونواوئی فرمائیل:ای سماء تظلنی وای ارض تقلنی اذاقلتُ فی کتاب الله مالااعلم، دغه شان دَحضرت عمرﷺنه هم دی باره کښ توقف راغلې دې اوفرمائیلی دي چه الله ﷻ مونږ دَ دې دَمعنی مکلف کړی نه یو، بلکه دقرآن په کوم مطلب چه پوهه شئ په هغی عمل اوکړئ اوچه په کوم نه پوهیږئ الله ﷻ ته ئی حواله کړئ(روح المعانی).

مفسرین فرمائی چې دینه مقصود دَدې حضراتو دَقرآن معانی معلومولونه منع کول مراد نه وو، بلکه په دې خبرې تنبیه کول وو چې اصل مقصد عمل دې. چې انسان دآیت په مدعا باندې پوه شی، اوبیا ورله یودوه الفاظو معنی نه ورځی، نودهغې تحقیق کولو نه اول په آیت مدعاباندې عمل ضروری دې، اوبل داچې بې جاتعمق نه منع کول دی. څکه چې "اب"معروف بوټې دې، اوعرب شعروشاعرئ کښ هم استعمال شوې دې. نودانشې کیدې چې داحضرات دَ دینه ناواقفه وو، بلکه دَخاص نوع، شکل او جنس تحقیق کولونه منع کول دی. چې داد آیت مطلب کښې مفید نه دې.(تفسیر القرضاوی لجزعم)

﴿مَّتَٰعًا لَّكُمۡ﴾ مفعول له دې یامفعول مطلق ای متعکم بذلک متاعًا.

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ۝ يَوۡمَ يَفِرُّ ٱلۡمَرۡءُ مِنۡ أَخِيهِ ۝ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ ۝
نوکله چه راشی سخت اواز(قیامت)پدغه ورځ به تختی هرسړې دَروروخپل نهاودَمورنه اودَپلارنه
وَصَٰحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ۝ لِكُلِّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُمۡ يَوۡمَئِذٖ شَأۡنٞ يُغۡنِيهِ ۝
اودَښځې خپلې نه اودَځامنوخپلونه دَهرکس به دَدوئ نه پدغه ورځ داسی حال وی چه بې پرواه کړې به ئی وی دَبل نه

﴿فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴾داتخویف اخروی دې اودعوه دسورة پکښ مذکورده علی سبیل الترقی دَماقبل سورة نه، "صاخة" تیز او غوږونه کنړونکی اوازته وائی، بعض مفسرین وائی دا دَقیامت نوم دې اوځنې مفسرین فرمائی چې دینه مراد نفخهٔ ثانی ده، جواب دَ"اذا"محذوف

دي اى اشتغل كل واحدٍ بنفسه،یعنی چه کله نفخهٔ ثانی اووهلي شی. قیامت راشی نوهرسړي سره به دَخپل ځان غم شی. دَ ورور، اومور، پلار، ښځی، ځامنو نه به تختی

دَام المؤمنین عائشه ﷺروایت کښ دی چه حضورﷺاوفرمائیل چه دَقیامت په ورځ به دَ خلقو حشر ابلی خپی، بربنډ، ناسنته کیږی، حضرت عائشه ﷺعرض اوکړو چه داخوبه خلق یو بل ته گوری، حضورﷺاوفرمائیل دابه دومره سخته ورځ وي چه خلقوته به هوش نه وی، هر سړي په دَخپل ځان په فکرکښ مشغوله وی، عکرمهﷺوائی میدانِ حشرکښ به یوسړي دَ خپلی ښځی سره میلاؤشی ورته به اووائی آیاځه ستاخاوندنه ووم؟ هغه به اقراراوکړی اوښه مدح به ئي اوکړی چه ته ځماډیرښه خاوندوی، خاوندبه ورته اووائی ماته دَخپلونیکونه صرف یوه نیکی راکړه، کیدي شی چه ماته پرې نجات میلاؤشی، ښځه به ورته اووائی تاځمانه دَ ډیر اسان څیز مطالبه اوکړه لیکن پوره کولي ئی نه شم ، ځکه خه هم دَ هغه څیزنه یریږم کوم نه چه ته یریږی، دغه شان به یوسړي خوی سره ملاؤشی، دَ یوې نیکی مطالبه به ورنه اوکړی، چه خه صرف یوې ذرې نیکئ ته محتاج یم،ماته راکړه، کیدي شی ماته نجات ملاؤشی لیکن خوي به هم ورته دغه شان جواب ورکړی(ابن کثیر).

پدې وجه به هرسړي دَقیامت په ورځ دَخپلوخپلوانونه تختی.چه مانه دَځه نیکی مطالبه اونکړی،بعضِ وائی پدی وجه به تختی چه دَحقوقومطالبه اونکړی، مثلاًوروربه ورته وائی تاماسره ځماپه غم کښ همدردی نه وه کړې،مورپلاربه ورته وائی تاځمونږپوره خدمت نه وؤ کړې، بی بی به ورته وائی تاماباندې حرام خوړلی وؤ،دا کار او دا کار دې کړې وؤ،ځامن به ورته وائی تاموږته تعلیم اودینی تربیت نه وؤکړې(روح المعانی).

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ
ځنی مخونه به پدغه ورځ روښانه وی.خندیدونکی به وی خوشحالی کونکی به وی.اوځنی مخونه به
يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾
پدغه ورځ کښ پرته به وریاندې وی دوړه.خوربه وی وریاندی توروالي.داکسان هم دویٔ کافران فاجران دی.

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴾مؤمنانوته بشارت اخروی دې،چه دَدویٔ مخونه به دقیامت په ورځ روښانه،خندیدونکی،خوشحاله به وی.

﴿ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا ﴾ تخويف اخروی دي کافرانو فاجرانو ته. چه د دوئ مخونو باندی به د قيامت په ورځ غبارکدورة وی، دَ ډيرغم پوجه به ورباندې تورو الې خور وی. چه دا ډير اوحش اوقبيح هيئت دی.

﴿ غَبَرَةٌ ﴾ او ﴿ قَتَرَةٌ ﴾ کښې متعدد اقوال دی:

(۱) بعض وائی چې دواړه يوشې دې غبارته وائی.

(۲) ځنی مفسرين فرمائی چې ﴿ غَبَرَةٌ ﴾ نه مرادغبار دې او ﴿ قَتَرَةٌ ﴾ نه مراد دَغم اوپريشانئ اثرات په مخ اوتندی تريوالې دې

(۳) او بعض وائی ﴿ غَبَرَةٌ ﴾ هغه دوړی ته وائی چه دَبری نه زمکی ته راکوزيږی، او ﴿ قَتَرَةٌ ﴾ هغه دوړی ته وائی چه دَ زمکی نه بره خيجی نومطلب دادې چه لاندې باندې به دوړوکښې راګيروی نعوذبالله.

رکوعاتها (۱)	سورة التكوير مكية	آياتها (۲۹)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دې شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۸۱) وحسب النزول (۷)

نزلت بعد سورة اللهب و قبل الاعلی.

ربط: مخکنې سورت کښ دَقیامت هولناکئ بیان وو، چې یوم یفر المرأ من اخیه. اوس دې سورت کښ علی سبیل الترقی بیان دې چې علمت نفس ما احضرت هر کس ته به دَهغه اعمال نامه ورکړې شی او جنت یا جهنم ته به روان شی.

خلاصه:

آیت ۱ نه تر ۱۴ پورې دولس حوادثو دَقیامت بیان دې، اولنو شپږو تعلق نفخه اولی سره دې او نورو شپږو تعلق نفخه ثانیه سره دې،

آیت ۱۵ نه تر ۲۵ پورې دَقرآن او نبی ﷺ دَرسالت حقانیت اثبات کیږی،

آیت ۲۶ نه تر آخر پورې زجر دې.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۝ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ۝
کله چه نمر راغونډ کړې شی. او کله چه ستوری به غورځیدو شی. او کله چه غرونه روان کړیشی (والوځولې شی)
وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ۝ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ۝
او کله چه دکسو میاشتو اوښې پریخودلې شی. او کله چه وحشی خاورراجمع کړیشی. او کله چه دریابونه ته اوور ورکړی شی.

﴿ إِذَا ٱلشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ دا شپږ حالات او حوادث دی دَقیامت دَنفخهٔ اولی نه قبل، دا اوله حادثه دا ده چه دَ نمر والا رنړا به ختمه شی.

"تکویر" ګول راغونډه ولو او انغښتلو ته وائی، کتکویر العمامة، په حدیث کښ دی: نعوذبالله من الحور بعد الکور، یعنی دراغونډیدلو او اتفاق نه ورستو دَ بې اتفاقئ نه پناه غوارو. بعضو ترینه

دلته مراد ازاله اغستې ده، يعنې نمر به لرې کړې شي ځکه چې بوشي کله خلق لرې کوي نو اول ئې راټول کړي اوبيائې لرې کړي.(٢)اوبعضوترينه بې نوره کول مراد اغستي دي

﴿وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتۡ﴾دادويمه حادثه ده،چه کله ستورې خواره واره شي اوغورځيږي

"انکدار" اصل کښې انصباب،بهيدلوته وائي، دقيامت په ورځ دباران په شان ستوري داسمان نه او وريږي،يوستورې به هم په اسمان کښې پاتې نه شي، بعضو "انکدار" د "کدر"نه اغستې دې په معنى خړکيدلو اوبې نوره کيدلو سره،اودامطاوع دې،د"کورت"يعنې نمر چې راټول کړې شي نو ورسره به ستوري هم بې نوره شي.

﴿وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ سُيِّرَتۡ﴾دادريمه حادثه ده چه غرونه به دخپل ځائ نه والوځي.په هواکښې به ذرې ذرې خواره شي:کماقال تعالى:وترى الجبال تحسبهاجامدة وهي تمرّ مرّ السحاب.

﴿وَإِذَا ٱلۡعِشَارُ عُطِّلَتۡ﴾داڅلورمه حادثه ده، "عشار"جمع د"عشراء" ده،هغه حامله اوښه چه لس(١٠)مياشتوته رسيدلې وي،دقيامت دسختئ په وجه به دوئ بيکاره پريخودلې شي، حالانکه عربو ته د دې نه بل محبوب څيز نشته دې،دابه ډيرقيمتي څيز وؤ. تر وضع حمل پورې به مالك ورنه، نه جداکيدلو.چونکه اکثرمال اوعيش دعربو د اوښانونه وؤ،پدى وجه د دې ذکر به طورِ خاص اوشو،ورنه مقصودهرڅيزپريخودل دى، اوخپل ځان باره کښې په غم کښې اخته کيدل دى.

بعضو مفسرينو دااحتمال هم ظاهر کړى دې چې دلته "العشار"نه وريځې واغستلې شي، ځکه چې اهل عرب داوبونه ډکو وريځو باندې"عشراء"او"العشار" اطلاق کوى،او"عطلت" مطب به داشي چې باران نه به ورَوی،اوديکښې اشاره ده چې قيامت ته قريب به سخت قحط راځي، چې دې سره به خلق اوځناور هلاک کيږي.

﴿وَإِذَا ٱلۡوُحُوشُ حُشِرَتۡ﴾داپنځمه حادثه ده، "حشرت" نه مراد يا جمع کيدل دى چه وحشي ځناور به ځنګل او غر پريدى، آبادئ طرف ته دپناه اخستلوپاره به راجمع شي، وحشيت به ئې ختم شي، خپل ځان بچ کولو باره کښې به ورسره خوف وى، لکه اوس هم دا مشاهده ده چه ځنګل کښې سيلاب راتلوسره دوئ ابادئ طرف ته مندې وهي، انسانانوته څه نه وائي، علامه عثمانى رحمه الله ليکلي دى چه يوځل هندوستان کښې سيلاب راغې ، خلقو اوکتل

چه لوئ چهپراوبه اوړی، اوپه هغه باندی سړو ،خناور ،مارانوخانونه کلك نیولی وؤ ، یوبل ته نی هیڅ نه ونیل ،نفسانفسی وه

بعضو مفسرینو د ‌حشرت‌ معنی مړه کیدل کړیده ،یعنی کله خناورمړه شی ،بعضونی معنی د قصاص دپاره دراژوندی کیدوکړیده ،لکه سورة النباء کښ تیردی، خو دا احتمال ضعیف دې

﴿ وَإِذَا ٱلْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴾داشپږمه حادثه ده، ‌تسجیر‌ دوه معنې دلته مفسرینو بیان کړی دی: (۱)ایقاد ،یعنی دریابونه گرم شی اواوبه ئی وچې شی او دې په ځائ پکښې اور پیدا شی (۲) بعضو ئی معنی تفجیر سره کړې،یعنی الله ﷻ دریابونه په مینځ کښ پردې ایخیدی، خوگ اوتریخ جداجدا روان وی، قیامت ته نیزدې به داختم شی اویوغټ دریاب به ترینه جوړ شی

وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَاِذَا الْمَوْءٗدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِاَيِّ ذَنْۢبٍ
اوکله چه خلق جوړه جوړه تقسیم کړې شی.اوکله چه ژوندئ خخه کړې شوې جینئ نه تپوس اوکړیشی، چه په کوم گناه
قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَاِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَاِذَا السَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَاِذَا الْجَحِيْمُ
قتل کړې شوې وه.اوکله چه عملنامی کولاؤکړې شی.اوکله چه اسمان نه پوستکې اوباسلې شی.اوکله چه جهنم
سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَاِذَا الْجَنَّةُ اُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّآ اَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾
گرم کړې شی.اوکله چه جنت نیزدې کړې شی پوهه به شی هرنفس په هغه عملونوچه حاضرکړی نی وی.

﴿وَإِذَا ٱلنُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴾دا نفخه ثانیه نه ورستو اوله حادثه ده. ددې آیت مفسرینو متعدد توجیهات کړی دی:

(۱)النفوس نه مراد خلق دی، او‌زوجت‌ نه مراد جوړه جوړه کول او جماعتونو کښ تقسیمول دی، یعنی قیامت په ورځ به خلق مختلف جماعتونو اوصنفونو کښ تقسیم کړې شی لکه سورت الواقعه تیردی: وکنتم ازوجاالله،اودابه درې جماعته اوصنفه به وی:(۱) السابقون(۲)اصحٰب المیمنة (۳)اصحٰب المشئمة.

(۲) ځنی مفسرین فرمائی چې "النفوس" نه مراد خلق دی. او "زوجت" نه مراد ضم کول دی او میلاوول دی ، یعنی هر سړې به خپل هم مثل سره ضم کړی شي. مؤمنان د مؤمنانو سره. کافر به کافرانو سره ، زاني به زانیانو سره، ذاکر به د ذاکرینو سره..

(۳) او ځنې مفسرین وائی چې "النفوس" نه مراد ارواح دی او "زوجت" معنی بدنونو سره میلاول دی، او د روح د بدن سره نفس تعلق اګر چې د مخکښ نه وی خو دېر ناقص وی. او دا میلاول به داسی وی چې دې سره حیات کامله په بدن کښې راشی. دې نه علاوه نور جیهات هم شته دې،

﴿وَإِذَا ٱلْمَوْءُۥدَةُ سُئِلَتْ﴾ دادویمه حادثه ده د قیامت د ورځ. د ژوندئ خخه کړې شوی جینئ نه تپوس کول به د تبکیت د قاتل دپاره وی، لکه د عیسی علیه السلام نه به تپوس د پاره د تبکیت د عیسایانو وي، یا "موؤدی" ته نسبت مجازادې، مقصود دادې چه دی باره کښې به تپوس کولې شی چه دا په کوم جرم قتل کړې شوی وه.

فائده: عربو په زمانه جاهلیت کښې خپلې لونړی خخه ولې، چاسره به ئی د رزق فکر وؤ، نو ځکه به ئی قتل کړی، او چا به عار ګنړلو.

بعضو به عین پیدائش په وخت کښې ژوندئ خخه ولې، او هغه داسې چې کله به ولادت ایام قریب شو، نو یوه کنده به ئی اوکنسته له، او ښځه به ئی د هغې په غاړه کینوله، کچرته اولاد نارینه پیدا اوشو، نو داینړی به راونیولو، او که جینئ به وه نو هغې کندې ته به ئی او غورځوله.

اوځنو طریقه کار داوؤ چې کله جینئ به د شپږ کالو شوه، نو مورته به ورله اونیل چې دا ښائسته کړه او خوشبو ورباندې اولګوه، ځه داسخرګنئ خواله بوزم، نو صحراته به ئی بوتله او هلته به ئي خخه کړه (روح مختصرا)

﴿ وَإِذَا ٱلصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴾ داریمه حادثه ده، یعنی عملنامی به کولاؤ شی دپاره د حساب، یا دا معنی ده چه تقسیم کړې شی د خلقو مینځ کښې.

﴿وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴾ داخلورمه حادثه ده د قیامت د ورځ، "کشط" په اصل کښې د ذبح کړې شوی ځناورنه څرمن اوباسلوته وائی. او دلته ترینه مراد ازاله ده یعنی بالکل به لرې کړې شی، ابن عاشور رحمه الله فرمائی چې حساب خوپورې نه وی شوې نوترهغه وخت پورې به آسمان

شلېدلې قائم وي. خو چې كله حساب كتاب ختم شي نو دا به بالكل لرې كړې شي. او ـ مراد د كشط نه انشقاق او چودېدل دي خو دا به نفخه اولى د حال نو به دي. (التحرير والتنوير)

﴿وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ﴾ د جهنم اور به تېز كړې شي لكه به سو ـ كښې چه اور لرګي او وهلې شي او اور تېز شي د جهنميانو د راتللو د پاره

﴿عَلِمَتْ نَفْسٌ﴾ جواب د "اذا" دي. يعنى كله چه دا حالات راشي، نو هر انسان به په هغه عملونه حاضر شي، چه د دنيا كښې ئې كړي وو. نو ده به معلومه شي چه ما سره خومره د خير د نيك عمل ده او خومره د بد عمل ﴿مَّا أَحْضَرَتْ﴾ مراد ورنه نيك او بد اعمال دي. حاضرېدلو نه مراد يا حاضرېدل د عملنامو دي. يعنى عمل نامې به حاضرې شي، يا به هر عمل صورتًا حاضر شي. يعنى مجسم به شي

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ۝ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ۝

پس قسم دى وي په ستورو واپس كېدونكو سيدا تلونكو پټېدونكو باندې او قسم په شپه كله چه خوره شي

وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ۝

او په سهار كله چه ساه اخلي

﴿فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ﴾ «الخنس»، «الجوار» او «الكنس» درې واړه صفات دي د ستورو.

"الخنس" جمع ده د "خانس" يا "خانسة"، د "خنوس" نه ماخوذ دي. په معنى د پټېدلو او اختفاء سره

"الجوار" اصل كښې "الجواري" وو، ياء تخفيفًا حذف شوې ده. جمع ده د "جارية". او ماخوذ دي د "جري" نه. په معنى د منډو وهلو سره

"الكنس" جمع ده "كانس" يا "كانسة". دا هم پټېدلو ته وائي. خو "كنوس" او "خنوس" كښې فرق دا دي چې "خنوس" كښې د مقابل د نظر نه پټ كېدل وي خو بغير د څه سهارې نه. يعنى كور ته داخلېدل يا ونې يا كانړي شاته پټېدل نه وي، بلكه هغې د هغه نظر نه ځان پټ كول وي. او "كنوس" د څه شي په سهارې پټېدلو ته وائي، ځكه چې دا "كناس" نه ماخوذ دي. او كناس د

ځاروی هغې پناه ګاه ته وائی چې ونوبوتو ځانګو نه نی ځان له جوړه کړې وی .عرب وائی کنس الوحش اذادخل في كناسه.

(۱)نوځنی مفسرین فرمائی چې داستورو مختلف حالاتو بیان دې اوتشبیه ئی ده هوسئ سره . "الخنس"داستورو دَ ورځی حالت بیان دې، چې دا په مطلع باندې موجود وی خونظر کونکی ته نه ښکاری ، نو دا داسې شو لکه چې هوسئ بغیر دَځه شی پناه اغستلو ځان دَ ښکاری دَ نظر نه بچ کړی. "الجوارى"دائی ماښام وخت کښ دَظهور کیفیت بیان دې چې کله ماښام شی نو یو یوستورې په مطلع کښې ښکاره کیږی، او لیدونکی ته داسې ښکاری لکه چې دا روان وی، نوداسی شوه لکه هوسئ چې منډې وهی "الکنس"دائی دَسحر کښ پناه کیدوحالت بیان دې، یعنی چې کله سحر شی نو دا ستوری داسې معلومیږی لکه چې ډوبیږی، نودې تشبیه هغه هوسئ وسره ورکړه چې ښکاری نه بچ کیدو دَپاره خپل کورته داخله شی(التحریر والتنویر)

(۲)ځنی مفسرین فرمائی چې دادکواکب خمسه متحیره زحل ،مشتری،مریخ ،زهره ، عطارد اوصافو بیان دې، او"الخنس"پمعنی"رواجع"سره دې، او دا سیارې هم نیغې روانې وی، بیا را واپس شی او بیا ځی ځی تردې چې خپل مطلع کښ ډوبې شی.(جواهر،ماجدی)

(۳)بعض معاصر علماؤو ددې مصداق هغه ستوری ګرځولې دی چې جدید تحقیق مطابق هغه دَ فضادَ صفائی کار ورکوی،دې ستوروته عربئ کښ "الثقوب السوداء"وائی،چونکه دا ډیر تیزرفتاریئ سره حرکت کوی، اونه ښکاری نودې وجهی نه ورته،((الخنس الجوار)) اوئیلی شو، او دا دَفضا صفائی کاروركوی،غبار،ګند،بلکه هرشې چې دوئ طبقې ته داخلیږی هغه ختم کوی اوصفایه ئی کوی،نودې اعتبارسره ورته ((الکنس)) اوئیلی شو ، ((الکنس)) په معنی دَ جارو کولو او صفا کولو سره کلام عرب کښ استعمالیږی. دا توجیه اګرچې متحمل ده خو تفسیر دَ آیاتو صرف په دې مبنی نه دې.

• ﴿ وَٱلَّيۡلِ إِذَا عَسۡعَسَ ﴾ عسعس دَاضدادونه دې،پمعنی دَ"اقبل"هم راځی،یعنی مخ را اوګرځوی،یعنی تیاره ئی خوره شی، او دغه شان پمعنی دَ"ادبر"هم راځی،شاه اوګرځوی،یعنی لاړه شی. ﴿ وَٱلصُّبۡحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴾ساه واخلی یعنی روښانه شی.

جواب قسم باره کښې دوه قوله دي.دحضرت شيخ غلام الله خان رحمه الله رائې داده چې جواب قسم محذوف چې هغه لترکبن طبقاعن طبق دي.اوپه دې دليل دسورت الانشقاق داآيتونه دي فلااقسم بالشفق، والليل وما وسق، لترکبن طبقاعن طبق.

اوقسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې داقسم شاهد دې په بعث بعدالموت ، او د هغې نه ورستو مختلفو حالاتو باندې، اوهغه داسې چې لکه څنګه دستورومختلف حالات دي چې نيغ روان دي،بيارا وايس شي اوپټ شي دهغه شان تاسوبه هم دزندګئ مسافت مخ په وړاندې تيرلو نه بعد به خپل آخرى منزل ځمکې ته راګرځئ، او د زندګئ چراغ خو به مړيږى. او څنګه چې شپه اوورځ کښې او د دې مختلفو حصوحالاتو کښې فرق دې دغه شان به تاسو هم مختلف حالاتو سر مخه کيږى.

اوعام مفسرين فرمائي چې جوابانه لقول رسول کريم دي.اودې تقدير باندې قسم او جواب قسم کښې مناسبت دا ذکر شوې دې چې څنګه دستورو مختلف حالات دي، کله پټ کله ښکاره وي،کائنات کښې کله شپه کله ورځ وي، نودغه دې قرآن په باره کښې باوجود دينه چې دابرحق کتاب دې، د خلقو مختلف طرزعمل دې،ځنې ترينه رانده دي، اوځنو نه ورته هدايت حاصل دې،ځنې دجهالت په تيارو کښې سرګردانه ګرځي،اوځنې ددې دهدايت په رڼا کښې زندګي تيره وي.(اضواءالبيان)

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾
بې شکه داقرآن خامخاقول درسول عزت منددې خاونددقوة دې دعرش دخاوند(دالله)په نيزمرتبې والادې
مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾
خبره منلې شويده دده هلته،امانت داردې

﴿إِنَّهُ﴾ ضميرراجع دې قرآن ته او دقرآن حقانيت بيان دې﴿ رَسُولٍ ﴾نه مراد جبرئيل عليه السلام دې، چونکه دې واسطه او ناقل دې د الله جل جلاله د طرفه نه ، نو ځکه ورته نسبت د رسول اوشو ، نو مطلب دادې چه قرآن دالله جل جلاله کلام دې په واسطې دجبرئيل عليه السلام سره حضور صلى الله عليه وسلم ته وحي کيږى. بيا الله جل جلاله درسول پنځه صفات بيان کړو.

﴿ كَرِيمٍ ﴾ دا اول صفت دې يعنې شريف او معزز دې ﴿ ذِى قُوَّةٍ ﴾ دا دويم صفت دې "قوت" د معنې حقيقي اعتبار سره په مقابله د "ضعف" کښې راځي، او کله مجازاً په مقابله د "ګبراهټ" او يره کښې استعماليږي، لکه يايحي خذ الکتاب بقوة، اودلته دواړه معنې مراد کيدې شي، نو اولې معنې اعتبار سره مطلب دا دې ډېر لوئ قوت والا دې، غټې غټې کارونه په يواځې ځان کولې شي. نو دا دسفارت کار په مابين د الله ﷻ اودغه رسول کښې هم ډېر په ښه طريقې سره کوي. او دويمې معنې اعتبار سره به مطلب داشي چې الله ﷻ کلام رسول الله ﷺ ته بيانولو حالت کښې ده باندې څه ګبراهټ نه راځي، چې هغې دوجهې نه پيغام واضح اونه رسوي، اويا ترينه پکښې څه حصه پاتې شي، ځکه چې ګبراهټ اود يرې دوجهې نه ځنې وخت سړې ډېر څه ونيل غواړي خواونه وائي.

﴿ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ ﴾ دا ئې دريم صفت دې يعنې دا الله ﷻ په نيزچه خاوند د عرش دې، لويه مرتبه ئې ده. ﴿ مُطَاعٍ ﴾ دا ئې څلورم صفت دې، يعنې فرشتې ئې اطاعت کوي خبره ئې مني، بقول والد محترم رحمه الله چه شاه منصور باباجي رحمه الله وائې چه د فرشتو صدر اعظم دې.

﴿ ثَمَّ ﴾ ظرف دې او اشاره ورسره کيږي مکان بعيد ته، او دلته اشاره ده عرش الهي ته . او دې تعلق يا ماقبل "مطاع" سره دې، او مطلب دا دې چې عرش الهي کښې هم مطاع دې، يعنې د عرش الهي مقربې فرشتې هم دده اطاعت کوي، اويائې تعلق مابعد سره دې يعنې بارګاه الهي کښې دې امانت داره دې. ﴿ أَمِينٍ ﴾ پنځم صفت دې د رسول.

وَمَا	صَاحِبُكُم	بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾	وَلَقَدْ	رَءَاهُ	بِٱلْأُفُقِ	ٱلْمُبِينِ ﴿٢٣﴾	وَمَا	هُوَ
اونه دې	ملګرې	ستاسو ليونې او يقيناً ده	ليدلې	دې	جبرئيل عليه السلام په	کناروښکاره	دآسمان او نه دې	دې
عَلَى	ٱلْغَيْبِ	بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾	وَمَا	هُوَ	بِقَوْلِ	شَيْطَٰنٍ	رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾	فَأَيْنَ
په بيانولو دغيب	کښې	بخل	کونکې او نه دې	قرآن	قول	دشيطان	رټلې	شوې نو کوم طرف ته
تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾	إِنْ	هُوَ	إِلَّا	ذِكْرٌ	لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٧﴾	لِمَن	شَآءَ	مِنكُمْ
ځئ تاسو	نه	دې	دا قرآن	مګر نصيحت دې	لپاره دخلقو لپاره	دهغه	چاچه	غواړي ستاسو نه

أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٩﴾

داچه په سمه لاره لاړشي. اونه شئ خوښه ولې تاسومګرداچه خوښه سی دالله ﷻ چه رب دي دخلقو

﴿ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴾دازجردي مشركانو ته.اودهغوئ يوڅواعتراضاتوجوابونه دي، اول اعتراض دَ هغوئ دا وؤ چې نبی کريم ﷺ دَ بعث بعدالموت خبرې کوی. دا دَ ليونتوب خبرې دی ، او دې نعوذبالله مجنون دې ، نو الله ﷻ ورته بطور زجر جواب ورکوی چې حضور ﷺ چه تاسو سره ئی څلويښت کاله تيرکړي دي ، تاسو ئی دَ اخلاقو. دَ عقل. دَ صدق په خپله معترف وئ ، نو اوس څنګه مجنون شو . بلکه ده ته مجنون وئيل دا د احمق او مجنون کاردې.

﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ﴾دا ئی دويم اعتراض جواب او ورستونی آيت دَ پاره تمهيد دې. مشرکينو به وئيل چې نبی کريم ﷺ ته نعوذبالله نه فرشته راځی او نه ده فرشته اوجبرئيل ﷺ ليدلې دې، بلکه چرته ئې جنې ليدلې دې نو ګمان ئی پرې دفرشتې کړې دې. الله ﷻ ډير په تاکيد سره دَدوئ قول رد کوی چې دې نبی خه په کهلاؤ افق دَ آسمان کښې جبرئيل ﷺ ليدلې دې اويقيناً چې ئی ليدلې دې. "راه"کښې ضمير مرفوع نبی کريم ﷺ ته اوضمير منصوب جبريل ﷺ ته راجع دې.

﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ﴾ دادَمشرکانو يوبل اعترض جواب دې چې نبی کريم ﷺ نعوذبالله نبی نه دې بلکه کاهن دې، نو الله ﷻ ورته بطور زجر جواب ورکوی چې دې هرګزکاهن نشی کيدلې، کاهن اوده کښې ډير فرق دې: (۱) کاهن کښې د کتمان ماده وی ،هغه خبرې بغير دَاجرت نه چاته نه ښائی،اودې داخبرې ټول نه غواړی، بلکه حريص دې په دې چې ټولوته ئی اورسوی. (۲)کاهن سره ټول علم دَغيب نه وی، يوه خبره ورسره چرته دَغيب وی چې شيطان ورته رارسولې وی، نورې ټولې دروغ وی، اوده ته خو دَ دې خبروالله ﷻ وحی کړې ده.

﴿بِضَنِينٍ﴾بخيل ته وائی، او"الغيب"نه مراد وحی اوقرآن دې،ديکښې اول فرق طرف ته اشاره ده ، يعنی مغيباتو خبرورکولو دَبخل نه کارآخلی، يوبل متواتر قرات ﴿ظنين﴾په "ظاء" سره راغلې دې پمعنی دَ "متهم" سره، يعنی دا نبی متهم نه دې په دروغو ، يا په بل څه سره.

﴿وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ﴾ دیکښې دویم فرق طرف ته اشاره ده چې کاهن اقوال خو دَشیطان له طرف وی او دا دَشیطان مردود قول نه دی.

﴿ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴾ دیکښې دَ مشرکینو عناد ذکر دې او هغوئ ته زجر دې چې دومره تخویفات نه ورستو بیا ولی ایمان نه راوړئ آخر په کوم طرف راون یئ.

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ﴾ یعنی قرآن دَهدایت اونصیحت کتاب دې خو هدایت ورنه هغه چاته میلاویږی چې انصاف پسند او د هدایت او حق طلب گار وی، عنادیانو او متعصبینو ته ورسره هدایت نه میلاویږی، ﴿ لِمَن شَآءَ ﴾ بدل دې دَ﴿ لِّلْعَٰلَمِينَ﴾ نه.

رکوعاتها (۱)	سورة الانفطار مكيّة	اٰیاتها (۱۹)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۲) وحسب النزول (۸۲)

نزلت بعدالنازعات وقبل الانشقاق

ربط: دی سورة کښې ماقبل سورت مضمون بیان دی. علی سبیل الترقی. ماقبل کښې ئې اوفرمائیل چه دَحساب نه ورستوبه هریو په تاسو کښې خپل مقام (جنت یا جهنم) ته اورسی لکه ستوری چه پس دَحرکت نه خپل مقام ته اورسی، دی سورة کښې فرمائی چه بیابه دخپل مقام نه غائب کیدلې هم نشی. بلکه همیشه همیشه پدیکښې وی وماهم عنها بغائبین.

خلاصه: آیت ۱ نه تر ۵ دیکښې دآخرت احوال بیانیږی.

آیت ۶ – ۸ زجردې په ناشکرئ باندې،

آیت ۹ تا آخر: دَقیامت اثبات دې، بشارت اوتخویف دې اوبیان دَتوحید اونفی دَشفاعت قهری ده.

اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ﴿۱﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿۲﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿۳﴾
کله چه اسمان اچوی او کله چه ستوری خواره واره اوغورزیږی او کله چه دریابونه روان کړې شی.
وَاِذَا الْقُبُوْرُ بُعْثِرَتْ ﴿۴﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ
او کله چه قبرونه لاندې باندې کړې شی، پوهه به شی هرنفس په هغه عملونوچه مخکښې ئې رالیږلی دی
وَاَخَّرَتْ ﴿۵﴾
او ورستونې پریخی وی.

﴿اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ﴾ دا څلور حالات دَقیامت بیانیږي، دا اول حالت دې، چه پدغه ورځ به اسمان اوچوی دپاره دَنزول دَملائکو، کقوله تعالی: یوم تشقق السّماء بالغمام ونزّل الملائكة

تنزيلاً الفرقان: ۲۵) يا به دډير هيبت په وجه اوچوي.

﴿وَإِذَا ٱلْكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتْ﴾ دا دويم حالت دې، ستورى دآسمان به خواره واره اوغورځيږي.

﴿ وَإِذَا ٱلْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴾ دادريم حالت دې چه دډريابونو كنارى به اوشليږى اوبه به ئي اوبهيږى تول دريابونه به يوځائ شي.

﴿وَإِذَا ٱلْقُبُورُ بُعْثِرَتْ﴾ داځلورم حالت دې، چه قبرونه به لاندى باندى شى، يعنى لاندې حصه به ئى باندې اوباطن به ئى ظاهر شى. نو اهل قبور به ورنه بهرراوخي، مرادورنه بعث بعد الموت دې.

﴿عَلِمَتْ نَفْسٌ﴾ جواب د"اذا" دې ، يعنى چه كله دغه حالات واشى، قيامت قائم شى ، نو هر انسان ته به خپل ښه اوبدمعلوم شى. ﴿مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ﴾ مفسرينو متعدد دې معنې ذكر كړى وې:

(۱) قدمت،نه مرادهغه اعمال دى چې كوم ئى كړى ذى كه خير وى اوكه شر، او "اخرت" نه مراد هغه اعمال دى چې نه ئى وى كړى خيراوكه شر.

(۲) "قدمت" نه مراد هغه اعمال دى چې پخپله ئي كړي وى ،اعمال خيروى او كه شر، او "اخرت" نه مراد هغه اعمال، دى چې دې ئى ورستونوخلقو دپاره سبب اونمونه گرځيدلى وى، اعمال خير وى اوكه بد.

يَٰٓأَيُّهَا	ٱلْإِنسَٰنُ	مَا	غَرَّكَ	بِرَبِّكَ	ٱلْكَرِيمِ ۝	ٱلَّذِى	خَلَقَكَ	فَسَوَّىٰكَ
اې انسانه	څه	شيزدهوكه كړې	ئى ته	په رب	خپل عزت مند.	هغه رب چه	ته ئى پيداكړې	بيائى برابركړې
فَعَدَلَكَ ۝	فِىٓ	أَىِّ	صُورَةٍ	مَّا	شَآءَ	رَكَّبَكَ ۝		
بيائى معتدل كړې،	په كوم	صورة	كښ چه	خوښه ئى وه	ته ئى	جوړكړې		

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ﴾ زجر دې دالله ﷻ نافرمانى كونكى انسان ته، چه كوم خيزته په دهوكه كښ اچولي ئي، اودالله ﷻ په عصيان باندى ئى جرأت مند كړې ئى، حالانكه په تاچه كوم حالات را

روان دی هغه تاته معلوم شول ﴿الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ﴾یعنی الله ﷻ پخپل قدرت سره نه پیدا کړې، دَ مور په ګیده کښې ئی درته اعضاء دَ بدن برابر کړل. سلیم الاعضاء ئی کړې . دَ منافعو استعداد ئی در کښې پیدا کړو.﴿فَعَدَلَكَ﴾یعنی هریواندام ئی دَبل اندام سره یوشان جوړ کړو ،داسی نه چه یوه خپه لنډه اوبله اوږده،ورنه انسان به ګرځیدلې نه شو ،بلکه دواړه ئی یوشان کړې چه په اسانئ سره ګرځیدې شی،دغه شان دواړه لاسونه.سترګی . غوږونه

﴿فِيْٓ اَيِّ صُوْرَةٍ﴾اي كماليه ده اي في صورة كاملة بديعة.جارمجرور متعلق دې په رکب پورې، اوداجمله بیان دې دَپاره فسواک فعدلک، یعنی تعدیل اوتسویه دَاعضاؤو داسې ده چې الله ﷻ ورله خپله صورت خوخ کړو اوهغې مطابق ئی دَانسان ترکیب اوتخلیق اوکړو.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ﴿٩﴾ وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ ﴿١٠﴾

نه دی دهوکه کیدل پکار،بلکه تاسو خوتکذیب کوئ په ورځ دَجزا(قیامت)اوبې شکه په تاسومقرردی نګرانې فرشتې

كِرَامًا كَاتِبِيْنَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُوْنَ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿١٢﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ ﴿١٣﴾

عزت مندی دی،لیکونکی دی،پته وی ورته دَ هغه څه چه تاسوئی کوئ،بې شکه نیکان به به نعمتونوکښې وی.

وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِيْ جَحِيْمٍ ﴿١٤﴾ يَّصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّيْنِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا

اوبې شکه فاجران به په جهنم کښې وی،داخلیږی به ورته په ورځ دَجزاء(قیامت)اونه به شی دوئ دَهغې نه

بِغَآئِبِيْنَ ﴿١٦﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّيْنِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّيْنِ ﴿١٨﴾

پټیدونکی. اوڅه پته ده تاته چه څه ده ورځ دَجزا.بیاڅه پته ده تاته څه ده ورځ دَجزاء.

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا ؕ وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ﴿١٩﴾

په هغه ورځ نه به وی مالک یونفس دپاره دَبل نفس دَهیڅ څیزاوحکم به پدغه ورځ الله لره وی.

﴿كَلَّا﴾ردع دي،يعنى هرګزدَ كريم رب نه دهوكه كيدل نه دى پكار. او دهغه داحكاماتو نافرمانى نه ده پكار، بلكه هغه شكر اواطاعت پكاردي. ﴿بَلْ تُكَذِّبُونَ﴾ بل دپاره داضراب انتقالى دي، يعنى تاسو خو اطاعت او شكر خود نه كوئ، بلكه دبعث اوحساب كتاب نه هم انكاركوئ.

﴿ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَـٰفِظِينَ ﴾دې كښ دَجزاء اثبات دي،يعنى تاسودَقيامت تكذيب كوئ حالانكه مونږپه تاسوفرشتى مقرركړيدى چه ستاسو هر عمل ليكى.محفوظ كوى.تاسوچه څه هم كوئ په هغى پوهيږى.

﴿إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ ﴾دابشارت اخروى دي مؤمنانوته﴿وَإِنَّ ٱلْفُجَّارَ ﴾داتخويف اخروى دې فاجرانو ته، چه دَقيامت په ورځ به جهنم ته داخليږى،پټى دلې به نشى.﴿وَمَآ أَدْرَىٰكَ ﴾ دا د قيامت دَشدت بيان دې چه دومره شديده ورځ ده چه ادراک ئى څوک نشى كولې.

﴿يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ ﴾بيان دَتوحيداونفى دَشفاعت قهرى ده.چې دنياكښ اګرچې چاته مجازى بادشاهى حاصل وى،غالب مغلوب،غريب،فقير،حاكم محكوم وغيره ترتيب وى، خوآخرت كښ به داهيڅ نه وى،صرف به دَ الله ﷻ اختياراوبادشاهى وى.

ركوعاتها (۱)	سورة المطففين مكية	آياتها (۳۶)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	

خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم

ترتيبها حسب التسلسل (۸۳) **وحسب النزول** (۸۶)

نزلت بعدسورة العنكبوت وقبل سورة البقرة

مکی سورتونو کښ آخری سورة دی، بعض وائی مدنی دي. چې مدینه کښ یو کس وو، ابوجهینه ئی کنیت وو، دوه مکیله ورسره وو، یوباندی به ئي پوره اخستل، بل باندي به ئي کم ورکول، نوده باره کښ داسورة نازل شو، په یوروایت کښ دی چه نبیﷺ مدینی ته راغي نوخلقو په ناپ تول کښ کمی کوله نوالله ﷻ داسورة نازل کړو. نوبیابه خلقو صحیح ناپ تول کولو.

ربط: ماقبل سورة کښ حالات دقیامت ذکرشول، دی سورة کښ علی سبیل الترقی ذکر کیږی، سورة الانفطارکښ ئی اوفرمائیل چه ومِاهم عنها بغائبين چه څوك به هم غائب کیدي نشی، دی سورة کښ فرمائی چه دهرچانوم په مخصوص رجسټرکښ مرقوم دي، څوك به هم دچاپه سفارش سره خپل نوم نشی اوباسلې کتاب مرقوم.

خلاصه: داسورت په څلورو حصوباندي تقسیم دي:

اوله حصه: آیت۱ نه تر ۲ پورې: دیکښ زجر دي مطففینوته.

دويمه حصه: ۷نه تر۱۷ پورې، دیکښ دالله ﷻ داحکاماتونافرمانی کونکو حالاتوتذکره ده.

آیت ۷، ۸، ۹کښ ورته تخویف دي،

آیت ۱۰نه تر ۱۲ پورې پکښ زجر دي،

آیت ۱۳، ۱۴کښ شکوه ده.

او۱۵نه تر۱۷پورې پکښ اخروی سزاذکر دي.

دريمه حصه: ۱۸ نه تر ۲۸ پورې ده دیکښ دمؤمنانو حالاتو تذکره ده.

۱۸نه تر ۲۰ پورې بشارت دي.

۲۱نه تر۲۸پورې اخروی انعاماتو ذکردي.

خلورمه حصه : ۲۹نه تر آخره پورې ده،دیکښې دکافرانو او مؤمنانو د دنیا او آخرت ژوند به طور دَ تقابل ذکر دي.

وَيۡلٞ لِّلۡمُطَفِّفِينَ ۝١ ٱلَّذِينَ إِذَا ٱكۡتَالُواْ عَلَى ٱلنَّاسِ يَسۡتَوۡفُونَ ۝٢
هلاکت دې لپاره دکمی کونکوپه ناپ تول کښې،هغه کسان چه کله ځان دپاره پیمانه کوی په خلقو نوپوره اخلی
وَإِذَا كَالُوهُمۡ أَو وَّزَنُوهُمۡ يُخۡسِرُونَ ۝٣ أَلَا يَظُنُّ أُوْلَٰٓئِكَ أَنَّهُم
اوچه کله هغوئ ته په پیمانه ورکوی یاورته وزن کوی نوکمی کوی آیاگمان نکوی دوئ چه یقیناً دوئ به
مَّبۡعُوثُونَ ۝٤ لِيَوۡمٍ عَظِيمٖ ۝٥ يَوۡمَ يَقُومُ ٱلنَّاسُ لِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٦
پورته کولې شی،په ورځی لوئ کښې،په هغه ورځ چه اودریږی به خلق لپاره دفیصلی درب العالمین

﴿ وَيۡلٞ لِّلۡمُطَفِّفِينَ ﴾دادسورت **اوله حصه** ده ، چې دیکښې زجر دې مطففینوته."ویل"په باره کښې دَمفسرینومتعدد اقوال دی خوراجح قول دادې چې داکلمه دَوعید ده یعنی هلاکت دې دی دَپاره دَمطففینو.او"مطففینو"نه څوک مراد دی؟نوورستنی آیات دَدې پخپله وضاحت کوی ﴿ٱلَّذِينَ إِذَا ٱكۡتَالُواْ﴾دابیان دې دَمطففینو ،یعنی کله چې ځان دَپاره کیل کوی نو خپل حق پوره پوره اخلی اوکله چې بل چادَپاره کیل یاوزن کوی نوپکښې کمی کوی.

دلته دَیوخوخبرو پیژندل ضروری دی:

(۱)علمافرمائی چې دې آیت اصل مصداق اگر چې ناپ تول کښې کمی کونکی خلق دی، خودې وعید کښې هرهغه څوک شامل دی چې هغه خپل مکمل حقوق طلب کوی اودَبل حقوق اداکولو کښې کوتاهی کوی،مثلاًښځی دَخاوند نه اوخاوند دَښځې نه خپل حقوق مطالبه کول اودَبل حقوق پوره نه ورکول،ملازم دَ مالک نه اومالک دَملازم نه خپل مکمل حقوق اغستل اوهغه دَبل حقوق پوره نه اداکول، اودغه شان هغه ټول تعلقات چې دَجانبینو نه وی لکه استاد شاگرد تعلق اوبادشاه رعایا تعلق دیکښې راځی.

(۲)"اکتالو"داکتیال نه دې اواکتیال خپل حق پوره پوره اغستلو ته وائی،اوخپل حق پورا اغستل څه عیب اومذموم امر خونه دې نوبیائی ولې دې آیت کښې ذم بیان شوې دې؟جواب دادې چې دلته اصلاً دَ دې مذمت بیان مقصود نه دې،بلکه کموالی اونجس صفت قباحت کښې

تاکید مقصود دي.چې بل له کم تلل اوکم کیل کول هغې دګناه اوبده خبره ده. خولیکن چې بیادبل رعایت هم نه ساتی، یعنې چې کله څان له کیل کوی نوپوره پوره کوي. نو دا بیا ډیره بده خبره ده«بیان القرآن»

«۳»څان دپاره پیمانه کولو صورت کښې صرف دَ کیل«اکتالوا»ذکر شوي دي،اوبل دپاره پیمانه کولوصورت کښې دَ کیل اووزن دواړو ذکر شوي دي، مفسرینو ددې متعددې نکتې بیان کړې دی،حضرت تهانوی رحمه الله فرمائی چې چونکه کمی کول مذموم امر دې نوځکه دکیل اووزن دواړو تصریح اوشوه، چې خبره خه واضحه شی.اوخپل حق پوره اغستل مدار ذم نه دې نوځکه صرف په کیل اکتفا اوشوه«بیان القرآن»

﴿أَلَا يَظُنُّ﴾دیکښې سبب دَتطفیف ذکر دې، یعنې ناپ تول کښې کمی اوخیانت کولو بنیادی سبب دَ آخرت هیرول دی، کچرته دوئ سره دَ آخرت استحضار اوپه آخرت ئې یقین وې نو دوئ به هرګز داسې نه کولې.استفهام توبیخی دې،ظن پمعنی دیقین دې یاپخپله معنی دې،یعنی آیادوئ دا ګمان نه کوی چه په کومه ورځ الله ﷻ دَټولو خلقوفیصله کوی په هغه ورځ به مونږهم دَالله ﷻ مخې ته ورځو.

ابن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ فرمائی:دَقیامت په ورځ به خلق دَربّ العالمین مخې ته ولاړوی ، حتّی چه بعضِ خلق به پخپلوخولوکښې ترغوږونه پورې پټ وی،په یوروایت کښې دی چه دَقیامت په ورځ به نمرپه اندازې دَیومیل یادوه میله قریب شی،نوخلق به په دَخپلوعملونومطابق په خولوکښې ډوب وی،بعض به دَپوندوپورې،بعض دَرکبتینوپورې، بعضِ به داسې هم وی چه دَخولولګام به ورته اچولې شوې وی، ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه حضور ﷺ بشیرغفاری رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه په هغه ورځ به ستاڅه حال وی چه په کوم ورځ خلق ربّ العالمین ته دَدنیادَورځوبرابردرې«۳۰۰»سوه کاله ولاړوی،نه به څه خبراځی نه به ورته امرکیږی،هغه عرض اوکړو،الله ﷻ مدد کونکې دې،حضور ﷺ ورته اوفرمائیل چه کله اوده کیږې نودَالله ﷻ نه دَقیامت دَسختئ اودَسوء الحساب نه پناه غواړه«ابن کثیر»

﴿لِيَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ ·لام·پمعنی دَ·فی·دې.

كَلَّآ	إِنَّ	كِتٰبَ	الْفُجَّارِ	لَفِىْ	سِجِّيْنٍ	وَمَآ	اَدْرٰىكَ
هرګز داسې مکوئ،څکه بې شکه اعمال نامه دَفاجرانوپه سجین کښې ده اوتاته څه پته ده چه							

مَا سِجِّيْنٌ ﴿٨﴾ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١٠﴾ الَّذِيْنَ

څه دي سجين. کتاب دي مهروهلي شوي هلاکت دې پدغه ورځ لپاره دتکذيب کونکو هغه چه

يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ ﴿١٢﴾

تکذيب کوی په ورځ دجزاء اونکوی تکذيب پدغه ورځې مګرهرتجاوزکونکي دحدنه.ګنهګار

﴿ كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ ﴾دادسوت **دويمه حصه** ده، چې ديکښ دفاجرانو اودالله ﷻ احکامات نه منونکو تذکره کيږي،او داتخويف اخروی دي اودماقبل سورت مضمون پکښ علی سبيل الترقی بيان دي، څکه چې ماقبل کښ وؤ چی دوئ به جهنم نه، نشي غائب کيدي او پټي دي نشی،اوس ديکښ دی چې ﴿كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ﴾چې دوئ په نومونو باندي مهر لګولي شوي وی هلته نه به کله هم راوتلیٌ نشی.

"کلا"ياپعنی د"الا"او"حقا"سره دي، اويادپاره د ردعي دي چې ناپ تول کښ کمی مه کوئ، او «ان کتاب الفجار» ورله تعليل دي، «کتاب الفجار» نه مراد اعمال نامي دی چې کافرانو اعمال بد پکښ ليکلی شوی وی،﴿ سِجِّيْنٍ ﴾داوو څمکو لاندي مقام دي چې هلته دکفارو ارواح اودهغوئ اعمال نامي پرتي وی.﴿وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا سِجِّيْنٌ ﴾داجمله معترضه ده اوديکښ سجين تهويل بيان دی.

﴿ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴾دادکتاب الفجار بيان دي،مرقوم پمعنی دمختوم سره دي،يعنی په دي باندي به مهر لګيدلي وی، څوک به پکښ اضافه اوکمي نشی کولي، يا دا د سجين بيان دي، خودي صورت کښ به تقدير دعبارت داسي وی وما ادراک ماکتاب سجين، او آيت کښ تهويل داعمال نامي دي دسجين نه دي.

﴿وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ ﴾داتخويف اوزجر دي علی سبيل الترقی،څکه چې ماقبل سورت کښ صرف د تکذيب ذکروؤ،اوس دلته دتکذيب کونکو تعيين صفات هم ذکر کيږي،چې هغه معتدی يعنی حدنه تجاوز کونکی اوپه ګناهونو کښ منهمک خلق دی.

إِذَا	تُتْلَىٰ	عَلَيْهِ	ءَايَٰتُنَا	قَالَ	أَسَٰطِيرُ	ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾	كَلَّا
کله چه لوستلې شي پده باندې آیاتونه زمونږ وائي دادروغې قصې دي دپخوانوخلقو.هرګزنه ده داسې خبره							
بَلْ ۜ	رَانَ	عَلَىٰ	قُلُوبِهِم	مَّا	كَانُوا۟	يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾	
بلکه زنګ	لګولې دې	په	زړونودَدوئ	هغه	ګناهونوچه	دوئ کوی	
كَلَّآ	إِنَّهُمْ	عَن	رَّبِّهِمْ	يَوْمَئِذٍ	لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾	ثُمَّ	
خبرشئ بې شکه دوئ به دَ لیدلودَربخپل نه دَ قیامت په ورځ خامخا په پرده کښې(منع)کړې شوې به وې بیابه							
إِنَّهُمْ لَصَالُوا۟ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٦﴾	ثُمَّ يُقَالُ	هَٰذَا	ٱلَّذِى	كُنتُم	بِهِۦ	تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾	
دوئ ننوتونکې وی جهنم ته بیا به اوویلې شي ورته دا هغه عذاب دې چه تاسو د دې تکذیب کولو							

﴿إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا﴾ داشکوه ده چه کله دوئ باندې زمونږآیاتونه لوستل کیږی نودوئ ورته دَپخوانئ دروغو قصې وائي.﴿كَلَّا﴾ ردعیه دې،زجردې چه قرآن هرګز دَ دروغو قصو کتاب نه دې، بلکه حقیقت دې،لیکن اصل خبره داده چه دَدوئ دَ ګناهونوپوجه دَدوئ په زړونوزنګ لږیدلې دې،چه دَهغې پوجه حق باندې پوهیدلوصلاحیت پکښې نشته دې.

﴿بَلْ ۜ رَانَ﴾ رینّ زنګ ته وائي،یعنی دګناهونوپه مسلسل ارتکاب سره توروالې اوزنګ چه په زړه اولږی. په حدیث کښې دی چه کله بنده یو ګناه اوکړی نوپه زړه ئې توره نکته اوداغ اولږی ، که توبه اوباسی نوهغه داغ وران شی، ورنه کله چه بیاګناه اوکړی نوبل داغ پرې اولږی، دأرنګې زړه ئې تک تورشی، نوداهغه زنګ اوتوروالې دې چه الله ﷻ په قرآن کښې ذکرکړیدې(ابن کثیر)مجاهد رحمه الله وغیره وائي چه رین مهرته وائي یعنی دَدوئ په زړونو دَ بدبختئ مهرلږیدلې دې.

په حدیث کښې دی چه څلورخصلتونه دَ سړی زړه فاسده وی:

(۱)احمقانوسره مقابله اوبحث مباحثه کول.

(۲)کثرت دګناهونو.

(۳)دَزنانؤ سره خلوت او دَ هغوئ په رائ عمل کول،

(۴) مړوسره ناسته کول.
چاعرض اوکړومړې څوک دی اوئی فرمائیل هغه غنی چه خپلی مالدارئ پکښې تکبر پیدا کړي وی. (روح)

﴿ كَلَّآ ﴾پمعنی دَ الاسره دې،تخویف اخروی دې مکذبینوته اوخروی سزاګانو ذکر دې، چه دوئ به دقیامت په ورځ دَالله ﷻ دَدیدارنه محرومه وی،جهنم ته به داخلیږی،فرښتی به ورته وائی داهغه جهنم دې چه تاسوئی تکذیب کولو.

﴿ لَّمَحْجُوبُونَ﴾حجاب کنایه ده دَعدم رؤیت نه، آیت کریمه نه معلومه شوه چه مؤمنان به دَقیامت په ورځ دیدارالهی کوی اودغه رنګه دیدارالهی به په ټولونعمتونوکښې لوئ نعمت وی، ځکه چه دکافرانودپاره غټ عذاب دَدیدارالهی نه محرومه کیدل ذکرشو.

كَلَّآ	إِنَّ	كِتَٰبَ	ٱلْأَبْرَارِ	لَفِى	عِلِّيِّينَ	﴿١٨﴾	وَمَآ	أَدْرَىٰكَ	
حقه ده بی شکه		اعمال نامه دَنیکانو		په	علین کښې به	وی	اوخه	پته ده	تاته
مَا	عِلِّيُّونَ	﴿١٩﴾	كِتَٰبٌ	مَّرْقُومٌ	﴿٢٠﴾	يَشْهَدُهُ	ٱلْمُقَرَّبُونَ	﴿٢١﴾	
چه	څه دي		علین یوکتاب دي	مهروهلې،		حاضریږی هغی ته	مقربی فرښتی		

﴿كَلَّآ ﴾داهم پمعنی الاسره دې.او دادَسورت **دریمه حصه** ده چې پکښې به طور تقابل دَمؤمنانو تذکره ده ، دابشارت دې مؤمنانوته چې دوئ اعمال نامی اوروحونه به علیین کښې وی چې هغهٔ اوچت اومعززمقام دې.

﴿عِلِّيِّينَ ﴾دااضد دَسجين دې په اووم آسمان باندې يوځائ دې چې هلته دَنيکانو اعمال نامی اوارواح پراته وی ﴿وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴾دیکښې یا دَعلیین عظمت شان بیان دې،اوپه علیین باندی پرتی اعمال نامو عظمت شان بیان دې، اودې صورت کښې به عبارت کښې تقدیر وی اي وماادراک ماکتاب علیین.

﴿يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴾صفت دې دکتاب﴿ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴾نه مرادفرښتی دی یعنی دا اعمال نامې کتو دَپاره دَالله ﷻ مقربې فرښتې حاضریږی،لکه دنیا کښې چې انسان څه امتحان یامقابله

کښې کامیاب شی. او انعام یاسند واخلی نوهغه داانعام خپلې مهمان خانې باداسې ځای کښې آویزان کړی، چې خلق ئې اوګوری. نو د نیکانو اعمالنامې به ددوی دپاره انعام اودجنت حصول سند وی، الله ﷻ به عزت افزائی دپاره داپه علیین کښې کیدی اومقربې فرشتې به راخې اوهغه به ملاحظه کوی،په روح المعانی کښې دکعب ؓ روایت دې چه کله ملائکې دمؤمن روح قبض کړی،ملائکې درحمت ئې پورته وړی. نودهراسمان مقربې فرشتې ورسره خې تردې چه ووم اسمان ته ئې اورسوی،خپلومخوته ئې کیدی.دعاګانې ورته کوی. او الله ﷻ ته عرض کوی چه یاالله ﷻ مونږته دده عملنامه اوښایه.نودهغه عملنامه کولاوه شی، نو د دوی په حضورکښې دمړی نوم په هغې کتاب کښې محفوظ کړې شی اودامطلب دې دقول دالله ﷻ چه کتاب مرقوم یشهده المقربون(مختصراًومفهوماً).

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ
بې شکه نیکان به خامخاپه نعمتونوکښې وی،په تختونوباندې به وی ګوری بەتماشابه کوی،پیژنې به ته
فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ
په مخونودهغوی کښې تازګی دنعمتونو.څکولې به شی په دوی خالص شراب چې مهر به پرې لګیدلې وی مهربه ئې
مِسْكٌ ۚ وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُ
مشک وی اوصرف پدی شرابوکښې دی پس رغبت اوکړی رغبت کونکی اوخوند به وی دې شرابو کښې
مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾
د تسنیم ، چه دا یوه چینه ده په جنت کښې چه څکی به دهغې نه مقربین

﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ﴾داپه مؤمنانو فرمانبردارانو انعاماتوذکر دې به طور تقابل د الا انهم عن ربهم یومئذ ،چه دوی به دقیامت په ورځ په نعمتونوکښې وی﴿عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ﴾ یعنی دجنت مرغوب مناظربه ګوری ، یابه یوبل ته ګوری نویودوست به دبل دوست نه غائب نوی، «روح المعانی».

﴿تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ﴾ یعنی دَنعمتونوررونق به ئې په مخونو ښکاری. هرچاته به پته لګی چه دوئ ښه خوشحاله دی.

﴿يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٍ﴾ درحیق مفسرینو دوه معنې ذکر کړې دی (۱)خالص شراب(۲)عمده شراب، ﴿مَّخۡتُومٍ﴾دااول صفت دې دَشرابو ،یعنی سیل بند به وی اومهربه پرې لګیدلې وی. استعمال شده به نه وی.

﴿خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٌ﴾دادویم صفت دې دَشرابو ، او ختام په معنی دَخاتمه اوانتهاء سره دې. یعنی کله چې جنتیان داشراب اوڅکی نوآخر کښې چې کوم اجزاء پاتې شی نو دَ هغې بوئی به دَ مشکو وی، په خلاف دَ شرابو دَ دنیا، چې هغه ډیر بدبودار وی، او یا ختام نه مراد مهر دې، یعنی دې پیالو او جامونو باندې به دَمشکومهر لګیدلې وی.﴿وَفِي ذَٰلِكَ﴾اشاره یارحیق مختوم ته ده،یانعماؤدَجنت ته،جارمجرورتقدیم لپاره دَحصردې،یعنی صرف هم دَجنت په شرابوکښې دی رغبت اوکړی رغبت کونکی،نه په شرابودَدنیاکښې،اوهم صرف دَدی دَحصول لپاره دی عمل اوکړی عمل کونکی،کقوله تعالی:لمثل هذافليعمل العاملون(صفّات:۶۱).

﴿وَمِزَاجُهُۥ﴾دادریم صفت دې دَ شرابو دَ جنت، او مزاج مصدر دې دَمازج یمازج؛ په معنی اسم مفعول سره، اي الممزوج به، یعنی هغه شې چې هغې کښې آمیزش وی دَبل شی، یعنی دې شرابو کښې به دَ تسنیم شرابو خوند وی. او تسنیم دَ سنم اوسنام نه دې، په معنی دَ بلندئ سره،داپه جنت کښې یوه چینه ده چې دَ آبشارپه شان دَبلندئ نه راغوځیږی، او دَ دې شراب به دَټولو نه عمده اواوچت شراب وی نوځکه ورته تسنیم وئیلی کیږی.

﴿عَيۡنٗا﴾منصوب علی المدح دې،﴿يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ﴾باء په بها کښې یازائده ده، یا پمعنی دَمن ده،یعنی تسنیم داسی عظیمه چینه ده دَ شرابو . چه مقربین یعنی السابقون الاولون، به ورنه شراب څکی ، اوهرچه ابراریعنی اصحاب الیمین دی نوهغوئ په شرابوکښې به دَدې چینی خلط وی،بعضِ وائی ابراراومقربونِ پدی سورة کښې په یوه معنی دی.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا

بې شکه هغه کسان چه مجرمان‌کافران‌دی وؤدوئ په دنیاکښې مؤمنانوپورې به ئ خاندل اوکله چه

مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ

تیریدل به مؤمنان پدوئ نوپه سترګوبه ئې یوبل ته اشارې کولې‌اوکله چه به واپس شول خپلوکورونوته

انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ

واپس کیدل به په خوند خوند　اوکله چه به اولیدل کافرانومؤمنان اوبه ئې وئیل بې شکه دامؤمنان

لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا

یقیناګمراه‌کم عقل‌دی‌حال داچه نه دی لیږلی شوی دوئ په مؤمنانوباندې نګرانان‌پس نن ورځ به مؤمنان

مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ

په کافرانوپورې خنداکوي‌په تختونوبه ناست وی تماشې به کوي‌یقیناً‌بدله ورکړې شوه کافرانوته

مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

دهغه عملونو چه‌دوئ‌کول

﴿إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا﴾ دادسورت خلورمه اواخرې حصه ده،مخکنو دوو حصوکښې د کافرانو اومؤمنانو احوالو به طور تقابل جداجدا تذکره وه،اوس دیکښې په یوځائ د دواړو فریقینو دنیوی اواخروی احوالو انقلاباتو به طورتقابل تذکره کیږي.

﴿إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا﴾دیکښې دمشرکینودنیوی زندګی صورت حال بیانیږي،اود آیت اسلوب داوائی چې داحکایت دې د هغه قول چې قیامت په ورځ به دالله ﷻ د طرفه کفارو ته بطور زجر وتوبیخ وئیلې کیږي.﴿يَضْحَكُونَ﴾دادکافرانواول حالت دې چې هغه استهزاء ده یعنی دوئ به مؤمنان سپک ګنړل اوهغوئ پورې به ئې خنداګانې کولې،﴿مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ جار مجرور په خپل متعلق باندې تقدیم کښې اشاره ددې قول انتهائی شناعت ته،چې چاپورې

خنداکول خوهځي خه خبره نه ده،اوبیا مؤمن پوري اودهغه دایمان په وجه هغه پوري خندل؟

﴿وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمۡ يَتَغَامَزُونَ﴾دائی دویم حالت دي، "اذا"دلته دپاره دماضی دي (التحریروالتنویر) یعنی مؤمنان چې کله په دوئ باندې تیریدل ، نودوئ ورپوري اشاري کولې ﴿تغامز﴾ سترګو سره اشاره کولو ته وائی،اودینه مقصود دَ دوئ مؤمنانو تنګول وؤ او"عیب"پمعنی کښ هم استعمالیږی یعنی دَدوئ کښ به ئی عیبونه لټول اوخلق به ئی ترینه متنفرکول.

﴿وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ﴾دائی دَدریم حالت بیان دي، یعنی چې کله به کورته واپس شول نوبیا ورته په دي خپلو زیاتو باندي ندامت نه وؤ، بلکه په خوند خوندبه ئی په کورکښ دَدي تذکري کولي،﴿فَكِهِينَ﴾اي متلذذین.

﴿وَإِذَا رَأَوۡهُمۡ﴾دائی دَخلورم حالت بیان دي ، چې مؤمنان به ئی کله اولیدل نوخلقوته به ئی وي چه داګمراهان دی،دَدوئ اتباع مه کوئ،خلاصه داچې دوئ دَزندګئ نصب العین دَمؤمنانو تنګول اوایذا رسانی ګرځولي وه نوځکه الله ﷻفرمائی ﴿وَمَآ أُرۡسِلُواْ عَلَيۡهِمۡ حَٰفِظِينَ﴾خه دوئ خو الله ﷻ نګرانان نه وؤ جوړکړی په مؤمنانو ، چې دوئ دَهغوئ هر قول اوفعل جائزه ئی اغستله او دَ دوئ رشد و ضلال فیصلې ئی کولې؟ او جمله حال ده دَضمیر دَ"قالوا" نه.

﴿فَٱلۡيَوۡمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ دادآخرت حالاتو اوانقلاباتو تذکره ده،چې دنیا کښ کافرانو مؤمنانو پوري خندل،اوس په آخرت کښ به مؤمنان دوئ پوري خاندی.﴿عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ﴾دنیا کښ به کافرانو خوندونه کول، اوس به آخرت کښ مؤمنان عیش وعشرت کوی،په تختونو باندې به ناست وی. ﴿يَنظُرُونَ﴾دنیا کښ به کافرانو دَمسلمانانو غربت او بدحالئ ته کتل اوخندل، اوس په آخرت کښ به مؤمنان دَ دوئ بدحالئ ته ګوري او دَ خپل خه حال باندې دَالله ﷻ شکر ادا کوی.

﴿هَلۡ ثُوِّبَ ٱلۡكُفَّارُ﴾الله ﷻ فرمائی چې دا جزاء من جنس العمل ده، چې خه ئی کول دَ هغې بدله به ورکولې کیږی،اوچې خه کرلی دی هغه به نن ریبی. "ثوب" دَ تثويب نه دي،جزاء او بدلې ورکولوته وائی،اواستفهام تقریری دي.

ركوعاتها (۱)	سورة الانشقاق مدنية	اٰياتها (۲۵)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكې دى شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۴) وحسب النزول (۸۳)

نزلت بعد سورة الانفطار و قبل الروم

ربط (۱) ماقبل سورة كښې تخويف اخروى وؤچه دوئ نومونه په جهنميانو رجسټر كښې ليكلى شوى دى، پس حيله بهانه او زورسفارش سره دوئ دلته نه خان نشى خلاصولې. نودې سورت كښې على سبيل الترقى دامسئله بيانيږى چې دوئ به خامخا هلته څى اوبيا به هلته مختلف قسمه حالاتو اوعذابونه سره مخامخ كيږى

(۲) دغه شان ماقبل سورة كښې دقبيح عمل يعنى ناپ تول كښې كمى كونكوذكروؤ. دى سورة كښې نيك اعمالوته ترغيب دې چه﴿ يٰٓاَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا ﴾.

خلاصه: ابتداء نه ترآيت(۵) پورې تخويف اخروى دې، آيت(۲) ترغيب دې اعمال صالحوته. بياترآيت(۹) پورې بشارت اخروى دې، بياآيت(۱۵) پورې تخويف اخروى دې، آيت(۱۲) نه ترآيت(۱۹) پورې شواهد دى په دعوى دسورة بياترآخره زجردې مشركانو ته(تمت).

اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ۝ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝ وَاِذَا الْاَرْضُ
كله چه اسمان څيرى شى، اوتابع شى حكم درب خپل ته او دا ورسره لائقه ده . او كله چه زمكه
مُدَّتْ ۝ وَاَلْقَتْ مَا فِيْهَا وَتَخَلَّتْ ۝ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝
اوږده كړې شى. او را اوباسى هغه چه پدى كښې دى اوخالى شى. او تابع شى حكم درب خپل ته او دا ورسره لائقه ده.

﴿ اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ﴾ تخويف اخروي دې، دقيامت دراتلوحالات دى، چه كله اسمان اوشليږي، لپاره دنزول دملائكو.

﴿ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا ﴾ دالله ﷻ حكم ته غوږكيدى، غوږكيخودل كنايه ده دانقياداوطاعت نه.

﴿وَحُقَّتْ﴾ يعني اسمان لائق دې ددې چه د الله ﷻ د حکم انقياد اوکړي. ځکه چه الله ﷻ خالق دې.

﴿وَإِذَا ٱلْأَرْضُ مُدَّتْ﴾ خوره به شي، دا به دوه طريقو سره وي (۱) يو دا چې زمکه اوس غونډه اوګول ده نوقيامت په ورځ به ئې ګولائي ختمه کړې شي اودفرش پشانتې به ټوله اوغوړولې شي. (۲) اوبل دا چې زمکه کښې لاندې والې باندې والې دې، غرونه دي، کندې دي. دا هرڅه به ختم کړې شي او بالکل برابره سطحه به اوګرځولې شي. (الکنز الثمين) د دې وجهې نه حديث کښې راځي چې خلق به ټول يو بل وينې د ځمکې يو کناره نه به بلې کنارې ته نظر رسي

﴿وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ﴾ يعني دې کښې مدفون مړي، اوخزانې وغيره به راوباسي اوورنه خالي به شي. حديث شريف مفهوم دې: چې زمکه به د ځپل ځګر ټکړې د سرو او سپينو زورو . په شان لويو ستونونو باهر به رااوغورځوي، نوقاتل به ورته راشي. اوبه وائي مادې د پاره قتل کړې وو، قطع رحمي کونکې به ورته راشي اواوبه وائي چې مادې د وجهې نه قطع رحمي کړې وه، غل به راشي اواوبه وائي چې ځمالاس دې د وجهې نه کټ شوې وؤ! اوبيا دا خزانې داسې پريګدي او هيڅ تريحنه نه اخلي. (مسلم شريف)

جواب د "اذا" يا محذوف دې "اى يلاقى الانسانُ ماكدح" يعني کله چه دا حالات راشي نو انسان به خپلو عملونو سره ملاقات اوکړي، يعني اوبه ئې ويني، دغه شان په سورة التکوير او انفطار کښې هم تيردي، يا جواب ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ﴾ دې، يا ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ﴾.

يَٰٓأَيُّهَا	ٱلْإِنسَٰنُ	إِنَّكَ	كَادِحٌ	إِلَىٰ	رَبِّكَ	كَدْحًا

اې انسانه بې شکه ته کسب (عمل) کونکې ئې د ملاقات د رب خپل پورې (وخت د مرګ پورې) په کسب کولو سره

فَمُلَٰقِيهِ ۞	فَأَمَّا	مَنْ	أُوتِىَ	كِتَٰبَهُۥ	بِيَمِينِهِۦ ۞	فَسَوْفَ

بيا ته ميلاويدونکې ئې ورسره. پس هغه څوک چه ورکړې شي ورته عملنامه د هغه په ښي لاس د هغه کښې. نو زر دې

يُحَاسَبُ	حِسَابًا	يَسِيرًا ۞	وَيَنقَلِبُ	إِلَىٰٓ	أَهْلِهِۦ	مَسْرُورًا ۞	وَأَمَّا مَنْ	أُوتِىَ

چه حساب به ورسره اوشي حساب اسان اواوړبه شي اهل خپل ته خوشحاله اوهغه څوک چه ورکړې شي

كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُوْا ثُبُوْرًا ﴿١١﴾ وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ﴿١٢﴾ اِنَّهٗ كَانَ
ورته عملنامه دهغه ورستو دشاده‌غه نه،نوزردې چه راغواړي به هلاکت.اوداخليږي به جهنم نه. بيشکه دې وو
فِيْٓ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴿١٣﴾ اِنَّهٗ ظَنَّ اَنْ لَّنْ يَّحُوْرَ ﴿١٤﴾
په اهل خپل(دنيا)کښې خوشحاله‌څکه دده داگمان ووچه هرګزبه رجوع نه کوی‌الله ﷻ ته
بَلٰىٓ اِنَّ رَبَّهٗ كَانَ بِهٖ بَصِيْرًا ﴿١٥﴾
داګمان غلط دې ځکه چه بې شکه رب دده پده ليدونکې دې.

﴿يٰٓاَيُّهَا الْاِنْسَانُ﴾ داترغيب دې اعمال صالحوته، چه اې انسانه تاته تروخت دمرګ پورې موقع ده، مرګ نه ورستوبه الله ﷻ سره ملاقات کوې نونيك اعمال اوکړه چه رسوانشې.

﴿اِنَّكَ كَادِحٌ﴾ اې كاسبٌ وجاهدٌ، ''کدح'' اصل کښې کار اومحنت کښې ځان ستړې کولو ته وائي، ځنې مفسرينو دلته ﴿كَادِحٌ﴾ په خپلې ظاهرې معنى کښې اغستې دې اې جاهد، ﴿اِلٰى رَبِّكَ﴾ په تقدير دمضاف سره دې اى الى لقاءِ ربك، اومراد ترينه مرګ دې، مطلب دآيت دادې چې دمرګ وخت پورې دعمل کولو اوستړې کولو موقع ده ،مرګ نه ورستو په دې الله ﷻ سره ملاقات وی.

اوځنې مفسرينو﴿كَادِحٌ﴾ په معنى د''ساعٍ او''ماشٍ سره اغستې دې يعنى اې انسانه ته خپل رب طرف ته روان ئې، هغه سره به دې ملاقات وی. ﴿فَمُلٰقِيْهِ﴾ ''فاء'' دپاره دترتيب ده او ضمير راجع دې ''رب'' ته، يعنى بيا به دې خپل رب سره ملاقات وی هغه به درله جزا درکوی، که نيک اعمال دې کړی وې، نونيکه بدله اوکه بداعمال دې کړې وی نوبده بدله. او يا ضمير ''کدح'' ته راجع دې ، يعنى دخپل عمل جزاء سره ملاقات کونکې ئې، د خپل کسب ثمره موندونکې ئې،نودې وجه نه لازمه ده چه دځان سره داعمالِ صالحه ذخيره جمع کړې.

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ﴾ دادَجزا تفصيل دې اوبشارت دې نيك عمل كونكوته﴿ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ حساب يسير يعنى اسان حساب ديته وائى چه څه مناقشه وربانديې اونكړې شي،صرف پيشى ئې اوشي،په ترمذى ابوداؤد وغيره كښې دي چه حضورﷺاوفرمائيل چه دَقيامت په ورځ دَچاسره هم حساب اوشى نوهلاك به شى،عائشه ﷞عرض اوكړو،يارسول الله قربان شم،اللهﷻ خوفرمائى چه﴿ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۝ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴾مطلب دَعائشه﷞داوؤچه آيت نه معلوميږى چه حساب خوبه مؤمن سره هم كيږى ليكن هلاك به نوي بلكه بنه خوشحاله به وى ، نوحضورﷺاوفرمائيل چه داخوبه صرف پيشى وي چه دوئ به پيش كيږى،دَچاسره چه په حساب كښې مناقشه اوشوه نوهلاك به شى.

بل روايت كښې دئ چه حضورﷺبه په مانځه كښې دادعاكوله:اللّهم حاسبنى حسابًا يسيرًا كله چه دَمونځ نه فارغ شو ، نو حضرت عائشه ﷞ عرض اوكړو: حساب يسيرڅه دې، حضورﷺ اوفرمائيل چه صرف دَهغه په عملنامى نظراوكړې شي،تجاوزورنه اوكړې شى.

﴿ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ ﴾ اهل نه مرادخپل خاندان دې چه خوشحاله به وي اوهغوئ ته به خپله عملنامه ښائى چه هاؤم اقرؤاكتابيه ، يادَاهل نه مرادهغه نعمتونه دى چه كوم ورته اللهﷻاختياركړى وى چه حورى غلمان دى.

﴿وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ ﴾داتخويف اخروي دې،بدعمل كونكوته،چه عملنامه به ورته په ګس لاس دَشادَطرفه ميلاويږى،نودوئ به ځان ته دغې وخت كښې خيرې كوي، چه مونږ دې هلاك شو ، بيابه جهنم ته داخليږي.

فائده:دلته دَ "وراءظهره"ذكر دې اوپه سورت الحاقه "بشماله"ذكر دې ، نو اكثر مفسرين فرمائى چې دا دواړه صورته به وى،يعنى يوځواعمال نامې به كفاروته په ګس لاس ميلاويږى اوبل انتهائى ناراضګئ اوكراهيت اظهار دَ وجهى نه به ورله مخامخ نه وركولې كيږى، بلكه شا طرف نه به ورله وركړې شى، او بعضو داتوجيه هم كړي ده چې شماله په اعتبار مؤمنانو ګناهګارانو سره دې او وراء ظهره په اعتباردكفاروسره دې.

﴿فَسَوْفَ يَدْعُوا ثُبُورًا ﴾ ثبور هلاکت ته وئیلې کیږي. یعنی دوئ به هلاکت ته چغې وهی دَدې جملې تفسير په سورت الفرقان کښې تیر شوې دې.

﴿ إِنَّهُ كَانَ فِيٓ أَهْلِهِۦ ﴾ داعلت دې دَماقبل جزایعنی جهنم ته به ځکه ځی چې دنیا کښې دوئ مستئ کولې اوآخرت نه په غفلت کښې پراته وو، دَ هغې غم ورسره نه وو

﴿ إِنَّهُ ظَنَّ ﴾تعليل دې دَخوشحالئ په دنیاکښې.چه دَده داګمان ووچه الله تعالی ته رجوع نشته پس دَمرګ نه، یاداګمان ئې ووچه خمارجوع به عدم ته یعنی مرګ ته نه کیږي.دمرګ نه غافله وو. ﴿أَن لَّن يَحُورَ﴾ حور رجوع ته وائي.

﴿ بَلَىٰٓ﴾یعنی داسی نده لکه چه دې ګمان کوې بلکه مونږته به واپس کیږي﴿ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴾ ئې تعليل اوتاکید دې.یعنی خامخابه واپس کیږي ځکه چه رب دَده. په ده اودَده په اعمالو بصير دې،هیڅ هم دَالله تعالی نه خفی نه دی.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ ١٦ وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ ١٧ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ١٨										
پس څه قسم خورم په شفق باندی.اوپه شپه اوپه هغې چه دائې جمع کوی.اوپه سپوږمئ چه کله پوره شی رڼادهغی										
لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ ١٩ فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ٢٠										
چه خامخابه مخامخ کیږئ تاسو دَيو حال سره ورستو دَبل حال نه . پس څه شوی دی دوئ لره چه ایمان نه راوړی.										
وَإِذَا	قُرِئَ	عَلَيۡهِمُ	ٱلۡقُرۡءَانُ	لَا	يَسۡجُدُونَ ٢١					
اوکله	چه	اولوستلې	شی	په	دوئ	قرآن	نودوئ	سجده	نه	کوی.

﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴾داقسم دې جواب قسم ئې﴿ لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ﴾دې،پدې آیاتونو کښې په دعوې دَسورت یعنی په موت او مابعد دَموت نه چه کوم احوال دَقیامت دی په هغې شواهد ذکر کیږي،چه لکه څرنګه په کائناتومختلف حالات راځی دغه شان به په تاسوهم مختلف حالات راځی،چه مرګ دې،بیابرزخ ، بیادوباره ژوندی کیدل،بیاحسابَ

"شفق" هغه حمرة(سرخي) ته وائي چه په اُفق باندې ورستود نور غروب نه ليدلې كيږى. يا هغه بياض (سفيدي) چه ورستو د دغه حمرة نه وي.

﴿وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ﴾اى وماضمّ وجمع(روح)يعني چه كوم څيزونه په ورځ كښې منتشر وي. خواره وي، هغه راجمع شى،نو"وسق" جمع كولو،راټولو ته وائي،بعضِ وائي معنى داده چه هغه څيزونه چه شپه ئې خپلې تيارى سره پټ كړى. ﴿ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴾اى اجتمع نوره،يعني رڼائي جمع شي اوبدركامل ترى جوړه شي.

﴿لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ﴾داجوا ب قسم دې يعني څنګه چې كائنات كښې مختلف احوال دى، او مختلف احوال پرې څې راځى، دغه شان به ستاسو په قيامت كښې مختلف حالتونه وى، اومختلف حالتونه به درباندې څې راځى،

دَدې آيت مفسرينو متعدد توجيهات بيان كړى دى:

(١)اكثر مفسرين فرمائى چې دې كښې خطاب مشركينوته اودبعث اوآخرت منكرينوته دې، چې نن خوتاسودآخرت اوقيامت انكار كوئ، خو هلته به مسلسل يوحالت نه ورستوبه حالت سره مخامخ كيږئ اوهرحالت دبل نه سخت وى،دې توجيه مطابق"ركوب"دلته په معنى د"ملاقات"او"ملازمه"سره دې يعني خامخا به مخامخ كيږئ.او"طبقا"نه مراد اخروى حالت او عذاب دې، څكه چې طبق وئيلى كيږى "مايطابق غيره في الحجم والقدر"ته،يعني هغه شې چې په مقدار اوحجم كښې د بل شى برابر وى،نوچونكه داعذاب دانسان عمل مطابق وى نوځكه ورته "طبق"اوئيلې شو. "طبقا"يامفعول به دې اوياحال دې، او"عن طبق"ورله صفت دې او "عن" دلته په معنى د "بعد" سره دې اي حالة بعدحالة وعذاب بعد عذاب، او يا دلته بعديت اعتبارى دې اي حالة هي اشدمن الاولى وافظع.

(٢)څنې مفسرينو په احوالو كښې عموم كړې دې چې دلته مراد حالت نه عام دې:

(١) خواه كه هغه احوال زمانى وى، لكه نن مالداره صباغريب،نن بادشاه صباغريب، نن فاتح صبا مفتوح وغيره كمافي قوله تعالى:وتلك الايام نداولها بين الناس.

(٢) يااحوال مكانى وى، لكه نن دنيا صباقبر،بله ورځ قيامت،نن په يوځائ صباپه بل ځائى كښې.

(۳) یا احوال بدني وی، لکه ماشوم توب،ځوانی،بوډا والې کما في قوله تعالی:الله الذین خلقکم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوة(الروم)

(۴) یااحوال قلبي وی، چې نن مال سره محبت ، صبا جاه سره. کله ګاډوبنګلو سره نی محبت وی اوکله ئی ښځو سره محبت وی کمافي الحدیث ان القلوب بین اصبعین من اصابع الله یقلبها کیف یشاء(ترمذی).

(۳)اوځنې مفسرین فرمائی چې طبق نه مراد دلته مقام اومرتبه ده، رکوب په معنی دَ انتقال دې، یعنی قیامت کښې به ستاسو حالات بدل شی، دنیا کښې به ذلیل هلته به معزز وی، او دنیا کښې معزز به هلته ذلیل وی ، د دنیا نعمت پرور خلق به هلته په سختئ کښې وی، او مصیبت زده به په راحت کښې وی کما في قوله تعالی خافضة رافعة.

﴿فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾دازجردې،یعنی چه دَقیامت پهٔ ورځ باندی په دوئ مختلف قسمه سخت حالات راځی نودوئ ایمان ولې نه راوړی چه دې شدائددَقیامت نه بچ شی.

﴿وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ﴾ سجده کنایه ده دَخضوع نه،یعنی دوئ په وخت دَ تلاوت دَقرآن کښې خضوع ولې نه کوی،یاورنه مرادمونځ دې،یاورنه خپله ظاهري معنی یعنی سجده مرادده،نوداآیت دَسجدی دې،حضورﷺنه دَدی آیت لوستلووخت کښې سجده کول منقول دي.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ۝ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ۝
بلکه کافران تکذیب کوی دَقرآن اوالله ﷻ ښه پوهه دې په هغې چه ساتی ئی دوئ په زړونوکښې
فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ
پس زیری ورکړه دوئ ته دَعذاب دردناک مګرمؤمنان اونیک عمل کونکی چه دی هغوئ لپاره
أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝
اجردې نه ختمیدونکې.

﴿ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ﴾ترقي ده دَماقبل نه،يعنې قرآن لوستلو وخت کښې سَجده خوخود نه کوي بلکه دَقرآن تکذيب کوي.

﴿وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴾ يعنې دَدوئ په زړونو کښې چه کوم کفر،حسد،بُغض اودشمنی دَ مسلمانانو سره پټ دي،الله ﷻ ته دَهغې ښه علم دي،يا﴿ يُوعُونَ ﴾پمعنی دَ يجمعون دي، نو مطلب دا دي چه دوئ پخپلو عملنامو کښې کوم بداعمال جمع کوي الله ﷻ ته معلوم دي، نو الله ﷻ به ئې بدله ورکوي(روح المعاني).

﴿ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ ﴾مشرکانو ته تخويف اخروي دي﴿ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ﴾استثناء يا متصل ده، يعنې چه کافرانو کښې چه کوم ايمان راوړي اوعمل صالح اوکړي نوهغوئ ته به الله ﷻ نه ختميدونکی اجرورکوي،يااستثناء منقطع ده،پمعنی دَ لکن يعنی ليکن مؤمنانولپاره اجر غيرمقطوع دي،﴿ ءَامَنُوا۟ ﴾و﴿وَعَمِلُوا۟ ﴾دواړه دَماضی صيغی په اعتباردَعلم دَالله ﷻ سره دي يادواړه پمعنی دَمضارع دي.

ركوعاتها (١)	سورة البروج مكيّة	اياتها (٢٢)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٨٥) وحسب النزول (٢٧)

نزلت بعدالشمس وقبل التين.

ربط: دي سورة کښې احوال دقيامت باندې درې شواهد ذکر دي بطورترقي دماقبل نه دغه شان دې سورة کښې دتوحيد ذکر دې.

خلاصه: آيت (١) نه تر آيت (٣) پورې په ثبوت دقيامت درې شواهد دي، آيت (۴) نه تر آيت (٨) پورې متعلق دي ددريم شاهد پورې په طريقې دلف نشرغيرمرتب، آيت (٩) دتوحيد بيان دي، آيت (١٠) تخويف اخروي دي، آيت (١١) بشارت اخروي دي. آيت (١٢) نه تر آيت (١٦) پورې متعلق دي ددويم شاهد سره، آيت (١٧) نه تر (٢٠) پورې داول شاهد سره متعلق دي، آيت (٢١، ٢٢) بل الذين كفروا سره متعلق دي (تمت).

وَالسَّمَاۗءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ① وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ② وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ③
قسم په اسمان چه خاوند دبروجونو دي، اوپه ورځې وعده کړې شوې باندې اوپه حاضراوپه حاضرشوي

﴿وَالسَّمَاۗءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ﴾ دا په ثبوت دقيامت باندې اول شاهد دي، ﴿البروج﴾ نه بعض مفسرينو ستورې اغستې دي، ځنې فرمائي چې دينه دستورومنازل مراد دي، اوجواب قسم محذوف دي، چې هغه لتبعثن دي، اويا ان الله من ورائهم محيط دي، اوقسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې لکه څنګه چه اسمان په تاسواحاطه کړيده او د ده د ګيرې نه تاسو نشئ وتلې، نو داپدې شاهد دي چه الله ﷻ هم دغه شان په تاسومحيط دي، دقيامت په ورځ ورنه چرته نشئ تختيدلې.

﴿وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ﴾ دادويم شاهد دي، مراد ديوم موعود نه ورځ دقيامت ده ځکه چې ددې وعده کيږي مؤمنانو سره هم، لکه لايحزنهم الفزع الاكبر وتتلقهم الملائكة هذا يومكم الذي كنتم

توعدون، او کافرانو سره هم لکه فذرهم یخوضو ویلعبوا حتی یلاقو مومهم الذي یوعدونااو جواب قسم محذوف دي، چې ان بطش ربک لشدید دې. اوقسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې لکه څرنگه چه دقیامت ورځ به سخته وی.نوغه شان پدغه ورځ به دالله ﷻ نیول هم سخت وی.

﴿وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ﴾دادریم اوځلوم شاهد دې په قیامت.د "شاهد" معنی حاضر اوکتونکې، اود "مشهود" معنی حاضرکړې شوې اولیدلې شوې ده. ددې دواړو اوصافونه دلته څه مراد دی ؟ د دې متعلق دمفسرینو شل نه زیات اقوال منقول دی.

(۱) بعض وائی چې "شاهد" نه مراد هغهٔ کافران دی چې مسلمانانو ته تکلیف اوایذارسائی د پاره حاضریدل او "مشهود" نه مرادهغه مؤمنان دی چې هغوئ ته به تکلیفونه میلاویدل.

(۲) شاهد نه مراد جمعه اومشهود نه مراد یوم عرفه ده.

(۳) شاهد نه مراد انبیا اومشهود نه مراد امتیان دی.

(۴)شاهد نه مراد امت محمدیه اومشهود نه مراد نورامتونه دی.

(۵)شاهد نه مراد فرشتی اوکراما کاتبین دی اومشهود نه مراد بنی آدم دی.

(۶)شاهد نه مراد اعضا دانسان اومشهود نه مراد انسان دې.

راجحه خبره داده چې شاهد اومشهوددا ټول بلکه هغه ټول څیزونه دی چې هغه شاهد او مشهود جوړیدو صلاحیت لری،اوکومو روایاتو کښې چې ئې تعیین راغلی دې نوهغه به طور تمثیل دې بطور تخصیص نه دې.

- جواب قسم محذوف دې چې ان کفارقریش للمعونون، چې کفارقریش به دالله ﷻ غضب مورد وی په قیامت کښې، قسم اوجواب کښې مناسبت دادې چې څنگه دوئ مؤمناتو ته تکلیف رسولو دپاره حاضریږی نودغه شان به قیامت په ورځ به الله ﷻ دوئ له عذاب ورکوی، او مؤمنان به ئې د نیندارې د پاره حاضریږی،هغه ورځ به مؤمنان شاهد اودوئ به مشهود وی.

قُتِلَ اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ ۝ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُوْدِ ۝ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُوْدٌ ۝
لعنت کړې شویدې په خاوندانو د کندو، د اور چه لمبو والا وو، کله چه دوئ په غاړودکندوناست وو،

وَهُمْ	عَلَىٰ	مَا	يَفْعَلُونَ	بِالْمُؤْمِنِينَ	شُهُودٌ ۝	وَمَا	نَقَمُوا	مِنْهُمْ إِلَّآ
اودوئ په هغه كارونچه كول ئې مؤمنانوسره حاضر وؤ اونه ئي اغستو انتقام د مؤمنانو نه مگر								
أَنْ	يُؤْمِنُوا	بِاللَّهِ	الْعَزِيزِ	الْحَمِيدِ ۝	الَّذِي	لَهُ	مُلْكُ	
صرف د دې وجه نه چې دوئ ايمان راوړو په الله چه غالب دې،ستائيلې شويدې هغه ذات چه هغه لره ده بادشاهي								
السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضِ	وَاللَّهُ	عَلَىٰ	كُلِّ	شَيْءٍ	شَهِيدٌ ۝		
دآسمانونو	اوزمكى	اوالله ﷻ په	هرخيزباندى	گواه	دې			

﴿قُتِلَ أَصْحَٰبُ ٱلْأُخْدُودِ﴾ قُتِلَ پمعنى دَ لُعِنَ دې،ابن عباس رضي الله عنه فرمائى قرآن كښ چه قُتِلَ كوم ځائې ذكر وى، نوپمعنى دَ لُعِنَ دې(قرطبى)

دادَريم شاهدسره متعلق دې.يعنى څنگه چې اصحاب الاخدود ملعون شول دهغه شان به كفارمكه هم ملعون كيږى.اخدود جمع دَ خده ده كندى ته وائى﴿ٱلنَّارِ﴾بدل دې دَ﴿ٱلْأُخْدُودِ﴾ نه، يعنى په اصحاب الاخدودباندى دى لعنت وى چه دَ اوركندې ئى بلې كړې وى په مؤمنانو.

دى آياتونوكښ دكافرانودَيوقوم قصى ته اشاره چه مؤمنانوباندى ئى كوشش اوكړوچه دَخپل دين نه واوړى،ليكن چه انكارئى اوكړونوكندى ئى ورته اوكنستلې،اورئى پكښ بل كړو،مؤمنان ئى ورته غورځول.

قرطبى،ابن كثيروغيره په حواله دَمسلم،ترمذى،ليكلى دى چه دَصهيب رضي الله عنه نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائى،چه يوبادشاه وؤ،دَهغه سره يوساحروؤ،كله ئى چه عمر زيات شو نو بادشاه ته ئې اووئيل،ماته يوغلام يعنى شاگردراكړه چه څه ورته سحراوښايم چه داعلم ضائع نشى،بادشاه ورته شاگرد وركړو،ساحر به ورته سحر ښودلو، دا هلک به چه ساحر خوا ته راتللو، نو لاره كښ يوراهب ناست وؤ،نوداماشوم به چې كله هم په دې راهب تيريدلو نوڅه ساعت به دې راهب سره كيناستلو، د هغه خبرې ترې به ئى اوريدلى اوخوندبه ئى ورله وركولو، نوچه ساحرخواته به راغې نوهغه به په ناوخته راتللوباندى به ئي اووهلو،نوده راهب ته شكايت اوكړو،راهب ورته اووئيل چه كله دى ساحر وهى نو ته ورته وايه چه څه كوروالؤپه څه كار كښ حصاركړې ووم،اوچه كورته ناوخته لاړشى نوورته وايه ساحر راباندى ناوخته

کړو. يوه ورځ داهلک راتلونوپه لاره کښې يوه لوئ بلاناسته وه. چه بعض وائي زمرې وو. خلق ئې حصارکړی وو. څوک هم تلې نشو. نودی هلک اووئيل نن به خه معلومه وم. چه آيا دين د راهب حق دې، اوکه ساحر په حقه دې. يوکاڼړې ئې راوخستلو اونې وئيل: ياالله کچرته راهب دين په حقه وی اودې تاته خوښ وی نوپه دی کاڼړی دا بلا مړه کړې. چه خلق تيرشی، لاره ورته ازاده شی، کاڼړې ئې اوويشتلو، نو هغه مړه شوه، خلقو ته لارد کولاوه شوه. هلک راهب ته خبر ورکړو دَ دی واقعی، راهب ورته اووئيل: اوس ته ځمانه افضل ئې. ستامرتبه ځمانه لويه ده، تا باندی به امتحانات راځی، ليکن ځماباره کښې چاته څه مه وايه، داهلک خلقوکښې مشهور شو، دَ نابينا او ابرص والا اودغه شان دَنوروبيمارانوعلاج به ئې کولو، دَ بادشاه يو نابينا ملګرې وو، ډيری هديی دې هلک ته راوړې، ورته ئې اووئيل کچرته تاماته شفاراکړه. نو دابه ټول ستاوی، هلک ورته ووئيل څه چاته شفاءنشم ورکولې. شفاءورکونکې صرف الله ﷻ دې، کچرته په الله ﷻ دی ايمان راؤړونوځه به دعااوکړم. الله ﷻ به درته شفادرکړی ايمان ئې راؤړو، الله ﷻ ورته شفا ورکړه، نظر ئې راغې، دَبادشاه خواته راغې، بادشاه ورته اووئيل: نظر درته چادرکړو، نوده ورته اووئيل: ځمارب، بادشاه ورته اووئيل ځمانه علاوه ستا بل رب شته دې؟ده ورته اووئيل: رب ځمااورب ستاالله ﷻ دې، بادشاه ګرفتارکړو، سزائی ورکوله حتّی چه هغه ورته هلك اوښودلو، بادشاه هلك ته اووئيل: آياته دَخپل سحرپه وجه دا کارونه کوی، هلك ورته اووئيل: داځه نه کوم، بلکه شفاء ورکونکې الله ﷻ دې، بادشاه دې هم ګرفتار کړو، حتّی چه هغه ورته راهب اوښودلو، بادشاه راهب ته اووئيل دَخپل دين نه واپس شه، راهب انکاراوکړونوبادشاه په آری باندی دوه ټکړې کړو، بيائی دغه شان کارخپل ملګري سره هم اوکړو، بيا ئې هلك ته اووئيل چه خپل دين نه واپس شه، ليکن هغه هم انکار اوکړو، نو يو څو نوکرانو (پوليس والؤ) ته ئې حواله کړوچه دې. بوځئ دَفلانی غرنه ئې اوغورځوئ چه مړ شی، هغوئ چه غرته بوتلونوهلك دعااوکړه: اللّهم اکفنيهم بماشئتَ، نوپه غرزلزله راغله، هغوئ دَغرنه لاندې اوغورزيدل او هلك بچ شو، بادشاه ته راغې، واقعه ئې ورته بيان کړه، بادشاه نوروکسانوته حواله کړوچه دې بوځئ په سين کښې ئې ډوب کړئ، هغوئ چه بوتلونوده بياهغه دعااوکړه، نوپه هغوئ کشتئ اولټه شوه، ټپخپله غرق شول، دې بچ شو، بيابادشاه ته راغې واقعه ئې ورته بيان کړه، اوبيائی ورته اووئيل چه ترهغی ته مانشی قتل کولې چه کومه طريقه درته څه اونه ښايم. بيائی ورته طريقه اوښودله چه په يوميدان کښې خلق راجمع کړه،

بوي اوني پوري ماواوتړه، غشي راواخله څمادترکش نه.ليندہ کښ غشي کيده، او دا اوايه بسم الله ربّ الغلام، بيا ما اووله، نوځه به قتل شم،بادشاه چه دغه شان طريقه اوکړه نوهلك مر شو ، ليکن څومره خلق چه راجمع وؤ ، ټولوايمان راوړو ،اوئى ونيل:امنّابربّ الغلام، امنّابربّ الغلام، دَ بادشاه په حکم کندی جوړې شوې،اورونه پکښې بل کړې شول،چابه چه دَ مرتدکيدلونه انکاراوکړو ، هغه به ئى پکښې غورځولو ،تردی چه يوه ښځه راوستلې شوه، په غيږ کښې ورسره ماشوم بچې وؤ ،هغې هم دَمرتدکيدلونه انکاراوکړو ،په اورکښې ورتللوته ئى هم زړه اونه نيولو ، ليکن بچى ورته اووئيل:ياامة اصبرى فانكِ على الحق(قرطبى).

دينه علاوه دى قصى کښې دَمفسرينونوراقوال هم دى،دَاختلاف په وجه په موضع کښې ئى هم اختلاف دې،بعضِ وائى داواقعه نجران کښې شويده،بعضِ وائى حبشه کښې،بعضِ وائى دَيمن په يوکلى کښې شويده،روايت دې چه حضورﷺبه چه کله دَاصحاب الاخدودتذکره کوله نوپه ازمائش اوامتحان کښې واقع کيدلونه به ئى پناه غوښتله.

﴿ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴾يعنى پدغه وخت کښې دکندونه گيرچاپيره ناست وؤ﴿وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴾ددې مطلب يا(۱)دادې چه دوئ دَبادشاه په حضورکښې دَيوبل په کارگردگئ باندې گواهى ورکوله چه ستاپه امرکښې چاهم تقصيرندې کړې،(۲)يادا دې چه دَقيامت په ورځ به دوئ پدى خپل فعل شنيع يوبل خلاف گواهى کوى،يادَدوئ اعضاء به پدوئ گواهى کوى،(۳)بعضِ وائى﴿ عَلَىٰ ﴾پمعنى دَ"مع"دې،نومطلب دادې چه دوئ سره دَدينه چه مؤمنانوته ئى کوم عذاب ورکولو ، حاضر وؤ ، ليکن بيائى هم دَقسوة قلبى پوجه په زړونوکښې نرمى نه پيداکيدله(روح المعانى).

﴿ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ ﴾يعنى کافرانودَمؤمنانوصرف داعيب ليدلې وؤچه دوئ ولې دَاللهﷻپه وحدانيت باندې ايمان راوړې دې﴿الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ ﴾دادَتوحيدبيان دې﴿وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾وعيددې عذاب ورکونکوکافرانوته چه اللهﷻستاسوپه عمل باندى عالم دې دَدى بدله به درنه دَقيامت په ورځ اخلى.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ
بې شکه هغه کسان چه تکلیف ئې رسولې وی مؤمنانوسړومؤمنانوښځوته بیائې توبه نه وی اوباسلې نودوئ لره
عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
عذاب دجهنم دې اودوئ لره عذاب د اور سیزونکی دې بې شکه مؤمنان اونیک عمل کونکی
لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ ۚ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾ إِنَّ بَطْشَ
دوئ لره جنتونه دی بهیږی به دلاندی دهغی نه نهرونه دا کامیابی لویه ده بې شکه نیول
رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ
درب ستاخامخاسخت دی،بې شکه هغه الله اول خل پیداکول کوی اودوباره پیداکول کوی اوهغه ډیر بخونکې دې
الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾
ډیر محبت کونکې دې مالک دعرش دې ډیرلوئی دې کونکې دې دهغه څه چه اراده ئې اوکړی

﴿ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ ﴾ دا تخویف اخروی دې، چه کوموخلقو مؤمنانوسړو اوښځو ته دتوحیدپه وجه عذاب ورکړیدې اوتوبه ئې نده اوباسلې، دوئ دپاره دوه عذابونه دی : یو عذاب جهنم دابه په سبب دکفر وی، اودویم عذاب الحریق چې دابه عام جهنم نه سخت عذاب وی، اودابه ورته مسلمانانو ته تکلیف رسولو په سبب میلاویږی.

ځنې مفسرینو لیکلی دی چې عذاب جهنم نه مراد عذاب دزمهریر دې چې دا دجهنم انتهائی یخه طبقه ده اوعذاب الحریق نه مراد داور اوګرمئ عذاب دې.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾ دا بشارت اخروی دې.

﴿إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ﴾. دا متعلق دې تخویف اخروی ان الذین فتنوا المؤمنین سره یعنی دالله ﷻ عذاب معمولی مه ګڼړی هغه ډیر سخت دې.

﴿إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴾ یعنی دوئ دی داګمان نه کوی چې بس د ، دې دنیا ژونددې چې څه کولې شئ هغه اوکړئ، دینه ورستو هیڅ نشته، بلکه دینه ورستو آخرت دې ځنګه موچې

اول ځل پیدا کړي یئ، دغه شان به دوباره پیدا کوؤ، اودهر څه تپوس نه درنه کوؤ. ‹یبدئ› نه مراد اوځل پیدا کول دی او ‹یعید› نه مراد دوباره پیدا کول دی.

﴿وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلْوَدُودُ﴾ دې تعلق دې بشارت اخروی ان الذين امنوا وعملوا الصلحت سره.

یعنی الله ﷻ بخونکې ذات دې اوخپل بندګانو سره ډیر مینه کونکې ذات دې ﴿ذُو ٱلْعَرْشِ﴾ عرش مالک اوفضل وکرم والا.

﴿فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾ دهغه قوت اوطاقت لامحدود دې چې څه فیصله اوڅه کول غواړی هغې کښې ورته څوک رکاوټ نشی اچولی.

هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْجُنُودِ ﴿١٧﴾	فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾	بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟		
آیاراغلې دې تاته خبر دَ لښکرو.	فرعون دې اوثمودیان دی	بلکه داکافران دَمکی		
فِى تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾	وَٱللَّهُ مِن وَرَآئِهِم مُّحِيطٌۢ ﴿٢٠﴾	بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾		
په تکذیب کښې دی.	اوالله ﷻ ګیرچاپیره دَدوئ نه احاطه کونکې دې	بلکه داقرآن دې لوئ شان والا.		
فِى لَوْحٍ مَّحْفُوظٍۭ ﴿٢٢﴾				
په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې				

﴿هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْجُنُودِ﴾ تاکید دې دَ ‹فعال لمایرید› اودَ ‹بطش ربك لشدید› اوتسلی ده حضور ﷺ ته ﴿فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ﴾ بدل دې دَ ﴿ٱلْجُنُودِ﴾ نه په حذف دَمضاف سره ای جنود فرعون، دَ فرعونیانو اوثمودیانو هلاکت ته پکښې اشاره ده چه دَسرکشئ په وجه څرنګه الله ﷻ هلاك کړل نو که داخلق هم سرکشی کوې نودوئ به هم هلاك کړی.

﴿بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ اضراب دې دَمماثلت نه یعنی دااهلِ مکه دَفرعونیانو ثمودیانو نه زیات سخت دی په کفرکښې، ځکه چه دَقرآن په شان عظیم الشان کتاب تکذیب

کوي،نودویٔ زيات مستحق دَعذاب دی.﴿وَٱللَّهُ مِن وَرَآئِهِم ﴾داول شاهد سره متعلق دي.﴿بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَّجِيدٌ ﴾دکافرانودَتکذيب رددي،يعنی داسی قرآن باندی تکذيب نه دي مناسب ﴿ فِي لَوْحٍ ﴾ای کائن فی لوحٍ﴿مَّحْفُوظٍ ﴾يعنی دَرسيدلو دَشياطينونه محفوظ دي.

آیاتها (۱۷)	سورة الطارق مکیّة	رکوعاتها (۱)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۸۶) وحسب النزول (۳۶)

نزلت بعدسورة البلد وقبل اقتربت الساعة

ربط: ماقبل سورتونوکښ دقیامت مسئلې بیان تفصیلاً اوشو، دې سورة کښ اوس فرمائي چه اوس هم چه داکافران قیامت نه منی نوبیا ئي ما نه پریده· فمهّل الکافرین امهلهم رویداً·

خلاصه: ترآیت (۴) پورې تخویف أخروی دي، بیاآیت (۱۰) پورې حشرنشرباندې دلیل عقلی دي بطورنمونه، آیت نمبر (۱۴) پورې دویم دلیل دي بطورنمونه، ·انهم یکیدون· شکوه ده کافرانونه، آخری آیت تخویف دي (تمت).

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝			وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝			النَّجۡمُ الثَّاقِبُ ۝	
قسم دي په اسمان اوپه راتلونکی دَ شپې . او څه پته ده تاته چه څه دي دَشپې راتلونکې ستورې دي ځلیدونکې.							
اِنۡ	كُلُّ	نَفۡسٍ	لَّمَّا	عَلَيۡهَا	حَافِظٌ ۝		
نه	دي هرنفس	مګرپه	هغه	باندی	مقرردي	يو	ساتونکې

﴿ وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ ﴾ دادوه قسمونه دی دَپاره دَاستشهاد، اول قسم په آسمان باندې دي اودویم قسم په· الطارق· باندې، · الطارق· دَ ·طرق· نه دي اصل کښ ·دق· یعنی ټکولو ته وئیلې کیږی، اوبیادَشپې راتلو په معنی کښ استعمال شو، ځکه چې شپې راتلونکې هم دَ کور دروازه ټکوی، لکه په حدیث کښ دي معنی کښ راغلې دي نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یطرق المسافر اهله لیلا، اودلته ترینه مراد ستورې دي چې شپې رابښکاره کیږی.

﴿وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلطَّارِقُ ﴾ داسوال دَپاره دَبیان دَعظمت دَ· الطارق· دي،

﴿اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُ﴾ خبردې دَمبتدامحذوف ای هوالنجم الثاقب. یعنی طارق یوځمکداره رونبانه ستورې دې، ثاقب ورته ځکه وائی چه دې تیاری رونبانه کوی. بعض وائی ثاقب پمعنی دَمرتفع دې

﴿ إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا ﴾ داجواب قسم دې چې تاسو کښې هر چاباندې نګرانې فرشتې مقرر دی، چې هغه ستاسو اعمال لیکی، **قسم اوجواب قسم کښې مناسبت** دادې چې لکه څرنګه په آسمان ستوری هروخت موجود وی خوظهور ئی صرف دَشپې کیږی نودغه شان په تاسو هم نګرانې فرشتې مقرر دې هغوئ ستاسو اعمال خیر وشرټول لیکی. خوددې پته تاسو ته اوس نه لګی قیامت په ورځ به ددې ظهور کیږی (بیان القرآن)

اوځنی مفسرینو مناسبت داسی بیان کړې چې: لکه ستورې په آسمان کښې وی اوخپله ذمه داری پوره کوی، چې شیطان شی راشی پرې ویشتی، اودآسمان زینت ذریعه ګرځی، کمافي قوله تعالی: انا زینا السما الدنیا بزینة الکواکب وحفظا من کل شیطان مارد، نودغه شان په تاسو هم نګرانې فرشتې مقرر دی، اوهغه خپله ذمه واری پوره کوی، چې کله تاسو کښې څوک څه عمل اوکړی نو هغه ئی فورا اولیکی. "ان" نافیه دې پمعنی دَ "ما" سره، "لما" په معنی دَ "الا" سره دې،

﴿حَافِظٌ﴾ نه مراد کراما کاتبین دی کمافي قوله تعالی: وان علیکم لحافظین کراما کاتبین، یا ترینه هغه فرشتې مراد دې چې دَانسان په حفاظت باندې مامورې دی کمافي قوله تعالی: له معقبٰت من بین یدیه ومن خلفه یحفظونه من امر الله (الرعد) اویاترینه مراد په خپله الله ﷻ دې کمافي قوله تعالی: وکان الله علی کل شئ رقیبا.

فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ
پس اودې ګوری انسان چه دَڅه څیزنه پیداکړې شویدې، پیداکړې شویدې دَاوبوټوپ وهونکونه چه راوزی
مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ﴿٧﴾ إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ
دَمینځ دَملادَسری نه اودَسینودبنځی نه بې شکه الله ﷻ په دوباره پیداکولودانسان خامخاقادردې په هغه ورځ

تُبْلَى	السَّرَآئِرُ ﴿٩﴾ فَمَا	لَهُ	مِنْ	قُوَّةٍ	وَّلَا	نَاصِرٍ ﴿١٠﴾
چه ښکاره به کړې شي	رازونه دسينو، پس نه	به وي ده لره	هيڅ	قوت	او نه	مددکونکي

﴿فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾ داپه حشرنشرباندی اول عقلی نمونه ده، چه انسان دی په نظر دعقل اوفکرسره اوګوری چه الله ﷻ دې دمنی داوبونه څنګه پخپل قدرت سره پیدا کړیدې نودغه شان ئی پخپل قدرت سره دوباره پیدا کولو باندی هم قادر دې.

﴿خُلِقَ مِن مَّآءٍ دَافِقٍ﴾ توپ وهونکو اوبونه مرادمنی ده، دفق په تیزئ سره بهیدلو ته وائی. نو ﴿دَافِقٍ﴾ یا پمعنی مدفوق دې، یعنی په تیزئ سره بهیولې شوی، یافاعل ذی کذا دې، ای ذی دفق.

﴿مِن مَّآءٍ﴾ ئی مفردراوړوحالانکه انسان دسړی اوښځی د دواړو اوبونه پیداکیږی، څکه چه مراد ورنه مخلوطی اوبه دی، نودا په شان د ماء واحد دی، اووصف ئی په دفق سره یاپه اعتبار د احد الجزئین دې، چه منی دسړی ده یامنی دښځی هم دافقه ده رحم ته (روح المعانی).

﴿يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ﴾ "الصلب" ملاته وائی، "الترائب" جمع د "تريبة" ده، د سینی بالائی هډوکی ته وائی، دې وجهې نه څنې مفسرینو ئی معنی موضع قلادة المرأة کړې ده، یعنی هغه هډوکې چه هغې باندې دښځی هارپروت وی. ددې آیت په تفسیر کښ مفسرینو نه متعدد توجیهات منقول دی:

(۱) څنی مفسرین فرمائی چې "الصلب" کښ اشاره دة سړی ته، چونکه سړی کښ صلابت او مضبوط والې وی نوځکه ورته الصلب سره اشاره اشوه، او "الترائب" کښ اشاره ده ښځې ته، چونکه دیکښ نزاکت وی نوځکه ورته دې سره اشاره اشوه، اوداسې دې لکه عرب وائی يخرج من بين زيد وعمرو خير كثير، اومقصد داوی چې دادواړه دخیر سبب دی، نودآیت مطلب دادې چې دانسان پیدائش سبب ظاهری دسړی اوښځی مخلوطه نطفه ده.

(۲) څنې مفسرین فرمائی چې "الصلب" نه مراد صلب الرجل او "الترائب" نه مراد "ترائب المراة" دې، نودیکښ اشاره ده چې سړی نطفه دملا نه رااوځی اودښځی نطفه دسینورااوځی.

(۳) څنې مفسرین فرمائی چې "الصلب" او "الترائب" دواړو نه دسړی صلب اوترائب مراد دی، څکه چې "دفق" وصف دسړی په منی کښ وی ښځی په منی کښ نه وی.

(۴) ځنو مفسرينو دصلب اوترائب نه مراد دسری اوښځو دواړو صلب اوترائب اغستي دی

فائده: (۱) قرآن مجيد کښ دمنی خروج په باره کښ صرف دومره ذکر راغلي دي چې من بين الصلب والترائب نه راوځی ،اودومره خبري باندې اجمالا ايمان او عقيده ساتل ضروری دی،باقی دااحتمال هم شته چې خروج نسبت ورته حالا شوې وی. يعنی عين انزال په وخت کښ دَ "من بين الصلب والترائب"نه راوځی، اوداهم ممکن ده چې انزال په وخت کښ دادَسری خصيتينو اودَښځې "مبيضة"نه راوځی، خو "من بين الصلب والترائب" ته نسبت تسببيا شوې دې، ځکه چې کوم قوت اوغذا ديته ورکولې کيږی هغه دَ "من بين الصلب والترائب" نه راځی

فائده۲: طب قديم دَمسلماتو نه داخبره وه چې منی دَپوره جسم نه خارجيږی، طب جديد دَ دې رد کړې دې، اوداوائی چې نطفه دَسرې خصيتينو او دَ ښځی "مبيضة" نه خارجيږی. به ظاهر دا دَ قرآن دَدې آيت مخالف تحقيق دې، دې وجهی نه بعض علماؤ مُوجوده سائنسی او طبی تحقيقاتو اودَقرآن ظاهر کښ تطبيق کوشش کړې دې، چې کله انسان جنين حالت کښ وی، نودَده خصيتينو خليې اواصول "من الصلب والترائب"وی. بيا ورو ،ورو دَوخت تيريدلو سره لاندې راکوزې شی، حتی چې دَسری خصيتين آله تناسل لاندې لفافې ته راکوزې شی او دَ ښځی منی اصول دَ رحم خواه نيزدې مقام ته راکوز شی، اوبيا دَدې نه منی خارجيږی، نو قرآن دَدې آيت سائنسی تحقيقاتو سره هيڅ مخالفت نشته،بلکه دادَقرآن اعجاز دې چې د منی تاريخ بيان کړې دې چې دَ هغې انکشاف ديارلس سوه کاله ورستو سائنس اوکړو.

البته داتطبيق دَتکلف نه خالی نه دې:

(۱) ځکه چې سائنسی تحقيقاتو کښ خصيتينو راکوزيدلو ذکر دې اوقرآن کښ دَمنی خروج ذکر دې.

(۲) دويم داچې قرآن کښ بين الصلب والترائب ذکر دې اوترائب دَسينی بالائی هډوکی ته وائی،اوسائنسی تحقيقاتو کښ دَدَاضلاعو(پختو)لاندې حصې ذکر دې،

لهذا راجحه خبره داده چې دې باندې اجمالا ايمان راوړلې شی اوالله اعلم بمراده وهو الحق عقيده اوساتلې شی، باقی سائنسی اوطبی تحقيقات داځه قطعيات نه دی بلکه ظن اوتجرباتو باندې مبنی دی، نن يوځه وائی صبابل څه،نودې وجهی نه دَقرآن مفهوم اوتفسير دَتبدل اوتغير تخته مشق نه دی کرځول پکار.

﴿إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجْعِهِۦ﴾داسابقه دليل دپاره پمنزله دنتيجه دي يعني د انسان په دي انداز تخليق باندي غورکونکي په دي واضحي نتيجي رسی چي کوم ذات دمنی نه انسان په پيدا کولو قادر دي هغه دانسان په دوباره پيدا کولو هم قادر دي. "انه"کښ ضمير منصوب الله ﷻ طرف ته راجع دي او "رجعه" کښ ضمير مجرور انسان ته راجع دي.

﴿يَوْمَ تُبْلَى ٱلسَّرَآئِرُ﴾ظرف متعلق دي د﴿رَجْعِهِۦ﴾سره،يعني چه په کومه ورځ به رازونه ښکاره کيږي نو الله ﷻ دانسان په دوباره پيدا کولو باندې قادردي،﴿ٱلسَّرَآئِرُ﴾نه مراد په زړونوکښ پټ عقائد ،اونيات دی،دغه شان هغه رازونه چه دانسان او دالله ﷻ مينځ کښ وو،که خيروی که شر،اداکونکي وی که ضائع کونکي،نوپدغه ورځ به هرڅه ښکاره شی،انسان لپاره به دالله ﷻ نه بچ کولو نه څه قوت وی او نه مدد کونکي.

وَٱلسَّمَآءِ	ذَاتِ	ٱلرَّجْعِ ⑪	وَٱلْأَرْضِ	ذَاتِ	ٱلصَّدْعِ ⑫	إِنَّهُۥ	لَقَوْلٌ
اوقسم دي په اسمان چه د باران والا دي			او په زمکی چه چودولووالاده			چه بیشکه داقرآن	خامخا خبره
فَصْلٌ ⑬	وَمَا	هُوَ	بِٱلْهَزْلِ ⑭	إِنَّهُمْ	يَكِيدُونَ	كَيْدًا ⑮	وَأَكِيدُ
فيصله کونکي دي	اونه دي	داقرآن	توقي‌بی شکه	داکافران	تدبيرکوی	په تدبيرکولوسره	اوځه هم تدبيرجوړم
كَيْدًا ⑯	فَمَهِّلِ	ٱلْكَٰفِرِينَ	أَمْهِلْهُمْ	رُوَيْدًۢا ⑰			
په تدبيرسره،پس	مهلت ورکړه	کافرانوته	مهلت ورکړه	لږه زمانه			

﴿وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلرَّجْعِ﴾دادويمه نمونه ده په حشرنشرباندی،﴿ذَاتِ ٱلرَّجْعِ﴾يعني باران والا، باران ته ځکه "رجع" وائی چه بار بار راځی.

﴿وَٱلْأَرْضِ ذَاتِ ٱلصَّدْعِ﴾"صدع"شق ته وائی،په نباتاتو ،اوچينوسره زمکه شليږی. جواب قسم محذوف دي چي "کذلک تخرجون" دي، يعني څنګه چي مونږ آسمان نه باران اوروو، نو ځمکه ورسره اوشليږی اوبوټی را اوځی، نودغه شان به قيامت په ورځ تاسو هم را اوباسو.

﴿إِنَّهُۥ لَقَوۡلٌ فَصۡلٌ﴾ضميرراجع دي مذكوركلام ته چې هغې دبعث بعدالموت ذكر دې.
يعنى دابعث فيصله كن خبره ده، هغې توقى نه دې، ياضمير قرآن ته راجع دې يعنى داقرآن فاصل فيصله كونكې دې بين الحق والباطل، هغې دَتوقوكتاب نه دې.

﴿إِنَّهُمۡ يَكِيدُونَ﴾داشكوه اوتخويف دې مشركينوته، چې دومره دلائل شواهد او تخويفاتو باجود دوئ قرآن نه منى اوكمزورى اوواهى شبهاتو سره ردكوى.

﴿وَأَكِيدُ كَيۡدٗا﴾ مكر مونږ په خپل لطف سره دَدوئ اعتراضاتو جواب وركووا ودَدوئ هره حيله اوشبه باطل كوؤ، او يا دَ "اكيدكيدا"مطلب دادې چې زمونږ تدبيردادې چې دوئ له به طور استدراج مهلت وركوؤ، خودوئ په دې نه پوهيږى.

﴿فَمَهِّلِ ٱلۡكَٰفِرِينَ﴾داتخويف اخروى دې يعنى كه دوئ بيا هم نه پوهيږگى نوته ورته څه مه وايه،مونږ به ورنه خپله انتقام اخلو، ﴿أَمۡهِلۡهُمۡ﴾بدل دې دَ مهل الكافرين نه ﴿رُوَيۡدَۢا﴾بمعنى دا" قليلا"سره صفت دې دَمفعول مطلق محذوف اي امهالاقليلا.

رکوعاتها (۱)	سورة الاعلی مکیّة	آیاتها ۱۹
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	

خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم

ترتيبها حسب التسلسل (۸۷) وحسب النزول (۸)

نزلت بعدسورة التكوير وقبل سورة الليل

ربط: دَسورة القيامة نه ترسورة الطارق پورې مسئله دَقيامت على سبيل الترقى تفصيلاً بيان شوه، اوس دې سورة نه ترآخره پورې مسئله دَتوحيد بيانيږى . او چونکه دَ توحيد نه اعراض دَدنيوى عيش وعشرت کښ انهماک په وجه وى. نو په دې وجه دَ مسئلې دَ توحيد سره سره تزهيد من الدنيا مضمون هم ذکرکيږى.

خلاصه: خلاصه ددې سورت دوه حصې دي:

اوله حصه تر ابتدا نه آيت ۱۵ پورې ده اوديکښ دَمسئله توحيد ذکردې.دويمه حصه دَبل تؤثرون ' نه ترآخره پورې ده او ديکښ تزهيد من الدنيا ذکر دې

اولې حصې کښ دَ دؤو دعوو ذکر دې اوبيا په هرې دعوې يو يوانعام ذکر دې. اوله دعوه داده چې کائنات کښ متصرف اوکار ساز صرف الله ﷻ دې ،اوآيت ۲ نه تر ۵ پورې بيا په دې دعوې شپږ شواهد ذکر دى،آيت نمبر ۲ کښ په دې انعام ذکر دې، آيت۷ کښ 'انه يعلم الجهر' کښ دَدويمى دعوې ذکر دې،چې عالم الغيب صرف الله ﷻ دې، اوآيت ۸کښ وربانده دَ انعام ذکر دې، ۹او ۱۰ کښ تسلى ده، ۱۱نه تر۱۳کښ تخويف اخروى دى، ۱۴، ۱۵کښ بشارت دې .

حضورﷺ دې سورة سره ډيرمحبت وؤ ،په حديث کښ راغلى دى چه دى سورة ته افضل المسبحات پيغمبر عليه السلام ونيلى دى،په يوحديث کښ دى چه حضورﷺ به دَوترو په اول رکعت کښ سورة الاعلى اودويم کښ سورة الکافرون اودريم کښ 'قل هو الله احد' ونيل، دَ اختر او دَ جمعې په مونځ کښ به هم داسورة او 'هل اتاک حديث الغاشية' ونيل

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۙ الَّذِي خَلَقَ فَسَوّٰى ۙ وَالَّذِي

پاکى بيان کړه دَنوم دَرب خپل چه ډيرلوئى دې،هغه الله ﷻ چه پيدا کړيدې هرڅيز بيائى برابرکړيدې.اوهغه الله ﷻ

قَدَّرَ فَهَدٰى ﴿٣﴾ وَالَّذِيْٓ اَخْرَجَ الْمَرْعٰى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰى ﴿٥﴾

چه اندازه ئی مقرر کړه (دهر شی) بیا هدایت ئی ورته کړیدي، او هغه الله چه را اویاسلی ئی دی واخه . پس گرخوی ئی وچ تور (بوس).

﴿ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ﴾ دا په ابتدا دَسورت کښ دَمکمل سورت لب لباب او خلاصی بیان دي ، چې دسورت دواړو دعوؤ (چې الله متصرف اوعالم الغیب دي) حاصل او نتیجه داده چې صرف دَ الله ﷻ عبادت کوه اوهغه دَهرقسم شریکانو نه پاک گڼره ﴿اسْمَ رَبِّكَ﴾ لفظ دَاسم باره کښ مفسرینو مختلف اقوال دی:

(۱) بعض وائی چې دادلته مقحم (زائد) دي لپاره دَتعظیم دَمسمی، لکه لبید وائی، الی الحول ثم اسم السلام علیکما

(۲) بعض وائی چې اسم نه مراد دلته مسمی دي چې هغه ذات دَالله ﷻ دي.

(۳) اوځنی مفسرین فرمائی چې اسم نه مقحم دي او نه ورنه مراد مسمی دي، بلکه خپله معنی ترینه مراد ده ،یعنی دَخپل رب نوم تسبیح کوه ،نودې کښ حکم دي چې صرف ذکر قلبي ...نې اکتفاء مه کوه، بلکه ذکر لسانی هم اختیار کړه.

﴿الَّذِيْ خَلَقَ﴾ دیکښ دَسورت اوله دعوی مذکورده، چې کارساز او متصرف صرف الله ﷻ دي، اوپه دې باندې شپږشواهد اودلائل ذکردی، دااول دلیل اوشاهددي، چې خالق دَ کائنات صرف الله ﷻ دي لهذا کارساز هم صرف هغه دي.

﴿فَسَوّٰى﴾ دادویم شاهد دي ،چې بیائی هر شی ټهیک اوتناسب سره پیدا کړي دي، انسان جسم ته اوګوره څومره خائسته انداز سره ئی تخلیق شوې دي، هرعضو اواندام ئی مناسب او برمحل دي، اودغه شان آسمان ،زمکه، حیوانات بلکه هر مخلوق ته اوګوره ، نو دینه به هم تا ته پته اولګی چې متصرف په کائنات کښ صرف الله ﷻ دي.

﴿وَالَّذِيْ قَدَّرَ﴾ دریم شاهد دي یعنی بیائی دَهر شی اندازه هم لګولې ده ، دَهغه دَجنس اندازه ئې هم لګولی ده چې دي به دکوم جنس نه وی، دَهغه دَاجل اندازه ئي هم کړیده چې کوم وخت په وی تر کوم وخته پورې وي، دَهغه دَافعالو اندازه ئی هم لګولې ده چې څه به کوی څه به نه کوی، دغه شان دهغه صفاتو ،ارزاقو وغیره دَهرشی ورله اندازه لګولې ده.

﴿ فَهَدَىٰ ﴾څلورم شاهد دي ، يعنی بيائی هر يوته دَخپل وظائف اداء کولو طريقه هم خودلې ده اوتقدير موافق تللو لارئی ورته هم همواره کړې ده.

﴿وَٱلَّذِىٓ أَخۡرَجَ ٱلۡمَرۡعَىٰ ﴾پنځم شاهد دي، چې حيواناتو دَپاره وابنه دَځمکی نه رااوباسلی دی، 'مرعی' مصدر ميمی دې مرادترينه وابنه دی.

﴿فَجَعَلَهُۥ غُثَآءً أَحۡوَىٰ ﴾شپږم شاهد دي،يعنی تک شته وابنه راوباسلو نه لګه موده پس هغه وچ اوتور اوګرځوی،نوداټول تصرفات په دې دلالت کوی چې متصرف في الامور صرف الله ﷻ دي، 'غثاء' وچو واخوته وئيلی کېږی،'احوی' تورمائل رنګ ته وئيلی کيږی.

سَنُقۡرِئُكَ	فَلَا	تَنسَىٰٓ ⑥	إِلَّا	مَا	شَآءَ	ٱللَّهُۚ	إِنَّهُۥ	يَعۡلَمُ	
زرده چه اوبه لولومونږپه تاقرآن نونه به ئی هيره وې مګرهغه چه اوغواړی الله ﷻ بی شکه الله ﷻ عالم دي									
ٱلۡجَهۡرَ	وَمَا	يَخۡفَىٰ ⑦	وَنُيَسِّرُكَ	لِلۡيُسۡرَىٰ ⑧					
په ښکاره اوپه	هغه	چه	پټ	وی،	او	اسان به کړو	تا ته	دا	آسان شريعته

﴿سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ﴾داپه اولې دعوی انعام دي ،چه انعام کښې به مونږتاته قرآن درکړو کله چه ته دَتوحيدبيان کوی چه خالق اورازق صرف الله ﷻ دي، او قرآن به درته داسی ياد کړو چه درنه هيريږی به نه، البته هغه آياتونه چه دَهغوهيرول دَالله ﷻ خوښه وی هغه به درنه هيريږی چه داهم يوقسم نسخ ده.

حضور ﷺ باندی به چه کله وحی نازليده نوجبرئيل عليه السلام به فارغه شوې نه وؤچه حضور ﷺ به لوستل شروع کړل دَوحی دَخوف نه په هيريدلونوداآيت نازل شو(قرطبی).

﴿سَنُقۡرِئُكَ ﴾ کښې 'سين' يا دَتاکيد دپاره دې، يا دَاستقبال دې نو وعده ده دَ استمرار دَ وحی. ﴿إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ ﴾ سوا دَ هغې نه چې الله ﷻ دَ هغې هيرول اوغواړی، او دَ دې دوه صورته دی : يو به طورنسخ هيرول دی،يعنی که الله ﷻ دَيوآيت يازيات نسخ اوغواړی نوهغه به درنه هيرشی،لکه تيرشو ،اوديته انساء وئيلې شی،اودويم صورت دادې چې عارضی طور باندې بتقاضائی بشريت ترينه هير شی ،لکه په روايت کښې دی چه حضور ﷺ دَسهارمونځ

كبس بو آيت پريخودلو . نو ابی بن كعبؓ گمان اوكړو چه دا به منسوخ وی. تپوس نی اوكړو نو حضور ﷺ ورته اوفرمائيل مانه هيرشوې وو

﴿ إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴾ دويمه دعوى ده اودماقبل علت دې. يعنى الله ﷻ ظاهرى باطنى اقوالو ،افعالو ،اعمالوباندی عالم دې، اوستاپه حال اوحرص په حفظ دمايُوحى باندی هم عالم دې ، نو د نسيان نه به دې محفوظه ساتی. مگرهغه چه دخپل علم اوحكمت موافق به درنه هيركړی

﴿وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴾ داانعام دې په دويمه دعوى منلو باندې.چې ددين ټول كارونه به ستادپاره آسان كړو ،خواه هغه دعوت اوتبليغ وی، ياتعليم اوتعلم وی. خواه هغه دوحی تلقی وی يا دهغې حفظ وی

فائده: "تيسير"فعل په صله كښې چې"لام"حرف جر راشی، نودهغې مدخول "ميسرله"وی. اومفعول به ئې "ميَسَّر"وی، لكه وَ يَسِّرلِي فِي امري،دلته موسى عليه السلام "ميسرله" او امر ورله "ميسر" دې، حالانكه دلته خبره ددې عكس ده، مفسرينو ددې متعدد توجيهات ليكلی دی:

(۱)تيسير دلته خپلی معنى كښ نه دې، بلكه توفيق او تهيئة په معنى كښ دې، اي نوفقك و نهيئک للطريقة والشريعة اليسرى، او " لام" په «لليسرى» كښ اجليه دې، اي لاجل اليسرى وقبولها.

(۲)ځنی مفسرين فرمائی چې "تيسير"خپلې معنى كښ دې. خوآيت كريمه كښ"قلب"شوې دې، ميسر پمنزله د"ميسر له"، او"ميسرله" پمنزله د"مسير" گرځولې شوې دې ، د تيسير حكم كښ مبالغې دپاره،اصل كښ داسې دې ونيسرلک اليسرى، نوقلب دلته حكم كښ مبالغه راوستلو سره سره نورى دوه فائدې وركړې:

(۱)يوداچی كوم احكاماتو مونږ تا مكلف گرځوُو هغه يسير اولگ دی خو مقصود باندې محيط دی.

(۲)دويم داچې دهغې لگواحكاماتو اداكول هم به تاته آسان كړو(التحريروالتنوير)

﴿لِلْيُسْرَىٰ ﴾ صفت دې دموصوف چې هغه "الشريعة"دې

فَذَكِّرْ إِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَّخْشٰى ﴿١٠﴾		
پس نصیحت کوه که نفع ورکړي نصیحت،زرده چه نصیحت به واخلي هغه څوک چه یریږي د الله ﷻ نه.		
وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِيْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوْتُ		
او ډډه به کوي ورنه لوئی بدبخت،هغه چه داخلیږي به اورلوئ ته،بیابه نه مرکیږي		
فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿١٣﴾		
په جهنم کښې اونه به ژوندي وي.		

﴿فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ﴾ تسلی ده حضور ﷺ ته اودتبلیغ حکم دي،چي الله ﷻ تاته دعوت لارآسانه کړي ده، دَ هغه مدد به در سره پل په پل وي، لهذا ته مسلسل خپل دعوت او تذکیرجاری ساته.

"ان نفعت الذكرى" (۱) "ان" دلته یاپه معنی دَ"قد"سره دي،اومطلب دَ آیت دادي چي نصحیت کوه ځکه چي نصیحت خامخا فائده ورکوي.

(۲) یا ان شرطیه دي خودَشرط دپاره تقیید نه دي، چي که دَنصیحت فائده وي نوبیا کوه، کني هڅي مه کوه ،بلکه شرط اتفاقی دي،لکه ((فلا جناح علیکم ان تقصروا من الصلوٰة ان خفتم)) او ((لاتکرهوفتیاتکم علی البغاء ان اردن تحصنا)) (النور) کښې،اومقصد دَشرط دادي چي نصیحت کول خوهڅي هم پکار دي، خو کچرته نفع ورکوي نو بیاخو ډیر زیات پکاردي، خو چونکه یقیني طور باندي داسي څه محل متعین نه دي چي هغه به قبولوي یا به نه قبولوي، نو لهذا هر چا ته پکار دي، په دي امکان چي کیدي شی دي نصیحت قبول کړي،نودَدي نه دَ تذکیر او تبلیغ عموم تاکیدثابت شو.

(۳) بعض مفسرینو شرط دَپاره دَتقیید ګرځولي دي، خو هغوئ تذکیر اوتبلیغ کښې فرق کړي دي،چي تبلیغ دَپاره خوداشرط نه دي،البته تذکیر دَپاره داشرط دي، بشرطیکه چي یقیني علم وي چي دلته اوس نصیحت څه فائده نه ورکوي.

﴿سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴾ يعنی چاکښ چه خوف وی هغه به ترینه خامخا نصیحت اخلی. او څوک چه بدبخت وی هغه به ورنه لری تختی﴿ ٱلنَّارَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴾نه مراددجهنم آخری طبقه ده. بعض وائی دَ جهنم اور ورنه مراد دی مطلقًا، دنیا اورته نارصغری وائی.آخرت اور ته نارِ کبری، په صحیحنوکښ دَابوهریره رضی الله عنه نه روایت دی"نارُکم هذه جزءٌ من سبعین جزءً من نارجهنم".

﴿ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴾کنایه ده عدمِ نجات نه.څکه چه نجات په مرګ سره راځی نوجهنم کښ مرګ نشته دی،اونه به ئی داسی حیات وی چه نفع ورته ورکړی.

قَدْ	أَفْلَحَ	مَن	تَزَكَّىٰ	⑭	وَذَكَرَ	اسْمَ	رَبِّهِۦ	فَصَلَّىٰ	⑮

يقينًاكامياب دی هغه څوک چه ځان ئی پاک کړو(دَشرک نه)اویادئی کړونوم درب خپل پس مونځ ئی اوکړو.

بَلْ	تُؤْثِرُونَ	الْحَيَوٰةَ	الدُّنْيَا	⑯	وَالْآخِرَةُ	خَيْرٌ	وَأَبْقَىٰ	⑰	إِنَّ	هَٰذَا

بلکه غوره کوئ تاسوژونددَدنیا حال داچه آخرة غوره دی اوباقی پاتی کیدونکی دی.بی شکه داخبری

لَفِي	الصُّحُفِ	الْأُولَىٰ	⑱	صُحُفِ	إِبْرَٰهِيمَ	وَمُوسَىٰ	⑲
خامخاپه	صحیفومخکنوکښ	وی چه		صحیفی	دَابراهیم علیه السلام دی	اودَموسیٰ علیه السلام دی	

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴾بشارت اخروی دی،دَاهل جنت دَپاره ﴿ تَزَكَّىٰ ﴾چی ځان ئی دَشرک نه پاک کړو،دیکښ تصدیق قلبی ته اشاره ده.

﴿وَذَكَرَ ٱسْمَ رَبِّهِۦ ﴾دَ لااله الا الله اقرار ئی هم اوکړو چی خپل حاجات ئی صرف دَالله تعالیٰ نه اغوختل بل چاته ئی ندااونکړه نودیکښ اقرار ساتی طرف ته اشاره اوشوه.

﴿فَصَلَّىٰ ﴾اوخپله عملی زندګی ئی هم دَشریعت دَاحکاماتولاندی تیره کړه،مونځ چونکه عملی احکاماتو کښ دَټولونه اهم عبادت دی نوځکه دَدی تخصیص اوشو،نودیکښ اعمال صالحڅو طرف ته اشاره اوشوه،نوتصدیق، اقرار او عمل مجموعی نه ایمان کامل حاصل شو،چی مؤمنین کاملین کامیاب دی.

﴿بَلْ تُؤْثِرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا﴾دادويم مضمون يعنی تزهيد من الدنياذكر كيږی.چه دنيا د ترجيح څيز نه دي، پدی كښې ځان ډيرمه مشغوله كوئ څكه دافانی ده.باقی آخرت دې هغی ته ترجيح وركړئ.

"بل"داضراب انتقالی دپاره دي،يعنی تاسوخودې خبرو له ترجيح نه وركوئ،بلكه دنيا خو ليدلې ده، هغې پسی شوی يئ.

﴿وَٱلْأَخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ﴾يعنی دآخرت نعمتونه ددنيا نعمتونو نه بهترهم دی اودائم هم دی. هميشه به وی په خلاف ددنيا نعمتونونه چې دانه په عمدګئ دآخرت نعمتونوته رسی اونه ئی هميش والې شته.

﴿إِنَّ هَٰذَا﴾مشاراليه دهذاكلام مذكور دي،چې ﴿قَدْ أَفْلَحَ﴾نه شروع كيږی اوپه "ابقی" ختم شوې دي،يعنی دامضمون په مخكښنو صحيفو كښې هم وؤ: خصوصا دحضرت ابراهيم اوموسی عليهما السلام صحيفوكښې.﴿صُحُفِ إِبْرَٰهِيمَ﴾بدل دې د﴿ٱلصُّحُفِ ٱلْأُولَىٰ﴾نه.

ركوعاتها (۱)	سورة الغاشية مكيّة	اياتها ۲۶
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۸) وحسب النزول (۶۸)

نزلت بعدسورة الذاريات و قبل الكهف

ربط: داسورة د اول سورة يعني د سورة الاعلى تتمه ده، يعني د تزهيد من الدنيا بيان دي پكښې په ذكر د تخويف اخروي او بشارت اخروي سره. او بيان د توحيد دي.

خلاصه: اول نه تر آيت (۷) پورې تخويف أخروي دي، بيا تر آيت (۱۶) پورې بشارت دي بيا تر آيت (۲۰) پورې تفريع ده په مذكوره امورِ اربعه ؤ په طريقې د لف نشر مرتب ايت (۲۱).

(۲۲) تسلی ده حضور ﷺ ته، بيا تر آخره تخويف اخروي دي (تمت).

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ﴿۱﴾ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿۲﴾ عَامِلَةٌ
يقيناً راغلي دي تاته خبر د پټوونكى (ورځ د قيامت) بعضِ مخونه به په دغه ورځ ذليلونكي وى مشقت كونكى به وى
نَّاصِبَةٌ ﴿۳﴾ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ﴿۴﴾ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿۵﴾ لَيْسَ لَهُمْ
ستړى به وى داخليږى به اورډيرګرم ته څكولي به شى ورته د چينى ډيرى ګرمى نه . نه به وى دوئ ته
طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ﴿۶﴾ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِيْ مِنْ جُوْعٍ ﴿۷﴾
خوراک مګر د ازغى دار تريخ بوټى نه، چه نه به څربوى بدن اونه به دفع كوى څه لوږه

﴿هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغٰشِيَةِ﴾ دا تخويف اخروي دي "هل" پمعنى د قد دي، يا پخپله معنى دي او استفهام لپاره د تعجب او تشويق دي،

﴿اَلْغٰشِيَةِ﴾ نه مراد يا قيامت دي، قيامت ته څكه غاشيه وائى چه خلق پټوى پخپلو اهوالو سره.

بعضِ وائى چه "غاشية" نه مراد د دوزخ اور دي، كقوله تعالى "ومن فوقهم غواش"

﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ﴾ دابيان دي د﴿ٱلْغَٰشِيَةِ﴾ يعنى هغه سرونه چي دنيا كښ ئي الله ﷻ ته خشوع نه كوله، پدې ورځ به ذليله وي. هغه كسان چې دنيا كښ دالله ﷻ احكامانو تعميل نه كولو، او اعمال ئي نه اداكولو هغه به په دې ورځې مسلسل عمل كښ لگياوي. زنځيرونه او درنې زولنې به ځان سره راكاږي، او هغه كسان چې دنيا كښ دَالله ﷻ په عبادت كښ ستړې نه برداشت كوله اوس به هميشه ستړې وي.

خاشعة، عاملة، ناصبة: درې واړه اخبار دي، اومبتدا ئي وجوه دي. خاشعة معنى ذليله او رسوا ده. ﴿عَامِلَةٌ﴾ عمل كونكى به وي. مختلف دَعذاب اعمالو مكلف كړې شوى به وي، زنځيرونه او زولنى به ځان سره گرځوي، جهنم كښ به ورله غوپې وركولې كيږي، وغيره، ناصبة مسلسل عمل دَوجهى به ستړې وي، څه دَدمې كولو موقع به ورته هم نه ميلاويږي.

﴿تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً﴾ خبر رابع دې دَوجوه. يعنى داسى اُورته به داخليږي چه گرم والې دَ هغې به انتهاءته رسيدلې وي، دَډيرى گرمئ پوجه به اوبه اوغواړي نودَسختى گرمى چينى نه به ورته اوبه وركولې كيږي، چه په څكلوسره به ئي كلمى رااوزي، لكه په سورة محمد كښ تيردى، ﴿عَيْنٍ ءَانِيَةٍ﴾ يعنى هغه گرمې اوبه چه گرم والې ئي آخرى حدته رسيدلې وي نورى نه گرميږي.

﴿إِلَّا مِن ضَرِيعٍ﴾ ضريع ازغى داراوتريخ بوټې دي، دوزخى باندى چه اوخوړولې شى نونه به لاندى تيريږي دَډيرتريخ والى په وجه، او نه به بهرته واپس راځى دَ ازغوپه وجه.

بخاري كتاب التفسير كښ دى چه ضريع يو وابنه دي، چه شبرق ورته وائى، داچه كله اوچ شي نو ضريع ورته وائى، دا ډير تريخ وى، زهريله وى، غالبًا پښتو كښ ورته كاپركنډه وائى. دلته دَجهنميانو دَخوراک حصر شوې دې په ضريع كښ. چې دوئ ته به جهنم كښ صرف ضريع ميلاويږي، اوسورت الحاقه كښ ئي حصر شوې دې په غسلين كښ، نو مفسرين فرمائى چې دواړو كښ تعارض نشته:

(۱) چې ضريع دَ ونې نوم دې، اودې ونې نه چې كوم خوراک را اوځى نو دهغې نوم غسلين دې.

(۲) ياضريع اوغسلين دواړو نه مراد دَجهنميانو وينى زوې دى.

۳، او یا ضریع کنایه طعام مکروه نه ،خواه که هغه غسلین وی او که زقوم وی

﴿ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ﴾روایت دي چه کله دامخکنی آیت کافرانو واوریدلو . نو اوئی وئیل چه ضریع خوداسی واښه دی چه اوښان ئې په خوراک سره ښه ځربیږي.نودا آیت نازل شوچه هغه ضریع به دَدنیاضریع په شان نه وی.نه به و رسره څوک ځربیږي او نه به ورسره لوږه ختمه وی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ
بعض مخونه به پدغه ورځ تروتازه وي‌په عمل خپل به راضي وي‌په جنت اوچت کښې به وی‌نه به اوری
فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾
په هغې کښې فضول خبرې پدې جنت کښې به چینه وي جاري‌پدې کښې به تختونه وی دنګ دنګ
وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾
اوګلاسونه کیخودلي شوی‌په ترتیب سره‌اوبالختونه په صف ایخودلي شوی‌اوقالینونه غوړولی شوی

﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴾ دابشارت اخروی دي مؤمنانوته،چه دَقیامت په ورځ به ډیر خوشحاله وی،دَخپلونیکوعملونواومجاهدوپه اجروثواب به راضی وی.

• "ناعمة"داپه مقابله دَ "خاشعة"کښې دې، چې جهنميانو په مخونه به ذلت اورسوائی اثرات وی او دَ مؤمنانو مخونه به دَخوشحالئ نه تروتازه وی.

﴿ لِّسَعْيِهَا ﴾ يعنی دَعمل خپل چه کوم ئې دنیاکښې کړي وی داپه مقابله دَ عاملة ناصبة کښې دي

• یعنی کافرانو دنیا کښې عمل نه کولو،نونن الله ﷻ دَهغې نه سخت اوشاق عملونو مکلف اوګرځول په خلاف دَمؤمنانو چې هغوئ دنیا کښې عملونه کړی وو .نونن به ورته الله ﷻ دَهغې صله اوبدله ورکوی،اودوئ به هغې راضی وی.

﴿ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴾داپه مقابله دَ تصلی ناراکښې دې، چې کافران به جهنم ته غورځولې شی او مؤمنان به جنت کښې ډیر په عیش وعشرت کښې وی، عالية قیمتی،لوئ شان والا،دنګ دنګ محلات.

﴿لَا تَسْمَعُ﴾صيغه دواحدمذكرمخاطب ده خطاب جنتي دي.يا صيغه دمؤنث ده ضمير پكښې ﴿وُجُوهٌ﴾ته راجع دي ، ﴿لَاغِيَةً﴾شور شرابه.لغو.فضول اوبكواس به پكښې نه وي.چې دانسان په مزاج بوج راولي ﴿فِيهَا عَيْنٌ﴾ عين جنس دي مرادترينه ډيرې چينې دي كافور.سلسبيل.تسنيم وغيره﴿جَارِيَةٌ﴾په زمكې به رواني وي.لكه سورة الدهركښې دي چه هرجنتي به ورنه خپلې بنگلې ته يونهرجاري كړي وي.يُفجّرونها تفجيرا.

﴿فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ﴾جمع دسرير ته.تخت ته وايي﴿ مَّرْفُوعَةٌ﴾ يعنې مرفوعة القدربه وي. يااوچت به وي په هوا كښې.چه كله ورباندې جنتي كيناستل اوغواړي نوداوبه په شان به ورته راخكته شي.

﴿وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ﴾يعنې مخې ته به ئې كيخودلې شوي وي.ياپه كناردنهرونو چينوبه كيخودلې شوي وي.

﴿وَنَمَارِقُ﴾جمع دنمرقة ده تكيه گانوته وائي،چه تكيه لگولو دپاره به په صف كښې يعنې يوبل سره جوختې پرتې وي.

﴿وَزَرَابِيُّ﴾جمع دزربية ده،بسترو ته وائي،چه هرطرف ته به غوړولې شوي وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾
آيا نو نه گوري دوی(مشركان)اوښ ته چه څرنگه پيداكړې شويدې اواسمان ته چه څرنگه اوچت پيداكړې شويدې
وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾
اوغرونوته چه څرنگه اودرولې شويدې اوزمكې ته چه څرنگه غوړه ولې شويده

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ﴾ددې څلور آياتونو متعلق مفسرينو متعدد اقوال دي.

(١)ځنې مفسرين فرمائي چې دې تعلق ماقبل سره دې اوهغه داسې چې كله مخكښې آياتونو كښې چې دَ جنت كوم آخرې څلور اوصاف(فيها سرر مرفوعة تر و زرابي مبثوثة) بيان

شول . نو مشرکینو په دې ډیر دتعجب اظهار اوکړو چې داځنګه کیدې شی.نو الله ﷻ ورله دې آیتونو کښې به طور لف نشر مرتب ددې دنیوی نظائر اونمونې ښکاره کوی

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ﴾داد﴿سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ﴾نمونه ده.مشرکانوونیل چه دومره دنګو تختونو باندې به جنتیان څنګه ورخیژی، نوجواب اوشوچه اوښانوته نه ګورئ چه څومره دنګ پیدا کړې شوې دی،لیکن چه تاسو پرې سوریږې نوراخکته شی،دغه شان به دجنت تختونه هم وی

﴿وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ﴾داد﴿وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ﴾نمونه ده.مشرکینو ونیل چې دا څنګه کیدې شی چې دومره ډیر ګلاسونه وی، د هغې ترتیب نه ګډوډیږی. نو الله ﷻ ورته فرمائی چه لکه څرنګه اسمان کښې ستوری،نمر،سپوږمۍ په ترتیب سره پیداکړې شوی پراته دی، دغه شان به دجنت ګلاسونه هم په ترتیب سره کیخودلې شوی وی

﴿وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾داد﴿وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ﴾نمونه ده.چه لکه څرنګه غرونه مضبوط دی پخپلوځایونو.دغه شان به دجنت تکیه ګانې بالختونه هم په صف اوقطار کښې پراته وی.

﴿وَإِلَى ٱلْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾داد﴿وَزَرَابِىُّ مَبْثُوثَةٌ﴾نمونه ده.چه لکه څرنګه الله ﷻ زمکه خوره کړیده دغه شان به جنت کښې بسترې،قالینونه خواره وی.

(۲)اوځنې مفسرین فرمائی چې ددې آیاتونو تعلق ورستو "فذکر"سره دې،چونکه هغې کښې ددعوت حکم اوامردې نودې آیتونو کښې به طور تمهید دداعی اوصافوطرف ته اشاره کیږی:

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلْإِبِلِ﴾دیکښې وصف انقیاد ته اشاره ده چې لکه څنګه اوښ لوئ لوئ بوجونه راغستې په لرې لرې سفرونو روان وی،خوهغې باوجود هغه منقادوی،اړیکی او سختې نه کوی،بلکه نرمی اختیاره وی نودغه صفت دداعی هم پکار دې.

﴿وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ﴾دیکښې نافعیت اواستغناء طرف ته اشاره ده چې آسمان ته اوګوره څومره منافع ورسره زمونږ وابسته دی،نور،سپوګمۍ،په دیکښې دی،باران دلته نه وریږی، وغیره،خوزمونږ نه ئې څه منافع نشته،دغه شان داعی له پکارده چې بې غرضه خلقو

ته نفع رسائی کوشش کوی ﴿وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ دیکښې استقلال او استقامت طرف ته اشاره ده. ﴿وَإِلَى ٱلْأَرْضِ﴾ دیکښې تو اضع ته اشاره ده.

فَذَكِّرْ	إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾	لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾	إِلَّا مَن					
پس نصيحت كوه،بې شكه ته صرف نصيحت كونكې ئې،نه ئې ته پدوئ مسلط كړې شوې،مگرهغه څوك								
تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾	فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾	إِنَّ إِلَيْنَآ						
چه اعراض اوكړى اوكفراوكړى نوعذاب به ورته وركوى الله ﷻ عذاب لوئ بې شكه صرف مونږته ده								
إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾	ثُمَّ	إِنَّ	عَلَيْنَا	حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾				
رجوع	دَدوئ بيابې	شكه	په	مونږدي	حساب	اغستل	ددوئ	

﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ﴾ داتسلی ده حضور ﷺ ته،یعنی ته دی مشرکانوته وعظ نصیحت کوه، ستاذمه واری صرف دغه ده باقی ته دَدوئ دَنصیحت په قبلولومسلط اوذمه وار نه ئې. ﴿بِمُصَيْطِرٍ﴾ جمهوروپه قرائت کښې په صادسره دې.لیکن اصل کښې په سین سره دې ځکه چه مأخوذدې دَ سطر نه پمعنی دَتسلط،

﴿إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ﴾ تخویف دې کافرانوته استثناء منقطع ده پمعنی دَ لکن من موصوله مبتداء دې.

﴿فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ﴾ ئې خبردې،مبتداء متضمن دې معنی دَشرط لره ، نوپه خبرئې فاء داخله ده یعنی ته نصیحت کوه لیکن څوک چه اعراض اوکړی اوپه کفرقائم پاتی شی نو الله ﷻ به ورته لوئ عذاب ورکوی. ﴿ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ﴾ مرادورنه عذاب دآخرة دې،عذاب دَدنیائی په نسبت سره اصغر دې.

﴿إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ﴾ اياب مصدر دې،پمعنی دَرجع،یعنی مونږته ددوئ رجوع ده په موت سره اوبعث سره،مونږبه ورسره حساب کوو.

ركوعاتها (۱)	سورة الفجر مكيّة	آياتها ۳۰
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۸۹) وحسب النزول (۱۰)

نزلت بعدسورة الليل وقبل الضحى

ربط: (۱) داسورة دَسورة الاعلى دَيومضمون يعني تزهيدمن الدنياتفصيل دي (۲) ماقبل سورت په آخر كښ دَالعذاب الاكبرذكر راغلي وو، اوس دي سورت ابتدا كښ دَهغي لوئى والي احساس وركولو دَپاره پنځه قسمونه خوړلي كيږي، اودغه شان په آخردَسورت كښ لګ تفصيل هم بيانيږي

خلاصه: ابتدا ءنه ترآيت (۵) پورى دعوه دَسورة ده يعنى ترغيب دي تضرع الى الله ته پدغه پنځه مبارك اوقاتوكښ، آيت (۸) پورى اوله نمونه ده دَتخويف دنيوى، لپاره دَتزهيدفى الدنيا، آيت (۹) دويمه نمونه ده، آيت (۱۰) دريمه نمونه ده، آيت (۱۵) نه تر ۲۰ پورې زجر دي. آخركښ تخويف اوبشارت دي (تمت).

وَالْفَجْرِ ۝	وَلَيَالٍ	عَشْرٍ ۝	وَّالشَّفْعِ	وَالْوَتْرِ ۝	وَالَّيْلِ	اِذَا	يَسْرِ ۝
قسم دي په	صباباندى، اوپه	شپولسوباندى، اوپه	جفت	اوپه طاق، اوپه	شپى	چه كله	روانه شى
هَلْ	فِيْ	ذٰلِكَ	قَسَمٌ	لِّذِيْ	حِجْرٍ ۝		
آياشته	دي	پدى	قسمونوكښ	عبرت	دَخاوند	دَعقل	لپاره

﴿وَالْفَجْرِ﴾ داپنځه قسمونه دى دَعذاب اكبر احساس وركولو لپاره ذكر كيږي، دااول قسم دي: (۱) دَبعضِ مفسرينوپه نيزدَفجرنه مرادجنس فجردي، بغيردَفجر دَيوم مخصوص نه (۲) دَابن عباس رضي الله عنه اومجاهد رحمه الله قول دي چه مرادورنه فجردَيوم النحريعنى دَغټي اختر فجر دي (۳) بعضِ وائى فجر دَ يوم الجمعه ورنه مراددي. (۴) بعضِ وائى دَفجرمونځ ورنه مراددي. او دا دَ ورځى اولني مونځ دي اودَورځى اوشپى ملائكى ديته حاضريږي، كقوله تعالى: انّ

قرآن الفجر كان مشهودا. بهرحال حاصل دادې چه دامبارک وخت دې.دې کښې الله ﷻ ته تضرع كوه.

﴿وَلَيَالٍ عَشْرٍ﴾دادويم قسم دې،دَدې په باره کښې هم مختلف اقوال دى:(١)بعض وائى دَذى الحجه اولنئ لس ورځې ورنه مراددى. دَ ليال نه مراد مطلق وقت دې. ورځ اوشپه دواړو ترينه مراد دې،چه په حديث کښې دَدې ورځودېرفضائل راغلى دى،دَابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې: مامن ايام فيهن العملُ احبُّ الى الله والفضل من ايّام العشر.يعنى دَ دې لسو ورځونه نوړو ورځوکښې يونيک عمل الله ﷻ ته زيات خوښ نشته .چاعرض اوكړوچه آياجهادهم .اونې فرمائيل چه هاؤ،مگرهغه کس چه جهادته لاړشي مال هم ځان سره يوځى،نه ئې مال راواپس شى نه ئې ځان (ابن کثيربحواله بخارى وغيره).(٢)بعض وائى چه مرادورنه دَرمضان آخرى لس شپې دى،چه پکښې ليلة القدرهم ده.

﴿وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ﴾دادريم اوڅلورم قسم دې،دَدې په مرادکښې هم دَمفسرينودېراقوال دى: (١)بعض وائى دينه مرادمونځونه دى ځکه بعض مونځونورکعتونه جفت دى دَبعضوطاق. (٢)بعض وائى يوم عرفه اويوم النحرورنه مراددې،(٣)اوبعض وائى چې شفع نه مراد مخلوقات دى چې دَهرچا جوړه شته او وتر نه مراد الله ﷻ دې.

﴿وَالَّيْلِ إِذَا يَسْرِ﴾داپنځم قسم دې،مرادورنه دَهرى شپې آخرى وخت دې، چه داهم ډيرمبارک وخت دې.

﴿هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ﴾ديکښې دَپنځوقسمونوعظمت بيان دې ،چې داځه معمولى قسمونه، نه دى،بلکه ډير لوئ قسمونه دى اوديکښې دَيوعقل مند دَپاره دَعبرت ډير سامان پروت دې.﴿ذَٰلِكَ﴾مشاراليه ورله مذکور پنځه اموردى په تاويل دَ مذکور سره،﴿قَسَمٌ﴾ تنوين دَپاره دَتعظيم دې اې قسم كاف ومقنع، يعنى آيا دې مذکوره پنځو امورو باندى خوړل دا دَ يو عقل مند قانع کولو دَپاره کافى نه دې؟ يا قسم په معنى دَ مقسم به سره دې،يعنى آيا دا مذکوره اشياء دَ دې لائق نه دى چې يو عقل مند دَپاره پرې قسم اوخوړلې شى، "ذي حجر"

حجر په معنی دَعقل سره دي، اصل معنی ئی دَ منع ده. عقل جو نکه انسان دمنعم نافرمانی نه او دَ ضرر رسونکي څیزونو نه منع کوی نو ځکه ورته حجر ونیلی کیږی

جواب قسم محذوف دي، چې لیعذبن دي، **قسم او جواب قسم کښ مناسبت** دا دې (۱) چې څنګه دا امور عظیم دی نودغه شان داعذاب هم ډیر عظیم او اکبر دې (۲) او بل دا چې دامبارک اوقات او دَقبولیت ساعات دی لهذا په خصوصیت سره په دیکښ دالله ﷻ دعذاب نه دپناه غوختلو دعاپکار ده.

اَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝ اِرَمَ ذَاتِ الۡعِمَادِ ۝

آیاته نه وینی چه څرنګه کارکړي وو رب ستا دَعادسره چه ارم وو. دنګ دنګ قدونو والا

الَّتِيۡ لَمۡ يُخۡلَقۡ مِثۡلُهَا فِي الۡبِلَادِ ۝

هغه چه نه وو پیداکړي شوی ددوی په شان په ښارونو کښ

﴿اَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ﴾ دا دَ **تخویف دنیوی اوله نمونه** ده برائی تزهید فی الدنیا. چه قوم عادته اوګورئ الله ﷻ څنګه هلاک کړل. حالانکه ځو مره طاقتور قوم وو، لهذا تاسو هم دنیا پسی منډی مه وهئ بلکه دآخرت فکر کوئ. ﴿اِرَمَ﴾ عطف بیان یابدل دي. ارم دَدوئ جد امجد نوم دی او دَ حضرت هود ﷺ قوم وو، دیته عادارم هم وئیلی کیږی او عاداولی ورته هم وئیلې کیږی

﴿ذَاتِ الۡعِمَادِ﴾ "عماد" نه مراد یاستنی دي، اومقصود دلته دَدوئ تشبیه ده دَستنو سره په اوچت والی کښې ، او یا عماد جمع دَ عمادة ده په معنی دَدنګ دنګ عمارتونو. او یا عماد نه مراد قوت دي، یعنی ډیر قوت ورله الله ورکړی وو. ذات مؤنث دَ ذو دي مؤنث ځکه راوړلې شو، چې عاد نه مراد قبیله عاد ده. ﴿الَّتِيۡ لَمۡ يُخۡلَقۡ مِثۡلُهَا﴾ یعنی دَدوئ په شان غټو اودنګو بدنونو والا او قوة والا په دنیاکښ نه وو پیدا شوی.

وَثَمُوۡدَ الَّذِيۡنَ جَابُوا الصَّخۡرَ بِالۡوَادِ ۝ وَفِرۡعَوۡنَ ذِي الۡاَوۡتَادِ ۝

او ثمود یانو سره هغه چه تراشلی وو کانړی په وادی کښ او فرعون سره چه خاوند دَمیخونو وو.

ٱلَّذِينَ	طَغَوۡا	فِي	ٱلۡبِلَٰدِ ⑪	فَأَكۡثَرُوا	فِيهَا	ٱلۡفَسَادَ ⑫	فَصَبَّ	
هغه وزچه سرکشي ئې کړې وه په ښارونوکښ				پس زيات کړې وؤبدي کښ فساد			پس نازله کړه	
عَلَيۡهِمۡ	رَبُّكَ	سَوۡطَ	عَذَابٍ ⑬	إِنَّ	رَبَّكَ	لَبِٱلۡمِرۡصَادِ ⑭		
پدوئ بانذي	رب	ستاکوړه	دعذاب بې	شکه	رب	ستابه ځائ دانتظارکښ دي		

﴿وَثَمُودَ ٱلَّذِينَ﴾ دا دَ **تخويف دنيوي دويمه نمونه** ده،چه قوم ثمودته اوګوره چه څومره طاقتور او کاريګرقوم وؤچه په غرونوکښ بې کانړې ته تراش کول.مکانات به ئې جوړه ول،ليکن دَ نافرمانئ په وجه هلاک شول

﴿وَفِرۡعَوۡنَ ذِي ٱلۡأَوۡتَادِ﴾ دادريمه **نمونه** ده، «اوتاد»دَوتدجمع ده،ميخ ته وائي،فرعون ته «ذي الاوتاد» وئيل ياکنايه ده دَ هغه دَ سلطنت دَ استحکام نه. يا په دې وجه چه هغه به چاته سزا ورکوله نوميخونه به ئې څلورپه هغه ټک وهل.

﴿ٱلَّذِينَ طَغَوۡا﴾ محلاً مجرور دي، صفت دي دَ مذکورينو . يعني دَ عاد و ثمود او فرعون يعني دې ټولو قومونوسرکشي اوکړه،فسادئې اوکړو،په دې وجه الله ﷻ هلاک کړل.

﴿فَصَبَّ عَلَيۡهِمۡ رَبُّكَ﴾ «صب» وئيلې کيږي بهولواو تيولو ته، او ديکښ اشاره ده دَعذاب کثرت اوسرعت ته،چې لکه څنګه يوه مشکيزه اچانک اوشليږي،اودَهغې نه اوبه کثرت او تيزئ سره بهيدل شروع شي،چې سړی له ئې بيا هيڅ بند نه ورځي. نو دَغه شان دَالله ﷻ عذاب په دوئ داسې تيزئ اوشدت سره احاطه اوکړه.

﴿سَوۡطَ عَذَابٍ﴾ «سوط» کوړې ته وائي،مفسرين فرمائي چې دلته اضافت دَصفت دې موصوف طرف ته، او «سوط» کنايه ده دَشدت نه.چونکه دکوړې سزا دَعربو په نيزسخت ترينه سزا وه، نو هر سختې سزا دَ پاره به ئې دَ«سوط» لفظ راوړلو، اي عذابا کالسوط في الشدة والسرعة،

﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلۡمِرۡصَادِ﴾ «مرصاد» کمين ګاه ته وائي،داکنايه ده دَاحاطه علمي نه،يعني لکه څنګه چې کمين ګاه کښ ناست کس دَخپل مخالف حرکاتو اوسکناتوته ګوري اوانتظارئې

کوی، دغه شان الله ﷻ دخپل بندګانو حرکاتو سکناتو نه خبردي.اومقرر وخت راتلو باندې به ورله بدله دهغې ورکوی.لهذا دنیا پریګدئ اودآخرت غم اوکړئ

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ
پس هرچه انسان دې چه کله آزمیښت اوکړی ده ده رب ده نوعزت ورکړی ورته اونعمت ورکړی ورته
فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ
نودې وائی رب خما عزت راکړوماته اوکله چه آزمیښت اوکړی ده ده نوتنګه کړی په ده روزی ده ده
فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾
نودې وائی رب خما سپکوالي اوکړو خما

﴿فَأَمَّا الْإِنْسَانُ﴾دې آیاتونو کښې دمذکوره قومونو دطغیان اوفساد سبب بیان دې.اوزجر دې کافرانو ته،چې دوئ دنیا زندګئ اصل ګنړلي ده،دنیا عزت دوئ ته حقیقی عزت ښکاری. او دنیا مالداری دوئ په نظر کښې حقیقی کامیابی ښکاری.دنیا کښې غریبی اوتنګ دستی د دوئ په نظر کښې حقیقی رسوائی اوذلت دې،حالانکه غریبی مالداری،نعمت اومصیبت ټول ازمائش اوامتحان مختلف صورتونه دی.

"اما" دپاره د تفصیل دې،اودتفصیل دوه صورتونه وی:

(۱)کله ماقبل کښې څه اجمال وی دهغې تفصیل بیانوی.لکه فمنهم شقي وسعيد، فاما الذين...

(۲)کله ماقبل کښې اجمال نه وی،خوورسره مدمقابل کښې دبل حالت بیان وی نودهغې سره فرق دپاره تفصیل بیانوی،اودلته دادویم صورت دتفصیل دې

﴿وَنَعَّمَهُ فَأَكْرَمَهُ﴾امام راغب رحمه الله د،اکرام دوه معنی بیان کړی دی:

(۱) یوداچې څه قابل قدرشې ورکول،مال وی اوکه بل څه وی.

(۲)دویم داچې څوک قابل قدر اومعزز ګرځول،نو "اکرمه"کښې اوله معنی مراد ده .چې الله ﷻ ورله خلقو کښې عزت ورکړی،مال ورله ورکړی،او "اکرمنِ"کښې دویمه معنی مراد ده،چې واقعی ځان معزز اوګنړی اوداخپل ذاتی صلاحیت اوګنړی.

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾
هرګزداسې نده بلکه تاسو عزت د يتيم اونه ترغيب ورکوئ يوبل ته په خوراک دمسکين
وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾
اوخورئ تاسوميراث په خوړلوټولوسره اومحبت کوئ دمال سره محبت ډير

﴿ كَلَّا ﴾ دپاره د ردع دي يعنی ددنيازندګی اودي احوال حقيقي زندګی اواحوال نه دی ګرځول پکار ،بلکه آخرت له ترجيح ورکول پکاردی.

﴿بَل لَّا تُكْرِمُونَ ﴾ "بل"اضراب(ابطالی)دي دردع دمضمون نه يعنی دنيا زندګی حقيقی زندګی نه ده ګرځول پکار خوستاسوئي ګرځوئ،ځکه چې ستاسو طرزعمل په دې دلالت کوی،اومخکښ دي څلورعملی مظاهر علی سبيل الترقی بيانيږی:

﴿لَّا تُكْرِمُونَ﴾دااول مظهر دي،چه تاسوديتيم سره ښه سلوک نه کوئ،حق ئې نه ادا کوئ، دحضورﷺارشاددي چه"خيربيتٍ في المسلمين بيتٌ فيه يتيم يُحسن اليه،وشرّبيتٍ في المسلمين بيتٌ فيه يتيم يساءاليه"يعنی په مسلمانانوکښ ښه کورهغه دي چه يتيم وی پکښ اودهغه سره ښه سلوک کوليشی، او بد کور هغه دي چه يتيم وی پکښ اوبدسلوکی ورسره کولې شی(ابن کثير).

﴿ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴾ تحاضون په اصل کښ تتحاضون دي،تخفيفاًيوه تاء حذف ده،دادويم مظهر دي دماقبل نه علی سبيل الترقی چه يوبل ته دمسکين دحقوقو اوخوراک باره کښ ترغيب هم نه ورکوئ.

﴿وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ ﴾دادريم مظهر دي علی سبيل الترقی،چه ديتيمانانوکوم خپل حق دي چه ميراث کښ ورته پاتی وی هغه هم ورنه ټول په ټول قبضه کړئ ﴿أَكْلًا لَّمًّا ﴾ "لمًّا" بمعنی د "جمعًا" دي، د يوسړی کارونه چه راغونډشی نوعرب وائی"لمّ الله شعثه"، مراد ورنه دلته(١)جمع کول دي،دحلال اوحرام،يعنی تاسودميراث په مال کښ خپله حصه اودبل حصه جمع کوئ اوقبضه کوئ،داپرواه نه کوئ چه دابل چاحصه ده،داحرام دي،روايت دي چه دوئ

به ښخوته.ماشومانوته ميراث نه ورکولو،اوداطريقه نی وه چه ميراث به صرف هغه چانه ميلاويږی چه جنګ کولې شی اودخپل ملکيت حفاظت کولې شی(روح)

(۲)بعضِ وائی مراددادې چه دمړی نه کوم مال پاتی وی اوهغه جمع کړې وی،هغه اخلی اوخورئ ئی،که حلال وی که حرام،حالانکه تاسوته دابنه علم وی چه دائی په حرامه طريقه جمع کړې دې.

﴿وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا﴾ جَمًّا پمعنی دکثيرأدې.داځلورم مظهر دې،چه دټولونه لوئ دليل دې، په دی چه دمال سره دومره زيات محبت کوئ چه دحرام حلال فرق پکښې نه کوئ.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا
هرګزداسی مکوئ کله چه ماته کړې شی زمکه ټوټې ټوټې اوراشی رب ستااوملائکی صفونه
صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِاْيٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ ۙ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ
صفونه اوراوبه ويستلې شی پدغه ورځ جهنم،پدغه ورځ به نصيحت قبولوی انسان،ليکن چرته به وی
لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَٰلَيْتَنِى قَدَّمْتُ لِحَيَاتِى ﴿٢٤﴾
ده له نصيحت موقع،وائی به هائی افسوس ماله چه مامخکښې راليږلې وې دپاره ددی ژوند(څه نيک عمل
فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾
پس پدغه ورځ به عذاب نه ورکوی په شان دعذاب دالله هيڅوک،اونه به شی تړل کولې په شان دتړلو دالله ﷻ هيڅوک

﴿كَلَّآ﴾ ردعيه دې،يعنی دَ دې طرزعمل نه ځان اوساتئ، داسی هرګز مه کوئ،ورنه پدی به درته دقيامت په ورځ سخت حسرت وی، ليکن بيابه دغه وخت کښې حسرت فائده نه درکوی،﴿إِذَا دُكَّتِ﴾تخويف اخروی دې اودقيامت احوالوبيان دې،﴿إِذَا دُكَّتِ﴾اول حالت دې

﴿دَكًّا دَكًّا﴾ تکراردتاکيدلپاره دې،يعنی زمکه به داسی باربارماتولوسره ماته ماته شی چه غونډئ غرونه به پکښې واړه واړه،ريزه ريزه شی اوبالکل هموار به شی.

﴿وَجَآءَ رَبُّكَ﴾ دويم حالت دې دَمجيئت(راتلو)نسبت الله ﷻ ته دمتشابهاتو نه دې. چې ددې په حقيقي معنى او كيفيت الله ﷻ عالم دې. باقي متقدمين اهل السنة عموما پديكښ تفويض كوي، نه ئې دمعنى لغوي اثبات كوي اونه ئې تاويل كوي. اومتاخرين ئې عمومي طورباندې تاويل كوي. چه:اى وجاء امر ربک و قضاءه، يعني فيصله اوامردالله ﷻ راشي چه بعث بعد الموت دې، بعض وائي چه راشي آثاردقدرت اودبادشاهي دالله ﷻ، بعض وائي راتلل درب كنايه ده دشبهاتواوشک زائله كيدلونه ،يعني دمشركانوچه دقيامت باره كښ كوم شک شبهات وؤ ، هغه به ختم شي په سترګو به ئې او ويني.(قرطبي)

﴿وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ دريم حالت دې، يعني دهراسمان ملائكې به صفونه صفونه شي، او كناروته به لاړې شي او دانسانو اوجناتواحاطه به اوكړي.

﴿وَجِاْىٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ﴾ څلورم حالت دې، يعني جهنم به ښكاره كړې شي، كقوله تعالى وبرّزت الجحيم لمن يّرىٰ په مسلم اوترمذي وغيره كښ دى. حضور ﷺ فرمائي چه جهنم به داسي راوستلې شي چه دهغه به اويازره مهارونه وي، اودهريومهارسره به اويازره فرشتې وي، راكاږي به ئې.

﴿يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ﴾ اوداپنځم حالت دې ، بدل دې د ﴿إِذَا دُكَّتِ ٱلْأَرْضُ﴾ نه،

﴿يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ﴾ يادا مطلب دې چه پدغه ورځ به انسان نصيحت قبولوته تيارشي ليكن دغه وخت به ورته نصيحت قبولول هيڅ فائده نه وركوي، ځكه هغه دارالجزاء دې، يادامطلب دې چه خپل ګناهونه اوكوتاهئ، غلطئ به رايادي كړي، اودحسوت اوندامت اظهاربه كوي، ليكن هيڅ فائده به ورته ندامت نه وركوي، اوافسوس به كوي چه هائ افسوس مالره چه مادنياكښ دى ژوندلپاره هم څه راليږلې وې.

﴿قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي﴾ لحياتي: كښ لام تعليليه دې اوحيات نه مراد اخروي حيات دې اومفعول د ﴿قَدَّمْتُ﴾ حذف دې چه اعمالاً صالحةً دې، يالام وقتيه دې، حيات نه مرادحيات دنيوي دې، يعني هائې افسوس چه ماپخپل دنياوي ژوندكښ نيک عملونه كړې وې، نونن ورځ به ماته نفع ميلاوه شوې وه.

﴿فَيَوۡمَئِذٖ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ﴾ شپږم حالت دې ضمیر په﴿عَذَابَهُۥٓ﴾ او ﴿وَثَاقَهُۥٓ﴾ کښې راجع دې الله ﷻ ته، او د دې دوه مطلبه کیدې شی : یو دا چه د قیامت په ورځ به د الله ﷻ د عذاب او د وثاق به شان به بل هیڅ څیز عذاب نشی ورکولې، یا دا مطلب دې چه د عذاب الهی متولی او واک دار به بل څوک نه وی، چه چاته ئې خوښه شی عذاب ورکړی او څوک معاف کړی،

بعضِ وائی ضمیر د﴿عَذَابَهُۥٓ﴾ او ﴿وَثَاقَهُۥٓ﴾ انسان موصوف ته راجع دې نو﴿عَذَابَهُۥٓ﴾ کښې اضافت مفعول ته دې، نو مطلب دا دې چه د ملائکی د جهنم به د ده په شان عذاب بل چاته نه ورکوی (روح المعانی).

يَٰٓأَيَّتُهَا	ٱلنَّفۡسُ	ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ٢٧	ٱرۡجِعِيٓ	إِلَىٰ رَبِّكِ	رَاضِيَةٗ	مَّرۡضِيَّةٗ ٢٨

اې نفس ارام کونکیه واپس راشه د خپل رب حضور ته په دې حال کښې چې راضی ئې ته د هغه نه، او هغه راضی دې ستا نه

فَٱدۡخُلِي	فِي	عِبَٰدِي ٢٩	وَٱدۡخُلِي	جَنَّتِي ٣٠
پس داخل شه	په	بندګانو خماکښې	اوداخل شه	جنت خماته

﴿يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ﴾ دا بشارت اخروی دې، چه په وخت د مرګ کښې به د مؤمن روح ته اووئیلې شی چه خپل رب طرف ته واپس شه په دې حال کښې چه ته د خپل رب نه او رب د ستانه خوشحاله او راضی دې. او جنت ته داخل شه، نفس مطمئنة نه مراد نفس د مؤمن دې، دا خطاب به ورته په وخت د موت کښې کیږی، بعضِ وائی د بعث په وخت کښې به ورته اوشی. او ابن کثیر ﷫ وائی چه په وخت د ځنکدن او په ورځ د قیامت دواړو کښې به ورته کیږی، لکه څرنګه چه ورته نور زیری دواړو وختونو کښې ورکوی. ﴿رَاضِيَةٗ﴾ یعنی چه کوم نعمتونه ئې د رته تیار کړیدی په هغې به راضی ئې ﴿مَّرۡضِيَّةٗ﴾ یعنی ستا رب هم ستا نه راضی دې ﴿فَٱدۡخُلِي فِي عِبَٰدِي﴾ یعنی خما د مخلص او نیکو بندګانو جماعت کښې داخل شه. د ابو امامه ﷛ نه روایت دې چه حضور ﷺ یو کس ته او فرمائیل چه دا دعا وایه: اللّٰهم انی اسالک نفسًا بک مطمئنة تؤمن بلقائک وترضی بقضائک وتقنع بعطائک. دی دعا کښې د نفس مطمئنه بعضِ صفات بیان دی.

ركوعاتها (۱)	سورة البلد مكيّة	آياتها (۲۰)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۹۰) وحسب النزول (۳۵)

نزلت بعدسورة ق وقبل الطارق

ربط: داسورة دَتيرشوی سورة تمته ده، ماقبل سورة کښې دنيا او دَ دنيا دَ محبت مذمت مذکور وۀ، اوس دی سورة کښې دَمال صحيح مصرف ذکردې، چه هغه مال ښه دې چه په صحيح ځائ کښې خرچ کړې شي.

خلاصه: ۱ نه تر ۴ پورې: دوه شواهد ذکردی، په تزهيد في الدنيا.

۵ نه تر ۷ پورې: زجردې.

۸ نه ۱۰ پورې انعاماتوبيان دې، دَپاره تزهيد في الدنيا،

۱۱ نه ۱۷ پورې زجر دې،

۱۸ بشارت دې.

۱۹، ۲۰ تخويف دې.

لَآ	أُقْسِمُ	بِهٰذَا	الْبَلَدِ ①	وَأَنْتَ	حِلٌّ	بِهٰذَا	الْبَلَدِ ②	وَوَالِدٍ
قسم	کوم	پدی	ښار.اوته	اوسيدونکي	ئی	پدی	ښارکښې.اوپه	پلار
وَّمَا	وَلَدَ ③	لَقَدْ	خَلَقْنَا	الْاِنْسَانَ	فِيْ	كَبَدٍ ④		
اوپه	هغوچه	دَده	نه	پيدادی. يقيناًمونږپيداکړيدې	انسان	په	مشقت	کښې.

﴿لَآ أُقْسِمُ﴾ داتزهيد في الدنيا دې چې کافر دَدې دنيا ژوند اصل اوحقيقي ژوند ګڼړی، او دې راحتونه اوآرام حاصلولو کوشش کوی، اودآخرت زندګئ نه ئی ځان بالکل غافله کړې دې، حالانکه دادنيا مسلسل دَپريشانيو اوازمائشونونوم دې دآخرت زندګی اصل زندګی ده.

﴿لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ﴾ دااول قسم دې دَپاره دَاستشهاد دَ جوابِ قسم، "لا" زائده دې لپاره دَ

تاکید "البلد" نه مراد ښار دَ مکې دې، یعنی ډیر لږې مه ځئ خپل ښار مکې ته او ګورئ څنګه بې آب وګیاه بیابان وو، حضرت ابراهیم او اسماعیل علیهما السلام په څومره مشققت سره آباد کړو

﴿ وَأَنتَ حِلٌّ بِهَٰذَا ٱلْبَلَدِ ﴾ حل" دَ "حلول" نه دې، یعنی ته دې خپل حالاتو ته اوګوره اې پیغمبره! چې په تا څومره مصیبتونه اوتکلیفونه راغلی دی چې کله ته دلته مقیم وې ،بعض مفسرین وائی چې "حل" دَ "حلت" نه دې، یعنی دې شهر کښې ستا دَپاره قتال حلال دې، یعنی دَ تکلیف دورانیه ختمه نه ده، بلکه ته به دې ښار کښې قتال کوې او الله ﷻ به درله فتحه درکوی.

﴿ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ﴾ دادویم قسم دې دَپاره دَاستشهاد، دَ "والد" او "ولد" په مصداق کښې دَ مفسرینو ډیر اقوال دی:

(۱) بعض وائی چې "والد" نه مراد آدم علیه السلام او "ولد" نه مراد ټول بنی آدم دی.
(۲) څنی مفسرین فرمائی چې مطلق والد او ولد مراد دی.
(۳) اوبعض مفسرین دَسیاق اعتبارسره دیته ترجیح ورکړې ده چې دینه مراد حضرت ابراهیم واسماعیل علیهما السلام دې (التحریر والتنویر)

یعنی تاسو خپل آباؤو اجداد تاریخ ته اوګورئ هغوئ څومره امتحانو تو او تکلیفونو نه تیر شوی دی.

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ ﴾ جواب قسم دې ،چې انسان ژوند دَتعب اومشقت نه عبارت دې،

قسم اوجواب قسم کښې مناسبت دَمخکښې تفصیل نه بالکل ظاهر دې، چې دوئ دَ آباؤو اجداد او دَ علاقې تاریخ دَجهد مسلسل او تکلیف نه عبارت دې، نودوئ څنګه دادنیا دراحت اوآرام ځائی ګڼړی، او دا زندګی اصل زندګی ګڼړی او دَالله ﷻ احکاماتو نه بغاوت کوی.

﴿ فِي كَبَدٍ ﴾ مشقت اوتکلیف ته وائی

أَيَحْسَبُ		أَن		لَّن	يَقْدِرَ		عَلَيْهِ		أَحَدٌ	۞يَقُولُ		أَهْلَكْتُ
آیاګمان	کوی	دې	داچه	هرګزبه	قادرنه	شی	پده	باندی	هیڅوک	وائی	چه	خرچ می کړو
مَالًا	لُّبَدًا		۞أَيَحْسَبُ			أَن		لَّمْ	يَرَهُۥٓ		أَحَدٌ	۞
مال	ډیر	آیاګمان	کوی	دې	داچه	نه	دې	لیدلې	دَه	لره	هیڅ	چا

﴿أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ﴾ دازجر دې.انسان کافر نه. چې د دنيا بې ثباتی تقاضهٔ خو دا ده چې دې دَالله ﷻ احکاماتو ته منقاد شوې وې، ليکن دې دَهغې نه بغاوت کوی، د رسولانو په لاری کښې رکاوټونه اچوی، او دَ هغې دَپاره زرکثير خرچ کوی،اودا باورکوی چې داسې يو څوک نشته چې په ده قادر وی، اودَ ده نه به دې باره کښې تپوس اوکړی، خو دا دَ ده هير دی، الله ﷻ ئې مسلسل تعاقب کښې دی، هغه ئې هر څه ته ګوری

﴿يَقُولُ أَهْلَكْتُ﴾ "اي انفقت"چونکه دامال خرچ دَاسلام خلاف کوششونو کښې وؤ، او به طور دَ رياء وؤ ، نو ځکه ورله "اهلکت" فعل استعمال شو﴿مَالًا لُّبَدًا﴾اي کثيرا

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾
آيانه دی ګرځولی مونږه لره دوه سترګې.اوژبه اودوه شونډې.اوښودلی دی مونږه ته دوه لارې.
فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَامٌ
نودې ندې ختلی غونډۍ،ځای دَنجات ته اوڅه پته ده تاته چه څه ده غونډۍ.هغه آزادول دَغلام دی. ياخوراک ورکول دی
فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾
په هغه ورځ کښې چه لوږې والاوی.يتيم ته چه رشته داروی.يامسکين ته چه دَخاوروو الاوی.

﴿أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ﴾مخکښې آياتونو کښې دعوت وؤ دَتزهيد في الدنيا اودَالله ﷻ احکامات منلوپه محنو اومشقتونو بيان سره،اوس دې آياتوکښې دعوت دې ورته دَنعمتونو بيان سره ، "الم"استفهام تقريری دې ﴿عَيْنَيْنِ﴾مونږ ورله دوه سترګې نه دی ورکړی،چې دحق دلائل پرې اوګوری اوعبرت واخلی،﴿وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ﴾ژبه اوشونډې خوورله نه دی ورکړی چې پرې حق بيان کړی،. ﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾يعنی دَخير وشردواړه لارې مو ورته خودلی دی،پکار ده چې دې په خير لارې روان شي، "النجدين"تثنيه ده دَ "النجد"، اوچتې لارې ته وائی،اودلته ترينه دَ خير و شر لاره ده، کمافي قوله تعالی:اناهديناه السبيل اما شاکرا و اما کفورا(الدهر)

﴿فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ﴾ دازجر دې انسان ته ، چې دومره انعاماتو اوهدايت اسبابو مهيا کولو باوجود دې نه دَالله ﷻ احکامات منی اونه خپل استعداد صحيح لاره کښې صرف کوی.
"العقبة" غر کښې تللې تنګې اوګرانې لارې ته وائی، او "اقتحام" وائی په تکليف اومشقت سره يوځائی ته داخليدلو يا په لاره تيريدلو ته،او "اقتحم العقبه"نه مراد اعمال صالحه کول دی ځکه چې دا په نفس داسې شاق وی لکه غرته ختل اودَغرپه لارې تلل.

فائده: "لا" په باره کښې دَمفسرينو اختلاف دې،چې کومه "لا" ده:

(۱)بعض وائی چې دانافيه ده او"لا" چې فعل ماضی باندې داخل شی نوعام نحويانوپه نيز اګرچې تکرار دَ "لا" شرط دې،خوسيبويه په نيز داشرط نه دې (اعراب القرآن للنحاس).

(۲) کوم نحويان چې تکرار شرط ګنړی،هغوئ په نيز ثم کان من الذين"داقائمقام دَ"لا" دې، او"لا"معناموجود دې،ځکه چې دې معنی داسې ده: لااقتحم العقبه ولا آمن(اللباب).

(۳)ځنې مفسرين فرمائی چې"لا"نافيه نه ده بلکه په معنی دَ "هلا" سره ده.

﴿وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ﴾ تکراردَعظمت شان دَپاره دې.

﴿ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴾ دادَعقبه بيان دې،اول حکم دې دَ "عقبة"لاندی داخل احکاماتو کښې، يعنی غلام دَغلامئ نه خلاصول،دا عقبه ته دَاخيلدل دی، دَدی په ضمن کښې بی ګناه قيدی خلاصول،مقروض دَقرض نه خلاصول هم داخل دی.

﴿أَوْ إِطْعَٰمٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ﴾ دا دويم حکم دې،"مسغبة"مصدرميمی دې پمعنی دَ"سغب"، قحط سالی ته وائی،نومطلب دادې چه دَلوګې اودَقحط په وخت کښې يتيم اومسکين ته خوراک ورکول. دَ "في يوم ذي مسغبة"قيد اتفاقی دې دَتاکيد دَپاره ،چې اطعام هرقسم حالاتو کښې پکار دې خوبيا چې کله زمانه دَ قحط وی اوخلقو احتياج ورته ډير وی نوديکښې خو لا ضروری دې.

﴿يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ﴾ مفعول به دې دَ"اطعام" دَ "ذا مقربة"مطلب قرابت دار او رشته دار دې، دا قيد هم اتفاقی دې دَتاکيد دَپاره، يعنی يتيم له خوهسی طعام ورکول ضروری دی خوچې بيا کله خپلوانو کښې وی نودهغه خيال ساتل خوډير زيات ضروری وی.

﴿ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴾ اودتقسيم دپاره دې متربة مصدر ميمي دې.اى ذا تراب. د خاور والا، مرادورنه هغه مسكين دې چه كورئي نه وي په لاروكښې په خاورو ناست وي.

ثُمَّ	كَانَ	مِنَ	الَّذِينَ	اٰمَنُوْا	وَتَوَاصَوْا	بِالصَّبْرِ	وَتَوَاصَوْا
بياولى نشو دې دهغوخلقونه چه ايمان ئى راوړيدې اووصيت كوى يوبل ته دصبراووصيت كوى يوبل ته							
بِالْمَرْحَمَةِ	﴿١٧﴾	أُولٰئِكَ	أَصْحٰبُ	الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾	وَالَّذِينَ	كَفَرُوْا	بِاٰيٰتِنَا هُمْ
درحم كولوپه مخلوق،داكسان خاوندان دښى لاس دى،اوهغه كسان چه كفرئى كړيدې په اياتونوزموږ،دوئ							
أَصْحٰبُ	الْمَشْئَمَةِ	﴿١٩﴾	عَلَيْهِمْ	نَارٌ	مُّؤْصَدَةٌ	﴿٢٠﴾	
خاوندان	دگس	لاس	دى.	پدوئ	به	اوروى	بندكړې شوې

﴿ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ ﴾داهم زجرتحت داخل دې، اوثم دتراخى رتبى دپاره دې يعنى داخوپريگده دايمان په شان اهم امر ترينه هم پاتې دې،دينه داهم معلومه شوه چې مال په دغه مصارفو كښې خرچ كول به هله فائده وركوى،چې ايمان ورسره وى كه ايمان نه وى نو بيا فائده نه وركوى،لكه حديث شريف كښې دى چې حضرت عائشه ﷺ يوځل نبى كريم ﷺ نه د ابن جدعان په باره كښې تپوس اوكړو چې ده په زمانه جاهليت كښې صله رحمى كوله،طعام به ئى وركولو ،قيديان ئى خلاصول،اوغلامان ئى آزدول،اودالله ﷻ رضادپاره به ئي خلق په خپل اوبښ كينول، آيا دابه ده له څه نفع وركړى؟نوبنى كريم ﷺ اوفرمائيل:نا ،ده يو ورځ هم داسې نه دى وئيلى رب اغفرلي خطيئتي يوم الدين اي څماربه په ورځ دقيامت څمادگناهونه ماته بخنه اوكړه.(مسلم شريف۳۷۵).

﴿وَتَوَاصَوْا ﴾عطف دې په﴿ءَامَنُوا ﴾ يعنى يوبل ته دصبروصيت كوى، په ايمان اوپه ثابت قدم پاتى كيدلوباندى اودگناه نه دمنع كيدلو.

﴿وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾يعنى په خلقوباندى درحم كولويوبل ته وصيت كوى،چه ددينه امربالمعروف اونهى عن المنكرهم دې،څكه ديكښې دخلقوډيره خيرخواهى ده(روح)يامطلب دادې چه يوبل ته دداسى كارونوترغيب وركوى چه هغه اسباب درحمة دالله ﷻ دى.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ﴾ دابشارت أُخروی دي چه داموصوف په دغه صفاتو مذکورو سره هغه دی چه اعمالنامی به ورته په خی لاس کښ ورکولي کيږی.

﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ داتخويف اخروی دي کافرانوته، چه دوئ زمونږ دَدلائلو او دَقرآن انکار کوی نو دوئ ته به عملنامې په گس لاس کښ ورکولي کيږی.

﴿عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌۢ﴾ "مؤصده" دَ اوصدالباب نه دي دروازې بندلوته وائی، يعنی جهنم ته به اوغورځولي شی او بيابه پرې دروازې دَجهنم بندکړی شی. نو هميشه په دې کښ وی او راوتلې به ترينه نشی.

ركوعاتها (١)	سورة الشمس مكيّة	آياتها (١٥)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی سروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٩١) وحسب النزول (٢٦)

نزلت بعد سورة القدر و قبل البروج

ربط: دې سورت کښې دَسورت الاعلی دواړو مضمونونو يعنی توحيد اوتزهيد اعاده ده، په ضمن دَتفريق دَاعتقاد په مابين دَمؤمن اومشرک کښې، چې مؤمن عقيده دَتوحيد لری او کافر عقيده دَشرک لری، نو دوئ داوړو کښې لوئ فرق دې، مؤمن کامياب اوکافر ناکام دې ځکه چې توحيد حق اوشرک باطل دې.

خلاصه: په موضوع دَسورة يعنی تفرقی فی الاعتقاد باندې ځلورشواهد. چه لکه څرنګه رڼا او تياره، ورځ اوشپه، اسمان اوزمکه، نفسِ زکيه اونفسِ خبيث برابرنه دی دغه شان عقيده دَ مومن اوکافربرابرنده. ﴿ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰىهَآ ﴾ نه آخره پوري تخويف دنيوی دې. چه څوك کفرشرك كوي نو انجام به نې دَقوم ثمود پشان وی.

وَالشَّمْسِ وَضُحٰىهَا ۞ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰىهَا ۞ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰىهَا ۞ وَالَّيْلِ
قسم دې په نمراوپه رڼا دَهغې. اوپه سپوږمئ چه کله تابع شی دَنمر. اوپه ورځ چه کله ښکاره کړی نمر اوقسم په شپه
اِذَا يَغْشٰىهَا ۞ وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰىهَا ۞ وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰىهَا ۞
چه کله پټ کړی نمر. اوپه اسمان اوپه هغه ذات چه جوړکړې ئی دې، اوپه زمکی اوپه هغه ذات چه غوړه ولې ده.
وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ۞ فَاَلْهَمَهَا فُجُوْرَهَا وَتَقْوٰىهَا ۞
اوپه نفس اوپه هغه ذات چه برابرکړې ئی دې، پس ښودلې ئی ده ورته بدکاری دَهغه اوپرهيزګاری دَهغه

﴿وَالشَّمْسِ وَضُحٰىهَا ﴾ داپه ابتدا دَسورت کښې الله ﷻ په نهه امورو باندې (هغه صورت کښې چې ورستونو آيتونو ۵، ۶، ۷ کښې "ما" موصوله واغستلې شي) قسم خوړلې دې. او

دوه دوه امرونو تقابل ئې به طور شاهد په جواب قسم پيش کړی دی. اوجواب قسم **قد افلح من زکها**دې يعنی څنګه چې دادواړه امره يوشان نشی کيدې دغه شان توحيد وشرک اوموحد اومشرک هم يوشان نشی کيدې.

دا اول تقابل دې په مابين دَ نمر اوسپوګمئ کښ، چې چرته نمر چې رڼا کښ مستغنی دې دَ سپوګمئ نه، او چرته سپوګمئ چې محتاجه ده خپلې رڼا کښ نمرته، نوچې څنګه دادواړه يو شان نشی کيدې، دغه شان مؤحد اومشرک نشی برابرکيدې.

﴿وَضُحٰهَا﴾ اې ضوءها. **﴿اذا تلها﴾** ضمير مرفوع قمر ته اوضمير منصوب شمس ته راجع دې، يعنی قسم دې په سپوګمئ، چې کله دا تابع شی دَ نمر ، سپوګمئ په ډيرو امورو کښ دَ نمر تابع ده :

(۱)په طلوع کښ هم د نمر تابع ده، چې مياشتې ابتداء کښ کله نمر دَمشرق نه طلوع شی، نو ورپسی سپوګمئ هم دَمشرق نه طلوع شی، خو چونکه دا ډيره وړه وی، او رڼا ئې ډيره کمزوری وی، نو هيڅ پته ئې نه لګی،چې نورغروب شی نو بيا خلقوته اوليدې شی (روح)

(۲)په رڼا ورکولو کښ دَنور تابع ده،اوهغه داسې چې دا دَخپلې رڼا اکتساب دَ نور نه کوی، اوبيا چې څوپورې طلوع وی دَ دې رڼا نه وی،خو چې کله غروب شی نو بيا دا رڼا ورکول شروع کړی،اومياشتې مينځنئ ورځو شپو کښ ددې ښه اندازه کيږی.

(۳)حرکت کښ هم دَنمر تابع ده چې دَنمر سره نه برابرې دې شی اونه ترينه مخکښ کيدې شی.

حضرت حسين علی رحمه الله فرمائی چې دلته ترينه مرادخصوصاًاتباع دَاولې توجيه ده، چې دې سره دَنمر اوسپوګمئ تقابل اوتفاوت ډير ښې طريقې سره کيږی.

﴿ وَٱلنَّهَارِ إِذَا جَلَّىٰهَا ﴾ دا دويم تقابل دې په مابين دَ ورځ اوشپه کښ، چې لکه ورځ او شپه يو شان نشی کيدې، دَ ورځې نور وی ، ټوله ځمکه روښانه وی، هر څه واضحه ښکاری، او دَ شپې تکه توره تياره وی، چې ښکاره څيزونه هم دَ نظر نه غائب شی، دغه شان دَتوحيد په نور منور اودَشرک په تيارو کښ غرق انسان نشی برابرې دې.

ضمير منصوب راجع دي شمس ته.يعنی قسم په ورځ چه نمرظاهرکړی اوقسم په شپی چه نُورپټ کړی،بعض وائی ضمیرونه راجع دي زمکی ته يعنی قسم په ورځ چه زمکه روښانه کړی،اوقسم په شپی چه زمکه تیاره کړی

﴿وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰهَا ۞ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحٰهَا ﴾ **دا دریم تقابل** اوشاهد دي، چې چرته دآسمان بلندی او چرته دَزمکې پستی څنګه چې دې دواړو کښې بون بعيددي،دهغهٔ شان مؤمن اومشرک کښې هم بون بعيد دي،چرته نشی برابرې دلې مؤمن کامیاب اومشرک نامراد دې.ما په دواړوځایونوکښې مصدريه دي،ای وبنائهاوَطحوِها يعنی قسم په اسمان اودَهغی په جوړيدلواوپه زمکی اودَهغی په غوړيدلو. یا ما موصوله ده په معنی د 'من' موصوله سره ، يعني قسم دې په اسمان او په هغه ذات چې ئي جوړ کړې دې ، او قسم دې په زمکې او په هغه ذات چې ئي غوړولې ده ،

﴿ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰىهَا ﴾ **څلورم تقابل اوشاهد دې** په جواب قسم. چې الله ﷻ انسان پیدا کړې دې، دَ خير او شر شعور او استعداد ئی پکښې ایخیدې. څوک دَخیر استعداد نه کار اخلی، نو دَ معاشرې صلاح ذريعه ګرځی، او څوک دَ شر استعداد نه کار اخلی نودَمعاشرې دَ فساد ذريعه ګرځی، هر سړې داتسلیمه وی چې مصلح اومفسد برابر نشی کیدې، نودغه شان موحد چې حقیقی مصلح د کائناتو دې اومشرک چې حقیقی مفسد دي په کائناتو کښې، دوئ هم نشی یوشان کیدلې، دلته هم'ما'مصدری یا موصوله پمعنی د 'من' سره ده ، مراد دَ تسويه نه تعديل دَاعضاؤدي

﴿فَأَلْهَمَهَا ﴾ای عرّفها(قرطبی)یعنی دَبدکارئ اودَپرهیزګارئ لاری ئی ورته اوښودلې په ذريعه دَوحی اوعقل.

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا ۞ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰىهَا ۞
یقیناًکامیاب دي هغه څوک چه پاک ئی کړونفس،اویقیناًناکامه دې هغه څوک چه خځ ئی کړونفس

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكّٰىهَا ﴾جواب قسم دي﴿وَقَدْ خَابَ مَن دَسّٰىهَا ﴾ 'دسّی' په اصل کښې 'دسّس'دي دويم سين په الف سره بدل شويدې تخفيفا ،پمعنی دَپټولواودوبولويعنی هغه انسان کامیاب

شوچه خپل ځان ئې پاك كړودګناه اودشرك نه.اوهغه ناكام شوچه خپل ځان ئې په ګناه اودشرك په دلدل كښې خښ كړو، بعضِ وائي ضميرپه ﴿زكى﴾او ﴿دسّى﴾كښې راجع دي الله ﷻ ته، نومعنى داده چه كامياب دي هغه كس چه الله ﷻ دَهغه نفس پاك كړواوناكام دي هغه كس چه الله ﷻ دَهغه نفس په ګناهونوكښې خښ كړو .دَابن عباس رضي الله عنه نه مروى دى چه حضور ﷺ به كله دا آيت﴿ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰىهَا﴾ اولوستلو. نو وقفه به ئې اوكړه او دا دعا به ئې اوكړه: اللّهم آت نفسى تقوٰها، انتَ وليّها و مولاها وخيرُ من زكّاها او يوبل روايت كښې دَدې ذكر داسې راغلې دې اللهم آت نفسي تقواها وزكها انت خير من زكاها انت وليها ومولاها (ابن كثير)

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِطَغْوٰىهَآ ⑪ اِذِ انْۢبَعَثَ اَشْقٰىهَا ⑫ فَقَالَ لَهُمْ رَسُوْلُ
تكذيب كړې وو ثموديانو په سبب دَ سركشئ خپلې .كله چه راپورته شو بدبخت يدوئ كښې نو اوونيل ورته رسول
اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰهَا ⑬ فَكَذَّبُوْهُ فَعَقَرُوْهَا فَدَمْدَمَ
دَالله صالح خيال كوئ دَاوښې دَالله اودَاوبودَهغې.نودوئ تكذيب اوكړودَرسول نوزخمي ئې كړه.نوهلاكت راوستلو
عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْۢبِهِمْ فَسَوّٰىهَا ⑭ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰهَا ⑮
پدوئ رب دَدوئ په سبب دَګناهونودَدوئ نو برابر ئې كړو دوئ (دخمكې سره).اونه يريدلو الله ﷻ دَانجام دَهلاكت دَدوئ نه

﴿ كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِطَغْوٰىهَآ ﴾ترآخره پورې تخويف دنيوى دې، "طغوى" مصدر دې دَطغيان يعنى په عصيان كښې دَحدنه تجاوزكول او "باء" سببيه ده، يعنى قوم ثمود په سبب دَطغيان او سركشئ تكذيب اوكړو، يا "طغوى" نه مراد سخت عذاب دې اوعذاب باندې اطلاق دَ "طغوى" او "طاغية" كيږى لكه سورت الحاقه كښې دى، فاهلكو بالطاغية، او "باء" صله ده دَ تكذيب فعل ، يعنى قوم ثمود دَهغه عذاب تكذيب اوكړو چې كوم نه صالح عليه السلام دوئ يرول.

﴿ إِذِ انْۢبَعَثَ ﴾متعلق دې دَ﴿ كَذَّبَتْ ﴾سره،انبعاث يعنى راپاسيدلو نه مرادتلل دى يعنى چه دَ اوښې زخمي كولو لپاره لاړو.﴿ أَشْقٰىهَا ﴾ضمير راجع دې قوم ثمودته،يعنى لوئ بدبخت په ثموديانو كښې چه هغه "قُدار بن سالف" وو. (روح)

﴿ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ ﴾دَالله دَرسول نه مرادصالح عليه السلام دي.چې هغه دوئ اوبرول چې تاسو دا معجزه غوختله، نو الله ﷻ ستاسوفرمائش مطابق داظاهره کړه اوس خيال کوئ چې ديته څه نقصان ياتکلف اونه رسوئ، کنې دَالله ﷻ عذاب به دربانديږ راشي. باقي تفصيلي واقعه دَقوم ثمودپه سورة اعراف وغيره کښ تيره ده.﴿نَاقَةَ ٱللَّهِ ﴾'ناقة' منصوب على التحذير دي، اى احذروانافة الله،يعني دَناقة الله دَزخمي کولونه ځان بچ کړئ،اضافت دَناقي الله ﷻ ته تشريفًا شوي دي لکه بيت الله، ﴿وَسُقْيَٰهَا ﴾اى واحذرواسقياها(روح)يعني دَدی دَاوبوڅکلونه خان بچ کړئ دَدی په نمبرکښ دامه منع کوئ.﴿فَكَذَّبُوهُ ﴾قوم ثموددَخپل پيغمبر خبره اونه منله اوښه ئې قتل کړه نودَ الله ﷻ عذااب پرې نازل شو.﴿فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ ﴾'دمدم' لغت کښ متعدد معنو کښ استعمال شوي دي: (۱)غضب: يعني دَدوئ رب په دوئ بانديږ غصه شو(۲)الارجاف والتحريک:يعني خوتول چې دَدوئ رب به دوئ بانديږ زلزله راوسته .(۳)اطباق:دَبره نه پرې څه شي رابندول،يعني مسلسل عذاب پرې الله ﷻ داسې اورولو لکه چې دَدوئ دَپاره سرپوخ اوسائبان وؤ،هيڅ طرف ته ترينه نشو وتلې (۴) الصاق بالارض:زمکې پورې انخولول،يعني دَسراچتولو موقع ئې ورنکړه، بلکه زمکې پورې ئې خخ کړو. (۵) طحن: يعني ريزه ريزه ئې کړو،دې معنو په بنياد مونږ دَ 'دمدم' دا جامعه معنى کولې شو چې الله ﷻ دَدوئ نه دَقهر ډک انتقام واغستلوچې هغې کښ داتول امورڅه نه څه درجه کښ وؤ،

﴿فَسَوَّىٰهَا﴾داانتيجه ده دَچې دې انتقام نتيجه دا وه چې الله ﷻ دَزمکې سره برابرکړو،هيڅ نوم نشان ئې پاتې نشو،ضمير منصوب قوم ثمود ته راجع دې اي سوى الله ثمود بالارض، يا 'سوى' په معنى دَعموم سره دې،ضمير منصوب "دمدمه"ته راجع دې ،يعني داانتقام ټولو ته شامل اوعام وؤ.

﴿وَلَا يَخَافُ عُقْبَٰهَا ﴾دَدنيا بادشاهان چې چاله سزا ورکوی،نودَهغوئ سره دَبغاوت خوف وی، ياخپل صباني انجام ورته مخې ته وی،نودې وجهې نه په سزا کښ څه نه څه رعايت اوکړی،چونکه الله ﷻ سره دَدې هيڅ خوف نشته نو خه سخت عذاب ئې پرې مسلط کړو اومکمله بيخ کنې ئې ورله اوکړه.

ركوعاتها (۱)	سورة اللّيل مكيّة	آياتها (۲۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بېحده مهربان او ډېر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۹۲) وحسب النزول (۹)

نزلت بعدسورة الاعلیٰ وقبل الفجر.

ربط: دې سورت کښې هم دَسورت الاعلیٰ دواړو مضمونه توحيد اوتزهيد في الدنيا ذکر کيږی خو په ضمن دَتفريق په مابين دَاعمالو دَمؤمن اودَمشرک کښې

خلاصه: آيت(۴)پورې په موضوع دَسورة يعنی تفريق فی الاعمال باندی دوه شواهد ذکر کيږی چه عمل دَمؤمن په شان دَورځی اوسړی دې اوعمل دَمشرك په شان دَشپې اودَښځی دې، آيت(۱۳)پورې دَجواب قسم تشريح اووضاحت دې،آيت(۱۲)پورې تخويف اخروی دې بياترآخره بشارت اخروی دې(تمت خلاصة السورة).

وَالَّيْلِ	اِذَا	يَغْشٰى	﴿۱﴾ وَالنَّهَارِ	اِذَا	تَجَلّٰى	﴿۲﴾ وَمَا
قسم دې په شپه چه کله پټ کړی عالم(په خپلوتيارو)اوپه ورځ چه کله روښانه شی،اوپه هغه ذات						
خَلَقَ	الذَّكَرَ	وَالْاُنْثٰى	﴿۳﴾ اِنَّ	سَعْيَكُمْ	لَشَتّٰى	﴿۴﴾
چه	پيداکړې	نر	دې	نراوښځه چه	بې	شکه	عملونه	ستاسوجداجدادی

﴿ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ﴾دا اول شاهد دې چې څنګه ورځ او شپې آثار اوخصوصيات جداجدا دی، ورځ کښې هر څه ښکاره شی، اوشپې کښې هر څه پټ شی، ورځ کښې رڼرا اوشپې کښې ظلمت وی،نوداپه دې شاهد دې چې ستاسواعمال هم جداجدا دی داچااعمال ښه او چا بد دی. ﴿ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ﴾يعنی ښکاره شي، تياره دَشپې زائله شي.

﴿ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ ﴾دادويم شاهد دې په جواب قسم ،چې څنګه ښځه اوسړې يوشان نشی کيدی، دَ دواړو صنف جداجدا دې، مزاج اوخويونو کښې اختلاف دې، دغه شان ستاسو اعمال هم يو شان نشی کيدې،"ما"دلته هم يا مصدريه ده اويا"ما"موصوله پمعنی دَ "الذی" دې،

يعنی قسم په هغه قادر عظیم القدرة ذات چه دوه صنفه ئی پیداکړیدی د یو حیوان. مذکر او مؤنث

﴿ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴾جواب قسم دې،شتّی جمع دَشتیت.ده پمعنی دَمتفرق.لکه دَمریض جمع مرضیٰ ده،یعنی ستاسوسعی اوعملونه مختلف دی بعض په طاعت سره عمل کونکی دی لپاره دَجنت اوبعضِ په معصیة سره عمل کونکی دی لپاره دَجهنم

فَأَمَّا	مَنْ	أَعْطَىٰ	وَاتَّقَىٰ	ۙوَصَدَّقَ	بِالْحُسْنَىٰ ۝٦
نوهرهغه څوک چه ورنی کړومال اوځان ئی اوساتلو(شرک،بخل نه)اوتصدیق ئی اوکړوپه کلمی ښائسته(کلمه توحید)					
فَسَنُيَسِّرُهُ	لِلْيُسْرَىٰ	۝وَأَمَّا	مَنْ	بَخِلَ	وَاسْتَغْنَىٰ ۝٨
نوخامخااسان به کړو دوئ ته اسباب دَ آسانۍ.اوهرهغه څوک چه بخل ئی اوکړو اوبی پروائی ئی اوکړه.					
وَكَذَّبَ	بِالْحُسْنَىٰ	۝٩	فَسَنُيَسِّرُهُ	لِلْعُسْرَىٰ	۝١٠
اوتکذیب ئی اوکړوپه کلمی ښائسته نوخامخا اسان به کړو ورته اسباب دَ سختۍ.					

﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ ﴾داتشریح اوتفصیل دې دَجواب قسم،یعنی چاچه پخپل مال کښ دَ اللهﷻ حق ورکړو ،دَاللهﷻ په لاره کښ ئی نفقه کړو﴿وَاتَّقَىٰ ﴾تقوي نه مراد دلته لغوي معنی خوف ده، یعني د ځان فکر اوغم وي ورسره. او یا ورنه معروفه اصطلاحي معنی مراد ده ، چې ګناهونو او محارمو نه ئي ځان بچ کړو، ﴿وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴾ موصوف ورله مقدردې ای بالکلمة الحسنیٰ، مراد ورنه کلمه دَ لا اله الاّ الله ده یا الملة الحسنیٰ چه ملت اسلام دې،بعضِ وائی موصوف ئی الجنة دې،ای بالجنة الحسنیٰ

صاحب دَروح المعانی وائی څماپه نیزراجحه داده چه﴿ مَنْ أَعْطَىٰ ﴾کښ اشاره ده عبادات مالیه ؤته،او﴿وَاتَّقَىٰ ﴾ کښ اشاره ده عبادات بدنیه ؤته،او﴿ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴾کښ اشاره ده اعتقاد یاتو ته،

﴿فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ﴾ بشارت دي، يعنى چه دَ کوم کس سعى چه مذکوره اعمالولپاره وى. نو مونږ به هغه ته دَنيکئ اوطاعت توفيق ورکړو، دا کارونه به ورته اسان کړو، "يسرىٰ" نه مراد هغه خصلت دې چه "يُسر" او "راحت" ته رسول کوي، چه هغه اعمال صالحه دى چې داسبب دې دَدخول جنت، ﴿فَسَنُيَسِّرُهُۥ﴾ کښې "سين" دَ تاکيد لپاره دې، يا د "يُسرىٰ" نه مرادلاره دَجنت ته، يعنى خامخابه ورته دَجنت لاره اسانه کړو.

﴿وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ﴾ دا په مقابله دَ "اعطى" کښې دې، يعنى چاچه په مال کښې بخل کښې اوکړو.

﴿وَٱسْتَغْنَىٰ﴾ دا په مقابلى دَ "واتقى" کښې دې، يعني د خپل نجات او اصلاح فکر ورسره نه وو، بلکه ځان ئي مستغني او ګڼړلو، او که تقوى نه مراد معروفهٔ معنى شي، نو بيا مطلب دا دې چې دَ محارمو اوګناهونه ئى ځان نه کړو بچ، نودا دَجنت او دآخرت نعمتونو نه اعراض دې نو ځکه "استغنى" فعل راورلې شو. يعنى دَالله ﷻ نه سره چه کوم اجرونه ثوابونه دى هغى نه ئى استغنااوکړه.

﴿وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ﴾ دا په مقابله د "وصدق بالحسنى" کښې ده. يعنى د کلمهٔ دَتوحيدنه ئى انکار اوکړو، يادَملت حسنىٰ تکذيب ئى اوکړو، يادَجنت تکذيب ئى اوکړو.

﴿فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ﴾ تخويف دې، يعنى چه دکوم کښې سعى چه مذکوره اعمالولپاره وى نو مونږ به هغه ته دَنافرمانئ لاره اسانه کړو، "عسرىٰ" نه مرادهغه خصلت دې چه تنګئ او تکليف ته رسول کوى، يا ورنه لاره دَ جهنم مراد ده.

قرآن مجيد کښې دا مضمون څو ځايه بيان شوي دې، چه کوم کس دَ خير او رُشد لاره خپله کړي، نوالله ﷻ ورته دَخيرتوفيق ورکوى اوچه کوم کس دَشراومعصيت لاره اختياره وى نوالله ﷻ ورته هغه لا رآسانه کړى. اوداټول دَهغه تقديرمطابق کيږى چه علم الهى کښې موجوددي(ابن کثير)

په يوحديث کښې دى: اعملوافکل ميّسرلماخُلق له، امّامن کان من اهل السعادة فيسرلعمل اهل السعادة وامّامن کانَ من اهل الشقاء فيسرلعمل اهل الشقاء، بياحضور ﷺ دا دواړه آياتونه اولوستل (روح بحواله بخارى مسلم وغيره).

وَمَا يُغۡنِيۡ عَنۡهُ مَالُهٗۤ اِذَا تَرَدّٰىؕ ﴿۱۱﴾ اِنَّ عَلَيۡنَا لَلۡهُدٰىۖ ﴿۱۲﴾

اوپه کار به رانشي د ده مال د ده کله چه اوغورځيږی جهنم ته‌بې شکه مونږپه ذمه دی لاربنودل

وَاِنَّ لَنَا لَلۡاٰخِرَةَ وَالۡاُوۡلٰى ﴿۱۳﴾ فَاَنۡذَرۡتُكُمۡ نَارًا تَلَظّٰىۚ ﴿۱۴﴾ لَا يَصۡلٰٮهَاۤ

اوبې شکه مونږلره دی آخرة اودنیاپس یرومه څه تاسوداورنه چه لمبی وهی،نه داخليږی دیته

اِلَّا الۡاَشۡقَىۙ ﴿۱۵﴾ الَّذِىۡ كَذَّبَ وَتَوَلّٰىؕ ﴿۱۶﴾

مګر ډیربدبخت‌هغه چه تکذیب کوی اواعراض کوی.

﴿ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ ﴾دازجر دې بخيل ته چې اوس دَخرچ کولو وخت دې اوس خرچ کړه، خو چې کله مړ شی بیادرله دامال هیڅ فائده درنکړی. "ما"نافیه ده.یعنی چه کله دابخیل دَهلاکت کندی ته اوغورځیږی نوبیابه ورته دامال هیڅ فائده نه ورکوی.یا"ما"استفهامیه دې،یعنی بیابه ورته کوم څیزفائده ورکړی﴿إِذَا تَرَدَّىٰ ﴾مراد ترینه دَقبر یاجهنم کندې ته غورځیدل دی.

﴿ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴾یعنی زمونږ په ذمه خو هدایت لارخودل وۀ،هغه موورته خودله ده اوس خو مرضی ده چې ایمان راوړئ اوکفر کوئ،

﴿ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴾داهدایت اودَلارې خودل هم زمونږ فضل واحسان وۀ ،کنې الله ﷻ باندې دَچاحق نه وۀ،هغه سره خودنیا وآخرت بادشاهی ده چې څه کول پکښې غواړی دَهغه مرضی ده،اوحضرت تهانوی رحمه الله لیکی:دنیا بادشاهی هم زمونږ ده څکه مودلته درباندې احکام مقرر کړی دی اودآخرت بادشاهی زمونږ ده نوهلته به درله دَاعمالوموافق سزاوجزا درکوۀ.

﴿ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا ﴾ داتخویف اخروی دې چه څه تاسو دَلمبو وهونکی اُوریعنی جهنم نه یره وم، چه الله ﷻ دَهغه کافرلپاره تیارکړیدې چه تکذیب کوی اواعراض کوی دَالله ﷻ دَخبری نه.

﴿ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴾"اشقیٰ"نه مرادکافردې،نوحصر(۱)په اعتباردَدخولِ ابدی سره دې، یعنی کافربه ورته همیشه لپاره داخلیږي اوهرچه مؤمن عاصي دې،نودَلږوخته لپاره به

داخلیږی (۲) یا په اعتبار دسخت والی دعذاب سره دي. یعني کافرته به پکښې سخت عذاب ورکولې کیږی. او دلالت کوی پدی باندی لفظ د"لا یصلیٰ". ځکه "صلی" دیته وائی چه کنده او کښتلې شي، سکروټي پکښې جمع کړې شي، بیزه وغیره ئې په مینځ کښې واچولې شي او وریته کړې شي، نو مطلب دادې چه کافر به ئډ مینځ ته ور داخلیږی او مؤمن عاصي ته کم عذاب ورکولې کیږی (روح المعاني).

(۳) بعض وائی "اشقی" پمعنی ده شقی دې، نو مؤمن عاصی هم پکښې داخل دې، لهذا دآیت کریمه نه دمرجیه ؤ مسلك نه ثابتیږی چه مومن عاصی به جهنم ته نه داخلیږی

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ
اولری به ساتلې شی ورنه لوئ پرهیزګار.هغه چه ورکوی مال خپل چه پاک شی.اونه وی دهیڅ چاپه ده باندی
مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾
څه احسان چه بدله ئې ورکولې شی، مګرلپاره دطلب درضادرب دده چه لوئ دې اوزرده چه راضی به شي دې

﴿وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى﴾ دابشارت اخروی دې، "سین" دتاکید لپاره دې، یعني هغه ډیر پرهیزګار چه بخل نه کوی بلکه صرف دالله ﷻ رضاء لپاره مال ورکوی هغه به دجهنم نه لری اوساتلې شي. ﴿الَّذِي يُؤْتِي﴾ یعني مال خپل په مصارفو دخیر کښې لګوی. ﴿يَتَزَكَّىٰ﴾ حال دې، یعني پدی حال کښې چه خپل ځان پاکونکې وی عندالله، د ریاء او شهرت لپاره ئې نه ورکوی، اونه ورباندی دچاڅه احسان وی چه دهغی بدله ورته ورکوی، بلکه صرف دالله ﷻ رب العزة رضا طلب کوی.

مفسرین وائی چه دا آیاتونه دحضرت ابوبکرصدیق ؓ باره کښې نازل دی، حضرت بلال ؓ چه دامیه بن خلف غلام وؤ، هغه به ورته داسلام راوړلو پوچه عذابونه ورکول، نو ابوبکر ؓ ورنه واخستلو اوازادئې کړو، خلقو اوویل چه دائی ځکه ازاد کړو چه دبلال ؓ په ابوبکر ؓ څه احسان وؤ، نو الله ﷻ ئې تردید او کړو چه ﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ﴾.

په يوروايت کښ دی چه ابوبکرﷺ به عموماً کمزوری مسلمانان غلامان اخستل او ازادول. نو پلار ئی ورته اووئيل چه داسي خلق ازاده وه چه صبا دې پکار راځی. نو ابوبکر ﷺ ورته اوفرمائيل: چه ځمامقصد صرف داللهﷻ رضاطلب کول دی

مروي دی چه حضرت ابوبکرﷺ وه (۷) داسي غلامان ازادکړيدی چه هغوئ ته داسلام په وجه عذابونه ورکول کيدل، پدی آيت کريمه سره استدلال شويدې چه ابوبکرﷺ په امت کښ دټولونه افضل دې (کبير، روح).

﴿وَلَسَوۡفَ يَرۡضَىٰ﴾ ضمير "اتقى" ته راجع دې، چه عندالاکثر ابوبکرﷺ ورنه مراددې، يعنی اللهﷻ به دې، په ثواب اوجنت سره راضی کړی اوچه کوم مقصدلپاره چه مال خرچ کوی چه طلب درضاء الهی دې، هغه به ئی پوره شي، ياضميرراجع دې اللهﷻ ته. يعنی اللهﷻ به ضرورده نه راضی کيږی، صاحب دروح المعانی وائی دادويم احتمال ځماپه نيزداول نه زيات ښه دې ځکه چه رضاداللهﷻ دبنده نه زياته دخوشحالئ خبره ده.

رکوعاتها (۱)	سورة الضحىٰ مكيّة	آياتها (۱۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۹۳) وحسب النزول (۱۱)

نزلت بعد سورة الفجر وقبل الم انشرح.

ربط: دا سورة او ورستنۍ سورة بطور جمله معترضه ذکر کیږي. لپاره د تسلی حضور ﷺ ته چه په شان نزول کښې ئې بیان راروان دي.

خلاصه: ابتداء کښې د مشرکانو د اعتراض جواب او تسلی ده حضور ﷺ ته ﴿ اَلَمْ يَجِدْكَ﴾ درې انعامات په حضور ﷺ او په هغې تفریع بطور لف نشر مرتب یا غیر مرتب، کما سیاتی.

وَالضُّحٰى	وَالَّيْلِ ۝	اِذَا	سَجٰى	مَا ۝	وَدَّعَكَ	رَبُّكَ
قسم دي په وخت چاښت باندې، او په شپې چه کله کامله شي تیاره د ډې چه نه ئې پریخې ته رب ستا						
وَمَاقَلٰى ۝						
او نه ئې تا سره بُغض کړیدي						

﴿ وَالضُّحٰى ۝ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ﴾ دي سورت بنیادی موضوع تسلی ده نبی ﷺ ته، مفسرین فرمائی چې جبرئیل ؑ یو خل وحی راوړلو کښې څو ورځې تاخیر اوکړو، نو مشرکینو شور جوړ کړو چې محمد ﷺ نه، نعوذبالله د هغه رب ناراضه شو. او دي ئې پریخودلو، نو الله ﷻ په ورځ او شپې باندې قسم خوری چې اې حبیبه، نه ته خپل رب پریخې ئې او نه هغه ستا نه خفه دي.

سجیٰ دوه معنې دی: (۱) سَكَنَ: او مقصود دلته ترینه دادې چې بنه تیاره شی او د خلقو رانګ بند او آوازونه خاموش شی او بالکل سکون شی. (۲) غشی: یعنی تیاره هر خواه ته خوره شی (ماجدی).

﴿مَا وَدَّعَكَ﴾جواب قسم دې، چې په ديکښې د دوو انعامتو ذکر دې (۱)يو داچې ﴿ما ودعک﴾ چې ستارب به تاچرته هم نه پريګدی.(۲)دويم ﴿وَمَا قَلَىٰ﴾ خفګان ،بغض او ناراضګئ ته وئيلی کيږی،چې ستا رب ستا نه نه خفه کيږی.

اوقسم اوجواب قسم کښې مناسبت مفسرين څوطريقو سره واضح کړې دې.

(۱) يو داچې څنګه دَ ورځې رڼا اودَشپې تيارې کښې فرق دې ، دغه شان ستا دين او جاهليت کښې فرق دې ، تا سره نور دې اودوئ سره تيارې دی. نوبيا څنګه کيدې شی چې ستا رب تا پريګدی.

(۲) څنګه چې شپې پسې ورځ اوتيارې پسې رڼا راتلل دَالله ﷻ دَرحمت مقتضی ده ، نو دغه شان داهم دَالله ﷻ دَ رحمت مقتضی ده چې نور انسانيت دَ جاهليت دَ تيارو نه دَ هدايت نور طرف ته رااوباسی، او دا دَ هدايت نور تا ته درکړې شوې دې نوبيا څنګه هغه تاپريګدی او ستانه ناراضه شي.

(۳) بعضومناسبت داسې بيان کړی دې چې څنګه دکائنات احوال مختلف وی ،کله ورځ کله شپه ،کله رڼا کله تياره ،اوکله ورځ ،اوګده ،کله شپه اوګده،نودغه شان دَوحی حالات دی، کله به تاخير وی کله به تعجيل ،ديکښې دَالله ﷻ خپل مصلحت اوحکمت وی دا نه ده چې الله ﷻ ته پريخودلې اوستانه خفه شو.

وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴿٥﴾
اوخامخاآخرت غوره دې تالره دَدنيانه‌اوزرده چه درکړی تاته رب ستاډيرنعمتونه نوته به راضی شې.

﴿وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ﴾بل انعام دې، او د آخرت او اولی په مصداق کښې د مفسرينو څو اقوال دې :

(۱) آخرت نه مراد ژوند د آخرت دې ، او"اولی" نه مراد ژوند دنياده،يعنی آخرت ستالپاره دَ دنيا نه ډير بهتر دې.

(۲) ياآخرة نه مراد ورستې حالت يعنی تاخير دَوحی دې او"اولی"نه مراداولنې حالت يعنی عدم تاخيردې،نومطلب دادې چه ستالپاره تاخيردَوحی دَعدم تاخيرنه اولی دې،څکه دې سره ستادَنبوت تصديق دې،کچرته وحی دَځان جوړه وې نوتاخيربه پکښی نه راتلو.

(۳) یاد آخرة نه مرادورستوراتلونکي وخت دي او اولی نه تیرشوي وخت دي.نومطلب دادي چه هرراتلونکي وخت به ستالپاره داول حالت نه ښه وی.ورځ په ورځ به درته ترقی درکولې کیږی اودکفاروتنزل کیږی
راجحه خبره داده چی دلته مرادټول احوال دنبی ﷺ دی چې ستاهرحالت مسلسل په ترقئ کښې دي اوهر راتلونکي حالت ستادپاره دتیرشوی نه غوره دي

﴿ وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ﴾دادبل انعام وعده ده اوداټولو عطایا ئی الهیوته شامل دي ،چې هغې کښې کثرت اتباع هم دی،په نورو انبیاؤو باندې .اسلام ته ترقی اوغلبه میلاویدل هم دی، دحجت وبرهان غلبه هم ده، او دشمنانو باندې رعب هم دي. حوض کوثر اومقام محمود شرف دي، اوشفاعت عامه وخاصه منصب هم دي. اودینه علاوه نور اخروی مقامات اومراتب هم دی چې هغې نه یو الله ﷻ خبر دي.

اَلَمۡ	يَجِدۡكَ	يَتِيۡمًا	فَاٰوٰى ۞	وَوَجَدَكَ	ضَآلًّا	فَهَدٰى ۞
آیانه ئې موندلې ته یتیم نوځائې درکړو،اوموندلې ئی وې ته بی خبره دتفاصیلودشرع نه نوهدایت ئی درته اوکړو						
وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغۡنٰى ۞						
اوموندلې ئی وی ته فقیرنوغنی ئی کړې						

﴿ اَلَمۡ يَجِدۡكَ يَتِيۡمًا ﴾دادری انعامات ذکرکیږی برائی تسلّی چې قبل ازنبوت مونږ دستامکمله دستګیری کړې ده ته مونه ئی پریخې چې نبوت مودرکړو نو اوس څنګه پریخوو شوی،

﴿يَتِيۡمًا فَاٰوٰى ﴾دا اول انعام دي، چی ته له نه وې پیدا شوي چې پلار دې وفات شو،چې د شپږ کالو شوې، نو دمورغیږی نه محروم شوې، الله ﷻ ستاپرورش عبدالمطلب په ذمه اولګولو، لګه موده پس هغه وفات شونو الله ﷻ درله هغه په ځائی ابوطالب درکړو.

﴿وَوَجَدَكَ ضَآلًّا ﴾دادویم انعام دي، دلته داخبره یادساتل پکار دی چې ضلال په لغت کښې په ډیرو معنو کښې استعمال شوي دي، چې په کښې معروفه معنی ګمراهي او د هدایت ضد ده. خو دلته دامعنی هرګز نه ده مراد، ځکه چې دا صریح نص خلاف ده ماضل صاحبکم

وماغوى(النجم: ۲)، لهذ دلته به هغه معنى اخلو چې هغه دجناب نبوت سره منافي نه وي.د دې وجهې نه علماؤو دَ دې متعدد معنې ذکر کړې دي:

(۱)بعضو ئې معنى "غير عالم" او "غافلا"سره کړې ده، اي غير عالم بالنبوة و علومها، او دې معنې تائيد دډير آياتونو نه کيږي: ((ماتدري ما لكتب ولا الايمان)) الشورى، ((نحن نقص عليك احسن القصص بما اوحينا اليک هذ القرآن ، وان كنت من قبله لمن الغافلين))(يوسف) ((وعلمک مالم تکن تعلم))(النساء)

(۲)بعض مفسرينو ئې معنى هائما في المحبةکړې ده،چې ته دالله ﷻ په مينه محبت کښې مشغول وې نو الله ﷻ درله نبوت درکړو. "ضلال"لغت کښې په دې معنى کښې استعماليږي، لکه سورت يوسف کښې دي: انک لفي ضلالک القديم ، نو دلته هم دَضلال نه مراد محبت دې. بقول والدمحترم رحمه الله چې حضرت شاه منصوربابا جي رحمه الله به دې معنى له ترجيح ورکوله.

(۳)بعض علماؤو ضالا دَ ضل في الطريق نه اغستى دې ، يعنى لار خطاکول ،اوفرمائي چې ديکښې دَسيرت په کتابونو مذکور يوې واقعې طرف ته اشاره ده، چې نبى کريم ﷺ يوځل دَمکې په گلوکوڅوکښې ورک شو،ډير ئې تلاش کړو، خو اوئې نه موندلو،عبدالمطلب او دَ کور نورکسان ډير پريشانه وؤ،الله ﷻ غيبي طريقې سره دَدې بندوبست اوکړو،اونبى کريم ﷺ خپل کور ته راغې. دې علاوه نو هم متعدد توجيهات مفسرينو نقل کړي دي.

﴿وَوَجَدَكَ عَآئِلاً فَأَغْنَىٰ﴾درېم انعام دې ، چې نبوت نه مخکښې زندگى مالي اعتبار سره دَ کمزورې وه، الله ﷻ غنى کړې،حضرت خديجه رضي الله عنها خپل مال درله تجارت دپاره درکړو، حضرت ابوبکر رضي الله عنه خپل مال ستا د قدمونو نذرکړو.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۞ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۞ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ
پس هرچه يتيم دې نوغصه ورته مکوه اوهرچه سوال کونکې دې نومه ئې رټه اوهرچه نعمت
رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۞
دَرب ستادې نوبيانوه ئې.

﴿فَأَمَّا ٱلۡيَتِيمَ فَلَا تَقۡهَرۡ﴾دادری تفریعات دی په دری انعاماتوباندی په طوردلف نشر مرتب، نو﴿ فَأَمَّا ٱلۡيَتِيمَ ﴾مرتب دي په﴿أَلَمۡ يَجِدۡكَ يَتِيمًا ﴾باندی. یعنی چونکه تاهم دیتیمئ دور تیرکړیدي،نولهذاپه یتیم سختی مه کوه،امرحضورﷺته دي خوعموم دي پکښ چه هرکس ته دیتیمئ خیال ساتل پکاردی،احادیث پدی باب کښ ډیردی.

﴿ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنۡهَرۡ ﴾داپه دویم انعام یعنی﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلّٗا ﴾باندی تفریع ده. چه الله ﷻ تاته علم درکړوپه وحی سره، نواوس سائل فی العلم والدین مه رټه،بلکه دهغه دسوال جواب په ښه طریقی سره ورکوه.بعض وائی داپه دریم انعام یعنی﴿وَوَجَدَكَ عَآئِلٗا ﴾ باندی مرتب دي،نولف نشرغیرمرتب دي،مطلب دادي چه ته فقیروی اللهﷻغنی کړي نواوس سائل دمال مه رټه څه احسان ورسره کوه،یائی په نرمی وینا سره واپس کوه.صاحب دروح المعانی وائی چه نهی دړټلونه دهغه سائل باره کښ ده چه ډیرتنګول نه کوی،که یوسائل درپوری اونخلی اوپه نرمئ سره نه واپس کیږی نوبیاورسره سختی کول هم جائزدي.

﴿وَأَمَّا بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثۡ ﴾داپه دریم انعام مرتب دي،چه اللهﷻتاته دولت درکړو نودډی نعمت شکراداکوه اوډډی اقرارواعتراف کوه.تحدیث بالنعمة هم شکردي، علماء فرمائی چې تحدیث بالنعمت په دوه طریقو سره کیږی: (۱)یوداچی دنعمت په ژبه اعتراف اوکړی(۲)دویم داچی دنعمت په مقتضی عمل اوکړی،مثلا علم ورله الله ﷻ ورکړي وی، نو بل ته ئی هم اوښائی،وغیره،خوزبانی تحدیث بالنعمت دپاره یوڅو شرائط دی:

(۱)یوداچی بطورریاء نه وی.

(۲)بطور تفاخر نه وی.

(۳)دبل زړه ماتیدلوخوف نه وی.

(۴)حسدخوف نه وی(التحریر والتنویر، التسهیل)

بعض وائی داپه دویم انعام یعنی﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلّٗا ﴾باندی مرتب دي نودنعمت نه مرادنبوت دي،یعنی ته نبی نه وې،نبوت ئی درکړونواوس ددی تبلیغ کوه.

فائده:مفسرينو ليكلي دي چه مستحب دي چه دَسورة الضحى نه ترآخره پورې دَهرسورة په اختتام کښې تکبير اووئيل شي يعنى الله اکبر،ځکه دَدې سورة په نزول باندې خوشحاله کيدلوسره حضورﷺالله اکبراووئيل،په روايت کښې دي حضورﷺدَدې امرکړيدې(روح المعانى،قرطبى وغيره)

آياتها (٨)	سورة الانشراح مكيّة	ركوعاتها (١)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (٩٤) وحسب النزول (١٢)

نزلت بعد سورة الضحیٰ وقبل العصر

ربط: ماقبل سورة کښې حضورﷺ ته تسلي وه د مشرکانو د اعتراض باري کښې. دې سورة کښې هم تسلي ده، د مشرکانو دَې اعتراض باره کښې چه مؤمنانو سره مال نشته دې. په تنګئ کښې دی او مونږ مالداره یو، نو جواب اوشو چه په تاباندې الله ﷻ څومره انعامات کړیدی دغه شان به فقر هم ختم کړی، د عسر نه ورستو یسر راځي.

خلاصه: ابتداء کښې انعامات ثلثه ؤبیان دي، بیا تسلی ده آخر کښې د مسئلی د توحید د تبلیغ حکم دې (تمت).

اَلَمْ	نَشْرَحْ	لَكَ	صَدْرَكَ	①وَوَضَعْنَا	عَنْكَ	وِزْرَكَ	②الَّذِيْٓ	
آیا نده	فراخه	کړیده	مونږ تا لره	سینه	ستا اولری	کړیدی	مونږ ستا نه	بوج	ستا هغه	چه

اَنْقَضَ	ظَهْرَكَ	③وَرَفَعْنَا	لَكَ	ذِكْرَكَ	④
درنه کړي وه	ملا ستا	اواوچت	کړیدي	مونږ تا لره یادول	ستا

﴿اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ﴾ دا اول انعام دي، استفهام تقریری دي، یعنی مونږ ستا سینه مبارکه فراخه کړیده په علم حلم سره، یعنی علم موهم درته وسیع درکړو او د مشرکانو په ایذاء په مقابله کښې مودرته حلم هم درکړو، بعضِ مفسرینو د شرح صدر نه معجزه د شقِ صدر مراد کړي ده.

﴿وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ﴾ دا دویم انعام دي، وزر بوج ته وائي. دینه مراد هغه مباحاتو بوج هم دي چه قبل از نبوت خلاف اولی وو، چه د دي په ارتکاب سره به په حضورﷺ ثقل او بوج وو. نودې آیت کښې د هغی په عدم مواخذه بشارت دي، تو دا قول دَ الله ﷻ په شان د

ليغفرلكَ الله ماتقدّم من ذنبك دي، دغه شان دَرسالت دَمنصب اوذمه واريږبوج هم ورنه مراد دي، چه دَهغې حق اداکولو اوقوم ته رسول وؤ، الله ﷻ ورته اسان کړو، چه په ښه طريقې سره ني ادا نی کړو. دَوحی بوج هم ورنه مراد دي چې ابتداء کښې په نبي ﷺ دَوحی ډير بوج وؤ حتى چې سخت ژمی کښې به ترينه خولې بهيدلې.«روح وقرطبي وغيره».

﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ دادريم انعام دي، چه تولو انبياؤ کښې دَحضور ﷺ مرتبه اوچته ده، په حديث کښې دی چه "اذاذُکرتُ ذکرتَ معي" يعنی کوم ځائ چه دَالله ﷻ نوم ذکر کيږی هلته ورسره دَحضور ﷺ تذکره هم کيږی، په اذان کښې، اقامت کښې، تشهد کښې. خطبو کښې. تحريرونو کښې، دغه رنګه کوم ځائ کښې چه الله ﷻ دَخپل اطاعت امر کړيدي نو دَحضور ﷺ دَاطاعت امرئی هم کړيدي.

فَإِنَّ	مَعَ	الْعُسْرِ	يُسْرًا ⑤ إِنَّ	مَعَ	الْعُسْرِ	يُسْرًا ⑥ فَإِذَا فَرَغْتَ
پس بی شکه دَسختئ سره اسانی وی بی شکه دَسختئ سره آسانی وی پس کله چه فارغ شی تهږدَدعوت نه»						
فَانْصَبْ	⑦ وَإِلَى	رَبِّكَ	فَارْغَبْ ⑧			
نوعبادت	کوه.	اوصرف	رب	خپل	ته	پس عاجزی کوه.

﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ داتسلی ده حضور ﷺ ته، مشرکانو به حضور ﷺ اومؤمنانو ته دَ فقر او دَ تنګئ پيغورورکولو، نونبی کريم عليه السلام دااوګڼله چه دامشرکان زمونږ دَ فقر په وجه اسلام نه راوړی، نو الله ﷻ ورته مذکوره انعامات هم ذکر کړل اوتسلی نی ورکړه چه نن په تاسو کوم عُسردي الله ﷻ به دَدی په ځائ يُسرراولی.

﴿إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ دَاصول فقه قاعده ده چه اسم معرفه دوباره معرفه ذکر شی نوثانی عين اول وي، اوچه اسم چې دوباره نکره نکره ذکر شي نکره نوثانی غير وی دَ اول نه، دی آياتونو کښې ﴿الْعُسْرِ﴾ معرفه ذکرشويدي او ﴿يُسْرًا﴾ نکره، نو دلته دَ يو عُسر په بدله کښې دَ دوؤ يسرونو وعده ده، نوحضور ﷺ ته دَ دوؤ يُسرونو بشارت ورکړې شو، يو يُسر دنيوی چه فتوحات دی، بل يُسراخروی، بعض وائی يوهغه فتوحات دی چه دَحضور ﷺ په زمانه کښې شوی وؤ، بل هغه چه دَ خلفاء راشدينو په زمانه کښې شوی وؤ.

﴿ فَإِذَا فَرَغْتَ فَٱنصَبْ ﴾دا په آخر کښې نبی کریم ﷺ ته دوه حکمونه دی.دااول حکم دې چې کله فارغ شې نوبياځان ستړې کوه، دَ «فرغت» او «فانصب» دواړو مفعول به نه دې ذکر. مفسرين کرام فرمائی چې دينه مقصودعموم دې چې يوحالت اوعمل نه فارغ شې نوبل حالت اوعمل کښې ځان مشغول کړه، دَ جلوت اعمالونه فارغ شې نودَخلوت اعمالو کښې مشغول شه، دَ دعوت نه فارغ شې انفرادی عبادت کښې مشغول شه ، دَ فرائضو نه فارغ شې نوافلو کښې مشغول شه وغيره،بهرحال زندګی مسلسل دَ عمل او کار نه عبارت پکارده.

﴿وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرْغَب ﴾يعنی ټول اعمالوکښې مقصود دَرب رضاساته.دنيوی اومادی فوائد يا جاه و شهرت مد نظر مه ساته.

رکوعاتها ۱ **سورة التين مكية** آياتها ۸

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکی دی

ترتيبها حسب التسلسل (۹۵) وحسب النزول (۲۸)

نزلت بعد سورة البروج وقبل القريش. ...

ربط: سورة الضحى او سورة الانشراح په طور دَجملې معترضې ذكرشول. اوس دى سورة كښې مسئله دَ توحيد ذكركيږی. پنځه دلائل دی چه انسان ته اوچت مقام دتوحيد په وجه وركولې كيږي.

خلاصه: ابتداء كښې څلورقسمونه دی﴿لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ﴾جواب قسم دې﴿ ثُمَّ رَدَدۡنَٰهُ ﴾ تخويف دې بداعمال كونكوته،﴿ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ﴾بشارت دې مؤمنانوته﴿ فَمَا يُكَذِّبُكَ ﴾زجردې (تمت).

وَالتِّيۡنِ	وَالزَّيۡتُوۡنِ ۝١	وَطُوۡرِ	سِيۡنِيۡنَ ۝٢	وَهٰذَا	الۡبَلَدِ	الۡاَمِيۡنِ ۝٣		
قسم دی	په	انځراوپه	خونځزيتون‌اوپه	غرد سنين	باندې‌اوپه‌دې	ښارامن	وركونكى	باندې
لَقَدۡ	خَلَقۡنَا	الۡاِنۡسَانَ	فِيۡۤ	اَحۡسَنِ	تَقۡوِيۡمٍ ۝٤			
يقينًا	مونږ	پيداكړيدې	انسان	په	ډيرښكلې	شكل	كښې	

﴿ وَٱلتِّينِ وَٱلزَّيۡتُونِ ۝ وَطُورِ سِينِينَ ۝ وَهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ٱلۡأَمِينِ ﴾داڅلورقسمونه دی په مقامات مباركه ږباندې.

"بلدامين" نه مراد بالاتفاق مكه مكرمه ده، "امين" فعيل ياپمعنى دَ فاعل دې يعنى امن وركونكې ښار، يا پمعنى دَ مفعول دې يعنى مامون، او "طورسنين" نه هم مراد بالاتفاق هغه غر دې چه الله ﷻ پكښې موسى عليه السلام سره كلام كړې وو، "طور سينا" هم ورته هم وائي. البته "التين والزيتون" په باره كښې مفسرينو اختلاف كړې دې چې دينه مراد معروفه ميوه ده، يا "منابت

التين والزيتون دي؟ ځني مفسرينو ترينه ظاهري معنی مرا داغستي ده چې دينه مراد انځر اوخونه دي، او په قسم دَ دی وجهی نه اوخوړې شو چې دي سره دانسان ډيرمنافع تړلی دی.
حضرت والد رحمه الله دويمی توجيه له ترجيح ورکړې ده چې دينه مراد منابت التين والزيتون (يعنی هغه مقام چې هلته انځر او زيتون ميوه ډيره کيږی) دې. چې دا بيت المقدس دې په دليل دَ سياق سره، ځکه چې ورستو هم ذکر دَمکان دي، نو دلته ذکر دَ دري مقاماتو اوشو. خو مراد ترينه مقامات نه دی، بلکه دا دَ ذکر المکان و ارادة المکين دَ قبيلې نه دی. يعنی مراد دَ دينه هغه رسولان دی چې هغه دې علاقو ته مبعوث شوی وو.
﴿التين والزيتون﴾کښې اشاره ده حضرت عيسی عليه السلام ته چې هغه بيت المقدس اودې خواه شاه علاقو کښې مبعوث آخری پيغمبر وو، هم دا وجه ده چې دَ زيتون تذکره دَحضرت عيسی عليه السلام مناسبت سره په مسيحی مصادر کښې کثرت سره ميلاويږی. تفصيل دپاره رجوع اوکړئ تفسير ماجدی ته.﴿ وَطُورِ سِينِينَ ﴾کښې اشاره ده حضرت موسی عليه السلام ته او﴿ٱلْبَلَدِ ٱلْأَمِينِ﴾ کښې اشاره ده نبی کريم صلی الله عليه وسلم ته.
﴿لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ ﴾جواب قسم دې،الانسان نه مراد مطلق انسان دې﴿أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾نه ښائسته خلقت اوهيئت مراددې،اودانسان خلقت ظاهری اعتبار سره هم هم ښائسته دې اوباطنی اعتبار سره هم، ظاهری اعتبارسره داسې چې متناسب اعضائی ورکړی دی، مناسب ښائيونو باندې ورله الله تعالی ايخيدی،بل يو مخلوق هم دَ اعضاؤو په ترکيب کښې دَانسان په شان نشته، او باطنی اعتبارسره ښائست ورله داسی ورکړې دې چې دې په فطرت باندې پيدا کړې دې ، عقل وشعور ئی پکښې ايخيدی،دَخير وشرپيژندلو استعداد ئی ورکړی دې.
قسم اوجواب قسم کښې مناسبت دادې چې الله تعالی په دې قسمونو کښې دادرې رسولان او دَ دوئ شرائع شواهد او گواه گرځوی،په دې خبره چې انسان ته کوم مقام الله تعالی ورکړې دې، او دَ ظاهری اوباطنی خوبيونو نه ئی مالامال کړې دې نوهغه صرف دَدې وجهې نه چې دې توحيد اومنی، اوسزاوجزا باندې ايمان راوړی.

ثُمَّ رَدَدْنَـٰهُ	أَسْفَلَ سَـٰفِلِينَ	إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟	وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ
بياگرځولې دې	مونږده. لره لاندې	دَلاندونه مگرمؤمنان چه دی	اونيک عمل کونکی

فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝

نو دوی لره ... اجر ... [illegible] ... نه ختمیدونکی

غَيْرُ مَمْنُونٍ [illegible] ... هغه ... چې هغه توجه ... په غرض وکړی چې ... [illegible] ... خپل تخلیق مقصد ونه پیژنی ... توجه ... [illegible] ... ښه ترینی ... [illegible] ... (فرقان ٢٤) ... جهنم لاندې ... [illegible]

• إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا ... [illegible] ... چې د خپل تخلیق مقصد وپیژنی ... [illegible] ... غَيْرُ مَمْنُونٍ یعنی د غیر مقطوع ... یعنی جنت نعمتونه به ... [illegible] ... چې هغه ... ختمیږی

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ۝

... [illegible] ... ایا نه دی الله ... د ټولو حاکمانو

• فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ... [illegible] ... تفسیر شوی دی

[illegible] ... چې ... توحید ... رسالت او آخرت ... [illegible] ... کوم چې اسلام او توحید ... [illegible] ... رسوائی ... [illegible] ... أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ... [illegible] ... چې ... [illegible] ... حکمت ... [illegible] ... حکمت ... [illegible]

• [illegible] ... آیتونه به ... [illegible] ... خلقت ... [illegible]

کتاب درنه واخلی؟څه بنیاد باندې ته دبعث نه انکار کوی. ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ دلیل عقلی دې په بعث . چې دنیا مجازی بادشاهان خپل احکامات په رعایا باندې لازمی ګڼری اوخلاف ورزی په صورت کښې ورله سزاورکوی، نو الله ﷻ خواحکم الحاکمین دي . دَ بادشاهانو بادشاه دې هغه به څنګه حساب کتاب درسره نه کوی اوڅنګه به په دې قادر نه وي.

"ما"په ﴿فَمَا يُكَذِّبُكَ﴾ کښې استفهامیه ده،اوتقدیر دَعبارت داسې دې، اي ما يجعلك مكذبا ﴿بَعْدُ﴾مبنی دې مضاف الیه محذوف دې ، اي: بعد هذه الحجج و البراهين او بعد هذا البيان.

حضرت ابوهريره رضی الله عنه دَنبی کریم ﷺ نه نقل کوی چې څوک سورت التین شروع کړی. او د آخری آیت الیس الله باحکم الحاکمین هم تلاوت کړی ،نوبیا دې ورپسې دااوئی بلی وانا علی ذلک من الشاهدین.(تفسیر ابن کثیر)

ركوعاتها (١)	سورة العلق مكيّة	آياتها (١٩)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (٩٦) وحسب النزول (١)

ربط: ديکښې دَسورت الاعلى اول مضمون توحيد ذکر دې.اونبى کريم ﷺ ته حکم دې چې دَقرآن تلاوت اوتبليغ کوه ، نوتاته به پرې استقامت نصيب کيږي.اودغه شان چې کوم خلق دَدې نه انکارکوى اودې لاره کښې خنډونه اچوى هغوئ ته زجر اوتخويف دې.

خلاصه: په ابتداء کښې ترآيت(٥)پورې ترغيب دې قرائت دَقرآن ته.آيت (٦) او(٧)شکوه ده چه انسان دمالدارئ په وجه سرکشه دې.آيت(٨)تخويف اخروي دې چه رجوع دَانسان الله ﷻ ته ده، الله ﷻ ته ورته دَطغيان سزاورکوي،آيت٩نه تر(١٤)پورې زجردې منکرينو ته، آيت (١٥) نه تر(١٨)پورې تخويف أخروي دې،آخرکښې خطاب دې حضور ﷺ ته،امردې ورته دَاستقامت.

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِيْ خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾
لوله په توکل دَنوم دَرب خپل،هغه رب چه پيداکړې دې هرڅيز.پيداکړې يې دې انسان دَټکرى دَوينى نه
اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِيْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ
لوله اورب ستاډيرکريم دې هغه رب چه تعليم ئې ورکړيدې په قلم سره.تعليم ئې ورکړيدې انسان ته
مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾
دَهغې چې ده ته ئې علم نه وو.

﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴾ دانبى کريم ﷺ ته دَقرآن تلاوت اوتبليغ حکم اوترغيب دې، چې ته مسلسل دَدې تلاوت کوه،اودَمخالفينو پرواه مه کوه

دا ابتدائى پنځه آياتونه دَقرآن کريم اولين آياتونه او اوله اوله وحى ده،بخارى شريف روايت مفهوم دې چې نبى کريم ﷺ غارحرا کښې خلوت نشين وؤ،چې حضرت جبرئيل ؑ ورته راغې، اوورته ئې اوويل: اقرأ، نبى کريم ﷺ ورته اوئيل ماانا بقارئ، چې څه لوستلې

نشم، حضرت جبرائیل علیه السلام ورته غیږه ورکړه او خه زور ئی ورکړو .بیائی پریخودلو اوورته ئی اوئیل چې اقرأ ، نبی کریم ﷺ بیا هغه جواب ورکړو چې ما انا بقاری. دغه شان درې ځلې دا عمل اومکالمه اوشوه،اودینه ورستو جبرئیل علیه السلام داپنځه آیاتونه اولوستل

﴿ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ﴾اي مستعینا باسم ربک یعنی دقرآن لوستل اوتبلیغ کول ډیرګران کاردې اوبیا چې یوکس امی هم وی، خودې ته سوچ اوکړه چې کوم ذات ستاموقع په موقع تربیت کړې دې،دیتم سفرئی درته آسان کړې دې، دجاهلیت ګندګیو نه ئی پاک ساتلې ئی .داهم د هغه ذات د ربوبیت تقاضه ده چې د کل عالم ستاپه ذریعې سره تربیت اوکړی،لهذا دهغه نوم واخله اودقرآن لوستل اوتبلیغ شروع کړه،هغه به درته داهم آسان کړی.

﴿ٱلَّذِی خَلَقَ﴾ کوم ذات چې داټول کائنات دنیست نه هست اوعدم نه وجود ته راوستې دې هغه له دا څه ګرانه ده چې تاله به لوستلو قدرت درکړی، اودکوم ذات په قدرتونو چې داسې لوئ دلائل موجود دی اودهغې باوجود څوک ددې انکار کوی،نودهغه دمخالفت پرواه مه کوه اودقرآن تلاوت اوتبلیغ جاری ساته.

﴿خَلَقَ ٱلۡإِنسَـٰنَ مِنۡ عَلَقٍ﴾(۱)کوم ذات چې بې جانه اوبې عقله وینی ټکرې نه روغ موټ عقل مندانسان پیداکړې دې هغه به دې قادر دې چې امی انسان ته په لوستلو قدرت ورکړی،(۲) کوم ذات چې دوینی ټکرې کښې دومره انقلابات راوستلونه ورستو انسان پیدا کړې دې هغه ذات د دې قرآن اوستا په ذریعې سره کائنات کښې یوغټ انقلاب راوستلو اراده کړې ده لهذا ته دقرآن تلاوت اودی تبلیغ شروع کړه.(۳)کوم ذات په وحدانیت اوقدرت چې داسې واضح دلائل موجود دی که څوک ددې باوجود بیا هم ترینه انکار کوی نوته دهغه پرواه مه کوه بلکه دقرآن تلاوت او تبلیغ تسلسل سره جاری ساته.

﴿ٱقۡرَأۡ وَرَبُّكَ ٱلۡأَكۡرَمُ﴾قرآن لوله.دستارب شان کریمی تقاضه داده چې تاله په دې قدرت درکړی، اوددې دعوت جاری ساته، دهغه شانِ کریمی انسانیت دجهالت نه رااوباسلو اراده کړې ده.

﴿ٱلَّذِی عَلَّمَ بِٱلۡقَلَمِ﴾کوم ذات چې قلم ذریعه دتعلیم اوتعلم ګرځولې ده نوهغه دقلم نه سوا بل شې ورله هم ذریعه ګرځولې شی لکه دلته ذریعه حضرت جبرئیل علیه السلام دې.

﴿عَلَّمَ ٱلۡإِنسَٰنَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ﴾ واسطه اوآله څه ضروري ده؟ انسان له د ځومره اشياؤو علم بغير د آلې اوواسطې نه درکړې دي، لهذا هغه تاله هم علم بغير دواسطې اوذريعې درکولې شي.

فائده: "ربک الاکرم" مبتدا دې، او "الذي علم بالقلم" يا "علم الانسان" ورله خبر دې. اوديکښې اشاره ده دېته چې انسان د علم نه مالامال کول دالله ﷻ د کرم انتهاء ده.

كَلَّآ	إِنَّ	ٱلۡإِنسَٰنَ	لَيَطۡغَىٰٓ ⑥	أَن	رَّءَاهُ	ٱسۡتَغۡنَىٰٓ ⑦	إِنَّ	
هڅه ده داخبره چه بې شکه انسان يقيناً چې سرکشي کوي ځکه چه ګڼړي خپل ځان بې پرواه بې شکه								
إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجۡعَىٰٓ ⑧								
رب ستاته واپس تلل دي								

﴿كَلَّآ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ﴾ داشکوه ده انسان نه چې دومره انعامات. چې پکښې څه جسماني دي لکه دويني لوتړې نه پيدا کول ، اوڅه روحاني دي چې علم ئې ورکړو، اوانبياؤ په ذريعې سره ئې ورله دتربيت انتظام اوکړو، دومره انعاماتو باوجود دې ځان مستغني ګڼړي اوالله ﷻ بندګان دهغه عبادت نه منع کوي.

دا آياتونه آخره پورې دابوجهل باره کښې نازل دي، چه دمالدارئ په وجه سرکشه وؤ، حضور ﷺ به ئې دمانځه نه منع کولو. يوځل ئې قسم اوکړو چه کچرته محمد ﷺ ماپه سجده کښې اوليدلو، نو په څټ بئ خپې کيدم، حضور ﷺ مونځ کولو، دا لعين په دغه اراده راغې ليکن زر واپس شو، اوپه لاسونوئې دځان نه څه څيزونه لرې کول، چاورنه تپوس اوکړوچه څه دربانديې اوشول؟ اوئې وئيل چه ماته مخې ته د اور يوخندق جوړ شو، او د وزرو والا څيزونه مې اوليدل. حضور ﷺ اوفرمائيل: قسم دې که راغلې وې ماته نيزدې شوې وې نوفرشتوبه نيولې وؤ ، اوټوټې ټوټې کړې به ئې وؤ (مسلم، نسائي وغيره).

«کلا» ردعيه دهٔ، اوماقبل کښې صراحتاً څه داسې امر نشته چې دادهغې نه ردعه اوګرځي، دې وجه نه څنې مفسرين فرمائي چې دلته دا د مابعد نه ردع نه ده، اوځنې فرمائي چې په معنی "الا" سره ده.

﴿أَن رَّءَاهُ ٱسۡتَغۡنَىٰٓ﴾ لام تعليليه مقدر دي. اى لان راه مستغنيا، مفعول له دي د «ليطغى».. «رءاه» كښې ضمير منصوب او ضمير مرفوع دواړه انسان ته راجع دي ، او «استغنى» ئې مفعول به دې ،يعنې سركشي ځكه كوي چه ځان غنى ګڼري، الله ﷻ ته محتاج ځان نه ګڼري.

﴿إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجۡعَىٰٓ﴾ داورته تخويف دي چې كه هرڅومره سركشي وى اودى كړى آخربه الله ﷻ دربار كښې پيش كيږي هغه به ترينه حساب كتاب اخلي.

أَرَءَيۡتَ	ٱلَّذِي	يَنۡهَىٰ ﴿٩﴾	عَبۡدًا	إِذَا	صَلَّىٰٓ ﴿١٠﴾	أَرَءَيۡتَ	إِنۡ	كَانَ
اوايه ماته	هغه كس چه منع كوى	بنده «حضورﷺ»	چه كله	هغه مونځ كوى	اوايه ما ته	كچرته	وى	دې «حضورﷺ»
عَلَى	ٱلۡهُدَىٰٓ ﴿١١﴾	أَوۡ	أَمَرَ	بِٱلتَّقۡوَىٰٓ ﴿١٢﴾	أَرَءَيۡتَ	إِنۡ	كَذَّبَ	وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾
په سمى لارې	يا	حكم كوى	دتقوىٰ	اوايه ما ته	كچرته	دې ابوجهل	تكذيب كوى	او اعراض كوى.
أَلَمۡ	يَعۡلَم	بِأَنَّ	ٱللَّهَ	يَرَىٰ ﴿١٤﴾				
آيانه پوهيږى دې	په دې چه	بې شكه	الله ﷻ	وينې				

﴿أَرَءَيۡتَ﴾ دازجر اوتعجب دې په حال دمشرك چې خپله خوښې ځان مستغنى ګڼري اودالله ﷻ عبادت نه كوى،اوچې كوم بنده عبادت كوى، اوبيا هغه عبادت دمونځ پشان عبادت وى نودې هغه هم منع كوى.﴿ٱلَّذِي يَنۡهَىٰ﴾ مرادورنه ابوجهل دې﴿عَبۡدًا إِذَا صَلَّىٰٓ﴾ مرادورنه حضورﷺ دې.

﴿أَرَءَيۡتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلۡهُدَىٰٓ﴾ دادريم زجر اوتعجب دې په دوئ حالت،چې كوم كس دوئ بيت الله كښې دعبادت نه منع كوى دهغه ذاتى حالت هم ښه دې چې په هدايت باندې قائم دې اونورو ته هم دخير اودتقوى دعوت وركوى، اودمنع كوونكى،ذاتى احوال هم خراب دى چې عقيده اوعمال ئې دواړه صحيح نه دى اودخير اوتقوى دعوت خو هسې نه وركوى،نوتعجب دې چې خپله خه ښې كولې نوبل ځه له منع كوى؟!

﴿إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ﴾ دې تعبيراو اسلوب کښې اشاره ده دېته چې کچرې يو جانب دهدايت اوبل جانب دضلالت صرف امکان وي نو بيا هم داطرزعمل نه وؤ پکار، اودلته خو ياجانب په هدايت باندې کيدل اوبل جانب په ضلالت باندې کيدل يقيني دی،نودلته خو په طريق اولی سره داسې نه ده پکار.

﴿أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ﴾ او مانعه الخلو دپاره دې اودې راوړلو کښې اشاره ده دېته چې کچرته هدايت اوامربالتقوی کښې يو امر هم موجود وي نوبياهم مخالفت مذموم وؤ ،اودلته خودواړه موجود دی نودَدې مخالفت خوډير زيات مذموم دې(بيان القرآن)

﴿أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ﴾ دا سابقه زجر تحت داخل دې چې ده سره دومره هم خوف خدا نشته،چې خپله خوهسې څه کارنه کوی چې بل هم ترينه منع کوی.

فائده: دلته درې ځله د «رايت» تکرار اوشو، او دا چونکه د افعال قلوبو نه دې ، نو دې وجهې نه د دؤو مفعولو تقاضه کوي ، نو اول ځائ (ارايت الذي ينهى)کښې مفعول اول شته ، چې هغه «الذي» دې په «الذي ينهى» کښې ، او دويم مفعول ئې حذف دې ،چې په هغې دلالت کوي «الم يعلم بان الله يرى »چې دا دويم مفعول دې د دريم «رايت».

دريم ځائ(ارايت ان كذب وتولى) کښې ئې مفعول ثاني شته .چې جمله استفهام «الم يعلم بان الله يرى» ده، او مفعول اول ئې حذف دې ،چې هغې باندې «الذي» دلالت کوي چې دا مفعول اول دې د اول «رايت».

او دويم ځائ (ارايت ان كان على الهدى)کښې د «رايت» نه مفعول اول شته او نه مفعول ثاني، دواړه حذف دي ، مفعول اول باندې ئې «الذي» دلالت کوي او مفعول ثاني باندې ئې «الم يعلم بان الله يرى» دلالت کوي.

دويم او دريم «رايت» نه ورستو فعل شرط راغلې دې ، چې جواب ورله محذوف دې ، چې تقدير ئې "ا فلم يعلم بان الله يرى" دې ،او په دې قرينه «الم يعلم بان الله يرى» ده ، او فعل شرط سره د جواب نه جمله مستانفه کرځي .(البحر المحيط)

كَلَّا	لَئِنْ	لَّمْ	يَنْتَهِ	لَا	لَنَسْفَعًا	بِالنَّاصِيَةِ	⑮

هرگز داسی نده پکار. قسم دی کچرته دې منع نه شو، نو خامخا به مونږ دې راکاږو جهنم ته په ویښتو دتندی سره.

نَاصِيَةٍ	كَاذِبَةٍ	خَاطِئَةٍ ⑯	فَلْيَدْعُ	نَادِيَهُ	⑰	سَنَدْعُ

هغه تندی نه چه دروغ جن دې دخطاکار دې، پس را اودې غواړی دې ملګری دمجلس خپل زرده چه راؤبه غواړو مونږ

الزَّبَانِيَةَ	⑱	كَلَّا	لَا	تُطِعْهُ	وَاسْجُدْ	وَاقْتَرِبْ	⑲

ملائکی دجهنم هرګزبه نی بیاخلاص نکړی. مکوه نه اې پیغمبره اطاعت دده. او سجده کوه او قربت حاصلوه الله ته

﴿ كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ ﴾ داتخویف اخروی دې چې ده له نور داخپل طرزعمل پریخودل پکار دی، قسم دې کچرته دې منع نه شو دنبي کریمﷺ دمخالفت نه او دمونځ نه منع کولو نه نو په سختئ سره بئ رکاږو دقیامت په ورځ اور دجهنم ته.

﴿ لَنَسْفَعًا ﴾ سفع وئیلې کیږی په سختئ سره راکاږلوته. نون خفیفه په صورت دتنوین کښ لیکلې شویدې اصل کښ لَنَسفَعَنْ دې. بعض وائی مطلب دادې چه په دنیاکښ به دده په مخ داغ اولګوؤ، لکه په بدر کښ داسی اوشول.

﴿نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ ﴾ بدل دې د ﴿ بِالنَّاصِيَةِ ﴾، كاذبة او خاطئةاصل کښ صفت جوړیږی د صاحب ناصیه اودانسان، خودلته ئی نسبت ناصیه ته مجازا شوې دې دپاره دمبالغې، چې د ده دروغ ژن کیدل اوباطل کیدل دومره عیان اوظاهر امر دې، چې د ده تندی نه معلومیږی.

﴿ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴾ مضاف مقدر دې ای اهل نادیه یعنی دې دې بیاخپل اهل مجلس را اوغواړی، روایت دې چه حضورﷺ مونځ کولو ابوجهل تیریدلو ورته ئی اووئیل آیاماته دمونځ نه منع کړې نه ئی، نبي کریمﷺ ورسره سختی خبری اوکړی، ابوجهل اووئیل ایاته ماته سختې خبری کوې ته خبرنه ئی چه مکه کښ خماډیراهل مجلس دی ماسره ناسته پاسته کوې نو داآیت نازل شو. چه دې دی خپل ملګری رااوغواړی، مونږبه ورپسی دجهنم ملائك رااوغواړوچه جهنم ته بئ راکاږی. لیکن هغوئ به ورسره هیڅ مددنه شي کولې

﴿ كَلَّا ﴾ردعيه دي.زجردي لعين ابوجهل ته.يعني هرګزبه ده لره خپل اهل مجلس دَالله ﷻ دَعذاب نه خلاص نه کړي لکه دَده چه ګمان دي

﴿لَا تُطِعْهُ ﴾داخطاب دي حضور ﷺ ته. اوامرد دَاستقامت دي.چه دَابوجهل وغيره کافرانو په مخالفت کښې هميشه اوسيږه او الله ﷻ ته سجده کوه دَدوئ په منع کولومه منع کيږه.﴿وَٱسْجُدْ ﴾سجده ورنه مراده ده،ياکنايه ده دَمونځ نه.﴿وَٱقْتَرِب ﴾يعني پدې سره دَ الله ﷻ تقرب حاصله وه. دَابوهريره ﷺ نه روايت دي چه اقربُ مايکون العبدُ من ربّه وهو ساجد فاکثروا الدعاء. يعني دَټولونه زيات دَسجدې په حالت کښې انسان الله ﷻ ته قريب وي.نوسجدې کښې ډيرې دعاګانې کوئ.

ركوعاتها (۱)	سورة القدر مكيّة	آياتها (۵)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۹۷) وحسب النزول (۲۵)

نزلت بعدسورة الطارق و قبل الحشر

ربط: سورة العلق کښې حکم وؤ دَ تلاوت دَ قرآن، دی سورة کښې عظمت دَقرآن ذکردې چه قرآن لوله، ځکه داعظیم الشان کتاب دې په عظیم الشانه شپه کښې مونږنازل کړیدې.

شان نزول: روایاتونوکښې راغلی دی چه نبی اکرم ﷺ دَمخکنو امتونو عمرونه اوکتل چه ډیرډیروؤ، اودَدې امت عمرونه کم وؤ، نوکه دوئ په نیک عملونوکښې دَهغوئ برابرې کول غواړی نو نامُمکنه ده، پدی باندی حضور ﷺ سره غم شو، پدی دا سورة نازل شو، بعضِ روایاتو کښې دی چه نبی اکرم علیه السلام دَبنی اسرائیلودَیوکس تذکره اوکړه چه دَزرومیاشتو پوری ئې دَ الله ﷻ په لاره کښې جهادکولو، صحابه کرام ﷺ ورته اوپسخیدل نو الله ﷻ دا سورة نازل کړو، یو روایت کښې دی چه حضور ﷺ بنی اسرائیلوکښې دَڅلوروحضراتوتذکره اوکړه، حضرت ایوب علیه السلام، حضرت زکریا علیه السلام، حضرت حزقیل علیه السلام، حضرت یوشع علیه السلام چه اتیا (۸۰) کاله پوری دَالله ﷻ په عبادت کښې مشغول وؤ، اودَسترګی دَرپ برابرئ نافرمانی نه وه کړې، پدی صحابه کرام ﷺ حیران شول نودا سورة نازل شو (روح، قرطبی وغیره).

إِنَّآ	أَنزَلْنَٰهُ	فِى	لَيْلَةِ	ٱلْقَدْرِ ۝١	وَمَآ	أَدْرَىٰكَ	مَا	لَيْلَةُ	ٱلْقَدْرِ ۝٢
بیشکه	مونږنازل	کړیدې	قرآن	په شپې	دقدرکښې اوڅه	پته	ده	تاته چه	څه ده شپه دَقدر

لَيْلَةُ	ٱلْقَدْرِ	لا	خَيْرٌ	مِّنْ	أَلْفِ	شَهْرٍ ۝٣
شپه	دَقدرچه		ده، غوره	دې (عبادت	دَهغې)	زرومیاشتونه

﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ ﴾ دی آیاتونو کښې دَقرآنِ مجید عظمت ذکر کیږی، ضمیر منصوب قرآن ته راجع دې، اګر چې ماقبل کښې ئې ذکرصراحتاًنشته دې اودیکښې دَقرآن عظمت شان طرفَ ته اشاره ده، چې دادومره عظیم الشان کتاب دې چې دې دَپاره مرجع ضرورت نشته، بلکه هر

چاپه ذهن کښ حاضر دې مراددنزول نه په ليلة القدرکښ دلوح محفوظ نه اسمان ددنياته نازل دی دفعةً واحدةً، يعنی قرآن پاک دلوح محفوظ نه ددنياپه اسمان پدی شپه کښ نازل شوې دې ، او بياحسب الضرورت(۲۳)کاله کښ زمکی ته نازل دې.يامراددنزول نه ابتداء دنزول ده يعنی دقرآن پاک دنزول ابتداء مونږ په دی شپه کښ کړيده.

﴿فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ قدر يا پمعنی دتقديرسره دې،نودې شپې ته ليلة القدرځکه وائی چه دی کښ تقاديردمخلوقاتودبوکال فرشتوته حواله کيږی، يا قدر پمعنی دعظمت اوشرافت دی، نودې شپې ته ليلة القدرځکه وائی چه څوک پدی شپه کښ نيک عمل کوی هغه عندالله قدرمند اوعزت مندگرځی،ياپدی شپه کښ قدرمندکتاب نازل شويدې،په واسطی دقدرمنی فرشتی،په قدرمندپيغمبر د امت قدرمندلپاره ، ياقدرپمعنی دتنگ والی دې،ځکه چه زمکه پدی شپه دملائکودنزول بوجه تنگه شی(روح المعانی).

﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾يعنی د زرو مياشتو د عبادت چه څومره ثواب دې دهغی نه زيات شب قدر کښ د عبادت کولو ثواب دې، هغه زر مياشتی چه شب قدر پکښ نه وی، د زر مياشتو نه تقريباًدری اتيا(۸۳)کاله څلورمياشتی جوړيږی.

تَنَزَّلُ	الْمَلٰٓئِكَةُ	وَالرُّوحُ	فِيهَا	بِإِذْنِ	رَبِّهِمْ	مِّن	كُلِّ	أَمْرٍ	۝٤
نازليږی	ملائکی	اوجبرئيل امين	پدی کښ	په اجازت	درب	خپل،لپاره	دهرکارمقرر،		

سَلٰمٌ	هِيَ	حَتّٰى	مَطْلَعِ	الْفَجْرِ	۝٥
داشپه	دسلامتئ	ده،	ترختلو	دصباپوری	ده.

﴿تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ﴾ يعني دادومره مبارکه شپه چه فرشتی اوجبرئيل پدغه شپه د اسمان نه زمکی ته راکوزيږی،مؤمنانوباندی سلام کولولپاره اودهغوئ عبادت کتلولپاره، بعض وائی چونکه پدی شپه کښ دعبادت ديرثواب دې نودوئ هم دعبادت لپاره را کوزيږی، نو دی کښ ترغيب دې انسان ته دطاعت.

﴿بِإِذْنِ رَبِّهِم﴾متعلق دې د﴿تَنَزَّلُ﴾پوری،يامحذوف پوری ای متلبسين باذن ربهم،يعنی الله ﷻ په امرسره راکوزيږی،دې کښ هم ددی شپی فضيلت ته اشاره ده.

﴿مِّن كُلِّ أَمْرٍ﴾ من يا پمعنى دَلام تعليليه دې.متعلق دې د تَنَزَّل ﴾پورې. نومطلب دادې چه فرشتې دَهغې كارلپاره راكوزيږي چه هغه مقرركړې شوې وي دراتلونكې كال پورې. ب من پمعنى دَ باء دې،اى تنزل بكلّ امرٍ.مراددامرنه هرخيراوبركت دې.يعنې هرخير اوبركت خان سره راوړي.

﴿سَلَٰمٌ﴾مصدر دې پمعنى دَ سلامة. خبرمقدم دې او﴿هِيَ﴾مبتداء دې، يعنې دا شپه دَ سلامتۍ ده دَ هر شر نه، يا داچه ټوله شپه دَملائكودَطرفه په مؤمنانو باندې سلام كيږي.

﴿حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ﴾جارمجرورمتعلق دى په﴿سَلَٰمٌ﴾پورې.غايه ده دَسلامتۍ.يعنې دَ دې شپې سلامتي ترصباختلوپورې جارې وي،دانه چه دَشپې څه خاصه حصه كښې دابركتونه وي اوپه څه حصه كښې نه وي،

ياوقف په ﴿سَلَٰمٌ﴾ دې،خبردې دَمبتداء محذوف او﴿هِيَ﴾ مبتدادې.او﴿حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ﴾ خبردې.

نودې سورت كښې دَليلة القدر فضيلت متعدد وجوهو سره بيان شو:

(۱)دَقرآن نزول پكښې شوې دې.

(۲)استفهام سره "وماادراك ما ليلة القدر"چې دادَتفخيم دَپاره دې.

(۳)الله ﷻ ورته زرو شپونه بهتره شپه اوئيل.

(۴)فرشتې پكښې راكوزيږي.

(۵)الله ﷻ ورته سلام وئيلى دې.

(۶)بله داچې مكمل سورت الله ﷻ په قرآن كښې دَدې په مدحه كښې نازل كړو،نو دا يواځې مستقل اوغټ فضيلت دې.

ركوعاتها (١) **سورة البينة مدنيّة** آياتها ٨

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکی دی

ترتيبها حسب التسلسل (٩٨) وحسب النزول (١٠٠) دی

نزلت بعدسورة الطلاق وقبل الحشر

ربط: ماقبل سورة کښې دَقرآن دَعظمت بیان وو دی سورة کښې دکفارو او مشرکانو په عناد شکوه ده، چه دَداسې عظیم الشان کتاب نه اعراض کوی.

خلاصه: ابتداء کښې دَاهل کتابو او مشرکانو په عناد شکوه ده. درمیان کښې تخویف اخروی دې، آخر کښې بشارت دې (تمت).

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ
نه دی هغه کسان چه کفرئی کړیدی دَاهل کتابونه (یهود نصاری) او مشرکان پریخودونکی (خپل دین لره)
حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۙ﴿١﴾ رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۙ﴿٢﴾ فِيْهَا
تردی چه راشی دوئ ته دلیل واضحه چه رسول دې دَطرفه دَالله جل جلاله نه، لولی (پدوئ) صحیفی پاکی (قرآن) پدی کښې
كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ
احکام دی برابر، او اختلاف ندې کړې هغه کسانو چه ورکړې شوو ورته کتاب (اهل کتاب) مگر وروستو دَدینه
مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ
چه راغلو دوئ ته دلیل واضح حال دا چه حکم نه وو کړې شوې دوئ ته په توراة، انجیل کښې مگر دا چه عبادت دې کوی دَالله جل جلاله
مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۙ حُنَفَآءَ وَيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ
چه خالص کونکی به وی الله جل جلاله لره دَدین، مائله به وی (دَشرک نه) او قائموی به مونځ اوورکوی به زکوٰة

﴿وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ﴾

اودا ماموراتِ دين برابر دي

﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ داشکوه ده دکافرانونه ،چې دوئ جهالت په تورو تيارو کښې پراته وؤ ،نو الله ﷻ عظيم پيغمبر رااوليږلو ،عظيم الشان کتاب ئې ورکړو ،اوپاکيزه احکامات اوتعليمات ئې ورکړل، نو دوئ باوجود دَعلم نه محض دَ حسد اوعناد په وجه دَهغې نه انکار اوکړو.

﴿مُنفَكِّينَ﴾ اي تارکين کفرهم يعنى دوئ ټول په خپل کفر باندې مضبوط وؤ اوهغه ئې نه پريخودلو، ﴿حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ﴾ تردې چې الله ﷻ پيغمبر اوکتاب ورته راغې نو څنو ايمان راوړلو اوځنې بدبخته بياهم په خپل کفر کښې پراته دي. البينه نه مراد نبى کريم ﷺ دي ﴿رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ﴾ دابدل دې دَ البينه نه . ﴿صُحُفًا مُّطَهَّرَةً﴾ نه مراد قرآن مجيد دې چې دَهرعيب او نقص نه پاک دي ﴿فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ﴾ بل وصف دې دَقرآن "کتب" په معنى دَاحکام سره دې او "قيمة" په معنى دَ "مستوية" او "محکمة" سره دې يعنى پکښې پاکيزه محکم احکامات دى.

﴿وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾ ديکښې دَهغه خلقو مذمت بيان دې چې بينه راتلو نه ورستوئى بيا کفرکړې دې،چې دوئ خه دَعلم باوجود محض حسد اوعناد په وجه انکار اواختلاف کړې دې.

فائده: دَسورت البينه داابتدائى آياتونه دَقرآن پاک دَمشکل ترين مقاماتونه دى،ځکه چې دلته دَآيت په ظاهر باندې ناقص علم په بنياد څلورسوالات راځى:

(۱)اول داچې ﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ او ﴿وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ﴾ کښې ظاهر تعارض دې ځکه چې اولنى آيت نه معلوميږى چې دوئ کفر منتهىٰ په "بينة" باندې کيږى او دَ "بينه" راتلو نه ورستو بيا کفر نشته،ځکه چې دلته ﴿حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ﴾ ذکر دې، او "حتى" دَخپل مابعد دَمقابل نه

مغائرت تقاضه کوی . او بل طرف ته د ﴿وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ﴾ نه ښه په صراحت سره معلومیږی. چې دوئ "بینة" راتلو نه ورستو کفر کړې دې.

(۲) ﴿حَتَّىٰ تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ﴾ کښې حتی نه ورستو "ان" ناصبه مقدردې. اودافعل مضارع په مستقبل سره خاص کوی، نودېنه خوداثابتیږی چې دَ "بینة" ظهور به مستقبل کښې کیږی. حالانکه دې مصداق خونبی کریم ﷺ دې او دَ هغوئ بعثت خو شوې وۇ

(۳) اول آیت کښې دَمشرکینو اواهل کتابو دواړو ذکر دې چې ﴿مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ﴾ او دویم آیت کښې صرف دَاهل کتابو ذکردې، چې ﴿وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ﴾، دې څه وجه ده؟

(۴) څلورم داچې اهل کتابو خودَنبی ﷺ بعثت نه مخکښې اختلاف کړې وۇ لکه دَقرآن په ډیرو آیاتونو کښې دَدې ذکر شوې دې، لکه: وآتیناهم بینٰت من الامر، فما اختلفو الا من بعد ما جاءهم العلم بغیاً بینهم (الزخرف) فما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعد ماجاءتهم البینٰت(البقره) نوبیادَدې څه مطلب دې چې رسول کریم ﷺ راتلونه ورستو دوئ اختلاف اوکړو؟

مفسرینو دَخپل خپل ذوق دَدې **مختلف توجیهات** کړې دی:

(۱) ځنی مفسرینو داتوجیه کړې ده چې "حتی" في الجمله مغائرت تقاضه کوی اوهغه ئې دلته ثابت کړې دې، چې دَ "بینة" راتلو نه مخکښې ټول په کفر کښې وۇ، او "بینة" راتلو نه ورستو بیا داحال نه وۇ، بلکه ځنو ایمان راوړلو اوځنې کفر باندې قائم پاتې شو، اوکوم چې کفر باندې قائم پاتې شوې وۇ ، نو دَ هغوئ دَ کفر سبب په ومالفرق الذین اوتوا الکتاب کښې بیان شو. نو دې توجیه مطابق دَڅلورو نکاتو جواب داسی کیږی:

(۱) اول آیت دَدې تقاضه هډو سره کوی نه چې بینه راتلو نه ورستو دوئ ټولو ایمان راوړې دې، بلکه في الجمله دَمغائرت تقاضه کوی چې ځنو ایمان راوړلو اوځنونه راوړلو.

(۲) دویمې نکتې جواب دا شو چې حتی تاتیهم مجازاپه معنی دَ حتی اتتهم، سره دې.

(۳) دریمې نکتې جواب داشوچې دلته اهل کتابو به طور خاص تذکره اوشوه اومشرکین - پکښې ضمنا شامل دی، ځکه دوئ اهل علم وۇ چې دوئ باوجود دَعلم نه اختلاف اوکړو

نومشرکين چې هغوئ جهلاوؤ . اوامور سماويه کښې خصوصاً ددوئ متبعين وؤ نو هغوئ خو به پطريق اولى ددې مخالفت کړې وى

(۴) څلورمې نکتې جواب دادې چې قرآن باندې ايمان راوړل يو طرف نه ددين حق اتباع وه نوبل طرف ته ددوئ سابقه اختلافاتوخاتمه وه. نوچې دوئ ايمان رانه وړلو نو دوئ دهغې اختلافاتوتجديد اوکړو ورستو ددينه چې دهغې خاتمې اسباب موجود شوى وؤ

(۲) مفسرينو يوجماعت ددې توجيه داسې کړې ده چې "لم يکن الذين کفروا" کښې د کفارو دعوه نقل ده به طور حکايت، اوپه "وما تفرق الذين اوتوالکتب" کښې ددې ابطال دې. تفصيل ئې دادې چې اولنى آيت کښې الله ﷻ ددوئ دعوى ، دوئ باندې دتعريض په طور ، نقل کوى . چې داهغه خلق دى چې نبى آخر الزمان بعثت نه مخکښې ئې دا لافې کولې چې کچرته دده بعثت اوشو ، نوموږ به کفر پريګدو اوپه ده به ايمان راوړو اوپه دويم آيت وماتفرق الذين کښې ددې ابطال اوشو چې کله نبى آخرالزمان مبعوث شو نوايمان راوړل خو پريګده دوئ ورسره حسد اوعناد شروع کړو. دمشرکينواواهل کتابو داقول اوپه دې ردقرآن کښې مختلف ځائنو کښې ذکر دې مثلاً مشرکينو په باره کښې راځى واقسموا باالله جهد ايمانهم لئن جائهم نذير ليکونن اهد من احدى الامم،فلما جائهم نذير مازاد هم الا نفورا ، اواهل کتابو په باره کښې سورت البقره کښې راغلى دى چې وکانوا من قبل يستفتحون على الذين کفروا،فلما جاءهم ماعرفوا کفروابه .

دې توجيه مطابق داولنو دوه سوالونو جواب دا شو چې دلته اولنې آيت به طور حکايت د هغوئ کلام معنى نقل ده،نودې اعتبار سره ئې ورستو کلام سره تعارض هم نه راځى،ځکه چې قائلين بدل دى اومستقبل زمانه مراداغستلو کښې هم څه خرابى نشته.اوباقى دوؤ سوالونو جواب هغه دې چې مخکښې توجيه کښې مذکور دې.

(۳) ابن عاشور رحمه الله هم دلته يو عمده توجيه کړيده چې دهغې حاصل دادې چې لم يکن الذين او ومالفرق الذين دوه جداجدا مستقل ردونه دى،اول کښې رد په مشرکينو اواهل کتابو دواړو باندې دې ، او ديکښې د"بينة" نه مراد بنى کريم ﷺ دې، او دا د دوئ قول وعمل کښې د تضاد بيان دپاره به طور حکايت نقل شوې دې، اومقصود ترينه توبيخ دې په ايمان نه راوړلو باندې، چې تاسو هغه خلق نه يئ چې وئيل مو موږ ايمان نه راوړو ترسو چې موږ ته "بينة" نه

وی راغلی؟اوچې بينه راغله نو بيا ئې ولې مخالفت کوئ؟ اودوېم آيت کښې خاص په اهل کتابو باندې رد دې اوديکښې د بينة نه مراد حضرت عيسى عليه السلام دې. او مقصود ترينه د دوئ ضد و عناد بيان دې.چې دوئ ته دبينه مخکښې هم بينه راغلې وه.دحضرت عيسى دبعثت وعده يهودوسره کړې شوې وه . خوچې کله مبعوث شو نوباوجود دعلم محض دعناد په بنياد دوئ اختلاف اوکړو.دې توجيه مطابق دڅلوروسوالاتو جوابات بالکل واضح دی تفصيل ته ئې ضرورت نشته. في الاية توجيهات أخر ترکناها مخافة التطويل

﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا﴾ديکښې اهل کتابو يهودو او نصاری عنادوضاحت دې چې دوئ ته مونږ تورات اوانجيل کښې بس دااحکامات ورکړی وو چې يودالله تعالى عبادت کوئ. هغه سره څوک شريک مه ګرځوئ. مونځ قائم کوئ. اوزکات ورکوئ.اوقرآن مجيد کښې هم ددې حکم دې اونبی کريم ﷺ هم ددې تعليم ورکوی.دې باجود چې دوئ ايمان نه راوړی نو داصرف عناد دې.﴿مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ﴾خالص اوصرف دالله تعالى طاعت اوعبادت به کوئ. ﴿ حُنَفَآءَ﴾ جمع دحنيف ده.يعنی مائله دټولو عقائدوباطله ؤنه.

﴿وَذَٰلِكَ﴾اشاره "الا" نه بعد مذکور اوامرو ته ده. ﴿ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ﴾ القيمة نه مراد شديدالاستقامة دې اودا صفت دې دموصوف محذوف اي دين الملة القيمة او دين الكتب القيمة او يا اضافت شويدې دموصوف خپل صفت ته اي الدين القيم او تاء په القيمة کښې يادپاره د مبالغې ده اويادپاره دتانيث ده، خو"الدين" په معنی "الملة"سره دې

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ
بې شکه هغه کسان چه کفرئې کړيدې داهل کتابونه اومشرکانونه دوئ به په اوردجهنم کښې وی هميشه به وی
فِيهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ شَرُّ ٱلۡبَرِيَّةِ ۝ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ
په هغې کښې.داخلق هم دوئ بدترين خلق دی په مخلوقاتوکښې.بې شکه هغه کسان چه ايمان ئې راوړيدې
وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ خَيۡرُ ٱلۡبَرِيَّةِ ۝ جَزَآؤُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ
اوعملونه ئې کړيدی نيک داخلق هم دوئ بهترين خلق دی په مخلوقاتوکښې.بدله ددوئ په نيزدرب ددوئ

جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ
جنتونه دهميشه اوسانې دي چه بهيږي به لاندې دهغې نه نهرونه.هميشه به وي په هغې كښې هميشه راضي به وي الله ﷻ
عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ ﴿۸﴾
ددوئ نه اودوئ به راضي وي دهغه نه،دادرجه دهغه چاده چه بريدلې وي درب خپل نه

﴿اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا﴾ تخويف اخروي دې ،يهودونصارىٰ واومشركينوته چه دوئ به هميشه په اوردجهنم كښې وي،اودوئ په ټولو مخلوقاتو كښې بدترين مخلوق دى.

﴿اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا﴾ بشارت اُخروي دې مؤمنانوته،چه ددوئ اُخروي ژوندبه په ښه نعمتونو كښې وي،اوپه ټولو مخلوقاتو كښې غوره مخلوق دى.

﴿رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ﴾ يعنى الله ﷻ ددوئ نه راضي دې اوددوئ دالله نه راضي دى.﴿ذٰلِكَ ﴾ يعنى دامذكوره جزااورضاداَلله ﷻ دهغه چاده چه دخپل رب نه هرحال كښې يريږي.

آياتها «۸»	سورة الزلزال مدنية	ركوعاتها «۱»
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل «۹۹» وحسب النزول «۹۳»

نزلت بعد سورة النساء و قبل الحدید

ربط: ماقبل سورة کښې شکوه وه په عناد دَ کفارو، دی سورة کښې ورته تخویف اخروی دی.

اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿۱﴾ وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا ﴿۲﴾ وَقَالَ
کله چه اوخوزولې شی زمکه په سخت خوزولو دَدی سره او را اوباسی زمکه بوجونه خپل او اوبه وائی
الْاِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿۳﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا ﴿۴﴾ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا ﴿۵﴾
انسان څه شویدی دی لره په دغه ورځ به بیانوی خبرونه خپل په سبب دَدی چه رب ستا حکم کړیدې دیته
يَوْمَئِذٍ يَّصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا ۙ لِّيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ﴿۶﴾
په دغه ورځ به راځی خلق ډلې ډلې دَدی دپاره چه اووینی بدله دَعملونو خپلو
فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ ﴿۷﴾ وَمَنْ يَّعْمَلْ
پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه دَیوی ذری نیک نو اوبه ئی وینی ثواب دَهغې او څوک چه عمل کوی
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ﴿۸﴾
په اندازه دَیوی ذری بد نو اوبه ئی وینی (سزا دَهغې)

﴿اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ﴾ مراد دَزلزلې نه په نیز دَبعض مفسرینو هغه ده چه نفخه اولی په وخت به راځی، چه دی سره به عمارتونه، غرونه وغیره هیڅ پاتی نشی، هموار میدان به شی. او ځنی مفسرین فرمائی چې دینه مراد نفخه ثانیه ده، چې دینه ورستو مړی ژوندی کولې کیږی.

﴿زِلْزَالَهَا﴾ مفعول مطلق دي.دپاره دتاكيد. اي زلزالها اللائق هايعنى داسې به نى اجړفوى خنگه چې پدې ورخ ددې جړقول مناسب وى لكه عرب وائى. اكرم العالم اكرامه يعنى دعالم شيان شان اكرام اوكه

﴿وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا﴾ جمع دثقل ده. مرادورنه مړى دى اودغه شان نورى دفينى. دا به دنفحه ثانيه په وخت كښ وى.مسلم شريف حديث مفهوم دې چې زمكه به خپلې تكړې دسرواوسپينو زروباهر ته راوباسى قاتل به راشى اوبه وائى.چې اوه.مادې دجهى نه قتل كړې ؤو قطع رحمى كونكې به راشى اوبه وائى چې اوه؛مادې دوجهى نه قطع رحمى كړې وه.غل به راشى هغه به داسې وائى بيابه ټول داخزانې داسې پريګدى اوڅه به ترينه نه اخلى

﴿وَقَالَ الْإِنسَانُ﴾ يعنى انسان به چې دامنظر اګورى نوحيران به پاتى شى اوډير په تعجب سره به وائى چې دې زمكې له څه چل شوې دې؟

﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ﴾ يعنى پدغه ورځ به زمكه خپلى خبرى خلقوته بيانوى.انسان چه څه عمل كړې وى كه خيروى كه شرهغه ټول به ښكاره كوى.الله ﷻ به ورته حقيقةً دخبركولو طاقت وركړى

په حديث كښ دى دابوهريرهؓ نه روايت دې چه حضورﷺ داآيت كريمه﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا﴾ اولوستلو ،بيائى اوفرمائيل آياتاسوته پته ده چه څه دى خبرونه ددى، صحابوؓعرض اوكړوچه الله ورسوله اعلم،دينه پس ئى اوفرمائيل چه ددى خبرى دادى چه ګواهى به وركوى په هرسړى اوښځى باندى چه څه ئى ورباندى كړى وى،وائى به چه دا دا كار ئي په دى په دى ورځى كړې وؤ(ترمذى).

﴿بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا﴾ باء سببيه ده،يعنى زمكه به هرڅه ځكه بيانوى چه الله ﷻ به ورته حكم كړې وى.

﴿يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ ٱلنَّاسُ﴾دينه مراد يادَقبرونو نه موقف اوميدان حشرطرف ته راتلل دی، نودې صورت كښې ليروا اعمالهم نه مراد اعمال نامې ليدل دی،ياحساب كتاب نه فارغيدلونه ورستو تګ مراد دې اودې صورت كښې ليروا اعمالهم نه مراد داعمالونتيجه ليدل دی.

﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾تفصيل دې،دَ﴿ لِّيُرَوْا۟﴾چه چاذره برابرنيكی كړی وی دَهغی بدله به ورته هم ميلاويږی اوچاچه ګناه كړې وی ذری برابردَهغی بدله به هم ورته وركولې كيږی.

دلته داسوال نشي واريدلې چې داآيت عام اومطلق دې چې چاڅه خيراوشركړې وی،هغې بدله به ورته هم هغه شان ميلاويږی حالانكه مؤمن كه ګناه اوكړی اودَهغې نه توبه اوباسی نوبياخوورته دهغې سزا نه ميلاويږی،دغه شان كافر كه ډيرې نيكئ اوكړی خوآخرت كښې ورته دهغې ثواب اواجر نه ميلاويږی؟جواب دادې چې داپه هغه صورت كښې دې چې خيراوشر آخرت ته پاتې هم وی،اومذكوره صورتونوكښې خيراوشر پاتې نه دې ځكه چې ګناه په توبه كولو اودَحق تلافی اوادائيګی سره ختم شو،اوپاتې نشو نوځنګه وزله دې سزاوركړې شی.دغه شان دكافر ايمان نه راوړلو په وجه دَهغه نيک اعمال حبط شو اوآخرت ته پاتې نشو نوځنګه درله پرې اجر وركړې شی«بيان القرآن»

آياتها (۱۱)	سورة العاديات مكيّة	ركوعاتها (۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۰) وحسب النزول (۱۴۰) دي

نزلت بعد العصر و قبل الكوثر

ربط: ماقبل سورة کښې تخويف أخروی وو په عناد د کفارو باندی. دی سورة کښې شکوه ده په ظلم دَ کفارو باندی، چه څومره دَ الله ﷻ ناشکرگزاره دی.

خلاصه: ابتداء نه آيت (۶) پوری بيان دَمرض دي، چه انسان دَخپل پروردگار ناشکره اونافرمانه دي، آيت (۷، ۸) بيان دَسبب دَمرض دي چه دَده دَناشکرئ سبب مال ودولت سره محبت دي، بيا تر آخره علاج مرض دي، (تمت).

وَالْعٰدِيٰتِ	ضَبْحًا	فَالْمُوْرِيٰتِ ۝۱	قَدْحًا	۝۲
قسم دي په هغه اسونو تيز زغليدونکو په هوکيدلو سره. بيا قسم دي په هغه اسونو چې بسر کی اوچتونکی دی په څپوو هلو سره.				
فَالْمُغِيْرٰتِ	صُبْحًا	فَاَثَرْنَ ۝۳	بِهٖ	نَقْعًا فَوَسَطْنَ ۝۴
بيا قسم دي په هغه آسونو چې حمله کونکي وی په سحر کښې بيا پورته کوی پدې منډو وهلو سره دوړه. پس مينځ کښې				
بِهٖ جَمْعًا ۝۵				
ورننوځي پدغه وخت کښې په جمعې (لښکر) دَدشمن کښې.				

﴿وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا﴾ دا درې قسمونه دی په آسونو او دهغې مختلفو صفاتو باندې دَپاره دَاستشهاد په دې خبرې چې انسان دَخپل رب ډير ناشکره دي.

﴿وَالْعٰدِيٰتِ﴾ دا اول قسم دي دَ "عدو" نه مشتق دي منډې اوتيز زغليدو ته وائی، او موصوف ئی محذوف دي چې هغه "الخيول" دي، يعنی قسم دي په هغه آسونو چې تيز زغليدونکي دي. ﴿ضَبْحًا﴾ "ضبح" هغه آواز ته وائی چې منډې په وخت کښې دَ اس سينې نه

را اوخی، او ٓاح اح ٓکوی.

﴿ فَٱلۡمُورِيَٰتِ ﴾ دویم قسم دې ایراء نه مأخوذدې، اور اوباسلو او بسرکی اوچتولو ته وائی، ﴿قَدۡحٗا﴾ وهلو او مږلو ته وائی، یعنی هغه اسونه چه کاڼړی جنه زمکی باندی تیزئی سره تلو وخت کښې خپلی سُوی(نوکونه)کاڼړوسره جنګوی. نو دَ هغی نه اوراو بسرکی پورته کیږی.

﴿فَٱلۡمُغِيرَٰتِ صُبۡحٗا ﴾ دریم قسم دې چې حمله اوغارت ګری کوی په وخت دَسحر کښې، اودَ سحر وخت تخصیص دَ عربو رواج په وجه اوشو، ځکه چې عربو عادت وۀ چه دَ سهار په وخت کښې به ئې په دشمن حمله کوله، چه دشمن ته پته اونه لږی.

﴿فَأَثَرۡنَ بِهِۦ﴾دَ ٓ اثارة ٓ نه مشتق دې اوچتولو اوپورته کولو ته وائی، ﴿نَقۡعٗا﴾غبار ته وائی . ﴿ فَوَسَطۡنَ بِهِۦ ﴾وسط په مینځ کښې ورننوتلو ته وائی ﴿جَمۡعًا ﴾نه مراد دَدشمن جماعت دې یعنی دا آسونه غبار اوچت کړی اودَدشمن په صفونو مینځ کښې ورننوځی.

﴿بِهِۦ ﴾ضمیر مرجع په باره کښې دواړو آیتونو کښې څو احتماله دی:

(۱)دواړو آیتونو کښې ئې مرجع ٓعدو ٓ یعنی منډه ده، یعنی خپلو منډو سره دوړه اوچتوی او په منډه منډه دَدشمن په صفونو ورننوځی.

(۲)دواړو آیتونو کښې دَضمیر مرجع ﴿صُبۡحٗا﴾دې یعنی سحر وخت باوجود ددینه چې پرینه وریدلې وی اوخاوره ناسته وی، خو دا آسونه په دومره تیز رفتاریٔ سره زغلی چې پدې وخت کښې ګردې اوچت کړی اوددشمن په صفونوورننوځی.

(۳)اول ضمیر ٓعدو ٓته راجع دې دویم ٓنقعا ٓ ته راجع دې یعنی منډوسره دوړې ګردې اوچتې کړی اوبیا په دې ګردو کښې په دشمن حمله اوکړی.

(۴)اول ضمیر ٓضبحا ٓته او دویم ٓنقعا ٓ ته راجع دې، یعنی سحر کښې ګردې جوړی کړی او بیا په دې ګردو کښې په دشمن حمله اوکړی.

إِنَّ	الْإِنسَانَ	لِرَبِّهِ	لَكَنُودٌ ﴿٦﴾	وَإِنَّهُ	عَلَىٰ	ذَٰلِكَ	لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾
بې شکه	انسان	دخپل رب	خامخاناشکره دې	اوبې شکه انسان	پخپلې	ناشکرئ	خامخاګواه دې

وَإِنَّهُ	لِحُبِّ	الْخَيْرِ	لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾	
اوبې شکه دې	په محبت	دمال کښې	ډیرسخت	دې

﴿إِنَّ الْإِنسَانَ﴾جواب قسم دې،**او قسم اوجواب قسم کښې مناسبت** دادې چې دیکښې زجر دې انسان ته ، چې ده له داس په شان ځناورنه عبرت اخستل پکاردی،چه هغه ته دهغه مجازی مالک وابنه او دانه ورکوی، نودې ځومره دخپل مالک وفادار دې،چه کوم طرف ته ئې بوځی په تیزئ سره ځی،او دډیرې منډې په وجه هوکیږی،اوددشمن په جمع کښې ورننوځی ، خپل ځان قربانوی،حالانکه الله ﷻ دانسان حقیقی مالک دې اوډیر زیات احسانات ئې پرې کړې دی اومسلسل کوی، خودې باوجود دې دهغه حکم منلوته تیار نه دې !؟

د"کنود" په لغت عربی کښې ډیرې معنی بیان شوی دی(۱) نعمت ناشکری کونکې (۲)بخیل (۳) ګناه ګار (۴)اوپو موقوف حدیث کښې د"کنود" تفسیر داسې بیان شوې دې الكنود الذي يمنع رفده وينزل وحده ويضرب عبده(الادب المفرد)یعنی "کنود"هغه کس دې چې چاله څه عطیه نه ورکوی ، یواځې خوراک کوی،بل ځان سره نه شریک کوی،اوخپل خادم نوکر،اوغلام وهی،دې وجهې نه بعض مفسرینو ئې معنی انتهائی نافرمان سره کړې ده،چې دادې تولو معنو لره جامع ده.

﴿وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ﴾ای علی کنودہ،یعنی انسان پخپلې ناشکرئ باندې ګواه دې،یاپه لسانِ حال سره چه دده حال دناشکرئ دې،یاپه لسانِ قال سره خوپه آخرت کښې

﴿وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ﴾ دادبیمارئ سبب بیان دې چې هغه حب مال دې"انه" کښې ضمیر منصوب انسان ته راجع دې "الخير"نه مراد مال دې لکه بل آیت کښې دخیر اطلاق په مال شوې دې ان ترک خیرا الوصية(البقره)او﴿لَشَدِيدٌ﴾په معنی بخیل سره دې ،نودې تقدیر باندې"لام" په"لحب الخير" کښې لام تعليل دې یعنی انسان دمال محبت په وجه ډیر بخیل اوکنجوس دې ،

حقوق نه اداكوي،يا "شديد" خپلی ظاهري معنی کښ دې،يعني قوي اوسخت،او دې تقدير باندې لام په معنی دَ "في" سره دې،يعنی انسان دَمال په محبت کښ ډير پوخ او کلک دې.

اَفَلَا	يَعْلَمُ	اِذَا	بُعْثِرَ	مَا	فِي	الْقُبُوْرِ ﴿۹﴾	وَحُصِّلَ مَا
آيا دې نه پوهيږي پدی چه کله راپورته کړی شی هغه مړی چه په قبرونو کښ دی. اوښکاره کړيشی هغه پټی خبری							
فِي	الصُّدُوْرِ ﴿۱۰﴾	اِنَّ	رَبَّهُمْ	بِهِمْ	يَوْمَئِذٍ	لَّخَبِيْرٌ ﴿۱۱﴾	
چه په زړونوکښ دی.بی	شکه	رب دَدوئ	پدوئ باندی	پدغه ورځ	خامخاخبرداردې		

﴿أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ﴾ دې آياتونو کښ دَبيمارئ علاج بيان دې،چې هغه دَ آخرت يادول دې، يعني انسان له هروخت دَدې خبرې استحضار پکاردې چې ځما رب ځما دَهر حالت نه خبر دې، ځه به مړکيږم ،بيابه ژوندې کيږم،اوخپل رب مخکښ ته به پيش کيږم،هغهٔ به ځمانه دَزرې زرې حساب اخلی.

﴿وحصل﴾ يعنی دَ اظهار او دَ جمع دې، يعني دَزړه اعمال به جمع اوظاهر کړی اوحساب به ترينه واغستې شی نوظاهری اعمال په څه کښ دی؟! ﴿إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ﴾ يعني الله ﷻ دربار به دَفيصلې لګيدلې ئی اودَهر بنده هر هرعمل به ورته پته وی اودَهغې مطابق به فيصله کوی.

آیاتها (۱۱)	سورة القارعة مكيّة	ركوعاتها (۱)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتیبها حسب التسلسل (۱۰۱) وحسب النزول (۳۰)

- نزلت بعدسورة قريش وقبل القيامة.

ربط: ماقبل سورة کښې شکوه وه کافرانو ته په ناشکرئ دَهغوئ. دی سورة کښې ورته تخویف اخروی دې چه ګرم اوردَجهنم ته به داخلیږی.

اَلْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرٰكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ
هغه ټکونکې څیزڅه څیزدې دغه ټونکې څه پته ده تاته چې څه دې داټکونکې په هغه ورځې
يَكُوْنُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ﴿٤﴾ وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ﴿٥﴾
چه شی به ټول خلق په شان پتنګانوخواره واره اوشی به غرونه پشان دَرنګ داری وړئ جداجداکړې شوی

﴿اَلْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ﴾ قارعه نوم دې په نومونودَقیامت کښې، قارعه ورته څکه وائی چه زړونه دَخلقوبه پخپلواهوالوسره ټکوئ، بیدار وی، دَعذاب الهی نه به کافران خبره وی ، دَ قرآن دا اسلوب دَ دې حادثی هولناکئ طرف ته اشاره کوی چې داخه داسې واقعه نه ده چې سرې پرې سرسری تیر شی، بلکه ډیر هیبتناکه اوخوفناکه حادثه ده لهذا غورسره ئې احوال واوره.

﴿كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ﴾ په دغه ورځ به انسانان خواره واره پتنګانو په شان شی، پتنګانو سره تشبیه دَډیرو جهونه ورکړې شوې ده: (۱) کثرت کښې (۲) انتشارکښې (۳) بې بسئ اوضعف کښې (۴) بې اختیاره یوطرف ته تلو کښې.

﴿كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ﴾ عهن وړئ ته وائی، اوبعضو عهن رنګینې وړی سره خاص کړې دې. «المنفوش» په معنی دَ المتفرق اجزاءه سره دې یعنی جداجداکړې شوې به وی، غرونو تشبیه وړئ سره دَخووجهی نه ورکړې شوې ده: (۱) رنګینئ کښې څکه چې غرونه هم

مختلف رنګونو والاوی.(۲)سپک والی کېږي(۳)تفرق دااجزوو کېږي.یعنی دا مضبوط اوکلک غرونه به داسی ذرې ذرې شی لکه چې وړیځ چاجدا جدا کړی وی.

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝ وَأَمَّا مَنْ
پس هغه څوک چه درونده شی تول دنیکوعملونودهغه نوهغه به وی په ژوندمزیدارکښې اوهغه څوک
خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۝ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ۝ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝
چه سپک شی تول دنیکوعملونو دهغه نواستونګه دده به هاویه کېږي وی اوڅه پته ده تاته چه څه سی دې هغه هاویه اورګرم دې دجهنم

﴿فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ﴾بشارت اخروی دې چه دقیامت په ورځ دچادنیکوعملونوتله درنه شی نوهغه په خوشحاله ژوندکېږي وی، آیت سره متعلق څه مباحث سورة الاعراف(۸)کښې تیردی.﴿وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ﴾ تخویف اُخروی دې﴿فَأُمُّهُ﴾(۱)"ام"یاخپلی ظاهری معنی کښې دې او "هاویه" پمعنی د"هالکة" سره دې ، اي فامه هالكة ، چونکه موردبچی په درد درد یږی اوپه غم نی کړیږی، اودغه شان دهغه په خوشحالئ خوشحالیږی اوراحت اوسرور ورته میلاویږی، نو دې وجهې نه اهل عربو اسلوب دادې چې هغوئ دیوکس غم درد اوخوشحالئ بیان اوتعبیر د مور په درد اوخوشحالئ سره کوی، کلام عرب کښې د دې ډیرمثالونه دی لکه یو اعرابی «دیهاتی» دامام نه په مونځ کښې دا آیت واوریدلو واتخذالله ابراهيم خليلا«الله ﷻ ابراهيم خپل خلیل اوګرځو» نو ده اوئی وئیل لقد اقرت عين ام ابراهيم «اوس دابراهیم مورسترګی یخې شوی» دغه شان چاته مصیبت اوتکلیف اورسی نوعرب وائی: هوت امه ، نودلته هم مراد ددې سری هلاکت دی اوتباهی ده خو تعبیر ترینه کنایتاً دموږپه هلاکت اوتباهئ سره شوې دې.

(۲)او داهم کیدیشی چې"ام" نه مجازی معنی "ماوی" او ټهکانه مراد وی، او"هاویه" نه مراد جهنم دې، "هاویه"اصل کښې مخ په کته ډوب ځائ ته وائی.اوداهم چونکه داووه زمکو لاندې ډوب دې نوځکه ورته "هاویه"وائی . بعض وائی"ام"معنی دماغ ده،یعنی دماغ به ئې په هاویه کښې وی ځکه دې به ورته سردلاندی غورځولې کیږی(روح)

﴿مَا هِيَهْ﴾"ها" پکښې دسکتی لپاره ده په وقف کښې، اوپه حالت دوصل کښې ساقطه کیږی.

ركوعاتها (۱)	سورة التكاثر مكيّة	آياتها (۸)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۲) وحسب النزول (۱۶) دي

نزلت بعد الكوثر و قبل الماعون.

ربط: ماقبل سورتونو کښې تخويفات وؤاوس دي سورة نه دَسورة الكوثر پوري بيا دَتزهيد من الدنيا مضمون ذکر کيږي.

أَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿۱﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿۲﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿۳﴾
غافله کړئ تاسو فخر په ډيروالي تردې چه لاړئ قبرونوته هرګزداسي مکوئ زرده چه تاسوبه پوهه شئ
ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿۴﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُوْنَ عِلْمَ
بياهرګزداسي مکوئ زرده چه تاسوبه پوهه شئ. چرته هم داسي نه وه پکار . کچرته وي تاسو ته علم ، علم
الْيَقِيْنِ ﴿۵﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ﴿۶﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ ﴿۷﴾
د يقيني امرنو داسې به نه کولې) قسم دي چه خامخابه وينئ تاسوجهنم بيابه خامخاوينئ جهنم په ليدلو يقيني وسره
ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ ﴿۸﴾
بيابه خامخاتپوس کيږي ستاسونه پدغه ورځ په باره دَنعمتونوکښې

﴿أَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ دَدنيا طلب انسان په غفلت کښې واچوی. خپله حقيقی کاميابی په ديکښې ګنړی، اوټوله زندګی ئی مال ،دولت، جاه اومنصب دَطلب نه عبارت وی، حتی چې مر شی، او هر څه تري پاتې شی، اوقبر ته لاړ شی، يوحديث کښې راځی چی نبی کريم ﷺ داآيت تلاوت کړو اوبيائی اوفرمائيل: يقول ابن آدم مالي مالي،وهل لک من مالک الا ما اکلت فافنيت اولبست فابليت اوتصدقت فامضيت يعنی بنی آدم وائی چې: ځمامال، ځمامال،دَده مال

خه دي؟ بس دادي چي اوخوړو نوفنائي کړو ،واچولو نو زوړ ئې کړو . يا ئې صدقه کړو نو هغه ئې خان دپاره مخکښې اوليږلو ،مسلم، مسند احمد ،

﴿حَتَّىٰ زُرْتُمُ ٱلْمَقَابِرَ﴾تردې چې مړه شوئ اوقبرونه ته لاړئ.حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله دَ دې آيت نه لطيف استدلال په بعث بعدالموت کړې دې،ميمون بن مهران رحمه الله فرمائي چې خه عمر بن عبدالعزيز رحمه الله سره ناست ووم، نو دا آياتونه ئې تلاوت کړل، الهاکم التکاثر حتی زرتم المقابر، بيا لګ ساعت خاموشه شو ،او بيا ئې اوفرمائيل، ياميمون ماارى المقابر الازيارة و ما للزائر بد من ان يرجع الى منزله ، يعنی اې ميمون قبر يو زيارت ګاه دې او زيارت کونکې به خامخا خپل اصل منزل ته ترينه خي.،ابن کثير،دې وجهې نه بعضوعلماؤو ليکلی دي چې قبرباندې "آخری آرام ګاه" ليکل صحيح خبره نه ده

﴿ كَلَّا ﴾ردعيه دې،يعنی دنيا دَفخر اوقابل توجه شې نه دې اوآخرت د ،هيرولو امر نه دې

﴿سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴾قبرته تلو سره به په تاسو داحقيقت کولاؤ شی﴿ثُمَّ كَلَّا ﴾بياردع ده چې دنيا دَفخر اوقابل توجه امر نه دې اوآخرت دَغفلت والا امر نه دې﴿سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴾قبرته تللو سره به دادرته معلوم شی .

﴿كَلَّا ﴾دريم خلې ردعه ده چې ګورئ دنيا قابل فخر اوتوجه شې نه دې اوآخرت دهيرولو امر نه دې چې تاسوئې هير وئ .

﴿لَوْ تَعْلَمُونَ ﴾ دا بيان دې د ردعې ،اوعلم اليقين نه مراد علم الامر المتيقن دې ،چې هغه آخرت دې ،يعنې کچرته تاسو ته د هغه يقيني راتلونکي امر علم وې ، نو بيا به تاسو خپله دا فيصله کړې وې چې واقعي دنيا د فخر شې نه دې ، بلکه د آخرت غم پکار دې،او ياد "علم اليقين"نه مراد علم قطعی دې چې دلائل قطعيه نه انسان ته حاصل شی،يعنې کچرته تاسو د لائل قطعيه اتباع کړې وې نو تاسو به په دې حقيقت پوهه شوې وې ،

﴿لَتَرَوُنَّ ٱلْجَحِيمَ ﴾ديکښې دماقبل مضمون مزيد تشديد اوتخويف اخروی دې چې په دلائلو قطعيو باندې هم ستاسويقين نه راځی،چې کله ورته حاضر شئ نوبيا به درته خپله يقين راشی اوهيڅ انکارګنجائش به درسره نه وی.

﴿ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا﴾ تكرار دَپاره دَتاكيد دي ﴿عَيْنَ الْيَقِينِ﴾ نه مراد رؤيت مشاهد دي.

﴿ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ﴾ خطاب يا كفاروته دي چه الله ﷻ دنعمتونو ناشكرى كوى په سبب دَ كفر يا خطاب عام دي دَنعمتونونه مراد دَالله ﷻ ټول نعمتونه دى لكه صحت، فراغت، امن، خوراك څكاك، كور، سوراى، بى بى، وغيره.

١

رکوعاتها (۱)	سورة العصرمكيّة	آياتها (۳)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۲۰۳) وحسب النزول (۱۳)

نزلت بعدالانشراح و قبل العاديات

ربط: دی سورة کښ هم تزهید من الدنیادي بطورترقی. او دَ کامیابئ څلوراصول ذکر کیږی. یعنی مال او اولاد په زیاتوالی فخر مه کوئ، تاریخ دَزمانی پدی گواه دي چه انسان په لویه خساره کښ دي، مگر هغه چه دا صفات پکښ پیدا شی ایمان، عمل صالح، ایمان محنت، اعمالو محنت.

جمعوا لکنوز لانفسهم وترکوها کما هیه	الاّ قبوراً دارِسة فیهاعظامٌ بالیة

وَالْعَصْرِ ﴿۱﴾	إِنَّ	الْإِنْسَانَ	لَفِيْ	خُسْرٍ ﴿۲﴾	إِلَّا	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	

قسم دي په زمانی چه بی شکه انسان خامخاپه تاوان کښ دي مگرهغه کسان په تاوان کښ ندی چه مؤمنان دی

وَعَمِلُوا	الصّٰلِحٰتِ	وَتَوَاصَوْا	بِالْحَقِّ	وَتَوَاصَوْا	بِالصَّبْرِ ﴿۳﴾	

اوعملونه ئی کړیدی نیک. اووصیت کوی یوبل ته دَایمان اووصیت کوی یوبل ته دَصبر.

﴿ وَالْعَصْرِ ﴾ وخت دَمازیگرورنه مراددي، یادَمازیگرمونځ. بعضِ وائی زمانه دَحیات دَحضور ﷺ ورنه مرادده، اولی داده چه مطلق زمانه ورنه مراد ده. قسم برائی استشهاد دي یعنی تاریخ انسانی په دی گواه دي، چه انسان په نقصان کښ دي، چه خپل قیمتی عمر او سرمایه دَ عمرپه فانی څیزکښ خرچ کوی، مال جمع کوی او فخرپری کوی.

﴿إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾ اول صفت دکامیابئ دي، چه ایمان ئی راوړي وی، دویم داچه ﴿وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ ﴾ دریم ﴿وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ ﴾ صاحب دَجلالین دَحق تفسیرپه ایمان سره کړیدي، یعنی دَایمان اویقین محنت کوی، څلورم ﴿وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴾ یعنی دَاعمالو محنت کوی، دَمعاصیونه

منع کوي،امربالمعروف نهي عن المنکرکوي ،دَصبرنه مراددري واړه اقسام دَصبردي. صبرعن المعصية،صبرعلى الطاعات،صبرعلى المصائب.

حضرت امام شافعي رحمه الله فرمائي چې انسانيت دکاميابئ اوهدايت دَپاره صرف داسورت هم کافي دې،حافظ ابن قيم رحمه الله په خپل کتاب مفتاح دارالسعاده کښې دَدې قول ډير عمده انداز سره تشريح کړيده،فرمائي چې کمال ته رسيدلو دَپاره څلور مراحل دي:

(۱)حق پيژندل

(۲)حق باندې عمل کول

(۳)دَحق تعليم اوتبليغ کول.

(۴)بياپه دې درې واړو امورو باندې استقامت اختيارول،

نو((الذين آمنوا))کښې اولې مرحلې بيان دې،((وعملوا الصٰلحٰت)) کښې دَدويمې مرحلې بيان دې، ((وتواصوبالحق)) کښې دَدريمې مرحلې بيان دې، او ((وتواصوا بالصبر)) کښې دآخرى مرحلې بيان دې.

ركوعاتها (١)	سورة الهمزة مكيّة	آياتها (١١)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (١٠٤) وحسب النزول (٣٢)

نزلت بعد القيامة و قبل المرسلات

ربط: ماقبل سورة کښې تزهيدمن الدنياييان وؤ،دى سورة کښې مال جمع کونکواومال باندې اعتمادکونکوته تخويف أخروى دې.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝١ الَّذِيْ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ۝٢
هلاکت دې لپاره دهريشى شاه عيب ويونکى مخامخ عيب ويونکى،هغه چه جمع کړى مال اوشمارى ئى.
يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهٗٓ اَخْلَدَهٗ ۝٣
آياګمان کوى دې داچه مال دده به هميشه ژوندې اوساتى ده لره
كَلَّا لَيُنْۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۝٤ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْحُطَمَةُ ۝٥
هرګزنى نشى ساتلې،قسم دې خامخااوبه غورځولې شى په حطمه کښې څه پته ده تاته چه څه شيزدې حطمه
نَارُ اللّٰهِ الْمُوْقَدَةُ ۝٦ الَّتِيْ تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٕدَةِ ۝٧ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ
داأورداَلله دې بل کړې شويدې،په امرداَللههغه أورچه رسيږى به زړونوډجهنميانوتهبې شکه داأوربه پدوئ
مُّؤْصَدَةٌ ۝٨ فِيْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ۝٩
بندکړې شوې وى په ستنو اوږدو اوږدو کښې.

﴿ وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴾ "همزة" او "لمزة" بروزن "فُعَلَة" د مبالغې صيغې دى، اې کثير الهمز و اللمز، او دينه مراد هغه خلق دى چې د بل تحقير کوى او عيبونه ئى بيانوى، علماؤ "همزه" او "لمزه" په باره کښې ډير اقوال ذکر کړى دى:

(۱)ځنی فرمائی چې "همزة" هغه چه پشی شاه عیب بیانوی. "لمزة" هغه دې چه مخامخ طعنه ورکوی(۲) بعض بالعکس وائی،(۳)ځنی وائی "همزة" هغه دې چه په سترګو اولاسونو اشاروسره عیب بیانوی او"لمزة" هغه دې چه ژبی سره عیب بیانوی.دی نه علاوه نوراقوال هم پکښې شته.چې حاصل ئی بس دادې چې دَبل تحقیر اوسپکاوی کول

﴿ٱلَّذِى جَمَعَ مَالًا﴾بدل کل دې ماقبل نه،چه مال جمع کوی،اودَډیرمحبت پوجه ئی هروختی شماری،نفقات واجبه ورنه نه اداکوی.

﴿يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُۥٓ﴾دده طرزعمل نه داسې معلومیږی لکه چې دَده خیال داوی چې مال به دې همیشه دَپاره باقی ساتی.

﴿كَلَّا﴾ردعیه دې،یعنی هرګزبه ورته مال دَمرګ نه امان ورنکړی﴿لَيُنۢبَذَنَّ﴾ جواب قسم دې دَمقدرای والله لینبذنّ.﴿ٱلْحُطَمَةِ﴾ دَجهنم نوم دې، د "حطام" نه ماخوذ دې، چوره چوره کولو او زرې زرې کولو ته وائی،نو دیته هم حطمئکه وائی چې داجهنم په دې انسان له هډوکی زرې زرې کړی.

﴿نَارُ ٱللَّهِ﴾داجواب دې دَ "وما ادراک ماالحمطه"، او اضافت دَ "نار" "الله" ته دَپاره دَ تهویل دې چې داهغه هولناک اوردې چې الله ﷻ بل کړې دې.

﴿ٱلْمُوقَدَةُ﴾صفت دې دَ"نار"اودیکښې هم دَاوور هولناکئ بیان دې چې دوئ راتلو نه مخکښې اوپه حکم دَالله ﷻ سره بل کړې شوې دې.

﴿ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلْأَفْـِٔدَةِ﴾دویم صفت دې دَنار اودیکښې هم دَاورهولناکی بیان دې "تطلع" یا په معنی ختلوسره دې چې دااوربه دومره سخت وی چې لګیدو سره به ئی زړه ته اورسی،اویا پمعنی دَ"علم" اواطلاع سره دې، یعنی دا اور به دَ زړونو نه ګناه اوجرم پته اواندازه لګوی اوبیا به په هغه کس باندې هومره سختئ سره مسلط کیږی.

﴿إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ﴾دیکښې مزید تهویل دې یعنی دې اور کښې واچولې شی او دروازې به پرې بندکړې شی چرته به تختیدلې نشی.﴿فِى عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍۭ﴾ "عمد"جمع دَعمودیا "عماد"ده

ستنې ته وائی ، ممددة په معنی دطوالٌ سره دي، او في په معنی د باء سره دي، اوتقدير د آيت به داسی وی مؤصدة ابوابها باعمدة ممدودةيعنی جهنم دروازې به اوګده اوګدو اوسپنوسره کلکی بندې کړې شوې وی دوئ به نې دَخلاصولو طاقت نه لری یا في خپلې ظرفیت معنی کښ دی، يعنی دوئ په دَپانړ په شان اوګدواوګدو ستنوکښ اچولې شوې وی.اوهغې کښ به ورباندی او ربلیږی،اویوطرف نه بل طرف نه په ددې خوله بنده وی ، نعوذبالله منها

بهرحال داسخت عذاب په درې قسم مذموم صفاتوباندې دې.

(۱)په ژبې دَخلقو عیب بیانول.

(۲)په عمل سره دَخلقو عیب بیانول.

(۳)حب مال اوحرص.

ركوعاتها (١)	سورة الفيل مكيّة	آياتها (٥)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكې دې شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (١٠٥) وحسب النزول (١٩)

نزلت بعد سورة الكافرون وقبل الفلق

ربط: ماقبل سورة كښې تخويف اُخروی وؤپه مال جمع كولو فخر كولو باندی، دی سورة كښې دَتخويف دنيوی نمونه ذكر كيږی، چه اصحاب الفيل دَدنيا په مال مغروره شول، دَايمان اوتوحيد مركز ختمولو كوشش ئی كولو، الله ﷻ ټپخپله هلاک كړل

اَلَمْ	تَرَ	كَيْفَ	فَعَلَ	رَبُّكَ	بِاَصْحٰبِ	الْفِيْلِ ۞ اَلَمْ	يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ
آياته نه	ئی خبرچه	څنګه	كاركړې	وؤرب	ستادَخاوندانودَهاتيانوسره.	آيانه ئی	وؤګرځولې تدبيردَهغوئ
فِيْ	تَضْلِيْلٍ ۞		وَّاَرْسَلَ	عَلَيْهِمْ	طَيْرًا	اَبَابِيْلَ ۞	
په	بيكارئ كښې،ناكامئ كښې		اوليږلی ئی	وؤپه هغوئ	مارغان	دلې دلې	
تَرْمِيْهِمْ	بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيْلٍ ۞		فَجَعَلَهُمْ	كَعَصْفٍ		مَّاْكُوْلٍ ۞	
چه ويشتل به ئی هغوئ	په كاڼروچې په اوركښې پاخه شوی		وؤ پس اوئ ګرځول	په شان دګياه		خوړلې شوی	

﴿ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ ﴾ دادَتخويف دنيوی نمونه ده ﴿بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴾ نه مرادابرهه اودَهغه لښكردې، رؤيت نه مرادرؤئيت قلبی دې، كنايه ده دَعلم نه، استفهام تقريری دې، يعنی تامعلومه ده چه الله ﷻ اصحاب الفيل سره څنګه كاراوكړو، داواقعه چونكه په تواترسره حضور ﷺ ته رارسيدلې وه نوځكه ئی ورته علم وؤ، جمهورروائی چه دَحضور ﷺ ولادت په كال داواقعه شويده، پنځوس ورځې مخكښې، داواقعه دَحضور ﷺ دَبعثت لپاره توطئه اوتمهيدوؤ چه ديته 'ارهاص' وائی.

اصحاب الفيل مختصره واقعه داده چه دَيمن حاكم (ګورنر) ابرهه دَحبشی بادشاه خوشالولو لپاره په صنعاء كښې يوه لويه ګرجا (عبادت خانه) جوړه كړه، اوداعلان ئی اكړوچه

خلق دی خانه کعبی په ځائی عبادت اوحج عمری لپاره دلته راځی. عرب اګرچه بُت پرست وو. لیکن دَخانه کعبه محبت دَهغوئ په زړونو کښ پروت وو، نو دا کار دوئ ته ډیر بد ښکاره شو، قریشونه یو کس راغې، دَشپې ئی په هغه عبادت خانی کښ اودس ماتې اوکړو، پلیته ئی کړه، ابرهه ته اطلاع اوشوه، نوډیرغصه شو، قسم ئی اوکړوچه څه به خانه کعبه ورانوم. بادشاه نه ئی اجازت او مدد واخستو، او څه هاتیان ئی ځان سره کړل، رااروان شو، په لاره کښ ورسره دوه دری ځایه عربو جنګ هم اوکړو، لیکن شکست ورته اوشو، ځکه چه الله ﷻ دَبیت الله شریف کرامت، عظمت ښکاره کولو، او دَ ابرهه رسوا کولو، کله چې دې مکی ته قریب راغې، نو هلته دَ اهل مکه ؤ اوښان څریدل، هغه ئی اونیول. چه پکښ دَعبدالمطلب دوه سوه اوښان وؤ، ابرهه یو سفیرمکی ته را اولیږلو چه سرداران دَ قریش دَ خپل مقصد نه خبرکړی، سفیرئی مکی ته راغې، نو خلقو ورته عبدالمطلب اوښودلو چه هغه سره میلاؤشه، عبدالمطلب سره میلاؤ شو، خپل مقصد ئی ورته بیان کړو، عبدالمطلب ورته اووئیل چه والله مونږنه جنګ کوؤ، او نه ئې کولې شو، دا بیت الله دې، که الله ﷻ ئی منع کوی، نومنع به ئی کړی، که نوی نو مونږ ئی دفاع نشوکولې، سفیردې دَځان سره ابرهه خواته بوتللو، عبدالمطلب لیدلوسره ابرهه دَخپل تخت نه راکوزشو، په پوزی ورسره کیناستلو، دَترجمان په ذریعه ئی ورنه تپوس اوکړو، ستاڅه حاجت دې، عبدالمطلب ورته اووئیل چه ماته خپل اوښان واپس کړه، ابرهه اووئیل ستادَوجاهت په وجه ماته ډیرلوئ سړې ګنړلې، څه خوستاسوخانه کعبه ورانولولپاره راغلې یم، هغی باره کښ مانه څه مطالبه نه کوې، اوخپل اوښان غواړی، عبدالمطلب اووئیل: دَ اوښانومالک څه یم، اودَخانه کعبی رب شته دې، هغه به ئی حفاظت کوی، ابرهه اووئیل هغه مانشی منع کولې.

ابرهه عبدالمطلب ته اوښان واپس کړل، عبدالمطلب راغې دَخانه کعبی غلاف ئی اونیولو، دعاګانی ئی اوکړې دَحفاظت، بیاسره دَقوم نه دَغرونو سر ته لاړل، ابرهه اودَهغه لښکر چه رااروان شو، او وادئ محسرته چه را اورسیدل، نو الله ﷻ وروباندی لښکر دَ مرغانو را اولیږل، چه دَهغوئ سره په پنجواومخوکوکښ واړه واړه دَچنړې یامسورو برابرکانړی وؤ، لښکر به ئی پری ویشتلو، هرې یوې سره به درې درې کانړی وؤ، چاباندی چه به کانړې لږیدلو، نودلاندې حصه نه به ئی اووتلو اوذرې ذرې به شو. (ابن کثیربالاختصار).

﴿وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ﴾ ابابيل اي جماعات يعنى ډلې ډلې. لفظ دَجمع دې،مفردئى نشته دې،بعضِ وائى دَ ابّالة جمع ده،بعضِ وائى دَ ابول جمع ده.لكه دَعجول جمع عجاجيل ده،بعضِ وائى دَ ابيل جمع ده،لكه دَسكين جمع سكاكين ده،بعضِ وائى دَ ابّال جمع ده،لكه دَمفتاح جمع مفاتيح ده(جلالين)

﴿بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ﴾يعنى دَسجيل كانړى﴿سِجِّيلٍ﴾دَ سنگ او گل نه معرّب دې،سنگ كانړى ته وائى،اوگِل ختې ته،دَختونه واړه واړه كانړى جوړشى اوپه أوركښې پاخه شى هغى ته﴿سِجِّيلٍ﴾وائى(روح المعانى)داكانړى هم په جهنم اوركښې پاخه شوى وو.

﴿فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ﴾ (١) عصف هغه پاڼړى ته وائى چې چينجى ورته لگيدلې وى اوهغه ئى دننه بالكل خوړلې وى اويوجال غوندې ئې په سطح باندې پاتې وى (٢)يادينه مراد گياه اوبوس دى چې څناور ئى اوخورى،بيائى غوشيانو شكل كښې رااوباسى بيا غوشې وچ شى اواجزا ئى اخواديخوا منتشر شى،دې وخت كښې چې دااجزا څنگه ښكارى دغه شان الله ﷻ دَدوئ حال كړې وو.

ركوعاتها (۱)	سورة القريش مكيّة	آياتها (۴)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دي شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۶) وحسب النزول (۲۹)

نزلت بعد سورة التين و قبل القارعة

ربط : ددې سورة موضوع تزهيد من الدنياده،چه دَشمنان دَتوحيد او بيت الله مې برباد کړل، قريشوته مې تجارتي سفرونو نعمت ورکړو،خو تاسو لره هم مناسب ده چه دَرب دَبيت الله بندګي او کړئ،مال محبت کښې رانده کيږئ مه.

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ۙ اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ۚ
دَوجې دَعادت کيدلو دَ قريشو . عادت کيدل دَ هغوئ دَ تجارتي سفر دَ ژمي او دَ ګرمئ سره
فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ۙ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ ۙ
نوپکار ده چه عبادت اوکړي صرف دَرب دَدې خانه کعبې هغه رب چه خوراک ئې ورکړودوئ ته دَلوږې نه
وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ۚ
اوامن ئې ورته ورکړو دَخوف نه

﴿لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ﴾ دا تزهيد من الدنيا دي قريشو ته خاص طور باندې،چې الله ﷻ تاسو له دَ تجارت اسباب او مواقع درکړي دي ، ګرمئ کښې شام ته سفر کوئ اويخنئ کښې يمن ته، حالانکه مکه خوشې بيابان وؤ، نه پکښې څه تجارتي مرکز او بازار وو، اونه څه کروندې بندوبست، او بيا ئې ستاسو دا تجارتي سفرونه پرامن ګرځولي دي،دَبيت الحرام دَتقدس اوحرمت په وجه درته څوک هيڅ هم نه وائي(حالانکه دا قتل وغارت او دَ ډاکوزمانه وه)، لهذا کوم رب چې درله دامال درکړې دي اودَبيت الله په وجه ئې عزت درکړې دې،دَهغه عبادت کوئ، اومال ودولت په وجه ،ددې بيت رب دَاحکاماتو نه سر کشئ مه کوئ.

"لام" په "لايلاف" کښې لام اجليه دې، او جارمجرورمتعلق باره کښې دَمفسرينو ډيرزيات اقوال دی، بې تکلفه قول دادې چې دامتعلق دې دَمابعد "فليعبدو" سره.

﴿ إِۦلَٰفِهِمۡ ﴾بدل دې دَ﴿ لِإِيلَٰفِ قُرَيۡشٍ ﴾ نه﴿رِحۡلَةَ ﴾مفعول به دې.

﴿ أَطۡعَمَهُم مِّن جُوعٖ ﴾يعنی دَدی تجارتی سفرپه سبب دَدوئ لوږه ختمه کړه، اومکې کښې تجارتی مراکز قائم شول او اسباب اوضروريات زندگی ورته مهيا شول.

﴿ وَءَامَنَهُم مِّنۡ خَوۡفِۭ ﴾اوهر قسم خوف نه ورله امن ورکړو .تجارتی سفرونو کښې دوئ ته څوک څه نه وائی، مکه ئی حرم گرځولې دې، څوک پرې حمله اوقتل وقتال پکښې نه کوی، كما في قوله تعالى: اولم يروا انا جعلنا حرما امنا ويتخطف الناس من حولهم

ركوعاتها (١)	سورة الماعون مكيّة	آياتها (٧)
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې سروع کوم		

ترتيبها حسب التسلسل (١٠٧) وحسب النزول (١٧)

نزلت بعد سورة التكاثر وقبل الكافرون

ربط : دې سورة کښې هم تزهيد من الدنيا ذکر کيږي.

اَرَءَيْتَ الَّذِيْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ ﴿١﴾ فَذٰلِكَ الَّذِيْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ
آياته وينې هغه کافرچه تکذيب کوی دقيامت نو داهغه دې چه رټې يتيم لره اوترغيب نه ورکوی
عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ ﴿٤﴾ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ
په طعام دمسکين پس هلاکت دې لپاره دهغه مونځ گزاروچه هغوئ دمونځ خپل نه
سَاهُوْنَ ﴿٥﴾ الَّذِيْنَ هُمْ يُرَآءُوْنَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُوْنَ الْمَاعُوْنَ ﴿٧﴾
غافله وی پرواه ئې نکوی، دوئ هغه دی چه رياکوی اومنع کوی معمولی شئ هم

﴿ أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى ﴾ رؤيت نه مراد رؤيت قبلی دې، چې آيا څه تاته اونه ښايم دآخرت تکذيب کونکې، آيا څه تاته معلومات درنکړم دآخرت نه دانکار کونکی؟. استفهام دلته دپاره دتشويق دې

﴿فَذَٰلِكَ ٱلَّذِى يَدُعُّ ٱلْيَتِيمَ ﴾ دَ آخرت نه منکر دَ دنيا بنده اوغلام وی، چې دمخلوقاتو همدردی ئې به زړه کښې نه وی، چاسره څه احسان نه کوی، حتی چې دیتيم په شان قابل رحم انسان هم دخپل درګاه نه شړی.

﴿وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴾ يعنی خپله خوهسې هم چاله څه نه ورکوی چې بل کس له هم د دې ترغيب نه ورکوی.

﴿فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ﴾ داورته زجر دي چې دادنيا غلامان اوبندګان دي هلاک شی،دَ دوئ هيڅ کار په خلوص باندې مبنی نه وی، خپل ذاتی او دنيوی مفاداتو تحت هر يو کار کوی، دَ منافقت نه ډک وی ، دَمونځ په شان عظيم الشان عبادت اول خو کوی نه ،اوکه کچرته ئی اوکړی ، نو هم دځه غرض په بنيادئی کوی،دَزړه نه غافله اوبل ته خودونکی وی.

﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ اودَحرص ئی داحال دې چې معمولی غوندې شې ترينه هم تيرې نه وی، "الماعون"دکوردَضرورت معمولی سامان ته وائی،لکه کټوئ.ماچس،مالګه،وغيره.

ركوعاتها (۱)	سورة الكوثر مكيّة	آياتها (۳)
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان ډیر رحم کونکي دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۰۸) وحسب النزول (۱۵)

نزلت بعد العاديات و قبل التكاثر

ربط: دی سورة تعلق دَسورة الاعلی دَدواړومضمونوسره دې،ځکه چه دی کښې دَبدنی عبادت حکم دې چه﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ﴾نو داتوحيد دې اودَمالی عبادت حکم دې چه﴿وَانْحَرْ﴾، نو دا تزهيد من الدنيا دې(تمت).

اِنَّآ اَعۡطَيۡنٰكَ الۡكَوۡثَرَ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانۡحَرۡ ۝٢ اِنَّ شَانِئَكَ
بی شکه مونږ درکړيدې تاته ډيرخير،حوض کوثرنوته مونځ کوه لپاره دَخپل رب اوقربانی کوه،بی شکه دَښمن ستا
هُوَ الۡاَبۡتَرُ ۝٣
هغه به ميرات وی.

﴿ اِنَّآ اَعۡطَيۡنٰكَ الۡكَوۡثَرَ﴾حضورﷺته تسلی ده،اوزجردې کافرانوته،دَحضورﷺ صاحبزاده قاسم وفات شو،کافرانواووئيل چه دې ابتر دې،ميرات يعنی مقطوع النسل دې ، (نعوذبالله)عاص بن وائل اووئيل چه دې پريدئ،دې ابتردې ، چه کله وفات شی ، نو نوم نشان به ئی ختم شی، مونږ به ورنه خلاص شو،دی طعن باندی حضورﷺته ډير تکليف اوشو، نو دا سورة نازل شو،چه پکښې ورته تسلی ده چه ته دکافرانوپدی خبره مه خفه کيږه،مونږتاته ډيرخير درکړيدې،روحانی اولاديعنی امت مو دومره درکړيدې چه دَقيامت په ورځ به ئی دَحوضِ کوثرنه سيرابه کوې.

﴿ اَلۡكَوۡثَرَ﴾ عربي کښې خير کثير ته وائی،دلته ترينه څه مراد دې؟نومفسرينودې په باره کښې دَشلونه پاڅه اقوال دی خوهغي کښې دوه قوله زيات غوره معلوميږی.

(۱) دینه مراد حوض کوثر دي، حضرت انس ﷺ فرمائی چې یو ځل نبی کریم ﷺ مونږ سره وؤ، چې دیکښې نبی کریم ﷺ اوده غوندې شولو، بیائی سرمبارک رااوچت کړو اومسکې وو، مونږ ورته اوئیل اې دَالله رسول! ولې خاندې؟ نو اوئې فرمائیل چې اوس ماباندې سورت نازل شو، اوبیائی مکمل داسورت تلاوت کړو، بیائی تپوس اوکړو چې تاسو کوثر پیژنئ. مونږ ورته اوونیلو: الله ﷻ اودهغه رسول دَدې نه ښه خبر دې؟ اوئې فرمائیل چې دایو نهر دې. چې ځما رب ماسره دَدې وعده کړې ده، پدیکښې ډیر خیر دې، دایو حوض دې چې ځما امت به ترینه قیامت په ورځ اوبه څکی، لوښی به ئې دَستورو په شماروی. الخ

(۲) بعض روایاتو نه معلومیږی چې دابه جنت کښې یونهر وی. لکه بخاری شریف روایت کښې دی چې نبی کریم ﷺ فرمائی چې معراج په موقع باندې یو نهر خواه له راغلم، چې هغې دواړو طرفونو کنارو باندې غونډې "قبه نما" ملغرې لګیدلې وې. نو ما تپوس اوکړو چې اې جبرئیل! داڅه دی؟ نو هغه اوئیل چې داکوثر دې.

مفسرینو دې دواړو اقوالو کښې تطبیق داسې کړې دې چې دانهربه جنت کښې هم وی اودهغې اوبه، به میدان حشر حوض ته راغورځیږی.

(۳) بل قول دادې چې دینه مراد مطلقا خیر کثیر دې، نو دیکښې بیا حوض کوثر هم راغې، نبوت، قرآن اور هر قسم خیر پکښې راغلو. داقول امام بخاری رحمه الله دَحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل کړې دې.

﴿ فَصَلِّ لِرَبِّكَ ﴾ یعنی دَدی خیرکثیرنعمت په شکریه کښې خپل رب په حضورکښې مونځ کوه، دیکښې نفی دَشرك فی العبادة ده﴿وَٱنۡحَرۡ ﴾ نحر اوښ ذبح کولوته وائی، دلته ورنه مراد مطلقًاقربانی کول دی، دیکښې نفی دَشرك فعلی ده، اوترغیب دې دَتزهید في الدنیا﴿ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلۡأَبۡتَرُ﴾ یعنی ستا دشمن به ابتروی، دَهرخیرنه به محروم وی.

ركوعاتها (١)	سورة الكافرون مكيّة	آياتها (٦)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان ډیر رحم کونکی دی شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (١٠٩) وحسب النزول (١٨)

نزلت بعدالماعون وقبل الفيل

ربط: دې سورت کښې هم دَسورت الاعلی اول مضمون یعنی توحید اونفی شرک بیان دې ، او دې سره سره دَ منکرینو دَ مقاطعې (بائیکاټ) اعلان هم دې،مفسرین وائی چه قریشو دَحضورﷺنه مطالبه اوکړه چه ته زمونږدَدین تابعداری اوکړه مونږبه ستاددین اتباع اوکړو، ته زمونږ دَ آلهه ؤ یو کال عبادت کوه ، مونږ به ستا دَ معبود یو کال عبادت کوؤ. نو حضورﷺورته اوفرمائیل معاذالله یعنی دَاللهﷻنه پناه غواړم دَدینه چه غیرورسره شریک کړم، کافرانوورته اووئیل: زمونږ دَبعضو الهؤاستلام اوکړه.مونږبه ستادَمعبودتصدیق اوعبادت اوکړو،نوداسورة نازل شو، حضورﷺ مسجدحرام ته لاړو،دَ کافرانوسردارانوپه مجمع کښې ئې داسورة اولوستلو،نوهغوئې نااميده شول(روح المعاني).

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ① لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ② وَلَآ اَنْتُمْ
اوایه اې کافرانونه کوم څه اوس هم عبادت دَهغه معبودانوباطلوچه تاسوئې عبادت کوئ اونه تاسو
عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ③ وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ④
عبادت کونکی یئ دَهغه ذات چه څه ئې عبادت کوم.اونه یم څه اتنده هم عبادت کونکې ستاسودَمعبودانو.
وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ⑤ لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ ⑥
اونه تاسوعبادت کونکی یئ دَهغه ذات چه څه ئې عبادت کوم.ستاسولپاره ستاسودین دې اوځمالپاره ځمادین دې

﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾مرادورنه کفارقريش دی خاص، اللهﷻته معلومه وه چه دوئ ایمان نه راوړی نوځکه خپل پغمبرته دَهغوئ سره دَمقاطعی اعلان کوی.

﴿ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴾ کچرې **څوک سوال اوکړي** چې مشرکينو خو الله ﷻ هم معبود ګڼړلو. نو بيا ولا اعبدماتعبدون وئيل څنګه صحيح دي څکه چې ماعام ده اوديکښې خو الله ﷻ هم راځي؟ **جواب دا دې** چه دلته مراد دَ معبودانو من حيث المجموعه ده، يعني ستاسو چې کوم مجموعي معبودين دی، څه هغه مجموعه معبودين نه ګڼړم اونه دَهغې عبادت کوم، نو دينه دانه لازميږی چې انفراداً هم په هغوئ کښې څوک معبود نه وی، بالفاظ ديګر و مختصر دا چې دا رفع دَ ايجاب کلی ده،سلبِ کلی نه دې،څکه دامعنی نده چه څه ستاسو دَ هيڅ معبودعبادت نه کوم،دامعنیٰ فاسده ده څکه چه دَدوئ معبودانو کښې الله ﷻ هم دې، بلکه رفع دَايجاب کلی ده،يعنی څه ستاسودَمجموعی اوکل معبودان چه دی،دَهغی عبادت نه کوم.

﴿وَلَآ أَنتُمْ عَـٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴾يعنی څه چه دکوم ذات تنِ تنهاعبادت کوم تاسودَهغې نه کوئ،عبادت خپل په هغه پوری نه منحصرکوئ.

﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ﴾تکراريا تاکيدلپاره دې چه دکفاروطمع قطع شی،يااول کښې نفی دَعبادت ده حالاًاودويم کښې نفی ده مآلاًيعنی په آئنده کښې هم نې عبادت نه کوم،يااول کښې نفی ده دَعبادت دَمشرکانودَمعبودانو،دويم کښې نفی ده دَطريقی دَهغوئ،يعنی دَغيرالله عبادت هم نه کوم،دَيوذات عبادت کوم،اوعبادت دَمشرکانوپه طريقی هم نه کوم بلکه څمادَعبادت طريقه هم دَخداوندی موافق ده.

﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴾يعنی ستاسوچه کوم دين دې چه شرک دې هغه تاسوپوری محصور دې،ستاسو چه کومه طمع ده چه څه به هم شرك اوکړم دانشي کيدلې،اوڅمادين ماپوری محصور دې،څکه الله ﷻ ستاسو دَ عملونو په وجه ستاسو په زړونو مهر دَ ضلالت لګولې دې، توحيد نه قبلوئ (روح). يا دَ "دين" نه مراد بدله او جزاء ده ، يعنی تاسو ته به ستاسو دَ عملونو بدله ميلاويږی،ماته به څمادَعملونو.

رکوعاتها (۱)	سورة النصر مدنيّة	آياتها (۳)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان ډیر رحم کونکي دي شروع کوم	

حسب التسلسل (۱۱۰) دي اودنزول په اعتبارسره دټولونه اخري سورة دي، سورة التوبه نه ورستونازل دي

ربط : ماقبل سورة کښې اعلان دمقاطعي وو،دی سورة کښې بطورِانعام اعلان دفتح دي ،سورة ته "سورة التوديع" هم وائي ځکه پدی کښې دحضورﷺدوفات کیدلواودنیانه رخصت کیدلواشارةً ذکردي،په یوروایت کښې دی چه کله داسورة نازل شونوحضورﷺخپله لور فاطمهؓراواوغوښتله،ورتهـ ئي ِ اوفرمائیل:چه ماته ځمادمرګ خبرراکړې شویدې نوهغې اوجړل،حضورﷺبیاورته اوفرمائیل:چه ځمادمرګ نه بعد ځما په اهل کښې ټولونه اول به ته ماسره ملاویږې،یعنی وفات کیږې به،نوبیائی اوخاندل(روح بحواله بیهقی)قتادهؒوائی چه حضورﷺدَدی سورة دَنزول نه ورستوصرف دوه کاله ژوندي وؤبیاوفات شو.

إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿۱﴾ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ
کله چه راشی مدددَالله اوفتح(دَمکی)اوته اووینی خلق چه داخلیږی به په دین دَالله ﷻ کښې
اَفْوَاجًا ﴿۲﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ اِنَّهٗ كَانَ تَوَّابًا ﴿۳﴾
ډلې ډلې نوته پاکی بیانوه په حمددَرب خپل اوبخنه ورنه غواړه،بې شکه الله باربار توبه قبلونکې دې

﴿ اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴾"اذا"دلته دپاره دَماضی دې اوکه مستقبل؟داموقوف دې په دې چې داسورت دَفتح مکه نه مخکښې نازل شوې اوکه ورستو؟دې په باره کښې دَمفسرینو دواړه قوله موجود دی، که دَفتح مکې نه مخکښې نازل شوې وی لکه بعض ضعیف روایاتو کښې دَدې ذکرراغلې دې، نوبیا"اذا"دَمستقبل دَپاره دې، اوکچرته داسورت دَفتح مکی نه ورستو نازل شوې وی لکه دَدې ذکر هم په متعدد روایاتو کښې راغلې دې اوځنې مفسرینو ورله ترجیح هم ورکړې ده ، نو بیا "اذا"دَماضی دَپاره دې،یعنی چې کله دا امور واقع شو نو اوس ته دَالله ﷻ حمد او استغفار کوه.

﴿نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ﴾ نصرت اوفتح کښې فرق دادې چې نصرت دَمقصود اومطلوب حصول دپاره اعانت اومددته وئيلې کيږي او فتح دَمقصود اومطلوب حصول ته وئيلې کيږي نوګويانصرت سبب دې اوفتح ئې غايت اومقصد دې، دلته دَدې په مصداق کښې مفسرينو اختلاف دې (۱) بعض فرمائي چې دينه مراد مطلق نصرت اوفتوحات دي. (۲) څنې فرمائي چې نصرت نه اعانت او الفتح نه فتح مکه مراد ده. (۳) اوڅنې فرمائي چې نصرت مصداق صلح حديبيه او خيبر دې او الفتح مصداق فتح مکه ده.

﴿فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ﴾ داجزاده يعنی کله چې داانعامات درباندې اوشول يا اوشي نوبيا دې کارونوله خصوصي توجه ورکړه:

(۱) تسبيح: چې دالله ﷻ په حمد سره تنزيه بيانه وه.

(۲) استغفار: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي دې آيت په تعميل کښې به نبی کريم ﷺ په کثرت سره دا دعا وئيله: "سبحانك اللّهم ربناوبحمدك، اللّهم اغفرلي (بخاري) يوروايت کښې دي چه نبي کريم ﷺ دَعمر مبارک آخري زمانه کښې به ئې کثرت سره داوئيل: سبحان الله وبحمده، استغفرالله واتوبُ اليه".

ركوعاتها (۱)	سورة اللهب مكيّة	آياتها (۵)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۱۱) وحسب النزول (۶)

نزلت بعدالفاتحه وقبل التكوير

ربط : ماقبل سورة کښې اعلان دَفتح وو،دی سورة کښې دَدشمن دَهلاکت اعلان دې

شان نزول:ابن عباس ﷺنه روایت دې چه کله داآیت نازل شو :وانذرعشیرتك الاقربین (شعراء:۲۱۴)نوحضور ﷺصفاغونډئ ته اوغوښتلو،قریشو ته ئې اعلان اوکړو،خلق تول راجمع شول،که یوسړې به پخپله نشوراتلې ، نوبل کس به ئې اولیږلو،چه ورشه اوګوره څه خبره ده،چې کله دوئ ټول راجمع شول نو حضور ﷺورته اوفرمائیل:کچرته څه تاسوته اووایم چه دَدې غونډئ نه ورستو یولښکر را روان دې، تاسوباندی حمله کوی،نوآیاتاسوبه داخبره منئ؟ ټولو اووئیل،هاؤ څکه چه مونږ باربارتجربه کړیده، ته موصادق موندلې ئې په هره خبره کښې،نوحضور ﷺاو فرمائیل:فانی نذیرلکم بین یدی عذاب شدید.یعنی دَالله ﷻعذاب درباندی راروان دې څه ورنه تاسویروم، ایمان راوړئ چه دَعذاب الهی نه بچ شئ،ابولهب ورته اووئیل:تبّالكَ یامحمّد، الهذاجمعتنا ، یعنی (نعوذبالله)تباه شې دَداسې خبری لپاره دې مونږ دلته راجمع کړو ،نو الله ﷻداسورة نازل کړو(روح).

تَبَّتْ	يَدَآ	اَبِيْ	لَهَبٍ	وَّتَبَّ ۞	مَآ	اَغْنٰى	عَنْهُ	مَالُهٗ	وَمَا
تباه دی شی	دواړه	لاسونه	دَابولهب	اوتباه دې هغه .	فائده	ورنکړه	ده ته	مال دَده	اوهغه څه

كَسَبَ ۞	سَيَصْلٰى	نَارًا	ذَاتَ لَهَبٍ ۞	وَّامْرَاَتُهٗ	ط	حَمَّالَةَ	الْحَطَبِ ۞	
چه ګټلی ئې دی	زرده	چه داخل به شی	اورد	لمبو	والا	تداوښځه دَده به ورسره هم وی،چه بارونکې	دَرګووه	

فِيْ	جِيْدِهَا	حَبْلٌ	مِّنْ	مَّسَدٍ ۞	
په	څټ دَدی	کښې به	رسئ وه	دَکجوروډیټونونه	جوړه شوی

﴿ تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٍ ﴾دواړه لاسونه كنايه ده دَپوره بدن نه.يعنى دې دى هلاك اوتباه شى ، دَعربو محاورى مطابق تعبيردكل نه په جزء سره اوشو.او «يدا»راوړلو كښې ديته اشاره دهٔ چې لاسونه اګرچې آله اوذريعه ده دَعذاب او تكليف نه بچ كيدلو . خو دده دپاره ذريعه دَعذاب اوګرځيدله، ځكه چې ده پرې نبى كريم ﷺ ته ايذا رسوله. اوبل داچې لاسونه ئى تباه شى نونور جسم خوبه ئى په طريق اولى تباه كيږى ځكه چې دَبچ كيدلو ذريعه پاتې نشوه. ﴿ابي لهب﴾ ،لهب، لمبى ته وائى، ،ابو، حقيقى معنى پلار ده خو كله دمضاف اليه سره لزوم معنى باندې دلالت كولو دَپاره هم استعماليږى، لكه ابوهريره ،ابوالبركات،وغيره، دلته هم دا دويمه معنى مراد ده ، دَ ده اصل نوم عبد العزى وو ليكن ډير خائست دَوجهې نه ورته خلقو ابولهب وئيلو ، اوپه دې سره مشهور وؤ ، نودلته په قرآن كښې په كنيت سره ذكركولو يووجه داهم ده چې دې پې كنيت معروف وؤ اونوم ئى غير معروف وؤ . بله وجه داهم ده چې نوم ئى شركيه دې، اودريمه وجه داهم ده چې كنيت دَده اصل حال موافق اومناسب هم دې ځكه چې ديكښې دَده جهنمى كيدلو طرف ته اشاره ده. ﴿وَتَبَّ﴾يعنى يقينًاچه هلاك شو،اول بددعاده دويم اخباردې.

﴿ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ﴾ ،ما ،په ،ماأغنى، كښې يا استفهاميه ده يعنى څه نفع ورکړه دهٔ له دَده مال اوكسب،يا نافيه ده يعنى هيڅ فائده ورنكړو دله دَده مال اوكسب،دَمال ،ودولت دوه فائدې وى كله ورسره دَځان نه ضررلرې كوى اوكله ورسره نفع مند شي حاصلوې نو "ما اغنى عنه ماله"كښې دَاولې خبرې نفى اوشوه چې دَده مال ده نه ضرر لرې نه كړواې ما بعد عنه ماله مضرة،او "ماكسب"كښې دَديمې خبرې نفى اوشوه اې وماكسب منفعة، دې تقدير باندې دويمه،ما،هم نافيه ده،او دا هم كيدې شي چې دويمه ،ما، موصوله وي ، نو چونكه مال نه فائده په دوه طريقو سره حاصليږى، كله ئى خرچ كړى اوفديه كښې وركړى نوځان پرې بچ كړى اوڅه فائده حاصله كړى،اوكله دَمال په بنياد قائم،جاه ،رعب،اودبدبه دَانسان دَپاره فائده منداوګرځى،نو "ماله"كښې دَاولې طريقې نفى اوشوه اوپه "ماكسب"كښې دَدويمې طريقى نفى اوشوه،دې تقدير باندې دويمه ،ما،موصوله ده،بهرحال ،كسب، نه مرا دعام دې ،مال وى اوكه بل څه وى دې جهې نه حضرت ابن عباس ﷺ دَدې تفسير په اولاد سره كړې دې.

فائده

دابولهب دري خامن وؤ ،عُتبه،معتب،عُتيبه،اول دووؤدَفتح مكي په موقع ايمان راوړي وؤ، جنګ حنين،طائف كښں شريك شوی وؤ،اوعتُيبه ايمان نه وؤراوړي،دَحضورﷺلور ام كلثوم دَده په نكاح كښں وه،رخصتي ئی نه وه شوی،اورقيهؓدَعتبه په نكاح كښں وه، كله چه داسورة نازل شو،ابولهب دواړوته اووئيل چه دواړوته طلاق وركړئ ، ورنه څمااوستاسوميڅ كښں به تعلق حرام وی،نودواړوطلاق وركړو ،عتبه صرف طلاق وركړو. اوعتيبه بدبخته بد رد هم اووئيل اوحضورﷺته ئی توكړل،ليكن اللهﷻدَحضورﷺمخ مبارك ته اونه رسول، حضور پاكﷺديرغصه شوبددعائی ورته اوكړه"اللّهم سلّط عليه كلبًامن كلابك"يااالله دَخپلو سپونه ورباندی يوسپی مسلط كړه.

يوځل شام ته قافله تلله چه پكښں عُتيبه اوابولهب هم وؤ،دوئ سره دَپيغمبرﷺدَ بد دعا فكر وؤ،خطره ورسره وه،يوځائ شپی لپاره پړاؤاوكړو،چه هلته درندګان هم وؤ،دَعتيبه دَحفاظت لپاره دَقافلی ټول سامان كيخودلې شو،دې ورباندی دپاسه اوده شو،اودَقافلی ټول خلق څلور واړو طرف ته دَحفاظت په نيت سملاستل،دَشپی يوزمری راغې دَټولوځلي ئی بوئ كړې،چاته ئی هم څه اونه وئيل،بيائی ټوپ كړو،سامان ته اورسيدلو،عُتيبه هلته ملاست وؤ، حمله ئی ورباندی اوكړه،سرئی ورله دَتن نه جداكړو.اوابولهب دَجنګ بدرنه وه«۷»ورځی ورستو په يومتعدی مرض كښں مبتلاشو،څوك ورته دَخوف نه نيزدی كيدلې هم نه شول،دری ورځی پروت وؤ، بدبوئی شروع كړله كنده ئی ورته اوكنستله په يولرګی ئی پكښں ور اوغورځولو،دپاسه ئی ورباندی كانړی واچول او پټ ئی كړو«روح وغيره»دادَده اودَخوی دنياوی سزاوه اوآخرت كښں بهٔ سزاداوی چه ګرم اوردَجهنم ته به داخليږی.

﴿سَيَصۡلَىٰ نَارٗا﴾يعنی هيڅ شی ورله نفع ورنكړه بلكه جهنم ته به داخليږی.﴿وَٱمۡرَأَتُهُۥ﴾ دا عطف دې په ضمير مستتر دَ"سيصلی" باندې،يعنی ښځه به ئی ورسره هم داخليږی،دَښځې نوم ئی ام جميل وؤ، دَابوسفيانؓ خور وه ، داهم خپل خاوند سره دَنبی كريمﷺ په دشمنئ او هغه سره بغض وعداوت كښں برابر شريک وه، ﴿حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ﴾دادَدې بغض وعداوت يوصورت بيانيږی،چې باوجود دَدينه چې دا دَ سردار ښځه وه،نعمت پروره ،او نازبرداره وه،اودَخدمت دَپاره ئی نوكران اوخادمان وؤ، خودَنبی كريمﷺ سره بغض وعداوت دې حال

ته رسولې وه چې غاړې ته به ئی کجهورودَپوستکونه جوړه شوی یو معمولی غوندې رسئ پرته وه ،اوتله صحرا نه به ئی دازغوگیدې راوړلو ، اوبیا به ئی ازغی نبی کریم ﷺ په لار کښې اچول، یعني داهرڅه ئی دَنبی کریم ﷺ دشمنئ کښې برداشت کولو

اوځنې مفسرین فرمائی چې دیکښې دَدوزخ سزاکیفیت مذکور دې، چې دَدنیا نازونعمت به ئي هلته نه وی، په سربه ئی دَلرگو گیډې وی ، اوخپل خاوند عذاب سامان به ئی روان کړې وی، اوپه غاړه کښې به ئی دَزیوراتو پهٔ ځائ رسئ وی.

اوبعض مفسرینو د حمالة الحطب معنی چغلخورئ سره هم کړې ده، ځکه چې عرب دالفظ چغلئ په معنی هم استعمالوی. حطب به اي سعى اليه النميمة. "حمالة الحطب"منصوب دې بنا بر ذم، اي اذم حمالة الحطب﴿فِي جِيدِهَا ﴾جيد غاړې ته وائی،﴿مِّسَدٍ ﴾مسد غختلې شوې دَ کجهورو پوستکو نه.

رکوعاتها (۱)	سورة الاخلاص مكيّة	اٰياتها (۴)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم کونکي دی شروع کوم		

ترتيبها حسب التسلسل (۱۱۲) **وحسب النزول** (۲۲)

نزلت بعدسورة الناس وقبل النجم

ربط: دشمن سره دَ مقاطعې او متارکت او دَفتحې اعلان اوددشمن هلاکت نه ورستو اوس اعلان دَ توحيد دې سرعام، چې اې پيغمبره!ته دَتوحيد سرعام اعلان اوکه.

شان نزول: کافرانو، مشرکانو حضور ﷺ ته اووئيل چه مونږته دَخپل رب نسب بيان کړه، نو دا سورة نازل شو.

فضائل: دَدی مختصرسورة ډيرفضائل په احاديثو کښ راغلی دی، په ډيرو رواياتونو کښ دی سورة ته ثلث القرآن يعنی دَقرآن دريمه حصه وئيلې شويده. يعنی ثواب ئی دومره دې لکه دری حصی قرآن چه تلاوت کړې شی، حضرت عائشه ؓ فرمائی چه حضور ﷺ يوی علاقی ته دَصحابوجماعت اوليږولو، يوکس ئی ورله اميرکړو، اميرصاحب به چه جمع ورکوله نو هر رکعت کښ به ئی دا سورة لوستلو، واپسئ باندی داخبره چاحضور ﷺ ته عرض کړه، حضور ﷺ وفرمائيل دَوجی تپوس ورنه اوکړئ نو اميرصاحب عرض اوکړو چه دا سورة دَرحمان صفت دې ځکه ورسره خما ډيرمحبت دې، حضور ﷺ اوفرمائيل ده ته اوايئ چې الله ﷻ پدی وجه دده سره محبت کوی.

دغه شان بل روايت کښ دی چه يوصحابی عرض اوکړو يارسول الله! خمادی سورة سره ډيرمحبت دې حضور ﷺ ورته اوفرمائيل دَدی محبت به تاجنت داخل کړی (ابن کثير) دينه علاوه نورهم فضائل ابن کثير رحمه الله ليکلی دی.

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝
ته اووايه شان دادې چه الله يک يودې، الله ﷻ بې نيازه دې، نه ئی خوې شته، اونه ئی پلارشته

وَلَمْ	يَكُنْ	لَّهُ	كُفُوًا	اَحَدٌ	﴿٤﴾
اونشته	دي	دده	سره	برابرهيڅ	څوک

﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ دا دَتوحيد اعلان دي ديكښ رد دي په هغه خلقو چې هغه دَالله ﷻ دَوجود نه منكر وؤ، يا ئې د وجوب منكر وؤ، يا ئې دَتوحيد منكروؤ، چې الله ﷻ شته دي، واجب الوجود دي، اويكتادي. "هو" ضمير مبتدا دي او "الله احد" مبتدا اخبر جمله اسميه ورله خبردي، "هو" ضميرشان هم كيدې شي چې مرجع ئې نشته، اوداهم كيدې شي چې ضمير مرجع "رب" وى چه مذكوردي په سوال دَمشركانوكښ، چه حضورﷺ ته ئي اووئيل، مونږته دَ خپل رب نسب اوصفت بيان كړه، نوجواب ورته اوشوچه الله ﷻ يك يو دي، ذات اوصفاتوكښ يكتادي، مثل نمونه ئې نشته، نسب ئې نشته ، نه ئې بچې شته نه ئې والد.

﴿ أَحَدٌ ﴾ همزه پكښ اصلي ده يابدل ده دَ "واؤ" نه، دلته ﴿ أَحَدٌ ﴾ ذكرشو "واحد" ذكرنه شو، دواړومينځ كښ لفظي فرق هم دي اومعنوي هم، "احد" او "واحد" كښ علماؤو څوفرقونه ليكلي دي:

(۱) "واحد" نه دَ عدد افتتاح كيږي، دينه ورستو اثنان، ثلاثه، اربعه، راځي. اوپه "احد" سره دَ عدد انقطاع كيږي، مطلب داچې دينه ورستو اثنان ثلاثه، وغيره نشي راتلې.

(۲) "احد" نفي دَعموم كښ منصوص دي ، په خلاف ده "واحد" نه، يعنې چې كله اوئيلې شي چې "ليس في الدار احد"، نومطلب دادي چې هيڅ څوک هم نشته په كوركښ نو يو، نه دوه، نه درې، اوكله چې اوئيلې شي چې "ليس في الدار واحد" نودې مطلب دادې چې يوكس نشته ، خودوه درې وغيره كيدې شي.

(۳) په كلام مثبت كښ واحد باعتبار اتصاف عام دي ، او "احد" خاص دي، يعنې "واحد" سره هرڅوک متصف كولې شي، چې "رجل واحد، ثوب واحد" خو په "احد" سره هر څوک نشې متصف كولې، الا داچې مركب استعمال ئې اوشي لكه "احد عشر، يوم الاحد، احدكما".

فرق معنوي دادې چه (۱) په "احد" كښ ثبوت اودوام دې په نسبت دَ "واحد"، لكه صفت مشبه كښ چه دوام اوثبوت وي، نو "احد" ابلغ دي په ثناء كښ، ځكه دلته ذكرشو.

(۲) د واحد اطلاق اکثرپه هغه څيز کيږي چه ثاني ئې نه وي. يعني عدد فردي فائده کوي، او د احد اطلاق اکثرپه هغه څيز کيږي چه نظير ئې نه وي، يعني ذاتي حقيقي فائده کوي، نودَدې وجې نه د احد ترجمه په يك يو سره کيږي اود واحد ترجمه په يو سره کيږي(والله اعلم).

﴿ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ﴾ ديکښې رد دې په هغه خلقو چې هغوئ الله ﷻ سره په استعانت کښې شريکان ګرځولو، چې الله ﷻ صمدذات دې. صرف هغه ته رجوع کوئ بل چانه مدد مه غواړئ، د صمد معنی مکملې ادائيګی دپاره په پښتو يا بله ژبه کښې متبادل لفظ نشته دې، چې څومره معنی بيان کړې شوی دی دهغې ټولو خلاصه داده چې صمد هغه سردار چې خلق هغه ته محتاجه وی اودې چاته نه وی محتاجه، ابوهريره ﷺ نه روايت دې چې صمد هغه ذات چه مستغنی اوبې پرواه وی دهرچانه، اوهرڅوك ده ته محتاج وی

﴿ لَمْ يَلِدْ ﴾ ديکښې رد دې په هغه مشرکانو چې هغوئ الله ﷻ لره نسب ثابتولو چې الله ﷻ لره اولاد دی، عيسايان وائی چې عيسی ﷺ دَالله ﷻ څوی دې. يهود وائی چې عزير ﷺ دَ الله ﷻ څوي دې، اومشرکانوبه وئيل چې ملائک دَالله ﷻ لونړه دی.

﴿ وَلَمْ يُولَدْ ﴾ ديکښې رد دې په هغه مشرکينو چې هغوئ دَبعض بشر اوانسانانو دَالوهيت قائل وو، مثلا بعض حضرت عيسی ﷺ ته دَالوهيت درجه درکوی.

﴿وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدٌۢ ﴾ ديکښې نفی دمماثلت، نظير. اوشبيه ده يعنی هيڅ څوك دَالله ﷻ په شان نشته، نه ئې نظير شته، نه مثل شته، نه برابر څوك شته، لهذا نه د هغه زوجه کيدې شی، نه دَهغه خاندان اوکنبه کيدې شی، اونه په مخلوق کښې څوك بل اله کيدې شی.

ركوعاتها (۱)	سورة الفلق مكيّة	آياتها (۵)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بيحده مهربان او ډير رحم كونكي دي شروع كوم	

ترتيبها حسب التسلسل (۱۱۳) وحسب النزول (۲۰)

نزلت بعد سورة الفيل و قبل النّاس

ربط: مخكنى سورت كښ سرعام دَتوحيد اعلان حكم وو. اوس دې سورت كښ دَدې خبرې بيان دې چې كله ته توحيد اعلان اوكړې، نوستادشمنان به ستاخلاف مختلفې منصوبې جوړه وى، اوستاپه لاركښ به خنډونه اچوى چې هغې كښ سحر، جادواوحسدوغيره سر فهرست دي لهذاته دَالله ﷻ نه دَحفاظت سوال اودهغه پناه غواړه.

فضائل: دَدى دواړوسورتونوفضائل په متعددحديثونوكښ راغلي دى، يوحديث كښ دى چه حضور ﷺ اوفرمائيل: نن شپه ماباندى داسى آياتونه نازل شويدى چه دَدى په مثل ماچرته نه دى ليدلى، بياحضور ﷺ دادواړه سورتونه اولوستل (مسلم)

دَحضور ﷺ معمول ووچه دَشپې به اوده كيدلونوسورة الاخلاص اودادواړه سورتونه به ئى اووئيل په لاسونوبه ئى پوكړل او لاسونه مبارك به ئې په ټول بدن راخكل (بخاري).

شان نزول: په بخاري، مسلم وغيرهماكښ دَحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه په حضور ﷺ باندى سحرشوې وو، دهغى اثر به داووچه يوكاربه ئى كړې وو. اوخيال به ئې داووچه مانه دې كړې، يوه شپه ئى الله ﷻ ته باربار دعااوكړه، بيائى اوفرمائيل ماته، چه الله ﷻ ماته خما دَ مرض باره كښ خبرراكړو، ماورته عرض اوكړوچه څنګه دې؟ اوئى فرمائيل چه ماته په خوب كښ دوه كسان راغلل، يوخماخپوطرف ته كيناستلوبل سرته، نويوكس هغه بل ته اووئيل ده ته څه تكليف دې، بل ورته اووئيل: مطبوب يعنى مسحوردې، بل ورته ووئيل: چا ورباندى كړې دې؟ هغه ورته اووئيل: لبيدبن اعصم، بل ورته اووئيل: په څه شئ كښ؟ هغه ورته اووئيل: فى مُشطٍ ومشاطةٍ وجف طلعة يعنى ګمنزده په هغى كښ ويخته دى (دسرمبارك)، اوهغه ئى دَ كجورى دَكنګ په غلاف اوپټ كښ ايخى دى، بل ورته اووئيل: هغه كوم ځائ دى؟، هغه ورته اووئيل: په "بئر ذى اروان" دَذى اروان په كوهى كښ، عائشه رضي الله عنها فرمائى: دې خوب نه ورستو

حضورﷺ خان سره څه صحابه کرام بوتلل.دهغی کوهی اوبه داسي سرې وې لکه نکریزی چه پکښې اچولی شوی وی. اودَ کجور دَ اونو سرونه داسي شوی وو لکه دشیطانانو سرونه یو کس کوهی ته کوزشو. دَ کجوری ګنګ ئی رااوباسلو. نوپه هغی کښې دَحضورﷺ دَ سر مبارک ویخته او ګمنز وه.اودحضورﷺصورت ئی هم دموم نه جوړکړې ووپه هغی کښې ئی ستنی خخی کړې وی.اوهغه ویختوته یولس(۱۱)غوټې ورکړې شوي وی. دایولس (۱۱) آیاتونه نازل شول،حضورﷺبه یوآیت لوستلوبوه غوټه به کولاویدله اوستنی به هم کولاویدلی،تردی چه ټولی غوټې کولاؤشوې،اوحضورﷺته راحت میلاؤشو (روح المعانی).

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾
ته اووایه چه څه پناه نیسم په رب دَصبا.دشردټولومخلوقاتونه اودشردشپې نه چه کله خوره شی.
وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾
اودشردَساحرانونه چه پوکی وهونکی وی په غوټو دَ تارونو کښې او دَ شر د حسد کونکی نه چه کله حسداوکړی.

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ فلق چاودلوته وائی.کقوله تعالی انّ الله فالق الحبّ.دلته ورنه مراد صبادې،چه تیاره دَشپې لرې کړی،رانړابنکاره کړی.تخصیص دَ فلق ځکه اوشو،چه لکه څرنګه اللهﷻدَشپې تیاره ختم کړی اوورځ راولی. نودغه شان دَخوف نه پناه غوښتونکوته پناه ورکولې شي اودَهغوئ نه خوف او یره لرې کړی،یاداچه لکه څرنګه انسان په شپه کښې دَطلوع صّباح منتظروی نودغه رنګه خائف دکامیابئ امیدکوی

بعض مفسرینو دَفلق نه مراد عام اغستې دې ،ورځ چې شپې نه رااوځی ،چینه چې دَغرونه را اوځی، باران چې وریځونه را اوځی، دانه چې زمکې نه را اوځی (روح،قرطبی).

﴿مِن شَرِّ مَا خَلَقَ﴾ اول مستعاذمنه دې،یعنی دَشردَجمیع مخلوقاتو،دَانس،جن،دواب، هوام، نه او دَ شر دَ هر موذی نه چه اللهﷻپیداکړیدي.

﴿وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ﴾ دویم مستعاذمنه دې غاسق نه مرادشپه ده﴿إِذَا وَقَبَ﴾ای اذادخل ظلامُهٗ فی کلّ شئ (روح) یعنی چه خوره شی،چونکه دَشپې په تیاره کښې هرقسمه موذی

حیوانات، حشرات الارض،جنات،شیاطین خواره شی،اوجادوگرهم اکثردشپې جادوکوی پدی وجه دَشپې دَتیاری دَشرنه پناه اوغوښتلې شوه.

بعضِ وائی﴿غَاسِقٍ﴾نه مرادسپوږمۍ ده چه کله ئې تندراونیسی،توره شی،نوپدی وخت کښې جادوگرجادوکوی،په ترمذی وغیره کښې دی چه حضورﷺیوځل سپوږمۍ طرف ته اوکتل، حضرت عائشه رضی الله عنها ته ئې اوفرمائیل:استعیذی بالله من شرّ هذا هوالغاسقُ اذا وقب، یعنی دَالله نه پناه غواړه دَشردَدینه داغاسق دې چه کله خوره شی(روح).

﴿وَمِن شَرِّ ٱلنَّفَّٰثَٰتِ﴾دریم مستعاذمنه دې، نفاثات صفت دې دَ نفوس محذوف. ای ومن شرّ النفوس النفّاثات،یعنی دَشردَهغه ساحرانونه پناه غواړم چه تارونه اوویخته غوټه کوی اوپه هغی کښې پوکی. یا نفاثات صفت دې دَ النّساء چونکه دَجادوپه کولوکښې لبیدبن اعصم سره خپلې لوریانې هم شریکې وې اودغه شان داکارونه اکثرزنانه کوی نوتغلیباً ئې مؤنث ذکرکړو.

﴿ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ ﴾ داځلورم مستعاذمنه دې،حضورﷺباندې جادوکول هم دَحسد په وجه وو، چه یهودیانودَمسلمانانوترقی نه شوه برداشت کولې.﴿ حَسَدَ﴾دیته وائی چه دَ چا دَ نعمت او راحت باره کښې دا تمنا کول چه دا د ده نه زائله شی،ماته که نه شی میلاؤ هم، نو دا حسدگناه کبیره ده،اوبله غبطه ده چه تمنادَحصول دَنعمت کول لپاره دَخپل ځان.نوداگناه نه دې، بلکه امرِمستحسن دې.

حسدئې مقیّدکړوپه﴿ إِذَا حَسَدَ﴾سره،ځکه چه که دَیوسړی په زړه کښې بې اختیاره حسد پیداشی خوهغه پخپل نفس ضبط اوکړی، او حسد ښکاره نکړی، بلکه دَالله ﷻپه فیصلې راضی وی، نودَهغه نه ضررمحسودته نه رسی،حسدهغه وخت کښې ضرر رسوی چه حاسدپه عملی طورسره خپل حسدښکاره کړی.

رکوعاتها (١)	سورة الناس مکيّة	آياتها (۶)
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	خاص په نوم د الله چه بیحده مهربان او ډیر رحم کونکې دې شروع کوم	

دَ ترتیب قرانی اعتبارسره تولونه اخری سورة دې اوحسب النزول (٢١) دې

ربط: (١) مخکښې سورة کښې تلقین دَاستعاذی وؤمضراتو جسمانیؤنه، دی سورة کښې تلقین دې دَاستعاذی دَمضراتو روحانیؤنه،

(٢) ماقبل کښې دَخارجی شرنه پناه غوختل وو، دیکښې دَداخلی شره نه پناه غوختل دی.

مفسرین وائی چه ماقبل سورة الفلق کښې مستعاذبه یووؤ چه رَبّ الفلق وؤ، اومستعاذمنه یعنی چه دکوموځیزونونه پناه غوښتلې شویده کثیر وؤ، او دی سورة کښې مستعاذبه کثیر دی، او مستعاذ منه صرف یودې چه دَ وسوسی شیطانی نه پناه غوښتلې شویده، نودی کښې اشاره ده چه وسوسه دَشیطان چه دا روحانی او دینی مضرت دې، دادَجسمانی مضرت نه سخت دې (کبیر).

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۙ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ۙ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِ ۙ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ
نه اووایه څه پناه نیسم په رب دَخلقوسره چه مالک دې دَخلقو، معبوددې دَخلقودَشر
الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ ۙ﴿٤﴾ الَّذِيْ يُوَسْوِسُ فِيْ صُدُوْرِ النَّاسِ ۙ﴿٥﴾
دَوسوسی اچونکی نه شیطان) واپس کیدونکې دَزړه نه، هغه چه وسوسی اچوی په زړونودَخلقوکښې.
مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾
دَپیریانونه اودَخلقونه

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ دې سورت کښې هم دَاستعاذې (پناه غوختلو) بیان دې، مستعاذ به (یعنی هغه ذات چې دَهغه پناه غوختلی شوې ده) الله ﷻ دې، او مستعاذ منه (چې کوم شې نه پناه غوختلې شوې ده) شیطانی وساوس دی.

((برب الناس ، ملک الناس ، اله الناس)) دیکښې د مستعاذبه درې صفاتو بیان دې.
ربوبیت ، مالکیت، اوالوهیت،دَدې درې صفاتو دَ استعاذې سره تعلق اومناسبت دَتوسل
دې، ځکه چې انسان باندې کوم حالت راځی نوهغه دَهغې حالت موافق صفت په وسیلې دَالله
ﷻ نه سوال کوی،چونکه وساوسو نه پناه غوختلو کښې ددې درې صفاتو ډیر غټ دخل دې.
نوځکه دَدې بطور خاص ذکر اوشو ،

تفصیل ددې دادې چې رب معنی ده تربیت کونکې ،یعنی هغه ذات چې بنده هرهرحالت
باندې ئې نظر وی ،که څه شی ورته ضرورت وی هغه ورله ورکوی. څه شی کښې ئې نفع وی هغه
ورته رسوی، اوکه څه شې ورته نقصان ورکوی نوهغه ورنه لرې کوی،

"مالکیت"او"ملکیت"مطلب دادې چې قادر وی نفع رسولو اوضررلرې کولو. او اله
مطلب دادې چې مستحق دَالوهیت وی بنده صرف دَهغه عبادت اواطاعت کوی . نو رب
الناس کښې دَصفت ربوبیت اودَهغې اثبات وسیله ده،چې اې الله ته مو رب ئې. ستادربوبیت
تقاضه داده چې ته خپل بنده دَمضر اشیاؤو نه حفاظت اوکړې نوځماوسوسه ځمادپاره ټولونه
لویه خطره ده اې الله ته ځما دَدینه حفاظت اوفرمائې.

﴿ مَلِكِ ٱلنَّاسِ﴾کښې دَصفت مالکیت وسیله ده،چې اې الله ته بادشاه اومالک ئې. دَبنده هم
مالک ئې ، دَهغه زړه هم مالک،اودَوسوسو هم مالک ئې . داهرڅه ستاپه قبضه اختیار کښې
دی، ستادتصرف نه هیڅ هم باهر نشته،اې مالکه ذاته،مالک په خپل مملوک کښې هر قسم
تصرف کولې شی، ته ځما دَزړه غلطې وسوسې ختمې کړه.

او﴿إِلَٰهِ ٱلنَّاسِ ﴾کښې صفت الوهیت اودَهغې اعتراف بطور وسیله پیش کیږی،چې اې الله
مونږ د،بادشاهانودادستور لیدلې دې چې هغه خپل فرمانبردارزعایا سره احسان کوی،په
هغوئ کرم اونوازشات کوی اې الله مونږ ستادَالوهیت اعتراف کوو،صرف تاخپل معبود
گرځوو اوصرف ستااطاعت کوؤ، اې کریمه ذاته په مونږ کرم اوکړه ، اودې وساوسو نه راله
نجات راکړه.

فائده:(۱)دې درې صفاتوسره اثبات دَتوحید هم اوشو علی سبیل الترقی من الادنی الی
الاعلی،اوهغه داسې چې داخومونږ په سترگو وینوچې الله ﷻ دکائنات نظام روان کړې دې،
خومره تغیرات اوواقعاتو وقوع چې کیږی الله ﷻ ئې کوی، نودینه معلومه شوه چې الله ﷻ

رب دي دَ كائناتو ، چونكه دادومره عظيم الشان انتظام دَ كامل اومكمل بادشاهي تصرف او قدرت نه بغير نشي كيدي. لهذادينه معلومه شه چي الله ﷻ ملك الناس هم دي، او د ربوبيت مطلقه اومالكيت اعلى لازمي نتيجه دا ده چي الله ﷻ اله الناس دي

فائده ۲:دقرآن ابتدا دَالله كومو صفاتو سره شوي وه نوانتهائي هم داسي صفاتو سره اوشوه چي **هغه** دَابتدا سره ډير موافق اومناسب دي، رب الناس درب العالمين سره مناسب دي، **ملك الناس** دَمالك يوم الدين سره مناسب دي، او اله الناس دَ **اياك نعبدواياك نستعين** سره مناسب دي.

فائده۳:دلته صرف دَرب تخصيص الناس سره اوشو حالانكه الله ﷻ خورب العالمين دي ، نودا ځكه چي دلته دَ وسوسو بيان دي، او دا په انسان پورې خاص دى. اوبل دا چي ديكښ اظهار دَشرافت دانسان دي په ټولو مخلوقات باندي

﴿ مِن شَرِّ ٱلْوَسْوَاسِ ٱلْخَنَّاسِ ﴾ديكښ دَمستعاذ منه اودهغه دري صفاتو بيان دي .

"الوسواس" دا ئې اول صفت دي، صيغه د مبالغې ده، يعني باربار وسوسه اچونكي . "الخناس" دويم صفت دي، دَخنس نه دي ، معنى ئې ظاهريدلو نه ورستو پټيدل ده، يعني په يو موقع باندي ظاهر شي ، په بله موقع باندي بيا پټ شي،دَدې كيفيت مفسرينو داسي بيان كړې دي چي شيطان انسان ته مسلسل متوجه وي، دَهغه په زړه ناست وي. او وسوسي ورته اچوي ، خو چي كله دي دَالله ﷻ ذكر شروع كړي، نو په شا اوختي. دَ جني شيطان دا كيفيت په رواياتو كښ راغلي دي او د انسي شيطان دا كيفيت مشاهد دي په مجالسو او پروګرامونو كښ، چي شريعت مطابق اوكړي شي نودوئ خفګان پرې كوي اوشركت پكښ نه كوي.

او ځني مفسرين ليكي چي ديكښ "وكان الانسان خذولا"طرف ته اشاره ده، چي ګناه كولو موقع باندي ورته حاضر وي او ترغيب وركوي،خوكله چي ګناه ترينه صادركړي، نو بيا ترينه په شا شي او براءت اعلان اوكړي. كمافي قوله تعالى:**كمثل الشيطان اذقال للانسان اكفر، فلما كفر قال اني برئ منك(الحشر)**

﴿ٱلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ ٱلنَّاسِ﴾دريم صفت دي ديكښ دَوسوسي سره دَمحل بيان هم دي اودرجه فعليت ذكر هم دي، ځكه چي ماقبل كښ دَوسوي اچولو ذكر به طور وصف بالقوة وؤ،اودلته ئې ذكر به طور وصف بالفعل دي،لكه يو وى غل . او بل د هغه غلا كول

نو "غل" وصف بالقوة دې، او "غلاکول" دا ئې وصف بالفعل دې. "صدور الناس" سینه د زړه د پاره درشل او غولې حیثیت لرې، شیطان زړه ته نه داخلیږی، بل که سینې ته داخل شی او دې ځائ نه بیا القاء زړه ته اوکړی، دې وجهې نه فوسوس الیه الشیطان وئیلې شوی دی فوسوس فیه الشیطان نه دې وئیلې شوی.

﴿مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ﴾ دیکښ تعمیم دې د شیطانانو، چې بعض د جناتو د قبیلې نه دی او بعض د انسانانو د قبیلې نه دی، کماقې قوله تعالی: وکذلک جعلنا لکل نبی عدوا شیطان الانس و الجن.

الحمد لله پدې الفاظو تفسیر خپل اختتام ته اورسیدلو.

الحمدلله الذي هدانا لهذا وماكنا لنهتدي لولا ان هدانا الله. وصلى الله على سيدنا وحبينا ومولانا محمد صلى الله عليه وسلم.

۱۳ جون ۲۰۱۷ ، بمطابق ۱۷ رمضان المبارک ۱۴۳۸ هـ.

سورة ق

سورة الذاريات

سورة الطور

سورة النجم

سورت الحشر

سورة الممتحنه

سورة الصف

سورت الجمعه